

प्रकाशनाम्

केन्द्रीय-तिल्वती-उच्च-शिक्षा-निस्थानम्

सारनाथः

वाराणसी

प्रथम संस्करणम् : ५०० प्रतिसंख्याणि

सूच्यम् -

-

सर्वाधिकारः सुरक्षितः

मुद्रकः

भोजपुरी मुद्रणालयः

जगतगंज

वाराणसी

प्राक्कथनम्

अभिसमयालङ्कारः

ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारः प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रमिति लोके ख्यातः । वस्तुतः प्रज्ञापारमितासूत्राणामयः सक्षिप्तः साराशः । मूलतः प्रज्ञापारमितानां पक्षद्वयम्—तत्त्वमधिगमश्चेति । तत्र तत्त्वपक्षं शून्यताख्यं आचार्यो नागार्जुनः स्वकीयैः षड्भिः शास्त्रैरुद्धाटितवान्^१ । आर्यमैत्रेयनाथः सुविपुलेषु सक्षिप्त-मध्यम-विस्तृतजिनजननीवाङ्मयेष्वन्तर्निहितं सुनिगूढं तमधिगमपक्षमभिसमयक्रमाख्यं स्वकीयलोकोत्तरयाऽप्रतिमप्रतिभयाऽन्विष्य पक्षभिः शास्त्रैः प्रकाशितवान्,^२ येनाभिसमयक्रमेण साधारणोऽपि जनः क्रमशः प्रथमतो बोधिचित्तोत्पादत आरभ्यान्तिमफलभूतं बुद्धत्वपदमारोढुं समर्थः स्यात् । विस्मयस्थानीयमेतद् यदार्यमैत्रेयेणात्यन्तं विस्तृतोऽपि प्रज्ञापारमितासूत्रार्थं कतिपयेषु लघुकायेषु पद्येषु सगृहीतः । अत एवाभिसमयालङ्कारः प्रज्ञापारमितासूत्रार्थमवगन्तुमेकमात्रमुपायभूतः । अत एव च प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रमिति तस्य सार्थकं नाम । तत्र प्रज्ञायाः पूर्णता प्रज्ञापारमिता । सैव च परमार्थतो ग्राह्यग्राहकादिद्वयशून्यं तत्त्वसाक्षात्कारितत्त्वतो निःस्वभावमद्वयं ज्ञानम् । सैव च फलभूतस्ताथागतो ज्ञानधर्मकायः । स च धर्मकायो येन मार्गेण प्राप्यते, येन च ग्रन्थेन तत्सर्वमवगम्यते फलोपचारेण स मार्गः स ग्रन्थोऽपि संव्यवहारदृशा प्रज्ञापारमितेति निरुच्यते । यथोक्तमाचार्य-दिङ्नागपादेन—

प्रज्ञापारमिता ज्ञानमद्वयं सा तथागतः ।

साध्या तादर्थ्ययोगेन ताच्छब्दच ग्रन्थमार्गयोः ॥^३

अभिसमयालङ्कारमहत्त्वम्

बौद्धवाङ्मयस्य बहुविधं वर्गीकरणं समुपलभ्यते । तथा हि—(१) सूत्रम्, (२) शास्त्रं च । तत्र बुद्धवचनानि सूत्रम्, बौद्धाचार्यैर्विरचिता ग्रन्था शास्त्रमिति । अपरं च वर्गीकरणम्—(१) सूत्रम्, (२) तन्त्रमिति च । तत्र तन्त्रेतरं सम्पूर्ण-वाङ्मयं सूत्रमित्युच्यते । लक्ष्यभेदेन साधनादृष्ट्या वा बौद्धधर्मस्त्रिधा विभक्तो

१. इमानि नागार्जुनकृतानि षट् शास्त्राणि—(१) मूलमाध्यमिककारिका (२) विग्रह-व्यावर्तनी (३) शून्यतासप्तति (४) युक्तिषष्टिका (५) रत्नावलि (६) वैदल्यसूत्रमिति ।

२. आर्यमैत्रेयनाथविरचितानि पञ्चेमानि शास्त्राणि—(१) अभिसमयालङ्कारः (२) महा-यानसूत्रालङ्कारः (३) मध्यान्तविभागः (४) धर्म-धर्मताविभागः (५) उत्तरतन्त्रमिति ।

३. द्र०—प्रज्ञापारमितापिण्डार्थं (अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता—३२भगवत्स्करणम्)

दृश्यते । तथाहि—(१) हीनयानम्, (२) महायानम्, (३) वज्रयानमिति । तत्र कालिक-
दृष्ट्या पूर्ववर्तिनोऽष्टादशनिकायाः हीनयाने परिगृहीता भवन्ति । वज्रयान विहाय
सम्पूर्णं बौद्धसाहित्य महायाने परिगण्यते । पुनश्च श्रावकयान प्रत्येकबुद्धयान बोधि-
सत्त्वयानमिति निर्वाणप्रापकमार्गदृष्ट्या त्रिधा विभागोऽपि दृश्यते । तत्र श्रावकयानं
प्रत्येकबुद्धयानमिति यानद्वयं हीनयाने, बोधिसत्त्वयान च महायाने संगृह्यते । सिद्धान्त-
दृष्ट्या बौद्धदर्शनस्य चतुर्धा विभागः क्रियते परम्परया विद्वद्भिः । यथा-वैभाषिकः
सौत्रान्तिक योगाचारो माध्यमिकश्च । त्रिविधेन धर्मचक्रेण सह एतेषां सम्बन्धो
व्यवस्थाप्यते । प्रथमेन मृगदायवने सारनाथे प्रवृत्तेन धर्मचक्रेण अष्टादशनिकायप्रमुख-
वैभाषिकसौत्रान्तिकानां सम्बन्धः । राजगृहे गृध्रकूटपर्वते प्रवृत्तेन द्वितीयधर्मचक्रेण
च माध्यमिकानां सम्बन्धः । तृतीयेन वैशाल्या प्रवृत्तेन धर्मचक्रेण सह योगाचाराणां
सम्बन्धः । ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारः कः सिद्धान्तमनुसरतीत्यस्ति विवादः । आर्या-
सङ्गो वसुवन्धुस्तदनुयायिनश्च ग्रन्थमिमं योगाचारसम्प्रदायानुसारं व्याख्यायन्ते । आर्य-
विमुक्तिसेनप्रभृतयश्च माध्यमिकमतानुसारम् । परवर्तिषु वुस्तोन् महाभाग ग्रन्थमिमं
माध्यमिकमतानुसारिणः प्रतिपादयति । भोटदेशीयो महापण्डित आचार्यसुमतिकीर्ति
चोखापा ग्रन्थोऽयं स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमतं परिदीपयतीति सप्रमाणं निरूपयति ।
अर्वाकालिकेषु विद्वत्सु केचन स्वातन्त्रिकमाध्यमिकपक्षे केचिच्च योगाचारपक्षे स्वमतं
प्रकटयन्ति । वस्तुतो ग्रन्थोऽयं स्वातन्त्रिकमाध्यमिकपक्षं पुष्पातीति सुस्पष्टं प्रतीयते ।

तिब्बतमगोलियादिमहायानप्रधानेषु देशेषु सम्पूर्णं बौद्धसाहित्यं लक्षणयानं
मन्त्रयानमिति यानद्वये विभक्तं भवति । तदनुसारं प्रतिविद्यापीठं सकायद्वयं भवति ।
यथा—(१) लक्षणसकाय (२) मन्त्रसकायश्च । तत्र प्रथमे सकाये (१) अभिधर्मः,
(२) प्रमाणशास्त्रम् (३) माध्यमिकदर्शनम्, (४) पारमिताशास्त्रम्, (५) विनयश्चेति पञ्च-
विधानि शास्त्राण्यध्याप्यन्ते । प्रतिशास्त्रं एकैको ग्रन्थो मूलभूतो भवति, स एव विविध-
टीका-टिप्पण्यादिभिः सह पारम्परिकविधिना सविस्तरं सरहस्यं चोत्तानीक्रियते । तत्रा-
भिधर्मवर्गे अभिधर्मकोशः, प्रमाणवर्गे प्रमाणवार्तिकम्, माध्यमिकदर्शनवर्गे मध्यमका-
वतारः, पारमितावर्गे प्रस्तुतग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारः, विनयवर्गे च गुणप्रभविरचित
विनयसूत्रमिति । इत्थं पारमितानामभिप्रायप्रकाशनार्थं मभिसमयालङ्कारः आधारभूतो
ग्रन्थो भवति । यथाऽभिधर्मः प्रमाणशास्त्रं माध्यमिकदर्शनं चेति त्रीणि शास्त्राणि
बौद्धदर्शनानां विकासक्रमं परिदीपयन्ति, तथैव ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारो महायान
बौद्धधर्मवैशिष्ट्यं विस्पष्टीकरोति ।

ग्रन्थप्रणेता आर्यमैत्रेयनाथः

ग्रन्थस्यास्य रचयिता आर्यमैत्रेयनाथः । आर्यासङ्गश्च लोके प्रकाशकः । श्रूयते
हि तुषितलोके निवसन् आर्यमैत्रेयः असङ्गोपासनया सन्तुष्टस्तस्मै पञ्च ग्रन्थान् निर्माय
प्रददौ । तथा हि—अभिसमयालङ्कारः, महायानसूत्रालङ्कारः, मध्यान्तविभागः,

धर्मधर्मताविभङ्ग, उत्तरतन्त्रमिति च । आर्यासङ्ग एतान् ग्रन्थान् टीकाटिप्पण्यादिभिरलकृत्य लोके प्रचारयामास । सिल्विन् लेवी-महोदयादयः कथानकमेतन्न विश्वसन्ति^१ । तेषां मतानुसारं ग्रन्थानामेतेषां प्रणेता आर्यासङ्ग एव । प्रो० एच उई महोदयादीनां मतानुसारं मैत्रेयनाथ, ऐतिहासिक पुरुष चतुर्थशतके ऐशवीये समुत्पन्न ग्रन्थानेतान् निर्माय आर्यासङ्गमध्यापयामास^२ । भारत-तिब्बत-चीनदेशीयपरम्परावादिनो विद्वांसस्तु उपर्युक्तं कथानकं सत्यमिति प्रतियन्ति । आर्यैः मैत्रेयनाथासङ्गावेव लोके योगाचारदर्शनप्रस्थानस्य प्रवर्तकौ, वसुबन्धादयश्च तद्दर्शनस्य परिवर्धका पोषकाः प्रतिष्ठापकाश्चासन् । आचार्यसुमतिकीर्तिचोखापामहोदयस्य मतानुसारं पञ्चसु ग्रन्थेष्वभिसमयालङ्कार स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमतं प्रदर्शयति । उत्तरतन्त्राख्यश्च ग्रन्थ-प्रासंगिकमाध्यमिकमतं प्रतिपादयति । शेषाश्च त्रयो ग्रन्था योगाचारमतानुवर्तिनः । परवर्तिनो भोटदेशीया अनेके विद्वांस इदमेव मतं स्वीकुर्वन्ति ।

व्याख्याकाराः

प्रज्ञापारमितानामन्तर्निहितं गूढाशयं विज्ञातुं ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारोऽत्यन्तं महत्त्वपूर्णः । तथापि विस्मयस्थानीयमेतद् यद् भारत-तिब्बतादिदेशेषु बहुलतया लब्धप्रसरस्याप्यस्य ग्रन्थस्य चीनदेशे कोऽप्यनुवादो नोपलभ्यते । आचार्योऽपि वसुबन्धुग्रन्थस्यास्य कामपि व्याख्या नैव कृतवान् । तथापि भारतीयाचार्याणां एकविंशति टीकाग्रन्था भोटभाषायामनूदिता समुपलभ्यन्ते । तेषु आर्यविमुक्तिसेन भदन्तविमुक्तिसेनः आचार्यहरिभद्र इत्यादयः प्रमुखाः सन्ति । एतद्विषयकं विस्तृतं विवरणं प्रस्तुतस्य ग्रन्थस्य भूमिकातोऽवसेयम् ।

स्फुटार्थावृत्तिः

अभिसमयालङ्कारस्य टीकाग्रन्थेषु वृत्तिरियं स्फुटार्था सर्वातिशायिनी परिगण्यते भोटदेशीयैर्विद्वद्भिः । अस्यां सर्वतोऽधिकं प्रामाण्यमङ्गीकृत्यैव तत्र सर्वेषु विद्यापीठेष्वभिसमयालङ्काराध्ययने इयमुपयुज्यते । अभिसमयालङ्कारस्य व्याख्याने ग्रन्थकारेणाचार्यहरिभद्रेण सतिसृणामपि क्षिप्त-मध्यम-विस्तृतजिनजननीनां पूर्णतयोपयोगः कृतः, ताभिश्च सहाभिसमयालङ्कारस्य सम्बन्धः स्थापितः । वृत्तिमिमां निर्माय ग्रन्थकर्ता आत्मनि सन्तोषमनुभवति । यथोक्तं तेन—

एव विद्वद्वरैः प्रोक्ते किञ्चिन्नैयून्यमीक्ष्यते ।

अस्मिन् सर्वं सुसम्पन्नं महदाश्चर्यकारकम्^२ ॥

१ द्र०—अभिसमयालङ्कारस्य भूमिका, श्वेतरवात्स्कीकृता, लेनिनग्राडमस्करगम् ।

२ द्र०—स्फुटार्था अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था, पृ० ३ ।

प्रतिपाद्यो विषयः

सर्वाकारजताद्यष्टी वस्तूनि, चित्तोत्पादादयः सप्ततिश्च पदार्थाः प्रज्ञापारमिता-
सूत्राणामभिसमयालङ्कारस्य च प्रतिपाद्या भवन्ति । तत्र एकमिन्नेव क्षणे यावत्पदार्था-
काराणा यथावत् साक्षात्कारि ज्ञान सर्वाकारजता । सर्वाकारजताधिगमो मार्गजता
विना न सम्भवतीति माहायानिकाभिसमयः मार्गजता । समस्तवस्तुपरिज्ञानात्मिका
सर्वज्ञता । परिज्ञातत्रिसर्वज्ञतावगित्वार्थं सर्वाकारमार्गवस्तुज्ञानसंग्रहेण त्रिसर्वज्ञता
भावयतीति सर्वाकाराभिसम्बोधः । त्रिसर्वज्ञताकाराणां भावनायाः प्रकर्षपर्यन्तोऽधिगमो
मूर्धाभिसमयः । अधिगतानर्थाननुपूर्वकृत्य स्थिरीकरणाय विभावयतीति आनुपूर्विकाभि-
समयः । तेषामेव स्वभ्यस्तोकरणाय क्षणेनैकेनाधिगमः एकक्षणाभिसम्बोधः । समस्त-
मार्गः प्राप्यमाणः फलभूतः कायः वर्मकायः इत्यष्टी वस्तूनि ।

तत्र सर्वाकारज्ञतोपलक्षकाः चित्तोत्पादादयो दश धर्माः । ध्यामीकरणतादीनि
मार्गज्ञतोपलक्षका एकादश धर्माः । प्रज्ञया न भवेत् स्थानमित्यादयः सर्वज्ञतायां नव
धर्माः । सर्वाकाराभिसम्बोधप्रयोगे एकादश, मूर्धाभिसमये अष्टी, आनुपूर्विकाभिसमये
त्रयोदश, एकक्षणाभिसम्बोधे चत्वारः धर्मकाये च चत्वार इति सप्ततिः पदार्थाः ।

भोटभाषातः संस्कृते रूपान्तरीकरणयोजना

नास्त्यविदितं विद्वत्सु यत् प्रायः ऐगवीयद्वादशशतकादारभ्य न केवलं बौद्धधर्म-
एव भारतवर्षाद् विलोपः गतः, अपितु धर्म-दर्शन-संस्कृतिविषयका महत्त्वपूर्णा ग्रन्था
अपि दुर्लभा अभूवन् । बौद्धसाहित्यं द्विधा सविभक्तं राजते । प्रथमं तावत् पालिभाषा-
मयं हीनयानशाखासम्बद्धम्, द्वितीयविधं च प्रायः संस्कृतमयं महायानशाखासम्बद्धम् ।
प्रथमविधं साहित्यं भारताद् विलुप्तमपि सिंहल-ब्रह्म-कम्बोजादिदेशेषु सुरक्षितं वर्तते ।
तत्र केवलं लिपिपरिवर्तनमेव जातम्, न तु भाषापरिवर्तनमपि । अतः लिप्यक्षराणां
ज्ञानेनैव तत्साहित्यं पुनरधिगन्तुं शक्यते । एतादृशं कार्यं नैकेषु विद्यासंस्थानेषु पूर्वमपि
कृतम्, अधुनाऽपि क्रियमाणमस्ति । यद्यपि तादृशं कार्यं नाद्यावधि परिपूर्णतां गतम्,
तथापि किञ्चित् कथञ्चित् सम्पन्नम् । द्वितीयविधं च साहित्यं यद्यपि तिब्बत-मंगोलिया-
चीन-जापानादिदेशेषु सुरक्षितं वर्तते, तथापि तत्र न केवलं लिपिपरिवर्तनमेव जातम्,
अपितु भाषापरिवर्तनमपि कृतं वर्तते । अतस्तत्साहित्यस्य पुनरधिगमनमत्यन्तं कष्ट-
साध्यम् । एतादृशमपि कार्यं भारतवर्षे कुत्रचिज्जातम्, तथापि तत्परिमाणमत्यन्तं
नगण्यमेव । तिब्बतराष्ट्रे संस्कृतग्रन्थानां भोटभाषायां रूपान्तरीकरणं तद्देशीयशास्त्र-
कानां तत्त्वावधानेन अत्यन्तं वैज्ञानिकरीत्या विद्वद्भिः पूर्वं सम्पादितम् । एतदर्थं तै
भिर्नैव भोटभाषा विनिर्मिता । अतः चीन-जापानादिभाषाऽपेक्षया भोटभाषातः संस्कृते
पुनः रूपान्तरीकरणं विशेषतः प्रामाणिकं भवति ।

ईशवीयैकोनविंशतिशतकादारभ्य सम्पूर्णस्य विश्वस्य विदुषां सत्प्रयासेन सस्कृतबौद्धसाहित्यमपि विपुलपरिमाणमुपलब्धम् । तेभ्यः कतिपयानां ग्रन्थानां प्रकाशनमपि जातम् । अप्रकाशितमपि बहु यत्र तत्र सुरक्षितं वर्तते । प्रातः स्मरणीयानां महापण्डितराहुलसाकृत्यायनादिमहाभागानां तिब्बतयात्राप्रसंगेनापि अनेके संस्कृतमया दार्शनिकग्रन्थाः समुपलब्धाः, कतिपये प्रकाशिताश्च । फलतः विभिन्नेषु विश्वविद्यालयेषु बौद्धदर्शनानां पठन-पाठनादिकमपि प्रचलति, तथाप्येवविधं विपुलपरिमाणं महत्त्वपूर्णं सस्कृतसाहित्यमिदानीमपि तत्तद्देशेषु तत्तद्भाषासु सुरक्षितं वर्तते, यस्य भारतीय-भाषासु परिवर्तनं भारतीयसांस्कृतिकरिक्थपूर्तये परमावश्यकमस्ति । विद्वद्भिः शिक्षा-संस्थाभिश्चास्मिन् विषये विशेषतोऽवधानं विधेयम् ।

प्रज्ञापारमितासूत्राणां सारभूतस्याभिसमयालङ्कारस्य महत्त्वं न तिरोहितं विद्वत्सु । तस्यैकविंशतिटीकासु भारतीयाचार्यैर्विनिर्मितासु आचार्यहरिभद्रकृता स्फुटार्थेयं वृत्तिः नैककारणैरत्यन्तं महत्त्वपूर्णा । भारतीयशिक्षासंस्थासु बौद्धदर्शनाध्यापनाद्यवसरे अभिधर्म-प्रमाण-योगाचार-माध्यमिकदर्शनादीनां किमपि पठन-पाठनानुसन्धानादिकार्यं स्तोकं प्रचलत्यपि, तथापि प्रज्ञापारमितासूत्राणां तदुपजीविनां च ग्रन्थानां परिचयोऽल्पीयानेव । अतः स्फुटार्थायाः अभिसमयालङ्कारटीकायां अस्यां भोटभाषातः पुनः संस्कृतभाषायां रूपान्तरीकरणाय लद्दाखनिवासिनः श्री एल. जमस्पल महोदयस्य अस्मच्छिष्यवर्यस्य सहयोगेन निश्चयः कृतः । तदनुसारमुभयोः सम्बन्धेन कार्यमिदमेकवारं कथंचित् परिपूर्णतामगमत् । तथापि बहुत्र सन्देहस्थलान्यासन् । सशोधनं परिवर्तनं च बहुत्रापेक्षितमासीत् । एतस्मिन्नेवान्तरे श्रीजमस्पलमहाभागा दिल्लीविश्वविद्यालयं तदनन्तरं च अमेरिकादेशं प्रस्थिताः । तदनु केन्द्रीयतिब्बती-उच्चशिक्षासंस्थानस्य प्राध्यापकैः अस्मच्छिष्यैः श्रीसेम्पादोर्जेमहोदयैः सहोपविश्य सम्पूर्णमपि कार्यं जातमेकवारं पुनरीक्षितं सशोधितं च । इत्थं पञ्चवर्षाणां निरन्तरप्रयासेन निष्पन्नमिदं कार्यं केन्द्रीयतिब्बतीशिक्षासंस्थानकृपया विदुषां समक्षमुपाहरत् प्रसीदति मे चेत् । अस्माकमयं एवविधं प्रथमं प्रयासः । त्रुटयोऽनेका सम्भाव्यन्ते । नीरक्षीरविवेकिनो विद्वांसः सारं ग्रहीष्यन्तीत्याशास्महे ।

संस्करणम्

आचार्यहरिभद्रकृता स्फुटार्थाभिधामभिसमयालङ्कारवृत्तिः भोटभाषातः संस्कृतेऽनूद्यास्माभिः सा पूर्वतः उपलब्धाभिरभिसमयालङ्कारकारिकाभिः सह सम्पादिता । कारिकाणां सम्पादनेऽस्माभिः त्रीणि संस्करणान्युपात्तानि । प्रथमं डा० पी. एल. वैद्यमहोदयैः सम्पादितम्, दरभंगास्थ-मिथिलाविद्यापीठेन १९६० वर्षे प्रकाशितम् । संस्करणमिदं 'द' इतिसंकेतेनास्माभिः प्रतिबोधितम् । द्वितीयं डा० ज्यूसैप्पे टुच्ची-महोदयैः सम्पादितम्, बड़ौदास्थ-प्राच्यविद्यासंस्थानेन १९३२ वर्षे प्रकाशितम् ।

सस्करणमिदमस्माभि 'व' इतिसंकेतेन बोधितम् । तृतीयं डा० ड्चेरवात्स्कीमहोदयैः सम्पादितम्, विन्निओथिका बुद्धिकाग्रन्थमालाया १९२९ वर्षे लेनिनग्राडनगरात् प्रकाशितम् । सस्करणमिदमस्माभि 'ल' इति संकेतेन प्रतिबोधितम् । तत्र समीचीन-पाठोऽस्माभि समुपात्त पाठभेद पृष्ठपादेषु तत्र तत्र निर्दिष्टः ।

परिशिष्टानि

(१) अभिसमयालङ्कारान्तःपातिनां पदार्थानां संक्षेपतो विवरणम्

ज्ञातव्यमेव विद्वद्भिर्यदभिसमयालङ्कारस्य प्रज्ञापारमित्तानामपि प्रतिपाद्यो विषयः । सर्वाकारजतादीन्यष्टी वस्तूनि, चित्तोत्पादादयश्च सप्तसि पदार्थाः । एतेषां वस्तुपदार्थानां सम्यगवबोधेनैव पारमितायानं, तद्वैशिष्ट्यं च सम्यगवगतं भवति । एतदालक्ष्यैव भोटदेशीयविद्वद्भिरेतेषां वस्तुपदार्थानां स्वरूपपरिचयात्मका अनेके स्वतन्त्रा ग्रन्था विनिर्मिताः । बहुविधविषयान्तरव्यवधानेन उक्तिप्रकारवैचित्र्येण चाभिसमयालङ्कारगता अप्येते न तथा सुगमतया स्पष्टा भवन्ति, यथाऽपेक्ष्यन्ते । एतेषां स्वतन्त्रग्रन्थानामध्ययनानन्तरं तेषां वस्तुपदार्थानां लक्षणं, भेदः, अवधिरित्यादयोऽनेके विषया अवबोद्धुं मुकरा भवन्ति । ग्रन्थस्यास्याभिसमयालङ्कारस्येदमपि प्रकाशनोद्देश्यं यज्जिज्ञासूनामेतद्विषयकं ज्ञानं किमपि सम्पद्येतेति कृत्वा तेषु भोटदेशीयविद्वद्भिर्विनिर्मितेषु स्वतन्त्रेषु ग्रन्थेषु कतिपयान् प्रामाणिकान् ग्रन्थानाधारीकृत्य एतद्वस्तुपदार्थज्ञापकमेकं परिशिष्टं ग्रन्थान्ते संलग्नं स्यादिति सचिन्त्यास्माभिस्तत्कार्यं कृतम् ।

(२) भूमि-मार्गव्यवस्थापनम्

प्रज्ञापारमितासूत्राणां यो दार्शनिकपक्षस्तत्त्वप्रतिपादनपरः स आचार्यनागार्जुनेनोत्तानीकृतः । यश्च साधनापक्षो यमाश्रित्य कश्चन साधकः स्वकीयसाधारणपृथग्ज-नावस्थात आरभ्य क्रमशो बुद्धत्वपदपर्यन्तमात्मानमुन्नमयति, स गूढोऽभिसमयक्रमः (मार्गक्रमः) आर्यमैत्रेयनाथेन स्वालौकिक्या प्रतिभया विपुलपरिमाणेभ्यः सक्षिप्तमव्ययमविस्तृतजिनज-गीवद्भ्यः सत्त्वानुकम्पया परमयाऽन्विष्टः प्रकाशितश्च । अतएव च तत्प्रवर्तितं दार्शनिकप्रस्थानं योगाचार इत्युच्यते । बुद्धत्वमधिगन्तुं प्रस्थितस्य बोधिसत्त्वस्यादौ बोधिचित्तोत्पादोऽन्ते च धर्मकायाभिनिर्वर्तनं भवति । द्वयोरेतयोरवस्थयोरन्तराले विविधा अवस्था भवन्ति ज्ञेयाः । सूक्ष्माः । पुनश्च सर्वे विविधाशयाः सत्त्वा बोधिसत्त्वस्य करुणाया आलम्बनीभूता भवन्ति । अतएव सर्वासां श्रावक-प्रत्येकबुद्ध-बोधिसत्त्वभूमीनां, सर्वेषां च सम्भार-प्रयोग-दर्शन-भावनाशैक्षमार्गाणां ज्ञानमुपदेशाय आचरणाय वा बोधिसत्त्वेन ज्ञातव्यं भवति । एतेषां समेषां विषयाणां प्रतिपादनमभिसमयालङ्कारे सम्यग्विहितमाचार्येण, तथा पि भोटदेशीय-

विद्वद्भिर्विषयानेतान् भूमिमार्गानधिकृत्य अनेके स्वतन्त्राः अपि ग्रन्था विनिर्मिता । तेष्वन्यतमं जमयङ् शेत्रेण (सुमतिमंजुघोष) विरचितमाश्रित्य ग्रन्थमस्माभिः भूमि-
मार्गव्यवस्थापनमिति परिशिष्टं विरचय्य ग्रन्थान्ते संयोजितम् । आशास्महे अनेन-
जिज्ञासूना कश्चनोपकारः स्यादिति ।

ग्रन्थप्रयुक्तशब्दानामकारादिक्रमेण संस्कृत-भोटपर्यायसूची

नाविदितं विपश्चितां यदभिसमयालङ्कारवृत्तिरियमाचार्यहरिभद्रकृता स्फुटार्थमिधा
क्वचिन्नोपलभ्यते विश्वस्मिन् मूलरूपेण संस्कृतभाषायाम् । अतो भोटभाषाया केवल-
मुपलभ्यमानाया अस्या भोटभाषातः संस्कृतरूपं विधायास्माभिरभिसमयालङ्कार-
कारिकाभिः सह सम्पादिता । अत एव योजनानुसारं संस्कृतपाठेन सह वृत्तेरस्या
भोटपाठोऽपि ग्रन्थे प्रकाश्य संलग्नः । यस्य भोटशब्दस्य यत्संस्कृतरूपं भवति, तन्नि-
दर्शनार्थं ग्रन्थान्ते प्रायः सहस्रत्रयमितानां ग्रन्थप्रयुक्तशब्दानामकारादिक्रमेणैका संस्कृत-
भोटपर्यायसूची विनिर्मायास्माभिर्निवेशिता । मन्ये, एतेन कोशसदृशेन लघुकायेन कार्येण
संस्कृतजिज्ञासूना भोटदेशीयच्छात्राणां, भोटभाषाजिज्ञासूना संस्कृतच्छात्राणां च
किमपि साहाय्यमनुष्ठितं स्यादिति ।

ग्रन्थस्यास्यास्मिन् स्वरूपप्रदाने येषां कल्याणमित्राणामकृत्रिम हार्दिक सहयोग-
महमासवान्, तेष्वन्यतमा लद्दाखनिवासिनः श्री एल० जमस्पलमहाभागाः । त इदानीं
अमेरिकादेशे बौद्धविद्याक्षेत्रे विविधानि महत्त्वपूर्णानि कार्याणि कुर्वाणा विराजन्ते ।
तेषां प्रेरणायाः सहयोगस्यैवैतत् फलं ग्रन्थरूपेण विदुषा समक्षमुपस्थाप्यते । श्री जमस्प-
लमहोदयाः मम प्रेक्षा शिष्या, अतस्तेभ्यो भूयांसि मंगलान्यावाक्षन् तान् कोटि-
कोटिभिराशीर्वचोभिः सभाजयामि ।

परमश्रद्धेयानां गेहेस् डग्वड् जिमा महाभागानां (ब्रुयद, मंगोलिया, भूतपूर्व-
प्राध्यापकः-गोमड्, ड्रात्सङ्, ड्रसपुङ्, महाविहार, तिब्बत) अद्यत्वे भारतवर्षे मैसूरराज्ये
गेलुक्विद्यासंस्थानेऽध्यापयतामाभारं वयं शिरसा आवहाम, यैः दुर्बोधस्थलेष्वस्माकं
सोत्साहं साहाय्यमनुष्ठितम् ।

केन्द्रीयतिब्बती-उच्चशिक्षासंस्थाने मूलशास्त्राणां प्राध्यापका श्री सेम्पा दोर्जे
महाभागा मम प्रेयासः शिष्याः । तेभ्यः सम्पूर्णा पाण्डुलिपि मया श्राविता । तेषां
साहाय्येन कार्यमिदं पुनरेकवारं संशोधितम् । तेषां परामर्शेण यत्र तत्र परिवर्तनं
वर्धनमपि प्रायः सम्पादितम् । तेषामद्ययं कल्याणं कामयमानः भूयोभिराशीर्वचोभिस्तान्
सभाजयामि ।

श्रीजितासेन नेगी महोदयाः सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालये बौद्धदर्शनविभागे
अनुसन्धानकर्मणि व्यापृता मम प्रियाः शिष्याः । तैः ग्रन्थप्रयुक्तानां शब्दानामकारादि-
क्रमेण संस्कृतभोटपर्यायसूचीनिर्माणे प्रयाससाध्यं साहाय्यमाचरितम् । तेभ्यश्चिर-
मंगलानि कामये ।

केन्द्रीयतिब्बती-उच्चशिचासस्थानस्य प्रधानाचार्याणां श्रीमता समदोड् रिम्पोछे महाभागानामाधमर्ण्यं कदापि विस्मर्तुं न शक्यते, ये ग्रन्थस्य पाण्डुलिपि वीक्ष्य प्रकाशन-स्वीकृतिप्रदानेन वयं भृशं प्रोत्साहिताः । वैदुष्यपूर्णां गम्भीरार्थां च भूमिका विलिख्य ग्रन्थस्यास्य माहात्म्यं परिवर्धितम् । तेषामपूर्वेणोत्साहेन कर्मण्यतया च ग्रन्थोऽयं शोभनेन कलेवरादिना सत्वरं प्राकाश्यमानीतः । विद्यासंस्थानस्यास्य भोटभारतीग्रन्थमालायां ग्रन्थोऽयं द्वितीयं प्रकाशनम् । भारतीयाचार्यैर्विरचितानि विविधविद्याविषयकाणि सुबहून्मूल्यानि च ग्रन्थरत्नानि भोटभाषायामद्यापि सुलभ्यानि सुरक्षितानि च सन्ति । भोटदेशीयविद्वद्भिर्निरूपितं विद्याक्षेत्रेऽस्मिन् बहु प्रयत्नितं प्रभूतं च साहित्यं प्रणीतम् । प्रधानाचार्यमहोदयाणां प्रेरणया प्रोत्साहनेन चाग्रेऽप्येवविधानि कार्याणि क्रमशः प्रकाशमेष्यन्तीति भृशमाशास्महे । येन भारतीयसांस्कृतिकरिक्थं समृद्धं स्यात्, बौद्धविद्यानां चाध्ययनाध्यापनानुसन्धानादिकार्यं परिपूर्णतया सम्पन्नं स्यादिति ।

भोजपुरी-मुद्रणालयस्य व्यवस्थापका कर्मचारिणश्च नूनं भृशं धन्यवादाहर्हि, येषां सद्व्यवहारेण कार्यकुशलतया च वयं नितरां प्रीताः स्मः । संस्कृत-भोटभाषयोः लिप्यन्तराणां संयोजनं वस्तुतः सुमहत् कष्टसाध्यं कार्यम् । एवविधं कार्यं प्रथमवारमेव गृहीत्वाऽपि येन सौजन्येन, शीघ्रतया, यथा च चास्तथा सम्पादितम्, तत् सुतरां सर्वथा प्रशंसनीयतामर्हति ।

भवतु सर्वमंगलम्

वसन्तपंचमी २०३३ वैक्रमसंवत्
दिनाङ्कः २४ जनवरी १९७७

रामशङ्करत्रिपाठी

མེད་ཕྱིན་གྱི་མདོ།

༡༡། འོ་སྒོལ་གྱི་སྟོན་པ་ཐུགས་རྗེ་ཅན་མཉམ་མེད་སྟོབས་བཅུ་མང་དུ་
བ་ཟས་གཙང་སྒྲིལ་པ་དེ་ཉིད་ཀྱིས་དང་པོར་བྱང་ཆུབ་མཆོག་དུ་སེམས་མཆོད་
བསྐྱེད། བར་དུ་བསྐྱལ་བ་གྲངས་མེད་གསུམ་གྱི་ཆོགས་བསམ་གསལ། མཐར་
མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་ནས། གཏུལ་བྱའི་ཁམས་དང་། བསམ་བ་
དང་། བག་ལ་ཉལ་སྒྲོ་ཆོགས་དང་རྗེས་སུ་མཐུན་པའི་ཐེག་པ་གསུམ་གྱི་སྟེ་
སྟོན་གྱིས་བསྐྱལ་བའི་ཆོས་ཀྱི་སྤང་པོ་བརྒྱད་ཁྲི་བཞི་སྟོང་ངམ། བགྲངས་
ལས་འདས་པ་ཞིག་བཀའ་བསྩལ་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ནང་ནས་རབ་དང་། སྤལ་
དང་། ཅེ་མོར་གྱུར་པ་ནི་མེད་ཕྱིན་གྱི་མདོ་སྟེ་རིན་པོ་ཆེ་ཉིད་ཡིན་ཏེ། འདིས་
ནི་ཟབ་དོན་སྟོང་ཉིད་ཀྱི་རམ་པ་རིགས་པའི་རྣམ་གྲངས་མཐའ་ལས་པའི་སྒོ་
ནས་དངོས་སུ་གཏན་ལ་ཐབ་པ་དང་། ལམ་མངོན་དོགས་ཀྱི་རེས་པ་
རྣམས་ཐོག་མར་བྱང་ཆུབ་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པ་ནས་བརྒྱུད་སྟེ་འབྲས་བུ་སངས་
རྒྱས་ཀྱི་སའི་བར་རིམ་གྱིས་བསྟོན་པའི་ཚལ་ཟབ་པ་དང་། རྒྱ་ཆེ་བའི་ལམ་
གྱི་རིམ་པ་མཐའ་དག་ངོ་བོ་མ་ཉམས་པ། གོ་རིམ་མ་འཁྲུགས་པ། ཐོས་བསམ་
གྱིས་འཇུག་པ་བདེ་བའི་དབང་དུ་མཛད་ནས་སྒྲིལ་བའི་ཚལ་གྱིས་བརྟན་པའི་
ཕྱིར་རོ། །དེ་ལ་མཛད་། སྟོབ་དཔོན་འདི་ཉིད་ཀྱིས། ལ་ལ་ལས་དོན་
གཞན་ལས་ཆོག །གཞན་ལས་རྣམ་གྲངས་མིང་གིས་དེ། མཁས་པ་
རྣམས་ཀྱི་ཡུམ་ཀུན་ལའང་། །དོན་བརྒྱུས་དེ་ཅམ་མེས་པར་བྱ། ཞེས་
གསུངས་པ་ལྟར་གཏུལ་བྱ་དབང་པོ་དམན་པའི་དབང་དུ་མཛད་དེ་བརྗོད་དོན་
དངོས་པོ་བརྒྱད་དང་དོན་བདུན་ཅུ་དངོས་ཤུགས་ཅི་རིགས་སུ་ཆང་ཞིང་། རྫོང་
བྱེད་ཆོག་གི་སྟོས་པ་ཉུང་ཏུར་བརྒྱུས་དེ་བརྟན་པའི་ཡུམ་བརྒྱུས་པ་བརྒྱད་སྟོང་
པ་དང་། གཏུལ་བྱ་དབང་པོ་འབྲིང་གི་དབང་དུ་མཛད་ནས་བརྗོད་བྱ་
དངོས་བརྒྱད་དོན་བདུན་ཅུའི་རིམ་པ་རྣམས་ཆོག་ཟིན་ལ་ཆ་ཆང་བར་སྟོན་མོད་མོད་.....

པའི་ཡུམ་བར་མ་ཉི་མི་དང་། གདུལ་བྱ་དབང་པོ་ཚོན་པོའི་དབང་དུ་
མཛད་དེ་བཟོད་དོན་རེ་རེ་ལའང་མིང་ཚིག་ནམ་གངས་མང་བོས་བསྟན་པ་ཡུམ་
གྱུས་པ་འབྱུང་སྟེ། ཡུམ་གྱི་མདོ་གསུམ་པོ་འདི་དག་ནི་ནམ་པ་དམས་ཅད་
མཆོན་པའི་སར་བཟོད་པར་འདོད་པའི་སྐལ་ལྷན་གྱི་རྩིས་བྱ་ནམས་གྱི་ཐོས་་་་
བསམ་གྱི་འཕྱག་པའི་གཞི་གཅིག་སྤྱིད་ཡིན་ནོ།།

ཤར་མདོ་གསུངས་ཚུལ།

དེ་ལྟ་ནའང་རྟོན་པ་ཡོངས་སུ་བྱ་ངན་ལས་འདས་ནས་ལོ་བརྒྱ་ཐུག་
འགའ་ཤས་གྱི་རིང་མའི་ཡུལ་འདིར་ཐེག་ཆེན་གྱི་བསྟན་པ་གྱུ་རྒྱལ་དུ་མ་དར་
ཞིང་། ཡུམ་གྱི་མདོའི་སྒྲུབ་སྟེན་བས་དག་ཀྱང་མ་བཞུགས་པའི་དབང་གིས་
ཤར་ཕྱིན་གྱི་འཆད་ཉན་མ་དར་བས། ཕྱིས་མགོན་པོ་ཁྱུ་རྒྱལ་དང་། འཕགས་
པ་ཐོགས་མེད་གྱིས་རིམ་བཞིན་དབྱ་མ་པ་དང་ནམ་རིག་པའི་གྲུབ་མཐའི་ཤིང་
དྲ་ཆེན་པོའི་སྟེལ་གཉིས་ལེགས་པར་སྦྱེ་བ་ན། སྐབས་དེའི་ཉན་ཐོས་གྱི་སྡེ་
སྟོད་འཛིན་པ་ནམས་གྱིས་ཐེག་ཆེན་གྱི་མདོ་སྡེ་འདི་དག་ཁྱུ་རྒྱལ་ལ་སོགས་་་་
བས་བྱས་སོ་ཞེས་སྒྲ་བའང་བྱང་ལ། དེ་དག་གི་ལོག་པར་དོག་པ་ཡོངས་
སུ་བསལ་བའི་སྒྲ་དྲ་བའི་རྒྱལ་ཚབ་བྱས་པ་མགོན་པོས་ཐེག་པ་ཆེན་་་་་
པོའི་མདོ་སྡེ་རྒྱན་ལས་ཐེག་ཆེན་བཀའ་སྒྲུབ་གྱི་རིགས་པ་བརྒྱད་གསུངས་་་་
ཤིང་། དེ་བཞིན་དུ་སྟོབ་དཔོན་ཆེན་པོ་ལེགས་ལྷན་འབྱེད་གྱིས་དབྱ་མ་
སྟོང་པོའི་ཅ་འབྱེལ་ལས། ཉན་ཐོས་སྡེ་གཉིས་གྱིས་ཐེག་ཆེན་སངས་རྒྱས་གྱི་
བཀའ་མ་ཡིན་པར་སྒྲུབ་བྱེད་གྱི་གདན་ཚིགས་གཙོ་བོ་ཉི་ཤུ་པོ་རེ་རེ་བཞིན་་་
ལེགས་པར་སྟན་སྒྲུང་བའི་རིགས་པའི་ནམ་གངས་དུ་མས་ཐེག་ཆེན་སངས་་་་
རྒྱས་གྱི་བཀའ་བསྒྲུབ་པར་མཛད་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་རྒྱལ་སྐས་ཆེན་པོ་
ཞི་བ་ལྷས་ཀྱང་། སྟོད་འཕྱག་ཤར་ལེ་ལས་མགོ་མཚའས་གྱི་རིགས་པ་
གསུམ་གྱིས་ཐེག་ཆེན་སངས་རྒྱས་གྱི་བཀའ་བསྒྲུབ་པར་མཛད་པ་སོགས་་་་་
སྟོན་གྱི་སྟོབ་དཔོན་ཚད་ལྷན་དུ་མས་ལགས་པར་བསྟན་ཟིན་ལ། སྤྱི་རབས་

གྲི་མཁས་སྐྱེ་མང་པོས་ཀྱང་ཤེས་ཕྱིན་གྱི་མདོ་སྐྱོབ་གྲིས་ཅོམ་པའམ་.....
 ཡང་ན་དེ་དང་དུས་མཚུངས་གཞན་ཞིག་གིས་ཅོམ་པར་འདོད་པ་སོགས་སྒྲོ་
 ཚོགས་སྤང་བ་ཐོབ་པ་ཅད་ནི་གཙོ་ཆེར་ཡུམ་གྱི་མདོ་འི་ཚོག་རིས་ནམས་སྟོན་...
 པའི་སྐྱེ་དུས་སུ་དར་བའི་ཚོག་རིས་དང་མི་མཚུངས་པ་ཅམ་གྱི་མཚན་དུ་བཟུང་
 བར་སྤང་ཡང་ཡིད་བདུན་པེར་བའི་ཚད་ལྡན་གྱི་གྱུ་མཚན་གཞན་མ་མཐོང་.....
 ཞིང་། གོང་གི་གྱུ་མཚན་འདི་ཡང་རིགས་པས་དབྱུད་བཟོད་དུ་མི་འདུག་
 པས་དེ་ཞིག་བདང་སྟོམས་སུ་བཞག་ཅིང་། ཤིང་དྲ་ཆེན་པོ་སྐྱེ་བ་ནས་ཉེ་
 བར་བཟུང་ད་ལྟའི་བར་བར་མ་ཆད་པའི་བརྒྱུད་ལྡན་གྱི་མཁས་པའི་བཞེད་པ་
 གཙང་མའི་རྗེས་སུ་འབྱང་བ་ལ་ཁོ་ཅག་ལ་མི་བདེ་བ་ཅུང་ཟད་ཅམ་མ་མཚིས་
 པ་ནི་བསོད་ནམས་མཚོག་གི་སྐལ་བར་འཁྲུམ་མོ།།

ཤེས་མདོ་གསུངས་དུས།

ཤེས་ཕྱིན་གྱི་མདོ་སྐྱོབ་པོ་ཆེ་འདི་དག་ནི་སྟོན་པ་མངོན་པར་རྒྱུགས་
 བར་སངས་རྒྱས་པའི་མཛད་པ་བསྟན་ནས་ལོ་བདུན་ནམ་བཅུ་དུག་སྟོར་འདས་
 པ་ན་གྱལ་པོའི་ཁབ་བྱ་གོད་སྤང་པོའི་རིར་དགེ་སྦྱོང་གི་དགེ་འདུན་དང་།
 བྱང་ཅུབ་སེམས་དཔའི་དགེ་འདུན་དང་། ལྷ་མིའི་འཁོར་གྱི་འདུས་པ་
 དཔག་དུ་མེད་པ་ལ་ཞུམ་ནས་གསུང་བ་དང་། རྗེས་སུ་གནང་བ་དང་།
 ཕྱིན་གྱིས་བསྐྱབས་པ་ཅི་རིགས་པའི་སྟོན་པ་བཀའ་བསྡུལ་པ་ཡིན་ཞིང་།.....
 རི་ལྷར་བསྐྱས་པའི་ཚུལ་ཡང་། སྟོབ་དཔོན་ཆེན་པོ་ལེགས་ལྷན་འབྱེད་ནི་ཅ་
 བའི་སྐྱེད་པ་པོ་ཀྱན་དུ་བཟང་པོ་དང་། འཇམ་དཔལ་དང་། གསང་བའི་
 བདག་པོ་དང་། བུམས་པ་ལ་སོགས་པ་ནམས་གྱི་བསྐྱས་ཤིང་། ཅ་བའི་
 སྐྱེད་པ་པོ་ཉན་ཐོས་མ་ཡིན་པའི་ཁྱད་སྤངས་སུ་ཤིམ་ཤམ་པའི་ཚལ་གྱི་མདོ་དང་།
 ལྷ་མའི་མདོ་ལ་སོགས་པའི་ཁྱད་སྤངས་བགྱངས་ནས་བསྐྱབ་པར་མཛད། སྟོབ་...
 དཔོན་འདིས་ནི་གྱུན་སྤང་ལས། གཞན་དག་ནི་འདི་ཉིད་གྱི་ཡོངས་སུ་གཏད་
 པའི་ལེའུ་ལས། རི་ལྷར་ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱིན་པ་ནི་འཇམ་བྱ་སྤྱིང་...

ཡུལ་དུ་ཡོད་པ་ བཟུན་བཅོས་གཞན་འགའ་རེ་ནས་ཀྱང་འབྱུང་བས་བདེན་ནམ་
 ལྷན་མོ། ཡུལ་སྤོང་སྤྱག་བརྒྱ་པ་ནི་དབལ་མགོན་འཕགས་པ་ལྷ་སྐྱབ་ཀྱིས་
 ལྷ་ཡུལ་ནས་གདན་དྲངས་པར་སྡོན་གྱི་མཁས་པ་ནམས་ལ་གྲགས་ཤིང་། ཉི་
 མི་ནི་དགོ་བསྟེན་ཞི་བའི་གོ་ཆས་པོ་དྲུ་ལ་ནས་སྡོན་དྲངས་པར་བཤད་དོ། །

ཤར་མདོ་འི་བཟོད་བྱ།

དེ་ལྟར་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་འི་གཞི་ལམ་འབྲས་བུའི་ནམ་གཞག་ཆ་ཆང་
 བར་སྡོན་པའི་ཤར་སྡོན་གྱི་མདོ་སྡེ་རིན་པོ་ཆའི་གནད་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་
 བསྟུ་ན་དངོས་བཟུན་སྤོང་ཉིད་གྱི་རིམ་པ་དང་། སྐས་དོན་མངོན་དོགས་གྱི་
 རིམ་པ་གཉིས་སུ་འདུ་ལ། དེ་ཡང་སྤྱི་རབས་གྱི་གདུལ་བྱ་སྟོ་དང་བཙོན་
 འགྲུས་ཞན་པ་ནམས་གྱིས་དགོངས་འབྱེལ་གྱི་བཟུན་བཅོས་ལ་མ་བདེན་པར་
 མདོ་ཡི་དགོངས་པ་རང་སྟོབས་གྱིས་འབྱེད་མི་ལུས་པར་གྱུར་པ་ན་རྒྱལ་བའི་
 དགོངས་པ་འབྱེལ་བར་རྒྱལ་བ་རང་ཉིད་གྱིས་ལྷང་བཟུན་པའི་ཤིང་དྲ་ཆེན་པོ་
 དབལ་མགོན་འཕགས་པ་ལྷ་ས་དབུ་མ་རིགས་པའི་ཚོགས་དྲུག་བཙུགས་དེ་
 དངོས་བཟུན་སྤོང་ཉིད་གྱི་རིམ་པ་གསལ་བར་སྟེན་ཤིང་། འཕགས་པ་
 ཐོགས་མེད་གྱིས་མི་ལོ་བཅུ་གཉིས་གྱི་རིང་དཀའ་སྤྱད་ཆེན་པོས་བྱང་ཆུབ་
 སེམས་དཔའ་བྱམས་པ་ཡོངས་སུ་བསྟེན་པ་ལས་ཞལ་མངོན་སུམ་དུ་གཟིགས་
 དེ་དགའ་ལྡན་དུ་བྲིད་ནས་ཤར་སྡོན་གྱི་མདོ་སྡེ་རིན་པོ་ཆའི་དོན་མ་ལུས་པ་
 འདོམས་པར་མཇེད་ཅིང་ལྷག་པར་སྤྱི་རབས་གྱི་གདུལ་བྱའི་དོན་དུ་དགོངས་
 འབྱེལ་གྱི་བཟུན་བཅོས་ཆེན་པོ་བྱམས་ཆོས་སྡེ་ལྷ་སྡེ། ཤར་སྡོན་གྱི་དགོངས་
 པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་འི་ལམ་འབྲས་བུ་དང་བཅས་པ་གང་
 ཟག་གཅིག་གིས་བྲིགས་ཆགས་སུ་ཉམས་སུ་ལེན་པའི་རིམ་པར་བསྐྱེལ་བའི་
 མན་ངག་ཟབ་མོ་མངོན་དོགས་རྒྱན་དང་། དའི་ཉམས་ལེན་གྱི་གནད་ལ་མདོ་
 སྡེ་མང་པོ་ནས་བདུས་དེ་རྒྱས་པར་བཟུན་པ་མདོ་སྡེ་རྒྱ། ཞི་གནས་དང་
 ལྷག་མཐོང་གི་ཉམས་ལེན་རྒྱར་དུ་བཀར་ནས་བཟུན་པ་དབུས་མཐའ་ནམ་.....

འབྱེད་དང་། ཚེས་དང་ཚེས་ཉིད་ནས་འབྱེད་བཅས་གསལ་ན་ནས་མི་ཡུལ་
 ཏུ་བྱོན་དེ་ཐོག་པ་ཆེན་པོ་འི་མངོན་རྟོགས་ཉམས་ལེན་གྱི་རིམ་པ་ནས་ཆེས་
 ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་མཛད་དོ། །དེའི་ནང་ནས་ཀྱང་བསྟན་བཅོས་མངོན་པར་
 རྟོགས་པའི་རྒྱན་ནི་ཡུལ་གྱི་བཞེད་བྱ་མ་ཚང་བ་མེད་པར་དངོས་པོ་བརྒྱད་ཏུ་
 བསྟུས་དེ་སྐབས་བརྒྱད་ཀྱིས་གསལ་བར་བསྟན་པར་མཛད་པས་ན། བདེ་
 བླག་ཏུ་ནི་རྟོགས་པ་ཞེས། བྱ་བ་རྩམ་པའི་དགོས་པ་ཡིན། ཞེས་
 གསུངས་པ་ལྟར་མདོ་ཡི་དོན་མཐུན་དག་དཀར་ཚོགས་མེད་པར་བདེ་བླག་
 ཉིད་ཏུ་རྟོགས་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་རྒྱན་གྱི་བསྟན་བཅོས་ཆེན་པོ་འདི་མཛད་.....
 ཅིང་། དེའང་གང་ཟེག་གཅིག་འཚང་རྒྱ་བ་ལ་ཤེས་བྱའི་ཡུལ་དང་།
 ཉམས་སུ་ལེན་པའི་ལམ། ལམ་དེས་སྐྱབ་པའི་འབྲས་བུ་གསུམ་ཏུ་གྲངས་
 དེས་པ། དང་པོ་མཆུན་གསུམ་དང་། གཉིས་པ་སྦྱོར་བ་བཞི། གསུམ་
 པ་ཚོས་སྒྲར་བསྟུས་ནས་བསྟན་དོ། །ཤེས་བྱའི་ཡུལ་ལའང་མཆུན་པ་གསུམ་
 ཏུ་གྲངས་དེས་པ་ཡིན་དེ། འབྲས་བུ་ལ་མཐོང་ཐོས་གྱི་སྒྲོ་བ་སྦྱོར་བའི་སྤྱིར་
 དོན་གཉིས་སྟན་ཚོགས་དང་ལྟན་པའི་ནམ་མཆུན་བསྟན་པ་དང་། ཐོབ་འདོད་
 སྦྱོར་བ་ན་གདོད་དེ་ཐོབ་པའི་ཐབས་ལམ་ལ་འཇུག་པར་འགྱུར་བས་དེའི་.....
 འོག་ཏུ་ལམ་ཤེས་དང་། དེའི་གོལ་ས་བསལ་བའི་སྤྱིར་གཞི་ཤེས་བཅས་
 རིམ་བཞིན་ཏུ་བསྟན་པའི་སྤྱིར་རོ། །དེ་བཞིན་ཏུ་ཉམས་ལེན་ཡང་སྦྱོར་བ་
 བཞིར་འདུ་ཅིལ་ནི། མཆུན་གསུམ་ཤེས་བྱའི་ཡུལ་ཏུ་གདན་ལ་པལ་བ་ཅམ་
 གྱིས་མི་ཚོག་པར་རང་རྒྱུད་ལ་བསྐྱེད་ཅིང་སྦྱོལ་བའི་སྒོ་ནས་ཉམས་སུ་གྲང་...
 དགོས་ཤིང་། དེ་ཡང་མ་ཐོབ་པ་འཐོབ་པར་བྱེད་པ་ནས་རྟོགས་སྦྱོར་བ་
 དང་། འཐོབ་པའི་གནས་སྐབས་གྱི་ཅེ་སྦྱོར་དང་། ཐོབ་ཟིན་ཁྱད་པར་ཏུ་
 སྦྱོལ་བར་བྱེད་པ་མཐར་གྱིས་པའི་སྦྱོར་བ་དང་། དེ་སྐྱབ་པའི་གནས་སྐབས་
 སྐད་ཅིག་མའི་སྦྱོར་བའོ། །དེ་ཡང་དབང་ཏུ་བྱས་པའི་རྒྱ་འབྲས་ནས་ཅེ་
 གཉིས་མེད་ན་འབད་མེད་སྟུན་འགྱུར་གྱི་ཚེས་སྐྱ་མི་འཐོབ་ལ། བདེན་...
 པ་རྒྱ་འབྲས་མཐར་གྱིས་པ་དང་། སྐད་ཅིག་མའི་སྦྱོར་བ་གཉིས་མེད་ན་

ཚོས་གཅིག་མངོན་དུ་བྱེད་པ་ན་ཐམས་ཅད་མངོན་དུ་བྱེད་པའི་ནམ་མཁུན་.....
 མི་འཕྱོལ་པས་རྒྱ་འབྲས་ཀྱི་རིམ་པ་གཉིས་ཀ་དགོས་སོ། །གཞན་ཡང་།
 སྤངས་པ་མཐར་ཐུག་གི་ལག་ཐེམ་འཛོལ་བྱེད་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་དང་པོ་
 གཉིས་དང་། རྟོགས་པ་མཐར་ཐུག་གི་ལག་ཐེམ་འཛོལ་བྱེད་ཀྱི་དབང་དུ་
 བྱས་ནས་ཕྱི་མ་གཉིས་སོ། །དེའང་མཁུན་པ་གསུམ་གསུལ་བྱ་སྟོབ་སྟེ་བའི་
 རིམ་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་བརྟན་ཅིང་། སྟོར་བ་བཞི་དང་ཚོས་སྟེ་ནི་མངོན་
 རྟོགས་རྒྱད་ལ་སྟེ་བའི་རིམ་པའི་དབང་དུ་མཛད་ནས་བརྟན་པར་མཛད་ན།
 དེ་ལྟར་དངོས་པོ་བརྒྱད་དང་དོན་བདུན་ཅུས་ཡུམ་གྱི་བཟོད་བྱ་མ་ཚང་བ་མེད་
 པར་བསྐྱས་ཤིང་། གོ་སྐྱབ་བ་སྤྱོད་གཞི་དང་། རྟག་དུ་བྱ་དང་། ཚོས་...
 འཕགས། ཡོངས་གཏད་ཀྱི་ལེའུ་ཅམ་མ་གཏོགས་ཡུམ་གསུམ་གའི་གནད་
 ནམས་མ་ཚང་བ་མེད་པར་བརྟུས་དེ་བརྟན་པས་ན་སྟོ་ཡི་རིམ་པ་རབ་འབྱིང་
 ཐམས་ཅད་ཀྱིས་འཇུག་བདེ་ཞིང་ཡུམ་དོན་བདེ་ལྷག་དུ་རྟོགས་པར་བྱེད་པའི་
 རོ་མཚར་ཅན་གྱི་བརྟན་བཅོས་མངོན་པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་ཅེས་བྱ་བ་འདི་ནི་
 ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་གཞུང་ལུགས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཡང་སྟེང་ལྟ་བུ་ཞིག་ཡིན་ནོ།
 །དེ་ཡང་མཁས་མཆོག་དབྱིག་གཉེན་གྱིས། མདོ་དོན་སྐྱབ་བ་དག་གིས་...
 ནི། དགོས་པ་བསྐྱས་པའི་དོན་བཅས་དང་། ཚོག་དོན་བཅས་དང་.....
 མཚམས་སྟར་དང་། བརྟལ་ལན་བཅས་བ་བསྟུད་པར་བྱ། ཞེས་གསུངས་
 པ་ལྟར། ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁུན་ཉིད་ལས། ཞེས་སོགས་ཀྱིས་...
 དགོས་དོན་དང་། ཤེས་རབ་པ་རྟོག་ཕྱིན་པ་ནི། ཞེས་སོགས་ཀྱིས་.....
 བརྟུས་དོན་དང་། སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་གཞན་དོན་ཕྱིར། ཞེས་སོགས་...
 ཀྱིས་ཚོག་དོན་དང་། དེ་ནས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད། ཅེས་སོགས་...
 ཀྱིས་མཚམས་སྟར་དང་། ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལ་དབྱེར་མེད་ཕྱིར། ཞེས་...
 སོགས་ཀྱིས་བརྟལ་ལན་དེ་བཤད་ཐབས་ལན་ལག་རྒྱུད་སྟེ་ནམ་མདོ་དོན་...
 གཏན་ལ་འབེབས་པའི་ཚོག་རྒྱང་ལ་དོན་གསལ་ཞིང་། མ་འདྲེལ་པ་དང་
 རྩོས་པའི་སྟོན་དང་བཟུང་ཞིང་གཞན་གྱིས་གོ་མ་བའི་ཐུན་ཀ་མི་ཉིད་བ་དང་།

གདུལ་བུའི་རྒྱུད་ལ་སྒྲོ་བ་བདེ་སྒྲུག་དུ་སྒྱེད་པར་རྒྱས་པ་སོགས་ཁྱད་ཆོས་དུ་
མ་དང་ཐུན་པ་ཡིན་ནོ། །

དེ་ལྟ་བུའི་ཁྱད་པར་ཅན་གྱི་བསྟན་བཅོས་འདིའི་མཛད་པ་པོ་ནི་འོ་
སྒྲོལ་གྱི་སྟོན་པ་ཐུགས་རྗེ་ཅན་འཛམ་བུའི་སྤྱིང་འདིར་མཆོག་གི་སྦྱལ་སྒྱུའི་...
མཛད་པ་བསྟན་པའི་སྐབས་སུ་བབས་དེ་དགའ་ལྷན་ནས་འཕྲོ་བའི་མཛད་པ་
སྟོན་པར་ཉེ་བ་ན། རང་གི་ཅོད་པའི་གང་གི་དབྱར་བཅིངས་དེ་གྲུལ་ཆབ་...
དམ་བར་དབང་བསྐྱར་ཞིང་། མ་འོངས་པ་ན་ནམ་འདྲན་ལྷ་པ་སངས་རྒྱས་
བྱམས་པའི་ངོ་བོར་མཆོག་གི་སྦྱལ་སྒྱུའི་མཛད་པ་བསྟན་པར་འགྱུར་བ།
ཤར་ཕྱོན་གྱི་མདོ་སྡེ་རིན་པོ་ཆེ་སོགས་ནམ་འདྲན་བཞི་པའི་ཐོག་ཆེན་གྱི་སྡེ་
སྟོན་པལ་མོ་ཆེ་གསུང་བའི་འཁོར་དུ་འདུ་ཞིང་། ཟུ་རྒྱས་གྱི་དོན་གོང་...
ནས་གོང་དུ་འདྲི་བ་དང་བགྲོ་བའི་སྒྲོངས་པ་ཅན་། རྒྱ་ཆེ་བའི་ལམ་གྱི་རིམ་
པའི་བརྒྱུད་པའི་སྐབས་བབས་དགའ་ལྷན་དུ་བཞུགས་པའི་སྒྲེ་བ་གཅིག་གིས་
ཐོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དབང་བྱམས་པ་ཉིད་ཡིན་པ་ནི་གིང་དྲ་ཆེན་པོ་
འཕགས་པ་ཐོགས་མེད་ནས་ཉེ་བར་བརྒྱང་འཕགས་བོད་གྱི་མཁས་པ་ཀུན་...
ལ་ཅོད་མེད་དུ་གྲགས་པ་འདི་ཡིན་མོད། དེང་དུས་གྱི་ལོ་རྒྱུས་སྒྲེ་བའི་...
མཁས་པ་ནམས་དགའ་ལྷན་ན་བཞུགས་པའི་བྱམས་པས་གཞུང་བཅུམས་པ་...
དང་། དེ་ཐོགས་མེད་གྱིས་བརྒྱུད་དེ་མི་ཡུལ་དུ་དར་བ་སོགས་སར་.....
གནས་གྱི་སེམས་དབང་ཆེན་པོ་ནམས་གྱི་ནམ་པར་ཐར་པ་སྒྲོ་ཡུལ་དུ་མ་...
གོང་བར་འཕགས་ཡུལ་མ་ཐུ་རར་འབྱུངས་པའི་རྒྱལ་རིགས་ལས་རབ་དུ་...
བྱང་བ་སྒྲོབ་དཔོན་བྱམས་པས་མཛད་ཅེས་འདོད་པ་ནི། ཐོགས་མེད་གྱིས་
མི་ལོ་བཅུ་གཉིས་རིང་དུ་བཅོན་པ་དྲག་པོས་རྗེ་བཙུན་བསྐྱབས་པའི་རྗེས་.....
སྤྱད་བྱམས་མགོན་ཁྱི་མོར་མཛལ་བའི་ནམ་ཐར་ལ་བསམ་ན་རྒྱན་ཅོམ་པ་པོ་
མི་ཡི་དེན་ཅན་གྱི་སྒྲོབ་དཔོན་ཞིག་དུ་འདོད་པའང་དགའ་ཆད་དུ་འདུག་ཅིང་།
གངས་ཅན་གྱི་མཁས་གྲུབ་ཆེན་པོ་སྟོན་སྦྲུ་བས། རང་རེའི་ལས་ངན་སྒྲིབ་...
པའི་ཆེ་ལུགས་གྱིས། སྒྲ་མ་མི་ཅུ་མཐོང་བ་དགའ་ཆད་ཡིན། ཁྱི་དང་

བྱི་བརྒྱད་མྱོང་བ་དང་མཐུན་པར་སྤྱར་བའི་འགྲེལ་བ་ལ་དཔེ་རྒྱིང་དག་སྤྱོད་
 རྣམས་ཀྱི་ནང་བཞུགས་པའི་མཛད་བྱ་བ་སྤྲང་སྟེ། དེ་ལྟར་ན་མི་རྒྱུ་བ་
 ལ་སྤྱི་དེར་ནོར་བ་ཡོན་ནས་སེམས་སོ་ཞེས་མཁམས་མཆོག་གྲུས་གསུང་བ་སྟེ་
 དགོ་བཤུན་འགྱུར་གྱི་དཀར་ཆག་དུ་གསལ་བས་རྒྱན་གྱི་འགྲེལ་མཛད་ཀྱི་
 ནང་དུའང་བཞུགས་པའི་མཆོན་ཅན་གྱི་སྟོབ་དཔོན་ཞིག་ཡོད་དམ་སྟེ་
 དེ་དབྱུང་བར་མཛད་ཅིག །

རྒྱན་འགྲེལ།

དེ་ལྟར་བཤུན་བཅས་ཆེན་པོ་མངོན་དོགས་རྒྱན་ལ་འཕགས་ཡུལ་གྱི་
 མཁམས་གྲུབ་རྣམས་ཀྱིས་བཅུ་མས་བའི་འགྲེལ་བ་འགྲེལ་བཤད་བསྟུས་དོན་
 སོགས་མཐུན་ལས་འདས་བ་ཞིག་ཡོད་པར་གདོན་མི་ཟ་མོད། བོད་དུ་
 འགྱུར་བ་ཉེར་གཅིག་ཡོད་པ་དང་། དེ་དག་ལ་རྒྱ་འགྲེལ་ཉེར་གཅིག་ཅེས་
 བོད་ཀྱི་འགྲེལ་མཛད་ཀྱན་ལ་རྒྱང་ལྟར་གྲགས་ཆོད། རྒྱ་གར་མཁམས་བའི་
 གསུང་དུ་དོགས་བ་མ་མཆིས་པ་ནི་བཙེ་བརྒྱད་ཉིད་དུ་སྤང་ངོ་། །དེ་ཡང་
 ཡོངས་སུ་གྲགས་པ་ལྟར་གྱི་འགྲེལ་བ་ཉེར་གཅིག་པོ་དེ་དག་ནི་མདོ་དང་
 སྤྱར་བ་བཅུ་གཉིས། མ་སྤྱར་བ་དགྲུ་ཡོད་ལ། ཐོག་མར་མདོ་རྒྱན་སྤྱར་
 བ་བཅུ་གཉིས་ལའང་།

(༡) འཕགས་པ་རྣམ་གྲོལ་སྟེས་མཛད་པའི་ཉི་མེ་སྤྲང་བ་བཞུགས་
 གོ་མི་འཆི་མེད་དང་། ལོ་ཙཱ་བ་སྟོ་ལྷན་གྱིས་རབ་ཀྱི་འགྱུར། (སྟེ་ཀ)

(༢) བཅུན་པ་རྣམ་གྲོལ་སྟེས་མཛད་པའི་ཉི་མེ་རྣམ་འགྲེལ་གོ་ལོ་
 ཀ་ལྟ་མྱོང་བཞི་བརྒྱ་བ་བལ་པོ་ཞེ་བ་བཟང་པོ་དང་། ལོ་ཙཱ་བ་འབྲོ་མི་སང་
 དཀར་ཤྲུ་འོད་ཀྱི་འགྱུར། (སྟེ་ཁ)

(༣) སྟོབ་དཔོན་ཆེན་པོ་སངས་པུང་པོས་མཛད་པའི་ཉི་མེ་ལེབ་
 བརྒྱད་མ་བམ་པོ་དོན་བཞི་ཅན་བལ་པོ་ཞེ་བ་བཟང་པོ་དང་། ལོ་ཙཱ་བ་ཚུལ་
 བྱིས་སྤྱུ་བའི་འགྱུར། (སྟེ་ག་ང་ཅ)

(=) རིན་ཆེན་འབྱུང་གནས་ཞི་བས་མཛད་པའི་ཉི་མེད་ལ་ལྷན་
(འདིས་རྒྱན་སེམས་ཅས་དུ་བཀྲལ་) བཅའི་དུ་སྤྱོད་ཀྱི་ལན་དེ་དང་ཡེ་ཅ་བ་
ལྟུ་ལྟེ་གྲོས་དང་དགེ་བའི་ལྟེ་གྲོས་གཉིས་ཀྱི་འབྱུང་ལ་སྤྱིས་སྤྱི་བལ་པ་ཞི་
བ་བཟང་པོ་དང་། ཡེ་ཅ་བ་འགོས་ལྷས་བཅས་ཀྱིས་བཅས་པ་ (སྤེ་ད་)
བཅས་ཉི་མེད་ལ་སྤྱོད་པ་བཞི།

(༡) སྒྲོབ་དཔོན་སང་བཟང་གིས་མཛད་པའི་བྱུན་སྒྲུང་གོ་ལོ་ལ།
བྱུན་སྒྲོང་པ་བཞུགས་སུ་སྒྲུ་གི་དྲང་། ལོ་ཙ་བ་རིན་ཆེན་བཟང་པོ་ནི་
འགྲུར་ལ་སྒྲུར་ཡང་རྩོ་བོ་དང་རིན་ཆེན་བཟང་པོས་ལྷིལ་དབུས་ཀྱི་དཔེ་དང་
བཞུན་ནས་བཅོས་གིང་། ཡང་བསྒྲུར་བཞུགས་དཔྱད་པལ་དང་། ལོ་ཙ་
བ་སྒྲོ་སྒྲུན་གཤམ་རབ་ཀྱིས་དག་བར་བཅོས་པ། (སྒྲི་ཆ་)

(३) རིན་ཆེན་འབྲུང་གནས་ཤི་བས་མཛད་པའི་སྒྲིང་བོ་མཆོག་གོ་ལོ་
ཀ་བརྒྱད་སྟོང་བ་ (འདིས་ཀྱང་རྒྱན་སེམས་ཅམ་དུ་བཀྲམ་) བཞུགས་ཤི་
སུ་ཐུ་དེ་ཤན་དེ་དང་། ལོ་ཙ་བ་ཤུ་ལྔ་བློ་བློས་ཀྱི་འབྲུང་། (སྟེ་ཕ་)

(३) འཛིགས་མེད་འཕྲུང་གནས་སྐྱེས་པས་མཛད་པའི་གནད་ཀྱི་ཆུ་
འོད་པའ་ཆེན་དེ་ཉིད་དང་ཡོ་ཙ་བ་ལྷེས་རབ་དཔལ་གྱིས་ན་ལན་དཔྱི་གཙུག་
ལག་ཁང་དུ་བསྐྱུར་བ། (མེ་ད་) བཅས་བསྐྱུར་ཕྱིར་དང་སྐྱུར་བ་གསུམ།

སྒྲོབ་དཔོན་སངས་རྒྱལ་ཡེ་ཤེས་ཞབས་ཀྱིས་མཛད་པའི་རྒྱ་དྲུག་...
 པའི་དཀར་འགྲེལ་བམ་པོ་དྲུག་ པནའི་དུ་བི་དབྱ་སངས་ཀྱི་དང་། ཡོ་
 ཅུ་བ་དཔལ་བཅེགས་ཀྱི་འགྲུར། (སྟེ་ན་)

(3) རྒྱལ་དཔོན་སང་གི་བཟང་པོས་མཛད་པའི་རྩུད་ རྒྱལ་རྟོགས་སྤྲོ་གོ་
ལོ་ཀ་ཉིས་ཅུང་བརྒྱ་པ་བལ་པོ་ཞི་བ་བཟང་པོ་དང་། རྒྱལ་ཡུལ་འདྲི་གྲི་...
འཕྲུལ། (སྐེ་རྫོང་)

(3) ཁ་ཅི་ཐུང་ཤིས་མཆོད་པར་གྲགས་པའི་ཤར་ཕྱིན་མཆོད་ཀྱི་སྡེ་མིལ་ ..
བརྟེན་པའི་པའི་འཇུག། (སྡེ་དང་) བཅས་སྤྱད་པ་དང་སྤྱད་པ་གསུམ།

(१) ཁ་ཆེ་རྒྱུ་ཤིས་མཛད་པར་གྲགས་པའི་ཕྱོང་ཐུག་བརྒྱ་པའི་བཤད་་་་
བ་འགྱུར་བྱང་མི་གསལ་བ་ (སྡེ་ ༥) ཕྱེ་འབྱུང་གྲུང་དང་སྦྱར་བ་གཅིག།

(༢) བན་ཏི་དྲ་བ་ཡེ་ཤེས་གྲགས་ཀྱིས་མཛད་པར་གྲགས་པའི་ཡུམ་་་་
གསུམ་དང་མཐུན་པར་སྦྱར་བའི་འབྲེལ་བ་འགྱུར་བྱང་མི་གསལ་བ། (སྡེ་ ༧)
ཕྱེ་འབྱུང་ཉི་མེ་མི་བརྒྱད་ཕྱོང་བ་གསུམ་དང་སྦྱར་བའི་འབྲེལ་བ་གཅིག་་་་་་
བཅས་མདོ་རྒྱན་སྦྱར་བའི་འབྲེལ་བ་བཅུ་གཉིས་དང་།

(༣) སློབ་དཔོན་མེད་བཟང་གིས་མཛད་པའི་འབྲེལ་ཆུང་བམ་པོ་ལྟ་བ་་་་
(དོན་གསལ་) བན་ཏི་དྲ་བ་དབྱ་ཀར་སྤྱོད་དང་། ལོ་ཙྰ་བ་དབལ་་་་་་
བཅེགས་ཀྱི་འགྱུར་ལ་སྦྱར་བཞིན་དུ་གོ་མི་འཛི་མེད་དང་ལོ་ཙྰ་བ་སློ་ལྟ་བ་་་
ཤེས་རབ་ཀྱིས་དག་པར་བཅོས་བ། (སྡེ་ ༩)

(༤) འབྲེལ་ཆུང་དོན་གསལ་གྱི་འབྲེལ་བཤད་ཆོག་གསལ་སློབ་དཔོན་་་་
ཆོས་ཀྱི་བཤེས་གཉེན་གྱིས་མཛད་པ་བན་ཏི་དྲ་ལ་བཞི་ཡུཀ་དྲ་དྲར་གྱི་མི་དྲ་
དང་། ལོ་ཙྰ་བ་དག་སློང་ཆོས་ཀྱི་ཤེས་རབ་ཀྱི་འགྱུར། (སྡེ་ ༡)

(༥) ཡང་འབྲེལ་ཆུང་དོན་གསལ་གྱི་འབྲེལ་བཤད་ཉོགས་པར་དཀའ་་་་
བའི་སྤང་བ་གསེར་སྤྱིང་བ་ཆོས་ཀྱི་གྲགས་པས་མཛད་པ་བན་ཏི་དྲ་མར་མེ་
མཛད་ཡེ་ཤེས་དང་། ལོ་ཙྰ་བ་རིན་ཆེན་བཟང་པོའི་འགྱུར། (སྡེ་ ༩)

(༦) འབྲེལ་ཆུང་དོན་གསལ་གྱི་བསྐྱུས་དོན་རྒྱབ་སློབ་ཤེས་རབ་འགྱུར་་་
གནས་སློབ་གྲིས་ཀྱིས་མཛད་པ་བན་ཏི་དྲ་སྦྱ་མ་དེ་གཉིད་དང་། ལོ་ཙྰ་བ་སློ་
ལྟ་ཤེས་རབ་ཀྱི་འགྱུར། (སྡེ་ ༩)

(༧) རྒྱན་གྱི་བསྐྱུས་དོན་ཐོ་བོ་རྗེས་མཛད་པར་གྲགས་པ་ (དོན་བསྐྱུས་་་
སློབ་མ་) བན་ཏི་དྲ་དེ་ཉིད་དང་། ལོ་ཙྰ་བ་ཆུལ་ཁྲིམས་རྒྱལ་བའི་འགྱུར།
(སྡེ་ ༩)

(༨) ཁ་ཆེ་གཞིན་རྒྱ་དབལ་གྱིས་མཛད་པའི་རྒྱན་གྱི་བསྐྱུས་དོན་བན་ཏི་དྲ་
དེ་ཉིད་དང་། ལོ་ཙྰ་བ་བགྲིས་རྒྱལ་མཛན་གྱི་འགྱུར། (སྡེ་ ༩)

(੧) ਤਿੰਨ ਛੇਤੀ ਗੁਣਾ ਗੁਣਾ ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਗੁਣਾ ਗੁਣਾ ਘੱਟ ਪਾਣੀ ੧੨ ਦੇ ੧੨ ...
੧੨। ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਘੱਟ ਪਾਣੀ ੧੨ ਦੇ ੧੨ ਪਾਣੀ ੧੨ (੧੨)

(༤) ཁ་ཅེ་རྩེ་མུ་གྱི་རྩེ་ནས་མཚད་པའི་ཤེས་རབ་སྒྲིན་མའི་སྤང་བ་པའོ། །
 ༥་དེ་ཉིད་དང་། ཡོ་ཙ་བ་གཞུགས་བྱམས་པའི་དཔལ་གྱི་འབྱུང་། (སྡེ་ ༥)

(ལ) སྒྲོལ་དཔོན་འཛིགས་མེད་འབྱུང་གནས་སྐྱེས་པས་མཛད་པའི་བྱུང་བ་
དགོངས་ཀྱི་ལོ་ལ་དུག་མེད་ལྟ་བུ་ཡིན་པ། བཅའི་དེ་དེ་ཉིད་དང་། ལོ་
ཙ་བ་དཔང་ཞོ་གསལ་བ་གྲགས་ཀྱིས་ནལེན་དང་བསྐྱུར་བ་བ་ལ་སྤྱིས་དཔང་
སྒྲོལ་དཔོན་གྱིས་དག་པར་བཅོས་པ་ (སྤྱི་ཨ) བཅས་མདོ་རྒྱན་མ་སྐྱར་བའི་...
འབྲེལ་བ་དགྲ་ཞེ་རྒྱ་འབྲེལ་ཉི་ཤུ་ཙ་གཅིག་ཅེས་གྲགས་སོ། །དེ་དག་ལས་
སྐྱུར་བ་དང་སྐྱར་བའི་འབྲེལ་བ་ཁ་ཅེ་རྣམས་ཤིས་མཛད་པར་གྲགས་པའི་...
ཤར་སྤྱིན་མཛད་ཀྱི་ཐེ་མིག་དང་། ཡང་དེ་ཉིད་ཀྱིས་མཛད་པར་གྲགས་
པའི་འབྲེལ་རྒྱུ་དང་སྐྱར་བའི་འབྲེལ་བ་མེད་སྐྱུ་བུ་པའི་བཤད་བ་གཉིས་
སྤྱ་བོད་ཚོག་མང་བས་ཁ་ཅེ་རྣམས་ཤིར་ཁ་གཡར་བ་ཙམ་ལས་རྒྱ་འབྲེལ་ཚད་
སྐྱུར་མ་ཡིན་པར་མངོན་པ་དང་། སྤྱི་དེ་དཔེ་བ་ཡེ་ཤེས་དཔང་བོས་མཛད་པར་
གྲགས་པའི་ཡུལ་གསུམ་དོན་བརྒྱུད་དང་སྐྱར་བའི་འབྲེལ་བ་ཡང་མདོ་རྒྱན་...
སྐྱར་ཚལ་ལ་སྤྱོན་ཆགས་བ་མང་བས་ཀྱན་མཐུན་བུས་མི་དེ་བ་ལ་ (སྤྱི་དེར་)
ནོར་བ་ཡིན་ནམ་ཞེས་གསུངས་པ་རྩར་མཁས་དཔང་དཔེ་བ་ཡེ་ཤེས་གྲགས་
ཀྱི་མཛད་མིན་ལ་དོགས་པ་ཅེ་ཡང་རྒྱ་འབྲེལ་ཞིག་ནི་ཡིན་པར་མངོན་ནོ། །
མདོ་རྒྱན་མ་སྐྱར་བའི་འབྲེལ་བའི་གས་ཆོ་བོས་མཛད་པར་གྲགས་པའི་...
བསྐྱེས་དོན་ (དོན་བསྐྱེས་སྤྱིན་མ) ཡང་རྣམས་པ་ཚུང་ཞིང་བོད་ཚོག་མང་བས་
ཆོ་བོས་མ་མཛད་པར་གསལ་ལ། དེ་རྩར་ན་དོགས་མེད་ཀྱི་རྒྱ་འབྲེལ་
བོད་དུ་འབྱུར་བ་ནི་བཅོ་བརྒྱད་དོ། །

འཛིགས་མེད་འབྱུང་གནས་སྐྱེས་པས་མཆད་པའི་སྐུ་བ་བ་དགོངས་
 གྱུན་ནི་གསུང་རབ་སྤྱིའི་དགོངས་འབྱུང་ཡིན་མེད་ཡེ་ཅུ་སྤྱི་མ་གསུམ་ཏུ་.....
 གཙོ་ཆེར་མངོན་གྱུན་གྱི་རོན་ཕྱོན་པས་གྱུན་འབྱུང་ཏུ་བསྐྱུང་ཡང་མི་རྒྱུང་བ་...

མེད་པས་འདིར་བཞུང་ལ་གང་ཟག་སོགས་འགའ་ལྟར་མདོ་དྲར་སྤྱར་ཡང་...
ཡལ་མི་ཆེ་པས་མདོ་སྤྱན་མ་སྤྱར་བའི་འབྲེལ་པར་བཞུངས་སོ།

དེ་ལྟར་མདོ་རྒྱན་སྤྱད་པ་དང་མ་སྤྱད་པའི་འབྲེལ་བ་མི་སྟོན་ཅིག་
ཡོད་པའི་ནང་ནས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་མཆོག་ཀྱང་ལ་དོན་གསལ་ཞིང་སྟོ་
མཆོག་དཔལ་ཀྱན་གྱི་འཇུག་པར་བདེ་བ། མངོན་པར་དོགས་པའི་རྒྱན་
ཡུལ་རྒྱས་འབྲིང་བསྐྱས་པ་གསུམ་གའི་རྒྱན་དུ་འབྲེལ་བའི་སྟོབ་དཔོན་སེང་
གོ་བཟང་པོས་མཛད་པའི་འབྲེལ་ཚུང་དོན་གསལ་འདི་ནི་འཕགས་ཡུལ་གྱི་
མཁས་པ་མཐའ་དག་གི་གཙུག་ཏོར་དཔ་པར་བཟུང་བ་མ་ཟེད། ཡུལ་
གངས་ཅན་གྱི་སྟོང་སྟེ་ནི་རྒྱན་གྱི་འབྲེལ་མཛད་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་འབྲེལ་བ་
འདི་ཁོ་ནའི་ཆེས་སྤྱ་འབྲངས་གིང་ཚད་མར་བཟུང་བར་མཛད་དོ། དེ་ཡང་
མདོ་རྒྱན་སྤྱད་པའི་འབྲེལ་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཐོག་མའམ་སྟོབ་འབྱེད་ལྟ་བུ་ནི་
འཕགས་པ་གོལ་སྟེས་མཛད་པའི་ཉི་མེ་སྤྱང་བ་ཡིན་ལ། མདོ་རྒྱན་མ་སྤྱད་
པའི་འབྲེལ་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཐོག་མ་ནི་སྟོབ་དཔོན་གྱི་འབྲེལ་ཚུལ་འདི་ཉིད་
ཡིན་པར་མངོན་ནོ། དེ་ཡང་སྟོབ་དཔོན་འདིས་དོན་གྱིས་དབང་གཉིས་གྲིག་
གཟིགས་ནས་འབྲེལ་ཚུང་འདི་ཙམ་པར་མཛད་དེ་མངོན་པར་དོགས་པའི་
རྒྱན་ཡུལ་གསུམ་གའི་རྒྱན་དུ་སྟོན་པར་བཞེད་པ་དང་། མདོར་བསྐྱས་
ལ་དགའ་བའི་གདུལ་བྱ་ནམས་ཀྱིས་དུས་ཡུན་ཐུང་ངུ་ཙམ་གྱིས་རྒྱན་དང་
ཡུལ་གྱི་དོན་བདེ་སྐྱབས་དུ་དོགས་པར་བྱ་བའི་ཆེད་དུ་འོ། དེ་ལྟར་ཡང་།
སྟོན་གྱི་སྟོབ་དཔོན་དག་གིས་བཙུགས་པའི་ཡུལ་གྱི་འབྲེལ་བ་འགའ་ཞིག་
ནི་རྒྱན་དང་མ་སྤྱད་ལ། མདོ་རྒྱན་སྤྱད་པའི་འབྲེལ་བ་ནམས་ཀྱང་ཡུལ་
རེ་རེ་མ་གཏོགས་གསུམ་ག་དང་མ་སྤྱད་པས། ཡུལ་རྒྱས་འབྲིང་བསྐྱས་
གསུམ་གྱི་བཛེད་བྱའི་དོན་ལ་ཁྱད་པར་མེད་པ་དང་། རྒྱན་འདི་ཡུལ་གསུམ་
གའི་རྒྱན་དུ་གོ་བར་བྱ་བའི་སྤྱིར་དེ། ཀྱན་གྱི་རྒྱན་དུ་འབྱུང་བ་ནི། ནམ་
པར་དབྱེ་སྤྱིར་། ཞེས་དང་མཁས་པ་ནམས་ཀྱིས་ཡུལ་ཀྱན་ལའང་། །དོན་
བསྐྱས་དེ་ཙམ་གསུམ་པར་བྱ། འདི་ལྟར་མེན་ན་ཐམས་ཅད་ཀྱི། རིམ་པ་

ཡིག་སྐད་ལ་བརྟེན་ནས་མ་ཡིན། །ཞེས་གསུངས་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་སྤྱི་
རབས་ཀྱི་གདུལ་བྱ་སྟོང་དང་བཙོན་འགྲུལ་དམན་ཞིང་ཁྱད་པར་དུ་ཡུན་རིང་བོའི་
བར་གཞུང་ལུགས་ཆེན་པོ་ལ་རྟན་བསམ་བསྐྱོམ་པར་བྱ་བའི་གོ་སྐབས་ཀྱིས་
དབུལ་བ་དག་རྗེས་སུ་བརྒྱུད་བའི་སྤྱིར་དུས་ཡུན་གྱི་དུང་འདི་ནང་མདོ་རྒྱན་གྱི་
དགོངས་དོན་མཐའ་དག་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་མཛད་པའི་སྟེང་དུ་སྟེ། གོ་བར་
སྟེ་སྤྱིར་ཚིག་དང་ནི། །འག་སོགས་སྐར་བ་མ་བྱས་པར། །ཞེས་གསུངས་
པ་ཡིན་ནོ། །གཞན་ཡང་མཁས་པ་སྟོན་མ་རྣམས་ཀྱིས་མ་རྟེན་པའམ་ཡོངས་
སུ་གསལ་བར་མ་མཛད་པའི་མདོ་རྒྱན་གྱི་དགོངས་དོན་ཁྱད་པར་ཅན་མང་པོ་
ཞིག་སྟོབ་དཔོན་འདིས་རྟེན་ཅིང་དེ་དག་སྤྱི་རབས་ཀྱི་གདུལ་བྱ་ལ་རྟོན་པར་
བཞེད་པའི་སྟོན་སྲུང་ཀྱང་འགྲེལ་ཆུང་འདི་མཛད་དེ། འགའ་ཞིག་ཁོ་ནས་མ་
རྟེན་པའི། །བཟུན་བཙོན་མཐའ་དག་འདི་དེ་ལྟར། །རྟེན་པ་གང་དེ་ལ་མཚན་
ནོ། །ཞེས་གསུངས་སོ། དེ་ཡང་ཡིན་དེ་ཐོགས་མེད་སྟེ་མཛད་ཀྱིས་རྒྱན་
སེམས་ཅན་དུ་བཀྲལ་བ་དང་། འཕགས་པས་དོན་བཟང་ཡང་ཚིག་མ་
འབྲེལ་བ་དང་། བཙུན་པས་བཟུན་བཙོན་མཐའ་དག་མ་རྟེན་པས་སོ། །
ཞེས་ཆོས་བཤེས་ཀྱི་བཤད་པ་ལྟར་རོ། དེ་ལྟར་སྟོབ་དཔོན་གྱིས་འགྲེལ་
པ་འདི་ནི་རྒྱ་མཚན་དུ་མའི་སྟོན་སྲུང་གྱི་འགྲེལ་གཞན་ལས་ཁྱད་པར་དུ་
འཕགས་པས་ན་འཕགས་ཡུལ་གྱི་སྟོབ་དཔོན་པལ་ཆེ་བས་འདིའི་རྗེས་སུ་
འབྲངས་པར་མ་ཟད་བོད་ཀྱི་འགྲེལ་བྱེད་ཐམས་ཅད་ཀྱི་འགྲེལ་ཆུང་འདི་ཁོ་
འདི་རྗེས་སུ་འབྲངས་ནས་འགྲེལ་བཤད་མཛད་ཅིང་། མདོ་རྒྱན་སྐར་ཅུལ་
ཡང་རྒྱན་སྒྲིང་གི་དགོངས་པ་ཁོ་ན་གཙོ་བོར་བརྒྱུད་ཞིང་ སྟོབ་དཔོན་
གྱིས་འཕགས་པ་རྣམས་གྲེལ་སྟེ་ཆོད་མར་བརྒྱུད་པས་བོད་ཀྱི་མཁས་པ་རྣམས་
ཀྱིས་ཀྱང་འཕགས་པའི་སྟོབ་དཔོན་དང་འདྲ་བར་ཁྱད་པར་སྟེ་མཛད་ཅིང་།
མདོ་རྒྱན་གྱི་དགོངས་པ་སྟེ་བ་ན་འཕགས་སེང་གཤིས་ཞེས་ཀྱན་གྱིས་ཆད་
མར་བརྒྱུད་བའི་ཡུལ་དུ་གྱུར་དོ། །འདིའི་མཚན་ལ་མངོན་པར་དོ་གས་
པའི་རྒྱན་ཅན་བྱ་བའི་འགྲེལ་པ་ཞེས་པའམ་ ཡང་ན་ཚིག་འཕྲུལ་བྱས་

བའི་འགྲེལ་གསལ་བ་ཞེས་པ་ཙམ་ལས་སྤངས་པས། འགྲེལ་བ་དོན་
 གསལ་ཞེས་བའི་མཚན་ནི་འཕགས་ཡུལ་དུ་མ་གྲགས་པར་སྤངས་མེད། བོད་
 གྱི་འགྲེལ་མཛད་ནམས་ཀྱིས་འགྲེལ་བ་འདིའི་ཚིག་དོན་གསལ་བའི་དབང་
 གསལ་སམ། ཡང་ན་འདིའི་འགྲེལ་བཤད་ཚོས་ཀྱི་བསྐྱེས་གཉེན་གྱིས་མཛད་
 བའི་ཆག་གསལ་གྱི་རྒྱས་དངས་དེ་དོན་གསལ་ཞེས་བཛྲོད་པ་གང་ང་ལྟར་
 ཡང་འདི་ལ་འགྲེལ་བ་དོན་གསལ་དང་སློབ་དཔོན་གྱིས་མཛད་པའི་འགྲེལ་
 རྒྱུ་ཞེས་བོད་ཀྱི་འགྲེལ་མཛད་པ་ཐམས་ཅད་ལ་གྲགས་སོ། འགྲེལ་བ་
 འདི་ལ་སློབ་དཔོན་ཚོས་བསྐྱེས་ཀྱིས་མཛད་པའི་འགྲེལ་བཤད་ཚིག་གསལ་
 དང་། གསལ་གྱིང་བ་ཚོས་ཀྱི་གྲགས་པས་མཛད་པའི་འགྲེལ་བཤད་
 རྟོགས་དཀའི་སྤངས་པ། ཤེར་འབྱུང་སྒྲ་གྲོས་ཀྱིས་མཛད་པའི་བསྐྱེས་དོན་
 བཅས་སྐྱེ་འགྲེལ་བོད་དུ་འབྱུང་བ་གསུམ་སྤང་ཞིང་། གོང་དུ་སློབ་པ་ལྟར་
 བོད་འགྲེལ་ནི་བགྲངས་ཀྱིས་མི་ཡང་བར་མཆིས་སོ། དེ་ལྟ་བུའི་ཁྱད་པར་
 ཅན་གྱི་འགྲེལ་བ་འདིའི་མཛད་པ་པོ་སློབ་དཔོན་སང་གི་བཟང་པ་ནི་སྐྱུ་
 རིགས་ལས་རབ་དུ་བྱུང་ཞིང་། སྐྱུ་བའི་གསུང་རབ་སྦྱི་དང་། ཁྱད་
 བར་དུ་ཤེར་སྦྱིན་གྱི་མདོ་འགྲེལ་བ་དང་བཅས་པ་ལ་ཐོས་བསམ་མཐར་སྦྱིན་
 བར་མཛད། མཐན་ཆེན་ཞི་བ་འཛོལ་མ། མཚན་གཞན་ཡང་དག་ནམ་སྤང་
 མཛད་དཔལ་བཟང་པོ་ཞེས་བྱ་བའི་སྒྲ་མ་ཡུན་རིང་དུ་བསྟེན་ཅིང་ཤེར་སྦྱིན་གྱི་
 གཞུང་ལ་སྤངས་པ་མཛད་པས་དཀའ་བའི་གནད་འགའ་ཞིག་རྟོགས་དཀའ་
 ཞིང་། ཁྱད་པར་དུ་ཐོགས་མེད་སྐྱེ་མཆེད་དང་། འཕགས་བཅུན་སོགས་
 ཀྱི་འགྲེལ་བ་སྤྲ་མ་ནམས་སྤངས་བཞེད་ཚུལ་མི་མཐུན་པ་དུ་མ་ཞིག་བྱུང་བ་
 ལས་གང་འཐད་ཐོགས་སུ་བཟང་དགོས་མ་རྟོགས་པས། འཕགས་པ་
 བྱམས་པ་ཉིད་ལས་དངོས་སུ་གདམས་ངག་གསན་པར་བཞེད་དེ་མཐན་ཆེན་
 ཞི་བ་འཛོལ་མ་བྱམས་བའི་སྐྱུ་ཐབས་ཞུས་དེ་བསྐྱབས་པས་མི་ལམ་དུ་ཤེར་
 ཐོགས་ཁ་སར་པ་ཁིར་སོང་ཞིག་ཅེས་བའི་ཁྱད་བསྟེན་བྱུང་བ་དང་། དེར་
 བྱོན་ནས་ཞིག་གསུམ་སྤངས་གནས་བྱས་དེ་རྗེ་བཅུན་ལ་གསོལ་བ་ཤུགས་དག་

དེ་དང་བཅས་དེ་མི་ལས་བརྟགས་བས་ཐོ་རངས་ཀྱི་མི་ལས་ཀྱི་ཡོད་པར་དུ་
 རིའི་གཞུག་ལག་ཁང་ཆེན་པོའི་རྩོད་གི་མས་མཁར་རྩམས་མགོན་བཞུགས་
 བ་མཇལ་དེ་ཕྱག་མཆོད་བྱས་ནས་ཉིད་ཀྱི་བརྟན་བཅོས་ལ་འབྲེལ་བ་མང་དུ་
 མཆིས་ན་གང་གི་ཆེས་སྲ་འབྲང་ཞེས་ཞུས་པས། རམས་ཅད་ཀྱི་གཞུང་
 ལེགས་པར་རྟོག་ལ་འཕྲད་བ་བརྟུས་དེ་ཁྱོད་ཉིད་ཀྱིས་འགྲེལ་བ་ཅོམས་
 ཤིག་ཅེས་གནང་བ་ཐོབ་པོ། དེ་ལྟར་རྩམས་མགོན་མཉམ་ལ་མ་དུ་མཇལ་
 བ་ཆོས་བཤེས་ཀྱིས་བཤད་ཅིང་། དངོས་སྲུ་མཇལ་བར་ཤིང་འབྲུང་སློ་
 གྲུས་ཀྱིས་བཤད་དོ། །དེ་ནས་བརྟན་བཅོས་བཅུ་པའི་རྩིན་བརྟག་བཅོལ་
 བའི་ཕྱིར་ལུབ་དུ་བྱོན་བ་དང་། རྣམས་དེའི་ཀྱུ་པོ་པལ་ཀྱུ་པོ་དུ་ཀྱི་མང་
 ཆོན་རྣ་མ་པ་ལས་ཡུམ་འཆད་བ་པ་མེད་བཟང་མཁས་པར་ཐོས་ནས་གང་ར་
 འདྲོན་དུ་བཏོང་བའི་ཕོ་ཉ་དང་འཕྲད་དེ་གདན་དྲངས་པར་ཆ་བ་བརྟུས་ཐུ་
 གཞུག་ལག་ཁང་དུ་ཐེབས། དག་འདུན་སྟོང་ལྷག་མང་པོ་ལ་ཤིང་ཕྱིན་
 འདྲོམས་པར་མཇོད།

སློབ་དཔོན་འདིས་བཅུ་མས་པའི་བརྟན་བཅོས་ནི། འགྲེལ་ཆུང་འདི་
 ཉིད་དང་། གཞན་ཡང་མངོན་རྟོགས་རྒྱན་བརྒྱད་སྟོང་དང་རྒྱར་པའི་མན་
 དག་རྒྱན་སྤང་ངས། བརྒྱད་སྟོང་འགྲེལ་ཆེན་དུ་བྲགས་བ་དང་། འཕགས་
 བ་གྲོལ་སྒྲེས་མཇོད་པའི་ཉི་མེ་སྤང་བ་དང་མཐུན་པར་རྒྱན་ཉི་མེ་དང་རྒྱར་
 བའི་མན་དག་ཉི་མེ་བརྟུས་དོན་ལེན་བརྟུད་མ། རྒྱན་རྒྱད་པ་དང་རྒྱར་པའི་
 འགྲེལ་བ་རྟོགས་པར་དགའ་བ། ཤིང་ཕྱིན་སྒྲོམ་པ། སྒྲ་ཅན་པའི་
 རྣམ་དཔེའི་ཆོག་ལེན་བྱས་བ་བཅས་དོད་དུ་འགྱུར་བ་བརྟུན་འགྱུར་ན་
 བཞུགས་ཤིང་། བརྟན་བཅོས་གཞན་ཆེ་མཇོད་མ་ཤིས།

སློབ་དཔོན་འདིའི་མཁན་པོ་ཡང་དག་ནས་སྤང་མཇོད་ཉིད་སློབ་དཔོན་
 ལ་ཤིང་ཕྱིན་སྟོན་པའི་སྒྲ་མ་མཆོག་གཅིག་ཡིན་པ་ནི་འགྲེལ་ཆུང་འདི་ཉིད་
 ལས། མཁན་པོ་ཡང་དག་ནས་སྤང་མཇོད། སྒྲ་མ་བཟང་ལ་ཕྱག་འཆར་
 བས། ཞེས་སོགས་ལས་རྟོགས་བྱས་ཤིང་། འདི་ཉིད་མཁས་མཆོག་ཞི་

བ་ཨོའི་མཚན་གྱི་རྣམ་གྲངས་ཡིན་པ་བོད་ཀྱི་མཁས་པ་པལ་མ་ཆེས་སྟོགས་པ་
 མཐུན་དུ་བཞེད་པར་འདུག་ཀྱང་། སྟོལ་བའི་མགོན་པོས་ནི། “ཞི་བ་འཆོ་
 ལས་དབུ་མའི་གཞུང་རྣམས་དང་། གདམས་ངག་རྣམས་གསན། མཁན་
 པོ་རྣམ་སྤང་མཛད་བཟང་པོ་ལས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཡ་རོལ་དུ་སྟོན་པའི་མདོ་……
 མངོན་པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་མན་ངག་དང་བཅས་པ་གསན།” ཞེས་ཞི་འཆོ་
 དང་རྣམ་སྤང་མཛད་ཐ་དད་པར་བཤད་འདུག་པས་སྤྲོད་ཡང་དབུད་པར་……
 འོས་སོ།

སྟོབ་དཔོན་འདི་བྱོན་པའི་དུས་ནི་རྒྱལ་པོ་རྣམ་པའི་སྐབས་ཡིན་པ་
 ནི་སྟོབ་དཔོན་རང་ཉིད་ཀྱི་རྒྱན་སྤང་པས། རྒྱལ་པོ་མཆོག་གྱུར་རྒྱལ་རིགས་
 གས་འབྱུངས་རྒྱལ་པོ་དཔལ་ལྷན་ཆོས་སྤྱོད་རིང་ལ་ནི། དཀར་འབྲེལ་
 བཟང་པོ་དེ་ཉིད་སྤང་བ་ཞེས་བྱ་འདི་ནི་བདག་གིས་བཅུ་མས། ཞེས་
 གསུངས་པས་གསལ་ཞིང་དེ་ལྟ་ན། དེང་དུས་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་སྤྱི་བ་པལ་ཆེ་
 བས་རྣམ་པ་ལའི་རྒྱལ་སྤྱི་དབང་བསྐྱར་གྱི་དུས་རབས། ༡༧༦-༨༠༤
 དང་ཡང་ནི་ ༡༧༠-༨༡༠ བར་བྱས་འདུག་ཅིང་། སྟོལ་བའི་མགོན་
 པོས་རྣམ་པའི་རྒྱལ་སྤྱི་དུ་འཁོད་ནས་ལོ་ཉི་ལྷུག་གཅིག་ན་སྟོབ་དཔོན་
 འདི་རྒྱ་འདམ་པར་བཤད་པས། དེ་ལྟར་ན་སྤྱི་ལོ་བདུན་བརྒྱ་དྲུག་བཅུ་གོ་
 གངས་ཤིག་གི་བར་བཞུགས་པར་མངོན་ཞིང་། འབྲེལ་བ་འདི་རྩོམ་པའི་
 དུས་རབས་ཀྱང་བདུན་བརྒྱ་བདུན་ཅུ་ནས་བརྒྱད་ཅུ་མི་བར་ཞིག་དུ་ངེས་པ་……
 ཡིན་ནོ། །དེང་དུས་ཀྱི་མཁས་པ་ཁ་གཅིག་སྟོབ་དཔོན་འདི་རྣལ་འབྱོར་སྤྱོད་
 པ་བའི་སྟོབ་དཔོན་དུ་འདོད་པ་དང་། དེ་བཞིན་ཐོགས་མེད་དང་། འཕགས་
 པ་གྲོལ་སྤེ་དང་བཅོན་པ་གྲོལ་སྤེ་སོགས་ཀྱང་རྣལ་འབྱོར་སྤྱོད་པ་བའི་སྟོབ་
 དཔོན་དུ་འདོད་པ་ནི་པཎ་ཏི་མཉམ་པར་མ་བཞག་པའི་གདམ་མས། ཡང་ན་
 སྟོབ་དཔོན་འདི་དག་གི་གཞུང་གི་ཆོག་རིས་ཅམ་ལའང་སྤྱད་པ་མ་ཞུགས་པར་
 སྤང་ཏེ། དེ་ལྟ་མིན་ན་སྟོབ་དཔོན་དེ་དག་དབུ་མ་པ་ཡིན་པ་ནི་གཞུང་རྣམས་
 སྤྱི་གཞན་དབང་བདེན་མེད་དང་། ཆོས་ཐམས་ཅད་བདེན་མེད་དུ་ཆོག་ཟིན་ལ་

ལྷོན་པ་ཡང་ཡང་འབྱུང་བས་ཀྱང་གྲེས་ནུས་པའི་ཕྱིར། དེས་ན་སློབ་དཔོན་
 སང་གི་བཟང་པོ་འདི་དབྱ་མ་རང་རྒྱད་པའི་གྲུབ་མཐའ་འཛིན་པའི་སློབ་དཔོན་
 ཡིན་ཞིང་། དེ་ལས་མདོ་སྤྱོད་པའི་དབྱ་མ་རང་རྒྱད་པ་དང་། རྣམ་
 འབྱོར་སྤྱོད་པའི་དབྱ་མ་རང་རྒྱད་པ་གཉིས་ཡོད་པའི་ནང་ནས་སློབ་དཔོན་...
 འདི་ནི་རྣམ་འབྱོར་སྤྱོད་པའི་འབྱ་མ་རང་རྒྱད་པ་ཡིན་དེ། བ་སྟེད་དུ་ཕྱི་དོན་
 མེད་པ་དང་། རང་རིག་བཞེད་པའི་ཕྱིར་རོ། དེ་ལྟར་སློབ་དཔོན་འདིའི་
 རང་གི་ཙུ་བའི་གྲུབ་མཐའ་ལ་ཕྱི་དོན་དང་། ཀྱན་གཞི། ཉན་ཡིད་སོགས་
 མེད་པར་བཞེད་པ་དང་། རང་རིག་དང་། རང་གི་མཚན་ཉིན་གྱི་གྲུབ་པ་
 དང་། གཞན་སྤྱོད། རང་རྒྱད་ཀྱི་དྲགས་ཡང་དག་སོགས་ཡོད་པར་བཞེད་
 པའི་ཚུལ་ལས་བཅུ་མས་དེ་བཞིན་བར་བྱ་བ་མང་ནའང་ཡི་གེས་འདིགས་...
 བས་མ་སློས་ཤིང་། འབྲེལ་ཚུང་འདི་དང་། རྒྱན་སྒྲུང་ལ་སློབ་གྲོས་ཞིབ་
 མོས་གཟིགས་ན་མཐུན་པར་འགྱུར་རོ། །

ཟམ་གདོང་སྐུལ་མིང་དགེ་སློང་སློབ་ཟུང་བཅུན་འདུན།

भूमिका

(संस्कृतभावार्थः)

प्रज्ञापारमितासूत्राणि

अस्माकं शास्त्रा दशबलेन शौद्धोदनिना सर्वादौ बोधिचित्तोत्पाद कृतः । मध्ये श्रीण्यसंख्येयकल्पानि सम्भारसंचय कृतः । अन्ते च बुद्धत्वमवाप्य विनेयजनाना गोत्राशयाध्याशयानुरूप यानत्रयोपदेशः कृतः । यस्मिंश्चोपदेशे एकया दृष्ट्या अपरिमिताः धर्मस्कन्धाः, अपरया च दृष्ट्या ८४,००० धर्मस्कन्धा सन्ति । एतेषु धर्मस्कन्धेषु प्रज्ञापारमितासूत्राणि रत्नभूतानि मूर्धन्यानि प्रशस्यतमानि च । द्विविधः प्रज्ञापारमिता-सूत्राणां विषयः, एकश्चोत्तानो यः साक्षान्निर्दिष्टः, शून्यता स । यस्याश्च पुरस्कर्तारः शतशो युक्तिभिराचार्यनागार्जुनादयः । अपरश्च गूढो रहस्यात्मकः, यः प्रथमबोधि-चित्तोत्पादादाराभ्य बुद्धत्वफलप्राप्तिपर्यन्तमभिसमयक्रमः, स अत्यन्त व्यापको गम्भी-रश्च । तस्याविपरीतत्वेन स्वरूपादिक्रमप्रवर्तका आर्यमैत्रेयनाथासगप्रभृतय आचार्या । श्रुत-चिन्तादिद्वारा तत्र यथा प्रवेशसौकर्यं तथाऽभिसमयालङ्कारटीकायां प्रदर्शितम् । तथाहि—

अर्थतः पदतो वापि नामपर्यायतः क्वचित् ।

तावानेव बुधैर्ज्ञेयः पिण्डार्थः सर्वमातृषु ॥

(स्फुटार्थाः, अभिसमयालकारटीका, पृ० ६४)

अष्टौ वस्तूनि, सप्ततिश्च पदार्थाः प्रज्ञापारमितासूत्राणामभिधेयार्थाः । एतेषा सविशदं सविस्तरं च विवेचनं शतसाहस्रिकाया वर्तते । तत्रत्यमर्थमात्रं सगृह्य वचन-विस्तरं च विहाय एतेषा प्रतिपादनं उद्धटितज्ञसक्षिप्तरुचिसत्त्वाना कृते सक्षिप्ताया जिनजिनन्या (अष्टसाहस्रिकाया) वर्तते । मध्यरुचिविपश्चित्तज्ञसत्त्वाना कृते तेषामेव अष्टवस्तूना सप्ततेश्च पदार्थाना पदशो निरूपण मध्यमजिनजनन्या पंचविशतिसाह-स्रिकाया वर्तते । तेष्वेव पदार्थेषु प्रतिविषय अनेकैः नामपदपर्यायैर्निरूपण पदपरम-विस्तररुचीना सत्त्वाना कृते शतसाहस्रिकाया विस्तृतजिनजनन्या विद्यते । इमास्तिस्त्रो जिनजनन्यः बुद्धत्वमभिलाषुकाणाना सौभाग्यशालिना जनाना कृते एकायनो मार्गः ।

प्रवचनक्रमः

परिनिर्वर्ते भगवति सम्यक्सम्बुद्धे वर्षाणा कतिपयशतकानि मर्त्यलोकेऽस्मिन् महायानशासन विलुप्तमिव जातम् । जिनजननीना तिसृणामविद्यमानतया तासामध्य-यनाध्यापनयोः क्रमोऽप्यवरुद्धः । आचार्यनागार्जुनेन माध्यमिकदृष्ट्या आर्यासङ्गेन च

विज्ञानवादिनयेन सप्रयासं स रथमार्गं समुद्धाटितं, येन प्रज्ञापारमिताना पठन-
पाठनक्रम. पुन सुचारुतया प्रारब्ध । इमा स्थितिमवलोक्य त्रिपिटकधरा श्रावक-
यानिनो 'नेमानि सूत्राणि बुद्धवचनान्यपि तु नागार्जुनकृतानी'—त्याचिक्षिपु । तदु-
त्थापितानामेवविधाना विप्रतिपत्तीना निराकरणाय आर्यमैत्रेयनाथेन स्वकीये महायान-
सूत्रालङ्कारे अनेकाभि पुष्टयुक्तिभि. महायानस्य बुद्धवचनत्व ससाधितम्^१ । एवमे
वाचार्यभवेनापि मध्यमकहृदयस्य स्ववृत्तौ तर्कज्वालाया द्वाभ्या श्रावकनिकायाभ्या
(वैभाषिक-सौत्रान्तिकाभ्या) प्रयुक्ताना बुद्धवचनत्वनिषेधपराणा युक्तीना प्राधान्येन
विशतिसख्याकाना विशेषत सूक्ष्मदृशा निराकरण विहितम्, अनेकाभिश्च प्रबलयुक्तिभि
महायानस्य बुद्धवचनत्व प्रतिपादितम् । आचार्यशान्तिदेवेनापि स्वकीये बोधिचर्या-
वतारे प्रज्ञाप्रकरणे समानपरिहारदूषणपराभिः तिसृभिर्युक्तिभिः महायानस्य बुद्धवचनत्व
सुस्पष्टीकृतम्^२ । इत्थ पूर्वचार्यै सम्यक् प्रसाधित बुद्धवचनत्व महायानस्य । पर-
वर्तिष्वप्यनेकेषु विद्वत्सु 'प्रज्ञापारमितासूत्राणि नागार्जुनकृतानि, तत्समकालिके अन्यैर्वा
आचार्यैः कृतानी'ति यो विवाद श्रूयते, तस्य प्रज्ञापारमितासूत्राणा इतरबुद्धोक्तसूत्रेभ्य.
उक्तिप्रकारवैचित्र्यमेव मूलमिति मन्ये । शैलीभेदातिरिक्त न किमप्यन्य विश्वासाधायकं
प्रमाणमुपलभ्यते । श्रावकैः प्रयुक्तानि सर्वाणि साधनानि न युक्तिसहानीत्युपेक्ष्यन्ते ।
फलतो नागार्जुनादारभ्य अविच्छिन्नविद्वत्परम्परानुमोदितस्य विशुद्धमन्तव्यस्यानुसरणे
नास्त्यस्मासु कश्चन सकोचो ब्रीडा वा, अपि तु सौभाग्य समनुभूयते ।

प्रज्ञापारमितासूत्राणां कालः

सम्यक्सम्बोधे प्राप्तेरनन्तरमतीतेषु षोडशवर्षेषु भगवता बुद्धेन राजगृहे गृध्र-
कूटपर्वते भिक्षु-बोधिमत्त्व-देव-मनुष्याणा परिषत्सु स्थितेन प्रज्ञापारमितासूत्राणामुपदेशः
कृत । तेषु कतिपयानि सूत्राणि साक्षाद् भगवतो बुद्धस्य मुखान्निर्गतानि, कानिचिद्
अन्येन बोधिसत्त्वेनोक्तान्यपि भगवताऽनुमोदितानि, कानिचिच्च भगवतोऽधिष्ठानेन
अन्येनाभिहितानि सन्ति । आचार्यभव्यानुसार समन्तभद्र मजुश्री गुह्याधिपति मैत्रेय
इतीमे बोधिसत्त्वा एतेषा सूत्राणा सगीतिकाराः, न तु श्रावका. । शिशपावने उक्तानि
सूत्राणि उत्तरसूत्राणि चात्र प्रमाणम् । अन्ये तु अत्रैव परीन्दनापरिवर्ते 'यथेय जम्बूद्वीपे
प्रज्ञापारमिता प्रचरिष्यति^३ इत्यादिना प्रत्यपितप्रज्ञापारमितत्वाद् आर्यानन्द र.गी-
तिकार इति मन्यन्त इत्याचार्यहरिभद्रस्त्वालोके निर्दिशति^४ । इत्येव प्रज्ञापारमिता-
सूत्राणामपि सगायनमन्यनिकायपिटकैः सहानन्देनैव कृतमित्यपि मतमवलोक्यते ।

१ द्र०—महायानसूत्रालङ्कारे महायानसिद्धयधिकार , पृ० १-५ ।

२ द्र०—बोधिचर्यावतारः, ९ : ४२-४४ का०, पृ० २०४-२०६ ।

३ अष्टसाहस्रि । प्रज्ञापारमिता, पृ० २६० ।

४ द्र०—अष्टसाहस्रिकाटीका, पृ० २७० ।

अन्यनिकायेषु महासाधिकाना महावस्तुनामके ग्रन्थे, पूर्वापरशैलीयनैकायिकानां महावर्गे अभयगिरिवासिना च द्वाविंशतिसाहस्रिकाया महायानभूमिमार्गव्यवस्थाया समुल्लेखो दृश्यते । इत्येव प्रज्ञापारमितासूत्राणा सगीतिकारकेषु यद्यपि न भवेयुः श्रावकास्तथापि आर्यानन्दसदृशा. बहुश्रुताः, येभ्यो भगवता प्रज्ञापारमिता समर्पिता, एतेषा सूत्राणा सगीतिमकुर्वन् । तथापि तानि सूत्राणि न चिर विलुप्तानीति प्रतीयते ।

कतिपये भोटदेशीया विद्वांसस्तेषामसाधारणया महायानदृष्ट्या गुह्याधिपति-
रेवार्यानन्द., मैत्रेय एव काश्यप इति प्रतिपादयन्ति, किन्तु प्रामाणिकाना भारतीया-
चार्याणा नात्र किंचन प्रामाण्यमुपलभ्यते, अपि च प्रज्ञापारमितासूत्रेषु आर्यमैत्रेयनाथ-
महाकाश्यपयो परिसवादोऽपि समुपलभ्यते । फलतः मतमिदमुपर्युक्तं न तथ्यम्, सन्दे-
हास्पदमिति प्रतिभाति ।

जम्बूद्वीपे प्रज्ञापारमितासूत्राणां समागमनम्

परिनिर्वृते भगवति बुद्धे वर्षाणि शतत्रयानन्तर ओडिशविसये (अडकवतीनगरे)
महाराजचन्द्ररक्षितस्यावसथे मजुश्रीरेकदा भिक्षुवेषेण समागत्य महायानधर्ममुपदिदेश ।
अनन्तरमेक ग्रन्थरत्न तत्रैव सस्थाप्य प्रतिनिवृत्तः । स एव ग्रन्थोऽष्टसाहस्रिकाप्रज्ञा-
पारमितेति पूर्वाचार्या । लामातारानाथमतेन इदमेव प्रज्ञापारमिताना प्रथम समा-
गमनमिति । महाराजश्चन्द्ररक्षितो नानार्जुनपूर्ववर्तीति ग्रन्थान्तरैः सिध्यति । शत-
साहस्रिका प्रज्ञापारमिता नागार्जुननेन सर्वप्रथमं नागलोकात् समानीतेति पूर्वाचार्या ।
पञ्चविंशतिसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता उपासकेन शान्तिवर्मणा प्रथमतया पोताला-
नगरात् समानीतेत्युच्यते ।

प्रज्ञापारमितासूत्राणां प्रतिपाद्यो विषयः

समग्रवस्तु-मार्ग-फलव्यवस्थाप्रतिपादनपराणा प्रज्ञापारमितासूत्राणां सक्षेपेण
विषयद्वैविध्यम् । साक्षात् प्रतिपाद्यो विषयः शून्यता, अपरश्च तद्बलेन प्रतिपाद्यो
रहस्यभूतोऽभिसमयक्रम, यो बुद्धत्वावाहको राजमार्ग । इदमपि विषयद्वैविध्य
परवर्तिविनेयजनाना बुद्धि-वीर्यमान्द्यात् काचिद् व्याख्या विना स्वतो ज्ञातुमशक्यमिति
सचित्य बुद्धैर्व्याकृतेनाचार्यनागार्जुनेन शास्त्रषट्कम् विरचितम्,^१ येन च प्रज्ञापारमिता-
सूत्राणा य साक्षात् प्रतिपाद्यो विषय शून्यता, स सम्यक् प्रतिपादितो भवति । आर्या-
सङ्ग द्वादशवर्षाणि कठोरं तपश्चरित्वा आर्यमैत्रेय सन्तुष्य तुषितलोक तत्समीप
गत्वा तस्मात् प्रज्ञापारमितासूत्राणा यो गूढो विषयोऽभिसमयक्रमस्तमधिगतवान् ।
ततश्च परिवर्तिविनेयजनाना हितदृष्ट्या प्रज्ञापारमितासूत्राणा व्याख्यानपराणि पञ्च

१ मूलमाध्यमिककारिका, रत्नावलि, शून्यतासमिति, युक्तिपट्टिका, विग्रहव्यावर्तनी,
वैदल्यसूत्रमिति षट् शास्त्राणि ।

शौखाणि समानीतवान्^१ । तेष्वभिसमयालङ्कार. प्रज्ञापारमितासूत्राणां सम्पूर्णमाशयम् अर्थात् कथमेको योगावचर पृथग्जनावस्थात आरभ्य समस्तान् महायानमार्गान् फल चाधिगच्छतीति क्रमेण प्रतिपादयति । प्रज्ञापारमितासूत्राणामनेकेषा व्याख्यानपरः महायानसाधनाप्रतिपादको ग्रन्थो महायानसूत्रालङ्कार । तान्येव सूत्राणि व्याख्याय-मानौ शमथ-विपश्यनाप्रदर्शकौ ग्रन्थौ मध्यान्तविभाग. धर्मधर्मताविभङ्गश्च । यश्च विनेयजनानां विविध गोत्र प्रतिपादयति स ग्रन्थः उत्तरतन्त्रमिति । इत्थमार्यासङ्गेन महायानसाधनाया अनुष्ठानपक्षो मर्त्यलोकेऽस्मिन् सम्यक् सम्प्रकाशित । पञ्चस्वेतेषु शास्त्रेष्वभिसमयालङ्कार सम्पूर्णं प्रज्ञापारमितासूत्राणामभिधेयमष्टसु वस्तुषु सगृह्य अष्टाभिः परिच्छेदैस्तथा प्रतिपादयति, येन सुखेन विषयावबोध सम्पद्येत । इदमेव ग्रन्थस्यास्य प्रणयनोद्देश्यम् । तथा हि—

स्मृतौ चाधाय सूत्रार्थं धर्मचर्यां दशात्मिकाम् ।

सुखेन प्रतिपत्सीरन्नित्यारम्भप्रयोजनम्^२ ॥

जिनजननीत्रयस्य सम्पूर्णोऽपि विषयः ज्ञेय-मार्ग-फलानीति त्रिषु सगृहीतो भवति । तत्र सर्वज्ञतात्रय ज्ञेयम् । चत्वारः प्रयोगाः मार्गः । धर्मकायश्च फलमिति । तत्र ज्ञेयभूतासु तिसृषु सर्वज्ञतासु फल धर्मकाय प्रत्यभिरुचिमुत्पादयितुं द्वाभ्यां सम्पद्भ्यां युक्ता सर्वाकारज्ञता, फल लब्धुमभिलाषे सति तदर्थं मार्गव्यवस्था आवश्यकीति ततो मार्गज्ञता, तत्र मार्गेष्वपि विप्रतिपत्तयोऽनेका भवन्तीति तासां निराकरणाय सर्वज्ञता क्रमेण प्रतिपादिता । सर्वाण्यनुष्ठानानि चतुर्षु प्रयोगेषु सगृहीतानि भवन्ति । यद्यपि तिसृषु सर्वज्ञतासु सर्वोऽपि ज्ञेयविषय प्रतिपादितो भवति, तथापि साधकस्य कस्य-चिदेकस्य सन्ततौ तेषां सर्वेषां धर्माणामुत्पादाय अनुष्ठानमावश्यकं भवतीति सर्वप्रथमम-प्राप्तानां धर्माणां समुत्पादाय सर्वाकाराभिसम्बोधः प्रथमोऽनुष्ठानप्रयोगः । तदनु प्राप्तसर्वाकाराभिसम्बोधस्य विशेषमार्गेण प्रकर्षपर्यन्ताधिगमलाभाय मूर्धप्रयोगः । तत व्यस्तसमस्तभेदेनाधिगतानर्थाननुपूर्वीकृत्य स्थिरीकरणाय आनुपूर्विकप्रयोगः । तदनन्तरं विभावितार्थानां स्वभ्यस्तीकरणाय तेषामेव क्षणेनैकेनाधिगम इत्येकक्षणाभिसम्बोध-प्रयोगः । यदि न भवेत् परिज्ञातत्रिसर्वज्ञतावशित्वं वा, हेतु-फलयुगनद्धताभ्यासो वा तदा न प्रवर्तेरन् अनाभोगानि बुद्धकृत्यानि धर्मकायस्य । यदि हेतुफलयोः प्रकर्षपर्यन्त-गमनम्, स्थिरीकरणम्, क्षणेनैकेन अधिगमप्रयोगश्च न भवेयुस्तदा धर्मस्यैकस्य साक्षा-त्कारेण समस्तधर्माणां साक्षात्कारिणी सर्वाकारज्ञता प्राप्ता न भवेत् । अतः हेतुफलयोः क्रमोऽवश्यं ज्ञातव्यः ।

१. अभिसमयालङ्कार, महायानसूत्रालङ्कार, मध्यान्तविभाग, धर्म-धर्मताविभग, उत्तर-तन्त्रमिति पञ्च शास्त्राणि ।

२. २०—अभिसमयालङ्कार १३ पृ० ६ ।

चतुर्षु प्रयोगेषु प्रथमौ द्वौ पर्यन्तप्रहाणाधिगमदृष्ट्या अवशिष्टौ च द्वौ पर्यन्त-
ज्ञानाधिगमदृष्ट्या व्यवस्थापितौ । अष्टस्वभिसमयेषु प्रथमास्त्रयो विषयिणा ज्ञानाना
क्रम । ते च विनेयेषु फल प्रत्यभिरुच्युत्पादनार्थमुपदिष्टाः । चत्वारश्च प्रयोगाः फल-
धर्मकायश्च विनेयानां सन्ततिषु अभिसमयोत्पादनार्थमभिहिता । इत्थमष्टासु वस्तुषु
सप्ततौ च पदार्थेषु समस्तानां जिनजननीनां (प्रज्ञापारमितानां) प्रतिपाद्योऽर्थं सुसंगृ-
हीतो जायते । तेषां च विषयाणामवबोधोऽपि सुकरः सम्पद्यते ।

सनिदानं. सदाप्ररुदितपरिवर्तं, धमोद्गतपरिवर्तं, परीन्दनापरिवर्तश्चेति
त्रीणिमान् परिवर्तान् परित्यज्य समग्रायां जिनजनन्यां प्रतिपाद्यविषयं उत्तम-मध्य-
मन्दरुचिबुद्धीनां सत्त्वानां कृते सौकर्येण प्रवेष्टुं सौगम्येन चावबोद्धुं निरूपयन् अभि-
समयालङ्कारो नाम ग्रन्थः समस्तमहायानग्रन्थानामाधारभूतः सारभूतश्च समुपजायते ।
यथोक्तमाचार्यवसुबन्धुना—

प्रयोजनं सपिण्डार्थं पदार्थं. सानुसन्धिकं ।

सचोद्यपरिहारश्च वाच्यः. सूत्रार्थवादिभिः १ ॥

सूत्राणां व्याख्यातारः प्रयोजनम्, पिण्डार्थं, पदार्थं, अनुसन्धिः, चोद्यपरिहार-
श्चेति पञ्चभिराकारैः सूत्रव्याख्यानं कुर्वन्ति । तत्राभिसमयालङ्कारे—

सर्वाकारज्ञतामार्गं. शासित्रा योऽत्र देशितः ।

धीमन्तो वीक्षिपीरस्तमनालीढ परैरिति ॥

स्मृतौ चाधाय सूत्रार्थं धर्मचर्या दशात्मिकाम् ।

सुखेनं प्रतिवत्सीरन्नित्यारम्भप्रयोजनम् २ ॥

इत्यादिना प्रयोजनमभिहितम् । अपि च—

प्रज्ञापारमिताष्टाभिः पदार्थैः समुदीरिता ३ ।

इत्यादिना पिण्डार्थोऽभिहितः । पुनश्च—

चित्तोत्पादः परार्थाय सम्यक्सम्बोधिकामता ४ ।

इत्यादिना सम्पूर्णेन ग्रन्थेन पदार्थाः समुपदिष्टाः । तथा च—

सर्वाकारज्ञता मार्गज्ञता सर्वज्ञता ततः ५ ॥

१ द्र०—व्याख्यायुक्तिः, अष्टसाहस्रिकाटीकायामालोकाख्यायामुद्धृता, पृ० २७७ ।

२ अभिसमयालकारः, १ २, ३ पृ० ६ ।

३ अभिसमयालकारः, १ ४ पृ० ६ ।

४ अभिसमयालकारः, १ १६, पृ० ८ ।

५. अभिसमयालकारः, १ ४ पृ० ६ ।

इत्यादिना अनुसन्धि प्रदर्शित । अपि च—

धर्मधातोरसम्भेदाद् गोत्रभेदो न युज्यते ।
आधेयधर्मभेदात्तु तद्भेदः परिगीयते १ ॥

इत्यादिना चीद्यपरिहार प्रदर्शित ।

इत्येव पञ्चाभराकारैः सूत्राणां व्याख्यानेन ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कार नाति-
विस्तृतवाक्यत्वम्, स्फुटार्थत्वम्, असकीर्णत्वम्, वीप्सादिदोषरहितत्वम्, परचोदनाऽन-
वकाशत्वम् विनेयजनरुच्युत्पादकत्वमित्याद्यनेकैर्गुणैरलकृतो विद्यते । एवंगुणगण-
भूयिष्ठस्य ग्रन्थस्यास्य पुरस्कर्ता स एवार्थमैत्रेयनाथ, यस्य तुषितलोकाज्जम्बूद्वीप-
मवतरता बुद्धेन 'अयमेवात्र मम प्रतिनिधिरि' ति शिरोऽभिषिक्तम् । यश्चानागते काले
पंचमो नायको मैत्रेयो बुद्ध सन् अवतरिष्यति । येन च गौतमस्य भगवतो बुद्धस्य
महायानप्रवचनपरिषत्सु समुपस्थाय परिप्रश्नादिभिरनेकैः स्फुटो विषयावबोधः सम-
धिगतः । इत्येवम् आर्यासङ्गादारभ्याद्य यावद् भारतीयेषु भोटदेशीयेषु च विद्वत्सु
निर्विवादं मन्तव्यमास्ते । किन्तु अद्यतना इतिवृत्तविज्ञा मैत्रेयनाथस्य तुषितलोक-
निवासः, तत्रैव च तेन ग्रन्थनिर्माणम्, द्वादशवर्षाणि आर्यासङ्गेन मैत्रेयसमुपासनम्,
शुनिरूपेण मैत्रेयद्वारा आत्मरूपप्रदर्शनम्, आर्यासङ्गस्य तुषितलोकगमनम्, ततश्च
ग्रन्थानां समानयनमित्यादिषु घटनासु उच्चभूमिस्थितयोगिभिर्विज्ञेयासु न विश्वसन्ति ।
ते तु मथुराया अयोध्याया वा राजकुलोत्पन्नो भिक्षुमैत्रेयनाथ इत्यामनन्ति । तेनैव च
मानवरूपधारिणा एतेषां पञ्चानां शास्त्राणां प्रणयनं कृतमिति तेषां विश्वासः ।
हिमवद्भोटदेशीयो विद्वान् 'चन्डापा' कथयति "यदिदं सौभाग्यमेव, यदस्माकं
गुरुमैत्रेय अत्यावरणावृतैः पुरुषैः मनुष्यरूपेणैव दृश्यते, अन्यथा ते तं श्वरूपेण
गर्दभरूपेणापि द्रष्टुं शक्नुवन्ति । अतः विनयेन श्रद्धया तेषां चरणौ सेवितव्यौ" । इयमेव
स्थितिः तेषामाधुनिकेतिवृत्तविज्ञानामप्यस्तीति विज्ञाय न तन्मसतानि समालोच्यन्ते ।

परम्परावादिष्वपि विषयेऽस्मिन् मतद्वयम् । (१) आचार्यो हरिभद्रः, तत्परम्प-
रानुयायिषु च बहवो विद्वांसः विश्वसन्ति यदुपासनया प्रसन्नेनार्थमैत्रेयनाथेन ग्रन्था-
इमे विनिर्मय आर्यासङ्गाय प्रदत्ताः । (२) आचार्योऽभयकरः, तदनुयायिनश्चानेके
आमनन्ति यत् समन्तभद्रमैत्रेयादिभिः प्रज्ञापारमितासूत्राणां सगायनानन्तरं मैत्रेयेण
ग्रन्था इमे विरचिताः । यद्यपि मतानामेतेषां समर्थने काचिद् युक्तिस्तैर्न प्रदर्शिता,
तथापि परवर्तिनो भोटदेशीया आचार्या विमलप्रभाया^२ द्वादशे परिच्छेदे अभिसमया-
लङ्कारस्य वाक्यानामुद्धरणमवलोक्य तत् पूर्वमस्यावस्थितिं निर्धारयन्ति । एतदनुसारं
प्रायो मैत्रेयादिभिः द्वितीयसंगीतिकाले एतन्निर्माणं मन्यते । परवर्तिनः केचन विद्वांसः
'असङ्गद्वारा मर्त्यलोकेऽस्यानयनात्पूर्वं सम्भलदेशेऽस्य बहुलं प्रचार आसीदिति' स्वीकु-

१ द्र०—अभिसमयालङ्कार, १४०, पृ० १८ ।

२. कालचक्रतन्त्रटीका सम्भलदेशस्य राज्ञा यशसा विनिर्मिता ।

वन्ति । विमलप्रभाया. स्थितिस्तु दशमशताब्दी यावदागन्तु शक्यते, तथापीदं निश्चयेन कथयितुं शक्यते यद् दिङ्नागतः पूर्वं ग्रन्थस्यास्य स्थितिर्नैव सम्भाव्यते । एव स्थितावपि भारतीयविद्वत्सिंहाना मतभेदेषु कोऽयं मादृशो भोटदेशीयो 'क्षुद्रो जनो हस्तक्षेपं कर्तुं प्रभवेत् । भोटदेशीय आचार्य सुमतिकीर्तिचोखापा महोदयोऽपि 'विमलप्रभाया उद्धरणमस्य प्राचीनताया ज्ञापकं नास्तीति' प्रोवाच । परवर्तिनो विद्वांसः पुरातनमेव कथानकं पुनः पुनरावर्तयन्ति । ज्ञानकृतिकृताया पचविंशतिसाहस्रिकाटीकायाम् अष्टसाहस्रिकानुरूपाया ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कार. आचार्यस्मृतिकृत इत्युल्लेखो दृश्यते, तथापि भोटभाषायां मैत्री-स्मृतिशब्दयोः साम्याद् भ्रमजनितेय त्रुटिरिति प्रतीयते । ईदृगेव भ्रमः 'दे-गे तंग्युर-संग्रहे'ऽपि दृश्यते । एतेन प्रतीयते प्रज्ञापारमिताव्याख्याकारेषु मैत्रेयोऽपि कश्चन पण्डित आसीदिति, किन्तु मतमेतद् विचारणीयम् ।

अभिसमयालङ्कारस्य व्याख्याः

अभिसमयालङ्कारस्योपरि भारतीयाचार्याणां भाष्य-वृत्ति टिप्पणादीन्यनेकान्यासन्निति प्रसिद्धिः, किन्तु भोटभाषाया तेषु एकविंशतिकृतीनामनुवादा उपलभ्यन्ते । तास्वपि निःसन्दिग्धानां भारतीयाचार्यकृतीनां सख्या अष्टादशैव । प्रसिद्धासु एकविंशतिवृत्तिष्वपि द्वादश प्रज्ञापारमितासूत्रैः सहाभिसमयालङ्कारस्यापि वृत्तयः । नव च केवलमभिसमयालङ्कारस्यैव स्वतन्त्रा वृत्तयः ।

प्रज्ञापारमिताऽभिसमयालङ्कारयोः सम्मिलिता द्वादश वृत्तयः

(१) आर्यविमुक्तिसेनकृत. पचविंशतिसाहस्रिकालोक. । अयं च भारतीयेन विदुषा अमृतगोमिना भोटदेशीयेन 'लोचावा लो दन् शेरपू' द्वारा चानूदितः^१ ।

(२) भदन्तविमुक्तिसेनकृत पचविंशतिसाहस्रिकावार्तिकं ५४०० श्लोक-संख्यापरिमितम् । उपाध्यायशान्तिभद्रेण लोचावा शाक्याओद्-द्वारा च भोटभाषाया-मनूदितम्^२ ।

(३) आचार्यहरिभद्रकृता पचविंशतिसाहस्रिकाऽष्टपरिवर्तटीका उपाध्याय-शान्तिभद्रेण लोचावा छुलठिम् ग्यलवा-द्वारा च भोटभाषाया रूपान्तरीकृता^३ ।

(४) आचार्यरत्नाकरशान्तिकृता पचविंशतिसाहस्रिकाशुद्धिटीका । पण्डित-सुभूतिशान्तिना लोचावा शाक्या लो डो तथा गे-वई-लोडो उभाभ्यां च भोटभाषायामनूदिता । तदनन्तर लोचावा गो-ल्ह-चस्-द्वारा च पुनः सशोधिता^४ ।

१. द्र०—तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'क' पुटम् ।

२. द्र०—तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ख' पुटम् ।

३. द्र०—तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ग-ड-व' पुटानि ।

४. द्र०—तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'त' पुटम् ।

इमाश्चतस्रष्टीका पचविंशतिसाहस्रिकाप्रज्ञापारमितया सहाभिसमयालङ्कारस्य टीका सन्ति ।

(५) आचार्यहरिभद्रकृत अभिसमयालङ्कारालोक., ८००० श्लोकपरिमित । पण्डितसुभाषितेन लोचावा रिन्-छेन्-जङ्-पो द्वारा च भोटभाषायामनूदित । पश्चाच्च दोषकरश्रीज्ञानेन (अतिशा) सह अनेनैव लोचावा रिन्-छेन्-जङ्-पो द्वारा पुन. संशोधितः^१ ।

(६) आचार्यरत्नाकरशान्तिकृता सारकौमुदी टीका, ८००० श्लोकपरिमिता । पण्डितसुभूतिशान्तिना लोचावा शाक्या-लोडो द्वारा चानूदिता^२ ।

(७) आचार्यभयकरगुप्तकृता मर्मकौमुदी टीका । पण्डितसुभूतिशान्तिना लोचावा शेरप् पल् द्वारा चानूदिता^३ ।

इमास्तिस्रष्टीका अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमितया सह अभिसमयालङ्कारस्य टीका. सन्ति ।

(८) आचार्यबुद्धज्ञानपादकृतो रत्नगुणसञ्चयपिण्डार्थ. । अस्मिन् पट् परिवर्ति. सन्ति । पण्डितविद्यासिंहेन लोचावा पल्-चिख् द्वारा च भोटभाषायामनूदित.^४ ।

(९) आचार्यहरिभद्रकृता रत्नगुणसञ्चयसुबोधिनी टीका २१०० श्लोकपरिमिता । अस्या परिवर्तद्वय वर्तते । इय च लोचावा शाक्या-ओद् द्वारा भोटभाषायामनूदिता^५ ।

(१०) कश्मीरपण्डितेन आचार्यधर्मश्रीकृता प्रज्ञापारमिताकोशकुजिका टीका । लोचावा वा-जिख्-द्वारेय भोटभाषायामनूदिता^६ ।

इमास्तिस्रष्टीका (८-९-१०) रत्नगुणसञ्चयगाथाख्यया प्रज्ञापारमितया सहाभिसमयालङ्कारस्य टीका ।

(११) कश्मीरकेन विदुषा आचार्यधर्मश्रिया विरचिता अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिता टीका^७ ।

(१२) पण्डितज्ञानकृतिविरचिता तिसृभिर्जिनजननोभि सहाभिसमयालङ्कारस्य टीका^८ ।

१ द्र०-तंग्युरसग्रहे दे-गे सस्करणे 'छ' पुटम् ।

२ द्र०-तंग्युरसग्रहे दे-गे सस्करणे 'य' पुटम् ।

३. द्र०-तंग्युरसग्रहे दे-गे सस्करणे 'द' पुटम् ।

४. द्र०-तंग्युरसग्रहे 'दे-गे'-मस्करणे 'अ' पुटम् ।

५. द्र०-तंग्युरसग्रहे 'दे-गे'-सस्करणे 'ज' पुटम् ।

६. द्र०-तंग्युरसग्रहे दे-गे-सस्करणे 'द' पुटम् ।

७. द्र०-तंग्युरसग्रहे देगे-संस्करणे 'त' पुटम् ।

८ द्र०-तंग्युरसग्रहे देगे-सस्करणे 'ख' पुटम् ।

इत्थं शतसाहस्रिका-पचविंशतिसाहस्रिका-अष्टादशसाहस्रिकादिभि जिन-जननीभिः सहाभिसमयालङ्कारस्येमा द्वादश टीका . सन्ति ।

अभिसमयालङ्कारस्य स्वतन्त्रा नव वृत्तयः

(१) आचार्यहरिभद्रकृता उपटीका । अस्या पञ्च परिवर्ती . सन्ति । पण्डितश्रीविद्याकरप्रभेण लोचावा पल्-चिख् द्वारा च पूर्वमनूदिता । पश्चाच्च पण्डितामरगोमिना लोचावा लो-दन् द्वारा च पुन सशोधिता ।^१

(२) आचार्यधर्ममित्रकृत स्फुटार्थाख्याया उपटीकाया प्रसन्नपदाभिध भाष्यम् । पण्डितयुक्तकरमित्रेण लोचावा छोए-विय-शेरप् द्वारा चानूदितम्^२ ।

(३) सुवर्णद्वीपीयाचार्येण धर्मकीर्तिना कृत स्फुटार्थाख्याया उपटीकाया दुर्बोधालोकाभिध भाष्यम् । दीपकरश्रीज्ञानेन लोचावा रिन् छेन्-जग पो द्वारा चानूदितम् ।^३

(४) आचार्यप्रज्ञाकरमतिविरचित स्फुटार्थापिण्डार्थः । पण्डितश्रीसुमर्ति-कीर्तिना लोचावा लो-दन्-शेरप् द्वारा चानूदितः^४ ।

(५) आचार्यदीपकरश्रीज्ञानकृतः अभिसमयालङ्कारपिण्डार्थः । स्वयमा-चार्येण लोचावा छुलठिम ग्यल्वा द्वारा चानूदितः^५ ।

(६) कश्मीरकेनाचार्यकुमारश्रिया विरचित पिण्डार्थः । स्वयमाचार्येण लोचावा टशी-ग्यल-छन् द्वारा चानूदितः^६ ।

(७) आचार्यरत्नकीर्तिना विरचितैका टीका । स्वयमाचार्येण लोचावा छिम्-योन्-तन्-पल् द्वारा चानूदिता^७ ।

(८) कश्मीरकेन पण्डितधर्मश्रीज्ञानेन विरचिता प्रज्ञाप्रदीपमाला नाम टीका । स्वयमाचार्येण लोचावा जम्-पई पल् द्वारा चानूदिता^८ ।

(९) आचार्यभियकरगुप्तकृत मुनिमतालङ्कार ६५०० श्लोकपरिमितः । स्वयमाचार्येण लोचावा पड-शे-मल्-डग्स् द्वारा पूर्वमनूदित पश्चाच्च लोचावा लो-तन् द्वारा पुन सशोधित^९ ।

१. द्र०—तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ज' पुटम् ।

२. द्र०—तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ज' पुटम् ।

३. द्र०—तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ज' पुटम् ।

४. द्र०—तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ज' पुटम् ।

५. द्र०—तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'घ' पुटम् ।

६. द्र०—तंग्युरसंग्रहे 'दे-गे'-संस्करणे 'ज' पुटम् ।

७. द्र०—तंग्युरसंग्रहे 'दे-गे'-संस्करणे 'ज' पुटम् ।

८. द्र०—तंग्युरसंग्रहे 'दे-गे'-संस्करणे 'त' पुटम् ।

९. द्र०—तंग्युरसंग्रहे 'दे-गे'-संस्करणे 'य' पुटम् ।

इत्येव जिनजननीभिः प्रज्ञापारमिताभिरसङ्कीर्णैः केवलमभिसमयालङ्कार-
स्यैव स्वतन्त्रा नव वृत्तयः । इत्यमेकविंशतिः टीकाग्रन्थाः भोटभाषायामनूदिताः ।
समुपलभ्यन्ते ।

एतास्वेकविंशतिटीकासु सक्षिप्त-विस्तृतजिनजननीभ्यां (अष्टसाहस्रिका-
शतसाहस्रिकाभ्यां) सहाभिसमयालङ्कारस्य कश्मीरकपण्डितधर्मश्रीकृता प्रज्ञापार-
मिताकोशकुजिकाख्या टीका (१०), तस्यैवाचार्यस्य शतसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिता-
टीका नाम अपरा टीका (११), तथा पण्डितज्ञानकृतिकृता तिसृभिर्जिनजननीभिः
सहाभिसमयालङ्कारस्य टीका (१२), इमास्तिस्रः कृतयो यद्यपि तत्तदाचार्याणां
नाम्ना समुपलभ्यन्ते, तथापि बुस्तोन्-प्रभृतिभिर्विद्वद्भिस्तासां प्रामाणिकत्वे सन्देहः
प्रकटितः । यद्यपि केषाञ्चन आचार्यदीपकरश्रीज्ञानकृतायां अभिसमयालङ्कार-
पिण्डार्थाभिधायामभिसमयालङ्कारस्य स्वतन्त्राया वृत्तौ (५) अपि सन्देहस्तथापि
कृतिरियं तेषामेवेति निश्चयः । इत्थं भारतीयाचार्याणामष्टादश कृतयः मुतगं
प्रामाणिका सिध्यन्ति ।

प्रस्तुता अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्थां

यद्यप्याचार्याभ्यंकरगुप्तकृता मुनिमत्तलङ्काराख्या व्याख्या सामान्यप्रज्ञा-
पारमितासूत्राणामेव व्याख्या, तथापि तस्या अन्तिमे परिच्छेदत्रये अभिसमया-
लङ्कारमधिकृत्य विस्तृतं विशिष्टं च व्याख्यानमस्ति, अतः इयमप्यभिसमयालङ्कार-
वृत्तिरिति मन्यते । तथापि प्रज्ञापारमितासूत्रे, सङ्कीर्णसु असङ्कीर्णसु चाभिसमया-
लङ्कारवृत्तिषु सर्वासु इयं स्फुटार्थाभिधा उपटीकैव सविशेषं स्थानं विभति ।
यतो हि तिसृणामपि जिनजननीनां सारं सगृह्य प्रवृत्तायामस्या अभिसमयालङ्कार-
वृत्तौ सर्वेऽपि मन्द-मध्योत्तमेन्द्रियरुचिप्रज्ञा, सत्त्वाः सुखेन प्रवेष्टुमवबोद्धुं च तद्गत-
विषयं समर्था भवन्तीति । सर्वेऽपि भारत-भोटदेशीयविद्वांसः इमां सर्वोत्तमां कृतिं
गणयन्ति । परवर्तिनश्च भोटदेशीया व्याख्याकारा अस्याः प्रामाण्यं स्वीकृत्यैमा-
मेवानुसरन्तीति । प्रज्ञापारमितासूत्रैः सहाभिसमयालङ्कारस्य सर्वासु टीकासु आर्य-
विमुक्तिसेनस्य पञ्चविंशतिसाहस्रिकालोकः सर्वोत्तमः, प्रज्ञापारमितासूत्रैरसङ्कीर्णसु
सर्वास्वभिसमयालङ्कारवृत्तिषु इयमेवाचार्यहरिभद्रकृता स्फुटार्था वृत्तिः सर्वोत्तमेति
निश्चयः ।

स्फुटार्थाया अस्या वृत्तः रचनाया ग्रन्थकारस्य दृष्टिद्वयम् । (१) तिसृणा-
मपि जिनजननीनां व्याख्यारूपेणाभिसमयालङ्कारस्य प्रस्तुतीकरणम् (२) सक्षिप्त-
रुचीनां सत्त्वानामनुग्रहणं नाम । प्रज्ञापारमितासूत्रे सहाभिसमयालङ्कारस्य या
टीका, पूर्वाचार्यैः कृता, ता न सर्वाभिर्जिनजननीभिः सह कृता, अपि त्वेकया

द्वाभ्यां वा जिनजननीभ्या सह कृताः । अत एव सर्वासा तिसृणां जिनजननीनां प्रतिपाद्यविषयभेदोऽपि तासु न स्फुटो जायते । वस्तुतोऽभिसमयालङ्कारोऽयं सर्वासामलङ्कारभूत इत्यपि ताभिर्न स्फुट प्रकाशितः । अत एव आचार्यहरिभद्रे-
णोक्तम् —

प्रज्ञापारमितायै यस्यास्तदलङ्कारकारिकाणाम् ।

सर्वालङ्करणार्थं क्रियते व्याख्या नमस्तस्यै ॥

अपि च—

अन्यथा न भवेत् सम्यक् सर्वासा क्रमसग्रह २ ।

परवर्तिविनेयजना बुद्धिवीर्यकालानामल्पीयस्त्वात् विस्तरेण श्रवण-
चिन्तनादीनि कर्तुमसमर्था इति विज्ञाय तेषामनुग्रहाय अल्पेनापि कालेन
प्रज्ञापारमितासूत्राणामर्थावगतिर्भवेदित्येतदर्थं ग्रन्थोऽयमाचार्येण विरचितः । अत
एवोक्तम्—

अर्थमात्र सुबोधाय त्यक्त्वा वचनविस्तरम् १ ।

स्फुटार्थायामस्यां वृत्तौ तथाविधा अपि विषया ग्रन्थकारेण विशदीकृताः,
ये पूर्वाचार्यैः स्व-स्वटीकासु न स्पृष्टा नापि साधु प्रकाशिताः । अत एवाचार्येणो-
ल्लिखितम्

एव विद्वद्वरै प्रोक्ते किञ्चिन्नैयून्यमीक्षते ।

अस्मिन् सर्वं सुसम्पन्नं महदाश्चर्यकारकम् ४ ॥

सर्वथा तथ्यभूतेयमाचार्यस्य प्रतिज्ञा । यतो हि आचार्यासङ्गवसुबन्धुभ्यामभि-
समयालङ्कारोऽयं ग्रन्थो विज्ञानवादनयेन व्याख्यातः । आर्यविमुक्तिसेनव्याख्याया यथा
विषयप्रतिपादनमुत्तमं न तथा प्रज्ञापारमितासूत्राणामनुसन्धिः सम्यक् । भदन्त-
विमुक्तिसेनेन सर्वशः शास्त्राण्यप्राप्यापि स्वमनीषया जिनजननी व्याख्यातेति -
आचार्यधर्ममित्र । अत एव कारणरनेकैः अनेकाभिश्च दृष्टिभिः कृतिरियमाचार्य-
हरिभद्रस्य स्फुटार्था सर्वोत्तमेति सर्वे भारतीयभोटदेशीयाचार्या प्रमाणत्वेन तामनु-
सरन्तीति । प्रज्ञापारमितासूत्रं सह अभिसमयालङ्कारस्य व्याख्यानपद्धतौ आचा-
र्येण आर्यविमुक्तिसेनोऽनुसृतः । अत एव आर्यवृत्तिरपि हरिभद्रवृत्तिसदृशीति भोट-
देशीयविद्वांसः । यदा प्रज्ञापारमितासूत्रैः सहाभिसमयालङ्कारस्य संयोजनावसरः

१. ५०—लुप्तार्था अभिसमयालङ्कारवृत्तिः, पृ० ३ ।

२. ६०—स्फुटार्था अभिसमयालङ्कारवृत्तिः पृ० ६१ ।

३. ६०—स्फुटार्था अभिसमयालङ्कारवृत्तिः, पृ० ६४ ।

४. ६०—अभिसमयालङ्कारवृत्ति स्फुटार्था, पृ० ३ ।

समुपस्थितो भवति, तदा विद्वांसः प्रमाणत्वेन आर्यहरिवृत्तिः समुदीरयन्ति । अस्या वृत्ते 'स्फुटार्था' इति नाम सम्भवतः भारते प्रसिद्धं नासीत् । ग्रन्थशीर्षकेऽपि 'अभिसमयालङ्कारवृत्तिः' 'कारिकावृत्तिः' इत्येव शब्दसमुल्लेखो दृश्यते । विषय-प्रतिपादनशैलीगुणान् दृष्ट्वा भोटदेशीयाचार्यैरिदं नाम कृतमिति प्रतीयते । आचार्यधर्ममित्रेण हरिभद्रविरचितेयमुपटीका रफुटमर्थान् प्रतिपादयतीति निग-दितम् । किमपि कारणं भवेत् वृत्तिरियं स्फुटार्था नाम सिद्धयति ।

वृत्तिमिमामाधारीकृत्य आचार्यधर्ममित्रस्य प्रसन्नपदाख्यं भाष्यम्, सुवर्ण-द्वीपीयाचार्यधर्मकीतिकृतं दुर्वोधालोकभाष्यम्, आचार्यप्रज्ञावरमतिकृतः पिण्डार्थ इति तिस्रो रचना भारतीयाचार्याणां भोटभाषायामनूदिता समुपलभ्यन्ते । भोट-देशीयविदुषां व्याख्यानानि तु गणनासमतिक्रान्तानि ।

ग्रन्थकार आचार्यो हरिभद्रः ।

आचार्यो हरिभद्रः क्षत्रियजातावुत्पन्न उपसम्पन्नो भिक्षुरासीत् । तेन समेषा बुद्धवचनानां विशेषतः प्रज्ञापारमितासूत्राणां सभाष्याणामाचार्यशान्तरक्षि-ताद् वैरोचन इत्यपरनामधेयाद् दीर्घकालमध्ययनं कृतम् । स एव तस्य गुरुपाध्या-यश्च । तस्य प्रज्ञापारमितासूत्राणां कतिपयेषु दुर्वोधस्थलेषु सन्देह आसीत् । विशेष-पतो यत्र असङ्ग-वसुब्रन्धु-आर्यविमुक्तिसेन-भदन्तविमुक्तसेनादीनां मतभेद आसीत् । कस्य पक्षो ज्यायान् युक्तिसंगतश्चेति स निश्चेतुं नापारयत् । आचार्यशान्तरक्षितो-पदेशेन तेन मैत्रेयसाधनमारब्धम् । गच्छ खसरपाणिप्रदेशं सिद्धिर्भविष्यतीति तेना-काशवाणो श्रुताः । तत्र गत्वा माधनाभ्यासात् विहारस्योपरितले तेन मैत्रेयनाथो दृष्टः । हरिभद्रस्तमपृच्छत्- भवद्ग्रन्थानामनेकासु टीकासु नस्त्यैकमत्यम्, किं च मतं निर्दुष्टम्, कस्यानुसरणं विधेयमिति । स उदतरत्-सर्वत्र गुणाः सन्ति, तान् मगृह्य स्वतन्त्रा व्याख्या विधेयेति । आचार्यधर्ममित्रानुसारं स्वप्ने तेन मैत्रेय-साक्षात्कृतः । प्रत्यक्षतः साक्षात्कृत इति प्रज्ञाकरमतिः । मैत्रेयानुमतिं सम्प्राप्य ग्रन्थ-प्रणयनार्थं स दायकमन्वेष्टुमारब्धवान् । आचार्यहरिभद्रः प्रज्ञापारमितासूत्रेषु महान् पण्डित इति पालवशीयो महाराजो धर्मपालः श्रुतवान् । अतस्तमाकारयितुं तेन दूतं प्रेषितम् । दूतेन सहाचार्यस्तत्र गत्वा त्रिकुटकविहारे निवासं कृतवान् । तत्र निवसता तेन परसहस्रेभ्यो भिक्षुभ्यः प्रज्ञापारमितासूत्राण्यध्यापितानि, ग्रन्थश्च विनिर्मितः^१ ।

आचार्यहरिभद्रस्य ग्रन्थाः

(१) अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था (प्रस्तुतो ग्रन्थः)

(२) अभिसमयालङ्कारालोकः । अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमितया सह अभिसमयालङ्कारस्य सम्मिलिता महाटीका ।

(३) पचविंशतिसाहस्रिकाऽष्टपरिवर्तटीका । इयं पचविंशतिसाहस्रिका-प्रज्ञापारमितया सहाभिसमयालङ्कारस्य टीका ।

(४) रत्नगुणसचयसुबोधिनी टीका । इयं रत्नगुणसचयगाथाख्यया प्रज्ञापारमितया सहाभिसमयालङ्कारस्य टीका ।

(५) प्रज्ञापारमिता-भावनाविधि

(६) चान्द्रव्याकरणविभक्तिप्रकरणम्

इमे षड् ग्रन्था आचार्यहरिभद्रनाम्ना समुल्लिखिता भोटभाषायामनूदिताः तंश्रुसंग्रहे समुपलभ्यन्ते । एतदतिरिक्तं तेन किं किं लिखितमिति नास्ति विस्पष्टम् । आचार्यवैरोचनस्तस्य गुरुपाध्यायश्चेति स्फुटार्थायां तेनैव स्मृतः । तथा हि—

वैरोचन गुरुं नत्वा सदुपाध्यायज्ञानिनम्^१ ।

वैरोचने शान्तरक्षितापरपर्याय इति विद्वत्सु प्रसिद्धः । आचार्यहरिभद्रः शान्तरक्षितात् सम्पूर्णं सरहस्यं माध्यमिकशास्त्रमधीतवान् सम्पूर्णानि च प्रज्ञापारमितासूत्राणि सभाष्याणि उपाध्यायवैरोचनभद्राद् अधीतवानिति लामा तारानाथः । इत्येवमुभयो व्यक्तिभेदसकेतोऽप्युपलभ्यते ।

आचार्यहरिभद्रकालः

पालवशीयस्य महाराजधर्मपालस्य य एतिहासिकः कालः, स एवास्माकमाचार्यस्य हरिभद्रस्य काल इति तेनैव स्वाभिसमयालङ्कारालोकटीकायां निर्दिष्टः^२ । आधुनिकेतिवृत्तविज्ञेष्वनेके तस्य महाराजधर्मपालस्य राज्यसिंहासनारोहणकालम् ७७६ तः ८०८ ईशवीयवर्षपर्यन्तम् अथवा ७७० तः ८१० ईशवीयवर्षपर्यन्तं मन्यन्ते । सिंहासनारूढस्य धर्मपालस्य विंशतितमे वर्षे आचार्यः परिनिवृत्त इति लामा तारानाथः । अतः ग्रन्थस्यास्य प्रस्तुतस्य रचनाकालः ७७० तः ७८० ईशवीयवर्षाणां मध्ये कदाचित् सम्भाव्यते ।

१ द्र०—अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था, पृ० ६४ ।

२. क्रुध्यत्कुंजरकुम्भीठदलनव्यासक्तशक्त्यात्मनः ।

पुण्याभ्यासकृताभियोगजवशात् सम्पत्समादायिनः ।

राज्ये राज्यभटादिवशपतितश्रीधर्मपालस्य वै

सत्त्वालोकविधायिनी विरचिता सत्पंजिकेयं मया ॥

द्र०—अभिसमयालङ्कारालोकः, पृ० ५५८ (दरमगासंस्करणम्)

आधुनिकाः कतिपये विद्वांसः प्रतिपादयन्ति यदाचार्यो हरिभद्रो योगाचार-
मतानुयायीति । आर्यसिद्ध, आर्यविमुक्तिसेन, भदन्तो विमुक्तिसेन इत्येतेऽपि-
योगाचारमतानुयायिन इति तेषां मतिः । किन्त्वसम्यग्विचारजनितमिदमेतेषां
मतम् । हरिभद्राद्याचार्यप्रणीतानां शास्त्राणामभिधायोऽपि तैर्न सम्यगवधारित
इति प्रतीयते । अन्यथा परतन्त्रलक्षणानां समस्तधर्माणां च निःस्वभावत्व-
प्रतिपादनपराणि शब्दतः शतशश्च तत्तच्छास्त्रवचनान्येव तेषामाचार्याणां माध्य-
मिकत्वे पर्याप्तं प्रमाणम् । अत आचार्योऽयं हरिभद्रः स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमतमनु-
सरतीति नात्र सन्देहः । स्वातन्त्रिकमाध्यमिका अपि सूत्राचार-स्वातन्त्रिकमाध्य-
मिका, योगाचार-स्वातन्त्रिकमाध्यमिका इति द्वैविध्यं भजन्ते । हरिभद्रः योगा-
चार-स्वातन्त्रिकमाध्यमिक इति । यतो हि स व्यवहारदशायामपि बाह्यार्थास्तित्वं
न स्वीकरोति, स्वसवेदनसत्ता च मनुते, स्वकीयमूलसिद्धान्तेष्वप्ययमाचार्य एकतो
बाह्यार्थास्तित्वम्, आलयविज्ञानम्, क्लिष्टमनोविज्ञानं च नैवाङ्गीकरोति; अपर-
तश्च स्वसवेदनम्, धर्माणां स्वतः (स्वलक्षणतः) अस्तित्वम्, परतः उत्पादः, स्व-
तन्त्रहेतुप्रयोगश्चेति वादान् युक्तितः प्रतिपादयति । अन्यान्यपि सन्ति तस्य
स्वातन्त्रिकमाध्यमिकत्वे बहूनि वक्तव्यानि, किन्त्वतिविस्तरमिमांसा तानि त्यज्यन्ते ।
तत्कृताया अस्या अभिसमयालङ्कारवृत्तेः स्फुटार्थायाः, अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिता-
महाटीकाया आलोकाख्यायाश्च सूक्ष्मदृशाऽवलोकनेनापि सर्वमेतत् सुस्पष्टं जायते
इति शम् ।

दिनाङ्कः २४ जनवरी १९७७

समदोड् रिम्पोछे

प्रधानाचार्यः

केन्द्रीय-तिब्बती-उच्चशिक्षासंस्थानम्
सारनाथः, वाराणसी

सहायकग्रन्थानुक्रमणिका

संकेतविवरणं च

अध्याशयसचोदनसूत्रम् (शिक्षासमुच्चयोद्धृतम्) मिथिलाविद्यापीठप्रकाशितम्,
दरभगा १९६० ई०

अभि० को०—अभिधर्मकोशः, बौद्धभारतीसंस्करणम्, वाराणसी १९७० ई०

अभि को० भा०—अभिधर्मकोशभाष्यम्, बौद्धभारतीसंस्करणम्, वाराणसी
१९७० ई०

अभि० को० भा० टी०—अभिधर्मकोशभाष्यटीका (स्फुटार्था) बौद्धभारतीसंस्-
रणम्, वाराणसी १९७० ई०

अभि० समु०—अभिधर्मसमुच्चय, विश्वभारती शान्तिनिकेतनम् ६५० ई०

अभिसमय०—अभिसमयालङ्कार (अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता) मिथिला-
विद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६० ई०

अष्ट० प्रज्ञा०—अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता, मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्,
दरभंगा, १९६० ई०

अष्ट० प्रज्ञा० टी०—अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिताटीका (स्फुटार्था) केन्द्रीयतिब्बती-
उच्चशिक्षासंस्थानसंस्करणम्, सारनाथ, वाराणसी १९७७ ई०

अष्ट० प्रज्ञा० म० टी० अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमितामहाटीका (आलोकाख्या)
मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६० ई०

आर्यरत्नकरण्डकसूत्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्

आर्यसन्धिनिर्मोचनसूत्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्

उत्तराभिधानतन्त्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्

का०—कारिका

ङग्-रिम्-छेत्-भो (आचार्यसुमतिकीर्तिचोखापाकृतम्) तिब्बती-संस्करणम्

चक्रसंवरमूलतन्त्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्

चर्यासंग्रह—तिब्बतीसंस्करणम्

ज्ञानतिलकतन्त्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्

तत्त्वसिद्धि—(शान्तरक्षितकृता) तिब्बतीसंस्करणम्

तु०—तुलनीयम्

द०—अभिसमयालङ्कारः मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६० ई०

दशभूमकसूत्रम्—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६७ ई०

द्र०—द्रष्टव्यम्

परि०—परिशिष्टम्

परि०—परिच्छेदः

पारमितामार्गनिर्देशः (ग्यल्-छव्-जे-कृत) तिब्बतीसंस्करणम्

पृ०—पृष्ठम्

व०—अभिसमयालङ्कारः, प्राच्यविद्यासस्थानम्, वडोदा १६३२ ई०

मध्यमकालङ्कारः—तिव्वतीसंस्करणम्

मध्यमकावतारः तिव्वतीसंस्करणम्

मध्यमकावतारभाष्यम्—तिव्वतीसंस्करणम्

मध्यमकावतारव्याख्या—तिव्वतीसंस्करणम्

मध्यान्तविभागशास्त्रम्, मोतीलाल-वनारसीदास, दिल्ली १६७१ ई०

मध्यान्तविभागभाष्यम्—मोतीलाल-वनारसीदास, दिल्ली १६७१ ई०

मध्यान्तविभागभाष्यटीका—मोतीलाल-वनारसीदास, दिल्ली १६७१ ई०

पञ्चक्रमः—तिव्वतीसंस्करणम्

बोधिचर्यावतारः—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १६६० ई०

महा० सूत्र०—महायानसूत्रालङ्कारः—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्. दरभंगा १६७० ई०

महायानसूत्रालङ्कारवृत्तिः—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १६७० ई०

महायानसूत्रसंग्रह—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १६६१ ई०

महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रम् बिहार रिसर्च सोसाइटी, पटना १६५० ई०

युक्तिषष्टिका—तिव्वतीसंस्करणम्

रत्नगुणसचयगाथा (महायानसूत्रसंग्रहोद्धृता) मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा, १६६१ ई०

रत्नमेघसूत्रम्—(मध्यमकावतारोद्धतम्) तिव्वतीसंस्करणम्

रत्नावलि (मध्यमकशास्त्रम्) मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १६६० ई०

ल०—अभिसमयालङ्कारः (श्चेरवात्स्कीसम्पादितः) लेनिनग्राडसंस्करणम् १६२६ ई०

लङ्कावतारः—जापानीसंस्करणम् १६५६ ई०

ललितविस्तरः—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १६५८ ई०

वज्रगर्भालङ्कारतन्त्रम्—तिव्वतीसंस्करणम्

वज्रमालाभाष्यतन्त्रम्—तिव्वतीसंस्करणम्

विशतिका विज्ञप्ति०—विशतिका विज्ञप्तिमात्रतासिद्धिः सम्पूर्ण नन्दसंस्कृतविश्व-विद्यालयसंस्करणम्, वाराणसी १६७२ ई०

शिक्षासमुच्चयः—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम् दरभंगा १६६० ई०

सत्यद्वयव्याख्या—तिव्वतीसंस्करणम्

सर्धनिकायपाठचक्रम्—तिव्वतीसंस्करणम्

सागरमतिपरिपृच्छा—तिव्वतीसंस्करणम्

सुवर्णप्रभाससूत्रम्—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १६६७ ई०

हेवज्रतन्त्रम्—तिव्वतीसंस्करणम्

विषयानुक्रमणिका

विषयः	पृष्ठम्
प्राक्कथनम्	क-ज
भूमिका (मूलतिब्बतीपाठः)	क-ल
भूमिका (संस्कृतभावानुवादः)	क-ढ
सहायकग्रन्थानुक्रमणिका संकेतविचरणं च	१-२
विषयानुक्रमणिका (संस्कृतपाठः)	३-८
विषयानुक्रमणिका (तिब्बतीपाठः)	९-१२
अभिसमयालङ्कारो नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रम्	१-४४
अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था	१-६४
सर्वाकारज्ञताधिकारः प्रथमः	३-२६

मगलाचरणम्-३, ग्रन्थारम्भप्रयोजनम्-६, प्रज्ञापारमिताया. कायिक-
व्यवस्थापनम्-६, सर्वाकारज्ञता-८, चित्तोत्पादः-८, अववाद-१०, निर्वे-
धाङ्गम्-१२, प्रतिपत्तेराधारः-१७, आलम्बनम्-१८, समुद्देशः-१८,
सन्नाहप्रतिपत्तिः-१६, प्रस्थानप्रतिपत्तिः-१६, सम्भारप्रतिपत्तिः-२०,
प्रमुदिता भूमि-२१, विमला भूमि-२१, प्रभाकरी भूमि-२२, अचिष्मती
भूमिः-२२, सुदुर्जया भूमिः-२२, अभिमुखी भूमि-२३, दूरङ्गमा भूमि-
२३, अचला भूमिः-२४, साधुमती भूमिः-२५, घर्ममेघा भूमि-२५,
प्रतिपक्षसम्भारः-२६, निर्याणप्रतिपत्तिः-२६।

मार्गज्ञताधिकारः द्वितीयः २७-३६

ध्यामीकरतादीनि-२७, श्रावकमार्ग-२७, प्रत्येकवृद्धमार्ग-२८,
बोधिसत्त्वमार्गः-३०, भावनामार्गकारित्रम्-३२. सास्त्रवो भावनामार्ग-
३२, भावनामार्गाधिमुक्तिः-३२, भावनामार्गाधिमुक्तस्य स्तुतिःस्तोभः
प्रशंसा च-३३, परिणामना-३३, अनुमोदना-३४ अनास्त्रवो भावनामार्ग-
३४, अभिनिर्हारः-३४, अत्यन्तविशुद्धिः-३५।

सर्वज्ञताधिकारः तृतीयः ३७-४२

प्रज्ञया न भवे स्थानम्-३७, कृपया न शमे स्थितिः ३७, अनुपायेन

विषयः

पृष्ठम्

दूरत्वम्-३७, उपायेनाविदूरता-३७, विपक्षः-३८, प्रतिपक्षः-३८, प्रयोगः-

- ४०, समता-४०, दर्शनमार्गः-४०।

सर्वाकाराभिसम्बोधाधिकारः चतुर्थः

४३-६४

आकारा-४३, प्रयोगा-४७, गुणा-४८, दोषाः-४९, लक्षणानि-

५०, मोक्षभागीयम्-५४, निर्वेधभागीयम्-५४, अवैवर्तिको गणः-५५,

भवशान्त्योः समता-६२, अनुत्तरा क्षेत्रशुद्धि-६३, उपायकौशलम्-६३।

मूर्धाभिसमयाधिकारः

६५-७७

लिङ्गम् (ऊष्मा मूर्धप्रयोग)-६५, विवृद्धिः (मूर्धा मूर्धप्रयोग)-६५,

निवृद्धि (क्षान्ति मूर्धप्रयोग)-६६, चित्तसंस्थिति (अग्रधर्मस्थितः मूर्ध-

प्रयोग)-६६, दर्शनमार्ग (मूर्धप्रयोग)-६७, भावनामार्ग (मूर्धप्रयोग)-७२,

आनन्तर्यसमाधि (मूर्धप्रयोग)-७६, विप्रतिपत्ति (मूर्धप्रयोग)-७७।

आनुपूर्विकाधिकारः पष्ठः

७८

एकक्षणाभिसम्बोधाधिकारः सप्तमः

७९-८०

अविपाकलक्षण-७९, विपाकलक्षणः-७९, अलक्षणलक्षण-८०,

अद्वयलक्षण-८०।

धर्मकायाधिकारः अष्टमः

८१-९२

स्वभावकाय-८१, ज्ञानधर्मकाय-८१, सम्भोगकाय-८५, नैर्माणिक-

काय-८६, बुद्धकारित्राणि-८९,

मध्यमरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

९३

मन्त्रिरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

९३

परिणामना

९४

अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था (तिन्वतीपाठः)

१-१७६

परिशिष्टम्-१

अभिसमयालङ्कारान्तःपातिनां पदार्थानां विवरणम्

१-९८

अष्टौ पदार्था-३, सर्वाकारज्ञता-३, मार्गज्ञता-४, सर्वज्ञता-४, सर्वा-

काराभिसम्बोध-५, मूर्धाभिसमय-५, आनुपूर्विकाभिसमय-६, एक-

क्षणाभिसम्बोध-६ धर्मकाय-६, मन्त्रि पदार्था-७, त्रिसर्वज्ञतोपलक्षकाः

विषयः

पृष्ठम्

त्रिंशद् धर्माः-७, सर्वाकारज्ञतोपलक्षका दशधर्माः-७, चित्तोत्पाद-८, अव-
वाद-८, निर्वेधाङ्गम्-१०, प्रतिपत्तेराधारः-१२, प्रतिपत्तेरालम्बनम्-१३,
प्रतिपत्तिसमुद्देशः-१३, सन्नाहप्रतिपत्तिः-१४, प्रस्थानप्रतिपत्तिः-१५,
सम्भारप्रतिपत्तिः-१६, निर्याणप्रतिपत्तिः-१६ ।

मार्गज्ञतोपलक्षका एकादश धर्माः-१८, ध्यामीकरणतादीनि-१८,
श्रावकमार्गः-१९, प्रत्येकबुद्धमार्गः-२०, महायानदर्शनमार्ग-२०, भाव-
नामार्गकारित्रम्-२१, भावनामार्ग-२१, भावनामार्गाधिमुक्ति-२२, भाव-
नामार्गाधिमुक्तस्य स्तुतिः स्तोभः प्रशसा च-२३, भावनामार्गपरिणामना-
-२३, भावनामार्गीयानुमोदना-२४, अभिनिर्हारः-२५ अत्यन्तविशुद्धिः-
२६ ।

सर्वज्ञतोपलक्षका. नव धर्माः-२७, प्रज्ञया न भवे स्थानम्-२७,
कृपया न शमे स्थितिः-२८, अनुपायेन दूरत्वम्-२८, उपायेनाविदूरता-२८
विपक्षः-२९, प्रतिपक्षः-३०, प्रयोगः-३१ समता-३२, दर्शनामार्ग-३३ ।

चतुः प्रयोगोपलक्षकाः षट्त्रिंशद् धर्माः-३४, सर्वाकाराभिसम्बोधो-
पलक्षका एकादश धर्माः-३४, आकाराः-३५, प्रयोगाः-३६, गुणाः-३७,
दोषाः-३८, लक्षणानि-३९, ज्ञानलक्षणानि अष्टचत्वारिंशद्-४०, सर्वज्ञता
संगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश-४१, सर्वाकारज्ञतासंगृहीतानि ज्ञानलक्ष-
णानि षोडश-४२, विशेषलक्षणानि षोडश-४२, कारित्रलक्षणानि एकादश
-४४, सर्वज्ञताकारित्राणि-४४, मार्गज्ञताकारित्राणि सप्त-४४, सर्वाकार-
ज्ञताकारित्रम् एकम्-४५, स्वभावलक्षणानि षोडश-४५, सर्वज्ञत स्वभावा-
ष्टचत्वारः-४५, मार्गज्ञतास्वभावा. पञ्च-४५, सर्वज्ञतास्वभावा. सप्त-४५,
मोक्षभागीयम्-४६, निर्वेधभागीयम्-४७, अवैवर्तिको गण-४८, भवशा-
न्त्योः समता-४८, क्षेत्रशुद्धिप्रयोगः-४९, उपायकौशलम्-५० ।

मूर्धाभिसमयोपलक्षका अष्टौ धर्माः-५१, लिङ्गम् (उत्पन्ना मूर्धप्रयोगः ।
-५१, विवृद्धि (मूर्धा मूर्धप्रयोगः)-५२, निरुद्धि (क्षान्ति मूर्धप्रयोगः)-५२,
चित्तसंस्थितिः (अग्रधर्मः मूर्धप्रयोगः)-५३, दर्शनमार्गः (मूर्धप्रयोगः)-५४,
भावनामार्गः (मूर्धप्रयोगः)-५४, आनन्तर्यसमाधि. (मूर्धप्रयोगः)-५५, विप्र-
तिपत्तिः (मूर्धप्रयोगः)-५५ ।

आनुपूर्विकाभिसमयोपलक्षकाः त्रयोदश धर्मा ५८ ।

एकक्षणाभिसम्बोधाभिसमयोपलक्षकाः चत्वारो धर्मा-५९, अवि-
पाकलक्षण-५९, विपाकलक्षण-६०, अलक्षणलक्षणः-६०, अद्वयलक्षणः-
६० ।

धर्मकायोपलक्षकाश्चत्वारो धर्मा-६२, स्वभावकाय-६२, ज्ञानधर्म-
कायः-६३, सम्भोगकायः-६४, निर्माणकाय-६५, बुद्धकारित्राणि-६५,
परिणामना-६७ ।

परिशिष्टम्-२

भूमिमागव्यवस्थापनम्

६६-१४६

श्रावकभूमिस्वरूपम्-७१, श्रावकसम्भारमार्ग-७३, श्रावकप्रयोग-
मार्ग-७५, श्रावकदर्शनमार्ग-७७, श्रावकभावनामार्गः-८१, श्रावक-
अशैक्षमार्गः-८२,

प्रत्येकबुद्धभूमिस्वरूपम्-८५, प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्ग-८६, प्रत्येकबुद्ध-
प्रयोगमार्ग-८७, प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्ग-८८, प्रत्येकबुद्धभावनामार्गः-८९,
प्रत्येकबुद्ध-अशैक्षमार्गः-९५,

महायानभूमिस्वरूपम्-९७, हेतुभूमि-९९, पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमिः
-१००, महायानसम्भारमार्ग-१००, महायानप्रयोगमार्गः-१०४, आर्यबो-
धिसत्त्वभूमि-१०८, आर्यबोधिसत्त्वभूमेविशेषव्याख्यानम्-१०८, संक्षिप्त-
निर्देश १०८, विस्तृतव्याख्यानम्-१०९, फलभूमि (बुद्धभूमि)-१२३ ।

पचाना मार्गिणामुपसंहारः-१२४, सम्भारमार्ग-१२४, प्रयोगमार्गः-
१२५, दर्शनमार्गः-१२७, भावनामार्गः-१२९, सास्रवो भावनामार्ग-१२९,
अविमुक्तिभावनामार्ग-१२९, परिणामनाभावनामार्ग-१३२, अनुमोदना
भावनामार्ग-१३३, अनास्रवो भावनामार्ग-१३३, अभिनिर्हारः अनास्रवो
भावनामार्ग-१३४, अत्यन्तविशुद्धिरनास्रवो भावनामार्ग-१३४, अशैक्ष-
मार्ग-१३६ ।

पारमिता-तन्त्रयानयो प्राप्यैकत्वनिर्देश-१३७, प्रापकहेतु-१३७,
असह्येयत्रयस्य परिचय-१३७, सम्भारद्वयस्य परिचय-१३८, सम्भार-
सचयनियम-१३९, सख्याव्यवस्थाने विभिन्नानि मतानि-१३९, बुद्ध-

स्थानम्-१४०, बुद्धत्वप्राप्तिप्रकारः-१४१, बुद्धत्वप्राप्तिसमये कति काया
युगपत् प्राप्यन्ते-१४१, बुद्धकायाधिष्ठानम्-१४२, पर्यन्तप्राप्यैकत्वनिर्देशः-
१४२।

अभिसमयालङ्कारस्य अकारादिक्रमेण श्लोकार्धसूची	१४७-१५८
ग्रन्थप्रयुक्तशब्दानाम् अकारादिक्रमेण संस्कृत-भोटपर्यायसूची	१५९-३२०
विशिष्टशब्दानुक्रमणिका	३२१-३२५
ग्रन्थस्थग्रन्थान्तरोद्धरणसूची	३२६-३२७
शुद्धिपत्रम् (संस्कृतपाठः)	३२८-३३०
शुद्धिपत्रम् (तिब्बतीपाठः)	३३१-३३६

དཀར་ཆག

མེད་བཟོད།

མེད་གྲངས།

མེད་ཕྱིན་གྱི་མདོ།

ཀ

མེད་མདོ་གསུང་ཚལ།

ཁ

མེད་མདོ་གསུང་དུས།

ག

མེད་མདོ་འཇམ་མེད་ཀྱི་བསྐྱར་དུ་ཆེད་ཚལ།

ང

མེད་མདོ་འི་བཟོད་བྱ།

ཅ

ཕྱན་འབྲེལ།

ཆ

འབྲེལ་བ་དོན་གསལ།

སྐབས་དང་པོ་—(རྣམ་མཁྱེན)

མཚོད་བཟོད།

ཇ

དགོས་སོགས་ཚུལ་བཞི།

༨

བསྟན་བཅས་ཀྱི་ལུས་རྣམ་གཞག

༡༠

རྣམ་མཁྱེན

སེམས་བསྐྱེད།

༡༢

གདམས་ངག

༡༣

ངེས་འབྱེད་ཡན་ལག

༢༤

འཇུག་བའི་དེན།

༢༠

དམིགས་བ།

༢༤

ཆེད་དུ་བྱ་བ།

༢༤

གོ་སྒྲུབ།

༢༥

འཇུག་སྒྲུབ།

༢༧

ཚུལ་སྒྲུབ།

༢༨

ਸ:—੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੨੮
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੨੯
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੩੦
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੩੧
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੩੨
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੩੩
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੩੪
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੩੫
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੩੬
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੩੭
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੩੮
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੩੯
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੪੦
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੪੧
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੪੨
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੪੩
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੪੪
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੪੫
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੪੬
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੪੭
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੪੮
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੪੯
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੫੦

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ:—(ਅਖਰ:ਅਖਰ)

੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੫੧
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੫੨
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੫੩
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੫੪
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੫੫
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੫੬
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੫੭
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੫੮
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੫੯
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੬੦
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੬੧
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੬੨
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੬੩
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੬੪
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੬੫
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੬੬
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੬੭
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੬੮
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੬੯
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੭੦
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੭੧
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੭੨
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੭੩
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੭੪
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੭੫
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੭੬
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੭੭
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੭੮
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੭੯
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੮੦
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੮੧
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੮੨
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੮੩
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੮੪
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੮੫
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੮੬
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੮੭
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੮੮
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੮੯
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੯੦
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੯੧
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੯੨
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੯੩
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੯੪
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੯੫
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੯੬
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੯੭
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੯੮
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੯੯
੨੨:੨੨:੨੨:੨੨	੧੦੦

སྒྲུབ་པ་གསུམ་གྱི་པ་།—(ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་)

མྱེད་ཞིའི་མཐའ་ལ་མི་གནས་ཚུལ།	༤༧
ཐབས་བཅས་—ཐབས་མེད་ཀྱི་བྱ་བར།	༤༧
མི་མཐུན་སྟོབས།	༤༨
གཉེན་པོ།	༤༩
སྦྱོར་བ།	༥༡
མཉམ་བ་ཉིད།	༥༢
མཐོང་བའི་ལམ།	༥༣

སྐབས་བཞི་པ་:—(རྣམ་རྒྱུགས་སྤྱོད་པ་)

ནམ་པ།	༧༩
སྒྲུང་པ།	༨༩
ཡོན་ཏན།	༩༩
སྒྲིན།	༩༩
མཚན་ཉིད།	༩༩
ཐར་བ་ཆ་མཐུན།	༩༩
ངེས་འབྱེད་ཆ་མཐུན།	༩༩
ཕྱིར་མི་ལྟོག་(སྒྲིན་) བའི་ཚལ་ས།	༩༩
འཁོར་འདས་མཉམ་ཉིད།	༩༩
ཞིང་ཡོངས་དག	༩༩
ཐབས་ལ་མཁས་པ།	༩༩

མཁའ་ལྷ་སྐུ་པ་།—(འཁོར་ལོ་ལྷ་སྐུ་པ་)

ཏྲོ་སྤ་ལ་སྟོགས་པའི་རྟགས།

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੨੧
ਦੇਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੨੨
ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੨੩
ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੨੪
ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੨੫
ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੨੬
ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੨੭
ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੨੮

ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ:—(ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ)

ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ:—(ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ)

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੨੯
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੩੦
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੩੧
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੩੨

ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ:—(ਸ਼ਿਵਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ)

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੩੩
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੩੪
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੩੫
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੩੬
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੩੭
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੩੮
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੩੯
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੪੦
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੪੧
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੪੨
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੪੩
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੪੪
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੪੫
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੪੬
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੪੭
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੪੮
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੪੯
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਚਾਰਿਤ੍ਰਾ	੧੫੦

भार्यैमैत्रेयनाथविरचितम्

अभिसमयालङ्कारो नाम

प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रम्

नमो मञ्जुश्रिये कुमारभूताय

आर्यमैत्रेयनाथविरचितम्

अभिसमयालङ्कारो नाम

प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रम्

सर्वाकारज्ञताधिकारः प्रथमः

मङ्गलाचरणम्

या सर्वज्ञतया नयत्युपशमं शान्तैषिणः श्रावकान्
या मार्गज्ञतया जगद्धितकृतां लोकार्थसम्पादिका ।
सर्वाकारमिदं वदन्ति मुनयो विश्वं यथा संगताः—
स्तस्यै^१ श्रावकबोधिसत्त्वगणिनो बृद्धस्य मात्रे नमः ॥१॥

ग्रन्थारम्भप्रयोजनम्

सर्वाकारज्ञतामार्गः शास्त्रा योऽत्र देशितः ।
धीमन्तो वीक्षिषीरंस्तमनालीढं परैरिति ॥२॥
स्मृतौ चाधाय सूत्रार्थं धर्मचर्यां दशात्मिकाम् ।
सुखेन प्रतिपत्सीरन्नित्यारम्भप्रयोजनम् ॥३॥

प्रज्ञापारमितायाः कायिकव्यवस्थापनम्

प्रज्ञापारमिताष्टाभिः^१ पदार्थैः^२ समुदीरिता ।

सर्वाकारज्ञता मार्गज्ञता सर्वज्ञता ततः ॥४॥

सर्वाकाराभिसम्बोधो^३ मूर्धप्राप्तोऽनुपूर्विकः ।

एकक्षणाभिसम्बोधो धर्मकायश्च तेऽष्टधा ॥५॥

चित्तोत्पादोऽववादश्च निर्वेधाङ्गं चतुर्विधम् ।

आधारः प्रतिपत्तेश्च धर्मधातुस्वभावकः ॥६॥

आलम्बनं^४ समुद्देशः^५ सन्नाहप्रस्थितिक्रिये ।

सम्भाराश्च सनिर्याणाः सर्वाकारज्ञता मुने ॥७॥

ध्यामीकरणतादीनि^६ शिष्यखड्गपथौ च यौ ।

महानुशंसो^७ दृढमागं^८ ऐहिकामुत्रिकैर्गुणैः ॥८॥

कारित्रं मधिमुक्तिरूपं^९ स्तुतस्तोभितशंसिताः^{१०} ।

परिणामेऽनुमीदे^{११} च भनस्कारावनुत्तमौ ॥९॥

निर्हारः शुद्धिरत्यन्तमित्ययं भावनापथः ।

विज्ञानां बोधिसत्त्वानामिति मार्गज्ञतोदिता ॥१०॥

प्रज्ञया न भवे स्थानं कुर्या न शमे स्थितिः ।

अनुपायेन^{१२} दूरत्वम् उपपायेनाविदूरता ॥११॥

१. षष्ठाभी०-ल० ।

२. दृढमागं०-ल० ।

३. वास्तवता-ल० ।

विपक्षप्रतिपक्षौ च प्रयोगः समतास्य च ।
दृढमार्गः श्रावकादोनामिति सर्वज्ञतेष्यते ॥१२॥
भाकाराः सप्रयोगाश्च^१ गुणा दोषा^१ सलक्षणाः ।
मोक्षनिर्वेधभागीये शौक्षोऽवैर्वर्तिको गणः ॥१३॥
समता भवशान्त्योश्च क्षेत्रशुद्धिरनुत्तरा^२ ।
सर्वाकाराभिसम्बोधः एष सोपायकौशलः ॥१४॥
लिङ्गं तस्य विवृद्धिश्च निरूढिश्चित्तसंस्थितिः ।
चतुर्धा च विकल्पस्य प्रतिपक्षश्चतुर्विधः ॥१५॥
प्रत्येकं दर्शनाख्ये च भावनाख्ये च वर्त्मनि ।
भानन्तर्यसमाधिश्च सह विप्रतिपत्तिभिः ॥१६॥
मूर्धाभिसमयस्त्रेधा^३ दशधा चानुपूर्विकः ।
एकक्षणाभिसम्बोधो लक्षणेन चतुर्विधः ॥१७॥
स्वाभाविकः ससाम्भोगो नैर्माणिकोऽपरस्तथा ।
धर्मकायः सकारित्रश्चतुर्धा समुदीरितः ॥१८॥

सर्वाकारज्ञता

१—चित्तोत्पादः

चित्तोत्पादः परार्थाय सम्यक्सम्बोधिकामता ।
समासव्यासतः सा च यथासूत्रं स चोच्यते ॥१९॥

१-१. गुणदोषाः—ल० ।

२. क्षेत्रे शुद्धिरनु०—ल० ।

३. त्रिधा व० ।

भूहेमचन्द्रज्वलनैर्निधिरत्नाकराणवैः ।

वज्राचलौषधीमित्रैश्चिन्तामण्यर्कगोतिभिः ॥२०॥

नृपगञ्जमहामार्गधानप्रस्रवणोदकैः ।

आनन्दोक्तितनदीमेवैर्द्वीविंशतिविधः स च ॥२१॥

२—अववादः

प्रतिपत्तौ च सत्येषु बुद्धरत्नादिषु त्रिषु ।

असक्तावपरिश्रान्तौ प्रतिपत्सम्परिग्रहे ॥२२॥

चक्षुषु पञ्चसु ज्ञेयः षट्स्वभिज्ञागुणेषु च ।

दृढमार्गे भावनाख्ये चेत्यववादो दशात्मकः ॥२३॥

मृदुतोक्षणेन्द्रियो श्रद्धादृष्टिप्राप्तौ कुलङ्कलौ ।

एकवीच्यन्तरोत्पद्य काराकाराकनिष्ठगाः ॥२४॥

प्लुतास्त्रयो भवेस्याग्रपरमो रूपरागहा ।

षष्ठधर्मशमः कायसाक्षी खड्गश्च विंशतिः ॥२५॥

३—निर्वेधाङ्गम्

आलम्बनन आकाराद्धेतुत्वात् सम्परिग्रहात् ।

चतुर्विकल्पसंयोगं यथास्वं भजता सताम् ॥२६॥

श्रावकेभ्यः सखड्गेभ्यो बोधिसत्त्वस्य तायिनः ।

मृदुमध्याधिमात्राणामृष्मादीना विशिष्टता ॥२७॥

आलम्बनमनित्यादि सत्याधारं तदाकृतिः ।

निषेधोऽभिनिवेशादेर्हेतुर्यानित्रयाप्तये ॥२८॥

रूपाद्याव्ययौ विष्ठास्थिती प्रज्ञप्स्यवाच्यते ।

रूपादावस्थितिस्तेषां तदभावेनास्वभावता ॥२९॥

तयोर्मिथः स्वभावत्वं तदनित्याद्यसंस्थितिः ।

तासां तदभावशून्यत्वं मिथः स्वाभाव्यमेतयोः ॥३०॥

भनुद्ग्रहो यो धर्माणां तन्निमित्तासमीक्षणम् ।

परीक्षणं च प्रज्ञायाः^१ सर्वस्यानुपलम्भतः ॥३१॥

रूपादेरस्वभावत्वं तदभावस्वभावता ।

तदजातिरनिर्याणं शुद्धिस्तदनिमित्तता ॥३२॥

तन्निमित्तानधिष्ठानानधिमुक्तिरसंज्ञता ।

समाधिस्तस्य कारित्रं व्याकृतिर्मननाक्षयः ॥३३॥

मिथस्त्रिकस्य स्वाभाव्यं समाधेरविकल्पना ।

इति निर्वेधभागीयं मृदुमध्याधिमात्रतः ॥३४॥

द्वैविध्यं ग्राह्यकल्पस्य वस्तुतत्प्रतिपक्षतः ।

मोहराश्यादिभेदेन प्रत्येकं नवधा तु सः ॥३५॥

द्रव्यप्रज्ञप्स्यधिष्ठानो द्विविधो ग्राहको मतः ।

स्वतन्त्रात्मादिरूपेण स्कन्धाद्याश्रयतस्तथा ॥३६॥

चित्तानवलीनत्वादिनैस्वाभाव्यादिदेशकः^१ ।

तद्विपक्षपरित्यागः सर्वथा सम्परिग्रहः ॥३७॥

४—प्रतिपत्तेराधारः

षोढाधिगमधर्मस्य प्रतिपक्षप्रहाणयोः ।

तयो. पयुपयोगस्य प्रज्ञायाः कृपया सह ॥३८॥

शिष्यासाधारणत्वस्य परार्थानुक्रमस्य च ।

ज्ञानस्यायत्नवृत्तेश्च प्रतिष्ठा गोत्रमुच्यते ॥३९॥

धर्मधातोरसम्भेदाद् गोत्रभेदो न युज्यते ।

आधेयधर्मभेदात्तु तदभेदः परिगीयते ॥४०॥

५—आलम्बनम्

आलम्बन सर्वधर्मास्ते पुनः कुशलादयः ।

लौकिकाधिगमाख्याश्च ये च लोकोत्तरा मताः ॥४१॥

सास्त्रवानास्त्रवा धर्माः संस्कृतासंस्कृताश्च ये ।

शिष्यसाधारणा धर्मा ये चासाधारणाः मुनेः ॥४२॥

६—समुद्देशः

सर्वसत्त्वाग्रताचित्तप्रहाणाधिगमत्रये^२ ।

त्रिभिर्महत्त्वैरुद्देशो विज्ञेयोज्यं स्वयम्भुवाम् ॥४३॥

१. ० त्वादि नैस्वा०—ब०, द० ।

२. ० ग्रता चित्त०—ब०, द० ।

७—सन्नाहप्रतिपत्तिः

दानादौ षड्विधे^१ तेषां प्रत्येकं संग्रहेण या ।
सन्नाहप्रतिपत्तिः सा षड्भिः षट्कैर्यथोदिता ॥४४॥

८—प्रस्थानप्रतिपत्तिः

ध्यानारूप्येषु दानादौ मार्गे^२ मैत्र्यादिकेषु^३ च ।
गतोपलम्भयोगे च त्रिमण्डलविशुद्धिषु ॥४५॥
उद्देशे षट्स्वभिज्ञासु सर्वाकारज्ञतानये ।
प्रस्थानप्रतिपज्ज्ञेया महायानाधिरोहिणी ॥४६॥

९—सम्भारप्रतिपत्तिः

दया दानादिकं षट्कं शमथः सविदर्शनः ।
युगनद्धश्च यो मार्गं उपाये यच्च कौशलम् ॥४७॥
ज्ञानं पुण्यं च मार्गश्च धारणी भूमयो दश ।
प्रतिपक्षश्च विज्ञेयः सम्भारप्रतिपत्क्रमः ॥४८॥

१. प्रमुदिता भूमिः

लभ्यते प्रथमा भूमिर्दशधा परिकर्मणा
भाशयो हितवस्तुत्वं सत्त्वेषु समचित्तता ॥४९॥
त्यागः सेवा च मित्राणा सद्वर्मात्मिण्यनैषणा ।
सदा नैष्कर्म्यचित्तत्वं बुद्धकायगता स्पृहा ॥५०॥

१. षड्विध— द० ।

२-३ मार्गमैत्र्यादि०—व० ।

धर्मस्य देशना सत्यं दशमं वाक्यमिष्यते ।
ज्ञेयं च परिकर्मैषां स्वभावानुपलम्भतः ॥५१॥

२. विमला भूमिः

शोलं कृतज्ञता क्षान्तिः प्रामोद्यं महती कृपा ।
गौरवं गुरुशुश्रूषा वीर्यं दानादिकेष्टमम् ॥५२॥

३. प्रभाकरो भूमिः

अतृप्तता श्रुते दानं धर्मस्य च निरामिषम् ।
वृद्धक्षेत्रस्य संशुद्धिः संसारापरिखेदिता ॥५३॥
ह्योरपत्राप्यमित्येतत् पञ्चधा मननात्मकम् ।

४. अर्चिष्मन्तो भूमिः

वनाशाऽऽपेच्छता^१ तुष्टिर्धूतसंलेखसेवनम्^२ ॥५४॥
शिक्षाया अपरित्यागः कामानां विजुगुप्सनम् ।
निर्वृत्सर्वास्ति सन्त्यागोऽनवलीनानपेक्षते^३ ॥५५॥

५. सुदुर्जया भूमिः

संस्तव कुलमात्सर्यं स्थानं सङ्गणिकावहम् ।
आत्मोत्कर्षपरावजे कर्ममार्गान् दशाशुभान् ॥५६॥
मानस्तम्भं विपर्यासं विमर्ति क्लेशमर्षणम् ।
विवर्जयन्^४ समाप्नोति दशैतान् पञ्चमी भुवम् ॥५७॥

१ वनाशालेच्छता—ल० ।

२ तुष्टिर्धूतसंलेख०—ल० ।

३ निर्वृत्सर्वा०—ल०, • लीनत्वानपे०—व० ।

४ विवर्जयन्—व० ।

६. अभिमुखी भूमिः

दानशीलक्षमावीर्यध्यानप्रज्ञाप्रपूरणात् ।

शिष्यखड्गस्पृहात्रासचेतसा परिवर्जक. ॥५८॥

याचितोऽनवलीनश्च सर्वत्यागेऽप्यदुर्मना. ।

क्रुशोऽपि नार्थिनां क्षेप्ता षष्ठी भूमि समश्नुते ॥५९॥

७. दूरङ्गमा भूमिः

आत्मसत्त्वग्रहो जीवपुद्गलोच्छेदशाश्वत.^१ ।

निमित्तहेत्वोः स्कन्धेषु धातुष्वायतनेषु च ॥६०॥

त्रैधातुके प्रतिष्ठानं सक्तिरालीनचित्तता ।

रत्नत्रितयशीलेषु तददृष्ट्यभिनिवेशिता ॥६१॥

शून्यताया विवादश्च तद्विरोधश्च विशति. ।

कलङ्का यस्य विच्छिन्नाः सप्तमीमेत्यसौ भुवम् ॥६२॥

त्रिविमोक्षमुखज्ञान त्रिमण्डलविशुद्धता ।

करुणामनना^२ धर्मसमतैकनयजता ॥६३॥

अनुत्पादक्षमाज्ञानं धर्माणामेकधेरणा ।

कल्पनायाः समुद्धात. सज्ञाद्वक्त्वलेशवर्जनम् ॥६४॥

शमथस्य च निध्यप्ति कौशलं च विदर्शने ।

चित्तस्य दान्तता^३ ज्ञानं सर्वत्राप्रतिधाति च ॥६५॥

१. ० पुद्गलोच्छेदशाश्वता—ल० ।

२-२. ० मननाधर्म—ल० ।

३-३ दान्तताज्ञान—ल० ।

सक्तेरभूमिर्यत्रेच्छं क्षेत्रान्तरगतिः समम् ।
सर्वत्र स्वात्मभावस्य दर्शनं चेति विशतिः ॥६६॥

८. अचला भूमिः

सर्वसत्त्वमनोज्ञानमभिज्ञाक्रीडनं^१ शुभा ।
बुद्धक्षेत्रस्य निष्पत्तिबुद्धसेवापरीक्षणे ॥६७॥
अक्षज्ञान जिनक्षेत्रशुद्धिर्मायोपमा स्थितिः ।
सचिन्त्य च भवादानीमिदं कर्माष्टधोदितम् ॥६८॥

९. साधुमती भूमिः

प्रणिधानान्यनन्तानि देवादीनां स्तज्जता ।
नदीव प्रतिभानाना गर्भविक्रान्तिरुत्तमा ॥६९॥
कुलजात्योश्च गोत्रस्य परिवारस्य जन्मनः ।
नैष्कर्म्यबोधिवृक्षाणां^२ गुणपूरे^३ स्वसम्पदः^४ ॥७०॥

१०. धर्ममेधा भूमिः

नवभूमीरतिक्रम्य बुद्धभूमौ प्रतिष्ठते ।
येन ज्ञानेन सा ज्ञेया दशमी बोधिसत्त्वभूः ॥७१॥

[प्रतिपक्षसम्भारः]

प्रतिपक्षोऽष्टधा ज्ञेयो दर्शनाभ्यासमार्गयोः ।
ग्राह्यग्राहकविकल्पानामष्टानामुपशान्तये^४ ॥७२॥

१. ० मभिज्ञाक्रीडने-ब० ।

२-३ गुणपूरेश्च सम्पदः-ल० द० ।

२. नैष्कर्म्य बोधि०-द० ।

४. ग्राह्यग्राहकविकल्पा०-ल० ।

१०—निर्याणप्रतिपत्तिः

उद्देशे समतायां च सत्त्वार्थे यत्नवर्जने ।

अत्यन्ताय च निर्याणं निर्याणं प्राप्तिलक्षणम् ॥७३॥

सर्वाकारज्ञताया च निर्याणं मार्गगोचरम् ।

निर्याणप्रतिपज्जेया सेयमष्टविधात्मिका ॥७४॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे प्रथमाधिकारः ।

मार्गज्ञताधिकारः द्वितीयः

१—ध्यामीकरणतादीनि

ध्यामीकरणता^१ भाभिर्देवाना योग्यता प्रति ।
विषयो नियतो व्याप्तिः स्वभावस्तस्य कर्म च ॥ १ ॥

२—श्रावकमार्गः

चतुर्णामार्यसत्यानामाकारानुपलम्भत ।
श्रावकाणामय मार्गो ज्ञेयो मार्गज्ञतानये ॥ २ ॥
रूपादिस्कन्धशून्यत्वाच्छून्यतानामभेदत ।
ऊष्माणो^२ऽनुपलम्भेन तेषा मूर्धंगत मतम् ॥ ३ ॥
क्षान्तयस्तेषु नित्यादियोगस्थाननिषेधत ।
दश^३ भूमो. समारभ्य विस्तरास्थानदेशनात् ॥ ४ ॥
अग्रधर्मगत प्रोक्तमार्यश्रावकवर्त्मनि ।
तत्कस्य हेतोर्बुद्धेन बुद्ध्वा धर्मसमीक्षणात् ॥ ५ ॥

३—प्रत्येकबुद्धमार्गः

परोपदेशवैयर्थ्यं स्वयम्बोधात् स्वयम्भुवाम् ।
गम्भीरता च ज्ञानस्य खड्गानामभिधीयते ॥ ६ ॥
शुश्रूषा यस्य यम्यार्थे यत्र यत्र यथा यथा ।
स सोऽर्थः. ख्यात्यशब्दोऽपि तस्य तस्य तथा तथा ॥ ७ ॥

१. ध्यामीकरणता—ल० ।

२-३. दशभूमी —ल० द० ।

२. ऊष्माणो—ल० ।

ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद् ग्राहकस्याप्रहाणतः ।

आधारतश्च विज्ञेयः खड्गमार्गस्य संग्रहः ॥ ८ ॥

प्रज्ञप्तेरविरोधेन धर्मतासूचनाकृतिः ।

ऊष्मणं मूर्धगं^१ रूपाद्यहानादिप्रभावितम् ॥ ९ ॥

अध्यात्मशून्यताद्याभी रूपादेरपरिग्रहात् ।

क्षान्ती रूपाद्यनुत्पादाद्याकारैरग्रधर्मता ॥ १० ॥

४—बोधिसत्त्वमार्गः

क्षान्तिज्ञानक्षणैः सत्यं^२ सत्यं प्रति चतुर्विधैः ।

मार्गज्ञताया दृढमार्गः सानुशसोऽयमुच्यते ॥ ११ ॥

आधाराधेयताऽभावात्तथताबुद्धयोर्मिथः ।

पर्यायेणाननुज्ञान महत्ता साऽप्रमाणता ॥ १२ ॥

परिमाणान्तताऽभावो रूपादेरवधारणम् ।

तस्या स्थितस्य बुद्धत्वेऽनुदग्रहात्यागतादयः^३ ॥ १३ ॥

मैत्र्यादि शून्यता प्राप्तिर्बुद्धत्वस्य परिग्रहः ।

सर्वस्य व्यवदानस्य सर्वाधिव्याधिशान्तनम्^४ ॥ १४ ॥

निर्वाणग्राहशान्तत्वं बुद्धेभ्यो रक्षणादिकम् ।

अप्राणिवधमारभ्य सर्वाकारज्ञतानये ॥ १५ ॥

स्वयं^५ स्थितस्य सत्त्वाना स्थापनं परिणामनम् ।

दानादीना च सम्बोधाविति मार्गज्ञताक्षणाः ॥ १६ ॥

१ मूर्धग—ल० ।

२-२. सत्यसत्यं—द० ।

३ ० अनुग्रहा०—द० ।

४. ० शान्तनम्—ल० ।

५-५. स्वयंस्थितस्य—ल० ।

५—भावनामार्गकारित्रम्

सर्वतो दमनं नाम सर्वतः क्लेशनिर्जयः ।

उपक्रमाविषयत्वं^१ बोधिराधारपूज्यता ॥१७॥

सास्त्रवो भावनामार्गः

६—भावनामार्गाधिमुक्तिः

अधिमुक्तिस्त्रिधा ज्ञेया स्वार्था च स्वपरार्थिका ।

परार्थिकैवेत्येषा च प्रत्येकं त्रिविधेष्यते ॥१८॥

मृद्वी मध्याधिमात्रां च मृदुमृद्व्यादिभेदतः ।

सा पुनस्त्रिविधेत्येवं^२ सप्तविंशतिधा मता ॥१९॥

७—भावनामार्गाधिमुक्तस्य स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च

स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च प्रज्ञापारमितां प्रति ।

अधिमोक्षस्य मात्राणां नवकैस्त्रिभिरिष्यते ॥२०॥

८—परिणामना

विशेषः परिणामस्तु तस्य कारित्रमुत्तमम् ।

नोपलम्भाकृतिश्चासावविपर्ययलक्षण ॥२१॥

विविक्तो बुद्धपुण्यौघस्वभावस्मृतिगोचरः ।

सोपायश्चानिमित्तश्च बुद्धैरभ्यनुमोदितः ॥२२॥

१. उपक्रमाविषयत्वं—ल०, उपमक्रावि०—द० ।

२. ० विधेत्येयं—ल० ।

त्रैधातुकाप्रपन्नश्च परिणामोऽपरस्त्रिधा ।
मृदुर्मध्योऽधिमात्रश्च^१ महापुण्योदयात्मकः ॥२३॥

९-अनुमोदना

उपायानुपलम्भाभ्यां शुभमूलानुमोदना ।
अनुमोदे मनस्कारभावनेह विधीयते ॥२४॥

अनास्रवो भावनामार्गः

१०-अभिनिर्हारः

स्वभावः श्रेष्ठता तस्य सर्वस्यानभिसंस्कृतिः ।
नोपलम्भेन धर्माणामर्पणा च महार्थता ॥२५॥

११-अत्यन्तविशुद्धिः

बुद्धसेवा च दानादिरुपाये यच्च कौशलम् ।
हेतवोऽत्राधिमोक्षस्य धर्मव्यसनहेतवः ॥२६॥
माराधिष्ठानगम्भीरधर्मतानधिमुक्तते ।
स्कन्धाद्यभिनिवेशश्च पापमित्रपरिग्रहः ॥२७॥
फलशुद्धिश्च रूपादिशुद्धिरेव तयोर्द्वयोः ।
अभिन्नाच्छिन्नता यस्मादिति शुद्धिरुदीरिता ॥२८॥
क्लेशज्ञेयत्रिमार्गस्य शिष्यखड्गजिनोरसाम् ।
हानाद् विशुद्धिरात्यन्तिकी तु बुद्धस्य सर्वथा ॥२९॥

मृदुमृद्वादिको मार्गः शुद्धिर्नवसु भूमिषु ।

अधिमात्राधिमात्रादेर्मलस्य प्रतिपक्षतः ॥३०॥

त्रिधातुप्रतिपक्षत्व समता मानमेययो ।

मार्गस्य चेष्यते तस्य चोद्यस्य परिहारतः ॥३१॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे द्वितीयाधिकारः ।

सर्वज्ञताधिकारः तृतीयः

१-प्रज्ञया न भवे स्थानम्

२-कृपया न शमे स्थितिः

नापरे न परे तीरे नान्तराले तयोः स्थिता ।

अध्वनां समताज्ञानात् प्रज्ञापारमिता मता ॥१॥

३-अनुपायेन दूरत्वम्

४-उपायेनाविदूरता

अनुपायेन दूरं सा सनिमित्तोपलम्भतः ।

उपायकौशलेनास्याः सम्यगासन्नतोदिता ॥२॥

५-विपक्षः

रूपादिस्कन्धशून्यत्वे धर्मेषु त्र्यध्वगेषु च ।

दानादौ बोधिपक्षेषु चर्यासंज्ञा विपक्षता ॥३॥

६-प्रतिपक्षः

दानादिष्वनहंकार परेषां तन्नियोजनम् ।

सङ्गकोटीनिषेधोऽयं^१ सूक्ष्मः सङ्गो जिनादिषु ॥४॥

तद्गाम्भीर्यं प्रकृत्यैव विवेकाद् धर्मपद्धतेः ।

एकप्रकृतिकं ज्ञानं धर्माणां सङ्गवर्जनम् ॥५॥

दृष्टादिप्रतिषेधेन तस्या^१ दुर्बोधतोदिता ।
 रूपादिभिरविज्ञानात् तदचिन्त्यत्वमिष्यते ॥६॥
 एव कृत्वा यथोक्तो वै ज्ञेयः सर्वज्ञतानये ।
 अयं विभागो निःशेषो विपक्षप्रतिपक्षयोः ॥७॥

७-प्रयोगः

रूपादौ तदनित्यादौ तदपूरिप्रपूरयोः ।
 तदसङ्गत्वे चर्वायाः प्रयोगः प्रतिषेधतः ॥८॥
 अविकारो न कर्त्ता च प्रयोगो दुष्करस्त्रिधा ।
 यथाभव्य फलप्राप्तेरवन्ध्योऽभिमतश्च सः ॥९॥
 अपरप्रत्ययो यश्च सप्तधा ख्यातिवेदक^२ ।

८-समता

चतुर्धाऽमनना तस्य रूपादौ^३ समता मता ॥१०॥

९-दर्शनमार्गः

धर्मज्ञानान्वयज्ञानक्षान्तिज्ञानक्षणात्मकः ।
 दुःखादिसत्ये दृङ्मार्ग एष सर्वज्ञतानये ॥११॥
 रूपं न नित्यं नानित्यमतीतान्तं विशुद्धकम् ।
 अनुत्पन्नानिरुद्धादि व्योमाभ लेपवर्जितम् ॥१२॥

१ तस्य--ल० ।

२. सप्तधाख्याति०--ल०; व० ।

३. रूपादौ--ल० ।

परिग्रहेण निर्मुक्तमव्याहारं स्वभावतः ।
प्रव्याहारेण नास्यार्थः परेषु प्राप्यते यत्नः ॥१३॥

नोपलम्भकृत्यन्तविशुद्धिव्याध्यसम्भवः ।
अपायोच्छित्त्यकल्पत्वे^१ फलसाक्षात्क्रियां प्रति ॥१४॥

असंसर्गो निमित्तैश्च वस्तुनि व्यञ्जने द्वये^२ ।
ज्ञानस्य या चानुत्पत्तिरिति सर्वज्ञताक्षणाः^३ ॥१५॥

इति सेयं पुनः सेयं सेयं खलु पुनस्त्रिधा ।
अधिकारत्रयस्यैषा समाप्तिः परिदीपिता ॥१६॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे तृतीयाधिकारः ॥

१. ० कल्पत्वं—ल० ।

२. द्वयोः—ल० ।

३. सर्वज्ञताक्षणाः—ल० ।

सर्वाकाराभिसम्बोधाधिकारः चतुर्थः

१-आकाराः

वस्तुज्ञानप्रकाराणामाकारा इति लक्षणम् ।
सर्वज्ञतानां त्रैविध्यात् त्रिविधा एव ते मताः ॥१॥
असदाकारमारभ्य यावन्निश्चलताकृतिः ।
चत्वारः प्रतिसत्यं ते मार्गे पञ्चदश स्मृताः ॥२॥
हेतौ मार्गे च दुःखे च निरोधे च यथाक्रमम् ।
अष्टौ ते सप्त पञ्चेति षोडशेति च कीर्तिताः ॥३॥
स्मृत्युपस्थानमारभ्य बुद्धत्वाकारपश्चिमाः ।
शिष्याणां बोधिसत्त्वानां बुद्धानां च यथाक्रमम् ॥४॥
सप्तत्रिंशच्चतुस्त्रिंशत्त्रिंशन्नव च ते मताः ।
त्रिसर्वज्ञत्वभेदेन मार्गसत्यानुरोधतः ॥५॥
कृताधिकारा बुद्धेषु तेषूक्तशुभमूलकाः ।
मित्रैः सनाथा कल्याणैरस्याः श्रवणभाजनम् ॥६॥
बुद्धोपासनसम्प्रश्नदानशीलादिचर्यया ।
उद्ग्रहधारणादीनां भाजनत्वं सतां मतम् ॥७॥

२-प्रयोगा

रूपादिष्वनवस्थानात् तेषु योगनिषेधतः ॥
तत्तथतागम्भीरत्वात् तेषां दुरवगाहतः ॥८॥
तदप्रामाण्यतः कृच्छ्राच्चिरेण प्रतिबोधतः ।
व्याकृतावविवर्त्यत्वे नियणि सनिरन्तरे ॥९॥

आसन्नबोधे क्षिप्रं च परार्थेऽवृद्धचहानितः ।
 धर्माधर्माद्यदृष्टौ च रूपाचिन्त्याद्यदर्शने ॥१०॥
 रूपादेस्तन्निमित्तस्य तद्भावस्याविकल्पकः ।
 फलरत्नप्रदाता च शुद्धकः सावधिश्च सः ॥११॥

३-गुणाः

माराणां शक्तिहान्यादिश्चतुर्दशविधो गुणः ।

४-दोषाः

दोषाश्च षड् विबोद्धव्या^१श्चतुर्भिर्दशकैः सह ॥१२॥

५-लक्षणानि

लक्ष्यते येन तज्ज्ञेयं लक्षणं त्रिविधं च तत् ।
 ज्ञानं विशेषः कारित्र स्वभावो यश्च लक्ष्यते ॥१३॥
 तथागतस्य निर्वृत्तौ लोके चालुज्यनात्मके^२ ।
 सत्त्वानां चित्तचर्यासु तत्संक्षेपे बहिर्गता ॥१४॥
 अक्षयाकारतायां च सरागादौ प्रविस्तृते ।
 महद्गतेऽप्रमाणे च विज्ञाने चानिदर्शने ॥१५॥
 अदृश्यचित्तज्ञाने च तदुन्मिञ्जादिसंज्ञकम् ।
 पुनस्तथताकारेण तेषां ज्ञानमतः परम् ॥१६॥
 तथतायां मुनेर्बोधे^३तत्पराख्यानमित्ययम् ।
 सर्वज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणसंग्रहः ॥१७॥

१. विबोधव्या०—ब० ।

२. चालुम्पनात्मके—ल० ।

३. मुनेर्बोधे—ल०, द० ।

शून्यत्वे सानिमित्ते च प्रणिधानविवर्जिते^१ ।
 अनुत्पादानिरोधादी^२ धर्मताया अकोपने ॥१८॥
 असंस्कारेऽविकल्पे च प्रभेदालक्षणत्वयोः ।
 मार्गज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणमिष्यते ॥१९॥
 स्वधर्ममुपनिश्चित्य विहारे तस्य सत्कृती ।
 गुरुत्वे माननायां च तत्पूजाऽकृतकत्वयो ॥२०॥
 सर्वत्र वृत्तिमज्ज्ञान^३मदृष्टस्य च दर्शकम् ।
 लोकस्य शून्यताकारसूचकज्ञापकाक्षगम् ॥२१॥
 अचिन्त्यशान्ततादर्शि लोकसंज्ञानिरोधि च ।
 ज्ञानलक्षणमित्युक्तं सर्वाकारजतानये ॥२२॥
 अचिन्त्यादिविशेषेण विशिष्टैः सत्यगोचरै ।
 विशेषलक्षणं षड्भिर्दशभिश्चोदित क्षणेः ॥२३॥
 अचिन्त्यातुल्यते^४ मेयसंख्ययोः^५ समतिक्रमौ^६ ।
 सर्वार्यसंग्रहो विज्ञवेद्यासाधारणज्ञते^६ ॥२४॥
 क्षिप्रज्ञान्यूनपूर्णत्वे प्रतिपत्समुदागमौ ।
 आलम्बनं च साधारं साकल्यं सम्परिग्रहः ॥२५॥
 अनास्वादश्च विज्ञेयो विशेषः षोडशात्मकः ।
 विशेषमार्गो मार्गेभ्यो येनान्येभ्यो विशिष्यते ॥२६॥

१. ०विवर्जिते—ल० ।

२. अनुत्पादननिरोधादी—द० ।

३. ०वृत्तिसंज्ञान०—ल० ।

४. अचिन्त्यातुल्यत्वे—ल० ।

५-५. मेयसंख्येयास०—द० ।

६. ०साधारणज्ञत्वे—ल० ।

हितं सुखं च त्राणं च शरणं लयनं नृणाम् ।
 परायणं च द्वोषं च परिणायकसज्ञकम् ॥२७॥
 अनाभोगं त्रिभिर्यानैः फलासाक्षात्क्रियात्मकम् ।
 पश्चिमं^१ गतिकारित्रमिदं कारित्रलक्षणम् ॥२८॥
 क्लेशलिङ्गनिमित्तानां विपक्षप्रतिपक्षयोः ।
 विवेको दुष्करैकान्ताबुद्देशोऽनुपलम्भकः ॥२९॥
 निषिद्धाभिनिवेशश्च यश्चालम्बनसंज्ञकः ।
 विप्रत्ययोऽविघाती च सोऽपदागत्यजातिकः ॥३०॥
 तथेतानुपलम्भश्च स्वभावः षोडशात्मकः ।
 लक्षीव^२ लक्ष्यते चेति चतुर्थं लक्षणं मतम् ॥३१॥

६—मोक्षभागीयम्

अनिमित्तप्रदानादिसमुदागमकौशलम् ।
 सर्वाकारावबोधेऽस्मिन् मोक्षभागीयमिष्यते ॥३२॥
 बुद्ध्यालम्बना श्रद्धा वीर्यं दानादिगोचरम् ।
 स्मृतिराशयसम्पत्तिः समाधिरविकल्पना ॥३३॥
 धर्मेषु सर्वैराकारैर्ज्ञानं प्रज्ञेति पञ्चधा ।
 तीक्ष्णैः सुबोधा सम्बोधिर्दुर्बोधा मृदुभिर्मता ॥३४॥

७—विवेचभागीयम्

आलम्बनं सर्वसत्त्वा^३ ऊष्मणामिह शस्यते^४ ।
 समचित्तादिराकारस्तेष्वेव दशधोदित ॥३५॥

१-१. पश्चिमगतिः ल० ।

२ लक्षमेव—द०, ल० ।

३. सर्वे सत्त्वाः—ल० ।

४. शस्यते—द० ।

स्वयं पापान्निवृत्तस्य दानाद्येषु स्थितस्य च ।
 तयोर्नियोजनान्येषां वर्णवादानुकूलते ॥३६॥
 मूर्धगं स्वपराधार सत्यज्ञानं तथा क्षमा ।
 तथाग्रधर्मा विज्ञेयाः सत्त्वानां पाचनादिभिः ॥३७॥

८—अवैवर्तिको गणः

निर्वेधाङ्गान्युपादाय दर्शनाभ्यासमार्गयोः ।
 ये बोधिसत्त्वा वर्तन्ते सोऽत्रावैवर्तिको गणः ॥३८॥
 रूपादिभ्यो निवृत्त्याद्यैर्लिङ्गैर्विशतिधेरितैः ।
 निर्वेधाङ्गस्थितस्येदमवैवर्तिकलक्षणम् ॥३९॥
 रूपादिभ्यो निवृत्तिश्च विचिकित्साऽक्षणक्षयो ।
 आत्मन^१ कुशलस्थस्य परेषां तन्नियोजनम् ॥४०॥
 पराधारं च दानादि गम्भीरेऽर्थेऽप्यकांक्षणम् ।
 मैत्रं कायाद्यसंवास पंचधावरणेन च ॥४१॥
 सर्वानुशयहानं च स्मृतिसम्प्रज्ञता^२ शुचि ।
 चीवरादि^३ शरीरे च कृमीणामसमुद्भवः ॥४२॥
 चित्ताकौटिल्यमादानं धूतस्यामत्सरादिता ।
 धर्मतायुक्तगामित्वं लोकार्थं नरकैषणा ॥४३॥

१ आत्मना--ल० ।

२ स्मृतिसम्प्रज्ञता--ल० ।

३-३ चीवरादिशरीरे--द० ।

परैरनेयता मारस्यान्यमार्गोपदेशिनः ।

मार इत्येव^१ बोधश्च चर्या बुद्धानुमोदिता ॥४४॥

ऊष्ममूर्धसु^२ सक्षान्तिष्वग्रधर्मेष्ववस्थितः^३ ।

लिङ्गैरमीभिर्विशत्या सम्बोधेन निवर्तते^४ ॥४५॥

क्षान्तिज्ञानक्षणाः षट् च पञ्च^५ पञ्च च दृक्पथे ।

बोधिसत्त्वस्य विज्ञेयमवैवर्तिकलक्षणम् ॥४६॥

रूपादिसंज्ञाव्यावृत्तिर्दाढ्यं चित्तस्य हीनयोः ।

यानयोर्विनिवृत्तिश्च ध्यानाद्यङ्गपरिक्षयः ॥४७॥

कायचेतोलघुत्वं च कामसेवाभ्युपायिकी ।

सदैव ब्रह्मचारित्वमाजीवस्य विशुद्धता ॥४८॥

स्कन्धादावन्तरायेषु सम्भारे सेन्द्रियादिके ।

समरे मत्सरादौ च नेति योगानुयोगयोः ॥४९॥

विहारप्रतिषेधश्च धर्मस्याणोरलब्धता ।

निश्चितत्वं स्वभूमौ च भूमित्रितयसंस्थितिः ॥५०॥

१-१. इत्येवबोधश्च--ल०, द० ।

२ ऊष्मामूर्धसु--व० ।

३. स क्षान्ति०--द० ।

४. ष्वग्रधर्मेषु च स्थितः--ल० ।

५. विवर्तते--ल०; द० ।

६-६. पञ्चपञ्च--ल० ।

धर्मार्थ^१ जीवितत्याग इत्यमी षोडश क्षणाः ।

अत्रैवर्तिकलिङ्गानि दृङ्मार्गस्थस्य धीमतः ॥५१॥

गम्भीरो भावनामार्गो गाम्भीर्यं शून्यतादिकम् ।

समारोपापवादान्तमुक्तता सा गभीरता ॥५२॥

चिन्तातुलननिध्यानान्यभीक्षणं भावनापथः ।

निर्वेधाङ्गेषु दृङ्मार्गे भावनामार्ग एव च ॥५३॥

प्राबन्धिकत्वादिष्टोऽसौ नवधा च प्रकारतः ।

मृदुमध्याधिमात्राणां पुनर्मृद्वदिभेदतः ॥५४॥

असख्येयादिनिर्देशाः परमार्थेन न क्षमाः ।

कृपानिष्यन्दभूतास्ते सवृत्त्याभिमत^२ मुनेः ॥५५॥

हानिवृद्धी^३ न^३ युज्येते निरालापस्य वस्तुनः ।

भावनाख्येन किं ह नं वर्त्मना किमुदागतम् ॥५६॥

यथा बोधिस्तथैवासाविष्टस्यार्थस्य साधकः ।

तथतालक्षणा बोधिः सोऽपि तल्लक्षणो मतः ॥५७॥

पूर्वेण बोधिर्नो युक्ता मनसा पश्चिमेन वा ।

दीपदृष्टान्तयोगेन गम्भीरा धर्मताष्टवा ॥५८॥

१ धर्मार्थे ल० ।

२. सवृत्त्या०—ल० ।

३-३ न हानिवृद्धी—ल० ।

उत्पादे च निरोधे च तथतायां गभीरता ।
ज्ञेये ज्ञाने^१ च चर्यायामद्वयोपायकौशले^२ ॥५९॥

९—भवशान्त्योः समता

स्वप्नोपमत्वाद् धर्माणां भवशान्त्योरकल्पना ।
कर्माभावादिचोद्यानां परिहारा^३ यथोदिता^४ ॥६०॥

१०—अनुत्तरा क्षेत्रशुद्धिः

सत्त्वलोकस्य याऽशुद्धिस्तस्याः शुद्ध्युपहारतः ।
तथा भाजनलोकस्य बुद्धक्षेत्रस्य शुद्धता ॥६१॥

११—उपायकौशलम्

विषयोऽस्य प्रयोगश्च शात्रवाणामतिक्रमः ।
अप्रतिष्ठो^५ यथावेधमसाधारणलक्षणः ॥६२॥
असक्तोऽनुपलम्भश्च निमित्तप्रणिधिक्षतः ।
तल्लिङ्गं^६ चाप्रमाणं च दशधोपायकौशलम् ॥६३॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे चतुर्धाधिकारः ।

१. दाने—द० ।

२. ०कौशले च—द० ।

३. परिहारो—ल० ।

४. यथोदितः—ल० ।

५. अप्रतिष्ठा—ल० ।

६. ६. तल्लिङ्गश्चाप्रमाणश्च—द० ।

मूर्धाभिसमयाधिकारः पञ्चमः

१—लिङ्गम् (ऊष्मा मूर्धप्रयोगः)

स्वप्नान्तरेऽपि स्वप्नाभसर्वधर्मेक्षणादिकम्^१ ।

मूर्धप्राप्तस्य^२ योगस्य लिङ्गं द्वादशधा मतम् ॥१॥

२—विवृद्धि (मूर्धा मूर्धप्रयोगः)

^३जम्बुद्वीपजनेयत्ताबुद्धपूजाशुभादिकाम्^४ ।

उपमां बहुधा कृत्वा विवृद्धिः षोडशात्मिका ॥२॥

३—निरुद्धिः (क्षान्ति मूर्धप्रयोगः)

त्रिसर्वज्ञत्वधर्माणां परिपूरिरनुत्तरा ।

अपरित्यक्तसत्त्वार्था निरुद्धिरभिधीयते ॥३॥

४—चित्तसंस्थितिः (अग्रधर्माख्यः मूर्धप्रयोगः)

चतुर्द्वीपकसाहस्रद्वित्रिसाहस्रकोपमः^५ ।

कृत्वा पुण्यबहुत्वेन समाधिः परिकीर्तितः ॥४॥

५—दर्शनमार्गः (मूर्धप्रयोगः)

प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च प्रत्येकं तौ नवात्मकौ ।

ग्राह्यौ विकल्पौ विज्ञेयावयथाविषयात्मकौ ॥५॥

१. स्वप्नामा०—व० ।

२. मूर्धं प्राप्तस्य—ल० ।

३. जाम्बु०—ल० ।

४. शुभादिकम्—ल० ।

५. साहस्रकोपमा—ल०, व० ।

द्रव्यप्रज्ञसिसत्सत्त्वविकल्पो^१ ग्राहकौ मतौ ।

पृथग्जनार्यभेदेन प्रत्येकं तौ नवात्मकौ ॥६॥

ग्राह्यौ चेन्न तथा स्तोऽर्थौ कस्य तौ ग्राहकौ मतौ ।

इति ग्राहकभावेन शून्यतालक्षण^२ तयोः ॥७॥

एष स्वभावे गोत्रे च प्रतिपत्समुदागमे ।

ज्ञानस्यालम्बनाभ्रान्तौ प्रतिपक्षविपक्षयोः ॥८॥

स्वस्मिन्नधिगमे कर्तृतत्कारित्रक्रियाफले ।

प्रवृत्तिपक्षाधिष्ठानो विकल्पो नवधा मतः ॥९॥

भवशान्तिप्रपातित्वान्न्यूनत्वेऽधिगमस्य च ।

परिग्रहस्याभावे च वैकल्ये प्रतिपद्गते^३ ॥१०॥

परप्रत्ययगामित्वे समुद्देशनिवर्तने^४ ।

प्रादेशिकत्वे नानात्वे स्थानप्रस्थानमोहयोः ॥११॥

पृष्ठतो गमने चेति विकल्पोऽयं नवात्मकः ।

निवृत्तिपक्षाधिष्ठानः श्रावकादिमनोभवः ॥१२॥

ग्राहकः प्रथमो ज्ञेयो ग्रहणप्रतिमोक्षणे ।

मनस्क्रियायां धातूनामुपश्लेषे त्रयस्य च ॥१३॥

१. द्रव्यप्रज्ञसिसत्सत्त्वे विकल्पो—ल० ।

२. शून्यता लक्षणं—ल० ।

३. प्रतिपं गते—ल० ।

४. समुद्देशे निवर्तने—ल० ।

स्थाने चाभिनिवेशे च प्रज्ञप्तौ धर्मवस्तुनः ।

सक्तौ च प्रतिपक्षे च ययेच्छं च गतिक्षतौ ॥ १४ ॥

यथोद्देशमनियणि मार्गमार्गावधारणे ।

सनिराधे समुत्पादे वस्तुयोगवियोगयोः ॥ १५ ॥

स्थाने गोत्रस्य नाशे च प्रार्थनाहेत्वभावयोः ^१ ।

प्रत्यर्थिकोपलम्भे च विकल्पो ग्राहकोऽपरः ॥ १६ ॥

बोधी सन्दर्शनान्येषां तद्धेतोश्च परीन्दना ।

तत्प्राप्त्यनन्तरो हेतुः पुण्यबाहुल्यलक्षणः ॥ १७ ॥

क्षयानुत्पादयोजनि ^२ मलानां बोधिरुच्यते ।

क्षयाभावादनुत्पादात्ते हि ज्ञेये यथाक्रमम् ॥ १८ ॥

प्रकृतावनिरुद्धायां दर्शनाख्येन वर्त्मना ।

विवर्त्यजात किं क्षीणं किं ^३वानुत्पत्तिमागतम् ॥ १९ ॥

सत्ता च नाम धर्माणां ज्ञेये ^४चावरणक्षयः ।

कथ्यते यत्परैः शास्तुरत्र विस्मीयते मया ॥ २० ॥

नापनेयमतः किञ्चित् प्रक्षेप्तव्यं ^५ न किञ्चन ।

द्रष्टव्यं भूततो भूतं भूतदर्शी ^६ विमुच्यते ॥ २१ ॥

१. ० हेत्वाभावयोः—ल० ।

२. ० नुत्पादयोजनि—ल० ।

३. चानुत्पत्ति०—ल०; व० ।

४. चावरणक्षयः—ल०; व० ।

५. प्रक्षेप्तव्यं—ल० ।

६. भूतदर्शी—व० ।

एकैकस्यैव^१ दानादौ तेषां यः संग्रहो मिथः ।

स एकक्षणिकः^२ २क्षान्तिसंगृहीतोऽत्र दृक्पथः^३ ॥२२॥

स^४ ४समाधि समापद्य ततः सिंहविजृम्भितम् ।

अनुलोमं^५ ५निलोमं च प्रतीत्योत्पादमीक्षते ॥२३॥

६—भावनामार्गः (मूर्धप्रयोगः)

कामाप्तमवधीकृत्य विज्ञानमसमाहितम् ।

सनिरोधः समपत्तीर्गत्वागम्य नव द्विधा ॥२४॥

एकद्वित्रिचतुःपञ्चषट्सप्ताष्टव्यक्तिक्रमात्^६ ।

७अवस्कन्दसमापत्तिरनिरोधमतुल्यता^७ ॥२५॥

संक्षेपे विस्तरे बुद्धे ९सानाथ्येनापरिग्रहे ।

त्रैकालिके गुणाभावे श्रेयसस्त्रिविधे पथि ॥२६॥

१. एकैकस्यैव—ब० ।

२-२. ० क्षणिकक्षान्ति ० ल० ।

३. दृक्पथे - द० ।

४-४. समाधि स—ल० ।

५-५.—अनुलोमविलोमं—ल० ।

६. ० चतुष्पञ्च०—ल० ।

७. अवस्कन्ध०—ब० ।

८. ० पत्तिरानिरोध०—ल०, द०; ० मतुल्यता—ल० ।

९. सनाथ्येना०—ल० ।

एको ग्राह्यविकल्पोऽयं^१ प्रयोगाकारगोचरः ।

द्वितीयश्चित्तचैत्तानां प्रवृत्तिविषयो मतः ॥ २७ ॥

अनुत्पादस्तु चित्तस्य बोधिमण्डामनस्किया ।

होनयानमनस्कारौ सम्बोधेरमनस्कृतिः ॥ २८ ॥

भावनेऽभावने चैव तद्विपर्यय एव च ।

अयथार्थश्च विज्ञेयो विकल्पो भावनापथे ॥ २९ ॥

ग्राहकः प्रथमो ज्ञेयः सत्त्वप्रज्ञप्तिगोचरः ।

धर्मप्रज्ञप्त्यशून्यत्वसक्तिप्रविचयात्मक^२ ॥ ३० ॥

कृते^३ च वस्तुनो यानत्रितये च स कीर्तितः ।

दक्षिणाया अशुद्धौ^४ चार्थायाश्च विकोपने ॥ ३१ ॥

सत्त्वप्रज्ञप्तिद्वेतुविषयो नवधाऽपरः ।

भावनामार्गसम्बद्धो^५ विपक्षस्तद्विधाततः ॥ ३२ ॥

सर्वज्ञताना तिसृणां^६ यथास्वं त्रिविधावृत्ती ।

^७शान्तिमार्गतथतादिसम्प्रयोगवियोगयोः ॥ ३३ ॥

१. ग्राह्यविकल्पो०—ल० ।

२. ० प्रज्ञप्त्यशून्यत्वे सक्ति०—ल०, द० ।

३-३ कृतेन—ल०, द० ।

४ च—ल०, द० ।

५. ० सम्बद्धो—द० ।

६. तिसृणां—द० ।

७. शान्तिमार्गे तथता०—द० ।

असमत्वे च दुःखादौ क्लेशानां प्रकृतावपि ।
 द्वयाभावे च समोहे विकल्पः पश्चिमो मतः ॥ ३४ ॥
 आसां क्षये सतीतीनां चिरायोच्छ्वसिता इव ।
 सर्वाकारजगत्सौख्यसाधना^१ गुणसम्पदः ॥ ३५ ॥
 सर्वाः सर्वाभिसारेण^२ निकामफलशालिनम् ।
 भजन्ते तं महासत्त्वं^३ महोदधिमिवापगाः ॥ ३६ ॥

७—आनन्तर्यसमाधिः (मूर्धप्रयोग)

त्रिसाहस्रजनं शिष्यखड्गाधिगमसम्पदि ।
 बोधिसत्त्वस्य च न्यामे^३ प्रतिष्ठाप्य^४ शुभोपमा ॥ ३७ ॥
 कृत्वा पुण्यबहुत्वेन बुद्धत्वाप्तेरनन्तरः ।
 आनन्तर्यसमाधिः स सर्वाकारज्ञता च तत् ॥ ३८ ॥
 आलम्बनमभावोऽस्य स्मृतिश्चाधिपतिर्मतः ।
 आकारः^५ शान्तता चात्र जल्पाजल्पप्रवादिनाम् ॥ ३९ ॥
 आलम्बनोपपत्ती च तत्स्वभावावधारणे ।
 सर्वाकारज्ञताज्ञाने परमार्थे ससंवृत्ती^६ ॥ ४० ॥

१. ०साधाना—ब० ।

२. माहसत्त्व—ब० ।

३. न्याये—ल० ।

४-४. प्रतिष्ठाप्यशुभो० —ल०, ब० ।

५. अकारः—ब० ।

६. ससंवृत्ती—ल०, ब० ।

प्रयोगे त्रिषु रत्नेषु सोपाये समये मुनेः ।

विपर्यासे समार्गे च प्रतिपक्षविपक्षयोः^१ ॥४१॥

लक्षणे भावनायां च मता विप्रतिपत्तयः ।

सर्वाकारज्ञताधारा षोढा^२ दश च वादिनाम् ॥४२॥

इत्यभिप्रमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे पञ्चमाधिकारः

---

१ प्रतिपक्षावपक्षयोः—ल० ।

२ षोढा—द० ।

आनुपूर्विकाधिकारः षष्ठः

दानेन प्रज्ञया यावद् बुद्धादौ स्मृतिभिश्च सा ।

धर्माभावस्वभावेनेत्यनुपूर्वक्रिया मता ॥१॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे षष्ठाधिकारः ।

एकक्षणाभिसम्बोधाधिकारः सप्तमः

१—अविपाकलक्षणः

अनास्रवाणां सर्वेषामेकैकेनापि संग्रहात् ।

एकक्षणावबोधोऽयं ज्ञेयो दानादिना मुनेः ॥१॥

अरघट्टं यथैकापि पदिका पुरुषेरिता ।

सकृत् सर्वं चालयति ज्ञानमेकक्षणे तथा ॥२॥

२—विपाकलक्षणः

विपाकधर्मतावस्था सर्वशुक्लमयी यदा ।

प्रज्ञापारमिता जाता ज्ञानमेकक्षणे तदा ॥३॥

३—अलक्षणलक्षणः

स्वप्नोपमेषु धर्मेषु स्थित्वा दानादिचर्यया ।

अलक्षणत्वं धर्माणां क्षणेनैकेन विन्दति ॥४॥

४—अद्वयलक्षणः

स्वप्नं तद्दर्शनं^१ चैव द्वययोगेन नेक्षते ।

धर्माणामद्वयं तत्त्वं क्षणेनैकेन पश्यति ॥५॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे सप्तमाधिकारः ।

धर्मकायाधिकारः अष्टमः

१—स्वभावकायः

सर्वाकारां विशुद्धिं ये धर्माः प्राप्ता निरास्रवाः ।

स्वाभाविको मुनेः कायस्तेषां प्रकृतिलक्षणः ॥१॥

२—ज्ञानधर्मकायः

बोधिपक्षाप्रमाणानि विमोक्षा अनुपूर्वशः ।

नवात्मिका समापत्तिः कृत्स्नं दशविधात्मकम्^१ ॥२॥

अभिभवायतनान्यष्टप्रकाराणि प्रभेदतः ।

अरणा प्रणिधिज्ञानमभिज्ञाः प्रतिसंविदः ॥३॥

^२सर्वाकाराश्चतस्रोऽथ शुद्धयो वशिता दश ।

बलानि दश चत्वारि वैशारद्यान्यरक्षणम् ॥४॥

त्रिविधं स्मृत्युपस्थानं त्रिधाऽसंमोषधर्मता ।

वासनायाः समुद्घातो महती करुणा जने ॥५॥

आवेणिका मुनेरेव धर्मा येऽष्टादशेरिताः ।

सर्वाकारज्ञता चेति धर्मकायोऽभिधीयते ॥६॥

श्रावकस्यारणादृष्टेर्नृक्लेशपरिहारिता ।

तत्क्लेशस्रोतश्छित्त्यै^३ ग्रामादिषु जिनारणा ॥७॥

---

१. ० विषात्मिकम्—ब० ।

२. सर्वाकारश्चतस्रोऽथ—ब० ।

३-२. ० छित्त्यैग्रामादिषु—ब० ।

^१अनाभोगमनासङ्गमव्याघातं सदा स्थितम् ।

सर्वप्रश्नापनुद् बौद्धं प्रणिधिज्ञानमिष्यते ॥८॥

परिपाकं गते हेतो यस्य यस्य यदा यदा ।

हितं भवति कर्त्तव्यं प्रथते तस्य तस्य सः ॥९॥

वर्षत्यपि हि पर्जन्ये नैव^२ ^३बीजं प्ररोहति ।

समुत्पादेऽपि बुद्धानां नाभव्यो भद्रमश्नुते ॥१०॥

इति कारित्रवैपुल्याद् बुद्धो व्यापी निरुच्यते ।

अक्षयत्वाच्च तस्यैव नित्यं इत्यपि कथ्यते ॥११॥

३—सम्भोगकायः

द्वात्रिंशलक्षणाशीतिव्यञ्जनात्मा मुनेरयम् ।

साम्भोगिको मतः कायो महायानोपभोगतः ॥१२॥

चक्राङ्कहस्तः^३ ^३क्रमकूर्मपादो

^४जालावनद्धाङ्गुलिपाणिषादः ।

करो सपादो तरुणी मूढ च

समुत्सदैः सप्तभिराश्रयोऽस्य ॥१३॥

१. अनाभोगमनासङ्गमव्या०—ल० ।

२-२ नैवाबीजं—ल० ।

३-३. ०हस्तक्रम०—ल० ।

४ जालावन०—ब० ।

दीर्घाङ्गुलिव्याघ्रतपाणिगात्रं^१

प्राज्यं^२ त्वृजृच्छृपदोर्ध्वरोमा ।

एणेयजङ्घश्च पटूरुबाहुः ।

^३कोशावनद्धोत्तमवस्तिगुह्यः ॥१४॥

सुवर्णवर्णः प्रतनुच्छविश्च

प्रदक्षिणैकैकसुजातरोमा ।

ऊर्णाङ्घ्रितास्यो हरिपूर्वकायः ।

स्कन्धो वृतावस्य चितान्तरांसः ॥१५॥

हीनो रसः ख्याति^४ रसोत्तमोऽस्य

न्यग्रोधवन्मण्डलतुल्यमूर्तिः ।

उष्णीषमूर्धा पृथुचारुजिह्वो

ब्रह्मस्वरः^५ सिंहहनुः^६ सुशुक्ला^७ ॥१६॥

‘तुल्या प्रमाणेऽविरलाश्च’ दन्ता

^८अन्यूनसंख्या दशिकाश्चतस्रः ।

नीलेक्षणो गोवृषपक्ष्मनेत्रो

द्वात्रिंशदेतानि हि लक्षणानि ॥१७॥

१ पाणिगात्रं—ल० ।

२-२ प्राज्यमृजृ—ल० ।

३ कोशावधानो—ल०, ब० ।

४-४. ख्यातिरसो—ब० ।

५. ब्रह्मस्वरः—ब० ।

६. सिंहहनुश्च—ल० ।

७. शुक्लाः—ल० ।

८-८. तुल्याप्रमाणाविरलाश्च—ल० ।

९. अन्यून—ब० ।

यस्य यस्यात्र यो हेतुर्लक्षणस्य प्रसाधकः ।

तस्य तस्य प्रपूर्णायं समुदागमलक्षणः ॥१८॥

गुरूणामनुयानादिदृढता^१ संवरं प्रति ।

संग्रहासेवन^२ दानं प्रणीतस्य च वस्तुनः ॥१९॥

वध्यमोक्षसमादानं^३ विवृद्धिः कुशलस्य च ।

इत्यादिको यथासूत्रं हेतुर्लक्षणसाधकः ॥२०॥

ताम्राः^४ स्निग्धाश्च^५ तुङ्गाश्च नखा^६ अङ्गुलयो मुनेः ।

वृत्ताश्चितानुपूर्वाश्च गूढा निर्ग्रन्थय शिराः ॥२१॥

गूढो गुल्फो समो पादो सिंहेभद्विजगोपतेः ।

विक्रान्तं दक्षिणं चारुगमनमृजुवृत्तता^७ ॥२२॥

मृष्टानुपूर्वते मेध्यमृदुत्वे शुद्धगात्रता ।

पूर्वव्यञ्जनता^८ चारुपृथुमण्डलगात्रता ॥२३॥

१. ०मनुयानादि दृढता—ल० ।

२. संग्रहो सेवनं—ल० ।

३. वध्यमोक्षः समादानं—ल० ।

४-५. ताम्रस्निग्धाश्च—ल० ।

५-५. नखाङ्गुलयो—ब० ।

६. वृत्तश्चितानु—ब० ।

७-७. चारु गमनमृजु वर्तते—ल०; ०वृत्तते०—ब० ।

८. पूर्वव्य०—ब० ।

समक्रमत्वं शुद्धत्वं नेत्रयोः सुकुमारता ।

अदीनोत्सदगात्रत्वे^१ सुसंहतनगात्रता ॥२४॥

सुविभक्ताङ्गता ध्वान्तप्रध्वस्तालोकशुद्धता ।

^२वृत्तमृष्टाक्षताक्षामकुक्षिताश्च गभीरता ॥२५॥

दक्षिणावर्तता नाभे समन्ताद् दर्शनीयता ।

समाचारः शुचिः कालतिलकापगता तनु ॥२६॥

करी तूलमृदू स्निग्धगम्भीरायतलेखता ।

नात्यायत वचो बिम्बप्रतिबिम्बोपमौष्ठता ॥२७॥

मृद्वी तन्वी च रक्ता च जिह्वा जीमूतघोषता ।

चारुमञ्जुस्वरो दंष्ट्रा वृत्तास्तीक्ष्णाः सिताः समाः ॥२८॥

अनुपूर्वी गतास्तुङ्गा नासिका परमं शुचि ।

विशाले नयने पद्मचितं^३ ^३पद्मदलाक्षिता ॥२९॥

आयतश्लक्ष्णसुस्निग्धसमरोम्नो भ्रुवौ भुजौ ।

पीनायतौ समौ कर्णादुपघातविवर्जितौ ॥३०॥

ललाटमपरिम्लानं पृथुपूर्णोत्तमाङ्गता^४ ।

भ्रमराभाश्चिताः श्लक्ष्णा असलुलितमूर्तयः^५ ॥३१॥

१. अदीनोत्सद०—द० ।

२. ०क्षतक्षाम०—ल० ।

३-३. पद्मचितपद्म०—ल० ।

४. पृथु पूर्णोत्तमा०—ल० ।

५. अनलुलित० व० ।

केशा अपरुषाः पुसां सौरभ्यादपहारिणः^१ ।

श्रीवत्सः स्वस्तिकं चेति बुद्धानुव्यञ्जनं मतम् ॥३२॥

४—नैर्माणिककायः

करोति येन चित्राणि हितानि जगतः समम् ।

आभवात्^२ सोऽनुपच्छिन्नः कायो नैर्माणिको मुनेः ॥३३॥

बुद्धकारित्राणि

तथा कर्माप्यनुच्छिन्नमस्यासंसारमिष्यते ।

गतीनां शमन^३ कर्म संग्रहे च चतुर्विधे ॥३४॥

निवेशनं ससंक्लेशे व्यवदानावबोधने ।

सत्त्वानामर्थयाथात्म्ये षट्सु पारमितासु च ॥३५॥

बुद्धमार्गे प्रकृत्यैव शून्यतायां द्वयक्षये ।

संकेतेऽनुपलम्भे च परिपाके च देहिनाम् ॥३६॥

बोधिसत्त्वस्य मार्गेऽभिनिवेशस्य निवारणे ।

बोधिप्राप्ती जिनक्षेत्रविशुद्धौ^४ नियतिं प्रति ॥३७॥

अप्रमेये च सत्त्वार्थे बुद्धसेवादिके गुणे ।

बोधेरङ्गेष्वनाशे च कर्मणां सत्यदर्शने ॥३८॥

१. सौरभ्यान्वप०—द० ।

२. आ भवात्—द० ।

३. शमने—ल० ।

४. जिनक्षेत्रे विशुद्धौ—ल० ।

विषयसिप्रहाणे च तदवस्तुकतानये ।

व्यवदाने ससम्भारे सस्कृतासंस्कृते प्रति ॥३९॥

व्यतिभेदापरिज्ञाने निर्वणि च निवेशनम् ।

धर्मकायस्य कर्मेदं ससर्विशतिघ्ना मतम् ॥४०॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे अष्टमाधिकारः

मध्यमरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

लक्षणं तत्प्रयोगस्तत्प्रकर्षस्तदनुक्रमः ।

तन्निष्ठा तद्विपाकश्चेत्यन्यः षोढार्थसंग्रहः ॥१॥

संक्षिप्तरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

विषयस्त्रितयो हेतुः प्रयोगश्चतुरात्मकः ।

धर्मकायः^२ फलं^३ कर्मेत्यन्यस्त्रेघार्थसंग्रहः^३ ॥२॥

अभिसमयालङ्कारो नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्र समाप्तम् ॥

१. निवेशने—ल० ।

२-२. धर्मकायफलं—ल० ।

३. कर्म अन्यस्त्रेषां—ल० ।

प्रज्ञापारमितीपदेशशास्त्र

आचार्यहरिभद्रकृता

अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था

प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे

आचार्यहरिभद्रकृता

अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था

सर्वाकारज्ञताधिकारः प्रथमः

नम सर्वबुद्धबोधिसत्त्वेभ्य

मंगलाचरणम्

प्रज्ञापारमितायै यस्यास्तदलङ्कारकारिकाणाम् ।
सर्वालङ्कारणार्थं क्रियते व्याख्या नमस्तस्यै ॥ १ ॥
जगदासङ्गसङ्गेन त्वार्यासङ्गेन तायिना ।
आकर्ण्यजितनाथात्तन्महाशास्त्रं व्यभज्यत ॥ २ ॥
जगद्धितपरो बन्धुः वसुबन्धुः स्वकाशयम् ।
चान्तर्ज्ञेय समाश्रित्य तद्व्याख्यामकरोत्ततः ॥ ३ ॥
आर्यान्तर्गणितं ख्यातो विमुक्तिरिति तत्कृताम् ।
अकृतामिव तां द्रष्ट्वा चक्रेऽन्या मध्यया घिया ॥ ४ ॥
ततो विमुक्तिसेनेन शास्त्राण्यप्राप्य सर्वश ।
श्रद्धाभूमिस्थितेनापि व्याख्याता स्वमनीषया ॥ ५ ॥
एवं विद्वद्वरैः प्रोक्ते किञ्चिन्नैयून्यमीक्ष्यते ।
अस्मिन् सर्वं सुसम्पन्नं महदाश्चर्यकारकम् ॥ ६ ॥
अयं सुदुर्लभः पन्थाः गम्भीरश्च यथार्थकः ।
सुविमृश्यश्च विद्वद्भिः प्राप्तो बुद्धानुकम्पया ॥ ७ ॥

सर्वथा मम नास्त्येव गोचरोऽप्यहमुत्सहे ।

पुण्यविध्यनुकूलत्वात् स्वपरोपचिकीर्षया ॥ ८ ॥

आर्यमैत्रेय सदाचारानुवृत्तिमात्मन प्रख्यापयन् स्वप्रतिसविज्ज्ञानेन प्रज्ञा-
पारमिताविषयक प्रसाद एव सर्वश्रेय प्राप्तिप्रधानहेतुरित्यवधृत्य पर निरतिशया-
नन्तगुणरत्नाकरभगवत्या प्रवर्तयितुं प्रसादोत्पादनाय तावदादौ यथागुणाभिधान-
पुरःसरं जननी नमस्कुर्वन्नाह -

या सर्वज्ञतया नयत्युपशम शान्तैषिणः श्रावकान्

या मार्गज्ञतया जगद्धितकृता लोकार्थसम्पादिका ।

सर्वाकारमिदं वदन्ति मुनयो विश्वं यया सगता-

स्तस्यै श्रावकबोधिसत्त्वगणिनो बुद्धस्य मात्रे नमः ॥ १ ॥

अनया कारिकया अस्या अतिशयमाहात्म्यवत्त्वम् अभिहितम् । तच्छ्रुत्वा
तावच्छ्रद्धानुसारिणः अस्या नि सशयमङ्गिरेण श्रद्धामुत्पादयन्ति । धर्मानु-
सारिणोऽपि एकानेकम्भवाववियुक्तत्वादित्यादिप्रमाणेन अनुत्पन्नवस्तुमार्गाकार-
परिज्ञानकारिकार्थलक्षणजनन्या बाधाम् अदृष्ट्वा त्रिसर्वज्ञतास्वरूपत्रयात्मिका
बुद्धादिनिर्मात्री प्रज्ञापारमितावश्यमेव सम्भविनीत्यवधृत्य तस्या प्रसादमुत्पाद-
यन्ति । तस्या प्रसादेन तद्गुणाभिलाषिणः उभयविधो अपि पुद्गला तत्तदाश्रित-
प्रवचनवारणाद्यर्थं सर्वथा अत्यन्तमाद्रियन्ते । ततः श्रुतमयादिज्ञानोत्पादक्रमेण
मुश्रेयोऽधिगता भवन्ति । अत एव भगवत्या प्रसाद एव सर्वश्रेयोऽधिगमहेतुः ।

तत्र तिमृभिः सर्वज्ञताभिरप्येतावर्था सङ्गृहीता भवन्ति । ताभिश्च
वदयमाणविधिना सर्वार्था सम्पत्स्यन्ते इति सत्तसि निवाय त्रिसर्वज्ञताभिः
प्रज्ञापारमिता स्तीति । श्रावक, तत्पक्षनिक्षिप्त किञ्चिद्विमोक्षाविक एकक्रम-
निर्दिष्ट प्रत्येकबुद्धश्च निर्वाणाभिलाषिणी, तयो अनुत्पन्नसर्ववस्तुज्ञतया सोपधि-
निरूपधिलक्षणद्विविधनिर्वाणप्रापिका या, यावत्ससार जगद्धितकृता बोधिसत्त्वाना-
मनुत्पन्नसर्वमार्गज्ञतया सर्वलोकार्थसम्पादिका या, अनुत्पन्नसर्वाकारज्ञतया यया
सङ्गता मयतकाया प्रधानयोगीश्वरा बुद्धा सर्वथा चरितप्रतिपक्षसर्वधर्मचक्रान्
प्रवर्तयन्ति । तस्यै श्रावकादिपरिवृतबुद्धानामुत्पादयित्र्यै मात्रे नमः । एव नमस्कार-

स्तुतिपूर्वकेणाभिसमयालङ्कारशास्त्रेण वस्तु-प्रतिपक्षाकारेषु कस्मिंश्चिदेकस्मिन् (पक्षे) संगृहीते, प्रथमपक्षे तावत्तदर्थपरिश्रमवैयर्थ्यम् । तथा हि न हि तदस्ति इह प्रज्ञापारमिताया वस्तुजात यन्न लक्षणशास्त्रेषु उक्तपूर्वम् । द्वितीये व्यवदानवस्तु- (मात्र) सङ्ग्रहात् सांक्लेशिकवस्त्वसङ्ग्रहाच्च न ज्ञायते कस्याय प्रतिपक्ष इति । तृतीये निर्वस्तुकाकारमात्रसङ्ग्रहादर्थविगमशून्यादिह किञ्चिदपि नोक्तमिति व्यर्थ एव [शास्त्ररचनायास] इति नापरे शङ्किष्यन्ते किम्-इति चेत् ? तन्न, यतो हि यथाक्रमं श्रावक-प्रत्येकबुद्ध-बोधिसत्त्वानुत्तरबुद्धानां त्रिसर्वज्ञताया समस्ताभिसमयानां संग्रहेण पक्षत्रयस्यापि संगृहीतत्वात् । यथा मध्यमजिन-जनन्यां—“सुभूते ! श्रावकप्रत्येकबुद्धयो सर्वज्ञता, बोधिसत्त्वानां मार्गज्ञता, तथाग-तार्हतसम्यक्सम्बुद्धानां सर्वाकारज्ञता । भगवन् किमर्थं सर्वज्ञता श्रावक-प्रत्येक बुद्धयोः ? सुभूते ! सर्वे हि यावन्तो बाह्याभ्यन्तरधर्मा, तावत् एव श्रावकप्रत्येक-बुद्धा जानन्ति, न तु मार्गेण, नापि सर्वाकारेण, अतः सर्वज्ञता श्रावक-प्रत्येक-बुद्धयोरिति । भगवन्, किमर्थं मार्गज्ञता बोधिसत्त्वानाम् ? सुभूते ! बोधिसत्त्वै, यः श्रावकस्य मार्ग, यः प्रत्येकबुद्धस्य मार्ग, यो बुद्धस्य मार्ग सर्वे मार्गा उत्पाद्यन्ते ज्ञायन्ते च । तेऽपि परिपूर्यन्ते, तेषां मार्गाणां क्रियापि क्रियते । न यावत् प्रणि-धानं परिसमाप्ति, सत्त्वपरिपाक, बुद्धक्षेत्रपरिशुद्धिर्वा क्रियते, न तावत्तेषां सम्यग्भूतान्तसाक्षात्कार, अतः मार्गज्ञता बोधिसत्त्वानाम् । भगवन्, किमर्थं सर्वाकारज्ञता तथागतस्यार्हत सम्यक्सम्बुद्धस्य ? सुभूते, येन आकारेण, येन लिङ्गेन, येन निमित्तेन प्रख्याता धर्मा, तमाकार तल्लिङ्गं तन्निमित्तं तथागता अवगच्छन्ति, अतः तथागतस्य अर्हत सम्यक्सम्बुद्धस्य सर्वाकारज्ञतेति ।” एव सक्षिप्तायामपि (जिनजनन्यां)—“श्रावकभूमावपि शिक्षितुकामेनापि” इत्यादिकमाह । विस्तृतायामपि विस्तरेणाभिहितम् ।

तत्र सर्वज्ञता हि रूपादिधर्मानित्यनाद्यधिष्ठाना आत्ममोहप्रहाणफला, मार्गज्ञता सर्वयाननिर्याणा तत्त्वासाक्षात्काराधिष्ठाना अमगृहीतसत्त्वसङ्ग्रहादिफला, सर्वाकारज्ञता सर्वधर्मानुत्पादाधिष्ठाना आकाशधातुपर्यन्ताविच्छिन्नसत्त्वार्थफला भूतान्ताधिगमवासनाप्रतिसन्धिप्रहाणात्मिका ।

इत्थमभिसमयालङ्कारे सर्ववस्तुप्रतिपक्षाकारसङ्ग्रहेणाशेषाभिसमय-निर्देशः कृत इतीदमुपपद्यते ।

ग्रन्थारम्भप्रयोजनम्

मन्दधीजनानां तु विस्तृतमध्यसक्षिप्तासु भगवतीषु [सक्षिप्तमध्यविस्तृत]
हचिसम्पन्नसत्त्वहितेच्छया करुणामयेन तत्तज्जिनजनन्या सकलप्रज्ञापारमिता-
र्थाष्टाभिसमयक्रमो देशित एव, भगवत आर्याजितजिनस्य तन्निदर्शने किं प्रयोजन-
मिति शङ्कानिराकरणार्थमर्थसन्देहोत्पादनेन प्रवृत्त्यङ्ग स्वीयशास्त्राभिधेय-प्रयोजन-
प्रयोजनप्रयोजनान्तर्भूतसम्बन्वाश्च प्रदर्शयन्नाह—

सर्वाकारज्ञतामार्गं. शासित्रा योऽत्र देशितः ।

धीमन्तो वोक्षिषीरंस्तमनालीढ परैरिति ॥२॥

स्मृतौ चाधाय सूत्रार्थं धर्मचर्या दशात्मिकाम् ।

सुखेन प्रतिपत्सोरन्नित्यारम्भप्रयोजनम् ॥३॥

इति । सर्वाकारज्ञतेव हि बुद्धत्वमार्ग इति सर्वेषामभिसमयानामुपल-
क्षणत्वात्तस्यामेव तात्पर्यम् । त्रिप्रातिहार्यैः सकलजनानुशासकेन भगवता जिन-
जननीत्रये योऽभिधेयो देशितः, स अभिधानाभिधेयोपायोपेयप्रतिपत्तिरूपेण सम्बद्धः,
वाह्येतरवीतरागादिभिः सर्वधर्मनैरात्म्यानभ्यस्तैः श्रुतमयादिप्रज्ञाक्रमेणानालीढ
इति सुव्यवस्थापिते वासनासम्भूतस्मृतिज्ञाने बोधचित्तदानप्रतिपत्त्याचारमष्टाभि-
समयात्मकमणेषप्रज्ञापारमितासूत्रार्थं सम्यगाधाय सर्वत्रगधर्मधात्वधिगमलक्षण-
प्रमुदितभूम्याद्यधिगमक्रमेण सर्वाकार साक्षात्कुर्यादिति प्रयोजनप्रयोजनाय विनेया
अभिलपितप्रज्ञापारमितार्थबोधिचित्तप्रतिपत्त्यादिलक्षणानि सुखेन प्रतिपत्सी-
रन्निति शास्त्रारम्भप्रयोजनम् ।

प्रज्ञापारमितायाः कायिकव्यवस्थापनम्

एव सम्बन्वादीन् व्याहृत्य विनेयानां सुखेन प्रतिपत्तये मुप्रविभक्तस्यापि
शाम्भार्यम्य असलुलितत्वेन व्याख्यानसौकर्यमवलोक्य पञ्चदशभिः कारिकाभिः
नमामव्यामनिर्देशेन प्रज्ञापारमितायां कायिकव्यवस्थापनमाह—

प्रज्ञापारमितायाभिः पदार्थैः समुदीरिता ।

सर्वाकारज्ञता मार्गज्ञता सर्वज्ञता ततः ॥४॥

सर्वाकाराभिसम्बोधो मूर्धप्राप्तोऽनुपूर्विकः ।
 एकक्षणाभिसम्बोधो धर्मकायश्च तेऽष्टधा ॥५॥
 चित्तोत्पादोऽववादश्च निर्वेधाङ्गं चतुर्विधम् ।
 आधारः प्रतिपत्तेश्च धर्मधातुस्वभावकः ॥६॥
 आलम्बनं समुद्देशः सन्नाहप्रस्थितिक्रिये ।
 सम्भाराश्च सनिर्याणाः सर्वाकारज्ञता मुनेः ॥७॥
 श्यामीकरणतादीनि शिष्यखड्गपथौ च यौ ।
 महानुशसो दृढमार्गं ऐहिकामुत्रिकैर्गुणैः ॥८॥
 कारित्रमधिमुक्तिश्च स्तुतस्तोभितशसिताः ।
 परिणामेऽनुमोदे च मनस्कारावनुत्तमौ ॥९॥
 निर्हारः शुद्धिरत्यन्तमित्ययं भावनापथः ।
 विज्ञाना बोधिसत्त्वानामिति मार्गज्ञतोदिता ॥१०॥
 प्रज्ञया न भवे स्थानं कृपया न शमे स्थितिः ।
 अनुपायेन दूरत्वमुपायेनाविदूरता ॥११॥
 विपक्षप्रतिपक्षौ च प्रयोगः समतास्य च ।
 दृढमार्गं श्रावकादीनामिति सर्वज्ञतेष्यते ॥१२॥
 आकाराः सप्रयोगाश्च गुणा दोषाः सलक्षणाः ।
 मोक्षनिर्वेधभागोये शैक्षोऽवैवर्तिको गणः ॥१३॥
 समताभवशान्त्योश्च क्षेत्रशुद्धिरनुत्तराः ।
 सर्वाकाराभिसम्बोध एष सोपायकौशलः ॥१४॥
 लिङ्गं तस्य विवृद्धिश्च निरुद्धिश्चित्तसंस्थितिः ।
 चतुर्धा च विकल्पस्य प्रतिपक्षश्चतुर्विधः ॥१५॥

प्रत्येक दर्शनाख्ये च भावनाख्ये च वर्त्मनि ।

आनन्तर्यसमाधिश्च सह विप्रतिपत्तिभिः ॥१६॥

मूर्धाभिसमयस्त्रेधा दशधा चानुपूर्विकः ।

एकक्षणाभिसम्बोधो लक्षणेन चतुर्विधः ॥१७॥

स्वाभाविक ससाभोगो नैर्याणिकोऽपरस्तथा ।

धर्मकाय सकारित्रश्चतुर्धा समुदीरितः ॥१८॥

इति । तत्र प्रथमकारिकाद्वयेन (४-५) अष्टवस्तूना सग्रहात् समासनिर्देशः, ततः त्रयोदशकारिकाभिः (६-१८) तस्यैवार्थं सगृह्य विस्तरेण व्याख्यानं भवति । इत्थं सक्षेपविस्तराभ्यां भाषितत्वेन सुभाषितम् । पिण्डार्थकारिकाणामेव शास्त्रप्रणेत्रा 'चित्तोत्पाद परार्थाय'-इत्यादिवक्ष्यमाणसकलशास्त्रेण व्याख्यास्यमानत्वात् तद्व्याख्यानेनैव व्याख्यानं सञ्चिन्त्य वीप्साभयेन नात्रैतां व्याख्याताः ।

सर्वाकारज्ञता

१-चित्तोत्पादः

इत्थं सकलपिण्डार्थं निर्दिश्य बोधिं प्राप्तुकामैर्वोधिसत्त्वैः फलभूतत्वात् सर्वाकारज्ञताधिगन्तव्येत्यादौ सर्वाकारज्ञतासग्रहकारिका व्याख्यातुकामः । मालम्बनं चित्तोत्पादम्वरूपमाह—

चित्तोत्पादः परार्थाय सम्यक्सम्बोधिकामता ।

बुद्धो भूत्वा यथाभव्यतया परार्थं प्रति यत्नं कुर्यामिति परार्थाय सम्यक्सम्बोधिव्यधिकामतालक्षणं प्रणिधिप्रस्थानस्वभावो द्विविधश्चित्तोत्पादः । सम्यक्सम्बोधिविकामता च तत्प्रार्थना कुशलो धर्मच्छन्दश्चैतसिकः । विशिष्टविषयप्रतिभागमुत्पद्यमानं चित्तं "चित्तोत्पादः" इति कथं न (चैतसिकः) चित्तोत्पादो भवेत् ? नतरमेतत् । किन्तु कुशलधर्मच्छन्दलक्षणाया प्रार्थनाया सत्या बोधिचित्तमुत्पद्यत इति कारणेनात्र कार्यं निर्दिष्टमेव प्रार्थयितुं बोधिसत्त्वस्य सर्वे कुशला धर्मा वृद्धिं यान्तीति ज्ञापनाय चोपचारः समाश्रित इत्यदोषः । अन्यप्रकारेण प्रणिधानं प्रार्थना वा सम्यक्सम्बोधिविकामता तदग्रहचरितचित्तोत्पादः प्रार्थनयातिदिश्यते । एवं च प्रणिधानमहगतं तच्चित्तमुत्पद्यत इति ज्ञापनाय वा ।

केयं सम्यक्-संबोधि ? कश्च, परार्थो यत्कामतात्मको यदर्थश्चित्तोत्पाद इति चेत् ? उच्यते—

समासव्यासतः सा च यथासूत्रं स चोच्यते ॥१६॥

तिसृष्वपि जिनजननीषु प्रज्ञापारमिताया दानादौ च देयदायकप्रतिग्राह-
काद्यनुपलब्धि प्रतिपत्तव्येति ज्ञापनार्थकेन, यथाभव्यसर्वसत्त्वान् निर्वाणे, मत्सरि-
णश्च दानादौ प्रतिष्ठापयितुकामेनास्या प्रज्ञापारमिताया प्रतिपत्तव्यमितिप्रदर्शन-
परेण वचनेन (वाक्येन) सूत्रार्थाविरुद्धेन समासव्यासतः परार्था सम्यक्संबोधि.
निर्दिष्टा । इत्थ 'चित्तोत्पाद परार्थाय सम्यक्संबोधिकामता' ज्ञातव्या । सर्वाकर-
ग्रन्थतात्पर्यार्थनिर्देशावसरे सर्वं कथित तथापि बहुवक्तव्यमाशङ्क्य न (अत्र
प्रधानतः) समुल्लिखितम् ।

एव सालम्बन चित्तोत्पादस्वरूपमभिधायेदानी तस्य द्वाविंशतिप्रभेदान्
द्वाभ्यामन्तरश्लोकाभ्यामाह—

भूहेमचन्द्रज्वलनैर्निधिरत्नाकरणवैः ।

वज्राचलौषधीमित्रैश्चिन्तामण्यकङ्गीतिभिः ॥२०॥

नृपगञ्जमहामार्गयानप्रस्रवणोदकैः ।

आनन्दोक्तिनदीमैधैर्द्वाविंशतिविधः स च ॥२१॥

छन्द- आशय- अध्याशय- प्रयोग- दान- शील-क्षान्ति-वीर्य-ध्यान-प्रज्ञा-उपाय-
कौशल-प्रणिधान-बल-ज्ञान-अभिज्ञा-पुण्यज्ञान-बोधिपक्षानुकूलधर्म-करुणाविपश्यना-
धारणीप्रतिभान-धर्मोत्सव-एकयान-धर्मकायै सहगत [चित्तोत्पाद'] यथाक्रम
पृथिवी-कल्याणसुवर्ण-शुक्लपक्षनवचन्द्र-ज्वलन-महानिधान-रत्नाकर-महार्णव-वज्र-
पर्वतराज- भैषज्य- कल्याणमित्र- चिन्तामणि-आदित्य- धर्ममधुरसङ्गीति- महाराज-
कोष्ठागार-महामार्ग-यान-प्रस्रवणोदक-आनन्दोक्ति-नदीधारा-मैधै सदृश, सर्वशुक्ल-
धर्मप्रतिष्ठाभूतत्वात्, बोधिपर्यन्ताविकारित्वात्, सकलशुक्लधर्मविवृद्धिगमनात्,
त्रिसर्वज्ञतावरणेन्धनदाहकत्वात्, सर्वसत्त्वसतर्पणात्, गुणरत्नानामाश्रय-
भावात्, सर्वानिष्टोपनिपातैरक्षोभ्यत्वात्, सप्रत्ययदाढर्येनाभेद्यत्वात्, आनन्दग्रन-
विक्षेपेणानिष्कम्प्यत्वात्, क्लेशशोयावरणव्याधिप्रशमनात्, सर्वाविस्थानु सत्त्वार्था-
परित्यागात्, यथाप्रणिधान फलसमृद्धे, विनेयजनस्य परिपाचनात्, विनेयावर्जन-

करधर्मदेशकत्वात्, अव्याहृतप्रभावत्वेन परार्थानुष्ठानात्, बहुपुण्यज्ञानसभारकोश-
स्थानत्वात्, सर्वार्यातानुयातत्वात्, ससारनिर्वाणान्यतरापातेन सुखसवाहनात्,
श्रुताश्रुतधर्मधारणादक्षयत्वात्, मोक्षकामाना विनेयाना प्रियश्चावणात्, असभिन्न-
परकार्यक्रियात्वात्, तुपितभवनवासादिसन्दर्शनयोग्यत्वात् यथासख्य भवति ।
इत्येव 'भूहेमचन्द्रज्वलनैरि' त्यादिभिः द्वाविंशतिष्वित्तोत्पादा व्याख्याता ।

तत्र प्रथमास्त्रयो मृदुमध्याधिमात्रतयादिकर्मिकभूमिसङ्गृहीता । तत
एक प्रथमभूमिप्रवेशमार्गसङ्गृहीत । तदन्तर दश प्रमुदितादिदशभूमिसङ्गृहीता
दर्शनभावनामार्गगोचरा । तत पञ्च विशेषमार्गसङ्गृहीता । तदन्तर त्रय
चित्तोत्पादा प्रयोगमौलपृष्ठद्वारेण बुद्धभूमिसङ्गृहीता । इति चित्तोत्पादभेद-
आदिकर्मिकभूमिमारभ्य यावद् बुद्धभूमि सङ्गृहीत ।

२-अववादः

प्रसङ्गागत (चित्तोत्पाद)-भेदमभिधाय उत्पादितप्रथमादिवोधिचित्ताय
यथाकालं बोधिसत्त्वाय प्रार्थितार्थबोधिचित्तोत्पादाय तदाक्षिप्तधर्मसिद्धये प्राप्त-
गुणपरिरक्षणेनाभिवृद्धये चोपदेशोऽववाद इत्यत आह—

प्रतिपत्तौ च सत्येषु बुद्धरत्नादिषु त्रिषु ।

असक्तावपरिश्रान्तौ प्रतिपत्सम्परिग्रहे ॥२२॥

चक्षुषु पञ्चसु ज्ञेयः षड्स्वभिज्ञागुणेषु च ।

दृडमार्गे भावनाख्ये चेत्यववादो दशात्मकः ॥२३॥

यथोक्तप्रभेदबोधिचित्तप्रतिपत्तौ सवृत्तिपरमार्थसत्यानतिक्रमेण श्रावकाद्य-
माधारणतयाऽनुपलम्भयोगेन वर्तनमिति शिक्षण प्रतिपत्त्यववादः ।

दु खे फलभूतरूपादिशून्यताप्रज्ञापारमितयोस्तथत्वारूपत्वादेकात्म्यमिति ।
समुदये शून्यताहेतुभूतरूपाद्योरव्यतिरिक्तत्वेन रूपादिर्न समुदयनिरोधसक्लेष-
व्यवदानधर्मी इति । निरोधे शून्यतायामुत्पादनिरोधसक्लेषव्यवदानहानिवृद्ध्यादि-
रहितायान्न रूप यावन्नाविद्योत्पादो नाविद्यानिरोधो न बुद्धो बोधिरिति ।

मार्गे दानादिपारमिताभिरात्मनोऽध्यात्मशून्यतादीना बहिर्धाशून्यतादिभिः
पूर्वान्तापरान्तयोश्च परस्परं न युक्तायुक्तत्वेन प्रतिपत्तिरित्युपदेशः सत्याववादः ।

बुद्धे बुद्धबोध्योरेकत्वलक्षणत्वेन बुद्धकरधर्मलक्षणसर्वाकारज्ञताया अनुप-
लम्भे रूपाद्ययोजनेनालम्ब्यालम्बकसमताज्ञानमिति । धर्मे त्रिसर्वज्ञतासंगृहीत-
सम्स्तवस्तुप्रतिपक्षाकारसङ्ग्रहैः सर्वधर्माणा सङ्गृहीतानां निःस्वभावतेति । सधे
बुद्धरत्नान्तर्गतत्वेनार्हद्वय्येषु फलस्थप्रतिपन्नकभेदेन सप्तसु महापुरुषेषु प्रत्येकबुद्धेन
सहाष्टासु मृद्विन्द्रियादिभेदेन विंशतिसख्यावच्छिन्नेष्वार्यावैवर्तिकबोधिसत्त्वशैक्षेष्वा-
नुत्पादतया प्रवृत्तिरित्युपदेशो रत्नत्रयाववादः ।

आरब्धवीर्यतया यथोक्तार्थानुष्ठानं प्रति कायादिसुखलिकत्वेन कस्यचिद-
भिनिवेशः स्यादित्यसक्तौ कायादीनामस्वभावतया देशनाववादः ।

चिरतरकालाभ्यासेनापि समीहितार्थानिष्पत्तावुत्त्रसनजातीयस्य परिखेदः
स्यादित्यपरिश्रान्तौ रूपादेर्यावत् सम्यक्सम्बोधेरमननतया देशनाववादः ।

दशदिगवस्थितबुद्धादिभ्यः प्रत्यर्थं मार्गोपदेशे गृह्यमाणे चित्तावलीनता
स्यादिति प्रतिपत्तसम्परिग्रहे धर्माणा प्रकृत्यजातत्वेन शिक्षणमववादः ।

मासवैपाकिकदिव्यप्रज्ञाधर्मबुद्धचक्षुषा यथासख्य प्रतिनियतवस्तुसर्वसत्त्व-
च्युत्युपपत्तिसर्वधर्माविकल्पाना सर्वार्यपुद्गलाधिगमसर्वाकारसर्वधर्माभिसम्बोध-
विषयाणा तथतयैकत्वेन प्रतिपत्तिरिति शिक्षण पञ्चचक्षुरववादः ।

ऋद्धिदिव्यश्रोत्रपरचित्तज्ञानपूर्वनिवासानुस्मृत्यभिसंस्कारिकदिव्यचक्षुरास्र-
वक्षयजानाभिज्ञाना पृथिवीकम्पनादिसर्वलोकधातुस्थसूक्ष्मतरशब्दश्रवणसरागादिप-
रचित्तपरिज्ञानस्वपरपूर्वनिर्जात्यनुस्मरणसर्वरूपदर्शनक्लेशशोषावरणप्रहाणकारि-
त्राणामादिशान्तत्वेनावबोध इति देशना षडभिज्ञाववादः ।

चतुःसत्यसङ्गृहीतषोडशक्षणस्वभाव दर्शनमार्गं धर्मान्वयज्ञानक्षान्ति-
ज्ञानात्मक सर्वधर्मनि स्वभावबोधेन मायाकार इव सर्वत्रानभिनिविष्टमूर्तिस्तत्प्र-
हातव्यवस्तुप्रतिपक्षत्वेन योगी विभावयतीति देशना दर्शनमार्गाववादः ।

सस्कृतासंसकृतयोरेकरूपत्वेन परस्परमशक्यव्यतिरेकप्रज्ञमिवद् यथोक्त-
दर्शनमार्गसमुत्कीकृतवस्त्वव्यतिरेकालम्बनाद् दर्शनभावनयोरपृथग्भाव इति न

लाक्षणिकं भावनामार्गव्यवस्थानम्, अथ च स तत्प्रहातव्यवस्तुप्रतिपक्षत्वेन विभाव्यते प्रतीत्यसमुत्पादधर्मतयेति देशना भावनामार्गविवाद इत्येव बोधिचित्ततदाक्षिप्तधर्मस्वभावप्रज्ञापारमिताया या प्रतिपत्तिरनुपलम्भाकारा, तस्या यदालम्बनं चत्वार्यसत्यानि, य आश्रयस्त्रीणि शरणानि, यो विशेषगमनहेतुरसक्तिः, योऽव्यावृत्तिगमनहेतुरपरिश्रान्तिः, योऽनन्ययानगमनहेतुः प्रतिपत्सपरिग्रहः, योऽपरप्रत्ययगामित्वहेतुः पञ्च चक्षूपि, यः सर्वाकारज्ञतापरिपूरिहेतुः पडभिज्ञाः, यौ निष्ठाहेतू दर्शनभावनामार्गौ, तत्सर्वमववादप्रकरणे निर्दिष्टमेतावतैव सर्वोऽर्थः सम्पन्न इति दशविधोऽववादः ।

सघरत्नाधिकारे तत्सुबोधाय द्वौ अन्तरश्लोकौ इत्याह—

मृदुतीक्ष्णेन्द्रियौ श्रद्धादृष्टिप्राप्तौ कुलङ्कुलौ ।

एकवीच्यन्तरोत्पद्य काराकाराकनिष्ठगाः ॥२४॥

प्लुतास्त्रयो भवस्याग्रपरमो रूपरागहा ।

दृष्टधर्मशमः कायसाक्षी खड्गश्च विंशतिः ॥२५॥

वक्ष्यमाणमार्गज्ञतासङ्गृहीतषोडशक्षणदर्शनमार्गम् आश्रित्य श्रद्धाधर्मानुसारिभेदेन प्रथमफलप्रतिपन्नको द्विविधः । ततः स्रोत आपन्नः । ततो देवमनुष्यकुलकुलत्वेन स एवान्यो द्विविधः । ततो द्वितीयफलप्रतिपन्नको मृदुतीक्ष्णेन्द्रिय एवैकः श्रद्धादृष्टिप्राप्तः । ततः सकृदागामी । ततः स एकवीचिकोऽपरः । ततः तृतीयफलप्रतिपन्नकः पूर्ववच्छ्रद्धादृष्टिप्राप्तः । ततः अनागामी अन्तराभावे उपपद्य, अभिसंस्कारे अनभिसंस्कारे च परिनिर्वायीति चतुर्धा । ततः एवाकनिष्ठगः प्लुतार्धप्लुतसर्वस्थानच्युतत्वेनोर्ध्वावक्रान्तापरस्त्रिविधः । ततः स एव भवाग्रगस्तु रूपवीतरागो दृष्टधर्मशमः कायसाक्षीति अपरो द्विविधः । ततोऽर्हत्त्वफलप्रतिपन्नकः । ततः प्रत्येकबुद्ध इति विंशतिः ।

३-निर्वेधाङ्गम्

लब्धाववादस्यैवमादिकमिकस्य निर्वेधाङ्गभवनमिति निर्वेधाङ्गमाह—

आलम्बनत आकाराद्वेतुत्वात्सम्परिग्रहात् ।

चतुर्विकल्पसयोग यथास्व भजता सताम् ॥२६॥

श्रावकेभ्यः सखङ्गेभ्यो बोधिसत्त्वस्य तायिनः ।

मृदुमध्याधिमात्राणामूष्मादीनां विशिष्टता ॥२७॥

बोधिसत्त्वानां श्रुतादिप्रकर्षप्राप्तमोक्षभागीयश्रद्धादिलक्षणकुशलमूलादूर्ध्वं चतुःसत्यप्रतिवेधानुकूलानि च चतुर्निर्वेधभागीयानि लौकिकभावनामयानि ऊष्म-
प्राप्त इति कुशलमूलम्, ततो मूर्धप्राप्तः, ततः क्षान्तिप्राप्तः, ततोऽग्रधर्म इति
मृद्धादिक्रमेण उत्पादोऽथवा बोधिसत्त्वसम्बद्धमृद्विन्द्रियादिपुद्गलभेदेन वक्ष्य-
माणमृदुमध्याधिमात्रालम्बनविशिष्टवस्त्वात्मकचतुःसत्यालम्बनधर्मदर्शनप्रतिपक्षत्वे-
नानभिनिवेशाद्याकारविशेषात् यानत्रयाधिगमहेतुत्वविशेषादुपायकौशलकल्याण-
मित्रलक्षणसम्परिग्रहाद् दर्शनभावनामार्गभ्यां प्रहातव्या ग्राह्यग्राहकचतुर्वि-
कल्पा वक्ष्यमाणनयसम्बन्धेनोत्पन्नाः श्रावकादीनामूष्मादिभ्यो विशिष्टाः ।
तेषामूष्मादिकुशलमूलं न्याये रूपणादिलक्षणवस्त्वात्मकचतुःसत्यालम्बनमात्म-
दर्शनप्रतिपक्षत्वेनानित्याद्याकारप्रतिपन्नं स्वयानाधिगमहेतुभूतं सम्परिग्रह-
रहितं, चतुर्विधो विकल्पोऽसृष्टो भवतीति व्यवस्थापनात् । बोधिसत्त्वानां
निर्वेधभागीयानि उपायकौशलबलेन क्वचित् हेतुना, क्वचित् फलेन, क्वचित् स्व-
रूपतया, क्वचिद् धर्मताकारेण यथाभव्यतया चतुःसत्यवस्त्वालम्बनमिति
वेदितव्यम् । सक्षिप्तव्याख्यामात्रं वक्तुकामेन न प्रपञ्चितम् । यत इदमेव
व्यवस्थापनं ह्यतोऽन्ययानमाश्रित्य कुत्रापि-दूषणं नाभिधातव्यम् ।

आलम्बनाकारयोः का विशेषता इत्यत आलम्बनाकारौ सप्तभिः अन्तर-
श्लोकैराह—

आलम्बनमनित्यादि सत्याधारं तदाकृतिः ।

निषेधोऽभिनिवेशादेर्हेतुर्यानत्रयाप्तये ॥२८॥

रूपाद्याव्ययौ विष्ठास्थिती प्रज्ञप्त्यवाच्यते ।

तत्र मृदुन अनित्यादिषोडशाकारं दुःखादिचतुःसत्याधारमालम्बनम् ।
दुःखादिसत्याभिनिवेशालम्बनादीनां निषेधः तदाकृतिः । यानत्रयाधिगमप्राप्तये
हेतुभाव सर्वेषामेवोष्मादीनां वेदितव्यः ।

अविमुक्तिना तत्त्वमनस्कारेण च यथासम्यक् रूपादीना प्रतिपत्ते निषेधस्य चानुपलम्भन न समनुदर्शनमिति मध्यस्यालम्बनम् ।

सर्वनामधेयाभावेन प्रबन्धविसदृशप्रबन्धसदृशप्रवृत्तिलक्षणयोरभाव इत्याकृति ।

रूपमारम्य यावद्वुद्ध इति सर्वधर्मसाङ्केतिको व्यावहारिकधर्म इत्यधिमात्रस्यालम्बनम् । कुशलादिधर्मता न केनचिद् वचनीया इत्याकृति । इत्यालम्बनाकारवन्निर्विकल्पजानाग्ने पूर्वरूपत्वादूष्मगत त्रिविधम् ।

रूपादावस्थितिस्तेषा तद्भावेनास्वभावता ॥२६॥

तयोर्मिथःस्वभावत्वं तदनित्याद्यसंस्थितिः ।

तासां तद्भावशून्यत्वं मिथः स्वाभाव्यमेतयोः ॥३०॥

अनुदग्रहो यो धर्माणां तन्निमित्तासमीक्षणम् ।

परीक्षणञ्च प्रज्ञायाः सर्वस्यानुपलम्भतः ॥३१॥

इति । अत्र स्वभावशून्यतया रूपादीना रूपादिस्वभावेनापगतस्वभावता, तत रूपाद्यस्थानमिति मृदुन आलम्बनम् ।

परमार्थेन रूपादिसर्वधर्मशून्यतयोः परस्परमेक रूपमिति शून्यतायामनित्यत्वादीनामभावेन रूपादी न नित्यानित्यादिभिः स्थानमित्याकारः ।

धर्मधातुरूपतयानित्यादिशून्यताना स्वनि स्वभावत्वादनित्यादिशून्यताना परस्परमैकात्म्यमिति मध्यस्यालम्बनम् । यः स्वभावप्रतिषेधेनास्वीकारो रूपादीना स आकार इति ।

स्वभावाभावतयैव नीलादिनिमित्तादर्शनं रूपादीनामिति अधिमात्रस्यालम्बनम् । सम्यग्धर्मप्रविचयत्वेन प्रज्ञायाः सर्ववस्तुनोऽनुपलम्भतया निरूपणमित्याकारः । इत्यालम्बनाकारवच्चलकुशलमूलमूर्वत्वान्मूर्वगत त्रिविधम् ।

रूपादेरस्वभावत्वं तदभावस्वभावता ।

तदजातिरनिर्याण शुद्धिस्तदनिमित्तता ॥३२॥

तन्निमित्तानधिष्ठानानधिमुक्तिरसंज्ञता ।

इति । अत्र शून्यतया रूपलक्ष्यलक्षणयोरेकत्वेनास्वभावो रूपादीनामिति मृदुन आलम्बनम् । आलम्बकजन प्रति अभावस्वभावता रूपादीनामित्याकारः ।

प्रकृत्यस्वभावत्वेन रूपादीनामनुत्पादानिरोधाविति (मध्यस्य) आलम्बनम् । सर्वधर्मस्वरूपावबोधेन कायादीना सर्वाकारविशुद्धिरित्याकारः ।

स्वसामान्यलक्षणानुपपत्त्या सर्वधर्माणामनिमित्तत्वमिति अधिमात्रस्यालम्बनम् । प्रकृत्यैव रूपादिनिमित्तानामाश्रयरहितत्वेनाधिमोक्षमनस्कारानधिमोक्षतत्त्वमनस्कारापरिज्ञानमिति आकारः । इत्यालम्बनाकारवदपायाभावेनाधिमात्रधर्मक्षमणात् क्षान्तिगत त्रिविधम् ।

समाधिस्तस्य कारित्रं व्याकृतिर्मननाक्षयः ॥३३॥

मिथस्त्रिकस्य स्वाभाव्यं समाधेरविकल्पना ।

इति निर्वेधभागीय मृदुमध्याधिमात्रतः ॥३४॥

इति । अत्र सर्वधर्माणामनुत्पादस्य वीरगमादीनाञ्च समाधिर्भाविनीय इति मृदुन आलम्बनम् । स्वप्रणिधानपुण्यज्ञानधर्मधातुबलेनानाभोगात्सर्वलोकधातुषु यथाभव्यतया समाधेर्व्यापारः प्रवर्तत इत्याकारः ।

धर्मतैषा सम्यक्प्रतिपन्नसमाधेर्योगिनो बुद्धैर्व्याकरण क्रियत इति मध्यस्यालम्बनम् । सर्वविकल्पानुपपत्त्या विदितसमाधिस्वरूपस्य बोधिसत्त्वस्याह समाहित इत्यादिज्ञानं न सम्भवतीत्याकारः ।

धर्मतया समाधिवोधिसत्त्वप्रज्ञापारमितार्थत्रयस्य परस्परमेक रूपमित्यधिमात्रस्यालम्बनम् । सर्वधर्माविद्यमानत्वेन समाधेरविकल्पनं परमोपाय इत्याकारः । इत्यालम्बनाकारवत्लौकिकसर्वधर्माग्रत्वादग्रधर्मस्य त्रिविधम् ।

आलम्बनमनित्यादि सत्याधारमतिरिच्य आलम्बनविशिष्टाकारयोः धर्मधर्म्यभिधाने सत्यपि आलम्बनविशिष्टाकारयोः धर्माभिधानेन सर्वत्र उच्यमाने ऋते विशिष्टान्तरपरिहारापरिहारौ नानयो कश्चित् प्रतिविशेष इति न्यायात् । अथवा कारिकाच्छन्दानुरोधेन भिन्नाभिधानेऽपि अभिनिवेशादिनिषेधयुक्तयोः तत्त्वतः

विधानप्रतिषेधरहितत्वाद् दुःखादिसत्यान्तर्गतमेवालम्बनमाकारश्च, क्रियेते । तथैवा-
परत्रापि बोद्धव्यम् ।

चतुर्विकल्पसयोगस्य स्फुटार्थावबोधाय द्वौ अन्तरश्लोकौ आह—

द्वैविध्यं ग्राह्यकल्पस्य वस्तुतत्प्रतिपक्षतः ।

मोहराश्यादिभेदेन प्रत्येकं नवधा तु सः ॥३५॥

इति । साक्लेशिकवस्त्वधिष्ठानत्वेन प्रतिपक्षाधिष्ठानत्वेन च प्रकारद्वयेऽ-
विद्याव्यवदानस्कन्धादिप्रभेदा नवधा ।

द्रव्यप्रज्ञप्त्यधिष्ठानो द्विविधो ग्राहको मतः ।

स्वतन्त्रात्मादिरूपेण स्कन्धाद्याश्रयतस्तथा ॥३६॥

इति । अत्र पुद्गलद्रव्यसत्पुरुषप्रज्ञप्तिसदुपलम्भत्वेन द्विविधो ग्राहकविकल्पो-
ऽपि । स्वतन्त्रात्मस्कन्वाद्युपलम्भेन प्रत्येकं नवप्रकारो भवति ।

तत्रायमेव सक्षेपार्थः — सक्लेशवस्त्वधिष्ठानाः (यथा)— अविद्या-रूपादि-
स्कन्ध-नामरूपाभिनिवेश - अन्तद्वयसक्ति - सक्लेशव्यवदानाज्ञान-आर्यमार्गप्रतिष्ठान-
उपलम्भ-आत्मादि-विशुद्धचुत्पादादिग्राह्यविकल्पाः ।

प्रतिपक्षाधिष्ठानाः — राशि- आयद्वार-गोत्र - उत्पाद - शून्यता- पारमितार्थ-
दर्शन-भावना-अशैक्षमार्गश्चेति ग्राह्यविकल्पाः ।

पुद्गलद्रव्यसदधिष्ठानाः — स्वतन्त्रात्म-एक-कारण - द्रष्टाद्यात्म-सक्लेश-
धैराग्य-दर्शन-भावना-कृतार्थावाराश्चेति ग्राहकविकल्पाः ।

प्रज्ञप्तिसत्पुरुषाधिष्ठानाः — स्कन्ध-आयतन-वातु-प्रतीत्यसमुत्पाद-व्यवदान-
दर्शन-भावना-विशेष-अशैक्षमार्गश्चेति ग्राहकविकल्पाः ।

इत्येव चतुर्विकल्पाश्चतुर्निवेद्यभागीर्ययथाक्रमं संयुक्ता भवन्ति ।

मन्त्रद्वयकारिकानुसारम् उक्तपूर्वंपि सम्परिग्रहे तद्वलेन ययोक्तविशेषो
भवतीति दर्शनाय तदनन्तरमन्तरश्लोकः—

चित्तानवलीनत्वादि नैःस्वाभाव्यादिदेशकः ।

तद्विपक्षपरित्यागः सर्वथा सम्परिग्रहः ॥३७॥

चित्तानवलीनत्वानुत्वासादिनोपायकौशल्येन यथाशयं मात्सर्यादिविपक्ष-
धर्मवियुक्त समस्तवस्तुनैरात्म्यादिदेशकः कल्याणमित्रमिति सम्परिग्रहः ।

४-प्रतिपत्तेराधारः

प्रतिपत्तिमतो यथोक्तनिर्वेधभागीयमन्यदपि दर्शनमार्गादिकमिति प्रतिपत्तेरा-
वारमाह—

षोढाधिगमधर्मस्य प्रतिपक्षप्रहाणयोः ।

तयोः पर्युपयोगस्य प्रज्ञायाः कृपया सह ॥३८॥

शिष्यासाधारणत्वस्य परार्थानुक्रमस्य च ।

ज्ञानस्यायत्नवृत्तेश्च प्रतिष्ठा गोत्रमुच्यते ॥३९॥

तत्रादौ तावच्चतुर्विधलौकिकनिर्वेधभागीयानामुत्पादाधारः । ततो लोको-
त्तरदर्शनभावनामार्गयोः । ततस्तदुत्पत्तिबलेन चौरनिष्कासनकपाटपिधानवत्
समकालं समस्तप्रतिपक्षोत्पादविपक्षनिरोधयोः । ततस्तदनुपलब्ध्या तदुत्पाद-
निरोधयुक्तविकल्पापगमस्य । ततः पूर्वप्रणिधानदानाद्युपायकौशल्यबलेन ससार-
निर्वाणाप्रतिष्ठानयोः प्रज्ञाकरुणयोः । ततस्तदुत्पत्त्या श्रावकाद्यसाधारणधर्मस्य ।
ततो यथाशयमवतारणाद्यभिसन्धिद्वारेण यानत्रयप्रतिष्ठापनलक्षणपरार्थानु-
क्रमस्य । ततो यावदासंसारं निर्निमित्तानाभोगपरार्थज्ञानस्य चाधारः । अयमेवानु-
क्रमः । अनेनैव सर्वे पुरुषार्थाः सम्पद्यन्ते ।

प्रतिपत्तिधर्माविस्थान्तरभेदेन त्रयोदशविधो बोधिसत्त्वो यथोक्तधर्माधारो
धर्मधातुस्वभाव एव गोत्रमिति निर्दिष्टम् ।

यदि धर्मधातोरेवार्थधर्माधिगमाय हेतुत्वात्तदात्मको बोधिसत्त्वः प्रकृतिस्थम-
नुत्तरबुद्धधर्माणां गोत्रम्, तदा तत्सामान्यवर्तित्वाद् 'न बोधिसत्त्व एवेति' मन्दबुद्धि-
पुरुष प्रत्याशक्य अन्तरश्लोकमाह—

धर्मधातोरसम्भेदाद् गोत्रभेदो न युज्यते ।

यथा श्रावकयानाद्यधिगमक्रमेणालम्बेत तथार्यधर्माधिगमाय धर्मधातोर्हेतु-
भावेन व्यवस्थापनाद् गोत्रत्वेन व्यपदेश इत्यपि समाधिः दृश्यते, तथापि सौकर्यात्
लौकिकदृष्टान्तेनापि समाध्यन्तरमाह—

आधेयधर्मभेदात्तु तद्भेद परिगीयते ॥४०॥

यथैकमृद्द्रव्याभिनिर्वृत्तैकतेज परिपक्वाधारघटादेराधेयक्षौद्रशर्करादिभाज-
नत्वेन भेदस्तद्वद् यानत्रयसङ्गृहीताधिगन्तव्याधेयधर्मनानात्वेनाधारनानात्वं
निर्दिष्टमिति ।

५-आलम्बनम्

यथोक्तप्रतिपत्त्याधारस्य किमालम्बनमित्याह—

आलम्बन सर्वधर्मास्ते पुन. कुशलादयः ।

लौकिकाधिगमाख्याश्च ये च लोकोत्तरा मता. ॥४१॥

सास्त्रवानास्त्रवा धर्माः सस्कृतासंसकृताश्च ये ।

शिष्यसाधारणा धर्मा ये चासाधारणा मुनेः ॥४२॥

तत्रादौ तावत् सामान्येन (सर्वधर्मा.) कुशलाकुशलाव्याकृताः यथाक्रमं
श्रामण्यताप्राणातिपाताद्यव्याकृतकावकर्मदिय. । ततस्तेषामेव लौकिकादिद्विविध-
स्यावशिष्टाश्चत्वारो भेदा, यथासख्य वालपृथग्जनसम्बद्धाः पञ्च स्कन्धाः, सर्वार्य-
जनसङ्गृहीतानि चत्वारि ध्यानानि, आत्मदर्शनाप्रतिपक्षत्वेन पञ्चोपादानस्कन्धा. ।
तद्दर्शनप्रतिपक्षत्वेन चत्वारि स्मृत्युपस्थानानि । हेतुप्रत्ययाधीनाः कामादिधातव ।
कारणानपेक्षा तथता । सर्वार्यजनसन्तानप्रभवानि चतुर्ध्यानानि । सम्यक्सम्बुद्ध-
सन्तानोदयधर्मीणि दशवलानि इत्येवमधिगमानुक्रमेण सर्वधर्मा यथावदालम्ब्यन्त
इत्यालम्बनमेकादशविधम् ।

६-समुद्देशः

तादृशालम्बनप्रतिपत्ते. क समुद्देश इति समुद्देशमाह—

सर्वसत्त्वाग्रता चित्तप्रहाणाधिगमत्रये ।

त्रिभिर्महत्त्वैरुद्देशो विज्ञेयोऽयं स्वयम्भुवाम् ॥४३॥

सर्वथा सर्वाकारज्ञतापरिज्ञानेन भविष्यद्बुद्धबोधिसत्त्वानां सर्वसत्त्व (राशि)-अखिलसत्त्व (निर्काय)-अग्रताचित्तमहत्त्वं प्रहाणमहत्त्वमधिगममहत्त्व-ञ्चाधिकृत्य प्रतिपत्तौ प्रवृत्तत्वान्महत्त्वान्महत्त्वत्रययुक्तत्वाच्च त्रिविधः समु-
द्देशो ज्ञातव्यः ।

७-सन्नाहप्रतिपत्तिः

इत्येव प्रतिपत्त्याधारादीन् अभिधाय किञ्च तत्स्वरूपमिति चेत् ? सा त्रि-
सर्वज्ञताविषये सामान्येन शुक्लघर्माधिष्ठाना, सर्वाकाराभिसम्बोधादौ चतुर्विधेऽभि-
समये प्रत्यभिसमयं षट्पारमिताधिष्ठाना च क्रिया प्रतिपत्तिः । एवं यथावत् प्रयोग-
दर्शनभावनाविशेषमार्गस्वभावानां प्रतिपत्तिलक्षणानां सन्नाहप्रस्थानसम्भार-
निर्याणानां मध्ये वीर्यरूपतया सन्नाहप्रतिपत्तिं प्रथमामाह—

दानादौ षड्विधे तेषां प्रत्येकं संग्रहेण या ।

सन्नाहप्रतिपत्तिः सा षड्भिः षट्कैर्यथोदिता ॥४४॥

इति । धर्मदानादिदाने श्रावकादिमनस्कारपरिवर्जनम्, सर्वजनाप्रिय-
वादित्वक्षान्तिः, छन्दजननम्, यानान्तराव्यवकीर्णैकाग्रतानुत्तरसम्यक्सम्बोधि-
परिणामना यथाक्रमं देयाद्यनुपलम्भसन्नाहत्वेन क्रियन्ते । तथैव शीलस्य रक्षणम्,
क्षान्तेः सम्पादनम्, वीर्यस्य प्रारम्भः, ध्यानस्य आराधनम्, प्रज्ञाया भावना इत्येवं
दानादिषट्पारमितासु प्रत्येक दानादौ सगृहीतासु षड्भिः षट्कैः षट्त्रिंशद्विधा
भवन्ति । दानादिसाधर्म्याच्च षट् सन्नाहप्रतिपत्तयो भवन्ति ।

८-प्रस्थानप्रतिपत्तिः

कृतसन्नाहस्यैव प्रस्थानमिति प्रस्थानप्रतिपत्तिं द्वितीयामाह—

ध्यानारूप्येषु दानादौ मार्गे मैत्र्यादिकेषु च ।

गतोपलम्भयोगे च त्रिमण्डलविशुद्धिषु ॥४५॥

उद्देशे षट्स्वभिज्ञासु सर्वाकारज्ञतानये ।

प्रस्थानप्रतिपज्ज्ञेया महायानाधिरोहिणी ॥४६॥

व्योनाहृत्यसमापत्ति-दानादिषट्पारमिता-दर्शनभाषनाशैक्षविशेषमार्ग-चतुर-
प्रमाण - अनुपलम्भयोग-सर्ववस्तुत्रिमण्डलविशुद्धि-उद्देश-पडभिज्ञा-सर्वाकारज्ञतासु
सम्यग्व्यवस्थितिलक्षणा हि समस्तमहायानधर्माक्रमणस्वभावा प्रस्थानप्रतिपत्ति-
नवधा ।

८-सम्भारप्रतिपत्तिः

कृतप्रस्थानस्यैव सम्भार इति सम्भारप्रतिपत्तिं तृतीयामाह—

दया दानादिकं षट्क शमथः सविदर्शनः ।

युगनद्वश्च यो मार्ग उपाये यच्च कौशलम् ॥४७॥

ज्ञान पुण्यं च मार्गश्च धारणी भूमयो दश ।

प्रतिपक्षश्च विज्ञेयः सम्भारप्रतिपत्क्रमः ॥४८॥

महाकरुणा-दान-शील-क्षान्ति-वीर्य-ध्यान-प्रज्ञा-शमथ-विदर्शना-युगनद्वमार्ग-
उपायकौशल- ज्ञान-पुण्य- दर्शनादिमार्ग- वचनादिधारणी- भूमि- प्रतिपक्षाणामनुप-
लम्भेन संवृत्तिसत्यानतिक्रमेण समस्तमहायानार्थप्रतिपत्तेरेभिः करुणादिभिः
सम्यक्-प्रतिपत्स्वाभाव्यात् महाबोधिग्रहणात् महाकरुणादिसम्भारा इति सप्तदश
सम्भारप्रतिपत्तयः । तत्र ज्ञानसम्भार आध्यात्मिक-वाह्य-तदुभय-शून्यता-महत्-
परमार्थ-संस्कृत-असंस्कृत-अतीतान्त-अनवराग-अनवकार-प्रकृति-सर्वधर्म-लक्षण-अनु-
पलम्भ-अभावस्वभाव-भाव-अभाव-स्वभाव-परभावशून्यतानां भेदेन विंशतिधा ।

आध्यात्मिकत्ववाह्यत्वोभयशून्यत्वतस्तथा ।

दिङ्निर्वाणार्थतश्चैव संस्कृतासंस्कृतत्वतः ॥१॥

अत्यन्तानवरागत्वानवकाराकृतात्वतः ।

सर्वधर्मत्वलक्षमत्वाभ्यतीतादित्वतः पुनः ॥२॥

सांयोगिकत्वभावत्वाकाशशून्यस्वभावतः ।

स्वस्वभाववियुक्तत्वाद् विंशतिः शून्यता मताः ॥३॥

भूमिसम्भारेण दशभूभय इति परिष्क्रियमाणाना घर्माणा सददर्शनाय त्रयो-
विंशतिरन्तरश्लोकाः कथ्यन्ते—

१. प्रमुदिता भूमिः

लभ्यते प्रथमा भूमिर्दशधा परिकर्मणा ।

आशयो हितवस्तुत्व सत्त्वेषु समचित्तता ॥४६॥

त्यागः सेवा च मित्राणा सद्धर्मालम्बनैषणा ।

सदा नैष्क्रम्यचित्तत्वं बुद्धकायगता स्पृहा ॥४७॥

धर्मस्य देशना सत्यं दशमं वाक्यमिष्यते ।

ज्ञेयञ्च परिकर्मैषा स्वभावानुपलम्भतः ॥४८॥

इति । यथावत् सर्ववस्तुषु अकौटिल्याशयः, स्व-परप्रयोजनै हितत्वम्, सर्व-
सत्त्वेषु समचित्तता, सर्वस्वपरित्यागः, कल्याणमित्रारागणम्, यानत्रयसङ्गृहीत-
सद्धर्मालम्बनपर्येष्टिः, गृह्वासानभिरतिः, अनुत्तरबुद्धकायगता स्पृहा, सद्धर्मप्रकाश-
नम्, सत्यवादितेत्येवमेभिर्दशभिर्लक्षणधर्मैः सर्वथोत्पद्यमानत्वात् परिकर्मभिः
कारणविशेषैः स्वभावानुपलम्भतया कृतविशेषलक्षणपरिकर्मभिरेव पथमा प्रमुदिता
भूमिः प्राप्यते ।

२. विमला भूमिः

शील कृतज्ञता क्षान्तिः प्रामोद्य महती कृपा ।

गौरव गुरुशुश्रूषा वीर्यं दानादिकेऽष्टमम् ॥४९॥

इति । कुशलधर्म-सत्त्वार्थक्रिया-संवरशीलानि, परकृतोपकारस्य अविस्मरणम्
(अविप्रणाशनम्), परकृतापकारादौ क्षान्तिः, कुशलधर्मस्याराधनेऽविप्रतिसारः,
सर्वजनेषु मैत्री, उपाध्यायादिषु प्रणमनम्, कल्याणमित्रनिर्दिष्टधर्मसाधना, दानादि-
षट्पन्नरमितासु पर्येष्टिरित्येवं कृतपरिकर्मविशेषेणाष्टप्रकारधर्मेण द्वितीया विमला
भूमिरधिगम्यते ।

३. प्रभाकरी भूमिः

अतृप्तता श्रुते दान धर्मस्य च निरामिषम् ।

बुद्धक्षेत्रस्य सशुद्धिः ससारापरिखेदिता ॥५३॥

ह्रीरपत्राप्यमित्येतत् पञ्चधा मननात्मकम् ।

इति । सद्धर्मश्रवणे तृप्तेरज्ञानम्, लाभादिनिरपेक्षचित्तेन सद्धर्मप्रकाशनम्, स्वबुद्धक्षेत्राश्रयाश्रितसशोधनम्, उपकृतसत्त्ववैपरीत्यादिदर्शनेन न परिखेदापत्तिः, स्वपरापेक्षया अकुशलघर्माकरणमित्येव पञ्चधा परिकर्मणा पूर्ववत् कृतानवबुध्यमानस्वभावपरिकर्मणा तृतीया प्रभाकरी भूमिरवबुध्यते ।

४. अर्चिष्मती भूमिः

वनाशाऽल्पेच्छता तुष्टिर्धूतसलेखसेवनम् ॥५४॥

शिक्षाया अपरित्यागः कामाना विजुगुप्सनम् ।

निर्वित्सर्वास्तिसन्त्यागोऽनवलीनानपेक्षते ॥५५॥

इति । अरण्यावासः, अप्राप्तलाभेषु अनभिलाषः, प्राप्तलाभेष्वनधिकाभ्यर्थना, भिक्षादिघीतगुणसवरणम्, गृहीतशिक्षाणां प्राणादिभ्योऽपि अपरित्यजनम्, कामगुणेषु दोषोपलम्भदर्शनेन निन्दनम्, विनेयानुसारेण निर्वणि प्रवणत्वम्, सर्वस्वपरित्यागः, कुशलसाधने चित्तासकोचः, सर्ववस्त्वनपेक्षणमित्येव पूर्ववद्दशप्रकारेण चतुर्थी अर्चिष्मती भूमिरभिरुह्यते ।

५. सुदुर्जया भूमिः

सस्तव कुलमात्सर्यं स्थानं सङ्गणिकावहम् ।

आत्मोत्कर्षपरावज्ञे कर्ममार्गान् दशाशुभान् ॥५६॥

मानं स्तम्भ विपर्यासं विमर्ति क्लेशमर्षणम् ।

विवर्जयन् समाप्नोति दशैतान् पञ्चमी भुवम् ॥५७॥

इति । लाभाद्यर्थं गृहिप्रव्रजितादिभिः संवासः, श्राद्धकुलानुपदर्शनम्, जना-
कीर्णनगरादि, स्वप्रशंसनपरनिन्दने, दशाकुशलकर्मपथाः, श्रुताद्यभिमानः, परा-
प्रणमनम्, कुशलाकुशलविपरीताभिनिवेशः, मिथ्यादृष्ट्यादिकुमतिः, सर्वरागादि-
सर्वक्लेशाभिमुखीकरणं चेत्येवंलक्षणान् दशधर्मान् विवर्जयन् अथादाक्षिप्त-
विपर्ययधर्मेण दशप्रकारपरिकर्मणा पूर्ववत् पञ्चमी सुदुर्जया भूमिराक्रम्यते ।

६. अभिमुखी भूमि.

दानशीलक्षमावीर्यध्यानप्रज्ञाप्रपूरणात् ।

शिष्यखड्गस्पृहात्रासचेतसा परिवर्जकः ॥५८॥

याचितोऽनवलीनश्च सर्वत्यागेऽप्यदुर्मना ।

कृशोऽपि नार्थिना क्षेप्ता षष्ठी भूमि समश्नुते ॥५९॥

दानादिषट्पारमितापरिपूरणेन श्रावकप्रत्येकबुद्धाभिलाषस्य स्वभावानु-
पलम्भोत्त्रासस्य च याचकजनप्रार्थनासंकोचस्य स्वरसप्रवृत्तसर्वार्थत्यागदौर्मनस्यस्य
दारिद्र्यादर्थिजनप्रतिक्षेपचित्तस्य च वर्जनेनेत्येव द्वादशभिः परिकर्मभिः पूर्ववत्
षष्ठी अभिमुखी भूमिराज्ञायते ।

७. दूरङ्गमा भूमि.

आत्मसत्त्वग्रहो जीवपुद्गलोच्छेदशाश्वतः ।

निमित्तहेत्वोः स्कन्धेषु धातुष्वायतनेषु च ॥६०॥

त्रैधातुके प्रतिष्ठान सक्तिरालीनचित्तता ।

रत्नत्रितयशीलेषु तद्दृष्ट्यभिनिवेशिता ॥६१॥

शून्यताया विवादश्च तद्विरोधश्च विंशतिः ।

कलङ्का यस्य विच्छिन्नाः सप्तमीमेत्यसौ भुवम् ॥६२॥

इति । आत्मसत्त्वजीवपुद्गलोच्छेदशाश्वतनिमित्तहेतुस्कन्धधात्वायतनत्रै-
धातुकाधिष्ठानसक्त्यालीनचित्तबुद्धधर्मसंघशीलदृष्ट्यभिनिवेशशून्यताविवादविरोधो-

द्वावनाग्रहोत्सृष्टयश्चेत्येव विंशतिप्रकारकलङ्कापगमादाक्षिप्तविपर्ययधर्मेण विंशति-
प्रकारेण परिकर्मधर्मेण पूर्ववत् सप्तमी दूरङ्गमा भूमिः समीयते ।

अर्याक्षिप्तधर्मतानिर्देशायाह—

त्रिविमोक्षमुखज्ञान त्रिमण्डलविशुद्धता ।

करुणामनना धर्मसमतैकनयज्ञता ॥६३॥

अनुत्पादक्षमाज्ञान धर्माणामेकधेरणा ।

कल्पनाया. समुद्धात. मज्ञादक्क्लेशवर्जनम् ॥६४॥

शमथस्य च निध्यप्ति . कौशलञ्च विदर्शने ।

चित्तस्य दान्तता ज्ञान सर्वत्राप्रतिधाति च । ६५॥

सत्तेरभूमिर्यत्रेच्छ क्षेत्रान्तरगति. समम् ।

सर्वत्र स्वात्मभावस्य दर्शनञ्चेति विंशतिः ॥६६॥

शून्यताऽनिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखसम्यग्ज्ञानम्, दशकुशलकर्मपथेषु धव-
वध्यघातकानुपलम्भादि, सर्वसत्त्वालम्बनकरुणा, वस्त्वनुपलम्भः, सर्वधर्मसमताव-
बोधः, महायानैकयानावबोध, अनुत्पादपरिज्ञानम्, गम्भीरधर्मनिध्यानक्षान्त्यव-
गम, सर्वज्ञेयाना महायानोपायमुखेन प्रकाशनम्, सर्वकल्पनोच्छेद, निमित्तोद्-
ग्रहणविकल्पाभावसत्कायादिपञ्चदृष्टिसन्त्याग, रागादिक्लेशवर्जनानि, शमथ-
भावना, प्रज्ञाकौशल्यम्, चित्तोपशम, रूपाद्यप्रतिघातज्ञानम्, अभिनिवेशास्थानम्,
यथेष्टसमकालबुद्धक्षेत्रगमनम्, विनेयानुरूप सर्वत्र स्वकायप्रकाशनमिति विंशति-
प्रकारेणानेन परिकर्मधर्मेणापि पूर्ववत् सप्तमी भूमि समीयते ।

८. अचला भूमि.

सर्वसत्त्वमनोज्ञानमभिज्ञाक्रीडन शुभा ।

बुद्धक्षेत्रस्य निष्पत्तिर्बुद्धसेवापरीक्षणे ॥६७॥

अक्षज्ञात्वं जिनक्षेत्रशुद्धिर्मायोपमा स्थिति. ।

सञ्चिन्त्य च भवादानमिद कर्माष्टवोदितम् ॥६८॥

इति । यथावत्सर्वसत्त्वचित्तचरितज्ञानम्, लोकघातौ ऋद्धचभिजाभिः क्रीडनम्, आधारबुद्धक्षेत्रसुवर्णादिभावपरिणामः, सर्वाकारधर्मपरीक्षणेन बुद्धारागणम्, दिव्य-चक्षुषो निष्पत्तिः, आधेयबुद्धक्षेत्रसत्त्वपरिशोधनम्, सर्वत्र मायोपमतावस्थानम्, सर्वसत्त्वार्थदर्शनाद् बुद्धिपूर्वकजन्मग्रहणञ्चेत्येवमष्टप्रकारधर्मेण परिकर्मणा पूर्व-वदष्टमी अचला भूमिरनुभूयते ।

९. साधुमती भूमिः

प्रणिधानान्यनन्तानि देवादीना रूतज्ञता ।

नदीव प्रतिभानाना गर्भावक्रान्तिरुत्तमा ॥६६॥

कुलजात्योश्च गोत्रस्य परिवारस्य जन्मनः ।

नैऋत्यबोधिवृक्षाणा गुणपूरे स्वसम्पदः ॥७०॥

इति । अनन्तप्रणिधानम्, देवादिसर्वसत्त्वरूतज्ञानम्, नद्युपमिताक्षयप्रति-
-ज्ञानम्, सर्वजनप्रशस्तगर्भावक्रमणम्, राजादिस्थानम्, आदित्याद्यन्वयः, मात्रादि-
सुसम्बन्धज्ञातिः, स्वविधेयपरिवारः, शक्राद्यभिनन्दितोत्पादः, बुद्धादिसञ्चोदन-
निष्क्रमणम्, चिन्तामणिसदृशाश्वत्थवृक्षादिः, बुद्धबुद्धधर्मस्वभावगुणपरिपूरण-
ञ्चेत्येवं सम्पत्तिलक्षणैर्द्वादशभिः परिकर्मभिः पूर्ववत्कृतपरिकर्मविशेषैर्नवमी साधु-
मती भूमिः साक्षात्क्रियते ।

१०. धर्ममेघा भूमिः

हेतुभूमित्वेन तत्परिकर्माण्येव निर्दिश्य फलभूमित्वेन पृथक् तान्यनभिधाय
सङ्ग्रहणेन दशमभूमिलक्षणमाह—

नवभूमीरतिक्रम्य बुद्धभूमौ प्रतिष्ठते ।

येन ज्ञानेन सा ज्ञेया दशमी बोधिसत्त्वभूः ॥७१॥

इति । श्रावकादिगोत्र-प्रथमफलप्रतिपन्नक-स्रोत-आपन्न-सकृदागामि-अना-
गामि-अर्हतामिति पण्णा नयत्रयव्यवस्थापनाभिप्रायेण शेषसङ्गृहीतापन्नकत्रयस्य

प्रत्येकबुद्धस्य च यथाक्रमं गोत्र-अष्टमक-दर्शन-तनु-वीतराग-कृतविकल्प-श्रावक-
प्रत्येकबुद्धभूमय , बोधिसत्त्वानां यथोक्ता नवविधेत्येवं नवभूमीरतिक्रम्य दशम्या
पुनः भूमी बोधिसत्त्वो बुद्ध एव वक्तव्यो न तु सम्यक्सम्बुद्ध इति वचनात् बुद्धभूमौ
येन प्रणिधानजानेनावतिष्ठते सा एव दशमी बोधिसत्त्वभूमिः ज्ञेया ।

[प्रतिपक्षसम्भारः]

प्रतिपक्षसम्भारार्थं अन्तरङ्गलोकमाह—

प्रतिपक्षोऽपृथा ज्ञेयो दर्शनाभ्यासमार्गयोः ।

ग्राह्यग्राहकविकल्पानामपृथानामुपशान्तये ॥७२॥

इति । साक्लेणिकवस्तुमात्रप्रतिपक्षाधिष्ठानग्राह्यविकल्पद्वयस्य द्रव्य-
पुद्गलप्रजप्तिपुरुषाविष्ठानग्राहकविकल्पद्वयस्य च दर्शनमार्गभावनामार्गयोः प्रहाणाद्
ग्राह्यग्राहकाष्टविकल्पोपशान्तये सत्यद्वयमाश्रित्य साक्षात्करणीया विपक्षभेदेन
मार्गद्वयावस्थायामेव अपृथिविधाः प्रतिपक्षाः ।

१०-निर्याणप्रतिपत्तिः

सम्भृतसम्भारस्यैव निर्याणमिति निर्याणप्रतिपत्तिं चतुर्थीमाह—

उद्देशे समतायाञ्च सत्त्वार्थे यत्नवर्जने ।

अत्यन्ताय च निर्याण निर्याणं प्राप्तिलक्षणम् ॥७३॥

सर्वाकारजनायाञ्च निर्याणं मार्गगोचरम् ।

निर्याणप्रतिपज्जेयः सेयमपृथिव्यात्मिका ॥७४॥

इति । यथोक्त उद्देशः , सर्ववर्मसमता, सत्त्वायकरणम्, अनिमित्तमर्वक्रिया-
कारित्वेनानाभोगः, जाणवतोच्छेदरहितावस्थाविशेषः, त्रियानसर्वार्थप्राप्तिः, यथोक्त-
सर्वाकारजता, तद्विनिष्टमार्ग इत्येव निर्यातव्यवस्तुषु प्रतिविशिष्टान्यवर्माभावेन
सर्वानुपलम्भतया एभिर्गुणैर्निर्याणप्रतिपत्तिः अपृथा भवति ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितायास्ये प्रथमाधिकारवृत्तिः ।

मार्गज्ञताधिकारः द्वितीयः

१-ध्यामीकरणतादीनि

सर्वाकारज्ञताधिगमो न विना मार्गज्ञतापरिज्ञानेनेति मार्गज्ञतामाह—

ध्यामीकरणता भाभिर्देवाना योग्यतां प्रति ।

विषयो नियतो व्याप्तिः स्वभावस्तस्य कर्म च ॥१॥

मार्गज्ञतोत्पत्तिं प्रति योग्यतापादनाय देवादीनां स्वकर्मजप्रभायास्तथागत-
प्रकृतिप्रभाभिर्मलिनीकरणता निहृतमानसन्तानेऽधिगम उत्पद्यत इति ज्ञापनाय
कृता, अतो वक्रोक्त्याधारः कथितः । स चोत्पादितबोधिचित्त एवेति विषयप्रति-
नियमो भवति । त्रियानव्यवस्थानमाभिप्रायिकम्, न लाक्षणिकमिति न्यायादनुत्तर-
सम्यक्सम्बोधिर्गवसान एव सर्वो जन इत्यतो वीतरागेतरयोगिनापि बुद्धत्वप्राप्तये
मार्गज्ञता भावनीयेति व्याप्तिर्भवति । सत्त्वार्थकरणप्रवृत्तत्वेनोत्पादितबोधिचित्त-
स्य सर्वथा क्लेशाप्रहाणमिति स्वभावो भवति । तादृशस्वभावस्य भूतकोटेरसाक्षा-
त्करणेन प्रज्ञोपायकौशलेन चापरिगृहीतसत्त्वस्य परिग्रहणादिनेति कारित्रम् ।

२-श्रावकमार्गः

आधारादिकमेवमभिधाय मार्गज्ञताधिकारे सर्वे मार्गाः परिपूरयितव्या इति
श्रावकमार्गमाह—

चतुर्णामायसत्यानामाकारानुपलम्भतः ।

श्रावकाणामय मार्गो ज्ञेयो मार्गज्ञतानये ॥२॥

इति । तत्र दुःखसत्यस्यानुक्रमेण अनित्य दुःख शून्यमनात्मेत्येतानि चत्वारि
शान्ताकारलक्षणानि ।

समुदयसत्यस्य हेतु-समुदय-प्रभव-प्रत्ययरूपत्वेन रोग- गण्ड-शल्य-अघा-
काराः ।

निर्विदे विरागाय निरोधाय च प्रतिपन्नो भवतीत्यतस्तयो. दुःखसमुदययोः प्रत्येकं पर-प्रलोपधर्मस्वरूपी निर्विदाकारौ, चल-प्रभङ्गुरस्वरूपौ विरागाकारौ, भय-उपसर्ग-उपद्रवस्वरूपा निरोधाकारा । निरोधसत्यस्य निरोधरूप-निरात्म-शान्त-प्रणीतरूपविविक्त-निर्याणरूपशून्यानिमित्ताप्रणिहितानभिसंस्कारा निरोधसत्याकारा ।

मार्गसत्यस्य मार्ग-न्याय-प्रतिपत्ति-नैर्याणिका इति मार्गसत्याकाराः । ततश्चैषां स्वभावानुपलम्भभावनया मार्गज्ञताधिकारे श्रावकाणां मार्गो बोधि-सत्त्वेनैव परिज्ञेय ।

निर्वेद्यभागीयाधिगमपूर्वकं चतुसत्यपरिज्ञानमिति मार्गमभिधाय निर्वेद्य-भागीयमाह—

रूपादिस्कन्धशून्यत्वाच्छून्यतानामभेदतः ।

ऊष्माणोऽनुपलम्भेन तेषां मूर्धगतं मतम् ॥३॥

क्षान्त्यस्तेषु नित्यादियोगस्थाननिषेधतः ।

दश भूमी. समारभ्य विस्तरास्थानदेशनात् ॥४॥

अग्रधर्मगतं प्रोक्तमार्यश्रावकवर्त्मनि ।

तत्कस्य हेतोर्वुद्धेन बुद्ध्वा धर्मासमीक्षणात् ॥५॥

रूपादिस्कन्धानां स्वस्वरूपशून्यत्वाच्छून्यतानामभेदेन, रूपादीनां पूर्ववदनुप-
लम्भेन, एव रूपादीनां 'न नित्यं नानित्यम्' इत्युपलम्भयोगतः स्थाननिषेधेन,
यस्मात् तत्रागतेन बोधिमभिमम्बुव्यं धर्मा न समीक्षिता इति प्रमाणपुरुषादर्शन-
कारणोपपत्त्या प्रमुदितभूम्यादौ विस्तरास्थानदेशनया चेति एभिराकारैर्यथाक्रमं
सत्यानामुपलब्धौ निर्वेद्यभागीया उत्पद्यन्ते ।

३-प्रत्येकबुद्धमार्गः

श्रावकमार्गानन्तरं प्रत्येकबुद्धानां मार्गाभिधाने न्यायप्राप्तेऽपि श्रावकेभ्यः
तत्र प्रनिविजिष्ठास्ते येन तेषां मार्गभेद इत्याशङ्क्य वैशिष्ट्यप्रतिपादनार्थं
तावदाह—

परोपदेशवैयर्थ्यं स्वयम्बोधात् स्वयम्भुवाम् ।

गम्भीरता च ज्ञानस्य खड्गानामभिधीयते ॥६॥

इति । श्रावका परोपदेशसापेक्षा. स्वबोधिं बुध्यन्ते, सालापधर्मदेशनया च परानपि कुशले प्रवर्तयन्तीत्यागम । प्रत्येकबुद्धा. पुन स्वय पूर्वश्रुताद्यभिसंस्कारेण परोपदेश प्रत्यनपेक्षा. स्वबोधिमधिगच्छन्त्यतस्तेषा बुद्धाद्युपदेशनैरर्थक्यमित्येकं वैशिष्ट्यम् । शब्दोच्चारणधर्मदेशनया श्रोतृभिः क्रियते वक्तृज्ञानसामर्थ्याविबोधः । ते (प्रत्येकबुद्धा) पुन अशब्दोच्चारणधर्मदेशनया स्वाधिगतज्ञानादिसामर्थ्येन परान् दशकुशलादौ प्रवर्तयन्त्यतस्तेषा ज्ञानस्यानवबोधतया द्वितीय वैशिष्ट्यमिति ।

कथमशब्दोच्चारणधर्मदेशनेत्याशक्याह—

शुश्रूषा यस्य यस्यार्थे यत्र यत्र यथा यथा ।

स सोऽर्थः ख्यात्यशब्दोऽपि तस्य तस्य तथा तथा ॥७॥

इति । नावितर्क्यं नाविचार्यं वाच भापत इत्यालापो विक्षेपः । स च सन्तानक्षोभमादधातीति यथा यथा बोधिसत्त्वेन 'बुद्धो भूत्वा आलापमन्तरेण धर्मदेशना कुर्याम्' इति प्रणिधानं प्रवर्तितम्, तथा बुद्धत्वसाम्यात् प्रत्येकबुद्धा-वस्थायाञ्च प्रणिधानादिसामर्थ्येन यस्मिन्नर्थे येन प्रकारेण यस्य श्रवणेच्छा, तस्य विज्ञाने तेनैव प्रकारेण अशब्दोऽपि सोऽर्थः प्रतिभातीत्यशब्दधर्मदेशनोच्यते । इत्येव वक्ष्यमाणधर्मस्य श्रोतृविज्ञाने सुनिर्माणमुत्पादश्चेत्ययं भवति धर्मदेशना शब्दार्थः ।

वैशिष्ट्यमेवमभिधाय विशिष्टानां विशिष्ट एव मार्ग इति प्रकृतप्रत्येकबुद्ध-मार्गमाह—

ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद् ग्राहकस्याप्रहाणतः ।

आधारतश्च विज्ञेयः खड्गमार्गस्य सङ्ग्रहः ॥८॥

इत्युक्तम् । प्रत्येकबुद्धस्य मार्गं यथोक्तसत्यभावनया एव, यथावस्तु प्रतीत्य-समुत्पादभावनया च । ग्राह्यग्राहकार्यविकल्पयोर्यथाक्रमं प्रहाणाप्रहाणे प्रत्येक-

बुद्धयानसङ्गृहीताधारधर्मवस्तुनो विधेपविशिष्टधर्माधिगमश्च बोधिसत्त्वेन
परिज्ञेयो न सर्वाकारज्ञानेनेति प्रत्येकबुद्धमार्गः ।

निर्वेधभागीयाधिगमे सति यथोक्तमार्ग उत्पद्यत इति निर्वेधभागीयमाह—

प्रज्ञप्तेरविरोधेन धर्मतासूचनाकृतिः ।

ऊष्मग मूर्धग रूपाद्यहानादिप्रभावितम् ॥६॥

अध्यात्मशून्यताद्याभी रूपादेरपरिग्रहात् ।

क्षान्ती रूपाद्यनुत्पादाद्याकारैरग्रधर्मता ॥१०॥

इति । रूपादिसाङ्केतिकधर्मप्रज्ञप्तेरविरोधेन धर्मताया प्रतिपादनेन, रूपादे-
परमार्थतो न हानिवृद्ध्याद्यर्थं शिक्षणेन, स्वभावशून्यत्वात् रूपादेरध्यात्मबहिर्धादि-
शून्यतया अपरिग्रहेण, रूपादेरनुत्पादानिरोधाद्याकारैश्च यथाक्रमं चतुःसत्या-
लम्बने निर्वेधभागीयो भवति ।

४-बोधिसत्त्वमार्गः

प्रत्येकबुद्धमार्गान्तरं बोधिसत्त्वमार्गमाह—

क्षान्तिज्ञानक्षणैः सत्यं सत्यं प्रति चतुर्विधैः ।

मार्गजताया दृढमार्गं सानुशसोऽयमुच्यते ॥११॥

इति । मार्गजताधिकारे बोधिसत्त्वेन धर्मज्ञानक्षान्तिर्धर्मज्ञानमन्वयज्ञान-
क्षान्तिरन्वयज्ञानं चेति चत्वारः क्षान्तिज्ञानक्षणाः प्रत्येकं दुःखादिमत्यमन्वययुक्ता
ऐहिकामुत्रिकैर्गुणैर्युक्ता विभावनीया इति दर्शनमार्गो महानुशस इत्युच्यते ।

कथमाकारो भावनीय इत्याह—

आधारावेयताभावात्तथताबुद्ध्ययोर्मिथः ।

पर्यायेणाननुज्ञानं महत्ता साऽप्रमाणता ॥१२॥

परिमाणान्तताभावो रूपादेरवधारणम् ।

तस्या स्थितस्य बुद्धत्वेऽनुद्ग्रहात्यागतादयः ॥१३॥

मैत्र्यादि शून्यताप्राप्तिर्बुद्धत्वस्य परिग्रहः ।

सर्वस्य व्यवदानस्य सर्वाधिव्याधिशान्तनम् ॥१४॥

निर्वाणग्राहशान्तत्व बुद्धेभ्यो रक्षणादिकम् ।

अप्राणिवधमारभ्य सर्वाकारज्ञतानये ॥१५॥

स्वयं स्थितस्य सत्त्वानां स्थापनं परिणामनम् ।

दानादीनाञ्च सम्बोधाविति मार्गज्ञताक्षणा ॥१६॥

परमार्थतः तथताबुद्धयोराधाराधेयभावो न विद्यत इत्यतस्तयोः पर्यायेणा-
वस्थितेरननुज्ञानम् । रूपादीनां धर्मधातुस्वभावतया महत्ता तथैव तेषामप्रमाणता ।
पूर्ववदाकाशापरिमाणतया तेषामपरिमाणतेत्येवं दुःखसत्याकारा भवन्ति ।

रूपादीनां निःस्वभावत्वेन शाश्वतोच्छेदाद्यन्ताभावः । प्रज्ञापारमिताया
स्थितस्य धर्मधातुस्वभावतया रूपादीनां तथागतत्वावधारणम् । तथैव तस्या
स्थितस्य सर्वधर्माणां नोद्ग्रहत्यागभावनादिकम् । निःस्वभावाधिमोक्षपूर्वकं चतुर-
प्रमाणं विभावनीयमित्येव समुदयसत्याकारा भवन्ति ।

रूपादेर्निजरूपा प्रकृत्यैव शून्यता । धर्मधातुपरिणामितकुशलमूलानां फलं
तथागतत्वस्य प्रापणम् । प्रज्ञापारमितया सर्वाकारप्रतिपक्षाणां सङ्ग्रहः । तथैव
बाह्याभ्यन्तरोपद्रवप्रशमनमित्येवं निरोधसत्याकारा भवन्ति ।

निःस्वभावताभावनयैव रूपादिनिर्वाणाभिनिवेशस्य शान्तिः । प्रज्ञोपाय-
कौशलप्रवृत्तस्य बुद्धेभ्यो रक्षावरणगुप्तयोः भवन्ति । बुद्धत्वाभिलाषिणा स्वयं
प्राणातिपातविरत्यादिपूर्वकं सर्वाकारज्ञतायां स्थित्वा तत्रैव परेषां स्थापनम् ।
दानादीनामक्षयं कर्तुमिच्छता सम्यक्सम्बोधौ परिणामनमित्येवं मार्गसत्यस्या-
कारा भवन्ति । इत्येवमेव मार्गज्ञतायाः क्षणा भवन्ति ।

केचिदिह कारिकार्थोपलक्षणपरेण ग्रन्थेन आकारार्थमनुक्त्वा दर्शनमार्ग-
पोडणक्षणोपलक्षणमेव केवलमनुकृतमिति वर्णयन्ति, एवमुक्तानुक्तनिर्व्वेधभागी-
याद्यर्थकारिकास्वपि द्रष्टव्यमिति । तैर्भावनानुक्रमाद्यनिर्देशात् काचिदभिसमयानु-
पूर्वी न प्रतिपादिता । 'आलम्बनमनित्यादि सत्याधार तदाकृति' इत्यादि-
कारिकार्थश्च कथं व्याख्येय इत्यपरे ।

५-भावनामार्गकारित्रम्

दर्शनमार्गान्तर भावनामार्गाभिधाने सति स्वल्पवक्तव्यत्वेन फलान्मनत्वेन
च विनेयप्रवृत्ते तत्कारित्र तावत्—

सर्वतो दमनं नाम सर्वतः क्लेशनिर्जयः ।

उपक्रमाविपहृत्य बोधिराधारपूज्यता ॥१७॥

इत्युक्तम् । सर्वप्रकारचित्तस्वविवेकीकरणम्, कल्याणमित्रादिसर्वजननमनम्,
रागाद्यभिभवः, परकृताघाताननुप्रतिपत्तेः अविपहृत्यत्वम्, मम्यक्सम्बोधिप्रतिपत्तिः,
आधारविषयपूज्यताकारित्रञ्चेति पञ्चविवमेव कारित्रम् ।

सास्रवो भावनामार्गः

६-भावनामार्गाधिमुक्तिः

कारित्रानन्तर भावनामार्गः । स च साश्रवानाश्रवभेदेन द्विविधः । अन-
शाश्रवभावनामार्गाधिमुक्तिपरिणामनानुमोदनामनस्कारेषु प्रथम भावनामार्गाधि-
मुक्तिमनस्कारमाह—

अधिमुक्तिस्त्रिधा ज्ञेया स्वार्था च स्वपरार्थिका ।

परार्थिकैवेत्येषा च प्रत्येकं त्रिविवेच्यते ॥१८॥

मृद्धा मध्याधिमात्रा च मृदुमृद्धादिभेदेन ।

मा पुनस्त्रिविवेच्येवं सप्तविंशतिधा मता ॥१९॥

इति । स्वोभयपरार्थोपलम्भतया यथाधिमोक्ष दृष्टकुशलधर्माधिष्ठाना भावनामार्गाधिकारादादौ असाक्षात्क्रियारूपाधिमुक्तिः त्रिविधा सती प्रत्येकं मृद्धादिभेदेन त्रिविधा । एवमेषापि प्रत्येकं मृदुमृद्धादिभेदेन त्रिविधा । एवं नवभिस्त्रिभिरधिमुक्तिः सप्तविंशतिप्रकारा भवति ।

७-भावनामार्गाधिमुक्तस्य स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च

तद्भावकबोधिसत्त्वस्योत्साहवर्धनाय तदधिमोक्षस्य स्तुत्यादयो बुद्धादिभिः क्रियन्त इति स्तुतिः, स्तोभः प्रशंसाञ्चाह—

स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च प्रज्ञापारमितां प्रति ।

अधिमोक्षस्य मात्राणां नवकैस्त्रिभिरिष्यते ॥२०॥

इति । यथाधिमोक्षदृष्टधर्मलक्षणा प्रज्ञापारमितां प्रति प्रवृत्तस्याधिमोक्ष-मनस्कारस्य प्रथमद्वित्रिनवावस्थाना प्रत्येक नवभिः प्रकारैरुत्तरोत्तराभिनन्दनं स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च इष्यते । अतस्ते स्तुत्यादयो यथाभूतार्थाधिगममात्रलक्षणा नार्थवादरूपाः ।

८-परिणामना

एवमधिमोक्षस्य परिणामनासम्भवाद् द्वितीयं परिणामनामनस्कारमाह—

विशेषः परिणामस्तु तस्य कारित्रमुत्तमम् ।

नोपलम्भाकृतिश्चासावविपर्यासलक्षणः ॥२१॥

विविक्तो बुद्धपुण्यौघस्वभावस्मृतिगोचरः ।

सोपायश्चानिमित्तश्च बुद्धैरभ्यनुमोदितः ॥२२॥

त्रैधातुकाप्रपन्नश्च परिणामोऽपरस्त्रिधा ।

मृदुर्मध्योऽधिमात्रश्च महापुण्योदयात्मकः ॥२३॥

इति । यथोक्तो विशेषाधिमोक्षः, अनुपलम्भः, अविपर्यासः, विविक्तः, तथागतकुशलमूलौघस्वभावस्मृतिः, सोपायकौशलः, अनिमित्तः, बुद्धानुज्ञातः,

त्रैधातुकाप्रपन्नः, मृदुमध्याधिमात्रश्च महापुण्योदय इत्येवमध्यारोपितमनस्कारा यथाक्रममनुत्तरसम्यक्सम्बोधि- शीलादिस्कन्ध- परिणामनाचित्त- आत्मादियुक्तवस्तु- त्रिकालबुद्धकुशल- दानादि- निमित्त- सर्वमार्ग- कामादिधातु- दशकुशलकर्मपथ-स्रोत- आपन्नाद्यनुत्तरसम्बोधिप्रस्थितानामनुपलब्धानामुपलम्भा इति त्रियानविनेय- सत्त्वाना मार्गोपदेशहेतुभावव्यापारयुक्तैः सर्वसत्त्वार्थमक्षयाय चानुत्तरसम्यक्- सम्बोधी द्वादश परिणामना क्रियन्ते ।

६-अनुमोदना

एव परिणामयितवस्तु अभिवर्धयितव्यमिति तृतीयमनुमोदनामनस्कारमाह-

उपायानुपलम्भाभ्यां शुभमूलानुमोदना ।

अनुमोदे मनस्कारभावनेह विधीयते ॥२४॥

इति । सवृत्युपायेन कुशलमूलान्युपलभ्य प्रमुदितचित्तेन परमार्थतोऽनुप- लम्भतयानुमोदनीयानीति ।

तत्राय समासार्थ -आकरान्निष्कृष्टः स्वर्णपिण्ड इवाधिमोक्षमनस्कारः, स्वर्ण- कारेण ततोऽलङ्कारकरणमिव सम्यक्सम्बोधेरङ्गकरण परिणामनामनस्कार, स्वपरपुण्यसमताप्राप्ति अनुमोदनामनस्कार इति ।

अनास्रवो भावनामार्गः

१०-अभिनिर्हारः

सास्रवानन्तरमनास्रवो भावनामार्गः । स च द्विविव इति प्रथममभिनिर्हार- लक्षणं भावनामार्गमाह-

स्वभाव. श्रेष्ठता तस्य सर्वस्यानभिसंस्कृति ।

नोपलम्भेन धर्माणामर्पणा च महार्थता ॥२५॥

इति । रूपाद्यविपरीतदर्शनं स्वभावः । नान्यथा बुद्धत्वसंप्राप्तिरिति श्रेष्ठता । सर्वधर्मविशेषानुत्पादनेन अधिगमप्रयोगोऽनभिसंस्कारः । तादृगस्वभावादियुक्तमार्ग-

धर्माणामनुपलम्भतया योगिसन्तानैः समुत्पादनमर्पणा । बुद्धत्वमहार्थसाधना-
न्महार्थता ।

११-अत्यन्ताविशुद्धिः

तदनन्तरं यः परिग्रहत्यागेन प्राप्स्यमानः कस्तस्योत्पादानुत्पादहेतुरिति
आकाक्षानिरासद्वारेण द्वितीयमत्यन्तविशुद्धिलक्षणमाह—

बुद्धसेवा च दानादिरूपाये यच्च कौशलम् ।

हेतवोऽत्राधिभोक्षस्य धर्मव्यसनहेतवः ॥२६॥

माराधिष्ठानगम्भीरधर्मतानधिमुक्ते ।

स्कन्धाद्यभिनिवेशश्च पापमित्रपरिग्रहः ॥२७॥

इति । बुद्धसमाराधनम्, दानादिपारमितापरिपूरणम्, शमथकौशलञ्चेति
उत्पादहेतवः ।

मारबाधितम्, गम्भीरधर्माधिभोक्षः, भावग्रहः, पापमित्रसंगतिरिति
अनुत्पादहेतवः ।

अधिगमानधिगमहेतून्नेवमुक्त्वा प्रकृतस्य सामान्येन विशुद्धिमाह—

फलशुद्धिश्च रूपादिशुद्धिरेव तयोर्द्वयोः ।

अभिन्नाच्छिन्नता यस्मादिति शुद्धिरुदीरिता ॥२८॥

इति । आर्यपुद्गलस्य यत् श्रामण्यताफलं तस्य सर्वविषयहरितत्वेन या
विशुद्धिः सैव रूपादिविशुद्धिः, फलरूपादिविशुद्धिः रूपादेरात्माभिनिवेशादिविग-
मात् । प्रभेदत्वेन यस्मात् तद्विशुद्धिः अभिन्ना अच्छिन्ना तस्मात् स्वसामान्यलक्षण-
नानात्वविरहाद् एव विशुद्धिरभिधीयते ।

सामान्येन विशुद्धिमेवमभिधाय विशेषेणाह—

क्लेशज्ञेयत्रिमार्गस्य शिष्यखड्गजिनौरसाम् ।

हानाद्विशुद्धिरात्यन्तिकी तु बुद्धस्य सर्वथा ॥२९॥

इति । रागादिक्लेशप्रहाणात्, एतस्य ज्ञेयावरणैकदेशग्राह्यविकल्पस्य च प्रहाणात्, यानत्रयमार्गाविरणप्रहाणाद् यथाक्रम श्रावक-प्रत्येकबुद्ध-बोधिसत्त्वानां शुद्धिर्भवति । सर्वथा सवासनक्लेशज्ञेयावरणप्रहाणात् घर्मघातूद्भवानुत्तरबुद्धानां विशुद्धिरिष्यते ।

मार्गज्ञताधिकारे विशुद्धिकथनप्रसङ्गादात्यन्तिकी चेतरा च बुद्धानां श्रावकादीनां च यथाक्रम विशुद्धिः । सप्त कथमित्याह—

मृदुमृद्वादिको मार्गः शुद्धिर्नवसु भूमिषु ।

अधिमात्राधिमात्रादेर्मलस्य प्रतिपक्षतः ॥३०॥

इति । कामघातुध्यानारूप्यसमापत्तय इति नवभूमिष्वधिमात्रादिनवप्रकार-विपक्षस्य प्रतिपक्षभावेन मृदुमृद्वादिमार्गो यथाक्रम नवप्रकारः । सर्वथान्यथा च विशुद्धिहेतुत्वादात्यन्तिकी चेतरा च विशुद्धिरिति ।

कथमात्यन्तिकीत्याह—

त्रिधातुप्रतिपक्षत्व समता मानमेययोः ।

मार्गस्य चेप्यते तस्य चोद्यस्य परिहारतः ॥३१॥

इति । तत्राधिमात्राधिमात्रादिः प्रतिपक्षो मृदुमृद्वादिर्विपक्ष इति भवितव्य-मितिचोद्यस्य वस्त्रलिप्तसूदममलापकपर्णे रजकमहायत्नोदाहरणेन परिहारतः यथानिर्दिष्टभावनामार्गस्यात्यन्तिकी । त्रिधातुकाकारज्ञानज्ञेयानुपलम्भाद् या समता सैव समस्तप्रतिपक्षत्वादात्यन्तिकी विशुद्धिर्बुद्धस्य व्यवस्थाप्यत इति ।

अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशान्दे द्वितीयाविकारवृत्ति

सर्वज्ञताधिकारः तृतीयः

१-प्रज्ञया न भवे स्थानम्

२-कृपया न शमे स्थितिः

सर्ववस्तुपरिज्ञानं विना न मार्गज्ञतापरिज्ञानं सम्यग् इति सर्वज्ञतामाह--

नापरे न परे तीरे नान्तराले तयोः स्थिता ।

अध्वनां समताज्ञानात् प्रज्ञापारमिता मता ॥१॥

इति । त्रैयध्विकधर्माणामनुत्पादाकारेण तुल्यतावबोधात् बुद्धबोधिसत्त्वानां या आसन्नीभूता मता प्रज्ञापारमिता, सा खलु प्रज्ञया पुनर्नापरे तीरे ससारे, न परे तीरे निर्वाणे च यथाक्रमं शाश्वतोच्छेदलक्षणे, न तयोर्मध्येऽपि व्यवस्थितेति न ससारनिर्वाणयोः व्यवस्थिता ।

३-अनुपायेन दूरत्वम्

४-उपायेनाविदूरता

सर्वज्ञताधिकाराद् व्यतिरेकनिर्देशेन श्रावकादीनां त्र्यध्वसमताज्ञानाभावात् सम्यक् प्रज्ञापारमिता दूरीभूतेति । स्वाधिगममात्रात्मिका तु प्रज्ञापारमिता कृपा-प्रज्ञावैकल्यान्ननिर्वाणे संसारे चावस्थिता वस्त्वस्तूपलम्भतयेति ज्ञेया । 'यः प्रतीत्य-समुत्पादं शून्यतां सैव ते मता' इति न्यायादध्वत्रयसमताज्ञानं पदार्थावबोध एव, ननु स च सर्वेषामेव समस्तीति कथं श्रावकबोधिसत्त्वादीनां सम्यक् प्रज्ञापारमितादूरीभावः, न चेतरेषां भवतीति चेत् ? आह--

अनुपायेन दूरं सा सनिमित्तोपलम्भतः ।

उपायकौशलेनास्याः सम्यगासन्नतोदिता ॥२॥

इति । मायाकारनिर्मितवस्तुनः प्रतिभासे अविदिततत्स्वरूपस्य भावाभिनिवेशितया नै स्वाभाव्याप्रतिभास इव कल्याणमित्राद्युपायकौशलवैकल्याद् वस्तुनिमित्तयोगेन प्रतिपत्तौ तत्समतापरिज्ञानमविज्ञातभावरूपाणां श्रावकादीनां नाम्नीत्यतस्तेषां दूरीभावो जिनजनन्या इति । बोधिसत्त्वानां तु समाराधितकल्याणमित्रोपदेशतया अविपरीतसत्यद्वयाश्रितश्रुतादिज्ञानोत्पत्त्युपायकौशलेन च उत्सारितभावाभिनिवेशभ्रान्तिनिमित्तानां रूपादिसर्वधर्मपरिज्ञानमेव तत्समतापरिज्ञानमित्यतस्तेषां सम्यगासन्तीभावोऽस्या मातुरिति अनुपायेन एव दूरता, उपायेन तु अदूरता भवति ।

५-विपक्षः

श्रावकादीनामेव मातुर्दूरीभावेनानुष्ठान विपक्षमाह

रूपादिस्कन्धशून्यत्वे धर्मेषु त्र्यध्वगेषु च ।

दानादौ बोधिपक्षेषु चर्यासंज्ञा विपक्षता ॥३॥

इति । सर्वेषां रूपादीनां त्रैयध्विकानाञ्च धर्माणां सास्रवानास्रबोभयस्थानीयानामनुपलम्भस्वरूपाणां सर्वत्र भावोपलम्भतया ते परपरिकल्पितात्मादिशून्यत्वेन दृष्टाः । अनुष्ठानसंज्ञा तु एतेषां प्रतिपक्षभूतापि विपर्यासप्रवृत्तत्वेन हेयत्वात् विपक्षो भवति ।

६-प्रतिपक्षः

विपर्ययेण बोधिसत्त्वानां प्रतिपक्ष इत्याह—

दानादिष्वनहङ्कार. परेषां तन्नियोजनम् ।

सङ्गकोटीनिषेधोऽयं सूक्ष्मः सङ्गो जिनादिषु ॥४॥

इति । त्रिमण्डलविशुद्ध्या दानादावनात्मावबोधेन स्वपरयोर्नियोजनं सम्यक् प्रवृत्तत्वात् सर्वनक्तिनिचयमन्यत्रप्रतिषेधेन चोपादेयत्वान् सर्वथा प्रतिपक्षः । तथागतादिषु नमस्वागादि. पुण्यसम्भारहेतुत्वेन प्रतिपक्षोऽपि मन् सूक्ष्मसक्तिरूपतया न सर्वथा प्रतिपक्ष इति विपक्षो भवति ।

कथं पुनः सूक्ष्मसक्तिर्विपक्ष इति चेदाह—

तदगाम्भीर्यं प्रकृत्यैव विवेकाद्धर्मपद्धतेः ।

इति । यस्मात् स्वभावेनैव धर्मगोत्राणां शून्यत्वात् तेषां गाम्भीर्यम्, तस्मात् तथागतोपलम्भोऽपि विपक्षः ।

कथं तर्हि तस्य वर्जनमित्याह—

एकप्रकृतिकं ज्ञानं धर्माणां सङ्गवर्जनम् ॥५॥

इति । रूपादिसर्वधर्माणामेकैव प्रकृतिः यदुत निःस्वभाव इति ज्ञानज्ञेय-समतैकपरिज्ञाने सक्तिर्वर्जिता भवति ।

कथं पुनः प्रकृत्या धर्मगाम्भीर्यमित्याह—

दृष्टादिप्रतिषेधेन तस्या दुर्बोधतोदिता ।

इति । यस्मात् सर्वविज्ञानोपलब्धार्थनिराकरणेन तस्याः प्रकृतेर्दुर्बोधता कथिता, अतस्तस्या गाम्भीर्यम् ।

कथं पुनरेवं दुर्बोधतेत्याह—

रूपादिभिरविज्ञानात् तदचिन्त्यत्वमिष्यते ॥६॥

रूपाद्यावेणिकबुद्धधर्माद्याकारैः प्रकृतेस्तथतास्वाभाव्यादनभिसम्बोधेन यस्माच्चिन्तातिक्रान्तत्वमिष्यते, अतोऽस्या दुर्बोधतेति यावत् ।

विपक्षादि एवमभिधाय उपसहारमाह—

एवं कृत्वा यथोक्तो वै ज्ञेयः सर्वज्ञतानये ।

अयं विभागो निःशेषो विपक्षप्रतिपक्षयोः ॥७॥

इति । सर्वज्ञताधिकारे यथोक्तनयेन यथाक्रमं श्रावकबोधिसत्त्वादीनां विपक्षप्रतिपक्षयोरयं प्रभेदोऽवसातव्यः ।

७-प्रयोगः

विपक्षादि एवमभिधाय तयोर्विभावनाया क. प्रयोग इति चेत् प्रयोगमाह-

रूपादौ तदनित्यादौ तदपूरिप्रपूरयो. ।

तदसङ्गत्वे चर्याया. प्रयोग. प्रतिषेधतः ॥८॥

अविकारो न कर्त्ता च प्रयोगो दुष्करस्त्रिधा ।

यथाभव्य फलप्राप्तेरवन्ध्योऽभिमतश्च सः ॥९॥

अपरप्रत्ययो यश्च सप्तधा ख्यातिवेदकः ।

रूपादिसर्ववर्मा, तेषामेवानित्यताशून्यतादयः, प्रतिपूर्णापूर्णता, असङ्ग, अन्यथाऽविकारः, अकर्तृत्वम्, त्रिसर्वजतात्मकानां यथाक्रम उद्देशप्रयोगकारित्राणां दुष्करता, यथाभव्यफलप्राप्त्या अवन्ध्यता, परप्रत्ययानिर्गमित्वम्, परिणाम-समाहार-विरोध-प्रत्यय-असङ्क्रान्ति-निराधार-अकारकात्मक-सप्तख्यातिसिद्धपरि-ज्ञानस्य निराकरणम्, तदेवमन्वयमुखेन बोधिसत्त्वानां दशविधः प्रयोगः कथितः, अर्थाद् यथोक्तविपर्ययेण श्रावकादीनां प्रयोगो भवति ।

८-समता

समताद्वारेण प्रयोगो भावनीय इति प्रयोगानन्तरं समतामाह-

चतुर्धाऽमनना तस्य रूपादौ समता मता ॥१०॥

इति । रूपाद्यभिनिवेशनीलादिनिमित्तप्रपञ्चाधिगममननानां सर्वथानुप-नन्दिरिति प्रयोगममनात्वात् समता भवति ।

९-दर्शनमार्गः

प्रयोगममता प्रतिविध्य दर्शनमार्गो भावनीय इति दर्शनमार्गमाह-

धर्मज्ञानान्वयज्ञानक्षान्तिज्ञानक्षणात्मकः ।

दुःखादिसत्ये दृड्मार्ग एष सर्वज्ञतानये ॥११॥

इति । प्रतिसत्य धर्मज्ञानक्षान्तिर्धर्मज्ञानमन्वयज्ञानक्षान्तिरन्वयज्ञानमित्येव षोडशक्षणात्मकः सर्वज्ञताधिकारे दर्शनमार्गो भवति ।

ननु कः सत्यस्याकार इत्याह—

रूप न नित्य नानित्यमतीतान्त विशुद्धकम् ।

अनुत्पन्नानिरुद्धादि व्योमाभं लेपवर्जितम् ॥१२॥

परिग्रहेण निर्मुक्तमव्याहारं स्वभावतः ।

प्रव्याहारेण नास्यार्थं परेषु प्राप्यते यतः ॥१३॥

नोपलम्भकृत्यन्तविशुद्धिव्याध्यसम्भवः ।

अपायोच्छ्रित्यकल्पत्वे फलसाक्षात्क्रिया प्रति ॥१४॥

अससर्गो निमित्तैश्च वस्तुनि व्यञ्जने द्वये ।

ज्ञानस्य या चानुत्पत्तिरिति सर्वज्ञताक्षणाः ॥१५॥

नैःस्वाभाव्येन रूपादि नित्यानित्यवियोगान्न नित्यं नानित्यम्, दुःखादुःख-विगमत्वेन अपगतशाश्वतोच्छेदान्तम्, शून्याशून्यरहितत्वाद् विशुद्धम्, आत्मानात्मस्वभावाभावान्नोत्पन्नं न निरुद्धं न संक्लिष्टं न व्यवदातमित्यादयो दुःख-सत्याकारा भवन्ति ।

हेत्वहेतुतुच्छत्वादाकाशसदृशम्, समुदयासमुदयविसंयोगात् सर्वक्लेशोप-क्लेशनिरुपलिप्तम्, प्रभवाप्रभवासम्बद्धत्वात् परिग्रहेण निर्मुक्तम्, प्रत्ययाप्रत्यय-विमुक्तत्वात् स्वरूपतोऽवचनीयमिति समुदयसत्याकारा भवन्ति ।

यस्मान्निरोधानिरोधेनासम्बन्धः, तस्मान्निरोधसत्यार्थो वचनोदाहरणेन सन्तानान्तरेऽप्रापणीयः, शान्ताशान्ताभावान्नोपलम्भकरणम्, प्रणीताप्रणीत-विकलत्वादतिक्रान्तोभयान्ता विशुद्धिः, निःसरणानिःसरणविविक्तत्वात् सर्वव्याध्य-नुत्पाद इति निरोधसत्याकारा भवन्ति ।

मार्गमार्गरहितत्वादपायोच्छ्रित्तिः, न्यायान्यायासश्लेषात् फलसाक्षात्करण-प्रत्युपायोऽविकल्पत्वम्, प्रतिपत्त्यप्रतिपत्तिविनिर्मुक्तत्वेन सर्वधर्माणां निमित्तैर-

ससर्गः, नैर्याणिकानैर्याणिकविकल्पत्वेनोभये वाच्यवाचकभावलक्षणे ज्ञेये शब्दे ज्ञानस्यानुत्पत्तिरिति मार्गसत्याकारा भवन्ति ।

एवमेते आकारा सर्वज्ञताक्षणा इति बोधिसत्त्वानां दर्शनमार्गः, तद्विपर्ययेण श्रावकादीनामनित्यादिभिराकारैः सर्वज्ञताया दर्शनमार्गो विभावनीयः । श्रावकमार्गो बोधिसत्त्वेन परिज्ञातव्यो न साक्षात्करणीय इति भावनामार्गो न निर्दिष्टः ।

विस्तरेण एव निर्दिश्य सकलार्थसङ्ग्राहकत्वेन त्रिसर्वज्ञतामुपसहरन्नाह—

इति सेय पुनः सेय सेय खलु पुनस्त्रिधा ।

अधिकारत्रयस्यैषा समाप्तिः परिदीपिता ॥१६॥

इति । यथोक्तनीत्या इयं सर्वाकारज्ञता, इयं मार्गज्ञता, इयं सर्वज्ञता चेत्येव परिवर्तत्रयेण प्रकारत्रयं परिसमाप्तम् ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमिताशास्त्रे तृतीयाधिकारवृत्तिः ।

सर्वाकाराभिसम्बोधाधिकारः चतुर्थः.

१-आकाराः

परिज्ञातत्रिसर्वज्ञतावशित्वार्थं पुनः सर्वाकारमार्गवस्तुज्ञानसङ्ग्रहेण त्रिसर्व-
ज्ञता भावयतीति सर्वाकाराभिसम्बोध इत्याह—

वस्तुज्ञानप्रकाराणामाकारा इति लक्षणम् ।

सर्वज्ञताना त्रैविध्यात् त्रिविधा एव ते मताः ॥१॥

नित्यादिग्राहविपक्षस्य प्रतिपक्षधर्मतास्वभावानामनित्याद्यालम्बनज्ञान-
प्रकाराणामाकारत्वेन व्यवस्थानं लक्षणम् । ते चाकारास्त्रिसर्वज्ञताभेदात् त्रि-
प्रकारा एव मताः ।

सामान्येनाकारान् निर्दिश्य इदानीं विशेषेणाह—

असदाकारमारभ्य यावन्निश्चलताकृतिः ।

चत्वारः प्रतिसत्ये ते मार्गो पञ्चदश स्मृताः ॥२॥

इति । तत्र त्रिसर्वज्ञतामधिकृत्य असद्-अनुत्पाद-विवेक-अनवमर्दनीय-अपद-
आकाश-अप्रव्याहार-अनाम-अगमन-असह्य-अक्षय-अनुत्पत्तय इति द्वादश आकारा
हि यथाक्रमं दुःखादिसत्यत्रयस्य अनित्यादिलक्षणा भवन्ति ।

क्लेशावरणप्रतिपक्षत्वेनैकः अनास्रवमार्गः, सर्वज्ञतया प्रत्येकबुद्धाः सङ्गृ-
हीता इति तेषां ज्ञेयावरणप्रतिपक्षत्वेन द्वौ सास्रवानास्रवभावनामार्गौ चेति मार्गाः
त्रिप्रकाराः ।

तत्र प्रथमे अकारकाजानकासक्रान्त्यविनयाकारा इति चत्वारो यथाक्रमं
मार्गादिलक्षणा (क्लेशावरणप्रतिपक्षे) भवन्ति ।

द्वितीये स्वप्न-प्रतिश्रुत्का-प्रेतिभास-मरीचि-मायाकारा इति पञ्च यथाक्रमं
निःस्वभावे-अनुत्पन्न-अनिरुद्ध-आदिशान्त-प्रकृतिपरिनिवृत्तिलक्षणाः सामान्यतो
ज्ञेयावरणप्रतिपक्षभूताः सन्ति ।

तृतीये असक्लेश-अव्यवदान-अनुपलेप-अप्रपञ्च-अमनन-अचलाकारा. पट्-
यथाक्रमं संक्लेश-व्यवदान-क्लेशवासना-रूपादिप्रपञ्च-स्वाधिगम-परिहाणि-
विकल्पाना प्रतिनियतज्ञेयावरणाना प्रतिपक्षभूता भवन्ति ।

इत्येव मार्गसत्यस्य पञ्चदश आकाराः । समुदायेन सप्तविंशतिरिति
सर्वज्ञताकारा भवन्ति ।

तदनन्तर मार्गज्ञताया आकारा इत्याह—

हेतौ मार्गे च दु खे च निरोधे च यथाक्रमम् ।

अष्टौ ते सप्त पञ्चेति षोडशेति च कीर्तिता ॥३॥

तत्र संक्लेशेतरपक्षाश्रयेण समुदयमार्गसत्ये कारणम्, दुःखनिरोधसत्ये च
फलमित्यर्थद्वारेण निर्दिष्टे समुदयमार्गदुःखनिरोधसत्येषु यथासंख्यमष्टाद्याकारा
बोद्धव्याः ।

तत्र विराग-असमुत्थान-शान्त-अराग-अद्वेष-अमोह-निःक्लेश-निःसत्त्वाकारा
एव यथाक्रमं यो हेतुः छन्दो रागो नन्दी च, यः समुदयः रागो द्वेषो मोहश्च, यः
प्रभवः परिकल्पः, यच्च प्रत्ययः सत्त्वाभिनिवेश इति एतेषां प्रतिपक्षभूतत्वेन त्रयस्त्रय
एक एक इत्यष्टावाकाराः समुदयसत्ये भवन्ति ।

अप्रमाण-अन्तर्द्वयाननुगम-असम्भिन्न-अपरामृष्ट-अविकल्प-अप्रमेय-असङ्गा-
कारा यथाक्रमं यः सर्वसत्त्वावकाशदो मार्गः यथा च सर्वसत्त्वावकाशदः, यो न्यायो
यथा च न्यायः, या प्रतिपत्तिर्यथा च प्रतिपत्तिः, यच्च निर्याणमिति तत्स्वभावा द्वौ
द्वौ द्वावेक इति सप्ताकारा मार्गसत्ये भवन्ति ।

अनित्य-दुःख-शून्य-अनात्माकारा पञ्चमालक्षणाकारस्वभावा इत्येव
पञ्चाकारा दुःखसत्ये भवन्ति ।

अध्यात्मब्रह्मोभयवस्तूना निरोधेनाध्यात्मब्रह्मोभयशून्यताकारास्त्रय
निरोधाकारस्वभावाः, शून्यताया भाजनलोके परमार्थे संस्कृतेऽसंस्कृते शाश्वतोच्छे-
दान्तेऽनवरागससारे अधिगतधर्मानवकारे अभिनिवेशस्य प्रज्ञप्त्यात्मकस्य निरोधेन
यथाक्रमं शून्यता-महत्-परमार्थ-संस्कृत-असंस्कृत-अत्यन्त-अनवराग-अनवकारशून्य-
ताकारा अष्टौ शान्ताकारस्वभावाः, प्रणीताकारः परपरिकल्पितकारकनिरोधेन

प्रकृतिशून्यताकारः, विषयभ्रान्त्यात्मिकाना प्रज्ञमिलक्षणकालभ्रान्तीना च निरोधेन सर्वधर्मस्वलक्षणानुपलम्भशून्यताकारास्त्रयो नि सरणाकारस्वभावा, स्वभाव-निरोधेन अभावस्वभावशून्यताकार एक नि सरणाकारात्मक इत्येव षोडशाकारा निरोधसत्ये भवन्ति । समुदायेन षट्त्रिंशदिति मार्गज्ञताकारा ।

तदनन्तर सर्वाकारज्ञताकारा इत्याह—

स्मृत्युपस्थानमारभ्य बुद्धत्वाकारपश्चिमा ।

शिष्याणा बोधिसत्त्वाना बुद्धाना च यथाक्रमम् ॥४॥

सप्तत्रिंशच्चतुस्त्रिंशत्त्रिंशन्नव च ते मता ।

त्रिसर्वज्ञत्वभेदेन मार्गसत्यानुरोधतः ॥५॥

स्मृत्युपस्थानमारभ्य बुद्धाकारपर्यन्ताना हि त्रिसर्वज्ञतासङ्गृहीतमार्गद्वारेण सर्वाकारज्ञतया सर्वेषामार्यपुद्गलाना सङ्ग्रहणेन च यथासख्य श्रावकाणा सप्त-त्रिंशत्, बोधिसत्त्वाना चतुस्त्रिंशत्, बुद्धाना त्रिंशन्नव चेति मता । तत्र सर्वज्ञताया-मादौ चतुःसत्यावताराय स्वसामान्यलक्षणपरीक्षितकायवेदनाचित्तधर्मस्मृत्युपस्था-नाकाराश्चत्वारो वस्तुपरीक्षामार्ग । ततोऽवतीर्णस्य वीर्यमिति उत्पन्नानुत्पन्नस्य अकुशलस्य कुशलस्य च यथाक्रम सम्यक्प्रहाणानुत्पादनार्थ वर्धन (भूयोभाव)-उत्पादनार्थ च हेतुभूतवीर्यात्मका सम्यक्प्रहाणाकाराश्चत्वारो व्यावसायिकमार्ग । वीर्यवतश्चित्तकर्मण्यतापादनमिति छन्दवीर्यचित्तमीमासासमाधिप्रहाणसंस्कार-समन्वागतद्विपादाकाराश्चत्वार समाधिपरिकर्ममार्ग । कृतचित्तपरिकर्मणोऽ-नन्तरमूष्ममूर्धप्रयोग इति ऊष्ममूर्धस्वभावा श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिप्रज्ञेन्द्रिया-कारा पञ्च सम्यग्भिसमयप्रायोगिकमार्ग । अधिगतोष्मादेः क्षान्त्यग्रधर्मप्रयोग इति क्षान्त्यग्रधर्मस्वभावा श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिप्रज्ञाबलाकारा पञ्च अभिसमय-सश्लेषमार्ग । विदितोष्मादिचतुष्कस्य सत्यदर्शनमार्गोत्पाद इति स्मृतिधर्मप्रविचय-वीर्यप्रीतिप्रसन्नबन्धिसमाध्युपेक्षाकारा सप्त बोध्यङ्गान्यभिसमयमार्ग । परिज्ञातसत्य-दर्शनस्य भावनामार्गोत्पाद इति सम्यग्दृष्टिसकल्पवाक्कर्मन्ताजीवव्यायामस्मृति-समाध्यायाष्टाङ्गमार्गाकारा विशुद्धनैर्याणिकमार्ग इति शिष्याणा सर्वज्ञतामार्गाधि-ष्ठाना सप्तत्रिंशदाकारा भवन्ति ।

मार्गज्ञताया दृष्टिकृतप्रतिपक्षः, तन्निमित्तविकल्पप्रतिपक्ष, त्रैधातुकप्रणिधानप्रतिपक्ष इति तत्स्वभावा यथाक्रम शून्यानात्माकारस्वभाव प्रथम विमोक्षमुखम्, निरोधमार्गसत्याकारस्वभावं द्वितीयम्, अनित्यदुःखसमुदयसत्याकारस्वभाव तृतीयमित्येव त्रिविमोक्षमुखाकारास्त्रयः प्रतिपक्षमार्गः ।

अविभावितविभावितरूपसंज्ञत्वाद् यथाक्रममध्यात्म रूप्यरूपीति वहिर्वा रूपाणि पश्यतीत्येतौ निर्माणावरणप्रतिपक्षेण द्वौ विमोक्षौ । शुभाशुभरूपनिमणि च यथाक्रममाभोग प्रातिकूल्यञ्च संक्लेशः तत्प्रतिपक्षेण शुभं विमोक्षमुखकायेन साक्षात्कृत्वोपसम्पद्य विहरतीत्येको विमोक्ष इति विमोक्षाकाराः त्रयो निर्याणमार्गः ।

मोक्षानुकूलविहारमार्गस्वभावाश्चतुरारूप्यसमापत्त्याकाराः शान्तविहारस्वभाव सज्ञावेदितनिरोधाकार एक इति पञ्चाकारा दृष्टधर्मसुखविहारमार्गः ।

चतुर्ध्यानारूप्यनिरोधसमापत्त्याकारा नव लोकोत्तरमार्गः । चतुसत्यसङ्गृहीताः क्लेशविसयोगलक्षणानन्तर्यमार्गाकाराश्चत्वारः प्रहाणमार्गः । दानादिपारमिताकारा दश बुद्धत्वमार्गः । तदेवं बोधिसत्त्वानां मार्गज्ञतामार्गाधिष्ठानाश्चतुस्त्रिंशदाकारा भवन्ति ।

सर्वाकारज्ञताकारस्तु निरतिशयत्वादेक एव केवलमसाधारणमार्गः । तत्र स्यानास्थान-कर्मविपाक-नानाधिमुक्ति-अनेकलोकधातु-इन्द्रियपरापर-सर्वत्रगामिनी-प्रतिपत्-संक्लेशव्यवदान-पूर्वनिवासानुस्मृति-च्युत्युपपत्ति-आत्मवक्षयज्ञानबलाकारा दश । बुद्धोऽहमित्यात्मप्रतिज्ञाने रागादीनामन्तरायत्वाख्याने सर्वज्ञतादिमार्गस्य निर्याणन्वप्रकाशने क्षीणान्धत्वेनात्मनोऽभ्युपगमे च पर्यनुयोक्तुरभावेन वैशारद्याकाराश्चत्वारः । पर्याये धर्मलक्षणे जनपदभाषाया धर्मप्रभेदे च यथाक्रम धर्मार्थ-निस्त्किप्रतिभानप्रतिमविदाकाराश्चत्वारः । नास्ति स्खलितं रवितं मुपितम्मृतिर-समाहितं चित्तं नानात्वसज्ञा अप्रतिसख्यायोपेक्षा चेत्येवमाकाराः षट् । नास्ति छन्दतो वीर्यतः स्मृतितः समावेः प्रज्ञाया विमुक्तेश्च परिहाणिरित्येवमाकाराः षट् । कायवाङ्मनस्कर्मणां ज्ञानपूर्वज्ञमानुपरिवर्तनाकारास्त्रयः । अतीतानागत-प्रत्युत्तान्नेषु असङ्गाप्रतिहृतज्ञानाकारास्त्रय इति अष्टादणावेणिकबुद्धधर्माकाराः । सर्वबुद्धभाषिततथ्यता - सर्वधर्मवर्तनस्वयम्भू - सर्वाकाराभिसम्बोधिबुद्धत्वाकाराः त्रयश्च । इत्येकोनचत्वारिंशदाकाराः सर्वाकारज्ञतामार्गाधिष्ठाना भवन्ति ।

तत्रानास्रवाः सास्रवाश्च सर्वज्ञताकारा यथाक्रमं श्रावकबोधिसत्त्वभेदेन ।
मार्गज्ञताकारा सास्रवा एव, बोधिसत्त्वानामत्यन्तक्लेशाप्रहाणात् । अनास्रवा एव
सर्वाकारज्ञताकाराः सर्वथा सवासनसर्वक्लेशज्ञेयावरणप्रहाणेन सम्यक्सम्बुद्धस्य
सर्वधर्मवशवर्तित्वाद्, इत्येकत्र गण्यमानं त्रिसप्तत्युत्तरशतमित्याकाराः ।

विशिष्टप्रयोगैराकारा भावयितव्याः, ते च प्रयोक्तार विना कथयितुमशक्या
'इति श्रवणादिभाजन प्रयोक्तारमाह—

कृताधिकारा बुद्धेषु तेषूत्तमशुभमूलकाः ।

मित्रैः सनाथाः कल्याणैरस्याः श्रवणभाजनम् ॥६॥

बुद्धोपासनसम्प्रश्नदानशीलादिचर्यया ।

उद्ग्रहधारणादीना भाजनत्वं सता मतम् ॥७॥

अतीतप्रत्युत्पन्नबुद्धेषु सामान्येनोपशोधितशुभमूलकाः, कायाद्युपस्थाना-
राधनात् कृततथागतपर्युपासनाः, कृतसंकास्थानपरिप्रश्ना, कृतदानादिदशपार-
मिताप्रतिपत्त्यनुष्ठानाः, कल्याणमित्रैरधिष्ठिताश्च यथाक्रममाकारलक्षणाया
मातुरस्या ग्रन्थश्रवणधारणामुषितार्थयथानयमनस्काराणां भाजनं बुद्धादिभिः
मतमिति ।

२-प्रयोगाः

प्रयोक्तारं निर्दिश्य प्रयोग इत्याह—

रूपादिष्वनवस्थानात् तेषु योगनिषेधतः ।

तत्तथतागम्भीरत्वात् तेषां दुरवगाहतः ॥८॥

तदप्रामाण्यतः कृच्छ्राच्चिरेण प्रतिबोधतः ।

व्याकृताविवर्त्यत्वे निर्याणे सनिरन्तरे ॥९॥

आसन्नबोधे क्षिप्रञ्च परार्थेऽवृद्धयहानितः ।

धर्माधिर्माद्यदृष्टौ च रूपाचिन्त्याद्यदर्शने ॥१०॥

रूपादेस्तन्निमित्तस्य तद्भावस्याविकल्पक ।

फलरत्नप्रदाता च शुद्धक समवधिश्च स ॥११॥

रूपादिषु नि स्वभावतयाऽनवस्थानम्, अयोग एव तेषु प्रयोगो भवति, तावेव रूपादितथतास्वरूपत्वेन गम्भीर, दुरवगाह, अप्रमाणश्चेत्येवमभिसम्बोधाना यथा-सख्य रूपादिष्वनवस्थान-अयोग-गम्भीर-दुरवगाह-अप्रमाणानीति पञ्च प्रयोगाः । प्रज्ञापारमिताया उत्त्रास-अनुत्त्रास-सम्यगुद्ग्रहण-आन्तरायिकधर्मवर्जन-सततधर्म-भावन-अभिनवानास्रवधर्माधारत्व - धर्मकायफलाभिनिर्वर्तन- धर्मचक्रप्रवर्तन-वृद्धि-परिहाण्यदर्शन - कामघातवनुपलम्भ- रूपाद्यचिन्त्याकारामनन- रूपतन्निमित्ततत्त्व-भावाविकल्प- प्रथमफलदर्शन - रूपविशुद्धि- सवत्सराभियोगानुत्सर्गादिप्रतिपत्तिमता यथाक्रम महत्कृच्छ्रचिराभिसम्बोध- व्याकरणलाभ - अविनिवर्तनीय-निर्याण-निर-न्तर-आसन्नाभिसम्बोध-क्षिप्राभिसम्बोध-परार्थ- अवृद्धयपरिहाणि-धर्माधर्माद्यनुपल-म्भ-रूपाद्यचिन्त्याकारनिरोध- रूपादिभावाविकल्प- फलरत्नदान- विशुद्धि - अवधि-प्रयोगा पञ्चदशवा इति विंशतिप्रयोगा भवन्ति ।

३-गुणाः

प्रयोगानन्तर गुणदर्शनपूर्वक सुतरामभ्यस्यन्ते प्रयोगा इति तद्गुणान् आह—

माराणा शक्तिहान्यादिश्चतुर्दशविधो गुण ।

मारशक्तिव्याघात-बुद्धसमन्वाहारज्ञातत्व-बुद्धप्रत्यक्षीकरण-सम्यक्सम्बोधा-सन्नीभाव- महार्थतादि- देशनिरूपण - सर्वानास्रवधर्मपरिपूरिगुण- कथापुरुषता-अभे-द्यता-असाधारणकुशलमूलोत्पत्ति - प्रतिज्ञायाथार्थ्यसम्पादन - उदारफलपन्निग्रहण - मत्त्वार्थप्रतिपत्ति-नियतिलाभा इति गुणा यथामख्य बुद्धाधिष्ठान-आनुभाव-ज्ञानदर्शन-आसन्नीभाव-महानुशम-कृत्यकरण- प्रतिपक्षधर्मपरिपूरण- सर्वाकारज्ञता-कथाकथन-मानाथ्यकरण-महोदारप्रीतिसम्पादन - तत्प्रतिज्ञावचनानुमोदन-गम्भीर-धर्माभिलाष-सत्त्वार्थकरण- अविकलप्रज्ञापारमिताप्रापका इत्येतदविपरीतप्रयोगा-नुमोदनान् चतुर्दश गुणा उत्पद्यन्ते प्राप्यन्ते च ।

४-दोषाः

तदनन्तर के पुनः प्रयोगान्तरायकरा दोषाः, येषा परिवर्जनेन प्रयोगा भाव-
यितव्या इत्यन्तरायकरान् दोषानाह—

दोषाश्च षड् विबोद्धव्याश्चतुर्भिर्दशकैः सह ॥१२॥

महाकृच्छ्रप्राप्ति, अत्याशुप्रतिभानता, कायदौष्टुल्यम्, चित्तदौष्टुल्यम्,
अयोगविहितस्वाध्यायादिकम्, वैमुख्यनिमित्तग्राहिता, हेत्वभिनिवेशभ्रंश, प्रणीता-
स्वादभ्रंशः, सर्वथा उत्तमयानसंग्रहभ्रंशः, सर्वदोद्देशभ्रंश इति प्रथम दशकम् ।

हेतुफलसम्बन्धभ्रंशः, निरुत्तरभ्रंशः, बहुविधविषयविकल्पप्रतिभानोत्पादः,
अक्षरलिखनाभिनिवेशः, अभावाभिनिवेशः, अक्षराभिनिवेशः, अनक्षराभिनिवेशः,
जनपदादिमनस्कारः, लाभसत्कारश्लोकास्वादनम्, अमार्गोपायकौशलमार्गणमिति
द्वितीयं दशकम् ।

यथासंख्यं श्रोतावक्त्रोः पूर्वापरयोः कस्यचिदभिसम्बन्धेन छन्दकिलासवैधुर्यम्,
छन्दविषयभेदवैधुर्यम्, अल्पेच्छतानल्पेच्छतावैधुर्यम्, घृतगुणयोगायोगौ, कल्याणा-
कल्याणधर्मत्वम्, त्यागमात्सर्यम्, दानाग्रहणम्, उद्धटितज्ञविपञ्चितज्ञत्वम्, सूत्रादि-
धर्माभिज्ञानभिज्ञत्वम्, पट्पारमितासमन्वागमासमन्वागमाविति तृतीय दशकम् ।

तथैव उपायानुपायकौशले, धारणीप्रतिलम्भाप्रतिलम्भौ, लिखितुकामताऽ-
लिखितुकामते, विगताविगतकामच्छन्दत्वे चेति चत्वारि, अपायगतिवैमुख्यम्,
सुगतिगमनसौमनस्यमिति द्वे, यथासंख्यं श्रोतावक्त्रोः पूर्वापरयोः कस्यचिदभि-
सम्बन्धेन एकाकिर्षदभिरतिः, अनुबन्धकामानवकाशदानत्वम्, आमिपकिञ्चि-
त्काभिलाषतददातुकामता, सदसज्जीवितान्तरायदिग्गमनमिति चत्वारि च चतुर्थं
दशकम् ।

तथैव दुर्भिक्षदिग्गमनागमनम्, चौराद्याकुलितदिग्गमनागमनम्, कुलाव-
लोकनदौर्मनस्यमिति त्रीणि, मारभेदप्रयोगः, प्रतिवर्णिकोपसंहारः, अयथाविषय-
स्पृहोत्पादनमिति अपराणि त्रीणि । इत्येव पट्चत्वारिंशदोषा भवन्ति ।

५-लक्षणानि

दोषानन्तर यथासख्यं गुणदोषादानत्यागेन प्रयोगा भावनीया लक्षणज्ञान-
पूर्वकमिति तेषा लक्षणमाह—

लक्ष्यते येन तज्जेय लक्षण त्रिविध च तत् ।

ज्ञान विशेष कारित्र स्वभावो यश्च लक्ष्यते ॥१३॥

प्रयोगाणा लक्षण करणसाधनपरिग्रहेण ज्ञान-विशेष-कारित्रस्वरूपम्, कर्म-
साधनपरिग्रहेण च स्वभावात्मकमिति लक्षण चतुर्विध बोद्धव्यम् ।

तत्र तावत् ज्ञानलक्षण त्रिसर्वज्ञताभेदेन भिद्यमानं सर्वज्ञताद्वारेणाह—

तथागतस्य निर्वृत्तौ लोके चालुज्यनात्मके ।

सत्त्वाना चित्तचर्यासु तत्सक्षेपे बहिर्गतौ ॥१४॥

अक्षयाकारताया च सरागादौ प्रविस्तृते ।

महद्गतेऽप्रमाणे च विज्ञाने चानिदर्शने ॥१५॥

अदृश्यचित्तज्ञाने च तदुन्मिञ्जादिसञ्जकम् ।

पुनस्तथताकारेण तेषा ज्ञानमत परम् ॥१६॥

तथताया मुनेर्बोधतत्पराख्यानमित्ययम् ।

सर्वज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणसंग्रह ॥१७॥

तथागतनिर्वृत्ति- लोकालुज्यता- सत्त्वचित्तचरित - चित्तसक्षेप- चित्तविक्षेप-
चित्ताक्षयाकार- मरागादिचित्त- 'आदि' -शब्दमद्गृहीतविगतरागचित्त- विपुलचित्त-
महद्गतचित्त - अप्रमाणचित्त - अनिदर्शनचित्त - अदृश्यचित्त- चित्तोन्मिञ्जितादि-
उन्मिञ्जितादिनयताकार - तथागततथताबोधतत्पराख्यानप्रज्ञपनञ्चेत्येभि-
षोडशभिः ज्ञानाकारप्रकारैः यथानय सर्वज्ञताप्रयोगाः सम्यग् लक्ष्यन्त इति ज्ञान-
लक्षण सर्वज्ञतया सद्गृहीतम् ।

तदनन्तरं मार्गज्ञताधिकारेणाह—

शून्यत्वे सानिमित्ते च प्रणिधानविवर्जिते ।

अनुत्पादानिरोधादौ धर्मताया अकोपने ॥१८॥

असकारेऽविकल्पे च प्रभेदालक्षणत्वयो . ।

मार्गज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणमिष्यते ॥१९॥

शून्यतानिमित्ताप्रणिहितानुत्पादानिरोधात्मकानि । आदिशब्देन असक्लेशा-
व्यवदानाभावस्वभावानिश्रिताकाशलक्षणानि एतानि षट् सङ्गृहीतानि । धर्मताऽ-
विकोपनासकाराविकल्पप्रभेदालक्षणानि चेत्येभि षोडशभि ज्ञानाकारप्रकारैः
यथावत् मार्गज्ञताप्रयोगा लक्ष्यन्त इति ज्ञानलक्षण मार्गज्ञतासङ्गृहीतम् ।

तदनन्तरं सर्वाकारज्ञताद्वारेणाह—

स्वधर्ममुपनिश्रित्य विहारे तस्य सत्कृतौ ।

गुरुत्वे माननायाञ्च तत्पूजाऽकृतकत्वयो . ॥२०॥

सर्वत्र वृत्तिमज्ज्ञानमदृष्टस्य च दर्शकम् ।

लोकस्य शून्यताकारसूचकज्ञापकाक्षगम् ॥२१॥

अचिन्त्यशान्ततादर्शि लोकसज्ञानिरोधि च ।

ज्ञानलक्षणमित्युक्तं सर्वाकारज्ञतानये ॥२२॥

इति । तथागतस्वधर्मोपनिश्रयविहार-सत्कार-गुरुकार-मानना-पूजना-अकृत-
कत्व-सर्वत्रग-अदृष्टार्थदर्शक-लोकशून्यताकार-लोकशून्यतासूचक - लोकशून्यताज्ञापक-
लोकशून्यतादर्शक- अचिन्त्यतादेशना- शान्ततादेशना- लोकनिरोध- सज्ञानिरोधाख्यैः
एभि. षोडशभिर्ज्ञानाकारप्रकारैः यथावत् सर्वाकारज्ञताप्रयोगा लक्ष्यन्त इति ज्ञान-
लक्षण सर्वाकारज्ञतासंगृहीतं भवति ।

नवभिरन्तरश्लोकैरेवं ज्ञानलक्षणमभिधाय ज्ञानाकारेण परिच्छिन्नानां
विशेषो ज्ञेय इति ज्ञानलक्षणानन्तरम् अन्तरश्लोकेन विशेषलक्षणमाह—

अचिन्त्यादिविशेषेण विशिष्टैः सत्यगोचरैः ।

विशेषलक्षणं षड्भिर्दशभिश्चोदितं क्षणैः ॥२३॥

इति । अचिन्त्यातुल्यादिविशेषविशिष्टैर्दुःखादिसत्यविषयैः षोडशभिर्धर्मा-
न्वयज्ञानक्षान्तिज्ञानक्षणैर्मार्गज्ञतादिप्रयोगा लक्ष्यन्ते इति विशेषलक्षणम् ।

क पुनरचिन्त्यादिविशेष इत्यन्तरश्लोकत्रयमाह--

अचिन्त्यातुल्यते मेयसख्ययोः समतिक्रमौ ।

सर्वार्यसग्रहो विज्ञवेद्यासाधारणज्ञते ॥२४॥

क्षिप्रज्ञान्यूनपूर्णत्वे प्रतिपत्समुदागमौ ।

आलम्बनञ्च साधारं साकल्य सम्परिग्रहः ॥२५॥

अनास्वादश्च विज्ञेयो विशेषः षोडशात्मकः ।

विशेषमार्गो मार्गेभ्यो येनान्येभ्यो विशिष्यते ॥२६॥

इति । सम्यक्सम्बुद्धादे सुसंगृहीतप्रज्ञावलेन अचिन्त्यता, अतुल्यता, प्रमेय-
समतिक्रमः, सख्येयसमतिक्रमः, सर्वार्यपुद्गलसग्रहः, विज्ञपुरुषवेदनीयता, श्रावका-
द्यगोचरवस्तुपरिज्ञानम्, स्वमतापेक्षक्षिप्राभिज्ञताज्ञानम्, सवृत्तिपरमार्थसत्याश्रित-
सर्वधर्मान्यूनपूर्णता, त्रिमण्डलविशुद्धदानादिपट्पारमिताप्रतिपत्तिः, सम्यक्-
प्रयोगेनानेककल्पेषु आसादितपुण्यज्ञानसमुदागमौ, अविकल्पेन सर्वधर्मालम्बनम्,
धर्मघातुस्वभाववोघिसत्त्वाधारः, प्रणिवानादिपट्पारमितापरिसमाप्तिहेतुसम्भारः,
कत्याणमित्रोपायेन सपरिग्रहः, अभिनिवेशानास्वाद इति षोडशात्मकं यथाक्रमं
दुःखादिसत्यक्षणानां विशेषः, येन श्रावकादिमार्गेभ्यो वोघिसत्त्वादीनां मार्गज्ञतादि-
द्वये विशेषमार्गो विशिष्यते । अतस्तेषां यथोक्तविशेषविकलोऽभिनिवेशाद्युत्पादन-
लक्षणत्वेन सुगमत्वान्नोक्तः ।

विशेषलक्षणेनावच्छिन्नानां किं कारित्रमिति अन्तरश्लोकद्वयेन कारित्र-
लक्षणमाह—

हितं मुखं च त्राणं च शरणं लयनं नृणाम् ।

परायणं च द्वीपं च परिणायकसंज्ञकम् ॥२७॥

अनाभोगं त्रिभिर्यानिः फलासाक्षात्क्रियात्मकम् ।

पश्चिमं गतिकारित्रमिदं कारित्रलक्षणम् ॥२८॥

इति । अनागतहित-ऐहिकसुख-दुःखरहिताविपाकधर्मतोपस्थापनार्थेन हितादित्रय सर्वज्ञताकारित्रम् । आत्यन्तिकहित-दुःखहेतुनिवर्तन-संसारनिर्वाण-समताधिगम-स्वपरार्थाधिगमाधारभाव-परार्थप्रतिपत्ति-अनाभोगप्रवृत्तसत्त्वार्थ-यान-त्रयनिर्याणफलासाक्षात्कारा इति यथाकालमुपसंहारार्थेन शरणादीनि सप्त मार्गज्ञता-कारित्राणि । सर्वाकारज्ञतया सर्वधर्मदैशिकत्वेन सर्वाकारज्ञताया एकमेव गति-कारित्रम् । कारित्राकारैरेव यथावद् सर्वज्ञतात्रयस्य प्रयोगा लक्ष्यन्त इति कारित्र-लक्षणम् ।

कारित्रलक्षणेनावच्छिन्नानां कः स्वभाव इति अन्तरश्लोकत्रयेण स्वभाव-लक्षणमाह—

क्लेशलिङ्गनिमित्तानां विपक्षप्रतिपक्षयोः ।

विवेको दुष्करैकान्ताबुद्देशोऽनुपलम्भकः ॥२६॥

निषिद्धाभिनिवेशश्च यश्चालम्बनसंज्ञकः ।

विप्रत्ययोऽविधाती च सोऽपदागत्यजातिकः ॥३०॥

तथतानुपलम्भश्च स्वभावः षोडशात्मकः ।

लक्ष्मीव लक्ष्यते चेति चतुर्थं लक्षणं मतम् ॥३१॥

इति । रागादिक्लेश-तल्लिङ्गकायदौष्टुल्य-तन्निमित्तायोनिशोमनसिकारादि-रागारागादिविपक्षप्रतिपक्षाणां शून्यत्वेन सर्वज्ञताविवेकस्वभावचतुष्टयम् । पर-मार्थासत्सत्त्वपरिनिर्वाणदुष्करकारक - अन्ययानापातलक्षणैकान्तिक-चिरसाध्यो-त्तमोद्देश-भाव्यभावकधर्मानुपलम्भ-समस्तभावाभिनिवेशनिषेधा इत्येते पञ्च मार्गज्ञतास्वभावाः । सर्वज्ञतामार्गज्ञतासङ्गृहीतवस्तुविशेषालम्बनम्, लोकप्रतिपत्ति-ग्रहणादिविपरीतनिर्देशात् विप्रत्ययः, रूपाद्यविधातिज्ञानम्, ज्ञानज्ञेयानुपलम्भेन अप्रतिष्ठम्, तथतया अगतिः, रूपादिनि स्वभावत्वेन अजातिकः, भावाभावादिस्व-भावत्रयानुपलम्भ इति एते सर्वाकारज्ञतायाः सप्त स्वभावाः । इत्येव षोडशभिः स्वभावैर्यथावत् त्रिसर्वज्ञताप्रयोगा लक्ष्मीव लक्ष्यन्ते इति चतुर्थं स्वभावलक्षणं मतम् । इत्येव सामान्येन एकत्र कृतानि एकनवति लक्षणानि भवन्ति ।

६-मोक्षभागीयम्

यथोक्तप्रयोगपरिज्ञानं मोक्षभागीयकुशलमूलवत् एव भवतीति मोक्ष-
भागीयमाह—

अनिमित्तप्रदानादिसमुदागमकौशलम् ।

सर्वाकारावबोधेऽस्मिन् मोक्षभागीयमिष्यते ॥३२॥

इति । अनिमित्तानाम्वनजानाकारेण दानादिपारमिता आरभ्य सर्वाकारज्ञता-
पर्यन्त स्वसन्ताने समुदागमे कौशलमेवास्मिन् सर्वाकाराभिसम्बोधे मोक्षभागीय-
मिष्टम् ।

किञ्च तत्कौशलमिति तद्दर्शनायान्तरश्लोकी आह—

बुद्धाद्यालम्बना श्रद्धा वीर्यं दानादिगोचरम् ।

स्मृतिराशयसम्पत्तिः समाधिरविकल्पना ॥३३॥

धर्मेषु सर्वैराकारैर्ज्ञानं प्रज्ञेति पञ्चधा ।

तीक्ष्णैः सुबोधा सम्बोधिर्दुर्वोधा मृदुभिर्मता ॥३४॥

इति । अनिन्द्रियस्वभावाः श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिविशिष्टप्रज्ञा यथासंख्यं
बुद्ध-दान-आशयसम्पत्ति-अविकल्प-सर्वधर्मसर्वाकारपरिज्ञादिषु पञ्चविवविषयेषु
कौशलम् । एवमपि न सर्वैरनुत्तरा सम्यक्सम्बोधिः प्राप्या । धर्मतेयं यतोऽधिमात्रैः
श्रद्धादिभिः सम्यक्सम्बोधिः सुबोधा, मृदुभिस्तैरेव दुर्वोधेत्यर्थादिदमाक्षिप्तम् ।
मध्यैः प्रत्येकबुद्धबोधिर्मृदुभिः श्रावकबोधिश्चाधिगम्यत इति ।

७-निर्वेधभागीयम्

उत्पन्नमोक्षभागीयस्योत्साहिनो निर्वेधभागीयमुत्पद्यत इत्याह—

आलम्बनं सर्वसत्त्वा ऊष्मणामिह शस्यते ।

ममचित्तादिराकारस्तेष्वेव दशबोदितः ॥३५॥

स्वयं पापान्निवृत्तस्य दानाद्येषु स्थितस्य च ।

तयोर्नियोजनान्येषा वर्णवादानुकूलते ॥३६॥

मूर्धंग स्वपराधारं सत्यज्ञानं तथा क्षमा ।

तथाग्रधर्मा विज्ञेयाः सत्त्वाना पाचनादिभिः ॥३७॥

इति । अस्यां सर्वाकाराभिसम्बोधी सममैत्रहिताप्रतिधाविहेठनाचित्ता-
कारैः पञ्चभिर्मितापितृचित्तभ्रातृभगिनीचित्तपुत्रदुहितृचित्तमित्रामात्यचित्तज्ञाति -
सालोहितचित्ताकारैः अन्यैः पञ्चभिः सत्त्वालम्बने ऊष्मगतमिष्यते ।

संक्षेपतोऽकुशलकुशलयोर्यथासख्य हानोपादानाभ्यां स्वयं निवृत्तस्य प्रवृत्तस्य
च, तद्द्वारा अन्येषां पापान्निवर्तन कुशले च प्रवर्तनमिति द्वावाकारौ । तथैव
अन्येषां स्वयम्प्रवृत्तौ वर्णवादोऽनुकूलता चेति धर्मप्रभेदद्वैविध्येन हि अनन्ताकारा
इति सत्त्वालम्बने मूर्धंगतो भवति ।

यथा मूर्धंगते स्वपराधिष्ठानभेदेन आलम्बनाकाराः, तथा नियोजनवर्णवादा-
नुकूलताद्याकारैः स्वपराधिष्ठानदुःखादिसत्येष्वालम्बनमेव क्षान्तिर्भवति ।

पूर्ववत् स्वपराधिष्ठानपाचनमोचनाद्याकारैः सत्त्वालम्बनमेव अग्रधर्मा
भवन्तीत्येव निर्वेधभागीया भवन्ति ।

सर्वाकारमार्गवस्तुविभावनाभेदेन यथाक्रम सर्वाकारज्ञतादित्रिविधेऽभि-
समये लौकिकनिर्वेधभागीयाधिगमपूर्वको लोकोत्तरदर्शनभावनामार्गाधिगमः ।
सर्वाकाराभिसम्बोधादौ तु त्रिविधेऽभिसमये भावनोत्तरोत्तरावस्थाविशेषेण सर्वा-
कारविशेषमार्गसंगृहीत ज्ञानमनास्रवं मृदुमध्याधिमात्रक्रमेणोत्पद्यत इति सकृदुत्पत्ति-
निरासाय निर्वेधभागीयादिव्यपदेशोऽभिहित इति वेदितव्यम् ।

८-अवैवर्तिको गणः

अवैवर्तिकबोधिसत्त्वसघस्य यथोक्तनिर्वेधभागीयमुत्पद्यत इत्यवैवर्तिकबोधि-
सत्त्वसघलक्षणमाह—

निर्वेधाङ्गान्युपादाय दर्शनाभ्यासमार्गयोः ।

ये बोधिसत्त्वा वर्तन्ते सोऽत्रावैवर्तिको गणः ॥३८॥

इति । ये वीरा चतुर्षु निर्वेधभागीयेषु वक्ष्यमाणदर्शनमार्गभावनामार्गयोः
तत्तदविगमनयेन स्थिताः, ते एव अवैवर्तिकशैद्यबोधिसत्त्वसंघा भवन्ति ।

किञ्च तेषामावेणिकलक्षणमिति चेत् तावदेकेन अन्तरश्लोकेन निर्वेध-
भागीयस्थिताना लक्षणमाह—

रूपादिभ्यो निवृत्त्याद्यैर्लिङ्गैर्विंशतिधेरितैः ।

निर्वेधाङ्गस्थितस्येदमवैवर्तिकलक्षणम् ॥३९॥

इति । रूपादिनिवृत्तिनिर्विचिकित्साद्याकारैर्विंशतिप्रकारैर्निर्वेधभागीय-
स्थानामवैवर्तिकलक्षणं ज्ञेयम् ।

कानि च निवृत्त्यादेर्लक्षणानि इति चेत् पङ्क्तिभिः अन्तरश्लोकैः प्रतिपाद-
यितुमाह—

रूपादिभ्यो निवृत्तिश्च विचिकित्साक्षणक्षयो ।

आत्मनः कुशलस्थस्य परेषा तन्नियोजनम् ॥४०॥

पराधारश्च दानादि गम्भीरेऽर्थेऽप्यकाक्षणम् ।

मैत्र कायाद्यसंवासः पञ्चधावरणेन च ॥४१॥

सर्वानुशयहानश्च स्मृतिसप्रज्ञता शुचि ।

चीवरादि शरीरे च कृमीणामसमुद्भवः ॥४२॥

चित्ताकौटिल्यमादानं धूतस्यामत्सरादिता ।

धर्मतायुक्तगामित्वं लोकार्थं नरकैषणा ॥४३॥

परिनेयता मारस्यान्यमार्गोपदेशिनः ।

मार इत्येव बोधश्च चर्या ब्रुह्मानुमोदिता ॥४४॥

ऊष्ममृदङ्गं नक्षान्तिष्वग्रधर्मेष्ववस्थितः ।

निङ्गैरमोभिर्विशत्या सम्बोधेर्न निवर्तते ॥४५॥

इति । अस्वभावत्वाद् रूपादिधर्मेभ्यो निवृत्तिः, अवेत्य प्रसादलाभेन विचिकित्साक्षयः, प्रणिधानसमृद्ध्या मिथ्यादृष्टि-नरक-प्रेत-तिर्यगुपपत्ति-बुद्धवचना-श्रवण - प्रत्यन्तजनपदोत्पाद - इन्द्रियवैकल्यजडमूकभाव- दीर्घायुष्कदेवोपपत्तीत्याद्या-क्षणक्षयः, कारुणिकतया स्वपरकुशलधर्मनियोजनम्, परात्मपरिवर्तकत्वेन पर-सत्त्वविषयपरिणामितदानादि, सम्यग्धर्माविबोधेन गम्भीरधर्मार्थिकाक्षणम्, परहितप्रतिपन्नत्वेन मैत्रकायवाङ्मनस्कर्म, प्रयोगसम्पत्त्या कामच्छन्दो व्यापादः स्त्यानमिद्धमौद्धत्यकौकृत्य विचिकित्सा चेति पञ्चनीवरणैरसवासः, विभावित-प्रतिपक्षत्वेन अविद्यादिसर्वानुशयविध्वंसः, नित्यसमाहितत्वेन स्मृतिसम्प्रज्ञानयोगः, चौक्षसमुदाचारत्वेन शुचिपरिभोग्यचीवरादीति एकादश आकाराः । सर्वलोकाभ्यु-पगतकुशलमूलत्वेन काये अशीतिकृमिकुलसहस्रासम्भवः, कुशलमूलविशुद्ध्या चित्ताकौटिल्यम्, लाभसत्कारादिनिरपेक्षत्वेन पाशुकूलिकत्वादिधूतगुणसमादानम्, दानादिविशेषप्रतिपत्त्या तद्विपक्षमात्सर्यभ्रष्टशीलादेरभावः, सर्वधर्मसंग्रहाद् धर्मताऽ-विरुद्धप्रज्ञापारमितायोगगमनम्, स्वात्मीकृतसत्त्वधातुत्वेन परार्थनरकाभिलाप इति षडाकाराः । अधिगतसम्प्रत्ययधर्मत्वेन अपरप्रणयनम्, विदितबुद्धत्वोपायकौशलत्वेन प्रतिरूपमार्गोपदेकमारस्य मारत्वावबोधश्चेति द्वावाकारौ । त्रिमण्डलविशुद्ध्या सर्वासु चर्यासु बुद्धानुमोदितत्वमिति एक आकारः । यथाक्रम ऊष्ममूर्धक्षान्त्य-ग्रधर्मेष्ववस्थितो बोधिसत्त्वोऽनुत्तरबोधेन निवर्तत इति एभिर्विंशतिलिङ्गैर्विज्ञेयम् ।

निर्वेधभागीयावैवर्तिकलक्षणानन्तर दर्शनमार्गावैवर्तिकलक्षणमेकेन अन्तर-श्लोकेनाह—

क्षान्तिज्ञानक्षणा षट् च पञ्च पञ्च च दृक्पथे ।

बोधिसत्त्वस्य विज्ञेयमवैवर्तिकलक्षणम् ॥४६॥

इति । दुःखादिसत्यद्वारा धर्मान्वयज्ञानक्षान्त्यादयः षोडश क्षणाः दर्शन-मार्गस्थबोधिसत्त्वस्यावैवर्तिकलक्षणं भवति ।

कीदृशक्षणाकारलक्षणमिति चेत् पञ्चभिरन्तरश्लोकैराकारानाह—

रूपादिसज्ञाव्यावृत्तिर्दाढ्यं चित्तस्य हीनयो ।

यानयोर्विनिवृत्तिश्च ध्यानाद्यङ्गपरिक्षयः ॥४७॥

कायचेतोलघुत्वञ्च कामसेवाभ्युपायिकी ।

सदैव ब्रह्मचारित्वमाजीवस्य विशुद्धता ॥४८॥

स्कन्धादावन्तरायेषु सम्भारे सेन्द्रियादिके ।

समरे मत्सरादौ च नेति योगानुयोगयो. ॥४९॥

विहारप्रतिषेधश्च धर्मस्याणोरलब्धता ।

निश्चितत्वं स्वभूमौ च भूमित्रितयसंस्थिति. ॥५०॥

धर्मार्थं जीवितत्याग इत्यमी षोडश क्षणा. ।

अवैवर्तिकलिङ्गानि दृढमार्गस्थस्य धीमत. ॥५१॥

इति । स्वलक्षणशून्यतया रूपादिधर्मावबोधव्यावर्तनम्, बुद्धादेरधिष्ठानेन अनुत्तरबोधिचित्तदृढता, महायानविशेषधर्मप्रतिपत्त्या श्रावकप्रत्येकबुद्धान्वित-विनिवर्तनम्, धर्मप्रविचयसामर्थ्याद् ध्यानारूप्यसमापत्त्याद्युदयाङ्गपरिक्षय इति चत्वार एव दुःखस्याकारा भवन्ति ।

अपगताकुशलत्वेन कायचेतोलाघवम्, सत्त्वदमनोपायकौशलसामर्थ्येन अनभिनिवेशकामोपभोग, विषयादीनवदर्शनेन सदा ब्रह्मचारित्वम्, सत्पुरुषधर्मतया मग्नगुणकरणाजीवविशुद्धत्वमिति चत्वार एव समुदयाकारा भवन्ति ।

शून्यतावस्थितत्वेन स्कन्वघात्वायतनयोगानुयोगयोरवरणमित्येव योगानु-योगविहारप्रतिषेधः, निरस्तविषयत्वेन अधिगमान्तरायधर्माणां पूर्ववद्योगानुयोग-विहारप्रतिषेधः, परिज्ञातविकल्पदोषत्वेन बोधिसम्भारदानादीनां पूर्ववत् कथा-योगानुयोगविहारप्रतिषेधः, ग्राह्यग्राहकयोर्ह्यत्वेनेन्द्रियाश्रयनगरादियुद्धेषु पूर्व-वद्योगानुयोगविहारप्रतिषेध इति चत्वारो निरोधाकारा भवन्ति ।

दानादिविशेषाद्यवधेन मात्सर्यदोशीन्यादियोगानुयोगविहारप्रतिषेधः, सर्व-धर्मप्रविमोक्षमुपगन्वभावत्वेन अणुमात्रज्ञेयधर्मानुपलम्भः, अभिसम्प्रत्ययलाभेन प्रियवञ्जनात्मकस्वभूमिप्रययथावन्निश्चितावस्थानम्, एकान्तनिष्ठत्वेन सर्वा-कारज्ञतादिधर्मार्थं जीवितत्याग इति चत्वारो मार्गाकारा भवन्ति ।

एवं क्षान्तिज्ञानक्षणाः षोडशभिराकारैः सम्यगधिगताः सन्तोऽनभिनि-
विष्टग्राह्यग्राहकाकारशुद्धलौकिकपृष्ठचित्तसंगृहीत स्वानुरूपकार्य रूपादिसज्ञाव्या-
वर्तनादिक परप्रतिपत्तिविषयं जनयन्तीत्यतो दर्शनमार्गस्थावैवर्तिकबोधिसत्त्व-
लक्षणानि भवन्ति । अधिगमानुरूप एव सर्वत्र योगिना व्यवहारः अन्यत्र सत्त्व-
विनयप्रयोजनवशादिति ज्ञापनायोपचारेणोक्तम्, अन्यथा योगिसन्तानप्रत्यात्मवेद्य-
क्षणाः कथं परप्रतिपत्तये लक्षणानीति ?

तदनन्तरं सत्यपि भावनामार्गस्थावैवर्तिकलक्षणे 'नागृहीतविशेषणा विशेष्ये
बुद्धिरूपद्यते' इति न्यायात् तावद्भावनामार्गं विशेषयन्नाह—

गम्भीरो भावनामार्गो गाम्भीर्यं शून्यतादिकम् ।

समारोपापवादान्तमुक्तता सा गभीरता ॥५२॥

इति । शून्यतादिके न रूपादिकम्, न ततोऽन्यच्छून्यतादिकमिति यथाक्रमं या
समारोपापवादान्तमुक्तता, सा शून्यतादेर्गाम्भीर्यं शून्यतादिकमिति गाम्भीर्ययोगाद्
गम्भीरोऽभ्यासपथ इति ।

विशेषणं निर्दिश्यैव विशेष्यं वस्तु आह—

चिन्तातुलननिध्यानान्यभीक्षणं भावनापथः ।

निर्वेधाङ्गेषु दृढमार्गे भावनामार्ग एव च ॥५३॥

इति । श्रुतचिन्ताभावनामयप्रज्ञया समाधौ वा प्रयोगमौलपृष्ठभाविन्या
प्रज्ञया यथाक्रमं त्रिषु निर्वेधाङ्गादिषु निर्दिष्टानामर्थानां पुनः पुनश्चिन्तातुलन-
निध्यानानि भावनामार्गे प्राबन्धिकानि भवन्ति ।

तस्य कति प्रकारा इति चेदाह—

प्राबन्धिकत्वादिष्टोऽसौ नवधा च प्रकारतः ।

मृदुमध्याधिमात्राणां पुनर्मृदादिभेदतः ॥५४॥

इति । विकल्पक्लेशा बोधिसत्त्वा इति कृत्वा यथौदारिकञ्च तम सूक्ष्मेणा-
लोकेन हन्यते 'सूक्ष्मञ्चाधिमात्रेणेति मृदुमध्याधिमात्रविवक्षितानां प्रत्येकं मृदु-

मध्याधिमात्रभेदात् तेषां मृदुमध्याधिमात्रप्रतिपक्षाणां प्रत्येकं मृदुमध्याधिमात्र-
भेदात् तथा परमार्थतः शून्यतालक्षणाकारद्वारा विकल्पप्रतिपक्षयोर्भेदाद् यथासंख्य
कामधात्वादिनवभूमिषु नवप्रकारः प्रवन्धेन वर्तमानः भावनामार्गो भवति ।

तत्तज्जनजननीनामेकैक प्रकारमधिकृत्य असंख्येयाप्रमेयाप्रमाणपुण्यप्रसव-
वचनाद् बहुधा भेदात् कथं नवप्रकार इति चेदाह—

असंख्येयादिनिर्देशाः परमार्थेन न क्षमाः ।

कृपानिष्यन्दभूतास्ते सवृत्याभिमतता मुनेः ॥५५॥

इति । असंख्येयाप्रमेयाप्रमाणनिर्देशा वागभिलापस्वभावा व्यावृत्त्यपेक्षोप-
जनितनानात्वरूपेण एकस्मिन्नर्थे प्रयुक्तास्तस्मात् परमार्थेन यथोक्तलक्षणस्य भावना-
मार्गस्य भेदं कर्तुं न क्षमाः । संवृत्या त्वनालम्बनमहाकरुणास्वभावधर्मधातु-
निष्यन्दभूतास्ते देशनाधर्मस्वभावा यथोक्तनिर्देशा बालजनानां महाफलोदयप्रकाश-
कत्वेनाभिमततास्तयागतस्येति बहुत्व न प्रसज्यते ।

शून्यतालक्षणतया अतिशयाधानाभावाद् किञ्चिदपि मन्दबुद्धिपुरुषं प्रति न
क्रियत एवेति आशङ्क्याह—

हानिवृद्धी न युज्येते निरालापस्य वस्तुनः ।

भावनाख्येन किं हीनवर्त्मना किमुदागतम् ॥५६॥

धर्मतास्वरूपस्य अभिमतमार्गवस्तुनो निःस्वभावतया तत्त्वान्यत्वोभयानु-
भयत्वैरवाच्यस्य भावनातिशयाधानाभावात् विपक्षप्रतिपक्षयोर्यथाक्रममपगमोदयो
न युज्येते ।

यद्येव भावनामज्ञकेन मार्गेण किं विपक्षस्वरूपं परित्यक्तम्, किञ्च व्यवदान-
न्वरूपं प्राप्तम्, न किञ्चिदपि क्रियते, अतः अनुपन्यसनीय एवेति चेत् ? मैवम् ।
तथा चोक्तम्—

यथा वोविस्तथैवामाविष्टस्यार्थस्य साधकः ।

तथतालक्षणा वोधिः सोऽपि तल्लक्षणो मतः ॥५७॥

इति । यथा निरतिशयाधाना तथतास्वरूपा बोधिः निष्प्रपञ्चज्ञानात्मकधर्म-
कायादिबुद्धस्वभावा आधिपत्यमात्रेण विनेयजनाना पुण्यज्ञानानुरूपतया विशिष्टार्थ-
प्रतिभासिचित्तजननद्वारेणाभिमतार्थस्य साधिका, तद्वदयमप्यागन्तुकमलापगमाद्
भावनया साक्षात्कृतो मार्गः तथतालक्षणोऽपि संवृत्याभिमतार्थक्रियाकारी ।
परमार्थतस्तु हानिवृद्धयभाव एवाङ्गीक्रियत इति अप्रयोग एव प्रयोगत्वात् न दोषः ।

एवं सति संवृत्या अर्थक्रियासामर्थ्यं न घटत इत्याशङ्क्यन्नाह—

पूर्वेण बोधिर्नो युक्ता मनसा पश्चिमेन वा ।

इति । एकैकस्मिंश्चित्ते पूर्वापरीभूते बुद्धबोधिनिष्पादकसर्वाकारज्ञतादि-
समस्तार्थाप्रतिभासनान्नैवैकेन (पूर्वेण पश्चिमेन वा) बोधिर्युज्यते । ‘एकविज्ञान-
सन्ततयः सत्त्वाः’ इति वचनादसम्भवित्वेन युगपदुत्पन्नसमीहितार्थनिष्पादक-
धर्मप्रतिभासेन अनेकचित्तेनापि न (युज्यते) । अनुत्तरबुद्धबोधिनिष्पादकस्मृत्यु-
पस्थानाद्यष्टादशावेणिकबुद्धधर्मपर्यन्ताधिगन्तृस्वरूपपूर्वापरीभूतानेकचित्तेन वा न
(युज्यते), निरन्वयोदयविनाशेन परस्परमसम्बन्धात् ।

किं तर्हि विशिष्टार्थप्रतिभासिचित्तजननद्वारेण अर्थक्रियाकारीति ? न,
तदसम्यक्त्वात् । इत्याह—

दीपदृष्टान्तयोगेन गम्भीरा धर्मतापृष्टा ॥५८॥

प्रथमे ज्वालावत्योर्मीलनक्षणे द्वितीयक्षणमन्तरेण स्वकारणपरम्पराक्रमायात-
समानकालसहतोत्पत्त्यविशिष्टत्वात् कार्यकारणलक्षणदाह्यदाहकाभावः । तथैव
द्वितीयक्षणेऽपि विशिष्टज्वालावत्योरुत्पत्तिक्षणे प्रथमक्षणमन्तरेण नित्यसत्त्वादि-
प्रसङ्गतया संवृत्युत्पादाभावात् कार्यकारणलक्षणदाह्यदाहकाभावः । यद्येव तथापि
यदा इदम्प्रत्ययतात्मकप्रतीत्यसमुत्पादधर्मतया अविचारैकसम्यत्वेन हेतुफल-
सम्बन्धबलाद् सहतविशिष्टोत्पन्न प्रथमक्षण समपेक्ष्य तदाहितसामर्थ्यातिशय एव
विशिष्टो द्वितीयक्षणः स्यात्, तदा निर्हेतुकविनाशेऽपि कारणकार्ययोः यथाक्रमं
तुल्यकालनिरन्वयविनाशोदयाद् दाह्यदाहकाभावः । तस्मात् प्रथमक्षणेन द्वितीया-
चिरनपेक्ष्य वर्ती न दह्यते, द्वितीयक्षणेनापि प्रथमाचिरनपेक्ष्य वर्ती न दह्यत
इति दीपदृष्टान्तन्यायेन पूर्वापरीभूतक्षणयोरेकविषयोपयोगज्ञापनपरेण पूर्वक्षणवत्

वोविनिष्पादककतिपयपदार्थप्रतिभासि प्रथमविज्ञान प्रतीत्य तत्प्रतिभासाभ्यधिक-
विशिष्टार्थप्रतिभासिपश्चिमविज्ञानोदयाद् वोधिप्राप्तिर्युज्यते ।

यथोक्तेनैव च दृष्टान्तेन अष्टप्रकारा गम्भीरधर्मता प्रतिसर्तव्या इति भावना-
मार्गस्थवोविसत्त्वानामवैवर्तिकलक्षणकथनाय यस्मिन् विषये अष्टविधगाम्भीर्यं
तत्कथयन्नाह—

उत्पादे च निरोधे च तथताया गभीरता ।

ज्ञेये जाने च चर्यामद्वयोपायकौशले ॥५६॥

इति । न पूर्वापरक्षणाभ्या न च नि.स्वभावतया भावनागम्यविशिष्टा-
र्थोत्पादनमिति प्रतीत्यसमुत्पादः । सर्वभावोदय एव नि.स्वभाव इति सवृत्या
निरुध्यत इति निरोधः । सर्वावस्थासु तथताभ्यासेऽपि तस्या असाक्षात्करणमिति
तथता । तथतास्वभावसर्वधर्मस्य दानाद्यनेकविधानुष्ठानमिति ज्ञेयः । तथता-
रूपेणादर्शनमेव दर्शनमिति ज्ञानम् । धर्मतया सर्वत्राचरणमेव चरणमिति चर्या ।
अद्वयस्वभावे सर्वसिद्धिरित्यद्वयः । सर्वसम्भारपरिनिष्पत्तौ तत्फलबुद्धत्वस्या-
प्राप्तिरित्युपायकौशलम् । अचिन्त्यविमोक्षमुखलाभात् परस्परविरुद्धार्थानुष्ठानेन
गाम्भीर्यं भवति । एव अवैवर्तिकशैक्ष. सलक्षणोऽभिहितः ।

६-भवशान्त्योः समता

शैक्षसम्भारधर्मप्राप्तो बुद्धत्वप्राप्तये यतते, अतः बुद्धत्वप्राप्तिनिमित्तसंसार-
निर्वाणनमता कथयन्नाह—

स्वप्नोपमत्वाद्वर्माणा भवशान्त्योरकल्पना ।

कर्माभावादिचोद्याना परिहारा यथोदिताः ॥६०॥

इति । विपक्षप्रतिपक्षसामारिकवैयवदानिकधर्माणा प्रतिभासमात्रस्वभाव-
न्वन्नगदृशत्वेन अवगमान् समारनिर्वाणयोर्नानात्वेन अविकल्प इति नमता । ननु
स्वप्नसदृशत्वे ननि दृष्टानुज्ञानदानाद्रीनामभावः स्वप्नावस्थायामिव ज्ञाग्रदृश्या-
मपि न्यादित्तिचोद्यानां परिहारा ब्राह्मार्थवादनये क्षणिकतया निर्हेतुकविनाशे

कर्मज लोकवैचित्र्यम्

(अभि० को० ४ . १)

इति सिद्धान्तात् परमार्थतो न कश्चिन्न केनचिद्धतो नापि कस्यचिद् द्रव्यं केन-
चिद् गृहीतमित्याद्युपगमे पक्षप्रवृत्तसन्तानविरुद्धपदार्थोत्पादनात् मारणाद्यव्यवसाय-
द्वारेण अयोनिशोमनस्कारादिमतोऽकुशलादिवत् प्राणातिपातादयो व्यवस्थाप्यन्ते,
तथैव स्वप्नसदृशे वस्तुनि तदनुरूपार्थे भावाद्यभिनिवेशेन अखण्डितसकलविपर्यास-
बन्धनानामित्येव तत्परिहारात् तत्पक्षाश्चान्यत्र अभिहिता इत्यवगन्तव्याः । किञ्च-

मिद्धेनोपहत चित्त स्वप्ने तेनासम फलम् ।

(विंशतिका विज्ञप्ति० १८)

इति दृष्टान्तासिद्धिः । इत्येवं स्वप्नेऽप्युपचित्तकुशलाकुशलस्य प्रबुद्धावस्थाया-
महो कृतः सुकृत इत्यनुमोदने पृष्ठावस्थाचित्ताभिनिवेशपरिपुष्ट्या परिपोषः । अतश्च
दृष्टान्तासिद्धेः संसारनिर्वाणसमता एव ।

१०-अनुत्तरा क्षेत्रशुद्धिः

उभयसमताविभावनया स्वबुद्धक्षेत्रे बुद्धो भविष्यतीति तदनन्तर बुद्धक्षेत्र-
परिशुद्धिरित्याह—

सत्त्वलोकस्य याऽशुद्धिस्तस्याः शुद्ध्युपहारतः ।

तथा भाजनलोकस्य बुद्धक्षेत्रस्य शुद्धता ॥६१॥

सत्त्वभाजनलोकभेदेन द्विविधबुद्धक्षेत्रयोर्यथाक्रम जिघत्सापिपासास्थाणु-
कण्टकादिका याऽशुद्धिः, तस्याः प्रतिपक्षेण दिव्योपभोगकनकभूम्यादिशुद्धिजनन-
द्वारेण विशुद्धिर्बुद्धक्षेत्रविशुद्धिः ।

११-उपायकौशलम्

निष्पादितस्वबुद्धक्षेत्रविशुद्धिनोपायकौशलेन यथाभव्यतया बुद्धकृत्यं करणीय-
मित्युपायकौशलमाह—

विषयोऽस्य प्रयोगश्च शात्रवाणामतिक्रमः ।

अप्रतिष्ठो यथावेधमसाधारणलक्षणः ॥६२॥

असक्तोऽनुपलम्भश्च निमित्तप्रणिधिश्च ।

तल्लिङ्गं चाप्रमाणं च दशधोपायकौशलम् ॥ ६३॥

इति । आन्तरायिकधर्मसमतिक्रमणेन देवादिमारातिक्रमः, विभावितसर्वधर्म-
समत्वेन अप्रतिष्ठितविहारः, प्रणिधानसमृद्ध्या यथावेध परार्थकरणम्, स्वभ्यस्त-
सर्वदुष्करत्वेन असाधारणः, शुक्लधर्मविशुद्ध्या सर्वधर्मस्याग्रहणम्, शून्यताविमोक्ष-
मुखत्वेन अनुपलम्भः, अनिमित्तविमोक्षमुखत्वेन अनिमित्तः, अप्रणिहितविमोक्ष-
मुखत्वेन अप्रणिधानम्, प्रश्नपूर्वकावैवर्तिकधर्मकथनेन अवैवर्तिकलिङ्गम्, सर्व-
विषयज्ञानत्वेन अप्रमाणमिति प्रज्ञापारमिताया दशविधविषयाणां साक्षात्क्रियाया
कालाकालज्ञानप्रयोग एव उपायकौशलं भवतीति ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे चतुर्धाधिकारवृत्तिः ।

मूर्धाभिसमयाधिकारः पञ्चमः

१-लिङ्गम् (ऊष्मा मूर्धप्रयोगः)

प्राप्तसर्वाकाराभिसम्बोधस्य प्रकर्षपर्यन्तोऽधिगमो भवतीति तत्सुखावबोधाय लिङ्गाद्यभिधानपुर-सर मूर्धाभिसमयमाह—

स्वप्नान्तरेऽपि स्वप्नाभसर्वधर्मेक्षणादिकम् ।

मूर्धप्राप्तस्य योगस्य लिङ्गं द्वादशधा मतम् ॥१॥

इति । स्वप्नावस्थायामप्यत्यभ्यासात् स्वप्नसदृशसर्वधर्मेक्षणम्, श्रावकादि-
भूमिस्पृहाचित्तानुत्पादनम्, तथागतादिदर्शनम्, बुद्धिद्विविकुर्वितोपलब्धि, धर्म-
देशनादिचित्तोत्पादः, नैरयिकसत्त्वादीक्षणपुर-सरस्वबुद्धक्षेत्रापायप्रहाणानुस्मर-
णम्, नगरादिदाहप्रशमनसत्याधिष्ठानसमृद्धिः, यक्षाद्यमनुष्यापगमसत्यवाक्य-
निष्पत्ति, स्वयमभिज्ञापराक्रमकल्याणमित्रसेवनम्, सर्वप्रकारप्रज्ञापारमिताशिक्ष-
णम्, सर्वधर्मानभिनिवेशः, बुद्धबोद्ध्यासन्नीभवनमिति द्वादश प्रकाराणि प्राप्ताभि-
समयावस्थाया विशेषलिङ्गानि ।

२-विवृद्धिः (मूर्धा मूर्धप्रयोगः)

लिङ्गेनैव लक्षितस्य कतिप्रकारा विवृद्धिरिति विवृद्धिमाह—

जम्बुद्वीपजनेयत्ताबुद्धपूजाशुभादिकाम् ।

उपमा बहुधा कृत्वा विवृद्धिः षोडशात्मिका ॥२॥

इति । जम्बुद्वीपकादित्रिसाहस्रलोकघातवीयसत्त्वेयत्तातथागतपूजाधिकत्वम्,
विशिष्टप्रज्ञापारमितामनस्कारः, अनुत्पत्तिधर्मक्षान्तिलाभः, बोध्यबोधकधर्मानुप-
लम्भ, दशकुशलाद्यारूप्यसमापत्तियोगाद् विशेषोत्कर्ष, सर्वदेवतिकायोप-
सक्रम, सर्वमाराभिभव, शास्त्रसदृशजनसमानावस्था इति अष्टप्रकाराणि

पुण्यानि । पुनः सर्वथोपायकौशलपरिशुद्धशिक्षा, बुद्धगोत्रीभवनम्, बुद्धत्वफल-
प्राप्तिनिमित्तम्, पारमिताविपक्षचित्तानुत्पाद, रूपादियोगाधिगमचित्तानुत्पाद,
सर्वपारमितासंग्रहज्ञानम्, सर्वसम्पत्प्रतिलम्भः, सम्यक्सम्बोद्ध्यासन्नीभाव इत्य-
न्यानि अष्टप्रकाराणि पुण्यानि । पुष्पादिभिः बुद्धपूजायां शुभादिका बहुधा उपमां
कृत्वा उत्तरोत्तरविशेषोत्कर्षेण षोडशावस्थात्मिका विवृद्धिर्भवति ।

३-निरूढिः । क्षान्तिः मूर्धप्रयोगः)

विवृद्धयैवं वर्धितस्य आत्मीभावगमनपर्यन्तलक्षणा निरूढिं वक्तुमाह—

त्रिसर्वज्ञत्वधर्माणां परिपूरिरनुत्तरा ।

अपरित्यक्तसत्त्वार्था निरूढिरभिधीयते ॥३॥

इति । सम्यगुपायकौशलबलेनैव निर्विकल्पाधिगमावस्थायां महाकरुणादि-
सम्मुखीकरणभावेन अपरित्यक्तसत्त्वार्थलक्षणा यथोक्तसर्वाकारज्ञतादित्रिसर्वज्ञता-
धर्माणां चित्तोत्पादादीनामुपर्युक्तानामनुत्तरा परिपूरिनिरूढिरिति ।

४-चित्तसंस्थितिः । अग्रधर्माख्यः मूर्धप्रयोगः)

निरूढयैवं निरूढस्य स्थिरीभावलक्षणा चित्तसंस्थितिरिति चित्त-
संस्थितिमाह—

चतुर्द्वीपकसाहस्रद्वित्रिसाहस्रकोपम ।

कृत्वा पुण्यबहुत्वेन समाधिं परिकीर्तित ॥४॥

इति । सम्भवत्प्रमाणस्य पलप्रमाणेन परिमाणं प्रमातुं शक्यत इति न्यायात्
चतुर्द्वीपाद्वित्रिसाहस्रलोकधातूनां सर्वेषां पारमितादीनां समाधिपुण्यज्ञानस्वरूपाणां
पृथक् पृथक् उपमां कृत्वा तेभ्यो विशिष्टा प्रमाणातिक्रान्तपुण्यबहुत्वेन समाधि-
लक्षणा चित्तसंस्थितिः कथितेति ।

एतानि च लिङ्गादीनि यथाक्रममूष्मादिचतुर्निर्वेधभागीयस्वरूपाणि वेदित-
व्यानि ।

५-दर्शनमार्गः (मूर्धप्रयोगः)

निर्वेधभागीयानन्तरं दर्शनमार्गः । तत्र चतुर्विधो विपक्षः सप्रतिपक्षः । विपक्षं तावद् ग्राह्यविकल्पद्वयमाह—

प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च प्रत्येकं तौ नवात्मकौ ।

ग्राह्यौ विकल्पौ विज्ञेयावयथाविषयात्मकौ ॥५॥

इति । अनुपलम्भोपलम्भस्वभावौ प्रवृत्तिनिवृत्तिपक्षौ यथाक्रमं श्रावकबोधि-सत्त्वादीनां धर्मस्यादानसन्त्यागाकारेण ग्राह्याविति क्लेशवद् विपक्षौ ग्राह्यविकल्पौ वस्तुन्यप्रतिबद्धवृत्तित्वेन वितथप्रतिभासित्वादयथास्वरूपौ विषयप्रभेदेन प्रत्येकं नवप्रकारौ ज्ञेयाविति ।

ग्राह्यविकल्पपक्षद्वयमेवं निर्दिश्य ग्राहकविकल्पद्वयमाह—

द्रव्यप्रज्ञप्तिसत्त्वविकल्पौ ग्राहकौ मतौ ।

पृथग्जनार्यभेदेन प्रत्येकं तौ नवात्मकौ ॥६॥

ग्राह्यौ चेन्न तथा स्तोऽर्थौ कस्य तौ ग्राहकौ मतौ ।

इति ग्राहकभावेन शून्यतालक्षणं तयोः ॥७॥

इति । पृथग्जनार्यपुद्गलयोर्यथाक्रमं द्रव्यप्रज्ञप्तिसत्पुरुषाधिष्ठानी ग्राहक-विकल्पौ विबन्धकत्वाद् विपक्षौ विषयभेदेन प्रत्येकं नवप्रकाराविति । यदा विषयभावापन्नग्राह्यावर्थौ न तथा ग्राह्यरूपेण भवतस्तदा न कस्यचित् तौ ग्राहका-विति, ग्राहकरूपेणानयोर्विविक्तं रूपमिति वितथप्रतिभासित्वादयथाविषयस्वरूपौ ज्ञेयाविति ।

कथं प्रवृत्त्यधिष्ठानं प्रथमो ग्राह्यविकल्पो नवधा ? इत्याह—

एष स्वभावे गोत्रे च प्रतिपत्समुदागमे ।

ज्ञानस्यालम्बनाभ्रान्तौ प्रतिपक्षविपक्षयोः ॥८॥

स्वस्मिन्नधिगमे कर्तृतत्कारित्रक्रियाफले ।

प्रवृत्तिपक्षाधिष्ठानो विकल्पो नवधा मतः ॥९॥

इति । विविक्तेन विविक्तानवबोधम्बभावे, अचलादिभूमिप्रवेशेन नियतबुद्धगोत्रे, मायोपमप्रतिपत्त्या दर्शनादिमार्गसमुदागमे, प्रतिभासमात्रेण अभ्रान्तज्ञानालम्बने, गुणदोषपूर्वकोपादेयहेयत्वेन प्रतिपक्षविपक्षे, सर्वमलरहितत्वेन स्वाधिगमे, हीना-प्रणीतत्वेन श्रावकादिभूमिदूरीकरणे, यथाशयानुरूपनिर्माणेन सत्त्वार्थव्यापारे, सम्यगुपायकौशलवलेन सर्वजननिर्वाणप्रतिग्रापनक्रियाफले च निर्दोषतया उपा-देयत्वेन प्रवृत्ति कार्या, इत्येव प्रवृत्तिपक्षाधिष्ठान प्रथमो ग्राह्यविकल्पो नवप्रकारो दर्शनमार्गप्रयोगावस्थाया प्रहेयो मत इति ।

कथं निवृत्तिपक्षाधिष्ठानो द्वितीयो ग्राह्यविकल्पो नवधेति ? आह—

भवशान्तिप्रपातित्वान्यूनत्वेऽधिगमस्य च ।

परिग्रहस्याभावे च वैकल्ये प्रतिपदगते ॥१०॥

परप्रत्ययगामित्वे समुद्देशनिवर्तने ।

प्रादेशिकत्वे नानात्वे स्थानप्रस्थानमोहयो. ॥११॥

पृष्ठतो गमने चेति विकल्पोऽयं नवात्मकः ।

निवृत्तिपक्षाधिष्ठानः श्रावकादिमनोभवः ॥१२॥

इति । संसारनिर्वाणान्यतरप्रपातित्वेन न्यूनताधिगमे, कल्याणमित्रोपाय-कौशलविकलत्वेन सर्परिग्रहाभावे, 'ममस्तज्ञेयावरणाप्रतिपक्षत्वेन' प्रतिपद्वैकल्ये, तयागताद्युपदेशमापेक्षत्वेन परप्रत्ययगामित्वे, सर्वसत्त्वाग्रताचित्तमहत्त्वाद्यप्रवृत्त-त्वेन उद्देशनिवृत्ती, क्लेशावरणप्रतिपक्षत्वेन प्रादेशिकमार्गव्यापारे, सोपलम्भत्वेन प्रथमफलाद्यधिगमनानात्वे, सर्वाविद्यानुशयाप्रहीणत्वेन स्थानगमनाज्ञाने, महायान-मवगग्राहकत्वेन सवाकारजतानर्वनिर्वाणपरचादनुगमने च सदोपतया ग्राह्यत्वेन विनिवृत्ति कार्या । इत्येव द्वितीयो ग्राह्यविकल्पो निवृत्तिपक्षाधिष्ठानः श्रावक-प्रत्येकबुद्धगन्तानोपादेयत्वममुद्भवो नवधा बोधिसत्त्वानां दर्शनमार्गं चित्तचैत-प्रवृत्त्यवस्थाया प्रहेयो मत इति ।

कथं द्रव्यमत्पृथग्जनपुरुषाधिष्ठानः प्रथमो ग्राहकविकल्पो नवधा ? इत्याह—

ग्राहकः प्रथमो ज्ञेयो ग्रहणप्रतिमोक्षणे ।

मनस्क्रियाया धातूनामुपश्लेषे त्रयस्य च ॥१३॥

स्थाने चाभिनिवेशे च प्रज्ञप्तौ धर्मवस्तुनः ।

सक्तौ च प्रतिपक्षे च यथेच्छं च गतिक्षतौ ॥१४॥

इति । संवृत्या मायावद् ग्रहणमोक्षणे, तत्त्वतोऽमनस्कारेण मनस्करणे, धर्मतया त्रैधातुकोपश्लेषणे, शून्यताऽनवस्थानेन अवस्थाने, वस्त्वनभिनिवेशेन सर्वाभिनिवेशे, द्रव्यसद्भावेन सर्वधर्मप्रज्ञप्तौ, तत्त्वज्ञानासक्त्या अनभिनिवेशपूर्वक-सक्तौ, समताभावनाप्रतिपक्षतया प्रतिपक्षे, सम्यगविज्ञातप्रज्ञापारमितत्वेन यथेच्छ-गमनव्याघाते च पारमार्थिकभावाभिनिवेशेन प्रथमो ग्राहकविकल्पो नवप्रकारो दर्शनमार्गप्रयोगावस्थाया प्रहेयो मत इति ।

कथं प्रज्ञप्तिसत्पुरुषाधिष्ठानो द्वितीयो ग्राहकविकल्पो नवधा ? इत्याह—

यथोद्देशमनिर्याणि मार्गामागविधारणे ।

सनिरोधे समुत्पादे वस्तुयोगवियोगयोः ॥१५॥

स्थाने गोत्रस्य नाशे च प्रार्थनाहेत्वभावयोः ।

प्रत्यर्थिकोपलम्भे च विकल्पो ग्राहकोऽपरः ॥१६॥

इति । श्रावकादिनिर्याणत्वेन यथोक्तोद्देशानिर्याणि, स्वाभीष्टमार्गाभावेन इतरमार्गामागविधारणे, सवृत्तिकार्यकारणभावेन उत्पादनिरोधे, निरन्तरेतर-प्रतिभासत्वेन समस्तवस्तुसयोगवियोगे, व्योमावस्थितशकुनिसदृशत्वेन रूपादिस्थाने, बोधिचित्तोत्पादादिद्वारेण श्रावकादिगोत्रविनाशे, तथताप्रतिविशिष्टधर्मताभावेन अभिलाषाभावे, परमार्थसत्याश्रयेण हेत्वभावे, अभ्यस्तमात्सर्यधर्मतया प्रत्यर्थिक-मारादिवस्तूपलम्भे च प्रज्ञप्तिभावाभिनिवेशेन द्वितीयो ग्राहकविकल्पो नवप्रकारो दर्शनमार्गचित्तचैत्तप्रवृत्त्यवस्थाया प्रहेयो मत इति ।

दर्शनमार्गे विपक्ष सप्रतिपक्षमेव निर्दिश्य यन्महाबोधिनिष्पत्तये दर्शनमार्गो येन कारणेन सहित इष्यते, तत्कारणप्रदर्शनायान्तरश्लोकमाह—

बोधौ सन्दर्शनान्येषां तद्वेतोश्च परीन्दना ।

तत्प्राप्त्यनन्तरो हेतु पुण्यबाहुल्यलक्षणः ॥१७॥

इति । वक्ष्यमाणलक्षणबोधौ दर्शनादिमार्गसन्दर्शनेन अन्येषा प्रतिष्ठापन प्रथमम् (कारणम्) ।

बोधिनिमित्तमेवान्येषा सम्यग् ग्रन्थार्थादिद्वारेण प्रज्ञापारमिताप्रत्यर्पण द्वितीयम् (कारणम्) ।

बोधिप्राप्तये चाव्यवहितकारणं स्वतः प्रचुरतरप्रज्ञापारमिताभावनादिपुण्य-लक्षण तृतीयम् (कारणम्) ।

का पुनरिय महाबोधिर्यदर्थं यथोक्तकारणसहायो दर्शनमार्गोऽभिप्रेत इत्यन्तरश्लोकेन महाबोधिमाह—

क्षयानुत्पादयोर्ज्ञाने मलानां बोधिरुच्यते ।

क्षयाभावादनुत्पादात्ते हि ज्ञेये यथाक्रमम् ॥१८॥

इति । क्लेशज्ञेयप्रवरणमलानामुत्पन्नानुत्पन्नत्वेन कल्पिताना—

धर्मधातुविनिर्मुक्तो यस्माद्धर्मो न विद्यते ।

(महायानसूत्रालङ्कारे १३ : ११)

(मध्यान्तविभागशास्त्रे ५ १६)

इति धर्मधानुस्वभावानामाकाशस्येव निरोधोत्पादाभावाद् एकानेकस्वभाव-कार्यकारणप्रमाणाद्युपपन्नभाववैधुर्याद् गगनक्रमलवद्वा यथाक्रम मलाना क्षयोत्पादा-भावाद् अक्षयानुत्पादज्ञानात्मिका सर्वधर्माविपरीताधिगतिलक्षणा यथावद् धम-कायाद्यात्मिका महाबोधिरभिधीयत इति ।

यस्मादेव अतो ये भावविनाशाभिसन्धिना क्षीणे क्षीणमिति ज्ञान क्षय-ज्ञानम्, भावानुत्पादाभिसन्धिना च अनुत्पन्नेऽनुत्पन्नमिति ज्ञानमनुत्पादज्ञान वर्णयन्ति । बोधिञ्च क्षयानुत्पादज्ञान वर्णयन्ति । तेषा क्षयानुत्पादवैकल्याद् एतज्ज्ञानं न घटत इत्यन्तरश्लोकेनाह—

प्रकृतावनिरुद्धाया दर्शनाभ्येन वर्त्मना ।

विकल्पजातं किं क्षीणं किं वानुत्पत्तिमागतम् ॥१९॥

इति । उत्पन्नानुत्पन्नयोर्यथाक्रमं क्षयोत्पत्तिविघातलक्षणनिरोधेन अनि-
रुद्धायां परमार्थतस्तथतारूपाया प्रकृतौ सत्या कतरद् विकल्पादिरूपमुत्पन्न क्षीणं,
कतरच्चानुत्पन्नम् अनुत्पत्तिधर्मकं जातं दर्शनमार्गबलेन वितथभावाभिनिवेशिना
भवताम् ? यावता नैव किञ्चित् । तस्मादस्माकं मतमेवाङ्गीकर्तव्यमित्यभिप्रायः ।

अन्यथा तात्त्विकधर्मसत्त्वोपगमे भगवत सर्वथा विकल्पक्लेशज्ञेयावरण-
प्रहाणं महद्विस्मयस्थानीयं स्यादित्यन्तरश्लोकेनाह—

सत्ता च नाम धर्माणा ज्ञेये चावरणक्षयः ।

कथ्यते यत्परैः शास्तुरत्र विस्मीयते मया ॥२०॥

इति । तत्र ह्यदयव्ययशून्यत्वान्नास्त्यात्मेति विभावयन्नात्माभिनिवेश
परित्यज्य तद्विविक्तस्कन्धादिकं प्रतीत्यसमुत्पन्नम् उदयव्ययधर्मकं समुपलभ्य
नीलतद्वियोः सहोपलभ्यनियमाच्चित्तमात्रमेवेदं न बाह्यार्थोऽस्तीति मनसिकुर्वन्
अपरित्यक्तग्राहकाकारचित्ताभिनिवेशो बाह्यार्थाभिनिवेश तिरस्कृत्य ग्राह्याभावे
ग्राहकाभाव इति निध्यायंस्तामपि ग्राहकाकारलक्षणा विज्ञप्तिमात्रतामवधूय
अद्वयज्ञानमेव केवल भावतो भावरूपमिति निश्चित्य तदपि प्रतीत्यसमुत्पन्न-
त्वान्मायानिःस्वभाव तत्त्वतोऽपगतैकान्तभावाभावादिपरामर्शरूपमिति भावयन्
भावनावलनिष्पत्तौ केषाञ्चिन्मणिरूप्यादिज्ञानवद् उत्सारितसकलभ्रान्ति-
निमित्ताया मायोपमात्मप्रतिभासधियो निर्विकल्पायाः कथञ्चित् प्रत्यात्मवेद्यायाः
समुत्पादे ज्ञेयावरणं सम्यग् योगी प्रजह्यात् । अन्यथा परैः सर्वदा आकाशस्य
द्रव्याभावमात्ररूपधारणवद् अनाधेयानपनेयस्वरूपधारणाद् धर्माणा क्षणिकाना
ज्ञानमात्ररूपाणा ज्ञेयलक्षणानाञ्च यदि परमार्थतो विद्यमानता स्यात् तदा प्रतिपक्ष-
भावनया आकाशस्येव तेषां न किञ्चित् क्रियते । अतो भावाभिनिवेशविपर्ययावि-
निवृत्त्या यद् भगवतः सर्वथा ज्ञेयावरणप्रहाणं धर्माणाञ्च यत्सत्त्वोपगम्यते परैः
तत्परस्परविरुद्धार्थाभ्युपगमे विस्मयस्थानीय भवेत् ।

इत्येव भावपक्ष निराकृत्य निःस्वभावपक्षदृढीकारेण मुमुक्षुभिरिदमेवाङ्गी-
कर्तव्यमित्यन्तरश्लोकेन स्थानपक्षमाह—

नापनेयमतः किञ्चित् प्रक्षेप्तव्यं न किञ्चन ।

द्रष्टव्यं भूततो भूतं भूतदर्शी विमुच्यते ॥२१॥

इति । यस्मादेव भावाभिनिवेशेन मुक्तेरनुपपत्तिरतो अपवादसमारोप-
रूपमपनयनप्रक्षेप कस्यचिद्धर्मस्याकृत्वा इदमेव प्रतीत्यसमुत्पन्नं संवृत्या तथ्यरूप
रूपादिनि.स्वभावादिरूपतो निरूपणीयम्, एवञ्च मायागजेन अपरमायागजपरा-
जयवद् विपर्यासनिवृत्या तत्त्वदर्शी विमुच्यत इति ।

इत्येव प्रासङ्गिकमभिधाय प्रकृत दर्शनमार्गमाह—

एकैकस्यैव दानादौ तेषा य. सङ्ग्रहो मिथ. ।

स एकक्षणिक क्षान्तिसङ्गृहीतोऽत्र दृक्पथ. ॥२२॥

इति । दानादिपट्टपारमितानां प्रत्येकमेकैकभावे दानादौ य. परस्पर सर्व-
पारमितासङ्ग्रह, सोऽत्रैकक्षणिको मूर्धाभिसमये दुःखधर्मज्ञानक्षान्तिसङ्गृहीत.
त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावित पट्त्रिंशदाकारनिर्जातो दर्शनमार्गः ।

अस्मिंश्च (दर्शनमार्गे) समुत्पन्ने कामरूपारूप्यधातुभेदेन प्रत्येक चतु-
विकल्पनवप्रकारतया अष्टोत्तरशतग्राह्यग्राहकविकल्पप्रहाणेन तत्सङ्गृहीतविकल्प-
जनकवासनाक्लेशाष्टोत्तरशतप्रहाण प्रतीत्यसमुत्पादधर्मतयोपलभ्यते ।

तत्र वशित्वार्थं तामेव पुन पुनर्भाविष्यतीति अन्तरङ्गलोकेनाह—

स समार्धि समापद्य तत सिंहविजृम्भितम् ।

अनुलोम विलोमञ्च प्रतीत्योत्पादमीक्षते ॥२३॥

इति । स दर्शनमार्गप्राप्तो योगी क्लेशज्ञेयावरणभयाभावात् सिंहविजृम्भित
(नाम) समार्धि समापद्य उत्तरकालमविद्याप्रत्यया संस्कारा इत्याद्यनुलोम जरा-
मरणनिरोधो जातिनिरोधाद् इत्यादिप्रतिलोम प्रतीत्यसमुत्पाद निरूपयति ।

६-भावनामार्गः (मूर्धप्रयोगः)

दर्शनमार्गमेवमभिधाय विपक्षप्रहाणादिकम् आधारप्रतिपत्तिपूर्वकं सुबोधमिति
आधार भावनामार्गमाह—

कामाप्तमवधोक्त्य विज्ञानमसमाहितम् ।

ननिरोधा. समापत्तीर्गत्वागम्य नव द्विधा ॥२४॥

एकद्वित्रिचतुःपञ्चषट्सप्ताष्टव्यतिक्रमात् ।

अवस्कन्दसमापत्तिरनिरोधमतुल्यता ॥२५॥

इति । बोधिसत्त्वाः प्रथमध्यानमारभ्य यावन्निरोधं गत्वा ततो निरोध-
मारभ्य यावत् प्रथमध्यानमागम्य एवमनुलोमप्रतिलोम (क्रम) —द्वयेन चतुर्ध्यान-
चतुरारूप्यनिरोधलक्षणा नव समापत्तीर्गत्वा आगम्य पुनः प्रथमं ध्यानं समापद्य
ततो व्युत्थाय निरोधम्, एव यावन्नैवसंज्ञानासंज्ञायतनान्निरोधं समापद्य, ततो
व्युत्थाय अनन्तरसमापत्तिमालम्ब्य कामावचर विज्ञान मर्यादारूपेणावस्थाप्य
उपायकौशल्यबलेन व्युत्थाय तदेव विज्ञानमसमाहितमामुखीकृत्य, ततो निरोध
ततोऽसमाहित ततो निरोधमेक परित्यज्य नैवसंज्ञानासंज्ञायतनं ततोऽसमाहिम्
ततो द्वयं परित्यज्य आकिञ्चन्यायतनं ततोऽसमाहितम्, एव यावदष्टौ परित्यज्य
प्रथमं ध्यानं ततोऽसमाहितम्, इत्येकादिपरित्यागेनानिरोधसमापत्तिं यावद्
विसदृशद्वारेण गच्छतीत्यतुल्यगाम् अवस्कन्दसमापत्तिं वशित्वलक्षणाम् आमुखीकृत्य
भावनामार्गो भवति ।

भावनामार्गमेवमभिधाय तत्र प्रहेयः चतुर्विधो विपक्षो वक्तव्यः । प्रथम
तावद् ग्राह्यविकल्पमाह—

संक्षेपे विस्तरे बुद्धैः सानाथ्येनापरिग्रहे ।

त्रैकालिके गुणाभावे श्रेयसस्त्रिविधे पथि ॥२६॥

एको ग्राह्यविकल्पोऽयं प्रयोगाकारगोचरः ।

इति । संक्षिप्तरुचिसत्त्वानुग्रहेण धर्मसंक्षेपे, विस्तररुचिसत्त्वानुकम्पया धर्म-
विस्तरे, यथाविहितार्थाननुष्ठानेन बुद्धसानाथ्यापरिग्रहे, समुत्पन्ननिरुद्धत्वेन
प्रयोगमार्गगुणाभावे, सम्यगुत्पत्तिहेतुवैधुर्याद् दर्शनमार्गगुणाभावे, अनागतासत्त्वेन
भावनामार्गगुणाभावे, विपर्ययशान्तत्वादिना निर्वाणप्रयोगमार्गो, शून्यताभि-
निर्हारित्वेन दर्शनमार्गो, नैस्वाभाव्यभावकत्वेन भावनामार्गो च प्रथमो ग्राह्य-
विकल्पः अस्यामवस्थाया प्रहेयत्वेन भावनामार्गप्रयोगावस्थाया नवविधो विषयी ।

प्रथममेव निर्दिश्य द्वितीय ग्राह्यविकल्पमाह—

द्वितीयश्चित्तचैत्तानां प्रवृत्तिविषयो मतः ॥२७॥

अनुत्पादस्तु चित्तस्य बोधिमण्डामनस्क्रिया ।

हीनयानमनस्कारौ सम्बोधेरमनस्कृतिः ॥२८॥

भावनेऽभावने चैव तद्विपर्यय एव च ।

अयथार्थश्च विज्ञेयो विकल्पो भावनापथे ॥२९॥

इति । कल्याणमित्रादिवैकल्याद् बोधिचित्तानुत्पादे, विशिष्टबुद्धालम्बन-
पुष्पाभावाद् बोधिमण्डामनस्कारे, श्रावकगोत्रत्वात् तद्यानमनस्करणे, प्रत्येकबुद्ध-
गोत्रत्वात् तद्यानामुखीकरणे, प्रज्ञापारमिताप्रतिपत्तिवैधुर्यात् सम्यक्सम्बोध्य-
मनस्करणे, सोपलम्भत्वेन भावनाया, निरुपलम्भवत्त्वेन अभावनायाम्, अनुप-
लम्भाननुपलम्भत्वात् नभावनानाभावने, विपरीताभिनिवेशाद् अयथार्थत्वे च
द्वितीयो ग्राह्यविकल्प तस्यामवस्थाया प्रहेयत्वेन भावनामार्गे चित्तचैतप्रवृत्त्य-
वस्थाया नवविधो विषयी ।

द्वितीयमेव निर्दिश्य प्रथम ग्राहकविकल्पमाह -

ग्राहकः प्रथमो जेय सत्त्वप्रज्ञप्तिगोचरः ।

धर्मप्रज्ञत्यशून्यत्वसक्तिप्रविचयात्मकः ॥३०॥

कृते च वस्तुनो यानत्रितये च स कीर्तितः ।

दक्षिणाया अशुद्धौ वा चर्यायाश्च विकोपने ॥३१॥

इति । द्रव्यसदनुपपत्त्या सत्त्वप्रज्ञप्ती, प्रतिभासमात्रत्वात् (सर्व)-धर्मप्रज्ञप्ती,
सर्वत्रगत्वात् सर्वाकारज्ञतादिधर्माशून्यत्वे, सर्वयाभिनिवेशाप्रहाणाद् धर्मसक्ती,
नि स्वभावावबोधेन धर्मप्रविचये, समुद्देशाकरणेन वस्तुद्देशकरणे, रूपाद्युपलम्भत्वाद्
यानत्रयनिर्यागे, सम्यगप्रतिपन्नत्वेन दक्षिणाशुद्धौ, दानाद्युपलम्भप्रतिपत्त्या चर्या-
विकोपने च पूर्ववद् ग्राहकविकल्पो भावनामार्गप्रयोगावस्थाया नवविधो विषयी ।

प्रथममेव निर्दिश्य द्वितीय ग्राहकविकल्पमाह—

सत्त्वप्रज्ञमितद्वेतुविषयो नववाऽपरः ।

भावनामार्गसम्बद्धो विषयस्तद्विधातनः ॥३२॥

इति । विपक्षो द्वितीयो ग्राहकविकल्प. सत्त्वप्रज्ञप्तिद्वयवस्थापनप्रतिभास-
मात्रहेतुविषयो भावनामार्गेण सम्प्रहेयत्वात् तत्सम्बद्धो नवप्रकारः ।

कथं नवप्रकार इति चेद् ? द्वाभ्यामन्तरश्लोकाभ्यामाह—

सर्वज्ञतानां तिसृणा यथास्व त्रिविधावृतौ ।

शान्तिमार्गतथतादिसंप्रयोगवियोगयो. ॥३३॥

असमत्वे च दुःखादौ क्लेशानां प्रकृतावपि ।

द्वयाभावे च संमोहे विकल्पः पश्चिमो मतः ॥३४॥

इति । सर्वाकारपरिज्ञानेन सर्वाकारज्ञतावरणसंमोहे, सर्वमार्गपरिज्ञानेन
मार्गज्ञतावरणसंमोहे, सर्ववस्त्वपरिज्ञानेन सर्वज्ञतावरणसंमोहे, प्रज्ञापारमिताऽपरि-
ज्ञानेन सर्वशान्तमार्गसंमोहे, तथताज्ञेयरूपाद्यपरिज्ञानेन तथतादिसंयोगवियोग-
संमोहे, मारादिस्वरूपापरिज्ञानेन असमत्वसंमोहे, यथारुतार्थग्राहित्वेन दुःखादि-
सत्यसंमोहे, रागादिस्वभावापरिज्ञानेन क्लेशप्रकृतिसंमोहे, ग्राह्यग्राहकलक्षणा-
परिज्ञानेन अद्वयसंमोहे च पूर्ववत् पश्चिमो ग्राहकविकल्पो भावनामार्गचित्तचैत-
प्रवृत्त्यवस्थाया नवप्रकारो विषयी मतः ।

तेषां भावनामार्गविपक्षाणां प्रहाणे चतुर्विधप्रतिपक्षोऽपि तद्भेदेन भिन्नोऽव-
गन्तव्यः ।

पूर्ववद् अष्टोत्तरशतविकल्पप्रहाणसमकालमेव तत्सगृहीताष्टोत्तरशतक्लेशानां
प्रहाणेन सर्वगुणसम्पदो भावनामार्गस्थं बोधिसत्त्वमाश्रयन्त इति द्वाभ्याम् अन्तर-
श्लोकाभ्यामाह—

आसा क्षये सतीतीना चिरायोच्छ्वसिता इव ।

सर्वाकारजगत्सौख्यसाधना गुणसम्पद. ॥३५॥

सर्वाः सर्वाभिसारेण निकामफलशालिनम् ।

भजन्ते तं महासत्त्वं महोदधिमिवापगाः ॥३६॥

इति । भावनामार्गाभ्यासाद् आसां चतुर्विकल्पजातीनामुपद्रवत्वेन इतीना क्षये सति सरोधवैकल्येन संहर्षोच्छ्वासप्राप्ता इव सर्वास्त्रियानसगृहीता गुणसम्पदः कृपापारतन्त्र्यात् सर्वप्रकारजगत्सौख्योत्पादनदक्षा सर्वथाभिमुख्यागमनप्रकारेण प्रकर्षपर्यन्ताधिगमफलैः प्राप्तशोभ भावनामार्गस्थं बोधिसत्त्वमाश्रयन्ते महासमुद्रमिव नद्य इति ।

७-आनन्तर्यसमाधिः (मूर्धप्रयोगः)

भावनामार्गान्तरमानन्तर्यमार्गमाह—

त्रिसाहस्रजनं शिष्यखड्गाधिगमसंपदि ।

बोधिसत्त्वस्य च न्यामे प्रतिष्ठाप्य शुभोपमा. ३७॥

कृत्वा पुण्यबहुत्वेन बुद्धत्वाप्तेरनन्तर. ।

आनन्तर्यसमाधि. स सर्वाकारज्ञता च तत् ॥३८॥

इति । श्रावकप्रत्येकबुद्धबोधिसत्त्वानां न्यामे त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकघात-
वीयसत्त्वान् प्रतिष्ठाप्य कश्चिद् यत्पुण्यं प्रस्रवति, तदुपमीकृत्य तद्विशिष्टपुण्यबहुत्वेन
या सर्वाकारज्ञता तद् बुद्धत्वमिति बुद्धत्वप्राप्तेरव्यवहितो यः समाधि. सोऽत्रा-
नन्तर्यसमाधि. ।

तदालम्बनादय. कीदृशा इति चेद् ? अन्तरश्लोकेन आलम्बनादीनाह—

आलम्बनमभावोऽस्य स्मृतिश्चाधिपतिर्मत. ।

आकार. शान्तता चात्र जल्पाजल्पिप्रवादिनाम् ॥३९॥

इति । अस्य चानन्तर्यसमाधौ सर्वधर्माभावोपलब्धिः आलम्बनप्रत्ययः,
स्मरणं चाधिपतिप्रत्ययः, प्रकृतिशान्तता चाकारः । अत्र च स्थाने दुरवगाहत्वाद्
अविदितोपायकौशलानां प्रवादिनां (नाना) - चोद्यमुखपरम्पराप्रसर्पिणी
(विप्रतिपत्तिः) इति उपायकौशलेन सा निराकर्तव्येति । अनेनास्य गभीरता
अभिहितेत्यभिप्रायः ।

८-विप्रतिपत्तिः (मूर्धप्रयोगः)

विपर्यस्तमतीना कीदृशी. विप्रतिपत्ती. निराकृत्य स समाधिरुत्पादयितव्य
इति चेत् ? समाधेरनन्तर विप्रतिपत्तीराह—

आलम्बनोपपत्तौ च तत्स्वभावावधारणे ।

सर्वाकारज्ञताज्ञाने परमार्थे संसंवृत्तौ ॥४०॥

प्रयोगे त्रिषु रत्नेषु सोपाये समये मुने. ।

विपर्यसि समार्गे च प्रतिपक्षविपक्षयोः ॥४१॥

लक्षणे भावनायाञ्च मता विप्रतिपत्तयः ।

सर्वाकारज्ञताधारा षोडश च वादिनाम् ॥४२॥

इति । संस्कृतासंस्कृतधात्वोरभावत्वेन आलम्बनोपपत्तौ, सर्वथा नीरूपत्वाद्
आलम्बनस्वभावावधारणे, भावाभावानुपलम्भेन सर्वाकारज्ञताज्ञाने, तथतास्वभाव-
त्वेन संवृतिपरमार्थसत्यद्वये, दानाद्यनुपलम्भेन प्रयोगे, बोद्धव्याभावाद् बुद्धरत्ने,
नामधेयमात्रत्वाद् धर्मरत्ने, रूपाद्यालम्बनप्रतिषेधात् संघरत्ने, दानाद्यनुपलम्भेन
उपायकौशले, भावाभावोभयरूपाधिगमप्रतिषेधात् तथागताभिसमये, प्रपञ्च-
व्यवस्थापितानित्यादित्वेन नित्यादिविपर्यसि, विभावितमार्गफलासाक्षात्करणेन
मार्गे, हानोपादानाभावेन विपक्षे प्रतिपक्षे च, धर्म्यभावाद् धर्मलक्षणे, स्वसामान्य-
लक्षणानुपपत्त्या भावनायाञ्च परस्परविरुद्धा भाषार्थानुष्ठानेन अयुज्यमानतया
संशयरूपा षोडश विप्रतिपत्तीर्यथानिर्दिष्टविषयत्वेन सर्वाकारज्ञताधिष्ठानाः सर्वेषा-
मेव अविदितबोधिसत्त्वोपायकौशलजनप्रवादिना यथासम्भवमुभयसत्याश्रितोपाय-
कौशलेन निराकृत्य सम्यक् सर्वथा निश्चयमुत्पाद्य कल्याणकामैर्बोधिसत्त्वैरानन्तर्य-
समाधिरधिगम्यत इति ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे पञ्चमाधिकारवृत्तिः ।

आनुपूर्विकाधिकारः षष्ठः

प्राप्तमूर्धाऽभिसमयो व्यस्तसमस्तत्वेन अधिगतानर्थान् अनुपूर्वीकृत्य स्थिरी-
करणाय विभावयतीत्यनुपूर्वाभिसमयमाह—

दानेन प्रज्ञया यावद् बुद्धादौ स्मृतिभिश्च सा ।

धर्माभावस्वभावेनेत्यनुपूर्वक्रिया मता ॥१॥

इति । त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावितदानादिषट्पारमितासर्वाकारपरिपूरणेन
प्रज्ञाभारमितान्तर्गतपारमिताचतुष्टयत्वात् सम्यग् दशभूमिनिष्पादकेन स्मृत्युप-
स्थानादिना सप्तबोध्यङ्गाकारेण आर्याष्टाङ्गमार्गतया च परमार्थतः अस्मरणलक्षणेन
त्रिविधबुद्धानुस्मरणेन यथाक्रम निर्वेधभागीयदर्शनभावनामार्गद्योतकेन तथैव
कुशालाकुशलाध्याकृतधर्मानुस्मरणेन पूर्ववद् आर्यावैवर्तिकबोधिसत्त्वसंघस्मरणेन
तथैव शीलत्यागदेवतानुस्मरणेन रूपादिसर्वधर्माभावे स्वभावावबुद्धेन च योऽधिगमः
सानुपूर्वक्रियेष्यत इहेति ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे षष्ठाधिकारवृत्तिः ।

एकक्षणाभिसम्बोधाधिकारः सप्तमः

विभावितानुपूर्वाभिसमयस्य स्वभ्यस्तीकरणाय तेषामेव क्षणेनैकेनाधिगम इत्येकक्षणाभिसम्बोधः । सोऽपि लक्षणेन चतुर्विध इति ।

१-अविपाकलक्षणः

अविपाकानास्रवसर्वधर्मेकक्षणलक्षणेन प्रथम एकक्षणाभिसम्बोधः । इत्याह—

अनास्रवाणा सर्वेषामेकैकेनापि सग्रहात् ।

एकक्षणावबोधोऽय ज्ञेयो दानादिना मुने. ॥१॥

धर्मधातुस्वभावरूपे—

एको भावः सर्वभावस्वभावः सर्वे भावा एकभावस्वभावाः ।

एको भावस्तत्त्वतो येन दृष्टः सर्वे भावास्तत्त्वतस्तेन दृष्टाः ॥

इतिन्यायान्त केवल बहुभिरेकस्य सग्रहः, अपि त्वेकक्षणदानादिज्ञानेन आलम्ब्यमानेन अपगतप्रतिनियतवस्तुग्रहणविपर्ययरूपेण दानाद्यशीत्यनुव्यञ्जन-लक्षणाना धर्माणा सग्रहेण मुनेः बोधिसत्त्वस्यावबोधो हि एकक्षणाभिसम्बोध इति ज्ञातव्यः ।

किमेव पुनरेकानास्रवज्ञानालम्बने सर्वानास्रवसग्रह इति चेत् ? लौकिक-दृष्टान्तेनाह—

अरघट्टं यथैकापि पदिका पुरुषे रिता ।

सकृत्सर्वं चलयति ज्ञानमेकक्षणे तथा ॥२॥

इति । यथैकापि पदिका पुरुषे रिता सकृदेकवार सर्वमरघट्टं सच्छिल्पपूर्व-परिकर्मसामर्थ्यात् चलयति तथा पूर्वप्रणिधानावेधधर्मधातुसामर्थ्याद् एकस्मिन्नेव क्षणे एकमनास्रवमालम्ब्यमान सर्वं सजातीयमभिमुखीकारयतीति ।

२-विपाकलक्षणः

एवं प्रथमं निर्दिश्य विपाकधर्मतावस्यानास्रवसर्वधर्मेकक्षणलक्षणो भवत्येक-क्षणाभिसम्बोधो द्वितीयः । इत्याह—

विपाकधर्मतावस्था सर्वशुक्लमयी यदा ।

प्रज्ञापारमिता जाता ज्ञानमेकक्षणे तदा ॥३॥

यदा बोधिसत्त्वस्य प्रतिपक्षभावनया सर्वविपक्षापगमनेन सकलव्यवदान-
पक्षविपाकधर्मतावस्था सर्वकलङ्कापगमेन शरदिन्दुज्योत्स्नावत् शुक्लस्वभावा जाता
तदा एकस्मिन्नेवक्षणे विपाकावस्थाप्राप्तानाम् अनास्रवधर्माणा बोधात् ज्ञान प्रज्ञा-
पारमिता एकक्षणाभिसम्बोध इति ।

३-अलक्षणलक्षण.

द्वितीयमेव निर्दिश्य अलक्षणसर्वधर्मेकक्षणलक्षणः एकक्षणाभिसम्बोध-
स्तृतीय । इत्याह—

स्वप्नोपमेषु धर्मेषु स्थित्वा दानादिचर्यया ।

अलक्षणत्व धर्माणा क्षणेनैकेन विन्दति ॥४॥

पूर्वं स्वप्नोपमसर्वधर्माभ्यासेन सम्भारद्वयमनुभूय अधिगमावस्थाया स्वप्न-
स्वभावेषु सर्वधर्मेषु उपादानस्कन्धादिषु स्थित्वा दानादिपट्पारमिताप्रतिपत्त्या
दानादिरूपनिरूपणाकारेण अलक्षणा. सर्वधर्मा इति सकलेशव्यवदानरूपाणा
धर्माणाम् एकेनैव क्षणेनालक्षणत्व जानातीत्येवमेकक्षणाभिसम्बोध ।

४-अद्वयलक्षण.

तृतीयमेव निर्दिश्य अद्वयलक्षणसर्वधर्मेकक्षणलक्षण एकक्षणाभिसम्बोध-
श्चतुर्थ । इत्याह—

स्वप्न तद्दर्शिनञ्चैव द्वययोगेन नेक्षते ।

धर्माणामद्वय तत्त्व क्षणेनैकेन पश्यति ॥५॥

निरन्तरदीर्घकालद्वयप्रतिभासप्रहाणाभ्याससात्मीभावाद् उन्मूलितद्वयप्रति-
भासवासनो यदा बोधिसत्त्वो ग्राह्यग्राहकयोगेन स्वप्न ग्राह्य स्वप्नदर्शिनं ग्राहकं
नेक्षते, तदा सर्वेज्वेवधर्माणो धर्मा इति धर्माणामद्वय तत्त्वम् एकेनैव क्षणेनाधि-
गच्छतीत्येकक्षणाभिसम्बोध इति ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे सप्तमाधिकारवृत्तिः ।

धर्मकायाधिकारः अष्टमः

१-स्वभावकायः

त्वभावितैकक्षणाभिसम्बोधस्य द्वितीये क्षणे धर्मकायाभिसम्बोधः । स च स्वाभाविककायादिभेदेन चतुर्विधः । (तत्र) प्रथमः स्वाभाविककाय इत्याह—

सर्वाकारा विशुद्धिं ये धर्माः प्राप्ता निरास्रवाः ।

स्वाभाविको मुनेः कायस्तेषां प्रकृतिः लक्षणः ॥१॥

स्मृत्युपस्थानादयो ज्ञानात्मका लोकोत्तरा धर्मधातुरूपत्वाद् अनास्रवाम-
लानामागन्तुकत्वेन सर्वप्रकारा विशुद्धिं प्रकृतिविविक्तलक्षणा प्राप्तास्तेषां या प्रकृतिः
स्वभावोऽनुत्पादरूपः, अयं मुनेर्बुद्धस्य भगवतो लोकोत्तरेण मार्गेण प्राप्यते, न
क्रियत इत्यकृत्रिमार्थेन मायोपमविज्ञानसर्वधर्मप्रतिपत्त्याधिगतः स्वाभाविकः कायः ।

परिशिष्टकायत्रयं तथ्यसंवृत्या प्रतिभासमानं परमार्थतो धर्मतारूपं यथाधि-
मोक्षप्रभावितं बुद्धबोधिसत्त्वश्रावकादिगोचरत्वेन व्यवस्थापितमिति कथनाय—

विविक्ताव्यतिरेकित्वं विवेकस्य यतो मतम् ।

इतिन्यायात् तदव्यतिरेकेऽपि पृथग् व्यवस्थाप्यते ।

२-ज्ञानधर्मकायः

इत्थं प्रथमः कायः निर्दिश्य द्वितीयो निष्प्रपञ्चज्ञानात्मको धर्मकायः अनास्रवः
स्मृत्युपस्थानाद्यात्मक इति तमाह—

बोधिपक्षाप्रमाणानि विमोक्षा अनुपूर्वशः ।

नवात्मिका समापत्तिः कृत्स्न दशविधात्मकम् ॥२॥

अभिभवायतनान्यष्टप्रकाराणि प्रभेदतः ।

अरणां प्रणिधिज्ञानमभिज्ञां प्रतिसंविदः ॥३॥

सर्वाकाराश्चतस्रोऽथ शुद्धयो वशिता दश ।

वलानि दश चत्वारि वैशारद्यान्यरक्षणम् ॥४॥

त्रिविध स्मृत्युपस्थान त्रिधाऽसमोषधर्मता ।

वासनायाः समुद्धातो महती करुणा जने ॥५॥

आवेणिका मुनेरेव धर्मा येऽष्टादशेरिता ।

सर्वाकारजता चेति धर्मकायोऽभिधीयते ॥६॥

इति । स्मृत्युपस्थानाद्यारभ्य आर्याष्टाङ्गमार्गपर्यन्ता बोधिपक्षा । पूर्ववद-
प्रमाणानि मैत्र्यादिचतुर्वह्निविहारा । अव्यात्मं रूप्यरूपी बहिर्वा रूपाणि पश्यतीति
द्वी, शुभ विमोक्ष कायेन साक्षात्कृत्योपम्पद्य विहरतीत्येक, आकाशविज्ञाना-
किञ्चन्यनैवसज्ञानामज्ञायतनानीति चत्वार, सजावेदितनिरोध इत्येक इत्यष्टौ
विमोक्षा । रूपघातुचतुर्व्यनानि चतुरारूप्यसमापत्तयो निरोधसमापत्तिरिति
नव समापत्तयः । पृथिव्यप्तेजोवायुनीलपीतलोहितावदातविज्ञानाकाशमिति कृत्स्न
दशविधम् । अव्यात्मरूपारूपसंज्ञिनी प्रत्येक परीक्षाविमात्राकाराभ्या बहिर्वा
रूपाणि पश्यतस्तान्यभिभूय जानीत इति चतुष्टयम्, अव्यात्मरूपसंज्ञी एव
नीलपीतलोहितावदातानभिभूय पश्यतीति चतुष्टयमित्यष्टविधमभिभवायतनम् ।
परसन्तानगतक्लेशरणप्रवन्वोन्मूलनात् समाधिरित्यरणा । सम्यगपगतसर्वनिमित्त-
सङ्गव्याघात सशयापनयनकारिप्रणिधानसमुद्धया आससारमसमाहितावस्थाया
प्रवर्तत इति प्रणिविज्ञानम्, षडभिज्ञाश्चतस्रश्च प्रतिसविद पूर्वोक्ता आश्रया-
लम्बनचित्तज्ञानपरिशुद्धय इति चतस्रः शुद्धयः । आयुश्चित्तपरिष्कारकर्मोपपत्त्यधि-
मुक्तिप्रणिधानद्विज्ञानधर्मवशिता इति दश वशिता । पूर्वोक्तानि दश वलानि,
चत्वारि वैशारद्यानि च । परिशुद्धकायवाङ्मन समुदाचारस्तथागत, नास्त्यस्य
विपरीतसमुदाचारता, या परपरिज्ञानभयात् प्रच्छादयितव्या मन्येत इत्यरक्षण
त्रिविधम् । धर्मदेशनाया श्रोतुकामाश्रोतुकामोभयकामेषु यथाक्रममनुनयप्रतिघो-
भयविविक्त एवोपक्षेकं स्मृतिमान् विहरतीति स्मृत्युपस्थान त्रिधा । सत्त्वार्थ-
क्रियाकालानतिक्रमलक्षणेत्यसमोषधर्मता । क्लेशज्ञेयावरणानुशयरूपबीजप्रहाणाद्
वासनायाः समुद्धात सकलजनहिताशयता, महती करुणा जनेऽष्टादशावेणिका
बुद्धधर्मा सर्वाकारजता । 'च' इति शब्देन सगृहीता मार्गजतादयोऽपि प्रागुक्ताः ।

सर्वे चाश्रयपरावृत्त्या परावृत्ता बोधिपक्षादयो निष्प्रपञ्चज्ञानात्मका धर्म-
कायोऽभिधीयत इति केचित् ।

अन्ये तु—

सर्वाकारा विशुद्धिं ये धर्मा प्राप्ता निरास्रवा ।
स्वाभाविको मुने कायस्तेषां प्रकृतिलक्षण ॥

इति यथास्तत्त्वेन लोकोत्तरानेवानास्रवान् धर्मानभ्युपगम्य तेषां या प्रकृति-
रनुत्पादता तत्लक्षणं स्वाभाविकं कायं, स एव च धर्मताकायो धर्मकाय इति
भावप्रत्ययलोपाद् व्यपदिष्यत इति व्याख्याय, के पुनस्तेऽनास्रवा धर्मा येषां प्रकृति-
लक्षणो धर्मकाय इत्याशङ्क्य 'बोधिपक्षाप्रमाणानी' त्यादिकारिकामवतारयन्ति ।
तेषां योगिसंवृत्त्या विशिष्टार्थप्रतिभासजननद्वारेणाश्रयपरावृत्त्या परावृत्ता धर्म-
देशनाद्यर्थक्रियाकारिणोऽवश्यमद्वयाश्वत्तचैताः कथमभ्युपगन्तव्याः ? सङ्गृहीता
इत्यपरे ।

केचित् (कायचतुष्टयव्याख्याने)—

स्वाभाविकं सामांभोगो नैर्माणिकोऽपरस्तथा ।
धर्मकायः सकारित्रश्चतुर्धा समुदीरितः ॥

इतिकारिकाया स्वाभाविकशब्दानन्तरं धर्मकायशब्दस्यापाठात् कायत्रयमेवेति ।
अन्ये तूपदर्शितप्रयोजनसामर्थ्यात् कारिकावन्वानुरोधेन ज्ञानस्येव कारित्रेण
सम्बन्धार्थं चैवमुक्तम्, अतोऽविरुद्धं सर्वं प्रदेशान्तराभिहितं कायचतुष्टयं भवतीति ।

श्रावकाद्यरणासमावे बुद्धस्यारणासमावे वैशिष्ट्यदर्शनाय अन्तरङ्गलोकेनाह—

श्रावकस्यारणादृष्टेर्नृक्लेशपरिहारिता ।
तत्त्वलेशस्रोतउच्छ्रित्यै ग्रामादिषु जिनारणा ॥७॥

इति । माऽस्मद्दर्शनात् कस्यचित् क्लेशोत्पत्तिः स्यादिति मनुष्यक्लेशोत्पत्ति-
परिहारिता श्रावकाद्यरणाममाधि । तथागतानां तु सकलजनक्लेशप्रवन्धो-
न्मूलनं स्यादिति ग्रामादिषु अरणासमाधिविशेषः ।

श्रावकादिप्रणिधिज्ञानात् तथागतप्रणिधिज्ञानस्य वैशिष्ट्यप्रदर्शनाय अन्तर-
श्लोकेनाह—

अनाभोगमनासङ्गमव्याघात सदा स्थितम् ।

सर्वप्रश्नापनुद्बौद्ध प्रणिधिज्ञानमिष्यते ॥८॥

इति । निर्निमित्तत्वेन स्वरसप्रवृत्तम्, वस्त्वनभिनिवेशाद् रूपादिसङ्गविगतम्,
सवासनक्लेशज्ञेयावरणप्रहाणात् सर्वज्ञेयाव्याघातम्, आससारमवस्थानात् सदा
स्थितम्, सग्यक् प्रतिसविल्लाभात् प्रश्नविसर्जनकारि तथागत प्रणिधिज्ञान-
मितीष्टम् । श्रावकादीना विपरीतत्वेन नैवम् ।

स्यादेव नित्य महाकरुणामयधर्मकायावस्थाने कथं (सकलप्राणभृता) सदा
नार्थक्रियेति ? अन्तरश्लोकेन समाधानमाह—

परिपाक गते हेतौ यस्य यस्य यदा यदा ।

हित भवति कर्तव्यं प्रथते तस्य तस्य स. ॥९॥

इति । कल्याणमित्रादिसमवधानाद् बुद्धाद्यालम्बने परिपोष गते हेतौ
पूर्वाविरोपितकुशलमूलबीजे सति, यस्य सत्त्वस्य यस्मिन् काले धर्मदेशनादिक
क्रियमाणमायतिपथ्य भवति, तदा तस्यार्थकरणाय पूर्वप्रणिधानममृद्व्या तत्प्रति-
भासानुरूपेणार्थक्रियाकारी भगवानिति (महाकरुणास्वभावधर्मकायावस्थानेन)
सर्वदा चिन्तामणिरिवोपस्थितोऽपि स्वकर्मापराधजनितहेतुवैधुर्यान्नि फलदायक
प्रतिभासत इत्यभिप्राय ।

तत्कथमिति शकायामन्तरश्लोकेन दृष्टान्तमाह—

वर्षत्यपि हि पर्जन्ये नैव बीजं प्ररोहति ।

समुत्पादेऽपि बुद्धानां नाभव्यो भद्रमश्नुते ॥१०॥

इति । यथा देवराजे वर्षत्यपि सति पूतीभावादिना अवीजीभूत बीजं तिलादि
न प्रादुर्भवति, तद्वद् बुद्धानां सकलमनोरथपरिपूरणदक्षाणां समुत्पादेऽपि अभव्यो
न भद्रं सद्धर्मश्रवणादिकं प्राप्नोतीति ।

कथं ज्ञानात्मको धर्मकायः प्रतिनियतयोगिसन्तानाधारवर्ती प्रतिक्षणमुत्पद्यमानो व्यापो नित्य इति कथ्यत इति चेद् ? अन्तरश्लोकेनाह—

इति कारित्रवैपुल्याद् बुद्धो व्यापी निरुच्यते ।

अक्षयत्वाच्च तस्यैव नित्य इत्यपि कथ्यते ॥११॥

इति । यथोक्तन्यायेनैव सर्वत्र प्रतिभासद्वारणार्थक्रियाकरणवैपुल्यात् प्रबन्धतया आससारमवस्थानेन च भगवतः क्षयाभावाद् यथाक्रमं बुद्धो व्यापी नित्य इत्यभिधीयते ।

३-सम्भोगकायः

कायद्वयमेव निर्दिश्य लक्षणानुव्यञ्जनविराजितः साम्भोगिकः रूपकाय-स्वभावस्तृतीयः । तमाह—

द्वात्रिंशल्लक्षणाशीतिव्यञ्जनात्मा मुनेरयम् ।

साम्भोगिको मतः कायो महायानोपभोगतः ॥१२॥

इति । द्वात्रिंशल्लक्षणाशीत्यनुव्यञ्जनात्मकोऽयं दशभूमिप्रविष्टमहाबोधिसत्त्वैः परमानवद्यमहायानधर्मसंभोगप्रीतिसुखोपभोगात् बुद्धस्य भगवतः साम्भोगिककायः ।

कानि तानि द्वात्रिंशल्लक्षणानीति चेत् ? पञ्चभिरन्तरश्लोकैराह—

चक्राङ्कहस्तः क्रमकूर्मपादो

जालावनद्धाङ्गुलिपाणिपादः ।

करौ सपादौ तरुणौ मृदू च

समुत्सदैः सप्तभिराश्रयोऽस्य ॥१३॥

दीर्घाङ्गुलिव्यायितपाणिगात्र

प्राज्य त्वृजृच्छङ्खपद्मोर्ध्वरोमा ।

एणेयजङ्घश्च पटूरुवाहु

कोशावनद्धोत्तमवस्तिगुह्य ॥१४॥

सुवर्णवर्णं प्रतनुच्छविश्च

प्रदक्षिणैकैकसुजातरोमा ।

ऊर्णाङ्कितास्यो हरिपूर्वकाय.

स्कन्धौ वृतावस्य चितान्तरास. ॥१५॥

हीनो रस. ख्याति रसोत्तमोऽस्य

न्यग्रोधवन्मण्डलतुल्यमूर्ति ।

उष्णीषमूर्धा पृथुचारजिह्वो

ब्रह्मस्वर. सिंहहनु.सुशुक्ला. ॥१६॥

तुल्या. प्रमाणेऽविरलाश्च दन्ता

अन्यूनसंख्या दशिकाश्चतस्र ।

नीलेक्षणो गोवृषपक्ष्मनेत्रो

द्वात्रिंशदेतानि हि लक्षणानि ॥१७॥

इति । (१) गुरुणामनुगमनप्रत्युद्गमनादिना चक्राङ्कहरतपादता । (२) दृढ-
सवरसमादानत्वात् कूर्मवत् सुप्रतिष्ठितपादता । (३) चतुस्रहवस्तुसेवनाद् राज-
हसवत् जालावनद्धाद्गुलिपाणिपादता । (४) प्रणीतखाद्यभोज्यादिदानाद् मृदुतरुण-
हस्तपादता । (५) प्रणीततरलेह्यादिदानेन समुच्छ्रितहस्तपादस्कन्धग्रीवाप्रदेशत्वात्
सप्तोच्छ्रयता । (६) वध्यमोक्षणत्वाद् दीर्घाङ्गुलिता । (७) जीवितानुग्रहणाद्
आयतपार्ष्णिता । (८) प्राणातिपातविरत्या बृहद्भुजात्रता । (९) कुशलघर्म-
समादानाद् उच्छ्रितपादता । (१०) गृहीतकुशलसमादानवर्धनात् ऊर्ध्वगरोमता ।
(११) सत्कृत्य विद्याशिल्पादिदानाद् एण्यजङ्घता । (१२) सविद्यमानार्थयाचनक-
जनाप्रत्याख्यानात् पटूरुवाहुता । (१३) सर्वजनब्रह्मचर्यसमादापनगुह्यमन्त्रारक्षणात्
कोशगतवन्तिगुह्यता । (१४) प्रणीतोपास्तरणदानात् सुवर्णवर्णता । (१५) प्रासादादि-
वरदानात् श्लक्ष्णच्छविता । (१६) सङ्गणिकादिपरिवर्जनात् प्रदक्षिणावर्त-
कैकरोमता । (१७) सर्वगुरुजनयथास्थाननिवेशनाद् ऊर्णाङ्कितमुखता । (१८) सर्वथा
मुखरवचनानवमादनात् सिंहपूर्वाङ्गिकायता । (१९) प्रियवादित्वसुभाषितानुलोमत्वात्

मुसंवृतस्कन्धता । (२०) भैषज्यादिदानात् चितान्तरासता । (२१) ग्लानजनो-
पस्थानाद् रसरसाग्रता । (२२) वनारामादिकरणसमादापनात् न्यग्रोधपरिमण्डलता ।
(२३) विहाराद्यभ्यधिकप्रदानादुष्णीपशिरस्कता । (२४) श्लक्षणादिवचनात् प्रभूत-
जिह्वता । (२५) सर्वलोकधातुसत्त्वसद्धर्मविज्ञपनाद् ब्रह्मस्वरता । (२६) सम्भिन्न-
प्रलापविरत्या सिंहहनुता । (२७) सर्वजनसम्मानादिना शुक्लदन्तता । (२८) विशुद्धा-
जीवत्वात् समदन्तता । (२९) सत्यवचनसमुदाचाराद् अविरलदन्तता ।
(३०) पिशुनवचनानभ्यासात् समचत्वारिंशदन्तता । (३१) सर्वसत्त्वैकपुत्रदर्शनाद्
अभिनीलनेत्रता । (३२) प्रतिघातादिविवेकदर्शनाद् गोपधमनेत्रता ।

सिद्धकारणात् लक्षणं सिद्ध भवतीत्यन्तरश्लोकेनाह—

यस्य यस्यात्र यो हेतुर्लक्षणस्य प्रसाधक ।

तस्य तस्य प्रयूर्यायं समुदागमलक्षण. ॥१८॥

इति । येषां लक्षणानां ये प्रसाधका , तान् प्रपूर्य तानि द्वात्रिंशल्लक्षणानि
प्रादुर्भवन्ति ।

कानि तेषां कारणानीति चेत् ? द्वाभ्यामन्तरश्लोकाभ्यामाह—

गुरूणामनुयानादिर्दृढता सवर प्रति ।

सङ्ग्रहासेवन दान प्रणीतस्य च वस्तुन. ॥१९॥

वध्यमोक्षसमादान विवृद्धि कुशलस्य च ।

इत्यादिको यथासूत्र हेतुर्लक्षणसाधक ॥२०॥

इति । इमे द्वे कारिके उपर्येव लक्षणव्याख्यानावसरे स्फुटिते, अतो न पुन
विस्तीर्येत इति ।

लक्षणान्येवं व्याख्याय द्वादशभिः अन्तरश्लोकैः अशीत्यनुव्यञ्जनान्याह—

ताम्रा. स्निग्धाश्च तुङ्गाश्च नग्वा अगुलयो मुने ।

वृत्ताश्चितानुपूर्वाश्च गूढा निर्ग्रन्थय शिरा ॥२१॥

गूढौ गुल्फौ समौ पादौ सिंहेभद्विजगोपते ।
विक्रान्त दक्षिण चारुगमनमृजुवृत्तता ॥२२॥

मृष्टानुपूर्वते मेध्यमृदुत्वे शुद्धगात्रता ।
पूर्वव्यञ्जनता चारुपृथुमण्डलगात्रता ॥२३॥

समक्रमत्व शुद्धत्व नेत्रयो सुकुमारता ।
अदीनोत्सदगात्रत्वे सुसहृदनगात्रता ॥२४॥

सुविभक्ताङ्गता ध्वान्तप्रध्वस्तालोकशुद्धता ।
वृत्तमृष्टाक्षताक्षामकुक्षिताश्च गभीरता ॥२५॥

दक्षिणावर्तता नाभे. समन्ताद्दर्शनीयता ।
समाचारः शुचि कालतिलकापगता तनु. ॥२६॥

करौ तूलमृदू स्निग्धगम्भीरायतलेखता ।
नात्यायत वचो विम्बप्रतिविम्बोपमौष्ठता ॥२७॥

मृद्वी तन्वी च रक्ता च जिह्वा जीमूतघोषता ।
चारुमञ्जुस्वरो दष्ट्रा वृत्तास्तीक्ष्णा. सिता. समाः ॥२८॥

अनुपूर्वी गतास्तुङ्गा नामिका परम शुचिः ।
विशाले नयने पक्ष्मचित पद्मदलाक्षिता ॥२९॥

आयतश्लक्ष्णसुस्निग्धसमरोम्नौ भ्रुवौ भुजौ ।
पीनायतौ समौ कर्णावुपधातविर्वर्जितौ ॥३०॥

ललाटमपरिम्पान पृथुपूर्णोत्तमाङ्गता ।
भ्रमराभाश्चिता. श्लक्ष्णा असलुलितमूर्तय. ॥३१॥

केशा अपरुषाः पुंसां सौरभ्यादपहारिणः ।

श्रीवत्सः स्वस्तिकञ्चेति बुद्धानुव्यञ्जनं मतम् ॥३२॥

इति । (१) सर्वसंस्कारवीतरागत्वेन ताम्रनखता । (२) सर्वसत्त्वहिताध्या-
शयत्वेन स्निग्धनखता । (३) श्रेष्ठवंशप्रभवत्वेन तुङ्गनखता । (४) वृत्तानवद्यत्वेन
वृत्ताङ्गुलिता । (५) समुपचितकुशलमूलत्वेन चिताङ्गुलिता । (६) सम्यगनुपूर्व-
प्रवृत्तत्वेन अनुपूर्वाङ्गुलिता । (७) सुनिगूढकायादिकर्मन्ताजीवत्वेन गूढशिरता ।
(८) क्लेशग्रन्थिभेदकत्वेन निर्ग्रन्थिशिरता । (९) सुनिगूढधर्ममतित्वेन गूढगुल्फता ।
(१०) सर्वदुर्गस्थानजनोत्तारकत्वेन अविपमपादता । (११) नराभिभवनकुशलतया
सिंहविक्रान्तगामिता । (१२) नागाभिभवनकुशलतया नागविक्रान्तगामिता ।
(१३) वैहायसङ्गमकुशलतया हसविक्रान्तगामिता । (१४) पुरुषवृषभकुशलतया
वृषभविक्रान्तगामिता । (१५) प्रदक्षिणमार्गानुयाततया प्रदक्षिणगामिता ।
(१६) प्रासादिककुशलतया चारुगामिता । (१७) नित्यमवक्रचित्ततया अवक्रगा-
मिता । (१८) विशुद्धगुणाख्यापकतया वृत्तगात्रता । (१९) प्रमृष्टपापधर्मतया मृष्ट-
गात्रता । (२०) विनेयानुरूपधर्मदेशकतया अनुपूर्वगात्रता । (२१) कायादिशुचि-
समुदाचारत्वात् शुचिगात्रता । (२२) करुणाचित्तत्वात् मृदुगात्रता । (२३) विशुद्ध-
चित्तत्वात् विशुद्धगात्रता । (२४) परिपूर्णधर्मविनयत्वात् परिपूर्णव्यञ्जनता ।
(२५) पृथुचारुगुणाख्यानात् पृथुचारुमण्डलगात्रता । (२६) सर्वत्र समचित्तत्वात्
समक्रमता । (२७) सुविशुद्धधर्मदेशनाद् विशुद्धनेत्रता । (२८) सुगमधर्मदेशनात्
सुकुमारगात्रता । (२९) नित्यमदीनचित्तत्वाद् अदीनगात्रता । (३०) समुद्भूत-
कुशलत्वाद् उत्सदगात्रता । (३१) क्षीणपुनर्भवत्वेन सुसहृतागात्रता । (३२) सुवि-
भक्तप्रतीत्यसमुत्पाददेशकत्वेन सुविभक्ताङ्गप्रत्यङ्गता । (३३) सुविशुद्धपदार्थ-
दर्शनाद् वित्तिमिरशुद्धालोकता । (३४) वृत्तसम्पन्नशिष्यसवर्तनीयत्वेन वृत्तकुक्षिता ।
(३५) प्रमृष्टसारदोषत्वेन मृष्टकुक्षिता । (३६) भग्नमानशृङ्गत्वेन अभग्नकुक्षिता ।
(३७) धर्मक्षयविनिवर्तकत्वेन अक्षामकुक्षिता । (३८) प्रतिविद्धधर्मगम्भीरत्वेन
गम्भीरनाभिता । (३९) प्रदक्षिणग्राहिणिष्यसवर्तनीयत्वेन प्रदक्षिणावर्तनाभिता ।
(४०) समन्तप्रासादिकपरिवारसवर्तनीयत्वेन समन्तप्रासादिकता । (४१) शुचि-
चित्तत्वेन शुचिसमुदाचारता । (४२) व्यपगताकालधर्मविनयत्वेन व्यपगततिल-
कालकगात्रता । (४३) कायादिलाघवप्राप्य धर्मदेशकत्वेन तूलसदृशसुकुमारपाणिता ।

व्यतिभेदापरिज्ञाने निर्वाणे च निवेशनम् ।

धर्मकायस्य कर्मद सप्तविंशतिधा मतम् ॥४०॥

इति । तत्र प्रथमं प्रशस्ताप्रशस्तगत्यनभिनिवेशावस्थानलक्षणं गतिप्रशमनं कर्मं कृत्वा, दानादिचतुसङ्ग्रहवस्तुनि प्रतिष्ठाप्य, श्रुतमयादिज्ञानेन विपक्षप्रतिपक्षहेयोपादेयद्वारेण बोधयित्वा, मायाकार इवानुनयादिविविक्ततया मैत्र्यादिलक्षणे परार्थे सत्त्वार्थयाथात्म्ये प्रतिष्ठाप्य, तदनु स्वार्थे त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावितपट्पारमिताभ्यासे, तदनन्तरं स्वपरार्थलक्षणे दशकुशलकर्मपथे बुद्धमार्गे, ततः सर्वधर्मप्रकृतिशून्यताभ्यासे, तदनु दानपारमिताधिष्ठानेन प्रथमाया भूमौ सर्वत्रगधर्मघातुप्रतिवेवलक्षणे अद्वयधर्मे, ततो द्वितीयादिभूमौ सम्भारपरिपूरिहेतुभूते शीलादिपारमितासर्वधर्मसाङ्केतिकज्ञाने निवेशयति । एवमनुक्रमेण प्रज्ञापारमिताधिष्ठानेन पष्ठ्या भूमौ ज्ञानज्ञेयभावानभिनिवेशलक्षणे सर्वधर्मानुपलम्भे, तदनन्तरं सप्तम्यामुपायपारमितावलेन सत्त्वपरिपाके, ततो वलपारमितावलेनाष्टम्या श्रावकाद्यसाधारणे बोधिसत्त्वमार्गे, पुनस्तत्रैव सर्वभावाभिनिवेशप्रहाणे, तदनु नवम्या प्रणिधानपारमितासामर्थ्याद् बोधिप्राप्तौ, तदनन्तरं ज्ञानपारमितावलाद् दशम्या भूमौ विविचबुद्धक्षेत्रविशुद्धौ प्रतिष्ठाप्य, पुनस्तत्रैव एकजातिप्रतिवद्धस्वरूपे सम्यक्सम्बोधिप्रतिनियमे दशदिग्लोकधानवीयसत्त्वार्थे सर्वलोकघातुबुद्धोपसङ्क्रमणादिगुणे च निवेशयति । एवमनुक्रमेण पुनस्तत्रैव विशेषमार्गस्वरूपे समस्तबोध्यावाहकधर्मलक्षणे बोध्यङ्गे, कर्मफलसम्बन्धाविप्रणाशे, यथाभूतपदार्थाधिगमे, सर्वविपर्यासप्रहाणे, निर्वस्तुकविपर्यासप्रहाणे ज्ञाने, प्रकृतिपरिशुद्धिलक्षणे बोधिसत्त्वव्यवदाने, सर्वकलङ्कापगतव्यवदानहेतौ सम्भारे, शून्यतास्वभावेन सस्कृतासस्कृताव्यतिभेदपरिज्ञाने च प्रतिष्ठाप्य ताथागत्या भूमौ निर्वाणे निवेशयति । एव धर्मकायवदस्य सप्तविंशतिप्रकारं कर्म आससारमिष्यत इति कारित्रम् ।

प्रथमचित्तोत्पादस्य अन्तिमकर्मणाञ्च अनुक्रमनिर्देशेन अवशिष्टानां मध्यपदार्थानामपि क्रमो वेदितव्यः, वक्तव्यबाहुल्यभयान्मया नोल्लिखितः ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमिताशास्त्रे अष्टमाधिकारवृत्तिः ।

मध्यमरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

एव विस्तररुचिसत्त्वानुग्रहेण अष्टभि. पदार्थैः (प्रज्ञापारमिता) व्याख्याय पुनरन्यप्रकारेण व्याख्यानायाह—

लक्षणं तत्प्रयोगस्तत्प्रकर्षस्तदनुक्रमः ।

तन्निष्ठा तद्विपाकश्चेत्यन्य. षोढार्थसंग्रहः ॥१॥

इति । प्रथम सर्वाकारज्ञतादित्रिसर्वज्ञताभिलक्ष्यस्थानीयत्वेन लक्षणम् । ततो वशित्वार्थत्रिसर्वज्ञताभावना प्रति प्रयुज्यतेऽनेनेति त्रिसर्वज्ञताप्रयोग. सर्वाकाराभिसम्बोधः । ततोऽत्यभ्यासात् प्रकर्षगमनमिति त्रिसर्वज्ञतायाः प्रकर्षविस्थो मूर्धाभिसमयः । ततोऽधिगतवस्तुनिश्चयाय व्यस्तसमस्तविभावितार्थप्रगुणीकरणमिति त्रिसर्वज्ञतानुक्रमावस्थोऽनुपूर्वाभिसमयः । ततो विशेषगमनाभावात् त्रिसर्वज्ञतानिष्ठावस्थः सम्यगेकक्षणाभिसम्बोधः । ततस्तस्य फलम्, इति त्रिसर्वज्ञताविपाको धर्मकायः सकारित्रः । एवं षट्प्रकारेणार्थसंग्रहेण पूर्ववदेव जिनजननी व्याख्येया ।

संक्षिप्तरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

मध्यमरुचिसत्त्वानुकम्पया अमुना षट्प्रकारेणार्थसंग्रहेण व्याख्याय पुनः संक्षिप्तरुचिसत्त्वानुरोधेनान्यप्रकारेण व्याख्यानायाह—

विषयस्त्रितयो हेतु. प्रयोगश्चतुरात्मक. ।

धर्मकायः फलं कर्मेत्यन्यस्त्रेधार्यसंग्रह. ॥२॥

इति । आदौ सर्वाकारज्ञतादित्रिसर्वज्ञतास्वभाव. प्रवृत्तिविषयहेतुः । स कथं प्रयुज्यत इति तदनन्तर सर्वाकाराभिसम्बोधादिश्चतुर्विधोऽभिसमयः प्रयोगः । तस्यैवं प्रयोगवतो विषयस्य किं फलमिति तदनु धर्मकाय सकर्मा फलमित्येव त्रिविधेनार्थसंग्रहेण तथैव जिनजननी व्याख्येया ।

परिणामना

अर्थत. पदतो वापि नामपर्यायतः क्वचित् ।

तावानेव वुधैर्ज्ञेय. पिण्डार्थ. सर्वमातृषु ॥१॥

अन्यथा न भवेत्सम्यक् सर्वासा क्रमसंग्रह. ।

तत्र पिण्डादिभेदेन वैशिष्ट्यं जायते ध्रुवम् ॥२॥

आर्यविमुक्तिसेनस्यानुभावेनात्र दर्शितम् ।

अर्थमात्र सुबोधाय त्यक्त्वा वचनविस्तरम् ॥३॥

वैरोचन गुरु नत्वा सदुपाध्यायज्ञानिनम् ।

कारिकाणां स्फुटा वृत्तिर्हरिभद्रेण रच्यते ॥४॥

एतद्ग्रन्थविधानेन यत्पुण्यमर्जितं मया ।

निखिला. प्राणिनस्तेन प्राप्नुयुः सौगती धियम् ॥५॥

सर्वशास्त्रबहिर्भूतं क्वाह स्वल्पमति. पुमान् ।

क्व चार्यगतिगम्योऽयं शास्त्रार्थो महिमान्वितः ॥६॥

तथाप्यगोचरीभूते यत्नमास्थितवानहम् ।

परात्महितबुद्धयैव क्षम्यतामेष साधुभिः ॥७॥

अहो भूशः मया नानामतैः श्रान्तेन वीक्षितम् ।

शमस्थानं चिरेणेदं प्रज्ञापारमितामतम् ॥८॥

ति प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे आचार्यहरिभद्रकृता अभिसमयालङ्कारवृत्तिः समाप्ता ।

भारतीयपण्डितेन विद्याकरप्रभेण महालोकचक्षुषा बन्देश्रीकृतेन चानृधः निर्णीता ।

श्रीपण्डितामरगोम्यादिभिः भिक्षुघोमत्प्रज्ञेन च पश्चात् सुनिर्णीता ।

༡༩། །ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་དུ་སྤྱོན་པའི་མན་ངག་གི་

བསྟན་བཅོས་མངོན་པར་དྲི་བས་པའི་བྱུན་གྱི་འགྲེལ་

བ དོན་གསལ་བཞུགས་སོ།།

༄༅། །བྱུ་གར་སྐད་དུ། །ཨ་མྱེ་ས་མ་ཡ་ཨ་ཡེ་ཀུར་རྒྱ་མ་བྱུ་བ་
 ར་མེད་ཀྱི་ཡུལ་ལ་འདྲེ་གཤམ་ལྟ་བུ་གྱི་འཕྲི་ལོ་
 ཏུ་ཕྱིན་པའི་མན་ངག་གི་བསྟན་བཅོས་མངོན་པར་རྟོགས་པའི་བྱུན་ཅེས་བྱ་བའི་
 འགྲེལ་པ། བས་བོ་དང་བོ། སངས་བྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དབའ་
 བསམས་ཅད་ལ་ཐུག་འཚལ་ལོ། །

ཤེས་རབ་པ་རོལ་ཕྱིན་པ་ལ། །

དེའི་བྱུན་ཆོག་ལེའུར་བྱས་པ་དག། །

ཀུན་གྱི་བྱུན་དུ་འགྱུར་བར་ནི། །

ནམ་པར་དབྱེ་ཕྱིར་བྱས་ཐུག་འཚལ། (༡) །

འགྲོ་ལ་ཆགས་པས་ཀུན་ཆགས་མཛད། །

འཕགས་པ་ཐོགས་མེད་སྦྱོབ་ཉིད་ཀྱིས། །

མི་ཕམ་མགོན་ལ་གསན་ནས་ན། །

བསྟན་བཅོས་ཆེན་བོ་འི་ནམ་བཤད་མཛད། (༢) །

འགྲོ་དོན་ཅུ་ལག་དབྱིག་གི་གཉེན། །

རང་གི་མོས་པ་གཙོ་བོ་བྱེད་པས། །

ཤེས་བྱ་ནང་གི་ཡིན་པ་ལ། །

ཡང་དག་བརྟེན་ནས་ནམ་པར་བཀྲོལ། (༣) །

འཕགས་པའི་ཁོངས་སུ་གཏོགས་པ་ཡི། །

ནམ་པར་གྲོལ་བ་ཞེས་བྱས་ཀྱང་། །

དེས་བྱས་བྱས་པ་མིན་མཐོང་ནས། །

དབྱེ་མར་གནས་པའི་སྦྱོས་ནམ་ཕྱེ། (༤) །

དེ་ཡི་འོག་དུ་ནམ་གྲོལ་སྟེ། |

དང་པའི་ས་ལ་གནས་པ་ཡིས། |

བསྟན་བཅོས་མཐའ་དག་མ་རྟེན་པར། |

རང་དང་རྗེས་མཐུན་ནམ་བཤད་བྱས། (ལ) |

དེ་ལྟར་མཁས་པས་སྒྲུང་བྱས་ཤིང་། |

འགའ་ཞིག་ཁོ་ནས་མ་རྟེན་པའི། |

བསྟན་བཅོས་མཐའ་དག་འདི་དེ་ལྟར། |

རྟེན་པ་གང་དེ་ཡ་མཚན་ནོ། (ཅ) |

དེ་ལྟས་ཤིན་དུ་རྟེན་དཀའ་བ། |

ཟབ་མོ་འི་ལས་འདི་ཅི་ཞིག་ལྟར། |

སངས་རྒྱས་དབང་གིས་རྟེན་པ་ནི། |

མཁས་པ་ནམས་ཀྱིས་དབྱེ་བའི་རིགས། (ཆ) |

ནམ་བུ་ཀྱན་དུ་བདག་གི་ནི། |

སྟོན་ཡུལ་མིན་ཡང་བསོད་ནམས་དག། |

བསྐྱབ་དང་མཐུན་སྟེར་རང་གཞན་ལ། |

ཕན་གདགས་འདོད་པས་སྟོབ་སྦྱིས། (ཇ) |

འཕགས་པ་བྱམས་པ་རང་ཉིད་དམ་པའི་སྟོན་པ་དང་མཐུན་པར་རབ་
དུ་སྟོན་པས། སོ་སོ་རང་གིས་རིག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་

རོལ་དུ་སྟོན་པའི་ཡུལ་ཅན་གྱི་རབ་དུ་དང་བ་ནི་ལེགས་པ་ཐམས་ཅད་འཕྱོག་
པའི་སྒྲིའི་གཙོ་བོ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་བྱ་བར་ངེས་བར་བརྒྱུང་ནས། གཞན་

དག་བཅོས་ལྷན་འདས་མ་ཡིན་ཏན་རིན་པོ་ཆེ་སྟེན་དུ་དབྱང་དུ་མེད་ཅིང་།
དཔག་དུ་མེད་པའི་འབྱུང་གནས་ལ་དོན་གྱིས་འཇུག་པར་བྱ་བའི་སྟེར་རབ་དུ་

མཚན་:—(སྟ) སྟོབ་ (སྟ) བདག་²

དང་བ་'སྐྱེད་པའི་ཆེད་དུ།   རེ་ཞིག་དང་བོར་ཡུམ་ལ་ཡོན་ཏན་རི་ལྟ་བུ་
བཞིན་དུ་བརྗོད་བ་སྔོན་དུ་འགྲོ་བ་ཅན་གྱི་ཕྱག་འཆལ་བ་:—

ཉན་ཐོས་ཞི་བ་འཆལ་ནས་ས་ཀྱན་ཤེས་

ཉིད་ཀྱིས་ཉིར་ཞིར་བྲིད་མཛད་གང་ཡིན་དང་།   ।

འགྲོ་ལ་མན་པར་བྱེད་ནས་ས་ལས་ཤེས་

ཉིད་ཀྱིས་འཇིག་རྟེན་དོན་སྒྲུབ་མཛད་བ་གང་།   ।

གང་དང་ཡང་དག་ལྟ་བུ་སྤྱད་པས་བྱུང་ནས་ས་

ནས་པ་ཀྱན་ལྟ་བུ་སྒྲུབ་ཆོག་པ་འདི་གསུང་²པ།   ।

ཉན་ཐོས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་³ཆོག་པ་བཅས་

སངས་རྒྱུས་ཀྱི་ནི་ཡུམ་རེ་ལ་ཕྱག་འཆལ་ལོ། (༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་སོ།   ཆོག་པ་སྤྱད་པ་འདིས་ནི་འདིའི་

ཆེ་བའི་བདག་ཉིད་ཕྱལ་དུ་བྱང་བ་དང་ལྟ་བུ་བརྗོད་དེ།   རེ་ཐོས་ནས་རེ

ཞིག་དང་བའི་རྗེས་སུ་འབྲང་བ་ནས་ས་ནི་འདི་ལ་ཐེ་ཆོས་མཛད་པར་སྤྱར་དུ་.....

རབ་དུ་དང་བ་སྐྱེད།   ཆོས་ཀྱི་རྗེས་སུ་འབྲང་བ་ནས་ས་ཀྱང་གཅིག་དང་དུ་

མའི་ངོ་བོ་ཉིད་དང་བལ་བའི་སྤྱིར་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པའི་ཆད་མས་གཞི་

དང་ལས་དང་ནས་བ་སྐྱེ་བ་མཛད་པར་ཡོངས་སུ་ཤེས་བ་ཆོག་པ་སྤྱད་པའི་

དོན་གྱི་མཆན་ཉིད་ཀྱི་ཡུམ་ལ་གནོད་བ་མ་མཐོང་ནས།   ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་

རེ་ལ་དུ་སྤྱིན་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་བདག་ཉིད་ཆུལ་གསུམ་པ་

ཅན།   སངས་རྒྱུས་ལ་སོགས་པ་⁴བསྒྲུན་པར་མཛད་པ་ནི་གདོན་མི་ཟ་བར་

སྤྱད་པ་ཉིད་དོ་ཞེས་ངེས་པར་གཞུང་སྟེ།   རེ་ལ་རབ་དུ་དང་བ་བསྐྱེད་པར་

བྱེད་པ་ཉིད་དོ།   རེ་ལ་རབ་དུ་དང་བས་ཀྱང་རེའི་ཡོན་ཏན་མངོན་པར་འདོད་

པའི་གང་ཟག་གཉིས་ཀ་ཡང་རེ་དང་རེ་ལ་བརྟེན་པའི་གསུང་རབ་ལ་ནས་བ་.....

མཆན་:—(སྟེ) བསྐྱེད་¹ (སྟེ) བསྐྱེད་² (སྟེ) གསུངས་བ་² (ནི) དབའ་³

(ནི) འཆལ།⁴ (སྟེ) སྤྱིན་⁵ (སྟེ) བྱེད་⁶ (སྟེ) བྱེད་⁶

བཅས་ཅད་དུ་གཞུང་བ་ལ་སོགས་པའི་དོན་དུ་ཤིན་དུ་གུས་པར་བྱེད་དོ། །དེ་
 ནས་ཐོས་པ་ལས་བྱུང་བ་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་པ་སྦྱེ་བའི་རིམ་གྱིས་ལེགས་པ་
 པའི་མཆོག་འཕྲོག་པར་འགྱུར་རོ། །དེའི་ཕྱིར་བཅོམ་ལྷན་འདས་མ་ལ་
 རབ་དུ་དང་བ་ནི། ལེགས་པ་བཅས་ཅད་འཕྲོག་པའི་རྒྱུ་ལོ་གཙོ་བོ་ཡིན་ནོ། །
 དེ་ལ་བཅས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱིས་ནི་དོན་བརྒྱད་བརྒྱས་ལ་དེ་དག་
 ཀྱང་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རིམ་དུ་ཕྱིན་པ་ཡིན་ཞིང་། དེས་ཀྱང་འཆད་པར་འགྱུར་
 བའི་ཚུལ་གྱིས་དོན་བཅས་ཅད་སྤུངས་ཆོགས་པ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་དེ་ལྟར་
 བྲགས་ལ་བཞག་ནས་བཅས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་སྒོ་ནས་ཤེས་རབ་ཀྱི་
 པ་རིམ་དུ་ཕྱིན་པ་ལ་བརྟེན་དོ། །ཉན་ཐོས་དང་དེའི་ཕྱོགས་སུ་བསྐྱེད་²བ་
 ནས་པར་བར་པ་ཅུང་ཟད་ཅེས་ཞིག་གིས་ལྷག་པ་རིམ་པ་གཅིག་གིས་བསྐྱེད་
 བ་རང་སངས་རྒྱས་ཀྱང་སྟེ། །ཕྱ་ངན་ལས་འདའ་བར་འདོད་པ་ནས་མ་གཞི་
 བཅས་ཅད་སྦྱེ་བ་མེད་པར་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྤང་བོ་དང་བཅས་པ་
 བ་དང་སྤང་བོ་མེད་པའི་མཆན་ཉིད་ཀྱི་ཕྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ནས་མ་གཞིས་
 ཐོབ་པར་མཛད་པ་གང་ཡིན་པ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་འཁོར་བ་ཅི་
 སྟོན་པར་འགྲོ་བའི་དོན་བྱེད་པ་ནས་ལས་བཅས་ཅད་སྦྱེ་བ་མེད་པར་དོགས་
 པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་འགྲོ་བ་མཐའ་དག་གི་དོན་སྦྱབ་པར་མཛད་པ་གང་ཡིན་
 པ་དང་། ནས་པ་བཅས་ཅད་སྦྱེ་བ་མེད་པ་བྲགས་སུ་ཆུད་པ་གང་དང་ལྷན་ན།
 སངས་རྒྱས་ཡང་དག་པར་བསྐྱེད་པའི་སྐྱུ་ཅན། ནལ་འབྱོར་ཅན་གྱི་དབང་
 སྤྱུག་གི་གཙོ་བོ་ནམས། སྟོན་པའི་གཉེན་པོར་ཚོས་ཀྱི་འཁོར་ལོ་མ་ལུས་པ་
 ནས་པ་བཅས་ཅད་དུ་བསྐྱོར་བར་མཛད་པ། སངས་རྒྱས་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་
 བས་ཡོངས་སུ་བསྐྱོར་བ་དེ་སྦྱབ་པར་བྱེད་པ་ཉིད་ཀྱི་ཡུལ་དེ་ལ་བྲག་འཛལ་
 ལོ། །དེ་ལྟར་བྲག་འཛལ་བ་དང་བརྟེན་པ་སྟོན་དུ་འགྲོ་བའི་བརྟན་བཅོས་
 མངོན་པར་དོགས་པའི་རྒྱན་གཞི་དང་གཉེན་པོ་དང་ནས་པ་ནས་ལས་གང་
 ཡང་ཅུང་བ་ཞིག་བརྒྱས་པ་མཛད་ན། ཕྱོགས་དང་པོ་ལྟར་ན་ནི་འབད་

བ་དོན་མད་པ་ཡིན་དེ། ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་དུ་སྤྱིན་པ་འདི་ལས་ནི་
 མཚན་ཉིད་ཀྱི་བསྟན་བཅོས་དག་ལས་མ་སྒྲོས་པའི་གཞི་གང་ཡིན་པ་དེ་འགྲུང་
 བ་ནི་མེད་དོ། །གཉིས་པ་ལྟར་ན་ཡང་ནམ་པར་བྱང་བའི་དངོས་བོ་མ་
 བསྐྱུས་པའི་སྤྱིར་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པའི་དངོས་བོ་མ་བསྐྱུས་པས་འདི་གང་
 གི་གཉེན་པོ་ཡིན་པ་ཁོང་དུ་རྒྱུད་པར་མི་འགྱུར་རོ། །གསུམ་པ་ལྟར་
 ན་ཡང་ནམ་པ་གཞི་མེད་པ་ཙམ་ཞིག་བསྐྱུས་པའི་སྤྱིར། དོན་རྟོགས་པ་མེད་
 པས། རྒྱང་ཟད་ཀྱང་མ་བཤད་པའི་སྤྱིར་དོན་རྟོགས་པ་མེད་པ་ཡིན་ནི་
 ལྟམ་དུ་གཞན་དག་སེམས་པར་འགྱུར་བ་མ་ཡིན་ནམ་ཞེ་ན། དེ་ནི་མ་
 ཡིན་དེ། གང་གི་སྤྱིར་ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་
 དཔལ་དང་། ལྷན་མེད་པའི་སངས་རྒྱས་ནམས་ཀྱིས་གོ་རིམ་ཇི་ལྟ་བུ་
 བཞིན་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱིས་མངོན་པར་རྟོགས་པ་མཐུན་དག་
 བསྐྱུས་པས་ན། སྤྱོགས་གསུམ་ཆར་གྱིས་ཀྱང་བསྐྱུས་པའི་སྤྱིར་རོ། །འདི་
 ལྟར་བྱུང་བའི་ཡུམ་བར་མ་ལས། “རབ་འབྱོར་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ནི་
 ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་རྒྱས་ནམས་ཀྱི་ཡིན་ནོ། །ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ནི་བྱང་
 ཆུབ་སེམས་དཔལ་ནམས་ཀྱི་ཡིན་ནོ། །ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ནི་
 དེ་བཞིན་གསུགས་པ་དགྲ་བཅོས་པ་ཡང་དག་པར་ཐོགས་པའི་སངས་རྒྱས་”
 ཀྱི་ཡིན་ནོ། །བཅོས་ལྡན་འདས་ཅིའི་སྤྱིར་དུ་ཐམས་ཅད་འཛུལ་བ་ཉིད་ཉན་
 ཐོས་དང་རང་སངས་རྒྱས་ནམས་ཀྱི་ལགས། རབ་འབྱོར་ཐམས་ཅད་ནི་སྤྱི་
 དང་ནང་གི་ཆོས་ནམས་ཇི་སྟེད་པ་འདི་ཙམ་ཡིན་ལ་དེ་དག་ཀྱང་ཉན་ཐོས་དང་
 རང་སངས་རྒྱས་ནམས་ཀྱིས་ཤེས་ཀྱི་ལས་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་ཀྱང་མ་ཡིན་ལ་
 ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཡང་མ་ཡིན་པས་དེའི་སྤྱིར་ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་
 རྒྱས་ནམས་ཀྱི་ནི་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཅེས་བྱའོ། །བཅོས་ལྡན་འདས་ཅིའི་
 སྤྱིར་དུ་ལས་གྱི་ནམ་པ་འཛུལ་བ་ཉིད་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔལ་ནམས་ཀྱི་ལགས།
 རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔལ་ནམས་ཀྱིས་ནི་ཉན་ཐོས་ཀྱི་ལས་གང་ཡིན་

བ་དང་། རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལམ་གང་ཡིན་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལམ་
 གང་ཡིན་པའི་ལམ་ཐམས་ཅད་བསྐྱེད་པར་བྱ་ཞིང་ལམ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པར་
 བྱའོ། །དེ་དག་ཀྱང་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱ་ཞིང་དེ་དག་གི་ལམ་གྱི་བྱ་བ་
 ཡང་བྱ་ལ། ལྷོན་ལམ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་མ་བྱས་པ་དང་སེམས་ཅན་རྣམས་
 ཡོངས་སུ་སྦྲིན་པར་མ་བྱས་པ་དང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་ཡོངས་སུ་མ་སྦྱངས་...
 བར་དེ་དག་གིས་ཡང་དག་པའི་མཐུན་མཛོན་སུམ་དུ་མི་བྱའོ། །དེའི་སྤྱིར་
 བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ནི་ལམ་གྱི་རྣམ་པ་ཤེས་པ་ཉིད་ཅེས་བྱའོ།
 བཅོམ་ལྷན་འདས་ཅིའི་སྐད་དུ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་དེ་བཞིན་.....
 གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལགས།
 རབ་འབྱོར་རྣམ་པ་གང་དག་དང་དྲགས་གང་དག་དང་མཚན་མ་གང་དག་.....
 གིས་ཆོས་རྣམས་རབ་དུ་བཟོད་པའི་རྣམ་པ་དེ་དག་དང་དྲགས་དེ་དག་དང་.....
 མཚན་མ་དེ་དག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱགས་སུ་ཆུད་དེ་དེའི་སྤྱིར་དེ་.....
 བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ནི་
 རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ཅེས་བྱའོ།”

དེ་བཞིན་དུ་མདོར་བསྡུས་པ་ལས་ཀྱང་། །‘ཉན་ཐོས་ཀྱི་ས་ལ་སློབ་པར་
 འདོད་པས་ཀྱང་’ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་ལ། རྒྱས་པ་ལས་ཀྱང་
 བྱ་ཆེར་གསུངས་སོ། །དེ་ལ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ནི་གཟུགས་ལ་སོགས་
 པའི་ཆོས་ལ་མི་དྲག་པ་ལ་སོགས་པའི་དྲེན་ཅན་འབྲས་བུ་བདག་དུ་སྤོངས་.....
 བ་སྦྱངས་པ་‘ཅན་ཡིན་ནོ། །ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ནི་ཐེག་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་
 དེས་བར་འབྱུང་བ་དང་། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མཛོན་སུམ་དུ་མི་བྱེད་པའི་དྲེན་ཅན་
 འབྲས་བུ་སེམས་ཅན་མ་བསྡུས་པ་སྤྱད་པ་ལ་སོགས་པར་བྱེད་པ་ཅན་ཡིན་ནོ། །
 རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྐྱེ་བ་མེད་པའི་དྲེན་ཅན་...
 འབྲས་བུ་ནམ་མཁའི་ཁམས་ཀྱི་མཐས་གདུགས་པར་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་གྱིན་...
 མི་ཆད་པ་དང་། ཡང་དག་པ་ཉིད་ཀྱི་མཐུན་རྫོགས་པ་དང་། བག་

ཆགས་ཀྱི་མཚན་སྒྲོལ་བ་ཉིད་སྤངས་པ་ཅན་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟ་བུ་ན་མངོན་
 བར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་ནི་གཞི་དང་གཉེན་པོ་དང་ནམ་པ་མཐའ་དག་བསྐྱས་་་་་
 བས་མངོན་པར་རྟོགས་པ་རིམ་རྒྱུགས་པར་བསྐྱན་པ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་བྱ་བ་
 འདི་འཐད་པ་ཡིན་ནོ། །སྒྲེ་བོ་སྒྲོ་གྲོས་དཔན་པ་དག །བཅོམ་ལྷན་འདས་
 རྒྱས་པ་དང་འབྲིང་དང་མདོར་བསྐྱས་པ་ལ་དད་པའི་སེམས་ཅན་ལ་པན་་་་་་་་་
 འདོགས་པར་བཞེད་པ་ཐུགས་རྗེ་ཅན་ཉིད་ཀྱིས་རྒྱལ་བའི་ཡུམ་དེ་དང་དེ་ལས་་
 མངོན་པར་རྟོགས་པ་བརྒྱད་ཀྱི་རིམ་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་དུ་སྤྱོན་པའི་དོན་་་
 མཐའ་དག་གསལ་བར་མཛད་པ་མ་ཡིན་ནམ། བཅོམ་ལྷན་འདས་འཕགས་པ་
 མ་རྒྱལ་བ་ལས་རྒྱལ་བས་ཡང་དེ་བསྐྱན་པ་ལ་དོན་ཅི་ཞིག་ཡོད་སྟུང་དུ་རྟོགས་
 པ་བསལ་བའི་ཕྱིར། དོན་ལ་ཐེ་ཚོམ་བསྐྱེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་འཇུག་པའི་ཡན་
 ལག་རང་གི་བསྐྱན་བཅོས་ཀྱི་བཞེད་པར་བྱ་བ་དང་། དགོས་པ་དང་དགོས་
 པའི་ཡང་དགོས་པ་དང་འབྲེལ་བ་ཁོང་ན་ཡོད་པ་ནམས་གསུངས་དེ།

ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་ཉིད་ལས། །

སྟོན་པས་འདི་ལས་བཤད་པ་གང་། །

གཞན་གྱིས་སྤྱོད་བམ་ཡིན་དེ། །

ཆོས་སྒྲོད་བཅུ་ཡི་བདག་ཉིད་ཀྱི། (༡) །

མདོ་དོན་དྲན་པ་ལ་བཞག་ནས། །

སྒོ་དང་ལྷན་པས་མཐོང་འགྱུར་སྤྱིར། །

བདེ་སྒྲག་དུ་ནི་རྟོགས་པ་ཞེས། །

བྱ་བ་ཅོམ་པའི་དགོས་པ་ཡིན། (༢) །

ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ནི་སངས་

རྒྱས་ཉིད་ཀྱི་ལམ་སྟེ་མངོན་པར་རྟོགས་པ་ཐམས་ཅད་ཉི་བར་མཆོན་པ་སྒྱུར་་་་་

ལེན་པ་ཡིན་ནོ། །བཅོམ་ལྷན་འདས་ཆོ་འཕྲུལ་ནམ་པ་གསུམ་གྱིས་འགྲོ་

བ་མཐའ་དག་ལ་རྗེས་སུ་སྤྱོད་པར་མཛད་པ་དེ་ཉིད་ཀྱིས་བྱུང་བའི་ཡུལ་ནས་
 བ་གསུམ་ཅན་ལས་བཞེད་པར་བྱ་བ་ཉིད་ཏུ་བསྟན་པ་གང་ཡིན་པ།¹ རྗེད་
 བར་བྱེད་པ་དང་བཞེད་པར་བྱ་བ་དག་ཐབས་དང་ཐབས་ཀྱིས་བསྐྱབ་པར་བྱ་
 བའི་ཚུལ་ཀྱིས་འབྲེལ་བར་མཛད་པ་སྤྱི་རྒྱལ་བ་དང་། ཅིག་ཤེས་ཀྱི་འདོད་
 ཆགས་དང་བྲལ་བ་ལ་སོགས་པ་ཚོས་ཐམས་ཅད་བདག་མེད་པ་ལ་གོམས་
 བར་མ་བྱས་པ་ནས་ཀྱིས་གྲོས་པ་ལས་བྱུང་བ་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་པས་
 རིམ་གྱིས་མ་བྱུངས་པ་དེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རང་དང་གཞན་གྱི་དོན་
 སྟན་སུམ་ཚོགས་པ་སྐྱབ་པ་ཅི་ལ་ཡང་མ་རག་པར་ཆས་པ་དག་ཁོ་ནས་
 ཉམས་སུ་བྱོང་བ་ཤིན་ཏུ་གསལ་བས་བཞག་པའི་བག་ཆགས་ལས་བྱུང་བའི་
 དུན་པའི་ཤེས་པ་ལ། ཤེས་རབ་ཀྱི་མ་རྒྱུ་ཏུ་སྤྱོད་པའི་མདོའི་རོན་མ་
 ལུས་པ་མངོན་པར་རྟོགས་པ་བརྒྱད་ཀྱི་བདག་ཉིད་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་
 སྤྱོད་པ་ལ་སོགས་པ་སྐྱབ་པའི་སྤྱོད་པ་ལེགས་པར་བཞག་ནས། ཚོས་ཀྱི་
 དབྱིངས་ཀྱན་དང་འགྲོ་བ་རྟོགས་པའི་མཚན་ཉིད་ས་རབ་ཏུ་དགའ་བ་ལ་སོགས་
 པ་རྟོགས་པའི་རིམ་པས་ནས་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་སུམ་ཏུ་བྱེད་པར་འགྱུར་བ་
 ཞེས་བྱ་བ་དགོས་པའི་ཡང་དགོས་པའི་ཆེད་ཏུ་མངོན་པར་འདོད་པའི་ཤེས་
 རབ་ཀྱི་མ་རྒྱུ་ཏུ་སྤྱོད་པའི་རོན་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་སྐྱབ་པ་ལ་སོགས་
 པའི་མཚན་ཉིད་གདུལ་བྱ་ནས་ཀྱིས་བདེ་སྐྱབ་ཏུ་རྟོགས་པར་འགྱུར་བ་ནི་
 བསྟན་བཅོས་རྩིས་པའི་དགོས་པ་ཡིན་ནོ།^{2,3}

དེ་ལྟར་འབྲེལ་བ་ལ་སོགས་པ་བསྟན་ནས། གདུལ་བྱ་ནས་
 ཀྱིས་བདེ་སྐྱབ་ཏུ་རྟོགས་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་དང་བསྟན་བཅོས་ཀྱི་རོན་ནས་པར་
 དབྱེ་བ་བྱས་པ་ཡང་མ་འདྲིངས་པ་ཉིད་ཀྱིས་བཤད་པར་བྱ་སྤྱོད་པར་གཞིགས་
 ནས་ཆིག་ལུང་བྱས་པ་བཙོ་ཐུག་མདོ་དང་བྱས་པར་བསྟན་པས་ཤེས་རབ་
 ཀྱི་མ་རྒྱུ་ཏུ་སྤྱོད་པའི་ལུས་ནས་པར་གཞག་པ་གསུངས་ཏེ།

མཚན་ ༩—(༥) ལ་¹ (༥) ཤེས་པ་སྤྱོད་པའི་²

ཤེས་རབ་པ་རེལ་ཕྱིན་པ་ནི། །
 དངོས་པོ་བརྒྱད་ཀྱིས་ཡང་དག་བཤད། །
 རྣམ་ཀུན་མཁྱེན་ཉིད་ལས་ཤེས་ཉིད། །
 དེ་ནས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད། (༤) །
 རྣམ་ཀུན་མངོན་ཇོགས་རྟོགས་པ་དང་། །
 ཅེ་མོར་ཕྱིན་དང་མཐར་གྱིས་བ། །
 རྒྱད་ཅིག་གཅིག་མངོན་ཇོགས་བྱང་ཆུབ། །
 ཆོས་ཀྱི་སྐྱ་དང་དེ་རྣམ་བརྒྱད། (༥) །
 སེམས་བསྐྱེད་པ་དང་གདམས་ངག་དང་། །
 དེས་འབྱེད་ཡན་ལག་རྣམ་བཞི་དང་། །
 སྐྱབ་པ་ཡི་ནི་དེན་གྱུར་བ། །
 ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་རང་བཞིན་དང་། (༦) །
 དམིགས་པ་དག་དང་ཆེད་དང་ནི། །
 ལོ་ཆ་འཇུག་པའི་བྱ་བ་དང་། །
 ཆོགས་ནི་དེས་པར་འབྱུང་བཅས་རྣམས། །
 ཐུབ་པའི་རྣམ་ཀུན་མཁྱེན་པ་ཉིད། (༧) །
 མོག་མོག་པོར་བྱེད་ལ་སོགས་དང་། །
 སྒྲོབ་མ་བསེ་ཆུང་ལས་གང་དང་། །
 འདི་དང་གཞན་པའི་ཡོན་ཏན་གྱི། །
 བན་ཡོན་ཆེ་བ་མགོང་བའི་ལམ། (༨) །
 བྱེད་པ་དང་ནི་མོས་པ་དང་། །
 བསྐྱེད་དང་བཀུར་དང་བསྐྱེད་པ་དང་། །
 བསྐྱོད་དང་ཇིས་སྐྱ་ཡི་རང་བ། །
 ཡིད་ལ་བྱེད་པ་སྐྱ་མེད་དག (༩) །

སྐྱབ་དང་ཤིན་ཏེ་དག་པ་ཞེས། །
 བྱ་བ་འདི་ནི་སྒྲིམ་པའི་ལམ། །
 བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་མཁས་ནམས་ཀྱི། །
 ལམ་ཤེས་ཉིད་ནི་དེ་འདྲར་བཤད། (༡༠) །
 ཤེས་པས་སྲིད་ལ་མི་གནས་ཤིང་། །
 སྲིད་ཇེས་ཞི་ལ་མི་གནས་དང་། །
 ཐབས་མ་ཡིན་པས་རིང་བ་དང་། །
 ཐབས་ཀྱིས་རིང་བ་མ་ཡིན་ཉིད། (༡༡) །
 མི་མཐུན་གཉེན་པོའི་སྤྱོད་དག་དང་། །
 སྦྱར་དང་དེ་ཡི་མཉམ་ཉིད་དང་། །
 ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་མཐོང་བའི་ལམ། །
 དེ་འདྲ་ཀུན་ཤེས་ཉིད་ཏུ་འདོད། (༡༢) །
 རྣམ་པ་སྦྱར་བར་བཅས་རྣམས་དང་། །
 ཡོན་ཏན་སྒྲིན་ནི་མཚན་ཉིད་བཅས། །
 ཐར་དང་ངེས་འབྱེད་ཆ་མཐུན་དང་། །
 སྦྱོབ་པ་སྦྱིར་མི་སྦྱོག་པའི་ཚོགས། (༡༣) །
 སྲིད་དང་ཞི་བ་མཉམ་ཉིད་དང་། །
 ཞིང་དག་སྒྲ་ན་མེད་པ་ནི། །
 རྣམ་ཀུན་མངོན་ཇོགས་དྲོགས་པ་སྟེ། །
 འདི་ནི་ཐབས་མཁས་བཅས་པ་ཡིན། (༡༤) །
 དེ་ཡི་དགས་དང་རྣམ་འཕེལ་དང་། །
 བདུན་དང་སེམས་ཀུན་གནས་པ་དང་། །
 མཐོང་ཞེས་བྱ་དང་སྒྲིམ་པ་ཞེས། །
 བྱ་བའི་ལམ་ནི་སོ་སོ་ལ། (༡༥) །

ནམ་པར་རྟོག་པ་ནམ་བཞི་ཡི།

གཉིན་པོ་ནམ་པ་བཞི་དང་ནི།

བར་ཆད་མེད་པའི་ཉིང་ངེ་འཛིན།

ལོག་པར་བསྐྱབ་དང་བཅས་པ་ནི། (༡༦) །

ཅེ་མའི་མངོན་རྟོགས་མཐར་གྱིས་པ།

ནམ་གསལ་ནམ་བུ་སྐྱད་ཅིག་མ།

གཅིག་གྱིས་མངོན་ཆོགས་བྱང་ཆུབ་པ།

མཚན་ཉིད་ཀྱིས་ནི་ནམ་པ་བཞི། (༡༧) །

ངོ་བོ་ཉིད་ལོངས་ཆོགས་བཅས་དང་།

དེ་བཞིན་གཞན་པ་སྤྱལ་པ་ནི།

ཆོས་སྤྱོད་མཛད་པ་དང་བཅས་པ།

ནམ་པ་བཞིར་ནི་ཡང་དག་པའོ། (༡༨) །

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལ་ཆེག་ལེའུར་བྱས་པ་དང་པོ་གཉིས་
 ཀྱིས་ནི་དངོས་པོ་བརྒྱད་བསྐྱུས་པའི་སྤྱིར་མདོར་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ། །ཆེག་
 ལེའུར་བྱས་པ་བུ་གསུམ་གྱིས་ནི་དེ་དག་ཉིད་ཀྱི་དོན་བསྐྱུས་ནས་གསུམ་...
 བར་བཤད་དེ། དེ་ལྟར་ན་བསྐྱུས་པ་དང་གསུམ་བར་བཤད་པའི་སྤྱིར་
 ལེགས་པར་བཤད་པ་ཡིན་ནོ། །བསྐྱུས་པའི་དོན་གྱི་ཆེག་ལེའུར་བྱས་
 པ་ནམས་ནི། བསྟན་བཅོས་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་
 གཞན་དོན་སྤྱིར། ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་འཆད་པར་འགྱུར་བའི་བསྟན་
 བཅོས་མཐའ་དག་གིས་འཆད་པས། དེ་དག་ནམ་པར་བཤད་པས་བཤད་
 བར་བསམས་དེ། ཆོས་པའི་ཉེས་པར་འགྱུར་དུ་དོགས་ནས་ནམ་པར་
 མ་བཞུགས་ལོ། །༡-༡༨

དེ་ལྟར་བསྐྱུས་པའི་དོན་ཀུན་བསྟན་ནས། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་
 བྱང་ཆུབ་ཇེས་སུ་འཕྱོལ་བར་འདོད་པས་འབྲས་བྱ་ཡིན་པའི་སྤྱིར་ནམ་པ་.....

བཅས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ཐོབ་པར་བྱ་དགོས་པས།   དང་པོར་ནམ་པ་
 བཅས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་དེ་སྤྱད་པའི་ཚྭ་ལེན་པ་བྱས་པ་ནས་པར་བཤད་
 པའི་སྒོ་ནས་བཤད་པར་བཞེད་དེ།   སེམས་བསྐྱེད་པ་རང་གི་ངོ་བོ་
 དམིགས་པ་དང་བཅས་པ།

སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་གཞན་དོན་སྤྱིར།   ।

ཡང་དག་ཚྭ་སྤྱད་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད།   ।

ཅེས་པ་བྱ་བ་གསུངས་དེ།   སངས་བླ་མ་སྐུ་ལ་ནས་གཞན་གྱི་
 དོན་གྱི་སྤྱིར་སྐུ་ལ་བེ་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་འབད་པར་བྱའོ་ཞེས་སེམས་བསྐྱེད་
 པ་གཞན་གྱི་དོན་དུ་ཡང་དག་པར་ཚྭ་སྤྱད་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད་པའི་མཚན་
 ཉིད་སྒོན་པ་དང་འཇུག་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ནས་པ་གཉིས་སོ།   །ཡང་དག་པར་
 ཚྭ་སྤྱད་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད་པ་ཉིད་ནི་དེ་དོན་དུ་གཉེར་བ་དག་པའི་ཚོས་ལ་
 འདུན་པ་སེམས་ལས་བྱང་བ་ཡིན་ལ།   སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་སེམས་ལྷལ་
 བྱུང་པར་དུ་འབྱུགས་པ་སྒྲུང་བ་ཅན་འབྱུང་བ་མ་ཡིན་ནམ།   ཇི་ལྟར་ན་
 སེམས་བསྐྱེད་པ་ཡིན་པར་འགྱུར་ཞེ་ན་བདེན་མོད་ཀྱི།   འོན་ཀྱང་འདིར་དག་
 པའི་ཚོས་ལ་འདུན་པའི་མཚན་ཉིད་དོན་དུ་གཉེར་བ་ཡོད་ན་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་
 བསྐྱེད་པས་གྱུས་འབྲས་བྱ་བལྟན་པ་ཡིན་དེ།   དེ་ལྟར་དོན་དུ་གཉེར་བའི་
 བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་དག་པའི་ཚོས་ བཅས་ཅད་འབེལ་པར་འགྱུར་རོ་ཞེས་
 ཤེས་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་ཉི་པར་བདག་པ་ལ་བདེན་པ་ཡིན་པས་ཉེས་པ་མེད་
 ད།   །ནམ་པ་གཅིག་དུ་ན་སྒོན་ལས་ནི་དོན་དུ་གཉེར་བ་སྟེ།   ཡང་དག་པར་
 ཚྭ་སྤྱད་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད་པ་ཉིད་ཡིན་ལ།   དེ་དང་ལྟན་ཅིག་སྤྱོད་པའི་
 སེམས་བསྐྱེད་པ་དེའི་སྤྱིར་བལྟན་པ་ནི་དེ་ལྟར་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་
 ལ་སྒོན་ལས་དང་ལྟན་པའི་སེམས་དེ་སྤྱོད་ཞེས་བྱ་བར་ཤེས་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་
 ཡིན་ནོ།

ཡང་གང་འདོད་པའི་བདག་ཉིད་དང་།   གང་གི་དོན་དུ་སེམས་
 བསྐྱེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དེ་ནི་གང་ཡིན།   གཞན་གྱི་
 དོན་ནི་གང་ཡིན་ཞེ་ན།

དེ་དང་དེ་ནི་མདོ་བཞིན་དུ། |
 བསྐྱེས་དང་གྱུས་པའི་སྒོ་ནས་བཞིན། (༡༦) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།   གྱུལ་བའི་ཡུམ་ནས་བ་གསུམ་ཅར་
 ལས་ཀྱང་།   ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་དང་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་
 ཐམས་ཅད་ལ་སྦྱིན་པར་བྱ་བ་དང་། སྦྱིན་པ་པོ་དང་ལེན་པ་པོ་ལ་སོགས་པ་མི་
 དམིགས་པར་བསྐྱབ་པར་བྱའོ་ཞེས་ཤེས་པར་བྱེད་པའི་དོན་ཅན་དང་། སེམས་
 ཅན་ཐམས་ཅད་སྐལ་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་སྦྱངས་ལས་འདས་པ་དང་། སེར་
 སྒྲ་ཅན་ལ་སོགས་པ་ནམས་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་དགོད་པར་འདོད་པས་……
 ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་འདི་ཉིད་ལ་བསྐྱབ་པར་བྱའོ། །ཞེས་བྱ་བ་ལ་
 སོགས་པ་རབ་དུ་སྦྱོན་པ་ལྟར་བྱེད་པའི་ངག་གིས་མདོའི་དོན་དང་མ་འགལ་
 བར་བསྐྱེས་པ་དང་གྱུས་པའི་སྒོ་ནས་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་……
 དང་གཞན་གྱི་དོན་བཟན་དེ།   དེ་ལྟར་ན་སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་གཞན་གྱི་དོན་
 གྱི་སྦྱིར་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད་པའི་བདག་ཉིད་ཡིན་པར་
 ཤེས་པར་བྱའོ། །གཙུག་ལག་གི་གཞུང་སྐབས་ཀྱི་དོན་སྦྱོན་པ་ལྟར་ལེན་པ་
 ནི་ཐམས་ཅད་ལས་ཀྱང་གསུངས་མེད་ཀྱི་ཚིག་མངས་སུ་དོགས་ནས་བྱངས་……
 ཉིད་དུ་ས་གྲིས་སོ།། ༡༡

དེ་ལྟར་སེམས་བསྐྱེད་པ་དམིགས་པ་དང་རང་གི་ངོ་བོ་དང་བཅས་པ་
 བཞིན་ནས།   ད་ནི་དེའི་རབ་དུ་དབྱེ་བ་ནས་པ་ཉི་ཤུ་ཅུ་གཉིས་བར་སྐབས་
 ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ།

དེ་ཡང་ས་གསེར་རྒྱ་བ་མ། |
 གཏེར་དང་རིན་ཆེན་འབྱུང་གནས་མཚོ། |

དོ་རྩེ་རི་སྒྲན་བཤེས་གཉིན་དང་། །

ཡིད་བཞིན་ནོར་བུ་ཉི་མ་གྲུ། (༣༠) །

བྱུལ་པོ་མཛོད་དང་ལམ་པོ་ཆེ། །

བཞེན་པ་བཀོད་མའི་ཆུ་དང་ནི། །

སྒྲ་སྒྲན་ཆུ་བོ་སྒྲིན་ནམས་ཀྱིས། །

ནམ་པ་ཉི་ཤུ་ཅ་གཉིས་སོ། (༣༡) །

ཞེས་བྱ་བ་དག་གིས་བཤད་དེ། འདུན་པ་དང་། བསམ་པ་
 དང་། ལྷག་པའི་བསམ་པ་དང་། སྒྲོར་བ་དང་། སྒྲིན་པ་དང་། རྩལ་
 བྱིས་ས་དང་། བཟོད་པ་དང་། བཙུན་འགྲུས་དང་། བསམ་གཏན་དང་།
 ཤེས་རབ་དང་། ཐུགས་མཁས་པ་དང་། སྒྲོན་པ་དང་། སྒྲོབས་དང་།
 ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྒྲིན་པ་དང་། མངོན་པར་ཤེས་པ་དང་། བསོད་
 བསམ་དང་ཡེ་ཤེས་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སྒྲོགས་དང་མཐུན་པའི་ཆོས་དང་།
 སྤྱིང་རྩེ་དང་ལྷག་མཐོང་དང་། གཙུངས་དང་སྒྲོབས་པ་དང་། ཆོས་ཀྱི་
 དགའ་སྒྲོན་དང་། བསོད་པ་གཅིག་པའི་ལམ་དང་། ཆོས་ཀྱི་སྒྲུ་དང་
 ལྷན་པ་ནི། གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ས་དང་། གསེར་བཟང་པོ་དང་། རྩ་བ་
 ཆོས་པ་དང་། མེ་དང་། གཏེར་ཆེན་པོ་དང་། རིན་པོ་ཆའི་འགྲུང་
 བྱངས་ཀྱི་གནས་དང་། རྩ་མཚོ་ཆེན་པོ་དང་། དོ་རྩེ་དང་། རི་
 རྩལ་པོ་དང་། སྒྲན་དང་། དགོ་བའི་བཤེས་གཉིན་དང་། ཡིད་བཞིན་གྱི་
 རོར་བུ་དང་། ཉི་མ་དང་། ཆོས་ཀྱི་སྒྲ་དབྱངས་སྒྲན་པ་དང་། རྩལ་པོ་
 ཆེན་པོ་དང་། བང་མཛོད་དང་། ལམ་པོ་ཆེ་དང་། བཞེན་པ་དང་།
 བཀོད་མའི་ཆུ་དང་། སྒྲ་སྒྲན་པ་དང་། རྩ་བའི་སྒྲན་དང་། སྒྲིན་ཆུ་བྱ་རྩེ།
 ཆོས་དཀར་པོ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་གཞིའི་དངོས་པོ་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་བར་དུ་མི་
 འགྱུར་བ་དང་། དགོ་བའི་ཆོས་མཐའ་དག་ནམ་པར་འཕེལ་བར་འགྱུར་
 བ་དང་། ཐམས་ཅད་མཆོན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་སྒྲོབ་པའི་བྱད་ཤིང་སྤྱིག་པ་དང་།
 ཐམས་ཅད་ཐམས་ཅད་ཆོས་པར་བྱེད་པ་དང་། ཡོན་ཏན་རིན་པོ་ཆའི་རྟེན་གྱི་

དངོས་པོ་དང་། མི་འདོད་པ་ཐམས་ཅད་ཐོག་ཏུ་བབས་པས་མི་འབྱུགས་
 པ་དང་། ཡིད་ཆེས་པ་བདུན་པས་མི་སྤེད་པ་དང་། དམིགས་པའི་ནམ་
 པར་གཡེང་བས་མི་བསྐྱོད་པ་དང་། ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་
 པའི་ནད་རབ་ཏུ་ཞི་བ་དང་། གནས་སྐབས་ཐམས་ཅད་ཏུ་སེམས་ཅན་གྱི་
 དོན་ཡོངས་སུ་མི་གཏོང་བ་དང་། རི་ལྷར་སྒྲོན་པའི་འབྲས་བྱ་འབྱུག་པ་དང་།
 གདུལ་བྱ་ཡོངས་སུ་སྒྲིན་པར་བྱེད་པ་དང་། གདུལ་བྱ་འདུན་པར་བྱེད་
 པའི་ཆོས་སྟོན་པ་དང་། བཟུ་ཐོགས་པ་མེད་པས་གཞན་གྱི་དོན་སྦྱབ་པ་དང་།
 བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚྭ་མས་མང་པོའི་མཚོར་ལྷ་བྱ་དང་། འཕགས་
 པ་ཐམས་ཅད་གཤེགས་ཤིང་རྗེས་སུ་གཤེགས་པ་དང་། འཁོར་བ་དང་སྐྱ་
 རན་ལས་འདས་པ་གང་ཏུ་ཡང་མི་ལྷུང་བས་བདེ་སྒྲུག་ཏུ་འགྲོ་བ་དང་། ཐོས་
 པ་དང་མ་ཐོས་པའི་ཆོས་འཛིན་པས་མི་ཟད་པ་དང་། ཐར་བ་འདོད་པའི་
 གདུལ་བྱ་ལ་སྟུན་པར་སྒྲོག་པ་དང་། གཞན་གྱི་དོན་བྱ་བ་ཐ་མི་དད་པ་
 དང་། དགའ་ལྷན་གྱི་གནས་ན་བཞགས་པ་ལ་སོགས་པ་ཀུན་ཏུ་སྟོན་པར་
 རུང་བ་ཉིད་ཀྱིས་གངས་བཞིན་ནོ། དེ་ལྷར་ན། དེ་ཡང་ས་གསེར་རྒྱ་བ་མེ།
 ཞིས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པས་སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་ཤུ་ཙ་གཉིས་བཤད་པ་ཡིན་ནོ།
 དེ་ལ་དང་པོ་གསུམ་ནི་རུང་རུང་འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་ཉིད་ཀྱིས་ལས་
 དང་པོ་པའི་སས་བསྐྱས་སོ། །དེའི་འོག་ཏུ་གཅིག་ནི་ས་དང་པོ་ལ་འཇུག་
 པའི་ལས་གྱིས་བསྐྱས་སོ། །དེའི་འོག་ཏུ་བཅུ་ནི་རབ་ཏུ་དགའ་བ་སོགས་
 པ་ས་བཅུས་བསྐྱས་ཏེ། བཟོང་བ་དྲོང་བསྐྱེས་པའི་ལས་གྱི་སྦྱོར་ཡུལ་
 ཅན་ཡིན་ནོ། །དེའི་འོག་ཏུ་ལྔ་ནི་བྱད་པར་གྱི་ལས་གྱིས་བསྐྱས་སོ། །དེའི་
 འོག་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་པ་གསུམ་ནི་སྦྱོར་བ་དང་དངོས་དང་མཇུག་གི་སྒྲོ་ནས་
 སངས་བྱུས་ཀྱི་སས་བསྐྱས་ཏེ། དེ་ལྷར་ན་སེམས་བསྐྱེད་པའི་རབ་ཏུ་དབྱེ་བ་
 ནི་ལས་དང་པོ་པའི་ས་ནས་བརྒྱུད་ཕྱི་སངས་བྱུས་ཀྱི་སའི་བར་གྱིས་བསྐྱས་
 པ་ཡིན་ནོ། ༢༠.༢༡

དཔྱེ་བ་ཞུར་ལ་བཞེད་ནས་དེ་ལྟར་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་པོ་ལ་
 སོགས་པ་བསྐྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔལ་དུས་རིམ་ལ་བཞིན་དུ་དོན་དུ་
 གཉེར་བར་བྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་པ་དང་། དེས་འཕངས་
 པའི་ཚོས་འབྱུབ་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་ཡོན་དན་གྲོབ་པ་ཡོངས་སུ་བསྐྱེད་པའི་
 དོན་གྱིས་མངོན་པར་འཕེལ་བར་བྱ་བའི་སྤྱིར་འདོམས་པ་ནི་གདམས་ངག་སྟེ།

སྐྱབ་དང་བདེན་པ་ནམས་དང་ནི།

སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་དཀོན་མཆོག་གསུམ།

མ་ཞེན་ཡོངས་སུ་མི་ངལ་དང་།

ལམ་ནི་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་དང་། (༢༢) །

སྤྱན་ལྔ་དང་ནི་མངོན་ཤེས་ཀྱི།

ཡོན་དན་དུག་དང་མཐོང་ལམ་དང་།

སྒྲོམ་ཞེས་བྱ་ལ་གདམས་ངག་ནི།

བཅུ་ཡི་བདག་ཉིད་ཤེས་པར་བྱ། (༢༣) །

ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ། །བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་རབ་དུ་དཔྱེ་
 བ་རིམ་སྐད་བཤད་པ་བསྐྱབ་པ་ལ། ཀྱན་རྫོབ་དང་དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་ལས་
 མི་འདའ་བས་ཉན་ཐེས་ལ་སོགས་པ་དང་བྱན་མོང་མ་ཡིན་པ་མི་དམིགས་
 པའི་ཚུལ་གྱིས་འཇུག་པར་བྱའོ། །ཞེས་སྒྲོབ་པ་སྐྱབ་པ་ལ་འདོམས་པ་དང་།
 སྤྱག་བསྐྱེད་ལ་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་འབྲས་བུར་གྱུར་པའི་སྤྱོད་པ་ཉིད་དང་།
 ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་དུ་སྤྱོད་པ་དག་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོར་རང་བཞིན་གཅིག་
 གོ་ཞེས་བྱ་བ་དང་། ཀྱན་འབྱུང་བ་ལ་སྤྱོད་པ་ཉིད་དང་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་
 གྱུར་གྱུར་པ་དག་ཕ་མི་དད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ནི་ཀྱན་འབྱུང་
 བ་དང་འགོག་པ་དང་ཀྱན་ནས་ཉན་མོངས་པ་དང་ནམ་པར་བྱང་བའི་ཚོས་
 ཅན་མ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་བྱ་བ་དང་། འགོག་པ་ལ་སྤྱོད་པ་ཉིད་སྐྱེ་བ་དང་།

འགག་པ་དང་ཀུན་ནས་ཉོན་མེད་ས་པ་དང་ནམ་པར་བྱང་བ་དང་ཉམས་པ་དང་
 འཕེལ་བ་ལ་སོགས་པ་དང་བྲལ་བ་ལ་ནི། གཞུགས་མེད་པ་ནས་མ་རིག་པ་
 སྦྱི་བ་ཡང་མེད་མ་རིག་པ་འགག་པ་ཡང་མེད། སངས་རྒྱས་ཀྱང་མེད་
 བྱང་ཆུབ་ཀྱི་བར་དུ་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་དང་། ལམ་ལ་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་
 པའི་པ་རྒྱལ་དུ་སྦྱིན་པ་དང་བདག་ཉིད་དམ་ནང་སྟོང་བ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ནི་
 སྦྱི་སྟོང་བ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་དང་སྟོན་གྱི་མཐའ་¹ དང་སྦྱི་མའི་མཐའ་དག་པན་
 ཚུན་ལྷན་པ་དང་མི་ལྷན་པ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་དུ་སྦྱབ་བོ་ཞེས་སྟོན་པ་བདེན་པ་
 ལ་འདོམས་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ལ་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་དག་མཚན་
 ཉིད་གཅིག་པ་ཉིད་ཀྱིས་སངས་རྒྱས་སུ་བྱེད་པའི་ཆོས་ཀྱི་མཚན་ཉིད་ནམ་པ་
 བམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་མི་དམིགས་པ་ལ་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་མི་སྦྱོར་
 བས། དམིགས་པར་བྱ་བ་དང་དམིགས་པར་བྱེད་པ་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་ཤེས་
 པ་ཞེས་བྱ་བ་དང་། ཆོས་ལ་བམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱིས་བསྐྱུས་
 པའི་གཞི་དང་གཉེན་པོ་དང་ནམ་པ་མཐའ་དག་བསྐྱུས་པ་དྲག་གིས་བསྐྱུས་
 པའི་ཆོས་བམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་དང་། དག་འདུན་ལ་
 སངས་རྒྱས་དཀོན་མཆོག་གི་ཁྲིམས་སུ་གཏོགས་པ་ཉིད་ཀྱི་དགྲ་བཅོམ་པ་མ་
 གཏོགས་པ་འབྲས་བུ་ལ་གནས་པ་དང་ཞུགས་པའི་བྱེ་བྲག་གས་སྦྱེས་བྱ་ཆེན་
 པོ་བདུན་པོ་རང་སངས་རྒྱས་དང་ལྷན་ཅིག་བསྐྱེད་པོ་དབང་པོ་དུ་ལ་བོ་ལ་
 སོགས་པའི་བྱེ་བྲག་གིས་གངས་ཉི་ཤུར་ཆང་བ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དབའ་འཕྲ་
 པ་སྦྱོབ་པ་སྦྱར་མི་ལྷོག་པ་ནམས་ལ་སྦྱོ་བ་མེད་པ་ཉིད་དུ་འཇུག་པར་བྱའོ།
 ཞེས་ལྷང་འབོགས་པ་དཀོན་མཆོག་གསུམ་ལ་འདོམས་པ་དང་། བཙུན་འགྱུས་
 བཙུན་པ་ཉིད་ཀྱིས་རི་སྐད་བཤད་པའི་དོན་ལ་ནན་དན་བྱེད་པ་ལ། ལྷས་
 ལ་སོགས་པའི་བསོད་ཉམས་² ཉིད་ཀྱིས་ལ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པར་འགྱུར་
 བས་མ་ཞེན་པ་ལ་ལྷས་ལ་སོགས་པ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་བསྐྱེད་པའི་འདོམས་

མཚན་ ང་—(ཉི) དག་པན་ཚུན་¹

(སྟོ) ཉམས་² (སྟེ) ཉམས་²

བ་དང་། ཏུས་ཡུན་རིང་མོ་ཞིག་དུ་གོམས་པར་བྱས་ཀྱང་འདྲོད་པའི་དོན་
 མ་གྲུབ་ན་དངང་བའི་རང་བཞིན་ཅན་ཡོངས་སུ་སྒྲིབ་ར་འགྱུར་བས་ཡོངས་སུ་
 ངལ་བ་མེད་པ་ལ། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ནས་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་
 བྱང་ཆུབ་ཀྱི་བར་ལ་ཆོས་པ་མེད་པ་ཉིད་དུ་བསྟན་པའི་གདམས་ངག་དང་།
 སྒྲིགས་བཅུ་ན་བཞུགས་པའི་སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པ་ལས་དོན་རེ་རེའི་སྤྱིར་
 ལས་གྱི་ལུང་ནོད་པར་བྱ་ན་སེམས་ཞུས་པར་འགྱུར་བས་ལས་ཡོངས་སུ་.....
 གཞུང་བ་ལ་ཆོས་ནམས་རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྦྱས་པ་ཉིད་དུ་བསྟན་པའི་.....
 གདམས་ངག་དང་། ཤའི་དང་། ནམ་པར་སྤྱིན་པ་ལས་བྱུང་བའི་ལྷའི་དང་།
 ཤེས་རབ་དང་། ཆོས་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྤྱན་གྱངས་རི་ལྟ་བུ་བཞིན་དུ་
 དངོས་པོ་སོ་སོར་ངེས་པ་དང་། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་འཆི་འཕོ་བ་དང་སྦྱི་
 བ་དང་། ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་ནམ་པར་མི་དོག་པ་དང་། འཕགས་པའི་གང་
 ཟག་ཐམས་ཅད་དོགས་པ་དང་། ཆོས་ཐམས་ཅད་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་མངོན་
 པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པའི་ཡུལ་ཅན་ནམས་དེ་བཞིན་ཉིད་དུ་གཅིག་པ་....
 ཉིད་དུ་བསྟན་པོ་ཞེས་སྟོབ་པ་སྤྱན་ལྡེ་ལ་འདོམས་པ་དང་། རྩ་འབྲུལ་དང་།
 ལྷའི་ན་བ་དང་། གཞན་གྱི་སེམས་ཤེས་པ་དང་། སྟོན་གྱི་གནས་རྗེས་
 སུ་བྱན་པ་དང་། མངོན་པར་འདྲ་བྱེད་པ་ལས་བྱུང་བ་ལྷའི་མིག་དང་།
 ཟག་པ་ཟད་པ་ཤེས་པའི་མངོན་པར་ཤེས་པས་ས་གཡོ་བ་ལ་སོགས་པ་དང་།
 འཛིག་དོན་གྱི་ཁམས་ཐམས་ཅད་ན་གནས་པའི་སྒྲ་ཆུང་ཆུང་དང་ཅིག་ཤེས་ཐོས་
 པ་དང་། གཞན་གྱི་སེམས་འདྲོད་ཆགས་དང་བཅས་པ་ལ་སོགས་པ་
 ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་དང་། རང་དང་གཞན་གྱི་ཆེ་རབས་ལྡེ་མ་དུ་མ་རྗེས་
 སུ་བྱན་པ་དང་། གཞུགས་ཐམས་ཅད་མཐོང་བ་དང་། ཉོན་མོངས་
 པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྟོབ་པ་སྟོང་བར་བྱེད་པ་ནམས་གཞོན་མ་ནས་ཞི་བ་ཉིད་དུ་
 དོགས་པར་བྱའོ། །ཞེས་སྟོན་པ་མངོན་པར་ཤེས་པ་དུག་ལ་འདོམས་
 པ་དང་། མཐོང་བའི་ལས་བདེན་པ་བཞིས་བསྟན་པ་སྟོན་ཅིག་མ་བཅུ་
 དུག་གི་ངོ་བོ་ཉིད་ཆོས་དང་རྗེས་སུ་ཤེས་པའི་བཞོན་པ་དང་། ཤེས་པའི་

བདག་ཉིད་ལ། རྣལ་འབྱོར་པ་ཚོས་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་
 ཉོགས་པས་སྐྱེ་མ་མཁན་བཞིན་དུ་ཐམས་ཅད་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་མེད་.....
 བའི་ལྷས་ཅན་དེས་སྤང་བར་བྱ་བའི་དངོས་པོའི་གཉེན་པོ་ཉིད་དུ་རྣམ་པར་....
 སྒྲོམ་པར་བྱེད་དོ་ཞེས་སྒྲོན་པ་མཐོང་བའི་ལམ་ལ་འདོམས་པ་དང་། འདུས་
 བྱས་དང་འདུས་མ་བྱས་དག་ངོ་བོ་གཅིག་པ་ཉིད་ཀྱིས་པན་ཚུན་ཐ་དད་པར་...
 ཉོགས་པར་མི་ལྷས་པ་བཞིན་དུ། ཇི་སྐད་བཤད་པའི་མཐོང་བའི་ལམ་གྱིས་
 མངོན་སུམ་དུ་བྱས་པའི་དངོས་པོ་ལས་ཐ་མི་དད་པ་ལ་དམིགས་པའི་སྤྱིར་...
 མཐོང་བ་དང་སྒྲོམ་པ་དག་ཐ་དད་དུ་གྱུར་པ་མེད་པས་སྒྲོམ་པའི་ལམ་མཚན་...
 ཉིད་པ་རྣམ་པར་གཞག་པ་ནི་མེད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་དེ་ནི་དེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་
 འབྱུང་བའི་ཚོས་ཉིད་ཀྱིས་དེས་སྤང་བར་བྱ་བའི་དངོས་པོའི་གཉེན་པོ་ཉིད་དུ་
 རྣམ་པར་སྒྲོམ་པར་བྱེད་དོ་ཞེས་སྒྲོམ་པའི་ལམ་ལ་འདོམས་པ་སྟེ། དེ་ལྟར་
 ན་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་། དེས་འཕངས་པའི་ཚོས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་
 ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྤྱོན་པ་ལ་སྐྱབ་པའི་རྣམ་པ་གང་ཡིན་པ་མི་དམིགས་...
 པ་དང་། དེའི་དམིགས་པ་གང་ཡིན་པ་འཕགས་པའི་བདེན་པ་བཞི་
 དང་། དེན་གང་ཡིན་པ་སྐྱབས་གསུམ་དང་། ཟུང་པར་དུ་འགྲོ་
 བའི་རྒྱ་གང་ཡིན་པ་མ་ཆགས་པ་དང་། མི་ཐོག་པར་འགྲོ་བའི་རྒྱ་གང་
 ཡིན་པ་ཡོངས་སུ་མི་ངལ་བ་དང་། ཐེག་པ་གཞན་གྱིས་མི་འགྲོ་བའི་
 རྒྱ་གང་ཡིན་པ་ལས་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་དང་། གཞན་གྱི་དྲིང་མི་འཛིག་
 པར་འགྲོ་བ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱ་གང་ཡིན་པ་སྐྱན་ལྔ་དང་། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་
 མཐུན་པ་ཉིད་ཡོངས་སུ་ཇོགས་པའི་རྒྱ་གང་ཡིན་པ་མངོན་པར་ཤེས་པ་དུག་
 དང་། མཐར་ཐུག་པའི་རྒྱ་གང་དག་བདེན་པ་མཐོང་བ་དང་སྒྲོམ་པའི་
 ལམ་དག་སྟེ། དེ་དག་ཐམས་ཅད་གདམས་ངག་གི་སྐབས་སུ་བསྟན་ཏེ།
 འདི་ཅས་ཁོ་ནས་དོན་ཐམས་ཅད་སྟན་སུམ་ཚོགས་པར་འབྱུར་བས་གདམས་...
 ངག་ནི་རྣམ་པ་བཅའོ། ༢༢.༢༣

མཚན་ ཅ—(སྟེ) གང་ཡིན་པ་མཐོང་བ་དང་¹

དགྲའ་འདུན་དཀོན་མཆོག་གི་སྐབས་སུ་བདེ་ལྷག་དུ་དྲོ་བར་བྱ་
བའི་སྤྱིར་བར་སྐབས་ཀྱི་ཆོག་ས་སུ་བཅད་པ་གཉིས་པོ།

དབང་པོ་དུལ་དང་རྫོན་པོ་དག །

དད་དང་མཐོང་ཐོབ་རྒྱུ་ནས་རིག་ས། །

བར་ཆད་གཅིག་བར་སྐྱེས་ནས་དང་། །

བྱེད་དང་བྱེད་མིན་འོག་མིན་འགྲོ། (30) །

འཕར་གསལ་སྤྱིར་ཅེའི་མཐར་ཐུག་འགྲོ། །

གཟུང་གི་ཆོག་ས་བཅོམ་མཐོང་བ་ཡི། །

ཆོས་ལ་ཞི་ལུས་མངོན་སུ་བྱེད། །

བསེ་བྱ་དང་ནི་ཉི་ཤུ་འོ། (31) །

ཞེས་བྱ་བ་གསལ་སོ། །འཆད་པར་འགྱུར་བའི་ལམ་ཤེས་པ་
ཉིད་ཀྱིས་བསྐྱེས་པ་མཐོང་བའི་ལམ་སྐད་ཅིག་མ་བཅུ་དུག་ལ་བརྟེན་ནས་དད་
པ་དང་ཆོས་ཀྱི་རྒྱུ་ས་འབྲང་བའི་བྱ་བྲག་གིས་འབྲས་བྱ་དང་པོ་ལ་ཞུགས་...
པ་རྣམས་པ་གཉིས་སོ། །དེའི་འོག་དུ་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་ཡིན་ནོ། །དེའི་
འོག་དུ་དེ་ཉིད་ལྟ་དང་མེད་རིགས་ནས་རིགས་སུ་སྐྱེ་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཞན་ནས་
པ་གཉིས་ཡིན་ནོ། །དེའི་འོག་དུ་དབང་པོ་དུལ་པོ་དང་རྫོན་པོ་དད་པ་
དང་མཐོང་བས་ཐོབ་པ་དག་འབྲས་བྱ་གཉིས་པ་ལ་ཞུགས་པ་གཅིག་ཁོ་ན་...
ཡིན་ནོ། །དེའི་འོག་དུ་ལན་གཅིག་སྤྱིར་འོང་བ་ཡིན་ནོ། །དེའི་འོག་དུ་
དེ་ཉིད་གཞན་བར་ཆད་གཅིག་པ་ཡིན་ནོ། །དེའི་འོག་དུ་སྤྱི་མ་བཞིན་དུ་
དད་པ་དང་མཐོང་བས་ཐོབ་པ་འབྲས་བྱ་གསལ་པ་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན་ནོ། །
དེའི་འོག་དུ་སྤྱིར་མི་འོང་བ་སྟེ། བར་མ་དོ་དང་། སྐྱེས་ནས་དང་།
མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་དང་བཅས་པ་དང་། མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་
པར་ཡོངས་སུ་སྤྱི་བཞིན་ལས་འདུའི་པ་ཞེས་བྱ་བ་རྣམས་པ་བཞི་འོ། །དེའི་འོག་

དུ་དེ་ཉིད་འོག་མིན་གྱི་མཐར་ཐུག་པར་འགྲོ་བ་སྟེ། འཕར་བ་དང་། སྤྱོད་
 དུ་འཕར་བ་དང་། གནས་ཐམས་ཅད་དུ་འཆི་འཕོ་བ་ཉིད་ཀྱིས་གོང་དུ་
 འཕོ་བ་གཞན་ནམ་པ་གསུམ་སོ། །དེའི་འོག་དུ་དེ་ཉིད་སྤྱོད་པའི་ཅེ་མོའི་
 མཐར་ཐུག་པར་འགྲོ་བ་ནི་གཞུགས་ཀྱི་འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་སྟེ། མཐོང་
 བའི་ཆོས་ལ་ཞི་བ་དང་ལུས་ཀྱིས་མངོན་སུམ་དུ་བྱེད་པ་གཞན་ནམ་པ་གཉིས་
 སོ། །དེའི་འོག་དུ་དག་བཅོམ་པ་ཉིད་ཀྱི་འབྲས་བྱུང་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན་ནོ།
 དེའི་འོག་དུ་རང་སངས་རྒྱས་ཏེ་ཉི་ཤུའོ།། ༣༧. ༣༧

ལས་དང་པོ་བ་དེ་ལྟར་གདམས་ངག་ཐོབ་པ་ལ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་
 ཡན་ལག་འབྱུང་བས་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཡན་ལག་

དམིཌ་པ་དང་ནི་ནམ་པ་དང་།

རྒྱ་དང་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་ཡིས།

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སྦྱོབ་པ་ཡི།

དོན་སོགས་བདག་ཉིད་ཇི་བཞིན་དུ། (༣༩) །

ནམ་དོག་བཞི་པོ་ལྟན་བཞུན་པ།

ཆུང་དང་འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་ནམས།

ཉན་ཐོས་བསེ་ཅ་ལྟ་བུ་དང་།

བཅས་པ་དག་ལས་ཁྱད་པར་འཕུ། (༤༠) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ཀྱི་ཐོས་པ་ལ་
 སོགས་པ་རབ་ཀྱི་མཐར་ཐུན་པ་ཐོབ་པ་ཐར་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་དེད་པ་ལ་
 སོགས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་དག་བའི་ཅེ་བའི་འོག་དུ་བདེན་པ་བཞི་དོགས་པ་
 དང་ཇེས་སུ་མཐུན་པ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་བཞི་པོ། འཛིག་
 ཉན་པའི་སྒོམ་པ་ལས་བྱང་བ་དྲོ་བར་གྱུར་པ་ཞེས་བྱ་བའི་དག་བའི་ཅེ་བ་
 དང་། དེའི་འོག་དུ་ཅེ་མོར་གྱུར་པ་དང་། དེའི་འོག་དུ་བཟོད་པར་གྱུར་པ་དང་།
 དེའི་འོག་དུ་ཆོས་ཀྱི་མཚོག་ཅས་བྱ་བ་ཆུང་དུ་ལ་སོགས་པའི་རིམ་གྱིས་སྟེ་

'བས་སམ། གུང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དང་འབྲེལ་བའི་དབང་པོ་དྲུག་པོ་ལ་
 སོགས་པ་གང་ཟག་གི་ཕྱེ་བྲག་གིས་ཆུང་བྱ་དང་འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་ནི། འཆད་
 བར་འགྱུར་བ་དམིགས་པའི་བྱུང་བར་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་བདེན་པ་བཞིའི་དངོས་པོ་
 ལ་དམིགས་པ་དང་། ཆོས་སྤྱུ་ལྟ་བུའི་གཉེན་པོ་ཉིད་ཀྱིས་མངོན་པར་ཞེན་པ་
 མེད་པ་ལ་སོགས་པའི་ནྩ་པར་ཞུགས་པ་དང་། ཐེག་པ་གསུམ་ཅན་རྟོགས་
 པའི་རྒྱུའི་ངོ་བོ་དང་། དགོ་བའི་བཤེས་གཉེན་ཐབས་ལ་སྐྱེས་པའི་མཚན་
 ཉིད་ཀྱིས་ཡོངས་ས་འཛིན་པ་དང་ལྷན་པ་དང་། མཐོང་བ་དང་སྒྲུབ་
 བས་སྤང་བར་བྱ་བའི་གཞུང་བ་དང་། འཛིན་པའི་ནྩ་པར་རྟོག་པ་ནྩ་པ་
 བཞི་པོ་འཆད་པར་འགྱུར་པའི་ཆུལ་དང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ནི། ཉན་
 ཐོས་ལ་སོགས་པའི་རྩོ་བ་ལ་སོགས་པ་ལས་བྱུང་བར་དུ་འཕགས་པ་ཡིན་ནོ།
 དེ་དག་གི་རྩོ་བར་གྱུར་པ་ལ་སོགས་པའི་དགོ་བའི་ཙ་བ་ནི། ལྷགས་ལས་
 གཞུགས་སུ་བྱང་བ་ལ་སོགས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་དངོས་པོའི་བདག་ཉིད་ཀྱི་
 བདེན་པ་བཞི་ལ་དམིགས་པ་དང་། བདག་དུ་ལྟ་བུའི་གཉེན་པོ་ཉིད་ཀྱིས་
 མི་རྟག་པ་ལ་སོགས་པའི་ནྩ་པར་ཞུགས་པ་དང་། རང་གི་ཐེག་པ་རྟོགས་
 པ་ཁོ་ནའི་ཆེད་དུ་དང་། ཡོངས་ས་འཛིན་པ་དང་བྲལ་བ་དང་། ནྩ་པར་
 རྟོག་པ་ནྩ་པ་བཞི་དང་མི་ལྷན་པར་འབྱུང་ངོ་། །ཞེས་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་བོ།
 གུང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ཀྱི་ངོས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་ནམས་
 ནི། ཐབས་སྐྱེས་པའི་སྤྱོད་ཀྱིས་ཁ་ཅིག་དུ་ནི་བྱུང་གི་སྒྲིལ་། ཁ་ཅིག་དུ་ནི་
 འབྲས་བུའི་སྒྲིལ་། ཁ་ཅིག་དུ་ནི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲིལ་། ཁ་ཅིག་དུ་ནི་
 ཆོས་ཉིད་ཀྱི་ནྩ་པའི་སྒྲིལ་ཟི་ལྟར་སྤྱིད་པ་བཞིན་བདེན་པ་བཞིའི་དངོས་པོ་
 ལ་དམིགས་པ་ཡིན་ལ། སྤྱི་མ་བཞིན་དུ་ནྩ་པ་གཞན་གྱིས་ཀྱང་བདེན་པ་
 བཞི་ལ་ཀྱན་དུ་དམིགས་སོ་ཞེས་བྱ་བར་ཤེས་པར་བྱའོ། །ལཱོར་བརྒྱུས་དེ་
 ནྩ་པར་བཀྲོལ་བ་ཙམ་དུ་བཟོད་པར་འདོད་པས་ས་སྤྱོད་སོ། །གང་གི་ཕྱིར་
 འདི་ནི་ནྩ་པར་གཞན་པ་གཞན་ཁོ་ན་ཡིན་དེ། དེའི་ཕྱིར་ཐེག་པ་གཞན་
 ལ་བདེན་ནས་ནི་གང་དུ་ཡང་སྤྱན་འབྱེད་པ་བཟོད་པར་མི་བྱའོ། ༡༩, ༢༡

དམིགས་པ་དང་ནམ་པའི་ཁྱད་པར་ཇི་ལྟ་བུ་ཡིན་ཞེ་ན། དེའི་སྤྱིར་
 དམིགས་པ་དང་ནམ་པ་དག་པར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་བདུན་གྱིས་་་་
 བཤད་དེ།

དམིགས་པ་མི་དྲག་ལ་སོགས་པ། །

བདེན་པའི་དྲིན་ཅན་དེ་ཡི་ནི། །

ནམ་པ་མངོན་ཞེན་ལ་སོགས་འགོག། །

ཐེག་པ་གསལ་ཅན་འཕྲོལ་པའི་སྒྱ། (༢༤) །

གཞུགས་སོགས་འདྲ་འགོད་གནས་བྲལ་དང་།

གནས་དང་བདགས་དང་བཟོད་དུ་མེད། །

ཅེས་བུའོ། དེ་ལ་རྒྱང་དུའི་དམིགས་པ་ནི་སྤྱག་བསྐྱེད་ལ་སོར་པའི་
 བདེན་པ་བཞི་པོ་ལ་བདེན་པ་མི་དྲག་པ་ལ་སོགས་པའི་ནམ་པ་བཅུ་དྲུག་ཡིན་
 བོ། །དེའི་ནམ་པ་ནི་སྤྱག་བསྐྱེད་ལ་སོགས་པའི་བདེན་པ་ལ་མངོན་པར་
 ཞེན་པ་དང་། དམིགས་པ་ལ་སོགས་པ་འགོག་པ་ཡིན་པོ། །དྲོ་བ་ལ་
 སོགས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཐེག་པ་གསལ་ཅན་གྱི་དྲོགས་པ་འཕྲོལ་པའི་སྒྱའི་
 རོ་བོ་ཡིན་པར་ཁོང་དུ་རྒྱད་པར་བུའོ། །འབྲིང་གི་དམིགས་པ་ནི་མོས་པ་དང་
 དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དག་གིས་གངས་བཞིན་དུ་གཞུགས་ལ་སོགས་་་
 བ་སྐྱབ་པ་དང་། དགག་པ་དག་མི་དམིགས་ཤིང་མ་མཐོང་བ་ཞེས་བྱ་བ་
 ཡིན་པོ། །ནམ་པ་ནི་མིང་ཐམས་ཅད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱབ་མི་འདྲ་བ་དང་
 སྐྱབ་འདྲ་བར་འཇུག་པའི་མཚན་ཉིད་དག་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་པོ། །ཆེན་
 པོའི་དམིགས་པ་ནི་གཞུགས་ནས་སངས་རྒྱས་ཞེས་བྱ་བའི་བར་ཚོས་ཐམས་་་
 ཅད་བདར་བདགས་པའི་ཚོས་ཐ་སྙད་པ་ཡིན་ཅེ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་པོ། །ནམ་
 པ་ནི་དགེ་བ་ལ་སོགས་པ་ཉིད་ཀྱི་ཚོས་གང་དུའང་བཟོད་དུ་མེད་པ་ཞེས་བྱ་
 བ་ཡིན་དེ། དེ་ལྟར་ན་ནམ་པར་མི་དྲིག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་མེད་སྤྱི་ལྟས་
 ཡིན་པའི་སྤྱིར་དྲོ་བར་གྱུར་པ་དམིག་པ་དང་ནམ་པ་དང་ལྷན་པ་ནམ་པ་གསུམ་
 བོ། ། ༢༤- ༡/༢

གཟུགས་སོགས་མི་གནས་དེ་དག་ནི།

དེ་ཡི་ངོ་བོར་རང་བཞིན་མེད། (༢༩) །

དེ་དག་གཅིག་གི་རང་བཞིན་གཅིག

དེ་མི་དྲག་སོགས་པར་མི་གནས།

དེ་ནམས་དེ་ཡི་ངོ་བོས་སྤང་།

དེ་དག་གཅིག་གི་རང་བཞིན་གཅིག (༣༠) །

ཆོས་ནམས་མི་འཇིག་གང་ཡིན་དང་།

དེ་དག་མཚན་མར་མི་མཐོང་སྤྱིར།

ཤེས་རབ་ཀྱིས་ནི་ཡོངས་དྲོགས་པ།

ཐམས་ཅད་དམིགས་སུ་མེད་པར་ངོ། (༣༡) །

ཞེས་བྱ་བ་ལ། རྒྱང་དུ་དམིགས་པ་ནི། གཟུགས་ལ་སོགས་
 པ་ནི་^༡རང་གི་ངོ་བོ་དང་བྲལ་བའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པ་^༢ལ། རང་གི་ངོ་བོ་
 སྤང་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་མི་གནས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།
 ནམ་པ་ནི་དོན་དམ་པར་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་དང་། སྤང་
 པ་ཉིད་དག་པན་ཚུན་ངོ་བོ་གཅིག་ཡིན་པས། སྤང་བ་ཉིད་ལ་མི་དྲག་པ་
 ལ་སོགས་པ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཟུགས་ལ་སོང་པ་དེ་དག་ལ་དྲག་པ་དང་མི་
 དྲག་པ་ལ་སོགས་པ་ཉིད་དུ་མི་གནས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། འཕྲིང་གི་
 དམིགས་པ་ནི་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མི་དྲག་པ་ལ་སོགས་པ་
 དང་སྤང་བ་ཉིད་ནམས་ནི། རང་གི་ངོ་བོ་^༣ཉིད་མེད་པ་ཡིན་པས། མི་
 དྲག་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་དང་། སྤང་བ་ཉིད་དག་པན་ཚུན་བདག་
 ཉིད་གཅིག་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། ནམ་པ་ནི་ངོ་བོ་ཉིད་བཀག་པས་
 གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་རང་གི་ར་མི་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་པ་དེ་ཡིན་ནོ།

མཚན་ ཅ—(སྟེ) ནི་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་རང་^༡

(སྟེ) ཡིན་པས་^༢

(དྲི) བོ་མེད་^༣

ཆེན་པོ་འི་དམིགས་པ་ནི་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཟུང་ལ་སོགས་པ་...
 དེ་དག་ལ་སྒྲོན་པོ་ལ་སོགས་པའི་མཚན་མར་མི་མཐོང་བ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།
 རྣམ་པ་ནི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཡང་དག་པར་ཚོས་རབ་དུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པས་...
 དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་དམིགས་པར་ངེས་པར་དོགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།
 དེ་ལྟར་ན་དག་པའི་ཅེ་བ་གཡེ་བའི་ཅེ་མོར་གྱུར་པ་དམིགས་པ་དང་རྣམ་...
 མ་དང་ལྷན་པ་རྣམས་ཀྱིས་མོ། ༢༠-༢༡།

གཟུགས་སོགས་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་ཉིད། ।

དེ་མེད་པ་ཉིད་ངོ་བོ་ཉིད། ।

དེ་དག་སྦྱེ་མེད་ངེས་འབྱུང་མེད། ।

དག་དང་དེ་དག་མཚན་མ་མེད། (༢༣) ।

དེ་ཡི་མཚན་མར་མི་བདེན་པས། ।

མོས་མིན་འདྲ་ཤེས་མེད་པ་ཡིན། ।

ཞེས་བྱ་བ་ལ། རྒྱང་དུ་འི་དམིགས་པ་ནི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་

ཉིད་དང་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་དག་སྦྱང་བ་ཉིད་དུ་གཅིག་པ་ཉིད་ཀྱིས།

གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། རྣམ་

པ་ནི་སྦྱེ་བོ་དམིགས་པ་ཅན་གྱི་ངོར་གཟུང་ལ་སོགས་པ་དངོས་པོ་མེད་པ་...

ཉིད་ངོ་བོ་ཉིད་དེ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། འབྲེང་གི་དམིགས་པ་ནི་རང་བཞིན་

གྱིས་མ་སྦྱིས་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཟུང་ལ་སོགས་པ་ལ་སྦྱེ་བ་ཡང་མེད་ཟུང་ན་ལས་

འདས་པ་ཡང་མེད་ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། རྣམ་པ་ནི་ཚོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་

རང་གི་ངོ་བོ་དོགས་པ་ཁོ་ནས་ལྷས་ལ་སོགས་པ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་རྣམ་

པར་དག་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། ཆེན་པོ་འི་དམིགས་པ་ནི་རང་དང་སྦྱིད་

མཚན་ཉིད་མི་འཐད་པས་ཚོས་ཐམས་ཅད་མཚན་མ་མེད་པ་ཉིད་དོ། ཞེས་བྱ་

མཚན་ བྱེད་པ་ (ཉི) ཅེ་མོ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ཅེ་མོར་གྱུར་པ་

(མེ)

”

”

”

བ་ཡིན་ནོ། །ནམ་པ་ནི་རང་བཞིན་ཁོ་ནས་གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་མཚན་ས་
 ནམས་ཀྱི་དེན་དང་བུལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་མེས་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་མི་མེས་ཤིང་།
 དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ཏེ།
 དེ་ལྟར་ན་ངན་འགྲོ་མེད་པས་ཆོས་ཆེན་པོ་ལ་བཟོད་པའི་ཕྱིར། བཟོད་པར་
 གྱུར་པ་དམིགས་པ་དང་ནམ་པ་དང་ལྷན་པ་ནམ་པ་གསུམ་མོ། ༣༣- ༡/༣

དྲིང་འཛིན་དེ་ཡི་བྱེད་པ་ཉིད།

ལུང་ཕྱོན་པ་དང་རྫོམ་པ་ཟད། (༣༣) །

གསལ་པོ་པན་ཚུན་ངོ་བོ་གཅིག།

དྲིང་འཛིན་ནམ་པར་མི་རྟོག་པ།

དེ་ལྟར་ངས་འབྱེད་ཆ་མཐུན་ནི།

ཆུང་དང་འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་ཡིན། (༣༤) །

ཞེས་བྱ་བ་ལ། ཆུང་དུའི་དམིགས་པ་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྐྱེ་བ་མེད་པ་
 དང་དཔའོ་བར་འགྲོ་བ་ལ་སོགས་པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན་བསྐྱེམ་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་
 བ་ཡིན་ནོ། །ནམ་པ་ནི་རང་གི་སྒྲོན་ལམ་དང་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་
 དང་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ཕྱོབས་ཀྱིས་ལྷན་གྱིས་གྲུབ་པར་འཛིག་དེན་གྱི་ཁམས་
 ཐམས་ཅད་དུ་སྐལ་པ་རིམ་ལྗོངས་པ་བཞིན་དུ་དྲིང་ངེ་འཛིན་གྱི་བྱེད་པ་འཇུག་པ་ཞེས་
 བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །འབྲིང་གི་དམིགས་པ་ནི་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པའི་དྲིང་
 ངེ་འཛིན་དང་ལྷན་པའི་ནལ་འབྱོར་པ་ལ་སངས་བྱུང་ནམས་ལུང་ཕྱོན་པར་...
 མཚན་པ་འདི་ནི་ཆོས་ཉིད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །ནམ་པ་ནི་ནམ་པར་རྟོག་
 པ་ཐམས་ཅད་མི་འཐད་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དྲིང་ངེ་འཛིན་གྱི་རང་གི་
 ངོ་བོ་རྟོགས་པ་ལ་བདག་ནི་མཉམ་པར་བཞག་པའོ་སྐྱུམ་པ་ལ་སོགས་པའི་...
 ཤེས་པ་མི་འབྱུང་བ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །ཆེན་པོའི་དམིགས་པ་ནི་ཆོས་
 ཉིད་ཀྱིས་དྲིང་ངེ་འཛིན་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དང་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་...
 དུ་ཕྱིན་པ་དང་རོན་གསུམ་པན་ཚུན་ངོ་བོ་གཅིག་པའོ། །ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །
 །ནམ་པ་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་དྲིང་ངེ་འཛིན་ནམ་པར་

མི་རྟོག་པ་ནི་ཐམས་དམ་པའི་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་དེ། དེ་ལྟར་ན་འཇིག་རྟེན་པའི་
 ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཆོག་ཡིན་པའི་སྤྱིར་ཆོས་ཀྱི་མཆོག་ཅེས་བྱ་བ་དམིགས་
 པ་དང་ནམ་པ་དང་ལྷན་པ་ནམ་པ་གསུམ་མོ། །དམིགས་པ་མི་རྟོག་ལ་
 སོགས་པ། བདེན་པའི་རྟེན་ཅན། ཞེས་བྱ་བ་མ་གཏོགས་པར་དམིགས་
 པ་དང་ནམ་པ་ཁྱད་པར་ཅན་གྱི་ཆོས་ཅན་དང་ཆོས་མེད་པས་བཟོད་པར་བྱ་
 བ་ཡིན་ཡང་དམིགས་པ་དང་ནམ་པ་ཁྱད་པར་ཅན་གྱི་ཆོས་མེད་པས་ཐམས་
 ཅད་ཏུ་བཟོད་པ་ནི། ཁྱད་པར་གཞན་སྟོང་བ་དང་མི་སྟོང་བ་མ་གཏོགས་
 པར་འདི་དག་ལ་དོན་གྱི་ཁྱད་པར་འགའ་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་ལྟགས་ལས་མ་
 འབྱུང་བའི་སྤྱིར་རོ། །ནམ་པ་གཅིག་ཏུ་ན་ཆིག་ལའུར་བྱས་པ་བསྐྱེབ་
 པའི་ངོར་ཐ་དད་པ་བཟོད་ཀྱང་། མངོན་པར་ཞེན་པ་ལ་སོགས་པ་བཀག་
 པ་དང་ལྷན་པ་དག་དེ་ཁོ་ནར་སྐྱབ་པ་དང་དགག་པ་དང་བྲལ་བར་འགྱུར་
 བའི་སྤྱིར་སྐྱབ་བསྐྱེལ་ལ་སོགས་པའི་བདེན་པར་གཏོགས་པ་ཁོ་ན་དམིགས་
 པ་དང་ནམ་པར་བྱ་བ་ཡིན་དེ་འོག་མ་དག་ལ་ཡང་དེ་བཞིན་ཏུ་ཤེས་པར་
 བྱའོ། ། ༣༣.༣༮

ནམ་པར་རྟོག་པ་བཞི་དང་ལྷན་པ་ཡང་དོན་གསལ་བར་བྱ་བའི་སྤྱིར་
 བར་སྐབས་ཀྱི་ཆིགས་སུ་བཅད་པ།

གཞི་དང་དེ་ཡི་གཉེན་པོ་ཡིས།

གཟུང་བར་རྟོག་པ་ནམ་པ་གཉིས།

མྱོངས་དང་སྤང་སོགས་བྱེ་བྲག་གིས།

དེ་ནི་སོ་སོར་ནམ་པ་དགུ།

(༣༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། གཟུང་བར་ནམ་པར་རྟོག་པ་ཀྱུན་ནས་
 ཉོན་མྱོངས་པའི་གཞིའི་རྟེན་ཅན་དང་གཉེན་པོའི་རྟེན་ཅན་ཉིད་ཀྱིས་ནམ་པ་

གཉིས་ལ་མ་རྟོག་པ་དང་ནམ་པར་བྱང་བའི་ཕྱང་པོ་ལ་སོགས་པའི་རབ་དུ་
དབྱེ་བས་ནམ་པ་དགའའོ། ༣༥

རྣམས་དང་བདག་པའི་རྟོན་ཅན་གྱིས།

འཛིན་པའང་ནམ་པ་གཉིས་སུ་འདོད།

རང་དབང་བདག་སོགས་ངོ་བོ་དང་།

ཕྱང་སོགས་རྟོན་ལས་¹དེབཞིན་ནོ། (༣༦) །

ཞེས་བྱ་བ་ནི། བཤང་ཟག་རྣམས་སུ་ཡོད་པ་དང་སྦྱིས་བྱ་བདག་ས་
པར་ཡོད་པ་ལ་དམིགས་པའི་²འཛིན་པར་³ནམ་པར་རྟོག་པ་ཡང་ནམ་པ་
གཉིས་ཡིན་ལ། བདག་རང་དབང་ཅན་དང་། ཕྱང་པོ་ལ་སོགས་པ་ལ་
དམིགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སོ་སོར་དེ་ལྟར་ནམ་པ་དགའའོ། །དེ་ལ་མདོར་བསྡུས་
པའི་དོན་ནི་འདི་ཡིན་དེ། ཀླན་ནས་རྟོན་མཛས་པའི་གཞིའི་རྟོན་ཅན། མ་
རྟོག་པ་དང་། བཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ཕྱང་པོ་དང་། མིང་དང་བཟུགས་
ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། མཐའ་གཉིས་ལ་ཆགས་པ་དང་། ཀླན་ནས་
རྟོན་མཛས་པ་དང་ནམ་པར་བྱང་བ་མ་ཤེས་པ་དང་། འཕགས་པའི་ལས་
ལ་མི་གནས་པ་དང་། དམིགས་པ་དང་། བདག་ལ་སོགས་པ་དང་།
ནམ་པར་བདག་པ་སྦྱང་པ་ལ་སོགས་པ་ལ། བཟུང་བར་ནམ་པར་རྟོག་པ་
ནམས་དང་། བཟེན་པོའི་རྟོན་ཅན། ཕྱང་པོ་དང་། སྦྱེ་བའི་སྒོ་དང་།
རིགས་དང་། སྦྱེ་བ་དང་། སྦྱང་བ་ཉིད་དང་། བ་རོལ་དུ་བྱིན་པའི་
རྟོན་དང་། མཐོང་བ་དང་། སྒྲོམ་པ་དང་། མི་སྒྲོབ་པའི་ལས་ལ་
བཟུང་བར་ནམ་པར་རྟོག་པ་ནམས་དང་། བཤང་ཟག་རྣམས་སུ་ཡོད་པའི་
རྟོན་ཅན་བདག་རང་དབང་ཅན་དང་། བཅིག་སྤྱད་དང་། རྒྱ་དང་། ལྷ་
བ་པོ་ལ་སོགས་པའི་བདག་དང་། ཀླན་ནས་རྟོན་མཛས་པ་དང་། འདོད་
ཆགས་དང་བྲལ་བ་དང་། མཐོང་བ་དང་། སྒྲོམ་པ་དང་། དོན་བྱས་

མཆན་ ༥—(ཉི) ལ་¹ (སྦྱ) བས་² བའི་³

བའི་རྟེན་ལ་འཛིན་པར་ནམ་པར་རྟོག་པ་ནམས་དང་། སྦྱིས་བྱ་བ་དག་པ་པར་
 ཡོད་པའི་རྟེན་ཅན་སྤང་བོ་དང་། སྦྱི་མཆོད་དང་། ཁམས་དང་། རྟེན་ཅོང་
 འབྲེལ་པར་འབྲུང་བ་དང་། རྟེན་པར་བྱང་བ་དང་། མཐོང་བ་དང་།
 སྦྱིས་པ་དང་། བྱང་པར་དང་། མི་སྦྱོབ་པའི་ལམ་ལ་འཛིན་པར་ནམ་པར་
 རྟོག་པ་ནམས་ཏེ། དེ་ལྟ་བུའི་རྟེན་པར་རྟོག་པ་བཞི་དང་ངེས་པར་འབྱེད་
 བའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་བཞི་པོ་གྲངས་བཞིན་དུ་ལྷན་པ་ཡིན་ནོ། ༣༦

ཚིག་ས་སྤྱི་བཅད་པ་སྤྱིར་བ་དང་མཐུན་པར་ཡོངས་སྤྱི་འཛིན་པ་སྤྱིར་
 གསུངས་ན་ཡང་དེའི་སྦྱོབས་ཀྱིས་རི་སྐད་བཤད་པ་བྱང་པར་དུ་འབྱུང་རོ་...
 ཞེས་བཟུན་པའི་སྤྱིར་ཡང་མཆུག་གོག་ས་སྤྱི་བར་སྦྱོབས་ཀྱི་ཚིག་ས་སྤྱི་བཅད་པ།

སེམས་མི་འགོང་བ་རྟིང་ལ་སོགས།

ངོ་བོ་རྟིང་མེད་སོགས་སྟོན་བྱེད།

དེ་ཡི་མི་མཐུན་སྦྱོགས་བོར་བ།

རྟེན་པ་ཀུན་དུ་ཡོངས་འཛིན་ཡིན། (༣༧) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། སེམས་མི་འགོང་ཞིང་མི་སྦྱོགས་པ་ལ་

སོགས་པའི་ཐབས་མཁས་པས་བསམ་པ་རི་ལྟ་བུ་བཞིན་དུ་དངོས་པོ་མཐུན་...

དག་བདག་མེད་པ་ལ་སོགས་པར་སྟོན་པར་བྱེད་པ། མི་མཐུན་པའི་སྦྱོགས་

ཀྱི་ཚོས་སེར་སྤྱི་ལ་སོགས་པ་དང་མི་ལྷན་པ་ནི་དག་བའི་བཤེས་གཞིན་ཡིན་

བས་ཡོངས་སྤྱི་འཛིན་པ་ཡིན་ནོ། ༣༧

སྦྱོབ་པ་དང་ལྷན་པ་ལ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་རི་སྐད་

བཤད་པ་དང་། མཐོང་བའི་ལམ་ལ་སོགས་པ་གཞན་ཡང་འབྲུང་བས་སྦྱོབ་

པའི་རྟེན་དུ་གྱུར་པ།

རྟོགས་པ་ཡི་ནི་ཚོས་དུག་དང་།

གཞིན་པོ་དང་ནི་སྦྱོང་བ་དང་།

དེ་དག་ཡོངས་སྤྱི་གསུགས་པ་དང་།

ཤེས་རབ་སྦྱིང་བཞེར་བཅས་པ་དང་། (༣༨) །

སྒྲོབ་མ་ཐུན་མོང་མིན་ཉིད་དང་། །

གཞན་གྱི་དོན་གྱི་གོ་རིམ་དང་། །

ཡེ་ཤེས་རྩོལ་བ་མི་མངའ་བར། །

འཇུག་པའི་དོན་ལ་རེགས་ཤེས་བྱ། (༣༠) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་སོ། །རི་ཞིག་དང་པོར་འཇིག་རྟེན་པའི་ངེས་
 བར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་ནམས་སོ། །དེའི་འོག་དུ་འཇིག་རྟེན་ལས་
 འདས་པ་མཐོང་བའི་ལམ་དང་སྒྲོམ་པའི་ལམ་དག་གོ། །དེའི་འོག་དུ་དེ་
 དག་སྐྱེས་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་ཀུན་པོ་སྤང་བ་དང་སྒྲོ་འཕར་བཅད་པ་ལྟར་དུས་...
 མཉམ་དུ་གཉེན་པོ་དང་མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་སྐྱེ་བ་དང་འགག་པ་དག་གོ།
 དེའི་འོག་དུ་དེ་དག་མི་དམིགས་པས་དེ་དག་སྐྱེ་བ་དང་འགག་པ་དང་ལྷན་...
 པའི་ནམ་པར་དོག་པ་སྤངས་པའོ། །དེའི་འོག་དུ་སྟོན་གྱི་སྟོན་ལམ་
 དང་སྐྱོན་པ་ལ་སོགས་པ་ཐབས་ལ་མཁས་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་འཁོར་བ་དང་སྤྱོད་
 ངན་ལས་འདས་པ་ལ་མི་གནས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཤེས་རབ་དང་ཐབས་སོ། །
 དེའི་འོག་དུ་དེ་དག་སྐྱེས་པས་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པ་དང་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་...
 པའི་ཆོས་སོ། །དེའི་འོག་དུ་བསམ་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་གཞུག་པ་ལ་¹ལྷེས་
 བོར་དགོངས་པའི་སྒྲོ་ནས་ཐེག་པ་གསུམ་གྱི་ལམ་ལ་དགོད་པའི་མཚན་ཉིད་...
 ཀྱི་གཞན་གྱི་དོན་གྱི་གོ་རིམ་སོ། །དེའི་འོག་དུ་འཁོར་བ་ཇི་སྟོན་པར་
 མཚན་མ་མེད་ཅིང་སྐྱོན་གྱིས་སྤུབ་པར་གཞན་གྱི་དོན་གྱི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བའི་...
 སྤྱིར་དེ། འདི་ནི་གོ་རིམ་ཡིན་ནོ། །འདིས་ཀྱང་སྐྱེས་བུའི་དོན་ཐམས་
 ཅད་སྐྱོན་སུམ་ཆོགས་པ་ཡིན་ནོ། །སྐྱུབ་པའི་ཆོས་ཀྱི་གནས་སྐབས་ཐ་དད་
 པའི་བྱེ་བྲག་གིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནས་པ་བཅུ་གསུམ་པོ་ཇི་སྟོན་དུ་...
 བཤད་པའི་ཆོས་ཀྱི་གཞིར་གྱུར་པའི་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཁོ་ན་ལ་
 རིགས་ཞེས་བཞུན་དོ། ། ༣༠

གཤམ་ཏེ་ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཁོ་ན་འཕགས་པའི་ཚོས་རྟོགས་པར་འགྱུར་བའི་
 རྒྱ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་དེའི་བདག་ཉིད་ཅན་གྱི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སྤྱོད་ཅན་མེད་...
 བའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཚོས་རྣམས་ཀྱི་རང་བཞིན་དུ་གནས་པའི་རིགས་ཡིན་ན།
 འོ་ན་ནི་དེའི་ཚོ་དེ་ནི་སྤྱིར་གནས་པ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་...
 ཁོ་ན་མ་ཡིན་ནོ་སྤྱིར་བའི་སྤྱོད་པའི་ངོར་དོགས་པ་བསྐྱུ་ནས་བར་...
 སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པ།

ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལ་དབྱེར་མེད་ཕྱིར།

རིགས་ནི་ཐ་དད་བྱང་མ་ཡིན།

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་སོ། །རྗེ་ལྟར་ཉན་ཐོས་ཀྱི་ཐེག་པ་ལ་སོགས་
 བའི་རྟོགས་པའི་རིམ་གྱིས་དམིགས་པ་དེ་བཞིན་དུ། འཕགས་པའི་ཚོས་
 རྟོགས་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར། ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་རྒྱུའི་ངོ་བོར་རྣམ་པར་འཛིག་
 པའི་སྒོ་ནས་རིགས་ཉིད་དུ་ཐ་སྤྱོད་འདོགས་སོ། །ཞེས་བྱ་བའི་ལན་ཞིག་
 ཀྱང་གཟིགས་མེད་ཀྱི། སྤྱི་ཚོས་ཉིད་དུ་འཛིག་རྟོག་པའི་དངགས་ཀྱིས་ལན་
 གཞན་དུ།

རྟོག་པའི་ཚོས་ཀྱི་བྱེ་བྲག་གིས།

དེ་ཡི་དབྱེ་བ་ཡོངས་སུ་བཞིན།

(༧༠) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དཔེར་ན་འཛིན་པ་གཅིག་ལས་མངོན་
 བར་གྲུབ་ཅིང་མེ་ལྷེ་གཅིག་གིས་སོ་བདེང་བའི་རྟོག་བྱས་པ་ལ་སོགས་པ། རྟོག་
 པ་སྤྱང་རྩི་དང་ལི་ཁར་ལ་སོགས་པའི་སྒོར་ཉིད་ཀྱིས་ཐ་དད་པ་དེ་བཞིན་དུ།
 རྟོག་པའི་ཚོས་ཐེག་པ་གསལ་གྱིས་བསྐྱུས་པ། རྟོགས་པར་བྱ་བ་ཐ་དད་པ་
 ཉིད་དོ་ཞེས་བཤད་དོ། ། ༧༠

རི་སྐད་བཤད་པའི་སྐབས་པའི་རྟོག་གི་དམིགས་པ་གང་ཡིན་ཞེ་ན།

དམིགས་པ་ཚོས་རྣམས་ཐམས་ཅད་དེ།

དེ་ཡང་དག་ལ་སོགས་པ་ཡིན།

འཇིག་རྟེན་པ་ཡི་རྟོགས་པ་དང་། །

གང་དག་འཇིག་རྟེན་འདས་འདོད་དང་། (༧༡) །

ཟག་བཅས་ཟག་པ་མེད་ཆོས་དང་། །

གང་དག་འདུས་བྱས་འདུས་མ་བྱས། །

སྒྲོབ་མ་བྱུན་མོང་ཆོས་ནམས་དང་། །

གང་དག་བྱུབ་པའི་བྱུན་མོང་མིན། (༧༢) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། རེ་ཞིག་དང་པོར་སྒྲིར་དགོ་བ་དང་མི་

དགོ་བ་དང་ལྷང་དུ་མ་བརྟན་པ་སྟེ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་དགོ་སྒྲོང་གི་ཚལ་ཉིད་ཀྱི་

དང་སྒྲོག་གཙོད་པ་ལ་སོགས་པ་དང་ལྷང་དུ་མ་བརྟན་པའི་ལུས་ཀྱི་ལས་ལ་

སོགས་པའོ། །དེའི་འོག་དུ་དེ་དག་ཉིད་ཀྱི་ལ་འཇིག་རྟེན་པ་ལ་སོགས་པ་

ནམ་པ་གཉིས་པོའི་དབྱེ་བ་བཞི་ཉིད་ཀྱིས་སྒྲག་མ་ནམས་དེ་གངས་བཞིན་དུ་

བྱས་པའི་སྒྲེ་བོ་ཐམས་ཅད་དང་འབྲེལ་བའི་ཕྱང་བོ་ལྔ་དང་། འབགས་

པའི་སྒྲེ་བོ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་བསྐྱས་པའི་བསམ་གཏན་བཞི་དང་། བདག་

དུ་ལྟ་བའི་གཉེན་པོ་མ་ཡིན་པའི་ཉེ་བར་ལེན་པའི་ཕྱང་བོ་ལྔ་དང་། རེར་

ལྟ་བའི་གཉེན་པོ་དྲན་པ་ཉེ་བར་གཞག་པ་བཞི་དང་། སྐྱེ་དང་ཀྱེན་ལ་

རག་ལས་པ་འདོད་པའི་ཁམས་ལ་སོགས་པ་དང་། སྐྱེ་ལ་མི་རྩོས་པ་རེ་

བཞིན་ཉིད་དང་། འབགས་པའི་སྒྲེ་བོ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཁྱད་ལ་འབྱང་བའི་

བསམ་གཏན་བཞི་དང་། ཡང་དག་པར་རྟོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་རྒྱད་

ལ་འབྱང་བའི་ཆོས་ཅན་སྟོབས་བཅུ་གྲེ། རེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་ཆོས་ཐམས་

ཅད་རི་ལྟ་བུ་བ་བཞིན་དུ་རྟོགས་པའི་རིམ་གྱིས་དཔྱད་གསུངས་པས་ན། དཔྱད་

པ་ནམ་པ་བཅུ་གཅིག་གོ། ༧༡.༧༢

དཔྱད་གསུངས་པ་རེ་ལྟ་བུ་ལ་སྐྱབ་པའི་ཆེད་དུ་བྱ་བ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། ཆེད་

དུ་བྱ་བ།

མཆན་ བ—(ཉི) ཉིད་འཇིག་རྟེན་

སེམས་ཅན་ཀུན་མཆོག་ཉིད་སེམས་དང་། |
 སྤྱིང་དང་རྟོགས་དང་གསུམ་པོ་ལ། |
 ཆེན་པོ་གསུམ་གྱི་རང་འབྱུང་གི |
 ཆེད་དུ་བྱ་བ་འདི་ཤེས་བྱ།   (༧༣) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་སོ། | རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆིན་
 པ་ཉིད་ཡོངས་སུ་ཤེས་པའི་སྒོ་ནས་འབྱུང་བར་འབྱུང་བའི་སངས་རྒྱས་བྱང་...
 རྒྱུ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཉིད་ཀྱི།   སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་སེམས་ཅན་ཀུན་
 གྱི་མཆོག་ཉིད་ཀྱི་སེམས་^༢ཆེན་པོ་ཉིད་དང་།   སྤྱིང་བ་ཆེན་པོ་ཉིད་དང་།
 རྟོགས་པ་ཆེན་པོ་ཉིད་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ཏེ།   དེ་ལྟར་སྐྱབ་པ་ལ་འཆུག་པ་
 དེའི་ཕྱིར་ཆེན་པོ་ཉིད་གསུམ་དང་ལྷན་པས་ཆེད་དུ་བྱ་བ་གསུམ་དུ་ཤེས་པར་...
 བྱའོ།། ༧༣

དེ་ལྟར་སྐྱབ་པའི་རྟོན་དུ་གྱུར་པ་ལ་སོགས་པ་བརྗོད་ནས།   དེའི་
 རང་གི་ངོ་བོ་གང་ཡིན་ཞེ་ན།   ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་ཡུལ་ལ་
 སྤྱིར་དགེ་བའི་ཆོས་ཀྱི་རྟོན་ཅན་དང་རྣམ་པ་ཀུན་མངོན་པར་རྟོགས་པར་རྟོགས་
 པ་ལ་སོགས་པ་མངོན་པར་རྟོགས་པ་རྣམ་པ་བཞི་ལ་མངོན་པར་རྟོགས་པ་རེ་...
 རེ་ཞེང་པ་རེ་ལ་དུ་ཕྱིན་པ་དུག་གི་རྟོན་ཅན་གྱི་བྱ་བ་ནི་སྐྱབ་པ་སྟེ།   དེ་ལྟར་
 རེ་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་སྦྱོར་བ་དང་མགོང་བ་དང་སྒོམ་པ་དང་ཁྱད་པར་གྱི་ལམ་གྱི་...
 ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱབ་པའི་མཆོན་ཉིད་གོ་ཆ་དང་འཆུག་པ་དང་ཆོགས་དང་ངེས་...
 པར་འབྱུང་བ་རྣམས་ཀྱི་ནང་ནས་བཙོན་འགྲུས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་དང་བོ་གོ་...
 ཆའི་སྐྱབ་པ་གསུངས་པ།

དེ་དག་སོ་སོར་སྦྱོན་ལ་སོགས། |
 རྣམ་པ་དུག་དུ་བསྐྱས་པ་ཡིས། |

མཆན་ ཨ—(ཉི) གསུངས་སོ¹ (སྟེ) ཀྱི་ཆེན་²

ག་ཆའི་སྐྱབ་པ་གང་ཡིན་དེ།

དུག་ཚན་དུག་གིས་རི་བཞིན་བཤད། (༧༧) །

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་དེ། ཆོས་ཀྱི་སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པ་སྦྱོན་པར་བྱེད་
 པ་ན། ཉན་ཐོས་ཀྱི་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་སྦྱོང་བ་དང་། སྦྱོ་བོ་
 བསམས་ཅད་ཀྱིས་མི་སྦྱོན་པར་སྦྱ་བ་ཉིད་བཟོད་པ་དང་། འདུན་པ་སྦྱེད་པ་
 དང་། ཐེག་པ་གཞན་དང་མ་འདྲེས་པའི་ཅེ་གཅིག་པ་ཉིད་དང་། སྦྱ་ན་
 མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དུ་བཟྱོ་བ་ནམས། གོ་རིམ་
 བཞིན་དུ་སྦྱོན་པར་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་མི་དཔྱད་པའི་གོ་ཆ་ཉིད་ཀྱིས་བྱེད་...
 པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་ཆུ་ལ་བྲིམས་སྤང་བར་བྱེད། བཟོད་པ་རྫོགས་པར་
 བྱེད། བཙོན་འགྲུས་ཅོམ། བསམ་གཏན་སྐྱབ། ཤེས་རབ་སྦྱོམ་པར་
 བྱེད་དོ། །དེ་ལྟར་སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་རེ་ལ་དུ་སྦྱོན་པ་སོ་སོར་སྦྱོན་
 པ་ལ་སོགས་པ་བསྐྱས་པས་ན་དུག་ཚན་དུག་གིས་ནམ་པ་སམ་ཅུ་ཅ་དུག་...
 ཡིན་མེད་ཀྱི་སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པ་དུག་ཚོས་མཐུན་པའི་སྤྱིར་གོ་ཆའི་སྐྱབ་པ་
 ནམ་པ་དུག་གོ། ༧༧

བས་པོ་གཉིས་པ། དེ་ལྟར་གོ་བགོས་པ་ལ་འཇུག་པ་འདྲུང་བས།
 གཉིས་པ་འཇུག་པའི་སྐྱབ་པ།

བསམ་གཏན་གཞུགས་མེད་སྦྱོན་སོགས་དང་། །

ལས་དང་བྱམས་ལ་སོགས་པ་དང་། །

དཔྱད་པ་མེད་དང་ཐུན་པ་དང་། །

འཁོར་གསུམ་ནམ་པར་དག་པ་དང་། (༧༩) །

ཆེད་དུ་བྱ་དང་མངོན་ཤེས་དུག །

ནམ་ཀུན་མཆིན་པའི་ཆུ་ལ་ལོ། །

འཇུག་པའི་སྐྱབ་པ་ཐེག་ཆེན་ལ། །

འཇོག་པ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱ། (༨༠) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ།   བསམ་གཏན་དང་གཟུགས་མེད་པའི་
 ལྷོམ་པར་འཕྱག་པ་དང་།   ལྷོན་པ་ལ་སོགས་པ་མ་རྒྱུ་བྱུག་པ་དུག་
 དང་།   མཐོང་བ་དང་ལྷོམ་པ་དང་།   མི་ལྷོབ་པ་དང་ཁྱད་པར་གྱི་ལམ་
 དང་།   ཚད་མེད་པ་བཞི་དང་།   མི་དམིགས་པ་དང་ལྷན་པ་དང་།   དངོས་
 བོ་ཐམས་ཅད་ལ་འཁོར་གསུམ་དག་པ་དང་།   ཚེད་དུ་བྱ་བ་དང་།   མངོན་
 པར་ཤེས་པ་དུག་དང་།   རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆོད་པ་ཉིད་དག་ལ་ཡང་
 དག་པར་གནས་པའི་མཚན་ཉིད་ནི།   ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་ཆོས་མཐའ་དག་
 གཞོན་པའི་རོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པས་འཕྱག་པའི་རྒྱུ་བ་པ་རྣམ་པ་དགའའོ།། ༧༥.༧

དེ་ལྟར་འཕྱག་པར་བྱས་པ་ལ་ཆོགས་སྐྱེ་བས་གསུམ་པ་ཆོགས་ཀྱི་
 ལྷུ་བ་པ།

བཅེ་དང་ལྷོན་ལ་སོགས་པ་དུག |

ཞི་གནས་ལྷག་མཐོང་བཅས་པ་དང་། |

ཟུང་དུ་འབྲེལ་བའི་ལམ་གང་དང་། |

ཐམས་ལ་མཁས་པ་གང་ཡིན་དང་། (༧༥) |

ཡེ་ཤེས་དང་ནི་བསོད་ནམས་དང་། |

ལམ་དང་གཟུངས་དང་ས་བཅུ་དང་། |

གཉེན་པོ་¹ཆོགས་ཀྱི་རྒྱུ་བ་པ་ཡི། |

ཐམས་པ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱ། (༧༤) |

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ།   ལྷིང་ཇེ་ཆེན་པོ་དང་།   ལྷོན་པ་དང་།
 རྒྱལ་ཁྲིམས་དང་།   བཟོད་པ་དང་།   བཙོན་འགྲུམ་དང་།   བསམ་གཏན་དང་།
 ཤེས་རབ་དང་།   ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་དང་།   ཟུང་དུ་འབྲེལ་བའི་
 ལམ་དང་།   ཐམས་མཁས་པ་དང་།   ཡེ་ཤེས་དང་།   བསོད་ནམས་དང་།
 མཐོང་བ་ལ་སོགས་པའི་ལམ་དང་།   ཆོག་ལ་སོགས་པའི་གཟུངས་དང་།

ས་དང་གཉིན་པོ་ནམས་མི་དམིགས་པས་ཀྱན་ཇོབ་ཀྱི་བདེན་པ་ལས་མི་.....
 འདྲའ་བར་གྲེག་པ་ཆེན་པོ་འི་དོན་མཐའ་དག་སྐྱབ་པས་སྟིང་ཇེ་ལ་སོགས་པ་
 འདི་དག་གིས་ཡང་དག་པར་འགྱུ་བ་པའི་ངོ་བོས་བྱང་ཆུབ་ཆེན་པོ་འབྱིན་^༡
 བར་བྱེད་པའི་སྤྱིར་ན་སྟིང་ཇེ་ཆེན་པོ་ལ་སོགས་པ་ནི་ཚོགས་ཡིན་པས་.....
 ཚོགས་ཀྱི་སྐྱབ་པ་ནམས་པ་བཅུ་བདུན་ནོ།།

དེ་ལ་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ནི། ནང་དང་། སྤྱི་དང་། དེ་གཉིས་
 ཀ་དང་། སྟོང་པ་དང་། ཆེན་པོ་དང་། དོན་དམ་པ་དང་། འདུས་
 བྱས་དང་། འདུས་མ་བྱས་དང་། མཐའ་ལས་འདས་པ་དང་། གྲོག་མ་
 དང་ཐ་མ་མེད་པ་དང་། དོར་བ་མེད་པ་དང་། རང་བཞིན་དང་། ཚོས་
 བམས་ཅད་དང་། ^༢རང་གི་མཚན་ཉིད་དང་། མི་དམིགས་པ་དང་། དངོས་
 པོ་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དང་། དངོས་པོ་དང་། དངོས་པོ་མེད་པ་དང་།
 རང་གི་ངོ་བོ་དང་། གཞན་གྱི་ངོ་བོ་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་བྱེ་བྲག་གིས་ནམས་པ་
 བ་ཉི་ཤུའོ། །འདིར་སྐྱས་པ།

ནང་དང་སྤྱི་རོལ་ནམས་དང་ནི།	
གཉིས་དང་སྟོང་པའི་དངོས་པོ་དང་།	
སྟོགས་དང་སྐྱངན་འདས་ལས་དང་།	
ཀྱན་ལས་སྐྱེས་དང་ཅིག་ཤོས་དང་།	
མཐའ་འདས་གྲོག་མ་དོར་བ་མེད།	
རང་བཞིན་དང་ནི་ཚོས་ཀྱན་དང་།	
ཚོས་སྐྱེ་ལ་སོགས་འདས་སོགས་དང་།	
ཐུན་དང་ཅིག་ཤོས་ངོ་བོ་དང་།	
མཐའ་དང་སྟོང་པ་ཞེས་བྱ་དང་།	
ཚོས་ཀྱི་གཞན་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད།	

མཚན་ ༩—(སྟོ) བསྐྱབ་^༡ (སྟོ) འཛིན་^༢ (ཉི) མཚན་ཉིད་དང་

རང་རང་ངོ་བོས་སྒྲོང་བའི་ཕྱིར།

སྒྲོང་བ་ཉིད་ནི་ཉི་ཤུར་འདོད། ལ། ༧༤

ས་ཡི་ཚོགས་ལ་ས་གང་གི་ཡོངས་སུ་སྒྲོང་བར་འགྱུར་བའི་ཚོས་
གང་དག་ཡིན་པ་དེ་དག་བརྟན་པའི་ཕྱིར་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པ་
ཉི་ཤུ་ཙམ་གསུམ་གསུངས་པ།

ཡོངས་སུ་སྒྲོང་བ་རྣམས་བཅུ་ཡིས།

ས་ནི་དང་བོ་འཕྱོག་འགྱུར་དེ།

བསམ་དང་ཕན་པའི་དངོས་ཉིད་དང་།

སེམས་ཅན་རྣམས་ལ་སེམས་མཉམ་ཉིད། (༧༥) །

གཏོང་དང་བཤེས་གཉེན་བརྟེན་པ་དང་།

དམ་ཚོས་དམིགས་པ་ཚོལ་བ་དང་།

དྲག་དྲ་ངེས་འབྱུང་སེམས་ཉིད་དང་།

སངས་རྒྱས་སྐུ་འདོད་དགའ་བ་དང་། (༧༦) །

ཚོས་སྒྲོན་པ་དང་བདེན་པ་ཡི།

ཚིག་ནི་བཅུ་བ་ཡིན་པར་འདོད།

འདི་དག་རང་བཞིན་མི་དམིགས་པས།

ཡོངས་སུ་སྒྲོང་བར་ཤེས་པར་བྱ། (༧༧) །

ཞེས་བྱ་བ་ནི། རིམ་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་གཞི་ཐམས་ཅད་ལ་གྲུ་གྲུ་
མེད་པའི་བསམ་པ་དང་། རང་དང་གཞན་གྱི་དགོས་པ་ལ་ཕན་པ་ཉིད་
དང་། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་སེམས་གཅིག་པ་ཉིད་དང་། བདོག་
པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་གཏོང་བ་དང་། དགེ་བའི་བཤེས་གཉེན་མཁྱེ་
བར་བྱེད་པ་དང་། ཐེག་པ་གསུམ་དུ་གཏོགས་པའི་དམ་པའི་ཚོས་ཀྱི་

དམིགས་པ་འདད་པ་དང་། བྱིས་ན་གནས་པ་ལ་མངོན་པར་མི་དགའ་བ་
 དང་། ལྷ་ན་མེད་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྦྱོར་འདོད་པ་དང་། དམ་པའི་ཚོས་
 རབ་དུ་སྦྱོན་པ་དང་། བདེན་པར་སྦྱོར་བ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་མཚན་
 ཉིད་ཀྱི་ཚོས་བཅུས་ནས་པ་ཐམས་ཅད་དུ་བསྐྱེད་པར་བྱ་བ་ཡིན་པའི་བྱིར།
 ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བའི་སྦྱོང་བ་ལྟར་པར་ངོ་བོ་ཉིད་མི་དམིགས་པས་ལྟར་པར་དུ་
 བྱས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་དག་ཁོ་ནས་ས་དང་པོ་རབ་དུ་……
 དགའ་བ་འཕྱོང་བ་ཡིན་ནོ།། ༥༥-༡༧

ཚུལ་ཁྲིམས་བྱས་པ་གཞོ་དང་བཞོད། |
 རབ་དུ་དགའ་དང་སྦྱིང་བཅེ་ཆེ། |
 བཀྲར་སྦྱོར་སྦྱོར་པ་ལ་གྱས་ཉན། |
 བཀྲད་པ་སྦྱོན་ལ་སོགས་ལ་བཙོན།   (༡༩) |

ཞེས་བྱ་བ་ནི། དག་པའི་ཚོས་དང་ཐམས་ཅད་གྱི་དོན་བྱ་བ་དང་།
 སྦྱོས་པའི་ཚུལ་ཁྲིམས་དང་། གཞན་ཀྱི་ཕན་པ་བྱས་པ་དྲན་པ་དང་། གཞན་
 ཀྱིས་གནོད་པ་བྱས་པ་ལ་སོགས་པ་བཞོད་པ་དང་། དག་པའི་ཚོས་སྦྱོང་
 བ་ལ་འགྱོད་པ་མེད་པ་དང་། སྦྱོང་བོ་ཐམས་ཅད་ལ་བྱམས་པ་དང་། ལམན་
 བོ་ལ་སོགས་པ་ལ་འདྲད་པ་དང་། དག་པའི་བཤེས་གཉིན་གྱིས་བཟུན་
 པའི་ཚོས་སྦྱོང་བ་དང་། སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་བྱིན་པ་དུག་ལ་
 སྦྱོང་བ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་ལྟ་བུ་བཞིན་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་……
 བྱས་པའི་ལྟར་པར་ནས་པ་བཀྲད་ཀྱིས་ས་གཉིས་པ་རྗེ་མ་མེད་པ་འཕྱོང་བ་
 ཡིན་ནོ།། ༡༩

གྲོས་པས་མི་ངོམས་ཉིད་དང་ནི། |
 རབ་ཅིང་མེད་པར་ཚོས་སྦྱོན་དང་། |
 སངས་རྒྱས་ཞིང་ཀྱན་སྦྱོང་བ་དང་། |
 འཁོར་བས་ཡོངས་སུ་མི་སྦྱོང་དང་།   (༢༠) |

ངོ་ཚ་བྲེལ་ཡོད་ཅེས་བྱ་བ།

རྫོམ་མེད་བདག་ཉིད་དེ་ནམ་ལ།

ཞེས་བྱ་བ་ནི། དམ་བཤེཾ་ཚེས་མཉན་པས་ངོམས་མི་ཤེས་པ་དང་།
 རྟེན་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་མི་ལྟ་བུའི་སེམས་ཀྱིས་དམ་བཤེཾ་ཚེས་རབ་དུ་སྟོན་པ་
 དང་། རང་གི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞེང་རྟེན་དང་བརྟེན་པ་ཀུན་དུ་སྦྱོང་བ་དང་།
 བན་བདགས་པའི་སེམས་ཅན་མི་མཐུན་པ་ལ་སོགས་པ་མཐོང་བས་ཡོངས་་་
 ས་མི་སྦྱོ་བ་དང་། རང་དང་གཞན་ལ་སྟོམ་ནས་མི་དག་བཤེཾ་ཚེས་མི་བྱེད་
 པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་ནམ་པ་ལྟ་བོ། སྤྲ་མ་བཞིན་
 དུང་བོ་ཉིད་དུ་མི་རྟོག་པས་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་བྱས་པས་ས་གསུམ་པ་འོད་་་
 བྱེད་པ་རྟོགས་པ་ཡིན་ནོ།། ༡༩

ནགས་གནས་འདོད་རྒྱུང་ཚེག་ཤེས་དང་།

སྦྱངས་པ་ཡང་དག་སྟོམ་་བསྟེན་དང་། (༡༧) །

བསྐྱབ་པ་ཡོངས་ས་མི་གཏོང་དང་།

འདོད་པ་ནམས་ལ་སྦྱོད་པ་དང་།

མྱ་ངན་འདས་དང་བདོག་ཀུན་གཏོང་།

མི་ཞུས་པ་དང་ལྟ་བ་མེད། (༡༨) །

ཅེས་བྱ་བ་ནི། དགོན་པར་གནས་པ་དང་། རྟེན་པ་ལ་བྱོབ་པ་
 ལ་མངོན་པར་འདོད་པ་མེད་པ་དང་། རྟེན་པ་བྱོབ་པ་ལ་ལྷག་པར་དོན་དུ་
 གཉེར་བ་མེད་པ་དང་། བསོད་སྟོམས་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་སྦྱངས་པའི་
 ཡོན་ཏན་ཡང་དག་པར་སྟོམ་པ་དང་། བསྐྱབ་པ་སྦྱངས་པ་སྟོག་ལ་སོགས་
 པའི་སྦྱིར་ཡང་ཡོངས་ས་མི་གཏོང་བ་དང་། འདོད་པའི་ཡོན་ཏན་ལ་ཉེས་
 དམིགས་སུ་ལྟ་བས་སྦྱོད་པ་དང་། གཏུལ་བྱ་དང་འཚམ་པར་མྱ་ངན་ལས་

དུ་བདག་གི་ལུས་རབ་དུ་སྟོན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་ནས་པ་ཉི་ཤུ་པོ་
འདིས་ཀྱང་སྤྲ་མ་བཞིན་དུ་ས་བདུན་པ་རྟོགས་པར་འགྱུར་བ་ཡིན་ནོ། ༤༢-༤༤

སེམས་ཅན་ཀྱན་ཡིད་ཤེས་པ་དང་། །
མངོན་པར་ཤེས་པས་ཅེ་བ་དང་། །
སངས་རྒྱས་ཞིང་བཟང་¹སྦྱབ་པ་དང་། །
ཡོངས་སུ་བདག་སྤྱིར་སངས་རྒྱས་བཞེན། (༤༥) །
དབང་པོ་ཤེས་དང་རྒྱལ་བ་ཡི། །
ཞིང་སྦྱོང་རྒྱ་མ་ལུར་གནས་དང་། །
བསམ་བཞིན་སྤྱིར་པ་ལེན་པ་དང་། །
ལས་²ནི་ནས་པ་འདི་བརྒྱད་བཤད། (༤༤) །

ཅེས་བྱ་བ་ནི།   སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་སྦྱོང་བ་རྩི་
ལྟ་བ་བཞིན་ཤེས་པ་དང་།   འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་སུ་རྒྱ་འབྲུལ་གྱི་མངོན་
པར་ཤེས་པས་³ཅེ་བ་དང་།   སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་རྟེན་གསེར་ལ་སོགས་
བདེ་ངོ་བོར་ཡོངས་སུ་⁴སྦྱར་བ་དང་།   རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཆོས་ཡོངས་སུ་
བདག་པས་སངས་རྒྱས་མཉེས་པར་བྱེད་པ་དང་།   ལྷའི་མིལ་⁵སྦྱེད་པ་དང་།
སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་⁶རྟེན་པ་སེམས་ཅན་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་དང་།   ཐམས་
ཅད་དུ་རྒྱ་མ་ལུར་བྱར་གནས་པ་དང་།   སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དོན་མགོང་
ནས་སྦྱོ་སྦྱོན་དུ་བཏང་བའི་སྦྱེ་བ་ཡོངས་སུ་འཇིན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་
བའི་ཆོས་དེ་ལྟ་བུ་ནས་པ་བརྒྱད་ཀྱིས་སྦྱོ་བ་བཞིན་དུ་ས་བརྒྱད་པ་མི་གཡོ་བ་
ཉམས་སུ་སྦྱོང་བར་འགྱུར་བ་ཡིན་ནོ། ༤༥.༤༤

སྟོན་ལས་དག་ནི་མཐའ་ལས་དང་། །
རྒྱ་ལ་སོགས་པའི་སྦྱེད་ཤེས་དང་། །

མཆན་ ང་—(སྤྲ་) བསྦྱབ་¹   བཅེ་²   བསྦྱར་³   བསྦྱེད་⁴   བཞེན་⁵

སྤྱོད་པ་ལ་ཁྱེ་བོ་ལྟ་བུ་དང་།
 མངལ་དུ་འཇུག་པ་མཆོག་དང་ནི། (༤༩) །
 རིགས་དང་བྱས་དང་ཆོ་འབྲང་དང་།
 འཁོར་དང་སྐྱེ་བ་དག་དང་ནི།
 རིས་འབྲུང་བྱང་རྒྱུ་ཤིང་ནམས་དང་།
 ཡོན་ཏན་སྤྱན་སྦྱང་ཆོགས་པ་ཡིན། (༥༠) །

ཞེས་བྱ་བ་ནི། སྤྱོད་ལས་མཐའ་ཡས་པ་དང་། ལྷ་ལ་སོགས་
 བའི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སྐད་ཤེས་པ་དང་། སྤྱོད་པ་ལ་ཁྱེ་བོ་ལྟ་བུ་མི་
 ཟད་པ་དང་། སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་བསྐྱུགས་¹ བའི་མངལ་དུ་འཇུག་པ་
 དང་། རྒྱལ་བོ་ལ་སོགས་པར་གནས་པ་དང་། ཉི་མ་ལ་སོགས་པ་ལས་
 སྐྱེས་པ་དང་། མ་ལ་སོགས་པ་དང་ལེགས་པར་འབྲེལ་བའི་གཉིན་དང་།
 རང་དབང་བའི་འཁོར་དང་། བརྒྱ་བྱེད་ལ་སོགས་པས་མངོན་པར་བརྟོད་
 བར་སྐྱེ་བ་དང་། སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པས་བསྐྱུལ་དེ་རིས་པར་འབྲུང་བ་
 དང་། ཡིད་བཞིན་གྱི་² བོར་བྱ་དང་འདྲ་བའི་ཤིང་ཨ་ཤུད་³ བ་ལ་སོགས་
 པ་དང་། ⁴སངས་རྒྱས་དང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཀྱི་ངོ་བོར་གྱུར་བའི་ཡོན་
 ཏན་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་སྤྱན་སྦྱང་
 ཆོགས་པའི་མཆོག་ཉིད་ཀྱི་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་ནས་པ་བཅུ་གཉིས་པོས། རྒྱ་
 མ་བཞིན་དུ་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་⁵ བ་བྱས་པའི་ཁྱད་པར་དག་གིས་ས་དབྱ་བ་.....
 ལེགས་པའི་སྒོ་གྲོས་མངོན་དུ་བྱེད་པ་ཡིན་ནོ། ༤༩.༥༠

རྒྱའི་ས་ནམས་ཀྱི་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་དེ་ལྟར་རིས་པར་བསྐྱན་ནས།
 འབྲས་བུའི་ས་ཉིད་དུ་དེ་དག་མ་བཤད་པར་ས་ཐམས་ཅད་བསྐྱེ་བའི་སྒོ་ནས་
 ས་བཅུ་པའི་མཆོག་ཉིད་།

མཆོག་ ༤—(ལྷ་) བསྐྱུགས་¹   རྒྱས་²   (ཉི) ཏམ་³
 (སྤྱི) སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་⁴   སྦྱང་⁵

ས་དག་འདས་ནས་ཡེ་ཤེས་ནི།

གང་གིས་སངས་རྒྱས་སར་གནས་པ།

དེ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ས།

བཙུ་བ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱ། (ཕ ༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་རིགས་དང་།
 འབྲས་བུ་དང་པོ་ལ་ཉུགས་པ་དང་། རྒྱུན་ཏུ་ཉུགས་པ་དང་། ལན་ཅིག་
 རྒྱུར་འོང་བ་དང་། རྒྱུར་མི་འོང་བ་དང་། དག་བཅོམ་པ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་
 རྩལ་དང་། རྩལ་གསུམ་ནམ་པར་གཞག་པར་དགོངས་པས་བསྐྱུས་པ་ལྟག་
 ས་ཉུགས་པ་གསུམ་དང་། རང་སངས་རྒྱས་ནམས་གོ་རིམ་བཞིན་དུ།
 རིགས་དང་། བརྒྱད་པ་དང་། མཐོང་བ་དང་། བསྐྱུས་པ་དང་།
 འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་དང་། བྱས་པ་རྟོགས་པ་དང་། ཉན་ཐོས་དང་།
 རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་ནམས་དང་། རི་སྒྲོན་བཤད་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་
 དཔའི་ས་ནམ་པ་དག་པོ་གཅིག་ཁོ་ན་ལྟེ། དེ་ལྟར་ས་དག་འདས་ནས་
 ས་བཙུ་བ་ལ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སངས་རྒྱས་ཁོ་ནར་བཞེད་པར་བྱའི་
 ཡང་དག་པར་རྟོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ནི་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་འབྱུང་བའི་ཕྱིར།
 སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་དེ་ལ་སྒྲོན་ལམ་ཤེས་པ་གང་གིས་གནས་པ་དེ་ནི་བྱང་ཆུབ་
 སེམས་དཔའི་ས་བཙུ་བ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། ། ཕ ༡

གཉེན་པོའི་ཚོགས་ལ་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པ།

མཐོང་དང་གོམས་པའི་ལམ་དག་ལ།

གཟུང་དང་འཛིན་པའི་ནམ་རྟོག་ནམས།

ཉེ་བར་ཞི་བར་བྱ་བའི་ཕྱིར།

གཉེན་པོ་ནམ་པ་བརྒྱད་ཅེས་བྱ། (ཕ ༢) །

མཆན་ བ—(སྒྲོན་) དཔའི་ནམ་¹

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།   གཟུང་བའི་ནམ་པར་དྲི་བ་ཀུན་ནས་
 ཉོན་མོངས་པའི་དངོས་པོ་ཅམ་དང་།   གཉེན་པོའི་དྲིན་ཅན་གཉིས་དང་།
 འཛིན་པའི་ནམ་པར་དྲི་བ་གང་ཟག་རྣམས་སྤྲོད་པ་དང་སྦྱིས་བྱ་བ་དགས་...
 པའི་དྲིན་ཅན་གཉིས་སོ་སོར་མཐོང་བའི་ལམ་དང་སྒྲོམ་པའི་ལམ་ལ་སྤོང་.....
 བས།   གཟུང་བ་དང་འཛིན་པར་ནམ་པར་དྲི་བ་བརྒྱད་ཉེ་བར་ཞི་བར་
 བྱ་བའི་ཕྱིར།   བདེན་པ་གཉིས་ཀའི་ནམ་པ་ལ་བདེན་ནས་མངོན་དུ་བྱ་
 བའི་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ཀྱི་རབ་དུ་དབྱེ་བས་ལམ་གཉིས་པོ་ཁོ་ནའི་གནས་
 སྐབས་ཀྱི་ཁྱད་པར་གཉེན་པོ་ནམ་པ་བརྒྱད་དོ།   ༥༩

དེ་ལྟར་ཚོགས་བསམས་པ་¹ལ་ངེས་པར་འབྱུང་བས་བཞི་པ་ངེས་
 པར་འབྱུང་བའི་རྒྱབ་པ།

ཆེད་དུ་བྱ་དང་མཉམ་ཉིད་དང་།

སེམས་ཅན་དོན་དང་འབད་མེད་དང་།

མཐུན་ལས་འདས་པར་ངེས་འབྱུང་དང་།

ཐོབ་པའི་མཚན་ཉིད་ངེས་འབྱུང་དང་། (༥༩) །

ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་ཉིད་དང་།

ལམ་ཀྱི་ཡུལ་ཅན་ངེས་འབྱུང་སྟེ།

ནམ་པ་བརྒྱད་ཀྱི་བདག་ཉིད་འདི།

ངེས་འབྱུང་རྒྱབ་པ་ཡིན་ཤིང་བྱ། (༥༩) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།   ཆེད་དུ་བྱ་བ་ཇི་སྟངས་བཤད་པ་དང་།

ཚོས་ཐམས་ཅད་མཉམ་པ་ཉིད་དང་།   སེམས་ཅན་གྱི་དོན་ཕྱད་²པར་བྱེད་པ

དང་།   མཚན་མ་མེད་པར་³ཐམས་ཅད་བྱེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་རྒྱུན་གྱིས་གྲུབ་པ་

དང་།   དྲི་བ་དང་ཆད་པ་དང་བུལ་བའི་ངོ་བོའི་གནས་སྐབས་ཀྱི་ཁྱད་

པར་དང་།   ཐེག་པ་གསུམ་གྱི་དོན་ཐམས་ཅད་འཕྲོམ་པ་དང་།   ཇི་སྟངས་

མཚན་ བ—(ཉི) པ་ངེས་¹ (སྟེ) (ཉི) ཕྱད་² (ཉི) ཕྱད་པ་ཐམས་ཅད་བྱེད་པ་³

འདས་པ་ལ་གཞིལ་བར་བྱེད་པ་དང་། བདེག་པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་ས་
གཏོང་བ་དང་། དགེ་བ་སྐྱབ་པ་ལ་སེམས་མི་ཞུས་པ་དང་། དངོས་བོ་
ཐམས་ཅད་ལ་མི་ལྟ་བུ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་ཡོངས་ས་སྤྱོད་པ་སྒྲ་མ་ལྟ་བུ་
ནམ་པ་བཅུས་ས་བཞི་བ་འོད་འཕྲོ་བ་ཅན་གཞོན་པ་ཡིན་ནོ། ༡༤.༡༣

འདྲིས་དང་ཁྲིམ་ལ་འབྲིན་པ་དང་། །
འདྲ་འཛིན་གྱུར་པའི་གནས་དང་ནི། །
བདག་བསྟོད་གཞན་ལ་བརྩས་པ་དང་། །
མི་དགེ་ལས་ཀྱི་ལམ་བཅུ་དང་། (༡༥) །

ཆོས་པས་ཁེངས་དང་སྤྱིན་ཅི་ལོག། །
ཆོ་ངན་དང་ནི་ཉན་མེངས་བཟོད། །
བཅུ་བོ་འདི་ནི་ནམ་སྤངས་ན། །
ས་ལྟ་བུ་ནི་ཡང་དག་འཕྲོག། (༡༦) །

ཅེས་བྱ་བ་ནི། རྟེན་པ་ལ་སོགས་པའི་དོན་དུ་རབ་དུ་བྱུང་བ་ལ་
སོགས་པ་དང་འགྲོགས་པ་དང་། དད་པ་ཅན་གྱི་ཁྲིམ་ཉེ་བར་མི་སྟོན་པ་
དང་། སྤྱི་བོ་མང་པོའི་གྲོང་ལ་སོགས་པ་དང་། བདག་ལ་བསྐྱབས་པ་
དང་། གཞན་ལ་སྟོད་པ་དང་། མི་དགེ་བའི་ལས་ཀྱི་ལམ་བཅུ་དང་། ཐོས་
བ་ལ་སོགས་པས་ཆོས་ཞིང་གཞན་ལ་མི་འདྲད་པ་དང་། དགེ་བ་དང་མི་
དགེ་བ་ལ་བརྒྱུག་སྟེ་མཛོན་པར་ཞེན་པ་དང་། ལོག་པར་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་
པ་ཆོ་གྲོས་ངན་པ་དང་། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་ཉན་མེངས་པ་ཐམས་
ཅད་ལ་སྐྱབས་པར་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་མཛན་ཉིད་ཀྱི་ཆོས་བཅུ་ནམ་
པར་སྤྱོད་ཞིང་བརྒྱུག་པའི་ཆོས་དོན་གྱིས་འབངས་པ་ཡོངས་སུ་སྤྱོད་པ་ནམ་
པ་བཅུས་སྒྲ་མ་བཞིན་དུ་ས་ལྟ་བུ་སྤང་དགའ་བ་འཕྲོག་པ་ཡིན་ནོ། ༡༥.༡༧

མཚན་ ཟིང་—(དྲི) འདྲས་པ་

སྒྲིན་དང་ཚུལ་སྦྱིམས་བཟོད་བཅོན་འགྲུལ། །

བསམ་གཏན་ཤེས་རབ་རབ་ཐོགས་པས། །

སྒྲོབ་མ་དང་ནི་བསེ་ཅུལ། །

དགའ་དང་སྐྱབ་པའི་སེམས་སྒྲོང་པས། (༡༤) །

བསྐྱངས་ན་མི་ཁྱམ་བདོག་པ་ཀུན། །

བདང་ཡང་མི་དགའ་མེད་པ་དང་། །

དབུལ་ཡང་སྒྲོང་བ་མི་སྒྲོང་བས། །

ས་ནི་དུག་པ་ཡང་དག་འཕྱོལ། (༡༥) །

ཅེས་བྱ་བ་ནི། ས་རེལ་དུ་སྒྲིན་པ་དུག་ཡོངས་སུ་ཐོགས་པས་ཉན་
 བྱོས་དང་རང་སངས་སྐྱུ་ལ་འདོད་པ་དང་། རོ་བོ་ཉིད་མི་དམིགས་པ་ལ་
 སྐྱབ་པ་དང་། སྒྲོང་བ་པོ་འི་སྒྲེ་བོས་བསྐྱངས་ན་ཁྱམ་པ་དང་། བདོག་
 པ་ཐམས་ཅད་རང་གི་ངང་གིས་གཏོང་བར་ཁྱགས་པ་ལ་མི་དགའ་བ་དང་།
 བཀའ་ཡང་སྒྲོང་བའི་སྒྲེ་བོ་སྒྲོང་བའི་སེམས་སྒྲོང་བ་སྒྲེ། དེ་ལྟ་བུའི་ཡོངས་
 སུ་སྒྲོང་བ་བཅུ་གཉིས་ཀྱིས་སྒྲུ་མ་བཞིན་དུ་ས་དུག་པ་མངོན་དུ་གྱུར་པ་ཀུན་
 ཤེས་པར་འགྱུར་བ་ཡིན་ནོ། ༡༤.༡༥

བདག་དང་སེམས་ཅན་འཛིན་པ་དང་། །

སྒྲོབ་དང་གང་ཟག་ཆད་དྲག་དང་། །

མཚན་མ་གྱུ་དང་སྤང་བོ་དང་། །

ཁམས་དང་སྒྲེ་མཆེད་དག་དང་ནི། (༡༦) །

ཁམས་གསུམ་པོ་ལ་གནས་དང་ཆགས། །

སེམས་ནི་ཀུན་དུ་ཁྱམ་པ་དང་། །

དཀོན་མཆོག་གསལ་དང་ཚུལ་སྦྱིམས་ལ། །

དེ་ལྟ་བུ་ཡི་མངོན་ཞེན་དང་། (༡༧) །

སྒྲོང་པ་ཉིད་ལ་ཙྰ་ཏྲ་པ་དང་།
 དེ་དང་འགལ་བའི་ཉེས་པ་ནི།
 ཉི་ཤུ་གང་ལ་ནྟམ་ཆད་པ།
 དེ་ཡིས་ས་ནི་བདུན་པ་འབྲོག། (༤༢) །

ཅེས་བྱ་བ་ནི། བདག་དང་། སེམས་ཅན་དང་། སྐྱུ་དང་། གང་
 ཟག་དང་། ཆད་པ་དང་། དྲག་པ་དང་། མཚན་མ་དང་། སྒྱུ་དང་།
 སྤང་བོ་དང་། ཁམས་དང་། སྐྱེ་མཆེད་དང་། ཁམས་གསུམ་གྱི་ལ་
 གནས་པ་དང་། ཆགས་པ་དང་། སེམས་ཀྱན་དུ་བྱས་པ་དང་། སངས་
 སྐྱུས་དང་། ཆོས་དང་། དག་འདུན་དང་། རྩིས་ཀྱིས་སྤྲུལ་བའི་
 མཛེན་པར་ཞེན་པ་དང་། སྒྲོང་པ་ཉིད་ལ་ཙྰ་ཏྲ་པ་དང་། འགལ་བ་བཟོད་
 ས་འཛིན་པ་ཡོངས་ས་སྤངས་པ་སྟེ། ཉེས་པ་དེ་ལྟ་བུ་ཉི་ཤུ་དང་བྲལ་
 ནས་བསྐྱོག་པའི་ཆོས་དོན་གྱིས་འཕངས་པ་ཡོངས་སུ་སྒྲོང་བ་ནྟམ་པ་ཉི་ཤུ་ས་
 སྐྱུ་མ་བཞིན་དུ་ས་བདུན་པ་རིང་དུ་སོང་བ་ཀྱན་གྱིས་པར་འབྱུང་བ་ཡིན་
 བོ། ༤༠-༤༢

དོན་གྱིས་འཕངས་པའི་ཆོས་ཉིད་བསྟན་པའི་བྱིང་།

ནྟམ་ཐར་སྐོ་གསུམ་གྱིས་པ་དང་།
 འཁོར་གསུམ་ནྟམ་པར་དག་ཉིད་དང་།
 སྤྱིང་རྩེ་དང་ནི་སྤྱིང་མེད་དང་།
 ཆོས་མཉམ་ཉིད་དང་རྩིས་གཅིག་གྱིས། (༤༣) །

མི་སྐྱེ་བ་དང་བཟོད་གྱིས་དང་།
 ཆོས་ནྟམས་ནྟམ་པ་གཅིག་དུ་སྟོན།
 དྲིག་པ་ཀྱན་དུ་འཛེམས་པ་དང་།
 འདྲ་གྱིས་ལྟ་དང་རྟོག་སོངས་སྤྱིང་། (༤༤) །

ཞི་གནས་ངེས་པར་སེམས་པ་དང་། །

ལྷག་མཐོང་ལ་ནི་མཁས་པ་དང་། །

སེམས་དུལ་བ་དང་ཐམས་ཅད་ལ། །

ཐོགས་པ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་དང་། (༤༣) །

ཆགས་པའི་ས་མིན་གར་འདོད་པར། །

ཞིང་གཞན་དུ་ནི་མཉམ་འགྲོ་དང་། །

ཀུན་དུ་བདག་གི་ངོ་བོ་ནི། །

སྟོན་པ་ཉིད་དང་ཉི་ཤུ་ལོ། (༤༤) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རྣམ་པར་ཐར་པའི་སྒྲོ་སྒྲོང་བ་ཉིད་དང་།
 མཚན་མ་མེད་པ་དང་། སྟོན་པ་མེད་པ་ཡང་དག་པར་ཤེས་པ་དང་། དག་
 བ་བཅུའི་ལས་ཀྱི་ལས་ལ་བསད་པར་བྱ་བ་དང་། གསོད་པ་བོ་དང་།
 བསད་པ་མི་དམིགས་པ་ལ་སོགས་པ་དང་། རྒྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་ལ་དམིགས་
 པའི་སྒྲིང་བཅེ་བ་དང་། དངོས་པོར་དམིགས་པ་མེད་པ་དང་། ཆོས་ཐམས་
 ཅད་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་རྟོགས་པ་དང་། ཐེག་པ་ཆེན་པོ་གཅིག་དུ་རྟོགས་པ་
 དང་། མི་སྤྱེ་བ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་དང་། ཆོས་ཟབ་སྒྲོལ་ངེས་པར་
 རྟོགས་པའི་བཟོད་པ་ཁོང་དུ་ཆུད་པ་དང་། ཤེས་བྱ་ཐམས་ཅད་ཐེག་པ་ཆེན་
 པོའི་ཐབས་ཀྱི་སྒྲོ་ནས་རབ་དུ་སྟོན་པ་དང་། རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་གཅོད་པ་
 དང་། མཚན་མར་འཛིན་པའི་རྟོག་པ་མེད་པ་དང་། འཛིག་ཆོགས་ལ་
 ལྷ་བ་ལ་སོགས་པ་ལྟ་འདོར་བ་དང་། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་ཉོན་
 མོངས་པ་སྤོང་བ་དང་། ཞི་གནས་སྒྲོམ་པ་དང་། ཤེས་རབ་དང་ཐབས་
 ལ་མཁས་པར་བྱེད་པ་དང་། སེམས་ཉེ་བར་ཞི་བ་དང་། གཟུགས་ལ་
 སོགས་པ་ལ་ཐོགས་པ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་དང་། མངོན་པར་ཞེན་པའི་
 གནས་མ་ཡིན་པ་དང་། ཇི་ལྟར་འདོད་པ་བཞིན་དུ་དུས་མཉམ་དུ་སངས་རྒྱ་ས་
 ཀྱི་ཞིང་ཐམས་ཅད་དུ་འགྲོ་བ་དང་། གདུལ་བྱ་དང་མཐུན་པར་ཐམས་ཅད་

ཕྱི་ཤར་པའི་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་དང་། དེའི་ཁྱད་པར་གྱི་ལམ་སྟེ།
 དེས་པར་འབྱུང་བར་བྱ་བའི་གཞི་དེ་ལྟ་བུ་དག་ལས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་
 པའི་ཆོས་གཞན་མེད་པའི་སྤྱིར་ཐམས་ཅད་མི་དམིགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་དེས་པར་
 འབྱུང་བ་ནམ་པ་བརྒྱད་ཡིན་པས་དེས་པར་འབྱུང་བའི་སྐྱབ་པ་ནི་ནམ་པ་
 བརྒྱད་ཡིན་ནོ། ༥༣.༥༥

ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་དུ་སྦྱོན་པའི་མན་ངག་གི་བསྟན་བཅས་མངོན་
 པར་རྟོགས་པའི་གྲུན་ཅེས་བྱ་བ་ལས། སྐབས་དང་པོའི་འགྲེལ་བའོ། །

རྩོ ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་རྟོགས་པ་ནི་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་
 ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་མེད་ན་མེད་པས་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད།

སྟེ་ནམས་བྱང་བར་བྱ་བའི་སྤྱིར།	
འོད་ཀྱིས་མོག་མོག་པོར་མཛད་དང་།	
ཡུལ་དེས་པ་དང་ཁྱབ་པ་དང་།	
རང་བཞིན་དང་ནི་དེ་ཡི་ལས།	(༡)

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་སྟེ་བར་བྱང་བ་ཉིད་དུ་
 བསྐྱབ་པའི་སྤྱིར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་རང་བཞིན་གྱི་འོད་དག་གིས་སྟེ་
 ལ་སོགས་པའི་ནམ་པར་སྦྱོན་པའི་འོད་མོག་མོག་པོར་མཛད་པ་ནི་ང་གྲུལ་
 བཅོམ་པའི་གྲུད་ཁོ་ན་ལ་རྟོགས་པ་སྟེ་འོ་ཞེས་བྱ་བར་ཤེས་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་
 མཛད་དེ། དེའི་སྤྱིར་ཆོག་ཐུར་གྱིས་དེན་བཟོད་པ་ཡིན་ནོ། །དེ་ཡང་
 བྱང་ཐུབ་དུ་སེམས་བསྟེན་པ་ཁོ་ནར་ཡིན་པས་ཡུལ་སོ་སོར་དེས་པ་ཡིན་པ་
 ནོ། །ཐོག་པ་གསངས་ནམ་པར་གཞག་པ་ནི་དགོངས་པ་ཅན་ཡིན་གྱི། མཛད་
 ཉིད་པ་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་ཁྱབས་ལས་འབྱུང་བས་སྟེ་པོ་ཐམས་ཅད་ལྟ་
 ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྟོགས་པའི་བྱང་ཐུབ་ཀྱི་མཐར་ཐུག་པ་ཅན་ཡིན་དེ།

དེའི་ཕྱིར་འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་དང་།   ཅིག་གས་ཀྱི་ནལ་འབྱོར་པས་
 ཀྱང་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཐོབ་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་བསྐྱེས་པར་
 བྱ་བ་ཡིན་པས་ཁྱབ་པ་ཡིན་ནོ།   །བྱང་ཆུབ་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་འཁོར་
 བ་ཇི་སྟེན་པར་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་བྱེད་པར་ཞུགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཉོན་མོངས་
 བ་ནས་བ་ཐམས་ཅད་དུ་སྦངས་པ་མ་ཡིན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་རང་བཞིན་ཡིན་
 ནོ།   །དེའི་འོག་དུ་དེ་ལྟ་བུའི་རང་བཞིན་ཅན་གྱི་ལས་ནི་ཡང་དག་པའི་
 མཐའ་མངོན་དུ་མི་བྱེད་པ་དང་ཤེས་རབ་དང་ཐབས་ལ་མཁས་པས་སེམས་
 ཅན་ཡོངས་སུ་མ་བསྐྱས་པ་ཡོངས་སུ་སྤྱད་པ་ལ་སོགས་པ་ཡིན་པས་བྱེད་
 བ་ཡིན་ནོ། ༥

དེ་ལྟར་དེན་ལ་སོགས་པ་བརྗོད་ནས་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་
 སུ་ལམ་ཐམས་ཅད་རྫོགས་པར་བྱ་དགོས་པས།   ཉན་ཐོས་ཀྱི་ལམ།

ལམ་ཤེས་ཉིད་ཀྱི་ཆུལ་ལ་ནི།   ༥

འཕགས་པའི་བདེན་པ་བཞི་དག་གི།   ༥

ནས་བ་མི་དམིགས་སྒོ་ནས་ནི།   ༥

ཉན་ཐོས་ལམ་འདི་ཤེས་པར་བྱ།   (༩) ༥

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།   དེ་ལ་སྤྱག་བསྐྱལ་གྱི་བདེན་པའི་གོ་
 རིས་བཞིན་དུ།   མི་དག་པ་དང་།   སྤྱག་བསྐྱལ་པ་དང་།   སྦྱང་པ་དང་།
 བདག་མེད་པ་སྟེ།   དེ་དག་གི་མཚན་ཉིད་ཞི་བའི་ནས་བ་བཞི་དག་དང་།
 ཀྱན་འབྱུང་བའི་བདེན་པའི་རྒྱ་དང་།   ཀྱན་འབྱུང་བ་དང་།   རབ་དུ་སྦྱེ་བ་
 དང་།   རྒྱུན་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་དང་།   ཉན་དང་།   འབྲས་དང་།   རྒྱལ་རྒྱ་དང་།
 སྤྱི་བའི་ནས་བ་ནསས་དང་།   ཡིད་འབྱུང་བ་དང་།   འདོད་ཆགས་དང་
 བྲལ་བར་བྱ་བ་དང་།   འགོག་པའི་ཕྱིར་ཞུགས་པ་ཡིན་ནོ།   །ཞེས་

མཚན་ ༥—(གསེར་)   སྦྱང་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་བདག་མེད་པ་དང་དེའི་མཚན་
 ཉིད་ཞི་བའི་ནས་བ་^༥

འབྲུང་བའི་ཕྱིར་སྤྲུལ་བསྐྱལ་དང་ཀུན་འབྲུང་གི་བདེན་པ་དེ་དག་ཉིད་སོ་.....
 སོ་ཉི་ཡིད་འབྲུང་¹བའི་མཚན་ཉིད་དག་གི་ས་རིམ་དང་འཇིག་པའི་ཚོས་ཅན་
 གྱི་ནམ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དག་དང་། འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་དག་གི་ངོ་བོ་
 གཡོ་བ་དང་རབ་དུ་འཇིག་པའི་ནམ་པ་དག་དང་། འགོག་པའི་རང་གི་ངོ་བོ་
 བོ་འཇིགས་པ་དང་ནད་འགོ་བ་དང་འཚོ་བའི་ནམ་པ་ནམས་དང་། འགོག་
 པའི་བདེན་པའི་འགོག་པའི་རང་གི་ངོ་བོ་བདག་མེད་པ་དང་། ཞི་བ་དང་
 བྱ་ཅོམ་པའི་ནམ་པའི་བདག་ཉིད་དཔེན་པ་དང་། དེས་པར་འབྲུང་བའི་
 མཚན་ཉིད་སྟོང་པ་ཉིད་དང་མཚན་མ་མེད་པ་དང་། སྟོན་པ་མེད་པ་དང་
 མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པའི་ནམ་པ་དག་དང་། ལམ་གྱི་བདེན་པའི་
 ལམ་དང་། རིགས་པ་དང་། སྐྱབ་པ་དང་། དེས་པར་འབྱིན་པའི་
 ་ནམ་པ་ནམས། ངོ་བོ་ཉིད་མི་དམིགས་པའི་སྒོ་ནས་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་
 སྐབས་སུ་ཉན་བྱོས་ནམས་ཀྱི་ལམ་ཡིན་པར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་དེ་ལྟར་...
 ཡོངས་སུ་ཤེས་པར་བྱའོ།། ༢

བདེན་པ་བཞི་ཡོངས་ས་ཤེས་པ་ནི། དེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་
 དང་མཐུན་པ་དྲོགས་པ་སྟོན་དུ་འགྲོ་བ་ཅན་ཡིན་པས་ལམ་བཟོད་ནས་དེས་...
 པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ།

འཕགས་པ་ཉན་བྱོས་ལམ་ལ་ནི།	
གཞུགས་ལ་སོགས་པ་སྟོང་པའི་ཕྱིར།	
སྟོང་པ་ཉིད་ནམས་དབྱེར་མེད་པས།	
ངོ་བོ་དེ་དག་མི་དམིགས་པས།	(༣)
ཅེ་མོར་གྱུར་པ་དག་དུ་འདོད།	
དེ་ལ་དྲག་ལ་སོགས་ཆུལ་གྱིས།	

མཚན་ ༩—(སྟེ) བ་དག་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་¹

གནས་པ་བཀལ་པས་བཟོད་པ་ནམས། ।

ས་བཅུ་དག་ལས་བཅའས་ནས་ནི། (༥) ।

མི་གནས་གྱིས་པར་བཅུན་པ་ཡིས། ।

ཆོས་ཀྱི་མཆོག་དུ་འགྱུར་བཤད་དེ། ।

ཅི་ཕྱིར་ཞིན་སངས་གྱིས་ཀྱིས། ।

མཆོན་ནས་ཆོས་ནམས་མ་གཟིགས་ཕྱིར། (༥) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཕྱང་པོ་རང་གི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྤོང་པའི་ཕྱིར་སྤོང་བ་ཉིད་ནམས་པན་ཚུན་པ་དད་པ་མེད་པ་¹དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་སྤྲ་མ་བཞིན་དུ་མི་དམིགས་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་²དག་པའང་མ་ཡིན་མི་དག་པ་ཡང་མ་ཡིན་ཞོ་ཞེས་དམིགས་པའི་ཚུལ་གྱིས་གནས་པ་བཀལ་པ་དང་། གང་གི་ཕྱིར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱང་ཚུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་གྱིས་ནས་ཆོས་ནམས་མ་གཟིགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཆད་མའི་སྐྱེས་བུས་མི་དམིགས་པའི་གདན་ཆོགས་ཀྱི་འཕྲད་པས། ས་རབ་དུ་དགའ་བ་ལ་སོགས་པ་ལ་མི་གནས་པ་གྱིས་པར་རྫོགས་དུ་བཅུན་པ་ཞེས་བྱ་བའི་ནམ་པ་དེ་ནམས་ཀྱིས། གོ་རིམ་བཞིན་དུ་བདེན་པའི་དམིགས་པ་ལ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་སྐྱེའོ། ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། ༣-༥

ཉན་ཐོས་ཀྱི་ལས་གྱི་མཇུག་ཐོགས་ས་རང་སངས་གྱིས་ཀྱི་ལས་བཟོད་པར་རིགས་མེད་ཀྱི། ཉན་ཐོས་ནམས་ལས་དེ་དག་རི་ལྷན་ཁྱད་³པར་དུ་འཕགས་ན་གང་གིས་ན་དེ་དག་གི་ལས་གཞན་ཡིན་སྟེང་པའི་རོགས་པ་བསྐྱ་བར་རེ་ཞིག་ཁྱད་ཁྱགས་པ་ཉིད་དུ་⁴སྐྱབ་པ།

རང་བྱུང་བདག་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཕྱིར། ।

གཞན་གྱིས་བཅུན་ཡང་མི་དགོས་ལ། ।

མཆན་ ༥—(སྟེ) བ། གཞུགས་¹ (གཤེར) དག་ཅེས་གནས་པར་བྱ་བ་མ་ཡིན་མི་དག་ཅེས་གནས་པར་བྱ་བ་མ་ཡིན་² (ཉི) ཁྱད་དུ་³ (སྟེ) བསྐྱབ་⁴

བསེ་ཅ་ལྷ་བྱའི་ཡེ་ཤེས་ནི།

ཟབ་པ་ཉིད་དུ་མངོན་པར་བཟློད། (ཅ) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ལྷང་ལས་ཉན་ཐོས་ནམས་ནི་གཞན་གྱིས་
བསྟན་པ་ལ་¹ལྟོས་ནས་རང་གི་བྱང་ཆུབ་དྲེ་པར་འགྱུར་ལ། གཞན་དག་
ཀྱང་བཟློད་པ་དང་བཅས་པའི་ཆོས་བསྟན་པས་དགོ་བ་ལ་འཇུག་པར་བྱེད་དོ་
ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །རང་སངས་རྒྱས་ནམས་ནི་ལྟོན་ཐོས་པ་ལ་སོགས་པ་
མངོན་པར་འདུས་བྱས་པས་གཞན་གྱིས་བསྟན་པ་ལ་མི་²ལྟོས་པར་བདག་ཉིད་
ཀྱིས་རང་གི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་དོགས་པར་འགྱུར་དེ། དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་ལ་
སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པས་བསྟན་མི་དགོས་སོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་བྱུང་ཞུགས་པ་
ཉིད་གཅིག་ཡིན་ནོ། །སྒྲར་བཟློད་པའི་ཆོས་བསྟན་པའི་སྟོན་ནས་ཉན་པ་པོ་
ནམས་ཀྱིས་འཆད་པ་པོའི་ཤེས་པའི་རྩ་ལ་དོགས་པར་བྱེད་ན། དེ་དག་
ནི་རང་གིས་ཐོབ་པའི་ཡེ་ཤེས་ལ་སོགས་པའི་མཐུས་སྒྲ་མེད་པའི་ཆོས་བསྟན་
པས། གཞན་དག་དགོ་བ་བཅ་ལ་སོགས་པ་ལ་འཇུག་པར་བྱེད་དེ། དེའི་
སྤྱིར་དེ་དག་གི་ཡེ་ཤེས་མི་དོགས་པ་ཉིད་ནི་བྱུང་ཞུགས་པ་གཉིས་པ་ཡིན་
ནོ། ། ༥

ཡང་རི་ལྟར་སྒྲ་མེད་པར་ཆོས་ལྟོན་སྟུམ་པའི་དོགས་པ་བསྐྱབས།

གང་གང་དོན་ནི་གང་གང་ལ།

རི་ལྟ་རི་ལྟར་ཉན་འདོད་པ།

དེ་དེ་ལ་དོན་དེ་དང་དེ།

སྒྲ་མེད་ཀྱང་དེ་དེ་ལྟར་སྒྲང་། (ཆ) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རྣམ་པར་ས་བདགས་རྣམ་པར་ས་

དབྱེད་པར་ཆོག་དུ་མི་སྒྲ་བས་བཟློད་པ་ནི་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཡིན་ལ། དེ་

ཡང་གྱུད་འབྲུག་པར་བྱེད་པ་ཡིན་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་འདི་ལྟར་.....

མཆན་ བྱེད་པ་(སྒྲ) བཟློས་¹ བཟློས་²

སངས་རྒྱལ་སྤྱུ་རྒྱུར་ནས་བཞེད་པ་མེད་པར་ཆོས་སྟོན་པར་གྱུར་ཅིག་ཅེས་་་་
 སྟོན་ལས་བཏབ་བོ། །དེ་བས་ན་སངས་རྒྱལ་དང་འདྲ་བའི་སྤྱིར། རང་
 སངས་རྒྱལ་ཉིད་ཀྱི་གནས་སྐབས་ན་ཡང་སྟོན་ལས་ལ་སོགས་པའི་མཐུས།
 སྤྱི་མེད་ཀྱང་གང་ཞིག་དོན་གང་ལ་ནམ་པ་རི་ལྟར་ཉན་པར་འདོད་པ་དེའི་ནམ་
 པར་ཤེས་པ་ལ་དོན་དེ་ནམ་པ་དེ་ཁོ་ན་ལྟར་སྤང་བར་འགྱུར་བས་སྤྱི་མེད་པར་
 ཆོས་སྟོན་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ། ཆོས་སྟོན་པའི་སྤྱི་དོན་ནི་འདི་ལྟར་བཞེད་པར་བྱ་
 བའི་ཆོས་ཉན་པ་པོའི་ནམ་པར་ཤེས་པ་ལ་ཤིན་ཏུ་བསྐྱེད་ཅིང་བསྐྱེད་པ་ཞེས་
 བྱ་བ་འདི་ཡིན་ནོ། ། བ

དེ་ལྟར་བྱུང་བྱུགས་པར་བཞེད་ནས་བྱུང་བྱུགས་པ་ནམས་ཀྱི་ལས་ནི་
 བྱུང་བར་དུ་འཕགས་པ་ཁོ་ན་ཡིན་པས་ནམ་མ་རང་སངས་རྒྱལ་ཀྱི་ལས།

གཟུང་དོན་རྟོག་པ་སྤོང་སྤྱིར་དང་།

འཛིན་པ་མི་སྤོང་སྤྱིར་དང་ནི།

རྟོན་གྱི་བས་ཅ་ལྟ་བུའི་ལས།

ཡང་དག་བསྐྱེས་པར་ཤེས་པར་བྱ། (༤) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། རང་སངས་རྒྱལ་ཀྱི་ལས་ལ་རི་སྐད་
 བཤད་པའི་བདེན་པ་¹སྟོན་པ་ཁོ་ན་དང་། དངོས་པོ་རི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་རྟོན་
 ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་བསྟོན་པས་གཟུང་བ་དང་འཛིན་པའི་དོན་གྱི་ནམ་
 པར་རྟོག་པ་དག་གི་རིམ་བཞིན་དུ་སྤངས་པ་དང་མ་སྤངས་པ་དང་། རང་
 སངས་རྒྱལ་ཀྱི་ཐེག་པས་བསྐྱེས་པའི་རྟོན་པའི་ཆོས་ཀྱི་གཞིའི་བྱུང་བར་གྱིས་
 བྱུང་བར་དུ་འཕགས་པ་དང་ལྷན་པའི་ཆོས་རྟོགས་པར་བྱང་ཆུབ་སེམས་་་་་་
 དཔས་ཤེས་པར་བྱའི་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པར་²ནི་མ་ཡིན་ནོ། ། ཞེས་
 བྱ་བ་ནི་རང་སངས་རྒྱལ་ཀྱི་ལས་ལོ། ལ

ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་ཐོབ་ན་རེ་སྐད་བཤད་པའི་
ལས་སྦྱི་བས་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ།

བདག་པའི་ཆོས་ཉིད་མི་འགལ་བར། །

སྟོན་པའི་རྣམ་པ་དྲོར་གྱུར་པ། །

ཅེ་མོར་གྱུར་པ་གཟུགས་ལ་སོགས། །

འགྲིབ་པ་མེད་ལ་སོགས་པས་སྦྱེ། (༩) །

ནང་སྟོང་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཡིས། །

གཟུགས་སོགས་མི་འཛིན་སྤྱིར་བཟོད་པ། །

གཟུགས་སོགས་སྦྱི་བ་མེད་སོགས་ཀྱི། །

རྣམ་པ་ཅན་ནི་ཆོས་ཀྱི་མཆོག། (༡༠) !

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་བདེ་
ལས་བྱང་པའི་བདག་པའི་ཆོས་ཉིད་དང་མི་འགལ་བར་རབ་དུ་སྟོན་པ་……
དང་། གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་དོན་དམ་པར་འགྲིབ་པ་དང་འཕེལ་བ་
མེད་པ་ལ་སོགས་པའི་དོན་དུ་སྟོན་པ་དང་། རོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་བ་ཉིད་
ཀྱི་སྤྱིར་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་ནང་དང་སྤྱི་ལ་སོགས་པ་སྟོང་བ་ཉིད་ཀྱིས་
ཡོངས་སུ་མི་འཛིན་པ་དང་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་སྦྱི་བ་དང་འགག་པ་……
ལ་སོགས་པ་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བའི་རྣམ་པ་རྣམས་ཀྱིས་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་བདེན་
པ་བཞིན་དུ་མཁས་པ་ལ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་སྦྱི་བ་ཡིན་……
ནོ། ། ༩.༡༠

རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལས་བྱི་མུག་ཐོགས་སུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་
ལས།

བདེན་དང་བདེན་ལ་བཟོད་པ་དང་། །

ཞེས་པའི་སྐད་ཅིག་རྣམ་བཞི་ཡིས། །

ལམ་ཤེས་ཉིད་ལ་མཐོང་བའི་ལམ། །

ཕན་ཡོན་བཅས་པ་འདི་བཤད་དོ། (༡༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་སུ་བྱང་

ཆུབ་སེམས་དབས་ཆོས་ཤེས་པའི་བཟོད་པ་དང་ཆོས་ཤེས་པ་དང་། ཇེས་

སུ་ཤེས་པའི་བཟོད་པ་དང་། ཇེས་སུ་ཤེས་པ་ཞེས་བྱ་བ། བཟོད་པ་དང་།

ཤེས་པའི་སྐད་ཅིག་མ་བཞི་པོ་སོ་སོར་སྒྲུག་བསྐྱེད་ལ་ལ་སོགས་པའི་བདེན་པ་

དང་འབྲེལ་བ་དག་དང་ལྷན་པ་འདི་དང་གཞན་པའི་ཡོན་ཏན་དག་དང་ལྷན་པ་

བསྐྱོམ་པར་བྱ་བ་ནི་མཐོང་བའི་ལམ་ཕན་ཡོན་ཆེན་པོ་ཞེས་བཟོད་དོ། ༡༡

ནམ་པ་ཇི་ལྟ་བུར་བསྐྱོམ་པར་བྱ་ཞེ་ན།

དེ་བཞིན་ཉིད་དང་སངས་རྒྱས་དག །

ཕན་ཚུན་བདེན་པ་དེན་མེད་ཕྱིར། །

ནམ་གྲངས་ཁས་མི་ལེན་པ་དང་། །

ཆེན་པོ་ཚད་མ་མེད་བཅས་དང་། (༡༢) །

ཚད་མེད་པ་དང་མཐའ་མེད་དང་། །

དེར་གནས་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ། །

སངས་རྒྱས་ཉིད་དུ་ངེས་འཛིན་དང་། །

གྲང་མེད་དོར་བ་མེད་སོགས་དང་། (༡༣) །

བུམས་ལ་སོགས་དང་སྤྱོད་ཉིད་དང་། །

སངས་རྒྱས་ཉིད་ནི་འཕྲོག་པ་དང་། །

ནམ་པར་བྱང་ཀྱན་ཡོངས་བསྐྱེད་དང་། །

ཉམ་ང་བ་དང་ནད་ཀྱན་སེལ། (༡༤) །

བྱ་ངན་འདས་འཛིན་ཞི་ཉིད་དང་། །

སངས་རྒྱས་ནམས་ཀྱིས་བསྐྱེད་ལ་སོགས། །

སྒྲིག་མི་གཙོ་བོ་ལ་སོགས་པ།

ནམ་པ་ཀུན་མཁུན་ཚུལ་ལ་ནི། (༢༣) །

བདག་ཉིད་གནས་དེ་སེམས་ཅན་དག།

འགོད་དང་སྦྱོར་པ་ལ་སོགས་པ།

རྒྱུགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དུ་བསྐྱོ་བ།

ལམ་ཤེས་ཉིད་ཀྱི་སྐད་ཅིག་མ། (༢༤) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རོན་དམ་པའི་ཚུལ་ཉིད་ཀྱིས་དེ་བཞིན་
ཉིད་དང་། སངས་རྒྱས་དག་ལ་དེན་དང་བདེན་པའི་དངོས་པོ་མེད་པས་
དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་པན་ཚུན་ནམ་གྲངས་ཀྱིས་གནས་པར་ཁས་མི་ལེན་པ་དང་།
གཟུགས་ལ་སོར་པའི་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་ཆེན་པོ་ཉིད་དང་།
དེ་བཞིན་དུ་དེ་དག་ཚད་མ་མེད་པ་ཉིད་དང་། སྤྲུལ་བཞིན་དུ་ནམ་མཁའ་
ཚད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དེ་དག་ཚད་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ནི་རྣམ་བསྐྱེད་ལ་
ཀྱི་བདེན་པའི་ནམ་པ་དག་ཡིན་ནོ།

གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དྲག་པ་དང་ཆད་
པའི་མཐའ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་མེད་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རེལ་དུ་སྦྱོར་
པ་ལ་གནས་པ་ནི་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་
པ་ལ་དེ་བཞིན་གཤེར་པ་ཉིད་དུ་ངེས་པར་འཛིན་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་དེ་
ལ་གནས་པ་ནི། ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་སྤངས་པ་དང་དོར་བ་མེད་པར་སྦྱོས་
པ་ལ་སོགས་པ་དང་། ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་མོས་པ་སྡོན་དུ་འགྲོ་བའི་ཚད་
མེད་པ་བཞི་བསྐྱོས་པར་བྱའོ། །ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ནི་ཀུན་འབྱུང་པའི་བདེན་
པའི་ནམ་པ་དག་ཡིན་ནོ།

གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་གཉུག་པ་མ་རང་བཞིན་ཁོ་ནས་སྤྱོད་
པ་ཉིད་དང་། ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་དང་མཉམ་པའི་དགོ་བའི་ཅ་བ་ནས་ས་

ཀྱི་འབྲས་བུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཉིད་འཐོབ་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་
 རིམ་དུ་སྦྱོན་པར་གཉེན་པོ་ནམས་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་བསྐྱུས་པ་དང་། དེ་
 ཉིད་ཀྱིས་སྤེད་ནང་ནང་གི་འཆི་བ་རབ་དུ་ཞི་བ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ནི་འགོག་གི་
 པའི་བདེན་པའི་ནམ་པ་དག་ཡིན་ནོ།།

ང་ལ་ཉིད་མེད་པ་¹སྒྲིམ་པ་ཁོ་ནས་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་དང་། བྱ་
 རན་ལས་འདས་པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་ཞི་བ་དང་། ཤེས་རབ་དང་ཐབས་
 ལ་མཁས་པ་ལ་ཞུགས་པ་ལ་སངས་རྒྱས་ནམས་ཀྱིས་བསྐྱུང་བ་དང་བསྐྱབ་པ་
 དང་སྦྲ་བ་དག་མཚན་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ཉིད་མངོན་པར་འདོད་པས་
 བདག་ཉིད་སློག་གཙོད་པ་སྦྱོང་བ་ལ་སོང་བ་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་
 ལ་གནས་ནས་དེ་²ཉིད་ལ་གཞན་དག་འགོད་པ་དང་། སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་
 བ་མི་ཟད་པར་བྱེད་འདོད་པས་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དུ་བསྐྱོ་
 བར་བྱའོ། །ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ནི་ལམ་ཀྱི་བདེན་པའི་ནམ་པ་དག་ཡིན་དེ།
 དེ་ལྟ་བུ་ནི་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲིམ་ཅིག་མ་དག་ཡིན་ནོ།།

ཁ་ཅིག་ནི་འདིར་ཚིག་ལེན་བྱས་པའི་དོན་ཉི་ཤེས་མཚན་པར་སྒྱུར་
 ལེན་པའི་གཞུང་གིས་ནམ་པའི་དོན་མ་བཤད་པར་མཐོང་བའི་ལམ་གྱི་སྒྲིམ་
 ཅིག་མ་བཅུ་དུག་ཉི་ཤེས་མཚན་པ་ཉི་ཚེ་མཚན་པར་ཟད་དེ།³ བཤད་པ་དང་
 མ་བཤད་པའི་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་ལ་སོགས་པའི་དོན་གྱི་
 ཚིག་ལེན་བྱས་པ་ནམས་སྤྲུང་དེ་བཞིན་དུ་བཟླ་བར་བྱའོ་ཞེས་ཟེར་རོ།།

གཞན་དག་ན་རེ། དེ་དག་གིས་ནི་སྒྲིམ་པའི་རིམ་པ་ལ་སོགས་པ་
 མ་བཟླ་བའི་ཕྱིར། མངོན་པར་རྫོགས་པའི་རིམ་པ་ཅུང་ཟད་ཀྱང་མ་བཟླ་བ་
 ཏོ། །གཞན་ཡང་དམིགས་པ་དང་ནི་ནམ་པ་དང་། ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་
 པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པའི་དོན་ཡང་རྩི་ལྟར་དང་ཞེས་ཟེར་རོ།། ༡༣-༡༤

མཐོང་བའི་ལམ་གྱི་མཞུག་ཐོགས་སུ་སྒྲིམ་པའི་ལམ་བཟོད་པར་བྱ་

བ་ཡིན་པ་ལས་བཞིན་པར་བྱ་བ་ཉིད་དང་གཏུལ་བྱ་འབྲས་བྱ་ང་.....
གཞིལ་བ་ཉིད་དུ་ཞུགས་པའི་ཕྱིར་རེ་ཞིག་དེའི་བྱེད་པ།

ཀུན་ནས་ཞི་དང་ཐམས་ཅད་ལ། |

འདུད་དང་རྩོན་མོངས་ལས་གྱུལ་དང་། |

གཞོན་པས་བཞི་བ་མེད་ཉིད་དང་། |

བྱང་ཆུབ་དང་ནི་རྟོན་མཚན་ཉིད། (༡༧) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།   རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་སེམས་ལ་རང་
དབང་ཉིད་དུ་བྱེད་པ་དང་།   དག་བའི་བཤེས་གཉེན་ལ་སོགས་པ་སྦྲེ་བོ་
ཐམས་ཅད་ལ་འདད་པ་དང་།   འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་ཟིལ་གྱིས་
གཞོན་པ་དང་།   བ་རེལ་གྱིས་བྱས་པའི་གཞོན་པ་རྗེས་སུ་སྦྱབ་པའི་ཡུལ་
མ་ཡིན་པ་ཉིད་དང་།   ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་སྦྱབ་པ་དང་།
རྟོན་གྱི་ཡུལ་མཚན་པར་བྱ་བ་ཉིད་དུ་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་བྱེད་པ་རྣམ་པ་དུག་
ཡིན་ནོ།། ༡༨

བྱེད་པའི་འོག་དུ་སྒྲིམ་པའི་ལམ་སྟེ།   དེ་ཡང་ཟག་པ་དང་
བཅས་པ་དང་ཟག་པ་མེད་པའི་བྱེ་བྲག་གིས་རྣམ་པ་གཉིས་སོ།   །དེའི་ཕྱིར་
སྒྲིམ་པའི་ལམ་ཟག་པ་དང་བཅས་པ་མོས་པ་དང་།   བསྟོ་བ་དང་རྗེས་སུ་
ཡི་རང་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་རྣམས་ཀྱི་ནང་ནས།   སྒྲིམ་པའི་ལམ་
དང་བོ་མོས་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ།

མོས་པ་རང་གི་རོན་དང་ནི། |

རང་གཞན་རོན་དང་གཞན་རོན་དང་། |

རྣམ་གསུམ་ཤེས་བྱ་དེ་ཡང་ནི། |

ཆུང་དང་འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་སྟེ། (༡༩) |

སོ་སོར་རྣམ་པ་གསུམ་དུ་འདོད། |

ཆུང་བུའི་ཆུང་སོགས་དབྱེ་བ་ཡིས། |

དེ་ཡང་ནམ་གསུམ་དེ་ལྟར་ན།

ནམ་པ་ཉི་ཤུ་བདུན་དུ་འདོད། (༡༩) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རང་དང་གཉིས་ཀ་དང་གཞན་གྱི་དོན་
ལ་དཔྱད་པ་པ་ཉིད་ཇི་ལྟར་མོས་པ་བཞིན་མཐོང་བའི་དགེ་བའི་ཆོས་ཀྱི་དོན་...
ཡིན་ན་ཡང་སྒྲོམ་པའི་ལམ་གྱི་དབང་དུ་བྱས་པ་ལས་དང་པོར་མངོན་དུ་སྤྲོད་
བྱེད་པའི་ངོ་བོ་ཡང་ནམ་པ་གསུམ་མོ། །དེ་དག་ཀྱང་རེ་རེ་ཞིང་ཆུང་བྱ་ལ་
སོགས་པའི་བྱེ་བྲག་གིས་ནམ་པ་གསུམ་ཡིན་ལ། དེ་ཡང་སོ་སོའི་ཆུང་
བྱའི་ཆུང་བྱ་ལ་སོགས་པའི་དབྱེ་བས་ནམ་པ་གསུམ་ཡིན་དེ། དེ་ལྟར་ན་
དགྲ་ཚན་གསུམ་གྱིས་མོས་པ་ནམ་པ་ཉི་ཤུ་བདུན་ལོ། ༡༤.༡༩

དེ་སྒྲོམ་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དབའ་སྒྲོ་བ་བསྐྱེད་པའི་སྤྱིར། དེ་
ལྟར་མོས་པ་ལ་སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པས་བསྐྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་མཛད་...
དོ། །ཞེས་བསྐྱེད་པ་དང་བཀྱར་བ་དང་བསྐྱུགས་པ།

ཤེས་རབ་པ་རིམ་གྱིན་པ་ལ།

མོས་པའི་གནས་སྐབས་ནམས་ལ་ནི།

དགྲ་ཚན་གསུམ་གྱིས་བསྐྱེད་པ་དང་།

བཀྱར་བ་དང་ནི་བསྐྱུགས་པར་འདོད། (༢༠) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཇི་ལྟར་མོས་པ་བཞིན་མཐོང་བའི་ཆོས་
ཀྱི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རིམ་དུ་གྱིན་པ་ལ་བྱུགས་པའི་མོས་པ་ཡིད་
ལ་བྱེད་པ་དང་པོ་དང་གཉིས་པ་དང་གསུམ་པ་སྟེ། གནས་སྐབས་དགྲ་
དག་དུ་སོ་སོར་ནམ་པ་དགྲས་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་གོང་ནས་གོང་དུ་མངོན་པར་
དགའ་བར་བྱེད་ཅིང་བསྐྱེད་པ་དང་། བཀྱར་བ་དང་། བསྐྱུགས་པར་འདོད་
དེ་དེས་ན་བསྐྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་འདི་དག་ནི་དོན་ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟར་བཞིན་
རྟོགས་པའི་མཚན་ཉིད་ཅན་ཡིན་གྱི་གཏམ་བུའི་ངོ་བོ་ནི་མ་ཡིན་ནོ། ༢༠

དེ་ལྟར་མེས་པ་ལ་བསྟོན་པ་འབྲུང་བས་གཉིས་པ་བསྟོན་པ་ཡིད་
བ་ཞེས་བྱ་བ།

ཡོངས་ས་བསྟོན་པ་ཁྱད་པར་ཅན།

དེ་ཡི་བྱེད་པ་མཚན་གྱི་ནོར།

དེ་ནི་དམིགས་མེད་ནམ་པ་ཅན།

ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་མཚན་ཉིད་དོ། (༢༡)

དཔེན་དང་སངས་རྒྱས་བསོད་ནམས་ཚོགས།

རང་བཞིན་དན་པའི་སྟོན་ཡུལ་ཅན།

ཐབས་བཅས་མཚན་མ་མེད་པ་དང་།

སངས་རྒྱས་རྗེས་སུ་ཡི་རང་དང་། (༢༢)

ཁམས་གསལ་གཏོགས་པ་མ་ཡིན་དང་།

ཆུང་དང་འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་ཡི།

བསྟོན་པ་གཞན་ནི་ནམ་གསལ་པོ།

བསོད་ནམས་ཆེ་འབྲུང་བདག་ཉིད་དོ། (༢༣)

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། རི་སྐད་བཤད་པའི་མེས་པ་ཁྱད་

ཅན་དང་། མི་དམིགས་པ་དང་། ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པ་དང་། དཔེ

དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་དགེ་བའི་ཅེ་བའི་ཚོགས་ཀྱི་རང་བཞིན་

པ་དང་། ཐབས་ལ་མཁས་པ་དང་བཅས་པ་དང་། མཚན་མ་མེད་པ་

སངས་རྒྱས་ཀྱིས་གནང་བ་དང་། ཁམས་གསལ་པར་མ་གཏོགས་པ་

ཆུང་ཆུང་དང་། འབྲིང་དང་། ཆེན་པོ་སྟེ། བསོད་ནམས་ཆེན་པོ་འ

བ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟར་མེས་པ་ཉུ་བདག་པ་དེ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་གོ་རིམ་བཞིན་

ཐ་ན་མེད་པའི་བྱང་ཆུབ་དང་། རྒྱལ་སྤྱོད་པ་མོགས་པའི་བྱང་པོ་

བསྟོན་པར་བྱེད་པའི་སེམས་དང་། བདག་ལ་སོགས་པ་དང་ཐུན་བའི་དེ་

བོ་དང་། དུས་གསུམ་གྱི་སངས་རྒྱུ་གྱི་དགེ་བ་དང་། སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པ་
 དང་། མཚན་མ་དང་། ལམ་ཐམས་ཅད་དང་། འདྲི་བ་ལ་སོགས་པའི་
 ཁམས་དང་། དགེ་བ་བཅུ་ལ་སོགས་པའི་ལས་གྱི་ལམ་དང་། སྦྱོན་དུ་
 ཉུགས་པ་ལ་སོགས་པ་དང་། ལྷ་ན་མེད་པའི་བྱང་ཆུབ་ལ་གནས་པ་ནམས་
 མི་དམིགས་པ་ལ་དམིགས་པ། ཐེག་པ་གསུམ་གྱིས་གདུལ་བར་བྱ་བའི་
 སེམས་ཅན་ལ་ལམ་ཉི་ཤེས་པའི་སྦྱོན་པའི་སྦྱུའི་ངོ་བོ་བྱེད་པ་དང་ལྷན་པ་ནམས་……
 གྱིས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དོན་དུ་མི་ཟད་པར་བྱ་བའི་སྦྱིར། ལྷ་ན་
 མེད་པ་ཡང་དག་པར་ཐོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དུ་བསྐྱོ་བ་ནམ་པ་བཅུ་གཉིས་……
 བྱེད་དོ། ༣༡-༣༣

དེ་ལྟར་ལེགས་པར་བསྐྱོས་པའི་དངོས་བོ་མངོན་པར་སྦྲེལ་བར་བྱ་
 བ་ཡིན་པས་གསུམ་པ་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ།

ཐམས་དང་མི་དམིགས་པ་དག་གིས། |
 དགེ་བའི་རྩ་ལ་ཡི་རང་བ། |
 རྗེས་སུ་ཡི་རང་ཡིད་བྱེད་པ། |
 བསྐྱོས་པ་ཡིན་པར་འདྲར་བཞེད་དོ། (༣༠) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རབ་དུ་དགའ་བའི་སེམས་གྱིས་ཀྱན་རྫོབ་
 དུ་ཐམས་གྱིས་དགེ་བའི་རྩ་བ་ནམས་དམིགས་ནས་དོན་དམ་པར་མི་དམིགས་
 པ་ཉིད་གྱིས་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བར་བྱ་བ་དག་ཡིན་ནོ། དེ་ལ་བསྐྱོས་པའི་
 དོན་ནི་མོས་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་ནི། འབྱུང་ཁུངས་དག་ནས་གསེར་གྱི་
 གར་བྱ་བཞིན་དུ་བསོད་ནམས་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་དོ། བསྐྱོ་བ་ཡིད་ལ་
 བྱེད་པས་ནི་དེ་གསེར་མགར་གྱིས་སྦྱོན་བཞིན་དུ་ཡང་དག་པར་ཐོགས་པའི་
 བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཡན་ལག་དུ་བྱེད་དོ། རྗེས་སུ་ཡི་རང་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་
 ནི་རང་དང་གཞན་གྱི་བསོད་ནམས་བྱས་པ་མཉམ་པ་ཉིད་འཐོབ་བོ་ཞེས་བྱ་བ་
 འདི་ཡིན་ནོ། ༣༠

ཟག་པ་དང་བཅས་པའི་འོག་དུ་ཟག་པ་མེད་པའི་སྒྲིམ་པའི་ལམ་
 གྱི། དེ་ཡང་ནམ་པ་གཉིས་སོ། །དེའི་ཕྱིར་དང་པོ་མངོན་པར་སྐྱབ་པའི་
 མཚན་ཉིད་ཀྱི་སྒྲིམ་པའི་ལམ།

དེ་ཡི་ངོ་བོ་ཉིད་མཚོག་ཉིད། །

ཀུན་ལ་མངོན་པར་འདུ་མི་བྱེད། །

ཆོས་ནམས་དམིགས་སུ་མེད་པར་ནི། །

གཏོད་པར་བྱེད་པ་དོན་ཆེན་ཉིད། (༣༣) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་
 པར་མཐོང་བ་ནི་ངོ་བོ་ཉིད་དོ། །གཞན་གྱིས་སངས་རྒྱས་ཉིད་མི་འཕྲོབ་
 པ་ནི་མཚོག་ཉིད་དོ། །ཆོས་ཐམས་ཅད་¹ཀྱི་ཁྱད་པར་སྦྱེ་བ་མེད་པར་
 ཉོགས་པར་སྦྱོར་བ་ནི་ཀུན་ལ་མངོན་པར་འདུ་མི་བྱེད་པའོ། །དེ་ལྟ་བུའི་
 ངོ་བོ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་དང་ལྷན་པའི་ལམ་གྱི་ཆོས་ནམས་མི་དམིགས་པ་ཉིད་
 དུ་ནལ་འབྱོར་པའི་རྒྱད་ལ་སྦྱེད་པ་ནི་གཏོད་པར་བྱེད་པའོ། །དོན་ཆེན་པོ་
 སངས་རྒྱས་ཉིད་ཀྱི་བྱེད་པའི་ཕྱིར་དོན་ཆེན་པོ་ཉིད་དོ། ། ༣༣

དེའི་འོག་དུ་གང་ཞིག་ཡོངས་ས་བརྒྱང་བ་དང་། བོར་བས་འཕྲོབ་པར་
 འགྱུར་བ་འདྲའི་སྦྱེ་བ་དང་མི་སྦྱེ་བའི་རྒྱ་གང་ཞིག་ཡིན་སྟེས་པའི་ཐེ་ཆོས་……
 བསལ་བའི་སྒྲིམ་པ་གཉིས་པ་གཉིད་དུ་ནམ་པར་དག་པའི་མཚན་ཉིད།

སངས་རྒྱས་བསྟན་དང་སྦྱོན་སོགས་དང་། །

ཐབས་ལ་མཁས་པ་གང་ཡིན་པ། །

འདི་ལ་མོས་པའི་རྒྱ་དག་ཡིན། །

ཆོས་ཀྱིས་²འཕྲོངས་པའི་རྒྱ་དག་ནི། (༣༤) །

བདུད་ཀྱི་ཐིབས་ཀྱིས་ནོན་པ་དང་། །

ཟབ་སྒྲིམ་ཆོས་ལ་མ་མོས་དང་། །

མཚན་ ༥—(ཉི) ཅད་ཁྱད་¹ (སྦྱེ) བོངས་²

ཡུང་པོ་ལ་སོགས་མངོན་ཞེན་དང་།

སྒྲིག་པའི་གྲོགས་པོས་ཡོངས་ཟིན་པའི། (༣༧) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ།   སངས་རྒྱས་མཉེས་པར་བྱེད་པ་དང་།

སྒྲིན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་རྩལ་དུ་སྒྲིན་པ་རྫོགས་པར་བྱེད་པ་དང་།   ཞི་

གནས་ལ་མཁས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སྦྱོར་བའི་རྒྱ་དག་ཡིན་ནོ།   །བདུད་ཀྱིས་

གཞོད་པ་བྱས་པ་དང་།   ཆོས་རབ་མོ་ལ་མ་མོས་པ་དང་།   དངོས་པོར་

འཛིན་པ་དང་།   མི་དགེ་བའི་གྲོགས་པོ་དང་འགྲོགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་མི་

སྦྱོར་བའི་རྒྱ་དག་ཡིན་ནོ། ། ༣༩:༣༧

དེ་ལྟར་འཐོབ་པ་དང་མི་འཐོབ་པའི་རྒྱ་དག་བཤད་ནས་སྐབས་ས་

བབ་པའི་ནམ་པར་དག་པ་སྦྱིར།

འབྲས་བྱ་དག་པ་གཞུགས་ལ་སོགས།

དག་པ་ཉིད་དེ་གང་གི་སྦྱིར།

དེ་གཉིས་ཐ་དད་མ་ཡིན་ཞིང་།

བཅད་དུ་མེད་པས་དག་པར་བཟོད། (༣༨) །

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ།   འཕགས་པའི་གང་རྒྱལ་གི་དགེ་སྦྱོང་གི་

ཚལ་གྱི་འབྲས་བྱ་གང་ཡིན་པ་དེ།   མི་མཐུན་པའི་སྦྱོགས་ཐམས་ཅད་དང་

བྲལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་ནམ་པར་དག་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད།   གཞུགས་ལ་

སོགས་པ་ནམ་པར་དག་པ་ཡིན་དེ།   འབྲས་བྱ་དང་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་

ནམ་པར་དག་པ་ནི།   གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་བདག་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་

ལ་སོགས་པ་དང་བྲལ་བས་རབ་ད་སྦྱོར་བ་ཉིད་ཀྱིས།   གང་གི་སྦྱིར་དེ་དག་

གེ་ནམ་པར་དག་པ་ཐ་མི་དད་ཅིང་བཅད་དུ་མེད་པ་ཉིད་དེ།   རང་དང་སྦྱོའི་

མཚན་ཉིད་ཐ་དད་པ་ཉིད་མ་ཡིན་པ་དེའི་སྦྱིར་དེ་ལྟར་ནམ་པར་དག་པར་

བཟོད་ནོ། ༣༨

ནམ་པར་དག་པ་སྦྱིར་བཟོད་ནས་ད་ནི་བྱེད་པར་དུ།

ཉེན་མོངས་ཤེས་བྱ་ལས་གསུམ་གྱི།
 ཉམས་ཕྱིར་སྒྲིབ་པ་བསེ་བྱ་དང་།
 གྱུ་ལ་སྒྲིས་ནམས་ཀྱི་དག་པ་ཕྱེ།
 སངས་གྱུས་ནམ་ཀུན་ཤིན་ཏུ་བ། (༣༩) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ཉེན་མོངས་པ་
 དང་། དེ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་སྒྲིབ་པ་གཅིག་པོ་གཟུང་བའི་དོན་གྱི་ནམ་
 པར་རྟོག་པ་དང་ཐེག་པ་གསུམ་གྱི་ལས་གྱི་སྒྲིབ་པ་གསུམ་སྤངས་པའི་ཕྱིར་...
 གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་གྱུས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་...
 ནམས་ཀྱི་དག་པ་ཡིན་ནོ། །ཉེན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ་བག་
 ཆགས་དང་བཅས་པ་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་སྤངས་པའི་ཕྱིར་ཤིན་ཏུ་ནམ་པར་
 དག་པ་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལས་བྱུང་བ་ཉིད་ནི་ཁྱ་ན་མེད་པའི་སངས་གྱུས་ཀྱི་...
 ཡིན་པར་འདོད་དོ། ། ༣༩

ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་ས་ནམ་པར་དག་པ་སྒྲོས་པའི་ཞར་ལ་
 སངས་གྱུས་དང་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ནམ་པར་དག་པ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ།
 ཤིན་ཏུ་བ་དང་ཅིག་ཤེས་སུ་བཤད་པ་དེ་རིམ་བྱ་བ་ཡིན་ཞེ་ན།

ས་དགུ་ལ་ནི་ཆེན་པོ་ཡིས།
 ཆེན་པོ་ལ་སོགས་ཀྱི་ས་ཡི།
 གཉེན་པོ་ཆུང་བུའི་ཆུང་བུ་ལ།
 སོགས་པའི་ལས་ནི་དག་པ་ཡིན། (༤༠) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། འདོད་པའི་ཁམས་དང་། བསམ་གཏན་
 དང་། གཟུགས་མེད་པའི་སྒྲོམས་པར་འཇུག་པ་དག་ཕྱེ། ས་དགུ་ལ་སི་
 བཟུན་པའི་སྒྲིབ་པ་ཆེན་པོའི་ཆེན་པོ་ས་སོགས་པ་ནམ་པ་དགུའི་གཉེན་པོའི་
 རོ་བོར་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ལས་ཆུང་བུའི་ཆུང་བུ་ལ་སོགས་པ་ནམ་པ་དག་...

ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དང་། ཅིག་ཤོས་ས་ནམ་པར་དག་པའི་རྒྱ་ཡིན་པའི་
ཕྱིར་ནམ་པར་དག་པ་ཤིན་ཏུ་བ་དང་ཅིག་ཤོས་ཞེས་བྱའོ ॥ ༣༠

ཇི་ལྟར་ཤིན་ཏུ་བ་ཡིན་ཞེ་ན།

- དེ་ལ་ཁྲན་ཀ་སྤངས་པ་ཡིས།
- ལམ་ནི་འཇམ་དང་བཞུལ་བྱ་དག།
- མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཁམས་གསུམ་གྱི།
- གཉེན་པོ་ཉིད་ཏུ་འདོད་པ་ཡིན། (༣༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། དེ་ལ་གཉེན་པོ་ནི་ཆེན་པོའི་ཆེན་པོ་ལ་
སོགས་པ་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ནི་ཆུང་ཆུང་ཆུང་ཆུང་ལ་སོགས་པར་རིགས་
སོ། །ཞེས་བྱ་བའི་ཁྲན་ཀ། བོས་ལ་ཆགས་པའི་དྲི་མ་སྤྲོ་མོ་བསལ་བ་ལ་
བཅོ་སྟག་མཁན་ཆེ་ཐང་དུ་འབད་པའི་དཔེས་སྤངས་པའི་སྒོ་ནས་སྒོམ་པའི་
ལམ་ཤིན་ཏུ་བ་ཇི་སྐད་དུ་བསྟན་པ་དེ། ཁམས་གསུམ་པའི་ནམ་པ་ཅན་གྱི་
ཤེས་པ་དང་ཤེས་བྱ་དག་མི་དཔྱིགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་མཉམ་པ་ཉིད་གང་ཡིན་
པ་དེ་ཉིད་མཐའ་དག་གི་གཉེན་པོའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པའི་ཕྱིར། སངས་
རྒྱུས་ཀྱི་ནམ་པར་དག་པ་ཤིན་ཏུ་བ་ཡིན་པར་ནམ་པར་བཞག་གོ ॥ ༣༡

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རེལ་དུ་ཕྱིན་པའི་མན་ངག་གི་བསྟན་བཅོས་མངོན་
པར་དྲོགས་པའི་བྱན་ཅེས་བྱ་བ་ལས་སྐབས་གཉིས་པའི་འགྲེལ་པའོ ॥ ॥

༥ གཞི་ཐམས་ཅད་ཡོངས་ས་ཤེས་པ་མེད་པར་ལས་ལེགས་པར་ཡོངས་
ས་ཤེས་པ་མེད་པས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད།

ཚུ་རྩལ་པ་རྩལ་མཐུན་ལ་མིན། །

དེ་དག་པར་ན་མི་གནས་པ། །

དུས་ནམས་མཉམ་པ་ཉིད་ཤེས་ཕྱིར། །

ཤེས་རབ་པ་རྩལ་ཕྱིན་པར་འདོད། (༡) །

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། དུས་གསུམ་པའི་ཚེས་ནམས་སྐྱེ་བ་མེད་
པའི་ནམ་པར་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་རྟོགས་པས། སངས་བྱུང་དང་བྱང་
ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ལ་ཉེ་བར་གྱུར་པར་འདོད་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་
རྩལ་དུ་ཕྱིན་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི། ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་ཚུ་རྩལ་གྱི་མཐུན་
འཁོར་བ་དང་། སྒྱིང་རྩེས་པ་རྩལ་གྱི་མཐུན་བྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལྟེ།
གོ་རིམ་བཞིན་དུ་དག་པ་དང་ཆད་པའི་མཚན་ཉིད་དང་དེ་དག་གི་པར་ན་
ཡང་མི་གནས་པས་སྤྲིད་པ་དང་ཞི་བ་ལ་མི་གནས་པ་ཡིན་ནོ།

ཀུན་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་ལས་བརྒྱུག་ཕྱེ་བལྟན་པས། ཉན་ཐོས་
ལ་སོགས་པ་ལ་དུས་གསུམ་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་ཤེས་པ་མེད་པའི་ཕྱིར། ཡང་
དག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རྩལ་དུ་ཕྱིན་པ་དང་རིང་བར་གྱུར་པས་རང་གི་
རྟོགས་པ་ཅེས་གྱི་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རྩལ་དུ་ཕྱིན་པ་སྒྱིང་བཅེ་བ་དང་ཤེས་རབ་
དང་བྲལ་བའི་ཕྱིར་དངོས་པོ་དང་། དངོས་པ་མེད་པར་དམིགས་པ་ཉིད་
ཀྱིས་འཁོར་བ་དང་བྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་གནས་པ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་
བྱའོ། །

ལྷགས་ལས། རྟོན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་གང་། དེ་ཉིད་
 བྱོན་ནི་སྤོང་པར་བཞེད། ཅེས་འབྱུང་བའི་སྤྱིར། དུས་གསུམ་མཉམ་པ་
 ཉིད་དུ་ཤེས་པ་ནི་གཞི་¹ རྟོགས་པ་ཁོ་ན་ཡིན་ལ། དེ་ཡང་ཐམས་ཅད་ལ་
 ཡོད་པ་ཉིད་མ་ཡིན་ནས། རི་ལྷར་ན་ཉན་གྲོས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་
 ལ་སོགས་པ་ལ་ཡང་དག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་མ་རྩལ་དུ་སྤྱིན་པ་རིང་བ་དང་...
 ཅིག་ཤོས་སུ་འགྱུར་ཞེ་ན།

དེ་ནི་མཚན་མར་དམིགས་སྒོ་ནས། ।

ཐབས་མ་ཡིན་པས་རིང་བ་སྤེ། ।

དེ་ནི་ཐབས་ལ་མཁས་པ་ཡིས། ।

ཡང་དག་ཏེ་བ་ཉིད་དུ་བཤད། (༩) ।

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། སྐྱུ་མ་མཁན་གྱིས་སྤྱུལ་བའི་དངོས་པོ་
 སྤང་བ་ལ་དེའི་རང་གི་ངོ་བོ་མི་ཤེས་པས་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་ཉིད་
 ཀྱིས་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་མི་སྤང་བ་བཞིན་དུ། དག་པའི་བཤེས་གཉེན་ལ་
 སོགས་པ་ཐབས་མཁས་པ་དང་བྱལ་བའི་སྤྱིར་དངོས་པོ་མཚན་མ་དང་ལྷན་...
 པར་རྟོགས་པས་ཉན་གྲོས་ལ་སོགས་པ་དངོས་པོའི་ངོ་བོ་མི་ཤེས་པ་ནམས་...
 ལ་མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱི་ཡེ་ཤེས་མེད་དེ། དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་ལ་གྱུལ་བའི་ཡུམ་
 རིང་པར་གྱུར་དོ ॥

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དུས་རིང་མོ་ཞིག་ནས་དག་པའི་བཤེས་གཉེན་
 ཡང་དག་པར་མགྱ་བར་བྱས་པའི་མན་ངག་སྤྱིན་ཅི་མ་ལོག་པ་ཅན་བདེན་པ་...
 གཉེན་ལ་² བདེན་པའི་གྲོས་པ་ལ་སོགས་པ་ཤེས་པ་སྤྱི་བའི་ཐབས་ལ་...
 མཁས་པས། དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པའི་འབྲུལ་པའི་མཚན་མ་བསལ་
 བ་ནམས་ལ་ནི། གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཚོས་ཡོངས་ས་ཤེས་པ་དེ་ཉིད་
 མཉམ་པ་ཉིད་དུ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཡིན་དེ། དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་ལ་ཡུམ་

འདྲི་ཡང་དག་པར་རྟེ་བར་གྱུར་པས།   བཅས་མ་ཡིན་པས་ནི་རིང་བ་ནིར་
ཡིན་ལ།   བཅས་ཀྱིས་ནི་མི་རིང་བ་ཉིད་ཡིན་ནོ། ॥ ३

དེ་ལྟར་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ཡུམ་རིང་བར་གྱུར་པའི་སྐབ་བ་
ཉིད་མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་ཡིན་པར།

གཟུགས་སོགས་སྤང་བོ་སྟོང་ཉིད་དང་།   ।

དུས་གསུམ་གདོགས་པའི་ཆོས་ནམས་དང་།   ।

སྦྱོན་སོགས་བྱང་ཆུབ་སྟོགས་ནམས་ལ།   ।

སྟོད་པའི་འདུ་ཤེས་མི་མཐུན་སྟོགས།   (३) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།   གཟུགས་ལ་སོགས་པ་དུས་གསུམ་པའི་
ཆོས་ཟག་པ་དང་བཅས་པ་དང་ཟག་པ་མེད་པ་དང་།   གཉིས་ཀའི་ངོ་བོ་
དངོས་པོར་མ་གྱུར་པ་བཅས་ཅད་ལ།   དངོས་པོར་དམིགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་
གཞན་གྱིས་ཀྱན་བདགས་པའི་བདག་ལ་སོགས་པ་སྟོང་བ་ཉིད་དུ་ལྟ་བ་དང་།
སྐབ་པའི་འདུ་ཤེས་ནི་དེ་དག་གི་གཉེན་པོ་ཡིན་ན་ཡང་སྦྱོན་ཅི་ལོག་དུ་ཞུགས་
པ་ཉིད་ཀྱིས་སྤང་བར་བྱ་བ་ཡིན་པའི་སྟོང་།   མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་ཡིན་ནོ། ॥ ३

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ཀྱི་བརྒྱུག་ཕྱེ་གཉེན་པོ་ཡིན་པར།

སྦྱོན་ལ་སོགས་ལ་ངར་འཛིན་མེད།   ।

གཞན་དག་དེ་ལ་སྟོད་བྱེད་པ།   ।

དེ་ནི་ཆགས་པའི་མཐའ་འགོག་པས།   ।

གྲུལ་ལ་སོགས་ལ་ཆགས་པ་སྟ།   (༤) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།   འཁོར་གསུམ་ནམ་པར་དག་པས་སྦྱོན་
བ་ལ་སོགས་པ་ལ་བདག་མེད་པར་རྟོགས་པས་རང་དང་གཞན་སྟོང་བ་ནི།
ཡང་དག་པར་ཞུགས་པའི་སྟོང་དང་།   ཆགས་པའི་ཆོགས་ཀྱི་གནས་
བཅས་ཅད་བཀག་པས་སྤང་བར་བྱ་བ་ཡིན་པའི་སྟོང་།   །   །   །
དུ་གཉེན་པོ་ཡིན་ནོ།   །   །   །   །   །   །   །   །   །
དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་བྱུག་འཕམ་

བ་ལ་སོགས་པ་ནི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚལས་ཀྱི་རྒྱ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཉེན་པོ་
ཡིན་མོད་ཀྱི། ཆགས་པ་སྤྲོ་མེད་པོ་ཉིད་ཀྱིས་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་མ་
ཡིན་པས་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོད་ཀྱིས་ཡིན་ནོ། །

བས་པོ་གསུམ་པ།

ཡང་ཇི་ལྟར་ཆགས་པ་སྤྲོ་མེད་པོ་ཉིད་ཀྱིས་ཡིན་ཞེ་ན།

ཚོས་ཀྱི་ལས་ནི་རང་བཞིན་གྱིས།

དཔེན་པའི་སྤྱིར་ན་དེ་ཟེལ་ཉིད།

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། གང་གི་སྤྱིར་ཚོས་ཀྱི་རིགས་ནམས་པོ་པོ་
ཉིད་ཁོ་ནས་སྤྱིར་བས། དེ་དག་ཟེལ་བ་ཉིད་ཡིན་པ་དེའི་སྤྱིར། དེ་བཞིན་
གཤེགས་པ་ལ་དམིགས་པ་ཡང་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོད་ཀྱིས་ཡིན་ནོ། །

འོ་ན་ཇི་ལྟར་སྤྱིར་ཞེ་ན།

ཚོས་ནམས་རང་བཞིན་གཅིག་པར་ནི།

ཤེས་པས་ཆགས་པ་སྤྱིར་བ་ཡིན། (༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། གཞུགས་པ་སོགས་པའི་ཚོས་ཐམས་ཅད་
རང་བཞིན་གཅིག་པ་ཁོ་ན་སྤྱིར། འདི་ལྟ་སྤྱིར་རང་བཞིན་མེད་པ་ཞེས་ཤེས་
པ་དང་ཤེས་བྱ་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་གཅིག་པར་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ནི་ཆགས་པ་
སྤྱིར་བ་ཡིན་ནོ། །

ཡང་ཇི་ལྟར་ཚོས་ནམས་རང་བཞིན་གྱིས་ཟེལ་བ་ཡིན་ཞེ་ན།

མཐོང་བ་ལ་སོགས་པ་གསལ་བ་ཡིས།

དེ་ནི་རྟོགས་པར་དཀའ་བར་བཤད།

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། གང་གི་སྤྱིར་ནམ་པར་ཤེས་པ་ཐམས་
ཅད་ཀྱིས་དམིགས་པའི་དོན་བསལ་བས་རང་བཞིན་དེ་རྟོགས་པར་དཀའ་བ་
ཉིད་དུ་བཤད་པ་དེའི་སྤྱིར་དེ་ཟེལ་བ་ཉིད་ཡིན་ནོ། །

ཡང་དེ་ལྟར་རྟོགས་པར་དཀའ་བ་ཉིད་ཅེ་ཡིན་ཞེ་ན།

གཟུགས་ལ་སོགས་པར་མི་ཤེས་ཕྱིར། །

དེ་ནི་བསམ་མི་ཁྱབ་པར་འདོད། (༩) །

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། གང་གི་ཕྱིར་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ནས་
སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཚེས་མ་འདྲེས་པའི་ནམ་པའི་བར་གྱི་རང་བཞིན་ཡོངས་ས་མི་
ཤེས་པས་བསམ་པ་ལས་འདས་པ་ཉིད་དུ་འདོད་པ་དེའི་ཕྱིར། དེ་ནི་
རྟོགས་པར་དགའ་བ་ཉིད་ཡིན་ནོ། ། ༩

དེ་ལྟར་མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་ལ་སོགས་པ་བརྗོད་ནས་མཛུགས་བྱ་བར་

དེ་ལྟར་ཀུན་ཤེས་ཉིད་ལྟགས་ལ། །

མི་མཐུན་གཉེན་པོའི་སྟོགས་དག་གི། །

ནམ་པར་དབྱེ་བ་མ་ལུས་པ། །

རྩིས་དང་བཤད་པ་འདྲིར་ཤེས་བྱ། (༡༠) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། བསམ་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་སུ་
དེ་ལྟར་བཤད་པའི་ཚུལ་གྱིས་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ཉན་ཐོས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་
དཔའ་ལ་སོགས་པའི་མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་དང་གཉེན་པོའི་རབ་དུ་དབྱེ་བ་
ཤེས་པར་བྱའོ། ། ༡༠

དེ་ལྟར་མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་ལ་སོགས་པ་བརྗོད་ནས། དེ་དག་
ནམ་པར་བསྐྱོམ་པའི་སྟོར་བ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། སྟོར་བ་

གཟུགས་སོགས་དེ་མི་དྲག་སོགས་དང་། །

དེ་མ་རྗོགས་དང་རབ་རྗོགས་དང་། །

དེ་ལ་ཆགས་པ་མེད་ཉིད་ལ། །

སྟོད་པ་བཀག་པའི་སྟོར་བ་དང་། (༡༡) །

མི་འགྱུར་བྱེད་པོ་མེད་ཉིད་དང་། །

བྱ་དགའ་ནམ་གསུམ་སྟོར་བ་དང་། །

མཆན་ བ—(སྟོ) སྟོར་བའི་མཁ་ནི་¹

སྐལ་བ་ཅི་བཞིན་འབྲས་བོའ་བས།
འབྲས་ཡོད་འདོད་པ་དེ་དང་ནི། (༡) །
གཞན་¹ལ་རག་ལས་²མེད་གང་དང་། །
སྤང་བ་ནམ་བདུན་ཤེས་བྱེད་དོ། །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ཐམས་
ཅད་དང་། དེ་དག་ཉིད་ཀྱི་མི་དྲག་པ་དང་། སྤང་བ་ཉིད་ལ་སོཏ་པ་དང་།
སོ་སོར་མ་རྫོགས་པ་དང་། རྫོགས་པ་ཉིད་དང་། ཆགས་པ་མེད་པ་དང་།
གཞན་དུ་མི་འགྱུར་བ་དང་། བྱེད་པ་པོ་མེད་པ་ཉིད་དང་། གོ་རིམ་བཞིན་
དུ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་བདག་ཉིད་ཀྱི་ཆེད་དུ་བྱ་བ་དང་སྦྱོར་
བ་དང་བྱེད་པ་ནམས་ཀྱི་བྱ་དཀའ་བ་ཉིད་དང་། སྐལ་བ་ཅི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་
འབྲས་བྱ་འབྱོབ་པས་མི་སྤང་བ་ཉིད་དང་། གཞན་གྱི་ཀྱེན་གྱིས་མི་འགོ་བ་
ཉིད་དང་། ཡོངས་སུ་འགྱུར་བ་དང་། མཉམ་དུ་ཆོཏ་པ་དང་། འགལ་
བ་དང་། ཀྱེན་དང་། ས་འཕྱོས་པ་དང་། རྟེན་མེད་པ་དང་། བྱེད་
པ་པོ་མ་ཡིན་པ་ནམས་ས་ཤེས་པ་ལ་སྤང་བ་བདུན་ལ་སྦྱབ་པའི་ཡོངས་ས་
ཤེས་པ་བསལ་བའི་སྒོ་ནས་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ཀྱི་དེ་དངོ་དེ
ལ་སྦྱོར་བ་ནམ་པ་བཅུ་རྩེས་ས་འགོ་བའི་སྒོ་ནས་བརྟན་པས། འུགས་ཀྱིས་
ན་ཉན་བྱོས་ལ་སོགས་³པ་ཡི་ནི། ཅི་སྐད་བཤད་པ་ལས་བརྒྱུ་ཉེ་སྦྱོར་བ་
ཡིན་ཅོ། ༥.༡

མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒོ་ནས་སྦྱོར་བ་⁴སྒོམ་དགོས་པས། སྦྱོར་བའི་
འོག་དུ་མཉམ་པ་ཉིད།

གཞུགས་ལ་སོགས་ལ་སྒོམ་མེད་པ།
ནམ་བཞི་དེ་ཡི་མཉམ་པ་ཉིད། (༡༠) །

མཆན་ ༥—(༩) ལས་¹ (༩) མི་² (༩) པའི་ཅི་³ (༩) བརྒྱུས་⁴

ཅས་བྱ་བ་གསངས་དེ། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་མངོན་པར་
 ཞེན་པ་དང་། སྤོན་པོ་ལ་སོགས་པའི་མཚན་མ་དང་། སྤོས་པ་དང་དྲོགས་
 པའི་ཁྲོམ་པ་ནམས་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་མི་དམིགས་པ་ནི། སྤྱོར་བའི་
 མཉམ་པ་ཉིད་¹ ཡིན་པས་མཉམ་པ་ཉིད་ཡིན་ནོ། ༡༠

སྤྱོར་བའི་མཉམ་པ་ཉིད་སོ་སོར་དྲོགས་ནས་མཐོང་བའི་ལམ་² སྐྱམ་
 དགོས་པས། མཐོང་བའི་ལམ།

སྤྱུག་བསྐྱེལ་ལ་སོགས་བདེན་པ་ལ། ।

ཆོས་ཤེས་རྗེས་ས་ཤེས་པ་དང་། ।

བཟོད་ཤེས་སྐད་ཅིག་བདག་ཉིད་འདི། ।

ཀུན་ཤེས་ཚུལ་ལ་མཐོང་བའི་ལམ། (༡༡) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། བདེན་པ་སོ་སོ་ལ་ཆོས་ཤེས་པའི་བཟོད་
 པ་དང་ཆོས་ཤེས་པ་དང་། རྗེས་སུ་ཤེས་པའི་བཟོད་པ་དང་རྗེས་སུ་ཤེས་
 པ་སྟེ། དེ་ལྟར་སྐད་ཅིག་མ་བཅུ་དུག་གི་བདག་ཉིད་ནི། ཐམས་ཅད་ཤེས་
 པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་སུ་མཐོང་བའི་ལམ་ཡིན་ནོ། ༡༢

བདེན་པའི་ནམ་པ་གང་ཡིན་ཞེ་ན།

གཞུགས་དྲག་མ་ཡིན་མི་དྲག་མིན། ।

མཐའ་ལས་འདས་དང་ནམ་དག་དང་། ।

མ་སྐྱེས་མ་འགགས་ལ་སོགས་དང་། ।

མཁའ་འབྱོར་ཆགས་པ་སྤངས་པ་དང་། (༡༣) ।

ཡོངས་ས་འཛིན་ལས་གྲོལ་བ་དང་། ।

ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་བཟོད་མེད་དང་། ।

གང་སྤྱིར་འདི་དོན་བཟོད་པ་ཡིས། ।

གཞན་ལ་སྤྱིན་དུ་མེད་པ་དང་། (༡༤) ।

མཚན་ བ—(སྟེ) ཡིན་ནོ།¹ (སྟེ) བསྐྱེལ་²

དམིགས་པ་མེད་པར་བྱེད་པ་དང་།
ཤིན་དུ་ནམ་དག་ནད་མི་འབྱུང་།
ངན་སྒོར་ཆད་དང་འབྲས་བྱ་ནི།
མངོན་དུ་བྱ་ལ་མི་རྟོག་ཉིད། (༡༧) །

མཚན་མ་དག་དང་མ་འབྲེལ་དང་།
དངོས་དང་མིང་དང་གཉིས་པོ་ལ།
ཤེས་པ་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ནི།
ཀུན་ཤེས་ཉིད་ཀྱི་སྐད་ཅིག་མ། (༡༨) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་ཏེ། རྩོད་ཉིད་མེད་པའི་སྤྱིར་གཞུགས་ལ་
སོགས་པ་དྲག་པ་དང་མི་རྟོག་པ་ཉིད་དང་བྲལ་བས་ན། དྲག་པ་ཡང་མ་
ཡིན་མི་དྲག་པ་ཡང་མ་ཡིན་པ་དང་། སྤྱུག་བསྐྱེལ་བ་དང་སྤྱུག་བསྐྱེལ་
བ་མ་ཡིན་པ་དང་བྲལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་དྲག་པ་དང་ཆད་པའི་མཐའ་དང་བྲལ་བ་
དང་། རྩོད་པ་དང་མི་རྩོད་པ་དང་བྲལ་བའི་སྤྱིར་ནམ་པར་དག་པ་དང་།
བདག་དང་བདག་མེད་པའི་རྩོད་མ་ཡིན་པས་མ་སྐྱེས་པ་དང་། མ་
འགགས་པ་དང་། ཀུན་ནས་རྟོན་མོངས་པ་མ་ཡིན་པ་དང་། ནམ་པར་
བྱང་བ་མ་ཡིན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་ནི། སྤྱུག་བསྐྱེལ་གྱི་བདེན་པའི་
ནམ་པ་དག་ཡིན་ནོ།

རྒྱ་དང་བྱ་མ་ཡིན་པ་གསོག་ཉིད་ཀྱི་སྤྱིར། ནམ་མཁའ་དང་འདྲ་
བ་དང་། ཀུན་འབྱུང་བ་དང་། ཀུན་འབྱུང་བ་མེད་པ་དང་མི་ལྷན་པའི་
སྤྱིར། རྟོན་མོངས་པ་དང་ཉེ་བའི་རྟོན་མོངས་པ་ཐམས་ཅད་སྤངས་པ་དང་།
རབ་དུ་སྐྱེ་བ་དང་རབ་དུ་མི་སྐྱེ་བ་དང་མ་འབྲེལ་བས་ཡོངས་ས་འཛིན་པ་ལས་
གྲོལ་བ་དང་། ཀྱིན་དང་ཀྱིན་མ་ཡིན་པ་ལས་ནམ་པར་གྲོལ་བའི་སྤྱིར་རང་
གི་རྩོད་པ་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་ཀུན་འབྱུང་བའི་བདེན་པ་ཡིན་ནོ།

གང་གི་ཕྱིར་¹ འགོག་པ་དང་འགག་པ་མེད་པ་དང་མ་འབྲེལ་པ་རེད་
 ཕྱིར། འགོག་པའི་བདེན་པའི་དོན་ཚིག་དུ་བཟོད་པས་རྒྱད་ཀའན་ལ་ཕྱིན་
 ཏུ་མེད་པ་དང་། ཞི་བ་དང་མ་ཞི་བ་མེད་པས་དཔྱིག་ས་པ་མེད་པར་བྱེད་
 པ་དང་། བྱ་ནོམ་པ་དང་བྱ་ནོམ་པ་མ་ཡིན་པ་དང་བྲལ་བའི་ཕྱིར། མཐའ་
 གཉིས་ལས་འདས་ཤིང་ནམ་པར་དག་པ་དང་། དེས་པར་འབྱུང་བ་དང་
 དེས་པར་འབྱུང་བ་མེད་པ་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་ནད་ཐམས་ཅད་མི་སྦྱོ་བ་ཞེས་
 བྱ་བ་ནི་འགོག་པའི་བདེན་པ་ཡིན་ནོ།

ལས་དང་ལས་མ་ཡིན་པ་དང་བྲལ་བའི་ཕྱིར། ངན་སྤོང་ཆད་པ་
 དང་། རིག་ས་པ་དང་རིག་ས་པ་མ་ཡིན་པ་དང་མ་འབྲེལ་པའི་ཕྱིར་འབྲས་
 བྱ་མངོན་སུམ་དུ་བྱ་བའི་དོན་གྱིས་ཐམས་ལ་ནམ་པར་མི་དོག་པ་ཉིད་དང་།
 སྐྱབ་པ་དང་སྐྱབ་པ་མ་ཡིན་པ་ལས་ནམ་པར་གྲོལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་ཆོས་ཐམས་
 ཅད་ཀྱི་མཚན་མ་དག་དང་མ་འབྲེལ་བ་དང་། དེས་པར་འབྱིན་པ་དང་དེས་
 པར་འབྱིན་པ་མ་ཡིན་པ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་བཟོད་པར་བྱ་བ་དང་ཟོད་པར་བྱེད་
 པའི་ངོ་བོའི་མཚན་ཉིད་ཤེས་བྱ་དང་སྒྲ་གཉིས་ལ་ཤེས་པ་སྦྱོ་བ་མེད་པ་ཞེས་
 བྱ་བ་ནི་ལས་གྱི་བདེན་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལྟ་བུའི་ནམ་པ་ཅན་གྱི་ཀུན་ཤེས་པ་ཉིད་
 ཀྱི་སྒྲ་ཅིག་མ་དེ་དག་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ཀྱི་མཐོང་བའི་ལས་
 ཡིན་ནོ། །ཉན་ཐོས་ནམས་ཀྱིས་དེ་ལས་བརྗོད་པ་མི་དག་པ་ལ་སོགས་
 པའི་ནམ་པ་དག་དུ་བསྐོས་པར་བྱ་བ་ནི་ཀུན་ཤེས་པ་ཉིད་ལ་མཐོང་བའི་ལས་
 ཡིན་ནོ། །ཉན་ཐོས་ཀྱི་ལས་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པར་
 བྱ་བ་ཡིན་གྱི། མངོན་དུ་བྱ་བ་ནི་མ་ཡིན་པས་སྒོམ་པའི་ལས་ནི་མ་བརྟན་
 ཏོ། ། ༡༩-༢༥

དེ་ལྟར་བྱས་པར་བརྟན་ནས། དོན་མཐའ་དག་རྟོག་པར་བྱེད་པ་
 ཉིད་ཀྱིས་ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་གསུམ་མཇུག་བརྟུ་བར།

དེ་ལྟར་འདི་དང་ཡང་འདི་དང་།

ཡང་འདི་ཡིན་དེ་ནམ་གསུམ་པོ།

འདི་ནི་གནས་སྐབས་གསུམ་པོ་དག

རྫོགས་པར་ཡོངས་སུ་བསྟན་པ་ཡིན། (༡༩) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། བཤད་མ་ཐག་བཞི་ཚུལ་དུ་ནམ་བ་

ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་འདི་དང་། ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་འདི་དང་། ཐམས་

ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་འདི་སྟེ། དེ་ལྟར་ལེབ་གསུམ་གྱི་ནམ་བ་གསུམ་པོ་ཡོངས་

སུ་རྫོགས་པར་མཛད་པ་ཡིན་ནོ། ༡༩

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་ཕྱིན་པའི་མན་ངག་གི་བསྟན་བཅོས་མངོན་

པར་རྫོགས་པའི་རྒྱན་ཅེས་བྱ་བ་ལས། སྐབས་གསུམ་པའི་འགྲེལ་བའོ། །

༥ ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་གསུམ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ནི། དབང་དུ་བྱ་

བའི་ཕྱིར་ཡང་ནམ་བ་ཐམས་ཅད་དང་ལམ་དང་གཞི་ཤེས་པ་བསྐྱུ་བའི་སྒོ་ནས།

ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་གསུམ་སྒོམ་པར་བྱེད་པས། ནམ་བ་ཀུན་མངོན་

པར་རྫོགས་པར་རྫོགས་པ།

གཞི་ཤེས་པ་ཡི་བྱེ་བྲག་ནམས།

ནམ་བ་ཞེས་བྱ་མཚན་ཉིད་དེ།

ཀུན་མཐུན་ཉིད་ནི་ནམ་གསུམ་གྱི་ར།

དེ་ནི་ནམ་བ་གསུམ་དུ་འདོད། (༢) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཏྲག་པ་ལ་སོགས་པར་འཛིན་པ་མི་མཐུན་

པའི་ཕྱོགས་ཀྱི་གཉེན་པོའི་ཚོས་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་མི་ཏྲག་པ་ལ་སོང་བ་ལ་

དམིགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་བྱེ་བྲག་ནམས་ནམ་བ་ཉིད་དུ་ནམ་པར་གཞག་པ་

ནི་མཚན་ཉིད་དེ། དེ་དག་ཀྱང་ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་ཐེ་བླ་ག་
གིས་ནམ་པ་གསུམ་ཁོ་ནར་བཞེད་དོ། ༡

ནམ་པ་ནམས་སྒྲིབ་བཞུན་ནས། ད་ནི་ཁྱད་པར་དུ།

མེད་པའི་ནམ་པ་ནས་བརྒྱུད་མེ། ।

མི་གཡོ་བ་ཡི་ནམ་པའི་བར། ।

བདེན་པ་སོ་སོ་ལ་བཞི་དང་། ।

ལས་ལ་དེ་ནི་བཙོ་ལྟར་བཤད། (༩) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དེ་ལ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་དབང་
དུ་བྱས་ནས། མེད་པ་དང་། མི་སྒྲིབ་པ་དང་། དཔེན་པ་དང་། མི་
བརྒྱུད་པ་དང་། གནས་མེད་པ་དང་། ནམ་མཁའ་དང་། བརྗོད་དུ་མེད་
པ་དང་། མིང་མེད་པ་དང་། འཕྲོ་བ་མེད་པ་དང་། མི་འཕྲོགས་པ་
དང་། མི་ཟད་པ་དང་། སྒྲིབ་པ་མེད་པའི་ནམ་པ་ལྟེ་བཅུ་གཉིས་ནི་གོ་རིམ་
བཞིན་དུ་སྒྲུབ་བཟུལ་ལ་སོང་པའི་བདེན་པ་གསུམ་གྱི་མི་དྲག་པ་ལ་སོགས་...
པའི་མཚན་ཉིད་དག་ཡིན་ནོ། །ཉོན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པའི་གཉེན་པོ་ཉིད་
དུ་ཟག་པ་མེད་པའི་ལས་གཅིག་དང་། ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་རང་
སངས་རྒྱས་ནམས་ཀྱང་བསྐྱུས་པས་དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་གི་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་
གཉེན་པོ་ཉིད་དུ་སྒྲོམ་པའི་ལས་ཟག་པ་དང་བཅས་པ་དང་ཟག་པ་མེད་པ་...
གཉིས་ཡིན་པས། ལས་ནམ་པ་གསུམ་སྟོ། །དེ་ལ་དང་པོ་ལ། བྱེད་
པ་པོ་མེད་པ་དང་། ཤེས་པ་པོ་མེད་པ་དང་། འཕྲོ་བ་མེད་པ་དང་།
འདུལ་བ་མེད་པའི་ནམ་པ་ལྟེ་བཞི་ནི། གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ལས་ལ་སོགས་
པའི་མཚན་ཉིད་དག་ཡིན་ནོ། །གཉིས་པ་ལ། མི་ལས་དང་། སྒྲིབ་
བཞུན་དང་། མིག་ཡོར་དང་། སྒྲིབ་ཁྱུ་དང་། སྒྲིབ་པའི་ནམ་པ་ལྟེ་
ལྟེ་ནི། གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་དང་། མ་སྒྲིམ་པ་དང་།
མ་འགགས་པ་དང་། གཞོད་མ་ནས་ཞི་བ་དང་། རང་བཞིན་གྱིས་རྒྱ་

ངན་ལས་དྲན་པའི་མཚན་ཉིད་སྒྲིབ་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་གཉེན་པོར་གྱུར་པ་
 དག་ཡིན་ནོ། །གསལ་པ་ལ། ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པ་དང་།
 རྣམ་པར་བྱང་པ་མེད་པ་དང་། གོས་པ་མེད་པ་དང་། སྒྲོས་པ་མེད་པ་
 དང་། རློས་པ་མེད་པ་དང་། མི་གཡོ་བའི་རྣམ་པ་སྟེ་དྲུག་ནི། གོ་
 རིས་བཞིན་དུ་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་དང་། རྣམ་པར་
 བྱང་པ་དང་། ཉོན་མོངས་པའི་བག་ཚེད་དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་
 པའི་སྒྲོས་པ་དང་། རང་གི་དྲོད་པ་དང་། ཡོངས་སུ་ཉམས་པར་རྣམ་
 པར་དྲིག་པ་རྣམས་ཀྱི་སོ་སོར་ངེས་པའི་གཉེན་པོར་གྱུར་པ་དག་ཡིན་ནོ། །
 དེ་ལྟར་ན་ ལམ་གྱི་བདེན་པ་ལ་རྣམ་པ་བཙོ་ལྟ་སྟེ། སྒྲིབ་ན་ཐམས་ཅད་ཤེས་
 པ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་ཉི་ཤུ་ཅེ་བདུན་ཡིན་ནོ། ། ༩

དེའི་འོག་དུ་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ།

གྱུ་དང་ལམ་དང་སྒྲུག་བསྐྱེལ་དང་།	
འགོག་པ་ལ་ནི་གོ་རིམ་བཞིན།	
དེ་དག་བརྒྱད་དང་བདུན་དང་ནི།	
ལྟ་དང་བཅུ་དྲུག་ཅེས་བསྒྲགས་སོ།	(3)

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་དང་ཅིག་ཤོས་
 ཀྱི་སྒྲོགས་ལ་བདེན་ནས། ཀུན་འབྱུང་བ་དང་། ལམ་གྱི་བདེན་པ་དག་
 ནི་གྱུ་ཡིན་ལ། སྒྲུག་བསྐྱེལ་དང་། འགོག་པའི་བདེན་པ་དག་ནི་འབྲས་
 བྱ་ཡིན་པར་དོན་གྱི་སྒྲོ་ནས་བཟུན་དེ། ཀུན་འབྱུང་བ་དང་། ལམ་དང་།
 སྒྲུག་བསྐྱེལ་དང་། འགོག་པའི་བདེན་པ་ལ། གྲངས་བཞིན་དུ་རྣམ་པ་
 བརྒྱད་དང་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་ཁྲིང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ། །དེ་ལ་འདྲོད་
 ཆགས་དང་བྲལ་བ་དང་། མི་གནས་པ་དང་། ཞི་བ་དང་། འདྲོད་
 ཆགས་མེད་པ་དང་། ཞེ་སྤང་མེད་པ་དང་། གཏི་ལྷག་མེད་པ་དང་།
 ཉོན་མོངས་པ་མེད་པ་དང་། མཐས་ཅན་མེད་པའི་རྣམ་པ་དག་ནི་གོ་

རེས་བཞིན་དུ་གྱུ་གང་ཡིན་པ་སྟེ། འདུན་པ་དང་། འདོད་ཆགས་དང་།
 དགའ་བ་དང་། ཀུན་འབྱུང་བ་གང་ཡིན་པ་སྟེ། འདོད་ཆགས་དང་།
 ཞེ་སྤང་དང་། གཏི་ཐུག་དང་། རབ་དུ་སྐྱེ་བ་གང་ཡིན་པ་སྟེ། ཀུན་
 དུ་རྟོག་པ་དང་། ཀྱེན་གང་ཡིན་པ་སྟེ། སེམས་ཅན་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ།
 དེ་ནམས་ཀྱི་གཉེན་པོར་གྱུར་པ་གསལ་དང་། གསུམ་དང་། གཅིག་དང་།
 གཅིག་སྟེ། དེ་ལྟར་ན་གྱུ་ལི་བདེན་པ་ལི་ནམ་པ་བརྒྱད་ཡིན་ནོ། །ཚད་
 མེད་པ་དང་། མཐའ་གཉིས་དང་མ་འབྲེལ་བ་དང་། བ་མི་དད་པ་དང་།
 མཚལ་དུ་འཛིན་པ་མེད་པ་དང་། ནམ་པར་མི་རྟོག་པ་དང་། གནམ་
 དུ་མེད་པ་དང་། ཆགས་པ་མེད་པ་ལི་ནམ་པ་དག་ནི། གོ་རམ་བཞིན་དུ་
 སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་གོ་སྐབས་འབྱེད་པ་ལི་ལམ་དང་། ཇི་ལྟར་སེམས་
 ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་གོ་སྐབས་འབྱེད་པ་དང་། རིགས་པ་གང་ཡིན་པ་དང་།
 ཇི་ལྟར་རིགས་པ་ཡིན་པ་དང་། སྐྱབ་པ་གང་ཡིན་པ་དང་། ཇི་ལྟར་
 སྐྱབ་པ་ཡིན་པ་དང་། དེས་པར་འབྱེན་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནམས་ཀྱི་ངོ་བོ་
 ཉིད། གཉིས་དང་གཉིས་དང་། གཉིས་དང་གཅིག་སྟེ། དེ་ལྟར་ན་ལམ་
 ཀྱི་བདེན་པ་ལི་ནམ་པ་བརྒྱད་ཡིན་ནོ། །མི་རྟག་པ་དང་། རྒྱལ་བསྐུལ་བ་
 དང་། སྤོང་པ་དང་བདག་མེད་པ་ལི་ནམ་པ་དང་། ལཱ་པ་མཚན་ཉིད་
 མེད་པ་ལི་ནམ་པ་ལི་ངོ་བོ་ཉིད་ནམས་ཉི། དེ་ལྟར་ན་རྒྱལ་བསྐུལ་གྱི་བདེན་
 པ་ལི་ནམ་པ་ལཱ་ཡིན་ནོ། །འགོག་པ་ལི་ནམ་པ་ལི་ངོ་བོ་ཉིད་ནེ་ནང་དང་ཕྱི་
 དང་གཉིས་ཀའི་དངོས་པོ་ནམས་དགག་པས། ནང་དང་ཕྱི་དང་གཉིས་ཀའི་
 སྤོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ནམ་པ་སྟེ། གསུམ་དང་། ཞེ་བའི་ནམ་པ་ལི་ངོ་བོ་ཉིད་
 བདགས་པ་ལི་བདག་སྤོང་པ་དང་། སྤོད་ཀྱི་འཛིག་རྟོག་དང་། རོན་དམ་
 པ་དང་། འདུས་བྱས་དང་། འདུས་མ་བྱས་དང་། རྟག་པ་དང་ཆད་
 པ་ལི་མཐའ་དང་འཁོར་བ་ཐོག་མ་དང་ཐ་མ་མེད་པ་དང་། རྟོགས་པ་ལི་ཚེས་
 རོར་བ་མེད་པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དགག་པས། སྤོང་པ་དང་། ཆེད་
 པོ་དང་། རོན་དམ་པ་དང་། འདུས་བྱས་དང་། འདུས་མ་བྱས་དང་།

མཐའ་ལས་འདས་པ་དང་། ཐོག་མ་དང་ཐ་མ་མེད་པ་དང་། རྟོང་བ་མེད་
 པ་སྟོང་བ་ཉིད་ཀྱི་ནམ་པ་སྟེ་བརྒྱད་དང་། བྱ་ཞོམ་པའི་ནམ་པ་གཞན་གྱིས་
 ཀུན་བདག་པའི་བྱེད་པ་པོ་དག་གི་པས། རང་བཞིན་སྟོང་བ་ཉིད་ཀྱི་ནམ་
 པ་དང་། དེས་པར་འབྱུང་བའི་ནམ་པ་ཡུལ་དུ་འབྱུལ་བའི་བདག་ཉིད་
 བདག་པའ་དང་། མཚན་ཉིད་དང་། དུས་སྟུ་འབྱུལ་བ་ནམས་དག་གི་
 པས། ཆོས་ཐམས་ཅད་དང་། རང་གི་མཚན་ཉིད་དང་། མི་དམིགས་
 པ་སྟོང་བ་ཉིད་ཀྱི་ནམ་པ་སྟེ་གསུམ་དང་། དེས་པར་འབྱུང་བའི་ནམ་པ་
 ཁོ་ན་ངོ་བོ་ཉིད་དག་གི་པས་དངོས་པོ་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་སྟོང་བ་ཉིད་ཀྱི་……
 ནམ་པ་གཅིག་སྟེ། དེ་ལྟར་ན་འགོག་པའི་བདེན་པའི་ནམ་པ་ནི་བཅུ་དྲུག་
 ཡིན་ལ། སྟེར་ན་ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་ནམ་པ་སུམ་ཅུ་ཅ་དྲུག་ཡིན་ནོ། ། ༢

དེའི་འོག་དུ་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་ཀྱི་ནམ་པ།

དྲན་པ་ཉིད་གཞན་གི་ནམ་པ་རྒྱུད་སྟེ། །

སངས་རྒྱས་ནམ་པའི་མཐར་ཐུག་ནམས། །

ལས་གྱི་བདེན་པའི་རྗེས་མཐུན་པར། །

ཀུན་མཆིན་གསུམ་དུ་སྟེ་བས་ན། (༧) །

སྟོབ་མ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དང་། །

སངས་རྒྱས་ནམས་ལ་རིམ་བཞིན་དེ། །

སུམ་ཅུ་བདུན་དང་སུམ་ཅུ་བཞི། །

སུམ་ཅུ་ཅ་དྲུག་དག་དུ་བཞེད། (༨) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དྲན་པ་ཉིད་པར་གཞན་གི་ནམ་པ་རྒྱུད་སྟེ།
 སངས་རྒྱས་ཀྱི་ནམ་པའི་མཐར་ཐུག་པ་ནམས་ནི་ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་……
 གསུམ་གྱིས་བརྟུ་ས་པའི་ལས་ཡིན་པའི་སྟོན་ས། ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆིན་
 པ་ཉིད་ཀྱིས་འབགས་པའི་གང་ཟག་ཐམས་ཅད་བརྟུ་ས་པའི་སྟེར། བྱང་མ་
 བཞིན་དུ་ཉན་ཐོས་ནམས་ལ་ནམ་པ་སུམ་ཅུ་ཅ་བདུན་དང་། བྱང་ཆུབ་

སེམས་དཔའ་རྣམས་ལ་སྐུ་ཕྱེ་བའི་དང་སངས་ཀྱིས་རྣམས་ལ་སྐུ་ཕྱེ་བའི་
 དགུར་བཞེད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ལ་དང་
 བོར་དངོས་པོ་ལ་ཡོངས་ས་རྟོག་པའི་ལམ་། བཞེད་པ་བཞི་ལ་འཇུག་པར་
 བྱ་བའི་ཕྱིར། ལུས་དང་ཚོར་བ་དང་སེམས་དང་། རྩིས་རང་དང་
 སྤྱིའི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་བརྟགས་པ་རྟན་པ་ཉི་ཤེས་པ་གཞག་པའི་རྣམ་
 པ་བཞིའོ། །

དེའི་འོག་དུ་ཉུགས་པ་ལ་བཙོན་འགྲུས་འབྱུང་བས་ཚོལ་བ་ལས་
 བྱུང་བའི་ལམ་ལ་མི་དགེ་བ་དང་དགེ་བ་སྦྱེས་པ་དང་མ་སྦྱེས་པ་དག་གོ་རིམ་
 བཞིན་དུ་ཡང་དག་པར་སྦྱོང་བ་དང་། མི་བསྐྱེད་པ་དང་། སྦྱེལ་བ་དང་།
 བསྐྱེད་པའི་རྒྱའི་བཙོན་འགྲུས་ཡང་དག་པར་སྦྱོང་བའི་རྣམ་པ་བཞིའོ། །

བཙོན་འགྲུས་དང་ལྷན་པ་ནི་སེམས་ལས་སུ་བྱུང་བ་ཉིད་ར་བྱེད་པས།
 ཉིང་ངེ་འཛིན་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བའི་ལམ་ལ། འདྲན་པ་དང་། བཙོན་འགྲུས་
 དང་། སེམས་དང་། དབྱེད་པའི་ཉིང་ངེ་འཛིན་སྦྱོང་བའི་འདྲ་བྱེད་དང་
 ལྷན་པའི་རྩུ་འབྲུལ་གྱི་ཀླང་པའི་རྣམ་པ་བཞིའོ། །

སེམས་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་བྱས་པ་ལ་རྩོ་བ་དང་ཅི་མོའི་སྦྱོར་བ་
 འབྱུང་བས་མངོན་པར་རྟོགས་པར་སྦྱོར་བའི་ལམ་ལ་རྩོ་བ་དང་ཅི་མོའི་ངོ་བོ་
 ཉིད། དད་པ་དང་། བཙོན་འགྲུས་དང་། དྲན་པ་དང་། རིང་ངེ་
 འཛིན་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་དབང་པོའི་རྣམ་པ་ལྔའོ། །

རྩོ་བ་ལ་སོགས་པ་ཐོབ་པ་ལ་བཟོད་པ་དང་ཚོས་ཀྱི་བཞེག་འབྱུང་
 བས་མངོན་པར་རྟོགས་པ་དང་འབྲེལ་བའི་ལམ་ལ་བཟོད་པ་དང་ཚོས་མཚོག་
 གྱི་ངོ་བོ་ཉིད། དད་པ་དང་། བཙོན་འགྲུས་དང་། དྲན་པ་དང་། ཉིང་
 ངེ་འཛིན་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་སྦྱོབས་ཀྱི་རྣམ་པ་ལྔའོ། །

མཚན་ ༩—(སྒྲི) ལ་^༡ (སྒྲ) རིམ་ལ་^༢ (སྒྲི) (སྒྲ) རྩུང་

རྩོམ་པ་སོགས་པ་བཞི་རྟོགས་པ་ལ་བདེན་པ་མཐོང་བའི་ལས་འབྱུང་
 བས། མངོན་པར་རྟོགས་པའི་ལས་ལ་རྟན་པ་དང་། ཆོས་རབ་ཏུ་ནམ་
 བར་འབྱེད་པ་དང་། བཙུན་འབྱུང་དང་། དགའ་བ་དང་། ཤིན་ཏུ་
 རྒྱུངས་པ་དང་། ཉིང་ངེ་འཛིན་དང་། བདང་སྒྲོམས་ཡང་དག་བྱང་ཆུབ་
 གྱི་ཡན་ལག་གི་ནམ་པ་བདུན་པོ་॥

བདེན་པ་མཐོང་བ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ལ་སྒྲོམ་པའི་ལས་འབྱུང་བས།
 ནམ་བར་དག་པར་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ལས་ལ་ཡང་དག་པའི་ལྟ་བ་དང་།
 རྟོག་པ་དང་། ངག་དང་། ལས་གྱི་མཐའ་དང་། འཛོལ་བ་དང་། ཚོལ་
 བ་དང་། རྟན་པ་དང་། ཉིང་ངེ་འཛིན་འབགས་པའི་ལས་ཡན་ལག་བརྒྱད་
 གྱི་ནམ་པ་བརྒྱད་པོ། དེ་ལྟར་ན་སྒྲོབ་མ་ནམས་ལ་ཀུན་ཤེས་པ་ཉིད་གྱི་ལས་
 གྱི་རྟོན་ཅན་གྱི་ནམ་པ་སུམ་ཅུ་ཅ་བདུན་ཡིན་པོ་॥

ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ལ་གཉེན་པོའི་ལས། ལྟ་བས་བྱས་པའི་གཉེན་
 པོ་དང་། དེའི་སྒྱུ་མཛན་གྱི་ནམ་པར་རྟོག་པའི་གཉེན་པོ་དང་། ཁམས་
 གསུམ་པ་ལ་སྒྲོན་པའི་གཉེན་པོ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་གོ་རིམ་...
 བཞེན་ཏུ་སྒྲུང་བ་དང་། བདག་མེད་པའི་ནམ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ནི་ནམ་པར་
 བར་པའི་སྒོ་དང་པོ་འོ། །འགོག་པ་དང་། ལས་གྱི་བདེན་པའི་ནམ་པའི་
 ངོ་བོ་ཉིད་ནི་གཉིས་པའོ། །མི་དྲག་པ་དང་། ལྷག་བསྐལ་བ་དང་། ཀུན་
 འབྱུང་བའི་བདེན་པའི་ནམ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ནི་གསུམ་པ་སྟེ། དེ་ལྟར་ན་ནམ་
 བར་མར་པའི་སྒོ་གསུམ་གྱི་ནམ་པ་གསུམ་མོ་॥

སྒྲུབ་པའི་ལས་ལ། གཞུགས་གྱི་འདུ་ཤེས་ནས་པར་མ་བཤིག་
 པ་དང་ནམ་པར་བཤིག་པའི་སྒྱིར། གོ་རེས་བཞེན་ཏུ་ནང་གཞུགས་ཅན་དང་
 གཞུགས་ཅན་མ་ཡིན་པར་སྒྱེ་རོལ་གྱི་གཞུགས་ནམས་ལ་རྟོའོ་ཞེས་བྱ་བ་...
 སྒྲུབ་པའི་སྒྱིབ་པའི་གཉེན་པོར་ནམ་པར་མར་པ་འདྲི་གཉིས་དང་། གཞུགས་

སྤྱུག་པ་དང་མི་སྤྱུག་པ་སྤྱུལ་པ་ལ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་དགའ་བ་དང་མི་དགའ་བའི་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་དེ་དག་གི་གཉིན་པོར་སྤྱུག་པའི་ནམ་པར་ཐར་...
པའི་སྒོ་ལུས་ཀྱིས་མངོན་སམ་ད་བྱས་ནས་ཐོགས་པར་བྱས་དེགནས་སོ་ཞེས་
བྱ་བ་ནམ་པར་ཐར་པ་གཅིག་སྟེ། དེ་ལྟར་ན་ནམ་པར་ཐར་པའི་སྒོ་ནམ་པ་
གསལ་མོ།

མཐོང་བའི་ཆོས་ལ་བདེ་བར་གནས་པའི་ལམ་ལ་ཐར་པ་དང་མཐུན་
པར་གནས་པའི་ལམ་གྱི་རང་བཞིན་ལ་གཟུགས་མེད་པའི་སྒྲིམས་པར་འཇུག་
པའི་ནམ་པ་བཞི་དང་ཞི་བར་གནས་པའི་ལམ་གྱི་རང་བཞིན་ལ་འདྲ་ཤེས་དང་
ཆོར་བ་འགོག་པའི་ནམ་པ་གཅིག་སྟེ། དེ་ལྟར་ན་ནམ་པ་ལྟའོ།

འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ལམ་ལ་བསམ་གཏན་བཞི་དང་གཟུགས་
མེད་པ་དང་འགོག་པའི་སྒྲིམས་པར་འཇུག་པ་དག་སྟེ་དགྲའོ།

སྒྲོང་བའི་ལམ་ལ་བར་ཆད་མེད་པའི་ལམ་གྱི་ནམ་པ་བདེན་པ་བཞིས་
བསྐྱས་པ་ཉོན་མོངས་པ་དང་མི་ལྡན་པའི་མཚན་ཉིད་བཞིའོ།

སངས་བྱེད་ཉིད་ཀྱི་ལམ་ལ་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་
པ་ནམ་པ་བཅུ་སྟེ། དེ་ལྟར་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ལ་ལམ་ཤེས་
པ་ཉིད་ཀྱི་ལམ་གྱི་རྟེན་ཅན་གྱི་ནམ་པ་སུམ་ཅུ་ཅེ་བཞིའོ།

ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་ཀྱི་ནམ་པ་ནི་ཤིན་དུ་ཕུལ་དུ་བྱང་བའི་
སྦྱིར་བྱན་མོང་མ་ཡིན་པའི་ལམ་གཅིག་ལུ་ཁོ་ན་ཡིན་དེ། དེ་ལ་ནི་གནས་
དང་གནས་མ་ཡིན་པ་དང་། ལས་ཀྱི་ནམ་པར་སྦྱིན་པ་དང་། མོས་པ་
སྒྲ་ཆོགས་དང་། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དུ་མ་དང་། དབང་པོ་མཆོག་དང་
མཆོག་མ་ཡིན་པ་དང་། ཐམས་ཅད་དུ་འགྲོ་བའི་ལམ་དང་། ཀུན་ནས་
ཉོན་མོངས་པ་དང་ནམ་པར་བྱང་བ་དང་། སྦྱོན་གྱི་གནས་རིམ་སུ་རྟེན་པ་

མཚན་ ༩—(གསེར་) པ་ནམ་¹

དང་། འཆི་འཕོ་དང་སྒྲེ་བ་དང་། ཟག་པ་ཟད་པ་མཁུན་པའི་སྒྲོབས་ཀྱི་
ནྟམ་པ་བཅུ་དང་།

ང་གི་སངས་རྒྱས་སོ་ཞེས་བདག་ཉིད་ཞལ་གྱིས་འཆེས་པ་དང་། འདོད་
ཆགས་ལ་སོགས་པ་བར་ཆད་བྱེད་པ་ཉིད་ཀྱི་བཟོད་པ་དང་། ཐམས་ཅད་
ཤེས་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པའི་ལས་ངེས་པར་འབྱུང་བ་ཉིད་ཀྱི་རབ་དུ་བསྟན་པ་
དང་། བདག་ཉིད་ཀྱི་ཟག་པ་ཟད་པ་ཉིད་ཀྱི་ཞལ་གྱིས་བཞེས་པ་ལ་གྲོལ་
བ་པོ་མེད་པས་མི་འཇིགས་པའི་ནྟམ་པ་བཞི་དང་།

ནྟམ་གྲངས་དང་། ཆོས་ཀྱི་མཚན་ཉིད་དང་། ཡལ་གྱི་སྐད་དང་།
ཆོས་རབ་དུ་དབྱེ་བའི་ཡལ་ལ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ཆོས་དང་། རོན་དང་། ངེས་
པའི་ཆིག་དང་། སྒྲོབས་པ་སོ་སོ་ཡང་དག་པར་རིག་པའི་ནྟམ་པ་བཞི་དང་།

འཁྲུལ་པ་དང་། ཅ་ཅོ་དང་། དྲན་པ་ཉམས་པ་དང་། ཐུགས་
མཉམ་པར་མ་བཞག་པ་དང་། ཐ་དད་པ་ཉིད་ཀྱི་འདུ་ཤེས་དང་། སོ་
སོར་མ་བདགས་པའི་བདང་སྒྲོམས་མི་མངའ་བའི་ནྟམ་པ་དུག་དང་།

འདུན་པ་དང་། བཙོན་འགྲུས་དང་། དྲན་པ་དང་། ཉིང་ངེ་
འཛིན་དང་། ཤེས་རབ་དང་། ནྟམ་པར་གྲོལ་བ་ལས་ཉམས་པ་མི་མངའ་
བའི་ནྟམ་པ་དུག་དང་།

སྐྱུ་དང་གསུང་དང་ཐུགས་ཀྱི་འཕྲིན་ལས་ནྟམས་ཡེ་ཤེས་སྒྲོན་དུ་འགོ་
ཞིང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་རྗེས་སུ་འབྱང་བའི་ནྟམ་པ་གསུམ་དང་།

འདས་པ་དང་། མ་འདྲེས་པ་དང་། ད་ལྟར་བྱུང་བ་ལ། མ་
ཆགས་མ་ཐོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ནྟམ་པ་གསུམ་སྟེ། དེ་ལྟར་སངས་རྒྱས་
ཀྱི་ཆོས་མ་འདྲེས་པ་བཙོ་བརྒྱད་ཀྱི་ནྟམ་པ་དག་དང་།

སངས་རྒྱས་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་བཤད་པའི་དེ་བཞིན་ཉིད་དང་། ཆོས་
ཐམས་ཅད་ལ་མངའ་བཞུར་བའི་རང་བྱུང་དང་། ནྟམ་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་

པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པའི་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཀྱི་ནམ་པ་གསལ་ཕྱེ། དེ་
ལྟར་ན་སངས་རྒྱས་ནམས་ཀྱི་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ཀྱི་ལམ་གྱི་...
དེན་ཅན་གྱི་ནམ་པ་ནི་སུས་ཅུ་ཅ་དགའོ།།

དེ་ལ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་ནམ་པ་ནི་ཉན་ཐོས་དང་བྱང་ཆུབ་
སེམས་དཔའི་བྱེ་བྲག་གིས། ལོ་རིམ་བཞིན་དུ་ཟག་པ་མེད་པ་དང་། ཟག་
པ་དང་བཅས་པ་དག་ཀྱང་ཡིན་ནོ། ། ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་ནམ་པ་ནི་བྱང་
ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་¹ ཀྱིས་ཉན་མེད་པ་ཤེན་དུ་མ་སྤངས་པའི་སྤྱིར་...
ཟག་པ་དང་བཅས་པ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ། ། །ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ཀྱི་
ལམ་གྱི་ནམ་པ་ནི་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཉན་མེད་...
པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་བག་ཆགས་དང་བཅས་དེ་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་...
སྤངས་པས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་མངའ་བསྐྱར་བའི་སྤྱིར་ཟག་པ་མེད་པ་ཁོ་ན་
དག་ཡིན་དེ། །ནམ་པ་ནམས་གཅིག་དུ་བསྐྱེམས་ན་ནམ་པ་བསྐྱེམ་ཅུ་ཅ་
གསལ་ཡོད་དོ།། ༥.༥

སྤྱིར་བ་ཁྱད་པར་ཅན་དག་གིས་ནམ་པ་ནམས་བསྐྱོམ་དགོས་ན་དེ་དག་
ཀྱང་སྤྱིར་བ་པོ་མེད་པར་བརྗོད་པར་མི་ལུས་པས་² ཉན་པ་ལ་སོགས་པའི་སྣོད་
སྤྱིར་བ་པོ་།

སངས་རྒྱས་ནམས་ལ་ལྷག་པར་བྱས། །

དེ་ལ་དག་པའི་ཅ་བ་བསྐྱེན། །

དག་པའི་བཤེས་ཀྱི་མགོན་བཅས་པ། །

འདི་³ ཉན་པ་ཡི་སྣོད་ཡིན་ནོ། (༥) །

སངས་རྒྱས་བསྐྱེན་དང་ཀྱན་འདི་དང་། །

སྤྱིན་དང་ཆུལ་བྱིམས་སོགས་སྤྱིད་པས། །

ལེན་དང་འཛིན་པ་ལ་སོགས་པའི།

སྟོན་དུ་དཔ་པ་ནས་མ་བཞིན་དོ། (ཉ) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། འདས་པ་དང་ད་ལྟར་བྱང་བའི་སངས་རྒྱས་
ནས་ལ་སྤྱིར་དགོ་བའི་ཅ་བ་བསྟན་ཅིང་སྤངས་པ་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་
པ་ནས་ལ་ལུས་ལ་སོགས་པའི་བསྟན་བཀུར་གྱིས་མཉེས་པར་བྱས་པ་ལ་
དང་། ཐེ་ཚཱ་བྱ་དོན་ཡོངས་ས་འདྲི་བ་དང་། སྟོན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་
རིམ་དུ་སྟོན་པ་བཅུ་སྟུག་པ་དང་ཐུན་པ། དགོ་བའི་བཤེས་གཉེན་དག་གིས་
བྱིན་གྱིས་བཟུབས་པ་ནས་ལ་ཞེ། གོ་རིམ་རིམ་བར་ནས་པའི་མཚན་ཉིད་ཅན་
གྱི་ཡུལ་འདྲིའི་གཞུང་ཉན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། དོན་མི་བཞེད་པ་དང་།
ཅུལ་བཞིན་ཡིད་ལ་བྱེད་པའི་སྟོན་ཉིད་ཡིན་པར་སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པ་
བཞིན་དོ། ༥.ཉ

དེ་ལྟར་སྟོར་བ་པོ་བསྟན་ནས་སྟོར་བ།

གཞུགས་ལ་སོགས་ལ་མི་གནས་ཕྱིར།

དེ་ལ་སྟོར་བ་བཀུག་པའི་ཕྱིར།

དེ་ཡི་དེ་བཞིན་ཉིད་ཟུང་ཕྱིར།

དེ་ནས་མ་གཏིང་དབག་དཀའ་བའི་ཕྱིར། (༤) །

དེ་དག་ཚད་མི་མེད་ཕྱིར་དང་།

ཆོགས་ཆེན་ཡུན་རིང་རྟོགས་པའི་ཕྱིར།

ལུང་བསྟན་ཕྱིར་མི་ཐོག་ཉིད་དང་།

ངེས་འབྱུང་བར་ཚད་མེད་བཅས་དང་། (༥) །

བྱང་ཆུབ་ཉིད་ལྟར་བ་དང་།

གཞན་དོན་འཕེལ་མེད་འབྱིབ་མེད་ཕྱིར།

ཚོས་དང་ཚོས་མིན་སོགས་མི་མཐོང་། །
 གཞུགས་སོགས་བསམ་མི་ཁྱབ་མི་མཐོང་། (༡༤) །
 གཞུགས་སོགས་དེ་ཡི་མཚན་མ་དང་། །
 དེ་ཡི་ངོ་བོ་ནམ་མི་དོག །
 འབྲས་བུ་རིན་ཆེན་སྦྱོན་བྱེད་དང་། །
 དེ་ནི་དག་པ་མཚམས་དང་བཅས། (༡༥) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་
 པ་ཉིད་གྱིས་མི་གནས་པ་དང་། དེ་དག་ལ་མི་སྦྱོར་བ་ཉིད་སྦྱོར་བ་ཡིན་པ་
 དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་དེ་དག་ཉིད་དེ་བཞིན་ཉིད་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་
 གྱིས་ཟབ་པ་དང་། གཏིང་དཔག་དཀའ་བ་དང་། ཚད་མེད་པ་ཞེས་བྱ་
 བ་དེ་ལྟར་དོགས་པ་ནམས་ཀྱི་གྲངས་བཞིན་དུ་གཞུགས་པ་སོགས་པ་ལ་མི་
 གནས་པ་དང་། མི་སྦྱོར་བ་དང་། ཟབ་པ་དང་། གཏིང་དཔག་དཀའ་
 བ་དང་། ཚད་མེད་པའི་སྦྱོར་བ་སྟེ་ལྔ་དང་། ཞེས་རབ་གྱི་པ་རྒྱ་དུ་བྱིན་
 པ་ལ་སྒྲག་པ་དང་མི་སྒྲག་པ་དང་། ཡང་དག་པར་འཛིན་པ་དང་། བར་
 ཚད་གྱི་ཚོས་སྦྱོང་བ་དང་། དྲག་དུ་ཚོས་སྦྱོང་བ་དང་། ཟག་པ་མེད་
 པའི་ཚོས་གསར་གྱེད་ཉིད་ཉིད་དང་། འབྲས་བུ་ཚོས་ཀྱི་རྩ་མའོན་པར་
 འབྱུབ་པ་དང་། ཚོས་ཀྱི་འཁོར་ལོ་རབ་དུ་སྦྱོར་བ་དང་། འབལ་བ་དང་
 འབྱིབ་པ་མི་མཐོང་བ་དང་། འདོད་པའི་ཁམས་ལ་མི་དམིགས་པ་དང་།
 གཞུགས་ལ་སོགས་པ་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པའི་ནམ་པར་རྒྱུ་པ་མེད་པ་དང་།
 གཞུགས་དང་། དེའི་མཚན་མ་དང་། དེའི་ངོ་བོ་ཉིད་དུ་ནམ་པར་མེད་ཀྱི་
 པ་དང་། འབྲས་བུ་དང་པོ་མཐོང་བ་དང་། གཞུགས་རབ་པར་དག་པ་
 དང་། ལོ་སྦྱོར་དུ་མའོན་པར་བཙོན་པ་མི་འདོར་བ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་
 པའི་སྒྲུབ་པ་དང་ལྟན་པ་ནམས་ཀྱི་གོ་རེམ་བཞིན་དུ། ཚོགས་ཆེན་བོམ་

ཡུན་རིང་པོ་ཞིག་ནས་མངོན་པར་རྫོགས་པར་འཛང་གྱི་བ་དང་། ལུང་བཟུན་
 བ་འཕྲོབ་པ་དང་། སྤྱིར་མི་སྟོག་པ་ཉིད་དང་། དེས་པར་འབྱུང་བ་དང་།
 བར་ཆད་མེད་པ་དང་། ཡང་དག་པར་མངོན་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་
 ལ་ཉེ་བ་དང་། སྤྱིར་ཉུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ་དང་། གཞན་
 གྱི་རོན་དང་། འཕྲེལ་བ་དང་། འགྲིབ་པ་མེད་པ་དང་། ཆོས་དང་
 ཆོས་མ་ཡིན་པ་ལ་སོགས་པར་མེད་མིགས་པ་དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་
 བ་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པའི་ནམ་པ་འགོག་པ་དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་
 པའི་དངོས་པོར་ནམ་པར་མི་ཉིག་པ་དང་། འབྲས་བུ་རིན་པོ་ཆེ་སྦྱིན་པ་དང་།
 རྣམ་པར་དག་པ་དང་། ས་མཛམས་ལ་སྦྱོར་བ་དང་ནམ་པ་བཅོ་ལྷ་ཉེ་སྦྱོར་
 བ་ཉི་ཤུ་ཡིན་པོ། ༥-༡༡

ཡོན་ཏན་མཐོང་བ་སྟོན་ཏུ་བདང་ན་སྦྱོར་བ་ནམས་ལ་ཡིན་ཏུ་གོམས་
 པར་བྱེད་པས་སྦྱོར་བའི་འོག་ཏུ་དེ་དག་གི་ཡོན་ཏན།

བདུད་ཀྱི་མཐུ་བཅོམ་ལ་སོགས་པ།

ཡོན་ཏན་ནམ་པ་བཅུ་བཞི་འོ།

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། བདུད་ཀྱི་མཐུ་བཅོམ་པ་དང་། སངས་
 རྒྱུས་ཀྱིས་དགོངས་ཤིང་མཁྱེན་པ་ཉིད་དང་། སངས་རྒྱུས་ཀྱིས་མངོན་
 སམ་ར་མཐོང་བ་དང་། ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དང་ཉེ་བར་
 གྱུར་བ་དང་། རོན་ཆེན་པོ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་དང་། ཡུལ་དབྱུད་པ་དང་།
 རྒྱུ་པ་མེད་པའི་ཡོན་ཏན་ཐམས་ཅད་རྫོགས་པ་དང་། སྦྱོར་བའི་སྦྱོར་བུ་
 ཉིད་དང་། མེ་ཕྱེད་པ་ཉིད་དང་། དགེ་བའི་ཅ་བ་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པ་
 རྩེ་བ་དང་། རྣམ་བཅས་པའི་རོན་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་ཏུ་སྦྱུབ་པ་དང་། འབྲས་
 བུ་བྱ་ཅན་པོ་ཡོངས་ས་འཛིན་པ་དང་། སེམས་ཅན་གྱི་རོན་སྦྱུབ་པ་དང་།
 དེས་པར་འཕྲོབ་པ་ཞེས་བྱ་བའི་ཡོན་ཏན་ནམས་ཏེ། བྱངས་བཞིན་ར་སངས་
 རྒྱུས་རྣམས་ཀྱིས་བྱིན་གྱིས་བཟུབས་པ་དང་། དགོངས་པ་དང་ཡེ་ཤེས་

ཀྱིས་གཟིགས་པ་དང་། ཉེ་བར་གྱུར་བ་དང་། ཕན་ཡོན་ཆེན་པོ་དང་།
 བྱ་བ་བྱེད་པ་དང་། གཉེན་པོ་འི་ཆོས་ཡོངས་ས་ཇོགས་པ་དང་། རྣམ་པ་
 བསམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ཀྱི་གདམ་བཤེད་པ་དང་། གྲོགས་མཛད་པ་དང་།
 དགའ་བ་ཀྱང་ཆེན་པོ་སྦྱེད་པ་དང་། དེའི་དམ་བཅས་པའི་ཆོག་ལ་ཇེས་ས་
 ཡི་རང་བ་དང་། ཆོས་ཟབ་མོ་མངོན་པར་འདོད་པ་དང་། སེམས་ཅན་
 གྱི་དོན་བྱེད་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་མ་རྩལ་དུ་སྦྱོར་བ་ཚང་བ་ཉིད་པ་ཞེས་
 བྱ་བ་དེ་དག་སྦྱོར་ཅི་མ་ལོག་པའི་སྦྱོར་བ་ལ་མངོན་པར་དགའ་བ་ལ་འབྱུང་
 ཞིང་འབྲོབ་པས་ཡོན་ཏན་བཅུ་བཞི་ཡོན་ནོ།།

དེའི་འོག་དུ་ཡང་གང་ཞིག་ཡོངས་ས་སྤངས་པས་སྦྱོར་བ་རྣམས་
 བསྐྱེམ་པར་བྱ་བ་སྦྱོར་བའི་བར་ཆད་བྱེད་པའི་སྦྱོར་གང་དག་ཅིག་ཡོན་ཞེ་ན།
 དེ་དག་གི་བར་ཆད་དུ་འགྱུར་བའི་སྦྱོར།

སྦྱོར་ནི་བཅུ་ཆེན་བཞིར་བཅས་པ།

དུག་དུ་ངེས་པར་དྲི་གས་པར་བྱ། (༡༩) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཆོགས་ཆེན་པོས་འབྲོབ་པ་དང་། སྦྱོབས་
 པ་ཏ་ཅང་གྱུར་བ་དང་། ལུས་ཀྱི་གནས་ངན་ལེན་དང་། སེམས་ཀྱི་གནས་
 ངན་ལེན་དང་། རིགས་པ་མ་ཡོན་པས་བསྦྱེད་པའི་ཁ་འདོད་བྱེད་པ་ལ་
 སོགས་པ་དང་། སྦྱོར་སྦྱོགས་པའི་རྒྱ་མཚན་འཛིན་པ་ཉིད་དང་། རྒྱ་ལ་
 མངོན་པར་ཞེན་པ་ཉམས་པ་དང་། རྒྱ་ནོམ་པའི་རོ་བྱང་བ་ཉམས་པ་དང་།
 རྣམ་པ་བསམས་ཅད་དུ་ཐེག་པའི་མཆོག་ཀྱན་དུ་འཛིན་པ་ཉམས་པ་དང་། དྲག་
 དུ་ཆེད་དུ་བྱ་བ་ཉམས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་བཅུ་ཆེན་དང་པོ་འོ།།

རྒྱ་དང་འབྲས་བུ་འབྲེལ་བ་ཉམས་པ་དང་། གོང་ན་མེད་པ་ཉམས་
 པ་དང་། ལུལ་རྣམ་པ་མང་པོ་ལ་རྣམ་པར་དྲི་གས་པའི་སྦྱོབས་པ་འབྱང་བ་
 དང་། ཡི་གེ་འབྲི་བ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། དེངས་པོ་མེད་པ་ལ་

མཆན་ བ།—(མེ) དོན་¹ འདི་² (ན) བ་མངོན་³

མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། ཡི་གེ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། ཡི་གེ་མེད་
པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། ཡུལ་ལ་སོགས་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དང་།
རྟེན་པ་དང་བཀྲར་བསྟེ་དང་ཚོགས་སུ་བཅད་པའི་རོ་བྱང་པ་དང་། ལས་མ་
ཡིན་པས་ཐབས་ལ་མཁས་པ་ཚོས་བ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་བཅུ་ཚན་གཉིས་པའོ།

གྲངས་བཞིན་དུ་ཉན་པ་པོ་དང་འཆད་པ་པོ་དག་སྡེ་མ་དང་སྡེ་མ་གང་
ཡང་རྒྱང་བ་དང་མངོན་པར་འབྲེལ་བས། འདུན་པ་དང་། སྟོམ་ལས་ཀྱིས་
ཉམས་པ་དང་། འདུན་པའི་ཡུལ་ཤ་དད་པས་ཉམས་པ་དང་། འདོད་ཆེན་
རྒྱང་བ་དང་འདོད་ཆེན་རྒྱང་བ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཉམས་པ་དང་། སྦྱངས་
པའི་ཡོན་ཏན་དང་ལྷན་པ་དང་མི་ལྷན་པ་དག་དང་། དགེ་བ་དང་དགེ་བ་མ་
ཡིན་པའི་ཆོས་ཉིད་དང་། ཀའོང་བ་དང་སེར་སྒྲ་བྱེད་པ་དང་། སྦྱིན་པ་
དང་མི་ལེན་པ་དང་། འགོ་སྟོས་པས་གོ་བ་དང་། རྣམ་པར་སྟོས་པས་
གོ་བ་ཉིད་དང་། བདོ་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་མངོན་པར་ཤེས་པ་དང་མངོན་
པར་མི་ཤེས་པ་ཉིད་དང་། ས་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་དུག་དང་ལྷན་པ་དང་། མི་
ལྷན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་བཅུ་ཚན་གསུམ་པའོ།

དེ་ཁོ་ན་བཞིན་དུ་ཐབས་དང་ཐབས་མ་ཡིན་པ་ལ་མཁས་པ་དང་།
གཞུངས་ཐོབ་པ་དང་མ་ཐོབ་པ་དག་དང་། ཡི་གེར་འབྲི་འདོད་པ་དང་ཡི་
གེར་འབྲི་མི་འདོད་པ་དག་དང་། འདོད་པའི་འདུན་པ་དང་བྲལ་བ་དང་
པ་བྲལ་བ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་བཞི་དང་། ངན་སོང་གི་འགྲོ་བ་ལ་སྦྱིར་སྦྱོགས་
པ་དང་། བདེ་འགྱོར་འགྲོ་བ་ལ་ཡིད་བདེ་བ་སྟེ་གཉིས་དང་། འཆད་པ་
པོ་དང་ཉན་པ་པོ་དག་སྡེ་མ་དང་སྡེ་མ་གང་ཡང་རྒྱང་བ་འབྲེལ་བས་གྲངས་...
བཞིན་དུ་གཅིག་བྱ་དང་། འཁོར་ལ་མངོན་པར་དགའ་བ་ཉིད་དང་། གོ་
སྐབས་སེ་འདྲིན་པ་ཉིད་དང་ཇེས་སུ་འབྲེལ་བར་འདོད་པ་ཉིད་དང་། ཟང་
ཟང་རྒྱང་ཟད་ཅས་འདོད་པ་ཉིད་དང་། དེ་སྦྱིན་པར་མི་འདོད་པ་ཉིད་དང་།

སྒྲིག་གེ་བར་ཆད་ཏུ་འགྱུར་བ་དང་མི་འགྱུར་བའི་སྒྲིགས་སུ་འགྲོ་བ་ཞེས་བྱ་
བ་བཞི་ཤི། བཅུ་ཚན་བཞི་པའོ།

དེ་བཞིན་ཏུ་སྒྲིག་གེ་བྱང་བའི་སྒྲིགས་སུ་འགྲོ་བ་དང་མི་འགྲོ་བ་དང་།
ཆོས་ཀྱི་ལ་ལ་སྒྲིགས་པས་དཀྱུགས་པའི་སྒྲིགས་སུ་འགྲོ་བ་དང་མི་འགྲོ་བ་
དང་། ཁྱིམ་ལྟ་བུས་ཡིན་མི་བདེ་བ་ཞེས་བྱ་བ་གསུམ་དང་། བདུད་གྲིས་
འབྱེད་པའི་སྒྲོད་བ་དང་། བཅོས་མ་ཉི་བར་སྐྱབ་བ་དང་། ཡུལ་རྫོང་ལྟ་
བ་བཞིན་མ་ཡིན་པར་དགའ་བ་བསྐྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་གཞན་གསུམ་ཤི། དེ་
ལྟར་ན་སྒྲིན་བཞི་བཅུ་ཙ་ཏུ་ག་ཡིན་ནོ། ༡༢

གོ་རིམ་བཞིན་ཏུ་ཡིན་ཏན་དང་སྒྲིན་ཁྲུང་བ་དང་རོར་བས་སྒྲོར་བ་
ནམས་བསྐྱོས་པར་བྱ་བ་ནི་མཚན་ཉིད་ཤེས་པ་སྒྲིན་ཏུ་འགྲོ་བ་ཅན་ཡིན་པས་
སྒྲིན་གྱི་འོག་ཏུ་དེ་དག་གི་མཚན་ཉིད།

གང་གིས་མཚོན་དེ་མཚན་ཉིད་ཏུ།
ཤེས་བྱ་དེ་ཡང་ནམ་པ་གསུམ།
ཤེས་པ་བྱུང་བར་བྱེད་བ་ཤི།
ངོ་བོ་ཉིད་གང་མཚོན་བྱ་ཡང་། (༡༣) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཤི། བྱེད་པར་སྐྱབ་པས་འདིས་སྒྲོར་བ་
ནམས་མཚོན་པར་བྱེད་པས་ན། ཤེས་པ་དང་། བྱེད་པར་དང་། བྱེད་
པ་དང་། ལས་སུ་སྐྱབ་པས་དེ་ནམས་མཚོན་པར་བྱ་བ་ཡིན་པས་ངོ་བོ་
ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་དེ། མཚན་ཉིད་ནི་ནམ་པ་བཞིན་ཤེས་པར་བྱའོ། ༡༣

དེ་ལ་ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་ཐམས་ཅད་མཆོན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་དབྱེ་
བས་ཐ་དད་པ་ལ། དེ་ཞག་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲོ་ནས།

དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འབྱུང་བ་དང་།
འཇིག་རྟེན་འཇིག་མེད་བདག་ཉིད་དང་།

སེམས་ཅན་སེམས་ཀྱི་སྒྲིད་པ་དང་། །

དེ་བརྒྱུས་པ་དང་ཕྱིར་ལྟས་དང་། (༡༧) །

མེ་ཟད་པ་ཡི་ནྟེས་པ་དང་། །

ཆགས་བཅས་སོགས་དང་གྱུ་ཆེན་དང་། །

ཆེན་པོར་གྱུར་དང་ཚད་མེད་དང་། །

ནྟེས་ཤེས་བཟུན་དུ་མེད་པ་དང་། (༡༨) །

སེམས་བཟུར་མེད་དང་ཤེས་པ་དེ། །

གཡོ་བ་ལ་སོགས་ཞེས་བྱ་དང་། །

དེ་ལས་གཞན་ཡང་དེ་དག་ནི། །

དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ནྟེས་བར་ཤེས། (༡༩) །

བྱུང་བས་དེ་བཞིན་ཉིད་རྟོགས་དེ། །

གཞན་ལ་བཟུན་པ་ཞེས་བྱ་འདི། །

ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་སྐབས་ཀྱི། །

ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་བརྒྱུས་པ་ཡིན། (༢༠) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།

དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འབྱུང་བ་དང་།

འཇིག་རྟེན་འཇིག་པ་མེད་པ་དང་།

སེམས་ཅན་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་སྒྲིད་པ་དང་།

སེམས་བརྒྱུས་པ་དང་།

སེམས་ནྟེས་བར་གཡོངས་པ་དང་།

སེམས་

མེ་ཟད་པའི་ནྟེས་པ་དང་།

སེམས་འདོད་ཆགས་དང་བཅས་པ་ལ་སོགས་

པ་དང་། སོགས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་སྐྱུས་བརྒྱུས་པ་སེམས་འདོད་ཆགས་དང་

བྱུང་བ་དང་། སེམས་གྱུ་ཆེན་པོ་དང་། སེམས་ཆེན་པོར་གྱུར་པ་དང་།

སེམས་ཚད་མེད་པ་དང་། སེམས་བཟུན་དུ་མེད་པ་དང་། སེམས་བཟུར་

མེད་པ་དང་། སེམས་གཡོ་བ་ལ་སོགས་པ་དང་། གཡོ་བ་ལ་སོགས་

པ་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ནྟེས་པ་ཅན་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་

ཉིད་རྟོགས་པ་དེ་གཞན་ལ་བཟུན་ཅིང་བདགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནྟེས་ཀྱི་……

ཤེས་པའི་ནམ་པའི་བྱེ་བྲག་བཅུ་དྲུག་གིས། ཚུལ་བཞིན་དུ་ཐམས་ཅད་ཤེས་
 པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲོར་བ་ནམས་ཇི་ལྟ་བུ་བཞིན་མཚན་པས་ན། ཤེས་པའི་མཚན་
 ཉིད་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་བསྐྱུས་པ་ཡིན་ནོ། ༡༥-༡༧

དེའི་འོག་དུ་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲོན་ནས།

སྒྲོར་ཉིད་མཚན་མ་མེད་བཅས་དང་།

སྒྲོན་པ་ནམ་པར་སྤངས་པ་དང་།

སྐྱེ་མེད་འགག་པ་མེད་སོགས་དང་།

ཆོས་ཉིད་ནམ་པར་འབྱུག་མེད་དང་། (༡༤) །

འདུ་མི་བྱེད་དང་ནམ་མི་རྟོག་

རབ་དབྱེ་མཚན་ཉིད་མེད་ཉིད་ལ།

ལམ་ཤེས་ཉིད་ཀྱི་སྐྱབས་ཀྱིས་ནི།

ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་ཡིན་པར་བཞིན། (༡༥) །

ཅས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། སྒྲོར་པ་དང་། མཚན་མ་མེད་པ་དང་།

སྒྲོན་པ་མེད་པ་དང་། སྐྱེ་བ་མེད་པ་དང་། འགག་པ་མེད་པ་དང་།

སོགས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་སྐྱུ་མ་བསྐྱུས་པ། ཀྱན་ནམ་ཉིན་མེད་པ་མེད་པ་དང་།

ནམ་པར་བྱང་བ་མེད་པ་དང་། དངོས་པོ་མེད་པ་དང་། རོ་བོ་ཉིད་དང་།

རྟོན་མེད་པ་དང་། ནམ་མཁའི་མཚན་ཉིད་དེ་དྲུག་དང་། ཆོས་ཉིད་ནམ་

པར་འབྱུག་པ་མེད་པ་དང་། འདུ་མི་བྱེད་པ་དང་། ནམ་པར་མི་རྟོག་པ་

དང་། རབ་དུ་དབྱེ་བ་དང་། མཚན་ཉིད་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནམས་

ཀྱི་ཤེས་པའི་ནམ་པའི་བྱེད་པར་བཅུ་དྲུག་གིས་ཇི་ལྟ་བུ་བཞིན་དུ་ལམ་ཤེས་

པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲོར་བ་དག་མཚན་པས་ན། ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་ལམ་ཤེས་པ་

ཉིད་ཀྱིས་བསྐྱུས་པ་ཡིན་ནོ། ༡༤-༡༥

དེའི་འོག་དུ་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆོན་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲོན་ནས།

དེ་ནི་ཉིད་ཀྱི་ཚེས་¹བརྟེན་ནས། 21 |

གནས་དང་གྲས་པར་བྱ་བ་དང་། |

ཁྲི་མ་ཉིད་དང་མཉེས་པ་དང་། |

དེ་ལ་མཚན་དང་བྱེད་མེད་དང་། (20) |

ཀུན་དུ་འཕྱག་མཁྱེན་གང་ཡིན་དང་། |

མ་མཐོང་ཕྱོད་པར་མཛད་པ་དང་། |

འཛིག་རྟེན་སྟོང་ཉིད་ནས་པ་དང་། |

བཞིན་དང་ཤེས་མཛད་མངོན་སྲུང་མཛད། (21) |

བསམ་མི་བྱུང་དང་ནི་ཉིད་སྟོན། |

འཛིག་རྟེན་འདུ་ཤེས་འགོག་པ་ལ། |

ནས་པ་ཀུན་མཁྱེན་ཚལ་ལ་ནི། |

ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་ཅེས་བཤད་དོ། (22) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དེ་ཉིད་ཀྱི་ཚེས་
ལ་མངོན་པར་བརྟེན་ནས་གནས་པ་དང་། གྲས་པར་བྱ་བ་དང་། ཁྲི་མར་བྱ་
བ་དང་། མཉེས་པར་བྱ་བ་དང་། མཚན་པ་དང་བྱེད་པ་མེད་པ་ཉིད་དང་།
ཐམས་ཅད་དུ་འགྲོ་བ་དང་། མ་མཐོང་བའི་དོན་སྟོན་པ་དང་། འཛིག་རྟེན་
སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ནས་པ་དང་། འཛིག་རྟེན་སྟོང་པ་ཉིད་དུ་བཞིན་པ་དང་།
འཛིག་རྟེན་སྟོང་པ་ཉིད་དུ་ཤེས་པར་མཛད་པ་དང་། འཛིག་རྟེན་སྟོང་པ་
ཉིད་དུ་མཐོང་བར་མཛད་པ་དང་། བསམ་བྱེས་མི་བྱུང་པ་ཉིད་དུ་སྟོན་པ་
དང་། ནི་བ་ཉིད་སྟོན་པ་དང་། འཛིག་རྟེན་འགོག་པ་དང་། འདུ་ཤེས་
འགོག་པ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནས་ཀྱི་ཤེས་པའི་ནས་པའི་བྱེ་བྲག་བཅུ་དྲུག་.....
གིས་ཇི་ལྟར་བཞེད་དུ་ནས་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་སྟོར་བ་དག་.....

དམིགས་པ་རྟེན་དང་བཅས་པ་དང་། །

མཐའ་དག་པ་དང་ཡོངས་འཛིན་དང་། (༣༥) །

རོ་བྱང་མེད་དང་ཁྱད་པར་ནི། །

བཅུ་དྲུག་བདག་ཉིད་ཤེས་བྱ་སྟེ། །

གང་གི་ལས་ནི་གཞན་དག་ལས། །

ཁྱད་དུ་འཕགས་པས་ཁྱད་པར་ལས། (༣༦) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་ཀྱིས་
ལ་སོགས་པས་ལོགས་པར་ཡོངས་སུ་བརྒྱུད་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་
བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ཉིད་དང་། མི་མཉམ་པ་ཉིད་དང་། གཞལ་བ་
ལས་ཡང་དག་པར་འདས་པ་དང་། བགྲང་བ་ལས་ཡང་དག་པར་འདས་
པ་དང་། འཕགས་པའི་གང་ཟེག་ཐམས་ཅད་སྟུང་བ་དང་། སྦྱོར་བྱ་
མཁས་པས་རིག་པར་བྱ་བ་ཉིད་དང་། ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་སྟོན་
ཡུལ་ལ་ཡིན་པའི་དངོས་པ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་དང་། རང་གི་ལུགས་ལ་
སྟོས་པའི་མངོན་པར་ཤེས་པ་ཤིན་དུ་རྒྱུར་པའི་ཤེས་པ་དང་། ཀྱན་རྫོབ་
དང་རོན་དམ་པའི་བདེན་པ་ལ་བདེན་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་བྲི་བ་མེད་པ་དང་།
གང་བ་མེད་པའི་ངོ་བ་དང་། འཁོར་གསུམ་ནམ་པར་དག་པས་སྦྱིན་པ་
ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་སྦྱོན་པ་དྲུག་དུ་རབ་དུ་སྦྱབ་པ་དང་། ཡང་དག་
པའི་སྟོན་བས་བསྐལ་བ་དུ་མར་བསྐྱབས་པའི་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་
ཡང་དག་པར་འགྱུབ་པ་དང་། ནམ་པར་མི་རྟོག་པར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་
དམིགས་པ་དང་། ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་
རྟེན་དང་། སྟོན་ལས་ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་
པའི་གྲུའི་ཆོགས་པ་དང་། དག་པའི་བཤེས་གཉེན་གྱི་ཐབས་ཀྱིས་ཡོངས་
སུ་བརྒྱུད་པ་དང་། མངོན་པར་ཞེན་པའི་རོ་བྱང་བ་མེད་པ་དང་བཅུ་དྲུག་གི་

ཏུ་རྟོགས་པ་དང་། རང་དང་གཞན་གྱི་དོན་རྟོགས་པའི་དོན་གྱི་ངོ་བོ་དང་།
 གཞན་གྱི་དོན་སྦྱབ་པ་དང་། སེམས་ཅན་གྱི་དན་རྒྱུན་གྱིས་སྦྱབ་པར་འཇུག་
 པ་དང་། ཐེག་པ་གསུམ་གྱི་ངེས་པར་འབྱུང་བའི་འབྲས་བུ་མངོན་སུམ་
 ཏུ་མི་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནམས་ཏུས་རི་ལྟ་བུ་བཞེན་ཏུ་ཡང་དག་པར་ཉི་
 བར་སྦྱབ་པའི་དོན་གྱིས་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྦྱབས་ལ་སོགས་པའི་བྱེད་པ་
 བཏུན་ལོ། །ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྟོན་པ་ཉི་
 བར་བསྦྱབ་པའི་དོན་གྱིས། །ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ལ་ནི་དོན་གྱི་
 མཛོད་པ་གཅིག་ཏུ། །དེ་ལྟར་ན་བྱེད་པའི་ནམ་པ་དག་གིས་རི་ལྟ་བུ་བཞེན་
 ཏུ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་སྟོར་བ་དག་མཆོན་པས་ན་བྱེད་པའི་
 མཛོན་ཉིད་ཡིན་ལོ། ། ༣༧.༣༤

བྱེད་པའི་མཛོན་ཉིད་ཀྱིས་ཤེས་པར་བྱས་པ་ནམས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་
 གང་ཡིན་ཞེ་ན། བར་སྦྱབས་ཀྱི་ཆོགས་སུ་བཅད་པ་གསུམ་གྱིས་ངོ་བོ་ཉིད་
 ཀྱི་མཛོན་ཉིད།

ཉོན་མོངས་དྲགས་དང་མཛོན་མ་དང་།	
མི་མཐུན་སྟོགས་དང་གཉེན་པོ་ ¹ དག	
དཔེན་དང་དཀའ་དང་ངེས་པ་དང་།	
ཆེད་ཏུ་བྱ་དང་མི་དམིགས་དང་།	(༣༩)
མངོན་པར་ཞེན་པ་བཀག་པ་དང་།	
དམིགས་པ་ཞེས་བྱ་གང་ཡིན་དང་།	
མི་མཐུན་སྟོགས་པ་མེད་པ་ ² དང་།	
གཞི་མེད་འགྲོ་མེད་སྟེ་མེད་དང་།	(༤༠)
དེ་བཞིན་ཉིད་ནི་མི་དམིགས་དང་།	
ངོ་བོ་ཉིད་བཅུ་དྲག་བདག་ཉིད།	

མཚན་¹ གྲུ་ལྟ་བུར་མཚན་པས་ན།

མཚན་ཉིད་² བཞི་པར་བཞེད་པ་ཡིན། (༣༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསལས་དེ།

འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ཉིན་

མེདས་པ་དང་། དེའི་དྲགས་ལུས་ཀྱི་གནས་ངན་ལེན་དང་། དེའི་མཚན་

ས་ཚུལ་བཞིན་ས་ཡིན་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་དང་། འདོད་

ཆགས་དང་འདོད་ཆགས་མེད་པ་ལ་སོགས་པ་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོད་པ་དང་.....

གཉིན་པོ་དག་སྤོང་བ་ཉིད་ཀྱིས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་དཔེན་པའི་ངོ་བོ་

ཉིད་བཞིའོ། །དོན་དམ་པར་མེད་པའི་སེམས་ཅན་སྤྱ་ངན་ལས་³ འདུང་

བར་དཀའ་བ་དང་། ཐེག་པ་གཞན་དུ་མི་ལྟར་བའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་མཐུན་

གཅིག་དུ་ངེས་པ་དང་། ལྷན་རིང་པོ་ནས་བསྐྱབ་པར་བྱ་བ་མཚོག་ཉིད་ཀྱི་

ཆེད་དུ་བྱ་བ་དང་། བསྐྱོམ་པར་བྱ་བ་དང་སྐྱོམ་པ་པོའི་ཚོས་མི་དམིགས་

པ་དང་། དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་མཐུན་དག་བཀག་པ་ཞེས་བྱ་བ་

དེ་ལྟ་བུ་དག་ནི། ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ལྟའོ། །

ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་དང་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་བསྐྱས་པའི་

དངོས་པོའི་ཁྱད་པར་ལ་དམིགས་པ་དང་། འཛིག་དེན་གྱི་སྐྱབ་པའི་འཛིན་

པ་ལ་སོགས་པ་ལས་བསྐྱོག་སྡེ་བཅུན་པས་མི་མཐུན་པ་དང་། གཞུགས་

ལ་སོགས་པ་བྲོགས་པ་མེད་པར་ཤེས་པ་དང་། ཤེས་བྱ་དང་ཤེས་པ་མི་

དམིགས་པས་གཞི་མེད་པ་དང་། དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱིས་འགྲོ་བ་མེད་པ་

དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པས་སྡེ་བ་མེད་པ་དང་།

དངོས་པོ་དང་དངོས་པོ་མེད་པ་ལ་སོགས་པ་གསལ་གྱི་ངོ་བོ་དེ་བཞིན་མེད་མེ་

དམིགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་དག་ནི་ནས་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་ངོ་

བོ་ཉིད་བདུན་ནོ། །དེ་ལྟར་ན་ངོ་བོ་ཉིད་བཅུ་དྲུག་གསུམ་རྩ་བ་བཞིན་

དུ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་སྤོང་བ་དག་མཚན་ཉིད་དང་མཉམ་པ་.....

མཚན་ བློ་རྩལ་ (ཉི་) ཉི་ འདས་པར་དགའ་བ་⁴ (ཉི་) བཟུ་

བཞིན་དུ་མཚན་པས་དེ་ལྟར་ན་བཞི་པ་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་དུ་བཞིན་རྟེན།
 ཉི་ལྟར་ན་སྤྱིར་གཅིག་དུ་བསྐྱེམས་ན་ནི་མཚན་ཉིད་དུ་བཟུང་ཅ་གཅིག་དུ་……
 འགྱུར་རོ། ༣༧-༣༧

ཐར་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པའི་དགོ་བའི་ཅ་པ་དང་ལྷན་པ་ཁོ་ན་ལ་ཇི་
 སྐད་བཤད་པའི་སྤྱིར་བ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་འབྱུང་བས། ཐར་པའི་ཆ་དང་
 མཐུན་པ།

མཚན་མེད་རབ་དུ་སྤྱོན་ལ་སོགས། |
 ཡང་དག་སྤྱོད་ལ་མཁས་པ་ནི། |
 རྣམ་པ་ཐོས་ཅད་དོགས་འདི་ལ། |
 ཐར་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པར་འདོད། (༣༨) |

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་ཏེ། མཚན་མ་མེད་པར་དམིགས་པའི་ཤེས་
 པའི་རྣམ་པས། སྤྱོན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་རེལ་དུ་སྤྱོན་པ་ནས་རྣམ་པ་
 ཐོས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ལ་ཐུག་པ་རྣམས་རང་གི་གྱུད་ལ་སྤྱོད་པར་མཁས་
 པ་ནི། རྣམ་པ་ཐོས་ཅད་མཚན་པར་ཇོགས་པར་དོགས་པ་འདི་ལ་ཐར་
 པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་ཡིན་པར་འདོད་རོ། ༣༩

མཁས་པ་དེ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེ་བཞུན་པའི་སྤྱིར་བར་སྐབས་
 ཀྱི་ཆོགས་སུ་བཅད་པ།

མངས་བྱས་གས་དམིགས་པ་དང་། |
 སྤྱོན་སོགས་སྤྱོད་ལྷན་བཅོན་འགྱུས་དང་། |
 བསམ་པ་སྤྱོད་ཆོགས་དྲན་པ་དང་། |
 རྣམ་པར་མི་དོག་དང་འཇིན་དང་། (༣༩) |
 ཅོས་རྣམས་རྣམ་པ་ཐོས་ཅད་ཏེ། |
 ཤེས་པའི་ཤེས་རབ་དང་རྣམ་ཐུ། |

རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་རྣམ་པོ་ཡིས།

རྫོགས་སྤྱོད་པོས་རྫོགས་དཀར་བཞིན། (༣༠) །

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། དད་པ་དང་། བརྟེན་འགྲུལ་དང་།
 དཔེ་བ་དང་། རིང་ངེ་འཛིན་དང་། ཤེས་རབ་ཁྱད་པར་ཅན། དབང་
 པོའི་ངོ་བོ་ཉིད་མ་ཡིན་པ་གངས་བཞིན་དུ། སངས་རྒྱས་དང་། རྟེན་པ་
 དང་། བསམ་པ་སྤྱན་སམ་ཆོགས་པ་དང་། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་དང་།
 ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་ས་ཤེས་པ་ལ་སོགས་པའི་^༡
 ཡུལ་རྣམ་པ་ཁྲ་ལ་མཁས་པ་ཡིན་ནོ། ། །དེ་ལྟ་མེད་ཀྱི་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་སྒྲ་
 ཅ་མེད་པའི་བྱང་ཆུབ་འབྲོག་པ་མ་ཡིན་དེ། འདི་རྩེ་དད་པ་ལ་སོགས་པ་
 ཆོན་པོ་རྣམ་པོས་ནི་སྒྲ་ཅ་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་རྫོགས་
 པར་སྤྱོད་ལ། དེ་དག་ཉིད་རྟེན་པོས་ནི་རྫོགས་པར་དཀར་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནི་
 ཆོས་ཉིད་ཡིན་པས་ཤུགས་ཀྱིས་ན་འབྲིང་པོ་རྣམས་ཀྱིས་ནི་རང་སངས་རྒྱས་
 ཀྱི་བྱང་ཆུབ་རྫོགས་ལ། རྒྱང་རྩ་རྣམས་ཀྱིས་ནི་ཉན་ཐོས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་རྫོགས་
 སོ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་འཕངས་པ་ཡིན་ནོ། ། ༣༣.༣༠

ཐར་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་སྦྱོར་པའི་སྒྲོ་བ་ཅན་ལ་ངེས་པར་འབྱེད་
 པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་འབྱུང་བས།

དྲོ་བ་རྣམས་ཀྱི་དམིགས་པ་འདིར།

མེས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཡིན་པར་བརྟེན།

དེ་དག་ཉིད་ལ་མེས་ཅན་མཐུན་སོགས།

རྣམ་པ་དག་ནི་བཅུར་བཤད་དོ། (༣༡) །

བདག་ཉིད་རྫོགས་པ་ལས་ཐོག་ཅིང་།

རྟེན་ལ་སོགས་ལ་གནས་པས་གཞན།

དེ་དག་ལ་ནི་འགོད་པ་དང་། །

བསྐྱུགས་པ་བཟོད་དང་མཐུན་པ་ཉིད། (༣༦) །

ཅེར་གྱུར་དེ་བཞིན་བཟོད་པ་ནི། །

རང་གཞན་དྲིན་ཅན་བདེན་ཤེས་པ། །

ཆོས་མཆོག་དེ་བཞིན་སེམས་ཅན་ནམས། །

སྤྲིན་བྱེད་སོགས་ཀྱིས་ཤེས་པར་བྱ། (༣༧) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་པར་ཐོགས་པར་

རྟོགས་པ་འདི་ལ་མཉམ་པ་དང་། བྱམས་པ་དང་། བན་པ་དང་། ཁྱིའ་

ཁྱོ་བ་མེད་པ་དང་། རྣམ་པར་འཆོ་བ་མེད་པའི་སེམས་ཀྱི་རྣམ་པ་ལྟ་དང་།

པ་དང་མཉི་སེམས་དང་། སྤྲིན་དང་སྤྱིང་མོའི་སེམས་དང་། བྱ་དང་བྱ་

མོའི་སེམས་དང་། བཤེས་དང་གྲོགས་ཀྱི་སེམས་དང་། གཉེན་དང་སྒྲུག་

གཉེན་མཆོས་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་རྣམ་པ་གཞན་ལྟས། སེམས་ཅན་ལ་དམིགས་

པ་ནི་རྟོ་བར་གྱུར་པ་ཡིན་པར་བཞེད་རོ། །མདོར་ན་མི་དགེ་བ་དང་དགེ་

བ་ལ་གྱུར་པ་བཞིན་ཏེ་སྤྱིང་བ་དང་ལེན་པའི་སྒྲོ་ནས་ལྟོག་པ་དང་ལྷགས་པའི་

བདག་ཉིད་ཅན། དེའི་སྒྲོ་ནས་གཞན་རྣམས་སྤྲིག་པ་ལས་ལྟོག་པ་དང་།

དགེ་བ་ལ་གནས་པ་དག་ལ་སྤྱིང་བའི་རྣམ་པ་གཉིས་དང་། གཞན་བདག་

ཉིད་དེ་བཞིན་ཉིད་ཏེ་ལྷགས་པ་ལ་བསྐྱུགས་པ་བཟོད་པ་དང་། མཐུན་པར་

བྱེད་པ་རྣམ་པ་གཉིས་པོ་ཆོས་ཀྱིས་རབ་དུ་དབྱེ་བས་ནི་རྣམ་པ་མཐུན་ལས་པ་

ཞེས་བྱ་བ་དེ་རྣམས་ཀྱིས་སེམས་ཅན་ལ་དམིགས་པ་ནི་ཅེ་མེར་གྱུར་པ་ཡིན་

ནོ། །ཅེ་མེར་གྱུར་པ་ལ་རང་དང་གཞན་གྱི་དྲིན་གྱི་དབྱེ་བས་དམིགས་པ་

དང་རྣམ་པ་དག་ཇི་ཕྱི་བ་དེ་བཞིན་ཏེ་སྤྱིང་བ་དང་། བསྐྱུགས་པ་བཟོད་

པ་དང་མཐུན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་རྣམས་ཀྱིས་རང་དང་གཞན་གྱི་དྲིན་གྱི་སྤྲིག་

བསྐྱུགས་པ་སོགས་པའི་བདེན་པ་ལ་དམིགས་པ་ནི་བཟོད་པ་ཡིན་ནོ། །སྤྲི་

པ་བཞིན་ཏེ་རང་དང་གཞན་གྱི་དྲིན་ཅན་ཁོ་ན་སྤྲིན་པར་བྱེད་པ་དང་། ལྟོགས་

བར་བྱེད་པ་ལ་སོགས་པའི་ནམ་པ་དག་གིས་སེམས་ཅན་ལ་དཔྱགས་པ་ནི་
 ཚོས་ཀྱི་མཚོག་ཡིན་དེ། དེ་ལྟར་ན་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་
 ཡིན་ནོ། །ནམ་པ་དང་ལམ་དང་གཞི་ཐམས་ཅད་ནམ་པར་སྒྲིམ་པའི་དབྱེ་
 བས་གོ་རིམས་བཞིན་དུ་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་སའཁྱེན་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་མངོན་
 བར་དྲོགས་པ་ནམ་པ་གསུམ་ལ་འཇིག་རྟེན་པའི་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་
 མཐུན་པ་དྲོགས་པ་སྒྲིམ་དུ་འགྲོ་བམ་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་མཐོང་བ་
 དང་སྒྲིམ་པའི་ལམ་དྲོགས་པ་ཡིན་ལ། །ནམ་པ་ཀྱན་མངོན་པར་རྫོགས་
 བར་དྲོགས་པ་ལ་སོགས་པ་གསུམ་ལ་ནི་སྒྲིམ་པ་གོང་ནས་གོང་གི་གནས་
 སྐབས་ཀྱི་ཁྱད་པར་གྱིས། །ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཁྱད་པར་གྱི་ལམ་གྱིས་
 བསྐྱས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཟག་པ་མེད་པ་ཅུང་ཅུ་དང་འབྲིང་དང་དང་ཆེན་པོ་རིམ་
 གྱིས་སྦྱོར་བ་ཡོན་བས་ཅེག་ཅར་སྦྱོར་བ་དགག་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་ངེས་པར་
 འབྱེད་པའི་ཆ་ལ་སོགས་པའི་བྱ་སྒྲུངས་པ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་
 བྱའོ། ༢༥-༢༧

སྤྱིར་མི་ལྗོག་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་དགེ་འདུན་ལ་རྩིས་སྤྲོད་
 པའི་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་འབྱུང་བས་སྤྱིར་མི་ལྗོག་པའི་
 བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་དགེ་འདུན་གྱི་མཚན་ཉིད།

ངེས་འབྱེད་ཡན་ལག་ནས་བཟུང་སྟེ།	
མཐོང་དང་གོམས་པའི་ལམ་དག་ལ།	
བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་དག་གནས།	
དེ་འདྲིར་སྤྱིར་མི་ལྗོག་པའི་ཚོགས།(༢༤)	

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དཔའ་པོ་གང་དག་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་
 ཆ་དང་མཐུན་པ་བཞི་དང་། མཐོང་བའི་ལམ་དང་སྒྲིམ་པའི་ལམ་འདྲེད་པར་
 འགྱུར་བ་ལ། དེ་དང་དེ་དྲོགས་པའི་ཆུང་གྱིས་གནས་པ་དེ་དག་ནི། བྱང་
 ཆུབ་སེམས་དཔའ་སྒྲོབ་པ་སྤྱིར་མི་ལྗོག་པའི་དགེ་འདུན་ཡིན་ནོ། ༢༤

मन्त्र-मन्त्र-मन्त्र-मन्त्र

དེ་ནས་ས་ཀྱི་མཚན་ཉིད་མ་འདྲིས་པ་གང་ཡོན་ཤིང་། རེ་ཤིག་པར་
སྐབས་ཀྱི་མི་གས་སུ་བཅད་པ་གཅིག་གསུངས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་
པ་ལ་གནས་པ་ནས་ས་ཀྱི་མཚན་ཉིད།

གཞུགས་པ་སྟོགས་པས་ཐོག་སྟོགས་དྲུག་ །

ནམ་པ་ཉི་ཤར་རྒྱུད་པ་ཡིས།

ངེས་འབྱེད་ལན་ལག་ལ གནས་པའི།

ཕྱིར་མི་ལྷོག་པའི་མཆན་ཉིད་འདི། (36) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ།   གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལས་ཁྲོག་པ་
དང་།   བྱ་ཚོས་མེད་པ་ལ་སོགས་པའི་ནྟེན་པ།   ནྟེན་པ་ཏི་ཤུས་ངེས་པར་
འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་ལ་གནས་པ་ནས་སྤྱི་ཕྱིར་མེ་ཁྲོག་པའི་མཚན་
ཏིན་གྱིས་པར་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།   ༣༧

ཡང་རྒྱུག་པ་ལ་སོགས་པའི་མཚན་ཉིད་དེ་དག་གང་ཡིན་ཞེ་ན།
དེ་དག་པར་ཉེ་བའི་ཕྱིར་བར་སྐབས་ཀྱི་མིགས་སྟུང་བཅད་པ་དྲག་པོ།

གཞུགས་པ་སོགས་ལས་ཐོག་པ་དང་།

ཤེས་མེད་མི་དཔལ་ཅན་པ་དང་།

བདག་ཏིན་དགེ་བ་ལ་གནས་ཤིང་།

གཞན་དག་དེ་ལ་འགོད་པ་དང་། (༧༠) །

གཞན་གྱི་རྟེན་པར་སྒྲིབ་སོགས་དང་།

ཡུལ་འདི་ཡོད་པ་ལྟར་ཡོལ་ཏེ་ཆོད།

འདྲ་བའི་སྐུ་གསལ་རྒྱུ་ཡིན།

ནུལ་མ་ རྒྱ་དང་མི་འཁྲུགས་དང་། (༧)

བག་ལ་ཉལ་ཀུན་འཛེམས་པ་དང་། །

དཔ་པ་དང་ནི་གེས་བཞིན་དང་། །

གོས་ལ་སོགས་པ་གཙང་པ་དང་། །

ལུས་ལ་སྒྲིན་བྱ་ནམས་མི་འབྱུང་། (༧༩) །

གྲ་གྲ་མེད་སེམས་སྦྱངས་པ་ནི། །

ལེན་དང་སེར་སྒྲ་མེད་སོགས་དང་། །

ཆོས་ཉིད་བདེན་པར་འགྲོ་ཉིད་དང་། །

སེམས་ཅན་དོན་དྲ་དཔྱལ་ཆོལ་དང་། (༨༠) །

གཞན་གྱིས་¹བཀྲི་བར་མི་བདུབ་²དང་། །

ལམ་གཞན་ཉེ་བར་སྟོན་བདུད་ལ། །

བདུད་ཅེས་བྱ་བར་རྟོགས་པ་དང་། །

སངས་རྒྱས་དབྱེས་པའི་སྦྱོད་པ་སྟེ། (༨༡) །

རྟགས་ནི་ཉི་ཤུ་དེ་དག་གིས། །

དྲོད་དང་ཅེ་མོ་བཟོད་བཅས་དང་། །

ཆོས་མཆོག་ནམས་ལ་གནས་པ་ནི། །

རྟོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ལས་མི་ལྡོག། (༨༢) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཞུགས་

ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ལས་ལྡོག་པ་དང་། གེས་ནས་དད་པ་བློ་བས་ཐེ་

ཆོས་ཟད་པ་དང་། སྒྲོན་ལམ་གྱུབ་པས་ལོག་བར་ལྟ་བ་དང་། དུམ་པ་

བ་དང་། ཡི་དུགས་དང་། དུད་འགྲོར་སྦྱེ་བ་དང་། སངས་རྒྱས་

ཀྱི་བཀའ་མི་བློས་པ་དང་། ལུས་མཐའ་འཁོར་དུ་སྦྱེ་བ་དང་། དངང་

བོ་མ་ཆང་བ་³དང་སྒྲིན་པ་དང་སྒྲུགས་པའི་དངོས་པོ་དང་། ལྟ་ཆོ་རེང་

བོར་སྦྱེ་བ་ཞེས་བྱ་བ་མི་ཁྲིམ་པ་བརྟན་ཟད་པ་དང་། རྩིང་རྩེས་བརྟན་

མཆན་ ༩—(ཐེ་) དཀྲི་¹ དག་² (གཤེར་) བ་སྒྲུད་³

དང་གཞན་དག་པའི་ཆོས་ལ་སྒྱུར་བ་དང་། བདག་དང་གཞན་དུ་བཞེ་བ་ཉིད་
 གྱིས་སེམས་ཅན་གཞན་གྱི་ཡུལ་ལ་ཡོངས་སུ་བསྡེས་པའི་སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་
 བ་དང་། ཆོས་ཡང་དག་པར་རྟོགས་པས་ཟབ་མཐོའི་དོན་¹ལའང་སོམ་ཉི་
 མི་བྱེད་བ་དང་། གཞན་ལ་ཕན་བ་ཉིད་དུ་བྱུགས་པས་བྱམས་པའི་ལུས་
 དང་ངག་དང་ཡིད་ཀྱི་ལས་དང་། སྒྱུར་བ་བྱན་སུམ་ཆོགས་པས་སྒྲིབ་བ་
 ལུ་པོ། འདོད་པ་ལ་འདུན་བ་དང་། གཞོད་སེམས་དང་། གཉིད་
 དང་སྤྲུགས་བ་དང་། སྐྱོད་བ་དང་འགྱོད་བ་དང་། བྲེ་ཆོས་དག་དང་
 མི་འགྲོགས་བ་དང་། གཉེན་པོ་ནམ་པར་བསྐྱོམས་བ་ཉིད་གྱིས་མ་རིག་
 བ་ལ་སོགས་པའི་བག་ལ་²ཉལ་ཐམས་ཅད་འཛིནས་བ་དང་། དྲག་དུ་མཉམ་
 བར་བཞག་བ་ཉིད་གྱིས་བྲན་བ་དང་ཤེས་བཞིན་དང་ལྡན་བ་དང་། གཙང་
 རྒྱ་ཀུན་དུ་སྒྱོད་བ་ཉིད་གྱིས་གོས་ལ་སོགས་བ་ཡོངས་སུ་སྒྱོད་བ་གཙང་བ་
 ཞེས་བྱ་བ་ནམ་པར་བཅུ་གཅེག་དང་། དག་པའི་ཅ་བ་འཛིག་དེན་ལས་མངོན་
 བར་འབགས་བ་ཉིད་གྱིས་ལུས་ལ་སྤྱིན་བུའི་རིགས་བརྒྱད་ཁྲི་མི་འབྱུང་བ་
 དང་། དག་པའི་ཅ་བ་ནམ་པར་དག་པས་སེམས་ཀྱི་བྱ་མེད་བ་དང་།
 ཉིད་བ་དང་བཀྲར་ཉི་ལ་སོགས་བ་ལ་མི་ལྟ་བ་ཉིད་གྱིས་སྤྲུག་དར་ཁྲོད་བ་
 ཉིད་ལ་སོགས་བ་སྦྱངས་པའི་ཡོན་ཏན་ཡང་དག་པར་ལེན་བ་དང་། སྤྱིན་
 བ་ལ་སོགས་པའི་བྱེད་པར་³སྤྱབ་པས་དེ་དག་དང་འགལ་བ་མེད་སྟེ་དང་
 འཕལ་བའི་ལྷལ་ཁྲིམས་ལ་སོད་བ་མེད་བ་དང་། ཆོས་ཐམས་ཅད་ཡང་
 དག་པར་བརྟུན་བ་ཉིད་གྱིས་ཆོས་ཉིད་དང་མི་འགལ་བར་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་
 རོལ་དུ་བྱིན་བ་དང་ལྡན་བར་འགྲོ་བ་དང་། འགྲོ་བ་བདག་⁴གིར་བྱས་
 བ་ཉིད་གྱིས་གཞན་གྱི་དོན་དུ་དབྱེལ་བ་འདོད་བ་ཞེས་བྱ་བ་ནམ་པར་དྲག་དང་།
 རྟོགས་བ་ལ་ཡིད་ཆེས་པའི་ཆོས་ཉིད་གྱིས་གཞན་གྱིས་བཀྲིར་མི་བདུབ་བ་
 དང་། སངས་བྱུང་ཉིད་ཀྱི་ཐབས་ཤེས་བ་ལ་མཁས་བ་ཉིད་གྱིས་ལམ་ལྟར་

པརན་ ༩—(རྟེ) ལ་ཡང་¹ ཉལ་བ་² བསྐྱབས་³ ཉིད་གྱིས་⁴
 (ཉི) ཉིད་གྱིར་⁴

བཅོས་པ་ཉི་པར་སྟོན་པའི་བདུད་ལ་བདུད་ཉིད་དུ་རྟོགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནམ་...
 པ་གཉིས་དང་། འཁོར་གསུམ་ནམ་པར་དག་པས་སྟོན་པ་ཐམས་ཅད་ལ་
 སངས་རྒྱུ་དབྱེས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནམ་པ་གཅིག་གིས་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་རྟོ་བ་...
 དང་། ཅེ་མོ་དང་། བཟོད་པ་དང་། ཚོས་ཀྱི་མཆོག་ནམས་ལ་གནས་
 པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སྒྲ་ན་མེད་པའི་བྱང་ཆུབ་ལས་སྤྱིར་མི་ལྟོག་པ་...
 ཡིན་པར་དྲགས་ཉི་ཤུ་པོ་འདི་དག་གིས་ཤེས་པར་བྱའོ ॥ ༧༠-༧༡

ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པའི་སྤྱིར་མི་ལྟོག་པའི་མཚན་
 ཉིད་ཀྱི་འོག་དུ། མགོང་བའི་ལམ་གྱི་སྤྱིར་མི་ལྟོག་པའི་མཚན་ཉིད་པར་
 སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་གཅིག་གིས་གསུངས་པ།

མགོང་བའི་ལམ་ལ་བཟོད་པ་དང་། ।

ཤེས་པའི་སྐད་ཅིག་བཅུ་དྲུག་ནི། ।

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་མི་ལྟོག་པའི། ।

མཚན་ཉིད་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱ། (༧༢) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། སྤྱུག་བསྐྱལ་ལ་སོགས་པའི་བདེན་པའི་
 རྟོ་ནས། ཚོས་དང་རྗེས་སུ་ཤེས་པའི་བཟོད་པ་དང་། ཤེས་པའི་སྐད་
 ཅིག་མ་བཅུ་དྲུག་ནི། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་མགོང་བའི་ལམ་ལ་གནས་པ་
 ནམས་ཀྱི་སྤྱིར་མི་ལྟོག་པའི་མཚན་ཉིད་ཡིན་ཅོ ॥ ༧༣

སྐད་ཅིག་མའི་ནམ་པ་ཅི་འདྲ་བ་ཞེས་མཚན་ཉིད་ཡིན་ཞེ་ན། ནམ་
 པ་ནམས་པར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ལྔས་གསུངས་པ་ནི།

གཞུགས་སོགས་འདུ་ཤེས་ལྟོག་པ་དང་། ।

སེམས་བདེན་ཐེག་པ་དཔན་དག་པས། ।

ནམ་ལོག་བསམ་གཏན་ལ་སོགས་པའི། ।

ཡན་ལག་ཡོངས་སུ་རྟོག་པ་དང་། (༧༤) ।

ལུས་སེམས་ཡང་བ་ཉིད་དང་ནི།

འདྲི་ལ་སྒྲིབ་ལ་ཐབས་མཁས་དང་།

དྲག་དུ་ཆངས་པར་སྒྲིབ་ཉིད་དང་།

འཆ་བ་ནས་པར་དྲག་ཉིད་དང་། (༧༤) །

ཡུང་སོགས་པར་ཆད་བྱེད་ནས་དང་།

ཆོགས་དང་དབང་སོགས་བཅས་པ་ཡི།

གཡུལ་འབྱེད་སེར་སྒྲ་ལ་སོགས་ལ།

སྒྲོར་དང་རྗེས་སུ་སྒྲོར་བ་ཡི། (༧༥) །

གནས་པ་སོ་སོར་བཀག་པ་དང་།

ཆོས་ནི་དུལ་ཅམ་མི་དམིགས་ཉིད།

རང་གི་ས་ལ་ངེས་པ་ཉིད།

ས་གསུམ་ལ་ནི་གནས་པ་དང་། (༧༦) །

ཆོས་ཀྱི་དོན་དུ་སྒྲིབ་གཏོང་བ།

དེ་འདྲི་སྒྲིབ་ཅིག་བཅུ་དུག་ནི།

ཆོ་ཐུན་མཐོང་བའི་ལས་གནས་ཀྱི།

བྱེད་མི་ཐོག་བའི་དྲགས་དྲག་ཡིན། (༧༧) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རང་གི་མཚན་ཉིད་སྤོང་བ་ཉིད་ཀྱིས་

གཞུགས་པ་སོགས་པའི་ཆོས་སུ་དྲོགས་པ་ལས་ཐོག་པ་དང་། སངས་

མཁུ་པ་སོགས་པའི་བྱིན་གྱིས་བརྒྱབས་པས་ཆུ་ན་མེད་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་……

སེམས་བདེན་པ་ཉིད་དང་། ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་ཆོས་ཁྱད་པར་ཅན་བརྒྱབས་

པས། ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་ཀྱིས་ཐེག་པ་ལས་སེམས་ནམ་པར་

ཐོག་པ་དང་། ཆོས་རབ་དུ་ནས་པར་འབྱེད་པའི་མཐུས་བསམ་གཏན་དང་།

གཞུགས་པེད་པའི་རྩོམས་པར་འཇུག་པ་ལ་སོགས་པར་སྒྲིབ་པའི་ཡན་ལག་……

བརྟན་ འ—(ཇེ) བ་ཡིན་དེ།

ཡང་དག་པར་ཡོངས་སུ་ཟད་པ་ཞེས་བྱ་བ་བཞི་ནི་སྤྲུལ་བསྐྱེད་ཀྱི་ནམ་པ་ལྟ་
 ཡིན་ནོ། །མི་དག་གི་པ་དང་བྲལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་ལྷན་དང་སེམས་ཡང་པ་དང་།
 སེམས་ཅན་གདུལ་བའི་ཐབས་ལ་མཁས་པའི་མཐུས། བཅོམ་པར་ཉེན་
 པ་མེད་པར་འདོད་པ་ལ་ཉེ་བར་སྒྱུར་པ་དང་། ལྷལ་གྱི་ཉེས་དཔྱད་གས་
 མཐོང་བས་དྲག་དུ་ཚངས་པར་སྒྱུར་པ་ཉིད་དང་། རྒྱེས་བྱ་དམ་པའི་ཆོས་
 ཉིད་ཀྱིས་འཛོལ་བའི་ཡོ་བྱད་ཡང་དག་པར་ནམ་པར་དག་པ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་
 བཞི་ནི་ཀུན་འབྱུང་བའི་ནམ་པ་ཡིན་ནོ། །ཕྱོང་བ་ཉིད་ལ་གནས་པ་ཉིད་
 ཀྱིས་སྤང་བོ་དང་སྒྲེ་མཆེད་དང་ཁམས་ནམས་ལ་སྒྱུར་བ་དང་རྗེས་སུ་སྒྱུར་བ་
 པ་དག་དུ་མི་བྱའོ། །ཞེས་དེ་ལྟར་སྒྱུར་བ་དང་རྗེས་སུ་སྒྱུར་བའི་གནས་པ་
 སོ་སོར་བཀག་པ་དང་། མི་མཐུན་པའི་སྒྲོགས་བསལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་རྟོགས་
 པའི་བར་ཆད་བྱེད་པའི་ཆོས་ནམས་ལ་སྤྲ་བ་བཞིན་དུ་སྒྱུར་བ་དང་རྗེས་སུ་
 སྒྱུར་བའི་གནས་པ་སོ་སོར་བཀག་པ་དང་། །ནམ་པར་རྟོག་པའི་སྒྲིན་
 ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཆོགས་སྒྱིན་པ་པ་སོགས་པ་ལ་སྤྲ་
 བ་བཞིན་དུ་སྒྱུར་བ་དང་རྗེས་སུ་སྒྱུར་བའི་གནས་པ་སོ་སོར་བཀག་
 པ་དང་། གཞུང་བ་དང་འཛིན་པ་དག་སྤང་བར་བྱ་བ་ཉིད་ཀྱིས་དབང་
 བོ་དང་རྟོག་གྲོང་ཁྱེར་ལ་སོགས་པའི་གཡུལ་འབྱེད་པ་ལ་སྤྲ་བ་བཞིན་དུ་
 སྒྱུར་བ་དང་། རྗེས་སུ་སྒྱུར་བའི་གནས་པ་རྗེས་སུ་བཀག་པ་ཞེས་བྱ་བ་
 བཞི་ནི་འགོག་པའི་ནམ་པ་ཡིན་ནོ། །སྒྲིན་པ་པ་སོགས་པའི་ཁྱད་པར་
 རྟོགས་པས་སེར་སྒྲ་དང་འཕམ་པའི་ཆུ་ཁྱིམས་པ་སོགས་པ་པ་སྒྱུར་བ་
 དང་རྗེས་སུ་སྒྱུར་བའི་གནས་པ་སོ་སོར་བཀག་པ་དང་། ཆོས་ཐམས་ཅད་
 ནམ་པར་ཐར་པའི་སྒྲོགས་པ་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པས་རྟོགས་པའི་ཆོས་དུ་
 ཅེས་ཡང་མེད་པེ་གསུངས་པ་དང་། བཅོམ་པར་ཡོད་ཅེས་པ་ཐོབ་པས་ཐམས་
 ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་གསུངས་ཀྱི་བདག་ཉིད་ཀྱི་རང་གི་ས་གསུམ་པ་རྗེ་ལྟ་བུ་

བཞིན་དུ་ངེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་གནས་པ་དང་། གཅིག་དུ་གཞིལ་པ་ཉིད་ཀྱིས་
 རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་དོན་དུ་སྒྲིག་གཏོང་།
 བ་ཞེས་བྱ་བ་བཞེ་ནི་ལམ་གྱི་རྣམ་པ་ཡིན་དེ། དེ་ལྟར་ན་བཟོད་པ་དང་།
 ཤེས་པའི་སྐད་ཅིག་མ་རྣམ་པ་བཅུ་དྲུག་གིས་བསྐྱས་པ་འདི་རྣམས་ཡང་དག་
 བར་གྲོལ་བ་ན། དག་པ་འཛིག་དེན་པ་གཟུང་བ་དང་། འཛིན་པར་མངོན་
 བར་མ་ཞེན་པའི་རྣམ་པ་ཅན་རྗེས་ཀྱི་སེམས་ཀྱིས་བསྐྱས་པས་རང་དང་.....
 མཐུན་པའི་འབྲས་བྱ་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་འདུ་ཤེས་བརྗོད་པ་ལ་སོགས་
 བ་བསྐྱེད་པའི་ཕྱིར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དབའ་མཐོང་པའི་ལམ་ལ་གནས་
 པའི་སྤྱིར་མེ་ལྷོག་པའི་མཚན་ཉིད་དག་ཡིན་ནོ། །རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་
 ཀྱི་བ་སྟུང་ནི་སེམས་ཅན་གྲུལ་པའི་དགོས་པའི་དབང་མ་གཏོགས་པར་.....
 ཐམས་ཅད་དུ་དོགས་པ་དང་མཐུན་པ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ། །ཞེས་ཤེས་པར་བྱ་
 བའི་སྤྱིར་ཉི་བར་བདགས་ནས་བཤད་དེ། དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་རྣལ་འབྱོར་
 པའི་གྲུད་ལ་སོ་སོ་རང་གིས་རིག་པའི་སྐད་ཅིག་མ་རྣམས་རི་ལྟར་གཞན་.....
 ཡིད་ཆོས་པར་བྱེད་པའི་མཚན་ཉིད་དག་ཡིན། ༢༧-༣༡

དེའི་འོག་དུ་སྒྲིམ་པའི་ལམ་ལ་གནས་པའི་སྤྱིར་མེ་ལྷོག་པའི་མཚན་
 ཉིད་ཡིན་པ་ལས་འུགས་ལས་ཁྱད་པར་མ་བཟུང་བར་ཁྱད་པར་ཅན་གྱི་སྒྲོ་
 མེ་སྒྲུ་། ཞེས་འདུང་བའི་སྤྱིར་དེ་ཞིག་སྒྲིམ་པའི་ལམ་གྱི་ཁྱད་པར།

སྒྲིམ་པའི་ལམ་ནི་ཟབ་པ་ལྟེ།

།

ཟབ་མོ་སྤྱོད་པ་ཉིད་ལ་སོགས།

།

ཟབ་པ་དེ་ནི་སྒྲོ་འདོགས་དང་།

།

སྤྱིར་བའི་མཐུན་ལས་གྲོལ་བ་ཉིད། (༣༢) །

ཅེས་བྲ་བ་གསུངས་དེ།

སྤྱོད་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ལ་ཡང་

གཟུགས་མེད་ལ། སྤྱོད་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་གཟུགས་ལས་གཞན་པ་ཡང་

མ་ཡིན་པས། གོ་རིམ་བཞིན་དུ་སྒྲིང་བ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ལ་སྒྲོ་འདོགས་
 པ་དང་། སྒྲུར་¹པའི་མཐའ་ལས་གོལ་བ་ཉིད་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་ཟབ་མོ་
 རྒྱ། སྒྲིང་བ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཡིན་ལ། ཟབ་མོ་ཉིད་དང་ཐུན་པའི་སྒྲིང་
 སྒྲོམ་པའི་ལས་ཟབ་པ་ཡིན་ནོ།། ༡༢

དེ་ལྟར་ཁྱད་པར་བསྟན་ནས་ཁྱད་པར་གྱི་གཞི།

ངེས་འབྱེད་ཡན་ལག་དང་མཐོང་བའི།

ལས་དང་སྒྲོམ་པའི་ལས་ཉིད་ལ།

ཡང་དང་ཡང་དུ་སེམས་པ་དང་།

འཇལ་དང་ངེས་ཏྲོག་སྒྲོམ་པའི་ལས། (༡༣) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ཐོས་པ་དང་བསམས་པ་དང་བསྒྲོམས་པ་ལས་
 བྱུང་བའི་ཤེས་རབ་དག་གས། ཉིང་ངེ་འཛིན་གྱི་སྒྲིང་བ་དང་དངོས་དང་
 རྗེས་ལས་བྱུང་བའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས། གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་
 ཡན་ལག་ལ་སོགས་པ་གསུམ་ལ་ངེས་པར་མཐོང་བའི་དོན་ཡང་དང་ཡང་དུ་
 སེམས་པ་དང་། འཇལ་བ་དང་ངེས་པར་ཏྲོག་པ་དག་ནི་སྒྲོམ་པའི་ལས་
 རྒྱན་ཆགས་པ་ཡིན་ནོ།། ༡༣

དེ་ནས་པ་དུ་ཞིག་ཅེ་ན།

དེ་ནི་རྒྱན་ཆགས་ཡིན་པའི་སྒྲིང་།

ཁྱད་དང་འབྱིང་དང་ཆེན་པོ་ནམས།

ཁྱད་ཕྱི་ཁྱད་སོགས་དབྱེ་བ་ཡིས།

ནམ་བས་ནམ་བ་དགྲར་བཞེད་དོ། (༡༤) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ཁྱད་ཁྱབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ཀྱི་ལོན་
 མོངས་པ་ནི་ནམ་བར་ཏྲོག་པའི་ཞེས་འབྱུང་བའི་སྒྲིང་། རྒྱན་པ་ཤེད་དུ་ཆེན་
 པོ་ནི་སྒྲིང་བ་ཁྱད་ཕྱི་སེམས་ལ། ཁྱད་ཕྱི་ནི་ཆེན་པོས་སེམས་དོ། ཞེས་བྱ་

མཆན་ བྱེད་—(སྒྲིང་) པའི་¹

བའི་དཔེས་ནས་པར་རྟོག་པ་ཆེན་པ་དང་འབྲིང་དང་ཆུང་ཏུ་ནམས་རེ་རེ་ཞིང་།
 ཆེན་པོ་དང་འབྲིང་དང་ཆུང་ཏུ་འདི་བྱེ་བྲག་གིས་ཐ་དད་པའི་སྤྱིར། དེ་དག་
 གཉིས་པོ་ཆུང་ཏུ་དང་འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་ནམས་ཀྱང་རེ་རེ་ཞིང་ཆུང་ཏུ་དང་
 འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་འདི་བྱེ་བྲག་གིས་ཐ་དད་པའི་སྤྱིར་དེ་ལྟ་ན་རོན་དམ་པར་
 རྩོད་པ་ཅི་དྲི་མཆན་ཉི་དྲི་ནས་པའི་སྒོ་ནས་ནས་པར་རྟོག་པའི་གཉིན་
 རྩོད་དེ་བ་ལས་གངས་བཞིན་དུ། འདོད་པའི་ཁམས་ལ་སོགས་པ་ས་
 དག་དག་དུ་ནས་པ་དག་སྒྲིབ་ཆགས་སུ་འབྱུང་བའི་སྤྱིར། སྒོམ་པའི་ལས་
 ཡིན་ནོ། ॥ ༡༥

སྤྱིར་བའི་ཕྱུག་དེ་དང་དེ་ལས་ནས་པ་རེ་རེ་འདི་དབང་དུ་མཛད་དེ།
 བསོད་ནམས་གངས་མེད་པ་དང་གཞུག་དུ་མེད་པ་དང་། ཆད་མེད་པ་སྤྱི་
 བར་གསངས་པའི་སྤྱིར་བྱེ་བྲག་ནས་པ་མང་བ་མ་ཡིན་ནམ། ཇི་ལྟར་ནས་
 པ་དག་ཞིས་བྱ་ཞི་ན།

གངས་མེད་ལ་སོགས་བརྟན་པ་ནམས། ।

དམ་པའི་རོན་དུ་བཟོད་མ་ཡིན། ।

ཀུན་རྫོབ་དུ་ནི་བྱུགས་བཅེ་པའི། ।

སྤྱི་མཐུན་དེ་དག་ཐུབ་པ་བཞིན། (༡༦) ।

ཅེས་ཏེ་བ་གསངས་དེ། གངས་མེད་པ་དང་། གཞུག་དུ་མེད་
 པ་དང་། ཆད་མེད་པ་བརྟན་པའི་མཛོག་དུ་བཟོད་པའི་ངོ་བོ་ནམས་ཀྱིས་ནི།
 རོན་དམ་པར་ནི་སྒོམ་པའི་ལས་རིམ་ལྟར་བཤད་པའི་མཆན་ཉི་དྲི་ཅན་རོན་
 གཉིས་པོ་དེ་དག་དུ་སྒོམ་པ་པ་སྒོག་པ་ལ་རྩོས་ནས་ཉི་བར་བསྐྱེད་པའི་ཐ་དད་
 པ་ཅི་དྲི་མཛོག་དེ་མེད་པར་དུ་བ་བཟོད་པ་མ་ཡིན་ནོ། །ཀུན་རྫོབ་དུ་ནི་
 པ་དང་པར་རོན་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉི་དྲི་སྒྲིབ་ཐུབ་ཅིང་མཐུན་པ་དེ་དག་བྱིས་པའི་
 རྩོད་རྩོས་པ་འབྲས་སུ་ཆེན་པོ་སྤྱི་བ་དེ་དག་དུ་རྩོན་པ་ཉི་དྲི་ཀྱིས་དམིགས་པ་

མེད་པའི་ཐུགས་རྗེ་ཆེན་པོའི་རང་བཞིན་གྱི་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་གྲུ་མཐུན་པར་
གྱུར་པ་ཡིན་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་བཞེད་པས་མང་པོ་ཉིད་དུ་ཐུལ་བར་
མི་འགྱུར་རོ།། ༡༣

སྒྲིང་པ་ཉིད་ཀྱི་མཆོན་ཉིད་ཀྱིས་གོམས་པ་སྐུལ་དུ་བྱང་བ་བྱར་
མེད་པ་མ་ཡིན་ནམ། དེའི་སྤྱིར་ཅང་ཟད་ཀྱང་མི་བྱེད་པ་ཁོ་ནའོ་སྐྱུ་མ་པའི་
སྐྱེ་བོ་སྐྱོད་མན་པའི་ངོར་དོགས་པ་བསམ་བར།

དངོས་པོ་བརྗོད་དུ་མེད་པ་ལ།

ཉམས་པ་དང་ནི་འཕེལ་མི་ཅང་།

སྒྲོམ་ཞེས་བྱ་བའི་ལམ་གྱིས་ནི།

ཅི་ཞིག་ཉམས་ཤིང་ཅི་ཞིག་འཕྱོལ། (༡༤) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཆོས་ཉིད་ཀྱི་རང་གི་ངོ་བོར་འདོད་པའི་ལམ་གྱི་
དངོས་པོ། ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཡང་དག་པར་¹ནི་དེ་ཉིད་དང་།
གཞན་ཉིད་དང་གཉིས་ཀ་དང་གཉིས་ཀ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་དུ་བརྗོད་དུ་མེད་
པ་ལ་སྒྲོམ་པ་སྐུལ་དུ་སྤྱིན་པར་བྱར་མེད་པའི་སྤྱིར། མི་མཐུན་པའི་
སྤྱོགས་དང་གཉེན་པོ་དག་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་འབྲལ་བ་དང་སྐྱེ་བར་མི་ཅང་
ངོ་། །དེ་བས་ན་སྒྲོམ་པ་ཞེས་བྱ་བའི་ལམ་གྱིས་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོགས་ཀྱི་
ངོ་བོ་ནི་ཅི་ཞིག་²དོར་ནམ་པར་བྱང་བ་ནི་ཅི་ཞིག་འཕྱོལ་སྟེ། ཅང་ཟད་ཀྱང་
མི་བྱེད་པ་ཉིད་པས་ཉེ་བར་དགོད་པར་མི་བྱ་བ་ཁོ་ནའོ་ཞེས། ༡༥

དེ་ལྟ་མ་ཡིན་དེ། འདི་ལྟར།

བྱང་ཅུབ་རི་ལྟར་དེ་བཞིན་དུ།

འདི་ནི་འདོད་པའི་རོན་སྐྱུ་བ་བྱེད།

བྱང་ཅུབ་དེ་བཞིན་ཉིད་མཆོན་ཉིད།

དེ་ཡང་དེ་ཡི་མཆོན་ཉིད་བཞེད། (༡༦) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ན། རི་ལྷུང་ཁྱད་པར་དུ་བྱུང་མེད་པའི་དེ་
 བཞིན་ཉིད་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་སྒྲོམ་པ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་བདག་ཉིད་ཚེས་ཀྱི་སྐྱ་
 བ་མོགས་པའི་རང་བཞིན་གྱི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བདག་པོ་ཅས་གྱིས། གདུལ་
 བའི་སྐུ་བོ་ནམས་ཀྱི་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་རྗེས་སྐྱ་མཐུན་པར་དོན་
 ཁྱད་པར་ཅན་སྐྱང་བའི་སེམས་བསྐྱེད་པའི་སྒོ་ནས་མངོན་པར་འདོད་པའི་དོན་
 བྱེད་པ་དེ་བཞིན་དུ། བསྐྱེད་པས་སྒོ་བྱུང་གྱི་རི་མ་དང་བུལ་བའི་སྒོ་ནས་
 མངོན་སྲུང་དུ་བྱས་པའི་ལམ་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་འདི་ཡང་ཀུན་རྫོབ་
 དུ་མངོན་པར་འདོད་པའི་དོན་གྱི་བྱ་བ་བྱེད་རོ། །དོན་དམ་པར་ནི་ཉམས་
 བ་དང་འཕེལ་བ་དགག་པའི་ཆུབ་དུ་བཞེད་པས་དེའི་ཚེ་སྐྱོར་བ་མེད་པ་ཉིད་
 སྐྱོར་བ་ཡིན་པའི་སྤྱིར་རྟེན་པ་མེད་རོ། ། ༡༧

རི་ལྷུང་ཡིན་ན་ཡང་ཀུན་རྫོབ་དུ་ཡང་དོན་བྱེད་པར་མི་བྱང་ངོ་སྲུང་
 པའི་དོགས་པ་བསྐྱུ་བར།

སེམས་ནི་ལྷ་མས་བྱང་ཆུབ་པར།

|

དེགས་མིན་སྐུ་མས་ཀྱང་མ་ཡིན།

|

ནེས་བྱ་བ་གསུངས་ན། ལྷ་སྤྱིར་གྱུར་པའི་སེམས་རེ་རེ་ལ་སངས་
 གྱིས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་སྐྱུ་བ་པར་བྱེད་པའི་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ལ་
 མོགས་པའི་དོན་མཐའ་དག་མི་སྤང་བའི་སྤྱིར། རེ་རེས་བྱང་ཆུབ་པར་ནི་
 དེགས་པ་མ་ཡིན་ནོ། །འདོད་པའི་དོན་སྐྱུ་བ་པར་བྱེད་པ་སྤང་བའི་སེམས་
 ཅིག་ཅར་བྱང་བ་མང་པོ་ཉིད་ཀྱིས་ཀྱང་མ་ཡིན་ན། སེམས་ཅན་ནམས་ནི་ནམ་
 པར་ཤེས་པའི་ལྷ་དེ་རེ་བའི་ནེས་འབྱུང་པས་མི་སྤྱིར་བའི་སྤྱིར་རོ། །སྐྱུ་
 དེ་མེད་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་སྐྱུ་བ་པར་བྱེད་པ་དོན་པ་ཉི་པར་གཞག་
 བ་པ་མོགས་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཚེས་མ་འདྲེས་པ་བཅོ་བརྒྱད་ཀྱི་བར་དོགས་
 པར་འབྱུང་བའི་རང་གོ་ངོ་བོ་རེས་གྱིས་འབྱུང་བ་སེམས་བྱང་བ་ལྷ་སྤྱིར་གྱུར་

བ་སང་པོ་ཉིད་ཀྱིས་ཀྱང་མ་ཡིན་དེ། དེ་ཡུང་མ་ཐག་ཏུ་རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་མེད་
བ་ཉིད་ཏུ་འཇིག་པས་ན་ཕན་ཚུན་འབྲེལ་བ་མེད་པའི་སྤྱིར་རོ།

དེ་བས་ན་རྩི་ལྟར་དོན་ཁྱད་པར་ཅན་སྤང་བའི་སེམས་བསྐྱེད་པའི་སྒོ་
ནས་དོན་བྱེད་ཅེ་ན། དེ་ནི་ཡང་དག་པ་མ་ཡིན་པས།

མར་མའི་དཔེ་ཡི་ཚུལ་གྱིས་ནི།

ཟབ་མོའི་ཆོས་ཉིད་ནས་བ་བསྐྱེད། (༡༥) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རྩི་ལྟར་མེ་ལྷེ་དང་སྤྱིང་པོ་བྱད་པའི་སྐད་
ཅིག་མ་དང་པོ་ལ། རང་གི་རྒྱས་ཕན་ཚུན་གྱི་སྒོ་ནས་དུས་མཉམ་པ་བྱད་པ་
བསྐྱེད་པས་ཁྱད་པར་ཅན་ཏུ་མ་བྱས་པའི་སྤྱིར། སྐད་ཅིག་མ་གཉིས་པ་མེད་
པར་རྒྱ་དང་འབྲས་བུའི་མཚན་ཉིད་སྟེག་པར་བྱེད་པ་དང་། བསྟེག་པར་བྱ་
བ་མེད་ལ། དེ་བཞིན་ཏུ་མེ་ལྷེ་དང་སྤྱིང་པོ་ཁྱད་པར་ཅན་སྤྱིང་པོ་སྐད་ཅིག་མ་
གཉིས་པ་ལ་ཡང་། ཏུག་ཏུ་ཡོད་པ་ལ་སོགས་པར་ཐལ་བར་འབྱུར་བས་
སྐད་ཅིག་མ་དང་པོ་མེད་པར། ཀྱན་རྫོབ་ཏུ་ཡང་འབྱུང་བ་མེད་པའི་སྤྱིར། རྒྱ་
དང་འབྲས་བུའི་མཚན་ཉིད་སྟེག་པར་བྱེད་པ་དང་། བསྟེག་པར་བྱ་བ་མེད་
དོ། །གང་གི་སྤྱིར་དེ་ལྟ་ཡིན་པ་དེའི་སྤྱིར་གང་གི་ཆོ་ཁྲིན་ཉིད་འདི་བ་
ཅས་གྱི་བདག་ཉིད་ཀྱི་དོན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བའི་ཆོས་ཉིད་ཀྱིས་མ་.....
བདག་ས་གཅིག་ཡུར་ཉམས་དགའ་བ་ཉིད་ཏུ་རྒྱ་དང་འབྲས་བུ་འབྲེལ་བའི་
སྟོབས་ཀྱིས་གཉིས་ཀ་སྐད་པའི་ཁྱད་པར་ཅན་གྱི་སྐད་ཅིག་དང་པོ་མ་རྫོས་....
ནས། དེས་བྱས་པ་ལས་ཐུལ་ཏུ་སྤྱིན་པ་དང་ཐུན་པའི་ཁྱད་པར་ཅན་སྐད་
ཅིག་མ་གཉིས་པ་ལ་སོགས་པ་ཡོད་ན། དེའི་ཆོ་ཁྲིན་མེད་པར་ནིག་ཀྱང་
རྒྱ་དང་འབྲས་བུ་དག་གོ་རིམ་བཞིན་ཏུ་དུས་མཉམ་ཏུ་སྤྱིང་པ་དང་འཇིག་པར་...
དཔེགས་པས། སྟེག་པར་བྱེད་པ་དང་བསྟེག་པར་བྱ་བ་ཡོད་དོ། དེ་བས་ར་
སྐད་ཅིག་མ་དང་པོས་ཀྱང་མེ་ལྷེའི་སྐད་ཅིག་མ་གཉིས་པ་མ་མ་རྫོས་པར་...

མཚན་ ༩—(ཐེ') ཏུ་ ཀྱང་སྐད་ (ཐེ') བརྫོས་

མྱིང་པོ་མ་བསྐྱེད་པ་ལ་སྐད་ཅིག་མ་གཉིས་པས་ཀྱང་མེ་ལྷེའི་སྐད་ཅིག་མ་དང་
 བོ་ལ་མ་འཁྱོས་པར་མྱིང་པོ་མ་བསྐྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་མར་མེའི་དཔེའི་ཚུལ་
 སྐད་ཅིག་མ་སྤྱིར་བྱུང་བ་གཉིས་ཡུལ་གཅིག་ལ་ཉི་ལར་སྒྲོར་བ་ཤེས་པར་
 བྱེད་བ་ལྟར་ཡིན་པས། སྐད་ཅིག་མ་སྤྱི་མ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སྐྱབ་པར་
 བྱེད་བ་དངོས་པོ་ཚད་ཡོད་པ་ཞིག་སྤང་བའི་ནམ་པར་ཤེས་བ་སྤྱི་མ་ལ་བཞིན་
 ཉམ་དེ་ལ་སྤང་བའི་དོན་གྱིས་དཔེན་བ་ལྟག་པར་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པའི་
 དོན་སྤང་བའི་ནམ་པར་ཤེས་བ་སྤྱི་མ་སྐྱེ་བས་བྱང་ཆུབ་འབྲེལ་པར་རིགས་སོ།
 ཇི་སྐད་སྒྲོས་པའི་དཔེ་ཁོ་ནས་ཟུང་མོའི་ཚེས་ཉིད་ནམ་པ་བརྒྱད་ཀྱང་ཁོང་དུ་
 ཆུད་པར་བྱ་བ་ཡིན་པས། སྐྱོམ་པའི་ལམ་ལ་གནས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་
 དཔལ་སྤྱིར་མི་ལྟོག་པ་ནམས་ཀྱི་མཚན་ཉིད་བཟོད་པའི་སྤྱིར། ༡༥

ཟུང་མོ་ནམ་པ་བརྒྱད་ཡུལ་གང་ལ་ཡིན་ཞེ་ན།

སྐྱེ་བ་དང་ནི་འགག་པ་དང་།

།

དེ་བཞིན་ཉིད་དང་ཤེས་བྱ་དང་།

།

ཤེས་དང་སྒྲོད་དང་གཉིས་མེད་དང་།

།

ཐམས་ཅད་པ་ལ་ཟུང་བ་ཉིད། (༡༦) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། སྐད་ཅིག་སྤྱི་མ་དང་སྤྱི་མ་དག་གིས་
 ཀྱང་མ་ཡིན་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པས་ཀྱང་མ་ཡིན་ལ་སྐྱོམ་པས་དོགས་པར་བྱ་
 བའི་དོན་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་བཟུང་དོ། ཞེས་བྱ་བ་དེན་ཅིང་འབྲེལ་
 པར་འབྲེལ་བ་དང་། དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་བྱང་བ་ཉིད་ནམ་རང་བཞིན་གྱིས་
 ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཀྱན་རྩིབ་དུ་ཡང་འགག་གོ་ཞེས་བྱ་བ་འགག་པ་དང་།
 གནས་ཐམས་ཅད་པར་ཉིད་པའི་ནི་དེ་བཞིན་ཉིད་གོམས་ཀྱང་དེ་མཚན་དུ་མི་བྱེད་ཅེས་
 ཅུ་བ་དེ་བཞིན་ཉིད་དང་། དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་རང་བཞིན་གྱི་ཚེས་ཐམས་ཅད་
 པ་སྤྱིར་པ་པོ་གསུངས་པ་ནམ་པ་དུ་པ་ཇེས་སྤྱི་བྱུང་བ་ཞེས་བྱ་བ་ཤེས་བྱ་དང་།

དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མཐོང་བ་མེད་པ་ཉིད་མཐོང་བ་ཡིན་ནི་ཞེས་
བྱ་བ་ཤེས་པ་དང་། ཚེས་ཉིད་ཀྱིས་ཐམས་ཅད་ལ་སྒྲིབ་པ་མེད་པ་ཉིད་སྒྲིབ་
པའི་ཞེས་བྱ་བ་སྒྲིབ་པ་དང་གཉིས་སུ་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་ཐམས་ཅད་སྒྲུབ་
བོ་ཞེས་བྱ་བ་གཉིས་སུ་མེད་པ་དང་། ཚོགས་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་
པ་ལ་དེའི་འབྲས་བྱ་སངས་རྒྱས་ཉིད་མི་ཐོབ་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཐམས་ལོ་མཁས་
པ་སྟེ། བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པའི་ནམ་པར་ཐར་པ་ཐོབ་པའི་སྒྲོ་ནས་ཐན་ཅན་
འགལ་བའི་དོན་སྒྲུབ་པས་ཟབ་པ་ཉིད་ཡིན་ནོ། །སྒྲོབ་པ་ཕྱིར་མི་རྫོག་པའི་
ཚོགས་མཚན་ཉིད་དང་བཅས་པ་བཤད་ཅིན་ཏེ། ༥༠

སྒྲོབ་པའི་ཚོགས་ཀྱི་ཚེས་ཐོབ་པ་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཐོབ་པར་བྱ་བའི་
ཕྱིར་འབད་པས། སངས་རྒྱས་ཉིད་ཐོབ་པའི་རྒྱ་མཚན་འཁོར་བ་དང་སྤ་
ངན་ལས་འདས་པ་མཉམ་པ་ཉིད།

ཚེས་ནམས་མི་ལམ་འདྲ་བའི་ཕྱིར།

|

མྱེད་དང་ཞི་བར་མི་རྫོག་པ།

|

ལས་མེད་ལ་སོགས་སྐྱན་ལ་ཡི།

|

ལན་ནི་རྫི་སྐད་བཤད་པར་ཟད། (༤༠) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། འཁོར་བ་དང་ནམ་པར་བྱང་བ་མི་མཐུན་པ་
དང་གཉིན་པོ་ནམས་སྤང་བརྟན་ཅོམ་གྱི་ངོ་བོས་མི་ལམ་དང་འདྲ་བ་ཅིན་ད་
རྫོགས་པའི་ཕྱིར་འཁོར་བ་དང་སྤ་ངན་ལས་འདས་པ་དག་ལ་ཐ་དད་པ་ཅིན་
དུ་ནམ་པར་མི་རྫོག་པས་ན་མཉམ་པ་ཉིད་དོ། །མི་ལམ་དང་འདྲ་བ་ཅིན་
ཡིན་ན་མི་དག་གི་བཟུང་དང་སྒྲིབ་པ་ལ་སོགས་པ་མེད་པས། གཅིད་ལ་
ལོག་པའི་གནས་སྐབས་ན་ཡང་གཅིད་ལོག་པའི་གནས་སྐབས་བཞིན་ད་
འགྱུར་བ་ལ་ཡིན་ནམ་ཞེས་བྱ་བའི་སྐྱན་ལ་ནམས་ཀྱི་ལན་ནི། རྫི་སྐད་ཀྱི་
ངོམ་གྱི་དོན་དུ་སྒྲུབ་པའི་ལུགས་ལ་སྐད་ཅིག་ལ་ཉིད་ཀྱིས་རྒྱ་མེད་པར་འཛིག་

བ་ཡིན་པ། ལུབ་པའི་མཐའ་ལས་ཀྱང་། འཛིག་དྲེན་སྒྲ་ཚོགས་ལས་
ལས་སྦྱོས། ཞེས་འབྲུང་བའི་ཕྱིར། དེན་དམ་པར་སྦྱས་ཀྱང་སྦྱ་ཡང་
བསད་བ་ཡང་མེད། བ་བསད་བ་ཡང་མ་ཡིན། སས་ཀྱང་སའི་ནོར་
ཐངས་བ་ཡང་མེད། བ་ཐངས་བ་ཡང་མ་ཡིན། ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་
པའི་སྦྱོགས་པ་རྒྱན་འཇུག་པ་དང་འགལ་བའི་དངོས་པོ་བསྐྱེད་བ་ལ་གསོད་
བ་པ་སོགས་པར་རྟོགས་པའི་སྒྲོ་ནས་ཚལ་བཞིན་མ་ཡིན་པའི་ཡིད་ལ་བྱེད་
བ་ལ་སོགས་པ་དང་ཐུན་པ་ལ་མི་དགེ་བ་ལ་སོགས་པ་དང་འདྲ་བར་སྒྲོག་
གཙོད་བ་པ་སོགས་པ་ནས་པར་འཛོག་བ་དེ་བཞིན་དུ། དངོས་པོ་མི་
ལས་དང་འདྲ་ཡང་ཕྱིན་ཅི་ཡོག་གི་འཆིང་བ་མཐའ་དག་མ་སྐྱས་པ་ནས་ས་
པ་དེ་དང་མཐུན་པའི་དོན་གྱི་དངོས་པོ་ལ་སོགས་པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པས་
ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པའི་ལན་དེ་དང་དེ་སྦྱོགས་ཀའན་ནས་གསུངས་སོ། །
ཞེས་བྱ་བར་ཁོང་དུ་ཚུད་པར་བྱའོ། །ཀའན་ཡང་། མི་ལས་སེམས་ནི་
གཞི་དུ་གྱིས་སྐྱས། ཞེས་ན་འབྲས་བྱ་འདྲ་མ་ཡིན། ཞེས་བྱ་བས་དཔེ་
མ་གྲུབ་པོ། ཁོ་བཞིན་དུ་མི་ལས་ན་ཡང་དགེ་བ་དང་མི་དགེ་བ་སྦྱད་
པ་ནི། སད་པའི་གདས་སྐབས་ན་གྱེ་མ་བྱས་སོ་ཡོགས་པར་བྱས་སོ་ཞེས་
ཇིས་ས་ཡིད་རང་ན། ཇིས་གྱི་གནས་སྐབས་གྱི་སེམས་གྱི་མངོན་པར་ཞེན་
པའི་གསོས་གྱིས་ཡོངས་སུ་གསོས་དེ། དེའི་ཕྱིར་ཡང་དཔེ་མ་གྲུབ་པས་
མངོང་བ་དང་བྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ནི་མཐའ་པ་ཉིད་དོ། ། ༤༠

གཏིས་ཀ་སྐྱེས་པ་དྲིད་དུ་ནས་པར་སྒྲོམ་པ་ནི་རང་གི་སངས་
བྱེས་གྱི་དྲིང་དུ་སངས་བྱས་སུ་འབྱུང་བས། དེའི་འོག་དུ་སངས་བྱས་གྱི་
དྲིང་ཡོངས་སུ་དག་པ།

སེམས་ཅན་འཛིག་དྲེན་དེ་བཞིན་དུ། |
སྒྲོད་གྱི་འཛིག་དྲེན་མ་དག་པ། |

དེ་ལ་དག་པར་བསྐྱབ་པ་ཡིས།

སངས་རྒྱས་ཞིང་ནི་དག་པ་ཉིད། (༤༡) ।

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། སེམས་ཅན་དང་སྒོད་ཀྱི་འཛིག་དེན་གྱི་བྱེ་བྲག་གིས།
 སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་ནས་པ་གཉིས་ལ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་བཀྲེས་པ་དང་སྒོམ་...
 པ་དང་། རོ་བ་དང་ཆོར་མ་ལ་སོགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་མ་དག་པ་གང་ཡིན་པ་
 དེའི་གཉེན་པོར་ལྷའི་ཉེ་བར་སྐྱད་པ་དང་། གསེར་གྱི་ས་སྤྱོགས་ལ་སོགས་
 པ་དག་པར་བསྐྱེད་པའི་སྒོ་ནས་ནས་པར་དག་པ་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་ནས་
 པར་དག་པའོ། ༤༡

རང་གི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་ནས་པར་དག་པ་བསྐྱབས་པ་ནི་ཐབས་
 མཁས་པས་སྐལ་བ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཛད་པ་བྱ་དགོས་པས་
 ཐབས་ལ་མཁས་པ།

ཡུལ་དང་སྒྲོར་བ་ཅན་འདི་ནི།

དགྲ་ནམས་ལས་ནི་འདས་པ་དང་།

མི་གནས་ཇི་བཞིན་ཤུགས་དང་ནི།

ཐུན་མོང་མ་ཡིན་མཚན་ཉིད་དང་། (༤༢) ।

མ་ཆགས་པ་དང་མི་དམིགས་དང་།

མཚན་མ་སྒྲོན་ལས་ཟད་པ་དང་།

དེ་ཡི་དྲགས་དང་ཚད་མེད་པ།

ཐབས་ལ་མཁས་པ་ནས་པ་བཅུ། (༤༣) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། བར་ཆད་ཀྱི་ཚོས་ལས་ཤང་དག་པར་
 “བཟུལ་བས་ལྟ་ལ་སོགས་པའི་བདུད་ལས་འདས་པ་དང་། རོས་ཐབས་ཆད་
 བརྟམ་པ་ཉིད་ནས་པར་བསྒྲོམས་པས་མི་གནས་པར་གནས་པ་དང་། རྒོར་
 ལས་གྲུབ་པས་གཞན་གྱི་དོན་ཕྱོག་གྱི་ཤུགས་ཀྱིས་འཕངས་པ་ཉིད་པ་དང་།

བ་ཡིན་པ། ལྷུ་མ་མའི་མཐུན་པས་ཀྱང་། འཇིག་རྟེན་སྤྱི་ཚོགས་ལས་
 བས་ཐེས། ཞེས་འདུང་བའི་ཕྱིར། རོན་དཔ་པར་སྤྲུམ་ཀྱང་སྤྲུམ་པར་
 བས་དཔ་པ་ཡང་མེད། བ་པས་དཔ་པ་ཡང་མ་ཡིན། སྤྲུམ་ཀྱང་སྤྲུམ་པ་
 རྒྱངས་པ་ཡང་མེད། བ་རྒྱངས་པ་ཡང་མ་ཡིན། ཞེས་ཕུ་བ་ལ་སོགས་
 བའི་སྤྲུམ་པ་རྒྱན་འཇུག་པ་དང་འགའ་བའི་དངོས་པོ་བསྐྱེད་པ་ལ་གསོད་
 བ་པ་སོགས་པར་རྟོགས་པ་འི་སྤྲུམ་པ་ལ་བཞིན་མ་ཡིན་པ་འི་ཡིད་ལ་བྱེད་
 བ་པ་སོགས་པ་དང་རྒྱན་པ་པ་མི་དགེ་བ་པ་སོགས་པ་དང་འདྲ་བར་སྤྲུམ་
 བའོད་པ་པ་སོགས་པ་ནམ་པར་འཇོག་པ་འི་བཞིན་དུ། དངོས་པོ་སྤྲུམ་
 པས་དང་འདྲ་ཡང་བྱིན་ཅི་ཡོག་གི་འཛིང་བ་མཐུན་དག་མ་ཉམས་པ་ནམས་
 པ་དེ་དང་མཐུན་པའི་རོན་གྱི་དངོས་པོ་ལ་སོགས་པ་པ་མཐོན་པར་ཞེན་པས་
 བས་པ་པ་པ་སོགས་པའི་པན་དེ་དང་དེ་སྤྲུམ་པ་གཞན་ནས་གསུངས་སོ། །
 ཞེས་པ་པར་ཁོང་དུ་ལྷན་པར་བྱོ། །གཞན་ཡང་། མི་པས་སེམས་ནི་
 བའི་དུ་ཕྱིས་མམས། ཞེས་ན་འདུས་ཕུ་འདྲ་མ་ཡིན། ཞེས་ཕུ་བས་དཔེ་
 བ་ལྷུ་མ་པོ། འི་བཞིན་པ་མི་པས་ན་ཡང་དགེ་བ་དང་མི་དགེ་བ་སྤྲུམ་
 བ་འི་ བས་པ་འི་གནས་སྐབས་ན་ཕྱི་མ་ལུས་སོ་ཡོགས་པར་བུས་སོ་ཞེས་
 རྒྱུ་པ་ཡིད་པར་ན། རྒྱུ་ཀྱི་གནས་སྐབས་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་མཐོན་པར་ཞེན་
 པ་འི་གོམས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་གསོས་ན། དེའི་ཕྱིར་ཡང་དཔེ་མ་གྲུབ་པས་
 འཁོར་པ་དང་ཕུ་བརྟ་པས་འདས་པ་ནི་མ་མ་པ་འི་དེ་འོ། ། ༤༠

གཤམ་ག་མ་པ་པ་འི་དུ་རྒྱས་པར་སྐྱོབ་པ་ནི་རང་གི་སངས་
 ལུས་ཀྱི་དེར་དུ་སངས་ལུས་སུ་འགྱུར་བས། དེའི་འོག་དུ་སངས་ལུས་ཀྱི་
 བས་ཡོངས་སུ་རག་པ།

ཏེ་པས་ཞན་འཇིག་རྟེན་འི་བཞིན་དུ།

།

སྤྲུམ་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་མ་དག་པ།

།

དེ་ཡི་དྲག་པར་བསྐྱབ་པ་ཡིས།

སངས་རྒྱུ་ས་ཞིང་ནི་དྲག་པ་ཉིད། (༤༡) །

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། སེམས་ཅན་དང་སྒོད་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་གྱི་བྱེ་བྲག་གིས།
 སངས་རྒྱུ་ས་ཀྱི་ཞིང་ནས་པ་གཉིས་ལ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་བཀྲེས་པ་དང་སྒོམ་...
 པ་དང་། རོ་བ་དང་ཆོར་མ་ལ་སོགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་མ་དྲག་པ་གང་ཡིན་པ་
 དེའི་གཉིན་པོར་ལྷའི་ཉེ་བར་སྐྱད་པ་དང་། གསེར་གྱི་ས་སྤྱོགས་ལ་སོགས་
 པ་དྲག་པར་བསྐྱེད་པའི་སྒོ་ནས་ནས་པར་དྲག་པ་ནི་སངས་རྒྱུ་ས་ཀྱི་ཞིང་ནས་
 པར་དྲག་པའོ། ། ༤༡

རང་གི་སངས་རྒྱུ་ས་ཀྱི་ཞིང་ནས་པར་དྲག་པ་བསྐྱབས་པ་ནི་ཐབས་
 མཁས་པས་སྐལ་བ་ཅི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་སངས་རྒྱུ་ས་ཀྱི་མཛད་པ་བྱ་དགོས་པས་
 ཐབས་ལ་མཁས་པ།

ཡུལ་དང་སྒྲོར་བ་ཅན་འདི་ནི།

དབྱ་ནམས་ལས་ནི་འདས་པ་དང་།

མི་གནས་ཅི་བཞིན་ཤུགས་དང་ནི།

ཐུན་མོང་མ་ཡིན་མཚན་ཉིད་དང་། (༤༢) །

མ་ཆགས་པ་དང་མི་དམིགས་དང་།

མཚན་མ་སྟོན་ལམ་ཟད་པ་དང་།

དེ་ཡི་དྲགས་དང་ཚད་མེད་པ།

ཐབས་ལ་མཁས་པ་ནས་པ་བཅ། (༤༣) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། བར་ཆད་ཀྱི་ཆོས་ལས་ཡང་དྲག་པར་
 “བཞུལ་བས་ལྷ་ལ་སོགས་པའི་བདུད་ལས་འདས་པ་དང་། ཆོས་ཐམས་ཅད་
 མཉམ་པ་ཉིད་ནས་པར་བསྐྱེམས་པས་མི་གནས་པར་གནས་པ་དང་། སྟོན་
 ལམ་གྱུ་བ་པས་གཞན་གྱི་དོན་སྟོན་གྱི་ཤུགས་ཀྱིས་”འཕངས་པ་བྱེད་པ་དང་།

མཚན བ—(སྟེ) བས་¹ སྐལ་² འཕགས་”

དཀར་པ་སྤྱོད་པ་ཐམས་ཅད་ཤིན་ཏུ་གོམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཐུན་མཛེས་མ་ཡིན་པ་
 དང་། ཆོས་དཀར་པོ་ནམ་པར་དག་པས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་འཛིན་པ་མེད་
 པ་དང་། ནམ་པར་ཐར་པའི་སྒོ་སྤྱོད་པ་ཉིད་ཀྱིས་མི་དམིགས་པ་དང་།
 ནམ་པར་ཐར་པའི་སྒོ་མཚན་མ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་མཚན་མ་མེད་པ་དང་།
 ནམ་པར་ཐར་པའི་སྒོ་སྤྱོད་པ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྤྱོད་པ་མེད་པ་དང་། རྒྱ་
 པ་སྤྱོད་ཏུ་བདང་པ་ཅན་སྤྱིར་མི་ཐོག་པའི་ཆོས་བརྗོད་པས། སྤྱིར་མི་ཐོག་
 པའི་དྲགས་དང་། རྩལ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཚད་མེད་པ་སྟེ།
 ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་ཏུ་སྤྱོད་པའི་རྩལ་ནམ་པ་བཅུ་མངོན་སུམ་དུ་བྱ་བ་ལ་
 དུས་དང་། དུས་མ་ཡིན་པ་ཤེས་པའི་སྤྱོད་པ་ནི། ཐམས་ལ་མཁས་
 པ་ཡིན་ཅི། ༤༢.༤༢

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྤྱོད་པའི་མན་ངག་གི་བསྟན་བཅོས་མངོན་
 པར་དྲིགས་པའི་བྱེད་ཅིས་བྱ་བ་ལོས་སྐབས་བཞི་པའི་འགྲེལ་པའོ། ༥

རྒྱ་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་པར་རྫོགས་པར་དྲིགས་པ་ཐོབ་པ་ལ། རབ་
 ཀྱི་མཐར་སྤྱོད་པའི་དྲིགས་པ་འབྱུང་བས། གོ་སྤྱོད་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་དྲགས་
 པ་སོགས་པ་བསྟན་པ་སྤྱོད་ཏུ་འགྲོ་བའི་ཆེ་མའི་མངོན་པར་དྲིགས་པ།

མི་པས་ན་ཡང་ཆོས་ནམས་ཀྱན། ༥

མི་པས་རྩ་བུར་ལྷ་པ་སོགས། ༥

ཆེ་མའི་སྤྱོད་པའི་སྤྱོད་པའི་དྲགས། ༥

ནམ་པ་བཅུ་གཅིས་དག་ཏུ་བཞེད། (༡) ༥

ཅིས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ཤིན་ཏུ་གོམས་པའི་སྤྱིར་མི་ལས་བྱི་གནས་
 ཐམས་ཅད་ཡང་ཆོས་ཐམས་ཅད་མི་ལས་དྲིང་འདྲ་བ་ལ་སོགས་པར་སྟུ་བ་དང་།
 ཡ་རོལ་པ་སོགས་པའི་ས་ར་རག་པའི་སེམས་མི་བསྐྱེད་པ་དང་། རི་

བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སོགས་པ་མཐོང་བ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་རྩ་འབྲུལ་
 གྱི་ནམ་པར་འབྲུལ་བ་དམིགས་པ་དང་། ¹དམ་པའི་ཚོས་སྟོན་པའི་སེམས་
 སྦྱོར་བ་དང་། དཔྱུལ་བ་ལ་སོགས་པའི་སེམས་ཅན་མཐོང་བ་སྟོན་ཏེ་འགྲོ་བ་
 རང་གི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་དུ་ངན་སོང་སྟོང་བ་རྗེས་སུ་བྱུང་བ་དང་། སྟོང་
 བྱེད་ལ་སོགས་པ་ཚོགས་པ་རབ་དུ་ཞི་བར་བྱེད་པའི་བདེན་པའི་བྱིན་གྱིས་.....
 བསྐྱབས་གྱུ་བ་བ་དང་། བཞུད་སྟོན་ལ་སོགས་པ་མི་མ་ཡིན་²མེད་པར་བྱེད་
 པའི་བདེན་པའི་ཚོགས་གྱུ་བ་བ་དང་། རང་ཉིད་མངོན་པར་ཤེས་པས་པ་
 རོལ་བཞུད་པའི་དགེ་བའི་བཤེས་ཀུན་ལ་སྟོན་པ་དང་། རྣམ་པ་ཐམས་
 ཅད་དུ་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་བྱིན་པ་ལ་སྟོན་པ་དང་། ཚོས་ཐམས་ཅད་
 ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་མེད་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་ལ་ཉེ་བར་
 གྱུར་བ་ཞེས་བྱ་བ་རྣམ་པ་བཅུ་གཉིས་ནི་ཅེ་མོའི་མངོན་པར་དྲོགས་པ་ཐོབ་
 པའི་བཀའ་སྒྲུབ་ཀྱི་ཁྱད་པར་གྱི་དྲགས་ཡིན་ནོ། ། ༡

དེ་ལྟར་དྲགས་ཀྱིས་མཚན་པའི་རྣམ་པར་འཕེལ་བ་རྣམ་པ་དུ་ཞིག་
 ཡོད་ཅེ་ན། རྣམ་པར་འཕེལ་བ།

འཛམ་གྲུ་གླིང་གི་སྦྱོར་བོ་སྟེང་། །

སངས་རྒྱས་མཚན་པའི་དགེ་ལ་སོགས། །

རྣམ་མང་དུ་ནི་དཔེར་མཛད་ནས། །

རྣམ་འཕེལ་བཅུ་དྲུག་བདག་ཉིད་དོ། (༢) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། འཛམ་གྲུ་གླིང་ལ་སོགས་པ་སྟོང་གསུམ་
 གྱི་འཛིག་དེན་གྱི་ཁམས་ཀྱི་སེམས་ཅན་སྟེང་གྱི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་.....
 མཚན་པ་³བས་ལྟག་པ་དང་། ཁྱད་པར་དུ་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་བྱིན་པ་
 ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དང་། མི་སྦྱོར་པའི་ཚོས་ལ་བཟོད་པ་ཐོབ་པ་དང་། བྱང་
 ཆུབ་པར་བྱ་བ་དང་། བྱང་ཆུབ་པར་བྱེད་པའི་ཚོས་རྣམས་མི་དམིགས་པ་

མཚན་ ༖—(སྟེ) དང་། ཚོས་¹ པ་² (དྲི) མཚན་པས་ལྟག་³

ནང་། རྟལ་བ་བཅུ་ལ་སོགས་པ་དང་། གཞུགས་མེད་པའི་སྟོངས་པར་
 འཇུག་པ་ཐོབ་པ་ལས་བྱུང་བར་དུ་འབགས་པ་དང་། ལྷའི་རིས་ཐམས་ཅད་
 ཉི་ལང་འོང་བ་དང་། བརྟན་ཐམས་ཅད་རིལ་བྱིས་གཞོན་པ་དང་། སྟོན་པ་
 ནང་འདྲ་བར་སྐྱེ་བོ་ལ་མཚེངས་པར་གནས་པ་ཞེས་བྱ་བ་བསོད་ནམས་ནམ་པ་
 བརྟན་དང་། ཡང་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཐམས་ལ་མཁས་པས་བསྐྱབ་པ་
 ཡོངས་སུ་དག་པ་དང་། མངས་བྱས་ཀྱི་རིགས་ཅན་དུ་འགྱུར་བ་དང་།
 འབྲས་བུ་མངས་བྱས་ཉིད་འཕྱོལ་བའི་རྒྱ་མཚན་དང་། ས་རོལ་དུ་སྦྱོན་
 བའི་མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་ཀྱི་སེམས་མི་སྐྱེ་བ་དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་
 པ་དང་རྟོན་པར་རྟོགས་པའི་སེམས་རབ་དུ་མི་སྐྱེ་བ་དང་། ས་རོལ་དུ་སྦྱོན་
 བ་ཀུན་བརྩམ་པ་ཤེས་པ་དང་། རུན་སྐྱབ་ཚོགས་པ་ཐམས་ཅད་འཕྱོལ་བ་
 དང་། ཡང་དག་པར་རྟོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ལ་ཉི་ལང་གྱུར་པ་ཞེས་བྱ་བ་
 བསོད་ནམས་གཞན་ནམ་པ་བརྟན་དང་། མེ་དོག་ལ་སོགས་པས་མངས་
 བྱས་མཚན་པའི་དགེ་བ་ལ་སོགས་པ་ནམ་པ་མང་བོ་དཔེར་མཛད་ནས་གོང་
 ཉམས་གོང་དུ་བྱུང་བར་དུ་འབགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་གནས་སྐབས་བཅུ་དུག་གི་ངོ་
 བོ་ཉིད་ནི་ནམ་པར་འཕྲེལ་བ་ཡིན་ནོ། ॥ ३

རྟེན་རྫོང་ནམ་པར་འཕྲེལ་བའི་ནམ་པར་སྐྱེལ་བའི་རང་དབང་དུ་གྱུར་
 བ་བཅས་སྦྱོན་བའི་མཚན་ཉིད་ནམས་ནི་ངེས་པར་བརྟན་པ་ཡིན་པས་ངེས་པར་
 བརྟན་པ།

ཀུན་བཞིན་ཉིད་གསུམ་ཚོས་ནམས་ཀྱི།
 ཡོངས་སུ་རྟོགས་པ་སྐྱེ་མེད་པ།
 ཐམས་པ་ཅན་རོན་ཡོངས་མི་གཏོང་པ།
 བརྟན་པ་ཞེས་ནི་མཛོན་པར་བརྟོན། (३) །

རྟེན་རྫོང་བ་གསུངས་ཉིད་ རྫོང་ཡང་དག་པའི་ཐམས་ལ་མཁས་
 པའི་རྟོགས་ཀྱིས་ནམ་པར་མེ་དོག་པ་རྟོགས་པའི་གནས་སྐབས་ན། རྟོང་རྟེ་

ཆེན་པོ་མངོན་དུ་བྱེད་པའི་ངོ་བོས་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་ཡོངས་ས་མི་གཏོང་བའི་
མཚན་ཉིད། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་རིམ་གྱིས་བཤད་
པའི་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་ཆོས་སེམས་བསྐྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་
གོང་དུ་སྒྲུབ་པ་རྣམས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་སྐྱ་ན་མེད་པ་ནི་ངེས་པར་བདུན་
ཡིན་ནོ། ॥ ३

དེ་ལྟར་ངེས་པར་བདུན་པར་བྱེད་པས་ངེས་པར་བདུན་པར་འབྱུར་བའི་
མཚན་ཉིད་ནི་སེམས་ཀྱན་དུ་གནས་པ་ཡིན་པས་སེམས་ཀྱན་དུ་གནས་པ།

སྒྲིང་བཞི་པ་དང་སྟོང་དག་དང་།

སྟོང་གཉིས་གསུམ་དག་དཔེར་མཛད་ནས།

བསོད་ནམས་མང་པོ་ཉིད་ཀྱིས་ནི།

དྲིང་འཛིན་ཡོངས་སུ་བསྒྲགས་པ་ཡིན། (༤) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། ཚད་མིན་པ་ནི་སྤང་ཚད་ཀྱིས་གཞུལ་
བར་རྒྱས་སོ། ། ཞེས་བྱ་བའི་ཚུལ་གྱིས་སྒྲིང་བཞི་པ་ལ་སོགས་པ་སྟོང་

གསུམ་པའི་འཛིན་དེན་གྱི་ཁམས་རྣམས་ཀྱིས་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་

ཐམས་ཅད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་དྲིང་ངོ་འཛིན་གྱི་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སོ་

སོར་དཔེར་མཛད་ནས་དེ་དག་ལས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་ཤིང་ཚད་ལས་

འདས་པའི་བསོད་ནམས་མང་པོ་ཉིད་ཀྱིས་དྲིང་ངོ་འཛིན་གྱི་མཚན་ཉིད་བཞིན་

པ་ནི་སེམས་ཀྱན་དུ་གནས་པ་ཡིན་ནོ། ། དྲགས་ལ་སོགས་པ་དེ་དག་ནི་

གོ་རིམ་བཞིན་ད་ནོ་བ་ལ་སོགས་པ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་

བཞི་ཡི་ངོ་བོ་ཡིན་པར་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ། ॥ ༤

ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པའི་འོག་དུ་མཐོང་བའི་ལས་
ཡིན་དེ། དེ་ལ་མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་གཉིན་པོ་དང་བཅས་པ་རྣམ་པ་

བཞི་ཡོད་པས་དེ་ཞིག་མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་གཞུང་བར་རྣམ་པར་རྟོག་པ་

གཉིས་པོ།

འཇུག་པ་དང་ནི་ལྷོག་པ་ལ།
 གཞུང་བའི་ནྟེ་ག་སོ་སོར་དེ།
 དགུ་ཡི་བདག་ཉིད་རི་བཞིན་ཡུལ།
 མིན་པའི་བདག་ཉིད་དག་གེས་བྱ། (༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། འཇུག་པ་དང་ལྷོག་པ་མི་དམིགས་པ་
 དང་། དམིགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དག་ལ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་
 དཔའ་དང་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ལེན་པ་དང་འདོར་བའི་སྒོ་ནས་.....
 གཞུང་བའོ། །ཞེས་གཞུང་བར་ནྟེ་ག་པ་ཉན་མོངས་པ་དང་འདྲ་
 བ་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོགས་སུ་གྱུར་པ་ཡུལ་གྱི་དབྱེ་བས་སོ་སོར་ནྟེ་ག་པ་དག་.....
 ཡོད་པ་ནི་དངོས་པོ་དང་མ་འབྲེལ་བར་འཇུག་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྤྱིན་ཅི་ལོག་དུ་.....
 སྒར་བའི་སྤྱིར་ཡུལ་རི་ལྟ་བ་བཞིན་ས་ཡིན་པའི་རང་གི་ངོ་བོ་དག་དུ་གེས་.....
 བར་བྱའོ། ། ༡

དེ་ལྟར་གཞུང་བར་ནྟེ་ག་པའི་སྤྱོགས་གཉིས་བཐུན་ནས་
 འཛིན་པར་ནྟེ་ག་པ་གཉིས་པོ།

སོ་སོའི་སྤྱེ་བོ་འཕགས་དབྱེ་བས།
 སེམས་ཅན་ཐུག་དང་བདག་པོ་ཡོད་པར།
 ནྟེ་ག་པ་འཛིན་པ་དག་དུ་འདོད།
 དེ་དག་སོ་སོར་དགུ་བདག་ཉིད། (༢) །
 གཡ་ཏེ་གཞུང་དོན་དེ་བཞིན་ཉིད།
 དེ་དག་གར་གི་འཛིན་པར་འདོད།
 དེ་ལྟར་དེ་དག་འཛིན་པ་ཡི།
 ངོ་བོས་ལྟར་བའི་མཚན་ཉིད་པོ། (༣) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། སོ་སོའི་སྤྱི་བོ་དང་འཕགས་པའི་གང་
 ཟག་དག་གི་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་སྤྱིས་བྱ་རྗེས་དང་བཏགས་པར་ཡོད་པའི་དེན་...
 ཅན་གྱི་འཛིན་པ་དག་ཡོད་པས་འཛིན་པར་ནམ་པར་རྟོག་པ་གོགས་བྱེད་པ་...
 ཡིན་པའི་སྤྱིར་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོད་པས་སྤྱི་གྱུར་པ་ཡུལ་གྱི་དབྱེ་བས་སོ་སོར་...
 ནམ་པ་དགུ་ཡོད་པ་ནི། གང་གི་ཆོ་དེ་དག་གི་ཡུལ་གྱི་དངོས་པོར་གྱུར་པ་
 གཟུང་བའི་དོན་དག་དེ་བཞིན་དུ་གཟུང་བའི་ངོ་བོར་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ཞེས་བྱ་...
 བ་དེའི་ཆོ་གང་གི་ཡང་འཛིན་པ་མ་ཡིན་ཏེ། དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་ནི་འཛིན་
 པའི་ངོ་བོས་དཔེན་པའི་ངོ་བོ་ཡིན་པས་སྤྱིན་ཅི་ལོག་དུ་སྤྱང་བའི་སྤྱིར། ཡུལ་
 རི་ལྟ་བུ་བཞིན་མ་ཡིན་པའི་རང་གི་ངོ་བོ་དག་དུ་ཤེས་པར་བྱའོ།། ༩

གཟུང་བའི་ནམ་པར་རྟོག་པ་དང་པོ་འཇུག་པའི་དེན་ཅན་རི་ལྟར་
 ནམ་པ་དགུ་ཡིན་ཞེ་ན།

ངོ་བོ་ཉིད་དང་རིགས་དང་ནི།

|

ལམ་ནི་ཡང་དག་འགྲུབ་པ་དང་།

|

ཤེས་པའི་དམིགས་པ་མ་འབྲུལ་དང་།

|

མི་མཐུན་སྤྱོད་པས་དང་གཉིན་པོ་དང་། (༤) |

རང་གིས་རྟོགས་དང་བྱེད་པ་དང་།

|

དེ་ཡི་ལས་བྱའི་འབྲས་བྱ་ལ།

|

འཇུག་པའི་སྤྱོད་པས་ཀྱི་དེན་ཅན་གྱི།

|

ནམ་རྟོག་དེ་ནི་ནམ་དགུར་འདོད། (༥) |

|

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། དཔེན་པས་དཔེན་པ་མ་རྟོགས་པའི་ངོ་བོ་
 ཉིད་དང་། ས་མི་གཡོ་བ་ལ་སོགས་པ་ལ་འཇུག་པས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་
 རིགས་སྤྱི་ངོས་པ་¹དང་། སྤྱི་མ་ལྟ་བུར་རྟོགས་པས་མགོང་བ་ལ་སོགས་
 པའི་ལས་ཡང་དག་པར་འགྲུབ་པ་དང་། སྤྱང་བརྟན་ཅན་དུ་ཟད་པས་ཤེས་

བའི་དཔེགས་པ་མ་འཁྲུལ་བ་དང་། ཡོན་ཏན་དང་སྦྱོན་མཐོང་བ་སྦྱོན་དུ་
 འགྲོ་བའི་རྒྱུ་ལས་བྱ་བ་དང་། རྟོག་པར་བྱ་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཉེན་པོ་དང་
 མེ་མཐུན་བའི་སྦྱོགས་དང་རྩི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་རང་གིས་
 ཉོགས་པ་དང་། དཔེ་ཞིང་གྱུ་ལོས་པ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཉན་ཐོས་ལ་
 སོགས་པའི་ས་ཐག་བསྐྱེད་པར་བྱེད་པ་དང་། བསམ་པ་ཇི་ལྟ་བ་དང་མཐུན་
 བར་སྦྱུ་བ་ལས་མེས་ཅན་གྱི་དོན་གྱི་ལས་དང་། ཡང་དག་པའི་ཐབས་
 ར་མཁས་པའི་སྦྱོབས་ཀྱིས་སྦྱོ་བོ་ཐམས་ཅད་བྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་དགོད་
 བར་བྱ་བའི་འབྲས་བྱ་ལ་སྦྱོན་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཟུང་བར་བྱ་བ་ཉིད་དུ་
 འཇུག་པར་བྱའོ། ། ཞེས་བྱ་བ་གཟུང་བའི་ནམ་པར་ཉོག་པ་དང་པོ་འཇུག་
 པའི་སྦྱོགས་ཀྱི་དོན་ཅན་ནམ་པ་དགྲུ་པོ་མཐོང་བའི་ལས་གྱི་སྦྱོར་བའི་གནས་
 སྐབས་ཀྱིས་སྤང་བར་བྱ་བར་བཞེད་པ་ཡིན་ལོ། ། ༤.༧

གཟུང་བའི་ནམ་པར་ཉོག་པ་གཉིས་པ་ཐོག་པའི་དེན་ཅན་ཇི་ལྟར་ནམ་
 པ་དགྲུ་ཡིན་ཞེ་ན།

སྟོན་དང་ཞི་བར་ལྷུང་བའི་སྦྱིར།	
ཉོགས་པ་དཔེན་པ་ཉིད་དང་ནི།	
ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་མེད་པ་དང་།	
ལས་གྱི་ནམ་པ་མ་ཚང་དང་།	(༡༠)
གཞན་གྱི་ཁྱེན་གྱིས་འགྲོ་བ་དང་།	
མེད་དུ་བྱ་བ་ལོག་པ་དང་།	
ཉི་མེ་བ་དང་སྦྱ་ཚོགས་ཉིད།	
གནས་དང་འཇུག་པ་སྦྱོངས་པ་དང་།	(༡༡)
ཇེས་པ་འགྲོ་ཞེས་བྱ་བ་ལ།	
དཔེ་ཉོག་དགྲུ་ཡི་བདག་ཉིད་འདི།	

ལྷོག་པའི་ཕྱོགས་ཀྱི་རྟེན་ཅན་དེ།

ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་ཡིད་ལས་འབྱུང་། (༡༩) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།

འཁོར་བ་དང་སྤྱང་ན་ལས་འདས་

བ་གང་ཡང་བྱང་བ་ཞིག་དུ་ལྷུང་བ་ཉིད་ཀྱིས་རྟོགས་བ་དམན་བ་ཉིད་དང་།

དག་བའི་བཤེས་གཉིན་ཐབས་ལ་མཁས་བ་དང་བྲལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་ཡོངས་...

སྤྱ་འཛིན་བ་མེད་བ་དང་། ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་བ་མཐའ་དག་གི་གཉིན་པོ་མ་

ཡིན་བ་ཉིད་ཀྱིས་སྒྲུབ་པའི་ལམ་མ་ཚང་བ་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་བ་

ལ་སོགས་པའི་གདམས་ངག་ལ་ལྷོས་བ་དང་བཅས་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཞན་གྱི་...

ཀྱིན་གྱིས་འགྲོ་བ་ཉིད་དང་། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཆོག་ཉིད་

ཀྱི་སེམས་ཆེན་པོ་ཉིད་ལ་སོགས་བ་ལ་མི་འཇུག་བ་ཉིད་ཀྱིས་ཆེད་དུ་བྱ་བ་

ལོག་བ་དང་། ཉན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པའི་གཉིན་པོ་ཉིད་ཀྱིས་ཉི་ཆེ་

བའི་ལམ་གྱི་བྱེད་བ་དང་། དམིགས་བ་དང་བཅས་བ་ཉིད་ཀྱིས་འབྲས་བྱ་

དང་པོ་ལ་སོགས་བ་རྟོགས་བ་ཐ་དད་བ་ཉིད་དང་། མ་རིག་པའི་བག་ལ་

ཉལ་བ་ཐམས་ཅད་མ་སྦྱངས་བ་ཉིད་ཀྱིས་གནས་བ་དང་འགྲོ་བ་མི་ཤེས་བ་...

དང་། ཐེག་བ་ཆེན་པོ་ཐམས་ཅད་སྤྱད་པར་བྱེད་བ་ཉིད་ཀྱིས་ནམ་བཤམས་

ཅད་མཁྱེན་བ་ཉིད་སྤྱང་ན་ལས་འདས་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཇུག་དུ་འགྲོ་བ་ལ་...

ཉིས་བ་དང་བཅས་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཟུང་བར་བྱ་བ་མ་ཡིན་བ་ཉིད་ཀྱི་ལྷོག་པར་

བྱའོ། །ཞེས་གཟུང་བར་ནམ་བར་རྟོག་བ་གཉིས་བ་ལྷོག་པའི་ཕྱོགས་

ཀྱི་རྟེན་ཅན་ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་རྒྱུད་ལ་སྦྱང་བར་བྱ་བ་ཉིད་དུ་

འབྱུང་བ་ནམ་བཤམས་པོ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ཀྱི་མཐོང་བའི་ལམ་གྱི་

སེམས་དང་སེམས་ལས་བྱུང་བ་འཇུག་པའི་གནས་སྐབས་ཀྱིས་སྦྱང་བར་བྱ་

བར་བཞེད་བ་ཡིན་ནོ། ། ༡༠-༡༩

སོ་སོ་སྤྱོད་པའི་འཛིན་པའི་ནམ་བར་རྟོག་བ་དང་པོ་སྤྱོས་བྱ་རྩལ་སྤྱ་

ཡིད་པའི་རྟེན་ཅན་རི་ལྷར་ནམ་བཤམས་པོ་ཡིན་ཞེ་ན།

འཛིན་པ་དང་ནི་འདོར་བ་དང་། །

ཡིད་ལ་བྱེད་དང་ཁམས་ནམས་ནི། །

གསུམ་པོ་དག་དང་ཉེར་འབྲེལ་དང་། །

གནས་དང་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། (༡༩) །

ཚོས་ཀྱི་དངོས་པོ་བདགས་པ་དང་། །

ཆགས་པ་དང་ནི་གཉེན་པོ་དང་། །

ཇི་ལྟར་འདོད་བཞིན་འགྲོ་ཉམས་ལ། །

འཛིན་པ་དང་པོར་ཤེས་པར་བྱ། (༢༠) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ཀྱན་རྫོབ་དུ་སྐྱུ་མ་བཞིན་དུ་འཛིན་པ་དང་
གཏོང་བ་དང་། ཡང་དག་པ་ཉིད་དུ་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པར་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་
དང་། ཚོས་ཉིད་ཀྱི་ཁམས་གསུམ་ཅན་དང་ཉེ་བར་འབྲེལ་བ་དང་། སྣང་
པ་ཉིད་དུ་མི་གནས་པས་གནས་པ་དང་། དངོས་པོ་ལ་མངོན་པར་མ་ཞེན་
པས་ཐམས་ཅད་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། རྗེས་སུ་ཡོད་པ་མེད་པས་
ཚོས་ཐམས་ཅད་བདགས་པ་དང་། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཤེས་པའི་མ་ཆགས་པས་
མངོན་པར་མ་ཞེན་པ་སྣོན་དུ་འགྲོ་བའི་ཆགས་པ་དང་། མཉམ་པ་ཉིད་སྒྲིམ་
པའི་གཉེན་པོ་ཉིད་ཀྱིས་གཉེན་པོ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རྒྱལ་དུ་སྤྱོན་
པ་ཡང་དག་པར་མ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས། ཇི་ལྟར་འདོད་པ་བཞིན་དུ་འགྲོ་བ་
ཐོགས་པ་ལ་དོན་དམ་པའི་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པས་འཛིན་པར་ནམ་
པར་རྟོག་པ་དང་པོ་ནམ་པ་དགུ་མཐོང་བའི་ལམ་གྱི་སྤྱོར་བའི་གནས་སྐབས་
ཀྱིས་སྤང་བར་བྱ་བར་བཞེད་པ་ཡིན་ནོ། ༡༩.༢༠

འཛིན་པར་ནམ་པར་རྟོག་པ་གཉིས་པ་སྦྱེས་བྱ་བདགས་པར་ཡོད་
པའི་རྟོན་ཅན་ཇི་ལྟར་ནམ་པ་དགུ་ཡིན་ཞེས།

ཆེད་བཞིན་ངེས་པར་མི་འབྱུང་དང་། །

འམ་ལ་འམ་མིན་ངེས་འཛིན་དང་། །

འགག་དང་བཅས་པའི་སྐྱེ་བ་དང་། །

དངོས་པོ་ལྷན་དང་མི་ལྷན་དང་། (༡༣) །

གནས་དང་རིགས་ནི་འཛིག་པ་དང་། །

དོན་དུ་གཉིས་དང་སྐྱེ་མེད་དང་། །

ཕྱིར་གྲོལ་བ་ནི་དམིགས་པ་ལ། །

འཛིན་པའི་ནམ་རྟོག་གཞན་ཡིན་ནོ། (༡༤) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།

ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ངེས་པར་

འབྱུང་བ་ཉིད་ཀྱིས་ཆེད་དུ་བྱ་བ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ངེས་པར་མི་འབྱུང་བ་དང་།

རང་གི་མངོན་པར་འདོད་པའི་ལས་མེད་པས་ལས་གཞན་ལ་ལས་མ་ཡིན་པར་

ངེས་པར་འཛིན་པ་དང་། སྐྱེ་དང་འབྲས་བུ་ཀྱན་ཆོབ་ཀྱི་ངོ་བོས་སྐྱེ་བ་དང་

འགག་པ་དང་། བར་ཆད་མེད་པ་དང་གཅིག་ཤོས་སྤྲོས་སྤང་བ་ཉིད་ཀྱིས་

དངོས་པོ་མཐའ་དག་ལྷན་པ་དང་མི་ལྷན་པ་དང་། ནམ་མཁའ་ལ་གནས་པའི་

བྱ་དང་འབྲེ་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་གནས་པ་དང་། བྱང་

ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་པ་ལ་སོགས་པའི་སྒྲོ་ནས་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་……

རིགས་འཛིག་པ་དང་། དེ་བཞིན་ཉིད་ལས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པའི་

ཆོས་མེད་པས་འདོད་པ་མེད་པ་དང་། དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་ལ་བདེན་

ནས་སྐྱེ་མེད་པ་དང་མེད་སྟེ་ཤིན་དུ་གོམས་པར་བྱས་པའི་ཆོས་ཉིད་ཀྱིས་……

བདུད་ལ་སོགས་པ་ཕྱིར་གྲོལ་བའི་དངོས་པོ་དམིགས་པ་ལ་བདག་ས་པའི་……

དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་ཉིད་ཀྱིས་འཛིན་པའི་ནམ་པར་རྟོག་པ་གཉིས་……

པ་ནམ་པ་དགུ་མཐོང་བའི་ལས་ཀྱི་སེམས་དང་སེམས་ལས་བྱུང་བ་འཇུག་……

པའི་གནས་སྐབས་ཀྱིས་སྤང་བར་བྱ་བར་བཞེད་པ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟར་ན་

བར་སྐབས་ཀྱི་ཆོག་སྤྲོས་བཅད་པ་དགུས་ནས་བ་བཞེ་ཉིད་ལས་སོ་སོར་མཐོང་

བའི་ལས་ཀྱི་མི་མཐུན་པའི་སྤོགས་ནས་པ་དགུ་ཡིན་ལ། དེ་དག་སྤང་བ་ཉིད་

དུ་གཞིན་པོ་ནས་པ་བཞི་ཡང་དེ་བཞིན་དུ་དབྱེ་བས་ཐ་དད་ངོ་ཞེས་བྱ་བར་ལོ་
ཁོང་དུ་ཅད་པར་བུའོ།། ༡༩

དེ་ལྟར་མཐོང་བའི་ལས་ལ་མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་གཉིན་པོ་དང་
བཅས་པ་བཏུན་ནས། བྱང་ཆུབ་ཆེན་པོ་འགྲུབ་པར་བྱེད་པའི་མཐོང་བའི་
ལས་སྐྱུ་གང་དང་བཅས་པར་བཞེད་པའི་སྐྱུ་གང་ཡིན་པ་དེ་བར་སྐབས་གྱི་
ཆོགས་སྲ་བཅད་པ།

བྱང་ཆུབ་ལ་གཞན་སྟོན་པ་དང་། |

དེ་ཡི་སྐྱུ་ནི་ཡོངས་གཏོང་དང་། |

དེ་ཐོབ་པར་ཆད་མེད་པའི་སྐྱུ། |

བསོད་ནམས་མང་བོའི་མཚན་ཉིད་ནི། (༡༧) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། འཆད་པར་འགྱུར་བའི་མཚན་ཉིད་ཅན་གྱི་བྱང་
ཆུབ་ལ་གཞན་དག་མཐོང་བའི་ལས་ལ་སྟོགས་པ་སྟོན་པས་རབ་དུ་འགོད་
པ་ནི་གཅིག་ཡིན་ནོ། །བྱང་ཆུབ་གྱི་སྐྱུ་མཚན་ཁོ་ནར་དེ་དག་ལ་ཡང་དག་
པའི་ཆོག་དང་དོན་པ་སྟོགས་པའི་སྐོ་ནས་ཤེས་རབ་གྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་
ཡང་དག་པར་པོ་པོར་གཏོང་བ་ནི་གཉིས་པ་ཡིན་ནོ། །བྱང་ཆུབ་ཐོབ་
པར་མེད་པའི་བར་ཆད་མེད་པའི་སྐྱུ་ཤེས་རབ་གྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་རང་
གེས་སྟོན་པ་པ་སྟོགས་པའི་བསོད་ནམས་ཆེས་མང་བའི་མཚན་ཉིད་ནི་
གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། ༡༨

གང་གེ་དོན་དུ་མཐོང་བའི་ལས་སྐྱུ་དེ་ལྟ་བུ་དང་བཅས་པར་བཞེད་པའི་
རབ་རབ་རོན་པོ་དེ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། བར་སྐབས་གྱི་ཆོགས་སྲ་བཅད་པས་
རབ་རབ་ཆེན་པོ།

དེ་མ་ཆད་དང་མི་སྦྱེ་བའི། |

ཡི་ཤེས་བྱང་ཆུབ་ཅེས་བཞེད་དེ། |

ཟད་མེད་སྐྱེ་མེད་སྤྱིར་དེ་དག
གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ཤེས་པར་བྱ། (༡༤) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྐྱིབ་པའི་དྲི་མ་
སྐྱེས་པ་དང་མ་སྐྱེས་པ་ཉིད་དུ་བདག་ས་པ་ནམས་ནི། ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལས་
མ་གཏོགས་པར། འདི་ལྟར་ཆོས་ཡོད་མ་ཡིན་དེ། ཞེས་འབྱུང་བས།
ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ནམས་ནམ་མཁའ་བཞིན་དུ་འགག་པ་དང་སྐྱེ་
བ་མེད་པའི་སྤྱིར་རམ། གཅིག་དང་དུ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་དང་རྒྱ་དང་འབྲས་
བྱའི་མཚན་མ་ལ་སོགས་པས་འཕྲད་པའི་དངོས་པོ་མེད་པས་ནམ་མཁའི་བད་
མ་བཞིན་དུ་འགག་པ་དང་སྐྱེ་བ་མེད་པའི་སྤྱིར་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་དྲི་མ་……
ནམས་ཟད་པ་དང་མི་སྐྱེ་བའི་ཤེས་པ་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྤྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་……
དྲི་མས་པའི་མཚན་ཉིད་ཆོས་ཀྱི་སྐྱེ་ལ་སོགས་པ་ཇི་ལྟ་བུ་བཞིན་གྱི་བདག་……
ཉིད་ནི་བྱང་ཆུབ་ཆེན་པོ་ཡིན་པར་བཞེད་དོ། ༡༤

གང་གི་སྤྱིར་དེ་ལྟ་ཡིན་པ་དེའི་སྤྱིར། གང་དག་དངོས་པོ་
འཛིག་པའི་བསམ་བས་ཟད་པ་ལ་ཟད་དོ་སྐྱུ་མ་པའི་ཤེས་པ་དང་། དངོས་
པོ་མི་སྐྱེ་བའི་བསམ་བས་མི་སྐྱེ་བ་ལ་མི་སྐྱེ་ལོ་སྐྱུ་མ་པའི་ཤེས་པ་ནི་ཟད་……
པ་དང་མི་སྐྱེ་བའི་ཤེས་པ་ཡིན་པར་བཞེད་ཅིང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱང་ཟད་པ་
དང་མི་སྐྱེ་བ་ཤེས་པ་ཡིན་པར་བཞེད་པ་དེ་དག་ལ་ཟད་པ་དང་མི་སྐྱེ་བ་……
མེད་པ་ཁོ་ནས་ཤེས་པ་དེ་རྒྱང་བ་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་བར་སྐབས་ཀྱི་ཆོགས་སྤྱི་
བཅད་པས་གསུངས་པ།

འགོག་པ་མེད་པའི་རང་བཞིན་ལ།
མཐོང་ཞེས་བྱ་བའི་ལམ་གྱིས་ནི།
ནམ་པར་དྲོག་རིགས་ཅི་ཞིག་ཟད།
སྐྱེ་མེད་ནམ་པ་ཅི་ཞིག་འབྱོབ། (༡༥) །

མཚན་ བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སྤྱིར་པའི་སྤྱིར།¹

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་ཏེ། རྩེས་པ་དང་མ་རྩེས་པ་དག་གོ་རིམ་བཞིན་ད་ཟད་
 པ་དང་རྩེ་བའི་གོགས་བྱེད་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་འགོག་པ་དང་བུལ་བ་དོན་...
 དམ་པར་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོའི་རང་བཞིན་ཡིན་ན་དངོས་སོ་ལ་ལོག་པར་
 མཚན་པར་ཞེན་པ་བྱིད་ཀྱིས་མཐོང་བའི་ལམ་གྱི་སྟོབས་ཀྱིས་ནམ་པར་རྟོག་
 པ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་རྩེས་པ་ནི་ཅི་ཞིག་ཟད། མི་རྩེ་བའི་ཆོས་ཅན་མ་
 རྩེས་པ་ནི་ཅི་ཞིག་རྩེས་ཏེ། ཟུང་ཟད་ཀྱང་མེད་པ་ཁོ་ན་ཡིན་པས་དེའི་སྤྱིར་
 ཁོ་བོ་ཅག་གི་གཞུང་ལུགས་ཁོ་ན་ཁས་སྐྱོང་བར་བུའོ་སྟུང་དུ་དགོངས་པ་...
 ཡིན་ནོ། ༥

དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ཏེ། ཆོས་ཡང་དག་པར་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་ན་
 བཅོས་ཐུན་འདས་ཀྱིས་ཉོན་མོངས་པ་དང་། ཤེས་བྱའི་རྒྱུ་པ་ནམ་པར་
 རྟོག་པ་ནམ་པ་ཐབས་ཅད་དུ་སྤངས་པ་ངོ་མཚར་ཆེ་བའི་གནས་ཡིན་ནོ།
 ཞེས་བར་སྐབས་ཀྱི་ཆོགས་སུ་བཅད་པས་གསུངས་པ།

གཞན་གྱི་ཆོས་ནམས་ཀྱང་ཡོད་ལ།

ཤེས་བྱ་ལ་ཡང་སྟོན་པ་ཡི།

རྩེབ་པ་ཟད་པར་བཟོད་པ་གང་།

དེ་ལ་ཁོ་བོས་མཚར་དུ་བཅིས། (༥༠) །

ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ཏེ། དེ་མ་རྩེ་བ་དང་འཇིག་པས་སྟོང་བའི་སྤྱིར། བདག་
 ལེད་ནོ་སྟུང་དུ་བསྐྱོམས་པས། བདག་དུ་མཚན་པར་ཞེན་པ་ཡོངས་ས་བོར་
 ནས། དེས་དཔེན་པའི་བྱང་པོ་ལ་སོགས་པ་དེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་
 རྩེ་བ་དང་། འཇིག་པའི་ཆོས་ཅན་པ་ཡང་དག་པར་དམིགས་ཏེ། སྟོན་
 པོ་དང་དེའི་སྟོད་ཀྱི་ཉམས་ཀྱི་དམིགས་པ་ངེས་པའི་སྤྱིར། འདི་ནི་སེམས་
 ཅམ་ཁོ་ན་ཡིན་གྱི། ཕྱི་རིམ་གྱི་དོན་ནི་མེད་ནོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་ཅིང་།
 འཇིན་པའི་ནམ་པ་ཅན་གྱི་སེམས་ལ་མཚན་པར་ཞེན་པ་ཡོངས་ས་མ་བོར་...

མཚན་ :—(༥) བའི་

བས། སྤྱི་རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་སྤངས་དེ། གཟུང་བ་མེད་
 ན་འཛིན་པ་མེད་དོ་སྒྲུམ་དུ་ངེས་པར་སེམས་པས། འཛིན་པའི་ནམ་པའི་
 མཚན་ཉིད་ནམ་པར་རིག་པ་ཅམ་དེ་ཡང་བསལ་དེ། གཉིས་ས་མེད་
 པའི་ཡེ་ཤེས་འབའ་ཞིག་འདི་ཡང་དག་པར་ཡོད་པའི་ངོ་བོ་ཡིན་ནོ་སྒྲུམ་དུ་
 ངེས་པར་བྱས་ནས། དེ་ཡང་དེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་ཡིན་པའི་
 སྤྱིར། སྒྲུ་མ་བཞིན་དུ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་སྟེ། ཡང་དག་པར་¹ནི་གཅིག་དུ་
 དངོས་པོ་དང་། དངོས་པོ་མེད་པ་ལ་སོཏ་པར་བདག་པའི་ངོ་བོ་དང་བྲལ་
 བ་ཡིན་ནོ་སྒྲུམ་དུ་²བསྒྲོམས་པས། ³སྒྲོམ་པའི་སྟོབས་གྲུབ་པ་ན། ཁ་
 ཅིག་ལ་ནོར་བུ་དང་དབྱལ་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་པ་བཞིན་དུ། འབྲུལ་པའི་
 མཚན་མ་མཐའ་དག་སྤངས་པ་སྒྲུ་མ་ལྟ་བུའི་བདག་ཉིད་དུ་སྤང་བའི་སྒྲོ་ནམ་
 པར་མི་དྲིག་པ་སོ་སོ་རང་གིས་རིག་པར་བྱ་བ་ཅི་ཞིག་ལྟར་ཡང་དག་པར་
 སྒྲེས་ན། ནལ་འབྱོར་པས་ཤེས་བུའི་སྒྲིབ་པ་ཡང་དག་པར་⁴སྤང་ངོ་॥
 དེ་ལྟ་མ་ཡིན་དེ། དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ནམ་མཁའ་རྗེས་མེད་པ་ཅམ་གྱིས་
 ངོ་བོ་འཛིན་པ་བཞིན་དུ་བསྒྲེད་དུ་མེད་པ་དང་། སྤང་དུ་མེད་པའི་རང་གི་
 ངོ་བོ་འཛིན་པའི་སྤྱིར། སྤྲད་ཅིག་མའི་ཚོས་ཤེས་པ་ཅམ་གྱི་ངོ་བོ་དང་།
 ཤེས་བུའི་མཚན་ཉིད་ནམས། གལ་དེ་དོན་དམ་པར་ཡོད་པ་ཉིད་དུ་གྱུར་ན།
 དེའི་ཚོ་གཉིས་པོ་བསྒྲོམས་པས་ནམ་མཁའ་བཞིན་དུ་དེ་དག་ལ་ཅུང་ཟད་ཀྱང་
 མི་བྱེད་དོ། དེའི་སྤྱིར་གཞན་དག་གི་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པའི་སྟོན་
 ཅི་ལོག་མི་ལོག་པས། བཅོམ་ལྷན་འདས་ཀྱིས། ཤེས་བུའི་སྒྲིབ་པ་ནམ་
 པ་ཐམས་ཅད་དུ་སྤངས་པ་གང་ཡིན་པ་དང་། ཚོས་ནམས་ཀྱང་ཡོད་པར་
 ཁས་ལེན་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི། བན་ཚུན་འགལ་བའི་དོན་ཁས་ལེན་པས་
 ཁོ་བོས་ངོ་མཚར་དུ་བརྩིས་སོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ ॥ ༣༠

དེ་ལྟར་ཡོད་པའི་སྟོགས་བསལ་ནས་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པའི་སྟོགས་

བདེན་པོར་མཐོང་བས་ཐར་པ་ འདོད་པ་ནམས་ཀྱིས་འདི་ཁོ་ན་ཁས་སྒྲུང་པར་
དེ་དེ་ནིས་པར་སྐབས་ཀྱི་ཆོགས་སུ་བཅད་པས་གནས་པའི་སྟོབས།

འདི་ལ་བསལ་བྱ་ཅི་ཡང་མེད། |

ཁགྲག་པར་བྱ་བ་ཅད་མེད། |

ཡང་དག་ཉིད་ལ་ཡང་དག་ལྟ། |

ཡང་དག་མཐོང་ནས་ནམ་པར་གྲོལ། (༢༡) |

ནིས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། གང་གི་སྤྱིར་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་
ལས་གྲོལ་པར་མི་འབྱད་པ་དེའི་སྤྱིར། ཆོས་གང་ལ་ཡང་སྤྱིར་བ་འདེབས་
པ་དང་། རྒྱུ་འདོགས་པའི་ངོ་བོས་བསལ་བ་དང་། བཞག་པ་མ་བྱས་
པར་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་དེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་ཀྱན་རྩིས་དུ་ཡང་...
དག་པར་ཡོད་པའི་ངོ་བོ་འདི་ཉིད་ལ་རང་བཞིན་མེད་པ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་
བོར་བདེན་པར་བྱ་ཤི། དེ་ལྟར་ན་སྤྱི་མཐི་སྒྲུང་བོས་སྤྱི་མཐི་སྒྲུང་བོ་གཞན་
ཀྱིས་པམ་པར་བྱས་པ་བཞིན་དུ་སྤྱིན་ཅི་ཡོག་ཞོག་པས། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མཐོང་
ན་ནམ་པར་གྲོལ་པར་འབྱུང་རོ། ༢༢

དེ་ལྟར་ཞར་ལ་འདོངས་པ་བཟོད་ནས། ནལ་མ་མཐོང་བའི་ལས་ཉིད།

སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་པེ་རེར་ནི། |

དེ་དག་ལ་ན་ཅན་བརྒྱུས་པ་གང་། |

མད་ཅིག་གཅིག་པའི་བཟོད་པ་ཡིས། |

བརྒྱུས་པ་དེ་འདིར་མཐོང་བའི་ལས། (༢༣) |

ནིས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་རོལ་དུ་སྤྱིན་པ་
དུག་པོ་དག་པོ་པོར་སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་རེ་རེར་སྤྱི་མ་བཞིན་དུ་མན་
ཅོད་བརྒྱུས་པ་གང་ཡིན་པ་མད་ཅིག་མ་གཅིག་པ་སྤྱི་ག་བརྒྱུས་པ་ཆོས་ཤིས་...
པའི་བཟོད་པ་ལ་བརྒྱུས་པ་འཁོར་གསུམ་ནས་པར་དག་པས་རབ་དུ་སྤྱི་བ་...

པར་དེ་ (དེ) བཞག་

ནམ་པ་སུམ་ཅུ་ཙ་ཏུ་ག་ཅན་སྒྲིམ་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི། ཅེ་མོའི་མངོན་པར་
 ཉོགས་པ་འདྲིར་མཐོང་བའི་ལམ་ཡིན་ནོ། ། དེ་སྒྲིམ་པ་ན་འདོད་པ་དང་
 གཞུགས་དང་། གཞུགས་མེད་བའི་ཁམས་ཀྱི་དབྱེ་བས། ནམ་པར་ཉོག་
 པ་བཞི་པོ་སོ་སོར་ནམ་པ་དགུ་ཉིད་ཀྱིས་གཞུང་བ་དང་འཛིན་པའི་ནམ་པར་
 ཉོག་པ་བརྒྱ་ཙ་བརྒྱད་སྤངས་པས། དེ་དག་གིས་བསྐྱུས་པའི་ནམ་པར་ཉོག་
 བ་སྒྲིད་པར་བྱེད་པའི་བག་ཆགས་ཀྱི་ཉོན་མོངས་པ་བརྒྱ་ཙ་བརྒྱད་སྤངས་པ་
 ཉོན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བའི་ཆོས་ཉིད་ཀྱིས་འཐོབ་པོ། ༥༥

དེ་ལ་དབང་དུ་བྱ་བའི་ཕྱིར། དེ་ཉིད་ཡང་དང་ཡང་དུ་སྒྲིམ་པར་
 བྱེད་དོ་ཞེས་བར་སྐབས་ཀྱི་ཆོགས་སུ་བཅད་པས་གསུངས་པ།

དེ་ནས་སང་གི་ནམ་བཞུངས་པའི།
 ཉིང་ངེ་འཛིན་ལ་སྒྲིམས་ཀྱིས་ནས།
 ཉོན་ཅིང་འབྲེལ་འབྱུང་ལུ་མཐུན་དང་།
 ལུ་མི་མཐུན་ལ་ཉོག་པར་བྱེད། (༥༦) །

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་དེ། མཐོང་བའི་ལམ་ཐོབ་པའི་ནམ་འབྱོར་པ་དེ།
 ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་འཛིགས་པ་མེད་པའི་ཕྱིར། ཉིང་ངེ་
 འཛིན་སང་གི་ནམ་པར་བཞུངས་པ་ལ་སྒྲིམས་པར་ཀྱིས་ནས། ཏུས་ཕྱིས་
 ཉོན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་ལ་མ་རིག་པའི་ཀྱེན་གྱིས་འདུ་བྱེད་ནམས་སོ། །
 ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་ལྷགས་དང་མཐུན་པ་དང་། སྒྲིབ་འགགས་པས་
 ག་ཤི་འགག་གོ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་ལྷགས་དང་མི་མཐུན་པར་ཡང་དག་
 པར་ཉོག་གོ། ༥༧

དེ་ལྟར་མཐོང་བའི་ལམ་བཟོད་ནས། མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་སྤོང་
 བ་ལ་སོགས་པ་ནི། ཉོན་གྲུབ་པ་སྒྲིན་དུ་འགྲོ་བ་ཡིན་ན་གོ་སྤྲེལ་པས་ཉོན་
 སྒྲིམ་པའི་ལམ།

འགོག་དང་བཅས་པའི་སྒྲིམས་འཇུག་དགྲུང་། |
ནམ་པ་གཉིས་ས་སོང་འོངས་ནས། |
འདྲོད་པར་གཏོགས་པའི་ནམ་པར་ཤེས། |
ས་མ་གཞག་མིན་པའི་མཚནས་བརྒྱུ་ཕྱེ། (༣༧) |

ཐོད་གཡ་དུ་ཞི་སྒྲིམས་འཇུག་པ། |
གཅིག་དང་གཉིས་གསུམ་བཞི་དང་ལྔ། |
རྒྱལ་དང་བདུན་དང་བརྒྱད་བཞཱ་ནས། |
འགོག་པའི་བར་དུ་མི་འདྲར་འགོ།   (༣༨) |

ནེས་བྱ་བ་གསངས་དྲི།   བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ནི།   བསམ་
གཏན་དང་པོ་ནས་བརྒྱུ་ཕྱེ་འགོག་པའི་བར་དུ་སོང་ནས།   དེའི་འོག་དུ་
འགོག་པ་ནས་བརྒྱུ་ཕྱེ།   བསམ་གཏན་དང་པོ་འི་བར་དུ་འོངས་དྲི།   དེ་
ལྟར་འཇགས་དང་མཐུན་པ་དང་།   ལྟར་དང་མི་མཐུན་པ་ནམ་པ་གཉིས་ཀྱིས།
བསམ་གཏན་བཞི་དང་།   གཞུགས་མེད་པ་བཞི་དང་།   འགོག་པའི་མཚན་
འདྲ་གྱི་སྒྲིམས་པར་འཇུག་དགྲུང་ལ་སོང་ཞིང་འོངས་ནས།   ཡང་བསམ་གཏན་
དང་པོ་པ་སྒྲིམས་པར་འཇགས་དྲི།   དེ་ལས་ལངས་ནས་འགོག་པ་ལའོ།
དེ་བཞིན་དུ་འདྲ་ཤེས་མེད་འདྲ་ཤེས་མེད་མེད་ཆེ་མཆེད་ཀྱི་བར་ལས་འགོག་
པ་པ་དེ་སེས་པར་འཇགས་དྲི།   དེ་ལས་ལངས་ནས་དེ་མ་ཐག་པའི་སྒྲིམས་
པར་འཇུག་པ་པ་དཔྱིགས་དྲི།   འདྲོད་པ་ན་སྒྱུད་པའི་ནམ་པར་ཤེས་པ་
མཐམས་ཀྱི་ངོ་བོར་བཞག་ནས།   ཐབས་མཁས་པའི་སྒྲིམས་ཀྱིས་ལངས་དྲི།
ནམ་པར་ནེས་པ་པ་པ་པར་མ་བཞག་པ།   དེ་ལྟ་བུ་དེ་མཆོད་དུ་བྱས་ནས།
དེའི་འོག་དུ་འགོག་པ་ལའོ།   [དེ་ནས་མཉམ་པར་མ་བཞག་པ་ལའོ།
དེའི་འོག་དུ་འགོག་པ་གཅིག་བྱ་བོར་པ་འདྲ་ཤེས་མེད་འདྲ་ཤེས་མེད་མིན་
ཆེ་མཆེད་འོ།   [དེ་ནས་མཉམ་པར་མ་བཞག་པ་ལའོ།   [དེ་ནས་གཉིས་

མཐུན་ — (དེ) བཞག་

བོར་ལ་ཅི་ཡང་མེད་པའི་སྒྲེ་མཆེད་ལའོ། །དེ་ནས་མཉམ་པར་ས་བཞག་
 པ་ལའོ། །དེ་བཞིན་དུ་བརྒྱད་གྱི་བར་དུ་བོར་ནས། བསམ་གཏན་དང་
 བོ་ལའོ། །དེ་ནས་མཉམ་པར་ས་བཞག་པ་ལའོ། །དེ་ལྟར་གཅིག་ལ་
 སོགས་པ་བོར་ནས། འགོག་པའི་སྒྲོམས་པར་འཇུག་པ་ལ་ཐུག་པའི་བར་
 དུ་མི་འདྲ་བའི་སྒྲོ་ནས་འགོ་བས་ན། མི་འདྲ་བར་འགོ་བ་ཐོད་ཀྱི་
 སྒྲོམས་པར་འཇུག་པ་ལ་དབང་བ་ཉིད་གྱི་མཚན་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་བྱེད་པས་
 ཅ། སྒྲོམ་པའི་ལམ་ཡིན་ནོ། ། ༣༧

དེ་ལྟར་སྒྲོམ་པའི་ལམ་བཟོད་ནས་དེ་ལ་སྤང་བའི་ཕྱིར། མི་མཐུན་
 བའི་ཕྱོགས་ནས་པ་བཞི་བཟོད་དགོས་པས། དེ་ཞིག་གཟུང་བའི་ནམ་པར་
 ཉིག་པ་དང་པོ།

མདོར་བསྡུས་བྱས་དང་སངས་བྱས་གྱིས། །

¹བསྡངས་བས་ཡོངས་སུ་ས་བཟུང་དང་། །

དུས་གསུམ་ཡོན་ཏན་མེད་པ་དང་། །

ལེགས་པའི་ལམ་ནི་ནམ་གསུམ་ལ། (༣༦) །

གཟུང་བའི་ནམ་ཉིག་འདི་གཅིག་སྟེ། །

སྒྲོར་བའི་ནམ་པའི་སྒྲོད་ཡུལ་ཅན། །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། མདོར་བསྡུས་པ་ལ་དགའ་བའི་སེམས་
 ཅན་རྗེས་ས་འཛིན་²པའི་ཚོས་མདོར་བསྡུས་པ་དང་། བྱས་པ་ལ་དགའ་བའི་
 སེམས་ཅན་རྗེས་ས་འཛིན་³པའི་ཚོས་བྱས་པ་དང་། རི་སྐད་བཤད་པ་བཞིན་
 དོན་ལ་ནན་ཏན་མི་བྱེད་པས། སངས་བྱས་གྱིས་⁴བསྡངས་དེ་ཡོངས་ས་ས་
 བཟུང་བ་དང་། བྱང་བ་འགགས་པ་ཉིད་གྱིས། སྒྲོར་བའི་ལམ་གྱི་ཡོན་
 ཏན་མེད་པ་དང་། ཡང་དག་པར་སྒྲེ་བའི་བྱ་དང་མི་ཐུན་པས། མཐོང་
 བའི་ལམ་གྱི་ཡོན་ཏན་མེད་པ་དང་། མ་འོངས་པ་མེད་པ་ཉིད་གྱིས་སྒྲོམ་

མཚན་ བ—(སྒྲེ་) (ཉི་) བསྡང་¹ (སྒྲེ་) བས་² བས་³ བསྡང་སྟེ་⁴

པའི་ལས་ཀྱི་ཡོན་ཏན་མེད་པ་དང་། མྱོན་ཅི་ཡོག་ཞི་བ་ཉིད་ལ་སོགས་པས།
 རྩ་བའི་ལས་འདས་པར་སྐྱོར་བའི་ལས་དང་། སྐྱོར་བ་ཉིད་མཛོད་པར་སྐྱབ་
 པ་ཉིད་ཀྱིས། མཐོང་བའི་ལས་དང་། རང་བཞིན་མེད་པར་སྐྱོམ་པར་བྱེད་
 པ་ཉིད་ཀྱིས། སྐྱོམ་པའི་ལས་ལ་གཙུང་བའི་ནམ་པར་རྟོག་པ་དང་བོ།
 གནས་སྐབས་འདིར་སྤང་བར་བྱ་བ་ཉིད་ཀྱིས། སྐྱོམ་པའི་ལས་ཀྱི་སྐྱོར་བའི་
 གནས་སྐབས་ཀྱི་ཡུལ་ཅན་ནམ་པ་དགའའོ།། ༣༩

དེ་ལྟར་དང་བོ་བརྟན་ནས། གཙུང་བའི་ནམ་པར་རྟོག་པ་གཉིས་པ།

གཉིས་པ་སེམས་དང་སེམས་བྱང་ནམས། ।

འཇུག་པའི་ཡུལ་ཅན་ཡིན་བཞིན་དེ། (༣༧) ।

སེམས་མི་སྐྱེ་དང་བྱང་ཆུབ་ཀྱི།

སྐྱིང་བོ་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་དང་།

ཐོག་པ་དམན་པ་ཡིད་བྱེད་དང་།

རྩོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཡིད་མི་བྱེད། (༣༨) ।

སྐྱོམ་དང་སྐྱོམ་པ་མེད་པ་དང་།

དེ་དག་ལས་ནི་བརྩོག་ཉིད་དང་།

རྩི་བཞིན་རོན་མེད་ནམ་རྟོག་པ།

སྐྱོམ་པ་དེ་ལས་ལ་ཤེས་པར་བྱ། (༣༩) ।

ཤེས་པ་བ་གསལས་དེ། དཔེ་བའི་བཤེས་གཉེན་ལ་སོགས་པ་

རང་བཤེས་པས། རྩང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་མི་སྐྱེ་བ་དང་། སངས་བྱུང་ལ་

དཔེ་གསལ་བའི་བཤོད་ནམས་ཁྱེད་པར་དུ་འདུགས་པ་མེད་པས། བྱང་ཆུབ་

ཀྱི་རྩང་བོ་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པ་དང་། ཉན་ཐོས་ཀྱི་རིགས་ཅན་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར།

དེ་དེ་ཐོག་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དང་། རང་སངས་བྱུང་ཀྱི་རིགས་ཅན་ཉིད་

ཀྱི་ཕྱིར། དེ་དེ་ཐོག་པ་མཛོད་དུ་བྱེད་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་

བརྟན་ — (ཕྱི) བཤེས་པ་

ཕྱིན་པ་སྐྱབ་པ་མེད་པས། ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཡིད་ལ་
 མི་བྱེད་པ་དང་། དམིགས་པ་དང་བཅས་པ་ཉིད་ཀྱིས། སྒྲོམ་པ་དང་།
 དམིགས་པ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས། སྒྲོམ་པ་མེད་པ་དང་། དམིགས་པ་ཡང་
 མེད་མི་དམིགས་པ་ཡང་མེད་པས། སྒྲོམ་པ་ཡང་མེད་སྒྲོམ་པ་མེད་པ་
 ཡང་མ་ཡིན་པ་དང་། ཕྱིན་ཅི་ལོག་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པས། དོན་རི་ལྟ་
 བ་བཞིན་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ལ་གཟུང་བའི་ནམ་པར་རྟོག་པ་གཉིས་པ། གནས་
 སྐབས་དེ་ན་སྤང་བར་བྱ་བ་ཉིད་ཀྱིས། སྒྲོམ་པའི་ལམ་གྱི་སེམས་དང་སེམས་
 ལས་བྱང་བ་འཇུག་པའི་གནས་སྐབས་ཀྱི་ཡུལ་ཅན་ནམ་པ་དགའའོ། ། ༣༧-༣༩

དེ་ལྟར་གཉིས་པ་བསྟན་ནས། འཛིན་པའི་ནམ་པར་རྟོག་པ་དང་པོ།

སེམས་ཅན་བདགས་པའི་སྟོན་ཡུལ་དང་། ।

ཆོས་བདེ་པ་དང་སྟོང་མིན་ཉིད། ।

ཆེད་དང་རབ་འབྱེད་བདག་ཉིད་དང་། ।

དངོས་པོར་བྱེད་དང་ཐེག་གསུམ་དང་། (༣༠) ।

ཡོན་ནི་དག་པ་མ་ཡིན་དང་། ।

སྟོན་པ་ནམ་པར་འཁྲུགས་པ་ལ། ।

འཛིན་པར་བྱེད་པ་དང་པོར་དེ། ।

ཤེས་པར་བྱ་བ་བསྐྱབས་པ་ཡིན། (༣༡) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། རྫོང་སྤྱོད་པར་མི་སྐྱེ་བས། སེམས་
 ཅན་དུ་བདགས་པ་དང་། སྤང་བ་ཅུ་ཟད་པའི་བྱིར། ཆོས་ས་བདེ་
 བ་དང་། ཐམས་ཅད་ད་འགྲོ་བའི་བྱིར། ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མ་རྟོག་པ་
 ཉིད་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་སྟོང་པ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་དང་། ནམ་པ་ཐམས་ཅད་
 དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་མ་སྤངས་པས། ཆོས་ལ་ཆགས་པ་དང་། རོ་བོ་
 ཉིད་མེད་པར་རྟོགས་པས། ཆོས་རབ་དུ་ནམ་པར་འབྱེད་པ་དང་། ཆེད་

མཆན་ ༥—(༣) བསྐྱོམ་^༡ དུ་འབྱེད་^༢

དུ་བྱ་བ་མི་བྱེད་པས། དངོས་པོའི་ཆེད་དུ་བྱ་བ་བྱེད་པ་དང་། གཞུགས་
ལ་སོགས་པ་ལ་མི་དཔྱིགས་པའི་སྤྱིར། བློ་བཟང་གསུང་གྱི་ངེས་པར་

འབྱུང་བ་དང་། ཡང་དག་པར་རབ་དུ་མ་ཞུགས་པ་ཉིད་ཀྱིས། ཡོན་
མ་དག་པ་དང་། སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་པར་དཔྱིགས་ཏེ་བསྐྱབས་པས་སྤྱོད་པ་
ནམ་པར་འབྱུགས་པ་ལ་སྤྲོ་མ་བཞིན་དུ་འཛིན་པར་ནམ་པར་རྟོག་པ། སྒྲོམ་
པའི་ལམ་གྱི་སྤྱོད་པའི་གནས་སྐབས་ཀྱི་ཡུལ་ཅན་ནམ་པ་དགའའོ།། ༣༠.༣༡

བས་པོ་ལྟ་བུ།

དེ་ལྟར་དང་པོ་བསྟན་ནས། འཛིན་པའི་ནམ་པར་རྟོག་པ་གཉིས་པ།

སེམས་ཅན་བདེ་དང་དེ་གྱུ་ཡི།

།

ཡུལ་ཅན་དེ་ཡིས་ནམ་འཛོམས་པས།

།

སྒྲོམ་པའི་ལམ་དང་འབྲེལ་བ་ཡི།

།

མི་མཐུན་སྤྱོགས་གཞན་ནམ་པ་དགའ། (༣༢) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། མི་མཐུན་པའི་སྤྱོགས་འཛིན་པའི་ནམ་
པར་རྟོག་པ་གཉིས་པ། སེམས་ཅན་དུ་བདགས་པ་དང་། དེར་ནམ་པར་
གཞན་པའི་ཐུ་སྒྲུབ་པ་ཅེས་གྱི་ཡུལ་ཅན་སྒྲོམ་པའི་ལམ་གྱིས། ཡང་དག་
པར་སྤྲང་བར་བྱ་བ་ཡིན་པའི་སྤྱིར། དེ་དང་འབྲེལ་བ་ནམ་པ་དགའའོ།། ༣༣

ཇི་ལྟར་ནམ་པ་དགའ་ཡིན་ཏེ་ན། བར་སྐབས་ཀྱི་ཆོགས་སུ་བཅད་
པ་ནམ་པ་གཉིས་ཀྱིས་གསུངས་པ།

བདག་ཅིད་ཇི་བཞིན་ཀྱན་མཆིན་ནི།

།

གསུམ་གྱི་སྤྱི་བ་པ་ནམ་གསུམ་དང་།

།

ཏེ་པ་པ་དེ་བཞིན་ཉིད་སོགས་དང་།

།

མཛོངས་པར་ཐོན་དང་མི་ཐོན་དང་། (༣༣) །

མི་མ་པ་རྩ་བ་བཟུང་པ་ལ་སོར་དང་།

།

རྟོན་པོའི་སྤྱོད་པ་ཀྱི་རང་བཞིན་དང་།

།

གཉིས་སུ་མེད་ལ་ཀུན་མེད་ས་ལ། །

ནམ་པར་རྟོག་པ་ཐ་མར་བཞེད། (༣༥) །

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་དེ། ནམ་པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས་
 ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་ལ་ཀུན་དུ་མེད་ས་པ་དང་། ལམ་
 ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་ལ་ཀུན་དུ་
 མེད་ས་པ་དང་། གཞི་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། ཐམས་ཅད་
 ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་ལ་ཀུན་དུ་མེད་ས་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་
 དུ་སྒྲིབ་པ་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། ཐམས་ཅད་ཞི་བའི་ལམ་ལ་ཀུན་དུ་
 མེད་ས་པ་དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་བྱ་དང་། དེ་བཞིན་ཉིད་
 དག་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། དེ་བཞིན་ཉིད་ལ་སོང་པ་དང་མཚུངས་པར་
 ལྡན་པ་དང་མི་ལྡན་པ་ལ་ཀུན་དུ་མེད་ས་པ་དང་། བདུད་ལ་སོགས་པའི་
 རང་གི་ངོ་བོ་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། མི་མཉམ་པ་ཉིད་ལ་ཀུན་དུ་མེད་ས་
 པ་དང་། དོན་ལ་སྒྲིབ་ཅི་བཞིན་དུ་འཛིན་པ་ཉིད་ཀྱིས། སྤྱུག་བསྐྱེད་ལ་
 སོགས་པའི་བདེན་པ་ལ་ཀུན་དུ་མེད་ས་པ་དང་། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་
 པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། ཉོན་མེད་ས་པའི་རང་བཞིན་ལ་
 ཀུན་དུ་མེད་ས་པ་དང་། གཞུང་བ་དང་འཛིན་པའི་མཚན་ཉིད་ཡོངས་སུ་མ་
 ཤེས་པས། གཉིས་སུ་མེད་པ་ལ་ཀུན་དུ་མེད་ས་པ་ལ། སྤྲུལ་བཞིན་དུ་
 འཛིན་པའི་ནམ་པར་རྟོག་པ་ཐ་མ་སྒྲོམ་པའི་ལམ་གྱི་སེམས་དང་། སེམས་
 ལས་བྱུང་བ་འདུག་པའི་གནས་སྐབས་ཀྱི་ཡུལ་ཅན་ནམ་པ་དགུང་བཞེད་པ་
 ཡིན་ནོ། ། །སྒྲིབ་པའི་ལམ་གྱི་མི་མཐུན་སྤྱོད་ནམ་པ་བཞི་པོ་དེ་དག་
¹སྤངས་པ་ཉིད་དུ། གཉེན་པོ་ནམ་པ་བཞི་ཡང་དེའི་དབྱེ་བས་ཐ་དད་དོ་
 ཞེས་བྱ་བར་ཁོང་དུ་ཅུད་པར་བྱའོ། ། ༣༥

སྐྱེ་ལ་བཞིན་ཏུ་ནམ་པར་རྟོག་པ་བརྒྱ་ཅུ་བརྒྱད་སྤངས་པ་དང་དུས་
 མཉམ་པ་ཁོ་ནར་དེ་དག་གིས་བརྒྱས་པ། ཉིན་མོངས་པ་བརྒྱ་ཅུ་བརྒྱད་
 སྤངས་པས། ཡོན་ཏན་སྤྱན་སྤྱུང་ཆོགས་པ་ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་སེམས་
 དཔལ་སྐྱོས་པའི་ལས་ལ་གནས་པ་ལ་¹རྟོན་ནི། ཞེས་བྱ་བ་པར་སྐབས་
 གྱི་ཆོགས་སྤྱ་བཅད་པ་དག་གིས་གསུངས་པ།

ཡམས་ནད་འདི་ནམས་ཟད་ནས་ནི།
 ཡུན་²རིང་ཡོན་ནས་དབྱུགས་སྤྱན་རླང།
 ནམ་པ་ཀུན་ཏུ་འགྲོ་བ་ཡི།
 བདེ་སྤྱབ་ཡོན་ཏན་སྤྱན་ཆོགས་ཀུན། (31) །
 བྱ་མཆོ་ཆེ་ལ་ཏུ་པོ་བཞིན།
 འབྲས་བུ་མཆོག་གིས་སྤྱ་བ་ཡི།
 སེམས་དཔལ་ཆེན་པོ་དེ་ལ་ནི།
 ནམ་པ་ཀུན་ཏུ་རྟོན་པར་བྱེད། (32) །

ཅེས་བྱ་བ་ཡོན་དེ། སྐྱོས་པའི་ལས་ལ་གོམས་པས། ནམ་པར་
 རྟོག་པའི་རིགས་བཞི་པོ་འཆོ་བར་བྱེད་པ་དེར་གྱིས་ཡམས་ཀྱི་ནད་ཏུ་གྱུར་པ་
 འདི་ནམས་ཟད་ནས། གཤགས་བྱེད་པ་མེད་པས་དགའ་བས་དབྱུགས་སྤྱན་
 བ་ཐོབ་པ་བཞིན་དུ། མིང་ཆེད་གཞན་གྱི་དཔལ་ཏུ་གྱུར་པས། ནམ་པ་
 ཐམས་ཅད་ཏུ་འགྲོ་བའི་བདེ་བ་བརྟེན་པར་མཁས་པའི་ཡོན་ཏན་སྤྱན་སྤྱུང་སྤྱོད་
 རིགས་པ་ཐོག་པ་གསུམ་གྱིས་བརྒྱས་པ་ཐམས་ཅད་བྱ་མཆོ་ཆེན་པོ་ལ་ཏུ་པོ་
 དག་བཞིན་པ། ཏུ་བྱ་བ་སེམས་དཔལ་སྐྱོས་པའི་ལས་ལ་གནས་པ་འབྲས་
 བུ་པོ་པོ་པོ་བྱེད་པ་ཐོབ་པ་དེ་དག་གིས་ཆ་ཆོས་པར་བྱང་པ་ལ། ནམ་
 པ་ཐམས་ཅད་པར་རྟོན་ཏུ་རྟོན་པས་ནམ་པས་རྟོན་པར་བྱེད་ནི། 31.32

མཇུག་ — (ཁྱོད་) རྟོན་ནི།¹ (ཁྱོད་) བཞིན་² (ཁྱོད་) རིངས་³

སྒྲོམ་པའི་ལམ་གྱི་རྗེས་ལ་བར་ཆད་མེད་པའི་ལམ་ཡིན་པས། བར་
ཆད་མེད་པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན།

སྟོང་གསལ་སྒྲེ་བོ་ཉན་གྲོས་དང་། ।

བསོ་རུའི་རྟོགས་པ་ཕུན་ཚོགས་དང་། ।

བྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔའི་སྒྲོན་མེད་ལ། ।

བཀོད་པའི་དག་བ་དཔེར་མཛད་ནས། (32) ।

བསོད་ནམས་མང་བོ་ཉིད་ཀྱིས་ནི། ।

སངས་རྒྱས་ཉིད་ཀྱི་བར་མེད་དེ། ।

བར་ཆད་མེད་པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན། ।

དེ་ནི་རྣམ་པ་ཀུན་མཁྱེན་ཉིད། (33) ।

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། འགའ་ཞིག་གིས་སྟོང་གསལ་གྱི་སྟོང་
ཆེན་པོའི་འཛིན་དེན་གྱི་ཁམས་ཀྱི་སེམས་ཅན་རྣམས་ཉན་གྲོས་དང་རང་སངས་
རྒྱས་དང་བྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔའི་སྒྲོན་མེད་པ་ལ་བཀོད་ནས། བསོད་
ནམས་སྒྲིད་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་དཔེར་མཛད་ནས་དེ་བས་ཁྱུད་པར་འཕགས་...
བར་བསོད་ནམས་མང་བོ་ཉིད་ཀྱིས་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གང་ཡིན་
པ་དེ་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཡིན་པས་སངས་རྒྱས་ཉིད་གྲོམ་པའི་བར་ཆད་མེད་...
པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་འདྲིར་བར་ཆད་མེད་པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན་...
¹ཅེས་བྱའོ ॥ 32.33

དེའི་དམིགས་པ་ལ་སོགས་པ་ཇི་ལྟ་བུ་ཞིག་ཡིན་ཞེ་ན། བར་
སྐབས་ཀྱི་རྟོགས་སུ་བཅད་པས་དམིགས་པ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་པ།

འདི་ཡི་དམིགས་པ་དངོས་མེད་དེ། ।

བདག་པོ་བླ་པ་ཡིན་པར་བཞིན། ।

ནམ་པ་ནི་ཉིད་འདི་ལ་ནི།

རབ་དྲ་སྒྲ་ནམས་ཀྱི་སྒྲ་མར་གྲོལ། (39) །

ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ན། བར་ཆད་མེད་པའི་དྲ་རྒྱ་འཛིན་འདིའི་

དམིགས་པ་ནི་ཀྱིན་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་དངོས་པོ་མེད་པར་དམིགས་པ་ཡིན་ནོ།

བདག་པོ་འི་ཀྱིན་ནི་རྣམ་པ་ཡིན་ནོ། །ནམ་པ་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་ཞི་བ་ཉིད་

ཡིན་ནོ། །ཁགས་འདི་ལ་ནི་གཏིང་དཔག་དཀའ་བའི་སྤྱིར་རབ་དྲ་སྒྲ་བ་

ཐམས་ལ་མཁས་པ་མ་རྟོགས་པ་ནམས་ཀྱི་ཁྱད་ཀའི་གྲོལ་བ་ཀྱི་སྒྲ་མར་འབྱུང་

བས་ཐམས་ལ་མཁས་པས་དེ་དག་བསལ་བར་བྱ་སྟེ། འདིས་ནི་འདིའི་ཐབ་

པ་ཉིད་བསྟན་དོ་སྟུལ་དུ་དགོངས་པ་ཡིན་ནོ། ॥ 39

ཁྱོའི་ནོར་ཅན་ནམས་ཀྱིས་ལོག་པར་རྟོག་པ་ཇི་ལྟ་བུ་ཞིག་བསལ་

བས་དྲ་རྒྱ་འཛིན་དེ་བསྐྱེད་པར་བྱ་ཞེས། དྲ་རྒྱ་འཛིན་གྱི་ལོག་དྲ་ལོག་

པར་རྟོག་པ།

དམིགས་པ་འབྲད་དང་དེ་ཡི་ནི།

ངོ་མོ་ཉིད་ངེས་གཞུང་བ་དང་།

ནམ་ཀྱན་མཆིན་ཉིད་ཡེ་ཤེས་དང་།

དཔ་བའི་དོན་དང་ཀྱན་རྫོབ་དང་། (40) །

སྤྱིར་དང་དཀོན་མཆོག་གསལ་པོ་དང་།

ཐམས་ཐམས་ཐུབ་པ་དེ་རྟོགས་པ་དང་།

ཕྱིན་ཅི་ལོག་ནི་ལས་བཅས་དང་།

གཏིན་པོ་མེ་མཐུན་ཕྱིགས་དག་དང་། (41) །

མཆོན་ནི་དང་དེ་གྲོལ་བ་ལ།

སྒྲ་བ་ནམས་ཀྱི་ལོག་རྟོག་པ།

ནམ་པ་ཀུན་མཁྱེན་ཉིད་རྟེན་ཅན།

ནམ་པ་བཅུ་དྲུག་དག་ཏུ་བཞེད། (༧༩) །

ཅེས་བྱ་བ་གསལ་ངས་ཏེ། འདུས་བྱས་དང་འདུས་མ་བྱས་ཀྱི་

ཁམས་དག་དངོས་¹པོ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དམིགས་པ་འབྲད་པ་དང་། རྣམ་

པ་ཐམས་ཅད་ཏུ་རང་བཞིན་མེད་པའི་སྤྱིར་དམིགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ངེས་པར་

གཞུང་བ་དང་། དངོས་པོ་དང་དངོས་པོ་མེད་པ་མི་དམིགས་པས་རྣམ་པ་

ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་ཡེ་ཤེས་དང་། དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་

ཀྱིས་ཀུན་རྫོབ་དང་དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་གཉིས་དང་། སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་

པ་མི་དམིགས་པས་སྦྱོར་བ་དང་། ཉོགས་པར་བྱ་བ་མེད་པས་སངས་

སྐྱེས་དཀོན་མཆོག་དང་། མིང་དུ་བདགས་པ་ཙམ་དུ་ཟད་པས་ཆོས་དཀོན་

མཆོག་དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་པར་དམིགས་པ་བཀག་པས་དགེ་

འདུན་དཀོན་མཆོག་དང་། སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པར་མི་དམིགས་པས་ཐམས་

ལ་མཁམས་པ་དང་། དངོས་པོ་དང་དངོས་མེད་པ་དང་གཉིས་ཀའི་ངོ་

བོ་ཉོགས་པ་བཀག་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་མངོན་པར་ཉོགས་པ་དང་།

སྦྱོས་པ་རྣམ་པར་གཞག་པའི་མི་ཉག་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཉག་པ་

ལ་སོགས་པར་སྤྱིན་ཅི་ལོག་པ་དང་། ལམ་རྣམ་པར་བསྐྱེམས་པའི་འབྲས་

བྱ་མངོན་སམ་དུ་མི་བྱེད་པས་ལམ་དང་། རྟོར་བ་དང་སྐྱང་བ་མེད་པས་

མི་མཐུན་པའི་སྦྱོགས་དང་གཉེན་པོ་དག་དང་ཆོས་ཅན་མེད་པས་ཆོས་ཀྱི་...

མཚན་ཉིད་དང་། རང་དང་སྦྱིའི་མཚན་ཉིད་མི་འབྲད་པས་སྐྱོམ་པ་ལ།

སྦྱོ་བོ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐམས་ལ་མཁམས་པ་མི་ཤེས་པའི་རབ་དུ་སྦྱ་བ་

ཉིད་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ལོག་པར་²ཉོག་པ་པན་ཚུན་འགལ་བའི་དོན་བསྐྱབས་པས་

མི་འབྲད་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཐེ་ཆོས་བྱི་ངོ་བོ་ཇི་སྟད་བཤད་པའི་ཡུལ་ཅན་ཉིད་ཀྱིས་

རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྟེན་ཅན་ལོག་པར་ཉོག་པ་བཅུ་དྲུག་གོ།

མཚན་ བ—(སྦྱོ) པོར་¹ ཉོགས་²

རེ་བས་ན་ཀུན་རྫོབ་དང་དོན་དམ་པའི་སྒོ་ཅན་གྱི་ཁྲུན་ཀ་ལ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་
 རོན་དམ་པ་དང་ཀུན་རྫོབ་ཀྱི་སྒོ་ནས་ལན་གདབ་དགོས་པས། བྱང་ཆུབ་
 སེམས་དབའ་དགོ་བ་འདོད་པ་ནས་ཀྱིས་བདེན་པ་གཉིས་ཀ་ལ་བདེན་པའི་
 ཐབས་ལ་མཁས་པས་ནས་པ་སྟོང་དུ་བསལ་བ་སྟོན་དུ་འགྲོ་བའི་ངེས་པ་ནས་
 བ་ཐས་ས་ཅད་དུ་ཡང་དག་པར་བསྐྱེད་ནས་བར་ཆད་མེད་པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན་
 བསྐྱེད་པར་བྱའོ།། ༧༠-༧༡

ཞེས་རབ་ཀྱིས་རོལ་དུ་སྦྱིན་པའི་མན་ངག་གི་བཅུན་བཙུག་མངོན་
 བར་དོགས་པའི་རྒྱན་ཅེས་བྱ་བ་ལས་སྐབས་ལྔ་པའི་འགྲེལ་པའོ།།

རྒྱུ་ཅེ་མོའི་མངོན་པར་དོགས་པ་ཐོབ་པ་སོ་སོ་བ་དང་བསྐྱུས་པ་ཉིད་
 དུ་དོགས་པའི་རོན་ནས་ས་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་སྒྲགས་ནས་བཅུན་པོར་བྱ་བའི་
 ཕྱིར་ནས་བར་སྒོས་བར་བྱེད་པས་མཐར་གྱིས་པའི་མངོན་པར་དོགས་པ།

སྦྱིན་པ་ཞེས་རབ་བར་དག་དང་།

མངས་གྲས་ལ་སོགས་ཀྱན་དང་ཚོས།

དངོས་མེད་ངོ་མོ་དྲིན་གྱིས་རེ།

མཐར་གྲེས་པ་ཡི་བྱ་བར་བཞིན། (༡) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། བ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་བཞི་ནི་ཞེས་རབ་ཀྱི་
 བ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པའི་ནང་དུ་འདུས་པའི་སྦྱིན་པའི་བ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་
 བ་སོགས་པ་འཁོར་གསུམ་ནས་བར་དག་པས་རབ་དུ་སྦྱེ་བ་བྱུག་ནས་པ་
 དམས་ཅད་དུ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ས་བཅུ་ཡང་དག་པར་སྐྱབ་པར་བྱེད་པ་
 དང་། རོན་པ་ཅེ་བར་གནག་བ་ལ་སོགས་པ་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཡན་
 མག་གི་ནས་པ་དང་། འཕགས་པའི་ལས་ཡན་ལག་བཅུད་པ་སྟེ། རོན་

བཅུན་ (མེ) རོན་ ཞེས་ (མ་) སྦྱིན་པ་

དམ་པར་དྲན་པ་མེད་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་སངས་རྒྱུ་རྗེས་སུ་དྲན་པ་ནམ་པ་...
 གསུམ་པོ། གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་དང་
 མཐོང་བ་དང་སྒྲིམ་བའི་ལམ་རྫོང་པར་བྱེད་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་དགོ་བ་
 དང་མི་དགོ་བ་དང་ལུང་དུ་མ་བཟུན་པའི་ཆོས་རྗེས་སུ་དྲན་པ་དང་། རྩ་མ་
 བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་འཕགས་པ་སྤྱིར་མི་ལྷོག་པའི་དགོ་འདུན་...
 རྗེས་སུ་དྲན་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་ཚུལ་ཁྲིམས་དང་། གཤོང་བ་དང་།
 ལྷ་རྗེས་སུ་དྲན་པ་དང་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་དངོས་པོ་...
 མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དུ་ཁོང་ར་ཆུད་པས་རྟོགས་པ་གང་ཡོན་པ་དེ་ནི་འདིར་...
 མཐར་གྱིས་པའི་བྱ་བར་བཞེད་པ་ཡིན་ནོ། །

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རྩལ་དུ་སྤྱོན་པའི་མན་ངག་གི་བཟུན་བཅོས་མངོན་
 པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་ཅེས་བྱ་བ་ལས་སྐབས་དུག་པའི་འགྲེལ་བའོ། །

ཏྭ མཐར་གྱིས་པའི་མངོན་པར་རྟོགས་པ་ནམ་པར་བསྒྲིམས་པ་ནི་ཤིན་དུ་
 གོམས་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་དེ་དག་ཉིད་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་གིས་སྒྲིམ་པས་...
 སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྟོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་
 ཡང་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་ནམ་པ་བཞི་ཡོད་པས། དང་པོ་ནམ་པར་སྤྱོན་པ་མ་
 ཡིན་པ་ཟག་པ་མེད་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མཚན་ཉིད་
 ཀྱི་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྟོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ།

སྤྱོན་པ་ལ་སོགས་པེ་རེས་ཀྱང་། ।

ཟག་མེད་ཆོས་ཀྱན་བཟུས་པའི་སྤྱིར། ।

བྱུང་བའི་སྐད་ཅིག་གཅིག་པ་ཡི། ।

རྟོགས་པ་འདི་ནི་ཤེས་པར་བྱ། (༡) ।

མཚན་ བྲོ་(ཤེ་) ཞེས་¹ བསྒྲིམས་²

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ལུགས་ལས་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་རང་
གཞི་ལོ་ལོ།

དངོས་གཅིག་དངོས་པོ་ཀུན་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད། །
དངོས་ཀུན་དངོས་པོ་གཅིག་གི་ངོ་བོ་ཉིད། །
གང་གིས་དངོས་གཅིག་དེ་བཞིན་ཉིད་མཐོང་བ། །
དེ་ཡིས་དངོས་ཀུན་དེ་བཞིན་ཉིད་ཏུ་མཐོང་། །

ཞེས་འབྲུང་བའི་སྤྱིར། མང་པོས་གཅིག་བསྐྱེས་པ་འབའ་ཞིག་
དུ་ས་ཟད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་དམིགས་པར་བྱ་
བའི་སྐར་ཅིག་ལ་གཅིག་པོ་དངོས་པོ་སོ་སོར་ངེས་པར་འཛིན་པའི་ཕྱིན་ཅི་.....
ལོག་དང་བྲམ་བའི་ངོ་བོས་སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པ་ནས་དཔེ་བྱད་བཟང་པོ་.....
བཟུན་ཅུའི་བར་གྱི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཆོས་ནམས་བསྐྱེས་པའི་སྤྱིར་བྱུང་པ་བྱང་.....
ཅུབ་མེས་ས་དཔའི་རྟོགས་པ་ནི་སྐད་ཅིག་ས་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྟོགས་.....
པར་བྱང་ཅུབ་པའོ། །ཞེས་བྱ་བར་ཤེས་པར་བྱའོ། །

ཡང་ཟེ་རྩེར་ན་ཟེག་པ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་གཅིག་དམིགས་ན་ཟེག་
པ་མེད་པ་ཐམས་ཅད་བསྐྱེས་པ་ཡིན་ཞེ་ན། འཛིག་རྟེན་པའི་དཔེ།

ཟེ་རྩེར་སྦྱེས་བྱས་ཟོ་ཅུན་གྱི། །
རྟོག་ཐམས་གཅིག་གིས་བསྐྱེད་པ་ན། །
ཐམས་ཅད་ཅིག་ཅར་འབྱུང་བ་རྩེར། །
ཕྱད་ཅིག་གཅིག་ཤེས་དེ་བཞིན་ནོ། ། (3) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དཔེར་ན་སྦྱེས་བྱས་རྟོག་ཐམས་གཅིག་
པོས་བསྐྱེད་ན་བཟོ་སྐྱེས་པས་རྟོན་བཟོ་ལོགས་པར་བྱས་པའི་མཐུས་ཟོ་
རྩེར་ཟེ་རྩེར་ཐམས་ཅད་ཅིག་ཅར་རྟོག་གཅིག་དུ་འབྱུང་བ་དེ་བཞིན་དུ་སྦྱོན་གྱི་
སྦྱོར་པ་པོ་པོ་བཞིན་པ་དང་། ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་མཐུས་སྐད་ཅིག་ས་

གཅིག་ཁོ་ན་ལ།   ཟག་པ་མེད་པའི་¹ཡེ་ཤེས་གཅིག་དམིགས་ན་རིགས་
མཐུན་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་དུ་བྱེད་པ་ཡིན་ནོ། ༥

དེ་ལྟར་དང་པོ་བཟུན་ནས་གཉིས་པ་ནམ་པར་སློན་པའི་ཆོས་ཉིད་ཀྱི་
གནས་སྐབས་ཀྱི་ཟག་པ་མེད་པར་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་
མཚན་ཉིད་ཀྱི་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ།

གང་ཆོ་ཆོས་དཀར་ཐམས་ཅད་ཀྱི།

།

རང་བཞིན་ཤེས་རབ་པ་རྣམས་ཀྱི།

།

ནམ་སློན་ཆོས་ཉིད་གནས་སྐབས་སྐྱེས།

།

དེ་ཆོ་སྐད་ཅིག་གཅིག་ཡེ་ཤེས།

(༥) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།   གང་གི་ཆོ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་

གཉིན་པོ་བསྐྱེམས་པས་མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བ་ན་ནམ་...

པར་བྱང་བའི་སྟོགས་ནམ་པར་སློན་པའི་ཆོས་ཉིད་ཀྱི་གནས་སྐབས་འི་མ་...

ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་ཕྱོད་ཀའི་ཆེ་བའི་འོད་བཞིན་དུ་དཀར་བའི་ངོ་བོ་...

ཉིད་སྐྱེས་པ་དེའི་ཆོ།   སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་ཁོ་ན་ལ་ནམ་པར་སློན་པའི་

གནས་སྐབས་ས་གུར་པའི་ཟག་པ་མེད་པ་ནམས་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ནི།

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རྣམས་དུ་སྐྱེན་པའི་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྫོགས་

པར་བྱང་ཆུབ་པ་ཡིན་ནོ། ༥

དེ་ལྟར་གཉིས་པ་བཟུན་ནས་གསུམ་པ་མཚན་ཉིད་མེད་པར་ཆོས་

ཐམས་ཅད་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་...

མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ།

སློན་པ་ལ་སོགས་སྟོད་པ་ཡིས།

།

ཆོས་ཀྱན་མི་ལམ་འདྲར་གནས་ནས།

།

མཚན་ ༤—(ཉི) (ཉེ) པའི་གཅིག་དམིགས་¹

ཆོས་ནམས་མཚན་ཉིད་མེད་པ་ཉིད། །

སྐད་ཅིག་མ་ནི་གཅིག་གིས་དྲི་གས། (༧) །

ཞེས་བྱ་བ་གསལ་ངས་དེ། ལྷན་ཆོས་ཐམས་ཅད་མི་ལས་ལྟ་བུར་

གོ་བས་པས་ཆོག་ས་གཉིས་ཉམས་ས་ཕྱོང་བར་བྱས་ནས་དྲི་གས་པའི་གནས་

སྐབས་ན་དེ་བར་ལེན་པའི་ཕྱང་པོ་ལོ་སོགས་པ་མི་ལས་གྱིས་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་

ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ། ལྷན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་ལྷན་པ་དུག་སྐྱབ་

པས་གནས་དེ། ལྷན་པ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ངེས་པར་དྲི་གས་པའི་

ནས་པ་ཅན་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་ཁོ་ནས། ཆོས་ཐམས་ཅད་ནི་མཚན་ཉིད་

མེད་པའོ། །ཞེས་ཀྱན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་དང་ནས་པར་བྱང་བའི་ངོ་བོ་འི་

ཆོས་ནམས་མཚན་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་དུ་ཤེས་པས་ན། སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་

པའི་མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་བྱེད་པ་ཡིན་ནོ། ། ༨

དེ་ལྟར་གསུམ་པ་བཅུན་ནས་བཞི་པ་གཉིས་སུ་མེད་པའི་མཚན་

ཉིད་དུ་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་མངོན་པར་

རྫོགས་པར་བྱང་བྱེད་པ།

མི་ལས་དང་ནི་དེ་མཐོང་ཉིད། །

གཉིས་ཀྱི་ཚལ་དུ་མི་མཐོང་བྱང་། །

ཆོས་ནམས་གཉིས་སུ་མེད་པ་ཡི། །

དེ་ཉིད་སྐད་ཅིག་གཅིག་གིས་མཐོང་། (༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསལ་ངས་དེ། ལྷན་རིང་མོ་ཞེག་ནས་པར་ཅད་མེད་

པར་གཉིས་སུ་སྐྱར་བ་སྐྱོང་བ་པ་གོམས་པ་ངང་དུ་གྱུར་པས་གཉིས་སུ་སྐྱར་

པའི་བག་རགས་ཀྱང་ཕྱང་བའི་ཕྱང་ལེམས་དཔལ་གང་གི་ཆོ་གཞུང་

པ་དང་མཐོན་པའི་ཚལ་དུ། མི་ལས་པ་གཞུང་པ་དང་མི་ལས་མཐོང་བ་

པ་དཔྱོན་པར་མི་མཐོང་བ་དེའི་ཆོ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་དེ་ལྟ་བུའི་ཆོས་ཉིད་

པར་རྫོགས་པར་བྱང་བྱེད་པ།

པར་རྫོགས་པར་བྱང་བྱེད་པ།

ཡིན་ནོ། ། ཞེས་ཆོས་ནམས་ཀྱི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་གཉིས་ས་མེད་པ་སྐད་ཅིག་
མ་གཅིག་ཁོ་ནས་དྲི་བ་ས་ན་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་ཐོགས་
པར་བྱང་ཆུབ་པ་ཡིན་ནོ། ། ༡

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རེལ་དུ་སྤྱོད་པའི་མན་ངག་གི་བསྟན་བཅོས་མངོན་
པར་དྲི་བ་ས་པའི་གྲུན་ཅེས་བྱ་བ་ལས། སྐབས་བདུན་པའི་འགྲེལ་པའོ། །

༥ སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་ཐོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ་ནམ་
པར་བསྐྱེམས་པའི་སྐད་ཅིག་མ་གཉིས་པ་ལ་ཆོས་ཀྱི་སྐྱེ་མངོན་པར་ཐོགས་
པར་བྱང་ཆུབ་པ་ཡིན་དེ། དེ་ཡང་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱེ་ལ་སོགས་པའི་དབྱེ་བས་
ནམ་པ་བཞི་ཡིན་པས། དང་བོ་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱེ།

ཐུབ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་སྐྱེ་ནི།

ཟག་པ་མེད་པའི་ཆོས་གང་དག།

ཐོབ་གྱུར་ནམ་ཀྱན་ནམ་དག་པ།

དེ་དག་རང་བཞིན་མཚན་ཉིད་ཅན། (༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསལ་པོ་དེ། ཐུབ་པ་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྷན་འདས་
ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱེ་ནི། དྲན་པ་ཉེ་བར་གཞག་པ་ལ་སོགས་པ་ཡི་ཤེས་ཀྱི་
བདག་ཉིད། འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་
ཀྱི་ཟག་པ་མེད་པའི་བྱི་མ་ནམས་སྒོ་བྱར་བ་ཉིད་ཀྱིས་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་
ནམ་པར་དག་ཅིང་རང་བཞིན་གྱིས་དབེན་པའི་མཚན་ཉིད་དུ་གྱུར་པ་གང་
དག་ཡིན་པ་དེ་དག་གི་རང་གི་ངོ་བོ་ཉིད་སྐྱེ་བ་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ནི་འདི་

མཚན་ —(ཐོ་) ཞེས་

ཡིན་ནེ། བཅོམ་མ་མ་ཡིན་པའི་རོན་གྱིས་འཛིག་ནིན་ལས་འདས་པའི་ལས་
གལ་འབྱོབ་ཀྱི་རྣམ་པ་ནི་མ་ཡིན་པས་ནས་པར་ཤེས་པ་སྐྱུ་མ་ལྟ་བུས་ཆོས་་
རབས་ཅན་རྟོགས་པས་བྱོབ་པ་ཡིན་ནོ། །སྐྱུ་ལྟ་བུ་མ་གསལ་བོ་དོན་དམ་
པར་རོལ་ཉིད་ཀྱི་རོ་བོ་པར་དག་པའི་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་སྒྲུབ་པ་ནི་རྩྱུར་མོས་པས་
རབ་ར་བྱེ་བ་ནི་པང་པ་རྒྱལ་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔལ་དང་། ཉན་ཐོས་
པ་མོགས་པའི་སྤྱོད་ལུས་ཏུ་ནས་པར་གཞག་པ་ཡིན་ནོ། །ཞིས་བསྟན་
པའི་སྤྱིར་ཕྱགས་ལས།

གང་ཕྱིར་དཔེན་པ་དཔེན་གྱུར་ལས། །

ཐ་མི་དད་པ་ཉིད་ཏུ་འདོད། །

ཅེས་འབྲུང་བའི་སྤྱིར་དེ་དང་ཐ་མི་དད་ཀྱང་ཐ་དད་པར་ནས་པར་
གཞག་གོ། ། ༡

དེ་ལྟར་ཕྱ་དང་པོ་བསྟན་ནས་གཉིས་པ་ཆོས་ཀྱི་སྐྱུ་སྒྲོམ་པ་མེད་
པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་བདག་ཉིད་ཟེག་པ་མེད་པའི་རྟན་པ་ཉི་པར་གཞག་པ་ལ་་་་
མོགས་པའི་རོ་བོ།

རྒྱང་རྒྱུ་ཕྱོགས་མཐུན་ཆད་མེད་དང་། །

ནས་པར་ཐར་དང་མཐར་གྱིས་ནི། །

རྩྱེས་པ་འཇུག་དགུ་ཡི་བདག་ཉིད་དང་། །

ཟད་པར་བཅུ་ཡི་བདག་ཉིད་དང་། (༡) །

ཟེམ་གྱིས་གཏོད་པའི་སྤྱི་མཆོད་ནི། །

རབ་ཏུ་དབྱེ་བས་ནས་བཀྱུད་དང་། །

ལོན་མོངས་མེད་དང་ཕྱོད་མཆོད་དང་། །

པའོན་ཤེས་སོ་སོ་ཡང་དག་རིག (༢) །

རས་པ་ཐམས་ཅད་དག་པའི་དང་། །

དཔར་བཅུ་དང་ནི་རྩྱེས་པ་བཅུ་དང་། །

མེ་འཇིགས་པ་ནི་བཞི་དག་དང་། །

བསྐྱུང་བ་མེད་པ་ནམ་གསུམ་དང་། (༥) །

དྲན་པ་ཉི་ཤེས་གཞག་ནམ་གསུམ་དང་། །

བསྐྱེལ་བ་མི་མངའི་ཆོས་ཉིད་དང་། །

བག་ཆགས་ཡང་དག་བཅོམ་པ་དང་། །

སྐྱེ་ལ་བྱུགས་ཆེ་ཆེན་པོ་དང་། (༦) །

བྱབ་པ་ཁོ་ནའི་མ་འདྲེས་ཆོས། །

བཅོ་བརྒྱད་བཤད་པ་གང་ཡིན་དང་། །

ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་ཉིད་དང་། །

ཆོས་ཀྱི་སྐྱེ་ཞེས་བཞེད་པ་ཡིན། (༧) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། དྲན་པ་ཉི་ཤེས་གཞག་པ་ལ་སོགས་པ་
ནས། འཕགས་པའི་ལམ་ཡན་ལག་བརྒྱད་པའི་བར་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་
ནམས་དང་། སྤྲུལ་བཞིན་དུ་བྱམས་པ་ལ་སོགས་པ་ཆད་མེད་པ་ཆངས་
པའི་གནས་པ་ནམས་དང་། ནང་གཞུགས་ཅན་དང་གཞུགས་ཅན་མ་ཡིན་
པར་འདྲ་ཤེས་པས་ཕྱི་རོལ་གྱི་གཞུགས་ནམས་ལ་ལྟ་བུ་ཞེས་བྱ་བ་གཉིས་...
དང་། སྤྱུག་པའི་ནམ་པར་ཐར་པ་ལུས་ཀྱིས་མངོན་སུམ་དུ་བྱས་ཏེ་རྫོགས་
པར་བྱས་ནས་གནས་པ་ཞེས་བྱ་བ་གཅིག་དང་། ནམ་མཁའ་དང་ནམ་པར་
ཤེས་པ་དང་། ཅི་ཡང་མེད་པ་དང་། འདྲུ་ཤེས་མེད་འདྲུ་ཤེས་མེད་
མིན་སྐྱེ་མཆེད་ཅེས་བྱ་བ་བཞི་དང་། འདྲུ་ཤེས་དང་ཚོར་བ་འགོག་པ་ཞེས་
བྱ་བ་གཅིག་ཕྱེ། དེ་ལྟར་ནམ་པར་ཐར་པ་བརྒྱད་དང་། གཞུགས་ཀྱི་
ཁམས་ཀྱི་བསམ་གཏན་བཞི་དང་གཞུགས་མེད་པའི་སྒྲོམས་པར་འཇུག་པ་...
བཞི་དང་། འགོག་པའི་སྒྲོམས་པར་འཇུག་པ་ཞེས་བྱ་བ་¹མཐར་གྱིས་...
གནས་པའི་སྒྲོམས་པར་འཇུག་པ་དགུ་དང་། ས་དང་། རྩ་དང་། མེ་དང་།

རྒྱུ་དང་། རྒྱུ་པོ་དང་། སེང་པོ་དང་། དཔར་པོ་དང་། དཀར་
 པོ་དང་། ཉམ་མཁའ་དང་། ཉམ་པར་ཤེས་པ་ཞེས་བྱ་བ་རྩེ་པར་
 ཉམ་པ་བཅུ་དང་། ཉམ་གཞུགས་དང་གཞུགས་མེད་པར་འདུ་ཤེས་པ་དག་
 གིས་སོ་སོར་རྒྱུ་རྒྱུ་དང་ཆེན་པོའི་ཉམ་པ་དག་དུ་སྦྱི་རོལ་གྱི་གཞུགས་.....
 ཉམས་པ་ 'ཕྱ་ཞིང་དེ་དག་ཟེམ་གྱས་མཉན་ཉམ་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་བཞི་དང་།
 ཉམ་གཞུགས་མེད་པར་འདུ་ཤེས་པ་དག་ཁོ་ཉམ་སྒྲོན་པོ་དང་། སེང་པོ་དང་།
 དཔར་པོ་དང་། དཀར་པོ་དག་ཟེམ་གྱིས་མཉན་ཉམ་མཐོང་ཞེས་བྱ་བ་ཉམ་
 པ་བཞི་ཕྱི་ དེ་རྩེ་ཟེམ་གྱིས་གཞོན་པའི་སྒྲེ་མཆེད་ཉམ་པ་བཟུང་དང་།
 པ་རོལ་གྱི་ཕྱི་དུ་གཏོགས་པའི་རྩོ་མོངས་པའི་དགྲའི་སྒྲོན་པོ་དང་འབྲེན་...
 པའི་དེང་པོ་འཛིན་ཞེས་བྱ་བ་གང་ཡིན་པ་ཉན་མོངས་པ་མེད་པ་དང་། ཡང་
 དག་པར་མཉན་པ་ཐམས་ཅད་དང་བཟུ་ཞིང་ཆགས་པ་བཅོས་པ་གེ་ཚོས་.....
 ཤིམ་པར་མཐོང་པའི་སྒྲོན་ལམ་གྱུ་བ་པས་འཁོར་བ་རི་སྒྲིད་པ་དང་ཉམ་པར་
 གྲོམ་པ་རི་སྒྲིད་པའི་གནས་སྐབས་ས་འཇུག་པ་ཞེས་བྱ་བ་སྒྲོན་ཉམ་མཐུན་...
 པ་དང་། རྒྱུ་བ་ཤད་པའི་མཐོན་པར་ཤེས་པ་དུག་དང་། སོ་སོར་
 ཡང་དག་པར་རིག་པ་བཞི་དང་། དེན་དང་དམིགས་པ་དང་ཐུགས་
 པར་ཤེ་ཤེས་ཡོངས་ས་དག་པ་ཞེས་བྱ་བ་དག་པ་བཞི་དང་། ཆེ་དང་།
 ཤིམ་པ་དང་། ཡོ་ཕྱད་དང་། བས་དང་། རྒྱེ་བ་དང་། མོས་པ་དང་།
 རྒྱུ་མཐོང་དང་། རྒྱུ་འཕྲུལ་དང་། ཡེ་ཤེས་དང་། ཚོས་ལ་དབང་བ་
 ཞེས་བྱ་བ་དབང་བཅུ་དང་། རྒྱུ་བ་ཤད་པའི་སྒྲོལ་པ་བཅུ་དང་། མི་
 འཇུག་པ་པ་བཞི་དང་། དེ་བཞིན་གཤེད་པའི་སྒྲུ་དང་གསང་དང་ཐུགས་
 ཤིམ་པ་དང་། ཡོ་ཕྱད་པ་ཤེས་པ་ཤི། འདི་པ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གོ་གུན་དུ་
 ཕྱིན་པ་གཞན་གྱིས་ཡོངས་ས་ཞེས་པའི་བསྐྱེངས་པས་བཅུ་པར་བུའི་སྒྲོལ་
 པར་དུ་ཡོངས་པ་མི་པར་འོ་ཞེས་བྱ་བ་བསྐྱེང་བ་མེད་པ་དཔེ་བ་གསུམ་དང་།

ཆོས་སྒྲོན་པ་ན་ཉན་པར་འདོད་པ་དང་། ཉན་པར་མེ་འདོད་པ་དང་། གཉིས་
 ཀ་དག་ལ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ཆེས་སུ་ཆགས་པ་དང་། ཁོང་ཁྱོད་པ་དང་།
 གཉིས་ཀས་དབེན་པ་ཁོ་ནར་བདང་སྒྲིམས་སུ་བྱན་པ་དང་ལྷན་པར་གནས་...
 སོ་ཞེས་བྱ་བ་བྱན་པ་ཏེ་བར་གཞག་པ་ནས་པ་གསལ་དང་། སེམས་ཅན་
 གྱི་དོན་མཚན་པའི་དས་ལས་མེ་འདོད་པའི་མཚན་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་བསྟེན་པ་...
 མེ་མངའ་བའི་ཆོས་ཉིད་དང་། ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་
 བག་ལ་ཉལ་གྱི་ངོ་བོའི་ས་བོན་སྤངས་པས་བག་ཆགས་ཡང་དག་པར་བཅོས་
 པ་དང་། སྒྲེ་བོ་མཐའ་དག་ལ་ཕན་པའི་བསམ་པ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་སྒྲེ་བོ་པ་
 ཐུགས་ཆེ་ཆེན་པོ་ཉིད་དང་། མངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་མ་འདྲེས་པ་བཅོ་བརྒྱད་
 དང་། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་དང་། དང་ཞེས་བྱ་བའི་སྒྲིབ་
 བསྐྱུས་པ་ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་སྤྲར་བཤད་པ་དག་ཀྱང་ཡིན་ཏེ།
 བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་དང་མཐུན་པ་ལ་སོགས་པ་སྒྲིམ་པ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་
 བདག་ཉིད་གནས་ལྟར་བས་ལྟར་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཆོས་ཀྱི་སྤྲར་མངོན་པར་
 བརྟེན་པ་ཡིན་ནོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་ཁ་ཅིག་གི་འོ། །གཞན་དག་ནི།

ཐུབ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་སྒྲེ་ནི། ཟག་པ་མེད་པའི་ཆོས་གང་དག །

ཐོབ་ལྟར་རྣམ་ཀྱན་རྣམ་དག་པ། དེ་དག་རང་བཞིན་མཚན་ཉིད་ཅན། །

ཞེས་བྱ་བའི་སྒྲེ་ཆེ་བཞིན་ཉིད་དུ་འཛིན་ཏེན་ལས་འདས་པའི་ཟག་
 པ་མེད་པའི་ཆོས་རྣམས་ཁོ་ན་ཁས་སྤངས་ནས་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲེ་ནི་དེ་དག་གི་
 རང་བཞིན་སྒྲེ་བ་མེད་པ་ཉིད་གང་ཡོན་པ་དེ་དེ་མཚན་ཉིད་ཅན་ཡིན་ཏེ། དེ་
 ཉིད་ཀྱང་ཆོས་ཉིད་ཀྱི་སྒྲེ་ཡོན་པ་ལས་ཆོས་ཀྱི་སྒྲེ་ཞེས་ངོ་བོའི་ཀྱེན་མི་...
 མངོན་པར་བྱས་ནས་བསྟན་ཏེ། ཞེས་རྣམ་པར་བཤད་ནས། ཆོས་ཀྱི་
 སྒྲེ་གང་དག་གི་རང་བཞིན་གྱི་མཚན་ཉིད་ཅན་ཡིན་པའི་ཟག་པ་མེད་པའི་...
 ཆོས་དེ་དག་ཀྱང་གང་དག་ཅིག་ཡིན་ཞེ་ན།

བྱང་ཆུབ་ཕྱོགས་མཐུན་ཆད་མེད་དང་། །

ཞེས་བྱ་བ་པ་མོགས་པའི་ཚིག་ལེའུར་བྱས་པ་ལ་འཇུག་པར་བྱོན་དོ།
 གཞན་དག་ན་ལ། དེ་དག་གི་རྩེ་ན་ནལ་འབྱོར་པའི་ཀུན་རྫོབ་དུ་རོན་ཏེ་
 བར་ཅན་རྩེ་བ་སྒྲིབ་པའི་སྒྲོ་ནས། གནས་ཡོངས་སུ་གྱུར་པས་གྱུར་པ།
 ཚོས་རྩོན་པ་པ་མོགས་པའི་རོན་གྱི་བྱ་བ་མཛད་པ་གཉིས་སུ་མེད་པའི་སེམས་
 དང་སེམས་པས་བྱུང་པ། གཞོན་མི་ཟེ་བར་ཁས་སྒྲུང་དགོས་པ་ནམས་ཇི་
 རྩེ་བཟུས་ཞེས་ཟེར་རོ། །ཁ་ཅིག་ན་ལ།

ངོ་བོ་ཉིད་ཡོངས་རྫོགས་བཅས་དང་། དེ་བཞིན་གཞན་པ་སྐྱུལ་བ་ནི། །

ཚོས་སྐྱུ་མཛད་པར་བཅས་པ་རྩེ། ནམ་པ་བཞིར་ནི་ཡང་དག་པའོ། །

ཅེས་བྱ་བའི་ཚིག་ལེའུར་བྱས་པ་ལས། ངོ་བོ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བའི་
 རྩེ་མཇུག་ཐོགས་སུ་ཚོས་ཀྱི་སྐྱུ་ཞེས་བྱ་བའི་སྐྱུ་མི་འབྱུང་བས་སྐྱུ་ནི་གསུམ་
 ཁོ་ནར་ཞེས་ཟེར་རོ། །གཞན་དག་ན་ལ། དགོས་པ་ཉེ་བར་བཟུན་པའི་
 །གས་ཀྱིས་ཚིག་ལེའུར་བྱས་པ་སྐྱུར་བའི་ངོར། ཡེ་ཤེས་ཁོ་ན་དང་མཛད་
 པ་སྐྱུར་བའི་མིར་དེ་ཟད་ཀྱི་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། དེའི་སྤྱིར་སྤྱོད་པས་
 གཞན་ནས་སྐྱུ་བཞིར་གསུངས་པ་ཐམས་ཅད་མི་འགལ་བར་འབྱུང་རོ་ཞེས་
 ཟེར་རོ། ། ༡-༤

ཡན་ཐོས་པ་མོགས་པའི་རྩོན་མོངས་པ་མེད་པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན་ལས་
 སངས་རྒྱུས་ཀྱི་རྩོན་མོངས་པ་མེད་པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན་ཏེ་དང་དུ་བྱ་བའི་སྤྱིར་
 བར་ཐམས་ཀྱི་རགས་སུ་བཅད་པ།

ཡན་ཐོས་རྩོན་མོངས་མད་པའི་ལྷ། །

མེ་ཡེ་རྩོན་མོངས་ཡོངས་སྤྱོང་ཉིད། །

སྤྱོང་ཐོགས་སུ་དེའི་རྩོན་མོངས་ནམས། །

དྲིང་གཞོན་སྐྱུ་པ་བའི་རྩོན་མོངས་མེད། (ཕ) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ཡན་ཐོས་པ་མོགས་པའི་རྩོན་མོངས་པ་
 མེད་པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན་པེ། བདག་མཐོང་པ་པས་འགའ་ཞིག་གི་རྩོན་མོངས་

སྒྲིབ་པར་འགྱུར་ན་མི་རུང་ངོ་། །ཞེས་མིའི་ཉོན་མོངས་པ་སྦྱེ་བ་ཡོངས་ས་
སྦོང་བ་ཉིད་ཡིན་ནོ། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནམས་ཀྱི་ཉོན་མོངས་པ་མེད་
པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན་ནི། བྲོང་ལ་སོགས་པར་སྦྱེ་བོ་མཐུན་དག་གི་ཉོན་མོངས་
པའི་གྲུན་¹རུང་འབྱེན་པར་མཛད་བ་ཡིན་ནོ། ། ༡

ཉན་བྲོས་ལ་སོགས་པའི་སྦྱོན་ནས་ཤེས་པ་བས། དེ་བཞིན་གཤེགས་
པའི་སྦྱོན་ནས་མཐུན་པ་བྱུང་པར་དུ་བསྟན་པའི་ཕྱིར་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་
ས་བཅད་པ།

སངས་རྒྱས་སྦྱོན་ནས་མཐུན་པ་ནི།

སྒྲུན་གྱིས་གྲུབ་དང་ཆགས་སྦྱངས་དང་།

བྲོགས་པ་མེད་དང་དྲག་གནས་དང་།

²འདྲི་བ་ཀྱན་ལན་འདེབས་པར་བཞེད། (༤) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སྦྱོན་ནས་མཐུན་
པ་ནི། མཚན་མ་མེད་པ་ཉིད་དུ་རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་པ་དང་། དངོས་
བོ་ལ་མངོན་པར་མ་ཞེན་པས་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་ཆགས་པ་དང་བྲལ་
བ་དང་། ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྦྱིབ་པ་བག་ཆགས་དང་བཅས་དེ་
སྦྱངས་པས་ཤེས་བྱ་ཐམས་ཅད་ལ་བྲོགས་པ་མེད་པ་དང་། འཁོར་བ་ཇི་
སྟོན་པར་གནས་པའི་ཕྱིར་དྲག་དུ་གནས་པ་དང་། ཡང་དག་པའི་སོ་
སོར་རིག་པ་བརྟེས་³ནས་འདྲི་བའི་ལན་འདེབས་པར་མཛད་པ་ཡིན་པ་ར་
བཞེད་དོ། །ཉན་བྲོས་ལ་སོགས་པ་ཡི་ནི་བརྒྱུག་པ་ཉིད་ཀྱིས་དེ་ལྟར་མ་
ཡིན་ནོ། ། ༤

དྲག་དུ་བྲུགས་ཇི་ཆེན་པོའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་ཚོས་ཀྱི་སྦྱ་ལ་བཞུགས་ན་
ཡང་། དྲག་དུ་ཇི་ལྟར་དོན་མི་མཛད། ཅེས་བྱ་བའི་ལན་གདབ་པའི་ཕྱིར་
བར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ།

མཚན་ ༥—(སྟེ་) རུངས་¹ རྒྱ་² (ནི་) (སྟེ་) བས་³

ཕྱི་ནི་ཡོངས་སུ་སྒྲིན་གྱི་ར་ནས།

གང་དང་གང་ལ་གང་དང་ནི།

གང་ཆོ་བ་ལ་ལ་གྱི་ར་ག།

དེ་དང་དེ་ལ་དེ་སྒྲིང་ངོ།

(༡) །

ཞེས་ཅུ་བ་བསྐྱུངས་དེ། དགེ་བའི་བཤེས་གཞི་ན་ལ་སོགས་པ་
དང་ཕྱི་ནི་བསྐྱུངས་པའི་དགེ་བའི་ཅུ་བའི་ས་པོན་སངས་ཐུས་ལ་སོགས་
པ་ལ་དམིགས་པའི་ཕྱི་ཡོངས་སུ་བདུས་པར་གྱུར་ནས་སེམས་ཅན་གང་ལ་
གང་གི་དུས་སུ་ཆོས་བསྐྱུངས་པ་ལ་སོགས་པ་མཛད་ནི། ཡུན་དུ་འགྲོད་
པར་གྱུར་པ་དེའི་ཆོ། དེའི་དོན་གྱི་བའི་ཕྱི་ནི་སྒྲིན་ལས་གྲུབ་པས།
བཅོས་ཐུན་འདས་དེ་དང་དེ་སྒྲིང་བ་དང་འཛོམས་པར་དོན་གྱི་བྱ་བ་མཛད་
པས་དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ཡིད་བཞིན་གྱི་ནོར་གྱི་ཕྱར་ཉི་པར་གནས་ཀྱང་། རང་
གི་ལས་གྱི་ཉེས་པས་བསྐྱེད་པ་ལ་རྒྱུ་མ་ཚང་བས་འབྲས་བྱ་སྒྲིན་པར་མཛད་
པ་ལེ་སྒྲིང་ངོ་སྒྲིས་དུ་དགོངས་པ་ཡིན་ནོ། ། ༡

དེ་ཅི་ལྟ་བུ་ཞེས་སྒྲིམ་པ་ལ་བར་སྐབས་ཀྱི་ཆོགས་སུ་བཅད་པས་དཔེ།

ནྟ་ཡི་གྱུར་པོས་ཆར་པབ་ཀྱང་།

ས་པོན་མི་ཐུང་མི་འཁྲུང་ལྟར།

སངས་རྒྱས་ནས་མི་ཕྱུང་གྱུར་ཀྱང་།

སྐུ་བ་མེད་པས་བཟང་མི་ཁྱོད་། (༡༠) །

ཞེས་ཅུ་བ་བསྐྱུངས་དེ། དཔེར་ན་རྒྱུ་དེ་དབང་པོས་ཆར་པབ་དུ་
ཆེན་པུར་ཅིས་ལ་སོགས་པའི་ས་པོན་ཐུབ་པའི་ངོ་བོ་ལ་སོགས་པ་པས་ས་པོན་
པོ་ཐུང་པར་ཕྱུང་པ་མི་འཁྲུང་པ་དེ་བཞིན་དུ་སངས་རྒྱས་ཡིད་ལ་དེ་བ་མཐུན་
རྒྱུ་ཡོངས་སུ་ཆོགས་པར་སྐབས་པ་ནས་ཕྱུང་ཡང་སྐུ་བ་མེད་པས་དཔེ་
རང་ཅོས་ས་པོན་པ་ལ་སོགས་པའི་བཟང་མི་ཁྱོད་པར་མི་འཁྲུང་ངོ། ། ༡༠

མཛད་ནི། (ཉི) ནས་པ་ བ་

ཡེ་ཤེས་ཀྱི་བདག་ཉིད་ཀྱི་ཚེས་ཀྱི་སྐྱ་ནལ་འབྱེད་པ་སོ་སོའི་ངེས་
 བའི་རྒྱུད་ཀྱི་རྟེན་ལ་ཡོད་པ་སྐད་ཅིག་རེ་རེ་ལ་འབྱུང་བ་ཇི་ལྟར་ཁྲུབ་པ་དང་།
 དྲག་པ་ཞེས་ཀྱང་བཞིན་ཅི་ན། བར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་དེ་གསུངས་པ།

དེ་ལྟར་མཇད་པ་རྒྱ་ཆེའི་སྤྱིར།

སངས་རྒྱས་ཁྲུབ་པར་ངེས་པར་བཞིན།

དེ་ཉིད་ཟད་པ་མེད་པའི་སྤྱིར།

དྲག་པ་ཞེས་ཀྱང་བཞིན་པ་ཡིན། (༡༡) །

ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་དེ། དེ་ལྟར་ཇི་སྐད་བཤད་པའི་ཚུལ་གྱིས་ཐམས་
 ཅད་དུ་སྒྲུང་བའི་སྒྲོན་ས་བྱ་བ་མཇད་པ་རྒྱ་ཆེ་བའི་སྤྱིར་དང་། རྒྱན་ཆགས་
 ས་འཁོར་བ་ཇི་སྟེད་པར་བཞུགས་ཀྱང་བཅོས་ལྡན་འདས་ལ་ཟད་པ་མི་མངའ་
 བའི་སྤྱིར་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་སངས་རྒྱས་ཁྲུབ་པ་དང་། དྲག་པ་ཞེས་མངོན་
 པར་བཞིན་དོ། ༡༡

དེ་ལྟར་སྐྱ་གཉིས་བཟུན་ནས། གསུམ་པ་ཡོངས་སྟོན་རྫོགས་པའི་
 སྐྱ་གཟུགས་ཀྱི་སྐྱའི་ངོ་བོ་ཉིད་མཚན་དང་དཔེ་བྱད་བཟང་པོས་འབར་བ།

མཚན་ནི་སུམ་ཅུ་ཅ་གཉིས་དང་།

དཔེ་བྱད་བརྒྱད་ཅུའི་བདག་ཉིད་འདི།

ཐེག་ཆེན་ཉེ་བར་ཡོངས་སྟོན་སྤྱིར།

ཐུབ་པའི་ཡོངས་སྟོན་རྫོགས་སྐྱར་བཞེད། (༡༢) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། མཚན་སུམ་ཅུ་ཅ་གཉིས་དང་། དཔེ་
 བྱད་བཟང་པོ་བརྒྱད་ཅུའི་ངོ་བོ་ཉིད་འདི་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དབའ་ཆེན་པོ་ས་
 བཅུ་པ་ལ་འབྱུགས་པ་ནམས་དང་། ཐམས་ཅིག་དུ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་ཚེས་
 ཀྱི་དགའ་བ་དང་བདེ་བ་ཤིན་དུ་ཁ་ན་ས་ཐོ་བ་མེད་པ་ཉེ་བར་སྟོན་པའི་སྤྱིར།
 སངས་རྒྱས་བཅོས་ལྡན་འདས་ཀྱི་ཡོངས་སྟོན་རྫོགས་པའི་སྐྱ་ཡིན་ནོ། ༡༢

མཚན་ ཅེ—(སྟེ) བཅུ་ལ་^༡ བཞུགས་^༢

མཚན་སྐུ་ཅུ་ཅ་གཉིས་པོ་དེ་དག་གང་དག་ཅིག་ཡིན་ཞེ་ན།   བར་
ཐུགས་ཀྱི་ཆོགས་སུ་བཅད་པ་ལྟ་ནི།

- ཕྱག་ཞབས་འཁོར་ལོ་འི་མཚན་དང་ཅས་སྐུ་ཞབས།
- ཕྱག་དང་ཞབས་སོར་དུ་བས་འབྱེལ་བ་དང་།
- ཕྱག་ནི་ཞབས་བཅས་འཇམ་ཞིང་གཞོན་གྱི་ཆགས།
- འདི་ཡི་སྐུ་ནི་བདུན་དག་མཐོ་བ་དང་།   (༡༩)
- སོར་སོ་རིང་དང་དྲིང་ཡངས་སྐུ་ཆེ་དང་།
- ཞབས་འབྱར་མི་མངོན་སྐུ་ནི་གྱོན་དུ་བྱོགས།
- བྱིན་པ་ཡེ་ན་ཡའི་འདྲ་ཕྱག་རིང་མཐོས།
- འདོམས་ཀྱི་སྐུ་བ་སྐུ་བས་སུ་བྱུང་བའི་མཚོག   (༢༠)
- པགས་པ་གསེར་མདོག་པགས་པ་སྐུ་བ་བ་དང་།
- སྐུ་ནི་རེ་རེ་ནས་གཡས་ལེགས་འབྱུངས་དང་།
- ཞུ་མཐོན་སྐུས་བརྒྱན་རོ་ཕྱོད་སོང་གའི་འདྲ།
- འདི་ཡི་དབྱང་བའི་མགོ་རྒྱུ་པ་ཐལ་གོང་གྱིས།   (༢༡)
- འདི་པ་རོ་མི་ཤིས་པའང་རོ་མཚོག་སྤང་།
- སྐུ་ནི་ལྟ་གྱོ་རྟ་ཕྱོར་ཅུ་ཞིང་གཤ།
- གཞུག་ཏེར་དབྱར་ཐུན་ལྷགས་རིང་མཐོས་བ་དང་།
- རངས་དབྱངས་འགྲུབ་བ་སོང་གའི་འདྲ་དང་ཆོསས།   (༢༢)
- ལྟ་དུ་དཀར་དང་འདྲ་པ་རྩ་ཐགས་བཟང་དང་།
- ཐུངས་ནི་བཞི་བཅུ་ཐུངས་པ་འང་བ་དང་།
- ཕྱོད་ནི་མཐོན་མཐོང་སྐུ་ནི་རྩེ་བ་མཚོག་གི
- འདྲ་བ་འདྲ་དག་སྐུ་པ་ཅུ་ཅ་གཉིས་མཚན།   (༢༣)

ནིས་ཐུ་བ་གསུངས་ནི།   ཐུ་མ་ནུས་ལ་སྐུ་པ་དང་བས་བ་
ལ་གོགས་བས་ཕྱག་དང་ཞབས་འཁོར་ལོ་འི་མཚན་དང་ཐུན་པ་ཉིད་དང་།

སྒྲིམ་པ་ཡང་དག་པར་སྒྲངས་པ་ལ་བརྟེན་པ་ཉིད་ཀྱིས་རྩས་སྒྲུལ་བཞིན་དུ་
 ཞབས་ཤིན་དུ་གནས་པ་ཉིད་དང་། བསྐྱུ་བའི་དངོས་པོ་བཞི་བརྟེན་པས་
 སྐྱུག་དང་ཞབས་ཀྱི་སོར་སོང་དང་བའི་རྒྱལ་པོ་ལྷ་བྱར་དྲ་བར་འབྲེལ་པ་ཉིད་
 དང་། བཟའ་བ་དང་བཅའ་བ་ལ་སོགས་པ་གྲུ་ཞོམ་པ་བྱིན་པས་སྐྱུག་དང་
 ཞབས་འཇམ་ཞིང་གཞིན་ཤ་ཆགས་པ་ཉིད་དང་། བསྐྱུག་པ་ལ་སོགས་པ་
 ཤིན་དུ་གྲུ་ཞོམ་པ་བྱིན་པས་སྐྱུག་དང་ཞབས་དང་ཐལ་གོང་དང་། ལྷག་པའི་
 སྐྱོགས་སོ་སོ་བའི་སྤྱིར་བདུན་མགོ་བ་ཉིད་དང་། གསལ་བར་བྱ་བ་ལས་ཐར་
 བར་བྱས་པས་སོར་སོང་བ་ཉིད་དང་། འཛོལ་པ་ལ་ཕན་བདགས་པ་ཉིད་
 ཀྱིས་རྟིང་པ་ཡངས་པ་ཉིད་དང་། སྒྲིག་གཅོད་པ་སྒྲངས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྒྲུ་ཆེ་
 ཞིང་དྲང་བ་ཉིད་དང་། དག་བའི་ཆོས་ཡང་དག་པར་སྒྲངས་པས་ཞབས་
 ཡོང་བྱ་མི་མངོན་པ་ཉིད་དང་། དག་པ་ཡང་དག་པར་སྒྲངས་པ་སྒྲེལ་བས་
 སྐྱུའི་སྐྱུ་བྱིན་དུ་སྐྱོགས་པ་ཉིད་དང་། རིག་པ་དང་བཟོལ་སོགས་པ་གྲུས་
 བར་བྱས་དེ་བྱིན་པས་བྱིན་པ་རི་དྲགས་ཨེ་ན་ཡའི་ལྷ་བྱ་དང་། ཞོར་བདོག་
 པ་ལ་སྒྲོང་བ་པོའི་སྒྲེ་བོ་སྤྱིར་མ་སྒྲངས་པས་སྐྱུག་རིང་ཞིང་མཛེས་པ་ཉིད་
 དང་། སྒྲེ་བོ་ཐམས་ཅད་ཆངས་པར་སྒྲོད་པ་ཡང་དག་པར་ལེན་དུ་འཇུག་པ་
 དང་། གསང་བའི་གསང་ཆོག་བསྐྱངས་པས་འདོམས་ཀྱི་སྒྲ་བ་སྐྱབས་སྐྱུ་བྱབ་
 པ་ཉིད་དང་། གདོང་བ་གྲུ་ཞོམ་པ་བྱིན་པས་གསེར་མདོག་འདྲ་བ་ཉིད་དང་།
 ཁང་བཟང་ལ་སོགས་པ་དམ་པ་བྱིན་པས་བགས་པ་འཇམ་པ་ཉིད་དང་།
 འདྲུ་འཛོལ་སོགས་པ་ཡོངས་སྐྱུ་སྒྲངས་པས་སྐྱུ་རེ་རེ་ནས་གཡས་བྱོགས་
 ས་འབྱུལ་བ་ཉིད་དང་། སྒྲེ་བོ་སྒྲ་མ་ཐམས་ཅད་གནས་རེ་རྩ་བ་བཞིན་དུ་
 བཞོད་པས་ཞལ་མཛོད་སྐྱས་བརྒྱན་པ་ཉིད་དང་། ནལ་བ་ཐམས་ཅད་དུ་ཁ་
 དྲག་གི་ཆོག་གིས་ཁུད་དུ་མ་བསད་པས་རོ་སྟོད་སེང་གའི་འདྲ་བ་ཉིད་དང་།
 ལྷན་པར་སྐྱུ་བ་དང་ལེགས་པར་སྐྱུ་བའི་རྗེས་སྐྱུ་མཐུན་པར་བྱས་པས་དཔྱད་

མགོ་ཤིན་ཏུ་ཆུམ་པ་ཉིད་དང་། སྒྲུབ་ལ་སོགས་པ་བྱིན་པས་ཐལ་གོང་
 རྒྱས་པ་ཉིད་དང་། སྐྱེ་བོ་ནད་པའི་གཡོག་བྱས་པས་རོ་བྱོ་བའི་མཆོག་
 མཆུན་པ་ཉིད་དང་། ཉགས་ཚལ་དང་ཀུན་དགའ་རྩ་བ་ལ་སོགས་པ་བྱེད་
 པ་ཡང་དག་པར་ལེན་ཏུ་བཅུག་པས་ཤིང་ཏུ་གྲོ་རྩ་ལྟར་ཆུ་ཞེང་གཤམ་པ་ཉིད་
 དང་། གཞུག་ལག་ཁང་ལ་སོགས་པ་སྒྲིག་པར་བྱིན་པས་དབྱ་གཞུག་ཏོར་
 དང་ཐུན་པ་ཉིད་དང་། འཇམ་པོ་ལ་སོགས་པ་འགསངས་པས་ལྷགས་རིང་
 པ་ཉིད་དང་། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སྟོམས་ཅན་ལ་དཔེ་བའི་
 ཆོས་གོ་བར་བྱས་པས་ཚངས་པའི་དབྱངས་ཉིད་དང་། ཆོག་ཀུལ་པ་
 སྤངས་པས་འགྲམ་པ་སེང་གའི་འདྲ་བ་ཉིད་དང་། སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་བཀྱར་
 པ་ལ་སོགས་པས་ཆོས་དཀར་པ་ཉིད་དང་། འཆོ་བ་རྣམ་པར་དག་པ་
 ཉིད་ཀྱིས་ཆོས་མཚན་པ་ཉིད་དང་། བདེན་པའི་ཆོག་ཀུན་ཏུ་སྦྱད་པས་
 ཆོས་ཐམས་ཅད་བཟང་པ་ཉིད་དང་། སྤངས་པའི་ཆོག་སྤངས་པས་ཆོས་བཞི་བཅུ་
 མངའ་པ་ཉིད་དང་། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་བྱ་གཅིག་པ་དང་འདྲ་བར་
 བརྩས་པས་སྦྱན་མཐོན་མཐིང་ཉིད་དང་། ཁོང་སྤོ་བ་ལ་སོགས་པ་མེད་
 བར་བརྩས་པས་རྩི་མ་བའི་ལྟ་བུ་ཉིད་དོ། ༡༣-༡༧

རྒྱ་བྱུང་པས་མཚན་འགྲུབ་བོ་ཞེས་པར་སྐབས་ཀྱི་ཆོགས་སུ་བཅད་པ།

འདི་ལ་མཚན་ནི་གང་གང་གི།

རྒྱུ་བར་བྱེད་པའི་རྒྱ་གང་ཡིན།

ཉིད་དང་དེ་ནི་རབ་རྩོགས་པས།

མཚན་ནི་འདི་དག་ཡང་དག་འགྲུབ། (༡༤) །

ཅེས་ཏུ་བ་གསངས་དེ། མཚན་གང་གས་སྦྱབ་པར་བྱེད་པའི་རྒྱ་
 གང་ཤིན་པ་དེ་རབ་ཏུ་རྩོགས་པས་མཚན་སུ་ཅུ་ཅི་གཉིས་པོ་འདི་དག་
 འདྲེང་ངོ། ༡༤

བརན་ :- (ཉི་) གསུང་བས་

ཁྱུ་དེ་གང་ཡིན་ཞེ་ན།   དེའི་འོག་དུ་བར་སྐབས་ཀྱི་ཆགས་སུ་
བཅད་པ་དག་གིས།

ཁྱ་མ་སྦྱེལ་ལ་སོགས་པ་དང་། |

ཡང་དག་ཁྱངས་པ་བརྟན་པ་དང་། |

བསྐྱ་བ་བསྐྱེན་དང་བྱ་ཞོམ་པ་འི། |

དངས་པོ་སྦྱེན་དང་གསད་བྱ་བ། (༡༩) |

ཐར་བར་བྱེད་དང་དག་བ་ནི། |

ཡང་དག་ཁྱངས་པ་སྦྱེལ་ལ་སོགས། |

སྐྱབ་བྱེད་ཁྱུ་ཡི་མཚན་ཉིད་དེ། |

མདོ་ལས་ཇི་སྐད་འབྱུང་བ་བཞིན། (༢༠) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ།   ཆོག་ལེབ་རྩལ་བ་འདི་གཉིས་ནི།

གོང་ཉིད་དུ་མཚན་བཤད་པར་བཀོལ་ཟིན་པས་ཡང་མི་བྲིའོ།། ༡༩.༢༠

དེ་ལྟར་མཚན་རྣམས་བཟོད་ནས་བར་སྐབས་ཀྱི་ཆོག་སུ་བཅད་པ་བཅུ་
གཉིས་ཀྱིས་དཔེ་བྱད་བཟང་པོ་གསུངས་པ།

ཐུབ་པའི་སེན་མོ་ཟངས་མདོག་དང་། |

མདོག་སྐྱམ་མཐོ་དང་སོར་མོ་རྣམས། |

ཁྲིམ་གྲུས་བྱིན་གྱིས་བྱ་བ་དང་། |

ཅོ་མི་མངོན་དང་མདུད་པ་མེད། (༢༡) |

ལོང་བྱ་མི་མངོན་ཞབས་མཉམ་དང་། |

སེང་གེ་སྤང་ཆེན་བྱ་དང་ནི། |

ཁྱུ་མཚོག་སྐབས་གཤེར་གཡས་ཕྱོར་དང་། |

མཐོས་གཤེགས་དྲང་དང་འཁྲིལ་བག་ཆགས། (༢༢) |

བྱི་དོར་བྱས་འདྲ་རིམ་པར་འཚམ། |

གཙང་དང་འཇམ་དང་དག་པའི་སྤ། |

མཚན་ནི་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་དང་།

རྒྱ་ཡི་ཁོ་ལག་ཡངས་ཤིང་བཟང་། (22)

གོས་སྟོངས་པ་དང་སྦྱོན་གཉིས་ནི།

དག་དང་གཞིན་གཤམ་ཉིད་དང་།

སྦྱ་ཁྱུ་མེད་དང་བྱས་པ་དང་།

ཤིན་དུ་གྱིསས་པ་ནི་སྦྱ་ཉིད་དང་། (23)

ཡན་ལག་ཤིན་དུ་ནམ་འབྱེས་དང་།

གཟིགས་པ་སྦྱིབ་མེད་དག་པ་དང་།

དཀྱ་ཁྲིམ་སྐབས་སྦྱོན་མ་རྟོངས་དང་།

ཕྱང་ངེ་བ་དང་རྩེ་བ་ནི། (24)

ཟབ་དང་གཡས་སྦྱོགས་འཁྱིལ་བ་དང་།

ཀྱན་ནས་རྩ་ན་སྦྱུ་ག་པ་དང་།

ཀྱན་སྦྱོར་གཙང་དང་སྦྱ་ལ་ནི།

ཕྱེ་བ་གནག་བག་མེད་པ་དང་། (25)

ཕྱག་ནི་ཤིང་བལ་རྩར་འཇམ་དང་།

ཕྱག་རིམ་མདངས་ཡོད་ཟབ་རིང་དང་།

ཀྱུ་ནི་ཉ་ཅང་མི་རིང་དང་།

མཐུ་ནི་རིམ་པ་རྩར་དམར་དང་། (26)

རྒྱ་གས་མཉེན་པ་དང་སྦྱབ་པ་དང་།

དཔར་དང་འབྲུག་གི་རྒྱ་ཉིད་དང་།

གསུང་མཉེན་འཇམ་དང་པའི་བ་རྒྱལ།

རོ་དང་དཀར་དང་མཉམ་པ་དང་། (27)

ཉེན་གྱིས་ཕྱ་དང་གངས་མཐོ་དང་།

པའོག་དུ་དག་པ་དག་དང་ནི།

སྒྲིན་ཡངས་པ་དང་རྩི་མ་སྒྲུག
པད་མའི་འདབ་མ་འདྲ་བ་དང་། (30) །

སྒྲིན་¹ཚུགས་རིང་དང་འཇམ་པ་དང་།
སྒྲུམ་དང་སྒྲུ་ནི་མཉམ་པ་དང་།
ཕྱག་རིང་རྒྱས་དང་སྒྲིན་མཉམ་དང་།
ཉམས་པ་ནམ་པར་སྤངས་པ་དང་། (31) །

དབྱལ་བར་ལེགས་པར་འབྱེས་པ་དང་།
དབྱེས་ཆེ་བ་དང་དབྱ་རྒྱས་དང་།
དབྱ་སྒྲུབ་བ་ལྟར་གནག་དང་།
སྒྲུག་དང་འཇམ་དང་མ་འཇོངས་དང་། (32) །
མི་²གཤོར་དྲི་ཞིམ་སྒྲེས་བྱ་ཡི།
ཡིད་ནི་འཕྲོག་པར་བྱེད་པ་དང་།
དཔལ་གྱི་བེའུ་དང་བཀྲ་ཤིས་ནི།
སངས་རྒྱས་དཔེ་བྱད་བཟང་པོར་བཞེད། (33) །

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་དེ། འདྲ་བྱེད་ཐམས་ཅད་ལ་འདོད་ཆགས་དང་
བྲལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་སེན་མོ་ཟངས་ཀྱི་མདོག་ལྟ་བུ་ཉིད་དང་། སེམས་ཅན་
ཐམས་ཅད་ལ་ཕན་པའི་སྒྲུག་པའི་བསམ་པ་ཉིད་ཀྱིས་སེན་མོ་མདོག་སྒྲུམ་བ་
ཉིད་དང་། རིགས་ཀྱི་མཆོག་ལས་སྒྲེས་པས་སེན་མོ་མཐོ་བ་ཉིད་དང་།
ཚུལ་ཁ་ན་མ་ཐོ་བ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སོར་མོ་ནམས་རྒྱུས་པ་ཉིད་དང་། དགོ་
བའི་ཅ་བ་བསམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སོར་མོ་ནམས་རྒྱས་པ་ཉིད་དང་། ཡང་
དག་པར་མཐར་གྱིས་³སོ་སོར་ཞུགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སོར་མོ་ནམས་བྱིན་གྱིས་
སྒྲུབ་པ་ཉིད་དང་། ལུས་ལ་སོགས་པའི་ལས་དང་འཆོ་བ་རབ་དུ་བསྐྱངས་
པ་ཉིད་ཀྱིས་ཅ་མི་མངོན་པ་ཉིད་དང་། ཉོན་མོངས་པའི་མདུན་བ་འགྲོལ་

• མཆན་ བ—(31) ཆོགས་¹ (མེ) བཤོར་² བྱིས་ཞུགས་³

བ་ཉིད་ཀྱིས་ཅི་ལ་དུ་བ་མེད་པ་ཉིད་དང་། ལྷན་དུ་སྐྱེས་པའི་ཚོས་ཀྱི་སྒོ་
 སྒོས་ཅན་ཉིད་ཀྱིས་མོང་ལུ་མི་མཛོན་པ་ཉིད་དང་། བསྐྱོད་དཀའ་བའི་
 གནས་ཐབས་ཅན་ལས་སྤྱོད་མོ་སྤྱོད་པར་མཛོད་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཞུབས་མི་མཛོན་...
 བ་མེད་པ་དང་། མི་རྒྱུ་ཀྱིས་གནོན་པ་ལ་མཁམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སེང་གའི་
 ལྷུ་བས་སུ་གཤེགས་པ་ཉིད་དང་། ལྷུ་རྒྱུ་ཀྱིས་གནོན་པ་ལ་མཁམས་པ་ཉིད་
 ཀྱིས་སྒྲུང་མོ་ཆེན་ལྷུ་བས་སུ་གཤེགས་པ་ཉིད་དང་། ཉན་མཁམས་ལ་གཤེགས་
 པར་མཁམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ངང་པའི་ལྷུ་བས་སུ་གཤེགས་པ་ཉིད་དང་། སྤྱོས་
 ལུ་ཁྱེ་མཛོག་དུ་མཁམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཁྱེ་མཛོག་གི་ལྷུ་བས་སུ་གཤེགས་པ་...
 ཉིད་དང་། སྒོར་སྤྱོགས་ཀྱི་ལས་དང་མཐུན་པར་གཤེགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་
 གཤམས་སྤྱོགས་སུ་ཐོག་ཅིང་གཤེགས་པ་ཉིད་དང་། མཛོས་པར་མཁམས་
 བ་ཉིད་ཀྱིས་མཛོས་པར་གཤེགས་པ་ཉིད་དང་། དཀ་དུ་སེམས་གྲུ་གྲུ་མི་
 མངའ་བ་ཉིད་ཀྱིས་མི་གཡོ་བར་གཤེགས་པ་ཉིད་དང་། ཡོན་དན་ཡང་
 དག་པ་བཛོད་པར་མཛོད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྤྱོད་ལུ་བཞུགས་པ་ཉིད་དང་།
 དེ་ག་པའི་ཚོས་དང་མ་འཕགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྤྱོད་ལུ་ཁྱེ་དོར་བྱས་པ་ལྷ་སྤྱོད་...
 དང་། གཏུམ་བྱ་དང་འཛོམ་པའི་ཚོས་སྤོན་པར་མཛོད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྤྱོད་
 ལུ་ཁྱེ་པར་འཛོམ་པ་ཉིད་དང་། སྤྱོད་ལ་སྤོགས་པ་ཀྱན་དུ་སྤྱོད་པ་གཙང་པའི་
 ལུ་ཁྱེ་ལྷན་པར་དག་པ་ཉིད་དང་། ཐུགས་ཐུགས་རྩི་ཅན་གྱི་སྤྱོད་སྤྱོད་
 འཛམ་པ་ཉིད་དང་། ཐུགས་ལྷན་པར་དག་པའི་སྤྱོད་སྤྱོད་ལྷན་པར་དག་པ་
 འཛམ་པ་དང་། ཚོས་འདུལ་བ་ཡོངས་སུ་རྩིགས་པའི་སྤྱོད་མཚན་རྩིགས་པ་
 ཉིད་དང་། ཡངས་ཤིང་མཛོས་པའི་ཡོན་དན་རྩིགས་པའི་སྤྱོད་སྤྱོད་ཁོ་
 ག་པ་ཡངས་ཤིང་བཛང་བ་ཉིད་དང་། ཐབས་ཅན་པ་ཐུགས་སྤོམས་པའི་
 སྤྱོད་གོས་པ་རྩིགས་པ་ཉིད་དང་། ལྷན་པར་དག་པའི་ཚོས་སྤོན་པའི་
 སྤྱོད་སྤྱོད་ལྷན་པར་དག་པ་ཉིད་དང་། ཚོས་གོ་སྤྱོད་པར་སྤོན་པའི་སྤྱོད་སྤྱོད་
 འཛམ་དུ་གཏོགས་པ་ཉིད་དང་། ཐུགས་དག་དུ་མ་ལྷན་པའི་སྤྱོད་སྤྱོད་
 བ་མེད་པ་ཉིད་དང་། དཀ་པའི་ཆ་བ་ཡང་དག་པར་འཕགས་པའི་སྤྱོད་

སྐྱེ་བྱས་པ་ཉིད་དང་། ཡང་སྤྱིད་པ་ཟད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་ཤིན་དུ་གྱིན་པ་
 ཉིད་དང་། ཉེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་ཤིན་དུ་ནམ་པར་སྐྱེ་བ་སྟོན་པར་
 མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཡན་ལག་དང་ཉིང་ལག་ཤིན་དུ་ནམ་པར་འབྲེལ་བ་ཉིད་
 དང་། ཚིག་གི་དོན་ཤིན་དུ་ནམ་པར་དག་པ་སྟོན་པས་གཟིགས་པ་རབ་
 རིབ་མེད་ཅིང་ནམ་པར་དག་པ་ཉིད་དང་། སྟོབ་མ་ཚུལ་བྲིམས་སྟན་སྟམ་
 ཚོགས་པར་གྱུར་པ་ཉིད་ཀྱིས་དཀྱུ་ཚུམ་པ་ཉིད་དང་། འཁོར་བའི་སྟོན་གྱིས་
 མ་སྟགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་དཀྱུ་སྟགས་སྟོན་པ་ཉིད་དང་། ང་གྱལ་གྱི་འགྲིང་
 བག་བཙམ་པ་ཉིད་ཀྱིས་དཀྱུ་མ་རྩོངས་པ་ཉིད་དང་། ཚོས་ཟད་པ་ནམ་པར་
 སྟོག་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཕྱུལ་ཕྱུང་ངེ་བ་ཉིད་དང་། ཚོས་ཟབ་མོ་དྲོགས་པ་ཉིད་
 ཀྱིས་ལྟེ་བ་ཟབ་པ་ཉིད་དང་། སྟོབ་མ་མཐུན་པར་འཛིན་པར་འགྱུར་བ་ཉིད་
 ཀྱིས་ལྟེ་བ་གཡས་སྟོགས་སུ་འབྱེལ་བ་ཉིད་དང་། འཁོར་ཀྱན་ནས་མཛེས་
 པར་གྱུར་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཀྱན་ནས་མཛེས་པ་ཉིད་དང་། ཐུགས་གཙང་བ་
 ཉིད་ཀྱིས་ཀྱན་དུ་སྟོད་པ་གཙང་བ་ཉིད་དང་། དུས་མ་ཡིན་པའི་ཚོས་
 འདུལ་བ་དང་བྲལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་ལ་སྟེ་བ་དང་གནག་བག་མེད་པ་ཉིད་
 དང་། ལུས་ལ་སོགས་པ་ཟོ་མདོག་བདེ་བ་འཕྱོལ་བའི་ཚོས་སྟོན་པར་
 མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཕྱག་ཤིང་བལ་ལྟར་ཤིན་དུ་འཇམ་པ་ཉིད་དང་། མདངས་
 ཡོད་པའི་དགོ་སྟོང་ཆེན་པོ་བརྟེན་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཕྱག་གི་རི་མོ་མདངས་ཡོད་
 པ་ཉིད་དང་། ཚོས་ཟབ་མོ་ལ་གནས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཕྱག་གི་རི་མོ་ཟབ་
 པ་ཉིད་དང་། ཕྱི་རྗེས་སུ་ཡང་དག་པར་ཡོངས་སུ་དག་པའི་ཚོས་སྟོན་
 པར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཕྱག་གི་རི་མོ་རིང་བ་ཉིད་དང་། བསྐྱབ་པ་
 རབ་དུ་མང་པོ་ཀྱན་སྟོན་པར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཞལ་ཉ་ཅང་མི་རིང་བ་ཉིད་
 དང་། འཛིག་དེན་ཐམས་ཅད་གཟུགས་བརྟན་དང་འདྲ་བར་དྲོགས་པ་ཉིད་
 ཀྱིས་མཚུ་བེས་པ་ལྟར་དམར་བ་ཉིད་དང་། ཚིག་འཇམ་པོས་འདུལ་བ་ཉིད་

གྲིས་ལྷུགས་མཉེན་པ་ཉིད་དང་། ཡོན་ཏན་འབྲང་པ་མང་པ་ཉིད་གྲིས་
 ལྷུགས་སྐབ་པ་ཉིད་དང་། ཆོས་འདུལ་པ་བྱིས་པའི་སྐྱེ་བོ་ཆགས་པ་ཅན་གྲིས་
 གཏིང་དཔག་དཀའ་པ་ཉིད་གྲིས་ལྷུགས་དཔེར་པ་ཉིད་དང་། བསྐྱངས་པ་
 ཐམས་ཅད་མི་མངའ་པ་ཉིད་གྲིས་འབྲུག་གི་སྐྱ་དང་ཐུན་པ་ཉིད་དང་། ལྷན་
 པ་ལ་སོགས་པར་གསུང་པ་ཉིད་གྲིས་གསུང་སྟན་ཅིང་མཉེན་ལ་འཇམ་པ་
 ཉིད་དང་། མིད་པར་ཀུན་ཏུ་སྦྱོར་པ་བཅུ་མས་པ་ཉིད་གྲིས་མཆེ་བ་རྒྱུ་པ་
 ཉིད་དང་། སྐྱེ་བོ་གདུང་དཀའ་པ་འདུལ་པར་མཛད་པ་ཉིད་གྲིས་མཆེ་བ་ནོ་
 པ་ཉིད་དང་། ཆོས་འདུལ་པ་ཤེན་ཏུ་དཀར་པ་ཉིད་གྲིས་མཆེ་བ་དཀར་
 པ་ཉིད་དང་། མཉམ་པའི་ས་ལ་གནས་པ་ཉིད་གྲིས་མཆེ་བ་མཉམ་པ་
 ཉིད་དང་། བཟང་གྲིས་མངོན་པར་རྟོགས་པ་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་
 པར་མཛད་པ་ཉིད་གྲིས་མཆེ་བ་བྱིན་གྲིས་སྤྱ པ་ཉིད་དང་། ཤེས་རབ་
 མཆོག་ལ་གནས་པ་ཉིད་གྲིས་ཤངས་མཐོ་བ་ཉིད་དང་། སྐྱེ་བོ་གཙང་མ་
 ཕན་སྐྱེ་བོ་གས་པ་ཉིད་གྲིས་ཤངས་གཙང་པ་ཉིད་དང་། ཆོས་ཤིན་ཏུ་
 རྒྱ་ཆེ་བའི་བྱིར་སྐྱོན་ཡངས་པ་ཉིད་དང་། སེམས་ཅན་གྱི་ཆོགས་དངས་
 པ་ཉིད་གྲིས་ཟིམ་སྐྱུག་པ་ཉིད་དང་། འགྲོ་བ་གཞིན་ཏུ་མ་བཟས་ཅད་
 མཛོད་པར་མགྲུ་བ་ཉིད་གྲིས་སྐྱུན་དཀར་ནག་འབྱེས་ཤིང་པར་མའི་འདབ་མ་
 རངས་པ་ཏུ་བྱ པ་ཉིད་དང་། ཏུག་ཏུ་བྱི་རྩིས་སྤྱ་གཟེགས་པ་ཉིད་གྲིས་
 མིན་ཅིགས་མེད་པ་ཉིད་དང་། ཆོས་འདུལ་པ་འཇམ་པོ་ལ་མཁས་པ་ཉིད་
 གྲིས་བྱིན་པ་འཇམ་པ་ཉིད་དང་། ཐུགས་ཀྱི་ལྷན་དགེ་བས་བཟུན་པ་ཉིད་
 གྲིས་བྱིན་པ་ཐུམ་པ་ཉིད་དང་། ཀུན་ཏུ་སྟོན་གཟིགས་པ་ཉིད་གྲིས་
 ཐེན་མའི་རྒྱ་ལ་མ་པ་ཉིད་དང་། མཆོག་ཏུ་གནོད་པ་བཟློག་པར་མཛད་
 པ་ཉིད་གྲིས་བྱུག་རིང་རིང་བྱས་པ་ཉིད་དང་། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་
 པའི་གཏུག་ལས་ནད་པར་བྱུང་པ་ཉིད་གྲིས་སྟན་མཉམ་པ་ཉིད་དང་།

སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རྒྱུ་མ་ཉམས་པར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྟན་གྱི་.....
 དབང་པོ་མ་ཉམས་པ་ཉིད་དང་། ལྷ་བས་བྱས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་
 གཞན་དུ་མི་འགྱུར་བ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱལ་བ་ལེགས་པར་འབྱེས་པ་ཉིད་དང་།
 སྒྲིབ་པ་ཐམས་ཅད་འཛུགས་པར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱལ་བ་དབྱེས་ཆེ་བ་ཉིད་
 དང་། སྒྲིབ་ལམ་གྱི་མཆོག་ཡོངས་སུ་ཆོགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེས་ཤིན་དུ་རྒྱས་
 པ་ཉིད་དང་། དུལ་གྱི་དགའ་བ་བཞེགས་པར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེས་སྒྲིབ་བྱང་
 བ་ལྟར་གནག་པ་ཉིད་དང་། མགོང་བ་དང་སྒྲིབ་པས་སྤང་བར་བྱ་བའི་
 བག་ལ་ཉལ་སྤངས་པའི་ཕྱིར་དབྱེས་སྒྲིབ་ལྟུག་པ་ཉིད་དང་། བཟུན་པ་སྒྲོ་འཇམ་
 བོས་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེས་སྒྲོ་འཇམ་པ་ཉིད་དང་། ཐུགས་
 འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པས་མ་འབྲུགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེས་སྒྲོ་མ་འཛིངས་པ་
 ཉིད་དང་། དྲག་དུ་ཚོག་མི་རྩལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེས་སྒྲོ་མི་ལ་ཤོར་བ་ཉིད་དང་།
 བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཡན་ལག་གི་མེ་དྲོག་བཀྲམ་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེས་སྒྲོ་དྲི་ཞིམ་པ་ཉིད་
 དང་། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་མཛུགས་པར་གྱུར་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཐུག་དང་ཞབས་
 དཔལ་གྱི་ཤེལ་དང་བཀྲ་ཤིས་དང་གཡུང་རྒྱུང་འབྱུང་བས་བརྒྱན་པ་ཉིད་ཡིན་
 བོ། ༣༢-༣༣

དེ་ལྟར་སྐྱབས་གསུམ་བཟུན་ནས་བཞི་བ་སྐྱུལ་པའི་སྐྱབས་པའི་སྐྱེ་བོ་
 ཐམས་ཅད་དང་ཐུན་མོང་བ།

གང་གིས་སྤྱིད་པ་རི་སྤྱིད་པར།

|

འགྲོ་ལ་ཕན་པ་སྒྲིབ་ཆགས་དག།

|

མཉམ་དུ་མཛད་པའི་སྐྱབས་དེ་ནི།

|

ཐུབ་པའི་སྐྱུལ་སྐྱབས་རྒྱུན་མི་ཆད། (༣༣) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཡུལ་ཐུབ་པ་ལ་སོགས་པའི་གཞུགས་

གང་གིས་འཁོར་བ་རི་སྤྱིད་པར་འཛིན་དེན་གྱི་ཁམས་ཐམས་ཅད་དུ་སེམས་

ཅན་རྣམས་ཀྱི་འདོད་པའི་དོན་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་མཛད་པའི་སྐྱབས་དེ་ནི་རྒྱན་.....

མཆན་ ཨ—(སྐྱེ) བཤོར་¹

འགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སངས་རྒྱས་བཅས་ལྟན་འདས་ཀྱི་སྐུ་ལ་པའི་སྐུ་རྒྱན་མི་
ཆད་པ་ཡིན་ནོ། ། ༣༣

དེ་ལྟར་ང་ལོ་ཉིད་ཀྱི་སྐུའི་བདག་ཉིད་བསྐྱེད་ས་པའི་ཕྱོགས་ལས་
བྱང་བ་སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པའི་ཡུལ་ཉིད་ཏུ་ཡེ་ཤེས་ལ་སོགས་པ་ལ་...
ལྟོས་ནས་རབ་ཏུ་བརྟགས་པའི་སྐུ་གསུམ་བཅུན་ནས་ཀྱན་རྩེ་ཏུ་ཡེ་ཤེས་ཁོ་
ན་ཡོངས་སྟེན་རྩོགས་པའི་སྐུ་ལ་སོགས་པར་སྒྲུང་བ་སྟེན་པའི་སྐོ་ནས་དོན་...
བྱ་བ་མཐོང་བས་ན། གཏུལ་བུའི་སྟེ་བོའི་སྒྲུང་བ་ལ་བརྟེན་པའི་ལས་དེའི་
བདག་པོ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱང་བ་ནམས་ནི་ཆོས་ཀྱི་སྐུའི་ཡིན་ནོ་ཞེས།

དེ་བཞིན་འཁོར་བ་ཅི་སྟེན་འདིའི།

|

ལས་ནི་རྒྱན་མི་ཆད་པར་འདོད།

|

འགྲོ་ནམས་ཞི་བའི་ལས་དང་ནི།

|

བསྐྱེད་ས་བཞི་ལ་དགོད་པ་དང་། (༣༤) |

ཀྱན་ནས་ཉོན་མོངས་བཅས་པ་ཡི།

|

ནམ་པར་བྱང་བ་རྟོགས་པ་དང་།

|

སེམས་ཅན་ནམས་དོན་ཅི་བཞིན་གྱི།

|

དོན་དང་པ་རོལ་སྟེན་བྱ་བ་དང་། (༣༥) |

སངས་རྒྱས་ལས་དང་རང་བཞིན་གྱིས།

|

རྩོང་པ་ཉིད་དང་གཉིས་ཟད་དང་།

|

བདེ་དང་དམིགས་པ་མེད་པ་དང་།

|

ལྟམ་ཆད་ནམས་ནི་ཡོངས་སྟེན་དང་། (༣༦) |

བྱང་བུ་སེམས་དཔའི་མམ་དང་ནི།

|

མཐོན་པར་ཞེན་པ་བརྟོག་པ་དང་།

|

བྱང་བུ་ཐོབ་དང་སངས་རྒྱས་ཞིང་།

|

ནམ་པར་དག་དང་ངེས་པ་དང་། (༣༧) |

སེམས་ཅན་དོན་ནི་ཚད་མེད་དང་། །

སངས་རྒྱས་བསྟེན་སོགས་ཡོན་ཏན་དང་། །

བྱད་ཆུབ་ཡན་ལག་ལས་ནམས་ནི། །

ཆུད་མི་ཟ་དང་བདེན་མཐོང་དང་། (༣༤) །

ཕྱིན་ཅི་ལོག་ནི་སྤངས་པ་དང་། །

དེ་གཞི་མེད་བའི་ཚལ་དང་ནི། །

ནམ་པར་བྱང་དང་ཆགས་དང་ནི། །

འདུས་བྱས་འདུས་མ་བྱས་པ་ལ། (༣༥) །

ཐ་དད་ཡོངས་སུ་མི་ཤེས་དང་། །

བྱ་ངན་འདས་ལ་དགོད་པ་སྟེ། །

ཆོས་ཀྱི་སྐྱ་ཡི་སྤྱིན་ལས་ནི། །

ནམ་པ་ཉི་ཤུ་བདུན་དུ་བཞེད། (༣༦) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དང་པོར་འགྲོ་བ་བཟང་པོ་དང་བཟང་པོ་
མ་ཡིན་པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་མེད་པར་གནས་པའི་མཚན་ཉིད་འགྲོ་བ་.....
རབ་དུ་ཞི་བའི་སྤྱིན་ལས་མཛད་ནས་སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་བསྐྱུ་བའི་དངོས་པོ་
བཞི་ལ་བཀོད་དེ། ཐོས་པ་ལས་བྱང་བ་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་པས་མི་མཐུན་
བའི་སྤྱོགས་དང་གཉེན་པོ་དོར་བ་དང་ཁྲང་བར་བྱ་བའི་སྒྲོ་ནས་དོགས་པར་...
མཛད་ནས། སྐྱུ་མ་མཁན་བཞིན་དུ་རྗེས་སུ་ཆགས་པ་ལ་སོགས་པས་ནམ་
པར་དབེན་པ་ཉིད་ཀྱིས་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་དེ་གཞན་གྱི་དོན་བྱམས་པ་ལ་.....
སོགས་པའི་མཚན་ཉིད་རིམ་བུ་བའི་བདག་ཉིད་ལ་བཀོད་དེ། དེའི་རྗེས་ལ་
རང་གི་དོན་འཁོར་གསལ་ནམ་པར་དག་པས་རབ་དུ་སྤྱེ་བའི་པ་རོལ་དུ་ཕྱིན་
པ་དུག་ལ་གོམས་པ་ལའོ། །དེའི་འོག་ད་རང་དང་གཞན་གྱི་དོན་གྱི་མཚན་
ཉིད་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལས་སྟེ། དག་བ་བཅའི་ལས་ཀྱི་ལས་ལའོ། །དེ་ནས་
ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་སྤོང་བ་ཉིད་གོམས་པ་ལའོ། །དེའི་རྗེས་

ལ་སྒྲིན་པའི་པ་རོལ་དུ་སྒྲིན་པ་ལ་བརྟེན་ནས་ས་དང་པོ་ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱན་
 དུ་འགྲོ་བ་རྟོགས་པའི་མཚན་ཉིད་གཉིས་སུ་མེད་པའི་ཚོས་ལའོ། །དེ་ནས་
 ཚོགས་ཡོངས་སུ་རྟོགས་པའི་རྒྱ་གྱུར་པས་ས་གཉིས་པ་ལ་སོགས་པར་ཚུལ་
 གྲིམས་ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་སྒྲིན་པའི་ཚོས་ཐམས་ཅད་བདར་བདགས་་་་
 བའི་ཤེས་པ་ལ་འགོད་དོ། །དེ་བཞིན་དུ་རིམ་གྱིས་ཤེས་རབ་གྱི་པ་རོལ་
 དུ་སྒྲིན་པ་ལ་བརྟེན་ནས་ས་རྒྱག་པ་ལ་ཤེས་པ་དང་། ཤེས་བྱའི་དངོས་པོར་
 མཐོན་པར་ས་ཞེན་པའི་མཚན་ཉིད་ཚོས་ཐམས་ཅད་དཔྱིགས་སུ་མེད་པ་ལའོ།
 དེའི་འོག་དུ་ས་བརྟན་པ་ལ་ཐམས་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྒྲིན་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་སེམས་
 ཅན་ཡོངས་སུ་སྒྲིན་པར་བྱེད་པ་ལའོ། །དེ་ནས་སྟོབས་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྒྲིན་པའི་
 སྟོབས་ཀྱིས་ས་བརྟན་པ་ལ་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པ་དང་བྱུན་མོང་མོ་ཡིན་པའི་
 བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ལས་ལའོ། །དེ་ནས་དེ་ཉིད་ལ་ཚོས་ཐམས་ཅད་ལ་
 མཐོན་པར་ཞེན་པ་སྤངས་པ་ལའོ། །དེའི་ཇེས་ལ་ས་དབྱུ་པ་ལ་སྒྲོན་ལས་
 གྱི་པ་རོལ་དུ་སྒྲིན་པའི་མཐུས་བྱང་ཆུབ་ཐོབ་པ་ལའོ། །དེའི་འོག་དུ་ཡེ་ཤེས་
 གྱི་པ་རོལ་དུ་སྒྲིན་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་ས་བཅུ་པ་ལ་སངས་གྱུ་ས་ཀྱི་ཞིང་སྤྱ་་་་
 ཚོགས་ནས་པར་དག་པ་ལ་བཀོད་ནས། ཡང་དེ་ཉིད་ལ་སྐྱེ་བ་གཅིག་གྱིས་
 ཐོག་པ་པའི་རང་གེ་ངོ་པོ་ཡང་དག་པར་རྟོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དུ་སོ་སོར་ངེས་
 པ་དང་། རྟོགས་བཅུའི་འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་གྱི་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་དང་
 འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཐམས་ཅད་དུ་སངས་གྱུ་ས་ཀྱི་བྱང་དུ་ཉེ་བར་འགྲོ་བ་ལ་
 བོད་ས་པའི་ཡོན་རྟན་ལ་བཀོད་དེ། དེ་ལྟ་བུའི་རིམ་པས་ཡང་དེ་ཉིད་ལ་
 བར་བར་གྱི་པས་གྱི་རང་གེ་ངོ་པོ་བྱང་ཆུབ་མཐའ་དག་འབྲེན་པར་བྱེད་པའི་
 རོལ་གྱི་པ་རོལ་དེ་དེ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་པན་ལག་དང་། ལས་དང་འབྲས་བྱར་
 རྟེན་པར་བྱེད་པའི་ཐབས་དང་། དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བ་
 བཅོད་ཐོག་པ་དང་། རྟོན་ཅེ་ཡོག་ཐམས་ཅད་སྤངས་པ་དང་། རྟོན་ཅེ་

ལོག་གཞི་མེད་¹ བར་སྤངས་པའི་ཡེ་ཤེས་དང་། རང་བཞིན་གྱིས་ཡོངས་
 སྤྱད་ཀྱི་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ནམ་པར་བྱང་བ་དང་།
 སྤྱི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་ནམ་པར་བྱང་བའི་གྱུར་ཚོགས་དང་། རྩོང་
 བ་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་འདུས་བྱས་དང་འདུས་མ་བྱས་པ་མི་དད་པར་……
 ཡོངས་ས་ཤེས་པ་ལ་བཀོད་ནས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་ས་ལ་བྱ་ངན་
 ལས་འདྲའ་བ་ལ་²བཀོད་པར་མཛད་དེ། དེ་ལྟར་ན་ཚོས་ཀྱི་སྐྱབ་བཞིན་དུ་
 འདིའི་སྤྱི་ལས་ནམ་པ་ཉི་ཤུ་ཅ་བདུན་ཡང་འཁོར་བ་ཇི་སྟེད་པར་བཞེད་³པས་
 མཛད་པ་ཡིན་ནོ། །སེམས་བསྐྱེད་པ་དང་བོ་དང་པ་མའི་ལས་བསྟན་པའི་
 གོ་རིམ་བསྟན་པའི་རིམ་པས་ལྷག་མ་བར་གྱི་ཚིག་གི་དོན་ནམས་ཀྱི་གོ་རིམ་
 ཡང་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱ་སྟེ། ཚིག་མངས་ས་རྟོགས་པས་བདག་གིས་ནི་མ་
 གྲིས་སོ། ། ༣༧-༣༠

ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་དུ་བྱིན་པའི་མན་དག་གི་བསྟན་བཅས་མངོན་
 པར་དྲོགས་པའི་གྱུན་⁴ཅེས་བྱ་བ་ལས། སྐབས་བརྒྱད་པའི་འགྲེལ་པའོ། །

རྟོ གྱིས་པ་ལ་དགའ་བའི་སེམས་ཅན་ལ་ཕན་གདགས་པར་དེ་ལྟར་དོན་
 བརྒྱད་ཀྱི་སྒོ་ནས་ནམ་པར་བཤད་ནས། ཡང་གཞན་དུ་ནམ་པར་བཤད་པ།

མཚན་ཉིད་དེ་ཡི་སྟོར་བ་དང་། |

དེ་རབ་དེ་ཡི་གོ་རིམ་དང་། |

དེ་མཐའ་དེ་ཡི་ནམ་སྟོན་ནི། |

དོན་བསྟུས་གཞན་དེ་ནམ་པ་དུག (༡) |

མཚན་ ༤—(སྟེ) བ་¹ འགོད་² (སྤྱི) (ཉི) བ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་མཛད་³ ཞེས་⁴

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ།   དང་པོར་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་
 ཉིད་པ་སོགས་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་གསུམ་ནི་མངོན་པར་མཆོན་པའི་
 གནས་ཉིད་ཡིན་པས་མཆོན་ཉིད་དོ།   །དེ་ནས་དབང་དུ་བའི་སྤྱིར་
 འདིས་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་གསུམ་སྒྲོམ་པ་ཡ་སྤྱིར་བས་ན་ནམ་པ་ཐམས་
 ཅད་མངོན་པར་རྫོགས་པར་རྫོགས་པ་ནི་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་གསུམ་མ་
 གྱི་སྤྱིར་བའོ།   །དེ་ནས་ཤིན་ཏུ་གོམས་པས་སྤྱལ་དུ་བྱུང་བར་འགྲོ་བའི་སྤྱིར་
 ཅེ་མོའི་མངོན་པར་རྫོགས་པ་ནི་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་རབ་གྱི་
 གནས་སྐབས་ཡིན་ནོ།   །དེ་ནས་རྫོགས་པའི་དངོས་པོ་ངོས་པར་བྱ་བའི་
 སྤྱིར་སོ་སོ་བ་དང་།   མཐའ་དག་དུ་ནམ་པར་བསྒྲོམས་པའི་དོན་གཞུང་སྤོང་
 བར་བྱེད་པས་མཐར་གྱིས་པའི་མངོན་པར་རྫོགས་པ་ནི་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་
 ཉིད་གསུམ་གྱི་གོ་ངེས་གྱི་གནས་སྐབས་ཡིན་ནོ།   །དེ་ནས་ཁྱད་པར་དུ་
 འགྲོར་མེད་པས་ཡང་དག་པར་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྫོགས་པ་
 བར་བྱང་ཐུབ་པ་ནི།   ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་མཐར་ཐུག་པའི་
 གནས་སྐབས་ཡིན་ནོ།   །དེ་ནས་དེའི་འབྲས་བུ་ཡིན་པས་ཆོས་ཀྱི་སྐྱ་མཇེད་
 བ་དང་བཅས་པ་ནི་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་ནམ་པར་སྤྲོན་པ་
 ཡིན་ནོ།   །དེ་ལྟར་ན་ཡུམ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དོན་བསྐྱེས་པ་གཞན་ནམ་པ་དུག་
 རྩ།   རྩ་མ་ཁོན་བཞིན་དུ་བཤད་པར་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། ॥ ༡

བར་མ་ཡ་དགར་བའི་སེམས་ཅན་ལ་པན་གདགས་པར་དེ་ལྟར་
 དོན་བསྐྱེས་པ་དུག་གི་སྒྲོ་ནས་ནམ་པར་བཤད་ནས།   ཡང་མདོར་བསྐྱེས་པ་
 བ་དགར་བའི་སེམས་ཅན་ལ་པན་གདགས་པར་གཞན་དུ་ནམ་པར་བཤད་པ།

ཕྱི་མ་ནི་ནམ་པ་གསུམ་པོ་རྒྱ།   ।

སྤྱིར་བ་བཞི་ཡི་བདག་ཉིད་དང་།   ।

རོམ་སྤྱི་ཕྱིན་པས་འབྲས་བུ་ནི།   ।

དོན་བསྐྱེས་གཞན་དེ་ནམ་པ་གསུམ།   (༢) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ།   དང་པོར་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་
 ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ནི་འཇུག་...
 པའི་ཡུལ་གྱི་རྒྱ་ཡིན་ནོ།   །དེ་རི་ལྟར་རབ་དུ་སྒྱུར་ཞེ་ན།   དེའི་འོག་དུ་
 ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་པར་རྫོགས་པར་རྟོགས་པ་ལ་སོགས་པ་མངོན་པར་...
 རྟོགས་པ་བཞི་ནི་སྒྱུར་བ་ཡིན་ནོ།   །སྒྱུར་བ་དེ་ལྟ་བུ་དང་ལྟན་པའི་རྒྱ་དེའི་
 འབྲས་བྱ་ཅི་ཞིག་ཡིན་ཞེ་ན།   དེའི་འོག་དུ་ཆོས་ཀྱི་སྐྱ་སྒྲིན་ལས་དང་བཅས་
 པ་ནི་འབྲས་བྱ་ཡིན་པས།   རྒྱལ་བའི་ཡུལ་ནམ་པ་གསུམ་གྱིས་དོན་བསྐྱུས་
 པ་གཞན་ནམ་པ་གསུམ་སྟེ།   དེ་ཁོ་ན་བཞིན་དུ་བཤད་པར་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། ॥ ༢

ལ་ལ་ལས་དོན་གཞན་ལས་ཆོག།

གཞན་ལས་ནམ་གངས་མིང་གིས་དེ།

མཁས་པ་ནམས་ཀྱིས་ཡུམ་ཀུན་ལའང་།

དོན་བསྐྱུས་དེ་ཅམ་གྲེས་པར་བྱ། (༡) །

དེ་ལྟར་མིན་ན་ཐམས་ཅད་ཀྱི།

རིམ་པ་ལེགས་པར་བསྐྱུས་མ་ཡིན།

དེ་ལ་བསྐྱུས་སོགས་རབ་དབྱེ་བས།

ཁྱད་པར་ཡོད་པ་ཁོ་ནར་ཟད། (༢) །

འཕགས་པ་ནམ་པར་གྲོལ་སྟེ་ཡི།

མཐུ་ཡིས་དོན་མཐོང་སྟོན་ནས་ནི།

གོ་བར་སྒྲ་སྒྱུར་ཆོག་དང་ནི།

ངག་སོགས་སྒྱུར་བ་མ་བྱས་པར། (༣) །

མཁན་པོ་ཡང་དག་ནམ་སྤང་མཛད།

སྒྲ་མ་བཟང་ལ་ཕྱག་འཚལ་ནས།

ཆོག་ལེའུར་བྱས་པའི་འགྲེལ་གསལ་བ།

འདི་ནི་སེང་གེ་བཟང་པོས་བྱས། (༤) །

དེ་བཅའ་མཐོང་པ་ལས་ཐུང་བ་ཡི།

དཔེ་བ་བདག་གིས་གང་བྲིབ་པ།

དེ་ཡིས་སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་ནི།

བདེ་གཤེགས་ཤེས་རབ་བྲིབ་བར་གྲོག། (ཁ) །

ཤེས་རབ་མི་གསལ་བཅུན་བཅོས་ཀྱན།

ཕྱི་རོལ་གྱུར་བདག་གང་ན་ཞིག།

འདགས་སྒྲོའི་སྒྲོན་ཕྱལ་བདག་ཉིད་ཆེ།

བཅུན་བཅོས་དོན་ནི་གང་ན་ཡིན། (ཅ) །

འོན་ཀྱང་སྒྲོན་ཕྱལ་མ་ཡིན་ལ།

རང་དང་གཞན་གྱི་དོན་གྱི་ངོར།

བདག་གིས་འབད་བགྱིས་ནོངས་པ་ལ།

སྐྱེ་བོ་མཁས་ནམས་བཟོད་བར་མཐོད། (ཉ) །

ཀྱི་མ་གཞུང་ལྷགས་སྒྲོའི་གྱིས།

དུབ་བ་བདག་གི་ངལ་བསོའི་གནས།

ཤེས་རབ་པ་རོལ་ཕྱིན་པའི་ལྷགས།

རིང་མོ་ཞིག་ནས་མཐོང་བ་ཡིན། (ཏ) །

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་ཕྱིན་པའི་མན་ངག་གི་བཅུན་བཅོས་མངོན་
བར་ཉེགས་པའི་རྒྱན་ཅེས་ཀྱང་བའི་འབྲེལ་པ་སྐྱོབ་དཔོན་སངས་ལོ་བཟང་པོས་...
མཐོད་པ་རྒྱུགས་པོ། ། རྒྱུ་གར་གྱི་མཁས་པོ་བེདཀར་པོ་དང་ཀྱེན་གྱི་ལོ་
ལོ་རྒྱུ་དཔེ་བ་བཅུགས་ཀྱིས་བསྐྱར་ཅིང་ཀྱེན་ཏེ་གཏན་ལ་པལ་བའོ། །
ཐུང་པ་བེདཀར་དཔེ་བ་གོ་བེདཀར་པོ་གསལ་བ་དང་། ལོ་ཙམ་བ་
དེ་ལྟོ་ལྟོ་ཕྱིས་རབ་ཀྱིས་ལེགས་པར་གཏན་ལ་པལ་བའོ། ། །

མཐོད་ རྒྱུ་གར་གྱི་ (ཏེ་) (ཏེ་) དག་

प्रशिष्टम्-१

अभिसमयालङ्कारान्तःपातिनां पदार्थानां
संक्षेपतो विवरणम्

नमः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वैभ्यः

अभिसमयालङ्कारान्तःपातिनां पदार्थानां संक्षेपतो विवरणम्

सर्वाकारज्ञताद्यष्टौ पदार्थाः; चित्तोत्पादादयः सप्ततिष्ठ पदार्था अभिसमया-
लङ्कारस्याभिधेयाः सन्ति । तेषामिह स्वरूपं संक्षेपेण प्रस्तूयते ।

अष्टौ पदार्थाः

सर्वाकारज्ञता, मार्गज्ञता, सर्वज्ञता (वस्तुज्ञता), सर्वाकाराभिसम्बोधः,
मूर्धाभिसमयः, आनुपूर्विकाभिसमयः, एकक्षणाभिसम्बोधः, धर्मकायश्चेत्यष्टौ
पदार्था अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्या कारिकाभ्या प्रदर्शिताः । यथा—

प्रज्ञापारमिताष्टाभिः पदार्थैः समुदीरिता ।

सर्वाकारज्ञता मार्गज्ञता सर्वज्ञता ततः ॥

सर्वाकाराभिसम्बोधो मूर्धप्राप्तोज्जुपूर्विकः ।

एकक्षणाभिसम्बोधो धर्मकायश्च तेऽष्टधा ॥

(द्र०— अभिसमया० १ . ४-५ का०)

१. सर्वाकारज्ञता

(क) लक्षणम्

एकस्मिन्नेव क्षणे यावत्पदार्थाकाराणा यथावत् साक्षात्कारि पर्यन्तज्ञान
सर्वाकारज्ञताया लक्षणम् ।

(ख) भेदः

यावज्ज्ञानं यथावज्ज्ञानमिति सर्वाकारज्ञताया द्वौ भेदौ । या प्रज्ञा अशेषा-

कारान् जानाति सा यावज्ज्ञानम्, या च यथा पदार्थानां स्वरूपं तथा जानातीति यावज्ज्ञानम् ।

अथवा - चित्तोत्पादादिहेतूनां अनास्रवफलानां च अशेषकारसाक्षात्कारि-
नर्वाकारज्ञानमित्येको भेदः । बुद्धभूमौ जायमानानि द्वाविंशति अनास्रवज्ञानानीति
द्वितीयो भेदः ।

(ग) अवधि

बुद्धभूमावेव केवल सर्वाकारज्ञता भवति ।

२. मार्गज्ञता

(क) लक्षणम्

मार्गययनिःस्वभावत्वसाक्षात्कारिण्या प्रज्ञयोपात्तत्वे सति आर्यमाहायानि-
कानिसमयत्वं मार्गज्ञताया लक्षणम् ।

(ख) भेदः

चत्वारोऽप्या भेदा भवन्ति, यथा श्रावकमार्गज्ञता प्रत्येकबुद्धमार्गज्ञता,
महायानमार्गज्ञता, माहायानि आर्यसन्ततिस्थसर्वप्रज्ञोपायज्ञता चेति ।

(ग) अवधि

महायानदर्शनमार्गमार्गभ्य बुद्धभूमिं यावत् मार्गज्ञतायाः सीमा भवति ।

३. सर्वज्ञता (वस्तुज्ञता)

(क) लक्षणम्

समन्तधर्मगतपुद्गलनैरात्म्यसाक्षात्कारिण्या प्रज्ञयोपात्तत्वेन हैनयानिक-
जातीयानिनमयस्वरूप आर्यमन्ततिस्थ ज्ञान मार्गज्ञताया लक्षणम् । हैनयानिकाय-
नन्तित्थं यज्ज्ञान नञ्द्वन्द्वनाया पुद्गलनैरात्म्यावरपर्याया साक्षात्कारि,
नेपोपानन्धान् सर्वज्ञताया लक्षणे हैनयानिकजातीयेति विशेषणम् ।

(ख) भेदः

फलभूताया जिनजनन्या दूरत्वम् अविदूरत्व चेति सर्वज्ञताया द्वौ भेदौ ।

(ग) अवधि

श्रावणीदर्शनमार्गमार्गभ्य बुद्धभूमिपर्यन्त सर्वज्ञताया सीमा भवति ।

४. सर्वाकाराभिसम्बोधः

(क) लक्षणम्

त्रिसर्वज्ञताकाराणां भावनामय्या प्रज्ञयोपात्त सत्त्वयोग सर्वाकाराभिसम्बोध इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

स्वरूपेण विंशतिः प्रयोगाः । आकारेण त्रिसर्वज्ञतासम्बद्धानां त्रिसप्तत्युत्तरशतसंख्याकानामाकाराणामभिनिर्हरिका सत्त्वयोगा त्रिसप्तत्युत्तरशतस्य सर्वाकाराभिसम्बोधस्य भेदा भवन्ति ।

सत्त्वयोगः, मार्गपारमिता, बोधिसत्त्वमार्गः, महायानपतिपत्ति, सन्नाह-प्रतिपत्तिरित्येते पर्यायवाचिनः ।

(ग) अवधि

महायानसम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थितबोधिसत्त्वावस्थापर्यन्त सर्वाकाराभिसम्बोधस्य सीमा भवति ।

५. मूर्धाभिसमयः

(क) लक्षणम्

शून्यतालम्बनया भावनामय्या प्रज्ञयोपात्ताना तद्दृष्ट्या व्यवस्थापिताना च त्रिसर्वज्ञताकाराणां भावनाया प्रकर्षपर्यन्त सत्त्वयोगः मूर्धप्रयोग इति मूर्धाभिसमयस्य लक्षणम् । बोधिसत्त्वस्य श्रुतमय्या प्रज्ञयोपात्ताना प्रयोगागामप्यत्रैव संगृहीतत्वाल्लक्षणे तद्दृष्ट्या व्यवस्थापितेति विशेषणम् ।

(ख) भेदः

सक्षेपतः प्रयोगमार्गीयो मूर्धप्रयोग, दर्शनमार्गीयो मूर्धप्रयोग, भावनामार्गीयो मूर्धप्रयोग, आनन्तर्यमूर्धप्रयोगश्चेति चत्वारो भेदा भवन्ति ।

अथवा—ऊष्ममूर्धक्षान्त्यग्रधर्मव्या प्रयोगमार्गस्य चत्वारः, दर्शनभावनामार्गीयो आनन्तर्यमूर्धप्रयोगास्त्रय इति सप्त मूर्धप्रयोगा भवन्तीति ।

विस्तरेण तु त्रिसप्तत्युत्तरशत मूर्धप्रयोगा इति ज्ञेयम् ।

(ग) अवधि.

महायानप्रयोगमार्गोद्योगप्रयोगमारभ्य अन्तिमक्षणस्थितबोधिसत्त्वावस्था-
पर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

६. आनुपूर्विकाभिसमयः

(क) लक्षणम्

त्रिसंव्रजताकाराणां स्थिरीकरणाय विभावनाव्यवस्थापितः सत्त्वयोग आनु-
पूर्विकप्रयोग इति लक्षणम् ।

(ख) भेद.

त्रयोदशास्यानुपूर्विकाभिसमयस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि

महायानसम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थितबोविसत्त्वावस्थातः पूर्वविस्था-
पर्यन्तमस्य सीमा भवतीति ।

७. एकक्षणाभिसम्बोध

(क) लक्षणम्

त्रिसंव्रजताकाराणां स्वभ्यस्तीकरणाय अनुपूर्वभावनयोत्पन्न. पार्यन्तिक-
गत्त्वयोग एकक्षणाभिसम्बोध इति लक्षणम् ।

(ख) भेद

व्यावृत्त्याऽस्य तत्त्वानो भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि

जरमभविक्बोधिमतत्त्वाद्यम्यायामेव केवलमय प्रयोगो भवति ।

८. धर्मकायः

(क) लक्षणम्

त्रिसंव्रजताकाराणां भावनाप्रकर्षबलेनोत्पन्न फल पर्यन्तानास्रधगुणा वा
धर्मकाय इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

स्वभावकायः, ज्ञानधर्मकायः, साम्भोगिककायः, नैर्माणिककायश्चेति चत्वारोऽस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

बुद्धभूमावेव केवलमय धर्मकायो भवतीति ।

सप्ततिः पदार्थाः

त्रिसर्वज्ञतोपलक्षकात्रिंशद् धर्माः, चतुर्णां प्रयोगाणामुपलक्षकाः षट्त्रिंशद् धर्माः, धर्मकायोपलक्षकाश्चत्वार इति सप्ततिः पदार्थास्त्रिषु विभज्य पृथक् निरूप्यन्ते ।

१. त्रिसर्वज्ञतोपलक्षकाः त्रिंशद् धर्माः

त्रिसर्वज्ञतोपलक्षकेषु त्रिंशद्धर्मेषु सर्वाकारज्ञताबोधका दश, मार्गज्ञता बोधका एकादश, सर्वज्ञताबोधका नव चेति त्रिंशद् भवन्ति ।

(अ) सर्वाकारज्ञतोपलक्षका दश धर्माः

तत्र १. महायानचित्तोत्पादः, २. अववाद, ३. निर्वेधाङ्गम्, ४ महायान-प्रतिपत्त्याधारः, ५. महायानप्रतिपत्त्यालम्बनम्, ६ महायानप्रतिपत्तिसमुद्देशः, ७. सन्नाहप्रतिपत्तिः, ८ प्रस्थानप्रतिपत्तिः, ९. सम्भारप्रतिपत्तिः, १०. निर्याण-प्रतिपत्तिरिति दश धर्माः सर्वाकारज्ञतामुपलक्षयन्तीति अभिगमयालद्वारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां प्रदर्शिताः । यथा—

चित्तोत्पादोऽववादश्च निर्वेधाङ्गं चतुर्विधम् ।

आधार प्रतिपत्तेश्च धर्मघातुस्वभावकः ॥

आलम्बनं समुद्देशः सन्नाहप्रस्थितिक्रिये ।

सम्भाराश्च सनिर्याणा सर्वाकारज्ञता मुने. ॥

१. चित्तोत्पाद.

अस्य लक्षणम्, भेद , आलम्बनम्, अवशिष्टचेति चत्वारि ज्ञातव्यानि ।
अभिसमयालङ्कारे निमृषि कारिकाणि सर्वं प्रतिपादितम् । तथाहि—

चित्तोत्पाद परार्थाय सम्यग्मम्बोधिकामता ।

समामव्यासत सा च यथासूत्रं स चोच्यते ॥

भूहेमचन्द्रज्वलनैर्निधिरत्नाकराणवै ।

वज्राचनौषधीमित्रैश्चिन्तामण्यर्कगीतिभिः ।

नृपगञ्जमहामार्गयानप्रस्रवणोदकैः ।

आनन्दोक्तिनदीमेघैर्द्वाविंशतिविधः स च ॥

(३०— अभिसमया० १ : १८-२१ का०)

(क) लक्षणम्

परार्थाय स्वहेतुकेन छन्देन समुदासीत बोधिकामतासम्प्रयुक्त माहायानिक
विशिष्ट मनोविज्ञान चित्तोत्पाद इति लक्षणम् ।

(ख) आलम्बनम्

स्वार्थो बोधि परार्थं च परमन्तर्निष्ठ निर्वाणमालम्ब्य चित्तोत्पादः प्रवर्तते ।

(ग) भेद

बोधिप्रणिविम्बभावः बोधिप्रस्थानस्वभावश्चेति स्वरूपतश्चित्तोत्पादस्य
दो भेदो भवति ।

सम्प्रयुक्तचतसिद्धयुक्ता चित्तोत्पादस्य द्वाविंशतिः प्रभेदा भवन्ति, यथा—
१. त्रिदोषमः, २. सुवर्णमः, ३. चन्द्रमः, ४. ज्वलन्तमः, ५. महानिधिसमः,
६. अलङ्कारमः, ७. महानिधिसमः, ८. वज्रमः, ९. पर्वतमः, १०. औषधिसमः,
११. निष्पाणमिसमः, १२. चिन्तामणिमः, १३. आदित्यमः, १४. मधुरगीति-
मः, १५. नृपमः, १६. कोशुमारमः, १७. महामार्गमः, १८. यानसमः,
१९. प्रस्रवणोदकमः, २०. आनन्दोक्तिमः, २१. नदीमः, २२. मेघसमश्चेति ।

(घ) अवधि.

चतुर्विधो बोधिसत्त्वानां चित्तोत्पादः । तथा हि — आधिभोक्षिकोऽधि-
मुक्तिचर्याभूमौ, शुद्धाध्याशयिक सप्तसु भूमिषु, वैपाकिकोऽष्टम्यादिषु, अनावरणिको
बुद्धभूमौ । यथोक्त महायानसूत्रालङ्कारे—

चित्तोत्पादोऽधिभोक्षोऽसौ शुद्धाध्याशयिकोऽपरः ।

वैपाक्यो भूमिषु मतस्तथावरणवर्जितः ॥

(द्र०— महा० सूत्र० ४२ पृ० १५)

२. अववाद.

अस्य लक्षणम्, भेदः, अवधिः, श्रवणनियमश्चेति सर्वो विषयः अभिसमया-
लङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां प्रतिपादितः । तथाहि—

प्रतिपत्तौ च सत्येषु बुद्धरत्नादिषु त्रिषु ।

असक्तावपरिश्रान्तौ प्रतिपत्सम्परिग्रहे ॥

चक्षुषु पञ्चसु ज्ञेयः षट्स्वभिज्ञागुणेषु च ।

दृढमार्गे भावनाख्ये चेत्यववादो दशात्मकः ॥

(द्र०— अभिसमया० १२२-२३ की०)

(क) लक्षणम्

मोक्षमार्गस्य अभ्रान्तोपदेशः अववाद इति लक्षणं भवति ।

अथवा — महायानचित्तोत्पादद्वारेण प्रयितार्थपाप्सुपायात्मकः अभ्रान्त-
विशुद्धोपदेशः महायानीयाववादलक्षणम् ।

(ख) भेदः

प्रथमः सम्प्राप्तगुणपरिपाचनार्थं अपरिहाणिमुपादाय शिक्षणाववादः,
ततः पश्चादप्राप्तगुणप्राप्तिमुपादाय अनुशासनाववाद इति द्वौ भेदौ । विषयभेदात्
पुनः अववादो दशधा ज्ञेयः । तथाहि — प्रतिपत्त्याकारमधिकृत्य सत्यद्वयन्वरूपमन-
तिक्रम्य शिक्षणं प्रतिपत्त्यववादः प्रथमः । प्रतिपत्तेर्यदालम्बनं चत्वारि व्या-
सत्यानि, तद्विषयकोपदेशः सत्याववादः द्वितीयः । यश्चाश्रयन्त्रीणि शरणानि

तद्विषयकोपदेश रत्नत्रयाववादस्तृतीयः । यो विशेषगमनहेतुः असक्तिस्तद्विषये
देशनाववादश्चतुर्थः । योज्यावृत्तिगमनहेतुः अपरिश्रान्तिः तद्विषयको देशनाव-
वादः पञ्चमः । योजन्ययानगमनहेतुः प्रतिपत्सम्परिग्रहस्तद्विषयकाववादः षष्ठः ।
योज्यप्रत्ययगामित्वहेतुः पञ्च चक्षुषि तद्विषयकः पञ्चचक्षुरववादः सप्तमः ।
यः सव कारजतापिपूर्णिहेतुः पट्टभिज्ञाः तद्विषयकोऽभिज्ञाववादः अष्टमः । परि-
कल्पितस्वभावानां दर्शनप्रहातव्यानां क्लेशानां सत्रीजानां सर्वथा समुद्घातको
जो दर्शनमार्गस्तद्विषयको दर्शनमार्गाववादो नवमः । भावनाप्रहातव्यानां सहजा-
वन्तानां सत्रीजानां सर्वथा समुद्घातको यो भावनामार्गस्तद्विषयको भावना-
मार्गाववादो दशमः ।

(ग) अवधिः

मार्गाप्रवेगमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

(घ) अवगणनियमः

मार्गोपविष्टोऽपि शुद्धाध्याशयिकः शुद्धकर्मिकः पुद्गलो माहायानीयाव-
वादः श्रोतुं शक्यो भवति । यश्च मार्गप्रविष्टो बोधिमत्त्वः स कल्पानामनेकानि
बुद्धेभ्यो बोधिसत्त्वेभ्यः ब्रह्माणमित्रेभ्यः अववादः शृणोति ।

३. निर्वेधाङ्गम्

चतुर्विधनिर्वेद्यभागीयानामूष्मादीनां लक्षण-भेद-अवध्यालम्बनाकारादयः
अनिनमनात्कारे द्वाभ्यां कारिभ्यां प्रतिपादिताः । तथाहि —

आलम्बनत आकाराद्वेतुत्वात् सम्परिग्रहात् ।

चतुर्विकल्पसंयोगं ययास्व भजता सताम् ॥

श्रावकेभ्यः मत्तद्भ्यो बोधिमत्त्वस्य तायिनः ।

मुदुमध्याधिमार्गानामूष्मादीनां विशिष्टता ॥

(३८-अनिनमदा० १ : २६-२७ वा०)

(ग) लक्षणम्

मार्गोपविष्टोऽभागीयानल्लभ्यमानोऽभिमतमयः प्रयोगमार्गं इति लक्षणम् ।

प्रयोगमार्गं, दर्शाननिनमदा, निर्वेधाङ्गमित्यनर्थान्तरम् ।

(ख) भेदः

श्रावकादियानत्रयस्य त्रयः प्रयोगमार्गा भवन्ति । प्रयोगमार्गेषु त्रिषु प्रति-
स्व ऊष्म-मूर्ध-क्षान्त्यग्रघर्मख्याश्चत्वारो भेदा भवन्ति । इत्थं द्वादश भवन्ति
प्रयोगमार्गस्य भेदाः ।

महायानप्रयोगमार्गः

स्वहेतोर्महायानसम्भारमार्गादुत्पद्यमानो माहायानीयोऽर्थाभिसमय महा-
यानप्रयोगमार्गः ।

महायानप्रयोगमार्गः, महायानार्थाभिसमयः, महायाननिर्वेधभागीय इति
पर्यायाः ।

महायानप्रयोगमार्गभेदाः

ऊष्म-मूर्ध-क्षान्त्यग्रघर्मख्याश्चतुर्निर्वेधभागीयाः श्रावव निर्वेधभागीयेभ्यः
पञ्चभिर्विशेषैर्विशिष्टा भवन्ति । एतेषु निर्वेधभागीयेषु प्रत्येक मृदु-मध्याधि-
मात्रभेदेन त्रिधा भवति । एवं महायानप्रयोगमार्गस्य द्वादश भेदा जायन्ते ।

(ग) अवधि

त्रिविधनैरात्म्येषु (पुद्गलनैरात्म्य-स्थूलघर्मनैरात्म्य-सूक्ष्मघर्मनैरात्म्येषु)
किमप्येकं नैरात्म्यमालम्ब्य प्रवर्तमानाया विदर्शनाया प्राप्तिमारभ्य भूमिप्राप्ति-
पर्यन्त प्रयोगमार्गस्य व्याप्तिर्भवति ।

(घ) आलम्बनकारादयः

हैनयानिकप्रयोगमार्गान्माहायानिकप्रयोगमार्गं पञ्चभिर्विशेषैर्विशिष्टो
भवति, यथा — आलम्बनविशेषात्, आकारविशेषात्, हेतुत्वविशेषात्, सम्परि-
ग्रहविशेषात्, प्रहेयविकल्पसयोगविशेषात्, मृदुमध्याधिमात्रभेदविशेषाच्च ।

इदं च वैशिष्ट्यम् अभिसमयालङ्कारे “आलम्बनमनित्यादि” — इत्यतः
प्रारभ्य “सर्वथा सम्परिग्रह” — इत्यन्तं नवभिः कारिकाभिः सुविशद
व्याख्यातम् ।

४. प्रतिपत्तेराधारः

महायानप्रतिपत्तेराधारः प्रकृतिगोत्र भवति । तस्य लक्षणादिकम् अभि-
नयमानद्वारे द्वाभ्या कारिकाभ्या वर्णितम् । तथा हि—

षोढाविगमधर्मस्य प्रतिपक्षप्रहाणयोः ।

तयोः पर्युपयोगस्य प्रज्ञाया कृपया सह ॥

शिष्यासाधारणत्वस्य परार्थानुक्रमस्य च ।

ज्ञानस्यायत्नवृत्तेश्च प्रतिष्ठा गोत्रमुच्यते ॥

(द्र० — अभिगममा० १ ३८-३९ का०)

(१) लक्षणम्

सामान्यतो या धर्मवानु परिजोषितः सन् बोधो परिणमते, स गोत्रमिति
लक्षणम् । विशेषतो यो धर्मवानु परिजोषितः सन् अनुत्तराया सम्यक् सम्बोधो
परिणमते, महायानप्रतिपत्तेराधारो भवति, स प्रकृतिगोत्रमिति ।

(२) भेदः

अभिधानदृष्ट्या प्रकृतिगोत्र परिपुष्टगोत्र चेति द्वौ भेदौ । महायानप्रति-
पत्तेराश्रयभूत प्रकृतिस्य गोत्रम् आश्रितधर्मदृष्ट्या त्रयोदशविध भवति । इदमेव
प्रकृतिगोत्रं महायाननम्भारमार्गस्याप्याधारो भवति ।

तत्र सूर्य-आन्त्यग्रधर्मान्यवतुविचनीतिकनिर्वेधभागीशानामाधारावृत्तवारः,
लोकोत्तरमार्गमार्गस्याधारः एकः, लोकोत्तरभावनामार्गस्याधारः एक इति पद-
प्रतिगोत्राणि । तत्र प्रतिपक्षप्रतिपत्तेराधारः, तत्र प्रहाणप्रतिपत्तेराधारः, तद-
नन्तरं प्रतिपक्षप्रहेयानुपपन्न्या तदुत्पादनिरोधयुक्तविकल्पापगमस्य विमुक्तिमार्ग-
स्याधारः, तत्र प्रज्ञाकृपणयोगाधारः, आदकाद्यगाधारणधर्मस्याधारः, परार्थानु-
क्रमस्याधारः, ज्ञानस्यायत्नवृत्तेश्च प्रतिष्ठा इति प्रकृतिस्यगोत्रस्य त्रयोदशभेदा भवन्ति ।

(३) अर्थः

महायानमार्गमार्गमार्गस्य अन्तिमक्षणस्यबोधिनिष्ठावस्थापर्यन्तमस्य
मीमांस्यते । विशेषतश्च उपरिष्ठात् साक्षान्निर्दिष्टप्रयोगमार्गोपावस्थातः
प्राग्भूत प्रतिपक्षधर्मबोधिनिष्ठावस्थापर्यन्तमस्य व्याप्तिर्भवतीति ज्ञेयम् ।

५. प्रतिपत्तेरालम्बनम्

प्रतिपत्तेरालम्बनाना लक्षण भेदः अवधिश्चेति त्रीण्यत्र प्रतिपाद्यन्ते ।
अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्या कारिकाभ्या आलम्बनस्वरूप प्रदर्शितम् । तथा हि—

आलम्बनं सर्वधर्मास्ते पुनः कुशलादयः ।

लौकिकाधिगमाख्याश्च ये च लोकोत्तरा मताः ।

सास्त्रवानास्त्रवा धर्माः सस्कृतासंस्कृताश्च ये ।

शिष्यसाधारणा धर्मा ये चासाधारणा मुनेः ॥

(द्र० — अभिसमया० १ ४१- ४२ का०)

(क) लक्षणम्

प्रतिपत्तेर्ज्ञेयत्वमेवालम्बनत्वमिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

आलम्बनमेकादशविधं भवति । तथा हि—कुशलाकुशलाव्याकृतानि काय-
कर्मादीनि त्रीणि, बालपृथग्जनसम्बद्धाः पञ्च स्कन्धाः, सर्वार्यजनसंगृहीतानि
चत्वारि अनास्त्रवध्यानानि, आत्मदर्शनाप्रतिपक्षत्वेन पञ्चोपादानस्कन्धाः, आत्म-
दर्शनप्रतिपक्षत्वेन चत्वार्यनास्त्रवाणि स्मृत्युपस्थानानि, हेतुप्रत्ययाधीनकामादिधातु-
संगृहीता बोधिपक्षादयः संस्कृताः (मार्गसत्यम्), कारणानपेक्षयातुत्रयापर्यापन्न-
तयादयोऽसंस्कृताः (निरोधसत्यम्), सर्वार्यजनसन्तानप्रभवचतुर्ध्यानादयो
गुणा, सम्यक्सम्बुद्धमस्तानोदयवर्मादशवलान्यसाधारणानीत्येकादशविधमा
लम्बनम् ।

(ग) अवधि

अधिगमानुक्रमेण सर्वधर्मा यथावदालम्ब्यन्त इति नान्त्यालम्बनाना भूम्य-
वधिरिति ज्ञेयम् ।

६. प्रतिपत्तिसमुद्देशः

अन्य लक्षणं भेदः अवधिरिति त्रीणि परिज्ञातव्यानि, तानि अभिसमया-
लङ्कारे कारिकयैकयाऽनया निर्दिष्टानि । तथा हि—

सर्वसत्त्वाग्रताचित्तप्रहाणाधिगमत्रये ।

त्रिभिर्महत्त्वैरुद्देशो विज्ञेयोऽयं स्वयम्भुवाम् ॥

(द्र०— अभिसमया० १ . ४३ का०)

(क) लक्षणम्

प्रतिपत्तौ प्रतिष्ठितस्य बोधिसत्त्वस्य स्वलक्ष्यमेव प्रतिपत्तिसमुद्देश इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

सर्वसत्त्वाग्रताचित्तमहत्त्वम्, प्रहाणमहत्त्वम्, अधिगममहत्त्व चेति त्रयोऽस्य-
भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि

बुद्धभूमावेव केवलमय समुद्देशो निष्पन्नो भवति ।

७. सन्नाहप्रतिपत्तिः

अस्या लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकयेत्यमुपवर्णितम् । यथा—

दानादीं पङ्क्तिवै तेषां प्रत्येकं सग्रहेण या ।

सन्नाहप्रतिपत्तिः सा पङ्क्तिः पट्कैर्यथोदिता ॥

(द्र०— अभिसमया० १ . ४४ का०)

प्रतिपत्तेर्लक्षणम्

महायानचित्तोत्पादमाश्रित्य अनुत्तरसम्यक्सम्बोधिनिष्पत्तये या त्रिसर्वज्ञता-
रिपये गामान्येन शुवनयर्गाधिष्ठाना, सर्वाकाराभिसम्बोधादी चतुर्विधेऽभिसमये
प्रत्यभिगमयं पट्पारमिताधिष्ठाना च क्रिया, सा महायानप्रतिपत्तेर्लक्षणम् ।

प्रतिपत्तिभेदः

इयं महायानप्रतिपत्तिश्चतुर्विधा भवति, यथा—सन्नाहप्रतिपत्तिः, प्रस्थान-
प्रतिपत्तिः सम्भारप्रतिपत्तिः, निर्याणप्रतिपत्तिश्चेति ।

(क) सन्नाहप्रतिपत्तेर्लक्षणम्

पट्पारमितां प्रतिपारमिता पट्पारमितामग्राहिकया प्रज्ञयोपात्तः सत्त्व-
योगः सन्नाहप्रतिपत्तेर्लक्षणम् । सन्नाहप्रतिपत्तिः बोधिसत्त्वमार्ग इत्यनवन्तिरम् ।

(ख) भेदः

दानपारमितासन्नाहप्रतिपत्तिमारभ्य प्रज्ञापारमितासन्नाहप्रतिपत्ति यावत् षड् भेदा भवन्ति । दानेऽपि दान शीलमित्यादिषट्पारमिता भवन्ति । एव षट्सु पारमितासु षट् पट्कानीति कृत्वा विस्तरेण षट्त्रिंशद् भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

सम्भारमार्गीयबोधिसत्त्वमारभ्य अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वपर्यन्तमस्याः सीमा भवति ।

८. प्रस्थानप्रतिपत्तिः

अस्याः स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यामुपवर्णितम् ।
तथा हि -

ध्यानारूप्येषु दानादौ मार्गे मैत्र्यादिकेषु च ।

गतोपलम्भयोगे च त्रिमण्डलविशुद्धिषु ॥

उद्देशे षट्स्वभिज्ञासु सर्वाकारज्ञतानये ।

प्रस्थानप्रतिपज्जेया महायानाधिरोहिणी ॥

(८०—अभिसमया० १ . ४५-४६ का०)

(क) लक्षणम्

भावनाप्रधानया प्रतिपत्त्या महायाने हेत्वात्मके फलात्मके वा धर्मे प्रस्थिति-
क्रिया प्रस्थानप्रतिपत्तेर्लक्षणम् ।

(ख) भेदः

सद्यः प्रस्थानप्रतिपत्तिर्नवविधा ज्ञेया, तथा हि—ध्यानारूप्यसमापत्तिषु प्रस्थानम्, दानादिषट्पारमितासु प्रस्थानम्, आर्यमार्गेषु प्रस्थानम्, चतुरप्रमाणेषु प्रस्थानम्, अनुपलम्भयोगे प्रस्थानम्, त्रिमण्डलविशुद्धिषु प्रस्थानम्, सर्वमत्त्वाश्रयादित्रिविधोद्देशेषु प्रस्थानम्, षडभिज्ञासु प्रस्थानम्, सर्वाकारज्ञताया प्रस्थानमिति ।

(ग) अवधिः

अधिमुक्तिचर्याभूमिकप्रयोगमार्गीयोपमावस्थात आरभ्य अन्तिमक्षणस्थ-
बोधिसत्त्वपर्यन्तमस्याः सीमा भवति ।

६. सम्भारप्रतिपत्तिः

अस्या प्रतिपत्तेर्लक्षणादिक सर्वम् अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां सम्यक् प्रतिपादितम् । तथा हि -

दया दानादिकं षट्कं शमथ. सविदर्शनः ।

युगनद्धश्च यो मार्ग उपाये यच्च कौशलम् ॥

ज्ञानं पुण्यं च मार्गश्च धारणी भूमयो दश ।

प्रतिपक्षश्च विज्ञेयः सम्भारप्रतिपत्क्रमः ॥

(द्र०-अभिसमया० १ ४७-४८ का०)

(३) लक्षणम्

आत्मन फलभूता महाबोधि या साक्षात् प्रददाति तादृशी क्रिया सम्भार-
प्रतिपत्तिरिति लक्षणम् ।

(४) भेद

अस्या सम्भारप्रतिपत्तेः सप्तदश भेदा भवन्ति । यथा महाकरुणा-
सम्भार, दानसम्भार, शीलसम्भार, क्षान्तिसम्भार, वीर्यसम्भार, व्यान-
सम्भार, प्रज्ञासम्भार, शमथसम्भार, विदर्शनासम्भार, युगनद्धसम्भारः,
उपायगोपनसम्भार, ज्ञानसम्भार, पुण्यसम्भार, मार्गसम्भार, धारणीसम्भार,
भूमिसम्भार, प्रतिपक्षसम्भारश्चेति ।

(५) अवधि

सम्भारमात्र त्वादितमिव भूमावपि भवति । किन्तु ये महाबोधिप्रापकत्वेन
मात्रानिर्दिष्टान्ते सम्भारा प्रयोगमार्गीयाग्रवर्मास्थित आरभ्य अन्तिमक्षणस्थ-
बोधिसत्त्वावस्थापर्यन्त भवन्ति । आदितः पञ्चदश सम्भारप्रतिपत्तयः प्रयोग-
मार्गीयाग्रवर्मावस्थापर्यन्त भवन्ति । योऽंशो भूमिसम्भार सप्तदशश्च प्रतिपक्ष-
सम्भारा दशसु भूमिषु भवत ।

१०. निर्याणप्रतिपत्तिः

अस्या सम्यक् अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां सम्यक् प्रदर्शितम् ।
तथा हि -

उद्देशे समतायां च सत्त्वार्थे यत्नवर्जने ।

अत्यन्ताय च निर्याणं निर्याणं प्राप्तिलक्षणम् ॥

सर्वाकारज्ञतायां च निर्याणं मार्गगोचरम् ।

निर्याणप्रतिपञ्ज्ञेया सेयमष्टविधात्मिका ॥

(द्र०—अभिसमय० १ : ७३-७४ का०)

(क) लक्षणम्

एकान्तेन सर्वज्ञतायां निर्याणकरः शौद्धभूमिकः सत्त्वयोगः निर्याणप्रतिपत्तिरिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

निर्याणप्रतिपत्तिः सेयमष्टविधात्मिका भवति । तद्वत्तथा—त्रिविधसमुद्देशे निर्याणम्, समतायां निर्याणम्, सत्त्वार्थे निर्याणम्, अनाभोगनिर्याणम्, अत्यन्त-निर्याणम्, प्राप्तिनिर्याणम्, सर्वाकारज्ञतानिर्याणम्, मार्गनिर्याणमिति ।

(ग) अवधिः

तिसृषु शुद्धभूमिष्वेवास्या व्याप्तिर्भवतीति ।

॥ इति सर्वाकारज्ञतोपलक्षका दश धर्माः ॥

(आ) मार्गज्ञतोपलक्षका एकादश घर्माः

१ ध्यामीकरणतादीनि मार्गज्ञताद्धानि, २. श्रावकमार्गः, ३. प्रत्येकबुद्धमार्गः,
४. बोधिसत्त्वमार्गः, ५ भावनामार्गकारित्रम्, ६. भावनामार्गाधिमुक्तिः,
७. भावनामार्गाधिमुक्तस्य स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च, ८. परिणामना,
९ अनुमोदना, १० अभिनिर्हारः, ११ अत्यन्तविशुद्धिश्चेति एकादश घर्मा
मार्गज्ञतामुपलक्षयन्तीति अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिरुपदर्शिताः ।
तथा हि—

ध्यामीकरणतादीनि शिष्यखड्गपथौ च यौ ।
महानुशंसो दृढमार्गं ऐहिकामुत्रिकैर्गुणैः ॥
कारित्रमधिमुक्तिश्च स्तुतस्तोभितशंसिताः ।
परिणामेऽनुमोदे च मनस्कारावनुत्तमौ ॥
निर्हारः शुद्धिरत्यन्तमित्ययं भावनापथः ।
विज्ञाना बोधिसत्त्वानामिति मार्गज्ञतोदिता ॥

(द्र०— अभिसमय० १ . ८-१० का०)

१. ध्यामीकरणतादीनि

ध्यामीकरणतादीनां मार्गज्ञताद्धाना लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे
परमं कारित्रोपवर्णितम् । तथा हि—

ध्यामीकरणता भाभिर्देवानां योग्यता प्रति ।

विषयो नियतो व्याप्तिः स्वभावस्तस्य कर्म च ॥

(द्र०— अभिसमय० २ . १ का०)

(अ) लक्षणम्

मार्गज्ञताद्धाना अत्यन्तबुद्धता गुणा एव मार्गज्ञताद्धानीति लक्षणम् ।
यथा-मार्गज्ञतादि लक्षा अस्यान्यस्यादा साक्षान्निर्दिष्टाः सत्त्वसन्ततिम्वगुणा
मार्गज्ञताद्धानीति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

पञ्च मार्गज्ञताङ्गानि ध्यामीकरणतादीनि भवन्ति, तद्यथा—आधारः अपरोक्षाहङ्कारराहित्यम्, सहकारिप्रत्ययश्चित्तोत्पाद, सहेतुका व्याप्तिः, संमारात्यजनं स्वभावः, अपरिगृहीतसत्त्वपरिग्रहणमिति ।

(ग) अवधिः

सामान्यतो मार्गाप्रवेशमादाय बुद्धभूमिपर्यन्त सीमा भवति । साक्षान्निदिष्टाङ्गानां दृष्ट्या सम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थवोचिमत्त्वावस्थापर्यन्त सीमा भवति ।

२. श्रावकमार्गः

श्रावकमार्गाधिगमस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे अधोलिखितयैकया कारिकया सम्यगुपदर्शितम् । तथा हि—

चतुर्णामार्यसत्यानामाकारानुपलम्भतः ।

श्रावकाणामार्यं मार्गो ज्ञेयो मार्गज्ञतानये ॥

(द्र०— अभिसमय० २ २ का०)

(क) लक्षणम्

श्रावकजातीयविनेयजनानुग्रहार्थं दुःखादिचतुरार्यसत्येषु किमप्येकमालम्ब्य अनित्यादिषोडशाकारेष्वन्यतमस्य साक्षात्कारदृष्ट्या व्यवस्थापितः श्रावकाधिगमजातां यो माहायानिकार्याभिसमयः श्रावकमार्गज्ञ मार्गज्ञानमिति ।

(ख) भेदः

आकारदृष्ट्या षोडशविध, मार्गदृष्ट्या तु दर्शनभावनाऽर्णवमागभेदेन त्रिविधः ।

(ग) अवधिः

दर्शनमार्गमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमस्य सीमा भवति । केपाचन भूतेन माहायानसम्भारमार्गमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमवधिरिति ।

३. प्रत्येकबुद्धमार्गः

प्रत्येकबुद्धाधिगमस्य लक्षणादिक सर्वमभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिः प्रतिपादितम् । तथा हि—

परोपदेशवैयर्थ्यं स्वयम्बोधात् स्वयम्भुवाम् ।

गम्भीरता च ज्ञानस्य खड्गानामभिवीयते ॥

सुश्रूषा यस्य यस्यार्थे यत्र यत्र यथा यथा ।

स सोऽर्थः ख्यात्यशब्दोऽपि तत्र तत्र तथा तथा ॥

ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद् ग्राहकस्याप्रहाणतः ।

आधारतश्च विज्ञेयः खड्गमार्गस्य संग्रहः ॥

(द्रष्टव्य—अभिसमय० २ . ६-८ का०)

(क) लक्षणम्

प्रत्येकबुद्धगोत्रीयविनेयजनानुग्रहार्थं द्वादशायतनान्यालम्ब्य बाह्यग्राह्यार्थ-
शून्यतासाक्षात्कारिज्ञानदृष्ट्या व्यवस्थापितः प्रत्येकबुद्धाधिगमजप्तीयो माहा-
यानिकार्याभिसमयः प्रत्येकबुद्धमार्गमार्गज्ञ मार्गज्ञानमिति ।

(ख) भेदः

दर्शनमार्गं , भावनामार्गं , अशौक्षमार्गं इति त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

महायानदर्शनमार्गमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

४. महायानदर्शनमार्गः

महानुशसस्य दर्शनमार्गस्य लक्षणम्, भेदः, अवधिश्चेति त्रीणि परिज्ञातव्या-
न्यत्र मक्षेपतो निरूप्यन्ते । अभिसमयालङ्कारे तत्स्वरूपं पञ्चभिः कारिकाभिरुप-
दिष्टम् ।

(द्र०—अभिसमय० २ ११-१६ का०)

(क) लक्षणम्

भवशमान्तद्वयनिरोधलक्षणः सत्याभिसमयो महायानदर्शनमार्ग इति
लक्षणम् ।

(ख) भेदः

समाहितज्ञान पृष्ठलब्धज्ञान चेति द्वौ दर्शनमार्गस्य भेदौ ।

ज्ञानदृष्ट्या त्रीणि ज्ञानानि दर्शनमार्गः । प्रथमं यद् दर्शनमार्गभूतं श्रावक-
मार्गं जानाति, द्वितीयं यत् प्रत्येकबुद्धमार्गं जानाति । तृतीयं यन्महायानमार्गं
जानातीति त्रयो भेदा भवन्ति ।

आलम्बनदृष्ट्या व्यावृत्तिदृष्ट्या च अष्टौ क्षान्तयः, अष्टौ च ज्ञानानीति
षोडश भेदा अवसातव्याः ।

(ग) अवधिः

प्रथमायामेव बोधिसत्त्वभूमावस्य व्याप्तिर्भवतीति ।

५. भावनामार्गकारित्रम्

भावनामार्गकारित्राणां लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकाया
स्पष्टमुपदर्शितम् । तथा हि—

सर्वतो दमनं नाम सर्वतः क्लेशनिर्जयः ।

उपक्रमाविषह्यत्वं बोधिराधारपूज्यता ॥

(द्र०—अभिसमय० २ . १७ पा०)

(क) लक्षणम्

दृष्टतत्त्वभावनाबलेन प्राप्मानुशसा भावनामार्गकारित्रस्य लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य षड् भेदा भवन्ति, यथा—आत्मोत्कर्षनिषेधात् दमनकारित्रम्, सर्व-
जननमनकारित्रम्, रागादिक्लेशाभिभवकारित्रम्, परकृताघातविरोधोपनिषाताद्
उपक्रमाविषह्यत्वकारित्रम्, सम्यक् संबोधिप्रतिपत्तिकारित्रम्, प्रज्ञापारमिता-
धारविषयपूज्यताकारित्रमिति ।

(ग) अवधिः

प्रथमा भूमिमारभ्य दशमी भूमिं यावदस्य सीमा भवति ।

भावनामार्गः

अस्य लक्षणम्, भेदः अवधिश्चेति त्रीण्यत्रोच्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

माहायानिकोऽन्वभिसमय महायानभावनामार्ग इति लक्षणम् । अन्वभि-
समय भावनामार्ग इति पर्यायवाचिनौ ।

(ख) भेदः

सास्त्रवो भावनामार्ग, अनास्त्रवो भावनामार्गश्चेति द्वौ भेदौ । तत्र सास्त्रवः
सविकल्पभावनामार्ग, अनास्त्रवश्च निर्विकल्प इति ।

तत्र सास्त्रवोऽधिमुक्तिपरिणामनानुमोदनामनस्कारलक्षणस्त्रिविधः । अना-
स्त्रवः पुनरभिनिर्हारः अत्यन्तविशुद्धिस्वभावश्चेति द्विविधः ।

६. भावनामार्गाधिमुक्तिः.

अधिमुक्तिभावनामार्गस्य लक्षणादिक सर्वम् अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्या
कारिकाभ्या स्पष्टमादर्शितम् । तथा हि—

अधिमुक्तिस्त्रिधा ज्ञेया स्वार्था च स्वपरार्थिका ।

परार्थिकैवेत्येषा च प्रत्येकं त्रिविधेष्यते ॥

मृद्वी मध्याधिमात्रा च मृदुमृद्धादिभेदतः ।

सा पुनस्त्रिविधेत्येवं सप्तविंशतिधा मता ॥

(द्र०—अभिसमय० २ : १८-१९ का०)

(क) लक्षणम्

स्वार्थ स्वपरार्थ-परार्थाकरभूताया जिनजनन्याम् अभिसम्प्रत्ययवशेन
व्यवस्थापितो माहायानिकोऽन्वभिसमयोऽधिमुक्त्याख्यभावनामार्गः सविकल्प
इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अधिमुक्तिः स्वार्था स्वपरार्था परार्था चेति मूलभेदेन त्रिविधा । त्रिवि-
धाऽपि मतो मृदुमध्याधिमात्रभेदेन प्रत्येक भेदात् त्रिकत्रिभिर्नवधा भवति । तद्यथा—
मृद्वी मध्याऽधिमात्रा च स्वार्थाधिमुक्तिः ; एवं स्वपरार्थाधिमुक्तिः परार्थाधिमुक्ति-
श्चेति । एवमेषाऽपि नवप्रकाराऽधिमुक्तिः मृदुमृद्धादिप्रकारभेदेन प्रत्येकं विभिद्यमाना
नवभिस्त्रिभिः सप्तविंशतिप्रकारा भवति । तद्यथा—मृदुमृदुः, मृदुमध्यः, मृद्वधिमात्रः;

मध्यमृदुः, मध्यमव्यः, मध्याधिमात्र, अधिमात्रमृदुः, अधिमात्रमव्यः, अधिमात्रा-
धिमात्र इति स्वार्थाधिमुक्तेर्नवप्रकाराः । तथा स्वपरार्थाधिमुक्तेः परार्थाधिमुक्ते-
ष्वेव वेदितव्याः ।

(ग) अवधि

प्रथमा भूमिमारभ्य दशमी भूमि यावद् अस्याः सोमा भवति । द्वितीयां
भूमिमारभ्य दशमभूमिपर्यन्तमिति केचित् ।

७. भावनामार्गाधिमुक्तस्य स्तुति. स्तोभ. प्रशंसा च

भावनामार्गाधिमुक्तस्य बोधिसत्त्वस्य स्तुत्यादीना लक्षणादिकम् अभि-
समयालङ्कारे एकया कारिकयोपवर्णितम् । तथा हि—

स्तुतिः स्तोभ प्रशंसा च प्रज्ञापारमिता प्रति ।

अधिभोक्षस्य मात्राणां नवकैलिभिरिष्यते ॥

(द्र०—अभिसमय० २ . २० का०)

(क) लक्षणम्

पूर्वोक्तत्रिविधाधिमुक्तिप्रज्ञापारमितां प्रति प्रवृत्तस्य तद्भावकबोधिसत्त्व-
स्योत्साहवर्धनार्थं तदधिभोक्षस्य क्रियमाणाः स्तुत्यादयो यथाभूतार्थाधिगमलक्षणा
नार्थवादरूपा इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

पूर्ववत् सप्तविंशतिरेव प्रभेदाः ।

(ग) अवधि

अधिमुक्तिभावनामार्गवत् ।

८. भावनामार्गपरिणामना

अस्याः परिणामनाया लक्षणभेदादिसर्वं स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे
तिसृभिः कारिकाभिः स्पष्टमुपदर्शितम् । तथा हि—

विशेषः परिणामस्तु तस्य कारित्रमुत्तमम् ।

नोपलम्भाकृतिश्चासावविपर्यासलक्षणः ॥

विविक्तो बुद्धपुण्यौघस्वभावस्मृतिगोचरः ।

सोपायश्चानिमित्तश्च बुद्धैरभ्यनुमोदितः ॥

त्रैधातुकाप्रपन्नश्च परिणामोऽपरल्लिघा ।

मृदुर्मध्योऽधिमात्रश्च महापुण्योदयात्मकः ॥

(द्र०—अभिसमय० २ : २१-२३ का०)

(क) लक्षणम्

यो माहायानिक सविकल्पोऽन्वभिसमय स्वपरकुशलपुण्यक्रियावस्तु अनु-
त्तराया सम्यक्सम्बोधौ परिणामयति, स परिणामनाख्यो महायानभावनामार्गो
इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अयं भावनामार्गो द्वादशविधो भवति, तद्यथा—विशेषपरिणामना-
मनस्कार, अनुपलम्भाकारपरिणामनामनस्कारः, अविपर्यासलक्षणः परिणामना-
मनस्कारः, विविक्तपरिणामनामनस्कारः, बुद्धपुण्यौघस्वभावानुस्मृतिपरिणामना-
मनस्कारः, उपायकौशलपरिणामनामनस्कारः, अमिमित्तपरिणामनामनस्कारः,
बुद्धानुज्ञात (अनुमोदित)—परिणामनामनस्कारः, त्रैधानुकापर्यापन्नपरिणामना-
मनस्कारः, महापुण्योदयात्मको मृदुपरिणामनामनस्कारः, महापुण्योदयात्मको
मध्यपरिणामनामनस्कारः, महापुण्योदयात्मकोऽधिमात्रपरिणामनामनस्कार इति
द्वादश भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि.

प्रथमा प्रमुदिता भूमिमारभ्य यावद् दशमी भूमिस्य परिणामनामनस्का-
रस्य सीमा भवति ।

६. भावनामार्गीयानुमोदना

अनुमोदनामनस्कारस्य लक्षणभेदादयोऽभिसमयालङ्कारे एकयैव कारिक-
येत्थमुपवर्णितम् । तथा हि—

उपायानुपलम्भाभ्यां शुभमूलानुमोदना ।

अनुमोदे मनस्कारभावनेह विधीयते ॥

(द्र०—अभिसमय० २ : २४ का०)

(क) लक्षणम्

यो माहायानिकः सविकल्पोऽन्वभिसमयः स्व-परकुशलपुण्यक्रियावस्तूनि अनुमोदते, स अनुमोदनाख्यो महायानभावनामार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अनुमोदनामनस्कारस्य द्वौ भेदौ भवतः, यथा—स्वकुशलपुण्यक्रियावस्तूनुमोदनम्, परकुशलपुण्यक्रियावस्तूनुमोदनं चेति ।

अथवा—संवृतिविषयी अनुमोदनामनस्कारः परमार्थविषयी अनुमोदनामनस्कारश्चेति ।

(ग) अवधि

अधिमुक्तिपरिणामनानुमोदनामनस्काराणां त्रयाणां भूम्यवधिः समाना एव ।

१०. अभिनिर्हारः

अनास्रवस्य अभिनिर्हारभावनामार्गस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया प्रतिपादितम् । तथा हि—

स्वभावः श्रेष्ठता तस्य सर्वस्यानभिसंस्कृतिः ।

नोपलम्भेन धर्माणामर्पणा च महार्थता ॥

(द्र०—अभिसमय० २ २५ का०)

(क) लक्षणम्

माहायानिकोऽनास्रवोऽन्वभिसमयः, यः पर्यन्ताधिगमकृत्य व्यवस्थापयति, स अभिनिर्हाराख्यो महायानभावनामार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य पञ्च भेदा भवन्ति, तद्यथा—रूपादिसर्वधर्माविपरीतदर्शनं स्वभावः, नान्यथा बुद्धत्वसम्प्राप्तिरिति भावनामार्गस्य श्रेष्ठता, सर्वधर्माविरोधानुत्पादनेन अधिगमप्रयोगोऽनभिसंस्कारः, सर्वधर्माणां परमार्थनोऽनुपलम्भतया अर्पणा बुद्धव्य-महार्थसाधनान्महार्थतेति ।

(ग) अवधिः

प्रथमा भूमिमारभ्य दशमी भूमिं यावदस्याभिनिर्हारस्य सीमा भवति ।

११. अत्यन्तविशुद्धिः

अत्यन्तविशुद्ध्याख्यस्य अनास्रवभावनामार्गस्य लक्षणादिक सर्वम् अभि-
समयालङ्कारे तिसृभि कारिकाभि मुस्पष्ट प्रतिपादितम् । तथा हि--

फलशुद्धिश्च रूपादिशुद्धिरेव तयोर्द्वयोः ।

अभिन्नाच्छिन्नता यस्मादिति शुद्धिरुदीरिता ॥

क्लेशज्ञेयत्रिमार्गस्य शिष्यखड्गजिनौरसाम् ।

हानाद् विशुद्धिरात्यन्तिकी तु बुद्धस्य सर्वदा ॥

मृदुमृद्वादिको मार्गः शुद्धिर्नवसु भूमिषु ।

अधिमात्राधिमात्रादेर्मलस्य प्रतिपक्षतः ॥

(द्र०-अभिसमय० २ २८-३० का०)

(क) लक्षणम्

माहायानिकोऽनास्रवोऽन्वभिसमयः, योऽन्तिमप्रहाणस्य कृत्य व्यवस्था-
पयति, स अत्यन्तविशुद्ध्याख्यो महायानभावनामार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

भावनामार्गप्रहातव्याना नवाना विपक्षाणा प्रतिपक्षभूता मृदुमृद्वादयो
नत्र भावनामार्ग एवास्य अत्यन्तविशुद्धिभावनामार्गस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि-

प्रथमा भूमिपारम्भ्य दशमभूमिपर्यन्तमस्य भावनामार्गस्य सोमा भवतीति ।

॥ इति मार्गज्ञतोपलक्षका एकादश वर्गाः ॥

(इ) सर्वज्ञतोपलक्षका नव धर्माः.

१. प्रज्ञया न भवे स्थानम्, २. कृपया न शमे स्थितिः, ३. अनुपायेन
ईजनजनन्या दूरत्वम्, ४. उपायेन अविदूरता, ५. विपक्षः, ६. प्रतिपक्षः, ७. प्रयोगः,
८. समता, ९. दर्शनमार्गश्चेति नव धर्माः. सर्वज्ञतोपलक्षका इति अभिसमयाल-
ङ्कारे द्वाभ्या कारिकाभ्या सम्यगुक्ताः । तथा हि—

प्रज्ञया न भवे स्थानं कृपया न शमे स्थितिः ।

अनुपायेन दूरत्वम् उपायेनाविदूरता ॥

विपक्षप्रतिपक्षौ च प्रयोगः समताऽस्य च ।

दृङ्मार्गः श्रावकादीनामिति सर्वज्ञतेष्यते ॥

(द्र०—अभिसमय० १ ११-१२ का०)

१. प्रज्ञया न भवे स्थानम्

२. कृपया न शमे स्थितिः.

उभयोर्लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया प्रतिपादितम् ।
तथा हि —

नापरे न परे तीरे नान्तराले तयोः स्थिता ।

अध्वनां समताज्ञानात् प्रज्ञापारमिता मता ॥

(द्र०—अभिसमय० ३ १ का०)

तत्र उभयोः लक्षणादीनि पृथक् पृथगत्राभिधीयन्ते ।

प्रज्ञया न भवे स्थानम्

(क) लक्षणम्

अनित्यादिषोडशाकाराणां साक्षात्कारिणी होनयानजातीया महाकरुणा-
शर्भा माहायानिकार्यसन्ततिस्था प्रज्ञा अस्या सर्वज्ञताया लक्षणम् । इयं च बोधि-
सत्त्वानां प्रज्ञापारमिता प्रज्ञया समारादीनवदर्शनात् न ससारे भवान्ते स्थिता ।

(ख) भेदः

दर्शनमार्गः भावनामार्गः अशैक्षमार्गश्चेति त्रयो भेदा भवन्ति ।

दुःखादिचतुरार्यसत्यसम्बद्धानित्यादिषोडशाकाराणां साक्षात्कारी महा-
यानभावनामार्गोऽस्या सर्वज्ञतायाः प्रज्ञया न भवे स्थानमितिलक्षणादिमताया
उपलक्षकः ।

कृपया न शमे स्थिति.

(क) लक्षणम्

महाकरुणया सवृत्यपेक्षशमान्तव्यावर्तको माहायानिकोऽभिसमयोऽस्याः सर्वज्ञताया लक्षणम् । इयं च प्रज्ञापारमिता कृपया सत्त्वार्थकरणात् न निर्वर्णिशमान्ते स्थिता ।

माहायानिकभावनामार्गीयार्यपुद्गलसन्ततिस्था महाकरुणा अस्या कृपया न शमे स्थितिरिति मार्गज्ञताया उपलक्षिका ।

(ख) भेद

माहायानिकस्यार्यम्य सत्त्वालम्बना धर्मालम्बना निरालम्बना चेति तिस्रो महाकरुणा, बोधिचित्तोत्पादादयश्च भेदा भवन्ति ।

त्रैयध्विकधर्माणामनुत्पादाकारेण तुल्यतावबोधात् या श्रावकाद्यगोचरत्वेन विप्रकृष्टा बोधिसत्त्वानां प्रज्ञापारमिता, सा पुनर्नापरे तीरे ससारे, न परे तीरे निर्वर्णि व्यवस्थिता । नापि ससारनिर्वर्णिमुभयमन्तरेण वस्तुनोऽसत्त्वात् मध्येऽपि स्थिता, प्रज्ञाकरुणयोः सम्यक् प्रतिवेधेन ससारनिर्वर्णिभयोपलम्भावयोगात् ।

(ग) अवधिः

प्रथमा प्रमुदिताभूमिमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमुभयो सीमा भवति ।

३. अनुपायेन दूरत्वम्

अस्य लक्षणादिक सर्वम् अभिसमयालङ्कारे कारिकाध्वेन स्पष्टमुल्लिखितम् । तथा हि—

अनुपायेन दूर सा सनिमित्तोपलम्भत ।

(द्र०—अभिसमय० ३ . २ का०)

(क) लक्षणम्

श्रावकादीनाम् अध्वसमनाज्ञानाभावात् अनित्याद्याकाराणां साक्षात्कारिज्ञान सनिमित्तोपलम्भयोगेन कृपाप्रज्ञावैव त्यात् दूरीभूत जिनजनन्या इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

श्रावकसन्ततिम्य अनित्याद्याकारज्ञान प्रत्येकबुद्धमन्ततिस्थ चानित्याद्याकारज्ञानमिति भेदद्वयम् ।

(ग) अवधि-

दर्शनमार्गमारभ्य अर्हत्वावस्थापर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

४. उपायेन अविदूरता

अस्य लक्षणादीना प्रतिपादनम् अभिसमयालङ्कारे कारिकार्थेन सम्यक् कृतम् । तथा हि—

उपायकौशलेनास्था. सम्यगासन्नतोदिता ॥

(द्र० — अभिसमय० ३ २ का०)

(क) लक्षणम्

महाकरुण्या शून्यतासाक्षात्कारिण्या प्रज्ञया चोपात्त माहायानिकार्याणां हीनयानजातीयम् अनित्याद्याकारज्ञानम् अस्य लक्षणम् ।

‘बोधिसत्त्वादीना तु उत्सारितभावाभिनिवेशभ्रान्तिनिमित्तानां रूपादि-
सर्वधर्मपरिज्ञानमेव तत्समतापरिज्ञानमित्यतः सम्यगासन्नीभावो मातुर्गिति
ज्ञेयम् ।’

(द्र०— आलोकख्या अष्टसाहस्रिता टीका, पृ० ४०६)

(ख) भेदः

माहायानिको दर्शनमार्गः, भावनामार्गः, अशौक्षमार्गश्चेति त्रयो भेदा
भवन्ति ।

(ग) अवधि-

महायानदर्शनमार्गमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तं सीमा भवति ।

५. विपक्षः

अस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया सुस्पष्टं प्रति-
पादितम् । तथा हि—

रूपादिस्कन्धशून्यत्वे धर्मेषु व्यध्वगेषु च ।

दानादौ बोधिपक्षेषु चर्यामंज्ञा विपक्षता ॥

(द्र०— अभिसमय० ३ ३ ना०)

(क) लक्षणम्

महाकरुणा-शून्यताप्रज्ञाभ्यां विद्युक्ता भावोन्ममन्वभावा ईदृशानिधि-
धस्तुज्ज्ञतेति लक्षणम् ।

“सर्वेषां रूपादीनां त्रैयध्विकानां च धर्माणां सास्त्रवानास्त्रवोभयस्थानीयानामनुपलम्भस्वरूपाणां सर्वत्र भावोपलम्भतया ते परपरिकल्पितात्मादिशून्यत्वेन दृष्टाः । अनुष्ठानसज्ञा तु एतेषां प्रतिपक्षभूतापि विपर्ययप्रवृत्तत्वेन हेयत्वात् विपक्षो भवति” ।
(स्फुटार्था अभिनमयालङ्कारटीका, पृ० ३८)

(ख) भेद. (ग) अवधि

अस्य भेदोऽवधिश्चेत्तुर्भा ‘अनुपायेन दूरत्वम्’ इत्यस्मिन् प्रकरणे यथा प्रदर्शितं, तद्वत् ज्ञेयत्वमिति ।

६. प्रतिपक्ष.

अस्य लक्षणभेदादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिः सविस्तरमुपदर्शितम् । तथा हि—

दानादिष्वनहंकार. परषा तन्नियोजनम् ।
सङ्गकोटीनिपेधोऽयं सूक्ष्म. सङ्गो जिनादिषु ॥
तद्गाम्भीर्यं प्रकृत्यैव विवेकाद् धर्मपद्धते. ।
एकप्रकृतिकं ज्ञानं धर्माणां सङ्गवर्जनम् ॥
दृष्टादिप्रतिषेधेन तस्या दुर्बोधतोदिता ।
रूपादिभिरविज्ञानात् तदचिन्त्यत्वमिष्यते ॥

(३०— अभिसमय० ३ ४०६ का०)

(क) लक्षणम्

महाकरुणोपायेन शून्यतामाक्षात्कारिण्या प्रज्ञया चोपात्ता माहायानिकार्य-सन्ततिरस्या वस्तुज्ञता प्रतिपक्षलक्षणात्मिका ।

(ख) भेदोऽवधिश्च

उभावपि पूर्वं ‘उपायेन अविदूरता’ इत्यस्मिन् प्रसङ्गे यथावर्णितौ तथा ज्ञातव्यौ ।

विशेष

जिनजनन्या दूरत्वम् अविदूरत्वमिति वस्तुज्ञतायाः (सर्वज्ञतायाः) द्वौ भेदौ ।

हीनयानापुरसराया फलभूतजिनजनन्या अविदूरता, उपायकौशलेन अविदूरता, प्रतिपक्ष, माहायानीयवस्तुज्ञता चेति चत्वारः पर्यायाः ।

फलभूतजिनजनन्या दूरत्वम्, अनुपायेन दूरत्वम्, निमित्तोपलम्भग्राहप्रतिबद्धता, विपक्षः, हीनयानवस्तुज्ञता चेति पर्यायवाचिनः ।

यथानिर्दिष्ट एव श्रावकबोधिसत्त्वादीना विपक्षप्रतिपक्षयोरयं विभागोऽवसातव्यः । तथा चोक्तम् —

एवं कृत्वा यथोक्तो वै ज्ञेयः सर्वज्ञतानये ।

अयं विभागो निःशेषो विपक्षप्रतिपक्षयोः ॥

(द्र०—अभिसमय० ३ ७ का०)

अपि च—

“श्रावकादीनामेव मातृदूरीभावेनानुष्ठानं प्रतिपक्षोऽपि सन् वस्तूपलम्भविपर्यासप्रवृत्तत्वेन बोधिसत्त्वानां त्याज्यत्वाद् विपक्ष इति” ।

(आलोकस्या अष्टसाहस्रिकाटीका, पृ० ४०६)

७. प्रयोगः.

अस्य लक्षणभेदादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे सार्धद्वयेन कारिकाग्रन्थेन सविस्तरं प्रतिपादितम् । तथा हि—

रूपादौ तदनित्यादौ तदपूरिप्रपूरयोः ।

तदसङ्गत्वे चर्यायां प्रयोगः प्रतिषेधतः ॥

अविकारो न कर्ता च प्रयोगो दुष्करस्त्रिधा ।

यथाभव्यं फलप्राप्तेरवन्ध्योऽभिमतश्च सः ॥

अपरप्रत्ययो यश्च सप्तधा ख्यातिवेदकः ।

(द्र०—अभिसमय० ३ ८-१० का०)

(क) लक्षणम्

सावृतिके वस्तुस्वरूपे तद्विषये च विपर्यासप्रवृत्तस्य उपलम्भातिनिवेशन्य प्रतिपक्षभूतो हीनयानजातीय सत्त्वयोगः प्रयोग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

प्रयोगः दशविधो भवति । तद्यथा—रूपादिषु सत्याभिनिवेशप्रतिषेधः, तद्विषयेष्वनित्यादिषु सत्याभिनिवेशप्रतिषेधः, कल्पितरूपेषु अपरिपूरिः, वर्मता-
न्पेषु प्रपूरिः, पारमितासु परमार्थतोऽपरिहाणिवृद्धी (अविकारत्वम्), परमार्थतोऽ-
कर्तृत्वम्, त्रिसर्वजात्मकानां यथाक्रममुद्देशप्रयोगकारित्राणां दुष्करता, यथाभव्य-
फलप्राप्त्या अवन्ध्यता, महानुगसायां बोधौ अपरप्रत्ययत्वम्, स्वप्नोपमपरिणामा-
दिसप्तविधस्यातिजानमिति दश भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

सम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थवोघिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

८. समता

अस्यां स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे कारिकावर्गेन समदर्शितम् । तथा हि—

चतुर्धाऽमनना तस्य रूपादौ समता मता ॥

(द्र०— अभिसमय० ३ : १० का०)

(क) लक्षणम्

उपर्युक्तदशविधवस्तुजताप्रयोगाकाराणां ज्ञातृज्ञेयवर्माणाम् अमनना सम-
ताया लक्षणम् ।

(ख) भेदः

पूर्वोक्तेषु दशविधप्रयोगेषु प्रतिस्वं चतस्रः अमनना भवन्तीति चत्वारिंश-
दस्याः समताया प्रभेदा भवन्ति । उक्त चालोकटीकायाम्—

“तदेव रूपादिपदार्थमनना-नीलादिनिमित्तमनना—‘रूपं द्विधा विंशतिधे-
त्यादिप्रपञ्चमनना-निर्वेवभागीयाद्यधिगममननानां प्रतिषेधेन ज्ञातृज्ञेयवर्मानुप-
लब्धिष्वचतुर्विधोक्ता विज्ञेया ।”

(आलोकाख्यायां अष्टमाह्निकाटीकायाम्, पृ० ४११)

(ग) अवधिः

सम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थवोघिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्याः समतायाः
सीमा भवति ।

६. दर्शनमार्गः

अस्य लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे पञ्चभिः कारिकाभिः प्रति-
पादितम् ।

(द्व०—अभिसमय० ३ : ११ १५ का०)

(क) लक्षणम्

द्वात्रिंशत्समारोपशून्यः सत्याभिसमयो दर्शनमार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

त्रयाणां यानानां त्रयाणां दर्शमार्गाणां व्यावृत्तिभेदेन षोडश क्षणा एवास्य
षोडश भेदा भवन्तीति ।

॥ इति सर्वज्ञतोपलक्षका नव धर्माः ॥

२. चतुःप्रयोगौपलक्षका. षट्त्रिंशद् धर्माः

तत्र सर्वाकाराभिसम्बोधोपलक्षका एकादश धर्माः, सूर्वाभिसमयोपलक्षका अष्टौ धर्माः, आनुपूर्विकाभिसमयोपलक्षकास्त्रयोदश धर्माः, एकक्षणाभिसम्बोधोपलक्षकाश्चत्वार इति षट्त्रिंशद् भवन्ति ।

(अ) सर्वाकाराभिसम्बोधोपलक्षका एकादश धर्माः

१. आकारा, २. प्रयोगा, ३. गुणाः, ४. दोषाः, ५. लक्षणानि, ६. मोक्षभागीयम्, ७. निर्वेधभागीयम्, ८. अवैवर्तिको गणः, ९. भवशान्त्यो. समता, १०. अनुत्तरा क्षेत्रशुद्धिः, ११. उपायबौजलमित्येकादश धर्माः सर्वाकाराभिसम्बोधमुपलक्षयन्तीनि अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यामुपदर्शितम् । तथा हि—

आकारा. सप्रयोगाश्च गुणा दोषा. सलक्षणाः ।

मोक्षनिर्वेधभागीये शैक्षोऽवैवर्तिको गणः ॥

समता भवशान्त्योश्च क्षेत्रशुद्धिरनुत्तरा ।

सर्वाकाराभिसम्बोध एष सोपायकौशलः ॥

(द्र०—अभिसमय० १ १३-१४ का०)

(क) लक्षणम्

त्रिसर्वज्ञतासम्बद्धानां त्रिसप्तत्युत्तरैकशताकाराणां भावनामय्या प्रज्ञयोपात्तत्वेन व्यवस्थापित. सत्त्वयोग. सर्वाकाराभिसम्बोध इति लक्षणम् ।

(ख) पर्याया.

बोविसत्त्वमार्गः, पारमितामार्गः, सत्त्वयोगः, आकारज्ञताप्रयोगः, मार्गज्ञताप्रयोगः, सन्नाहप्रतिपत्तिरित्यनर्थान्तरम् ।

(ग) भेद

आकारदृष्ट्या त्रिसप्तत्युत्तरशतम्, प्रयोगदृष्ट्या विंशतिः भेदा भवन्ति ।

(घ) अवधि

महायानसम्भारमार्गनारम्य अन्तिमक्षणस्यबोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्य-सीमा भवति ।

१. आकाराः

आकाराणां लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे पञ्चभिः कारिकाभिः
सविस्तरं सम्यगुपवर्णितम् ।

(३०—अभिसमय० ४ . १-५. का०)

(क) लक्षणम्

सर्वाकारमार्गवस्तुज्ञानसंग्रहेण त्रिसर्वज्ञताकाराणां भावनामयः प्रयोगवै-
शिष्ट्यम् आकाराणां लक्षणमिति ।

(ख) भेदः

त्रिसप्तत्युत्तरशतमाकाराणां भेदाः भवन्ति । तथा हि—सर्वज्ञतायाः सप्त-
विंशतिः, मार्गज्ञतायाः षट्त्रिंशत्, सर्वाकारज्ञतायाः दशोत्तरशतमिति त्रिसप्तत्यु-
त्तरशतं भेदाः ।

चतुर्गार्ग्यसत्येषु प्रथमतः त्रयाणां सत्यानां प्रत्येकं चत्वार इति द्वादश,
मार्गसत्यस्य चतुर्थस्य पञ्चदश चेति सर्वज्ञतायाः (वस्तुज्ञतायाः) सप्तविंशतिरा-
काराः । तथा चोक्तम् अभिसमयालङ्कारे —

असदाकारमारभ्य यावन्निश्चलताकृतिः ।

चत्वारः प्रतिसत्यं ते मार्गे पञ्चदश स्मृताः ॥

(३०—अभिसमय० ४ . २. का०)

समुदयसत्यस्य अष्टौ, मार्गसत्यस्य सप्त, दुःखसत्यस्य पञ्च, निरोधसत्यस्य
षोडश चेति मार्गज्ञतायाः षट्त्रिंशद् आकाराः भवन्ति । तथा चोक्तम् अभिसमया-
लङ्कारे—

हेतौ मार्गे च दुःखे च निरोधे च यथाक्रमम् ।

अष्टौ ते सप्त पञ्चेति षोडशेति च कीर्तिताः ॥

(३०—अभिसमय० ४ . ३. का०)

शैक्षश्रावकाणां सप्तत्रिंशद् बोधिपक्ष्या वस्तुज्ञतायाः आकाराः, बोधिगत्त्वानां
मार्गज्ञतायाः चतुस्त्रिंशत्, बुद्धानां सर्वाकारज्ञतायाः अनाधारणा एतेन चत्वारि-
ंशच्चेति सर्वाकारज्ञतायाः दशोत्तरशतम् आकाराः भवन्ति । तथा चोक्तम् अभि-
समयालङ्कारे—

स्मृत्युपस्थानमारभ्य बुद्धत्वाकारपश्चिमाः ।

शिष्याणां बोधिसत्त्वानां बुद्धानां च यथाक्रमम् ॥

सप्तत्रिंशच्चतुस्त्रिंशत्त्रिंशन्नव च ते मताः ।

त्रिसर्वज्ञत्वभेदेन मार्गसत्यानुरोधतः ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : ४-५ का०)

ज्ञानाकारेभ्यः पूर्वम् अर्थाकाराः परिज्ञातव्या इति प्रथमतः त्रिसप्तत्युत्तर-
शतम् अर्थाकारा उपदर्शिताः ।

२. प्रयोगाः

प्रयोगाणां लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे चतसृभिः कारिकाभिः सवि-
स्तरं सुस्पष्टमुपवर्णितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ४ ८-११ का०)

(क) लक्षणम्

ज्ञातृज्ञेययोः वस्तुमार्गाकाराणां च शमथविपश्यनायुगलद्वयभावनास्वरूप-
निःस्वभावतानिष्प्रपञ्चात्मकं ज्ञानमेवात्र साक्षान्निदिष्टस्य प्रयोगस्य लक्षणमिति ।

अथवा—त्रिसर्वज्ञतानां यावदाकाराणां शमथविपश्यनायुगलद्वयभावनामय्या
प्रज्ञयोपात्तः सत्त्वयोग एवात्र निदिष्टप्रयोगस्य लक्षणम् । यतो हि 'कृच्छ्राच्चिरेण
प्रतिबोधतः' (अभिसमय० ४ : ६ का०) इत्यनेन निदिष्टः सम्भारमार्गीयः
प्रयोगोऽत्र सगृहीतो भवति ।

(ख) भेदः

विणतिः प्रयोगाणां भेदा भवन्ति ।

तत्र स्वरूपतः पञ्च प्रमेदाः, यथा—रूपादिषु निःस्वभावतया अनवस्थान-
प्रयोगः, अयोग एव तेषु प्रयोगो भवतीत्ययोगप्रयोगः, रूपादितथतागम्भीरतया
प्रतिष्ठानानुपलब्ध्यर्थेन सर्वज्ञताधिकारे गम्भीरप्रयोगः, रूपादिदुरवगाह्यतया प्रकृत्य-
नाविलम्बेन मार्गज्ञताधिकारे दुरवगाहप्रयोगः, रूपाद्यप्रमाणतया पर्यन्तानुपलम्भा-
र्थेन सर्वाकारज्ञताधिकारे अप्रमाणप्रयोग इति ।

पुद्गलाश्रयदृष्ट्या अष्टौ प्रयोगाः । तथा हि—गम्भीरशून्यतायामुत्त्रमनजाती-
यस्यादिकर्मिकस्य कृच्छ्रचिराभिसम्बोधप्रयोगः, प्रयोगमार्गीयोष्माभिसमयादारभ्य
गम्भीरधर्मतायामुत्त्रासो न भवति, न च स्वप्नेऽपि पट्पारमिताचर्यासु दूरीभाव
इति व्याकरणलाभप्रयोगः, मूर्धाभिसमयादारभ्य धर्मताधिगमविषयकेण चिराभ्या-
सेन अविनिवर्तनीयप्रयोगः, क्षान्तिमारभ्य उपायकौशलेन धर्मताधिगमदृढतया
श्रावकप्रत्येकबुद्धान्तरायिकधर्मवर्जनात् निर्याणप्रयोगः, अग्रधर्माभिसमयमारभ्य
स्तम्बाद्यनुपलम्भात् महासमुद्रस्याभ्यासन्नत्वमिव सततभावनादिप्रतिपत्त्या निर-
न्तरप्रयोगबलेन धर्मधातोः साक्षाद्दर्शनस्याभ्यासन्नत्वनिश्चय इति निरन्तर-
प्रयोग, सर्वज्ञताहेतूना अभिनवानास्तवधर्माणामाधारत्वप्रतिपत्तेरासन्नाभि-
सम्बोधप्रयोगः, क्षिप्र धर्मकायफलाभिनिर्वर्तनात् क्षिप्राभिसम्बोधप्रयोग, धर्मचक्र-
प्रवर्तनादिक परार्थप्रयोग इति ।

प्रज्ञापारमिताभावनापारिपूर्वपायदृष्ट्या चत्वारः प्रयोगाः । तदद्यथा—
परमार्थतो गुणदोषाणा वृद्धिपरिहाण्यदर्शनेन प्रज्ञापारमिताया चरणानुज्ञानात्
अवृद्ध्यपरिहाणिप्रयोगः, परमार्थतो धर्माधर्मादेरनुपलम्भप्रतिपत्त्या धर्माधर्माद्य-
नुपलम्भप्रयोगः, धर्मधातुरूपत्वेन रूपाद्यचिन्त्यमिति अचिन्त्यप्रयोग, धर्म-
धातुरूपत्वात् रूपादितन्निमित्ततत्त्वभावादिषु विकल्पाभावाद् अविकल्प-
प्रयोग इति ।

प्रयोगफलदृष्ट्या द्वौ प्रयोगौ । तथा हि—स्रोत-आपत्त्याद्यनुत्तरसम्यक्-
सम्बोधिफलरत्नप्रदायकत्वात् फलरत्नदानप्रयोगः, वलेशज्ञेयावरणप्रहाणहेतुत्वेन
विशुद्धिप्रयोग इति द्वौ ।

क्षिप्रभावनादृष्ट्या एकः प्रयोगः, यथा—धर्मनैवा यस्मान्महारत्नानां
बहवोऽन्तरायाः सम्भवन्ति, तस्मात् परमरत्नस्वभावाया मातु सवत्सरेण
बह्वन्तरायत्वेऽपि लिखन शीघ्रमेवेति अवधिप्रयोगः ।

३. गुणाः

गुणानां लक्षणादिक सर्वम् अभिसमयालङ्कारे वारिकार्धेनोपदर्शितम् ।
तथा हि—

माराणां शक्तिहान्यादिश्चतुर्दशविधो गुणः ।

(दृ०—अभिज्ञानयोग ४ * १२ वा०)

(क) लक्षणम्

प्रयोगाणा भावनावलेन अधिगतप्राणस्त्य गुणाना लक्षणम् ।

(ख) भेद.

गुणाना चतुर्दश भेदा भवन्ति । तथा हि—पारमिताया उद्गृह्यमाणायाम् मारकृतविघ्ना. तथागतानुभावेन व्याहन्यन्त इति मारशक्तिव्याघातगुणः, प्रयोग-मीलपृठावस्थासु तथागतसमन्वाहरणलाभात् बुद्धसमन्वाहारज्ञातत्वगुणः, तथागत-ज्ञानदर्शनलाभात् बुद्धप्रत्यक्षीकरणगुण, तथागतानां समीपीभवनलाभेन सम्यक्मम्बोव्यासन्तीभावगुणः, महानुज्ञसलाभात् महार्थतादिगुण, तथागतकृत्य-करणाद् देशनिरूपणागुणलाभेन देशनिरूपणगुण, प्रतिपक्षधर्मपरिपूरणलाभात् सर्वानास्रवधर्मपरिपूरिगुणः, सर्वाकारज्ञताकथाकथनलाभेन कथापुरुषतागुणः, तथागतसानाध्यकरणलाभेन अभेद्यतागुण, महोदारप्रीतिसम्पादनात् असाधारण-कुशलमूलोत्पत्तिगुण, प्रतिज्ञानुमोदनलाभे क्रमण प्रयोगाभ्यासात् प्रतिज्ञायाथार्थ्य-सम्पादनगुण, गम्भीरोदारार्थाधिभोक्षेण उदारफलपरिग्रहणगुणः, सत्त्वार्थकरण-सामर्थ्यलाभेन सत्त्वार्थप्रतिपत्तिगुण, अविकलप्रज्ञापारमिताप्रापककुशलमूल-समन्वागमे प्रयोगाभ्यासेन नियतिलाभगुणश्चेति चतुर्दश गुणा ।

४. दोषा.

प्रयोगाणा दोषा अभिसमयालङ्कारे कारिकावेन उपदर्शिताः । तथा हि—

दोषाश्च षड् विबोद्धव्याश्चतुर्भिर्दशकैः सह ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ १२ का०)

(क) लक्षणम्

प्रयोगोत्पत्तिस्थितिप्रकर्षगतीनामन्तरायकरा विघ्ना एव दोषा इति लक्षणम् ।

(ख) भेद.

षट्चत्वारिंशद् दोषाणा भेदा भवन्ति ।

प्रथमं दशकम्

कृच्छप्राप्ति. (चिरेण मातरि प्रतिभानम्), अत्याशुप्रतिभानता, कायदौष्क-
ल्यम्, चित्तदौष्कल्यम्, अयोगविहितस्वाध्यायादिता, वैमुख्यनिमित्तग्राहिता,
हेतुभ्रश, प्रणीतारवादभ्रश, उत्तमयानभ्रश, उद्देशभ्रशश्चेति दश ।

द्वितीयं दशकम्

हेतुफलसम्बन्धभ्रशः, निरुत्तरस्थानभ्रशः, बहुविधविषयविकल्पप्रतिभा-
नोत्पादः, अक्षरलिखनाभिनिवेशः, अभावाभिनिवेशः, अक्षराभिनिवेशः, अनक्ष-
राभिनिवेशः, जनपदादिमनस्कारः, लाभसस्कारश्लोकास्वादनम्, अमार्गोपाय-
कौशलमार्गणञ्चेति दश ।

अमी विणतिः दोषाः पारमितायां प्रवृत्तस्य योगिनोऽन्तरायकरा-
प्रतिपादिताः । सम्प्रति पुनः प्रवृत्तिपूर्विका विसामग्री निरुच्यते ।

तृतीयं दशकम्

छन्दकिलासवैधुर्यम् (अयं हि श्रोतावक्त्रो दोषः), छन्दविषयभेदवैधुर्यम्
(अयमपि तथा), अल्पेच्छतानल्पेच्छतावैधुर्यम्, धूतगुणयोगायोगी, कल्याणा-
कल्याणधर्मत्वम्, त्यागमात्सर्यम्, दानाग्रहणम्, उद्धटितज्ञविपञ्चितज्ञत्वम्,
सूत्रादिधर्माभिज्ञानभिज्ञत्वम्, षट्पारमितासमन्वागमासमन्वागमाविति दश ।

चतुर्थं दशकम्

उपायकौशलानुपायकौशले, धारणीप्रतिलम्भाप्रतिलम्भौ, निविनुकाम-
ताऽलिखितुकामते, विगताविगतकामादिछन्दत्वे चेति चत्वारि, अपायगतिर्तृमृग्यम्,
सुगतिगमनसौमनस्यमिति द्वे; श्रोतावक्त्रोः कस्यचिद् एकाकिर्पदभिरिति,
अनुबन्धकामानवकाशदानत्वम्, आमिपकिञ्चित्कामिलापनददातुकामता, जीमि-
त्तान्तरायानन्तरायदिग्गमनमिति चत्वारि चेति दश ।

अवशिष्टदोषषट्कम्

दुर्भिक्षदिग्गमनागमनम्, चौराद्याकृतदिग्गमनागमनम्, दुर्लाबलोचन-
दौर्मनस्यमिति त्रीणि, मारभेदप्रयोगः, प्रतिवर्णिकोपसंहारः (दुर्निमप्रतिपादनम्),
अयथाविषयस्पृहोत्पादनमित्यपराणि त्रीणि चेति षट् । इत्येव षट्चत्वारिण्यद्
दोषा भवन्ति ।

५. लक्षणानि

संक्षेपेण लक्षणस्य प्रतिपादनम् अभिगमयताम्दारे एव या तानि स्यान्त्यम् ।
तथा हि—

लक्ष्यते येन तज्ज्ञेयं लक्षणं त्रिविधं च तत् ।

ज्ञान विशेषः कारित्रं स्वभावो यश्च लक्ष्यते ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ १३ का०)

विस्तरेण तु लक्षणानां प्रतिपादनम् अभिसमयालङ्कारे अष्टादशभिः कारिकाभिः सम्यग् विहितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ४ . १८-३१ का०)

(क) लक्षणम्

स्वशक्त्या प्रयोगस्वरूपस्योपलक्षकः सत्त्वयोगो मार्गपारमिता-
प्रयोगलक्षणम् ।

(ख) भेदः

प्रयोगाणां लक्षणं करणसाधनपरिग्रहेण ज्ञान-विशेष-कारित्रस्वरूपम्,
कर्मसाधनपरिग्रहेण स्वभावात्मकमिति लक्षणं चतुर्विधं बोद्धव्यम् ।

तत्र ज्ञानलक्षणानि अष्टचत्वारिंशत्, विशेषलक्षणानि षोडश, कारित्र-
लक्षणानि एकादश स्वभावलक्षणानि षोडश चेति लक्षणानां भेदा विस्तरेण
एकनवति भवन्ति ।

(अ) ज्ञानलक्षणानि अष्टचत्वारिंशद्

ज्ञानलक्षणानां सर्वेषां विस्तरेण प्रतिपादनम् अभिसमयालङ्कारे नवभिः
कारिकाभिः सुस्पष्टं विहितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ४ : १४-२२ का०)

(क) लक्षणम्

महाकरुणाशून्यतावलम्बितप्रज्ञाविशिष्टे नोपायकौशलेनोपात्तः सत्त्वयोगो
लक्षणम् ।

क्लेशलिङ्गादयो वदयमाणा स्वभावा एव एतेषां उपलक्षकाः ।

(ख) भेद

अष्टचत्वारिंशद् ज्ञानलक्षणान्यपि त्रिषु विभज्य व्याख्यातानि । तथा हि—
मर्वज्ज्ञानमगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश, मार्गज्ञतामगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि
षोडश, सर्वाकारज्ञतामगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश चेति त्रिधा भेदः ।

सर्वज्ञतासंगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश

तथागतनिर्वृत्तिज्ञानम्, लोकालुज्यताज्ञानम्, सर्वसत्त्वचित्तचर्चित्तज्ञानम्, चित्तसंक्षेपज्ञानम्, चित्तविक्षेपज्ञानम्, चित्ताक्षयाकारज्ञानम्, सरागादिचित्तज्ञानम्, विगतरागादिचित्तज्ञानम्, विपुलचित्तज्ञानम्, महद्गतचित्तज्ञानम्, अप्रमाणचित्तज्ञानम्, अनिदर्शनचित्तज्ञानम्, अदृश्यचित्तज्ञानम्, चित्तोन्मिञ्जितादिज्ञानम्, उन्मिञ्जितादितथताकारज्ञानम्, तथागततथतावबोधतत्परसमाख्यानप्रजपनज्ञान चेति षोडश । तथोक्तम् अभिसमयालङ्कारे—

तथागतस्य निर्वृत्तौ लोके चालुज्यनात्मके ।

सत्त्वानां चित्तचर्यासु तत्संक्षेपे बहिर्गतौ ॥

अक्षयाकारताया च सरागादौ प्रविस्तृते ।

महद्गतेऽप्रमाणे च विज्ञाने चानिदर्शने ॥

अदृश्यचित्तज्ञाने च तदुन्मिञ्जादिसन्नकम् ।

पुनस्तथताकारेण तेषां ज्ञानमतः परम् ॥

तथताया मुनेर्बोधतत्परसमाख्यानमित्ययम् ।

सर्वज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणसंग्रहः ॥

(द्र०— अभिसमय० ४ १४-१७ वा०)

मार्गज्ञतासंगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश

शून्यताज्ञानम्, अनिमित्तज्ञानम्, अप्रणिहितज्ञानम्, पञ्चमार्थतोऽनुत्पादज्ञानम्, अनिरोधज्ञानम्, आदिशब्देनासवलेणज्ञानम्, अव्यवदानज्ञानम्, अभावज्ञानम्, स्वभावज्ञानम्, अनिश्रितज्ञानम्, आकाशलक्षणज्ञानमिति षट् संगृहीतानि, धर्मनाऽविवोपनज्ञानम्, असंस्कारज्ञानम्, अविवत्पज्ञानम्, अभेदज्ञानम् उन्मिञ्ज-ज्ञानमिति षोडश । तथा चोक्तम् अभिसमयालङ्कारे—

शून्यत्वे सानिमित्ते च प्रणिधानविवर्जिते ।

अनुत्पादानिरोधादौ धर्मताया अवोपने ।

असकारेऽविकल्पे च प्रभेदालक्षणत्वयो ।

मार्गज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणमिष्यते ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ १८-१९ का० ३)

सर्वाकारज्ञतासंगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश

तथागतस्वधर्मोपनिश्रयविहारज्ञानम्, सत्कारज्ञानम्, गुरुकारज्ञानम्, माननाज्ञानम्, प्रजनाज्ञानम्, परमार्थतोऽकृतञ्ज्ञानम्, सर्वत्रगज्ञानम्, अदृष्टार्थ-दर्शकज्ञानम्, लोकशून्यताकारज्ञानम्, लोकशून्यतासूचकज्ञानम्, लोकशून्यताज्ञापक-ज्ञानम्, लोकशून्यतादर्शकज्ञानम्, परमार्थतोऽचिन्त्यतादेशनाज्ञानम्, परमार्थतः प्रपञ्चशान्तताज्ञानम्, स्वभावसिद्धलोव निरोधज्ञानम्, लोकसंज्ञानिरोधज्ञानमिति षोडश । तथा चोक्तम् अभिसमयालङ्कारे—

स्वधर्ममुपनिश्रित्य विहारे तस्य सत्कृतौ ।

गुरुत्वे माननाया च तत्पूजाऽकृतकत्वयोः ॥

सर्वत्र वृत्तिमज्ज्ञानमदृष्टस्य च दर्शकम् ।

लोकस्य शून्यताकारसूचकज्ञापकाक्षगम् ॥

अचिन्त्यशान्ततादर्शि लोकसंज्ञानिरोधि च ।

ज्ञानलक्षणमित्युक्तं सर्वाकारज्ञतानये ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ २०-२२ का० ३)

(आ) विशेषलक्षणानि षोडश

विशेषलक्षणानां षोडशानां लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे सम्यगुप-
दजितम् । तथा हि—

अचिन्त्यादिविशेषेण विशिष्टैः सत्यगोचरैः ।

विशेषलक्षण षड्भिर्दशभिश्चोदितं क्षणैः ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ २०-२३ का० १)

(क) लक्षणम्

अचिन्त्यादिविशेषणैर्विशिष्टं सत्त्वज्ञानं प्रयोगाणां विशेषलक्षणम् ।

अथवा— हैनयानिकप्रयोगेभ्यो बोधिसत्त्वप्रयोगाणां वैशिष्ट्यमुपलक्षयन्तीति विशेषलक्षणानि ।

क्लेशलिङ्गादयः षोडश स्वभावा एतेषा विशेषलक्षणानामुपलक्षकाः ।

(ख) भेद

माहायानीयदर्शनमार्गीयक्षान्तिज्ञानक्षणानि षोडश श्रावकप्रत्येकबुद्ध-
दर्शनमार्गसम्बद्धक्षान्तिज्ञानक्षणेभ्यो विशिष्टतराणीति षोडश भेदा भवन्ति ।

तथा हि—

दुःखसत्यालम्बनानि चतुःक्षणसंगृहीतानि क्षान्तिज्ञानानि क्रमशः अचिन्त्य-
विशेषः अतुल्यविशेषः, अप्रमेयविशेषः, असंख्येयविशेषश्चेति चत्वारो भेदाः ।

समुदयसत्यालम्बनानि चतुःक्षणसंगृहीतानि क्षान्तिज्ञानानि यथाक्रम-
सर्वार्यपुद्गलसंग्रहविशेषः, पुरुषविशेषवेदनीयताविशेषः श्रावकाद्यसाधारताविशेषः,
श्रावकादिभ्यः क्षिप्राभिज्ञताविशेषश्चेति चत्वारो भेदाः ।

निरोधसत्यालम्बनानि चतुःक्षणसंगृहीतानि क्षान्तिज्ञानानि यथाक्रम-
अन्यूनापूर्णताविशेषः, तीव्रप्रतिपत्तिविशेषः, समुदागमविशेषः, आलम्बनविशेष-
श्चेति चत्वारो भेदाः ।

मार्गसत्यालम्बनानि चतुःक्षणसंगृहीतानि क्षान्तिज्ञानानि यथाक्रम-
आधान-
विशेषः, साकल्यविशेषः, सम्परिग्रहविशेषः, अनास्वादविशेषश्चेति चत्वारो भेदाः ।

इति षोडशात्मकः दुःखादिसत्यक्षणानां विशेषः, येन श्रावकादिमार्गेभ्यो
बोधिसत्त्वादीनां मार्गज्ञतादिद्वये विशेषमार्गो विशिष्यते । तथा चोक्तम् अभिसमया-
लङ्कारे —

अचिन्त्यातुल्यते मेयसंख्ययोः समतिक्रमौ ।

सर्वार्यसंग्रहो विज्ञवेद्यासाधारणज्ञते ॥

क्षिप्रज्ञान्यूनपूर्णत्वे प्रतिपत्समुदागमौ ।

आलम्बनं च साधारं साकल्यं सम्परिग्रहः ॥

अनास्वादश्च विज्ञेयो विशेषः षोडशात्मकः ।

विशेषमार्गो मार्गेभ्यो येनान्येभ्यो विशिष्यते ॥

(इ) कारित्रलक्षणानि एकादश

कारित्राणा लक्षणादिक अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्या कारिकाभ्या सम्यगाङ्क-
दितम् । तथा हि—

हितं सुखं च त्राण च शरण लयन नृणाम् ।

परायणं च द्वीपं च परिणायकसज्जकम् ॥

अनाभोग त्रिभिर्यानि फनासाक्षात्क्रियात्मकम् ।

पश्चिम गतिकारित्रमिदं कारित्रलक्षणम् ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ २७—२८ का०)

(क) लक्षणम्

हितसुखत्राणादिप्रतिविशिष्टज्ञानै मत्त्वप्रयोगा परार्थसम्पादनमाधनैः
योज्यन्त इति तानि कारित्रलक्षणान्युच्यन्ते ।

क्लेशलिङ्गादय षोडश स्वभावा कारित्राणामुपलक्षका भवन्ति ।

(ख) भेद

कारित्राणा एकादश भेदा भवन्ति । तत्र सर्वज्ञताया त्रीणि, मार्गज्ञताया
सप्त, सर्वाकारज्ञताया एकमिति एकादश कारित्राणि भवन्ति ।

सर्वज्ञताकारित्राणि त्रीणि

सर्वसत्त्वानां अनागतमोक्षमुखोपसंहारार्थेन हितकारित्रम्, लोकस्य
दुःखदोर्मनस्यादीनि प्रहाय ऐहिकसुखोपसंहारेण सुखकारित्रम्, दुःखरहिताविपाक-
धर्मताया स्थापनात् त्राणकारित्रमिति त्रीणि ।

मार्गज्ञताकारित्राणि सप्त

आत्यन्तिकहितोपसंहारार्थेन शरणकारित्रम्, दुःखहेतुनिवर्तनार्थेन लयन-
कारित्रम्, ससारनिर्वाणममतोपसम्पादनार्थेन परायणकारित्रम्, स्वपरार्थाधिगमा-
चारमावोपसंहारात् द्वीपकारित्रम्, परार्थप्रतिपत्त्युपसंहारात् परिणायक-
कारित्रम्, अनाभोगप्रवृत्तसत्त्वार्थोपसंहारात् अनाभोगकारित्रम्, यानत्रयनिर्याण-
त्तन्फनासाक्षात्करणकारित्रमिति सप्त ।

सर्वाकारज्ञताकारित्रम् एकम्

सर्वाकारज्ञतया सर्वधर्मदैशिकत्वेन सर्वाकारज्ञताया एव मेव गतिकारित्रम् ।
कारित्राकारैरेव यथावत् सर्वज्ञतात्रयस्य प्रयोगा लक्ष्यन्त इति
कारित्रलक्षणम् ।

(उ) स्वभावलक्षणानि षोडश

एतेषा स्वभावलक्षणाना स्वरूपप्रतिपादनम् अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः
कारिकाभिः सम्यग् विहितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ४ २६—३१ का०)

(क) लक्षणम्

उपरिनिर्दिष्ट प्रयोगलक्षणमेव एतेषामपि लक्षण भवति ।

(ख) भेद

स्वभावानां षोडश भेदा भवन्ति । तत्र सर्वज्ञतायाः स्वभावाः चत्वारः,
मार्गज्ञतायाः स्वभावाः पञ्च, सर्वाकारज्ञतायाः स्वभावाः सप्त इति षोडश भवन्ति ।

सर्वज्ञतास्वभावाश्चत्वारः.

रागादिविविक्तस्वभावत्वेन क्लेशविवेकस्वभावः, रागादिनिर्झकायादि-
दोषतुल्यविविक्तस्वभावत्वेन क्लेशलिङ्गविवेकस्वभावः रागादिनिमित्तायोनिशोभन-
सिक्कारविविक्तस्वभावत्वेन क्लेशनिमित्तविविक्तस्वभावः रागारागद्वेषाद्वेषमोहा-
मोहविविक्तस्वभावत्वेन विपक्षप्रतिपक्षविवेकस्वभावः इति चत्वारः ।

मार्गज्ञतास्वभावाः पञ्च

परमार्थास्तत्सर्वसत्त्वपरिनिर्वाणदुष्करमनाहत्वेन दुष्करस्वभावः, अन्य
(श्रावकादि—) यानापातलक्षण ऐकान्तिकस्वभावः, उत्तमचिन्तनाय उद्देग-
स्वभावः, भाव्यभावकभावनानुपलम्भात् अनुपलम्भस्वभावः, समस्तभावाभिनिर्देश-
निषेधाद् अनभिनिवेशस्वभावः इति पञ्च ।

सर्वाकारज्ञतास्वभावाः सप्त

सर्वज्ञतामार्गज्ञतासंगृहीतवस्तुविशेषालम्बनस्वभावः, लोकप्रतिपत्तिग्रह-
दिविपरीतनिर्देशात् सर्वलोकविप्रत्यनीकस्वभावः, नवत्र स्यादौ जानन्नसंज्ञानि-

घातित्वाद् अप्रतिघातस्वभावः, ज्ञानज्ञेयसमतया सर्वप्रतिष्ठानुपलम्भार्थेन
अपदस्वभावः, तथतया अगतिस्वभावः, रूपादिसर्वधर्माणां तत्त्वेनानुत्पन्नत्वात्
अजातिस्वभावः, भावाभावादिस्वभावत्रयानुपलम्भान् तथैतानुपलम्भस्वभाव
इति सप्त ।

इत्येव षोडशभिः स्वभावैर्यथावत् त्रिसर्वजताप्रयोगा लक्ष्यन्त इति स्वभाव-
लक्षणानि । तथा चोक्तम् अभिसमयालङ्कारे —

क्लेशलिङ्गनिमित्तानां विपक्षप्रतिपक्षयोः ।

विवेको दुष्करैकान्तावुद्देशोऽनुपलम्भकः ॥

निषिद्धाभिनिवेशश्च यश्चालम्बनसंज्ञकः ।

विप्रत्ययोऽविघाती च सोऽपदागत्यजातिकः ॥

तथैतानुपलम्भश्च स्वभावः षोडशात्मकः ।

लक्ष्यो लक्ष्यते चेति चतुर्थं लक्षणं मतम् ॥

(३०—अभिसमय० ४, २२—२१ का०)

इत्येव सामान्येन एकत्र कृतानि एकनवतिः लक्षणानि भवन्ति ।

६ मोक्षभागीयम्

अस्य सर्वं लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकाया प्रतिपादितम् ।
तथा हि—

अनिमित्तप्रदानादिसमुदागमकौशलम् ।

सर्वाकारावबोवेऽस्मिन् मोक्षभागीयमिष्यते ॥

(क) लक्षणम्

अनिमित्तालम्बनज्ञानाकारेण दानाद्यारभ्य सर्वाकारजतापर्यन्तं स्वमन्तानै
समुदागमे कौशललक्षणो धर्माभिसमय एवात्र मोक्षभागीयमिति लक्षणम् ।

(ख) पर्यायः

माहायानिको धर्माभिसमयः, माहायानिक मोक्षभागीयम्, माहायानिकः
सम्भारमार्ग इति पर्यायाः ।

(ग) निर्वचनम्

मोक्षोऽत्र वलेशद्विसयोगविशेषः, तद्भागे (पक्षे) पातित्वात् मोक्षभागीयम्।
अथवा-तद्भागे हितत्वात् मोक्षभागीयम् ।

(घ) भेद

अवस्थात मृदुर्मध्योऽघमात्रश्चेति त्रयोऽस्य भेदा । स्वरूपतः श्रुतमय
चिन्तामय भावनामयमिति त्रिविध मोक्षभागीयमिष्टम् ।

(ङ) अवधिः

मम्भारमार्गे केवलमिदं भवतीति ज्ञेयम् । चित्तोत्पादसमवायमेवोत्पद्य
स्वसन्ताने यावन्त श्रद्धादिपञ्चेन्द्रियोत्पादस्तावदस्य व्याप्तिर्भवति ।

(च) लिङ्गानि

ससारादीनवान् मोक्षगुणाश्च श्राव श्राव रोमहर्षोद्गमाश्रुपातादयो
भवन्ति, चित्तादीनत्व निर्भयत्वमित्यादीनि लिङ्गानि ।

७. निर्वेधभागीयम्

अस्य लक्षणादिक सर्वम् अभिसमयालङ्कारे सविस्तरं प्रतिपादितम् ।

(द्र०— अभिसमय०—४ ३५—३७ का०)

(क) लक्षणम्

उपायविशिष्टसत्त्वस्य अर्थाभिसमयो माहायानिव निर्वेधभागीयस्य लक्षणम् ।

(ख) परिभाषा

दर्शनहेयानां सवासनवलेशानां निर्वेधवत्त्वेन दर्शनमार्गपक्षे पातित्वात्,
तद्भागहितत्वाद् वा निर्वेधभागीयम् ।

(ग) भेदः

निर्वेधभागीयस्य द्वादश भेदा भवन्ति । प्रथम उष्मा, मूर्धा, शान्तिः,
अग्रधर्मश्चेति चत्वारो भेदाः । एषु चतुर्षु प्रत्येकं मृदु मध्याघिमात्रभेदेन त्रिविध
इति द्वादश भेदा भवन्ति । तथा चोक्तम् अभिसमयानङ्कारे—

आलम्बनं सर्वसत्त्वा उष्मणामिह शन्यते ।

समचित्तादिराकारस्तेष्वेव दशधोदितः ॥

स्वयं पापान्निवृत्तस्य दानाद्येषु स्थितस्य च ।
तयोर्नियोजनान्येषा वर्णवादानुकूलते ॥
मूर्धगं स्वपराधार सत्यज्ञानं तथा क्षमा ।
तथाग्रधर्मा विज्ञेयाः सर्वाना पाचनादिभिः ॥

(८८- अभिसमय० ४ ३५ ३७ का०)

(घ) अवधिः

शून्यतालम्बनात्मिका विदर्शनाप्राप्तिमारभ्य यावन् दर्शनमार्गप्राप्तिस्तावद्-
म्यावधिर्भवतीति ।

८. अवैवर्तिको गणः

अवैवर्तिकबोधिसत्त्वसंघस्य स्वरूप एकया कारिवया अभिसमयालङ्कारे
प्रोक्तम् । तथा हि—

निर्वेधाङ्गान्युपादाय दर्शनाभ्यासमार्गयोः ।

ये बोधिसत्त्वा वर्तन्ते सोऽत्रावैवर्तिको गणः ॥

(८८- अभिसमय० ४ ३८ का०)

(क) लक्षणम्

रूपादिनिवृत्तिनिर्विचिकित्साद्याकारैः विंशतिप्रकारैः निर्वेधभागीय-
स्यानाम् अवैवर्तिकलक्षणं ज्ञेयम् ।

(ख) भेदः

निर्वेधभागीयप्रयोगमार्गस्य, क्षान्तिज्ञानसंगृहीतदर्शनमार्गस्य, परश्च
प्रावन्धिकभावनामार्गस्य इति त्रिविधो भवति अवैवर्तिकबोधिसत्त्वसंघ इति
त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

प्रयोगमार्गयोर्माभिसमयमारभ्य अन्तिमक्षणवस्थितबोधिसत्त्वावस्थान-
पर्यन्तमस्य सीमा भवतीति ।

९. भवशान्त्यो समता

अस्य समताप्रयोगस्य लक्षणादिम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिवया
वर्णितादितम् । तथा हि—

स्वप्नोपमत्वाद् धर्माणां भवशान्त्योरकल्पना ।

कर्माभावादिचोद्यानां परिहारा यथोदिताः ॥

(४०—अभिसमय० ४ : ६० का०)

(क) लक्षणम्

पृष्ठलब्धावस्थायामपि सत्ताग्राहविवेकपरिक्षयात् शौद्धभूमिक ज्ञानं भवशमसमताप्रयोगस्य लक्षणम् ।

(ख) भेदः

तिसृणां शुद्धभूमीनां त्रीणि ज्ञानान्येवास्य त्रयो भेदाः ।

(ग) अवधिः

अष्टमी भूमिमारभ्य अन्तिमक्षणस्थवोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

१०. क्षेत्रशुद्धिप्रयोगः.

प्रयोगस्यास्य लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिष्याऽभिहितम् । तथा हि—

सत्त्वलोकस्य याऽशुद्धिस्तस्याः शुद्ध्युपहारतः ।

तथा भाजनलोकस्य बुद्धक्षेत्रस्य शुद्धता ॥

(४०—अभिसमय० ४ : ६१ का०)

(क) लक्षणम्

प्रणिधानादिकुशलमूलवलेन स्वबुद्धक्षेत्रे सत्त्वभाजनलोकात्मक परिशोधितुकामस्य शौद्धभूमिकानि ज्ञानान्येव क्षेत्रशुद्धिप्रयोगस्य लक्षणानि ।

(ख) भेदः

स्वबुद्धक्षेत्रस्य भाजनलोकशुद्धिप्रयोगः सत्त्वलोकशुद्धिप्रयोगश्चेति द्वौ भेदौ ।

(ग) अवधिः

तिसृषु शुद्धभूमिष्वयं प्रयोगो भवतीति ।

११. उपायकौशलम्

अस्योपायकौशलप्रयोगस्य स्वरूपादिकम् अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यामुपदर्शितम् । तथा हि—

विषयोऽस्य प्रयोगश्च शात्रवाणामतिक्रमः ।

अप्रतिष्ठो यथावेधमसाधारणलक्षणः ॥

असक्तोऽनुपलम्भश्च निमित्तप्रणिधिक्षतः ।

तल्लिङ्गं चाप्रमाणं च दशधोपायकौशलम् ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ ' ६२-६३ का०)

(क) लक्षणम्

मनसिकारपरिवर्जनैः निराभोगकर्मसम्पादनसमर्थानि ज्ञानानि उपाय-
कौशलात्मकानीति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

उपायकौशलस्य दश भेदा भवन्ति । यथा— आन्तरायिकधर्मसमतिक्रमणेन
देवादिमारातिक्रमः, विभावितसर्वधर्मसमत्वेन अप्रतिष्ठितविहारः, प्रणिधानसमृद्ध्या
यथावेधं परार्थकरणम्, स्वभ्यस्तसर्वदुष्करत्वेन असाधारणः, शुक्लधर्मविशुद्ध्या
सर्वधर्मस्याग्रहणम्, शून्यताविमोक्षमुखत्वेन अनुपलम्भः, अनिमित्तविमोक्षमुखत्वेन
अनिमित्तः, अप्रणिहितविमोक्षमुखत्वेन अप्रणिधानम्, प्रश्नपूर्वकावैवर्तिकधर्म-
कथनेन अवैवर्तिकलिङ्गम्, सर्वविषयज्ञानत्वेन अप्रमाणमिति दश उपायकौशल-
प्रयोगा इति ।

(ग) अवधिः

अष्टमी भूमिमारभ्य अन्तिमक्षणस्थवोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्म सीमा
भवति ।

॥ इति सर्वाकाराभिमन्त्रोद्योपलक्षका एकादश धर्माः ॥

(आ) मूर्धाभिसमयोपलक्षका अपटौ धर्माः

१. लिङ्गम् (ऊष्मा मूर्धप्रयोगः), २ विवृद्धिः (मूर्धा मूर्धप्रयोगः),
३. निरुद्धिः (क्षान्तिः मूर्धप्रयोगः), ४. चित्तसंस्थितिः (अग्रधर्म मूर्धप्रयोगः),
५. दर्शनमार्गः (मूर्धप्रयोगः), ६. भावनामार्गः (मूर्धप्रयोगः), ७. आनन्तर्यसमाधि
(मूर्धप्रयोगः), ८. विप्रतिपत्तिः (मूर्धप्रयोगः) इत्यष्टौ धर्मा मूर्धाभिसमयमुप-
लक्षयन्तीति अभिसमयालङ्कारे प्रतिपादितम् । तथा हि—

लिङ्गं तस्य विवृद्धिश्च निरुद्धिश्चित्तसंस्थितिः ।

चतुर्धा च विकल्पस्य प्रतिपक्षश्चतुर्विधः॥

प्रत्येकं दर्शनाख्ये च भावनाख्ये च वर्त्मनि ।

आनन्तर्यसमाधिश्च सह विप्रतिपत्तिभिः ॥

मूर्धाभिसमयः ।

(३०—अभिसमयः १ १७-१९ का०)

१. लिङ्गम् (ऊष्मा मूर्धप्रयोगः)

अस्योष्मणो मूर्धप्रयोगस्य स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे एव या वारिकयो-
पदिशितम् । तथा हि—

स्वप्नान्तरेऽपि स्वप्नाभसर्वधर्मेक्षणादिकम् ।

मूर्धप्राप्तस्य योगस्य लिङ्गं द्वादशधा मतम् ॥

(३०—अभिसमयः १ १ का०)

(क) लक्षणम्

स्वप्नेऽपि सर्वधर्माणां स्वप्नाभत्वदर्शनादिषु द्वादशलक्ष्णेषु अन्यतमस्य
प्राप्त्या व्यवस्थापितः प्रथमो निर्वेधभागीय ऊष्मा मूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

(ख) मृदु-मध्याधिमात्रभेदेन त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि:

नैरात्म्यालम्बनाया विदर्शनायाः प्राप्तिमारभ्य भूमिप्राप्तिपर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

२. विवृद्धिः (मूर्धा मूर्धप्रयोगः)

अस्य मूर्धाख्यस्य मूर्धप्रयोगस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया परिदीपितम् । तथा हि—

जम्बुद्वीपजनेयत्ताबुद्धपूजाशुभादिकाम् ।

उपमा बहुधा कृत्वा विवृद्धिः षोडशात्मिका ॥

(६०—अभिसमय० ५ २ का०)

(क) लक्षणम्

पुण्यविवृद्ध्यादिषोडशविवृद्धीना पूर्णतया माहायानिको द्वितीयो निर्वेध-भागीयो मूर्धा मूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

अयं मूर्धा मूर्धप्रयोगः महायानप्रयोगमार्गीयो मूर्धप्रयोगश्चेति समानार्थको ।

(ख) भेदः

मृदुमध्याधिमात्रभेदेन त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि:

माहायानिकस्य प्रयोगमार्गीयमूर्धप्रयोगस्य यथावधिस्तथैवास्याधि जातव्यम् ।

३. निरुद्धिः . (क्षान्तिः मूर्धप्रयोगः)

अस्य निरुद्ध्याख्यमूर्धप्रयोगस्य सर्वं लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया उपवर्णितम् । तथा हि—

त्रिसर्वज्ञत्वधर्माणा परिपूरिरनुत्तरा ।

अपरित्यक्तसत्त्वार्था निरुद्धिरभिधीयते ॥

(६०—अभिसमय० ५ : ३ का०)

(क) लक्षणम्

सम्यग्गुपायकौशलबलेन निर्विकल्पाधिगमावस्थाया महाकरुणादिसम्मुखी-
भावेन यथोक्तसर्वाकारज्ञतादित्रिसर्वज्ञताधर्माणा (चित्तोत्पादादीना) अनुत्तरा
परिपूरिः निरूढ्याख्यस्तृतीयो निर्वेद्यभागीयः क्षान्तिमूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

अयं क्षान्त्याख्यो मूर्धप्रयोगः माहायानिकः प्रयोगमार्गीयक्षान्तिप्रयोगश्चेति
द्वौ समानार्थकौ ।

(ख) भेदः

मृदुमध्याधिमात्रभेदेनास्य क्षान्त्याख्यमूर्धप्रयोगस्य त्रयो भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि-

यथा माहायानिकायाः प्रयोगमार्गीयायाः क्षान्तेरवधिस्तथा अस्यापि प्रयोग-
स्यावधिज्ञातिव्यः ।

४. चित्तसंस्थितिः (अग्रधर्मः मूर्धप्रयोगः)

अस्य अग्रधर्मख्यस्य मूर्धप्रयोगस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया
कारिकया प्रतिपादितम् । तथा हि—

चतुर्द्वीपकसाहस्रद्वित्रिसाहस्रकोपमः ।

कृत्वा पुण्यबहुत्वेन समाधिः परिकीर्तितः ।

(द्र०—अभिनवगुप्तः १ ४ ना०)

(क) लक्षणम्

दर्शनमार्गोत्पादसमर्था प्रमाणातिक्रान्तपुण्यबहुत्वेन समाधिलक्षणा
(स्थिरीभावलक्षणा) चित्तसंस्थितिश्चतुर्थनिर्वेद्यभागीययोगधर्मो मूर्धप्रयोग
इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

मृदुमध्याधिमात्रभेदेन त्रयोऽस्य प्रयोगस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि

माहायानिकस्य प्रयोगमार्गीयाग्रधर्मस्य यथा अवधिस्तथा अस्यापि ज्ञानव्यः ।

एतानि च लिङ्गादीनि यथाक्रममृत्मादिचतुर्निर्वेद्यभागीयधर्मस्यापि
वेदितव्यानि ।

५. दर्शनमार्गः (मूर्धप्रयोगः)

अस्य दर्शनमार्गाख्यस्य मूर्धप्रयोगस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे सविस्तर अष्टादशभिः कारिकाभिः प्रतिपादितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ५ : ५-२२ का०)

(क) लक्षणम्

दर्शनहेयायाः सत्ताग्राहिकाया दृष्टेः प्रतिपक्षभावेन व्यवस्थापितो माहायानिकः सत्याभिसमयो दर्शनमार्गाख्यो मूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

अयं दर्शनमार्गाख्यो मूर्धप्रयोगः माहायानिको दर्शनमार्गश्च पर्यायौ ।

(ख) भेदः

हेयदृष्ट्या दर्शनप्रहातव्यानां चतुर्णां विकल्पानां चत्वारः प्रतिपक्षा इति चत्वारोऽस्य प्रभेदा भवन्ति । समाहितः पृष्ठलव्धश्चेति द्वावपि भेदौ ।

(ग) अवधिः

माहायानिकस्य दर्शनमार्गस्य अवधिवत् अस्याप्यवधिर्भवतीति ।

६. भावनामार्गः (मूर्धप्रयोगः)

अस्य भावनामार्गाख्यस्य मूर्धप्रयोगस्य सर्वं लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे नवभिः कारिकाभिः सविस्तरमभिहितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ५ २४-३२ का०)

(क) लक्षणम्

त्रिसर्वज्ञतापरिगृहीतया प्रकर्षप्राप्तप्रज्ञयोपात्तानां भावनाप्रहातव्यविकल्प-प्रतिपक्षाणां दृष्ट्या व्यवस्थापितो माहायानिकोऽन्वभिसमयः भावनामार्गाख्यो मूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

भावनाहेयानां नवानां विकल्पानां साक्षात् प्रतिपक्षभूता नवानन्तर्यमार्गा, नव च विमुक्तिमार्गा इति अष्टादश अस्य भावनामार्गाख्यस्य मूर्धप्रयोगस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि

प्रथमा भूमिमारभ्य दशमीं भूमिं यावदस्य सीमा भवतीति ।

७. आनन्तर्यसमाधिः (मूर्धप्रयोगः)

बुद्धत्वप्राप्तेरव्यवहितो यः पूर्वसमनन्तरः समाधिः, सोऽत्र आनन्तर्यसमाधिः । अस्य लक्षणादिकं सर्वं स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिः सम्यक् प्रतिपादितम् । तथा हि—

त्रिसाहस्रजनं शिष्यखड्गाधिगमसम्पदि ।

बोधिसत्त्वस्य च न्यामे प्रतिष्ठाप्य शुभोपमाः ॥

कृत्वा पुण्यबहुत्वेन बुद्धत्वाप्तेरनन्तरः ।

आनन्तर्यसमाधिः स सर्वाकारज्ञता च तत् ॥

आलम्बनमभावोऽस्य स्मृतिश्चाधिपतिर्मतः ।

आकारः शान्तता चात्र ॥

(द्र०—अभिसमय० १ ३७-३८ का०)

(क) लक्षणम्

त्रिसर्वज्ञतासंगृहीतप्रवर्षप्राप्तप्रज्ञापारमिताभावनयाः फलभूतरय सर्वाकार-
ज्ञताविपाकस्य अव्यवहितत्वेन साक्षादुत्पादकः पर्यन्तयोग आनन्तर्यसमाध्याख्यो
मूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

अयं आनन्तर्यसमाधिः मूर्धप्रयोगः, अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्ववरय ज्ञानमित्य-
नथान्तरम् ।

(ख) भेदः

एकक्षणिकाश्चत्वारः प्रयोगा एवास्य चत्वारो भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

अयं प्रयोगः केवलं अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वावस्थायामेव भवतीति ।

८. विप्रतिपत्तिः (मूर्धप्रयोगः)

अविदितोपायकौशलानां प्रवादिना नानाचोद्यमुखपरम्परापक्षादयो
विप्रतिपत्तयोऽत्र निराकर्तव्या भवन्तीति तासां विप्रतिपत्तीनां सच लक्षणादिकं
स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिः सविन्तरं नम्यन् प्रतिपादितम् ।
तथा हि—

आलम्बनोपपत्तौ च तत्स्वभावावधारणे ।

सर्वाकारजताज्ञाने परमार्थे ससंवृतौ ॥

प्रयोगे त्रिषु रत्नेषु सोपाये समये मुनेः ।

विपर्यासे समार्गे च प्रतिपक्षविपक्षयोः ॥

लक्षणे भावनायां च मता विप्रतित्तयः ।

सर्वाकारजताधारा षोडश च वादिनाम् ॥

(३०-अभिसमय० ५ . ४०-४२ का०)

(क) लक्षणम्

संवृतिपरमार्थसत्ययोर्द्वयोः स्वभावत एकत्वलक्षणयोः अग्रहणरूपाः सम्मुखीभूतविकल्पा. तद्वीजानि वा निराकर्त्तव्या विप्रतिपत्तय इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

विप्रतिपत्तीनां षोडश भेदा भवन्ति । तथा हि- सस्कृतासस्कृतधात्वोर-भावत्वेन आलम्बनोपपत्तौ, सर्वथा नीरूपत्वाद् आलम्बनस्वभावधारणे, भावाभावा-नुपलम्भेन सर्वाकारजताज्ञाने, तथ्यतास्वभावत्वेन संवृतिपरमार्थसत्यद्वये, दानाद्य-नुपलम्भेन प्रयोगे, बोद्धव्याभावाद् बुद्धरत्ने, नामधेयमाश्रत्वाद् धर्मरत्ने, रूपाद्या-लम्बनप्रतिषेधात् सवरत्ने, दानाद्यनुपलम्भेन उपायकौशले, भावाभावोभयरूपा-विगमप्रतिषेधात् तथागताभिसमये, प्रपञ्चव्यवस्थापितानित्यादित्वेन नित्यादिवि-पर्यासे, विभावितमार्गफलासाक्षात्करणेन मार्गे, हानोपादानाभावेन विपक्षे प्रतिपक्षे च, धर्म्यभावाद् धर्मलक्षणे, स्वसामान्यलक्षणानुपपत्त्या भावनाया चेति सर्वाकार-जताविष्टानां सशयरूपा षोडश विप्रतिपत्तयो भवन्ति । ताः यथासम्भवमुभय-सत्याश्रितोपायकौशलेन निराकृत्य सम्यक् सर्वथा निश्चयमुत्पाद्य कल्याणकामैर्बोधिमत्त्वरानन्तर्यममाधिरधिगन्तव्यम् ।

एतासु कल्पनात्मिकां विप्रतिपत्तयो मुख्याः, याश्च प्रसङ्गमुखैर्नोक्तास्ता गौणा इति मन्तव्या ।

एताः षोडशापि विप्रतिपत्तयो कल्पनात्मिका शब्दात्मिका चेति द्वयोरन्तर्भवन्ति ।

द्वयो सत्ययोरेकमालम्ब्य यदपर निराकरोति तद् अभिनिवेशात्मकं ज्ञान-
मेव कल्पनात्मिका विप्रतिपत्तिः ।

द्वयोः सत्ययोरेक निमित्तीकृत्य या अपर निराकरोति सा वाक् शब्दा-
त्मिका विप्रतिपत्तिरवसेया ।

(ग) अवधि.

मार्गेऽप्रवेशादारभ्य अशुद्धसप्तभूमिपर्यन्तमासा विप्रतिपत्तीनां सीमा भवतीति ।

॥ इति मूर्धाभिसमयोपलक्षका अष्टौ धर्माः ॥

(इ) आनुपूर्विकाभिसमयोपलक्षकाः त्रयोदश धर्माः

आनुपूर्विकाभिसमयस्य स्वरूपनिर्देशः. अभिसमयालङ्कारे सक्षेपतः कारिका-
जेन कृतः । तथा हि—

त्रेधा दशधा चानुपूर्विकः ।

(द्र०—अभिसमय० १ . १७ का०)

विस्तरतस्तु तस्य लक्षणादिकमनया एकया कारिकयोपन्यस्तम् ।
तथा हि—

दानेन प्रजया यावद् बुद्धादौ स्मृतिभिश्च सा ।

धर्माभावस्वभावेनेत्यनुपूर्वक्रिया मता ॥

(द्र०—अभिसमय० ६ . १ का०)

(क) लक्षणम्

सर्वाकारजतादित्रिसर्वजताकारान् अधिगतान् अनुपूर्वीकृत्य प्रज्ञाभावन-
योपात्तः सत्त्वयोगः आनुपूर्विकप्रयोग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

दानादिषट्पारमितापरिपूरणेन (षट्), बुद्ध-धर्म-सध-शील-त्याग-देवता-
नामनुस्मरणेन (षट्), रूपादिसर्वधर्माभावे स्वभावावबोधेन (एकः) योऽधिगमः स
आनुपूर्विकाभिसमयस्त्रयोदशविध इत्यस्य त्रयोदश भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि.

मम्मार्गमार्गमारभ्य एकक्षणाभिसम्बोधात् समनन्तरपूर्वक्षणपर्यन्तमस्य सीमा
भवतीति ।

॥ इति आनुपूर्विकाभिसमयोपलक्षकाः त्रयोदश धर्माः ॥

(ई) एकक्षणाभिसम्बोधोऽभिसमयोऽपलक्षकाः चत्वारो धर्माः

एकक्षणाभिसम्बोधस्य स्वरूपनिर्देशः अभिसमयालङ्कारे कारिकाध्वेन संक्षेपतः कृतः । तथा हि—

एकक्षणाभिसम्बोधो लक्षणेन चतुर्विधः ॥

(द्र०—अभिसमयो १ : १७ ना०)

विस्तरतस्तु सप्तमाधिकारे द्रष्टव्यः ।

(क) लक्षणम्

अधिगतत्रिसर्वज्ञताकारेषु स्वभ्यस्तस्तेषामेव क्षणेनैकेनाधिगमरूप पर्यन्तयोगः एकक्षणाभिसम्बोध इति लक्षणम् ।

एकक्षणप्रयोगः, अन्तिमक्षणबोधिसत्त्वरीयज्ञानम्, अपरान्तर्यमूर्तप्रयोग इत्यनर्थान्तरम् ।

(ख) भेदः

स्वरूपतः एकविध एव एकक्षणाभिसम्बोधो लक्षणेन (व्यावृत्त्या) चतुर्विधो भवति, यथा—अविपाकलक्षणः, विपाकलक्षणः, अलक्षणलक्षणः, अद्वयलक्षणश्चेति ।

(ग) अविपाकलक्षणः

अस्य सर्वं स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया परिदीपितम् । तथा हि—

अनास्रवाणा सर्वेषामेकैकेनापि संग्रहात् ।

एकक्षणावबोधोऽयं ज्ञेयो दानादिना मुनेः ॥

(द्र०—अभिसमयो ७ : ११०)

(क) लक्षणम्

एकक्षणदानादिज्ञानेन अनास्रवदानाद्यणीत्यनुव्यञ्जनलक्षणानां धर्माणां संग्रहेण बोधिसत्त्वस्य अवबोधरूपः पर्यन्तयोगः अविपाकानास्रवमवबोधमन्तव्य-लक्षणो भवतीति लक्षणम् ।

(र) विपाकलक्षणः

अस्य सर्वं स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया सम्यगभिहितम् ।
तथा हि—

विपाकधर्मतावस्था सर्वशुक्लमयी यदा ।

प्रज्ञापारमिता जाता ज्ञानमेकक्षणे तदा ॥

(द्र-अभिसमय० ७ ३ का०)

(क) लक्षणम्

यदा बोधिसत्त्वस्य प्रतिपक्षभावनया सर्वविपक्षकलङ्कापगमेन सकलव्यव-
दानपक्षविपाकधर्मतावस्था शुक्लस्वभावा जाता, तदा एकस्मिन्नेव क्षणे विपाका-
वस्थाप्राप्तानाम् अनास्रवधर्माणा बोधात् ज्ञान (प्रज्ञापारमिता) विपाकधर्मता-
वस्थानास्रवसर्वधर्मैकक्षणलक्षणो भवति, इत्येकक्षणाभिसम्बोधो द्वितीयः । अयं
विपाकः अष्टमभूमेरुर्ध्वं भवतीति ज्ञेयम् ।

(ल) अलक्षणलक्षणः

अस्य स्वरूपादिक सर्वम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया सुस्पष्ट-
मुपवर्णितम् । तथा हि—

स्वप्नोपमेषु धर्मेषु स्थित्वा दानादिचर्यया ।

अलक्षणत्वं धर्माणा क्षणेनैकेन विन्दति ॥

(द्र०-अभिसमय० ७ ४ का०)

(क) लक्षणम्

पूर्वं स्वप्नोपमसर्वधर्माभ्यासेन सम्भारद्वयमनुभूय अधिगमावस्थाया स्वप्न-
स्वभावेषु सर्वधर्मेषु उपादानस्कन्धादिषु स्थित्वा दानादिषट्पारमिताप्रतिपत्त्या
दानादिरूपनिरूपणाकारेण अलक्षणा सर्वधर्मा इति संक्लेशव्यवदानरूपाणां
सर्वधर्माणामेकेनैव क्षणेन अलक्षणत्वं जानाति, इत्येवम् अलक्षण-
सर्वधर्मैकक्षणलक्षणो भवतीति एकक्षणाभिसम्बोधस्तृतीयः ।

(व) अद्वयलक्षणः

अस्याद्वयलक्षणस्य स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया स्पष्टमुप-
दर्शितम् । तथा हि—

स्वप्नं तद्दर्शिनं चैव द्वययोगेन नेक्षते ।

धर्माणामद्वयं तत्त्वं क्षणेनैकेन पश्यति ॥

(इति धर्मागमयोग ७ - १ का०)

(क) लक्षणम्

निरन्तरदीर्घकालद्वयप्रतिभासप्रहाणाभ्याससात्मीभावाद् उन्मीलितद्वय-
प्रतिभासवासनो यदा बोधिसत्त्वो ग्राह्यग्राहकयोरेन स्वप्न ग्राह्य स्वप्नदर्शिन
ग्राहकं नेक्षते, तदा सर्वेऽप्येवधर्माणो धर्मा इति धर्माणामद्वय तत्त्वमेकेनैव क्षणेन
पश्यति, इत्येवम् अद्वयलक्षणसर्वधर्मैकक्षणलक्षणो भवत्येकक्षणाभिसम्बोधञ्चतुर्थं ।

(ख) निर्बचनम्

एक इत्यन्तिमः, क्षणमिति समयः, अभिरित्याभिमुख्यम्, समिति सम्यक्,
अय इत्यधिगम इत्येव अन्तिमकाले दानादिसर्वानाश्रवधर्माणामविपरीतः सम्यक्
प्रतिवेधः एकक्षणाभिसम्बोध इत्युच्यते ।

(ग) अवधि

समस्तान्त चतुर्लक्षणानामवधि अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वोपायस्त्रायामेव
भवति ।

॥ इति एकक्षणाभिसम्बोधाभिसमयस्य अष्टावर्मा ॥

३. धर्मकायोपलक्षाकाश्चत्वारो धर्माः

विपाकभूतस्य धर्मकायस्य संक्षिप्तनिर्देशः अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया परिदीपितः । तथा हि—

स्वाभाविकः ससाम्भोगो नैर्माणिकोऽपरस्तथा ।

धर्मकायः सकारित्रश्चतुर्धा समुदीरितः ॥

(द्र०—अभिममय० १ . १८ का०)

विस्तृतनिर्देशस्तु अष्टमाधिकारे चत्वारिंशत्कारिकाभिर्विहितः । तत्र धर्मकायस्य लक्षणादिकं सर्वं स्वरूपमुपवर्णितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ८ . १-४० का०)

(क) लक्षणम्

सम्भारद्वयसंचयवलेन प्राप्ता पर्यन्तगुणा एव फलभूतो धर्मकाय इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

चत्वारोऽस्य भेदा भवन्ति, यथा—स्वभावकायः, ज्ञानधर्मकायः, सम्भोगकायः, निर्माणकायश्चेति चत्वारः ।

१. स्वभावकायः

अस्य स्वाभाविककायस्योपपादनम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया कृतम् । तथा हि—

सर्वाकारां विशुद्धिं ये धर्मा प्राप्ता निराक्षवाः ।

स्वाभाविको मुनेः कायस्तेषां प्रकृतिलक्षणः ॥

(द्र०—अभिममय० ८ . १ का०)

(क) लक्षणम्

प्रकृत्यागन्तुक्रमनविशुद्धिद्वयलक्षणः पर्यन्तघातुरनुत्पादरूपः स्वभावकाय इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

प्रकृतिविशुद्धः आगन्तुकविशुद्धश्चेति द्वौ भेदौ ।

(ग) अवधि

स्वभावकायः केवलं बुद्धभूमावेव भवति ।

२. ज्ञानधर्मकायः

अस्य ज्ञानकायस्य स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे पञ्चभिः कारिकाभिरुप-
दिष्टम् ।

(द्र०- अभिसमय० ८ : २-६ का०)

(क) लक्षणम्

यावज्ज्ञानं यथावज्ज्ञानं चापेक्ष्य साक्षात्कारि पर्यन्तज्ञानं ज्ञानधर्मकाय इति
लक्षणम् । ज्ञानधर्मकायः सर्वज्ञज्ञानं चेत्यनर्थान्तरम् ।

(ख) भेदः

बुद्धभूमौ अनास्रवज्ञानानामेकविंशति ज्ञानवर्गा एवास्य एकविंशति.
प्रभेदाः । तथा हि —

(१) स्मृत्युपस्थानाद्यारभ्य आर्याष्टाङ्गमार्गपर्यन्ता समन्विष्ट बोधिपक्षाः,
(२) चत्वार्यप्रमाणानि मैत्र्यादिचतुर्ह्यविहारः, (३) अष्टौ विमोक्षाः, (४) नव
समापत्तयः, (५) कृत्स्नायतनानि दश (६) अष्टौ अभिधायतनानि, (७) अरणा-
समाधिः, (८) प्रणिधिज्ञानम्, (९) षडभिज्ञा (१०) चतस्रः प्रतिसंविदः,
(११) आश्रयालम्बनचित्तज्ञानपरिशुद्धय इति चतस्रः शुद्धयः, (१२) दश वशिताः,
(१३) दश बलानि, (१४) चत्वारि वैशारद्यानि, (१५) त्रीणि अरक्षणानि,
(१६) त्रीणि स्मृत्युपस्थानानि, (१७) असम्मोषधर्मता, (१८) बलेशज्ञेयावरणा-
नुशयरूपबीजप्रहाणात् वासनासमुद्घातः, (१९) सबलजनहिताण्यता महावम्णा,
(२०) अष्टादशावेणिका बुद्धधर्माः, (२१) सर्वाकारज्ञतादित्रिसर्वज्ञता । तथा चोक्तम्
अभिसमयालङ्कारे -

बोधिपक्षाप्रमाणानि विमोक्षा अनुपूर्वशः ।

नवात्मिका समापत्तिः कृत्स्नं दशविधात्मकम् ॥

अभिभवायतनान्यष्टप्रकाराणि प्रभेदतः ।

अरणा प्रणिविज्ञानमभिज्ञाः प्रतिसंविदः ॥

सर्वाकाराश्चतस्रोऽथ शुद्धयो वशिता दश ।

वलानि दश चत्वारि वैशारद्यान्यरक्षणम् ॥

त्रिविध स्मृत्युपस्थानं त्रिधाऽसंमोषधर्मता ।

वासनायाः समुद्वातो महतो करुणा जने ॥

आवेणिका मुनेरेव धर्मा येऽष्टादशेरिताः ।

सर्वाकारजता चेति धर्माकायोऽभिधीयते ॥

(द्र०—अभिसमय० ८ : २-६ का०)

(ग) अवधिः

बुद्धभूमावेव ज्ञानधर्मकायो भवति ।

३. सम्भोगकायः

सम्भोगकायस्य स्वरूपवर्णनम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया कृतम् ।

नथा हि—

द्वात्रिंशलक्षणाशीतिव्यञ्जनात्मा मुनेरयम् ।

साम्भोगिको मतः कायो महायानोपभोगतः ॥

(द्र०—अभिसमय० ८ : १२ का०)

(क) लक्षणम्

न्यान-काय-परिवार-धर्म-कालाख्यैः पञ्चभिर्विनियतैर्विशिष्टः कायः सम्भोग-

काय इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

महासम्भोगकायः कनिष्ठसम्भोगकायश्चेति भेदद्वयमभिधानदृष्ट्या कर्तुं

शक्यते ।

तत्र महासम्भोगकायः अकनिष्ठभौमिकः सम्भोगकाय इत्यनर्थान्तरम् ।

अथ कनिष्ठसम्भोगकायः अकनिष्ठभौमिको निर्माणकायश्चेत्यनर्थान्तरम् ।

(ग) अवधिः

अत्र सम्भोगकायो बुद्धभूमौ अकनिष्ठधनव्यूहक्षेत्रे एव केवलं भवति ।

४. निर्माणकायः

कायस्यास्य नैर्माणिकस्य स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे कारिकया एकया सम्यगुपवर्णितम् । तथा हि—

करोति येन चित्राणि हितानि जगतः समम् ।

आ भवात् सोऽनुपच्छिन्नः कायो नैर्माणिको मुनेः ॥

(६०-अभिसमय० ८ : ३३ का०)

(क) लक्षणम्

पञ्चभिर्विनियतैर्विरहितः पर्यन्तरूपकायो निर्माणकाय इति लक्षणम् ।

येन शाक्यमुनितथागतादिरूपेण आससार सर्वलोकघातुषु सत्त्वानां समीहितमर्थं समं करोति, असौ कायः प्रबन्धतया अनुपरतो नैर्माणिको बुद्धस्य भगवतः सर्वबालजनसाधारणश्चतुर्थोऽवसातव्यः ।

(ख) भेदः

निर्माणकायस्य त्रयो भेदा भवन्ति, यथा— उत्तमनिर्माणकायः, शैल्पिक-निर्माणकायः, नैर्माणिकनिर्माणकायश्चेति ।

बुद्धकारित्राणि

इमानि भगवतो विचित्राणि कारित्राणि अभिसमयालङ्कारे सप्तभिः कारिकाभिर्विस्तरणो निर्दिष्टानि ।

(६०-अभिसमय० ८ : ३४-४० का०)

(क) लक्षणम्

स्वसन्ततिस्थसर्वाकारज्ञताधिपत्येनोदयमासादिता शुक्ला गुणा एव बुद्धकारित्राणीति लक्षणम् ।

(ख) भेद

गतिप्रशमनकारित्रत आरभ्य निर्वाणनिवेशनपर्यन्त सप्तविंशतिः कर्मण्येवास्य सप्तविंशतिः प्रभेदा भवन्ति । यथोक्तमभिनमयालङ्कारे सप्तविंशतिः कारित्राणि—

तथा कर्मण्यनुच्छिन्नमस्यासंसारमिष्यते ।

गतीनां शमनं कर्म संग्रहे च चतुर्विधे ॥

निवेशनं ससंक्लेशे व्यवदानविबोधने ।
 सत्त्वानामर्थयाथात्म्ये षट्सु पारमितासु च ॥
 बुद्धमार्गे प्रकृत्यैव शून्यताया द्वयक्षये ।
 संकेतेऽनुपलम्भे च परिपाके च देहिनाम् ॥
 बोधिसत्त्वस्य मार्गेऽभिनिवेशस्य निवारणे ।
 बोधिप्राप्तौ जिनक्षेत्रविशुद्धौ निर्याति प्रति ॥
 अप्रमेये च सत्त्वार्थे बुद्धसेवादिके गुणे ।
 बोधेरङ्गेष्वनाशे च कर्मणा सत्यदर्शने ॥
 विपर्यसिप्रहाणे च तदवस्तुकतानये ।
 व्यवदाने ससम्भारे संस्कृतासंस्कृते प्रति ॥
 व्यतिभेदापरिजाने निर्वाणे च निवेशनम् ।
 धर्मकायस्य कर्मदं सप्तविंशतिधा मतम् ॥

(ग) अवधि

मार्गेऽप्रवेशादारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमस्यावधिर्भवति ।

(घ) वैशिष्ट्यम्

विनेयजनकर्मानुसारं भगवतः कायवाङ्मनःकारित्राणि आकाशवद्
 अत्युदाराणि, नदीधारावद् अविच्छिन्नानि, समुद्रतरङ्गवत् कालानतिक्रमण-
 लक्षणानि, चिन्तामणिकल्पवृक्षादिवद् अनाभोगरूपाणि भवन्ति ।

(ङ) अवधि

विनेयजनप्रतिभासभाक् सप्तविंशतिप्रकारं कर्म अविच्छिन्नतया आससार
 प्रवर्तते ।

॥ इति धर्मवायोपक्षकाच्चत्वारो धर्माः ॥

परिणामना

प्रज्ञापारमितोपलक्षकाणां सर्वाकारज्ञताद्यष्टानाम्, अष्टपदार्थोपलक्षकाणां च सप्ततैः पदार्थानां प्रकाशकमिदं सुभाषितं जगद्गुरोः मैत्रेयनाथस्य मुखान्ति-
सृतस्यागमस्य चतुर्दिक्षु प्रसाराय लोकस्य च सन्मार्गारोहणाय प्रभवेदिति परिणामना । आचार्यहरिभद्रवचनेन तु—

तथ्यातथ्यविभागयुक्तिविकलज्ञानोदयात्संवृतौ

संसारार्णवपङ्कमग्नमनसो जाताः सदा देहिनः ।

सर्वेऽमी जननीनिबन्धनकृताद् बीजान्मयासाच्छुभात्

सर्वाकारवरा भवन्तु नियतं कायत्रयप्रापिणः ॥

इति क्षम्

— ३५ —

परिशिष्टम्-२

भूमि-मार्ग-व्यवस्थापनम्

भूमि-मार्ग-व्यवस्थापनम्

अथात्र मुक्तिमार्गभूता भूमिविशेषेण व्यवस्थाप्यते । तत्र लक्षण-भेद-परिभाषा-स्वरूपाणि पृथक्-पृथक् निरूप्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

अभिसमय एव अखिलगुणानामाधारत्वेन भूमिरुच्यते । स एव च बोधिप्रापकत्वेन बोधौ गमकत्वेन वा मार्ग इति स्वभावतः अनयोर्नारित भेदः ।

(ख) भेदः

आश्रयभूतानां पुद्गलानां भेदेन भूमिरपि त्रिविधा भवति, यथा—श्रावकभूमिः, प्रत्येकबुद्धभूमिः, महायानभूमिश्च ।

मार्गोऽपि भवति त्रिविधः, यथा—श्रावकमुक्तिमार्गः, प्रत्येकबुद्धमुक्तिमार्गः, महायानमुक्तिमार्गश्च । स एव च स्वरूपभेदेन पञ्चधाऽपि विभज्यते, तथा हि—सम्भारमार्गः, प्रयोगमार्गः, दर्शनमार्गः, भावनामार्गः, अशैक्षमार्गश्च ।

(ग) परिभाषा

आश्रयत्वेन भूमिः, गमकत्वेन च मार्गः । यथा लोके तृण-गुल्म-लता-वृक्ष-वनादीनां आश्रयत्वेन भूमिर्गृह्यते, तथैवात्र मार्गप्रविष्टपुद्गलगुणानामाश्रयत्वेन भूमिरभिधीयते । यथैव च लोके गन्तव्यस्थलप्रापकत्वेन मार्गः वक्ष्यते, तथैव मोक्षप्रापकत्वेन बोधौ गमकत्वेन वा मार्ग उच्यते । मोक्षमार्गः, ज्ञः, अभिसमय, यानमित्येते पर्यायाः ।

(घ) स्वरूपम्

स्वरूपमत्र त्रिधा विभज्य पृथक् निर्दिश्यते, यथा—(१) श्रावकभूमिस्वरूपम्, (२) प्रत्येकबुद्धभूमिस्वरूपम् तथा (३) महायानभूमिस्वरूपमिति ।

(१) श्रावकभूमिस्वरूपम्

श्रावकभूमे, श्रावकमार्गस्य वा सम्यक्स्वरूपनिरूपणार्थं तस्या लक्षणम्, भेदः, परिभाषा, नामपर्यायाः, स्वरूपम्, अवधिष्वन्तः पृथक् प्रदर्शयन्ते ।

(क) लक्षणम्

सकलगुणाधारजातीयत्वे सति श्रावकाभिसमयत्वं श्रावकभूमेर्लक्षणम् ।

श्रावकभूमिं गमयितुं योग्यत्वे सति अभिसमयत्वं श्रावकमार्गस्य लक्षणम् ।

(ख) भेदः

(अ) श्रावकभूमिः अष्टधा पञ्चधा चेति द्विधा विभज्यते । तत्र प्रथमं तावदिमेऽष्टौ भेदाः, शुक्लव्युत्थानभूमिः, गोत्रभूमिः, अष्टमकभूमिः, दर्शनभूमिः, तनुभूमिः, वीतरागभूमिः, कृतविकल्पभूमिः, श्रावकभूमिश्च ।

(१) शुक्लव्युत्थानभूमिः—श्रावकस्य सम्भारमार्गं एव शुक्लव्युत्थानभूमिर्भवति, यतो हि सम्भारमार्गं एव श्रावकीयमुक्तिमार्गस्य नवीनतमः सर्वप्रथमश्च मार्गो भवति ।

(२) गोत्रभूमिः श्रावकगोत्रे नियतस्य श्रावकस्य प्रयोगमार्गो गोत्रभूमिरिति । यतो हि प्रयोगमार्गं हीनयानसंगृहीते गोत्रे अन्वयविचरितस्य पृथग्जनश्रावकस्य अभिममयो भवति ।

(३) अष्टमकभूमिः—स्रोत-आपन्नस्य आर्यश्रावकस्य अभिसमयः अष्टमकभूमिरिति । यतो हि चतुर्णां मार्गप्रतिपन्नानां चतुर्णां च फलप्रतिपन्नानामयः प्रथमोऽभिसमयो भवति । अर्हत्फलतः पूर्वमष्टम एव अष्टमक इति ।

(४) दर्शनभूमिः फलप्रतिपन्नस्य स्रोत-आपन्नस्याभिसमयो दर्शनभूमिरिति । यतो हि दर्शनहेयानां त्रयाणां संयोजनघमणिं सत्कायदृष्टि-क्लिष्टविचिकित्सा-शीलव्रतपरामर्शानां प्रहाणकारी अयमेकविधोऽभिसमयः ।

(५) तनुभूमिः - सकृदागामिनोऽभिसमयः तनुभूमिरिति । यतो हि प्रायशः भावनहेयानां पण्णां कामक्लेशानां (अविमात्रत्रिकस्य मध्यत्रिकस्य च) प्रहाणानुकूलः अयमेकविधोऽभिममयः ।

(६) वीतरागभूमिः—अनागामिनोऽभिसमयः वीतरागभूमिरिति । यतो हि अयं पञ्चानां अवरभागीयानां संयोजनानां प्रहाणकारी एकविधोऽभिसमयो भवति ।

(७) कृतविकल्पभूमि — श्रावकस्य अहंतोऽभिसमय कृतविकल्पभूमिरिति । यतो हि अयं पञ्चानाम् ऊर्ध्वभागीयानां वलेशानां प्रहाणकारी श्रावकस्याहंतोऽभिसमयः । अत एवाहंतं कृतकृत्यं कृतकरणीयं अवहृतभारोऽभिधीयते ।

(८) श्रावकभूमि अन्तिमाना त्रयाणां आर्यश्रावकाणामभिसमय श्रावकभूमिरिति । यतो हि आर्यो बोधिसत्त्व ज्ञात्वा इमा भूमिमतिक्रमते । आर्यो बोधिसत्त्वः श्रावकभूमिं प्रत्येकबुद्धभूमिं च ज्ञात्वा आद्यासु नवसु बोधिसत्त्वभूमिषु स्थित्वा च ता अतिक्रमते । अत एव यानसंख्या त्रिषु नियता भवति ।

(आ) श्रावकभूमे अपरेऽपि पञ्च भेदा भवन्तीति पूर्वमुक्तम् । तत्र तावदिमे पञ्च भेदाः—श्रावकसम्भारमार्गः, श्रावकप्रयोगमार्गः, श्रावकदर्शनमार्गः, श्रावकभावनामार्गः, श्रावकाशैक्षमार्गश्च ।

(ग) परिभाषा

श्रावकीयानामशेषगुणानामाधारत्वेन श्रावकभूमिं निरुच्यते, श्रावकबोधिप्रापकत्वेन श्रावकबोधौ गमकत्वेन वा श्रावकमार्ग इति ।

(घ) नामपर्यायाः

श्रावकमार्गः, श्रावकयानम्, श्रावकाभिसमयः, श्रावकज्ञानमित्यादयः पर्यायाः । श्रावकीयः शैक्षमार्गः, श्रावकीया प्रतिपत्तिरितीमौ पर्यायवाचिनौ ।

(ङ) स्वरूपम्

श्रावकसम्भारमार्गः श्रावकप्रयोगमार्गः इत्यादयः श्रावकभूमे पञ्च प्रभेदा पूर्वमुक्ताः, तेषामिदानीं विशेषेण स्वरूपनिरूपणं विधीयते ।

(१) श्रावकसम्भारमार्गः

श्रावकसम्भारमार्गनिरूपणे तस्य लक्षणं, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनं, विशिष्टधर्मश्चेति पञ्च सम्यक् प्रतिपाद्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणान् सम्यग् नियणान् समुत्पन्नः धर्माग्निमयजालीयप्रभेदः पृथग्जनश्रावकस्याभिसमयः श्रावकसम्भारमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेद

आश्रयभेदेन मृदुर्मध्योऽधिमात्रश्च त्रिविधो भवति श्रावकसम्भारमार्गः ।

तत्र आद्यावस्थायामुत्पन्नो मृदु, मध्यावस्थायामध्यः, अन्तिमावस्थायामधुना उत्पन्नः अधिमात्र उच्यते ।

(इ) पर्याया-

श्रावकसम्भारमार्गः, श्रावकमोक्षभागीयः, श्रावकधर्माभिसमय इत्येते पर्यायवाचिनः ।

(ई) निर्वचनम्

श्रावकबोधी गमयतीति श्रावकसम्भारमार्गः । श्रावकमोक्षं प्रापयतीति श्रावकमोक्षभागीयः । अथवा श्रावकमोक्षे हितत्वाद् श्रावकमोक्षभागीयः, आदिकर्मिकस्य श्रावकस्याभिसमयत्वात् श्रावकधर्माभिसमय इति निरुच्यते ।

(उ) विनिर्मुक्तम्.

अत्र प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्, बुद्धिप्रकारः, सम्भारमार्गप्राप्तिः, अवधिश्चेति चत्वारि वक्तव्यमापद्यन्ते ।

(य) प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्

श्रावकबोधिमविगन्तुमकृत्रिमश्चित्तोत्पाद एव 'श्रावकबोधिचित्तम्', तदेव बोधाय इति । पुद्गलनैरात्म्यज्ञानमेव प्रज्ञा, सा श्रुतमयी चिन्तमयीति द्विविधा । सम्भारमार्गस्य श्रावक उपर्युक्ताभ्यां प्रज्ञोपायाभ्यां समन्वितो भवति । सूत्रेऽप्युक्तम् — "श्रावकबोधी चित्तमुत्पादयतीति"

(प्रज्ञापारमिताशास्त्रेषु — बह्वत्र)

स्वानन्त्रिकमाध्यमिकाः तदन्ये च वैभाषिक-सौत्रान्तिक-विज्ञानवादिनो योद्धा सम्भारमार्गीये श्रावके पुद्गलनैरात्म्यज्ञानस्य व्याप्तिं मन्वते । अर्थात् यदि पुद्गलः, सम्भारमार्गीयोज्झि, तदा तस्मिन् अवश्यमेव पुद्गलनैरात्म्यज्ञानेन भवितव्यम् । यतो हि तेषां मते एवविधा सम्भारमार्गीया पुद्गला भवन्ति, येषु सूक्ष्मज्ञान (ग्राह्य-ग्राहकशून्यताज्ञान) सत्ताशून्यताज्ञान च भवतः ।

प्रान्तिकमाध्यमिकमते एवविधा अपि सम्भारमार्गीयाः श्रावका भवन्ति, तेषु नैरात्म्यज्ञानं न भवति । एतेषां मते ईदृशा अपि सम्भारमार्गीयाः श्रावका

भवन्ति, येषु सत्ताशून्यताज्ञान न भवति । प्रासङ्गिकमते शून्यताद्वयज्ञान नाङ्गीक्रियते, यतो हि ते बाह्यास्तित्व स्वीकुर्वन्ति ।

श्रावकचित्तोत्पादो वास्तविकः (लाक्षणिक) चित्तोत्पादो न भवति, यतो हि चित्तोत्पादस्य महायानचित्तोत्पादेन सह व्याप्तिर्भवति ।

एवविधा सम्भारमार्गीयाः श्रावका भवन्ति, येषु पुद्गलनैरात्म्यालम्बना भावनामयी प्रज्ञा भवति, एवविधा अपि भवन्ति, येषु पुद्गलनैरात्म्यालम्बनो मौलः ममाधिः भवति । पुद्गलनैरात्म्यज्ञानिनः सम्भारमार्गीया श्रावका रूपवान् तुमपि आश्रयन्ते ।

(र) बुद्धिप्रकारः.

श्रावकसम्भारमार्गभूताया बुद्धेः प्रकारा अनेके भवन्ति, यथा—श्रावकसम्भारमार्गीय प्रमाण, श्रावकसम्भारमार्गीयमधिगत ज्ञान (गृहीतग्राहि ज्ञान), श्रावकसम्भारमार्गीय विपर्यासज्ञानमिति ।

(ल) सम्भारमार्गप्राप्ति

स्वसन्ताने लाक्षणिकनिर्याणस्य (वैराग्यस्य) उत्पादानन्तरं यदा प्रधानतः स्वमुक्तये श्रावकबोधिमभिकाक्षमाणाया अकृत्रिमाया बुद्धेस्तत्पादो भवति, तदा श्रावकसम्भारमार्गे प्रविष्टो भवति जनः, अथवा श्रावकसम्भारमार्गस्य तदाप्राप्तिर्भवतीति ।

(व) अवधि (सीमा)

श्रावकसम्भारमार्गे प्रवेशादारभ्य श्रावकप्रयोगमार्गप्राप्तिं यावत् श्रावकसम्भारमार्गस्यावधिर्भवतीति ज्ञातव्यम् ।

(२) श्रावकप्रयोगमार्गः

श्रावकप्रयोगमार्गस्य निरूपणमत्र तस्य लक्षण-भेद-पर्याय-निवचन-विधिपद्धतीभिधाना पञ्चपदार्थानां प्रतिपादनेन सम्यग् विधीयते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणान् श्रावकसम्भारमार्गादुत्पन्नम् अर्वाभिनमनजानी त-प्रभेद श्रावकसान्त्वानिक ज्ञान श्रावकप्रयोगमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

श्रावकप्रयोगमार्गः स्वरूपतः चतुर्विधो भवति, यथा—ऊष्मा प्रयोगमार्गः, सूर्वा प्रयोगमार्गः, क्षान्तिः प्रयोगमार्गः, अग्रवर्म प्रयोगमार्गश्च ।

एतेषु चतुर्षु मार्गेषु एकैको द्विविधो भवति, यथा—समाहितावस्थिकः पृष्ठलव्वावस्थिकश्च ।

(इ) पर्यायाः

श्रावकप्रयोगमार्गः, श्रावकनिर्वेधभागीयः, श्रावकनिर्वेधाङ्गम्, श्रावकार्थ-भिसमय इत्येते पर्याया भवन्ति ।

श्रावकसम्भारमार्गः श्रावकप्रयोगमार्गश्च इमौ द्वौ 'श्रावकाधिमुक्तिचर्या-भूमि' उच्येते ।

(ई) निर्वचनम्

श्रावकीये आर्यमार्गे योजयतीति 'श्रावकप्रयोगमार्गः' । पुद्गलसान्ता-निकान् समुदाचरितदर्शनहेयक्लेशान् वेधयतीति निर्वेधः, तद्भागित्वात् तद्धितत्वाद् वा 'श्रावकनिर्वेधभागीयः' । तथैव समुदाचरितदर्शनहेयक्लेशनिर्वेधपूर्वकः श्रावकीय-मोक्षप्राप्तेरङ्गभूतो भवतीति 'श्रावकनिर्वेधाङ्गम्' । अनात्मतत्त्वस्य अर्थसामान्येन अवबोधकत्वे सति अभिसमयत्वात् 'अर्थाभिसमयः' इति निर्वचनम् ।

(उ) विशिष्टधर्म

अत्र विशिष्टधर्मनिरूपणावसरे हेयप्रहाणवैशिष्ट्यम्, बुद्धिप्रकारः, श्रावकीय-प्रयोगमार्गप्राप्तिः, अवधिश्चेति चत्वारि वक्तव्यानि । तानीह क्रमशः पृथग् उच्यन्ते ।

(य) हेयप्रहाणवैशिष्ट्यम्

प्रयोगमार्गोऽयं श्रावकस्य समुदाचरितान् दर्शनहेयक्लेशान् प्रहातुं समर्था भवति, यतो हि प्रयोगमार्गप्राप्ती सत्या तत्सन्ततौ तेषां क्लेशानां प्रहायकः साक्षात्प्रतिपक्ष उत्पन्नो भवति । श्रावकस्य सम्भारमार्गविस्थायां तथात्रिव्यः प्रतिपक्षो न उत्पद्यते । श्रावकप्रयोगमार्गे प्रायः पुद्गलनैरात्म्या-चम्बना विदर्शना (विपश्यना), नैरात्म्यस्य भावनामयोऽनुभवश्च प्राप्येते । 'प्रायः' इतिकथनस्येदं प्रयोजनं यत् प्रासङ्गिकमाव्ययिकमते प्रयोगमार्गीये श्रावके पुद्गलनैरात्म्याचम्बनस्य भावनामयानुभवस्य व्याप्तिर्नास्ति, यतो हि तेषां मते

एवविधा अपि प्रयोगमार्गीयाः श्रावका भवन्ति, येषु पुद्गलनैरात्म्यज्ञान न भवति । अस्येद कारण यत् प्रासंगिकमते पुद्गलनैरात्म्यज्ञाने सत्ताशून्यता-ज्ञानस्य व्याप्तिर्भवति । अर्थात् पुद्गलनैरात्म्यज्ञान सत्ताशून्यताज्ञान च पृथग्भूत नास्ति ।

(र) बुद्धिप्रकारः

श्रावकप्रयोगमार्गीयाया बुद्धेः अनेके प्रकारा भवन्ति, यथा—प्रयोग-मार्गीय प्रमाणम्, प्रयोगमार्गीयमधिगत ज्ञानम् (गृहीतग्राहि ज्ञान), प्रयोगमार्गीय विपर्ययज्ञानमिति ।

(ल) प्रयोगमार्गप्राप्तिः

श्रावकसम्भारमार्गसमाप्त्यनन्तर यदा श्रावक पुद्गलनैरात्म्यालम्बना विदर्शनां प्राप्नोति, तदा तस्य श्रावकप्रयोगमार्गे साक्षादवक्रान्तिर्भवति । अथवा श्रावकप्रयोगमार्गस्य प्राप्तिर्भवतीति ।

(व) अवधिः

श्रावकसम्भारमार्गमारभ्य श्रावकीयदर्शनमार्गप्राप्तिं यावत् श्रावकप्रयोग-मार्गस्य सीमा भवतीति ।

(३) श्रावकदर्शनमार्गः

श्रावकीयदर्शनमार्गस्य सम्यङ् निरूपणार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः, ज्ञान-क्षान्तीना स्वरूपम्, पर्यायाः, निर्वचनम्, व्यवस्थापनसम्बन्धिनो विचाराश्चेति षण्णा प्रतिपादनमावश्यकं भवतीति निरुच्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानभूतस्य श्रावकप्रयोगमार्गस्य समाप्तेरनन्तर सत्याभिममयजातीय-प्रभेदम् आर्यश्रावकीयं ज्ञानं श्रावकदर्शनमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

श्रावकदर्शनमार्गस्य द्वौ भेदौ भवतः, यथा—समाहित. श्रावकदर्शनमार्गः, तत्पृष्ठलब्धः श्रावकदर्शनमार्गश्च ।

तत्र समाहितस्य श्रावकदर्शनमार्गस्यापि द्वौ भेदौ, यथा—अष्टौ आनन्तर्य-
क्षान्तिक्षणा, अष्टौ विमुक्तिज्ञानक्षणाश्च ।

(३) ज्ञान-क्षान्तीना स्वरूपम्

पूर्वमुक्तं यत् समाहितं तत्पृष्ठनव्यश्चेति द्विविधो भवति श्रावक-
दर्शनमार्गः । तत्र समाहिते दर्शनमार्गे षोडश क्षणा भवन्ति, यथा—अष्टौ क्षान्ति-
क्षणा आनन्तर्यमार्गः, अष्टौ ज्ञानक्षणा विमुक्तिमार्गः इति । तत्पृष्ठनव्यश्रावकदर्शन-
मार्गस्य समाहितदर्शनमार्गवत् षोडश क्षान्ति-ज्ञानक्षणा भवन्ति ।

(क) तत्र प्रथमं समाहितदर्शनमार्गस्य षोडश क्षान्तिज्ञानानां प्रतिपादनं
विधीयते—

(१) दुःखे धर्मक्षान्तिः

दुःखमत्यस्य साक्षात्कारेण कामभूमिसंगृहीतानां दुःखदर्शनहेयानां
क्लेशानां साक्षात् प्रतिपक्षभूत आनन्तर्यमार्गः 'दुःखे धर्मक्षान्ति'-रिति ।

(२) दुःखे धर्मज्ञानम्

दुःखमत्यस्य साक्षात्कारेण कामभूमिसंगृहीतानां सम्पूर्णानां दुःखदर्शन-
हेयानां क्लेशानां प्रहाणस्य आधारभूतो विमुक्तिमार्गः 'दुःखे धर्मज्ञान'-मिति ।

(३) दुःखेऽन्वयक्षान्तिः

दुःखमत्यस्य साक्षात्कारेण ऊर्ध्वधात्वो रूप-अरूपभूम्योः संगृहीतानां
दुःखदर्शनहेयानां क्लेशानां साक्षात्प्रतिपक्षभूत आनन्तर्यमार्गः 'दुःखेऽन्वयक्षान्ति'-
रिति ।

(४) दुःखेऽन्वयज्ञानम्

दुःखमत्यस्य साक्षात्कारेण ऊर्ध्वधात्वो रूप-अरूपभूम्योः संगृहीतानां
दुःखदर्शनहेयानां क्लेशानां प्रहाणस्य आधारभूतो विमुक्तिमार्गः 'दुःखेऽन्वयज्ञान'-
मिति ।

यथा दुःखमत्यस्य चत्वारि क्षान्तिज्ञानानि भवन्ति, एवमेव प्रथमतः
चत्वारि क्षान्तिज्ञानानि भवन्ति । यथा—

(१) समुदयमत्ये धर्मक्षान्तिः,

(२) समुदयमत्ये धर्मज्ञानम्,

- (७) समुदयसत्ये अन्वयक्षान्तिः,
 (८) समुदयसत्येऽन्वयज्ञानमिति ,
 (९) निरोधसत्ये धर्मक्षान्तिः,
 (१०) निरोधसत्ये धर्मज्ञानम्,
 (११) निरोधसत्ये अन्वयक्षान्ति ,
 (१२) निरोधसत्येऽन्वयज्ञानमिति ।
 (१३) मार्गसत्ये धर्मक्षान्तिः,
 (१४) मार्गसत्ये धर्मज्ञानम्,
 (१५) मार्गसत्ये अन्वयक्षान्तिः,
 (१६) मार्गसत्ये अन्वयज्ञानमिति जातव्यानि ।

इमाः क्षान्तयः, इमानि ज्ञानानि च ब्रह्मण तेषां तेषां सत्त्वानां तेषां तेषां सत्यानां साक्षात्कारेण तत्तद्भातुं भूमिषु सगृहीतानां सत्यदर्शनहेतुवर्तमानां प्रहायका साक्षात्प्रतिपक्षभूता आनन्तर्यमार्गाः, तत्प्रहाणाधारभूता विमुक्ति-मार्गाश्च भवन्ति ।

(ख) तत्पृष्ठलब्ध श्रावकदर्शनमार्गः

अस्यामवस्थायामपि समाहितदर्शनमार्गीयेभ्य षोडशभ्यः क्षान्तिज्ञानेभ्यः समुत्थितानि षोडश क्षान्तिज्ञानानि भवन्ति ।

(ई) पर्याया

श्रावकदर्शनमार्गः, श्रावकसत्याभिसमयः, श्रावकीयः निर्मलः धर्मचक्षुः, श्रावकीयः प्राथमक्षणिको लोकोत्तरः मार्गः इत्येते पर्याया भवन्ति ।

(उ) निर्वचनम्

पुद्गलनैरात्म्यस्य सर्वप्रथमः साक्षात्कारजनितमार्गत्वात् 'श्रावकदर्शनमार्गः' । एवमेव सर्वप्रथमः सत्यसाक्षात्कारजनिताभिसमयत्वात् 'श्रावकसत्याभिसमयः' । यमेषु अरजस्वनिर्मलज्ञानरूपेण मार्गभूतत्वात् श्रावकीयः निर्मलः धर्मचक्षुः । श्रावकस्य प्राथमक्षणिकार्यमार्गत्वात् 'श्रावकीयः प्राथमक्षणिको लोकोत्तरः मार्गः' इति ।

(उ) व्यवस्थापनसम्बन्धिनो विचारा

अस्यां विचारणायां चत्वारि वस्तूनि जानव्यानि भवन्ति, यानि षोडश-

क्षान्तिज्ञानाना उत्पत्तिविषयको विचारः, श्रावकदर्शनमार्गात् श्रावकीयभावना-
मार्गे साक्षादवक्रान्तिनियमः, अवक्रान्तिसीमा, अवधिशचेति ।

(य) षोडशक्षान्तिज्ञानामुत्पत्तिविषयको विचारः

तीक्ष्णेन्द्रियस्य श्रावकस्य सन्तती दर्शनमार्गीया अष्टौ क्षान्तयो युगपदुत्पद्यन्ते ।
तदनन्तरं तत्सन्ताने दर्शनमार्गीयाणि अष्टौ ज्ञानान्यपि युगपद् उत्पन्नानि भवन्ति ।
यतो हि तस्य सन्तती दर्शनमार्गीया अष्टौ क्षान्तयः, अष्टौ ज्ञानानि चाविनाभूतानि
भवन्ति ।

युगपत्प्रहेयप्रतिपक्षस्य स्रोत-आपत्तिमार्गप्रतिपन्नस्य सन्ताने यः श्रावकदर्शन-
मार्गीय आनन्तर्यमार्गः, स एव दर्शनमार्गीया अष्टौ क्षान्तयो भवन्ति । युगपत्प्रहेय-
प्रतिपक्षस्य स्रोत-आपन्नफलप्रतिपन्नस्य सन्ताने यः श्रावकदर्शनमार्गीयो
विमुक्तिमार्गः, स एव श्रावकदर्शनमार्गीयाणि अष्टौ ज्ञानानि भवन्ति ।

मृद्विन्द्रियस्य श्रावकस्य सन्ताने दर्शनमार्गीयाणां क्षान्तिज्ञानानां षोडश-
धना क्रमेणोत्पद्यन्ते । सर्वप्रथमं तत्सन्तती 'दुःखे धर्मक्षान्तिः'-रुत्पद्यते ।
तदनन्तरं ता साक्षादुपादाय 'दुःखे धर्मज्ञान'-मुत्पन्नं भवति । एवमेव दुःखे
धर्मज्ञानमुपादाय 'दुःखेऽन्वयक्षान्तिः' ता चोपादाय तदनन्तरं 'दुःखेऽन्वयज्ञान'-
मुत्पद्यन् इति । अनेनैव विधिना अवशिष्टानां द्वादशक्षान्तिज्ञानानामुत्पादोऽवसा-
नव्यः । अर्थात् पूर्वं पूर्वमुपादाय पश्चिमस्य पश्चिमस्योत्पादो भवतीति ज्ञेयम् ।

(२) श्रावकदर्शनमार्गान् श्रावकीयभावनामार्गे साक्षादवक्रान्तिनियमः

पृष्ठलब्धदर्शनमार्गस्य षोडशमु क्षान्तिज्ञानक्षणेपु अन्तिमक्षणिकज्ञानस्य
समाप्तिरेव श्रावकदर्शनमार्गस्य समाप्तिरिति । अत एव श्रावकदर्शनमार्गीया-
न्तिमपृष्ठलब्धज्ञानात् श्रावकभावनामार्गीयानन्तर्यमार्गे साक्षादवक्रान्तिर्भवतीति
नियमः ।

(न) अवक्रान्तिसीमा

श्रावकदर्शनमार्गीयपृष्ठलब्धज्ञानपरिममात्री भावनाहेयवर्तमाना प्रहाणाय
तदा तैरान्तर्यामिण्येव समाहितो भवति श्रावकः, तदा दर्शनमार्गाद् भावनामार्गे
तस्य साक्षाद् अवक्रान्तिर्भवति ।

(व) अवधिः

श्रावकप्रयोगमार्गस्य समाप्तिमारभ्य यावत् श्रावकीयभावनामार्गस्य प्राप्तिर्न भवति, तावत् श्रावकदर्शनमार्गस्य सीमा भवतीति ज्ञातव्यम् ।

(४) श्रावकभावनामार्गः

अत्र श्रावकभावनामार्गस्य निरूपणावसरे तस्य लक्षणम्, भेद, स्वरूपम्, पर्याया, निर्वचनम्, अवधिश्चेति षट् प्रतिपाद्यानि भवन्ति । तान्यत्र क्रमशः पृथक्-पृथङ् निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् श्रावकीयदर्शनमार्गदिनन्तरमुत्पद्यमान सत् अन्वभिसमयजातीयप्रभेदं आर्यश्रावकीयं ज्ञानं श्रावकभावनामार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेद

द्विविधो भवति भावनामार्गः, समाहित-श्रावकभावनामार्गः, तत्पृष्ठलब्ध-श्रावकभावनामार्गश्च ।

अनयोश्च प्रथमं समाहितभावनामार्गो नवविधो भवति । मृदु-मध्य-अधिमात्रभेदेन प्रथमं स त्रिविधो भवति, पुनश्च एतेषु त्रिषु एकैको मृदु-मध्याधिमात्र-भेदेन त्रिविधः । एवं नवविधो भवति । यथा— मृदु-मृदुः, मृदु-मध्यः, मृदु-अधिमात्रः, मध्य-मृदुः, मध्य-मध्यः, मध्याधिमात्रः, अधिमात्र-मृदुः, अधिमात्रमध्यः, अधिमात्राधिमात्रश्चेति ।

(इ) स्वरूपम्

स्वभागीयानां भावनाहेयानां क्लेशानां साक्षात्प्रतिपक्षभूतो यः, स श्रावकभावनामार्गीयः आनन्तर्यमार्गः । यश्च स्वोपादानकारणेन आनन्तर्यमार्गेण प्रहीणानां भावनाहेयक्लेशानां प्रहाणस्याधारभूतः, स भावनामार्गीयो विमुक्तिमार्गः । इमौ च आनन्तर्यविमुक्तिमार्गौ समाहितस्य भावनामार्गस्यैव भेदाविति । इमौ परस्परविरुद्धौ न भवतः । समाहितज्ञानं पृष्ठलब्धज्ञानं च परस्परविरुद्धे भवतः ।

(ई) पर्याया

श्रावकभावनामार्गः, श्रावकीयोऽन्वभिसमय इति पर्यायवाचिनो ।

(३) निर्वचनम्

नैरात्म्यस्य साक्षात्कारानन्तर स्वसन्ताने पुन पुनस्तद् (नैरात्म्यं) भावयतीति 'श्रावकभावनामार्गः' । श्रावकीयदर्शनमार्गान्तर नैरात्म्यस्य पुन साक्षात्कारिज्ञानत्वात् 'श्रावकीयोऽन्वभिसमयः' इति ।

(४) अवधिः

श्रावकदर्शनमार्गस्य समाप्तेरनन्तर यावत् श्रावकीयोऽशैक्षमार्गः प्राप्तो न भवति, तावत् श्रावकभावनामार्गस्य सीमा भवति ।

श्रावकदर्शनमार्गापेक्षया श्रावकीयो भावनामार्गः सशक्तो भवति, यतो हि दर्शनमार्गः सहज क्लेशावरण साक्षात् प्रहानुं न समर्थः । अर्थात् सहजक्लेशानां प्रहाणे दर्शनमार्गोऽसमर्थो भवति, प्राथमक्षणिकेन भावनामार्गेण तु सहजानि क्लेशावरणानि साक्षात् प्रहातुं शक्यन्त इति ।

(५) श्रावक-अशैक्षमार्गः

अम्याशैक्षमार्गस्य सम्यक् प्रतिपादने तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्याया, निर्वचनम्, अवधि विशिष्टवर्मश्चेति पट् निर्देष्टव्यानि क्रमशः पृथङ् निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

म्वोपादानकारणान् श्रावकीयभावनामार्गादुत्पद्यमान क्षीणक्लेशावरणस्य श्रावकस्य ज्ञानम् अशैक्षमार्गः इति लक्षणम् ।

अशैक्षमार्गः, श्रावकीयमर्हज्ज्ञानमिति पर्यायवाचिनी ।

(आ) भेदः

अशैक्षमार्गोऽयं द्विविधो भवति, यथा—युगपत्प्रहीणक्लेशावरणस्य श्रावकार्हतो ज्ञानम्, क्रमशः प्रहीणक्लेशावरणस्य श्रावकार्हतो ज्ञानं च ।

अथवा

क्लेशांशमात्राद् विमुक्तस्य श्रावकार्हतो ज्ञानम्, उभयाणविमुक्तस्य श्रावकार्हतो ज्ञानं च ।

अथवा

इन्द्रियभेदेन तीक्ष्णेन्द्रियस्य श्रावकार्हतो ज्ञानम्, मृद्विन्द्रियस्य श्रावकार्हतो ज्ञानं च ।

एतेषा सर्वेषा भेदाना सग्रह. श्रावकार्हत्सान्तानिके क्षयज्ञाने अनुत्पादज्ञाने च कर्तुं शक्यते ।

(इ) पर्याया-

श्रावकाशैक्षमार्गः, श्रावकीय पर्यन्तज्ञानम्, श्रावकार्हज्ज्ञानम्, श्रावक-सान्तानिक क्षयानुत्पादज्ञानं चेति पर्यायाः ।

अहंन् अशैक्षश्च पर्यायवाचिनौ । अभिधर्मकोशेऽप्युक्तम्—

तत्क्षयाप्त्या क्षयज्ञानमशैक्षोऽहंन्सौ तदा ।

(अभि० को० ६ * ४५)

(ई) निर्वचनम्

श्रावकीयशिक्षाया ज्ञाने च पारङ्गतत्वात् 'श्रावकाशैक्षमार्गः' । श्रावक-मार्गस्यान्तिमा कोटि प्राप्तत्वात् 'श्रावकीय पर्यन्तज्ञानम्' । सवासनक्लेशावरणाना समूलसमुच्छेदकस्य श्रावकस्य ज्ञानत्वात् 'श्रावकार्हज्ज्ञानम्' । "दुःख परिज्ञातम्, समुदयः प्रहीणः, निरोधः साक्षात्कृत, मार्गो भावितः"—एवविध-सूत्रोक्तश्रावकपर्यन्ताभिसमयत्वात् 'श्रावकार्हक्षयज्ञानम्' ।

"दुःख परिज्ञेय, किन्तु नास्ति किमपि परिज्ञेयम्, समुदय प्रहेय, किन्तु नास्ति किमपि प्रहेयम्; निरोधः साक्षात्करणीय, किन्तु नास्ति किमपि साक्षात्करणीयम्, मार्गो भावनीयः, किन्तु नास्ति किमपि भावनीयम्"—एवविध-सूत्रोक्तज्ञानस्वरूपाभिसमयत्वात् 'श्रावकीयमनुत्पादज्ञानं' चेति ।

(उ) अवधिः

श्रावकभावनामार्गसमाप्तिमारभ्य यावद् अन्यविधमार्गस्य प्राप्तिनं भवति, तावद् अशैक्षमार्गस्य सीमा भवति ।

(ऊ) विशिष्टधर्म

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमते एवविधस्य श्रावकीयज्ञानस्यास्तित्व म्वीक्रियते, येन ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राही विकल्प मत्यता (मत्ता)-ग्राहश्च परिहीयेते । माहा-यानीयसम्भारमार्गविस्थाया तु ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरगून्यताया अमत्तायाश्च ज्ञानं भवति । यदि कश्चित् पुद्गलः स्व (महायान)-मार्गात् परावृत्य श्रावकमार्गं प्रविशति, तदा श्रावकीये सम्भारमार्गं प्रयोगमार्गेऽपि तयो असत्तानून्यतयो

तस्मिन् (श्रावके) भावनामयोऽनुभवः प्राप्तो भवति । श्रावकीयदर्शनमार्गविस्थार्या अमताशून्यताविषयक साक्षात्कारि ज्ञान भवति । श्रावकीयभावनामार्गविस्थाया कृतसाम्नात्कारयोः अमताशून्यतयो नैरन्तर्येण भावना क्रियते, तद्वलेन श्रावकीया-
हृदवस्थया ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणो विकल्पस्य सत्ताग्राहस्य च प्रहाण
भवतीति मध्यमकावतारव्याख्याया सत्यद्वयव्याख्याया च समुल्लिखित वर्तते ।

प्रामाङ्गिकमाध्यमिकमते श्रावकार्हतृपुद्गले सवासनस्य सत्ताग्राहस्य प्रहाण
व्याप्त भवति । ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणो विकल्पस्य प्रहाण व्याप्त न भवति,
यतो हि तेषां मते ग्राह्यग्राहकयो द्वैतरूपेणास्तित्व स्वीक्रियते । वस्तुतः-
प्रासंगिकमाध्यमिकमते बाह्यार्थस्य अस्तित्वमङ्गोक्रियते ।

श्रावकीयार्हतृपदप्राप्तौ कियान् समयोऽपेक्षितो भवति ?

नास्ति कश्चन दृढो निश्चयः । तीक्ष्णेन्द्रियः श्रावकः शैघ्र्येणापि जन्मत्रयान्ते
श्रावकवोधि लब्धुं शक्नोति । मृद्विन्द्रियस्य मध्येन्द्रियस्य वा विषये नास्ति
कालनैयत्यमिति ज्ञेयम् । अभिधर्मकोशेऽपि वसुवन्वुराचार्य उपयुक्तं मतं प्रमाणी-
करोति । तथा हि—

“क्षिप्रं मोक्षस्त्रिभिर्भवे.” ।

(द्र०—अभि० कौश ६ २४ का०) ।

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकदृष्ट्या श्रावकीयसोपधिनिरूपधिशेषनिर्वाणयोः
प्राप्तिक्रमो नास्ति नियतः । प्रथमं सोपधिशेष निर्वाणं प्राप्य तदनन्तरं निरूपधि-
शेषनिर्वाणं प्राप्यते । तेषां मते एवविधोऽपि अहंन् श्रावक उपलभ्यते, यः सोपधि-
शेषनिर्वाणमप्राप्यैव निरूपधिशेषनिर्वाणं प्राप्नोति ।

प्रामाङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्या अनेग्रोः (सोपधि-निरूपधिनिर्वाणयोः) क्रमः
मुनियतो वर्तते । यदि कश्चन पुद्गलः सोपधिशेषनिर्वाणप्राप्तो भवति, तदा
अग्न्यतेन निरूपधिशेषनिर्वाणप्राप्तेनैव भवितव्यम् । यतो हि प्रथमं निरूपधिशेष-
निर्वाणं प्राप्यैव तदनन्तरं सोपधिशेषनिर्वाणं प्राप्यते । यतो हि श्रावकार्हतो निर्वा-
णावस्थाया नास्ति सत्तावभासः, तद्वृत्तताया पृष्ठलब्धावस्थायामेव सत्तावभासो
भवति ।

क धातुमाश्रित्य श्रावकः अर्हत्पदं प्राप्नोति ?

त्रिषु धातुषु कमप्याश्रित्य अर्हत्त्वं प्राप्तुं शक्यते । यथोक्तमभिघर्मकोशेऽन्या-
चार्येण वसुबन्धुना—

“अन्त्यस्य त्रिषु”

(अभि० कोश ६ ५५ का०)

(च) श्रावकभूमेरवधि.

श्रावकसम्भारमार्गमारभ्य बुद्धभूमे. प्राप्तिं यावदस्याः सीमा भवति ।

(२) प्रत्येकबुद्धभूमिस्वरूपम्

अस्या भूमेः स्वरूप लक्षण-भेद-परिभाषा-पर्याय-स्वरूप-अवध्याख्यैः
षड्भिः पदार्थै यथायथ निरूप्यते ।

(क) लक्षणम्

सम्पूर्णगुणाश्रयजातीयः प्रत्येकबुद्धाभिसमय एव प्रत्येकबुद्धभूमिरिति
लक्षणम् । प्रत्येकबुद्धबोधिं प्रापयति गमयतीति वा कृत्वा प्रत्येकबुद्धाभिसमय एव
च प्रत्येकबुद्धमोक्षमार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

प्रत्येकबुद्धभूमेः पञ्च भेदा भवन्ति, तद्यथा—प्रत्येकबुद्धस्य सम्भारमार्गः,
प्रयोगमार्गः, दर्शनमार्गः, भावनामार्गः, अशैक्षमार्गश्चेति ।

(ग) परिभाषा

प्रत्येकबुद्धस्य अशेषगुणानामाधारभूतत्वेन ‘प्रत्येकबुद्धभूमि’ रिति । प्रत्येक-
बुद्धबोधेः प्रापकत्वेन गमकत्वेन वा ‘प्रत्येकबुद्धमार्ग’ इत्यभिधीयते ।

(घ) पर्यायाः

प्रत्येकबुद्धभूमिः, प्रत्येकबुद्धमार्गः, प्रत्येकबुद्धयानम्, प्रत्येकबुद्धज्ञानमित्येते
पर्यायवाचिनः । प्रत्येकबुद्धशैक्षमार्गः, प्रत्येकबुद्धप्रतिपत्तिश्चेति पर्यायवाचिनौ ।

(ङ) स्वरूपम्

अस्या. प्रत्येकबुद्धभूमेः स्वरूपनिरूपणार्थं तस्या पदानामपि भेदानां
स्वरूपनिरूपणमावश्यकं भवति । अतोऽत्र प्रत्येकबुद्धस्य सम्भारमार्गस्वरूपम्, प्रयोग-

मार्गस्वरूपम्, दर्शनमार्गस्वरूपम्, भावनामार्गस्वरूपम्, अशैक्षमार्गस्वरूपं पृथक्-
पृथक् सम्प्रगभिधीयते ।

(१) प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गस्य सम्प्रक् प्रतिपादनार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः,
पर्याया, निर्वचनम्, विशिष्टधर्मश्चेति पञ्च निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानभूताद् विशुद्धनिर्याणात् समुत्पन्न-वर्माभिममयजातीयप्रभेदः
प्रत्येकबुद्धाभिममय एव प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

मृदु-मध्याधिमात्रभेदेन त्रिविधो भवति सम्भारमार्गः । तत्र
आद्यावस्यायामुत्तमो मृदु, मध्यावस्याया मध्यः, अन्तिमावस्थाया च समुत्पन्न-
अधिमात्र इत्युच्यते ।

(इ) पर्याया

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः, प्रत्येकबुद्धमोक्षभागीयः, प्रत्येकबुद्धधर्माभिममय
इति पर्यायवाचिनः ।

(ई) निर्वचनम्

प्रत्येकबुद्धबोधेः प्राप्तौ सम्भारभूतत्वात् 'प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः' । प्रत्येक-
बुद्धमोक्षस्य प्राप्तेरशभूतत्वात् 'प्रत्येकबुद्धमोक्षभागीयः' । आदिकर्मिकस्य प्रत्येक-
बुद्धस्याभिममयत्वात् 'प्रत्येकबुद्धधर्माभिममय इति ।

(उ) विशिष्टधर्मः

अत्र प्रज्ञोपायवेजिष्ठम्, बुद्धिप्रकारः, सम्भारमार्गप्राप्तिः, अवधिष्ण्वेति
चतुर्भिः विशिष्टधर्मं प्रतिपाद्यते ।

(य) प्रज्ञोपायवेजिष्ठम्

प्रत्येकबुद्धबोधमेव प्रधानलक्ष्यत्वेन ग्राहिकायां बुद्धौ 'प्रत्येकबुद्ध-
विज्ञाताद' इति नामधेयमागोप्य प्रत्येकबुद्धचित्तोत्पाद एवोपाय इत्युच्यते ।
अन्यत्र ननु उक्तम् - "प्रत्येकबुद्धोर्वा चित्तमुत्पादयति"

(३०-प्रज्ञापारमिताशास्त्रेषु-बहुत्र) ।

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकदृष्ट्या प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गो मुख्यतया ग्राह्यग्राहक-
द्वयशून्यताज्ञानात्मिकया श्रुतमय्या प्रज्ञया युक्तो भवति ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकमते यद्यपि उपायस्तु उपर्युक्तविध एव, किन्तु
प्रज्ञायामस्ति किञ्चिद् वैशिष्ट्यम् । तेषां मते प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गो नैरात्म्यज्ञाना-
त्मिकया प्रज्ञया युक्तो भवति, किन्तु प्रज्ञाया अस्याः सर्वत्र व्याप्तिर्नास्ति ।
यतो हि एवविधा अपि सम्भारमार्गीयाः प्रयोगमार्गीयाश्च प्रत्येकबुद्धा भवन्ति,
येषु नैरात्म्यज्ञानं न भवति ।

प्रत्येकबुद्धसन्ताने लाक्षणिकश्चित्तोत्पादो न जायते, यतो हि महायान-
चित्तोत्पाद एव लाक्षणिको भवतीति ।

(२) बुद्धिप्रकारः

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गीयः प्रत्यक्षप्रमाणम्, प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गीयम्
अनुमानप्रमाणम्, प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गीयम् अधिगतज्ञानम् (ग्रहीतग्राहि ज्ञानम्),
प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गीय विपर्यासज्ञानमित्येते अस्याम् अवस्थायां बुद्धेर्येदा भवन्ति ।

(ल) सम्भारमार्गप्राप्तिः

पौद्गलिकमन्ताने यदा लाक्षणिकनिर्याणान् स्वार्थमात्रमभिलक्ष्य प्रत्येक-
बुद्धबोधिमधिगन्तुम् अकृत्रिमाया बुद्धेर्येदा भवति, तदा प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गो
उत्पन्न इति ज्ञातव्यम् ।

पौद्गलसन्ताने लाक्षणिक निर्याण इदोत्पन्न भवति ?

सांसारिकसम्पत्तौ यदा क्षणमात्रमपि मानसिक प्रणिधानं न जायते,
रात्रिदिवं च मोक्षकामाया एव बुद्धेरनुभवो जायते, तदा ज्ञातव्यं लाक्षणिक निर्याण
स्वसन्ताने उत्पन्नमिति ।

(व) अश्रद्धाः

प्रत्येकबुद्धभूमौ प्रवेशादारभ्य यावत् प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गस्योत्पादो न
जायते, तावत् प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गस्य सीमा भवतीति ज्ञेयम् ।

(२) प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गः

अस्य प्रयोगमार्गस्य सम्यक् निरूपणार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्वताः,
निर्वचनम्, विशिष्टधर्मश्चेति पञ्च पृथक् पृथक् निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् प्रत्येकबुद्धसम्भारमागदित्पन्न अर्थाभिसमयजातीय-
प्रभेदं प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञान प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

स्वरूपतोऽस्य चत्वारो भेदा भवन्ति, यथा—ऊर्मप्रयोगमार्गः, मूर्धप्रयोगमार्गः,
क्षान्तिप्रयोगमार्गः, अग्रधर्मप्रयोगमार्गश्चेति ।

प्रत्येकबुद्धस्य प्रथमनिर्वेधभागीयत्वं प्रथमस्य ऊर्मप्रयोगमार्गस्य लक्षणम् ।
द्वितीयनिर्वेधभागीयत्वं तृतीयनिर्वेधभागीयत्वं चतुर्थनिर्वेधभागीयत्वं च क्रमशः
मूर्धप्रयोगस्य क्षान्तिप्रयोगस्य अग्रधर्मप्रयोगस्य च लक्षणम् ।

एतेन चतुर्षु प्रयोगमार्गेषु प्रतिस्वं द्वे अवस्थे भवतः, समाहितावस्था
पृष्टलञ्चावस्था चेति ।

(इ) पर्यायाः

प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गः, प्रत्येकबुद्धनिर्वेधभागीयः, प्रत्येकबुद्धनिर्वेधाङ्गम्
इत्येते पर्यायाः ।

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः, प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गश्चेत्युभौ 'प्रत्येकबुद्धाधिमुक्ति-
चर्याभूमि'-रित्युच्येते ।

(ई) निर्वचनम्

प्रत्येकबुद्धीयार्थमार्गे योजयतीति 'प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गः' । पुद्गलमन्तति-
म्यनमुदाचरितदर्शनहेयक्लेशान् वेधयतीति निर्वेधः, तद्भागित्वात् तद्वितत्वाद्
वा 'प्रत्येकबुद्धनिर्वेधभागीयः' । तथैव समुदाचरितदर्शनहेयक्लेशानां निर्वेधस्य
प्रत्येकबुद्धीयमोक्षप्राप्तेऽन्वाङ्गभूतो भवतीति 'प्रत्येकबुद्धनिर्वेधाङ्गम्' । अनात्म-
तत्त्वस्य अर्थमामान्येन अवबोधकत्वात् 'प्रत्येकबुद्धार्थाभिसमयः' इति ।

(उ) विशिष्टधर्मः

अत्र हेयप्रहाणवर्णिष्टम, बुद्धिप्रकारः, प्रयोगमार्गप्राप्तिः, अवधिश्चेति
चतुर्भिः विशिष्टधर्मैः सम्यक् प्रतिपादनं भवतीति क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(य) हेयप्रहाणवैशिष्ट्यम्

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमते ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणः समुदाचरितपरि-
कल्पितविकल्पस्य प्रयोगमार्गेण साक्षात् प्रहाणं भवति । यतो हि प्रयोगमार्गावि-
स्थाया प्रत्येकबुद्धेन एवविधः समुदाचरितक्लेशानां साक्षात् प्रहायकः प्रतिपक्षः
प्राप्यते । सम्भारमार्गाविस्थाया त्वेवविधः प्रतिपक्षः प्राप्तो नासीत् । प्रत्येकबुद्ध-
प्रयोगमार्गे ग्राह्यग्राहकद्वयशून्यतालम्बना विदशना, तस्या च भावनामयोऽनुभवः
प्राप्यते ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्या प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गेण तस्य समुदाचरितपरि-
कल्पितविकल्पस्य साक्षात्प्रहाणं भवति, यो विवक्ष्यो निरवयवपरमाणुभिरा-
रब्धानां बाह्यार्थानामस्ति त्वेऽभिनिवेशं करोति । तेषां मते प्रयोगमार्गीये पुद्गले
नैरात्म्यज्ञानस्य व्याप्तिर्न भवति, यतो हि एवविधा अपि प्रयोगमार्गीया पुद्गला
भवन्ति, येषु सर्वधर्मसत्ताशून्यताज्ञानं न भवति ।

(र) बुद्धिप्रकारः

प्रयोगमार्गीयाया बुद्धेरनेके भेदा भवन्ति, यथा— प्रयोगमार्गीय प्रत्यक्ष-
प्रमाणम्, अनुमानप्रमाणम्, अधिगतज्ञानम् (गृहीतग्राहि ज्ञान), स्मृतिः, विपर्यय-
ज्ञानं चेति ।

(ल) प्रयोगमार्गप्राप्तिः

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकदृष्ट्या यदा सम्भारमार्गपरिसमाप्तिं प्रत्येकबुद्धस्य
द्वयशून्यतालम्बना विदर्शना उत्पन्ना भवति, तदा प्रयोगमार्गस्य प्राप्तिर्भवति ।
तस्मिन् समये प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गात् प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गे साक्षाद् अवक्रान्ति-
र्भवति ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्या सम्भारमार्गपरिसमाप्तिं यदा प्रत्येकबुद्धस्य
सन्ताने निरवयवपरमाणुभिरारब्धानां बाह्यार्थानाम् अन्तरित्वस्य सार्वत्रिका
विदर्शना उत्पन्ना भवति तत्रा तस्मिन् बाह्यार्थान्तरित्वविषयको भावना-
मयोऽनुभवश्चोत्पद्यते, तदा तस्य सम्भारमार्गात् प्रयोगमार्गं साक्षादव-
क्रान्तिर्भवतीति ।

(व) अवधि-

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गसमाप्तिमारभ्य यावत् प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गसम्प्राप्तिर्न भवति, तावत् प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गस्य सीमा भवतीति विज्ञेयम् ।

(३) प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गः

दर्शनमार्गस्यास्य सम्यक् प्रतिपादनार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः, क्षान्ति-ज्ञानानां स्वरूपम्, पर्याया, निर्वचनम्, व्यवस्थापनसम्बन्धिनो विचाराश्चेति षट् क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानभूतात् प्रयोगमार्गात् समुत्पन्न सत्याभिसमयजातीयप्रभेद आर्य-प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञान प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

द्विविधो भवति प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गः - समाहितो दर्शनमार्गः, पृष्ठलब्धदर्शनमार्गश्च ।

समाहितम्यापि दर्शनमार्गस्य आनन्तर्यमार्गं विमुक्तिमार्गश्चेति द्वौ भेदौ । अष्टौ क्षान्तयः आनन्तर्यमार्ग इत्यभिधीयते तथा अष्टौ ज्ञानानि विमुक्तिमार्ग इति । इत्थं प्रत्येकबुद्धसमाहितदर्शनमार्गः षोडशक्षणात्मको भवतीति विज्ञातव्यम् ।

द्वितीयस्य पृष्ठलब्धदर्शनमार्गस्यापि समाहितदर्शनमार्गाभ्यो षोडशक्षान्ति-ज्ञानेभ्यः समुत्पितानि षोडश क्षान्तिज्ञानानि भवन्ति । इत्थं प्रत्येकबुद्धस्य पृष्ठलब्धदर्शनमार्गोऽपि षोडशक्षणात्मको भवति ।

(इ) क्षान्तिज्ञानानां स्वरूपम्

(१) स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमतेन प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गस्य या 'दुःखे वर्मज्ञान-क्षान्तिः' सा ग्राह्यग्राह्यद्वयशून्यतायाः साक्षात्कारेण कामभूमिसंगृहीतानां दुःख-सत्यदर्शनहेयानां ग्राह्यग्राह्यद्रव्यान्तरग्राहिणां परिकल्पितविवक्षानां साक्षात्प्रति-पक्षभूता 'आनन्तर्यमार्गः' इति ।

(२) प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गस्य यत् 'दु खे धर्मज्ञानम्' तत् द्वयगून्यताया. साक्षात्कारेण कामभूमिसगृहीताना दुःखदर्शनहेयाना ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणा परिकल्पितविकल्पाना प्रहाणस्याधारभूत 'विमुक्तिमार्गः' इति ।

(३) प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गस्य या 'दु.खे अन्वयक्षान्तिः' सा द्वयगून्यताया. साक्षात्कारेण ऊर्ध्वभूमिसगृहीताना दुःखदर्शनहेयाना ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणा परिकल्पितविकल्पाना साक्षात्प्रतिपक्षभूता 'आनन्तर्यमार्गः' इति ।

(४) प्रत्येकबुद्धस्य यत् 'दु खे अन्वयज्ञानम्' तद् द्वयगून्यतायाः साक्षात्कारेण ऊर्ध्वभूमिसगृहीताना दुःखदर्शनहेयाना ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणा परिकल्पितविकल्पाना प्रहाणस्याधारभूत 'विमुक्तिमार्गः' इति ।

यथा दु खसत्ये चत्वारि क्षान्तिज्ञानानि, तथैव प्रतिसत्य चत्वारि क्षान्ति-ज्ञानानि भवन्ति । तथा हि—

- (५) समुदयसत्ये धर्मक्षान्तिः,
- (६) समुदयसत्ये धर्मज्ञानम्,
- (७) समुदयसत्ये अन्वयक्षान्तिः,
- (८) समुदयसत्ये अन्वयज्ञानमिति ।
- (९) निरोधसत्ये धर्मक्षान्तिः,
- (१०) निरोधसत्ये धर्मज्ञानम्,
- (११) निरोधसत्ये अन्वयक्षान्तिः,
- (१२) निरोधसत्ये अन्वयज्ञानमिति ।
- (१३) मार्गसत्ये धर्मक्षान्तिः,
- (१४) मार्गसत्ये धर्मज्ञानम्,
- (१५) मार्गसत्ये अन्वयक्षान्तिः,
- (१६) मार्गसत्ये अन्वयज्ञानमिति ज्ञातव्यानि ।

इमाः क्षान्तयः, इमानि ज्ञानानि च क्रमशः तेषां तेषां मत्त्वानां द्वयगून्य-ताया. साक्षात्कारेण तत्तत्सत्यदर्शनहेयाना ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणा परिकल्पितविकल्पाना प्रहायकाः साक्षात्प्रतिपक्षभूता आनन्तर्यमार्गाः, तत्प्रहाणाधार-भूता विमुक्तिमार्गाश्च भवन्ति ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्या निरवयवपरमाणुभिराख्यानानां वाह्यार्थानां
शून्यतायाः साक्षात्कारेण तत्तद्वातुभूमिमगृहीतानां तत्तत्सत्यदर्शनहेयानां निरवयव-
परमाणुनिर्मितानां वाह्यार्थानाम् अस्तित्वेऽभिनिविष्टानां परिकल्पितविकल्पानां
साक्षात्प्रतिपक्षभूता आनन्तर्यमार्गाः, तत्तत्प्रहाणावारभूता विमुक्तिमार्गाश्च भव-
न्तीति ज्ञानव्यम् ।

(ई) पर्यायाः

प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गः, प्रत्येकबुद्धसत्याभिसमयः, प्रत्येकबुद्धस्य प्राथमक्षणिको
लोकोत्तरमार्ग इति पर्यायवाचिनो भवन्ति ।

(उ) निर्वचनम्

ग्राह्यधर्मनैरात्म्यं साक्षात् प्रथमतया प्रत्यक्षीकरोतीति प्रत्येकबुद्धदर्शन-
मार्गः । चतुरार्यसत्यानां साक्षात् प्रथमतया अभिसमयत्वात् 'प्रत्येकबुद्धसत्याभि-
समयः' । धर्मेषु विरजस्कविशुद्धज्ञानत्वात् 'प्रत्येकबुद्धस्य विमल धर्मचक्षुः' ।
प्रत्येकबुद्धस्य प्राथमक्षणिकार्यमार्गत्वात् 'प्रत्येकबुद्धस्य प्राथमक्षणिको लोकोत्तर-
मार्गः' इति ।

(ऊ) व्यवस्थापनमम्बन्धिनो विचारः

अस्या विचारणया दर्शनमार्गीयषोडशक्षान्तिज्ञानानामुत्पत्तिविषयको
विचारः, प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गात् प्रत्येकबुद्धभावनामार्गे साक्षादवक्रान्तिनियमः,
अवक्रान्तिकालः, अवधिष्वेति चत्वारि अवश्यमेव ज्ञातव्यानीति इह प्रतिपाद्यन्ते ।

(य) दर्शनमार्गीयषोडशक्षान्तिज्ञानानामुत्पत्तिविषयको विचारः

प्रत्येकबुद्धस्य दर्शनमार्गीया अष्टौ क्षान्तयो युगपद् उत्पद्यन्ते तदनन्तरं
तत्सन्ताने दर्शनमार्गीयाणि अष्टौ ज्ञानान्यपि युगपद् उत्पद्यन्ते । यतो हि ता
अष्टौ क्षान्तयोऽविनाभूता भवन्ति, अष्टौ ज्ञानानि चाविनाभूतानि । प्रत्येकबुद्धस्य
दर्शनमार्गीया अष्टौ क्षान्तयः 'आनन्तर्यमार्गः' इत्युच्यते, अष्टौ ज्ञानानि च विमुक्ति-
मार्गः । विमुक्तिमार्गाश्च आनन्तर्यमार्गं साक्षाद् उपादायोत्पद्यते, अतोऽष्टौ ज्ञाना-
न्यपि सदैव प्रवर्तन्ते ।

(२) प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गात् प्रत्येकबुद्धभावनामार्गं साक्षादवक्रान्तिनियमः

पृष्ठस्वरदर्शनमार्गस्य षोडशसु क्षणेषु अन्तिमक्षणिकज्ञानस्य समामिरेव

दर्शनमार्गस्य समाप्तिः । अतएव प्रत्येकबुद्धस्य दर्शनमार्गीयान्तिमपृष्ठलब्धज्ञानात् प्रत्येकबुद्धभावनामार्गीये समाहितानन्तर्यमार्ग साक्षादवक्रान्तिर्भवतीति नियमः ।

(ल) अवक्रान्तिकालः

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकदृष्ट्या प्रत्येकबुद्धस्य दर्शनमार्गीयपृष्ठलब्धज्ञानपरि-
समाप्ती यदा ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणः सहजविकल्पस्य प्रहाणाय द्वयशून्यताया
समाहितो भवति प्रत्येकबुद्धः, तदा दर्शनमार्गात् प्रत्येकबुद्धभावनामार्गे साक्षाद्
अवक्रान्तिर्भवतीति ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकमते निरवयवपरमाणुभिरारब्धाना बाह्यार्थानाम्
अस्तित्वेऽभिनिविष्टस्य सहजविकल्पस्य प्रहाणाय पूर्वोक्तविधबाह्यार्थशून्यताया
नैरात्म्ये वा यदा समाहितो भवति प्रत्येकबुद्धः, तदा दर्शनमार्गाद् भावनामार्गे
साक्षाद् अवक्रान्तिर्भवतीति ज्ञातव्यम् ।

(व) अवधिः

प्रत्येकबुद्धस्य प्रयोगमार्गसमाप्तेरनन्तर यावद् भावनामार्गस्योत्पादो न
भवति, तावत् प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गस्य सीमा भवतीति ।

(४) प्रत्येकबुद्धभावनामार्गः

अत्र प्रत्येकबुद्धभावनामार्गस्य सम्यक् निरूपणार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः,
स्वरूपम्, पर्याया, निर्वचनम्, अवधिश्चेति षट् प्रतिपाद्यानि भवन्ति । तदिह
क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

म्बोपादानकारणात् प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गाद् अनन्तरम् उत्पद्यमानम् अन्व-
भिसमयजातीयप्रभेदम् आर्यप्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानं प्रत्येकबुद्धभावनामार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

अस्य भावनामार्गस्य द्वौ भेदौ भवतः, यथा—समाहितो भावनामार्गः,
पृष्ठलब्धभावनामार्गश्च ।

समाहितोऽपि भावनामार्गः आनन्तर्यमार्ग-विमुक्तिमार्गभेदेन द्विविधो
भवति । तत्र आनन्तर्यमार्गस्य तत्र भेदा भवन्ति । प्रथमं न मृदु-मध्य-अधिमात्र-

भेदेन त्रिविधः । एतेषु त्रिषु एकैकं पुनः मृदु-मध्य-अधिमात्रभेदेन त्रिविधः । यथा—
मृदु-मृदु, मृदु-मध्य, मृदु-अधिमात्रश्चेति । एवमेव मध्याधिमात्रयोरपि भेदत्रयम् ।
इत्येव त्रिविधो भवति । तथैव विमुक्तिमार्गस्यापि नव भेदा भवन्ति ।

(इ) स्वल्पम्

स्वभागीयानां भावनाहेयानां क्लेशानां साक्षात् प्रतिपक्षभूतो यः, स
प्रत्येकबुद्धभावनामार्गीयः आनन्तर्यमार्गः । यश्च स्वोपादानकारणेन आनन्तर्य-
मार्गेण प्रहीणानां भावनाहेयानां क्लेशानां प्रहाणस्य आधारभूतो मार्गो भवति,
स प्रत्येकबुद्धभावनामार्गीयो विमुक्तिमार्गः । इमौ आनन्तर्य-विमुक्तिमार्गौ न पर-
स्परं विरुद्धौ । यो द्वितीयादिकक्षणिक आनन्तर्यमार्गः, विमुक्तिमार्गोऽपि स भवति ।
प्रत्येकबुद्धभावनामार्गीयः समाहितः पृथुलव्यञ्चेति इमौ परस्परं विरुद्धौ भवतः ।

(ई) पर्याया-

प्रत्येकबुद्धभावनामार्गः, प्रत्येकबुद्धस्य अन्वभिसमय इति पर्यायवाचिनौ ।

(उ) निर्वचनम्

साक्षात्कृतं ग्राह्यधर्मनैरात्म्यं स्वमन्तर्तो प्रवन्धरूपेण भावयतीति 'प्रत्येक-
बुद्धभावनामार्गः' । प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गान्तरं ग्राह्यधर्मनैरात्म्यस्य पुनः
साक्षात्कारित्तान्त्वान् 'प्रत्येकबुद्धस्य अन्वभिसमयः' इति ।

(ऊ) अवधि-

प्रत्येकबुद्धस्य दर्शनमार्गनैरात्म्यमन्तरं यावत् प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गं प्राप्तो न
भवति, तावद् भावनामार्गस्य सीमा भवति ।

प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गपेक्षया तस्य भावनामार्गो बलवत्तरः भवति, यतो हि
न्यायनिष्कमाद्यमिच्छायाः प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गो ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणः
सहजविरुद्धस्य साक्षात्प्रहाणं कर्तुम् अनमर्थं भवति । तस्य भावनामार्गस्तु
न्यायिणः सहजविरुद्धस्य साक्षात्प्रहाणं शक्नोतीति ।

पातङ्गिकमाद्यमिच्छायाः दर्शनमार्गेण निरवयवपरमाणुभिरारब्धानां
ग्राह्यार्थानाम् अग्नित्वग्राहिणः सहजविरुद्धस्य प्रहाणं कर्तुं न शक्यते । भावना-
मार्गस्तु तस्य सहजविरुद्धस्य साक्षात्प्रहाणं शक्यते इति ।

(५) प्रत्येकबुद्ध-अशैक्षमार्गः

अशैक्षमार्गस्यास्य यथावत् प्रतिपादनार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिः, विशिष्टधर्मश्चेति षट् क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् प्रत्येकबुद्धभावनामार्गादिनन्तरमुत्पद्यमान अर्हत्प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानं प्रत्येकबुद्धाशैक्षमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

अस्य भवन्ति त्रयो भेदाः, यथा— षड्गकल्पस्यार्हतः प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानम्, महासम्भारवत् वर्गचारिणः प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानम्, अल्पसम्भारवत् वर्गचारिणः प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानमिति ।

सक्षेपतः अर्हत्प्रत्येकबुद्धसान्त्वानिक क्षयज्ञान अनुत्पादज्ञान चेति द्विविधोऽशैक्षमार्गः । अनयोरेव द्वयोः ज्ञानयोरितरेषा सर्वेषा भेदानां सग्रहो भवति ।

(इ) पर्याया

प्रत्येकबुद्धाशैक्षमार्गः, प्रत्येकबुद्धपर्यन्तमार्गः, अर्हत्प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानम्, प्रत्येकबुद्धस्य क्षयानुत्पादज्ञान चेति पर्यायाः ।

अस्ति केषाञ्चन वादो यत् प्रत्येकबुद्धः अशैक्ष एव भवतीति ।

नेदं समीचीनं मतम्, यतो हि शैक्षा अपि भवन्ति प्रत्येकबुद्धाः । शैक्षमार्गा अपि तेषां भवन्ति । प्रत्येकबुद्धस्य प्रतिपत्तिः, प्रत्येकबुद्धत्वाधारभूत प्रवृत्तिगोचरम्, तस्य चत्वारः प्रयोगमार्गा अपि भवन्ति । प्रत्येकबुद्धस्य पञ्चानां मार्गाणां क्रमः सुनियतो भवतीति । शैक्षप्रत्येकबुद्धः विना अशैक्षप्रत्येकबुद्धस्य अस्तित्वकल्पन कारणं विना कार्यवत्, बीजं विना अकुरुवत्, पितरं विना पुत्रवद् असम्भवमिति मन्तव्यम् ।

(ई) निर्वचनम्

प्रत्येकबुद्धयानीयशिक्षायां जाने च पारङ्गतत्वात् 'प्रत्येकबुद्धाशैक्षमार्गः' । प्रत्येकबुद्धमार्गस्य अन्तिमा कोटिं प्राप्तत्वात् 'प्रत्येकबुद्धपर्यन्तमार्गः' । भावनामार्गः-

यान्तिमक्षणभागीयानां हेयानां समूलसमुच्छेदकस्य प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानत्वात्
'अर्हत्प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानम्' इति ।

(उ) अवधि-

प्रत्येकबुद्धभावनामार्गस्य समाप्तेरनन्तरं यावद् मार्गान्तरस्य प्राप्तिर्न
भवति, तावत् अर्शक्षमार्गस्य सोमा भवतीति ।

(ऊ) विशिष्टघर्म

स्वातन्त्रिकमाव्यमिकमते अर्हत्प्रत्येकबुद्धेग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणो
विकल्पस्य प्रहाण व्याप्तं भवति (अर्थात् प्रहाणस्य व्याप्तिर्भवति) । यथा—
अभिसमयालङ्कारेऽयुक्तम्—

ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद् ग्राहकस्याप्रहाणतः ।

(३०—अभिसमय० २ ८ का०) ।

प्राप्तद्विकमाव्यमिकदृष्ट्या नास्तीदमुपयुक्तं मतं समीचीनम्, यतो हि
ग्राह्यग्राहकं च वस्तुतो द्वैतत्वेन विद्येते । तेषां मते तु प्रत्येकबुद्धेऽर्हति निरवयव-
परमाणुभिरारब्धेषु बाह्यार्थेषु अस्तित्वाभिनिवेष्टिनः सवीजस्य विकल्पस्य प्रहाण
व्याप्तं भवति ।

अपि च—श्रावकेऽर्हति प्रत्येकबुद्धे चार्हति उभयोः प्रहाणविषये अधिगम-
विषये च मनागपि उच्चावचभेदो न भवति । उभौ सत्ताग्राहकस्य सवीजस्य
विकल्पस्य प्रहाणं कुरुतः, तत्प्रहाणाधारभूतं विमुक्तिमार्गं तत्प्रहाणरूपं च निरोध-
सत्यं प्राप्नुतः । उभावपि ज्ञेयावरणस्य किञ्चिदपि प्रहाणं न कुरुत । बाह्यार्थ-
ग्राही विकल्पो नास्तीति प्रहेयः, यतो हि बाह्यार्थास्तु भवन्त्येव ।

प्रत्येकबुद्धस्य अर्हत्पदप्राप्ती कियान् कालोऽपेक्षितो भवति ?

नास्ति कालनैयत्यम् । पङ्क्तिकल्पस्य प्रत्येकबुद्धस्य अर्हत्पदप्राप्ती कल्पशत-
पर्यन्तं पुण्यज्ञानमम्भारमचयः आवश्यको भवति । यथोक्तमभिघर्मकोशे—

खट्वङ्गः कल्पशतान्वयः ॥

(३०—अभि० कीश ३ : ६४ ना०)

महासम्भारवतः अल्पसम्भारवतो वा वर्गचारिणः प्रत्येकबुद्धस्य अर्हत्पद-
प्राप्तौ नास्ति कश्चन निश्चितः समयावधि ।

सोपधि-निरुपधिशेषनिर्वाणव्यवस्था—

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकदृष्ट्या यस्मिन् निर्वाणि दुःखसत्यमवशिष्टं भवति,
तत् प्रत्येकबुद्धस्य सोपधिशेषनिर्वाणम् । यस्य च निर्वाणावस्थाया दुःखसत्यस्य
निरवशेष प्रहाण भवति, सा निरुपधिशेषनिर्वाणावस्था प्रत्येकबुद्धस्योच्यते ।

प्रासंगिकमाध्यमिकदृष्ट्या यस्या निर्वाणावस्थाया सत्ता (सत्यता)-
प्रतिभासोऽवशिष्टो भवति, सा प्रत्येकबुद्धस्य सोपधिशेषनिर्वाणावस्था । यस्या
च सत्ताप्रतिभासो नितरां विलुप्तो भवति, सा प्रत्येकबुद्धस्य निरुपधिशेषनिर्वाणा-
वस्थेत्युच्यते । तथा हि—सोपधिशेषनिर्वाणि स्थितस्यार्हतः सन्ताने यन्निरोधसत्यं
तत् सोपधिशेषनिर्वाणम् । निरुपधिशेषनिर्वाणि स्थितस्य चार्हतः सन्ताने यन्नि-
रोधसत्यं तन्निरुपधिशेषनिर्वाणमिति ज्ञेयम् ।

(च) प्रत्येकबुद्धभूमेरवधिः

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गमारभ्य बुद्धभूमेः प्राप्तिर्यावदस्या सीमा भवतीति ।

महायानभूमिस्वरूपम्

महायानभूमेः महायानमोक्षमार्गस्य वा स्वरूपं यथावत् निरूपयितुं लक्षणम्,
भेदः, नामपर्यायाः, परिभाषा, स्वरूपम्, भूम्यवधिश्चेति षट् पृथक् पृथक् क्रमशः
प्रतिपाद्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

अशेषगुणानामाधारभूतो माहायानीयोऽभिसमयः महायानभूमिति
लक्षणम् । अनुत्तरसम्यक्सम्बोधौ गमकत्वेन अधिकृतो माहायानीयोऽभिसमयः
महायानमोक्षमार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

महायानभूमे द्वौ भेदौ, यथा—हेतुभूमिः, फलभूमिश्च । अथवा—बोधिसत्त्व-
भूमि बुद्धभूमिश्चेति द्वौ भेदौ । तत्र हेतुभूमि बोधिसत्त्वभूमिश्चेति पर्यायी । एव-
मेव फलभूमिः बुद्धभूमिश्चेति पर्यायवाचिर्ना ज्ञेयी ।

(ग) नामपर्यायाः

महायानभूमिः, महायानमार्गः, महायानाभिसमयः, महायानज्ञानम्, महायानमिति पर्याया भवन्ति ।

(घ) परिभाषा

माहायानीयसम्पूर्णगुणानाम् आधारभूतत्वात् 'महायानभूमि'रिति । महाबोधिं प्रापयति गमयतीति वा 'महायानमार्गः' । महायानिनः पुद्गलस्याभिसमयत्वात् 'महायानाभिसमयः' । महायानेन प्राप्याधिगमत्वात् 'महायानज्ञानम्' सप्तभिर्महत्त्वैर्युक्तत्वात् 'महायानमि' ति निरुच्यते ।

तत्रेमानि सप्तविधमहत्त्वानि येषां योगेन महायानमिति सज्ञा प्रवर्तते, यथा—आलम्बनमहत्त्वम्, प्रतिपत्तिमहत्त्वम्, ज्ञानमहत्त्वम्, वीर्यारम्भमहत्त्वम्, उपायकौशलमहत्त्वम्, समुदागममहत्त्वम्, बुद्धकर्ममहत्त्व चेति । यथोक्तं महायानमूत्रालङ्कारे—

आलम्बनमहत्त्वं च प्रतिपत्तेर्द्वयोस्तथा ।

ज्ञानस्य वीर्यारम्भस्य उपाये कौशलस्य च ॥

उदागममहत्त्वं च महत्त्वं बुद्धकर्मणः ।

एतन्महत्त्वयोगाद्धि महायानं निरुच्यते ॥

(३०—महा० सूत्रा० गुणाधिकारे ५९—६० कारिका, पृ० १६४)

आलम्बनमहत्त्वेन अप्रमाणविस्तीर्णसूत्रादिधर्मयोगात् । प्रतिपत्तिमहत्त्वेन द्वयोः प्रतिपत्तेः स्वार्थे परार्थे च । ज्ञानमहत्त्वतो द्वयोर्ज्ञानात् पुद्गलनैरात्म्यस्य धर्मनैरात्म्यस्य च प्रतिवेद्यकाले । वीर्यारम्भमहत्त्वेन त्रीणि कल्पासहस्रेयानि सातत्यसत्त्वप्रयोगात् । उपायकौशलमहत्त्वेन ससारापरित्यागासक्लेशतः । समुदागममहत्त्वेन बलवर्षाख्यावेणिकबुद्धधर्मममुदागमात् । बुद्धकर्ममहत्त्वेन च पुनः पुनरभिमन्त्रोघिमहानिर्वाणसदर्शनतः ।

(३०—महायानमूत्रालङ्कारवृत्ति, पृ० १६४) ।

(ङ) स्वरूपम्

पूर्वमुक्तं हेतुभूमिः फलभूमिरिति महायानभूमेः भेदद्वयम् । तत्र हेतुभूमिः

बोधिसत्त्वभूमिरिति पर्यायी । तथैव फलभूमिः बुद्धभूमिरित्यनर्थान्तरम् । इदानी-
मनयोर्द्वयोः भूम्योः प्रथमं हेतुभूमेः स्वरूपं निरूप्यते ।

(१) हेतुभूमिः

हेतुभूमेः स्वरूपनिरूपणार्थं त्रीणि वक्तव्यानि भवन्ति, यथा— लक्षणम्,
भेदः, आर्यबोधिसत्त्वभूमेर्विशेषव्याख्यानमिति क्रमशः प्रतिपाद्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

सम्पूर्णगुणानामाधारभूतं बोधिसत्त्वस्य ज्ञान हेतुभूमेः बोधिसत्त्वभूमेर्वा
लक्षणम् ।

(आ) भेदः

हेतुभूमेः द्वौ भेदौ भवतः—पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमिः, आर्यबोधिसत्त्वभूमि-
श्चेति ।

अथवा—लौकिकी बोधिसत्त्वभूमिः, लोकोत्तरा बोधिसत्त्वभूमिश्चेति ।

अथवा—बोधिसत्त्वीया अधिमुक्तिचर्याभूमिः, बोधिसत्त्वीया परमार्थ-
भूमिश्चेति ।

तत्र पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमिः, लौकिकी बोधिसत्त्वभूमिः, बोधिसत्त्वीया-
धिमुक्तिचर्याभूमिरित्यनर्थान्तरम् । तथैव आर्यबोधिसत्त्वभूमिः, लोकोत्तरा बोधि-
सत्त्वभूमिः, बोधिसत्त्वीया परमार्थभूमिरिति पर्यायाः ।

तत्र प्रथमायाः पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमेः भेदद्वयम्, यथा—बोधिसत्त्वसम्भार-
मार्गः, बोधिसत्त्वप्रयोगमार्गश्चेति ।

द्वितीयाया आर्यबोधिसत्त्वभूमेरपि द्वौ भेदौ, यथा बोधिसत्त्वदर्शनमार्गः,
बोधिसत्त्वभावनामार्गश्चेति ।

तत्र बोधिसत्त्वसम्भार-प्रयोगमार्गयोरुभयोः बोधिसत्त्वप्रयोगः, सर्वाकारा-
भिसम्बोधप्रयोगः, महायानप्रतिपत्तिः, सन्नाहप्रतिपत्तिः, बोधिसत्त्वज्ञानम्,
बोधिसत्त्वयोग इतीमे पर्यायवाचिनो भवन्ति ।

(ए) पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमिः

पूर्वमुक्तं हेतुभूमेः पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमिः, आर्यबोधिसत्त्वभूमिरिति भेदद्वयम् । तत्रादौ पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमेः सम्यक् प्रतिपत्तये त्रयाणामेषां प्रतिपादनमावश्यकं भवति, यथा महायानसम्भारमार्गः, महायानप्रयोगमार्गः, उभयो (सम्भारप्रयोगमार्गयोः) साधारणो विशिष्टधर्मश्चेति । तत्रैषा त्रयाणां निरूपणमत्र सम्यग् विधीयते ।

(स) महायानसम्भारमार्गः

महायानसम्भारमार्गोऽत्र लक्षणम्, भेदः, पर्याया, निर्वचनम्, विशिष्टधर्मश्चेति पञ्चभिः पदार्थैः सुस्पष्टीक्रियते ।

(क) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् सम्यक् निर्याणात् समुत्पन्न धर्माभिसमयजातीय-प्रभेदं बोधिसत्त्वस्य ज्ञानं महायानसम्भारमार्ग इति लक्षणम् ।

‘जातीयमि’ति कथं प्रहीणक्लेशावरणस्यापि सम्भारमार्गस्य सग्रहार्थम् । धर्माभिसमयः, अर्थाभिसमयः, सत्याभिसमयः (तत्त्वाभिसमयः), अन्वभिसमयः (पृष्ठाभिसमयः), अर्हज्ज्ञानमिति पञ्चमे परस्पर भिन्नार्थका भवन्ति ।

(ख) भेदः

मृदु-मध्याधिमात्रभेदेन त्रिविधो भवति महायानसम्भारमार्गः ।

प्रथमावस्थायां मृदुः, मध्यावस्थायां मध्यः अन्तिमायां चावस्थायां समुत्पन्न सम्भारमार्गोऽधिमात्र इत्युच्यते ।

ज्ञानदृष्ट्या सम्भारमार्गीयं शिक्षात्रयम्, सम्भारमार्गीया इन्द्रियसवरादयः, सम्भारमार्गीयं श्रुतमयी चिन्तामयी भावनामयी चेति प्रज्ञात्रयम्, सम्भारमार्गीया दिव्यचक्षुराद्यभिज्ञाः, सम्भारमार्गीयाणि अष्टौ ध्यानारूप्याणि, सम्भारमार्गीयाणि भिष्यादिचतुरप्रमाणानीति षट् भेदा भवन्ति ।

(ग) पर्यायाः

महायानसम्भारमार्गः, महायानमोक्षभागीयः, महायानधर्माभिसमय इत्येते पर्यायवाचिनो भवन्ति ।

(घ) निर्वचनम्

महायानसम्भारसचयस्य मार्गत्वात् 'महायानसम्भारमार्गः' । अनुत्तरसम्यक्सम्बोधेः भागित्वात् तद्धितत्वाद् वा 'महायानमोक्षभागीयः' । महायानीयपृथग्जनसेन्तती शुक्लधर्मरूपाभिसमयत्वात् 'महायानधर्माभिसमय' इति ।

(ङ) विशिष्टधर्मः

अस्य सम्यक् प्रतिपादनार्थं प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्, बुद्धिप्रकारः, प्रवेशकालः, अवधिः, विशिष्टसम्भारमार्गविधारणमिति पञ्च प्रमुखतो ज्ञातव्यानीत्युच्यन्ते ।

(ट) प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्

महायानमृदुसम्भारमार्गः छन्दसम्प्रयुक्तेन चित्तोत्पादेन सम्प्रयुक्तो भवति । मध्यसम्भारमार्गः अधिमात्रसम्भारमार्गश्च क्रमशः आशयसम्प्रयुक्तेन अध्याशयसम्प्रयुक्तेन च चित्तोत्पादेन सगृह्यते ।

महायानसम्भारमार्गे सम्भारमार्गीयसंवृत्तिचित्तोत्पादस्य अध्याशयस्य महाकरुणायाश्च व्याप्तिर्भवति । अर्थात् माहायानिकपुद्गलस्य यः सम्भारमार्गः, स एभिस्त्रिभिर्रूपायैः व्याप्तः भवति । यतो हि माहायानिकपुद्गलस्य या चित्तसन्ततिः साऽवश्यं एषु त्रिषूपायेष्वन्यतमेन सम्प्रयुक्ता भवति ।

माहायानसम्भारमार्गीयपुद्गलस्य प्रज्ञा निःसत्ता (निःस्वभावता)-ज्ञानसंगृहीता यद्यपि भवति, तथाप्येवविधायाः प्रज्ञायाः तस्मिन् पुद्गले व्याप्तिर्नास्ति । यतो हि कृच्छ्रचिराभिसम्बोधप्रयोगोऽपि भवति ।

तीक्ष्णप्रज्ञा माहायानिका सर्वप्रथमं शून्यताज्ञानमयी प्रज्ञा स्वसन्ताने समुत्पाद्य ततः शून्यताकरुणागर्भं महायानचित्तोत्पादं कुर्वन्ति, यथोक्तं मध्यमकालङ्कारे शान्तरक्षितेन —

“सम्यग्ज्ञानपुरःसरं परमार्थतत्त्व विनिश्चित्य कुट्टप्टिसंच्छन्ने जगति करुणा च समादाय जगद्धितैकवीरा उत्पादितबोधिचित्ता बोधि-करुणालङ्कृता धीमन्तो मुनिव्रतं सम्यग् आचरन्ति” ।

(तु०—तिव्वतीतंजूरसंग्रहे सूत्रवर्गे 'स'-इत्याख्ये उपसंहारकारिकानु द्रष्टव्यम्)

मन्दप्रज्ञास्तु माहायानिकाः पूर्वं महायानचित्तोत्पादं कृत्वा ततः शून्यता-

ज्ञानमयीं प्रज्ञां स्वसन्ताने उत्पादयन्ति । यथोक्तं शान्तरक्षितेन स्वकीयमध्यम-
वानुद्वारे—

“श्रद्धानुसारिण पुद्गलाः पूर्वं सम्बोधिचित्तं समुत्पाद्य मुनिव्रत च समा-
दाय सम्यग्ज्ञानान्वेषणे समुद्यता भवन्ति” ।

(तु०—निब्वत्तीतदूरसंश्रदे सूत्रवर्गे ‘स’—इत्याख्ये उपसहारकारिकासु द्रष्टव्यम्) ।

(७) बुद्धिप्रकारः.

महायानसम्भारमार्गीयाया बुद्धेः अनेके भेदा भवन्ति, तद्यथा महायान-
सम्भारमार्गीय प्रत्यक्षप्रमाणम्, अनुमानप्रमाणम्, अधिगतज्ञानम् (गृहीतग्राहि
ज्ञानम्), स्मृति, विपर्यासज्ञान चेति ।

एवविधा अपि सम्भारमार्गीया. पुद्गला भवन्ति, येषु पुद्गलनैरात्म्यस्य
निःसत्तायाश्च प्रत्यक्ष ज्ञानं भवति, यतो हि प्रहीणपुद्गलात्मग्रहाः प्रहीणसत्ता-
ग्रहाश्च श्रावकीयार्हन्तः पुद्गला अपि महायानसम्भारमार्गीया भवन्ति ।

एवविधा अपि महायानसम्भारमार्गीया. पुद्गला भवन्ति, येषु क्षयज्ञानम्
अनुत्पादज्ञानं च भवतः, यतो हि सत्त्वसन्ताने समाहितक्षयानुत्पादज्ञानावस्थाया-
मपि अस्ति विपर्येतज्ञानास्तित्वमम्भावना ।

(८) प्रवेशकालः

सम्यग् नियोगिन्य लाक्षणिकनिर्याणस्य वा प्राप्तेरनन्तरं यदा परार्थं सम्य-
क्मम्बोधिप्राप्तये अकृत्रिमाया बद्धेलाक्षणिकोऽनुभवः स्वसन्ताने समुत्पद्यते, तदा
महायानमार्गे प्रवेशो निप्यन्तः, अथवा—महायानमम्भारमार्गे उत्पन्न इत्यवसेय ।

यावत् पुद्गलिकसन्ताने लाक्षणिकस्य महायानचित्तोत्पादस्य साक्षाद-
नुभवो न जायते, तावत्कालपर्यन्तं सम्यक्मम्बोधिमसि सम्बोद्धुकामा बुद्धिः दक्षु-
त्वनिव नि.मारा भवति, यत्र अत्यल्प एव रसः । यदा च लाक्षणिकस्य महायान-
चित्तोद्गादस्य साक्षादनुभवः समुपजायते, एतस्यामवस्थायां सम्यक्मम्बोधिमभि-
सम्बोद्धुकामा बुद्धिः नास्तीति दक्षुरम इव भवति । यथोक्तम् अध्यापयसचोदनसूत्रे—

नेऽस्तुत्वे च सारमिहास्ति किञ्चिन्मध्योऽस्ति तत्सारं सुप्रेमणीयम् ।

मुक्त्वा त्वचं नेह पुनः स शक्यं लब्धुं नरेणेक्षुरसं प्रधानम् ॥

बोधिचर्यावतारेऽपि कथितं यदुत्पन्नमात्र एव बोधिचित्ते संसारकारागार-
वद्धो वराको मनुष्यः क्षणेन सुगतपुत्रो देवमनुष्यवन्दनीयश्च भवति । यथाऽऽह
शान्तिदेवः —

भवचारकबन्धनो वराकः

सुगतानां सुत उच्यते क्षणेन ।

सनरामरलोकवन्दनीयो

भवति स्मोदित एव बोधिचित्ते ॥

(द्र०—बोधिचर्यावतारः १ : ६ पृ० ७)

महायानगोत्रीयस्य तीक्ष्णेन्द्रियस्य पुद्गलस्य महायानप्रवेशाय निर्याणम्,
बोधिचित्तम्, सम्यग्दृष्टिश्चेति त्रयाणां युगपद्भावः परमावश्यकः । मध्यमका-
वतारे चन्द्रकीर्तिनोक्तम्—

“करुणाचित्तम्, अद्वयज्ञानम्, बोधिचित्तं चेति त्रीणि जिनपुत्रकारणानि” ।

(तु०—मध्यमकावतारे १ : १ का०)

(ढ) अवधिः

महायानचित्तोत्पादमारभ्य महायानप्रयोगमार्गस्य प्राप्तिं यावत् महायान-
सम्भारमार्गस्य सीमा भवति ।

(ण) विशिष्टसम्भारमार्गविधारणम्

यो बोधिसत्त्वः त्रिभिरसंख्येयकल्पैः पुण्यज्ञानसम्भारान् परिपूर्य सम्यक्स-
म्बुद्धो भवति, तस्य सम्भारमार्गस्य स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे एवमुपवर्णितम्—

अनिमित्तप्रदानादिसमुदागमकौशलम् ।

सर्वाकारावबोधेऽस्मिन् मोक्षभागीयमिष्यते ॥

(द्र०—अभिसमयालङ्कारे ४ . ३२)

अयमर्थः—

“अनिमित्तालम्बनज्ञानाकारेण दानादिपारमिता आरभ्य सर्वाकारज्ञता-
पर्यन्तं स्वसन्ताने समुदागमे कौशलमेवास्मिन् सर्वाकाराभिसम्बोधे मोक्षभागीय-
मिष्टम्” ।

(द्र०—स्फुटार्थाय अभिसमयालङ्कारे, पृ० ३६)

(श) महायानप्रयोगमार्गः

महायानप्रयोगमार्गस्य यथावत् प्रतिपादनार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, विशिष्टधर्मश्चेति पञ्चानां निरूपणमावश्यकं भवतीति तदुपवर्ण्यते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् महायानसम्भारमार्गः समुत्पन्नम् अर्थाभिसमय-जातीयप्रभेद बोधिसत्त्वस्य ज्ञानं महायानप्रयोगमार्गः इति लक्षणम् ।

(ब) भेदः

चत्वारोऽस्य भेदा भवन्ति, यथा—ऊष्मा महायानप्रयोगः, मूर्धा महायान-प्रयोगः, क्षान्तिः महायानप्रयोगः, अग्रधर्म महायानप्रयोगश्चेति ।

(१) ऊष्मा महायानप्रयोगः

दर्शनहेयानां सक्लेशवस्त्वधिष्ठानानां समुदाचरितग्राह्यविकल्पानां प्रहायक-जातीयः महायानस्य प्रथमो निर्वेधभागीय ऊष्मप्रयोगः ।

(२) मूर्धा महायानप्रयोगः

दर्शनहेयानां व्यवदानाधिष्ठानानां समुदाचरितग्राह्यविकल्पानां प्रहायक-जातीयः महायानस्य द्वितीयो निर्वेधभागीय मूर्धप्रयोगः ।

(३) क्षान्ति महायानप्रयोगः

दर्शनहेयानां द्रव्यसदधिष्ठानानां समुदाचरितग्राह्यविकल्पानां प्रहायक-जातीयः महायानस्य तृतीयो निर्वेधभागीयः क्षान्तिप्रयोगः ।

(४) अग्रधर्म महायानप्रयोगः

दर्शनहेयानां प्रज्ञप्तिमदधिष्ठानानां समुदाचरितग्राह्यविकल्पानां प्रहायक-जातीयः महायानस्य चतुर्थो निर्वेधभागीयः अग्रधर्मप्रयोगः ।

एतेषु चतुर्षु भेदेषु एकैकोऽपि द्विविधो भवति, यथा—समाहितज्ञानं पृष्ठ-दधनज्ञानं चेति ।

एतयोः द्वयोः अपि एकैकं मृदु-मध्य-अधिमात्रभेदेन त्रिविधो भवति ।

अपि च ज्ञानदृष्ट्या महायानप्रयोगमार्गीय शिक्षात्रयम्, प्रयोगमार्गीय श्रुतमयी चिन्तामयी भावनामयी चेति प्रज्ञात्रयम्, प्रयोगमार्गीया दिव्यचक्षु-
राद्यभिज्ञाः, प्रयोगमार्गीयाणि अष्टौ ध्यानारूप्याणि, प्रयोगमार्गीयाणि मैत्र्यादि-
चतुरप्रमाणानीति महायानप्रयोगमार्गस्य अनेके भेदा भवन्ति ।

(स) पर्यायाः

महायानप्रयोगमार्गः, महायाननिर्वेधभागीयः, महायाननिर्वेधाङ्गम्, महा-
यानार्थाभिसमयश्चेति चत्वारः पर्याया भवन्ति ।

(द) निर्वचनम्

महायानीयार्थमार्गे साक्षाद् योजयतीति 'महायानप्रयोगमार्गः' । पुद्गल-
सान्तानिकान् समुदाचरितदर्शनहेयक्लेशान् निर्वेधयतीति निर्वेधः, निर्वेधभागे
महायानमोक्षभागे वा हितत्वात् 'महायाननिर्वेधभागीयः' । समुदाचरितदर्शनहेय-
क्लेशानां निर्वेधस्य मोक्षप्राप्तेर्वा अङ्गभूतत्वात् 'महायाननिर्वेधाङ्गम्' । सर्व-
धर्मशून्यतां अर्थसामान्येन जानातीति 'महायानार्थाभिसमयः' ।

(इ) विशिष्टधर्मः

विशिष्टधर्मस्य स्वरूपं प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्, बुद्धिप्रकारः, प्राप्तिकालः,
अवधिश्चेति चतुर्णां प्रतिपादनेन सुस्पष्टं भवतीति तन्निरूप्यते ।

(य) प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्

महायानप्रयोगमार्गे निर्वेधभागीयप्रयोगसम्प्रयुक्तः सवृत्तिचित्तोत्पादः,
सम्यग्बुद्ध्याध्याशयः, महाकरुणा चेति त्रयाणामुपायानां व्याप्तिर्भवति । यो हि
महायानप्रयोगमार्गीयः पुद्गलः, तस्य चित्तसन्तानं उपर्युक्तेन उपायत्रयेण
व्याप्तं भवति ।

महायानप्रयोगमार्गीया प्रज्ञा शून्यतालम्बना भवति, किन्तु प्रज्ञाया अम्या
अस्मिन् प्रयोगमार्गे व्याप्तिर्न भवति, यतो हि एवमिवा अपि प्रयोगमार्गीयाः पुद्-
गला भवन्ति, येषु शून्यताज्ञानं न भवति । यतश्च विज्ञानवादिनोऽपि प्रयोग-
मार्गीया भवन्त्येव । यथा दीपङ्करश्रीज्ञानस्य ('अतिज्ञा' इतिप्रसिद्धस्य) गुरु-
सुवर्णद्वीपीयः आचार्यधर्मकीतिरित्यादयोऽनेके सत्यावाग्विज्ञानवादिनो महायान-
प्रयोगमार्गीया अभूवन् । एवमेव स्थविरधर्मपालः, वसुवन्धुः, दिङ्नाग इत्यादयो

मिथ्याकारविज्ञानवादिनोऽपि महायानप्रयोगमार्गीया आसन् । तथा महायानसूत्रालङ्कारणाम् च सप्त च प्रमाणशास्त्राणि प्रमाणत्वेनाङ्गीकुर्वता पुद्गलानां महायानप्रयोगमार्गी भवति ।

(२) बुद्धिप्रकारः

महायानप्रयोगमार्गीय योगिप्रत्यक्षम्, अनुमानप्रमाणम्, अधिगतज्ञानम् (गृहीतग्राहि ज्ञान), स्मृति, विपर्ययज्ञान चेति अनेके प्रयोगमार्गीयाया बुद्धेर्भेदा भवन्ति ।

महायानप्रयोगमार्गे श्रुतमयी चिन्तामयी चेति द्वे प्रज्ञे न भवत, तत्र केवलं भावनामयी प्रज्ञैव भवतीति केचिद् । यथोक्तम् अभिघर्मकोशे—

‘भावनामयम् । अनागम्यान्तरध्यानभूमिकम्’ ॥

(८०—अभि० को० ६ . २० का०)

अभिममयालङ्कारवृत्तौ स्फुटार्थायामप्युक्तम्—

“चतुर्विधैवभागीयानि लौकिकभावनामयानि ऊष्मप्राप्त इति कुशलमूलम्, ततो मूर्धप्राप्त, तत क्षान्तिप्राप्त, ततोऽप्रघर्म इति” .. ”

(८०—अभिममयालङ्कारवृत्तौ स्फुटार्थाया, पृ० १३)

यद्यपि महायानप्रयोगमार्गे प्राधान्येन भावनामयी एव प्रज्ञा भवति, तथापि महायानप्रयोगमार्गेऽस्मिन् अस्या प्रज्ञाया व्याप्तिर्नास्ति । अभिघर्मकोशे अभिममयालङ्कारवृत्तौ च प्राधान्यवाद एव स्फुटीकृतः । अन्यथा महायानप्रयोगमार्गीयचित्तानामाश्रयभूतं ध्यानभूमिपट्टकमेव स्यादिति ।

प्रज्ञात्रयस्य स्वरूपम्—स्वहेतो आगममात्राद् उत्पन्ना प्रज्ञा ‘श्रुतमयी’ । नम्यगुक्तिनिध्यानात् जाना ‘चिन्तामयी’ । स्वकारणात् भूतार्थभावनात् समुपजाना ‘भावनामयी’ ति । इमास्तिष्ठ परस्पर न विरुद्धाः ।

ननु आचार्येण वनुवन्बुना इमागितस्व प्रज्ञाः परस्पर विरुद्धार्था कथमुक्ता ? यथा तेनोपन स्वभाष्ये—‘नामानाम्बुना किल श्रुतमयी प्रज्ञा । नामार्थानाम्बुना चिन्तामयी । .....अयानाम्बुनेव भावनामयी ।’ तथा अभिघर्मकोशेऽपि चोक्तम्—

नामोभयार्थविषया श्रुतमध्यादिका धिय ॥

(८०—अभि० को० ६ ५ का० एवं तद्भाष्यम्)

इदं खलु वैभाषिकाणां परिकल्पितं प्रज्ञात्रयस्य स्वरूपम्, न वास्तविकम् । अत एव आचार्यहरिभद्रेण अभिसमयालङ्कारवृत्तौ सुस्पष्टमुद्धोषितं यत् हीनयानिकानागमान् आश्रित्य कुत्रापि महायाने दूषणं नाभिधेयमिति । यथा—
“ह्यतोऽन्ययानमाश्रित्य कुत्रापि दूषणं नाभिधातव्यम्” ।

(द्र०—अभिसमयालङ्कारवृत्तौ स्फुटार्थायाम्, पृ० १३)

(ल) प्राप्तिकालः

यदि महायानप्रयोगमार्गः हीनयानपूर्वङ्गमो नास्ति तदा शून्यतालम्बनाया विदर्शनायाः प्राप्तिसमकालमेव महायानप्रयोगमार्गस्य प्राप्तिर्भवति । किन्तु शून्यतालम्बनाया विदर्शनायाः प्रयोगमार्गेऽस्मिन् व्याप्तिर्नास्ति । यतो हि एवविधा अपि महायानप्रयोगमार्गीयाः पुद्गला भवन्ति, येषु शून्यताज्ञानम् अनधिगतं भवति ।

महायानप्रयोगमार्गेण हेयानां स्वरूपं किम् ?

चत्वारो महायानप्रयोगा ऊष्मादयः (निर्वेधभागीया), चत्वारश्च दर्शनहेयाः समुदाचरितग्राह्यग्राहकविकल्पाः परस्परं क्रमशः प्रतिपक्षाः प्रहेयाश्च भवन्ति । यथोक्तं आर्यमैत्रेयनाथेन—

चतुर्विकल्पसंयोगं यथास्वं भजता सताम् ॥

(द्र०—अभिसमय० १ . २६ का०पृ० १२) ।

आचार्यहरिभद्रोऽपि इममेवार्थं स्ववृत्तौ उक्तवान्—

“इत्येव चतुर्विकल्पाः चतुर्निर्वेधभागीयैः यथाक्रमं संयुक्ता भवन्ति” ।

(द्र०—अभिसमयालङ्कारवृत्तौ स्फुटार्थायाम्, पृ० १६)

इत्येव महायानप्रयोगमार्गावस्थाया दर्शनहेयानां समुदाचरितग्राह्यग्राहकविकल्पानां प्रहाणं कर्तुं शक्यते, न तु महायानसम्भारमार्गावस्थायामिति ज्ञेयम् । यतो हि महायानप्रयोगावस्थाया शून्यतालम्बनाया विदर्शनाया प्राप्तिर्भवति, न तु महायानसम्भारमार्गावस्थायाम् । दर्शनहेयानां च समुदाचरितचतुर्विकल्पानां साक्षात् प्रहाणं शून्यतालम्बकविदर्शनासापेक्षं भवति । यथोक्तं शान्तिदेवेन—

शमथेन विपश्यतासुयुक्तः कुरुते क्लेशविनाशमित्यवेत्य ॥

(द्र०—त्रिविचर्याचलारं ८ . ४ का०, पृ० १३७)

(व) अवधिः

महायानसम्भारमार्गस्य समाप्तेरनन्तर यावत् महायानदर्शनमार्गस्य प्राप्तिर्न भवति, तावत् महायानप्रयोगमार्गस्य सीमा भवति ।

(ष) महायानसम्भार-प्रयोगमार्गयोः साधारणो विशिष्टधर्मः

महायानसम्भारमार्गं महायानप्रयोगमार्गश्चोभौ लौकिकानां श्रावकाणां प्रत्येकबुद्धानां च भूमेरतीतौ तथा चोभौ महायानपरमार्थभूमिमपि अप्राप्तौ भवतः । यथा राजा चक्रवर्ती मनुष्यवर्णातीतो देववर्णं चाप्राप्तो भवति ।

(तु०—मध्यमकावतारे १ : ५ कारिकायां स्ववृत्तौ उद्धृतं रत्नमेघसूत्रम्)

मूलमध्यमकावतारेऽप्युक्तं परमार्थचित्तोत्पाद एव महायानपरमार्थभूमि-
रिति । तथा हि—“तत्प्राप्तिमारभ्य बोधिसत्त्वशब्देन व्यवहियते” ।

(तु०—मध्यमकावतारे १ . ५ का० तदभाष्ये च)

(बी) आर्यबोधिसत्त्वभूमिः

(इ) आर्यबोधिसत्त्वभूमेर्विशेषव्याख्यानम्

तत्र आर्यबोधिसत्त्वभूमेर्विशेषेण व्यवस्थापनायां प्रकारद्वयं निर्दिश्यते,
यथा—संक्षिप्तनिर्देशः, विस्तृतव्याख्यानं च ।

(१) संक्षिप्तनिर्देशः

महायानमूत्रालङ्कारोक्तविधिना बोधिसत्त्वानां विहारो भूमिर्वा अष्टाभिः
पदार्थैः निर्दिश्यते, यथा लक्षणम्, पुद्गलः, शिक्षा, स्कन्धः, निष्पत्तिः, लिङ्गम्,
निगतिः, प्राप्तिश्चेति । यत्रोक्तं तत्रैव—

लक्षणात् पुद्गलाच्छिक्षास्कन्धनिष्पत्तिलिङ्गतः ।

निरुक्तेः प्राप्तितश्चैव विहारो भूमिरेव च ॥

(३०—महा० सूत्रा० २१ ६ का० पृ० १६८)

अगोच्यं प्रतिम्वं विहारस्य भूमेर्वा पृथक् लक्षणम्, भूमिस्थिताः पुद्गलाः,
अपिशीलादिशिक्षात्रयम्, शीलादिविमुक्तिज्ञानान्ताः पञ्च स्कन्धाः, निष्पत्तिः,

भूमिप्रविष्टस्य लिङ्गम्, भूमीनां निरुक्तिः, प्राप्यगुणानां प्राप्तिरिति सक्षिप्तनिर्देशेऽप्यु-
निर्देशया भवन्ति ।

(२) विस्तृतव्याख्यानम्

अस्मिन् विस्तृतव्याख्यानावसरे त्रीणि वाच्यानि भवन्ति, तद्यथा—आग-
मानामुद्धरणम्, आगमार्थनिरूपणम्, व्यवस्थापनसम्बन्धिनो विचाराश्चेति ।
तानीह क्रमशो निरुच्यन्ते ।

(अ) आगमानामुद्धरणम्

“भूमयो हि नाम बोधिसत्त्वानाम् अनास्रवेण ज्ञानेन करुणादिभिश्च परि-
गृह्यन्ते, विभज्यन्ते, तद्गुणानां चाधारभूता भवन्ती” इति मध्यमकावतारभाष्य-
वचनेनानेन भूमीनां लक्षणं परिदीपितं भवति ।

(तु०—मध्यमकावतारे १ : ५ कारिकाया भाष्ये)

“प्रमुदितादिभूमीनां दशधा विभाजनमपि गुणानां उत्तरोत्तरसंख्याधिक्येन,
सामर्थ्यातिशयेन, दानादीनां पारिपूर्याधिक्येन, विपाकवृद्ध्यादिभिश्च भवति, न
तु स्वरूपतः ।”—अनेन वचनेन भूमीनां दशधा भेदस्य निमित्तं प्रदर्शितं भवति ।

(तु०—मध्यमकावतारे १ : ५ कारिकाया भाष्ये)

“न तु स्वरूपतः” इति कथनेन बोधिसत्त्वभूमीनां नास्ति स्वरूपतः पर-
मार्थतो वा सिद्धिरिति ज्ञापितं भवति । भूमीनां दशधा भेदनिरूपणं तु केवलं
व्यवस्थापनदृष्ट्यैवेति ज्ञातव्यम् । महायानसूत्रालङ्कारेऽप्युक्तम् —

निष्पत्तिर्विज्ञेया ययाव्यवस्थानमनसिकारेण ।

(द्र०—महायानसूत्रालङ्कारे २१ . २५ का० पृ० १७२)

महायानसूत्रालङ्कारवृत्तावपि —

“तत्र निष्पत्तिर्यथाव्यवस्थापितभूमिमनसिकारेण । तस्य भूमिव्यवस्थानस्य
कल्पनामात्रज्ञानात् तदविकल्पनया च वेदितव्या । यदा तद्भूमिव्यवस्थानं कल्प-
नामात्रं जानीते, तदपि च कल्पनामात्रं न विकल्पयति.....” ।

(द्र०—महायानसूत्रालङ्कारवृत्तौ, पृ० १७२)

दशभूमकमूत्रेऽपि निगदितम्—

ययान्तरीक्षे शकुने. पदं वुवै- वक्तु न शक्यं न च दर्शनीपगम् ।

तथैव सर्वा जिनपुत्र भूमयो वक्तुं न शक्याः कुत एव श्रोतुम् ॥

(द्र०—दशभूमकमूत्रे , पृ० ७)

यथा श्रावकयाने स्रोत-आपन्नफलप्रतिपन्नकादिभेदेन श्रावकाणामष्टौ लोकोत्तरा भूमयो भवन्ति, तथैव महायानेऽपि बोधिसत्त्वानां दश भूमयो भवन्ति । यथोक्त नागार्जुनेनापि—

यथा श्रावकयानेऽष्टभूमयः परिदोषिताः ।

महायानेऽपि तद्वद्दशवा बोधिसत्त्वभूः ॥

(द्र०—रत्नावल्या ५ . ३८-३९ का० संस्कृतच्छाया)

अनेन वचनेन आर्यबोधिसत्त्वभूमेः दशभु सख्यानीयत्य निर्दिष्ट भवति ।

(आ) आगमार्थनिरूपणम्

अत्र लक्षणम्, भेद , दशवा विभाजनस्य निमित्तम्, सख्यानीयत्यम्, भूमि-सक्रान्तिनियमः, सक्रान्तेरवधि , भूमिपरिष्करणमिति सप्त प्रतिपाद्यान्युच्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

सम्पूर्णगुणानामाश्रयत्वे सति विशिष्टप्रज्ञोपायसंगृहीतमार्थबोधिसत्त्ववीयज्ञान आर्यबोधिसत्त्वभूमिरिति लक्षणम् ।

(ग) भेद

आर्यबोधिसत्त्वभूमेर्दश भेदा भवन्ति, तद्यथा—(१) प्रमुदिता भूमिः, (२) जिनना भूमि ' (३) प्रभाकरो भूमि , (४) अचिण्मती भूमिः, (५) सुदुर्जया भूमिः, (६) अभिमुग्धी भूमि , (७) दूरङ्गमा भूमि , (८) अचला भूमि , (९) साधुमती भूमि , (१०) धर्ममेधा भूमिः चेति ।

(ग) दशवा विभाजनस्य निमित्तम्

उत्तरोत्तरभूमिषु आर्यबोधिसत्त्वस्य ज्ञाने, गुणानां मन्यासु, सामर्थ्ये, दाना-दिभारगिनानामङ्गे च वृद्धिर्भवति । तथैव विपाकभूतस्य जन्मनो ग्रहणेऽपि यन्निष्ठं जायते ।

गुणवृद्धिः

प्रथमायां भूमौ बोधिसत्त्वे १२०० गुणा उत्पद्यन्ते । द्वितीयाया भूमौ १२,००० तृतीयाया भूमौ १२,००००० चतुर्थ्यां १२,००००००० एवमेव उत्तरोत्तरासु भूमिषु असंख्येयानां गुणानामुत्पत्तिर्भवति ।

सामर्थ्यवृद्धिः

पूर्वा पूर्वा भूमि उत्तरामुत्तरा भूमिमाकर्षयति । भूमिर्नाम स्वविपक्ष-भूतानां हेयबीजानां प्रतिपक्षभूता भवति । अर्थात् तेषां प्रहाणं करोति । तथा स्वगुणानां पारिपूरावपि समर्था भवति ।

पारमितावृद्धिः

दशसु भूमिषु दानादिपारमितानां व्यापारस्य प्रकर्षो भवति । प्रथमाया भूमौ दानपारमितायाः व्यापारस्य प्रकर्षो भवति । द्वितीयाया दानेन सह शील-स्यापि, तृतीयाया ताभ्यां दानशीलाभ्यां सह क्षान्तेरपि, चतुर्थ्यां तैः सह वीर्यस्य, पंचम्या पूर्वोक्तैः सह ध्यानस्य, षष्ठ्या तैः सह प्रज्ञायाः, सप्तम्या पूर्वोक्तैः सह उपायस्य, अष्टम्यां तैः सह प्रणिधानस्य, नवम्या पूर्वैः सह बलस्य, दशम्या च सर्वैः सह ज्ञानस्य प्रकर्षो भवति ।

सर्वासु भूमिषु सामान्येन सर्वाः पारमिता भवन्ति, किन्तु यस्यां भूमौ यस्याः पारमितायाः आधिक्यं भवति, तस्यां सा पारमिता विशिष्टा भवति, इतरासु च अविशिष्टा । यथोक्तं मध्यान्तविभागे—

“विशिष्टा चाविशिष्टा च ज्ञेया दशसु भूमिषु ॥”

(६०—मध्यान्तविभागे ५ २७ ना०)

अपि च

“यस्या भूमौ या पारमिताऽतिरिक्ततरा सा तत्र विशिष्टा, सर्वासु च सर्वत्र समुदागच्छतीत्यविशिष्टा ।”

(मध्यान्तविभागभाष्ये तत्रैव)

अपि च

“यस्या बोधिसत्त्वभूमौ व्यवस्थितो बोधिसत्त्वो यस्या पारमितायामाधि-
क्येन प्रयुज्यते, सा तस्यां बोधिसत्त्वभूमावितराभ्यः पारमिताभ्योऽतिरिक्ततरा

भवतीति विशिष्टोच्यते । तद्यथा प्रथमाया भूमौ दानपारमिताऽतिरिक्ततरा भवतीति ।..... एव यावद् दशभ्यां ज्ञानपारमितेति । अविशेषेण शेषासु सर्वासु पारमितासु तस्या भूमौ समुदागच्छतीति तासु प्रतिपत्तिरविशिष्टोच्यते । यथोक्त प्रमुदिताया भूमौ दानपारमिताऽतिरिक्ततरा भवतीति । न च शेषासु न समुदागच्छति यथावलं यथाभाजमानमिति । एव शेषासु भूमिषु यथासूत्र निर्देशो वेदितव्यः ।”

(तत्रैव टीकायाम्, पृ० १८६)

विपाकवैशिष्ट्यम्

प्रत्येकभूमेरवस्थाया विपाकभूतस्य आत्मप्रतिलाभस्य भिन्न भिन्नं वैशिष्ट्यं भवति । यथा— प्रथमभूमिस्थो वोधिसत्त्वः सकलजम्बूद्वीपरयाधिपतिश्चक्रवर्ती भूत्वा जायते । द्वितीयभूमिस्थो वोधिसत्त्वः चतुर्द्वीपाधिपतिश्चक्रवर्ती भूत्वा उत्पत्स्यते । तृतीयभूमिस्थः देवेन्द्रः शक्रो भविष्यति । चतुर्थभूमिस्थो यामाना देवानामधिपतिः, पञ्चमभूमिस्थः तुषितानां देवानामधिपतिः, षष्ठभूमिस्थो वोधिसत्त्वः निर्माणरतिदेवानामधिपतिः, सप्तमभूमिस्थः परनिमित्तवशवतिना देवानामधिपतिः, अष्टमभूमिस्थः सहस्रलोकघातोरधिपतिः महाम्पति ब्रह्मा, नवमभूमिस्थः द्विमाहस्रलोकघातो अधिपतिः ब्रह्मा, दशमभूमिस्थश्च वोधिसत्त्वः शुद्धावासानां देवानामधिपतिर्भूत्वा उत्पद्यते ।

(घ) मन्यानैयत्यम्

आर्यवोधिसत्त्वस्य भूमीना सत्या नियतरूपेण दश भवति । श्रावकादिभूमीना तस्या फलप्रतिपन्नकफलस्थभेदेन अष्टाविति नियता भवति ।

(ङ) भूमिमक्रान्तिनियमः

पूर्वपूर्वभूमीना समाहिताद् अन्तिमक्षणाद् ऊर्ध्वोर्ध्वभूमीना समाहिते प्रथमक्षणे साक्षादवक्रान्तिर्भवति ।

प्रथमाया भूमेः समाहितस्य आनन्तर्यमार्गस्यान्तिमक्षणाद् द्वितीयायाः भूमेः समाहितस्य आनन्तर्यमार्गस्य प्रथमे क्षणे साक्षादवक्रान्तिर्भवति ।

सप्तम्या भूमेः समाहितस्य आनन्तर्यमार्गस्य अन्तिमक्षणाद् अष्टम्या भूमेः समाहितस्यानन्तर्यमार्गस्य प्रथमे क्षणे साक्षादवक्रान्तिर्भवति ।

दशम्या भूमेः समाहितस्य आनन्तर्यमार्गस्य अन्तिमक्षणाद् एकादश्याः समन्तप्रभायाः सर्वाण्यवक्रताया या प्रथमे क्षणे साक्षादवक्रान्तिर्भवति ।

यतो हि सप्तम्या भूमेः समाहितस्य आनन्तर्यमार्गस्यान्तिमः क्षणः, सप्तभिः अशुद्धभूमिभिः सम्बद्धानि यानि हेयावरणानि, तेषां साक्षात् प्रतिपक्षभूत आनन्तर्यमार्गो भवति । अष्टम्याः भूमेः प्राथमक्षणिकं ज्ञानं सप्ताशुद्धभूमिभिः सम्बद्धानां हेयक्लेशानां प्रहाणस्याधारभूतो विमुक्तिमार्गः । भूमिषु प्रवहमानायाः ज्ञानधाराया अन्तिम आनन्तर्यमार्गः (यज्ज्ञानं द्वितीयक्षणे बुद्धत्वमित्युच्यते) तिसृभिः शुद्धभूमिभिः सम्बद्धानि यानि हेयावरणानि, तेषां साक्षात् प्रतिपक्षो भवति । सर्वाकारज्ञतायाः प्राथमक्षणिकं ज्ञानं तिसृभिः शुद्धभूमिभिः सम्बद्धानां प्रहेयावरणानां प्रहाणस्य आधारभूतो विमुक्तिमार्गः ।

उपर्युक्तं च सर्वमविरुद्धम्, यतो हि अशुद्धं ज्ञानं सप्तभिरशुद्धभूमिभिः सम्बद्धं प्रहेयैरावरणैः सम्पृक्तं भवति । शुद्धं च ज्ञानं सप्ताशुद्धभूमिगतप्रहेयैरावरणैर्विशुद्धं विमुक्तं च भवति । यथा गर्भस्थितं शिशुशरीरं गर्भमलिनतया सम्पृक्तमशुद्धं च भवति, गर्भनिष्क्रान्तं शिशुशरीरं गर्भमलिनतया विमुक्तं शुद्धं च भवति । यथा चोक्तं महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रे—

गर्भकोशमलप्रख्याः सप्तभूमिगता मलाः ।

विकोशगर्भवज्ज्ञानमविकल्पं विपाकवत् ॥

(द्र०—महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रे १ • १४१ का०, पृ० ६९)

अपि च

शुद्धज्ञानं स्वहेयावरणैर्विमुक्तं न भवति । अर्थात् स्वहेयावरणानां प्रहाणस्याधारभूतं न भवति । यतो हि शुद्धभूम्यावरणानां प्रहाणाधारभूतं ज्ञानं तु सर्वज्ञज्ञानमेव । शुद्धभूम्यावरणानि चरमभविकवोधिमतत्त्वस्य आनन्तर्यमार्गेण प्रहेयानि भवन्ति । यथोक्तं महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रे—

मृत्पङ्कलेपवज्ज्ञेयास्त्रिभूम्यनुगता मलाः ।

वज्रोपमसमाधानज्ञानवध्या महात्मनाम् ॥

(द्र०—महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रे १ • १४२ का०, पृ० ६९)

अयमर्थः

तत्तद्भूमीनां तत्तज्ज्ञानं स्वहेयावरणप्रहाणाधारभूतं न भवति, यतो हि स्वहेयप्रहाणाधारभूतत्वं नाम तत्तद्भूमितं दृग्गमनमेव ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्या सप्तम्या भूमेः आनन्तर्यमार्गस्यान्तिम क्षणः
क्लेशावरणानां साक्षान् प्रतिपक्षो भवति, सवीजस्य (मवासनस्य) सत्ताग्राहस्य
प्रतिपक्षभूतत्वात्तस्य । अथ व्याप्तिरपि—य सत्ताग्राह स क्लेशावरणमिति ।

उपर्युक्तं च नानिदम् । यतो हि शुद्धभूमीनां ज्ञान अर्हज्ज्ञानमेव भवति ।
शुद्धभूमिद्वयस्य बोधिसत्त्वस्य सन्ततो यन्निरोधसत्यं तन्निर्वाणमेव । शुद्धभूमिस्थि-
तश्च बोधिमत्त्व. अर्हन्नेव स्यात् । मध्यमकावतारेऽभिहितम् --

“अष्टम्या भूमौ तेषां मलानां समूलमुपशमो भवति” ।

(तु०—मध्यमकावतारे ८ २ का०)

तद्भाष्येऽपि

“अविकलप्रज्ञानमूर्यम्योदये पूर्वोत्पन्नानां समारहेतूनां त्रैधातुकावचराणां
क्लेशावरणानां समूलमुपशमो जायते । अस्यामवस्थायां सर्वक्लेशानां प्रहाणेन
बोधिमत्त्वो यद्यपि धातुत्रयस्य गुरुर्भवति, तथापि भगवतां बुद्धानां सम्पत्तयो न तेन
प्राप्नुं शक्यन्ते ।”

(तु०—मध्यमकावतारे ८ २ कारिकायां भाष्ये)

अष्टम्या भूमेः आनन्तर्यमार्गं क्लेशावरणानां समूलप्रहाणस्याधारभूतो
विमुक्तिमार्गोऽपीत्युभयस्यो भवति । यो बोधिसत्त्व. हीनयानपूर्वज्जमो न भवति,
स अष्टम्यां भूमौ शैक्षोऽपि अर्हन्नपि भवति ।

भावनामार्गीयानन्तर्यमार्गं सत्ताग्राहश्च कथं परस्परं क्रमशः प्रतिपक्ष
प्रहेयव भवतः ?

महायानभावनामार्गीया नवानन्तर्यमार्गा सत्ताग्राहकाश्च नव विकल्पाः
परस्परं प्रतिपक्षप्रहेयस्येण युज्यन्ते । भावनामार्गस्य मव्यानि त्रीणि सत्ताग्राहकाणां
नवविकल्पानां प्रहेयभूतानां प्रतिपक्षरूपाणि भवन्ति । अधिमात्रानन्तर्यमार्गाणां
नवभिः नन्नाग्राहकविरुद्धैः सह योगो न भवति । अर्थात् ते परस्परं प्रतिपक्ष-प्रहेया
न भवन्ति, यतो हि भावनामार्गीयाणाम् अधिमात्रत्रयाणां मृदुसत्ताग्राहक-
विकल्पानां प्रहाणेन सह व्याप्तिर्भवति । अतः प्रहीणत्वात्ते न प्रहेया इति ।

महायानभावनामार्गस्य आनन्तर्यमार्गीयाणां मध्यत्रयाणां सत्ताग्राहकै-
रनवविकल्पैः सह योगो भवति । अर्थात् ते परस्परं प्रतिपक्ष-प्रहेया भवन्ति ।

यतो हि द्वितीयायाः तृतीयायाः चतुर्थ्याः पञ्चम्याः षष्ठ्याः भूमेः भावनामार्गीयान्तर्त्यमार्गाः क्रमशः सत्ताग्राहकविकल्पानां अधिमात्रत्रिकस्य मध्यद्वयस्य च पचानां अधिमात्रमध्यानां साक्षात् प्रतिपक्षा भवन्ति । सप्तम्या भूमेः भावनामार्गीयान्तर्त्यमार्गः सत्ताग्राहकविकल्पानां मध्यमृदुनो मृदुत्रिकस्य च (चतुर्णां) साक्षात् प्रतिपक्षो भवति ।

(च) संक्रान्तेरवधिः

दशानां भूमीनां स्वस्वपरिष्कर्षणं (शुद्धीनां) पारिपूरिः, ऊर्ध्वभूमिषु सक्रमणं च समकालमेव भवतः ।

(छ) भूमिपरिष्करणम्

तत्तद्भूमिगतानां दोषाणां निवारणं तत्तद्भूमिगतानां गुणानां परिपूरणं च तत्तद्भूमिपरिष्करणस्य (परिशोधनस्य) लक्षणम् । दोषनिवारणं गुणपरिपूरणं नाम क्रमशः दोषनिवारकस्य गुणपरिपूरकस्य च ज्ञानस्य उत्पादः । अनयोर्ज्ञानयोरवस्थिरेव तत्तद्भूमिपरिशोधनमिति ।

प्रथमायां भूमेः परिष्कर्षाणि दश, द्वितीयायां अष्टौ, तृतीयायाः पञ्च, चतुर्थ्याः दश, पञ्चम्याः दश, षष्ठ्याः द्वादश, सप्तम्याः विंशतिः, अष्टम्याः अष्टौ, नवम्यां भूमेः द्वादश परिष्कर्षाणि भवन्ति ।

सक्षेपेण एतेषां हेयप्रतिपक्षपरिष्कर्षद्वये संग्रहो भवति । हेयपरिष्करणं सुवर्णमलिनतायां दूरीकरणमिव तथा प्रतिपक्षपरिष्करणं प्रासादस्य सुघालेपनेन शुद्धिरिव भवति ।

दशम्यां भूमेर्यद्यपि परिष्करणं भवति, तथापि परिष्कर्षरूपेण शास्त्रेषु तत्र परिदीपितम्, यतो हि दशमी भूमिः लक्षणैः परिदीप्यते । तेषां लक्षणानामुत्पादेन तत्परिष्कर्षं परिज्ञायते ।

(इ) व्यवस्थापनसम्बन्धिनो विचाराः

बोधितत्त्वभूमिरत्र अष्टभिः प्रकारैः व्यवस्थाप्यते ।

(१) महायानसूत्रालङ्कारानुसारि व्यवस्थापनम्

(२) माध्यमिकरत्नावलिग्रन्थानुसारि व्यवस्थापनम्

- (३) दशभूमिप्रहेयानां परिचयः
- (४) बोधिसत्त्वानां प्रभेदः
- (५) बोधिसत्त्वपर्यायाः
- (६) बोधिमतत्वलिङ्गानि
- (७) भूमिप्रविष्टस्य लिङ्गानि स्वप्नलिङ्गानि च
- (८) दशम्या भूमी महार्चिरभिषेकनियमः
- (९) महायानमूत्रालङ्कारानुसारि व्यवस्थापनम्

यथा सर्वेषां प्रतिष्ठाभूतत्वात् भूमिरित्युच्यते, तथैव बोधिमतत्वगुणानां प्रतिष्ठाभूतत्वात् ज्ञानमपि 'भूमि'—शब्देन व्यवह्रियते । महायानमूत्रालङ्कारेऽप्युक्तम्—

शून्यता परमात्मस्य कर्माणां व्यवस्थितिः ।
 विहृत्य ससुखैर्ध्यानेर्जन्म कामे ततः परम् ॥
 ततश्च बोधिपक्षाणां ससारे परिणामना ।
 विना च चित्तमङ्गलेशं सत्त्वानां परिपाचना ॥
 उपपत्तौ च सचित्त्य सक्लेशस्यानुरक्षणा ।
 एकायनपथश्रित्वाऽनिमित्तैकान्तिकः पथः ॥
 अनिमित्तेऽप्यनाभोगः क्षेत्रस्य च विशोचना ।
 सत्त्वपाकस्य निष्पत्तिर्जायते च ततः परम् ॥
 समाधिधारणीनां च बोधेश्चैव विशुद्धता ।
 एतस्माच्च व्यवस्थानाद् विज्ञेयं भूमिलक्षणम् ॥

(३८—महायानमूत्रालङ्कारे चर्याप्रतिष्ठाधिकारे १८-१४ का० पृ० १६६-७०)

भूमीनां निरुक्तिरपि महायानमूत्रालङ्कारे नुसृष्ट निरूपिता । आनना बोधिं गन्तव्यार्थमायनं च दृष्ट्वा बोधिमतत्वस्य यस्यां भूमी तीव्रो मोदो जाते, सा प्रमुञ्चते । यद्युक्तम्—

पर्यतां बोधिमासन्नां सत्त्वार्थस्य च साधनम् ।
 तीव्र उत्पद्यते मोदो मुदिता तेन कथ्यते ॥

(३८—महा० मूत्रा० २१ : ३२, पा० पृ० १७४)

दौ.शील्यमलस्य अन्ययानमनस्कारमलस्य च अतिक्रमणात् द्वितीया विमला भूमिर्निगद्यते । यथोक्तम्—

दौ.शील्याभोगवैमल्याद् विमला भूमिरुच्यते ।

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ . ३३, क० पृ० १७४)

या भूमिः समाधिबलेन अप्रमाणधर्मपर्येषणधारणात् महान्त धर्माविभास करोति, सा तृतीया भूमिः प्रभाकरी निगदिता । यथोक्तम्

महाधर्माविभासस्य करणाच्च प्रभाकरी ॥

(द्र०—महा० सूत्र ० १ . ३३ का० पृ १७४)

बोधिपक्षामिका प्रज्ञा क्लेशज्ञेयाद्वरणद्वयदहनात्मिका यस्या वाहुत्येन प्रत्युपतिष्ठते सा चतुर्थी भूमिः अचिष्मतीत्युक्ता । यथोक्तम्—

अचिभूता यतो धर्मा बोधिपक्षाः प्रदाहकाः ।

अचिष्मतीति तदयोगात् सा भूमिर्द्वयदाहतः ॥

(द्र०—मह० सूत्रा० २१ : ३४ का० पृ० १७४)

यत्र सत्त्वाना परिपाकः, स्वचित्तानुरक्षण, बोधिसत्त्वाना दुःखजयश्च भवति, सा पंचमी भूमिः दुर्जयेति कथ्यते । यथोक्तम्—

सत्त्वाना परिपाकश्च स्वचित्तस्य च रक्षणा ।

धीमद्भिर्जीयते दुःखं दुर्जया तेन कथ्यते ।

(द्र०—महा सूत्रा० २१ ३५ का० पृ० १७४)

या च भूमिः प्रज्ञापारमिताश्रयेण निर्वाणसंसारयोरप्रतिष्ठानात् मनारनिर्वाणयोरभिमुखी भवति, सा षष्ठी भूमिः अभिमुखी प्रोच्यते । यथोक्तम्—

आभिमुख्यात् द्वयस्येह संसारस्यापि निवृत्तेः ।

उक्ता अभिमुखी भूमिः प्रज्ञापारमिताश्रयात् ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ . ३६, का० पृ० १७५)

या भूमिः प्रयोगपर्यन्तगमनात् दूर गता भवति, सा सप्तमी भूमिः दूरगमैति निगद्यते । यथोक्तम्—

एकायनपथश्लेषाद् भूमिदूरंगमा मता

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ . ३७ का० पृ० १७४)

निमित्ताभोगमंजया अनिमित्ताभोगसंज्ञया च द्वाभ्या संज्ञाभ्याम् अविचलनाद् अष्टमी भूमिः अचलेति निरूप्यते । यथोक्तम्—

द्वयसंज्ञाविचलनादचला च निरूप्यते ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : ३७ का० पृ० १७४)

यस्या भूमौ प्रतिसंविन्मतिः प्रधानभूता भवति, सा नवमी साधुमतीति निश्च्यते । यथोक्तम्—

प्रतिसंविन्मतिसाधुत्वाद् भूमिः साधुमती मता ।

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ . ३८ का० पृ० १७४)

दशमी भूमिः समाधिमुखधारणीमुखव्यापनाद् मेघेनेव आकाशस्यलीयस्य श्रुतधर्मस्य धर्ममेघेति निश्च्यते । यथोक्तम्—

धर्ममेघा द्वयव्याप्तेर्धर्माकाशस्य मेघवत् ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ . ३८ का० पृ० १७४)

(२) माध्यमिकरत्नावलिग्रन्थानुसारि व्यवस्थापनम्—

रत्नावल्या दशमु भूमिषु प्रतिभूमिं विपाकभूतजन्मनो ग्रहणम्, प्रहाण-
मामन्त्रं, पारमितानुष्ठानाधिक्यम्, निर्वचनं चेति चतुर्णामुपवर्णनं द्वाभ्या द्वाभ्या
चारिकाभ्यां कृतं तत्र तत्रैवावलोकनीयमिति ।

(द्र०—रत्नावल्या ५ ३६-५६ पा०)

(३) दशभूमिप्रहेयानां पञ्चयः ।

प्रथमा भूमिनारभ्य यावद् दशमी भूमिः दश आनन्तर्यभावनामार्गा भवन्ति ।
दशम्या तु भूमौ द्वौ आनन्तर्यमार्गा भवतः, यथा—भूमिप्राप्त्यनन्तरमेव एकः,
अन्तिमक्षणान्वयोच्चिन्त्यस्य द्वितीयः । प्रति भूमिः द्वौ सक्लेशौ एकं च दीप्तुल्यमिति
अत्र प्रत्येकमर्थं भवन्ति । अन्य दशभूमीष्वन्यत्र अग्निग्रन्थप्रहेयान् प्रवृत्ताति ।

आर्यसन्धिनिर्मोचनसूत्रे आर्यावलोकितेश्वरपरिपृच्छापरिवर्तेऽपि आर्यावलोकितेश्वरो भगवन्तमपृच्छत्—“एतासु भूमिषु भगवन्, कति समोहाः कति च दीष्टुल्यानि विपक्षा भवन्ति? भगवानाह—द्वाविंशतिः अवलोकितेश्वर, समोहाः एकादश च दीष्टुल्यानि विपक्षा भवन्ति” । सुवर्णप्रभाससूत्रेऽपि तथैवोक्तम् । तत्र प्रतिभूमिं द्वौ द्वौ समोहौ समुदाचरितज्ञेयावरणम्, एकैकं च दीष्टुल्यं ज्ञेयावरणबीजमिति ज्ञेयम् ।

(४) बोधिसत्त्वानां प्रभेदः

प्रथमतो बोधिसत्त्वानां द्वौ भेदौ भवतः, यथा—कामभूम्याश्रितो बोधिसत्त्व, रूपभूम्याश्रितबोधिसत्त्वश्च, अरूपधातौ बोधिसत्त्वा न भवन्ति, यतो हि तत्र पुद्गलानां परस्परं विषयविषयिभावाभावान् परार्थक्रियायां नास्त्यवकाशः । अतः बोधिसत्त्वेन अरूपधातौ जन्मोपादानं न कर्त्तव्यम्, यतो हि तत्र जन्मोपादानेन बोधिगुणानां पारमितानां च हानिर्भवति । यथोक्तं रत्नगुणसचयगाथायाम्—

अन्यत्र सत्त्वपरिपाचन क्षेत्रशोधी

परिपूरणार्थं इमि पारमिता महात्मा ।

आरूप्यधातु उपपत्तिं न प्रार्थयन्ती

यत्रेह बोधिगुणपारमितानां हानिः ॥

(द्र०—महायानमूलसंग्रहे, रत्नगुण०, पृ० ३६०)

कामभूम्याश्रितबोधिसत्त्वस्यापि सुगतिभूम्याश्रितो बोधिसत्त्वः, दुर्गतिभूम्याश्रितश्च बोधिसत्त्व इति भेदद्वयम् ।

सुगतिभूम्याश्रितस्यापि मनुष्यगत्याश्रितो बोधिसत्त्वः, कामदेवाश्रितश्च बोधिसत्त्व इति भेदद्वयम् । बोधिसत्त्वश्च कदाचन शक्ररूपेणापि प्रादुर्भवात्, अतः कामदेवाश्रितो बोधिसत्त्वो भवतीति नासिद्धम् ।

मनुष्यगत्याश्रितस्यापि द्वौ भेदौ भवतः, यथा—गृहस्थो बोधिसत्त्वः, प्रव्रजितश्च बोधिसत्त्व इति । महायानसूत्रालङ्कारे कथितं यत् गृहिणश्चक्रवर्तिनश्च बोधिसत्त्वाः सर्वजन्मसु सत्त्वार्थं कुर्वन्ति । प्रव्रजितश्च बोधिसत्त्वः गृहस्थान्

बोधिसत्त्वात् श्रेष्ठो भवति, यतो हि प्रव्रज्यापाक्षिको बोधिसत्त्वः अप्रमेयं गुणैः
समन्वागतो भवति । यथा—

बोधिसत्त्वा हि सततं भवन्तश्चक्रवर्तिनः ।

प्रकुर्वन्ति हि सत्त्वार्थं गृहिणः सर्वजन्मसु ॥

आदानलब्धा प्रव्रज्या धर्मतोपगता परा ।

निदर्शिका च प्रव्रज्या धीमता सर्वजन्मसु ॥

अप्रमेयैर्गुणैर्युक्तः पक्षः प्रव्रजितस्य तु ।

गृहिणो बोधिसत्त्वाद्धि यतिस्तस्माद् विशिष्यते ॥

(८०—महायानसूत्रालङ्कारे २१ ३-५ का पृ० १६८)

अन्येऽपि बोधिमतत्त्वानामनेके भेदा भवन्ति, यथा—पृथग्जनबोधिसत्त्वः
आर्यबोधिसत्त्वश्च ।

पृथग्जनबोधिमतत्त्वस्यापि सम्भारमार्गीयो बोधिसत्त्व प्रयोगमार्गीयो
बोधिमतत्त्वश्चेति द्वौ भेदौ ।

आर्यबोधिसत्त्वस्य भूमिभेदेन दश भेदा भवन्ति । प्रथमाया भूमौ पुद्गल-
घमंष्टिप्रतिपक्षलाभात् विशुद्धष्टि बोधिसत्त्वो भवति । द्वितीयाया सूक्ष्मापत्ति-
स्वनितसमुदाचारस्यापि अभावात् सुविशुद्धशीलः । तृतीयायां अच्युतध्यान-
समाधिनाभात् समाहितो भवति । चतुर्थ्यां पुनः सूत्रादिधर्मनानात्वमानस्य विभूत-
त्वात् धर्मविभूतमानः । पञ्चम्यां दशभिः चित्ताशयविशुद्धिसमताभिः सर्वसन्तान-
समताप्रवेणात् सन्तानभेदे निर्माण (मानरहितः) । षष्ठ्या प्रतीत्यसमुत्पादतयता-
बहुलविहारितया सक्लेशव्यवदानभेदे निर्माणः, प्रकृतिविशुद्धितामुपादाय कृष्ण-
शुभ्रपक्षाभ्यां तयताया सक्लेशव्यवदानादर्शनात् । सप्तम्या निनिमित्तविहार-
मानय्यान् प्रनिक्षण समविशद्बोधिपक्षभावनात् एकचित्तक्षणलव्वबुद्धिः । अष्टम्या
अनाभोगनिनिमित्तविहारित्वात् उपेक्षक क्षेत्रविशोधकश्च । नवम्यां भूमौ
मन्त्रपन्थाकगुणः । दशम्या पुनर्भूमौ बोधिसत्त्वो महद्विकश्च व्यवस्थाप्यते
महानिज्ञानान् संपूर्णचमंकायश्च अप्रमाणसमाधिचारणीमुखस्फुरणान्,

आश्रयस्य निदर्शने च शक्तो भवति तुषितभवनवासादिनिर्माणनिदर्शनात्,
अभिषिक्तश्च बुद्धत्वे सर्वबुद्धेभ्यस्तत्राभिषेकलाभात् । यथोक्तम्—

विशुद्धदृष्टिः सुविशुद्धशीलः
समाहितो धर्मविभूतमानः ।
सन्तानसंक्लेशविशुद्धि - भेदे
निर्माण एकक्षणलब्धबुद्धिः ॥
उपेक्षकः क्षेत्रविशोधकश्च
स्यात् सत्त्वपाके कुशलो महर्द्धिः ।
सम्पूर्णकायश्च निदर्शने च
शक्तोऽभिषिक्तः खलु बोधिसत्त्वः ॥

(द्र०—महा० सूत्र० २१ : १५-१६ का० एवं तद्वृत्ती पृ० १७०)

(५) बोधिसत्त्वपर्यायाः

बोधिसत्त्वः महासत्त्व धीमानित्यादयः सामान्येन षोडश पर्याया महा-
यानसूत्रालङ्कारे निर्दिष्टाः । यथा—

बोधिसत्त्वो महासत्त्वो धीमाश्चैवोत्तमद्युतिः ।
जिनपुत्रो जिनाधारो विजेताथ जिनाङ्कुरः ॥
विक्रान्तः परमार्थश्च सार्थवाहो महायशाः ।
कृपालुश्च महापुण्य ईश्वरो धार्मिकस्तथा ॥

(द्र०—महा० सूत्र० गुणाधिकारे १६ : ७३-७४ का० पृ० १६६)

(६) बोधिसत्त्वलिङ्गानि—

पञ्चविधानि बोधिसत्त्वस्य लिङ्गानि भवन्ति, यथा—अनुकम्पा प्रथमं लिङ्गं
बोधिचित्तेन सत्त्वपरिग्रहार्थम्, द्वितीयं प्रियास्यान सत्त्वानां बुद्धशासनाधिमुक्ति-
लाभार्थम्, तृतीयं धीरता दुष्करचर्यादिभिः अपरिसेदार्थम्, चतुर्थं मुक्तहस्तता
करुणया सत्त्वोद्धरणार्थम्, पञ्चमं गम्भीरसन्धिनिर्मोक्षणं सत्त्वेषु धर्मावदोषार्थं
गम्भीरसूत्रव्याख्यानम् । यथोक्तम्—

अनुकम्पा प्रियाख्यानं धीरता मुक्तहस्तता ।
गम्भीरसन्धिनिर्मोक्षो लिङ्गान्येतानि धीमताम् ॥
परिग्रहेऽधिमुक्तचासावखेदे द्वयसंग्रहे ।
आशयाच्च प्रयोगाच्च विज्ञेयं लिङ्गपंचकम् ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ . १-२ का० पृ १६६)

(७) भूमिप्रविष्टस्य लिङ्गानि स्वप्नलिङ्गानि च

(क) भूमि-विष्टस्य लिङ्गानि

भूमिप्रविष्टस्य बोधिसत्त्वस्य दशविव लिङ्ग सर्वासु भूमिषु वेदितव्यम्, यथा—या भूमिं प्रविष्टस्तत्र सालोको या न प्रविष्टः तत्राधिमुक्तिरिति एक-लिङ्गम् । अलीनत्वं परमोदारगम्भीरेषु धर्मेषु । अदीनत्व दुष्करचर्यासु । अपर-प्रत्ययत्व स्वम्या भूमौ । सर्वभूमिप्रतिवेवश्च तदभिनिर्हरिकौशल्यत । सर्वसत्त्वेषु आत्मसमचित्ता । अनेयता वर्णविर्णशब्दाभ्या (मारस्य) । अननुयश्चक्रवर्ती-त्वादिसम्पत्तिषु । उपायकौशलमनुपलम्भ तस्य बुद्धत्वोपायज्ञानात् । बुद्धपर्व-मण्ड-लेषु चोत्पत्तिः सर्वकालमिति ।

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ . २७-२८ क० तद्वृत्तौ च पृ० १७२)

(ग) भूमिप्रविष्टस्य स्वप्नलिङ्गानि

प्रथमभूमिप्राप्त्यवस्थायां बोधिसत्त्वः स्वप्ने त्रिसाहस्रलोकधातु अनेकसहस्र कोटिनिधिमिः परिपूर्णं पश्यति । द्वितीयभूमिप्राप्त्यवस्थायां त्रिसाहस्रलोकधातु कोटिमहस्वरत्नैः समलकृतं करतलगतमिव पश्यति । तृतीयभूमे प्राप्त्यवस्थायां आत्मानं महासन्नाहमन्त्रद्वय विविधानेकसुदृढास्त्रशस्त्रसुमज्जितं परपक्षीयाश्च विनाशयन् पश्यति । चतुर्थभूमिप्राप्त्यवस्थायां चतुर्दिगुत्थितमहावातवेगैः महाभूमौ अवसिरन्ति नानाविधपुष्पाणि अवलोकयति । पञ्चमभूमिप्राप्त्यवस्थायां सर्वा-लङ्कारानुपपन्नविभूषितां स्त्रियं चम्पकपुष्पमालाग्रथितशिरस्कां पश्यति । षष्ठभूमि-प्राप्त्यवस्थायां चतुर्दिक्षु सोपानपक्तिमन्त्रद्वये सुवर्णवालुकावकीर्णं कुमुदोत्पलपुण्डरी-तादिरिविधतुमुद्रुमलतामच्छन्ने निर्मलप्रासादाद्यष्टाङ्गपरिपूर्णं महासरोवरे शोभन्महादत्तानं व्यवलोकयति । षष्ठमभूमिप्राप्त्यवस्थायां उभयतः महानरक-प्रदानमन्त्रे स्थितमपि आघातरहितं परिन्दरहितं मुक्तमात्मानं विलोकयते । अष्टम-

भूमिप्राप्त्यवस्थाया क्षुद्रहिंस्रजन्तुत्रासकान् व्याघ्रकेशरिसिंहमृगराजान् स्वभुजो-
परि स्थितान् पश्यति । नवमभूमिप्राप्त्यवस्थाया कोटिसहस्रस्वजनपरिजनैः
परिवृतमात्मान चक्रवर्तिराजरूपेण पश्यति । दशमभूमिप्राप्तिलिङ्गे स्वाने वोधि-
सत्त्वः कोटिसहस्रब्रह्मादिभिः परिवृत तथागतकाय व्यवलोकयति ।

(तु०—मुवर्णप्रभासमूत्रे स्वप्नपरिदर्त पृ० .०)

(८) दशम्या भूमौ महाधिरभिषेकनियमः

अस्मिन् विषये आभासद्वारा कर्मणा सिद्धिः, अर्चनाद्वारा चाभिषेकप्राप्ति-
रिति द्वयं ज्ञातव्यम् ।

तत्र आभासद्वारा कर्मसिद्धौ भाजनपरिशुद्धिः, सत्त्वपरिशुद्धिः कर्मसिद्धि-
श्चेति त्रीणि प्रतिपाद्यानि भवन्ति ।

अर्चनया अभिषेकप्राप्तौ च अर्चनाया. अभिषेकस्य च स्वरूपं प्रतिपाद्यते ।

(२) फलभूमिः (बुद्धभूमिः)

अत्र लक्षणं भेदः अवधिश्चेति त्रीणि ज्ञातव्यानीति निरूप्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

सम्पूर्णगुणानामाधारभूतत्वे सति पर्यन्ताभिसमयत्वं बुद्धभूमेर्लक्षणम् ।
समन्तप्रभाभूमिः पर्यन्तज्ञानं सर्वज्ञज्ञानं ज्ञानधर्मकाय इतीमे समानार्थकाः शब्दाः ।

(ख) भेदः

विस्तरेणास्याः चतुश्चत्वारिंशदुत्तरशतप्रभेदा भवन्ति । वर्गभेदेनेक-
विंशतिः । स्वरूपतश्च धर्मधातुविशुद्धज्ञानं आदर्शज्ञानं समताज्ञानं प्रतिसविज्ञानं
क्रियाप्रतिपत्तिज्ञानमिति पञ्च । संक्षेपेण इमे पञ्च भेदाश्चरमेषु चतुर्षु मगृहीता
भवन्ति । पुनश्च संक्षेपे इष्टे बुद्धस्य समाहितज्ञानं पृष्ठलब्धज्ञानमिति द्वयोर्ज्ञानयो-
रेतेषामन्तर्भावो भवति । अथवा—यथावज्ज्ञानं यावज्ज्ञानमिति द्वयोः । अथवा—
ज्ञेयाकारज्ञानं हेतुफलाकारज्ञानमिति द्वयोः । अथवा—बुद्धज्ञानं बुद्धकरणेति द्वयोः ।

महावोधिः अनुत्तरवोधिः सम्यक्सम्बोधिः फलधर्मकायं बुद्धकायं बुद्धत्वं
क्षीणास्त्रवत्त्वं सम्पूर्णगुणवत्त्वमिति पर्यायवाचिनो भवन्ति । स्वव्यावृत्त्या चैमानि
सर्वाणि भिन्नानीति ।

(ग) अवधिः

बुद्धश्च बुद्धभूमावेव भवतीति ।

पञ्चानां मार्गाणामुपसंहारः

(१) सम्भारमार्गः

अस्मिन् सम्भारमार्गस्य निरूपणावसरेऽत्र लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिश्चेति पञ्च निर्देष्टव्यानि क्रमशः प्रतिपाद्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् सम्यग् निर्याणात् समुत्पन्नं घर्माभिसमयजातीय-प्रभेद ज्ञान सम्भारमार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

आश्रयदृष्ट्याऽस्य सम्भारमार्गस्य त्रयो भवन्ति भेदाः । तथा हि—श्रावक-सम्भारमार्गः, प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः, महायानसम्भारमार्गश्चेति ।

श्रावकसम्भारमार्गेण सह पार्थग्यजनिकज्ञानस्य व्याप्तिर्भवति । यतो हि श्रावकसम्भारमार्गे स्थितः श्रावकः पृथग्जन एव भवति । प्रत्येकबुद्ध-महायान-सम्भारमार्गयोस्तु पार्थग्यजनिक लोकोत्तर चेत्युभे ज्ञाने संगृहीते भवतः । सम्भार-मार्गीयप्रत्येकबुद्धत्वस्य आर्यपुद्गलत्वस्य चेत्युभयोः समानाधिकरणकः पुद्गलः समुपलभ्यते । अर्थात् एवमिवः पुद्गलोऽपि सम्भवेत्, यः सम्भारमार्गीयः सन् आर्योऽपि स्यात् । एवमेव सम्भारमार्गीयबोधिसत्त्वत्वस्य अर्हत्त्वस्य च आधारभूतः पुद्गलोऽपि सम्भवति । अर्थात् एवमिव पुद्गलः सम्भवेत्, यः सम्भारमार्गीयो बोधिसत्त्वः सन् अर्हन्तपि स्यात् । किन्तु यः प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः स्थितः, स कदापि अर्हन् न भवति । अर्थात् सम्भारमार्गीयप्रत्येकबुद्धत्वेन सह अर्हत्त्वस्य व्याप्तिर्नास्त्येव ।

(ग) पर्यायाः

सम्भारमार्गः, घर्मानिसमयः, मोक्षभागीयः, आदिकर्मिकभूमिः इत्येते पर्यायाः ।

(घ) निर्वचनम्

बोधिमधिगन्तु सम्भारभूतत्वात् 'सम्भारमार्गः'। मोक्षमधिगन्तु सर्वप्रथम-
तया मार्गत्वात् 'धर्माभिसमयः'। मोक्षे हितत्वात् मोक्षे भागित्वात् 'मोक्षभागीयः'।
मार्गप्रवेशस्य आदिभावस्थात्वात् 'आदिकर्मिकभूमि' रिति ।

बुद्धिवैशिष्ट्यम्

सम्भारमार्गीयाया बुद्धेरनेके प्रकारा भवन्ति, यथा—सम्भारमार्गीयपुद्गल-
सन्ततिस्थं शिक्षात्रयम्, प्रज्ञात्रयम्, अष्टौ ध्यानसमापत्तयः, मैत्र्यादिवचनुरप्रमाणानि,
षड् अभिज्ञाः, पञ्च चक्षूषि, प्रत्यक्ष प्रमाणम्, अनुमान प्रमाणम्, गृहीतग्राहि
ज्ञानम्, विपर्ययज्ञानमित्यादयः प्रकारविशेषाः ।

(ङ) अवधिः

लाक्षणिकनिर्याणचित्तस्य अनुभवप्राप्तिमारभ्य प्रयोगमार्गस्य पूर्ववस्थाप्राप्ति
यावत् सम्भारमार्गस्य सीमा भवति ।

लाक्षणिकनिर्याणचित्तस्य अनुभवप्राप्तिः, सम्भारमार्गप्रवेशः, सम्भारमार्ग-
प्राप्तिरिति सर्वं समानकालिकं भवति ।

२. प्रयोगमार्गः

अस्य प्रयोगमार्गस्य निरूपणावसरे लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्,
अवधिश्चेति पञ्च ज्ञातव्यानि क्रमशो निरुच्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् सम्भारमार्गात् समुत्पद्यमान अर्थाभिमतमयजातीय-
प्रभेदं ज्ञानमेव प्रयोगमार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

आश्रयदृष्ट्या अस्य त्रयो भेदा भवन्ति । तथा हि—१. श्रावकप्रयोगमार्गः
२. प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गः, ३. महायानप्रयोगमार्ग इति ।

अस्य भेदस्य कारणं तु सम्भारमार्गस्य भेदनिरूपणावसरे यथा प्रतिपादित
तथैव ज्ञातव्यमिति नात्र वीप्साभयेन पुनर्विपञ्च्यते ।

स्वभावतः प्रयोगमार्गस्य चत्वारो भेदा भवन्ति, यथा—ऊष्मा, मूर्धा, क्षान्तिः, अग्रवर्मश्चेति ।

एतेषु चतुर्षु प्रतिस्वम् अवस्थाद्वयं भवति, यथा—समाहितावस्था, पृष्ठ-लब्धावस्था चेति ।

हैनयानिकप्रयोगमार्गस्य ये प्रथमास्त्रयो भेदाः, तेषु प्रतिस्व मृदु-मध्याधि-मात्रभेदेन त्रयो भेदा भवन्ति । चतुर्थस्य अग्रवर्माख्यप्रयोगमार्गस्य त्रयो भेदा न भवन्ति । यतो हि तेन मह अन्तिमस्य एकक्षणस्यैव व्याप्तिर्भवति । यथोक्तम् अभिघर्मसमुच्चये—

“तत्र त्रिमात्रनिर्वेवभागीयो लौकिकाग्रघर्मं स्थापयित्वा, लौकिकाग्रघर्मः प्रकृत्यैव क्षणिकः अप्रावन्धिक तज्जन्मकालिकः अभिसमयं समापद्यमानोऽपूर्वा-वन्धः मृदुमध्याधिमामात्रमोक्षभागीयेभ्यो निर्वेवभागीयेभ्यश्च परिहीयते ।”

(द्र०—अभिघर्मसमुच्चय, पृ० ८८) ।

माहायानिकस्य प्रयोगमार्गस्य तु चतुर्विधं भेदेषु प्रतिस्व त्रयो भेदा भवन्ति । अयमेव च माहायानिकप्रयोगमार्गस्य श्रावकीयप्रयोगमार्गेभ्यः प्रत्येकबुद्धप्रयोग-मार्गेभ्यश्च विशेषो भवति । यथोक्तम् अभिसमयालङ्कारे—

श्रावकेभ्यः सखड्गेभ्यो बोधिसत्त्वस्य तायिनः ।

मृदुमध्याधिमामात्राणामूष्मादीना विशिष्टता ॥

(द्र०—अभिसमयालङ्कारे १ : २७ का०)

(ग) पर्याया

प्रयोगमार्गं, अर्थाभिसमयं, निर्वेवभागीयं, निर्वेवाङ्गमित्यादयः पर्याय-वाचिनः ।

(घ) निर्वचनम्

नन्दमास्त्रान्तरिणि दर्शनमार्गे योजयतीति ‘प्रयोगमार्गः’ । नैरात्म्यतत्त्वस्य अयं नामान्यविषया अवबोधकत्वात् ‘अर्थाभिसमयः’ । निश्चितो वेधो निर्वेव-आयंमार्गं, तेन विचित्रित्वाप्रदाणान् सत्याना च विभजनात् तस्य भागो दर्शन-मार्गेऽप्येव, मन्वायाहृत्येन हितत्वात् ‘निर्वेवभागीयः’ । तस्य निर्वेवस्य दर्शनमार्ग-स्यान्तमूत्तयत्वात् ‘निर्वेवाङ्गम्’ इति ।

क्लेशेन्धनदहनस्य निर्विकल्पज्ञानाग्ने आर्यमार्गाग्नेर्वा पूर्वरूपत्वात् 'लघ्वा प्रयोगमार्गः' । मिथ्यादृष्ट्यादीनां प्रहायकेषु चलकुशलमूलेषु पूर्वत्वाद् 'पूर्वा प्रयोगमार्गः' । कर्मक्लेशवशतया अपायगतिषु जन्मनो निरोधे, सुगतिष्वेव च जन्मप्रदाने अत्यर्थं क्षमणात् 'क्षान्तिः प्रयोगमार्गः' । लौकिकश्चासौ अग्रघर्मश्चेति सर्वलौकिक-श्रेष्ठत्वात् 'अग्रघर्म प्रयोगमार्गः' ।

बुद्धिवैशिष्ट्यम्

प्रयोगमार्गीयाया बुद्धेः प्रकारा अनेके भवन्ति । ते तु यथा सम्भारमार्ग-निरूपणावसरे व्याख्यातास्तथैव ज्ञातव्याः । यतो हि तयोः सम्भार-प्रयोगमार्गयो-नास्त्यस्मिन् विषये वैशिष्ट्यम् । अभिघर्मसमुच्चयेऽप्युक्तम्—

यःसम्भारमार्गः स प्रयोगमार्गः

(द्र०—अभिघर्मसमुच्चये, पृ० ६५)

(ङ) अवधिः

श्रावकसम्भारमार्गसमाप्त्यनन्तरं महायानदर्शनमार्गस्य प्राप्तिं यावत् प्रयोगमार्गस्यावधिरिति ।

३. दर्शनमार्गः

अस्य दर्शनमार्गस्य सम्यक् प्रतिपत्तये तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्व-चनम्, अवधिश्चेति पञ्च विशेषतो ज्ञातव्यानीति क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् निष्पन्नप्रयोगमार्गादनन्तरं समुत्पद्यमानं सत्याभिसमय-जातीयप्रभेद आर्यसन्ततिस्थज्ञानं दर्शनमार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

आश्रयपुद्गलदृष्ट्या त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति । तथा हि— श्रावकदर्शनमार्गः, प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गः, महायानदर्शनमार्गश्चेति ।

एतेषु त्रिषु एकैकस्य अवस्थाद्वयं भवति, यथा—समाहितावस्था पृथुलव्या-वस्था चेति ।

एतयोरवस्थयोर्भेदा यथा भवन्ति, तथा पूर्वमुक्ता अतो नात्र निरूप्यन्ते ।

अपि च—अन्यप्रकारेणापि दर्शनमार्गो द्विविधो भवति, यथा—रत्नाभिसमयः
असमुदाचाराभिसमयश्चेति । यथोक्तमभिघर्मसमुच्चये—

“रत्नाभिसमयः कतमः ? बुद्धेज्वेत्य प्रसादः, घर्मेज्वेत्य प्रसादः, सधेज्वेत्य
प्रसादः ।

असमुदाचाराभिसमयः कतमः ? अकारणसवरलाभात् शिक्षागतस्य यदा-
त्मनो नरकक्षय तिर्यग्योनिक्रय प्रेतयोनिक्रय अवाङ्मृतनदुर्गतिक्षय इति । न
पुनरुपादाय तद् दुर्गतिकर्म दुर्गतिविपाकोऽभिनिर्वर्तते ।”

(द्र०—अभि० समु० प्राप्तिपरिच्छदे, पृ० ६३ ।)

(ग) पर्याया.

दर्शनमार्गं सत्याभिसमयः (तत्त्वाभिसमयः), निर्मलं घर्मचक्षुः, प्राथम-
क्षणिक लोकोत्तर ज्ञानम्, नवोदितमुत्तमम् आर्यज्ञानं चेति पर्यायवाचिनः ।

(घ) निर्वचनम्

चतुरार्यमर्त्यं महाविसवदतीति ‘दर्शनमार्गः’ । आर्यसत्याना साक्षात्कार्यभि-
नयत्वात् ‘सत्याभिसमयः’ । घर्मेषु विरजस्कविशुद्धज्ञानत्वात् ‘निर्मलं घर्मचक्षुः’ ।
प्राथमक्षणिकानास्त्वज्ञानत्वात् ‘प्राथमक्षणिक लोकोत्तरज्ञानम्’ । नवोदिते सति
उत्तमार्यज्ञानत्वात् ‘नवोदितमुत्तमम् आर्यज्ञानम्’ इति ।

(ङ) अवधि

आवसीयप्रयोगमार्गस्य समाप्त्यनन्तरं यावत् माहायानीयो भावनामार्गो
नाधिगम्यते, तावत् दर्शनमार्गस्य सीमा भवतीति ।

आनन्तर्यदर्शनमार्गं विमुक्तिदर्शनमार्गश्च परस्परमविरुद्धौ । यतो हि दर्शन-
मार्गस्य प्रथमक्षणाद् ऊर्ध्वं द्वितीयादयः सर्वे क्षणा आनन्तर्यदर्शनमार्गा अपि विमु-
क्तिदर्शनमार्गा अपि (उभये) भवन्ति । एवविधा विमुक्तिदर्शनमार्गा आनन्तर्य-
दर्शनमार्गं माहादुःखादाय उत्पद्यन्ते । परन्तु आनन्तर्यदर्शनमार्गं दर्शनमार्गस्य अष्टौ
ज्ञानानि च परस्परं विरुद्धानि । तथैव समाहितदर्शनमार्गं पृष्टुलब्धदर्शनमार्गश्च
परस्परं विरुद्धौ नवतः ।

४. भावनामार्गः

भावनामार्गस्यास्य सम्यक् प्रतिपादनार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्याया, निर्वचनम्, अवधिश्चेति पञ्च ज्ञातव्यानि भवन्ति । तानीह क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् दर्शनमार्गात् समुत्पद्यमान अन्वभिसमय (पृष्ठाभिसमय)-जातीयप्रभेद आर्यसन्ततिस्थ ज्ञान भावनामार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेद

आश्रयपुद्गलदृष्ट्या त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति । तथा हि—श्रावकभावनामार्गः, प्रत्येकबुद्धभावनामार्गः, महायानभावनामार्गश्च ।

स्वभावतोऽस्य द्वौ भेदौ, यथा—समाहितो भावनामार्गः, पृष्ठलब्धो भावनामार्गश्चेति ।

माहायानिकस्य भावनामार्गस्य तु सास्त्रवो भावनामार्गः, अनास्त्रवो भावनामार्गश्चेति द्वौ भेदौ भवतः । तयोरिह निरूपणं यथायथं विधीयते ।

सास्त्रवो भावनामार्गः

अस्य लक्षणम्, भेदः, अवधिश्च प्रतिपाद्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

माहायानिकभावनामार्गत्वे सति शब्दार्थसंसर्गयोग्यकल्पनात्मकत्वं सास्त्रवभावनामार्गत्वमिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य सास्त्रवभावनामार्गस्य त्रयो भेदा भवन्ति, तथा हि—अधिमुक्तिभावनामार्गः, परिणामनाभावनामार्गः, अनुमोदनाभावनामार्गश्चेति ।

१. अधिमुक्तिभावनामार्गः

अस्यापि लक्षणम्, भेदः, अवधिश्चेति त्रीण्यत्र सुस्पष्टमभिधीयन्ते ।

(क) लक्षणम्

स्वार्थ-स्वपरार्थ-परार्थाकरभूताया जिनजनन्याम् अभिसम्प्रत्ययवशेन व्यव-
स्थापितो माहायानि कोऽन्वभिममयजातीयप्रभेदोऽधिमुक्तिभावनामार्गः सविकल्प
इति लक्षणम् ।

(व) भेदः

स्वार्था स्वपरार्था परार्था चेति मूलभेदेन अधिमुक्तिस्त्रिविधा ।
त्रिविधाऽपि सती मृदु-मध्याधिमात्रभेदेन प्रत्येक भेदात् त्रिभिस्त्रिकैर्नवधा भवति ।
तथा हि—मृद्व्वा अधिमात्रा च स्वार्थाधिमुक्तिः, तथैव स्वपरार्थाधिमुक्तिः, परार्था-
धिमुक्तिश्चेति । एवमेवाऽपि नवप्रकाराऽधिमुक्तिः मृदुमृद्व्वादिप्रकारभेदेन प्रतिस्व
विभिद्यमाना नवभिस्त्रिभिः समविणतिप्रकारा भवति । तदचथा—मृदुमृदुः, मृदुमध्यः,
मृद्वधिमात्रः ; मध्यमृदुः, मध्यमध्यः, मध्याधिमात्रः, अधिमात्रमृदुः, अधिमात्रमध्यः,
अधिमात्राधिमात्र इति स्वार्थाधिमुक्तेर्नवप्रकाराः । तथैव स्वपरार्थाधिमुक्तेः
परार्थाधिमुक्तेश्चापि नव-नव प्रकारा वेदितव्याः ।

(ग) अवधिः

एतेषु स्वार्थ-स्वपरार्थ-परार्थाख्येषु त्रिषु अधिमुक्तिभावनामार्गेषु प्रथमः
प्रधानतः अनुष्ठानं नमसु भूमिषु भवति । द्वितीयः प्राधान्येन अष्टम्या नवम्या च
द्वयो भूम्योऽप्यनन्तरं । तृतीयश्च प्रमुखतो दशम्यां भूमावधिगम्यत इति । सामा-
न्येन एतेषां दशम्यापि भूमिषु अवधिर्भवतीति ज्ञेयम् ।

२. परिणामनाभावनामार्गः

(क) लक्षणम्

यः नाम्नामो माहायानिको भावनामार्गः स्व-परकुशलपुण्यक्रियावस्तु अनुत्त-
राया मध्यमस्त्रयो परिणामयति, स अन्वभिममय (पृष्ठाभिममय)—जातीयप्रभेदः
आगमनतिदोऽस्मिन् परिणामनाभावनामार्गः सविकल्प इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य द्वावपि भेदा भवन्ति । तथा हि—विशेषपरिणामनामनस्कारः,
अनुरक्तभावपरिणामनामनस्कारः, अविर्यागलक्षणपरिणामनामनस्कारः, विवि-
क्तपरिणामनामनस्कारः, बुद्धपुण्योद्यमभावानुष्मृतिपरिणामनामनस्कारः, उपाय-

कौशलपरिणामनामनस्कारः, अनिमित्तपरिणामनामनस्कारः, बुद्धानुज्ञातपरिणामनामनस्कारः, त्रैधातुकापर्यापिन्नपरिणामनामनस्कारः, महापुण्योदयात्मको मृदुपरिणामनामनस्कारः, महापुण्योदयात्मको मध्यपरिणामनामनस्कारः, महापुण्योदयात्मकोऽधिमात्रपरिणामनामनस्कारश्चेति द्वादश भेदा भवन्ति ।

त्रैकालिकानि स्व-परकुशलमूलानि अनुत्तरसम्यक्सम्बोधौ परिणामनीयानि द्रव्याणि भवन्ति । भावनामार्गीयस्य बोधिसत्त्वस्य चित्तं तेषां स्व-परकुशलानाम् अनुत्तरायां बोधौ परिणामकं भवति । सम्यक्सम्बुद्धा ऊर्ध्वभूमिस्थिताश्च बोधिसत्त्वाः शैष्ठ्येण तथाविधपरिणामनाकृत्यसम्पादका अधिष्ठायाः । आत्मनः परेषां च इष्टार्थसिद्धिः तस्याः परिणामनायाः प्रयोजनम् । परिणामितानां कुशलमूलानाम् अक्षयत्वम्, उत्तरोत्तरां च तेषां वृद्धिः परिणामनायाः अनुशसा । यथोक्तं ग्यल्-छब्-जे पण्डितेन भोटदेशीयविदुषा स्वकीये पारमितामार्गनिर्देशे—

“श्रुत-चिन्ता-भावनादिभिः सचित्तानां, नमनपूजनादिभिर्वा सचित्तानां सर्वेषां कुशलानाम् अक्षयत्वम्, तेषां चोत्तरोत्तरं वर्धनमेव परिणामनायाः कृत्यम् ।”
(संस्कृतछाया)

“बोधिसत्त्वीयोपायकौशलप्रणिधानाभ्यां गृहीतस्य अल्पतरस्यापि कुशलस्य (पुण्यस्य) फलं सुमहत्तरं भवति, क्षयशीलस्यापि फलं अक्षयमुपजायते”—इति बुद्धादिभिः प्रशंसिताया त्रैयध्विककुशलमूलानां प्रणिधानद्वारा परिणामनायाः को बुद्धिमान् पण्डितजातीयः प्रयत्नं न कुर्यात् ।

यथोक्तं सागरमतिपरिपृच्छायाम्—

“यथा विशाले समुद्रे पतितः एकोऽपि उदविन्दुः आसमुद्रमधीणं भवति, तथैव अनुत्तरायाः सम्यक्सम्बोधौ परिणामितं कुशलमूलं आवोधिः अक्षीणं भवति ।”
(संस्कृतछाया)

आर्यप्रज्ञापारमितायामपि—

“अस्य सुभूते, अनुमोदनासहगतस्य पुण्यक्रियावस्तुनोऽसौ पूर्वंकः औपलम्भिकानां बोधिसत्त्वानां चतुर्व्यानिमयः पुण्याभिसंस्कारः शततमीमपि कलां नोपैति, यावदुपनिषदमपि न क्षमते । अयमेव नयः परिणामनायामुक्तः ।”

(द्र०—विशालमुद्रचयः, पृ० १६७)

यथोक्तमार्गस्त्वनकरण्डकसूत्रे—

“तदद्यथापि नाम मज्जुश्रीर्नानागन्धवृक्षाश्च चतुर्धातुसंगृहीता विवर्धन्ते,
एवमेव मज्जुश्रीर्नानामम्भारोपचितं बोधिमत्त्वस्य कुशलमूल बोधिवित्तसंगृहीत
मर्वज्जनापरिणामितं विवर्धते ।”

(३०—शिक्षासमुच्चये उद्धृत, पृ० १६०)

परिणामितं कुशलमूलं न कदापि क्षीणं भवतीति यदुक्तं तत् ‘क्रोधः सर्वाणि
कृतोपचितानि कुशलमूलानि निर्दहन्तीति मध्यमकावतारबोधिचर्यावतारवचनेन
अथ न विगृह्यते इति ? तथा हि —

सर्वमेतत्सुचरितं दानं सुगतपूजनम् ।

कृतं कल्पसहस्रैर्यत् प्रतिघ. प्रतिहन्ति तत् ॥

(३०—बोधिचर्या० ६ १ तथा मध्यमकावतारे तृतीयपरिच्छेद)

नमाश्रयेते -

प्रयोगमार्गस्थितो बोधिसत्त्वो यदि सम्भारमार्गस्थितं बोधिसत्त्वमभि-
रूह्यन्ति, तदा स कल्पशतोपचितं कुशलं प्रतिहन्तीति मध्यमकावताराशयः ।

सम्भारमार्गस्थितो बोधिसत्त्वो यदि प्रयोगमार्गस्थिताय बोधिसत्त्वाय
अरूह्यन्ति, तदा स शीलमवरममादानप्रभूतं दानत्रिरस्त्रपूजनादिकं अनेकैः कल्पसह-
स्रैरुपचितं सर्वं सुचरितं ब्रह्मिलव उव नृणमघातं क्षणेन निर्दहतीति बोधिचर्याव-
ताराशयः ।

सम्भारमार्गीयः प्रयोगमार्गीयो वा बोधिसत्त्वो यदि आर्यबोधिसत्त्वं प्रति,
मार्गोपप्रविष्टो यदि मार्गप्रविष्टो बोधिसत्त्वं प्रति, मार्गप्रविष्टा अपि यदि परस्परं
अरूह्यन्ति तदा शिष्या केषा च कुशलमूलानां समुच्छेदं करोतीति नायं पृथग्जन-
मतिगोचरो विषयः, अपि तु अचिन्त्य एव तेषाम् ।

प्रतिषेधेन केषां कुशलानां कीदृशी हानिर्भवति ?

नान्येव कुशलमूलानि प्रतिषेधेन प्रतिहन्यन्ते, यानि शून्यताविषयिण्या प्रजया
अमृतीनानि भवन्ति । शून्यताविषयकप्रजया गृहीतानि तु न प्रतिघप्रहेयाणि,
नास्ति मानस्यं तेषां प्रहाणे प्रतिषेधः (क्रोधस्य) इति । यतो हि शून्यताविषयिणी

प्रज्ञा सर्वावरणानां प्रतिपक्षभूतेति प्रसिद्धा । सुखविपाकप्रदाने कुशलमूलानां यत्सामर्थ्यं, तदेव क्रोधेन प्रहीयते । अर्थात् प्रतिघवशात् कुशलानि आत्मनः मुख-विपाकस्य प्रदाने असमर्थानि जायन्ते, न तु तानि कुशलमूलानि प्रतिघेन उत्खात-मूलानि भवन्ति, न तु तेषां सत्ताया एव विलोपो जायते । यतो हि प्रतिघेन प्रहीण-सामर्थ्यानि कुशलान्यपि एकेन प्रकारेण कुशलान्येव ।

(ग) अवधिः

सामान्येन प्रथमा भूमिमारभ्य दशमी भूमि यावदस्य परिणामनाभावना-मार्गस्य सीमा भवतीति ।

३. अनुमोदनाभावनामार्गः

(क) लक्षणम्

यः सास्त्रवो माहायानिको भावनामार्गः स्व-परकुशलपुण्यक्रियावस्तूनि अनु-मोदते, स प्रीत्याकारोऽन्वभिसमयजातीयप्रभेदः आर्यसन्ततिस्थोऽधिगमः अनुमोद-नाभावनामार्गः सविकल्प इति लक्षणम्

(ख) भेदः

अस्य द्वौ भेदौ भवतः, यथा—स्वकुशलपुण्यक्रियावस्त्वनुमोदनम्, परकुशल-पुण्यक्रिय वस्त्वनुमोदनं चेति ।

(ग) अवधिः

प्रथमा प्रमुदिताभूमिमारभ्य यावद् दशमी भूमिमस्य अनुमोदनामनस्का-रस्य सीमा भवतीति ।

अनास्रवो भावनामार्गः

अस्य लक्षणम्, भेदः, अवधिश्चेति त्रीणि प्रतिपाद्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

माहायानिकभावनामार्गत्वे सति शब्दार्थसंसर्गयोग्यकल्पनाविरहितात्मकत्व अनास्रवभावनामार्गत्वमिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य द्वौ भेदौ भवतः, तथा हि—अभिनिर्हारो भावनामार्गः, अत्यन्तवि-शुद्धिः भावनामार्गश्चेति ।

१. अभिनिर्हार. अनान्नवो भावनामार्ग.

(क) लक्षणम्

अनान्नवभावनामार्गत्वे सति पर्यन्ताधिगमकृत्यसम्पादकत्व अभिनिर्हार-
भावनामार्गत्वमिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य पञ्च भेदा भवन्ति । तथा हि —रूपादिसर्वधर्माधिपरीतदर्शन स्वभाव',
नान्यथा बुद्धत्वसम्प्राप्तिरिति श्रेयता, सर्वधर्मविशेषानुत्पादनेन अधिगमप्रयोगोऽभि-
नन्कार', सर्वधर्माणां परमार्थतोऽनुपलम्भतया अर्पणा, बुद्धत्वमहार्थसाधनान्महार्थ-
तेति पञ्च ।

अभिनिर्हाराख्योऽनान्नवो भावनामार्ग प्राधान्येन महायानभावनामार्गस्य
पृष्ठलब्धावस्थायां समुत्पद्यते, तथाप्यस्य पृष्ठलब्धमार्गेण सह व्याप्तिर्नास्ति । यतो हि
समाहितभावनामार्गीयत्रोघिसत्त्वसन्ततिस्मृतानि दुःखादिचतुरार्यसत्याना अनित्या-
दिषोडशाकारविषयकाणि षोडशक्षणिकानि ज्ञानान्यपि अभिनिर्हाराख्यो भावना-
मार्ग ।

(ग) अवधिः

प्रथमा भूमिरारभ्य दशमी भूमि यावदस्याभिनिर्हारस्यावधिर्भवतीति ।

२. अत्यन्तविशुद्धिरनान्नवो भावनामार्ग.

(ट) लक्षणम्

अनान्नवभावनामार्गत्वे सति पर्यन्तप्रहाणकृत्यसम्पादकत्व अत्यन्तविशुद्धि-
भावनामार्गत्वमिति लक्षणम् ।

(ड) भेद

कामधातुव्यानारूप्यसमापत्तय इति नव भूमय, तामु अधिमात्रादिनवप्रकार-
विषयस्य मृदृ-मृदादिमार्गो यथाक्रम नवप्रकार इति नव भेदा भवन्ति । माहाया-
निकानामार्गाणां दशभूम्यन्तर्गता दशानन्तर्यमार्गा अस्य भेदा भवन्ति ।

अपि च

भावनामार्गेभ्योऽप्येव द्वौ भेदौ भवत, यथा—भावनामार्गीयो रत्नाभि-
नमय, भावनामार्गीय असमुदाचाराभिनमयश्च ।

(ग) अवधि:

प्रथमां प्रमुदिता भूमिमारभ्य दशमी भूमि यावदस्य भावनामार्गस्य सीमा भवतीति ।

विशेषः

एतेषा समस्तानां भावनामार्गाणां भूम्यवधिः प्रथमा भूमिमारभ्य दशम्या भूमेर्योऽन्तिमक्षणप्रभव आनन्तर्यमार्गः, तत्पर्यन्तं भवति ।

प्रथमा भूमिं द्विधा विभज्य तस्या भूमेर्यः प्रथमः क्षणः, स दर्शनमार्गः, द्वितीयक्षणाद् आरभ्य भावनामार्गारम्भो भवतीति मन्यते । यथोक्त अभिसमया-लङ्कारमहाभाष्ये -

“अतः प्रमुदिताया भूमेः प्रथमः क्षणो दर्शनमार्गः । ततोऽन्ये द्वितीयादयः क्षणा यावद् वज्रोपमाख्यः आनन्तर्यमार्गो यस्मादनन्तरं समन्तप्रभा बुद्ध-भूमिरवाप्यते ।”

(द्र०—अभिसमयालङ्कारालोके पृ० ३१७)

माहायानिकस्य आनन्तर्यभावनामार्गस्य सख्या नवसु निश्चिता नास्ति । यतो हि प्रथमाया भूमेरपि आनन्तर्यमार्गो भवत्येव ?

व्याप्तिर्नास्ति । यतो हि प्रथमाया भूमेरानन्तर्यमार्गो मृदुमृद्वानन्तर्यभावना-मार्गसंगृहीतो भवति । यथोक्त श्री ग्यल्-छव्-जे आचार्येण भोटदेशीयपण्डितेन स्वकीये पारमितामार्गनिर्देशे—

आचार्येण हरिभद्रेण यो भावनामार्गस्य प्रारम्भः प्रथमाया भूमेरङ्गीकृतः, तेन स आनन्तर्यभावनामार्गः मृदुमृद्वारख्ये आनन्तर्यभावनामार्गेऽन्तर्भूतो भवति । फलतः आनन्तर्यभावनामार्गस्य सख्या नवसु नास्ति नियतेति दोषो नापद्यते । उपयुक्तमेव आचार्येयमतं सर्वथा प्रतिभाति । यतो हि दर्शनमार्गस्य कालोऽत्यल्प एव भवति, यदा प्रथमा भूमिरनेकैः कल्पशतैः सुसम्पद्यते ।

(ग) पर्यायाः

भावनामार्गः, अन्वभिसमयः (पृष्ठाभिनमयः) इति पर्यायवाचिनौ ।

(घ) निर्वचनम्

दर्शनमार्गेण प्रथमतया साक्षात्कृतानि तत्त्वानि नैरन्तर्येण पुनः पुनर्भाष्य-
यतीति 'भावनामार्गः' । दर्शनमार्गान्तरं सत्याना पुनः साक्षात्कार्यभिसमयत्वाद्
'अन्वभिममय' (पृष्ठाभिसमयः) ।

(ङ) भूम्यवधि

श्रावकीयदर्शनमार्गस्य समाप्तेरनन्तरं सर्वज्ञतायाः प्रथमक्षणस्य प्राप्ति-
यावद् भावनामार्गस्य सीमा भवतीति ।

५. अशैक्षमार्गः.

अत्र लक्षणम्, भेद, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिः, पारमितातन्त्रयानयोः
प्राथम्यैकत्वनिर्देश इति षट् परिज्ञातव्यानीति निर्दिश्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

य. स्वयानमनुमृत्य हेयानां सम्यक् प्रहाणं कृतवान्, स्वशिक्षायाश्च पर्यन्त-
ज्ञानमधिगतवान् नोऽशैक्ष इत्युच्यते ।

(ख) भेद

प्रयोग्य भेदा भवन्ति, यथा—श्रावकार्शक्षः, प्रत्येकबुद्धाशैक्षः, महायाना-
शैक्षश्च ।

(ग) पर्यायाः

अशैक्षः, पर्यन्तमार्ग इत्यादयः पर्यायाः ।

(घ) निर्वचनम्

न्ययानानुगारिनिष्ठाया अवमानकरत्वात् अशैक्ष इति । अशैक्षस्य मार्गत्वात्
सर्वज्ञमार्ग इति ।

(ङ) अवधिः

श्रावकार्शक्षस्य बुद्धभूमिपर्यन्तं सीमा भवति ।

(च) पारमितातन्त्रयानयोः प्राप्यकत्वनिर्देशः

अत्र प्रापकहेतुः, बुद्धस्थानम्, बुद्धत्वप्राप्तिप्रकारः, बुद्धत्वप्राप्तिसमये कति काया-युगपत् प्राप्यन्ते, बुद्धकायाधिष्ठानम्, पर्यन्तप्राप्यैकत्वनिर्देश इति पट् परिज्ञे-यानि निरूप्यन्ते ।

(१) प्रापकहेतुः

पारमितायानदृष्ट्या पुण्यज्ञानसम्भारद्वयपरिपूरणेन कल्पाना त्रिभिरसंख्येयैर्बुद्धत्वमधिगम्यते । अभिघर्मकोशेष्युक्तम्—

तदसंख्यत्रयोद्भवम्

(द्र०—अभि० को० ३.६३ का०)

अत्र असंख्येयत्रयस्य परिचयः, सम्भारद्वयस्य परिचयः, सम्भारसचयनियमः, संख्याव्यवस्थाने विभिन्नानि मतानि, सर्वेषां च आभिप्रायिकमैक्यमिति पञ्च यथायथ निरूप्यन्ते ।

(अ) असंख्येयत्रयस्य परिचयः

कथमसंख्येयस्यासति संख्येयावसाने पुनस्त्रित्वमुच्यते ? नैतदेव वेदितव्यम् । किं तर्हि ? “षष्टिः स्थानान्तराण्यसंख्येयम्” इति मुक्तकसूत्रं पठ्यते । कतमानि षष्टिः ?

एको ह्यद्वितीयः प्रथमं स्थानान्तरम् । एककानां दशको द्वितीयम् । दश दशकानि शतं तृतीयम् । दश शतानि सहस्रम् । दश सहस्राणि प्रभेदः । दश प्रभेदा लक्षम् । दश लक्षा अतिलक्षः । दशातिलक्षाः कौटिः । दश कौट्यो मध्यः । दश मध्या अयुतम् । दशायुता महायुतम् । दश महायुता नियुतम् । दश नियुता महानियुतम् । दश महानियुताः प्रयुतम् । दश प्रयुता महाप्रयुताः । दश महाप्रयुताः कङ्कर । दश कङ्करा महाकङ्करः । दश महाकङ्करा विस्वरः । दश विस्वरा महाविस्वरः । दश महाविस्वरा अक्षोभ्यः । दशाक्षोभ्या महाक्षोभ्यः । दश महाक्षोभ्या विवाहः । दश विवाहा महाविवाहः । दश महाविवाहा उत्सङ्गः । दशोत्सङ्गा महोत्सङ्गः । दश महोत्सङ्गा वाहनः । दश वाहनानि महावाहनम् । दश महावाहनानि तिट्ठिभः । दश तिट्ठिभा महातिट्ठिभः । दश महातिट्ठिभा हेतुः ।

दश हेतवो महाहेतु । दश महाहेतवः करभः । दश करभा महाकरभः । दश महाकरभा उन्द्र । दशेन्द्रा महेन्द्र । दश महेन्द्राः समाप्तम् ! दश समाप्तानि महानमाप्तम् । दश महानमाप्तानि गतिः । दश गतयो महागति । दश महागतयो निम्बरज । दश निम्बरजांमि महानिम्बरजः । दश महानिम्बरजामि मुद्रा । दश मुद्रा महामुद्रा । दश महामुद्रा बलम् । दश बलानि महाबलम् । दश महाबलानि मञ्जा । दश मञ्जा महासञ्जा । दश महासञ्जा विभूत । दश विभूता महाविभूतः । दश महाविभूता बलाक्षम् । दश बलाक्षा महाबलाक्षम् । दश महाबलाक्षाणि अनन्यम् । अष्टकं मध्याद् विस्मृतम् ।

(३०—अभि० को० भाष्ये, पृ० ५४८-५४९, बौद्धभारतीसंस्करणे)

अष्टौ स्यान्तानि क्वापि प्रदेशे प्रमुपितत्वान्न पठितानि । तेनात्र द्वापञ्चाशन् स्यान्तानि भवन्ति । पट्ट्या च सख्यास्यानैर्भवितव्यम् । तान्यष्टकानि स्वयं कानिचिन्तामानि कृत्वा पठितव्यानि, येन पष्टिमस्यास्यानानि परिपूरणानि भवेयुः ।

(३०—पट्ट्यार्या, पृ० ५४५, बौद्धभारतीसंस्करणे)

(अ) सम्भारद्वयस्य परिचय

पुण्यमणो ज्ञानमयञ्चेति द्विविधो बोधिसत्त्वानां सम्भारो भवति । तत्र पुण्यसम्भारः मनसिऽभ्युदयाय, ज्ञानसम्भारश्च असक्लिष्टसंस्करणाय संवर्तते । तत्र पारमितासु षट्सु दानपारमिता शीलपारमिता च पुण्यसम्भार । प्रज्ञापारमिता ज्ञानसम्भार इति । क्षान्तिपारमिता वीर्यपारमिता ध्यानपारमिता च तिस्रः पारमिता उभयात्मिकाः पुण्यज्ञानसम्भारात्मिका भवन्ति । अथवा—प्रज्ञायां परिणामनान् दानादिपञ्चपारमिता अपि ज्ञानसम्भार एव । यथोक्तं महायानमूत्रालङ्कारे—

सम्भारो बोधिसत्त्वानां पुण्यज्ञानमयोऽसमः ।

मनसिऽभ्युदयायैकः अन्योऽसक्लिष्टसंमृती ॥

दानं शीलं च पुण्यस्य प्रज्ञा ज्ञानस्य संमृतिः ।

अथ चान्यद् द्वयस्यापि पञ्चापि ज्ञानसंमृतिः ॥

(३०—महा० गुह्य० बोधिसत्त्वपिण्डारे १८ . ३८-३९ वा० पृ० १३४)

(इ) सम्भारसञ्चयनियमः

पूर्वमुक्तं यत् बोधिसत्त्वः असंख्येयकल्पत्रयाणि पुण्यज्ञानसम्भारं परिपूर्य बुद्धत्वं समाप्नोति । तत्र महायानीयसम्भारमार्ग-प्रयोगमार्गविस्थापर्यन्तं एकः असंख्येयकल्पः व्यत्येति । तदनन्तरं दर्शनभावनाशैक्षमार्गविस्थायां दशसु भूमिषु अशुद्धसप्तभूमिपर्यन्तं एकः असंख्येयकल्पः । तदनन्तरं शुद्धासु तिसृषु भूमिषु एकः असंख्येयकल्प इति कल्पानां त्रीणि असंख्येयानि भवन्ति । अभिघर्मकोशेऽप्युक्तम्—

एकैकं पुण्यशतजमसंख्येयत्रयान्त्यजाः ।

विपश्यी दीपकृद् रत्नशिखी शाक्यमुनिः पुरा ॥

(द्र०—अभि० को० ४ . ११० का०)

महायानसूत्रेष्वपि प्रतिपादितम् यत् अतीते भगवान् राजप्रासादे वैजयन्तध्वजे बोधिसत्त्वमहाराजविजयकुमाररूपेण उत्पन्नो बभूव । तस्मिन् समये तथागतो महास्कन्धः लोके विरराज । तच्छासनकाले वीर्यबहुलो बोधिसत्त्वः कुशलमूलान्यवरोप्य पुण्यसम्भारं च परिपूर्य प्रथमासंख्येयकल्पपरिसमाप्नोति प्रथमाया भूमौ प्रविवेश । तदनन्तरं तथागते रत्नाङ्गे लोकशासति बोधिसत्त्वः जम्बूद्वीपसुवर्णनगरे श्रेष्ठिसुप्रज्ञरूपेण उत्पेदे । तस्मिन् काले कुशलानि परिपाच्य द्वितीयासंख्येयपरिसमाप्नोति सप्तम्या भूमौ प्रवेशं कृतवान् । तदनन्तरं यदा गन्धर्वमेघरूपेण अवततार, तदा भद्रिकाब्राह्मणीतः पारितोषिकं परिगृह्य तेन च पञ्च उत्पलानि परिक्रीय दशबलस्य दीपकरस्योपरि अवकिरति स्म । तस्मिन् समये बोधिसत्त्वः तृतीयासंख्येयकल्पं परिसमाप्य दशमी भूमिं प्रविष्टः ।

(ई) सख्याव्यवस्थाने विभिन्नानि मतानि

अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिताटीकायां (आलोकान्याया) त्रयस्त्रिंशता असंख्येयकल्पैः, ललितविस्तरे सप्तभिरसंख्येयकल्पैः, अष्टचैत्यस्तवे त्रिभिः असंख्येयकल्पैः, सर्वनिकायपाठचक्रे च दशभिः असंख्येयकल्पैः बुद्धत्वमवाप्स्यत इत्युल्लिखितम् ।

(द्र०—अष्ट० प्रज्ञा० टीका, पृ० १११ एवं तन्नि० पृ० ८)

(उ) सर्वेषामभिप्रायिकर्मैक्यम्

उपर्युद्धृतानां सर्वेषां मतानामभिप्रायः न परस्परं भिन्नम् । तीक्ष्णप्रज्ञो हि बोधिसत्त्वः अल्पीयसि कालेऽपि (त्रिषु असंख्येयेषु) अनेकासंख्येयकल्पपरिपूरणीयान् सम्भारान् परिपूर्य बुद्धत्वमधिगम्यत इति समन्वयः ।

(२) बुद्धस्थानम्

पारमितासु नियतगोत्रीयो बोधिसत्त्वः रूपघातौ अकनिष्ठघनव्यूहक्षेत्रे बुद्धो भवति । अत्र बुद्धस्य सम्भोगकायः तिष्ठति । अस्मिन् जम्बूद्वीपे च बुद्धस्य नैर्माणिककायो विराजते । कामघातौ अरूपघातौ च नैव कदाचन बुद्धो विबुध्यते । यथोक्त लङ्कावतारे—

अकनिष्ठभवने दिव्ये सर्वपापविर्वर्जिते ।

निर्विकल्पाः सदा युक्ताश्चित्तचैतविर्वर्जिताः ॥

बलाभिजावशिप्राप्ताः तत्समाधिगतिं गताः ।

तत्र बुध्यन्ति सम्बुद्धा निर्मितस्त्वहं बुध्यते ॥

(द्र०—सर्गायके ३८-३९ का०)

अपि च

माहेश्वरं परं स्थानमकनिष्ठे विराजते ॥

(द्र०—सर्गायके—१०७ का०)

पुनश्च

कामघातौ तथारूप्ये न वै बुद्धो विबुध्यते ।

रूपघात्वकनिष्ठेषु वीतरागेषु बुध्यते ॥

(द्र०—सर्गायके ७७४ का०)

मध्यमकावतारेऽप्युक्तम्—

यदर्थं प्रयत्न आस्थितः तदशेषगुणाकर निरुपम प्रशान्तपद त्वया अकनिष्ठेष्वधिगतम् ।

(तु०—मध्यमकावतारे ११ : ६ का०)

पारमितायानेनोपलभ्यः सम्भोगकायः स्थान-काय-परिवार-धर्म-कालात्यैः पञ्चविनियतैः सुनियतो भवति । अनुत्तरतन्त्रयानानुयायिना रत्नसदृशाधिकारिणा विनेयानां कामघातुरेव बुद्धत्वप्राप्तिस्थानमिति । तत्रापि कामघात्वधिष्ठितो जाम्बू-द्वीपीय एव पुमान् बुद्धत्वं लभत इति व्याप्तिः ।

(३) बुद्धत्वप्राप्तिप्रकारः

चरमक्षणसन्ततिस्थानन्तर्यमार्गविस्थाया यद्यपि प्रतिभासद्वयस्य विलयो भवति, अशेषाणां च ज्ञेयानां सूक्ष्मोऽप्याकारो नोपलभ्यते, तथापि तस्मिन् काले पृथक्सत्यद्वयग्राहकाणां मलानां समूलसमुद्धातो न भवति । तदनन्तरमेव द्वितीये क्षणे यावज्ज्ञेयाकारेषु पृथक्सत्यद्वयग्राहिणा मलानां सर्वथा प्रहाणम्, सर्वधर्म-सम्यगवबोधः, फलधर्मकायप्राप्ति, भूतान्तसाक्षात्कारः समन्तप्रभाभूमिप्राप्तिरिति समकालमेव सिध्यन्ति ।

(४) बुद्धत्वप्राप्तिसमये कति काया युगपत् प्राप्यन्ते

बुद्धत्वप्राप्तिसमकाल एते काया प्राप्यन्ते, यथा—स्वभावकायः ज्ञानकायः सम्भोगकायः तथा ज्ञानसम्भोगकायहेतुसामग्रीमुपादाय निर्माणकायश्चेति । सम्भोगकायः प्रधानतः शैक्षसन्तानवर्तिपुण्यसम्भारमधिपतिं कृत्वोत्पद्यते । ज्ञान-कायः शैक्षसन्तानवर्तिन ज्ञानसम्भारमधिपतिं कृत्वोत्पद्यते । निर्माणकायश्च उभयमधिपतिं कृत्वा समुत्पद्यत इति । रत्नावल्यां चोक्तं नागार्जुनेन राजन्, पुण्यसम्भारमुपादाय बुद्धानां रूपकायः ज्ञानसम्भारवलेन च धर्मकायः सिद्धो भवतीति, यथा—

राजन् पुण्याधिपत्येन रूपकायः प्रसिध्यति ।

धर्मकायस्तु बुद्धानां ज्ञानसम्भारहेतुजः ॥

(३०—रत्नावल्यां ३ : १३ का० समकृतम्)

यु क्तिषष्टिकायामपि—

अनेन पुण्येन च सर्वसत्त्वाः सचित्यं सम्भारयुगं यथावत् ।

पुण्याभिधं ज्ञानमयं तदुद्भवं कायद्वयं प्राप्य भवन्तु सिद्धाः ॥

(३०—युक्तिषष्टिकायाश्चरमपरिभाषा संस्कृतभाषा)

बुद्धत्वप्राप्तिसमकालमेव उत्तमनिर्माणकायो नैव प्राप्यते, अपितु सम्भोगकायमधि-
पतिं कृत्वा तदनन्तरमुत्पद्यते, यथा—चन्द्रमधिपतिं कृत्वा उदकचन्द्र इति ।

(५) बुद्धकायाधिष्ठानम्

स्वभावकाय अधिष्ठानम्, अवशिष्टाश्च त्रयः कायाः तत्राधिष्ठिता भवन्ति ।
स्वभावकाय एतेषा त्रयाणां कायानां धर्मताकाय इति । यथाकाश सर्वेषां रूपि-
धर्माणां अधिष्ठानं रूपिणश्च धर्मा आकाशे अधिष्ठिता भवन्ति, तथैवावशिष्टास्त्रयः
कायाः स्वभावकायेऽधिष्ठानभूते अधिष्ठिता भवन्ति ।

(६) पर्यन्तप्राप्यैकत्वनिर्देशः.

अत्र पञ्च वस्तूनि निर्देष्टव्यानि भवन्ति, यथा—वज्रयानानुसारि सामा-
न्यतो भूमिमार्गव्यवस्थापनम्, विशेषतः पञ्चक्रमचर्यासग्रहयोः कथनम्, पञ्चक्रम-
चर्यासग्रहानुसारि पञ्चमार्गव्यवस्थानम्, पारमितानुसारि समन्तप्रभाभूमिव्य-
वस्थानम्, वज्रयानानुसारेण द्वादशभूमीनां त्रयोदशभूमीनां चतुर्दशभूमीनां षोडश-
भूमीनां सक्षिप्तभेदकथनम् ।

(क) वज्रयानानुसारि सामान्यतो भूमिमार्गव्यवस्थापनम्

दश स्थानानि दश भूमय इति चक्रसवरमूलतन्त्रे प्रोक्तम्, यथा—स्थान-
प्रमुदिता भूमिः, उपस्थान विमला, क्षेत्र प्रभाकरी, उपक्षेत्रम् अर्चिष्मती, छन्दोह-
सुदुर्जया, उपछन्दोह अभिमुखी, सघात दूरङ्गमा, उपसंघात अचला, श्मशानं
साधुमती, उपश्मशानं वर्ममेधेति ।

(ख) विशेषतः पञ्चक्रमचर्यासग्रहयोः कथनम्

पञ्चक्रमानुसारं कर्मप्रयोगेण अष्टमी भूमिरधिगम्यते । इत्थं स्थूलसूक्ष्मो-
त्पत्तिक्रमनिष्ठातः अष्टमी भूमिरवाप्यते । प्रतिभासत्रयं प्राप्तो बोधिसत्त्वः दशमीं
भूमिमश्नुते । एव चित्तालम्बनमेव दशमी भूमिरित्युच्यते । चर्यासग्रहानुसारं यः
पुद्गलः वज्रयानीयोत्पत्तिक्रमे शिक्षितो भवति स अष्टम्या भूमौ प्रतिष्ठितो
भवतीति । अर्थात् स्थूलसूक्ष्मोत्पत्तिक्रमनिष्ठैवाष्टमी भूमिरिति । वज्रजपैरुत्थितो
वाग्विवेको नवमी भूमिः । चित्तालम्बनं मायाकायं प्रभास्वरत्वं युगनद्धत्वं चेति
दशमी भूमिरभिधीयते ।

(तज्जूरसग्रहे तन्त्रवर्गे 'डि' नामके ग्रन्थे द्रष्टव्यम्)

(ग) पञ्चक्रमचर्यासिग्रहानुसारि पञ्चमार्गव्यवस्थानम्

सामान्यतो मार्गविस्थाया प्रज्ञाविशुद्धिमारभ्य भावनावलेन वायु अवधूती-
नाड्यां प्रवेश्य त्रिधा विलीयते, अस्मादुत्पन्न शून्यचतुष्टय यावत् सम्यगानीत न
भवति, तावत् सम्भारमार्गः । यदा खलु तथाविधप्रयोगेण शून्यचतुष्टयस्यानयने
सामर्थ्यमुपजायते ततः प्रभृति यावत् सहजसुखेन शून्यतायाः साक्षात्कारो न भवति
तावत् प्रयोगमार्गः । सहजसुखेन शून्यता साक्षात्कृत्य यावत् शैक्षयुगनद्धावस्था न
प्राप्यते तावत् दर्शनमार्गः । शैक्षयुगनद्धावस्थाप्राप्तिमारभ्य यावत् अशैक्षयुगनद्धा-
वस्था नाधिगम्यते, तावत् भावनामार्गः । अशैक्षयुगनद्धत्वमेवाशैक्षमार्ग इति ।

(तञ्जूरसंग्रहे तन्त्रचर्गे 'टि'—नामके ग्रन्थे द्रष्टव्यम्)

को हि नाम पञ्चक्रमः ?

आचार्यार्यदेवमतानुसारेण उत्पत्तिक्रमः विवेकत्रयं संगृह्य चित्तालम्बन-
क्रमः मायागात्रक्रमः प्रभास्वरक्रमः युगनद्धक्रमश्चेति पञ्च क्रमाः ।

आचार्यनागार्जुनमतानुसारं कायवाग्विवेकौ एकत्र संगृह्य वज्रजपक्रमः
चित्तविवेकक्रमः मायाकायक्रमः प्रभास्वरक्रमः युगनद्धक्रमश्चेति पञ्च क्रमाः ।

(तञ्जूरसंग्रहे तन्त्रचर्गे 'डि' नामके ग्रन्थे द्रष्टव्यम्)

(घ) पारमितानुसारि समन्तप्रभाभूमिव्यवस्थानम्

पारमितायाने कथिता एकादशी समन्तप्रभाभूमि वज्रयाने च प्रमिद्धा
पर्यन्तभूमिः निष्ठाभूमिर्वा अनर्थान्तरभूतैव । अनयोः नास्ति भेदः ।

(ङ) वज्रयानानुसारेण द्वादश-त्रयोदश-चतुर्दश-पौडशभूमिभेदानां
सक्षिप्तकथनम्

समन्तप्रभाभूमिमारभ्य प्रतिसविद्रभूमिपर्यन्तं द्वादशभूमयो भवन्तीति
वज्रगर्भलिङ्गारतन्त्रे प्रोक्तम् ।

हेवज्रतन्त्रेऽपि तथैव द्वादशभूमयः प्रोक्ताः ।

उत्तराभिवानतन्त्रे प्रमुदितादिदशभूमीनामनन्तरम् अनुपमा भूमिः ज्ञानवती भूमिः वज्रभूमिरिति त्रयोदश भूमयोऽभिहिताः ।

वज्रमालाभाष्यतन्त्रेऽपि अभिपेकेषु प्रतिस्वं एकैका भूमिरभिहिता । एकादश घटाभिपेकास्तत ऊर्ध्वं त्रय इति चतुर्दश अभिपेका भवन्तीति चतुर्दश भूमयः कथिताः ।

ज्ञानतिलकतन्त्रे तु षोडश भूमयः कथिताः, किन्तु सर्वेषामेषा तन्त्राणामभिप्राये नास्ति वैषम्यमपितु ऐक्यमेव ।

भोटदेशीयमहापण्डितः आचार्यमुमतिकीर्ति 'चोखपा' स्वकीये 'डग् रिम् छेन् मो' ग्रन्थेऽभिहितवान् यदनेकैराचार्ये प्रमुदितादिभूमिषु पार्थग्यनिकभूमिष्वपि न्यूनाधिक्यं कृत्वा सख्याभेद प्रतिपादितोऽस्ति । पारमितायाने या एकादशी समन्तप्रभाभूमिः, न काचिद् क्वचित् ततः श्रेष्ठा भूमिर्वर्तते । तन्त्रयाने यद्यपि द्वादश त्रयोदश चतुर्दश षोडश वा भूमिभेदाः प्रतिपादिताः सन्ति, किन्तु तेषां सर्वेषामन्तर्भाव पारमितायानीयासु एकादशभूमिष्वेव भवतीति भारतीयपण्डितैरपि स्वीकृतम् । अत एकादशी समन्तप्रभाभूमिरेव वज्रधरभूमिरित्यनर्थान्तरम् । इयमेव भूमिः पारमितायानानुसारं त्रिभिरसंख्येयकल्पैः, तन्त्रयानानुसारं च दृष्ट एव जन्मनि अधिगन्तुं शक्यते । वज्रधरभूमिरिति कथनस्य नायमभिप्रायो यत् सा पारमितायानीयसाधनाया नास्ति फलमिति । आचार्यशान्तरक्षितकृतायां तत्त्वसिद्धावपि प्रतिपादितं यत् या श्रीमहासुखवज्रसत्त्वावस्था अन्यैर्मार्गैः त्रिभिरसंख्येयकल्पैः अधिगम्यते, सा वज्रधानीयैर्विशिष्टैरुपायैः दृष्ट एव भवेऽनायासं सिध्यतीति । अनेन वज्रधरत्वमुभाभ्यामपि मार्गाभ्यां प्राप्यमिति शान्तरक्षितस्य स्वकीय मतं प्रतीयते ।

(तु०—तिव्वतीतंजूरसंग्रहे तन्त्रवर्गे 'चु' इत्याख्येऽवलोकनौघम्)

भूमिमार्गयोरिदं व्यवस्थापनं भोटभाषामाश्रित्य सुरभारत्यामुपनिबद्धं श्रद्धाप्रज्ञानुसारिणा पुद्गलानां सौगततत्त्वाधिगमप्रतिपत्तये चिरं प्रभवेद् इति कामना । यदत्र स्खलितं तदस्मदाग इति सदसद्विवेकिनः सुधियो विभावयन्तु । कर्मणानेन यदि किमपि पुण्यमुपार्जितं स्यात्, तेनाशु लोकं सौगती धियं प्राप्नुयादिति परिणामना । आचार्यशान्तिदेवशब्दैस्तु—

ये गम्भीरनयावगाहनपटुप्रज्ञानिरस्तभ्रमाः
संकलेशव्यवदानपक्षविमलज्ञानोच्छ्रिताः सूरयः ।

ते सन्तो गुणदोषयोरपि च तैः सारं विमिश्रादतो
ग्राह्यं सर्वमकल्मषं विषमित्र त्याज्यं दुष्कृतं यदि ॥

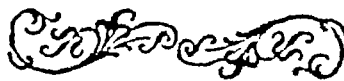
न युक्तमुक्तं किमपीह यन्मया
परं प्रजातं स्वलितं तदेव मे ।

ननु ग्रहीष्यन्ति ममात्र साधवो
मर्ति मयानेन कृतेन साम्प्रतम् ॥

हरिभद्रवचनेन तु

एतद्ग्रन्थविधानेन यत्पुण्यमर्जितं मया ।
निखिलाः प्राणिनस्तेन प्राप्नुयुः सौगती धियम् ॥

भवतु सर्वमङ्गलम्

तृतीयं पारिशिष्टम्

अभिसमयालङ्कारस्य अकारादिक्रमेण श्लोकार्धसूची

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
अक्षज्ञानं जिनक्षेत्र	१ : ६८	२४
अक्षयाकारतार्या च	४ : १५	५०
अग्रधर्मगत प्रोक्तं	२ : ५	२८
अचिन्त्यशान्ततादर्शि	४ : २२	५१
अचिन्त्यातुल्यते मेय	४ : २४	५२
अचिन्त्यादिविशेषेण	४ : २३	५१
अतृप्तता श्रुते दान	१ : ५३	२२
अदृश्यचित्तज्ञाने च	४ : १६	५०
अधिमुक्तिस्त्रिधा ज्ञेया	२ : १८	३२
अध्यात्मशून्यताद्याभी	२ : १०	३०
अनाभोगमनासङ्ग	८ : ८	८४

કારિકા	અધિકારસંખ્યા	પૃષ્ઠસંખ્યા
	શ્લોકસંખ્યા ચ	
અનાભોગ ત્રિભિર્યાનૈઃ	૪ : ૨૮	૫૨
અનાસ્રવાણા સર્વેષાં	૭ : ૧	૭૬
અનાસ્વાદશ્ચ વિજ્ઞેયો	૪ : ૨૬	૫૨
અનિમિત્તપ્રદાનાનાદિ	૪ : ૩૨	૫૪
અનુત્પાદસ્તુ ચિત્તસ્ય	૫ : ૨૮	૭૪
અનુત્પાદક્ષમાજ્ઞાન	૧ : ૬૪	૨૪
અનુદ્ગ્રહો યો ધર્મણા	૧ : ૩૧	૧૪
અનુપાયેન દૂરં સા	૩ : ૨	૩૭
અનુપૂર્વી ગતાસ્તુજ્ઞા	૮ : ૨૬	૮૮
અપરપ્રત્યયો યશ્ચ	૩ : ૧૦	૪૦
અપ્રમેયે ચ સત્ત્વાર્થે	૮ : ૩૮	૬૧
અભિભ્વાયતનાન્યદૃ	૮ : ૩	૮૧
અરઘટ્ટ યથૈકાપિ	૭ : ૨	૭૬
અવિકારો ન કર્તા ચ	૩ : ૬	૪૦
અસક્તોઽનુપલમ્ભશ્ચ	૪ : ૬૩	૬૪
અસદાકારમારમ્ભ	૪ : ૨	૪૩
અસમત્વે ચ દુઃખાદો	૫ : ૩૪	૭૫
અસંખ્યેયાદિનિર્દેશાઃ	૪ : ૫૫	૬૦
અસસર્ગો નિમિત્તૈશ્ચ	૩ : ૧૫	૪૧
અસસ્કારેઽવિકલ્પે ચ	૪ : ૧૬	૫૧
આકારાઃ સપ્રયોગાશ્ચ	૧ : ૧૩	૭
આત્મસત્ત્વગ્રહો જીવ	૧ : ૬૦	૨૩
આધારાભેયતાભાવાત્	૨ : ૧૨	૩૦
આયતશ્લક્ષણમુસ્તિગ્ધ	૮ : ૩૦	૮૮
આલમ્બનત આકારાત્	૧ : ૨૬	૧૨
આલમ્બનમનિત્યાદિ	૧ : ૨૮	૧૩

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
आलम्बनमभावोऽस्य	५ : ३६	७६
आलम्बनं समुद्देशः	१ : ७	७
आलम्बन सर्वधर्माः	१ : ४१	१८
आलम्बन सर्वसत्त्वाः	४ : ३५	५४
आलम्बनोपपत्तौ च	५ : ४०	७७
आवेणिकामुनेरेव	८ : ६	८२
आसन्नबोधे क्षिप्रं च	४ : १०	४७
आसां क्षये सतीतीना	५ : ३५	७५
इति कारित्रवैपुल्यात्	८ : ११	८५
इति सेय पुनः सेय	३ : १६	४२
उत्पादे च निरोधे च	४ : ५६	६२
उद्देशे षट्स्वभिज्ञासु	१ : ४६	२०
उद्देशे समतायां च	१ : ७३	२६
उपायानुपलम्भाभ्या	२ : २४	३४
ऊष्ममूर्धसु सक्षान्ति	४ : ४५	५६
एकद्वित्रिचतुष्पञ्च	५ : २५	७३
एकैकस्यैव दानादौ	५ : २२	७२
एको ग्राह्यविकल्पोऽयं	५ : २७	७३
एव कृत्वा यथोक्तो वै	३ : ७	३६
एष स्वभावे गोत्रे च	५ : ८	६७
करोति येन चित्राणि	८ : ३३	६१
करो तुलमृदू स्निग्ध	८ : २७	८८
कामाप्तमवधीकृत्य	५ : २४	७२
कायचेतोलघुत्व च	४ : ४८	५८
कारित्रमधिमुक्तिश्च	१ : ६	७
कुलजात्योश्च गोत्रस्य	१ : ७०	८५

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
कृताविकारा बुद्धेषु	४ : ६	४७
कृते च वस्तुनो यान	५ : ३१	७४
कृत्वा पुण्यबहुत्वेन	५ : ३८	७६
केशा अपरुषाः पुसा	८ : ३२	८६
क्लेशज्ञेयत्रिमार्गस्य	२ : २६	२६
क्लेशलिङ्गनिमित्ताना	४ : २६	५३
क्षयानुत्पादयोर्ज्ञाने	५ : १८	७०
क्षान्त्यस्तेषु नित्यादि	२ : ४	२८
क्षान्तिज्ञानक्षणाः पट् च	४ : ४६	५७
क्षान्तिज्ञानक्षणैः सत्यं	२ : ११	३०
क्षिप्रज्ञान्यूनपूर्णत्वे	४ : २५	५२
गम्भीरो भावनामार्गो	४ : ५२	५६
गुरुणामनुयानादिः	८ : १६	८७
गूढौ गुल्फौ समौ पादौ	८ : २२	८८
ग्राहकः प्रथमो ज्ञेयः	५ : ३०	७४
ग्राहकः प्रथमो ज्ञेयो	५ : १३	६८
ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद्	२ : ८	२६
ग्राह्यौ चेन्न तथा स्तोऽर्थौ	५ : ७	६७
चक्राङ्कहस्तः क्रमकूर्मपादो	८ : १३	८५
चक्षुःपु पञ्चसु ज्ञेय	१ : २३	१०
चतुर्णामार्यसत्यानां	२ : २	२७
चतुर्द्वीपकसाहस्र	५ : ४	६६
चित्ताकौटिल्यमादानं	४ : ४३	५६
चित्तानवलीनत्वादि	१ : ३७	१७
चित्तोत्पाद परार्थाय	१ : १६	८
चित्तोत्पादोऽववादश्च	१ : ६	७

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
चिन्तातुलननिध्याना	४ : ५३	५६
जम्बुद्वीपजनेयत्ता	५ : २	६५
ज्ञानं पुण्यं च मार्गश्च	१ : ४८	२०
तथैतानुपलम्भश्च	४ : ३१	५३
तथैताया मुनेर्बोध	४ : १७	५०
तथा कर्माप्यनुच्छिन्न	८ : ३४	६१
तथागतस्य निर्वृत्तौ	४ : १४	५०
तदप्रामाण्यतः कृच्छ्रात्	४ : ६	४७
तद्गाम्भीर्यं प्रकृत्यैव	३ : ५	३६
तन्निमित्तानधिष्ठाना	१ : ३३	१५
तयोर्मिथः स्वभावत्व	१ : ३०	१४
ताम्राः स्निग्धाश्च तुङ्गाश्च	८ : २१	८७
तुल्याः प्रमाणेऽविरलाश्च दन्ता.	८ : १७	८६
त्यागः सेवा च मित्राणा	१ : ५०	२१
त्रिधातुप्रतिपक्षत्व	२ : ३१	३६
त्रिविधं स्मृत्युपस्थान	८ : ५	८२
त्रिविमोक्षमुखज्ञानं	१ : ६३	२४
त्रिसर्वज्ञत्वधर्माणां	५ : ३	६६
त्रिसाहस्रजनं शिष्य	५ : ३७	७६
त्रैधातुकाप्रपन्नश्च	२ : २३	३३
त्रैधातुके प्रतिष्ठान	६ : ६१	२३
दक्षिणावर्तता नाभे.	८ : २६	८८
दयादानादिकं षट्कं	१ : ४७	२०
दानशीलक्षमावीर्यं	१ : ५८	२३
दानादिष्वनहंकारः	३ : ४	३८
दानादौ षड्विधे तेषा	१ : ४४	१६

कारिका

अधिकारसंख्या

पृष्ठसंख्या

श्लोकसंख्या च

दानेन प्रज्ञया यावत्	६ १	७८
दीर्घाङ्गुलिव्यायितपाणिं गात्र	८ : १४	८५
दृष्टादिप्रतिषेधेन	३ : ६	३६
द्रव्यप्रज्ञप्तिसत्त्व	५ ६	६७
द्रव्यप्रज्ञप्त्यधिष्ठानो	१ : ३६	१६
द्वात्रिंशल्लक्षणाशीति	८ : १२	८५
द्वैविध्य ग्राह्यकल्पस्य	१ : ३५	१६
धर्मज्ञानान्वयज्ञान	३ . ११	४०
धर्मघातोरसम्भेदाद्	१ . ४०	१८
धर्मस्य देशना सत्यं	१ . ५१	२१
धर्मार्थं जीवितत्यागः	४ : ५१	५८
धर्मेषु सर्वैराकारैः	४ ३४	५४
ध्यानारूप्येषु दानादौ	१ ४५	१६
ध्यामीकरणतादीनि	१ : ८	७
ध्यामीकरणता भाभि.	२ : १	२७
नवभूमीरतिक्रम्य	१ ७१	२५
नापनेयमत किञ्चित्	५ . २१	७१
नापरे न परे तीरे	३ . १	३७
निर्वाणग्राहशान्तत्व	२ १५	३१
निर्वेधाङ्गान्युपादाय	४ . ३८	५५
निर्हारः शुद्धिरत्यन्त	१ . १०	७
निवेशन ससक्लेशे	८ . ३५	६१
निषिद्धाभिनिवेशश्च	४ : ३०	५३
नृपगञ्जमहामार्ग	१ : २१	६
नोपलम्भकृदत्यन्त	३ : १४	४१
परप्रत्ययगामित्वे	५ : ११	६८

कारिका	अधिकारसख्या श्लोकसख्या च	पृष्ठसख्या
पराधारं च दानादि	४ : ४१	५६
परिग्रहेण निर्मुक्तं	३ : १३	४१
परिपाकं गते हेतौ	८ ६	८४
परिमाणान्तताभावो	२ . १३	३१
परैः नेयता मार	४ ४४	५६
परोपदेशवैयर्थ्यं	२ . ६	२६
पृष्ठतो गमने चेत्ति	५ १२	६८
पूर्वेण बोधिर्नो युक्ता	४ . ५८	६१
प्रकृतावनिरुद्धाया	५ १६	७०
प्रज्ञप्तेरविरोधेन	२ ६	३०
प्रजया न भवे स्थानं	१ . ११	७
प्रज्ञापारमिताऽष्टाभिः	१ . ४	६
प्रणिधानान्यनन्तानि	१ : ६६	२५
प्रतिपक्षोऽष्टधा ज्ञेयो	१ ७२	२६
प्रतिपत्तौ च सत्येषु	१ . २२	१०
प्रत्येक दर्शनाख्ये च	१ . १६	८
प्रयोगे त्रिषु रत्नेषु	५ ४१	७७
प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च	५ . ५	६७
प्रावन्धिकत्वादिष्टोऽसौ	८ ५४	५६
प्लुतास्त्रयो भवस्याग्र	१ . २५	१०
फलशुद्धिश्च रूपादि	७ २८	३५
बुद्धमार्गे प्रकृत्यैव	८ ३३	६१
बुद्धसेवा च दानादि	२ . २६	३५
बुद्धाद्यलम्बना श्रद्धा	८ . ३३	५१
बुद्धोपासनसम्प्रण	८ ७	५७
बोधिपक्षाप्रमाणानि	८ २	८१

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
बोधिसत्त्वस्य म गेऽभि	८ : ३७	६१
बोधी सन्दर्शनान्येषां	५ : १७	६६
भवशान्तिप्रपातित्वात्	५ : १०	६८
भावनेऽभावने चैव	५ : २६	७४
भूहेमचन्द्रज्वलनैः	१ : २०	६
मानं स्तम्भ विपर्यासं	१ : ५७	२२
माराणां शक्तिहान्यादिः	४ : १२	४८
माराधिष्ठानगम्भीर	२० २७	३५
मियास्त्रिकस्य स्वाभाव्यं	१ : ३४	१५
मृदुतीक्ष्णेन्द्रियो श्रद्धा	१ : २४	१२
मृदुमृद्वादिको मार्गः	२ : ३०	३६
मृद्वी तन्वी च रक्ता च	८ : २८	८८
मृद्वी मध्याधिमात्रा च	२ १६	३२
मृष्टान्तपूर्वते मेध्य	८ : २३	८८
मूर्धंग स्वपराधारं	४ : ३७	५५
मूर्ध्नाभिसमयस्त्रेधा	१ : १७	८
मैत्र्य दि शून्यताप्राप्तिः	२ : १४	३१
यथा बोधिस्तथैवासी	४ : ५७	६०
ययोद्दशमनिर्याणि	५ १५	६६
यस्य यस्यात्र यो हेतुः	८ : १८	८७
याचितोऽनवलीनश्च	१ : ५६	२३
या सर्वजनया नयत्युपशम	१ : १	४
रूपं न नित्यं नानित्यं	३ १२	४१
रूपादिभ्यो निवृत्तिश्च	४ ४०	५६
रूपादिभ्यो निवृत्त्याद्यैः	४ : ३६	५६
रूपादिसंज्ञाव्यावृत्तिः	४ ४७	५७

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
रूपादिस्कन्धशून्यत्वात्	२ ३	२८
रूपादिस्कन्धशून्यत्वे	३ ० ३	३८
रूपादिष्वनवस्थानात्	४ ८	४७
रूपादेरस्वभावत्वं	१ : ३२	१४
रूपादौ तदनित्यादौ	३ ० ८	४०
रूपाद्यायव्ययौ विष्ठा	१ : २६	१३
रूपादेस्तन्निमित्तस्य	४ ० ११	४८
लक्षणं तत्प्रयोगस्तत्	६ ० १	६३
लक्षणे भावनायां च	५ : ४२	७७
लक्ष्यते येन तज्ज्ञेयं	४ : १३	५०
लभ्यते प्रथमा भूमिः	१ ० ४६	२१
ललाटमपरिम्लानं	८ ३१	८८
लिङ्गं तस्य विवृद्धिश्च	१ : १५	७
वध्यमोक्षसमादानं	८ १ २०	८७
वर्षत्यपि हि पर्जन्ये	८ : १०	८४
वस्तुज्ञानप्रकाराणां	४ ० १	४३
विपक्षप्रतिपक्षौ च	१ : १०	७
विपर्यासप्रहाणे च	८ ३६	६१
विपाकधर्मतावस्था	७ ० ३	८०
विषयोऽस्य प्रयोगश्च	४ ० ६०	६४
विविक्तो बुद्धण्यौघः	२ : २२	३३
विशेषः परिणामस्तु	२ : २१	३३
विषयस्त्रितयो हेतुः	६ : २	६२
विहारप्रतिषेधश्च	४ : ५०	४८
व्यतिभेदापरिज्ञाने	८ ० ४०	६०
शमयस्य च निश्चयिः	१ ० ६५	२२

कारिका	अधिकारसंख्या दलोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
शिक्षाया अपरित्यागः	१ : ५५	२२
शिष्यासाधारणत्वस्य	१ : ३६	१७
शोल कृतज्ञता क्षान्तिः	१ : ५२	२१
शुश्रूषा यस्य यस्यार्थ	२ : ७	२६
शून्यताया विवादश्च	१ . ६२	२३
शून्यत्वे सानिमित्ते च	४ : १८	५१
श्रावकस्यारणादृष्टेः	८ . ७	८३
श्रावकेभ्यः सखड्गेभ्यो	१ : २७	१३
षोढाधिगमधर्मस्य	१ : ३८	१७
सक्तेरभूमिर्यत्रेच्छ	१ . ६६	२४
सत्ता च नाम धर्माणा	५ : २०	७१
सत्त्वप्रज्ञप्तिरद्वेष्टु	५ . ३२	७४
सत्त्वलोकस्य याशुद्धिः	४ : ६१	६३
सप्तत्रिंशच्चतुस्त्रिंशत्	४ . ५	४५
समक्रमत्व शुद्धत्व	८ २४	८८
समता भवशान्त्योश्च	१ . १४	७
सर्वज्ञताना तिसृणा	५ : ३३	७५
सर्वतो दमन नाम	२ : १७	३२
सर्वत्र वृत्तिमज्ज्ञान	४ . २१	५१
सर्वमत्त्वमनोज्ञान	१ : ६७	२४
सर्वसत्त्वाग्रता चित्त	१ : ४३	१६
सर्वाकारज्ञतामार्गः	१ . २	६
सर्वाकारज्ञताया च	१ : ७४	२६
सर्वाकाराभिसम्बोधो	१ १५	७
सर्वाकाराश्चतस्रोऽथ	८ : ४	८२
सर्वाकारा विशुद्धि ये	८ : १	८१

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
सर्वानुशयहानं च	४ : ४२	५६
सर्वाः सर्वाभिसारेण	५ : ३६	७५
स समार्धि समापद्य	५ : २३	७२
सक्षेपे विस्तरे बुद्धेः	५ : २६	७३
संस्तव कुलमात्सर्यं	१ : ५६	२२
सास्रवानास्रवा धर्माः	१ : ४२	१८
सुवर्णवर्णः प्रतनुच्छविश्च	८ : १५	८६
सुविभक्ताङ्गता ध्वान्त	८ : २५	८८
स्कन्धादावन्तरायेषु	४ : ४६	५८
स्तुतिः स्तोभ. प्रशसा च	२ : २०	३३
स्थाने गोत्रस्य नाशे च	५ : १६	६६
स्थाने चाभिनिवेशे च	५ : १४	६६
स्मृतौ चाधाय सूत्रार्थं	१ : ३	६
स्मृत्युपस्थानमारभ्य	४ : ४	४५
स्वधर्ममुपनिश्चित्य	४ : २०	५१
स्वप्न तद्दर्शिन चैव	७ : ५	८०
स्वप्नान्तरेऽपि स्वप्नाभ	५ : १	६५
स्वप्नोपमत्वाद् धर्माणां	४ : ६०	६२
स्वप्नोपमेषु धर्मेषु	७ : ४	८०
स्वभावः श्रेष्ठता तस्य	२ : २५	३४
स्वयं स्थितस्य सत्त्वाना	२ : १६	३१
स्वयं पापान्निवृत्तस्य	४ : ३६	५५
स्वस्मिन्नधिगमे कर्तृ	५ : ६	६७
स्वाभाविक ससाम्भोगो	१ : १८	८
हानिवृद्धी न युज्येते	४ : ५६	६०
हितं सुखं च प्राणं च	४ : २०	५२

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
हीनो रसः ख्याति रसोत्तमोऽस्य	८ : १६	८६
हेतौ मार्गे च दुःखे च	४ : ३	४४
ह्रीरपत्राप्यमित्येतत्	१ : ५४	२२

चतुर्थं परिशिष्टम्

ग्रन्थप्रयुक्तशब्दानाम् अकारादिक्रमेण
संस्कृत-भोटपर्यायिसूची

ग्रन्थप्रयुक्तशब्दानाम् अकारादिक्रमेण संस्कृत-भोटपर्यायसूची

अ

अकनिष्ठग	१२	अँमः ङीङ् ग्रौः ङङ्गः सुमः पः अँमो वा	३३
अकर्तृत्वम्	४०	मुँदः पः पँः ङेदः पः ङीदः।	७३
अकारकाजानकासंक्रान्त्य-		ङेदः पः पँः ङेदः पः दँदः ङेदः पः पँः	
विनयाकारा	४३	ङेदः पः दँदः अँमो पः ङेदः पः दँदः	
		अँमः पः ङेदः पः ङीङ्गः पः।	७७
अकारक	४०	ङेदः पः पँः ङीङ्गः पः।	७३
अकुशल	४५	ङीङ्गो वा।	८१
अकोपन	५१	ङङ्गः पः अँमः ङङ्गः।	७३
अकौटिल्याशय	२१	ग्रौः ग्रौः ङेदः पः ङीङ्गः पः।	३८
अकृतकत्व	५१	ङेदः पः ङेदः पः ङीदः।	७८
अक्षज्ञानम्	२४	दँदः पँः ङेदः।	८४
अक्षय	४३	ङीङ्गः पः।	७७
अक्षयाकार	५०	ङीङ्गः पः ङीङ्गः पः।	७३
अक्षरलिखनाभिनिवेशः	४६	ङीङ्गः पँः अँमो पः ङीङ्गः पः ङीङ्गः पः।	८७
अक्षराभिनिवेश	४६	ङीङ्गः पँः ङीङ्गः पः ङीङ्गः पः।	८८
अक्षामकुक्षिता	५६	मुँदः मुँदः पँः पः ङीदः।	१५१
अखण्डितसकलविपर्यासबन्ध-		ङीङ्गः ङीङ्गः पँः अँमो पँः ङीङ्गः पः ङीङ्गः।	
नानाम्	६३	दँदः पँः ङीङ्गः पः ङीङ्गः पः।	११८
अखिलसत्त्व	१६	ङीङ्गः पँः ङीङ्गः।	३८
अगति.	५३	अँमो पः ङेदः पः।	३८
अगमन	४३	अँमो पः ङेदः पः।	११
अप्रताचित्तमहत्त्वम्	१६	ङीङ्गः ङीङ्गः पँः ङीङ्गः पँः ङीङ्गः।	३८

ଅତୀତାନାଗତପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନେଷୁ	୪୬	ରନ୍ଧନଂ ସଂନ୍ଧନଂ ଶାନ୍ତିରନ୍ଧନଂ ସଂନ୍ଧନଂ ହୁରଂ ସୁରଂ ସଂଭା	୮୦
ଅତୀତାନ୍ତ	୨୦	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ରନ୍ଧନଂ ସା	୩୭
ଅତୁଲ୍ୟତା	୫୨	କ୍ଷିଂ କ୍ଷୟଂ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟା	୧୬
ଅତୃପ୍ତତା	୨୨	କ୍ଷିଂ ଶ୍ଳେଷଂ ଶ୍ଳିଷ୍ଟା	୩୧
ଅତ୍ୟନ୍ତ	୪୪	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ରନ୍ଧନଂ ସା	୮୦
ଅତ୍ୟନ୍ତବିଶୁଦ୍ଧିଃ	୩୫	କ୍ଷିଂ ହୁରଂ କ୍ଷୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ସା	୬୩
ଅତ୍ୟନ୍ତାୟ	୨୬	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ରନ୍ଧନଂ ସା	୮୮
ଅତ୍ୟାଶୁପ୍ରତିମାନତା	୪୬	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ହୁରଂ ସା	୮୧
ଅର୍ଥାଧିଗମଶୂନ୍ୟାତ୍	୫	କ୍ଷୟଂ ହୁରଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ସା	୬
ଅଦୀନଗାତ୍ରତା	୮୬	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟା	୨୬୬
ଅଦୋନୋତ୍ସଦଗାତ୍ରତ୍ବ	୮୮	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ହୁରଂ ସା	୨୬୮
ଅଦୃଶ୍ୟଚିତ୍ତ	୫୦	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟା	୧୩
ଅଦୃଶ୍ୟଚିତ୍ତଜ୍ଞାନ	୫୦	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟା	୧୩
ଅଦୃଷ୍ଟାର୍ଥଦର୍ଶକ	୫୧	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ହୁରଂ ସା	୧୮
ଅଦ୍ବୟଜ୍ଞାନମ୍	୭୧	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟା	୨୩୩
ଅଦ୍ବୟଧର୍ମ	୬୨	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ଶ୍ଳେଷା	୨୭୩
ଅଦ୍ବୟଲକ୍ଷଣ	୮୦	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ କ୍ଷୟଂ ଶ୍ଳେଷା	୨୮୦
ଅଦ୍ବୟଲକ୍ଷଣସର୍ବଧର୍ମେକକ୍ଷଣ- ଲକ୍ଷଣଃ	୮୦	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ କ୍ଷୟଂ ଶ୍ଳେଷା କ୍ଷୟଂ ଶ୍ଳେଷା	୨୮୦
ଅଦ୍ବୟସଂମୋହେ	୭୫	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟା କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟା	୨୮୨
ଅଦ୍ବୟସ୍ବଭାବେ	୬୨	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟା	୨୮୨
ଅଦ୍ବେଷ	୪୪	କ୍ଷୟଂ ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସଂନ୍ଧନଂ ସା	୮୮

અધિગતધર્માનવકારે	૪૪	જ્ઞેવાસંપદિઃકેસંદેસંવંભેદંવંભા	૭૯
અધિગતસમ્પ્રત્યયધર્મત્વેન	૫૭	જ્ઞેવાસંવંભાંબિદંકેસંપદિઃકેસં ક્રિદંગ્રીક્ષા	૧૦૬
અધિગમ	૨૭	જ્ઞેવાસંવ	૮૯
અધિગમમહત્ત્વમ્	૧૬	જ્ઞેવાસંવંકેકંવંક્રિદં	૩૮
અધિગમપ્રયોગં	૩૪	જ્ઞેવાસંવંસ્ત્રુવંવા	૬૩
અધિગમાન્તરાયધર્માણા	૫૮	જ્ઞેવાસંપદિઃવંકેદંક્રિદંપદિઃકેસં ક્ષસંભા	૧૦૯
અધિપતિપ્રત્યયઃ	૭૬	વદંવા વંદેંગ્રીક્ષા	૧૮૮
અધિમાત્રધર્મક્ષમણાત્	૧૫	કેસંકેકંવંભાંવંક્રેદંવંદિઃક્રિદં	૩૭
અધિમુક્તિઃ	૩૨	કેસંવા	૪૯
અધિમોક્ષમનસ્કારાનાધિમોક્ષ-		કેસંવંબિદંભાંક્રિદંવંસંભિઃકેસં	
તત્ત્વમનસ્કારાપરિજ્ઞાનમ્	૧૫	વેદંદેવંભિઃક્રિદંબિદંભાંક્રિદંવંસં બેદંસંસ્ત્રુવંસંવંભેદંવા	૩૭
અધ્યાત્મ	૮૨	વંદં	૧૪૩
અધ્યાત્મવહિર્ધોભયવસ્તુના	૩૦	વંદંવંદંક્રિદંભાંસંભાસંવંક્રિદંવં ક્રિદંગ્રીક્ષા	૪૪
અધ્યાત્મવહિર્ધોભયવસ્તુના	૪૪	વંદંવંદંક્રિદંવંક્રિદંભાંદેસં વંક્ષસં	૭૯
અધ્યાત્મવહિર્ધોભયશૂન્યતા-		વંદંવંદંક્રિદંવંક્રિદંભાંક્રિદં	
કારા	૪૪	વંક્રિદંગ્રીક્ષાંવા	૭૯
અધ્યાત્મશૂન્યતાદીના	૧૧	વંદંક્રિદંવંક્રિદંભાંસંભાસંવા	૧૮
અધ્યાશયઃ	૬	ભાવાંપદિઃવંસંસંવા	૧૪
અનક્ષરામિનિવેશ	૪૬	બિંભાંભેદંવંભાંભેદંવંભેદંવા	૯૦
અનન્તપ્રણિધાનમ્	૨૫	સ્ત્રુવંભાંભેદંભાંભાંવા	૮૬

અનભિનિવિષ્ટગ્રાહ્યગ્રાહકાકાર-		નમા·વ·ભૈમા·ફેજ·વ·ગાહુદ·વ·	
શુદ્ધલૌકિકપૃષ્ઠચિત્તસંગૃહીત ૫૬		નદ ભૈજ વર ભદ્રે·વર·ભ·ભેજ·	
		વર્તિ·જ્ઞા·વ ઉજ·જ્ઞેસ·ત્રિ·સેસસ·	
		ત્રિસ·વજ્ઞ·સ·વા	૧૧૦
અનભિનિવેશકામોપભોગ ૫૮		ભદ્રે·વર·ભેજ·વ·ભેજ·વર·ભદ્રે·	
		વ·ભ·જે·વર·જ્ઞેજ·વા	૧૦૯
અનભિનિવેશપૂર્વ કસત્તિ ૬૬		ભદ્રે·વર·ભ·ભેજ·વ·જ્ઞેજ·વ·ભદ્રે·	
		વર્તિ·ઢમાસ·વા	૧૧૮
અનભિનિવેશાદ્યાકારવિશેષ ૧૩		ભદ્રે·વર·ભેજ·વ·ભેજ·વ·ભ·	
		સેમાસ·વર્તિ·જ્ઞા·વર·જ્ઞમાસ·વા	૧૩
અનભિસસ્કાર ૩૪		ભદ્રે·વર·ભદ્રે·ભે·મુદ·વા	૬૩
અનન્યયાનગમનહેતુ ૧૨		મ્રેમા·વ·ગાજેજ·ત્રિસ·ભે·ભદ્રે·વર્તિ·મ્રિ·	૧૦
અનવકાર ૨૦		દેર·વ·ભેજ·વા	૨૭
અનવકારશૂન્યતાકારા ૪૪		દેર·વ·ભેજ·વ·જ્ઞેદ·વ·જેજ·ત્રિ·	
		જ્ઞા·વા	૮૦
અનવમર્દનીય ૪૩		ભે·વજ્ઞે·વા	૭૧
અનવરાગ્ર ૪૪		મ્રેમા·ભ·દદ·મ્ર·ભ·ભેજ·વા	૭૯
અનવરાગ્રસસાર ૪૪		ભદ્રે·વ·મ્રેમા·ભ·દદ·મ્ર·ભ·ભેજ·વા	૭૯
અનાગતહિત ૫૩		ભ·ભદ્રે·સ વર્તિ·વજ·વા	૭૭
અનાગતાસત્ત્વેન ૭૩		ભ·ભદ્રે·સ·વ·ભેજ·વ·જેજ·ત્રિસ·	૧૩૧
અનાગામિ ૧૨		મ્રિર·ભે·ભદ્રે·વા	૨૧
અનાત્માકારા· ૪૪		વદમા·ભેજ·વર્તિ·જ્ઞા·વા	૧૮
અનાધેયાનપનેયસ્વરૂપધારણાત્ ૭૧		વજ્ઞેજ·વ·ભેજ·વ·દદ·જ્ઞેદ·વ·ભેજ·	
		વર્તિ·દદ·મ્રે·દ·મ્રે·ભદ્રે·વર્તિ·મ્રિ·	૧૩૩
અનાભોગં ૫૨		જ્ઞેજ·ત્રિસ·મ્રિમા	૮૧

अनाभोगप्रवृत्तसत्त्वार्थ	५३	སེམས་ཅན་གྱི་དོན་སྤྱོད་གྱིས་གྲུབ་ པར་འབྱུག་པ།	༩༤
अनाम	४३	མིང་མེད་པ།	११
अनालव.	८१	ཟག་པ་མེད་པ	१४१
अनालवमार्ग.	४३	ཟག་པ་མེད་པའི་ལམ།	११
अनालवामलानामागन्तुकत्वेन	८१	ཟག་པ་མེད་པའི་བྱི་མ་ནམས་སྒྲོ་ བྱུང་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१४१
अनालवो भावनामार्ग	३४	ཟག་པ་མེད་པའི་སྒྲོམ་པའི་ལམ།	८३
अनास्वादः	५२	རོ་སྤང་བ་མེད་པ།	९६
अनालम्बनमहाकरुणास्वभाव-		དམིགས་པ་མེད་པའི་ཐུགས་རྗེ་ཆེན་ པོའི་རང་བཞིན་གྱི་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་	
धर्मधातुनिष्पन्दभूता	६०	ཀྱི་གྱུ་མཐུན་པར་གྱུར་པ།	११३
अनित्यदुःखसमुदयसत्याकार-		མི་དྭག་པ་དང་སྤྱུག་བསྐྱེད་བ་དང་ ཀྱན་འབྱུང་བའི་བདེན་པའི་ནམ་	
स्वभावं	४६	བའི་ངོ་བོ་ཉིད།	८३
अनित्यम्	२७	མི་དྭག་པ།	४०
अनित्यादि	१३	མི་དྭག་པ་ལ་སོགས་པ།	३३
अनित्यादिलक्षण	४३	མི་དྭག་པ་ལ་སོགས་པའི་མཚན་ ཉིད།	११
अनित्यादिषोडशाकारम्	१३	མི་དྭག་པ་ལ་སོགས་པའི་ནམ་པ་ བཅུ་དྲུག།	३०
अनित्याद्याकारप्रतिपन्नम्	१३	མི་དྭག་པ་ལ་སོགས་པའི་ནམ་པར་ ཉུགས་པ།	३३
अनिदर्शनचित्त	५०	སེམས་བཟུན་དུ་མེད་པ།	९३
अनिमित्तः	३३	མཚན་མ་མེད་པ།	६१

अनिमित्तविमोक्षमुखत्वेन	६४	क्व·वर·वर·वदि·स्त्रि·मळक्·म· मेद·व·त्रिद·गुण।	११०
अनिमित्तसर्वक्रियाकारित्वे- नानाभोगः	२६	मळक्·म·मेद·वर·त्रेद·व·ममस· उद·त्रेद·व·त्रिद·गुण·मृक्·गुण· गुण·व।	८८
अनिमित्तालम्बनज्ञानाकारेण	५४	मळक्·म·मेद·वर·दक्षिणस·वदि· मेस·वदि·क्व·वस।	१००
अनिहृद्ध	४३	म·दक्षिणस·व।	८८
अनुद्ग्रह	१४	मि·दक्षिण।	३५
अनुत्तरबुद्धबोधिनिष्पादकमृत्यु- पस्थानाद्यष्टादशावेणिकबुद्धधर्म- पर्यन्ताधिगन्तृस्वरूपपूर्वापिरीभू- तानेकचित्तेन	६१	मृ·क्·मेद·वदि·सदस·मृण·गुि·मृद· रुव·मृण·वर·त्रेद·व·द्वक्·व·त्रे· वर·मृण·व·व·सोमस·व·सदस· मृण·गुि·मेस·म·दक्षिण·व·वर्त्त· मृण·गुि·वर·दक्षिण·वर·दक्षिण· वर·वर·मि·द·वो·मि·मृण·दक्षिण· व·मेस·मृद·व·मृ·मृद·मृद·व· मद·वो·त्रिद·गुण।	११०
अनुत्तरबोधिचित्तदृढता	५८	मृ·क्·मेद·वदि·मृद·रुव·गुि·मेस· मृद·व।	१०८
अनुत्तरसम्यक्सम्बोधि	३४	मृ·क्·मेद·वदि·मृद·रुव।	८१
अनुव्राम	८८	मि·मृण·व।	८१
अनुत्पत्ति	४३	मृ·व मेद·व।	१११
अनुत्पत्तिधर्मक	७१	मि·मृ·वदि·मेस·उक्।	११२
अनुत्पत्तिधर्मक्षान्तिलाभ	६५	मि·मृ·वदि·मेस·व·मृद·व·मृद·व।	१११
अनुत्पन्न	८३	म·मृण·व।	१११

अनुत्पन्नवस्तुमार्गाकारपरिज्ञान- कारिकार्थलक्षणजनन्यां	४	གཤམ་དང་ལམ་དང་ནམ་པ་སྦྲེ་བ་མེད་ པར་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཚོགས་སུ་བཅད་ པའི་དོན་གྱི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཡུམ་ལ།	༧
अनुत्पन्नसर्ववस्तुज्ञतया	४	གཞི་ཐམས་ཅད་སྦྲེ་བ་མེད་པར་ ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	४
अनुत्पन्नसर्वाकारज्ञतया	४	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་སྦྲེ་བ་མེད་པ་ཐུགས་ སུ་ཅུད་པ།	४
अनुत्पन्नानिरुद्धादि	४१	མ་སྦྲེས་མ་འགགས་ལ་སོགས།	१३
अनुत्पन्नेऽनुत्पन्नम्	७०	མི་སྦྲེ་བ་ལ་མི་སྦྲེ་འོ།	१३१
अनुत्पाद	४३	མི་སྦྲེ་བ།	११
अनुत्पादक्षमाज्ञात	२४	མི་སྦྲེ་བ་དང་བཟོད་ཤེས།	༧
अनुत्पादपरिज्ञानम्	२४	མི་སྦྲེ་བ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ།	༧
अनुत्पादहेतवः	३५	མི་སྦྲེ་བའི་རྒྱ་དག།	५
अनुत्पादानिरोधादौ	५१	སྦྲེ་མེད་འགག་པ་མེད་སོགས།	१३
अनुद्वेगहात्यागतादय	३१	ངེས་འཛིན་དང་སྤང་མེད་དོར་བ་ མེད་སོགས།	४५
अनुनयप्रतिघोभयविविक्त	८२	ཇེས་སུ་ཆགས་པ་དང་ཁོང་ཁྱོད་བ་ དང་གཉིས་ཀས་དབེན་པ།	१४४
अनुपलम्भ	२०	མི་དཔྱད་པ་བ།	३१
अनुपलम्भनम्	१४	མི་དཔྱད་པ་བ།	३
अनुपलम्भयोगेन	१०	མི་དཔྱད་པ་བའི་ཆུལ་གྱིས།	११
अनुपलम्भानुपलम्भत्वात्	७४	དཔྱད་པ་བ་ཡང་མེད་མི་དཔྱད་པ་ བ་ཡང་མེད་པས།	१३८
अनुपलम्भोपलम्भस्वभाव	६७	མི་དཔྱད་པ་བ་དང་དཔྱད་པ་བའི་ ངོ་བོ་ཉིད།	१३

अनुपलेप	४४	གོས་པ་མེད་པ།	७८
अनुपहतकर्णेन्द्रियता	६०	རྩ་ན་གྱི་དབང་པོ་མ་ཉམས་པ་ཉིད།	१७८
अनुपायेन	७	ཕྱབས་མ་ཡིན་པས།	११
अनुपूर्वगात्रता	८६	སྐྱེ་རིམ་པར་འཚམ་པ་ཉིད།	१७९
अनुपूर्वदंष्ट्रता	६०	མཆེ་བ་བྱིན་གྱིས་སྤྲ་བ་ཉིད།	१७८
अनुपूर्वागुलिता	८६	སྐོར་མོ་ནམས་བྱིན་གྱིས་སྤྲ་བ་ཉིད།	१७९
अनुपूर्वाभिसमय	६३	མཐར་གྱིས་པའི་མངོན་པར་	
	-	རྟོགས་པ།	१७८
अनुबन्धकामानवकाण-		གོ་སྐབས་མི་འབྱེད་པ་ཉིད་དང་	
दानत्वम्	४६	རྗེས་སུ་འབྲེལ་བར་འདོད་པ་ཉིད།	७०
अनुमोदना	३४	རྗེས་སུ་ཡི་རང་བ།	९२
अनुमोदनामनस्कारः	३४	རྗེས་སུ་ཡི་རང་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ།	९२
अनुमोदे	७	རྗེས་སུ་ཡི་རང་བ།	११
अनुलोम	७२	ལྷགས་མཐུན།	१३१
अनुलोमप्रतिलोम (क्रम)-		ལྷགས་དང་མཐུན་པ་དང་ལྷགས་	
द्वयेन	७३	དང་མི་མཐུན་པ་ནམ་པ་གཉིས་	
		གྱིས།	१३७
अनुष्ठानसज्ञा	३८	སྐྱབ་པའི་དུ་ཤེས།	७७
अनेकलोकधातु	४६	འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དུ་མ།	८३
अन्तद्वयसक्ति	१६	མཐའ་གཉིས་ལ་ཆགས་པ།	१७
अन्तद्वयाननुगम	४४	མཐའ་གཉིས་དང་མ་འབྲེལ་བ།	१७
अन्तराभवः	१२	བར་མ་དོ།	११
अन्वयेज्ञानक्षान्ति	३०	རྗེས་སུ་ཤེས་པའི་བཟེད་པ།	१९
अन्वयज्ञानम्	३०	རྗེས་སུ་ཤེས་པ།	१९
अन्यथाऽविकार	४०	གཞན་དུ་མི་འགྱུར་པ།	१३

अन्ययानापातलक्षणैकान्तिक	५३	घेमां वं मल्लं द्रुं सिं ह्रुं वदिं सळं त्रिं ग्रीं सप्रं मठिं द्रुं देसं वा।	७७
अपगतप्रतिनियतवस्तुग्रहण- विपर्ययरूपेण	७६	दरेसं वीं सीं सीं देसं वरं अरें वदिं छिं ठिं यीं दं व्रुं वदिं दं वीं	१०८
अपगतशाश्वतोच्छेदान्तम्	४१	द्रुं वं दं हं वदिं सप्रं दं व्रुं वा।	१०
अपगतैकान्तभावाभावादि- परामर्शरूपं	७१	मठिं द्रुं दरेसं वीं दं दरेसं वीं सें वं यं सीं वरं वद्रुं वदिं दं वीं दं व्रुं वा।	१३३
अपद	४३	मल्लं सें वा।	११
अपनयनप्रक्षेप	७२	वसं वं दं वल्लं वा।	१३०
अपरप्रणयन	५७	मल्लं ग्रीं वग्रीं सीं वद्रुं वा।	१०६
अपरप्रत्ययगामित्वहेतु	१२	मल्लं ग्रीं दं सीं अरें वरं अग्रीं वं त्रिं ग्रीं ह्रुं।	३०
अपरमायागजपराजयवद्	७२	ह्रुं सदिं ह्रुं वीं मल्लं लैं वरं वरं व्रुं वं वल्लं।	१३०
अपरामृष्ट	४४	सळं द्रुं अरें वं सें वा।	१०
अपरित्यक्तग्राहकाकारचित्ता- मिनिवेशः	७१	अरें वदिं क्खं वं ठं ग्रीं सेसं यं सळं वरं लें वं यंदं ह्रुं सं वीं वरं।	१३३
अपरित्यक्तसत्त्वार्थलक्षणा	६६	सेसं ठं ग्रीं दं यंदं ह्रुं सं मद्रं वदिं सळं त्रिं।	१३३
अपरित्यक्तसत्त्वार्था	६६	सेसं ठं दं यंदं सीं मद्रं वा।	१३३
अपरिम्लानललाटता	६०	द्व्रुं वं यीं वरं द्रुं वं त्रिं।	१७७

अपरुषकेशता	६०	དབུ་སྒྲ་མི་གཤོར་བ་ཉིད།	१७९
अपवादसमारोपरूपम्	७२	སྒྲར་བ་ཨདབས་པ་དང་སྒྲོ་འདོགས་ བའི་ངོ་བོ།	१३८
अपायगतिवैमुख्यम्	४६	ངན་སོང་གི་འགྲོ་བ་ལ་ཕྱིར་ཕྱོགས་ བ།	७०
अपायोच्छ्रित्तिः	४१	ངན་སོང་ཆད་བ།	१४
अपृथग्भावः	११	དངོས་པོ་ལས་ཐ་མི་དད་བ།	३०
अप्रणिधानम्	६४	སྒྲོན་བ་མེད་བ།	१३०
अप्रणिहितविमोक्षमुखत्वेन	६४	ནམ་པར་ཐར་བའི་སྒྲོ་སྒྲོན་བ་མེད་ བ་ཉིད་ཀྱིས།	१३०
अप्रतिसंख्यायोपेक्षा	४६	སོ་སོར་མ་བདགས་བའི་བདང་ སྒྲོམས།	८८
अप्रतिष्ठम्	५३	གཞི་མེད་བ།	७७
अप्रतिष्ठितविहारः	६४	མི་གནས་པར་གནས་བ།	११७
अप्रपञ्च	४३	སྒྲོས་བ་མེད་བ།	१८
अप्रमाणम्	४४	ཆད་མེད་བ།	१७
अप्रमाणचित्त	५०	མེསས་ཆད་མེད་བ།	७३
अप्रमेय	४४	གཞལ་དུ་མེད་བ།	१७
अप्रव्याहारः	४३	བརྗོད་དུ་མེད་བ།	११
अप्राप्तलाभेषु अनभिलाषः	२२	རྟེན་བ་མ་ཐོབ་པ་ལ་མངོན་པར་འདོད་ བ་མེད་བ།	८८
अबन्ध्यता	४०	མི་སྤོང་བ་ཉིད།	१३
अबीजीभूतं	८४	ས་བོན་མི་བྱང་བར་གྱུར་བ།	१४८
अभग्नकुक्षिता	८६	དཀྲུ་མ་རྩོངས་བ་ཉིད།	१७१
अभव्यः	८४	སྐལ་བ་མེད་བ།	१४८

अभावः	२०	དངོས་པོ་མེད་པ།	३७
अभावना	७४	སྒྲིམ་པ་མེད་པ།	१३८
अभावस्वभाव.	२०	དངོས་པོ་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད།	३७
अभावस्वभावता	१५	དངོས་པོ་མེད་པ་ཉིད་ངོ་བོ་ཉིད།	२६
अभावस्वभावगुण्यताकार-	४५	དངོས་པོ་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་སྟོང་པ་	
		ཉིད་གྱི་ནྟེན་པ།	८०
अभावाभिनिवेशः	४६	དངོས་པོ་མེད་པ་ལ་མངོན་པར་	
		ཞེན་པ།	८८
अभिज्ञा	६	མངོན་པར་ཤེས་པ།	१४
अभिज्ञाक्रीडन	२४	མངོན་པར་ཤེས་པས་རྟེན་པ།	२४
अभिधानाभिषेयोपायोपेय-		ཇོན་པར་བྱེད་པ་དང་བཇོན་པར་བྱ་བ་	
प्रतिपत्तिरूपेण	६	དག་ཐབས་དང་ཐབས་གྱིས་བསྐྱབ་	
		པར་བྱ་བའི་ཚུལ་གྱིས།	८
अभिषेयः	६	བཇོན་པར་བྱ་བ།	८
अभिनवानास्रवधर्माधारत्व	८८	རྟག་པ་མེད་པའི་ཆོས་གསར་གྱི་	
		རྟེན་ཉིད།	८७
अभिनिर्हारः	३४	མངོན་པར་སྐྱབ་པ།	६३
अभिनिवेश	११	མངོན་པར་ཞེན་པ།	१२
अभिनिवेशानास्वाद.	५२	མངོན་པར་ཞེན་པའི་རོ་བྱང་པ་	
		མེད་པ།	८६
अभिनिवेशास्थानम्	२४	མངོན་པར་ཞེན་པའི་གནས་མ་ཡིན་པ།	२८
अभिनीलनेत्रता	८७	སྐྱེན་མཐོན་མཐིང་ཉིད།	१६३
अभिन्ना	३५	ཐ་མི་དད།	६८
अभिभ्वायतनम्	८२	ཟིལ་གྱིས་གཞོན་པའི་སྐྱེ་མཆེད།	१४८
अभिमतमार्गवस्तु	६०	འདོད་པའི་ལས་གྱི་དངོས་པོ།	११३

ଅଭିମୁଖୀଭୂମି:	୨୩	କ୍ଷ (୧୩.୩) କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩	୧୩
ଅଭିଳାଷିତପ୍ରଜ୍ଞାପାରମିତାର୍ଥ-		କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	
ବୋଧିଚିତ୍ତପ୍ରତିପତ୍ୟାଦିଲକ୍ଷ-		୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	
ଣାନି	୬	୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩
ଅଭିଳାଷାଭାବ:	୬୬	୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩୧
ଅଭିସମୟ:	୬୩	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩୧
ଅଭିସମୟନିର୍ଦ୍ଦେଶ:	୫	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩
ଅଭିସମୟମାର୍ଗ:	୪୫	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩
ଅଭିସମୟସମ୍ବଳେଷମାର୍ଗ:	୪୫	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩
		୧୩.	୧୩
ଅଭିସମୟାନୁପୂର୍ବୀ	୩୨	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩
ଅଭିସମୟାଳଂକାରବୃତ୍ତି:	୩, ୬୪	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୩
		୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୩
ଅଭିସମୟାଳଂକାରଶାସ୍ତ୍ର	୫	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩
		୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩
ଅଭିସମୟାଳଂକାର:	୫	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩
୨୬, ୩୬, ୪୨, ୬୪, ୭୭, ୭୯, ୮୦, ୮୨			
ଅଭିସମ୍ପ୍ରତ୍ୟୟଲାଭେନ	୫୮	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩୧
ଅଭିସଂସ୍କାର	୧୨	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩
ଅଭେଦତା	୪୮	୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩
ଅଭ୍ୟସ୍ତମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟଘର୍ମତୟା	୬୬	୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩୧
		୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩୧
ଅଭ୍ୟାସପଥ:	୫୬	୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩୧
ଅଭ୍ରାନ୍ତଜ୍ଞାନାମ୍ବନ	୬୮	୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩. ୧୩.	୧୩୧

अमनन	४४	ཆོམ་པ་མེད་པ།	७५
अमार्गोपायकौशलमार्गणम्	४६	ལམ་མ་ཡིན་པས་ཐབས་ལ་མཁས་	
		པ་ཆོལ་པ།	७०
अमोहः	४५	གཏི་མུག་མེད་པ།	७५
अयथार्थत्वे	७४	རོན་རྩི་ལྟ་བ་བཞིན་མ་ཡིན་པ་ཉིད་	
		པ།	१३७
अययाविषयस्पृहोत्पादनम्	४६	ཡུལ་རྩི་ལྟ་བ་བཞིན་མ་ཡིན་པར་	
		དགར་བ་བསྐྱེད་པ།	७१
अयोग	८८	མི་སྦྱོར་བ	५७
अयोगविहितस्वाध्यायादिकम्	४६	རིགས་པ་མ་ཡིན་པས་བསྐྱེད་པའི་	
		ཁ་རྟོན་བྱེད་པ་ལ་སོགས་པ།	५७
अयोनिशोभनस्कारादिमत	६३	ཚུལ་བཞིན་མ་ཡིན་པའི་ཡིད་ལ་	
		བྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་དང་ལྡན་པ།	११५
अरघट्ट	७६	ཟོ་ཆུ།	१२५
अरणासमाधिविशेष	८३	ཉོན་མོངས་པ་མེད་པའི་རིང་ངེ་འཛིན།	१५७
अरण्यवासः	२२	དགོན་པར་གནས་པ།	७०
अरागः	८४	འདོད་ཆགས་མེད་པ།	७५
अर्थक्रियामाभ्यर्थम्	८१	རོན་བྱེད་པར་མི་བྱང་ངོ་།	११२
अर्थसन्देहोत्पादनेन	६	རོན་ལ་ཐེ་ཆོམ་བསྐྱེད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	५
अर्थसम्पादिका	४	རོན་སྐབ་མཛད་པ།	७
अपंग	३५	གཏོད་པར་བྱེད་པ།	७३
अहं	२५	དགྲ་བཅོམ་པ།	७७
अहंत्वफलप्रतिपन्नक	१२	དགྲ་བཅོམ་པ་ཉིད་ཀྱི་འབྲས་བུ་ལ་	
		ཉུགས་པ།	३३
अहंत्वज्यं	११	དགྲ་བཅོམ་པ་མ་གཏོགས་པ།	१५

અલક્ષણત્વ	૮૦	ઘઠ્ઠં.ક્રિં.ઘે.વં.ક્રિં.	૧૪૦
અલક્ષણસર્વધર્મેકક્ષણલક્ષણ.	૮૦	ઘઠ્ઠં.ક્રિં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં. ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં. ક્રિં.	૧૮૦
અલક્ષણાકારસ્વભાવા.	૪૪	ઘઠ્ઠં.ક્રિં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં. ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અલ્પેચ્છતાનલ્પેચ્છતાવૈધુર્યમ્	૪૬	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં. ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં. ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવક્રગામિતા	૮૬	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવચનીયમ્	૪૧	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવતારણાદ્યભિસન્ધિદ્વારેણ	૧૭	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં. ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવધિપ્રયોગઃ	૪૮	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવવાદઃ	૧૦, ૧૧	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવસ્કન્દસમાપત્તિ	૭૨	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવસ્થાન	૬૬	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવિકલપ્રજ્ઞાપારમિતાપ્રાપ્તકા	૪૮	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં. ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવિકલ્પ.	૪૪ ૫૪, ૬૦	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવિકલ્પત્વમ્	૪૧	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવિચારૈકરમ્યત્વેન	૬૧	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં. ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવિદિતોપાયકૌળાના	૭૬	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦
અવિદ્યા	૧૬	ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.ઘે.વં.	૧૮૦

अविद्यादिसर्वानुशयविध्वंसः	੫੭	ਸ'ਦੇ'ਗ'ਪ'ਯ'ਸੋ'ਗ'ਸ'ਪ'ਦੇ'ਬ'ਗ'ਯ'	
		ਭੁਯ'ਬ'ਸ'ਸ'ਤ'ਦ'ਯੋ'ਸ'ਸ'ਪ'।	੭੦੬
अद्यानिरोधः	੧੦	ਸ'ਦੇ'ਗ'ਪ'ਯ'ਗ'ਗ'ਪ'।	੭੮
अविद्याव्यवਸ਼ਨस्कन्धादि-		ਸ'ਦੇ'ਗ'ਪ'ਦ'ਯ'ਕ'ਸ'ਪ'ਦ'ਯ'ਬ'ਦੇ'ਬੁ'ਦ'।	
प्रभेदाः	੧੬	ਬੋ'ਯ'ਸੋ'ਗ'ਸ'ਪ'ਦੇ'ਦ'ਬ'ਦੁ'ਦ'ਬੁ'ਬ'।	੩੮
अविनिवर्तनीय	੪੮	ਬੁ'ਦ'ਬੋ'ਬੋ'ਗ'ਪ'ਭਿ'ਦ'।	੮੮
अविपरीतसत्यद्वयाश्रितश्रु-		ਬੁ'ਭ'ਤਿ'ਸ'ਯੋ'ਗ'ਪ'ਤ'ਭ'ਬ'ਦੇ'ਭ'ਪ'।	
तादिज्ञानोत्पत्त्युपायਕौशलेन	੩੮	ਗ'ਭਿ'ਸ'ਯ'ਬ'ਦੇ'ਭ'ਪ'ਦੇ'ਬੋ'ਸ'ਪ'ਯ'।	
		ਸੋ'ਗ'ਸ'ਪ'ਦੇ'ਯੋ'ਸ'ਪ'ਬੁ'ਬ'ਦੇ'ਬ'ਬ'ਸ'।	
		ਯ'ਸ'ਪ'ਸ'ਪ'ਬ'।	੬੮
अविपर्यासः	੩੩	ਬੁ'ਭ'ਤਿ'ਸ'ਯੋ'ਗ'ਪ'।	੬੭
अविपाकानਾਸ਼ਵਸਰ्वਧਮੈਕक्षण-		ਕ'ਸ'ਪ'ਦ'ਬੁ'ਭ'ਪ'ਸ'ਯੋ'ਭ'ਪ'ਬ'ਗ'ਪ'।	
लक्षण	੭੬	ਸੇ'ਦ'ਪ'ਦੇ'ਭੋ'ਸ'ਬ'ਸ'ਤ'ਦ'ਬੁ'ਭ'ਤਿ'ਗ'।	
		ਸ'ਗ'ਤਿ'ਗ'ਪ'ਦੇ'ਸ'ਭ'ਭ'ਭਿ'ਦ'।	੭੮੭
अविभावितविभावितरूप-		ਗ'ਬੁ'ਗ'ਸ'ਗ੍ਰਿ'ਯ'ਯੋ'ਸ'ਕ'ਸ'ਪ'ਦ'ਸ'।	
संज्ञत्वाद्	੪੬	ਬ'ਯੋ'ਗ'ਪ'ਦ'ਯ'ਕ'ਸ'ਪ'ਦ'ਯੋ'ਗ'ਪ'ਦੇ'।	
		ਬੁ'ਦ'।	੮੩
अविरलदन्तता	੮੭	ਭੋ'ਸ'ਸ'ਬ'ਗ'ਬ'ਬ'ਦ'ਪ'ਭਿ'ਦ'।	੭੬੩
अविषमपादता	੮੬	ਭ'ਬ'ਸ'ਬੋ'ਸ'ਭ'ਸ'ਪ'ਸੇ'ਦ'ਪ'।	੭੬੬
अविषह्यत्वम्	੩੨	ਯੁ'ਯ'ਸ'ਯੋ'ਭ'ਪ'ਭਿ'ਦ'।	੧੮
अविस्मरणम्	੨੧	ਦੁ'ਭ'ਪ'।	੩੮
अवृद्धचपरिहाणि	੪੮	ਯ'ਯੋ'ਯ'ਪ'ਦ'ਯ'ਯ'ਯੋ'ਯ'ਪ'ਸੇ'ਦ'ਪ'।	੮੮
अवेत्य	੧੭	ਯੋ'ਸ'ਭ'ਸ'।	੭੦੧
अवैवर्तिकबोधिसत्त्वसघ-	੫੫	ਬੁ'ਦ'ਬੋ'ਬੋ'ਗ'ਪ'ਦੇ'ਬੁ'ਦ'ਬੁ'ਬ'ਸੋ'ਸ'ਸ'।	
		ਦ'ਪ'ਦੇ'ਦ'ਯੋ'ਯ'ਯ'।	੭੦੩

अवैवर्तिकलिङ्गम्	६४	सु०.सि०.सु०.प०.५०.५०।	१२०
अवैवर्तिकशैक्ष्यबोधिसत्त्व-		सु०.सु०.सि०.सि०.५०.५०.सु०.प०.सु०.	
संघाः	५६	सि०.सु०.प०.५०.५०.५०।	१०३
अवैवर्तिकशैक्षः	६२	सु०.प०.सु०.सि०.सु०.प०।	११७
व्यवदान	४४	सि०.प०.सु०.प०।	७८
अव्याहतप्रभावत्वेन	१०	सु०.सु०.सि०.प०.सि०.प०।	१७
अशब्दोच्चारणधर्मदेशनया	२६	सु०.सि०.प०.सि०.सि०.प०.सि०.प०।	४३
अशीतिकृमिकुलसहस्रासम्भव	५७	सि०.सु०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	
		सु०.प०.प०।	१०७
अशेषप्रज्ञापारमितासूत्रार्थ	६	सि०.प०.सु०.प०.सि०.सु०.सि०.प०.	
		सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	७
अशैक्षमार्गः	१६	सि०.सु०.प०.सि०.सि०.प०।	३०
अष्टमक	२६	सु०.प०.प०।	८७
अष्टमाधिकारवृत्ति	६२	सि०.सि०.सु०.प०.सि०.सि०.प०.प०।	१७३
अष्ट वस्तु	८	सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	१३
अष्टादशावेणिकबुद्धधर्मकारा	४६	सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	
		सु०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	८८
अष्टादशावेणिकाः	८२	सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	१४४
अष्टाभिसमयक्रम	६	सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	
अष्टावर्था	४	सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	४
अष्टोत्तरशतग्राह्याग्राहक-		सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	
विकल्पप्रहाणेन	७२	सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	१३४
असङ्क्रान्ति	४०	सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	११६
असक्त	१०	सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	११
असक्तिः	१०	सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.सि०.	११

असङ्गः	४०	ཆགས་པ་མེད་པ།	७३
असङ्गाकाराः	४४	ཆགས་པ་མེད་པའི་ནྟམ་པ།	७८
असङ्गाप्रतिहतज्ञानाकाराः	४६	མ་ཆགས་མ་ཐོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ ནྟམ་པ།	८८
असद्	४३	མེད་པ།	७७
असमत्वसमोहः	७५	མི་མཉམ་པ་ཉིད་ལ་ཀྱན་དུ་སྒྲིངས་པ།	१८१
असम्भिन्न	४४	ཐ་མེད་དང་པ།	७८
असाक्षात्क्रियारूपा	३३	མངོན་དུ་མི་བྱེད་པའི་ངོ་བོ།	५०
असाधारणः	६४	ཐུན་སྒྲིང་མ་ཡིན།	११८
असाधारणकुशलमूलोत्पत्तिः	४८	དགེ་བའི་རྩ་བ་ཐུན་སྒྲིང་མ་ཡིན་པ་ སྐྱེ་བ།	८८
असाधारणमार्ग	४६	ཐུན་སྒྲིང་མ་ཡིན་པའི་ལམ།	८३
असंक्लेशः	४४	ཀྱན་ནས་ཉོན་སྒྲིངས་པ་མེད་པ།	७८
असंक्लेशाव्यवदानाभावस्वभा-		ཀྱན་ནས་ཉོན་སྒྲིངས་པ་མེད་པ་དང་	
वानिश्रिताकाशलक्षणानि	५१	ནྟམ་བར་བྱང་བ་མེད་པ་དང་དངོས་ བོ་མེད་པ་དང་ངོ་བོ་ཉིད་དང་རྟེན་ མེད་པ་དང་ནམ་མཁའི་མཚན་ཉིད།	८३
असंख्येयाप्रमेयाप्रमाणनिर्देशाः	६०	གྲངས་མེད་པ་དང་གཞལ་དུ་མེད་པ་ དང་ཚད་མེད་པ་བསྟན་པ།	११३
असंख्येयाप्रमेयाप्रमाणपुण्य-		བསོད་ནམས་གྲངས་མེད་པ་དང་	
प्रमववचनाद्	६०	གཞལ་དུ་མེད་པ་དང་ཚད་མེད་པ་ སྐྱེ་བར་གསུངས་པའི་ཕྱིར།	११३
असंगृहीतसत्त्वसग्रहादिफला	५	འབྲས་བྱ་སེམས་ཅན་མ་བསྐྱུས་པ་ སྐྱེད་པ་ལ་སོབས་བར་བྱེད་པ་ཅན།	७
असंभिन्नपरकार्यक्रियात्वात्	१०	གཞན་གྱི་དོན་བྱ་བ་ཐ་མི་དད་པ།	१७

असम्भोषधर्मता	८२	བསྐྱེལ་བ་མི་མངའ་བའི་ཆོས་ཉིད།	१४४
असलुठितकेशता	६०	དབུ་སྐྱུ་མ་འཛོངས་པ་ཉིད།	१५७
असलुलितत्वेन	६	མ་འཛོངས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	७
अससर्गः	४१	མ་འབྲེལ།	१८
असस्कृत	२०, ४४	འདུས་མ་བྱས།	३१
असहार्य	४३	མི་འབྲེགས་པ།	११
अस्मरणलक्षण.	७८	དཔག་པ་མེད་པའི་མཚན་ཉིད།	१८१
अगुलयः	८७	སྟོང་མོ་ནམས།	१५३

आ

आकारः	१४	ནམ་པ།	३५
आकाशधातुपर्यन्ताविच्छिन्न- सत्त्वार्थफला	५	འབྲས་བྱ་ནམ་མཁའི་ཁམས་ཀྱི་མཐས་ གཏུགས་པར་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་གྱུན་ མི་ཆད་པ།	१
आकाशविज्ञानाकिञ्चन्यनैव- संज्ञानासंज्ञायतन	८२	ནམ་མཁའ་དང་ནམ་པར་ཤེས་པ་དང་ ཅི་ཡང་མེད་པ་དང་འདུ་ཤེས་མེད་ འདུ་ཤེས་མེད་མིན་སྒྲེ་མཆེད།	१४३
आकाशसदृशम्	४१	ནམ་མཁའ་དང་འདྲ་བ།	१८
आकिञ्चन्यायतनम्	७३	ཅི་ཡང་མེད་པའི་སྒྲེ་མཆེད།	१३१
आगन्तुकमलापगमात्	६१	སྒྲོ་བྱར་གྱི་དེ་མ་དང་བྲལ་བའི་ སྒྲོ་ནས།	११८
आचार्यहरिभद्र.	६४	སྒྲོ་བ་དཔོན་སང་གི་བཟང་པོ།	११९
आचार्यहरिभद्रकृता	६४	སྒྲོ་བ་དཔོན་སང་གི་བཟང་པོས་ མཛད་པ།	११९
आत्मदर्शनप्रतिपक्षत्वेन	१३	བདག་དུ་ལྟ་བའི་གཉེན་པོ་ཉིད་ཀྱིས།	२२

आत्मदर्शनाप्रतिपक्ष	१८	བདག་དྲུ་ལྷ་བའི་གཉེན་པོ་མ་ཡིན་པ།	३३
आत्ममोहप्रहाणफला	५	འབྲས་བུ་བདག་དྲུ་སྒྲིངས་པ་སྤངས་	
		པ་ཅན།	७
आत्मसत्त्वग्रह	२३	བདག་དང་སེམས་ཅན་འཛིན་པ།	८३
आत्मादि	१६	བདག་ལ་སོགས་པ།	३९
आत्मादियुक्तवस्तु	३४	བདག་ལ་སོགས་པ་དང་ལྡན་པའི་	
		དངས་པོ།	५१
आत्मानात्मस्वभावाभावान्तो-		བདག་དང་བདག་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་	
त्पन्न	४१	མ་ཡིན་པས་མ་སྐྱེས་པ།	१८
आत्मोत्कर्षपरावर्त्ते	२२	བདག་བརྟེན་གཞན་ལ་བརྟེན་པ།	८१
आत्यन्तिकहित	५३	གཏན་དུ་ཡན་པ།	९१
आत्यन्तिका	३६	ཤིན་དུ་བ།	५६
आदिकार्मिकभूमि.	१०	ལས་དང་བོ་པའི་ས།	१६
आदित्य	६	ཉི་མ།	१४
आदित्याद्यन्वय.	२५	ཉི་མ་ལ་སོགས་པ་ལས་སྐྱེས་པ།	८६
आदिशान्त	८३	གཟེན་མ་ནས་ཞི་བ།	११
आधार	७	དྲིན་གྱི་པ།	१०
आधारपूज्यता	३२	དྲིན་མཆོད་ཉིད།	४९
आधारप्रतिपत्तिपूर्वकम्	७२	དྲིན་གྱི་པ་ལ་སྟོན་དུ་འགྲོ་བ།	१३४
आधारबुद्धक्षेत्रभुवर्णादिभाव-		སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་དྲིན་གསེར་ལ་	
परिणाम	२५	སོགས་པའི་ངོ་བོར་ཡོངས་སུ་སྐྱུར་བ།	८५
आधारविषयपूज्यताकारित्रम्	३२	དྲིན་གྱི་ཡུལ་མཆོད་པར་བྱ་བ་ཉིད་དུ་	
		བྱེད་པ།	४९
आधेयबुद्धक्षेत्रसत्त्वपरि		སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་དྲིན་པ་སེམས་	
शोधनम्	२५	ཅན་ཡོངས་སུ་སྐྱོང་བ།	८४

आध्यात्मिक	२०	१८०।	३७
आनन्तर्यसमाधि	८, ७६, ७७	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	१३
आनन्दोक्ति	६	१८०. ७६. ७७.	१४
आनुपूर्विकः	८	१८०. ७६. ७७.	१५
आनुभावज्ञानदर्शन	४८	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	१६
आन्तरायिकधर्मवर्जन	४८	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	१७
आन्तरायिकधर्मसमतिक्रमणेन	६४	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	१८
आभिप्रायिकम्	२७	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	१९
आमिषकिञ्चित्काभिलाष-		१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	२०
तददातुकामता	४६	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	२१
आयतन	१६	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	२२
आयतपाणिलेखना	६०	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	२३
आयतपाण्डिता	८६	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	२४
आयतभूकता	६०	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	२५
आयद्वार	१६	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	२६
आयुषिचत्तपरिष्कारकर्मोपप-		१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	२७
त्यधिमुक्तिप्रणिधानद्विज्ञान-		१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	२८
धर्मवशिता	८२	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	२९
आरब्धवीर्यतया	११	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	३०
आरम्भप्रयोजनम्	६	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	३१
आर्यधर्माधिगमाय	१७	१८०. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.	३२

आशयसम्पत्तिः	५८	བསམ་པ་སྤྱན་ཚེགས།	१००
आश्रयपरावृत्त्या	८३	གནས་གྱུར་པས།	१४४
आश्रयालम्बनचित्तज्ञान- परिशुद्धिः	८२	རྟེན་དང་དམིགས་པ་དང་ཐུགས་ དང་ཡེ་ཤེས་ཡོངས་སུ་དག་པ།	१४८
आसन्नाभिसम्बोध	४८	ཡང་དག་པར་མངོན་པར་རྫོགས་ པའི་བྱང་ཆུབ་ལ་ཉི་བ།	८८
आसन्नोभावः	४८	ཉི་བར་གྱུར་པ།	८८
आसादितपुण्यज्ञानसमुदागमौ	५२	བསྐྱབས་པའི་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ ཤེས་ཡང་དག་པར་འགྲུབ་པ།	९६
आस्रवक्षयज्ञानब्रलाकारा	८६	ཟག་པ་ཟད་པ་མཐུན་པའི་སྟོབས་ ཀྱི་རྣམ་པ།	८८
आससारम्	६१	འཁོར་བ་ཇི་སྟིན་པར།	१६७
आससारभवस्थानात्	८४	འཁོར་བ་ཇི་སྟིན་པར་གནས་པའི་ ཐྱིར།	१४४

इ

इतरमार्गमार्गविधारणे	६६	ལས་གཞན་ལ་ལས་མ་ཡིན་པར་ ངེས་པར་འཇན་པ།	१३०
इदम्प्रत्ययतात्मकप्रतीत्यसमु- त्पादधर्मतया	६१	ཀྱེན་ཉིད་འདི་པ་ཙམ་གྱི་བདག་ཉིད་ ཀྱི་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འདྲུང་བའི་ ཚོས་ཉིད་ཀྱིས།	११४
इन्द्रियपरापर	८३	དབང་པོ་མཚོག་དང་མཚོག་ས་ ཡིན་པ།	८३
इन्द्रियवैकल्यजडमूकभाव	१७	དབང་པོ་མ་ཚང་བ་དང་སྟེན་པ་དང་ སྐྱགས་པའི་དངོས་པོ།	१०४

		उ	
उच्छङ्खपादता	८६	ཞལས་ཡོང་བུ་མི་མངོན་པ་ཉིད།	१६१
उत्तमयानसग्रहभ्रशः	४६	ཐེག་པའི་མཚོག་ཀུན་ཏུ་འཛིན་པ་ ཉམས་པ།	८९
उत्तरोत्तरविशेषोत्कर्षेण	६६	གོང་ནས་གོང་དུ་ཁྱད་པར་དུ་ འཕགས་པ་ཉིད་ ཀྱིས།	१२३
उत्त्रास	४८	སྐྱུག་པ།	८४
उत्पाद	१६	སྐྱེ་པ།	३९
उत्पादनिरोधसक्लेशव्यवदान- हानिवृद्ध्यादिरहितायाम्	१०	སྐྱེ་བ་དང་འགག་པ་དང་ཀུན་ན་ཉིན་ མོངས་པ་དང་ནྐམ་པར་བྱང་བ་དང་ ཉམས་པ་དང་འཕྲེལ་པ་ལ་སོགས་ པ་དང་བྲལ་བ་ལ།	१४
उत्पादनिरोध	६६	སྐྱེ་བ་དང་འགག་པ།	१२९
उत्पादहेतवः	३५	སྐྱེ་བའི་རྒྱ་དག།	६०
उत्पादितबोधिवित्त	२७	བྱང་ཆུབ་སེམས་བསྐྱེད་པ།	८९
उत्सदगात्रता	८६	སྐྱུ་རྐྱུས་པ་ཉིད།	१६४
उत्सारितभावाभिनिवेश-		དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པའི་འཁྲུལ་	
भ्रान्तिनिमित्तानाम्	३८	པའི་མཚན་མ་བསལ་བ་ནྐམས་ལ།	६८
उत्सारितसकलभ्रान्ति-		འཁྲུལ་པའི་མཚན་མ་མཐའ་དག་	
निमित्त	७१	སྤངས་པ།	१२३
उदयव्ययधर्मकम्	७१	སྐྱེ་བ་དང་འཛིན་པའི་ཆོས་ཅན།	१२३
उदारफलपरिग्रहण	८८	འབྲས་བུ་གྱུ་ཆེན་པོ་ཡོངས་སུ་ འཛིན་པ།	८८
उद्देशः	७, २०, २६	ཆེད་དུ་བྱ།	८८
उद्देशनिवृत्तिः	६८	ཆེད་དུ་བྱ་བ་ཡོག་པ།	१२४

ଉଦ୍ଦେଶପ୍ରଯୋଗକାରित्राणां	୪୦	ଈନ୍ଦୁପ୍ରସନ୍ନସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୭୨
ଉଦ୍ଭଟିତଜ୍ଞବିପଞ୍ଚିତଜ୍ଞତ୍ବମ୍	୪୬	ରମ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୧୦
ଉନ୍ମିଜ୍ଜିତାଦିତଥ୍ୟତାକାର	୫୦	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୧୩
ଉନ୍ମୂଳିତଦ୍ବୟପ୍ରତିଭାସବାସନ:	୬୦	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୨୪୦
ଉପକୃତସତ୍ତ୍ବବୈପରୀତ୍ୟାଦି-		ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	
ଦର୍ଶନେନ	୨୦	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୮୦
ଉପକ୍ରମାବିପଞ୍ଚିତ୍ବମ୍	୩୨	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୪୦
ଉପଚାର:	୮	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୨୩
ଉପପଦ୍ୟ (ପରିନିର୍ବାସି)	୧୨	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୩୨
ଉପଲକ୍ଷଣं	୩୨	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୪୮
ଉପଲମ୍ଭକରଣମ୍	୪୧	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୭୪
ଉପଶମ:	୪	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୮
ଉପାଦାନସ୍ବକନ୍ଧାଦି	୬୦	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୨୪୦
ଉପାଧ୍ୟାୟାଦିପୁ	୨୧	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୩୦
ଉପାୟକୌଶଳମ୍ ୬, ୬୨, ୬୩, ୬୪		ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୮୪
ଉପାୟକୌଶଳକତ୍ୟାଣମିତ୍ର-		ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	
ଲକ୍ଷଣସମ୍ପରିଗ୍ରହାଦ୍	୧୩	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୩୩
ଉପାୟକୌଶଳବଳେନ	୧୩	ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟସନ୍ତୁଷ୍ଟ	୩୩

उपायकौशल्यबलेन	७३	ཐབས་མཁས་པའི་སྟོབས་ཀྱིས།	१३७
उपायपारमिताबलेन	६२	ཐབས་ཀྱི་ཕ་རོལ་དུ་སྟོན་པའི་ སྟོབས་ཀྱིས།	१४२
उपायानुपायकौशल	४६	ཐབས་དང་ཐབས་མ་ཡིན་པ་ལ་ མཁས་པ།	७०
उपायेन	७	ཐབས་ཀྱིས།	११
उपेक्षकः	८२	བདང་སྒྲུབས།	१४४
उभयसमताविभावना	६३	གཉི་ག་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་ནམ་པར་ སྒྲུབ་པ།	११६
उष्णोपमूर्धा	८६	གཙུག་རྟོར་དབྱར་ལྗན།	१५०
उष्णोपशिरस्कृता	८७	དབྱ་གཙུག་རྟོར་དང་ལྗན་པ་ཉིད།	१५२
		ऊ	
ऊर्णाङ्कित	८६	མཛེར་སྐྱས་བརྒྱན།	१५०
ऊर्णाङ्कितमुखता	८६	ཁལ་མཛེར་སྐྱས་བརྒྱན་པ་ཉིད།	१५१
ऊर्ध्वगरोमता	८६	སྐྱ་གུན་དུ་སྟོགས་པ་ཉིད།	१५१
ऊष्मगम्	३०	རྟོར་གྱུར་པ།	४४
ऊष्मगतम्	१५	རྟོ་བར་གྱུར་པ།	१०२
ऊष्माणः	२८	རྟོ་པ།	४१
ऊष्मप्राप्त	१३	རྟོ་བར་གྱུར་པ།	३३
ऊष्ममूर्ध्वप्रयोग	४५	རྟོ་བ་དང་ཅེ་མའི་སྐྱོར་པ།	८१
ऊष्ममूर्ध्वस्वभावा	४५	རྟོ་བ་དང་ཅེ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད།	८१
ऊष्मादिकुशलमूलं	१३	རྟོ་བར་གྱུར་པ་ལ་སྟོགས་པའི་དགེ་ པའི་ཅ་པ།	३३
ऊष्मादिचतुर्निर्वेधभागीय-		རྟོ་བ་ལ་སྟོགས་པ་ངེས་པར་འབྱེད་	
स्वरूप	६६	པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་བཞིའི་ངོ་བོ།	१३३

ऋ

ऋद्धिः	११	རྩ་འཕྲུལ།	१७
ऋद्धयभिज्ञा	२५	རྩ་འཕྲུལ་གྱི་མངོན་པར་ཤེས་པ།	८४

ए

एक	१६	གཅིག་ལུ།	२७
एकक्रमनिदिष्टः	४	རིམ་པ་གཅིག་གིས་བསྟན་པ།	४
एकक्षणावबोधः	७६	སྐད་ཅིག་གཅིག་པའི་རྟོགས་པ།	१०४
एकक्षणाभिसम्बोधः	७६	སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་ རྟོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ།	१०४
एकक्षणिकः	७२	སྐད་ཅིག་གཅིག་པ།	१३०
एकजातिप्रतिबद्धस्वरूप	६२	སྦྱེ་བ་གཅིག་གིས་ཐོགས་པའི་རང་ གི་ངོ་བོ།	१४३
एकभावस्वभावा.	७६	དངོས་པོ་གཅིག་གི་ངོ་བོ་ཉིད།	१०८
एकयान	६	བགྲོད་པ་གཅིག་པའི་ལམ།	१४
एकवीचिकः	१२	བར་ཆད་གཅིག་པ།	२१
एकाकिपर्षदभिरतिः	४६	གཅིག་ལུ་དང་འཁོར་ལ་མངོན་པར་ དགའ་བ་ཉིད།	७०
एकानास्रवज्ञानालम्बने	७६	ཟག་པ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་གཅིག་ དམིགས་ན།	१०८
एकानेकस्वभाववियुक्तत्वात्	४	གཅིག་དང་དུ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་དང་ བྲམ་པ།	८
एकान्तनिष्ठत्वेन	५८	གཅིག་དུ་གཞིལ་བ་ཉིད་ཀྱིས།	११०
एणेयजङ्घः	८५	ཐྱིན་པ་ཨེ་ན་ཡའི་འདྲ།	१७०
एणेयजङ्घता	८६	ཐྱིན་པ་རི་དྲགས་ཨེ་ན་ཡའི་ལྟ་བུ།	१७१

ऐ

ऐहिकमुख	५३	ཨེ་འདིའི་བདེ་བ།	७४
ऐहिकामुत्रिकैर्गुणैः	७, ३०	འདེ་དང་མཉམ་བའི་ཡོན་ཏན་དམ།	४६

औ

औद्धत्य	५७	འོད་པ།	१०६
---------	----	--------	-----

क

कथापुरुपता	४८	སྐྱ་བའི་སྒྲེས་བྱ་ཉིད།	८८
कथायोगानुयोगविहार-		སྒྱོར་བ་དང་རྗེས་སུ་སྒྱོར་བའི་མཉམ་	
प्रतिषेधः	५८	ལ་མཉམ་པ་སྟོ་སྟོར་བཀམ་པ།	१०७
करणसाधनपरिग्रहेण	५०	བྱིད་པར་སྐྱབ་བས།	७१
करुणा	२०, ८२	བྱམས་རྗེ།	१४३
करुणाचित्तत्वात्	८६	བྱམས་བྱམས་རྗེ་ཅན་གྱི་མྱིར།	१६६
करुणामनना	२४	སྒྱིང་རྗེ་དང་ནི་ལོམ་མེད།	७३
करुणामयेन	६	བྱམས་རྗེ་ཅན་ཉིད་ཀྱིས།	८
करुणाविषयना	६	སྒྱིང་རྗེ་དང་སྒྲུག་མཐོང་།	१४
कलङ्काः	२३	ཉེས་པ།	७३
कल्पना	२४	རྟོག་པ།	७३
कल्याणमित्र	६, १७	དགེ་བའི་བཤེས་མཉམས།	१४
कल्याणमित्रनिर्दिष्टमसाधना	२१	དགེ་བའི་བཤེས་མཉམས་མཉམ་གྱིས་བསྐྱན་	
		བའི་ཆོས་སྐྱབ་པ།	३७
कल्याणमित्रादिवैकल्याद्	७४	དགེ་བའི་བཤེས་མཉམས་ལ་སྟོམས་	
		བ་དང་བྱམ་བས།	१३८
कल्याणमित्रादिसमवधानाद्	८४	དགེ་བའི་བཤེས་མཉམས་ལ་སྟོམས་	
		བ་དང་ཐུན་བས།	१४८

कल्याणमित्रादिसर्वजननमनम् ३२	५०	५०	५०
कल्याणमित्राद्युपायकौशल-			
वैकल्याद् ३८	३८	३८	३८
कल्याणमित्रारागणम् २१	२१	२१	२१
कल्याणमित्रोपायकौशल-			
विकलत्वेन ६८	६८	६८	६८
कल्याणमित्रोपायेन ५२	५२	५२	५२
कल्याणसुवर्णम् ६	६	६	६
कल्याणाकल्याणधर्मत्वं ४६	४६	४६	४६
कामगुणेषु २२	२२	२२	२२
कामच्छन्दः ५७	५७	५७	५७
कामधात्वनुपलम्भः ४८	४८	४८	४८
कामधात्वादिनवभूमिषु ६०	६०	६०	६०
कामरूपारूप्यधातुभेदेन ७२	७२	७२	७२
कामादिधातवः १८	१८	१८	१८
कामादिधातुः ३४	३४	३४	३४
कामावचरं ७३	७३	७३	७३
कारणम् १६, ४४	१६, ४४	१६, ४४	१६, ४४
कारिका ४	४	४	४

कारित्रम्	७, ५०	ཕྱིན་པ།	९१
कारित्रवैपुल्याद्	८५	མཛོད་པ་གྱུ་ཆེན་གྱིར།	१४९
कारित्रलक्षणम्	५२, ५३	ཕྱིན་པའི་མཛོད་ཀྱིར།	९८
कारुणिकतया	५७	སྤྱིང་ཇེས།	१०४
कायचेतोलाघवम्	५८	ལུས་སེམས་ཡང་བ་ཉིད།	१०८
कायदोषुल्यम्	४६	ལུས་ཀྱི་གནས་ངན་ལེན།	८९
कायसाक्षी	१२	ལུས་མངོན་སུམ་ཕྱིད།	३१
काय	८१, ८५	སྤྱི།	१४९
कायत्राङ्मनस्कर्मणा	४६	སྤྱི་དང་གསུང་དང་ཐུགས་ཀྱི་འབྲེན་ ལས་ནམས།	८९
कायादिनायवप्रापकधर्म-		ལུས་ལ་སོགས་པ་ཟེ་མདོག་བདེ་བ་	
देशकत्वेन	८६	འབྲེན་པའི་ཆོས་སྟོན་པར་མཛོད་པ་	
		ཉིད་ཀྱིས།	१७७
कायादिशुचिसमुदाचारत्वात्	८६	སྤྱི་ལ་སོགས་པ་ཀུན་ཏུ་སྦྱོར་བ་	
		གཙང་བའི་ཕྱིར།	१७७
कायादिमुल्लिलकत्वेन	११	ལུས་ལ་སོགས་པའི་བསོད་ཉམས་	
		ཉིད་ཀྱིས།	१८
कायाद्यसंवासः	५६	ལུས་སོགས་དང་སྦྲེན་པ།	१०९
कायिकव्यवस्थापनम्	६	ལུས་ནམ་པར་གཞག་པ།	९
कार्यकारणलक्षणदाह्यदाह-		གྱུ་དང་འབྲས་སུའི་མཛོད་ཉིད་སྤྱོད་པར་	
काभावः	६१	ཕྱིན་པ་དང་བསྤྱོད་པར་བྱ་བ་མེད།	११४
कालाकालज्ञानप्रयोग.	६४	དུས་དང་དུས་མ་ཡིན་པ་ཤེས་པའི་ སྦྱོར་བ།	१३०
किञ्चिद्विमोक्षाधिक	८	ནམ་པར་ཐར་པ་ཅུང་ཟད་ཅམ་ཞིག་ གིས་སྟག་པ།	४

क्रीडनम्	२५	ཅེ་བ།	༧४
कुलङ्कुली	१२	རིགས་ནས་རིགས།	३१
कुलमात्सर्यं	२२	ཁྱིམ་ལ་འབྲེན་པ།	༧१
कुलावलोकनदौर्मनस्यम्	४६	ཁྱིམ་ལ་བས་ཡིད་མི་བདེ་བ།	༩१
कुशल	४५	དགེ་བ།	८१
कुशलधर्मं	२१	དགེ་བའི་ཚེས།	३७
कुशलधर्मच्छन्दलक्षण	८	དགེ་བའི་ཚེས་ལ་འདུན་པའི་མཚན་ ཉིད།	१३
कुशलधर्मसमादानाद्	८६	དགེ་བའི་ཚེས་ཡང་དག་པར་སྒྲངས་ པས།	१७१
कुशलधर्मस्याराधनेऽविप्र- तिसारः	२१	དགེ་བའི་ཚེས་སྐྱབ་པ་ལ་འབྱོར་བ་ མེད་པ།	३७
कुशलमूलम्	१३	དགེ་བའི་ཚེ་བ།	३८
कुशलमूलविशुद्ध्या	५७	དགེ་བའི་ཚེ་བ་ནས་པར་དག་པས།	१०६
कुशलस्निग्धसन्तानत्वेन	६०	ཐུགས་ཀྱི་བྱུང་དགེ་བས་བསྐྱེད་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	१७८
कुशलाकुशलविगरीताभि- निवेशः	२६	དགེ་བ་དང་མི་དགེ་བ་ལ་བསྐྱོབ་མེ་ མངོན་པར་ཞེན་པ།	༧१
कुशलाकुशलाव्याकृतधर्मानु- स्मरण	७८	དགེ་བ་དང་མི་དགེ་བ་དང་ལྷང་ད་ མ་བཟུན་པའི་ཚེས་ཇིས་སྐྱུང་ན་པ།	१८१
कुशलाकुशलाव्याकृता	१८	དགེ་བ་དང་མི་དགེ་བ་དང་ལྷང་ད་ བཟུན་པ།	३३
कुशलादि	१८	དགེ་ལ་སོགས་པ།	३४
कुशलादिधर्मता	१४	དགེ་བ་ལ་སོགས་པ་ཅིང་ཀྱི་ཚེས།	१८
कूर्मवत्	८६	རྩམ་སྐུལ་བཞིན་པ།	१७१

कृतज्ञता	२१	བྱས་པ་གཟེ།	३९
कृतदानादिदशपारमिताप्रति-		སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་རེལ་དུ་	
पत्त्यनुष्ठानाः	४७	སྤྱིན་པ་བཅུ་སྟུག་པ་དང་ལྷན་པ།	८५
कृतविकल्प	२६	བྱས་པ་རྟོགས་པ།	८४
कृतशङ्कास्थानपरिप्रश्ना	४७	ཐེ་ཚོས་གྱི་དོན་ཡོངས་སུ་འདྲི་པ།	८५
कृताधिकाराः	४७	ལྷག་པར་བྱས།	८४
कृतार्थाधाराः	१६	དོན་བྱས་པའི་རྟོག་	३७
कृत्यकरण	४८	བྱ་བ་བྱེད་པ།	८८
कृत्स्न	८२	ཟད་པ།	१४१
कृपया	७, १७	སྤྱིང་བཅུར།	३०
कृपानिष्यन्दभूताः	६०	བྱགས་བཅུ་བའི་གྲུ་མཐུན།	११३
कृपापारतन्त्र्यात्	७६	སྤྱིང་ཇིའི་གཞན་གྱི་དབང་དུ་གྱུར་	
		པས།	१८३
कृपाप्रज्ञावैकल्यात्	३७	སྤྱིང་བཅུ་བ་དང་ཤེས་རབ་དང་བྲལ་	
		པའི་སྤྱིར།	५४
केशाः	८६	དབྱ་སྟ།	१५४
कोशगतवस्तिगुह्यता	८६	འདོམས་ཀྱི་སྒྲ་བ་སྟུགས་སུ་བྱུག་	
		པ་ཟིད།	१५१
कोशावनद्धोत्तमवस्तिगुह्य	८५	འདོམས་ཀྱི་སྒྲ་བ་སྟུགས་སུ་བྱུག་	
		པའི་མཚོག	१५०
कौशलम्	२४	མཁས་པ།	८८
कर्मफलसम्बन्धाविप्रणश	६२	ལས་དང་འབྲས་སྤར་འབྲེལ་བ་	
		ཐུད་མེ་ཟ་བ།	१४३
कर्मविपाकः	४६	ལས་ཀྱི་ནམ་བར་སྤྱིན་པ།	८३
कर्मसाधनपरिग्रहेण	४०	ལས་སུ་སྟུག་པས།	९१

क्लेशज्ञेयत्रिमार्गस्य	३५	ཉོན་མོངས་ཤེས་བྱ་ལས་གསུམ་གྱི།	६२
क्लेशज्ञेयावरणभयाभावात्	७२	ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་ པའི་འཇིགས་པ་མེད་པའི་ཕྱིར།	१३४
क्लेशज्ञेयावरणव्याधिप्रश- मनात्	६	ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་ པའི་ནད་རབ་དུ་ཞི་བ།	१७
क्लेशज्ञेयावरणानुशयरूपबीज- प्रहाणात्	८२	ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་ པའི་བག་ལ་ཉལ་གྱི་ངོ་བོའི་ས་ བོན་སྤངས་པས།	१४४
क्लेशग्रन्थिभेदकत्वेन	८६	ཉོན་མོངས་པའི་མདུད་པ་འགྲོལ་བ་ ཉིད་ཀྱིས།	१७२
क्लेशनिर्जयः	३२	ཉོན་མོངས་ལས་སྐྱལ།	४८
क्लेशप्रकृतिसमोहः	७५	ཉོན་མོངས་པའི་རང་བཞིན་ལ་ཀྱན་ དུ་མོངས་པ།	१८१
क्लेशमर्पणम्	२२	ཉོན་མོངས་བཟོད།	८१
क्लेशवासना	४४	ཉོན་མོངས་པའི་བག་ཆགས།	१८
क्लेशविसयोलक्षण	४६	ཉོན་མོངས་པ་དང་མི་ལྡན་པའི་ མཚན་ཉིད།	८३
क्लेशावरणप्रतिपक्षत्वेन	४३	ཉོན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པའི་གཉེན་བོ་ ཉིད་དུ།	११
क्रमकूर्मपाद	८५	རུས་སྤལ་ཞབས།	१७०
क्षणिकः	७१	སྐད་ཅེག་མ།	१३३
क्षणिकतया	६२	སྐད་ཅེག་མ་ཉིད་ཀྱིས།	१११
क्षमा	५५	བཟོད་པ།	१०३
क्षयानुत्पाद्वैकल्याद्	७०	ཟད་པ་དང་མི་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ཁོ་ནས།	१३१
क्षयाभावात्	८५	ཟད་པ་མི་མངའ་བའི་ཕྱིར།	१४०

गतिप्रशमनं	६२	འགྲོ་བ་རབ་དུ་ཞི་བ།	१७१
गतोपलम्भयोगः	१६	དཔྱེགས་པ་མེད་དང་ལྷན་པ།	३४
गम्भीरः	४८	ཟབ་པ།	८७
गम्भीरता	२६	ཟབ་པ་ཉིད།	४३
गम्भीरधर्मता	६२	ཟབ་མཛེ་ཆོས་ཉིད།	११६
गम्भीरधर्मनिध्यानक्षान्त्य-		ཆོས་ཟབ་མོ་ལ་ངེས་པར་དོགས་	
वगमः	२४	པའི་བཟོད་པ་ཁོང་དུ་ཆུད་པ།	८८
गम्भीरधर्मस्थानत्वेन	६०	ཆོས་ཟབ་མོ་ལ་གནས་པ་ཉིད་	
		ཀྱིས།	१६७
गम्भीरधर्मानधिमोक्ष.	३५	ཆོས་ཟབ་མོ་ལ་མ་མོས་པ།	६८
गम्भीरधर्माभिलाषः	४८	ཆོས་ཟབ་མོ་མངོན་པར་འདོད་པ།	८९
गम्भीरनाभिता	८६	ལྷ་བ་ཟབ་པ་ཉིད།	१६७
गम्भीरपाणि लेखता	६०	ཕྱག་གེ་རི་མོ་ཟབ་པ་ཉིད།	१६७
गर्भावक्रान्ति	२५	མངལ་དུ་འཕྱག་པ།	८६
गाम्भीर्यम्	३६, ६२	ཟབ་པ་ཉིད།	७०, ११७
गुणः	७	ཡོན་དན།	११
गुणदोषपूर्वकोपादेयहेयत्वेन	६८	ཡོན་དན་དང་སྒྲོན་མགོང་བ་སྒྲོན་དུ་	
		འགྲོ་བའི་སྒྲང་བར་བྱ་བ་དང་དོར་	
		བར་བྱ་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१३६
गुणदोषादानत्यागेन	५०	ཡོན་དན་དང་སྒྲོན་སྒྲང་བ་དང་	
		དོར་བས།	९१
गुणरत्नानामाश्रयभावा	६	ཡོན་དན་རིན་པོ་ཆའི་དེན་གྱི་	
		དངོས་པོ།	१४
गुणसम्पदः	७६	ཡོན་དན་སྐྱན་སྐྱམ་ཆོགས་པ།	१८३
गुरुः	६४	བླ་མ།	१७४

गुरुकारः	५१	ज्ञा.मर.सु.वा।	९८
गुरुत्व	५१	ज्ञा.म.श्रि.र।	९८
गुरुशुश्रूषा	२१	मगुर.श्रि.ज्ञा.म.वा।	३९
गुल्फ	८८	मि.म.सु।	१७३
गूढ	८८	मि.म.सु।	१७३
गूढगुल्फता	८८	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७७
गूढशिरता	८८	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७८
गृहवासानभिरतिः	२१	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	३९
गृहीतकुशलसमादानवर्धनात्	८८	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७७
गोत्रम्	१६	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	३९
गोपक्षमनेत्रता	८८	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७७
गौरवम्	२१	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	३९
ग्रन्थश्रवणधारणामुषितार्थ-		मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	
यथानयमनस्काराणाम्	४७	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७७
ग्रहणमोक्षणे	६६	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७७
ग्राहकः	६७	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७७
ग्राहकविकल्पः	१६, ६७	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७७
ग्राहकविकल्पद्वयम्	६७	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७७
ग्राहकस्याप्रहाणतः	२६	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७७
ग्राहकाकारलक्षणः	७१	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७७
ग्राह्यकल्पः	१६	मि.म.सु.मि.म.सु.वा।	१७७

ग्राह्यग्राहकचतुर्विकल्पाः	१३	གཟུང་བ་དང་འཛིན་པའི་ནམ་པར་ རྟོག་པ་ནམ་པ་བཞི་པོ།	३८
ग्राह्यग्राहकार्थविकल्पयोः	२६	གཟུང་བ་དང་འཛིན་པའི་དོན་གྱི་ནམ་ པར་རྟོག་པ་དག།	४८
ग्राह्यग्राहकाष्टविकल्पोप- शान्तये	२६	གཟུང་བ་དང་འཛིན་པར་ནམ་པར་ རྟོག་པ་བརྒྱད་ཉེ་བར་ཞི་བར་བྱ་ བའི་ཕྱིར།	८८
ग्राह्यग्राहकलक्षणापरिज्ञानेन	७५	གཟུང་བ་དང་འཛིན་པའི་མཚན་ཉིད་ ཡོངས་སྤྱོད་མ་ཤེས་པ།	१८१
ग्राह्यविकल्पः	१६, ६७	གཟུང་བར་ནམ་པར་རྟོག་པ།	१३८
ग्राह्यविकल्पद्वयम्	६७	གཟུང་བར་ནམ་པར་རྟོག་པ་ གཉིས་པོ།	१३३
ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद्	२६	གཟུང་དོན་རྟོག་པ་སྤོང་ཕྱིར།	४८
ग्लानजनोपस्थानाद्	८७	སྤྱི་བོ་ནད་པའི་གཡོག་བྱས་པས།	१७३
		ཐ	
घातकः	२४	གསོད་པ་པོ།	८८
		च	
चक्राङ्कहस्तः	८५	ཕྱག་ཞབས་འཁོར་ལོའི་མཚན།	१७०
चक्राङ्कहस्तपादता	८६	ཕྱག་དང་ཞབས་འཁོར་ལོའི་མཚན་ དང་ལྗན་པ་ཉིད།	१७०
चक्षुः	१०	སྤྱན།	१४
चतुःसंग्रहवस्तुनेवनात्	८६	བསྐྱུ་བའི་དངོས་པོ་བཞི་བརྟེན་པས།	१७१
चतुःसत्यपरिज्ञानम्	२८	བདེན་པ་བཞི་ཡོངས་སྤྱོད་མ་ཤེས་པ།	४१
चतुःसत्यप्रतिवेधानुकूलम्	१३	བདེན་པ་བཞི་རྟོགས་པ་དང་རྗེས་སྤྱོད་ མཐུན་པ།	३३

चतुःसत्यवस्त्वान्म्वनम्	१३	བདེན་པ་བཞིའི་དངོས་པོ་ལ་ དམིགས་པ།	३३
चतुःसत्यसंगृहीतषोडशक्षण- स्वभावं	११	བདེན་པ་བཞིས་བཤུས་པ་སྟེན་ཅིག་ མ་བཅུ་དུག་གི་ངོ་བོ་རྟེན།	१७
सतुःसत्यालम्बने	३०	བདེན་པ་བཞིའི་དམིགས་པ་ལ།	४४
चतुःसत्यावताराय	४५	བདེན་པ་བཞི་ལ་འཇུག་པར་བྱ་བའི་ ཕྱིར།	८१
चतुरप्रमाणम्	२०, ३१	ཚད་མེད་པ་བཞི།	४७
चतुरारूप्य	७३	གཞུགས་མེད་པ་བཞི།	१३७
चतुरारूप्यसमापत्ति.	८२	གཞུགས་མེད་པའི་སྟོམས་པར་ འཇུག་པ་བཞི།	१४३
चतुरारूप्यसमापत्याकारा.	४६	གཞུགས་མེད་པའི་སྟོམས་པར་ འཇུག་པའི་ནམ་པ་བཞི།	८३
चतुर्थाधिकारवृत्ति.	६४	སྐབས་བཞི་པའི་འགྲེལ་པ།	१३०
चतुर्थी अविष्मतो भूमि,	२२	ས་བཞི་པ་འོད་འཕྲོ་བ་ཅན།	८१
चतुर्द्वीपकसाहस्रद्वित्रिसाहस्र- कोपमः	६६	སྤྲིང་བཞི་པ་དང་སྟོང་དག་དང་སྟོང་ གཉིས་གསུམ་དག་དཔེར་མཛད་ནས།	१३३
चतुर्द्वीपाद्वित्रिसाहस्रलोक- धातूना	६६	སྤྲིང་བཞི་པ་ལ་སོགས་པ་སྟོང་གསུམ་ པའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ནམས་ཀྱིས་	१३३
चतुर्ध्यानि	७३	བསམ་གཏན་བཞི།	१३७
चतुर्ध्यानारूप्यनिरोध- समापत्ति	४६	བསམ་གཏན་བཞི་དང་གཞུགས་མེད་ པ་དང་འགོག་པའི་སྟོམས་པར་ འཇུག་པ།	८३
चतुर्निर्वेधभागीय	१३	ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་ བཞི་པོ།	३३

चतुर्विकल्पासयोग	१२, १६	མཐོག་པའི་པོ་ལྟན། རྒྱུ་པར་	
		རྟོག་པ་བཞི་དང་ལྟན་པ།	११, १८
चत्वारि ध्यानानि	१८	བསམ་གཏན་བཞི།	३३
चत्वारि शान्ताकारलक्षणानि	२७	མཚན་ཉིད་ཞི་བའི་རྒྱུ་པ་བཞི་	
		དག།	४०
चत्वारि वैशारद्यानि	८२	མི་འཛིགས་པ་ནི་བཞི་དག།	१४३
चत्वार्यार्यसत्यानि	१२	འཕགས་པའི་བདེན་པ་བཞི།	३०
चरितप्रतिपक्षसर्वधर्मचक्रान्	४	སྤྱོད་པའི་གཉེན་པོར་ཆོས་ཀྱི་འཁོར་	
		ལོ་མ་ལུས་པ།	४
चर्या	६२	སྤྱོད་པ།	११७
चर्या दशात्मिकाम्	६	སྤྱོད་བཟའི་བདག་ཉིད་ཀྱི།	८
चर्याविकोपने	७४	སྤྱོད་པ་རྒྱུ་པར་འབྱུགས་པ་ལ།	१००
चर्यासंज्ञा	३८	སྤྱོད་པའི་འདྲ་ཤེས།	७७
चलप्रभगुरस्वरूपी	२८	གཡོ་བ་དང་རབ་དུ་འཛིག་པའི་	
		རྒྱུ་པ་དག།	४१
चारुगामिता	८६	མཛེས་པར་གཤེགས་པ་ཉིད།	१७७
चित्तकेशता	६०	དབྱ་སྒྲ་སྒྲུག་པ་ཉིད།	१७७
चितपक्षमता	६०	ཇི་མ་སྒྲུག་པ་ཉིད།	१७८
चितांगुलिता	८६	སྟོར་ལོ་རྒྱུས་སྒྲུས་པ་ཉིད།	१७९
चितान्तरांसता	८७	ཐལ་གོང་སྒྲུས་པ་ཉིད།	१८१
चिन्तामणि:	८४	ཡིད་བཞིན་གྱི་ནོར་བུ།	१४८
चिन्तातुलननिध्यानानि	५६	སེམས་པ་དང་འཇལ་བ་དང་ངེས་	
		པར་རྟོག་པ་དག།	१११
चिन्तामणिमहेश्वर- वृक्षादि.	२५	ཡིད་བཞིན་གྱི་ནོར་བུ་དང་འདྲ་བའི་	
		ཤིང་ཅན་གྱི་ཐོན་པ་སོགས་པ།	८७

चिरसाध्योत्तमोद्देशः	५३	ཡུན་རིང་པོ་ནས་བསྐྱབ་པར་བྱ་བ་	
		བརྩོག་ཉིད་ཀྱི་ཆེད་དུ་བྱ་བ།	८८
चित्तकर्मण्यता	४५	སེམས་ལས་སུ་བྱང་བ་ཉིད།	८१
चित्तत्रया	५०	སེམས་ཀྱི་སྟོན་པ།	८२
चित्तचैतप्रवृत्त्यवस्था	६८	སེམས་དང་སེམས་ལས་བྱང་བ་	
		འདྲུག་པའི་གནས་སྐབས།	१३७
चित्तचैत्ताः	७३	སེམས་དང་སེམས་བྱང་ནམས།	१३८
चित्तदीप्पुल्यम्	४६	སེམས་ཀྱི་གནས་ངན་ལོན།	८८
चित्तप्रहाणाधिगमत्रये	१६	སེམས་དང་སྤོང་དང་རྟོགས་དང་	
		གསུམ་པོ་ལ།	३८
चित्तमात्रम्	७१	སེམས་ཅས།	- १३२
चित्तविशेषः	५०	སེམས་ནས་བར་གཡེངས་པ།	८३
चित्तसंक्षेपः	५०	སེམས་བརྩམས་པ།	८३
चित्तसंस्थितिः	६६	སེམས་ཀྱན་དུ་གནས་པ།	१३३
चित्तस्य दारुता	२४	སེམས་དུལ་པ།	- ८८
चित्ताकौटिल्यम्	५७	སེམས་གྲུ་གྲུ་ཆེད་པ།	१०६
चित्ताक्षयाकारः	५०	སེམས་མི་ཟད་པའི་ནམ་པ།	८३
चित्तानवलीनत्वादि	१७	སེམས་མི་འགོང་བ་ཉིད་ལ་སོགས།	३०
चित्तावलीनता	११	སེམས་ལྷམ་པ།	१८
चित्तासंकोच.	२२	སེམས་མི་ལྷམ་པ།	८१
चित्तोत्पादः	७, ८	སེམས་བསྐྱེད་པ།	१०
चित्तोत्पादस्वरूपम्	८	སེམས་བསྐྱེད་པ་རང་གི་ངོ་བོ།	१३
चित्तोन्मिज्जितादि	५०	སེམས་གཡོ་བ་ལ་སོགས་པ།	८१
चित्तोपशमः	२८	སེམས་ཉི་བར་ཞི་བ།	८८
चीवरादि	५६	གོས་སོགས་པ།	१०५

चैतसिकः	८	स्येयसंयसंयुतं वा	१३
चौक्षसमुदाचारत्वेन	५७	मार्तदंक्षुगुणं दृष्टुं पंक्तिं गृह्णन्	१०६
चौराद्याकुलितदिग्गमनागमनं	४६	कैयं नृपं पंथं सौम्यसंयसं दृष्टुमसं	
		पदं दृष्टुमसं सुदृष्टुं पंथं ददं सौम्यं वा	८६
च्युत्युपपत्तिः	४६	अकैः अर्थे ददं श्लेषं वा	८०
छ			
छन्दः	६, ४४	अदृष्टं वा	१४, १७
छन्दकिलासवैधुर्यम्	४६	अदृष्टं पंथं ददं श्लेषं संयसं गृह्णन्	
		श्लेषं वा	००
छन्दजननम्	१६	अदृष्टं पंथं श्लेषं वा	३४
छन्दविषयभेदवैधुर्यम्	४६	अदृष्टं पंथं श्लेषं पंथं ददं संयसं	
		श्लेषं वा	७०
छन्दकीर्यं चित्तमीमासासमाधि-		अदृष्टं पंथं ददं पंथं अदृष्टं ददं	
प्रहाणसंस्कारसमन्वागतद्वि-		संयसं ददं ददृष्टं पंथं ददं ददं	
पादाकारा	४५	अदृष्टं श्लेषं पंथं अदृष्टं श्लेषं ददं श्लेषं	
		पंथं ददं श्लेषं पंथं नृपं वा	८१
ज			
जगद्धितकृता	४	अदृष्टं पंथं पंथं पंथं	=
जननी	४	श्लेषं वा	=
जनपदभाषा	४८	श्लेषं पंथं श्लेषं	८०
जनपदादिमनस्कारः	४६	श्लेषं पंथं सौम्यसंयसं पंथं ददं पंथं	७०
जम्बूद्वीपकादित्रिमाहसलोच-		अदृष्टं पंथं श्लेषं पंथं श्लेषं	
धातवीयसत्त्वेयत्तातथागत-		मार्तुसं पंथं अदृष्टं पंथं पंथं	
पूजाधिकत्वम्	६५	संयसं श्लेषं श्लेषं पंथं पंथं पंथं	
		पंथं पंथं पंथं पंथं पंथं	१०३

जालावनद्धांगुलिपाणिपादः	८५	सुवा.द.८.७.वस.सो.८.वस. २.३.४.५।	१६०
जिघत्सापिपासास्थाणुकण्टका- दिका	६३	व.ग्रे.स.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८. ८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	११७
जिनक्षेत्रविशुद्धिः	२४	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	८४
जिनक्षेत्रविशुद्धिः	६९	स.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	१७०
जिनजननी	६, ३८	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	८८
जिनजननीत्रयम्	६	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	८
जिनादिषु	३८	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	८८
जिनारणा	८३	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	१४७
जीवः	२३	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	८४
जीवितत्यागः	५८	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	११०
जीवितानुग्रहणात्	८६	८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८. ८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	१८७
ज्वलन	६	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	१४
ज्ञानम्	६, २०	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	१४, ३८
ज्ञानम्	५०	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	८१
ज्ञानज्ञेयभावानभिनिवेश- लक्षण	६२	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	१७३
ज्ञानज्ञेयसमर्तकपरिज्ञानम्	३६	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	७०
ज्ञानज्ञेयानुपलम्भेन	७३	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	८८
ज्ञानपारमितावलाट्	६२	सु.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.८.	१७३

ज्ञानपूर्वज्ञमानुपरिवर्तना- कारा.	४६	ཡེ་ཤེས་སྒྲིབ་ཏུ་འགྲོ་ཞིང་ཡེ་ཤེས་ ཀྱི་རྗེས་སུ་འབྱུང་བའི་ནམ་པ།	८८
ज्ञानमात्ररूपाणां	७१	ཤེས་པ་ཙམ་གྱི་ངོ་བོ།	१३३
ज्ञानलक्षणम्	५१	ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད།	३८
ज्ञानलक्षणसंग्रहः	५०	ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་བསྐྱུས་པ།	७४
ज्ञानसम्भारः	२०	ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚྭ་གས།	३७
ज्ञानात्मकः	८५	ཡེ་ཤེས་ཀྱི་བདག་ཉིད།	१४७
ज्ञेयलक्षणानां	७१	ཤེས་བྱའི་མཚན་ཉིད་ནམས།	१३३
ज्ञेयावरण	४४, ७१	ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ།	१३३
ज्ञेयावरणप्रतिपक्षत्वेन	४३	ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་གཉེན་པོ་ ཉིད་ད།	७७
ज्ञेयावरणप्रतिपक्षभूता	४३	ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་གཉེན་པོར་གྱུར་ བ་དག།	७८
ज्ञेयावरणैकदेशमाह्याविकल्पः	३६	ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་ཕྱོགས་གཅིག་ པོ་གཟུང་བའི་དོན་གྱི་ནམ་པར་ རྟོག་པ།	७९
तत्पक्षनिक्षिप्तः	१४	དེའི་ཕྱོགས་སུ་བསྐྱུན་པ།	९
तत्पूजाऽकृतकत्वं	६१	དེ་ལ་མཆོད་དང་བྱེད་མེད།	७०
तत्प्रतिज्ञावचनानुमोदनं	४८	དེའི་དམ་བཅས་པའི་ཚིག་ལ་རྗེས་ སུ་ཡི་རང་པ།	८७
तत्प्रतिभासाभ्यधिकविशिष्टार्थ- प्रतिभासिपश्चिमविज्ञानो- प्याद्	६२	དེ་ལ་སྒྲུང་བའི་དོན་གྱིས་དབེན་པ་ ལྷག་པར་ཁྱད་པར་དུ་འབགས་པའི་ དོན་སྒྲུང་བའི་ནམ་པར་ཤེས་པ་གྱི་ མ་སྒྲིབས།	११७

तत्प्रतिभासानुरूपेणार्थक्रिया- कारी	६४	दे० ब्रू० व० द० अ० क० व० द० ब्रू० व० अ० क० व०	१४५
तत्प्रहातव्यवस्तुप्रतिपक्षत्वेन	११	दे० ब्रू० व० द० व० द० द० व० द० व० द० व० द० द०	३०
तत्त्वज्ञानासक्त्या	६६	दे० ब्रू० द० व० द० व० द० व० द० व० द०	१३५
तत्त्वतोऽमनस्कारेण	६६	अ० द० व० द० व० द० व० द० व० द०	१३५
तत्त्वदर्शी	७२	दे० ब्रू० द० व० द० व० द० व० द० व० द०	१३८
तत्त्वमनस्कारेण	१४	दे० ब्रू० द० व० द० व० द० व० द० व० द०	१३८
तत्त्वान्यत्वोभयानु- मयत्वैरव्याप्य	६०	दे० द० व० द० व० द० व० द० व० द०	१३३
तत्त्वासाक्षात्काराधिष्ठान	५	दे० ब्रू० द० व० द० व० द० व० द० व० द०	१३३
तत्स्वभावावधारणे	७७	दे० व० द० व० द० व० द० व० द० व० द०	१३३
तथता	१८	दे० व० द० व० द० व० द० व० द० व० द०	१३३
तथताज्ञेयरूपाद्यपरिज्ञानेन	७५	दे० व० द० व० द० व० द० व० द० व० द०	१३३
तथतादिसंयोगवियोगसंमोहः	७५	दे० व० द० व० द० व० द० व० द० व० द०	१३३
तथताप्रतिविमिश्रितमंताभावेन	६६	दे० व० द० व० द० व० द० व० द० व० द०	१३३

तथताबुद्धयोः	३१	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	५८०
तथतालक्षणा	६०	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	११३
तथतारूपत्वात्	१०	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	११४
तथतास्वभावत्वेन	७७	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	११५
तथतास्वभावसर्वधर्मस्य	६२	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	११६
तथागतः	५, ८२	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	११७
तथागतकुशलमूलौघस्वभाव- स्मृतिः	३३	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	११८
तथागतत्वं	३१	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	११९
तथागतत्वावधारणम्	३१	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	१२०
तथागततथतावबोधतत्पर- समाख्यानप्रज्ञपनम्	५०	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	१२१
तथागतनिवृत्तिः	५०	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	१२२
तथागतप्रकृतिप्रभाभिः	२७	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	१२३
तथागतप्रणिधिज्ञानं	८४	दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	१२४
तथागतस्वधर्मोपनिश्रयविहारः ५१		दे० वल्लि० ३१० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८० ५८०	१२५

तथागतादिदर्शनम्	६५	དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སོགས་པ་ མཐོང་བ།	१३०
तथागताद्युपदेशसापेक्षत्वेन	६८	དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སོགས་ པའི་གདམས་ངག་ལ་ལྟོས་པ་དང་ བཅས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३१
तथागताभिसमय	७७	དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་མངོན་པར་ རྟོགས་པ།	१३४
तथागतार्हत्सम्यक्सम्बुद्धाना	५	དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་ སྐུས་ཀྱི།	६
तथागतोपलम्भः	३६	དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ དམིགས་པ།	१०
तथार्थधर्माधिगमाय	१८	འཕགས་པའི་ཆོས་རྟོགས་པར་བྱ་ བའི་སྤྱིར།	३३
तथ्यरूपम्	७२	ཡང་དག་པར་ཡོད་པའི་ངོ་བོ།	१३८
तथ्यसंवृत्या	८१	ཡང་དག་པའི་ཀྱན་རྫོབ་ཏུ།	१४३
तदभावस्वभावता	१४	དེ་མེད་པ་ཉིད་ངོ་བོ་ཉིད།	३९
तदाकृति	१३	དེ་ཡི་ནི་རྣམ་པ།	३८
तदाहितमामर्थ्यातिशय	६१	དེས་བྱས་པ་མཐུ་ཐུལ་དུ་སྤྱོད་པ་ དང་ལྡན་པ།	११४
तदुत्पादनिरोधयुक्तविकल्पा-		དེ་དག་སྐྱེ་བ་དང་འགག་པ་དང་ལྡན་	
पगमः	१७	པའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་སྤངས་པ།	३१
तद्गुणामिलाषिण	४	དེའི་ཡོན་ཏན་མངོན་པར་འདོད་པ།	८
तद्दृष्ट्यभिनिवेशिता	२३	དེ་ལྟ་བུ་ཡི་མངོན་ཞིན།	८३
तद्यानामुन्नीकरण	७४	དེའི་བྲིག་པ་མངོན་དུ་བྱེད་པ།	१३८

तुल्यतावबोधवात्	३७	མ་མ་བ་ཉིད་དུ་རྟོགས་པས།	८७
तुषिनभवनवासादिसुन्दर्शन-		དགའ་ལྷན་གྱི་གནས་ན་བཞུགས་པ་	
योग्यत्वात्	१०	ལ་སོགས་པ་ཀུན་དུ་ལྟོན་པར་བྱང་	
		བ་ཉིད་ཀྱིས།	१८
तूलमदृशसुकुमारपाणिता	८६	ཕུག་ཤིང་ཐལ་ལྟར་ཤིན་འཇམ་	
		བ་ཉིད།	१८४
तृतीयफलप्रतिपन्नकः	१२	འབྲས་བུ་གསུམ་པ་ལ་ཁྱགས་པ།	३१
तृतीयाधिकारवृत्तिः	४२	སྐབས་གསུམ་པའི་འགྲེལ་པ།	४८
तृतीया प्रभाकरी भूमि	२२	ས་གསུམ་པ་འོད་བྱེད་པ།	८०
तृप्तेरज्ञानम्	२२	ངོས་ས་མི་ཤེས་པ།	८०
तैज	८२	མེ།	१४३
त्याग	२१	གཏོང་།	३८
त्यागमात्सर्यम्	४६	གཏོང་བ་དང་སེར་སྒྲ་བྱེད་པ།	८०
त्राण	५२	སྐྱོབ་པ།	८४
त्रिधातुप्रतिपक्षत्वं	३६	ཁམས་གསུམ་གྱི་གཉིན་པོ་ཉིད་དུ།	८८
त्रिप्रातिहार्यैः	६	ཆོ་འབྲལ་རྣམ་པ་གསུམ་གྱིས།	८
त्रिमण्डलविशुद्धिः	१६	འཁོར་གསུམ་རྣམ་པར་དག་པ།	३४
त्रिमण्डलविशुद्ध्या	३८, ५७	འཁོར་གསུམ་རྣམ་པར་	
		དག་པས།	८९, १०४
त्रिमण्डलविशुद्धता	२४	འཁོར་གསུམ་རྣམ་པར་དག་ཉིད།	८३
त्रिमण्डलविशुद्धदानादिषट्-		འཁོར་གསུམ་རྣམ་པར་དག་པས་	
पारमिताप्रतिपत्तिः	५२	སྐྱོན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་	
		སྐྱོན་པ་དུག་དུ་རབ་དུ་སྐྱབ་པ།	८८
त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावित	७२	འཁོར་གསུམ་རྣམ་པར་དག་པས་	
		རབ་དུ་བྱེ་བ།	१३८

त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावित-		ཐུན་པ་དེ་པ་རེལ་དུ་ཐུན་པ་ལ་སོགས་	
दानादिपट्टपारमितासर्वाकार-		པ་འཁོར་གསུམ་ནམ་པར་དག་པས་	
परिपूरणेन	७८	རབ་དུ་ཐུ་བ་དུག་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་	
		དུ་ཡོངས་ས་རྫོགས་པས།	१०६
त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावितषट्-		འཁོར་གསུམ་ནམ་པར་དག་པས་	
पारमिताभ्यासे	६२	རབ་དུ་ཐུ་བ་དེ་པ་རེལ་དུ་ཐུན་པ་	
		དུག་ལ་གོསས་པ་ལ།	१०७
त्रियानव्यवस्थानम्	२७	ཐེག་པ་གསུམ་ནམ་པར་གཞག་པ།	८०
त्रियानसर्वार्थप्राप्तिः	२६	ཐེག་པ་གསུམ་གྱི་དོན་ཐམས་ཅད་	
		འཐོབ་པ།	८१
त्रिविधबुद्धानुस्मरणेन	४८	སངས་རྒྱས་རྗེས་སུ་དན་པ་ནམ་པ་	
		གསུམ་གྱི།	१०८
त्रिविमोक्षमुखज्ञान	२४	ནལ་ཐར་སྒོ་གསུམ་ཤེས་པ	८३
त्रिविमोक्षमुखाकाराः	४६	ནམ་པར་ཐར་པ་དེ་སྒོ་གསུམ་གྱི་	
		ནམ་པ།	८३
त्रिसर्वज्ञत्वधर्माणां	६६	ཀུན་མཁྱེན་ཉིད་གསུམ་ཆོས་	
		ནམས་ཀྱི།	१११
त्रिसर्वज्ञत्वभेदेन	४५	ཀུན་མཁྱེན་གསུམ་དུ་ཐུ་བས།	८०
त्रिसर्वज्ञता	४३	ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ།	१७
त्रिसर्वज्ञतात्मका	४०	ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་	
		གྱི་བར་ག་ཉིད།	११२
त्रिसर्वज्ञतात्मकस्वभूमित्रय-		ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་	
यथावन्निश्चितावस्थानम्	५८	བདག་ཉིད་ཀྱི་རང་གི་ས་གནས་ལ་	
		རི་ཁྲ་བ་བཞིན་དུ་ངེས་པ་ཉིད་རྒྱས་	
		གནས་པ།	११३

त्रिसर्वज्ञतानिष्ठावस्थः	६३	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च त्रिं च स्रुक् च	१७३
त्रिसर्वज्ञताभिः	४	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च	४
त्रिसर्वज्ञताप्रयोगः	६३	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च	१७३
त्रिसर्वज्ञतावरणेन्धनदाह- कत्वात्	६	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च	१७३
त्रिसर्वज्ञताविपाकः	६३	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च	१७३
त्रिसर्वज्ञताविषये	१६	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च	३०
त्रिसर्वज्ञतासङ्गृहीतमार्ग- द्वारेण	४५	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च	६०
त्रिसर्वज्ञतासंगृहीतसमस्तवस्तु- प्रतिपक्षाकारसंग्रहे	११	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च	१६
त्रिसर्वज्ञतास्वरूपत्रयात्मिका- बुद्धादिनिर्मात्री	४	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च	१७३
त्रिसाहस्रजनं	७६	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च	१७३
त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकघात- वीयसत्त्वान्	७६	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च	१७३
त्रैयानुकं	२३	प्रमसः तदः स्रुक् वः त्रिं च स्रुक् च स्रुक् च स्रुक् च	२३

अधातुकप्रणिधानप्रतिपक्षः	४६	ཁམས་གསུམ་པ་ལ་སྒྲོན་པའི་གཉེན་པོ།	८३
अधातुकाप्रपन्नः	३३	ཁམས་གསུམ་པར་མ་གཏོགས་པ།	७१
अधातुकाकारज्ञानज्ञेयानुप- सम्भाद्	३६	ཁམས་གསུམ་པའི་རྣམ་པ་ཅན་གྱི་ ཤེས་པ་དང་ཤེས་བྱ་དག་མི་དམིགས་ པ་ཉིད་ཀྱིས།	७७
अधातुकोपश्लेषणे	६६	ཁམས་གསུམ་ཅར་དང་ཉེ་བར་ འབྲེལ་བ།	१३८
अयध्विकं	३८	རྒྱས་གསུམ་པའི།	७७
अयध्वसमताज्ञानाभावात्	३७	རྒྱས་གསུམ་མཉམ་པ་ཉིད་རྩ་ཤེས་ པ་མེད་པའི་ཕྱིར།	७८
दक्षिणाशुद्धिः	७४	ཡོན་མ་དག་པ།	१००
दया	२०	བརྟེ།	३७
दर्शन	८, १६	མཐོང་བ།	११, ३७
दर्शनभावनयोः	११	མཐོང་པ་དང་སྒྲུབ་པ་དག།	३८
दर्शनभावनामार्गगोचरः	१०	མཐོང་པ་དང་སྒྲུབ་པའི་ལས་གྱི་སྒྲིད་ ཡུལ་ཅན།	१७
दर्शनभावनशैक्षविशेषमार्गा	२०	མཐོང་པ་དང་སྒྲུབ་པ་དང་མི་སྒྲུབ་པ་ དང་ཁྱད་པར་གྱི་ལས།	३७
दर्शनमार्ग.	११, ४०, ७२, ७३	མཐོང་བའི་ལས།	१७, ४३, १३४
दर्शनमार्गगुणाभावे	७३	མཐོང་བའི་ལས་གྱི་ཡོན་ཏན་མེད་པ།	१३४
दर्शनमार्गचित्तचैतप्रवृत्त्य- पस्थायां	६६	མཐོང་བའི་ལས་གྱི་སེམས་དང་ སེམས་ལས་རྒྱང་པ་འཇུག་པའི་ གནས་སྐབས་ཀྱིས།	१३८

दर्शनमार्गप्रयोगावस्थाया ६८, ६९	६८	མཐོང་བའི་ལས་གྱི་སྤྱིར་བའི་གནས་	
		སྐབས་ཀྱིས།	११८, ११९
दर्शनमार्गादिकम् १७	१७	མཐོང་བའི་ལས་ལ་སོགས་པ།	२०
दर्शनमार्गानिन्तरम् ३२	३२	མཐོང་བའི་ལས་གྱི་མཆུག་	
		ཐོགས་སུ།	४८
दर्शनमार्गविवादः ११	११	མཐོང་བའི་ལས་ལ་འདོམས་པ།	३०
दर्शनमार्गवैवर्तिकलक्षणम् ५७	५७	མཐོང་བའི་ལས་གྱི་སྤྱིར་མི་སྒྲིག་བའི་	
		མཚན་རྟེན།	१०७
दर्शनादिमार्गसन्दर्शनेन ७०	७०	མཐོང་བའི་ལས་ལ་སོགས་པ་	
		སྟོན་པས།	१३०
दर्शनादिमार्गसमुदागमः ६८	६८	མཐོང་བ་ལ་སོགས་པའི་ལས་ལང་	
		དག་པར་འགྲུབ་པ།	१३४
दशकुशल २६	२६	དགེ་བ་བཅུ།	४३
दशकुशलकर्मपथे ६२	६२	དགེ་བ་བཅུའི་ལས་ཀྱི་ལས་ལ།	१७१
दशकुशलाद्यारूप्यसमापत्ति-		དགེ་བ་བཅུ་ལ་སོགས་པ་དང་གཟུགས་	
योगाद् ६५	६५	མེད་བའི་སྟོམས་པར་འཆུག་བ་ཐོབ་	
		བ་ལས།	१३३
दशदिग्लोकघातवोयसत्त्वार्थ ६२	६२	སྟོགས་བཅུའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་	
		ཀྱི་སེམས་ཅན་གྱི་དོན།	१७३
दशवलानि १८	१८	སྟོབས་བཅུ།	३३
दशभूमिप्रविष्टमहाबोधिसत्त्वैः ८५	८५	བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་ས་བཅུ་	
		པ་ལ་བྱུགས་བ་ནམས།	१४९
दशमं २१	२१	བཅུ་པ།	३८
दशविधोऽववादः १२	१२	གདམས་ངག་ནི་ནས་བ་བཅུའོ།	३०
दशकुशलकर्मपथाः २३	२३	མི་དགེ་བའི་ལས་ཀྱི་ལས་བཅུ།	७१

दानम्	६, २०	ཕྱིན་པ།	१५, ३६
दानपारमिताधिष्ठानेन	६२	ཕྱིན་པ་ནི་ཕ་རྒྱལ་དུ་ཕྱིན་པ་ལ་བརྟེན་ནས།	१७१
दानाग्रहणम्	४६	ཕྱིན་པ་དང་མེ་མེན་པ།	१०
दानादि	१६, ३४	ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་པ།	३८, ६३
दानादिकं	२०	ཕྱིན་པ་སོགས་པ།	३६
दानादिगोचरम्	५४	ཕྱིན་སོགས་སྟེང་ཡུལ།	१००
दानादिचतुःसग्रहवस्तु	६२	ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་བརྒྱ་བའི་དང་ས་པོ་བཞི།	१७१
दानादिचर्यया	८०	ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་སྟེང་པ་ཡིས།	१८९
दानादिपारमिता	११	ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ཕ་རྒྱལ་དུ་ཕྱིན་པ།	१५
दानादिपारमितापरिपूरणम्	३५	ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ཕ་རྒྱལ་དུ་ཕྱིན་པ་ཆོགས་པར་བྱེད་པ།	६८
दानादिरूपनिरूपणाकारेण	८०	ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ངེས་པར་རྟོགས་པའི་ནམ་པ་ཅན།	१५०
दानादिषट्पारमिता	२०, ७२	ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་བ་རྒྱལ་དུ་ཕྱིན་པ་དུག།	३६, १३८
दानादिषट्पारमिताप्रतिपत्त्या	८०	ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ཕ་རྒྱལ་དུ་ཕྱིན་པ་དུག་སྐབ་པས།	१५०
दानादिषट्पारमितասु पर्येष्टि	२१	ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ཕ་རྒྱལ་དུ་ཕྱིན་པ་དུག་ལ་སྟོབ་པ།	३८
दानादिष्वनहङ्कारः	३८	ཕྱིན་པ་སོགས་པ་ངར་འཛིན་མེད།	६८
दानाद्युपलम्भप्रतिपत्त्या	७४	ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་པར་དཔྱད་པའི་ཉེ་བརྒྱབས་པས།	१८०

दानाद्यशीत्यनुव्यञ्जनलक्ष- णाना	७६	ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ནས་དཔེ་བྱས་ བཟང་པོ་བསྟུན་ཅུང་བར་གྱི་མཚན་ ཉིད།	१८५
दिव्यचक्षुषो निष्पत्तिः	२५	ལྷའི་སིག་སྟེང་བ།	८४
दिव्योपभोगकनकभूम्यादि- शुद्धिजननद्वारेण	६३	ལྷའི་ཉེ་བར་སྟུང་པ་དང་གསེར་ གྱི་ས་སྟོགས་ལ་སོགས་པ་དག་ བར་བསྟེང་བའི་སྒོ་ནས།	११७
दीपदृष्टान्तयोगेन	६१	མར་མེད་དཔེ་ཡི་ཚུལ་གྱིས།	११४
दीर्घाङ्गुलिता	८६	སོར་སྟོ་རིང་བ་ཉིད།	१७१
दीर्घाङ्गुलिव्याप्यतपाཞིག་གི་མཚན་	८५	སོར་སྟོ་རིང་དང་རྟིང་ཡངས་སྟུ་ ཆོ་དང།	१७०
दीर्घायुष्कदेवोपपत्ति.	५७	ལྷ་ཆོ་རིང་པོར་སྟེ་བ།	१०४
दु खं	१०, २७	སྟུག་བསྟུལ་བ།	११, ४०
दु खधर्मज्ञानक्षान्तिसगृहीत	७२	སྟུག་བསྟུལ་ལ་ཆོས་ཤེས་པའི་ བརྟེན་བས་བསྟུས་བ།	१३८
दु खनिरोधसत्य	४८	སྟུག་བསྟུལ་དང་འགོག་པའི་ བདེན་བ།	१५
दु खरहिताविपाकधर्मतो- पस्थापनार्थेन	५३	སྟུག་བསྟུལ་མེད་པའི་ཆས་བར་སྟོན་ པ་ས་ཡིན་པའི་ཆོས་ཉིད་ཉེ་བར་ བསྟུབ་པའི་དོན་གྱིས།	७१
दु खसत्य	२६	སྟུག་བསྟུལ་གྱི་བདེན་བ།	४०
दुःखसत्याकारः	३१, ४१	སྟུག་བསྟུལ་གྱི་བདེན་པའི་ནམ་ པ་དག།	४१, १८
दु सस्याकारा.	५८	སྟུག་བསྟུལ་གྱི་ནམ་པ།	१०७
दु ससमुदययो.	२८	སྟུག་བསྟུལ་དང་ཀུན་འབྱུང།	४१

दुःखहेतुनिवर्तन	५३	सुभा·वसुधा·सु·सु·वसुधा·वा	७७
दुःखादिचतु सत्याधारा-		दुःखीयस·वा·के·सुभा·वसुधा·वा·सोमास·	
लम्बनम्	१३	वादि·वदेक·वा·वदि·वा·वा·वदेक·वा	३७
दुःखादिसत्ये	४०	सुभा·वसुधा·वा·सोमास·वदेक·वा·वा	७३
दुःखादिसत्यत्रयं	४३	सुभा·वसुधा·वा·सोमास·वादि·वदेक·वा·	
		वासुधा	७७
दुःखादिसत्यविषयै-	५२	सुभा·वसुधा·वा·सोमास·वादि·वदेक·	
		वादि·वा·वा·वा	७४
दुःखादिसत्यसंमोहः	७५	सुभा·वसुधा·वा·सोमास·वादि·वदेक·	
		वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	७७
दुःखादिसत्यसंबन्धयुक्ता	३०	सुभा·वसुधा·वा·सोमास·वादि·वदेक·	
		वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	१७
दुःखादिसत्याभिनिवेशः	१३	सुभा·वसुधा·वा·सोमास·वादि·वदेक·	
		वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	३७
दुःखादुःखविगमत्वेन	४१	सुभा·वसुधा·वा·सुभा·वसुधा·वा·वा·	
		वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	७७
दुरवगाहः	४८	वादि·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	८७
दुरवगाहत्वाद्	७६	वादि·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	१७७
दुर्दान्तजनदमकत्वेन	६०	सुभा·वसुधा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	
		वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	१७८
दुर्भिक्षदिग्गमनागमनम्	४६	सुभा·वसुधा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	
		वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	८१
दुर्वोधता	३६	वादि·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	७१
दुष्करता	४०	वादि·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	७३
दूरता	३८	वादि·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा·वा	८७

दूरीभाव	३८	རིང་བར་གྱུར།	५६
दृष्टमार्गः	७	མཐོང་བའི་ལམ།	१०
दृढसंवरममादानत्वात्	८६	སྒྲིབ་པ་ཡང་དག་པར་སྒྲུངས་པ་ལ་ བརྟེན་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१५१
दृष्टकुलघर्माविष्टाना	३३	མཐོང་བའི་དག་པོའི་ཆོས་ཀྱི་དྲིན།	५०
दृष्टधर्मजमः	१२	མཐོང་བའི་ཆོས་ལ་ཞི་བ།	१३
दृष्टधर्ममुखविहारमार्गः	४६	མཐོང་བའི་ཆོས་ལ་བདེ་བར་གནས་ བའི་ལམ།	८३
दृष्टान्तामिद्धि	६३	དཔེ་མ་གྱུ་བ།	११६
दृष्टिकृतप्रतिपक्ष'	४६	ལྟ་བུས་བྱས་བའི་གཉིན་པོ།	८३
देयदायकप्रतिग्राहकाद्यनुप- लब्धि.	६	སྤྱིན་པར་བྱ་བ་དང་སྤྱིན་པ་པོ་དང་ལེན་ པ་པོ་ལ་སོགས་པ་མི་དམིགས་པ།	१८
देयाद्यनुपलम्भसन्ताहत्वेन	१६	སྤྱིན་པར་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་མི་ དམིགས་པའི་གོ་ཆ་ཉིད་ཀྱིས།	३४
देवः	२७	ལྟ།	८८
देवराजः	८४	ལྟའི་དབང་པོ།	१४८
देवमनुष्यकुलकुलत्वेन	१२	ལྟ་དང་མའི་རིགས་ནས་རིགས་སུ་ སྦྱེ་བ་ཉིད་ཀྱིས།	३१
देवादिमारातिक्रम.	६४	ལྟ་ལ་སོགས་པའི་བདུད་ལས་ འདས་པ།	११८
देवादिमवंस्त्वस्तज्ज्ञानम्	२५	ལྟ་ལ་སོགས་པ་སེམས་ཅན་རྣམས་ ཅད་ཀྱི་སྒྲིབ་ཤིང་པ།	८५
देवादीना स्तज्ज्ञाना	२५	ལྟ་ལ་སོགས་པའི་སྒྲིབ་ཤིང་པ།	८५
देगनाधर्मंस्वभावा	६०	བཤད་བའི་ཆོས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད།	११३
देगनाववादः	११	བཟུན་བའི་འདོམས་པ།	१८

देशनिरूपण	४८	ཡུལ་དབྱུང་བ།	८८
दोषः	७	ཆུ་ན།	८
दोषोपलम्भदर्शनेन	२२	ཉེས་དམིགས་སུ་ལྟ་བས།	८०
द्रव्यपुद्गलप्रज्ञमिपुरुषाधिष्ठान-		འཛིན་པའི་ནམ་པར་དྲི་བ་ལང་ཟལ་	
ग्राहकविकल्पद्वय	२६	རྩིས་སུ་ཡོད་པ་དང་སྐྱེ་བྱ་བ་དཔགས་	
		པའི་དྲིན་ཅན་གཉིས།	८८
द्रव्यप्रज्ञमिसत्पुरुषाधिष्ठानो	६७	སྐྱེས་བྱ་རྩིས་དང་བཔགས་པར་ཡོད་	
		པའི་དྲིན་ཅན།	१३४
द्रव्यप्रज्ञमिसत्सत्त्वविकल्पो	६७	སེམས་ཅན་རྩིས་དང་བཔགས་ཡོད་	
		པར་ནམ་དྲི་བ།	१३८
द्रव्यसदनुपपत्त्या	७४	རྩིས་སུ་ཡོད་པར་མི་སྐྱེ་བས།	१३९
द्रव्यसदभावेन	६६	རྩིས་སུ་ཡོད་པ་མེད་པས།	१३९
द्रव्याभावमात्ररूपधारणवद्	७१	རྩིས་མེད་པ་ཙམ་གྱིས་ངོ་བོ་འཛིན་	
		པ་བཞིན་དུ།	१३३
दृष्टाद्यात्म	१६	ལྟ་བ་པོ་ལ་སོགས་པའི་བཔགས།	३९
द्वयक्षय	६१	གཉིས་ཟད།	१४०
द्वात्रिंशल्लक्षणानि	८७	མཚན་སུམ་ཅུ་ཅུ་གཉིས་པོ།	१७३
द्वात्रिंशल्लक्षणाशीत्यनुव्यञ्ज-		མཚན་སུམ་ཅུ་ཅུ་གཉིས་དང་དཔེ་བྱད་	
नात्मकः	८५	བཟང་པོ་བརྒྱད་ཅུའི་ངོ་བོ་ཉིད།	१४९
द्वितीयफलप्रतिपन्नकः	१२	འབྲས་བྱ་གཉིས་པ་ལ་ཞུགས་པ།	३१
द्वितीयाधिकारवृत्तिः	३६	སྐབས་གཉིས་པའི་འབྲེལ་བ།	७७
द्वितीया विमला भूमि	२१	ས་གཉིས་པ་རྩི་མ་མེད་པ།	३९
द्वितीयादिभूमौ	६२	ས་གཉིས་པ་ལ་སོགས་པར།	१४३
द्वीपं	५२	གླིང་།	७४
द्वेषः	४४	ཞེ་སྒྲང་།	४७

घर्मतायुक्तगामित्वं	५६	ཆས་ཉིད་བདན་བར་འགྲོ་ཉིད།	१०४
घर्मतास्वरूप	६०	ཆས་ཉིད་ཀྱི་རང་གི་ངོ་བོ།	११३
घर्मदानादिदाने	१६	ཆས་ཀྱི་སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པ་སྦྱོན་ བར་བྱད་བ་ན།	३४
घर्मदेशना	२६	ཆས་སྦྱོན་པ།	४०
घर्मदेशनाधिकम्	८४	ཆས་བཟླས་པ་ལ་སོགས་པ།	१४८
घर्मदेशनादिचित्तोत्पादः	६५	ཆས་སྦྱོན་པའི་སེམས་སྦྱེ་བ།	१३१
घर्मदेशनाद्यर्थक्रियाकारिणः	८३	ཆས་སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པའི་དོན་ གྱི་བྱ་བ་མཛད་པ།	१४६
घर्मधातुपरिणामितकुशल-		ཆས་ཀྱི་དབྱིངས་དང་མཉམ་པའི་	
मूलाना	३१	དགེ་བའི་ཙ་བ་རྣམས་ཀྱི།	४७
घर्मधातुरूपतया	१४	ཆས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ ཉིད་ཀྱིས།	३४
घर्मधातुरूपत्वाद्	८१	ཆས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད།	१४१
घर्मधातुस्वभावः	१७	ཆས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད།	३१
घर्मधातुस्वभावकः	७	ཆས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་རང་བཞིན།	१०
घर्मधातुस्वभावतया	३१	ཆས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས།	४७
घर्मधातुस्वभावबोधिसत्त्वा-		ཆས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་བྱང་	
धारः	५२	རྒྱལ་སེམས་དཔའི་དྲིན།	७६
घर्मधातुस्वभावरूपे	७६	ཆས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་རང་གི་ངོ་ བོ་བོར།	१०८
घर्मप्रज्ञप्तिः	७४	ཆས་སུ་བདགས་པ།	१३८
घर्मप्रज्ञप्त्यशून्यत्वसंज्ञित-		ཆས་བདགས་པ་དང་ཕྱིང་མིན་ཉིད་	
प्रविचयात्मकः	७४	ཆགས་དང་རབ་འབྱེད་བདག་ཉིད།	१३८
घर्मप्रविचयः	७४	ཆས་རབ་དུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པ།	१३८

घर्मप्रविचयसामर्थ्याद्	५८	ཆོས་རབ་དུ་ནས་པར་འབྱེད་པའི་ མཐུས།	१०८
घर्ममधुरसंगीतिः	६	ཆོས་ཀྱི་སྒྲི་དབྱེངས་སྟེན་པ།	१५
घर्मरत्न	७७	ཆོས་དཀོན་མཆོག།	१८४
घर्मवस्तु	४६	ཆོས་ཀྱི་དངོས་པོ།	१३८
घर्मविस्तरे	७३	ཆོས་བྱུས་པ།	१३७
घर्मव्यसनहेतवः	३५	ཆོས་ཀྱིས་འཕྲོངས་པའི་བྱུ་དག།	८३
घर्मसंक्षेपे	७३	ཆོས་མདོར་བསྡུས་པ།	१३७
घर्मसक्तिः	७४	ཆོས་ལ་ཆགས་པ།	१३८
घर्मसमतैकनयज्ञता	२४	ཆོས་མཉམ་ཉིད་དང་ཚུལ་གཅིག་ ཤེས།	८३
घर्मस्य देशना	२१	ཆོས་སྟེན་པ།	३८
घर्माणामेकधेरणा	२४	ཆོས་ནམས་ནས་པ་གཅིག་དུ་སྟེན།	८३
घर्मानुसारिणः	४	ཆོས་ཀྱི་ཇེས་སུ་འབྲང་བ་ནམས།	८
घर्मान्वयज्ञानक्षान्तिः ११, ५२, ५७		ཆོས་དང་ཇེས་སུ་ཤེས་པའི་བཟོད་ པ།	१२, १२, १०७
घर्माविमर्शचिनुपलम्भ.	४८	ཆོས་དང་ཆོས་མ་ཡིན་པ་ལ་སོགས་ པར་མི་དཀྱིགས་པ།	८७
घर्माभिधानेन	१५	ཆོས་ཇིད་པས།	३८
घर्मार्थनिरुक्तिप्रतिभानप्रति- संविदाकारा	४६	ཆོས་དང་དོན་དང་ངེས་པའི་ཆོག་ དང་སྟོབས་པ་པོ་ཡང་དག་པར་ རིག་པའི་ནམ་པ།	८०
घर्मसमीक्षणात्	२८	ཆོས་ནམས་མ་གཟིགས་ཕྱིར།	४३
घर्मोत्सव.	६	ཆོས་ཀྱི་དགའ་སྟོན།	१४
घातुः	१६, २३	ཁམས།	३०, ८३

घारणी	२०	གཟུངས།	३६
घारणीप्रतिभान	६	གཟུངས་དང་སྒྲོབས་པ།	१४
घारणीप्रतिलम्भाप्रतिलम्भौ	४६	གཟུངས་སྒྲོབ་པ་དང་མ་སྒྲོབ་ པ་རག།	७०
घीमन्तः	६	ཁྱོད་དང་ལྷན་བས།	८
घृतगुणयोगायोगी	४६	སྤྱངས་བའི་ཡན་དན་དང་ལྷན་པ་དང་ མི་ལྷན་པ་དག།	७०
घ्यानं	६, १६, २०	བསམ་གཏན།	३६, १४, ३४
घ्यानाद्यङ्गपरिक्षयः	५७	བསམ་གཏན་ལ་སོགས་བའི་ཡན་ ལག་ཡོངས་སུ་ཟད་པ།	१०४
घ्याনারूप्य	१६	བསམ་གཏན་གཟུགས་མེད།	३४
घ्याনারूप्यसमापत्तिः	२०	བསམ་གཏན་དང་གཟུགས་མེད་པའི་ སྒྲིམས་པར་འབྱུག་པ།	३६
घ्याনারूप्यसमापत्त्याद्युदया- ङ्गपरिक्षयः	५८	བསམ་གཏན་དང་གཟུགས་མེད་པའི་ སྒྲིམས་པར་འབྱུག་པ་ལ་སོགས་ པར་སྐྱེ་བའི་ཡན་ལག་ཡང་དག་ པར་ཡོངས་སུ་ཟད་པ།	१०८
घ्यामीकरणता	२७	མོག་མོག་པོར་མཛད།	८८
नखाः	८७	སེན་མོ།	१६३
नगरादिदाहप्रशमनसत्या-		གྲོང་རྒྱུང་ལ་སོགས་ཆོག་པ་རབ་དུ་	
घिष्ठानसमृद्धिः	६५	ཁྱི་བར་བྱེད་པའི་བརྟན་པའི་བྱིན་ ཀྱིས་བཞུབས་བྱུང་པ།	१३१
नदीधारा	६	ཆུ་བོའི་རྒྱུ།	१४
नद्यु रमिताक्षयप्रतिभानम्	२५	སྒྲོབས་པ་ཆུ་བོ་རྩར་མི་ཟད་པ།	८६

न॒नित्य॑ नानित्यम्	२८	དྲག་བའང་མ་ཡིན་མི་དྲག་བ་ཡང་ མ་ཡིན།	४३
नन्दी	४४	དྲག་པ།	७७
नमस्कारस्तुतिपूर्वक	४	ཐུག་འཆམ་བ་དང་བསྟོད་བ་སྟོན་ དུ་འགྲོ་བ།	४
नमस्कारादि	८८	ཐུག་འཆམ་བ་ལ་སོགས་བ།	७७
नरक	५७	དུམ་པ།	१०४
नरकैषणा	५६	དུམ་པ་ཆོལ།	१०४
नराभिभवनकुशलतया	८६	མི་ཟེལ་གྱིས་གནོན་བ་ལ་མཁས་ བ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७
नवमी साधुमती भूमिः	२५	ས་དགུ་བ་ལེགས་པའི་སྟོ་གྲོས།	८७
नागविक्रान्तगामिता	८६	སྒང་པོ་ཆེའི་སྟོབས་སུ་གཤེགས་ བ་ཉིད།	१७७
नागाभिभवनकुशलतया	८६	སྒྱ་ཟེལ་གྱིས་གནོན་བ་ལ་མཁས་ བ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७
नात्यायतवचनता	६०	ཞལ་དྲ་ཅང་མི་རིང་བ་ཉིད།	१७७
नानाधिमुक्ति.	४६	སྟོས་བ་སྒྲ་ཆོགས།	८३
नामधेयमात्रत्वाद्	७७	མེང་དུ་བདགས་བ་ཅས་དུ་ཟད་བས།	१०४
नामरूपाभिनिवेश	१६	མེང་དང་གཞུགས་ལ་མངོན་བར་ ཞེན་བ།	३७
नाविचार्यं	२६	ནམ་པར་མ་དབྱད་མི་།	४३
नावितक्यं	२६	ནམ་པར་མ་བདགས་བས་མི་།	४३
नि क्लेश	४४	ཉོན་མེངས་བ་མེད་བ།	७८
निःसत्त्वाकारा	४४	སེམས་ཅན་མེད་པའི་ནམ་བ་དག།	७८
निःमरणाकारात्मकः	४५	ངེས་པར་འདྲུང་བའི་ནམ་བ་ཁོ་ན།	८०

नि सरणानि सरणविविक्त-		ངེས་པར་འགྱུར་བ་དང་ངེས་པར་འགྱུར་	
त्वात्	४१	བ་མད་པ་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར།	१४
नि स्वभाव	४३	ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ།	११
नि स्वभावः	३६	རང་བཞིན་མེད་པ།	१०
निःस्वभावता	११	ངོ་བོ་ཉིད་མེད།	१८
निःस्वभावतया	६०, ६२	ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་	
		ཀྱིས།	११३, ११५
निःस्वभावताभावनया	३१	ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་སྒྲིམ་པ་ཁོ་ནས།	१८
निःस्वभावत्वेन	३१	ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	११
निःस्वभावपक्षदृढीकारेण	७१	ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པའི་ཕྱོགས་བརྟན་	
		པོར་མཛད་པས།	१३३
निःस्वभावादिरूपतः	७२	རང་བཞིན་མེད་པ་ལ་སོགས་པའི་	
		ངོ་བོར།	१३०
निःस्वभावाधिमोक्षपूर्वक	३१	ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་མོས་པ་སྒྲིམ་	
		དུ་འགྲོ་བ།	११
निःस्वभावावबोधेन	७४	ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་དོགས་པས།	१३०
नित्य	८५	དག་པ།	१४०
नित्यमदीनचित्तत्वाद्	८६	ཐུགས་དྲག་དུ་མ་བྱམ་པའི་ཕྱིར།	१७७
नित्यमपरुषवचनत्वेन	६०	དག་དུ་ཆོག་མི་རུབ་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७०
नित्यमवक्रचित्तनया	८६	དག་དུ་སེམས་གྲུ་གྲུ་མི་མངའ་བ་	
		ཉིད་ཀྱིས།	१७३
नित्यमायतिदक्षित्वेन	६०	དག་དུ་སྤྱི་ཆེས་སུ་གཟེགས་པ་ཉིད་	
		ཀྱིས།	१७८
नित्यसत्त्वादिप्रसङ्गतया	६१	དག་དུ་ཡོད་པ་ལ་སོགས་པར་བཤམ་	
		བར་འགྱུར་པས།	११४

नित्यसमाहितत्वेन	५७	དྲལ་དུ་མཉམ་པར་བཞག་པ་ཉིད་ ཀྱིས།	१०६
नित्यादिग्राह्यविषयस्य	४३	དྲལ་པ་ལ་སོགས་པར་འཛིན་པར་ མི་མཐུན་ཕྱོགས་ཀྱི།	१७
नित्यादियोगस्थाननिषेधतः	२८	དྲལ་ལ་སོགས་ཚུལ་གྱིས་གནས་པ་ བཀག་པས།	१४
नित्यादिविपर्यासः	७७	དྲལ་པ་ལ་སོགས་པར་ཕྱིན་ཅི་ ལོག་པ།	१८१
नित्यानित्यादिभिः	१४	དྲལ་པ་དང་མི་དྲལ་པ་སོགས་པ་ ཉིད་དུ།	३१
नित्यानित्यवियोगात्	४१	དྲལ་པ་དང་མི་དྲལ་པ་ཉིད་བྲལ་ པས།	१०
निध्यप्तिः	२४	ངེས་པར་སེམས་པ།	८८
निन्दनम्	२२	སྒྲོད་པ།	८०
निमित्त	५, ३४	མཚན་མ།	१, ७३
निमित्तैरससर्गः	४१	མཚན་མ་དག་དང་མ་འབྲེལ་པ།	११
निमित्तोद्ग्रहणविकल्पाभाव-		མཚན་མར་འཛིན་པའི་དྲི་བ་མེད་	
सत्कायादिपञ्चदृष्टिसन्त्यागः	२४	པ་དང་འཛིན་ཚོགས་ལ་ལྟ་བ་ལ་ སོགས་པ་ལྟ་འདོར་པ།	८८
नियत	२७	ངེས་པ།	८३
नियतबुद्धगोत्र	६८	སངས་རྒྱས་ཀྱི་རིགས་སུ་ངེས་པ།	१३१
नियतिलाभाः	४८	ངེས་པར་འབྱེབ་པ།	८८
नियोजनवर्णवादानुकूलताद्या-		སྦྱོར་བ་དང་བསྐྱབས་པ་བཟོད་པ་དང་	
कारैः	५५	མཐུན་པ་ཉིད་ཀྱི་ནམ་པ་ནམས་ཀྱིས།	१०३
निरतिशयाघाना	६१	ཁྱད་པར་དུ་བྱར་མེད་པ།	११८

निरतिशयानन्तगुणरत्नाकर- भगवत्यां	४	བཅོམ་ལྷན་འདས་མ་ཡིན་དྲན་རིན་པོ་ ཆེ་སྤྱལ་དུ་དབྱུང་དུ་མེད་ཅིང་དབག་ དུ་མེད་བའི་འབྱུང་གནས་ལ།	२
निरन्तर	४८	བར་ཆད་མེད་པ།	८७
निरन्तरदीर्घकालद्वयप्रतिभास- प्रहाणाभ्याससात्मीभावाद्	८०	ཡུན་རིང་པོ་ཞིག་ནས་བར་ཆད་མེད་ བར་གཉིས་སུ་སྒྲུང་བ་སྒྲོང་བ་ལ་ གོམས་བ་ངང་དུ་གྱུར་བས།	१४०
निरन्तरेतरप्रतिभासत्वेन	६६	བར་ཆད་མེད་པ་དང་གཅིག་གོས་ སུ་སྒྲུང་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१३९
निरस्तविपक्षत्वेन	५८	མི་མཐུན་བའི་སྟོབས་བསལ་བ་ ཉིད་ཀྱིས།	१०९
निराधार	४०	དྲན་མེད་པ།	७३
निरास्रवाः	८१	ཟག་པ་མེད་པ།	१४१
निरुक्तिः	४६	ངེས་བའི་ཆོག	८३
निरुद्धिः	७, ६६	བདྲན། ངེས་བར་བདྲན་པ།	११, १३३
निरुत्तरभ्रशः	४६	གོང་ན་མེད་པ་ཉམས་པ།	८९
निरुपलम्भवत्वेन	७४	དམིགས་བ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३९
निरोधः	६२	འགག་པ།	११८
निरोधाय	२८	འགོག་བའི་མྱིར།	१०
निरोधे	१०, ४४	འགོག་པ་ལ།	११, ७८
निरोधेन	४४	དགག་པས།	८९
निरोधमार्गसत्याकारस्वभावं	४६	འགོག་པ་དང་ལས་ཀྱི་བདེན་བའི་ རྣམ་བའི་ངོ་བོ་ཉིད།	८३
निरोधरूपनिरात्म	२८	འགོག་བའི་རང་གི་ངོ་བོ་བདག་ མེད་པ།	११

निरोधसत्य	२८, ४१, ४५	འགོག་པའི་བདེན་པ།	१७, ४१, ८०
निरोधसत्याकारा	३१	འགོག་པའི་བདེན་པའི་རྣམ་པ་དག།	१८
निरोधसमापत्तिः	८२	འགོག་པའི་སྦྱོམས་པར་འབྱུང་པ།	११३
निरोधाकाराः	५८	འགོག་པའི་རྣམ་པ།	१०७
निरोधाकारस्वभावाः	४४	འགོག་པའི་རྣམ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད།	४७
निर्ग्रन्थिशिरता	८६	ཅེ་མཁྱེད་པ་མེད་པ་ཉིད།	१७७
निर्दोषतया	६८	སྦྱོན་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३७
निर्निमित्तत्वेन	८४	མཚན་མ་མེད་པ་ཉིད་དུ།	११४
निर्निमित्तानाभोगपरार्थज्ञान	१७	མཚན་མ་མེད་ཅིང་སྦྱོན་གྱིས་གྲུབ་ པར་གཞན་གྱི་དོན་གྱི་ཡེ་ཤེས།	३१
निर्मुक्तम्	४१	གྲོལ་པ།	४०
निर्माणावरणप्रतिपक्ष	४६	སྦྱུལ་པའི་སྦྱིབ་པའི་གཉེན་པོ།	८३
निर्याण	२६	ངེས་པར་འབྱུང་པ།	८८
निर्याणत्वप्रकाशन	४६	ངེས་པར་འབྱུང་པ་ཉིད་དུ་རབ་དུ་ བསྐྱེད་པ།	८०
निर्याणप्रतिपत्तिः	२६	ངེས་པར་འབྱུང་པའི་སྦྱབ་པ།	८८
निर्वस्तुकविपर्यासप्रहाण	६२	སྦྱོན་ཅི་ཡོག་གཞི་མེད་པར་ སྤངས་པ།	१४३
निर्याणरूपशून्यानिमित्ता-		ངེས་པར་འབྱུང་པའི་མཚན་ཉིད་	
प्रणिहितानभिसंस्कारा	२८	སྦྱོང་པ་ཉིད་དང་མཚན་མ་མེད་པ་ དང་སྦྱོན་པ་མེད་པ་དང་མངོན་པར་ འདུ་བྱེད་པ་མེད་པ།	११
निर्वन्तुकाकारमात्रमग्रहात्	५	རྣམ་པ་གཞི་མེད་པ་ཅས་ཞིག་ བསྐྱེས་པའི་ཕྱིར།	७
निर्वाण	६	བྱ་ངན་ལས་འདས་པ།	१०

निवर्णि	६२	ཕྱ་རྒྱ་ལ་ལ་ ३५२་བ་ལ།	१७३
निर्वाणे प्रवणत्वम्	२२	ཕྱ་རྒྱ་ལ་ལ་ ३५२་བ་ལ་གཞི་ལ་ བར་བྱད་པ།	८०
निर्वाणग्राहशान्तत्वं	३१	ཕྱ་རྒྱ་ལ་ལ་ ३५२་བ་ལ་གཞི་ལ་	१७
निर्वाणप्रयोगमार्गः	७३	ཕྱ་རྒྱ་ལ་ལ་ ३५२་བ་ལ་གཞི་ལ་ བར་བྱད་པ།	१३८
निर्वाणाभिलाषिणी	४	ཕྱ་རྒྱ་ལ་ལ་ ३५२་བ་ལ་གཞི་ལ་ ཆེས་པ།	१
निर्विकल्पाधिगमावस्थाया	६६	ཆེས་པ་ལ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ གཞི་ལ་གཞི་ལ་གཞི་ལ་	१३३
निर्विदे	२८	ཡིད་ལ་བྱུང་བ།	१०
निर्वेधभागीयं	१५	ངེས་པ་ལ་བྱུང་བ་ཆེས་པ།	३७
निर्वेधभागीयानि	१३	ངེས་པ་ལ་བྱུང་བ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ ཆེས་པ།	३३
निर्वेधभागीयदर्शनभावना- मार्गद्योतकेन	७८	ངེས་པ་ལ་བྱུང་བ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ ཆེས་པ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ ཆེས་པ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་	१८७
निर्वेधभागीयाधिगमे	३०	ངེས་པ་ལ་བྱུང་བ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ ཆེས་པ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་	११
निर्वेधभागीयाधिगमपूर्वक	२८	ངེས་པ་ལ་བྱུང་བ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ ཆེས་པ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་	११
निर्वेधाङ्गम्	१२	ངེས་པ་ལ་བྱུང་བ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་	३३
निर्वेधाङ्गादि	५६	ངེས་པ་ལ་བྱུང་བ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་ ཆེས་པ་ཆེས་པ་ཆེས་པ་	१११
निर्हरिः	७	ཕྱ་རྒྱ་ལ་ལ་	११

निर्हंतुकविनाशे	६२	सुं.सं.प.र.२३.॥	११७
निर्हंतुकविनाशेऽपि	६१	सुं.सं.प.र.३.॥	११४
निवृत्तभवसंयोजनत्वेन	६०	सुं.प.र.॥ ५. सुं.प. व.सं.सं.	
		प.३.॥	१७८
निवृत्तिपक्षाधिष्ठानः	६८	सुं.प. व.सं. सुं.प. ३.॥	१३७
निषिद्धाभिनिवेशः	५३	सं.प. व. ३. प. व. ॥	७८
निषेधः	१३	२. ॥	३०
निष्ठाहेतुः	१२	सं.प. सुं.प. व. सुं.	३०
निष्पत्तिः	२४	सुं.प. ॥	८४
निष्ठादितस्वबुद्धमेवविशुद्धि-		सं.प. सं.सं. सुं.प. ॥ ३. सं. प.	
नोपायकौशलेन	६३	प. व. सं.सं. प. ३. सं.सं. सं.सं.	
		प. ॥	१०७
निष्प्रपञ्चज्ञानात्मका.	८१, ८३	सुं.प. सं.प. व. ॥ ३. सं. ॥	
		प. ॥	१३३, १३४
निष्प्रपञ्चज्ञानात्मकधर्म-		सुं.प. सं.प. व. ॥ ३. सं. ॥	
कायादिबुद्धस्वभावा आधिपत्य-		३. सं. ॥ सुं.प. सं.प. व. ॥	
मात्रेण	६१	सं. सं. ॥ सं.सं. सुं.प. ॥ प. ॥	
		प. सं. ॥	११८
निहतमानसन्ताने	२७	सं. प. व. सं. व. ॥ ३. ॥	८८
नील	८२	सं. ॥	१४८
नीलादिनिमित्त	४०	सं. ॥ सं.प. व. सं. सं. ॥	७३
नीलादिनिमित्तात्	१४	सं. ॥ सं.प. व. सं. सं. ॥	३८
नृक्लेशपरिहारिता	८३	सं. ॥ ३. सं. सं. सं. सं. ॥	१४८
नैऋत्यचित्तत्वं	२१	सं. सं. सं. सं. सं. ॥	३८
नैऋत्याव्येन	४१	सं. सं. सं. सं. सं. ॥	७८

नैःस्वाभाव्यभावकत्वेन	७३	२८० वल्लिहं भेदं पदं श्लोभं पदं सुदेनं वः श्रिदं ग्रीष्म।	१३५
नैःस्वाभाव्यादिदेशकः	१७	८० वः श्रिदं भेदं श्लोभं सुदेनं।	३०
नैःस्वाभाव्याप्रतिभासः	३८	८० वः श्रिदं भेदं पदं श्लोभं पदं।	६५
नैरयिकसत्त्वादीक्षणपुरःसर- स्वबुद्धक्षेत्रापायप्रहाणानुस्म- रणम्	६५	८० वः श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं	१३१
नैर्माणिककायः	६०	श्लोभं पदं श्लोभं।	१६७
नैर्याणिकः	८, ८३	श्लोभं पदं।	१३, १४६
नैर्याणिकानैर्याणिकविकल्प- त्वेन	४२	८० वः श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं वः श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं	१४
नैवसंज्ञानासंज्ञायतन	७३	८० वः श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं	१३६
नोद्ग्रहत्यागभावनादिकम्	३१	८० वः श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं वः श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं	१४
न्यग्रोधपरिमण्डलता	८७	८० वः श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं	१६२
न्याय	२८	८० वः श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं	१४
न्यायान्यायासंश्लेषात्	४१	८० वः श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं	१४
न्यूनताधिगमः	६८	८० वः श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं	१९७
पक्षप्रवृत्तसन्तानविरुद्धपदार्थो- त्पादन	६३	८० वः श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं श्लोभं पदं	११५

पञ्चचक्षुरववादः	११	སྤྱན་ལྔ་ལ་འདྲིམས་པ།	१९
पञ्च चक्षूंषि	१२	སྤྱན་ལ།	२०
पञ्चधावरण	५६	སྤྱེད་པ་ནི་ནམ་པ་ལ།	१०८
पञ्च नीवरण	५७	སྤྱེད་པ་ལ།	१०९
पञ्चमाधिकारवृत्तिः	७७	སྤྱེད་པ་ལྔ་པའི་འགྲེལ་པ།	१८९
पञ्चमी सदुर्जया भूमिः	२३	ས་ལྔ་པ་སྤྱང་དཀར་པ།	८१
पञ्चोपादानस्कन्धाः	१८	ཉི་པར་ཁེན་པའི་སྤང་བོ་ལ།	३३
पट्टरुवाहुः	८५	ཕྱག་རིང་མཛེས།	१९०
पट्टरुवाहुता	८६	ཕྱག་རིང་ཞིང་མཛེས་པ་ཉིད།	१९१
पदिका	७६	དོག་ཐབས།	१८५
परकृतावाताननुप्रतिपत्ते	३२	པ་རྩལ་གྱིས་བྱས་པའི་གཞིན་པ་རྩེས་ སྤྱ་སྤྱུབ་པའི།	१९
परकृतापकारादौ क्षान्तिः	२१	གཞན་གྱིས་གཞིན་པ་བྱས་པ་ལ་ སོགས་པ་བཟོད་པ།	३९
परकृतोपकारस्य अविस्मरणम्	२१	གཞན་གྱི་ཕན་པ་བྱས་པ་དྲན་པ།	३९
परपरिकल्पितकारकनिरोधेन	४४	གཞན་གྱིས་ཀྱན་བདགས་པའི་བྱེད་པ་ བོ་དགག་པས།	५०
परपरिकल्पितात्मादिशून्य- त्वेन दृष्टः	३८	གཞན་གྱིས་ཀྱན་བདགས་པའི་བདག་ ལ་སོགས་པ་ལྟོང་པ་ཉིད་ཏུ་ལྟ་བ།	९९
परपरिज्ञानभयान्	८२	གཞན་གྱིས་ཡོང་སྤྱ་ཤེས་པའི་ བསྐྱེངས་པས།	१४८
परप्रत्ययगामित्वं	६८	གཞན་གྱི་ཁྱེན་གྱིས་འགྲོ་བ་ཉིད།	१३७
परप्रत्ययानिर्गामित्वम्	४०	གཞན་གྱི་ཁྱེན་གྱིས་མི་འགྲོ་བ་ཉིད།	७३
परप्रलोपघमंस्वरूपी	२८	པ་རྩལ་དང་འཇིག་པའི་ཆོས་ཅན་ ཤི་ནཔ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དག	४१

परभावशून्यता	२०	གཞན་གྱི་ངོ་བོ་སྤང་བ་ཉིད།	३७
परमपीडानिवर्तकत्वेन	६०	གཞོན་ཏུ་གནོད་བ་བསྐྱོག་པར་ མཐོང་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१६८
परमशुक्लधर्मविनयत्वेन	६०	ཆོས་བདུལ་བ་ཤིན་ཏུ་དཀར་བ་ ཉིད་ཀྱིས།	१६८
परमानवद्यमहायानधर्मसंभोग- प्रीतिसुखोपभोगात्	८५	ཐབས་ཅིག་ཏུ་ཐེག་བ་ཆེན་པོ་འི་ ཆོས་ཀྱི་དབང་བ་དང་བདེ་བ་ཤིན་ ཏུ་ཁ་ན་མ་གྲོ་བ་མེད་བ་ཉི་པར་ སྤྱོད་པའི་སྤྱིར།	१४७
परमार्थः	२०, ४४	དོན་ངམ་པ།	३७, ७७
परमार्थेन	१४	དོན་དཔ་པར།	३४
परमार्थमत्याश्रयेण	६६	དོན་ངམ་པའི་བདེན་པ་ལ་བརྟེན་ནས།	१२७
परमार्थसित्सत्त्वपरिनिर्वापिण-		དོན་དམ་པར་མེད་པའི་སེམས་ཅན་	
दुष्करकारक	५३	ཐུ་ངན་ལས་འདྲ་བར་དཀར་བ།	७७
परमोदारधर्मत्वेन	६०	ཆོས་ཤིན་ཏུ་བྱ་ཆེ་བའི་སྤྱིར།	१६८
परसत्त्वविषयपरिणामित-		སེམས་ཅན་གཞན་གྱི་ཡུལ་ལ་	
दानादि	५३	ཡོངས་སུ་བསྐྱོས་པའི་སྤྱིན་བ་ལ་ སོགས་པ།	१०७
परसन्तानगतक्लेशरणप्रवन्धो-		པ་རོལ་གྱི་རྒྱུད་ཏུ་གཏོགས་པའི་ཆོན་	
न्मूलन	८२	མོངས་པའི་དབྱའི་རྒྱུན་བྱང་ འཁྲིན་པ།	१४७
परस्परमैकात्म्यम्	१४	ངན་ཆེན་བདག་ཅིད་གཅིག་པ།	३४
परस्परविरुद्धार्थानुष्ठानेन	६२	ངན་ཆེན་འགལ་བའི་དོན་རྒྱབ་ངས།	१११
परस्परविरुद्धार्थभ्युपगम	७१	ངན་ཆེན་འགལ་བའི་དོན་ཁས་ ལེན་པ།	१२३

परहितप्रतिपन्नत्वेन	५७	མཁའ་ལ་ཕན་པ་ཉིད་དུ་བྱུགས་པས།	१०७
परात्मपरिवर्त्तकत्वेन	५७	ཐང་ག་དང་མཁའ་ཉིད་བཞི་བ་	
		འི་དུ་གྲས།	१०७
पराप्रणमनम्	२७	མཁའ་ལ་མི་འདུད་པ།	८१
परायण	५२	དཔུང་ག་ཉིད།	८७
परार्थ	८	མཁའ་གྱི་དོན།	१३
परार्थाय	८	མཁའ་དོན་གྱིས།	१३
परार्थनरकाभिलाषः	५७	མཁའ་གྱི་དོན་དུ་དབྱེ་བ་འདོད་པ།	१०७
परार्थप्रतिपत्तिः	५३	མཁའ་གྱི་དོན་སྐྱབ་པ།	८८
परार्थानुक्रम	१७	མཁའ་གྱི་དོན་གྱི་གོ་རིམ།	३१
परार्थानुष्ठानात्	१०	མཁའ་གྱི་དོན་སྐྱབ་པ།	१७
पराधिका	३२	མཁའ་དོན།	४७
परावृता	८३	གྱུར་པ།	१४४
परिकल्पः	४४	གྱུར་དུ་རྟོག་པ།	७७
परिकल्पितकायत्रय	६१	རབ་དུ་བརྟགས་པའི་སྐྱ་གསུམ།	१७०
परिकर्मणा	२१	ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ།	३८
परिषेदः	११	ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ།	१७
परिग्रहत्यागेन	३५	ཡོངས་སུ་བརྒྱུང་བ་དང་བོར་བས།	७३
परिग्रहेण निर्मुक्तम्	४१	ཡོངས་སུ་འཛོལ་བ་ལས་གྲོལ་བ།	७८
परिज्ञातत्रिमर्वज्रतान्नशित्वार्थ	४३	ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་ཡོངས་	
		སྐྱ་ཤེས་པ་དབང་དུ་བྱ་བའི་གྱིས།	७७
परिज्ञातत्रिकल्पदोषत्वेन	५८	ནམ་ཐར་རྟོག་པའི་སྐྱོན་ཡོངས་སུ་	
		ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१०७
परिणाम	३३	ཡོངས་སུ་བསྐྱོབ།	७१
परिणाम	४०	ཡོངས་སུ་འགྱུར་པ།	७३

परिणाम	७	བསྟོན།	१०
परिणामनम्	३१	བསྟོན་བ།	४७
परिणामना	३३	བསྟོན་བ།	५१
परिणामनाचितं	३४	བསྟོན་བར་བྱེད་བའི་སེམས།	५१
परिणामनामनस्कारः	३४	བསྟོན་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་བ།	५२
परिणायक	५२	ཡོངས་འདྲེན་བ།	९७
परिपूर्णधर्मविनयत्वात्	८६	ཚེས་འདུལ་བ་ཡོངས་སུ་ཚྱོགས་ བའི་སྤྱིར།	१५५
परिपूर्णव्यञ्जनता	८६	མཚན་ཚྱོགས་བ་ཉིད།	१५५
परिपोषः	६३	ཡོངས་སུ་གསོས།	११८
परिपूरिः	६६	ཡོངས་སུ་ཚྱོགས་བ།	१२२
परिपूर्णोत्तमप्रणिधानत्वेन	६०	སྒྲིན་ལམ་གྱི་མཚན་ཡོངས་སུ་ ཚྱོགས་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१५९
परिमाणान्तताभावः	३१	ཚད་མེད་བ་དང་མཐའ་མེད།	४५
परिशुद्धकायवाङ्मनःसमुदा- चारः	८२	སྤྱོད་དང་གསུང་དང་ཐུགས་ཀྱི་སྤྱོད་ བ་ཡོངས་སུ་དག་བ།	१४०
परिहाणिः	४६	ཉམས་བ།	८०
परिहाणिविकल्पाना	४४	ཡོངས་སུ་ཉམས་བར་ནམ་བར་ དྲིག་བ་ནམས་ཀྱི།	७८
परिन्दना	६६	ཡོངས་གདོང་།	१२०
परैरनेयता	५६	གཞན་གྱིས་བཀྲི་བར་མི་བདུབ།	१०४
परोपदेश	२६	གཞན་གྱིས་བརྟན་བ།	४३
परोपदेशवैयर्थ्यं	२६	གཞན་གྱིས་བརྟན་ཡང་མི་དགོས།	४३
परोपदेशसापेक्ष	२६	གཞན་གྱིས་བརྟན་བ་ལ་རྟོགས།	४३
पर्वतराज	६	འཛིན་རྒྱལ་བོ།	१४

पाशुकूलिकत्वादिघूतगुण-		ཐུག་དང་ཁྲོད་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་	
समादानम्	५७	སྤྲངས་པའི་ཡོན་ཏན་ཡང་དག་པར་	
		ལོན་པ།	१०६
पापमित्रपरिग्रहः	३५	སྤྱིག་པའི་གྲོགས་པོས་ཡོངས་རྒྱན་པ།	६७
पापमित्रसंगतिः	३५	མི་དགེ་བའི་གྲོགས་པོ་དང་	
		འགྲོགས་པ།	६७
पारमाथिकभावाभिनिवेशेन	६६	དོན་དམ་པའི་དངོས་བོར་མངོན་པར་	
		ཞེན་བས།	१३५
पारमिताकारा	४६	པ་རེལ་དུ་སྦྱིན་པ་ནས་པ།	५३
पारमितार्थ	१६	པ་རེལ་དུ་སྦྱིན་པའི་དོན།	३७
पारमिताविपक्षचित्तानुत्पादः	६६	པ་རེལ་དུ་སྦྱིན་པའི་མི་མཐུན་པའི་	
		སྦྱོགས་ཀྱི་སེམས་མི་སྦྱེ་བ།	१३३
पिण्डार्थः	६४	དོན་བསྐྱུས།	११४
पिण्डार्थकारिकाणाम्	८	བསྐྱུས་པའི་དོན་གྱི་ཆོག་ལེན་ར་	
		བྱས་པ་ནས་པ།	१३
पिशुनवचनानभ्यासात्	८७	ཕྱ་མའི་ཆོག་སྤྲངས་པས།	१७३
पीत	८२	སེར་བོ།	१४७
पीनायतभुजता	६०	ཐུག་རིང་ཞིང་སྐྱུས་པ་ཉིད།	१७५
पुण्यं	२०	བསོད་ནམས།	३६
पुण्यज्ञान	३	བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས།	१४
पुण्यबहुत्वेन	६६	བསོད་ནམས་མང་པོ་ཉིད་ཀྱིས།	१३३
पुण्यबाहुल्यलक्षणः	६६	བསོད་ནམས་མང་པོའི་མཚན་ཉིད།	१३०
पुण्यसमारहेतुत्वेन	३८	བསོད་ནམས་ཀྱི་ཆོགས་ཀྱི་སྐྱེ་	
		ཡོན་པ་ཉིད་ཀྱིས།	४०
पुत्रदुहितृचित्तम्	१५	བྱ་དང་བྱ་སྒྲིའི་སེམས།	१०३

पृथुचारुमण्डलगात्रता	८६	སྒྲིའི་ཁོ་ལག་ཡངས་ཤིང་བཟང་བ་ཉིད།	१७७
पृथुललाटता	६०	དྲུལ་བ་དབྱེས་ཆེ་བ་ཉིད།	१७८
पृष्ठावस्थाचित्ताभिनिवेश-		ཆེས་ཀྱི་གནས་སྐབས་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་	
परिपुष्ट्या	६३	མངོན་པར་ཞེན་པའི་གསོས་ཀྱིས།	११५
प्रकृतिः	२०, ३६	རང་བཞིན།	३४, ४०
प्रकृतिपरिनिवृत्तिलक्षणाः	४३	རང་བཞིན་གྱིས་སྤངས་ལས་འདས་པའི་མཚན་ཉིད།	४४
प्रकृतिपरिणुद्धिलक्षण	६२	རང་བཞིན་གྱིས་ཡོངས་སུ་དག་པའི་མཚན་ཉིད།	१४३
प्रकर्षपर्यन्त-धिगमफल	७६	འབྲས་བུ་རབ་ཀྱི་མཐར་ཐྱིན་པ་ཐོབ་པ།	१८३
प्रकृतिलक्षणः	८१	རང་བཞིན་མཚན་ཉིད་ཅན།	१४१
प्रकृतिविविक्तलक्षणां प्राप्ता	८१	རང་བཞིན་གྱིས་དབེན་པའི་མཚན་ཉིད་དུ་གྱུར་པ།	१४१
प्रकृतिशान्तता	७६	རང་བཞིན་གྱིས་ཞི་བ་ཉིད།	१८८
प्रकृतिशून्यताकारः	४५	རང་བཞིན་སྤང་བ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ།	५०
प्रकृतिस्यम्	१७	རང་བཞིན་དུ་གནས་པ།	३३
प्रकृत्यजातत्वेन	११	རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པ་ཉིད་དུ།	१८
प्रचुरतरणिक्षादेशकत्वेन	६०	བསྐྱབ་པ་རབ་དུ་མང་པོ་ཀྱན་ཐོན་པར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७४
प्रशमिः	१३	བདགས།	३८
प्रशमिभावामिनिवेशेन	६६	བདགས་པའི་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३८

प्रज्ञापारमिताविषयकः	४	ཤེས་རབ་ཀྱི་ཡ་རོལ་དུ་སྦྱོན་བའི་	
		ཡུལ་ཅན།	३
प्रज्ञापारमिताशास्त्रम्	२६	ཤེས་རབ་ཀྱི་ཡ་རོལ་དུ་སྦྱོན་བའི་མན་	
		ངག་གི་བརྟན་བཅོས།	८७
प्रज्ञाप्रकर्षस्थापकत्वेन	६०	ཤེས་རབ་མཆོག་ལ་གནས་པ་	
		ཉིད་ཀྱིས།	१५८
प्रज्ञोपायकौशलप्रवृत्तस्य	३१	ཤེས་རབ་དང་ཐབས་ལ་མཁས་པ་ལ་	
		ཞུགས་པ་ལ།	१५
प्रणिधानं	८, ६, २६	སྒྲོན་ལས།	१३, १४, १८
प्रणिधानपरिसमाप्तिः	५	སྒྲོན་ལས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ།	११
प्रणिधानपारमितासामर्थ्याद्	६२	སྒྲོན་ལས་གྱི་ཡ་རོལ་དུ་སྦྱོན་བའི་	
		མཐུས།	१७३
प्रणिधानविर्वाजित	५१	སྒྲོན་པ་ནས་བར་སྤངས་པ།	७३
प्रणिधानसमृद्ध्या	५७, ६४	སྒྲོན་ལས་གྲུབ་པས།	१०१, ११७
प्रणिधानादिषट्पारमितापरि-		སྒྲོན་ལས་ལ་སོགས་པའི་ཡ་རོལ་དུ་	
समाप्तिहेतुसम्भार.	५२	སྦྱོན་པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པའི་རྒྱུའི་	
		ཆོགས་པ།	७५
प्रणिधानादिसामर्थ्येन	२६	སྒྲོན་ལས་ལ་སོགས་པའི་མཐུས།	१८
प्रणिधानान्यनन्तानि	२५	སྒྲོན་ལས་དག་གི་མཐུན་ལས།	८१
प्रणिधिज्ञानम्	८२	སྒྲོན་ནས་མཆིན་པ།	११८
प्रणिधिप्रस्थानस्वभाव.	८	སྒྲོན་པ་དང་འཇུག་པའི་ངོ་བོ་ཉིད།	१३
प्रणीतवाद्यभोज्यादिदानाद्	८६	བཟའ་བ་དང་བཅའ་བ་ལ་སོགས་པ་	
		གྱུ་ཞེས་པ་བྱིན་པས།	१५१
प्रणीततरलेह्यादिदानेन	८६	བཟའ་བ་ལ་སོགས་པ་གིན་དུ་གྱུ་	
		ཞེས་པ་བྱིན་པས།	१५१

प्रणीतरूपविविक्त	२८	ग्रा. षे.स.प.दि. षे.स.प.दि. व.द.ग. ३१८.	
		५५७.पा.	१४१
प्रणीताकारः	४४	ग्रा. षे.स.प.दि. षे.स.प.	२०
प्रणीताप्रणीतविकलत्वात्	४५	ग्रा. षे.स.प. ५८. ग्रा. षे.स.प. स.प.दि. ५८.	
		५८. स.प.दि. ५८.	१४१
प्रणीतास्वादभ्रशः	४६	ग्रा. षे.स.प.दि. ५८. स.प.दि. ५८.	२०
प्रणीतोपास्तरणदानात्	५६	ग्रा. ५८. ग्रा. षे.स.प. ५८. ५८.	१४१
प्रतनुच्छविः	५६	ग्रा. स.प.दि. ५८.	१४०
प्रतिघातादिविवेकदर्शनाद्	५७	ग्रा. ५८. स.प.दि. ५८. स.प.दि. ५८.	
		ग्रा. स.प.दि. ५८.	१४१
प्रतिज्ञायाथार्थ्यसम्पादन	४८	ग्रा. स.प.दि. ५८. स.प.दि. ५८.	
		ग्रा. स.प.दि. ५८.	२२
प्रतिनियतयोगिसन्तानाधार-		ग्रा. ५८. स.प.दि. ५८. स.प.दि. ५८.	
वर्ती	५५	ग्रा. ५८. स.प.दि. ५८.	१४०
प्रतिनियतवस्तुसर्वसत्त्वचु-		ग्रा. स.प.दि. ५८. स.प.दि. ५८.	
त्युपपत्तिसर्वधर्माविकल्प	११	ग्रा. स.प.दि. ५८. स.प.दि. ५८.	
		ग्रा. स.प.दि. ५८.	१४०
प्रतिपक्षः	५, ७, २०	ग्रा. ५८. स.प.दि. ५८.	५, १४, २५
प्रतिपक्ष	२६	ग्रा. स.प.दि. ५८.	२८
प्रतिपक्षधर्मतास्वभावः	४३	ग्रा. ५८. स.प.दि. ५८. स.प.दि. ५८.	१४०
प्रतिपक्षधर्मपरिपूरण	४८	ग्रा. ५८. स.प.दि. ५८. स.प.दि. ५८.	२०
प्रतिपक्षप्रहाणयोः	१७	ग्रा. ५८. स.प.दि. ५८.	२०
प्रतिपक्षभावनया	७१, ८०	ग्रा. ५८. स.प.दि. ५८.	१४१, १४०
प्रतिपक्षभूत	४४	ग्रा. ५८. स.प.दि. ५८.	१४०

प्रतिपक्ष गार्गः	४६	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	२८२
प्रतिपक्षविपक्ष	६८	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	१३७
प्रतिपक्षसम्भारः	२६	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	८७
प्रतिपक्षाधिष्ठानाः	१६	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	२७
प्रतिपक्षाधिष्ठानत्वेन	१६	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	३८
प्रतिपत्तिः	१६, २८	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	३८, ४७
प्रतिपत्तिः	१०	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	१७
प्रतिपत्तये	६	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	७
प्रतिपत्तेः	७	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	१०
प्रतिपत्त्यप्रतिपत्तिविनिर्मुक्त- त्वेन	४१	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	७४
प्रतिपत्त्यववादः	१०	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	१७
प्रतिपत्समुदागमौ	५२	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	७४
प्रतिपत्सम्परिग्रह	१०	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	१७
प्रतिपद्वैकल्य	६८	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	१३७
प्रतिपूणपूर्णता	४०	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	७४
प्रतिविम्बवत्	६०	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	१३७
प्रतिमान	४६	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	८७
प्रतिभास	४३	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	७४
प्रतिभासमात्रत्वात्	७४	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	१३७
प्रतिभासमात्रस्वभावम्बन्ध- नत्वेन	६२	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	१३७
प्रतिपक्षमात्रोपदेक्षमात्रम्	१७	वा॒त्रे॒न॒ ब॒र्हि॒र॒य॒स्य॒	१३७

प्रतिलब्धस्तिग्धमहाश्रमण- त्वेन	६०	མདངས་ཡོད་བའི་དགེ་སྤྱོད་ཆེན་པོ་ བརྟེན་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७
प्रतिवर्णिकोपसंहारः	४६	བཅོས་པ་ཉི་ཤེས་སྐྱབ་པ།	७१
प्रतिविद्धधर्मगम्भीरत्वेन	८६	ཆོས་ཟབ་མོ་རྟོགས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७
प्रतिश्रुत्का	४३	སྒྲ་བརྟན།	७७
प्रतिष्ठानं	२३	གནས།	८३
प्रतिसंविदः	४६, ८१	སོ་སོར་ཡང་དག་བར་ རིག་པ།	८८, १४३
प्रतिसंवित्लाभात्	८४	ས་སོར་རིག་པ་བརྟེན་ནས།	१४७
प्रतिसत्यं	४१	བདན་པ་སོ་སོ་ལ།	७३
प्रतीत्यसमुत्पन्नम्	७१	རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ།	१३३
प्रतीत्यसमुत्पादः	१६, ६२	རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ།	३०, ११७
प्रतीत्यसमुत्पादधर्मतया	१२	རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བའི་ཆོས་ ཉིད་ཀྱིས།	३०
प्रतीत्यसमुत्पादभावनया	२६	རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ བསྐྱོས་ས་པས།	४८
प्रत्यन्तजनपदोत्पाद	५७	ཡུལ་མཐའ་འཁོབ་དུ་སྦྱེ་བ།	१०४
प्रत्यय	४०	ཀྱིས།	७३
प्रत्ययरूपत्व	२७	ཀྱིས་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད།	४०
प्रत्ययाप्रत्ययविमुक्तत्वात्	४१	ཀྱིས་དང་ཀྱིས་མ་ཡིན་པ་ལས་ནས་ བར་གྱོལ་བའི་སྤྱིར།	१८
प्रत्ययिकमारादिवस्तूपलम्भे	६६	བདུད་ལ་སོགས་པ་སྤྱིར་གྱོལ་བའི་ དངོས་པོ་དམིགས་པ་ལ།	१३३
प्रत्यात्मवेद्या	७१	སོ་སོ་རང་གིས་རིག་བར་བྱ་བ།	१३३
प्रत्युत्पन्न	४६	ད་ཕྱིར་བྱུང་བ།	८८

प्रधानयोगीश्वराः	४	ནལ་འབྱོར་ཅན་གྱི་དབང་ལུག་གི་ གཙོ་བོ།	४
प्रपञ्च	४०	སྒྲེས་པ།	७३
प्रपञ्चव्यवस्थापितानित्या- दित्वेन	७७	སྒྲེས་པ་ནམ་པར་གཞག་པའི་མི་དག་ པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१८४
प्रबन्धविसदृशप्रबन्धसदृश- प्रवृत्तिलक्षणयोः	१४	གྲུན་མི་འདྲ་བ་དང་གྲུན་འདྲ་བར་ འབྱུག་པའི་མཚན་ཉིད་དག	३०
प्रभवः	२७, ४४	རབ་དུ་སྐྱེ་བ།	४०, ७८
प्रभवाप्रभवासम्बद्धत्वात्	४१	རབ་དུ་སྐྱེ་བ་དང་རབ་དུ་མི་སྐྱེ་བ་ དང་མ་འབྲེལ་བས།	७८
प्रभूतगुणोपपन्नत्वेन	६०	ཡོན་ཏན་མཐད་པ་མང་བ་ཉིད་ ཀྱིས།	१५६
प्रमाणेन	४	ཚད་མས།	८
प्रमाणपुरुषादर्शनकारणोप- पत्त्या	२८	ཚད་མའི་སྐྱེ་བྱས་མི་དམིགས་པའི་ གཏན་ཚིགས་ཀྱི་མཐད་པས།	४३
प्रमाणातिक्रान्तपुण्यबहुत्वेन	६६	ཚད་ལས་འདས་པའི་བསོད་ནམས་ མང་བོ་ཉིད་གྱིས།	१३३
प्रमुदितचित्तेन	३४	རབ་དུ་དགའ་བའི་སེམས་ཀྱིས།	५३
प्रमुदिता भूमिः	२८	ས་རབ་དུ་དགའ་བ།	४३
प्रमुदितादिदशभूमिसङ्गृहीताः १०		རབ་དུ་དགའ་བ་སོགས་པ་ས་ བཅུས་བསྐྱུས།	१५
प्रमृष्टपापधर्मतया	८६	སྒྲིག་པའི་ཚེས་དང་མ་འབགས་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	१५५
प्रमृष्टसंसारदोषत्वेन	८६	འཁོར་བའི་སྐྱོན་གྱིས་མ་སྐྱགས་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	१५१

प्रमेयसमतिक्रमः	५२	मार्गस्य स्यात्	
		मार्गस्य	७६
प्रयोगः	७, ६	मार्गस्य	११, १४
प्रयोगमार्गगुणाभाव	७३	मार्गस्य स्यात्	१३७
प्रयोगमूलपृष्ठद्वारेण	१०	मार्गस्य स्यात्	१६
प्रयोगमूलपृष्ठभाविन्या	५६	मार्गस्य स्यात्	१११
प्रयोगसमतात्वात्	४०	मार्गस्य स्यात्	१३
प्रयोगान्तरायकर	४६	मार्गस्य स्यात्	८७
प्रयोगजनप्रयोजनाय	६	मार्गस्य स्यात्	७
प्रवचन	४	मार्गस्य स्यात्	८
प्रवृत्तिनिवृत्ति	६७	मार्गस्य स्यात्	१३८
प्रवृत्तिपक्षाधिष्ठानः	६७, ६८	मार्गस्य स्यात्	१३९, १४०
प्रवृत्तिविषयः	७३	मार्गस्य स्यात्	१३८
प्रवृत्तिविषयहेतुः	६३	मार्गस्य स्यात्	१४४
प्रवृत्त्यङ्ग	६	मार्गस्य स्यात्	८
प्रव्याहारेण	४१	मार्गस्य स्यात्	१३
प्रदांसा	३३	मार्गस्य स्यात्	७०
प्रशस्ताप्रशस्तगत्यनभिनिवेशा-		मार्गस्य स्यात्	
यन्पानलक्षण	६२	मार्गस्य स्यात्	
प्रश्नपूर्वकार्थवर्तिकधर्मकयनेन	६४	मार्गस्य स्यात्	१४१
प्रश्नविमर्जनवारि	८४	मार्गस्य स्यात्	१४०
		मार्गस्य स्यात्	१४४

प्रसादः	४	རབ་དྲ་དང་བ།	३
प्रसादलाभेन	५७	དད་བ་ཐོབ་པས།	१०४
प्रस्थानप्रतिपत्तिः	१६, २०	འཇུག་པའི་སྐྱུབ་པ།	३४, ३६
प्रस्रवणोदक	६	བཀོད་མའི་ཆ།	१४
प्रहाणमहस्त्व	१६	སྤོང་བ་ཆེན་པོ་ཉིད།	३०
प्रहाणमार्गः	४६	སྤོང་བའི་ལམ།	८३
प्रहाणाप्रहाणे	२६	སྤངས་པ་དང་མ་སྤངས་པ།	४०
प्रहीणदर्शनभावनाप्रहात-		མཐོང་བ་དང་སྒྲིམ་པས་སྤང་བར་བྱ་	
व्यानुशयत्वेन	६०	བའི་བག་ལ་ཉལ་སྤངས་པའི་ཕྱིར།	१७०
प्रहेयः	६८	སྤང་བར་བྱ་བ།	१३६
प्राणातिपातविरत्या	८६	སྤོག་གཅོད་པ་སྤངས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७१
प्राणातिपातविरत्यादि	३१	སྤོག་གཅོད་པ་སྤོང་བ་ལ་སོགས་པ།	४५
प्राणातिपातादयः	६३	སྤོག་གཅོད་པ་ལ་སོགས་པ།	११५
प्रादेशिकमार्गव्यापारे	६८	ཉི་ཆེ་བའི་ལམ་གྱི་བྱེད་པ།	१३४
प्राप्तमूर्धाऽभिसमयः	७८	ཅེ་མོའི་མངོན་པར་རྟོགས་པ་ཐོབ་པ།	१०६
प्राप्तलाभेऽवनधिकाभ्यर्थना	२२	ཅིང་བ་ཐོབ་པ་ལ་ལྷག་པར་དོན་དྲ་ གཉིར་བ་མེད་པ།	८०
प्राप्तसर्वाकाराभिसम्बोधस्य	६५	ནམ་བ་ཐམས་ཅད་མངོན་པར་ རྟོགས་པར་རྟོགས་པ་ཐོབ་པ་ལ།	१३०
प्राप्तिलक्षणम्	२६	ཐོབ་པའི་མཚན་ཉིད།	८५
प्राबन्धकानि	५६	སྐྱོན་ཆགས་པ།	१११
प्राप्ती	२१	རབ་དྲ་དགའ།	३६
प्रार्थना	८	དོན་དྲ་གཉིར་བ།	१३
प्रासादादिवरदानात्	८६	ཁང་བཟང་ལ་སོགས་པ་དཔ་པ་ ཕྱིན་པས།	१७१

प्रासादिककुशलतया	८६	མཛེས་པར་མཁས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७६
प्रियवादित्वसुभाषितानुलोम-		སྟོན་པར་སྒྲ་བ་དང་ཡིགས་པར་སྒྲ་	
त्वात्	८६	བའི་རྗེས་སུ་མཐུན་པར་བྱས་པས།	१७७
प्रेत	५७	ཡི་དྲགས།	१०४
प्लुताद्यं प्लुतसर्वस्यानच्युतत्वेन	१२	འཕར་བ་དང་ཕྱེད་དུ་འཕར་བ་དང་	
		གནས་ཐོས་ཅད་དུ་འཆི་འཕོ་བ་	
		ཉིད་ཀྱིས།	३३
प्लुतास्ययो	१२	འཕར་གསུམ།	३७
क			
फलेन	१३	འབྲས་བུའི་སྒོ་ནས།	३३
फलदायकः	८४	འབྲས་བུ་སྒྲིན་པར་མཛད་པ།	१४८
फलभूतरूपादिगुण्यताप्रज्ञापार-		གཞུགས་ལ་སོགས་པ་འབྲས་བུར་	
मितयोः	१०	གྱུར་བའི་ཕྱོང་བ་ཉིད་དང་ཤེས་རབ་	
		ཀྱི་པ་རྩོམ་དུ་སྒྲིན་པ་དག	१७
फलभूमित्वेन	२५	འབྲས་བུའི་ས་ཉིད་དུ།	८६
फलरत्नदान	४८	འབྲས་བུ་རིན་པོ་ཆེ་སྒྲིན་པ།	८७
फलरूपादिविशुद्धि	३५	འབྲས་བུ་དང་གཞུགས་ལ་སོགས་	
		པ་ནས་པར་དག་པ།	६०
फलशुद्धिः	३५	འབྲས་བུ་དག་པ།	६०
फलमाप्तात्करणम्	४१	འབྲས་དུ་མངོན་སུམ་དུ་བྱ་བ།	७४
फलमाप्तात्क्रियां प्रति	४१	འབྲས་བུ་ནི་མངོན་དུ་བྱ་ལ།	७८
फलस्यप्रतिपन्नकभेदेन	११	འབྲས་བུ་ལ་གནས་པ་དང་ཞུགས་	
		བའི་རྗེ་བྲག་གིས།	१८
फलमाप्तादिप्रयातनकम्	५२	འབྲས་བུ་མངོན་སུམ་མི་ཕྱེད་བདག།	८७

ब

बल	६	सुवस।	१४
बलपारमिताबलेन	६२	सुवस·ग्री·य·रै·य·दु·सुि·य·य· सुवस·ग्री·य।	१७३
बलाकाराः	४६	सुवस·ग्री·य·य।	८८
बलानि दश	८२	सुवस·य·य।	१४३
बहिर्धा शून्यता	११	सु·सु·य·य·य।	१८
बहुपुण्यज्ञानसंभारकोशस्थान- त्वात्	१०	य·य·य·य·य·य·य·य·य·य· य·य·य·य·य·य·य·य·य·य·	१८
बहुविधविषयविकल्पप्रति- भानोत्पादः	४६	य·य·य·य·य·य·य·य·य·य· य·य·य·य·य·य·य·य·य·य·	८८
बालपृथग्जनसम्बद्धः	१८	य·य·य·य·य·य·य·य·य·य· य·य·य·य·य·य·य·य·य·य·	३३
बाह्य	२०	य·	३७
बाह्याभ्यान्तरधर्माः	५	य·य·य·य·य·य·य·य·य·य·	८
बाह्याभ्यन्तरोपद्रवप्रशमनम्	३१	य·य·य·य·य·य·य·य·य·य·	४८
बाह्यार्थवादनये	६२	य·य·य·य·य·य·य·य·य·य·	११७
बाह्यार्थाभिनिवेशः	७१	य·य·य·य·य·य·य·य·य·य·	१३३
बाह्येतरवीतरागादिभिः	६	य·य·य·य·य·य·य·य·य·य· य·य·य·य·य·य·य·य·य·य·	८
बिम्बप्रतिबिम्बोपमौष्ठता	६०	य·य·य·य·य·य·य·य·य·य·	१८७
बीजं	८४	य·य·य·	१४८
बुद्धः	८	य·य·य·	१३
बुद्धकरधर्मलक्षणसर्वाकारज्ञता	११	य·य·य·य·य·य·य·य·य·य· य·य·य·य·य·य·य·य·य·य·	१८

बुद्धकायगता स्पृहा	२१	སངས་རྒྱལ་སྤྱི་འདྲི་དགའ་བ།	३८
बुद्धकृत्यं	६३	སངས་རྒྱལ་གྱི་མཛད་བ།	११७
बुद्धक्षेत्र	२२, २४	སངས་རྒྱལ་གླིང་།	३७, ८४
बुद्धक्षेत्रपरिशुद्धिः	६३	སངས་རྒྱལ་གྱི་གླིང་ཡོངས་སུ་ དང་བ།	११८
बुद्धक्षेत्रपरिशुद्धिः	५	སངས་རྒྱལ་གྱི་གླིང་ཡོངས་སུ་ སྤངས་བ།	४
बुद्धगोत्रीभवनम्	६६	སངས་རྒྱལ་གྱི་རིགས་ཅན་དུ་ འགྱུར་བ།	१३३
बुद्धत्वप्राप्तये	२७	སངས་རྒྱལ་ཉིད་ཐོབ་པར་བྱ་བའི་ ཐྱིང་།	४८
बुद्धत्वप्राप्तिनिमित्तसंसार- निर्वाणसमता	६२	སངས་རྒྱལ་ཉིད་ཐོབ་པའི་སྐྱེ་མཚན་ འཁོར་བ་དང་སྐྱེ་ངན་ལས་འདས་པ་ མཉམ་བ་ཉིད།	११७
बुद्धत्वफलप्राप्तिनिमित्तम्	६६	འབྲས་བུ་སངས་རྒྱལ་ཉིད་འཐོབ་ པའི་སྐྱེ་མཚན།	१३३
बुद्धत्वमागं:	६, ४६	སངས་རྒྱལ་ཉིད་གྱི་ལམ།	८, ८३
बुद्धधर्म:	८२	སངས་རྒྱལ་གྱི་ཆོས།	१४४
बुद्धपुण्यौघस्वभावमृति- गोचरः	३३	སངས་རྒྱལ་བསོད་ནམས་ཆོགས་རང་ བཞིན་དུ་བའི་སྤྱོད་ལུལ་ཅན།	७१
बुद्धप्रत्यक्षीकरण	४८	སངས་རྒྱལ་གྱིས་མངོན་སུམ་དུ་ མཛད་བ།	८४
बुद्ध-बुद्धधर्मम्यनावगुणपरि- पूरणम्	२५	སངས་རྒྱལ་དང་སངས་རྒྱལ་གྱི་ཆོས་ གྱི་ངོ་བོར་གྱུར་པའི་མཉན་དན་ཐམས་ ཅད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱེད་བ།	८९

बुद्धबोधिनिष्पादकसर्वाकारज्ञता-		སངས་བྱུང་གི་བྱང་ཆུབ་སྐྱབ་པར་བྱེད་	
दिसमस्तार्थाप्रतिभासनात्	६१	པའི་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་	
		སོགས་པའི་དོན་མཐའ་དག་མི་སྤང་	
		པའི་ལྗོངས།	११०
बुद्धबोधिसत्त्वश्रावकादिगोचर-		སངས་བྱུང་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དང་	
त्वेन	८१	ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་སྟོན་ཡུལ་དུ།	११३
बुद्धबोध्यासन्नीभवनम्	६५	སངས་བྱུང་གི་བྱང་ཆུབ་ལ་ཉེ་བར་	
		གྱུར་པ།	१११
बुद्धो भूत्वा आलम्पसन्तरेण		སངས་བྱུང་སྲུ་གྱུར་ནས་བརྗོད་པ་མེད་	
धर्मदेशनां कुर्याम्	२६	པར་ཆོས་སྟོན་པར་གྱུར་ཅིག	१०
बुद्धभूमिः	२६	སངས་བྱུང་གི་ས།	८१
बुद्धभूमिसङ्गृहीताः	१०	སངས་བྱུང་གི་སས་བསྐྱུས།	१७
बुद्धमार्गः	६१	སངས་བྱུང་ལས།	११०
बुद्धरत्न	७७	སངས་བྱུང་དཀོན་མཆོག	१०१
बुद्धरत्नान्तर्गतत्वेन	११	སངས་བྱུང་དཀོན་མཆོག་གི་ཁོངས་	
		སྲུ་གཏོགས་པ་ཉིད་ཀྱི།	१८
बुद्धद्विविकुवितोपलब्धिः	६५	སངས་བྱུང་གི་རྩ་འབྱུལ་གྱི་ནམ་པར་	
		འབྱུལ་པ་དམིགས་པ།	१११
बुद्धवचनाश्रवण	५७	སངས་བྱུང་གི་དཀར་མི་ཐོས་པ།	१०४
बुद्धसमन्वाहारज्ञातत्व	४८	སངས་བྱུང་གིས་དགོངས་ཤིང་མཆིན་པ་	
		ཉིད།	८१
बुद्धसमाराधनम्	३५	སངས་བྱུང་མཉེས་པར་བྱེད་པ།	८०
बुद्धसानाथ्यापरिग्रहे	७३	སངས་བྱུང་གིས་བསྐྱངས་དེ་ཡོངས་སྲུ་	
		མ་བརྩུང་པ།	१११
बुद्धसेवा	३५	སངས་བྱུང་བརྟེན།	८३

बुद्धाकारपर्यन्तानां	४५	སངས་བྱེས་ཀྱི་རྣམས་པའི་མཐར་ཐུག་ པ་རྣམས།	६०
बुद्धादिसञ्चोदननिष्क्रमणम्	२५	སངས་བྱེས་ལ་སོགས་པས་བསྐྱེལ་ དེ་ངེས་པར་འབྱུང་བ།	८९
बुद्धाद्यालम्बनं	५४	སངས་བྱེས་དམིགས་སོགས།	१००
बुद्धाद्युपदेशनैरथंकयम्	२६	སངས་བྱེས་ལ་སོགས་པས་བསྐྱེན་ མི་དགོས།	१३
बुद्धाधिष्ठान	४८	སངས་བྱེས་རྣམས་ཀྱིས་བྱིན་གྱིས་ བསྐྱབས་པ།	८८
बुद्धानुकम्पया	३	སངས་བྱེས་དབང་གིས།	३
बुद्धानुज्ञात	३३	སངས་བྱེས་ཀྱིས་གནང་བ།	७१
बुद्धानुमोदितत्वम्	५७	སངས་བྱེས་དབྱེས་པ།	१०७
बुद्धिपूर्वकजन्मग्रहणम्	२५	སྒོ་སྒོན་དུ་བཤང་བའི་སྒྲིབ་པ་ཡིངས་ སྒྲིབ་འཛིན་པ།	८४
बुद्धोपागमनमप्रणधानशीला-		སངས་བྱེས་བརྟེན་དང་ཀྱན་འདྲི་དང་	
दिचयंया	४७	སྒྲིན་དང་ཚལ་ཁྲིམས་སོགས་སྒྲིབ་པས།	८४
बृहद्वज्रुगात्रता	८६	སྒྲིབ་ཅེ་ཞིང་དང་བ་ཉིད།	१७१
बौद्धव्याभावात्	७७	རྟོགས་པར་བྱ་བ་མེད་པས།	१८४
बौघा	५६	རྟོགས་པ།	१८४
बौघि	१०, ६०	བྱང་ཆུབ།	१८, ११३
बौघिचित्तदानप्रतिपत्त्यापारम्	६	བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་སྒྲིན་པ་ལ་ སོགས་པ་སྐྱབ་པའི་སྒྲིབ་པ།	७
बौघिचित्तानुत्पाद	७४	བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་མི་སྒྲིབ།	१३८
बौघिचिन्तोत्पादादिद्वारेण	६६	བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བརྟེན་པ་ལ་ སོགས་པའི་སྒོ་ནས།	१३७

बोधिनिष्पादककृतिपयपदार्थ-		བྱང་ཆུབ་སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་དངོས་པོ་	
प्रतिभासि	६२	ཚད་ཡོད་པ་ཞིག་སྤང་བ།	११६
बोधिपक्षाः	८२	བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་ནམས།	१४३
बोधिपक्षेषु	३८	བྱང་ཆུབ་ཕྱོགས་ནམས་ལ།	६७
बोधिपक्षानुकूलधर्म	६	བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་དང་མཐུན་པའི་ ཆོས།	१४
बोधिपक्षाप्रमाणानि	८१	བྱས་ཆུབ་ཕྱོགས་མཐུན་ཚད་མེད།	१४३
बोधिपर्यन्ताविकारित्वात्	६	བྱང་ཆུབ་ཀྱི་པར་དུ་མི་འགྱུར་བ།	१४
बोधिप्राप्तौ	६१	བྱང་ཆུབ་ཐོབ།	११०
बोधि प्राप्तुकामैः	८	བྱང་ཆུབ་རྗེས་སུ་འཐོབ་པར་འདོད་ པས།	१३
बोधिमण्डामनस्क्रिया	७४	བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སྤྱིང་པོ་ཡིད་ལ་མི་ བྱེད།	१३८
बोधिराधारपूज्यत।	३२	བྱང་ཆུབ་དང་ནི་རྟེན་མཚོད་རྟེན།	४७
बोधिसत्त्वः	७	བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ།	११
बोधिसत्त्वानां	५	བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ཀྱི།	६
बोधिसत्त्वैः	५	བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ཀྱིས།	६
बोधिसत्त्वमार्गे	६२	བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ལམ་ལ།	११३
बोधिसत्त्वव्यवदान	६२	བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ནམ་པར་ བྱང་བ།	११३
बोधिसत्त्वस्योत्साहवर्धनाय	३३	བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སྒྲོ་བ་བསྐྱེད་ པའི་ཕྱིར།	६०
बोधिसत्त्वानामनुत्पन्नसर्व-		བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ལས་བྱས་ས་	
मार्गंशतया	४	ཅད་སྐྱེ་བ་མེད་པར་རྟོགས་པའི་ངོ་ མོ་རྟེན་གྱིས།	१

बोधिसम्भारदानादीनां	५८	བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཚེགས་སྒྲིན་པ་ལ་ སོགས་པ་ལ།	१०७
बोध्यङ्गकुमुदावकीर्णत्वेन	६०	བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཡན་ལག་གི་མེ་དྲིལ་ བཟུམ་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७
बोध्यबोधकधर्मानुपलम्भः	६५	བྱང་ཆུབ་པར་བྱ་བ་དང་བྱང་ཆུབ་ པར་བྱེད་པའི་ཚེས་རྣམས་མི་ དཔྱེགས་པ།	१३१
ब्रह्मचारित्वम्	५८	ཚངས་པར་སྦྱོར་པ་ཉིད།	१०७
ब्रह्मस्वरः	८६	ཚངས་དབྱངས།	१७
ब्रह्मस्वरता	८७	ཚངས་པའི་དབྱངས་ཉིད།	१७३
མ			
भगवन्	५	བཅོམ་ལྷན་འདས།	७
भगवतः	८१	བཅོམ་ལྷན་འདས་ཀྱི།	१४१
भगवता	६	བཅོམ་ལྷན་འདས།	८
भगवत आर्याजितजिनस्य	६	བཅོམ་ལྷན་འཕགས་པ་མ་རྒྱལ་བ་ ལས་རྒྱལ་བས།	८
भगवत्या	४	བཅོམ་ལྷན་འདས་མ་ལ།	४
भग्नमानशृङ्गत्वेन	८६	ང་རྒྱལ་གྱི་འབྱེང་བའ་བཅོམ་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	१७४
भद्र	८४	བཟང་པོ།	१४८
भय-उपमर्ग-उपद्रवस्वरूपा	२०	འཇིགས་པ་དང་ནར་འགོ་བ་དང་ འཆོ་བའི་རྣམ་བ་རྣམས།	४१
नवाश्रया	१२	སྟེང་པའི་ཅེ་མའི་མཐར་ཐུག་པར་ འགྲོ་བ།	३३
नवादानम्	२४	སྟེང་བ་ལེན་བ།	८४

भविष्यद्बुद्धबोधिसत्त्वानां	१६	འབྲུང་བར་འགྱུར་བའི་སངས་སྐུས་ བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆམས་ཉིད་ཀྱི།	३८
भवे	७	སྤྱིད་ལ།	११
भा	२७	འོད།	८७
भाजनं	४७	སྒོད།	५७
भाजनलोकः	४६, ६३	སྒོད་ཀྱི་འཛིག་རྟེན།	१७, ११५
भारतीयपण्डितेन	६४	སྐུ་གར་གྱི་མཁན་པོ།	११७
भावः	२०	དངོས་པོ།	३१
भावग्रहः	३५	དངོས་པོར་འཛིན་པ།	७८
भावना	८, १६	སྒྲུབ་པ།	११, ३७
भावनागम्यविशिष्टार्थो-		སྒྲུབ་པས་རྟོགས་པར་བྱ་བའི་དོན་	
त्पादनम्	६२	ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་སྒྱེད་དོ།	११७
भावनापथः	७	སྒྲུབ་པའི་ལམ།	११
भावनाबलनिष्पत्ती	७१	སྒྲུབ་པའི་སྒྲོབས་སྐྱབ་པ།	१३३
भावनामार्गः	१२, ३२, ७३	སྒྲུབ་པའི་ལམ།	३०, १७, १३१
भावनाख्ये	१०	སྒྲུབ་ཞེས་བྱ་ལ།	१४
भावनामार्गगुणाभावे	७३	སྒྲུབ་པའི་ལམ་གྱི་ཡོན་ཏན་མེད་པ།	१३१
भावनामार्गस्थ	७६	སྒྲུབ་པའི་ལམ་ལ་གནས་པ།	१८३
भावनामार्गस्थावैवर्तिकलक्षण	५६	སྒྲུབ་པའི་ལམ་ལ་གནས་པའི་སྤྱིར་ མི་ལྟོག་པའི་མཚན་ཉིད།	११०
भावनामागविवादः	१२	སྒྲུབ་པའི་ལམ་ལ་འདོམས་པ།	३०
भावनामार्गोत्पादः	४५	སྒྲུབ་པའི་ལམ་འབྲུང་བ།	५३
भावनोत्तरोत्तरावस्थाविशेषेण		སྒྲུབ་པ་གོང་ནས་གོང་གི་གནས་ སྐབས་ཀྱི་ཁྱད་པར་གྱིས།	१०३
भावप्रत्ययलोपाद्	८३	ང་པོའི་ཀྱེན་མི་མཛོན་པར་བྱས་ནས།	१११

भावविनाशाभिसन्धिना	७०	དངོས་པོ་འདིག་པའི་བསམ་བས།	१३१
भावाद्यभिनिविशेन	६३	དངོས་པོ་ལ་སོགས་པ་ལ་མངོན་པར་ ཞེན་བས།	११८
भावानुत्पादाभिसन्धिना	७०	དངོས་པོ་མི་སྐྱེ་བའི་བསམ་བས།	१३१
भावाभावानुपलम्भेन	७७	དངོས་པོ་དང་དངོས་པོ་མེད་པ་མི་ དམེགས་བས།	१८४
भावाभावोभयरूपाधिगमप्रतिषे- धान्	७७	དངོས་པོ་དང་དངོས་པོ་མེད་པ་དང་ གཉིས་ཀའི་ངོ་བོ་རྟོགས་པ་ བཀག་བས།	१८४
भावाभिनिवेशविपर्ययाविनि- वृत्त्या	७१	དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པའི་ ཕྱིན་ཅི་ཡོག་མི་ལྟོག་བས།	१३३
भावाभिनिवेशितया	३८	དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་ཉིད་ ཀྱིས།	११६
भावाभिनिवेशेन	७२	དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་ལས།	१३८
भाव्यभावकधर्मानुपलम्भ	५३	བསྐྱེས་པར་བྱ་བ་དང་སྐྱེས་པ་བོའི་ ཆོས་མེད་མིགས་པ།	१७७
भिन्नादिधीनगुणमवरणम्	२२	བསོད་སྐྱེས་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ སྤངས་པའི་ཡོན་ཏན་ཡང་དག་པར་ སྐྱོས་པ།	८०
भूतकोटि	२७	ཡང་དག་པའི་མཐའ།	४०
भूतदर्श	७१	ཡང་དག་མཐོང་།	१३८
भूतान्तापिगमयामनाप्रतिमन्धि- प्रहाणान्मिहा	५	ཡང་དག་པ་ཉིད་ཀྱི་མཐའ་རྟོགས་པ་དང་ བག་ཆགས་ཀྱི་མཚམས་སྦྱར་བ་ཉིད་ སྤངས་པ་ཅན།	११
भूमि	२०	ས།	३७

महत्	४४	ཆེན་པོ།	७७
महत्कृच्छ्रचिराभिसम्बोध	४८	ཆོགས་ཆེན་པོ་ས་ཡུན་རིང་པོ་ཞིག་ ནས་མངོན་པར་ཐོགས་པ།	८७
महत्ता	३०	ཆེན་པོ།	१७
महद्गतचित्त	५०	སེམས་ཆེན་པོར་གྱུར་པ།	७१
महाकरुणा	२०	སྤྱིང་ཐེ་ཆེན་པོ།	३७
महाकरुणादिसम्भाराः	२०	སྤྱིང་ཐེ་ཆེན་པོ་ལ་སོགས་པ་ནི་ ཆོགས།	१६
महाकरुणादिसम्मुखीकरण-		སྤྱིང་ཐེ་ཆེན་པོ་མངོན་དུ་བྱེད་པའི་	
भावेन	६६	ངོ་བོས།	१३३
महाकरुणामयधर्मकाया-		ཐུགས་ཐེ་ཆེན་པོའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་	
वस्थाने	४८	ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ལ་བཞུགས་ན།	१४७
महाकृच्छ्रप्राप्तिः	४६	ཆོགས་ཆེན་པོས་འཐོབ་པ།	८८
महानिधानं	६	གཏོར་ཆེན་པོ།	१४
महानुग्रह	४८	ཕན་ཡོན་ཆེན་པོ།	८७
महानुग्रहः	७	ཕན་ཡོན་ཆེ་བ།	१०
महापुण्योदय	३४	བསོད་ནམས་ཆེན་པོ་འབྱུང་པ།	७१
महापुण्योदयात्मक	३३	བསོད་ནམས་ཆེ་འབྱུང་བདག་ ཉིད	७१
महापुरुष.	११	སྤེ་བུ་ཆེན་པོ།	१८
महाफलोदयप्रकाशकत्वेन	६०	འབྲས་བུ་ཆེན་པོ་སྤེ་བ་རབ་དུ་སྤོན་ པ་ཉིད་ཀྱིས།	११३
महाबोधिः	१०	བྱང་ཆུབ་ཆེན་པོ།	१३१
महाबोधिप्रदणान्	२०	བྱང་ཆུབ་ཆེན་པོ་འབྲིན་པར་བྱེད་ པའི་ཐུང་།	३७

मात्रादिमुसम्बन्धजातिः	२५	མ་ལ་སྟོགས་པ་དང་ལེགས་པར་ འབྲེལ་བའི་གཞེན།	= ७
मात्मर्थादिविषयधर्मवियुक्तः	१७	མེས་པུན་པའི་སྟོགས་ཀྱི་ཆོས་སར་ སྦྲེལ་སྟོགས་པ་དང་མི་ཐུན་པ།	३०
मात्मर्यंदौ शील्यादियोगानु- योगविहारप्रतिषेधः	५८	མེར་སྦྲ་དང་འཆལ་བའི་ཚུལ་གྱིས་ས་ ལ་སྟོགས་པ་ལ་སྦྱོར་བ་དང་རྗེས་སུ་ སྦྱོར་བའི་གནས་པ་སོ་སོར་ བཀག་པ།	१०७
मान	२२	ཁྱིམ།	= १
मानना	५१	མཉེས་པར་བྱ་བ།	७८
मानना	५१	མཉེས་པ།	७८
मानमेययो	३६	འཇལ་དང་གཞུལ་བྱ་དག།	७७
मायाकारः	११, ६२	སྦྱུ་མ་མཁན།	३०, १०१
मायाकारः	४३	སྦྱུ་མའི་ནམ་པ།	११
मायाकारनिमित्तवस्तु	३८	སྦྱུ་མ་མཁན་གྱིས་སྦྱུལ་པའི་དངོས་པོ།	७८
मायागज	७२	སྦྱུ་མའི་སྒྲར་པོ།	१३०
मायानि स्वभाव	७१	སྦྱུ་མ་བཞིན་དུ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ།	१३३
मायावद्	६६	སྦྱུ་མ་བཞིན་དུ་	१३८
मायोपमा स्थिति.	२८	སྦྱུ་མ་ལྟར་གནས།	= १
मायोपमप्रतिष्ठा	६८	སྦྱུ་མ་ལྟ་བུར་དྲིགས་པས།	१३४
मायोपमविज्ञानसर्वधर्मप्रति-		ནམ་པར་གྱིས་པ་སྦྱུ་མ་ལྟ་བུས་ཆོས་	
पन्थाधिगत.	८१	ཐབས་ཅན་དྲིགས་པས་བྲོབ་པ།	१४३
मायोपमात्मप्रतिभासयोः	७१	སྦྱུ་མ་ལྟ་བུའི་བདག་ཉིད་དུ་སྒྲར་ བའི་སྟོ།	१३३
मार	५६	བདུད།	१०४

मारणाद्यध्यवसायद्वारेण	६३	གཤོད་པ་ལ་སོགས་པར་རྟོགས་པའི་ སྒོམ་པ།	११८
मारत्वावबोधः	५७	བརྟན་ཉིད་ཀྱི་རྟོགས་པ།	१०७
मारवाधितम्	३५	བརྟན་གྱིས་གཤོད་པ་བྱས་པ།	८८
मारभेदप्रयोगः	४६	བརྟན་གྱིས་འབྱེད་པའི་སྒྲིབ་པ།	९१
मारशक्तिव्याघात	४८	བརྟན་གྱི་མཐུ་བཅོམ་པ།	१७
मारस्यान्यमार्गोपदेशिन	५६	ལས་གཞན་ཉིད་བར་རྟོག་བརྟན་ལ།	१०४
मारादिस्वरूपापरिज्ञानेन	७५	བརྟན་ལ་སོགས་པའི་རང་གི་ངོ་བོ་ ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས།	१०१
मार्गः	५, २०, २८	ལས།	७, ३९, ४१
मार्गगोचरम्	२६	ལས་གྱི་ཡུལ་ཅན།	८८
मार्गज्ञता	५, ६	ལས་ཤེས་པ་ཉིད།	९, १०
मार्गज्ञतया	४	ལས་ཤེས་ཉིད་གྱིས།	८
मार्गज्ञताकाराः	४७	ལས་ཤེས་པ་ཉིད་གྱི་ནམ་པ།	८४
मार्गज्ञताक्षणाः	३९	ལས་ཤེས་ཉིད་གྱི་སྒྲན་ཅིག་མ།	४७
मार्गज्ञताधिकारेण	५९	ལས་ཤེས་ཉིད་གྱི་སྒྲབས་གྱིས།	९३
मार्गज्ञतानये	२७	ལས་ཤེས་ཉིད་གྱི་ཚུལ་ལ།	४०
मार्गज्ञतापरिज्ञान	२७	ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ།	८८
मार्गज्ञताप्रयोगा	५९	ལས་ཤེས་པ་ཉིད་གྱི་སྒྲིབ་པ།	९३
मार्गज्ञतामार्गाधिष्ठानाः	४६	ལས་ཤེས་པ་ཉིད་གྱི་ལས་གྱི་དེན་ཅན།	८३
मार्गज्ञतावरणसंमोह	७५	ལས་ཤེས་པ་ཉིད་གྱི་སྒྲིབ་པ་ལ་ཀླན་ ཏུ་སྒྲིབ་པ།	१०१
मार्गज्ञतासङ्गृहीतम्	५९	ལས་ཤེས་པ་ཉིད་གྱིས་བརྟུས་པ།	९३
मार्गज्ञतास्वभावा	५३	ལས་ཤེས་པ་ཉིད་གྱི་ངོ་བོ།	९९
मार्गज्ञतोत्पत्ति	२७	ལས་ཤེས་པ་ཉིད་སྐྱེ་བར།	८८

मार्गत्रतोदित	७	ལས་ཤེས་ཉིད་ནི་དེ་འདྲར་བཤད།	११
मार्गसत्य	२८ ४२	ལས་གྱི་བདེན་པ།	४१, ४४
मार्गसत्यानुरोधत	४५	ལས་གྱི་བདེན་པའི་ཇེས་མཐུན་	
		བར།	५०
मार्गाकाराः	५८	ལས་གྱི་ནྟེན་པ།	११०
मार्गामार्गरहितत्वात्	४१	ལས་དང་ལས་མ་ཡིན་པ་དང་བྲལ་	
		བའི་ཕྱིར།	४४
मार्गामार्गविधारण	६६	ལས་དང་ལས་མིན་ངེས་འཛིན།	१३५
मिथ	२१	བཤེས་གཉེན།	३५
मित्रामात्यचित्त	५५	བཤེས་དང་གྲོགས་ཀྱི་སེམས།	१०३
मिथ्यादृष्टि	५७	ལོག་པར་ལྟ་བ།	१०४
मिथ्यादृष्ट्यादिकुमति	२३	ལོག་པར་ལྟ་བ་ལ་སོགས་པ་སློ་	
		གྲོས་ངན་པ།	१०१
मिद्ध	५७	སྒྲགས་པ།	१०६
मुत्तरवचनानुवमादनात्	८६	ཁི་དྲག་གི་ཆོག་གིས་ཁྱད་དུ་མ་	
		བསད་པས།	१६१
मुनयः	४	ཐུབ་ནྟེན་ས།	८
मुनेः	७	ཐུབ་པའི།	१०
मुपितम्भृति	४६	དྲན་པ་ཉམས་པ།	५८
मूधंग	५५	ཅེར་གྱིར།	१०३
मूधंग	३०	ཅེ་མོར་གྱིར་བ།	४४
मूधंगनं	२८	ཅེ་མོར་གྱིར་བ།	४१
मूर्धप्राम	१३	ཅེ་མོར་གྱིར་བ།	३३
मूर्धप्रामा	७	ཅེ་མོར་ཕྱིན།	१०
मूर्धान्निसमया	८	ཅེ་མའི་མངན་དྲོགས།	१३

मृदुजिह्वाता	६०	ལྷགས་མཉེན་པ་ཉིད།	१७८
मृदुतरुणहस्तपादता	८६	ཕྱག་དང་ཞབས་འཇམ་ཞིང་གཞིན་གྱི་	
		ཆགས་པ་ཉིད།	१७१
मृदुतीक्ष्णेन्द्रियो	१२	དབང་པོ་རྩལ་དང་རྩོན་པོ་དག།	३१
मृदुमध्याधिमात्रविकल्पाना	५६	རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཆེན་པོ་དང་འབྲིང་	
		དང་ཆུང་དུ་རྣམས།	११३
मृदुवचनविनयत्वेन	६०	ཆོག་འཇམ་པོས་འདུལ་བ་ཉིད་	
		ཀྱིས།	१७७
मृष्टकुक्षिता	८६	དཀྱ་སྐབས་སྟེན་པ་ཉིད།	१७७
मृष्टगात्रता	८६	སྐྱ་བྱེ་དོར་བྱས་པ་ལྷ་བྱ་ཉིད།	१७७
मेघः	६	སྒྲིན།	१४
मेघगर्जितघोषता	६०	འབྲུག་གི་སྒྲ་དང་ལྷན་པ་ཉིད།	१७८
मैत्रकायवाङ्मनस्कर्म	५७	བྱམས་པའི་ལྷས་དང་ངག་དང་ཡིད་	
		ཀྱི་ལས།	१०७
मैत्र्यादि	३१, ८२	བྱམས་པ་ལ་སོགས།	४७, १४३
मैत्र्यादिकं	१६	བྱམས་ལ་སོགས་པ།	३४
मैत्र्यादिलक्षणं	६२	བྱམས་པ་ལ་སོགས་པའི་མཚན་	
		ཉིད།	१७१
मोक्षकामाना विनेयाना प्रिय-		ཐར་པ་འདོད་པའི་གདུལ་བྱ་ལ་རྩོན་	
श्रावणात्	१०	པར་སྒྲོག་པ།	१७
मोक्षनिर्वेधभागीय	७	ཐར་དང་ངེས་འབྱེད་ཆ་མཐུན།	११
मोक्षभागीयम्	५४	ཐར་པའི་ཆ་མཐུན་པ།	१००
मोक्षानुकूलविहारमार्ग-		ཐར་པ་དང་མཐུན་པ་གནས་པའི་ལས་	
स्वभावाः	४६	གྱི་རང་བཞིན།	८३
मोहः	४४	གཏི་ཐུག།	१८

य

यक्षाद्यमनुष्ठापगमसत्यवाक्य-

निष्पत्तिः

६५

यत्नवर्जन

२६

यथागुणाभिधानपुरःसर

४

यथाधिमोक्षं

३३

यथाधिमोक्षप्रभाषित

८१

यथाप्रणिधान फलसमृद्धेः

६

यथामव्यक्तया

८, १५, ६३

यथामव्यमवसत्त्वाना

६

यथाभूतपदार्थाधिगम

६२

यथाभूतार्थाधिगममाश्रयलक्षणा

३३

यथास्तत्त्वेन

८३

यथान्तायंग्राहित्वेन

७५

यथायत्नवमन्ववित्तचरितज्ञा-

नम्

२५

यथाविहिताद्याननुष्ठानेन

७३

यथानामानुषनिमज्जिन

६८

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं १३१

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं ८८

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं ८

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं ८०

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं १४३

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं १७

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं १३, ३४, ११७

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं १८

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं १४३

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं ८०

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं १४४

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं १८१

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं ८४

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं १३४

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं

यत्नं कृत्वा यथाशक्तं यथाशक्तं यथाशक्तं १३८

यथेच्छगमनव्याघाते	६६	ཇི་ལྟར་འདོད་པ་བཞིན་དུ་འགྲོ་བ་ གྲོགས་པ་ལ།	१२८
यथेष्टसमकालबुद्धक्षेत्रगमनम्	२४	ཇི་ལྟར་འདོད་པ་བཞིན་དུ་དུས་མཉམ་ དུ་སངས་སྐུས་ཀྱི་ཞིང་གསལ་ཅད་དུ་ འགྲོ་བ།	८८
यथोक्तोद्देशानिर्याण	६६	ཅིང་དུ་བྱ་བ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ངེས་ པར་མི་འགྱུར་བ།	१२९
याचकजनप्रार्थनासकोचः	२३	རྒྱུང་བ་པོ་འོ་སྤྱི་བོས་བསྐྱུངས་ན་ལྷམ་པ།	८२
यानं	६	གཞིན་པ།	१४
यानत्रयनिर्याण	७४	ཐོག་པ་གསུམ་གྱི་ངེས་པར་འགྱུར་བ།	१८०
यानत्रयनिर्याणफलासाक्षा-		ཐོག་པ་གསུམ་གྱི་ངེས་པར་འགྱུར་བའི་	
स्कारा	५३	འབྲས་བུ་མངོན་སུམ་དུ་མི་བྱེད་པ།	९८
यानत्रयमार्गविरणप्रहाणाद्	३६	ཐོག་པ་གསུམ་གྱི་ལམ་གྱི་སྒྲིབ་པ་ གསུམ་སྐྱངས་པའི་མིར།	७४
यानत्रयसङ्गृहीताधिगन्त-		རྟོན་པའི་ཆོས་ཐོག་པ་གསུམ་གྱིས་བསྐྱུས་	
व्याधेयधमनानात्वेन	१८	པ་རྟོགས་པར་བྱ་བ་ཐད་དད་པ་ཉིད།	३३
यानत्रयाधिगमप्राप्तये	१३	ཐོག་པ་གསུམ་ཅར་གྱི་རྟོགས་པ་འབྲོབ་ པའི།	२०
यानत्रयाधिगमहेतु	१३	ཐོག་པ་གསུམ་ཅར་རྟོགས་པའི་སྒྱ།	२२
यानत्रयाप्तये	१३	ཐོག་པ་གསུམ་ཅར་འབྲོབ་པའི།	२३
यानान्तराव्यवकीर्णैकाग्रतानुत्तर-		ཐོག་པ་གཞན་དང་མ་འདྲེས་པའི་རྟེ་	
सम्यक्सम्बोधिपरिणामना	१६	གཅིག་པ་ཉིད་དང་སྤྱ ན་མེད་པ་ཡང་དག་ པར་རྟོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དུ་བསྐྱོ་བ།	३४
युगनद्धः	२०	ཆང་དུ་འབྲེལ་བ།	२७
युगनद्धमार्गः	२०	ཆང་དུ་འབྲེལ་བའི་ལམ།	२७

युगपदुत्तान्	६१	ཅིག་ཅར་བྱང་བ།	१, १७
योगस्य	६५	སྦྱོར་བའི།	१३०
योगानुयोगविहारप्रतिषेध.	५८	སྦྱོར་བ་དང་ཇེས་སུ་སྦྱོར་བའི་གནས་པ་ སོ་སོར་བཀག་པ།	१०७
योगिसन्ताने	३५	ནམ་འབྱོར་བའི་སྐྱད་ལ།	७३
योगिसन्तानप्रत्यात्मवेद्यक्षणाः ५६		ནམ་འབྱོར་བའི་སྐྱད་ལ་སོ་སོར་ང་གིས་ རིག་པའི་སྐད་ཅིག་མ་ནམས།	११०
योगिमवृत्या	८३	ནམ་འབྱོར་བའི་ཀུན་རྫོབ་དུ།	१४७
योगी	११	ནམ་འབྱོར་བ།	३०
		२	
रक्षावरणगुप्तयो	३१	བསྐྱང་བ་དང་བསྐྱབ་པ་དང་སྦྱ་བ་དག།	१२८
रक्तजिह्वता	६०	ལྗགས་དམར་བ་ཉིད།	१७८
रक्तवालजनदुरवगाहधर्म-		ཆོས་འདུལ་བ་བྱིས་པའི་སྦྱོ་བོ་ཆགས་	
विनयत्वेन	६०	པ་ཅན་བྱིས་གཏོང་དཔག་དཀའ་བ་ ཉིད་ཀྱིས།	१७८
रत्नप्रयाववा	११	དཀོན་མཆོག་གསུམ་ལ་འདོམས་པ།	१८
रत्नप्रितय	२३	དཀོན་མཆོག་གསུམ།	८३
रत्नाकर	६	རིན་པོ་ཆའི་འབྲུང་ཁུངས་ཀྱི་གནས།	१४
रवित	१६	ཅ་ཅོ།	८०
रत्नरमायता	८०	རྫོ་བའི་མཆོག་མཆེན་པ་ཉིད།	१७३
राग	४४	འདྲོད་ཆགས།	८७
रागादिवनेम	३६, ४३	འདྲོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ཉེན་ མངས་པ།	७४, ७७
रागादिवनेमवर्जन	२४	འདྲོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་ཉེན་མངས་ བ་སྦྱང་བ།	८८

रागादिस्वभावापरिज्ञानेन	७५	འདྲིང་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་རྟིང་ ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས།	༡༧༡
रागाद्यभिभवः	३२	འདྲིང་ཆགས་ལ་སོགས་པ་རིམ་གྱིས་ གནོན་པ།	੯੮
रागाद्यसंलुठितचेतनत्वेन	६०	ཕྱགས་འདྲིང་ཆགས་ལ་སོགས་པས་མ་ འཁྲུགས་པ་རྟིང་གྱིས།	༡༩༥
रागारागादिविपक्षप्रतिप- क्षाणा	५३	འདྲིང་ཆགས་དང་འདྲིང་ཆགས་མེད་ པ་ལ་སོགས་པ་མི་མཐུན་པའི་ཕྱགས་ དང་གཉེན་པོ་དག	༢༠
राजहसवत् जालावनद्धाङ्गुलि-		ཕྱག་དང་ཞབས་ཀྱི་སེར་མོ་དང་པའི་སྒྱུ་	
पाणिपादता	८६	པོ་ལྷ་བྱར་དྲ་བར་འབྲེས་པ་རྟིང་།	༡ ཅ༡
राजादिस्थानम्	२५	སྒྱུ་ལ་བོ་ལ་སོགས་པར་གནས་པ།	༧༩
राशि:	१६	ཐུང་པོ།	੨੮
रूपकायस्वभावः	८५	གཟུགས་ཀྱི་སྐྱའི་ངོ་བོ་རྟིང་།	༡੯੮
रुचिसम्पन्नसत्त्वहितेच्छया	६	དད་པའི་སེམས་ཅན་ལ་ཕན་འདོགས་ པར་བཞེད་པ།	༤
रूपणालक्षणवस्त्वात्मकचतु:-		གཟུགས་སུ་རྩང་བ་ལ་སོགས་པའི་	
सत्यालम्बनमात्मदर्शनप्रति-		མཚན་རྟིང་གྱི་དངོས་པོའི་བདག་རྟིང་གྱི་	
पक्षत्वेन	१३	བདེན་པ་བཞི་ལ་དམིགས་པ་དང་བདག་ དུ་ལྷ་བའི་གཉེན་པོ་རྟིང་གྱིས།	੨੩
रूपधातुचतुर्ध्यानानि	८२	གཟུགས་ཀྱི་ཁམས་ཀྱི་བསམ་གདན་ བཞི།	੨੯੩
रूपतन्निमित्ततत्त्वभावा-		གཟུགས་དང་དེའི་མཚན་མ་དང་དེའི་	
विकल्प	४८	ངོ་བོ་རྟིང་དུ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ།	༤༡
रूपरागहा	१२	གཟུགས་ཀྱི་ཆགས་བཙོམ་།	੨੭

हृषिकेशिन्द्रि.	४८	महेश्वरः कृष्णः पद्मः दशः पद्मः	८७
नृपवीतराज	१२	महेश्वरः श्रीः अर्द्धः केशः दशः पद्मः पद्मः	३३
नृपादिघर्मनित्यताद्यधिष्ठाना	५	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	७
नृपादिघर्मविबोधव्यावर्तनम्	५८	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	१०८
नृपादिघर्मभ्यो निवृत्ति	५७	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	१०४
हृषादिनिमित्तानाम्	१५	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	३७
हृषादिनिर्वाणः भिनिवेश	३१	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	४८
नृपादिनिवृत्तिनिर्विविक्रित्सा-	५६	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	१०८
द्याका	४८	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	८७
नृपादिनावाविनाप	४८	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	८७
नृपादियोगाधिगमविनानु-	६६	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	१३३
हृषा	३७	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	६८
नृपादिबनवन्ध्या	४८	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	८७
नृपादिमन्त्रावर्तननादि	५६	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	११०
नृपादिमन्त्राधिगमम्	८४	महेश्वरः पद्मः केशः पद्मः केशः पद्मः केशः	१४७

रूपादिसर्वधर्माः	४०	གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད།	७३
रूपादिसर्वधर्मपरिज्ञानम्	३८	གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ།	७८
रूपादिसर्वधर्मशून्यतयोः	१४	གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་དང་མྱོང་བ་ཉིད་དག།	३१
रूपादिसर्वधर्माभाव	७८	གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་དངོས་པོ་མེད་པ།	१८७
रूपादिसाङ्केतिकधर्मप्रज्ञप्ति	३०	གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་བདེ་ལས་རྒྱང་བའི་བདགས་པ།	११२
रूपादिस्कन्ध	१६, २८	གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་སྤང་བ།	३७, १३
रूपादिस्थान	६६	གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་གནས་པ།	१३७
रूपादिस्वभावेनापगतस्वभावता	१४	གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ནི་རང་གི་ང་བོ་དང་བྲལ་བའི་ང་བོ་ཉིད།	३१
रूपादीनां	३८	གཞུགས་ལ་སོགས་པ།	७७
रूपाद्यचिन्त्याकारो रोधः	४८	གཞུགས་ལ་སོགས་པ་བསམ་ཁྱིམ་མི་ཁྱབ་པའི་ནྟམ་པ་འགོག་པ།	८७
रूपाद्यचिन्त्याकारामनन	४८	གཞུགས་ལ་སོགས་པ་བསམ་ཁྱིམ་མི་ཁྱབ་པའི་ནྟམ་པར་ཁྱོམ་པ་མེད་པ།	८७
रूपाद्यप्रतिघातज्ञानम्	२४	གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་ཐོགས་པ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས།	८८
रूपादिप्रपञ्च	४४	གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་སྒྲོས་པ།	७८
रूपाद्यभिनिवेश	४०	གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་སངོན་རང་ཞེན་པ།	१३

हृष्याद्यविनातिज्ञानम्	५३	གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ཕྱོགས་པ་མེད་ པར་ཤེས་པ།	७७
हृष्याद्यस्यानम्	१४	གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་མི་གནས་པ། २४	
हृष्याद्यहानादिप्रभावितम्	३०	གཟུགས་ལ་སོགས་འགྲིབ་པ་མེད་པ་ ལ་སོགས་པས་ཕྱེ།	४४
हृष्याद्यायव्ययी	१३	གཟུགས་ལ་སོགས་འདྲུ་འགོད།	३७
हृष्याद्यानम्वनप्रतिषेधात्	७७	གཟུགས་ལ་སོགས་པར་དམིགས་པ་ བཀག་པས།	१७४
रोगः	२७	ནད།	४०
མ			
लक्षण	५०	མཚན་ཉིད།	७१
लक्षणेन	८	མཚན་ཉིད་ཀྱིས།	१३
लक्षणशाम्प्रेष	५	མཚན་ཉིད་ཀྱི་བརྟན་བཅས་དག་ ལས།	७
लक्षणानुव्यञ्जनविराजित.	८५	མཚན་དང་དཔ་བྱད་བཟང་བོས་ འབར་བ།	१४७
लयन	५२	གནས།	७४
लाक्षणिक	१२, २७	མཚན་ཉིད་པ།	३०, ७७
नाममत्कारणलोकाम्वादनम्	४६	ཉིད་པ་དང་བཀུར་སྡེ་དང་མོགས་སྡེ་ བཅད་པའི་རོ་བྱང་བ།	७०
नामनत्कारादिनिर्पेक्षत्वेन	५७	ཉིད་པ་དང་བཀུར་སྡེ་ལ་སོགས་པ་ལ་ མི་ལྟ་བུ་ཉིད་ཀྱིས།	१०७
नामादिनिर्गमेशचिन्तेन	२२	ཉིད་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་མི་ལྟ་བུའི་ མེསས་ཀྱིས།	७०
निर्गम	५, ७	དྲགས།	४, ११

लिखितुकामताऽलिखितु-		ཡི་གེར་འབྲི་འདོད་པ་དང་ཡི་གེར་	
कामते	४६	འབྲི་མི་འདོད་པ་དག།	७०
लेपवर्जितम्	४१	ཆགས་པ་སྤངས་པ།	७३
लोकनिरोध	५१	འཇིག་རྟེན་འགོག་པ།	७८
लोकशून्यताकार	५१	འཇིག་རྟེན་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ནྟེ་པ།	७८
लोकशून्यताज्ञापक	५१	འཇིག་རྟེན་སྟོང་པ་ཉིད་ཏུ་བཟློང་པ།	७८
लोकशून्यतादर्शक	५१	འཇིག་རྟེན་སྟོང་པ་ཉིད་ཏུ་མཐོང་བར་	
		མཛད་པ།	७८
लोकसंज्ञानिरोधि	५१	འཇིག་རྟེན་འདུ་ཤེས་འགོག་པ།	७८
लोकार्थसम्पादिका	४	འཇིག་རྟེན་དོན་སྐྱུ་བ་མཛད་པ	८
लोकालुज्यता	५०	འཇིག་རྟེན་འཇིག་པ་མེད་པ།	७३
लोकोत्तर	१८	འཇིག་རྟེན་འདས།	३३
लोकोत्तरा	८१	འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ།	१४१
लोकोत्तरदर्शनभावनामार्गयोः १७		འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ་མཐོང་བའི་	
		ལས་དང་སྒྲོམ་པའི་ལས་དག།	३१
लोकोत्तरदर्शनभावनामार्ग-		འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་མཐོང་བ་	
धिगमः	५५	དང་སྒྲོམ་པའི་ལས་རྟོགས་པ།	१०३
लोकोत्तरमार्गः	४६	འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ལས།	८३
लोहित	८२	དམར་པོ།	१४८
लौकिकनिर्वेधभागीयाधिगम-		འཇིག་རྟེན་པའི་ངེས་བར་འབྱེད་པའི་	
पूर्वकः	५५	ཆ་དང་མཐུན་པ་རྟོགས་པ་རྟོན་ཏུ་	
		འགྲོ་བ།	१०३
लौकिकभावनामयानि	१३	འཇིག་རྟེན་པའི་སྒྲོམ་པ་ལས་བྱུང་བ།	३३
		འཇིག་རྟེན་པའི་ཆོས་རབས་ཅན་གྱི་	
लौकिकसर्वधर्माग्रित्वात्	१५	མཆོག་ཡིན་པའི་ཕྱིར།	३८

लोमिजाधिगम	१८	འཛེག་རྟེན་བའི་རྟོགས་པ།	३३
		བ	
वसतृज्ञाननामध्यावबोधः	२६	འཆད་པ་བའི་ཤེས་པའི་ཅལ་རྟོགས་པ།	१३
वदयमाणधर्म	२६	བཟོད་པར་བྱ་བའི་ཚེས།	१०
वदयमाणमकलशास्त्रेण	८	འཆད་པར་འགྱུར་བའི་བརྟན་བཙེས་	
		མཐུན་དག་གྱིས་	१३
वचनादिधारणी	२०	ཚིག་ལ་སོགས་པའི་གཞུངས།	३६
वज्र	६	རྩྱེ།	११
वद्य	२४	བསད་པ།	००
वध	२८	བསད་པར་བྱ་བ།	००
वध्यमोक्षणत्वात्	८६	གསད་པར་བྱ་བ་ལས་ཐར་བར་བྱས་	
		བས།	१६१
वधमात्रममादान	८७	གསད་བྱ་བ་ཐར་བར་བྱེད།	१६३
वनारायादि करणममादा-		ནགས་ཚལ་དང་ཀུན་དགའ་རྩ་བ་ལ་	
पनात्	८७	སོགས་པ་བྱེད་པ་ཡང་དག་ལེན་དུ་	
		བརྟག་པས།	१६३
पगवादीमुतूलता	५५	བརྟགས་པ་བཟོད་པ་དང་མཐུན་པར་	
		བྱེད་པ།	१०३
प-मना	७०	ལས་བྱིས།	१३१
प-मनि	८	ལས།	११
पनिता दन	८२	དབང་བཟུ།	११३
पनिताय	८३	དབང་དུ་བྱ་བའི་ཕྱིར།	११३
पद-पदु	३	དབྱིག་གི་གཞིམ།	३
प-प-प्रतिपक्ष	१६	གཞི་དང་དེ་ཡི་གཞིན་པོ་ཡིས།	३८
प-प-प्रतिपक्ष	३८	བཙོས་པོ་མཚན་མ་དང་ཐུན་པར་	
		རྟོགས་པ་བས།	६८

वस्तुपरीक्षामार्गः	४५	དངོས་པོ་ལ་ཡོངས་སུ་རྟོག་པའི་ལམ།	८१
वस्तुप्रतिपक्षाकार	५	གཞི་དང་གཉེན་པོ་དང་ནྟམ་པ།	४
वस्तुयोगवियोगयो	६६	དངོས་པོ་ལྷན་པ་དང་མི་ལྷན།	१३९
वस्तुद्देशकरण	७४	དངོས་པོའི་ཆེད་དུ་བྱ་བ་བྱེད་པ།	१८०
वस्त्वनभिनिवेशाद्	८४	དངོས་པོ་ལ་མངོན་པར་མ་ཞེན་	
		པས།	१४७
वस्त्वनभिनिवेशेन	६६	དངོས་པོ་ལ་མངོན་པར་མ་ཞེན་པས།	१३८
वस्त्वनुपलम्भः	२४	དངོས་པོར་དམིགས་པ་མེད་པ།	८८
वागभिलापस्वभावा	६०	ཆོག་དུ་བཞེད་པའི་ངོ་བོ་ནྟམས།	११३
वाक्	४६	གསུང་།	८८
वाच्यवाचकभावलक्षण	४२	བཞེད་པར་བྱ་བ་དང་མེད་པར་བྱེད་	
		པའི་ངོ་བོའི་མཚན་ཉིད།	७४
वायु	८२	རླུང་།	१४८
वासनासम्भूतस्मृतिज्ञाने	६	བག་ཆགས་ལས་བྱུང་བའི་དྲན་པའི་	
		ཤེས་པ་ལ།	९
विकल्पः	७	ནྟམ་པར་རྟོག་པ།	१३
विकल्पक्लेशज्ञेयावरण	७१	ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ་ནྟམ་	
		པར་རྟོག་པ།	१३३
विकोपने	७४	ནྟམ་པར་འབྱུགས་པ་ལ།	१३९
विक्षेपः	२६	ནྟམ་པར་གཡོང་བ།	४३
विगतरागचित्त	५०	སེམས་འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ།	९३
विगताविगतकामच्छन्दत्वे	४६	འདོད་པའི་འདུན་པ་དང་བྲལ་བ་དང་	
		མ་བྲལ་བ་ཉིད།	९०
विचिकित्साक्षयः	५७	ཤྱོ་ཆོས་ཟད་པ།	१०४
विचिकित्साक्षणक्षयी	५६	ཤྱོ་ཆོས་མི་དལ་ཟད་པ།	१०८

विजितरागादिममरत्वेन	६०	འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་གཡུལ་ ལས་ནམ་པར་གྱལ་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१७८
विज	५२	མཁས་པ།	७४
विजपुरुषवेदनीयता	५२	སྦྱིས་བྱ་མཁས་པ་རིག་པར་བྱ་བ་ཉིད།	७७
विजमिमाप्रता	७१	ནམ་པར་རིག་པ་ཅས།	१३३
विज्ञानं	७३	ནམ་པར་ཤེས་པ།	१३७
विज्ञाना	७	མཁས་ནམས་ཀྱི།	११
वितथप्रतिभासित्वात्	६७	སྤྱིན་ཅི་ཡོག་དུ་སྤང་བའི་སྤྱིར།	१३४
वितथभावामिनिवेशिना	७१	དངོས་པོ་ལ་ཡོག་པར་མངོན་པར་ ཞེན་པ།	१३३
वितिमिरशुद्धानोक्तता	८६	གཞིགས་པ་རབ་རིབ་མེད་ཅིང་ནམ་པར་ དག་པ་ཉིད།	१७७
विदर्शना	२०	ལྷག་མཐོང་	३७
विदर्शने	२४	ལྷག་མཐོང་ལ།	८८
विदिनबुद्धत्वोपायहीनलत्वेन	५७	སངས་རྒྱས་ཉིད་ཀྱི་ཐབས་ཤེས་པ་ལ་ མཁས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१०७
विदिनममाग्रिन्वल्बन्	१५	དང་ངེ་འཛིན་གྱི་རང་གེ་ངོ་བོ་རྟོགས་ པ་ལ།	३७
विनिवृत्तिः	६८	ཐོག་པ།	१३७
विनेया	६	གདུལ་བྱ་ནམས་ཀྱིས།	७
विनेयजनप्रतिभासनात्	६१	གར་ལ་བུའི་སྦྱི་བའི་སྤང་བ་ལ་ བརྟེན་པ།	१७०
विनेयजनस्य परिपावनान	६	གདུལ་བྱ་ཡོངས་སུ་སྦྱིན་པར་བྱེད་པ།	१७
विनेयापुनरपमंयेक्षणया	८६	གདུལ་བྱ་དང་འཛམ་བའི་ཚེས་སྟོན་ པར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७

विनेयावर्जनकरधर्मदेश-		གདུལ་བྱ་འདུན་པར་བྱེད་པའི་ཆོས་	
कत्वात्	६	སྟོན་པ།	१९
विपक्ष	३८	མི་མཐུན་པའི་སྟོགས།	५८
विपक्षप्रतिपक्षयोः	३९	མི་མཐུན་གཞིན་པའི་སྟོགས་དག་གི།	७१
विपक्षप्रतिपक्षसासारिकवैय-		འཁོར་བ་དང་ནམ་པར་བྱང་བ་མི་མཐུན་	
चदानिकधर्माणाम्	६२	བ་དང་གཉིན་པོ་ནམ་པ།	११७
विपक्षप्रतिपक्षहेयोपादेयद्वारेण	६२	མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་དང་གཉིན་པོ་དོར་	
		བ་དང་སྒྲང་བར་བྱ་བའི་སྟོན་ས།	१७१
विपक्षप्रहाणादिकम्	७२	མི་མཐུན་སྟོགས་སྟོང་བ་ལ་	
		སོགས་པ།	१३४
विपक्षस्वरूप	६०	མི་མཐུན་པའི་སྟོགས་ཀྱི་ངོ་བོ།	११३
विपरीताभिनिवेशात्	७४	སྟོན་ཅི་ལོག་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པས།	१३८
विपरीतसमुदाचारता	८२	སྟོན་ཅི་ལོག་གི་ཀུན་དུ་སྟོན་པ།	१४८
विपर्यस्तमतीना	७७	སྟོན་ཅི་ནོར་ཅན་ནམས་ཀྱིས།	१८८
विपर्यासं	२२	སྟོན་ཅི་ལོག།	८१
विपर्यासनिवृत्त्या	७२	སྟོན་ཅི་ལོག་སྟོག་པས།	१३८
विपर्यासप्रवृत्तत्वेन	३८	སྟོན་ཅི་ལོག་དུ་བྱུགས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	५८
विपर्यासशान्तत्वादिना	७३	སྟོན་ཅི་ལོག་ཞི་བ་ཉིད་ལ་སོགས་པས།	१३८
विपश्यता	६	སྟོག་མཐོང་།	१४
विपाकधर्मतावस्थानास्रव-		ནམ་པར་སྟོན་པའི་ཆོས་ཉིད་ཀྱི་གནས་	
सर्वधर्मैकक्षणलक्षण	७६	སྐབས་ཀྱི་ཟག་པ་མེད་པར་ཆོས་ཐུང་ས་	
		ཅད་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མཚན་	
		ཉིད།	१८८
विपाकावस्थाप्राप्त.	८०	ནམ་པར་སྟོན་པའི་གནས་སྐབས་སུ་	
		བྱུང་པ།	१८८

विपाकघर्मतावस्या	८०	ནམ་པར་སྒྲིན་པའི་ཆོས་ཉིད་ཀྱི་ གནས་སྐབས།	१०८
विपुलचित्त	५२	སེམས་བྱ་ཆེན་པོ།	७३
विप्रतिपत्ति	८	ལོག་པར་བསྐྱུབ།	१३
विप्रतिपत्ती	७७	ལོག་པར་དྲིག་པ།	१००
विभावित	४६	ནམ་པར་བཞིག་པ།	८३
विभावितमार्गफला-		ལམ་ནམ་པར་བསྒྲུབས་པའི་འབྲས་བྱ་	
नाथात्करणेन	७७	མངོན་སུམ་དུ་མི་བྱེད་པས།	१=४
विभावितसर्वधर्मसमत्वेन	६४	ཆོས་ཐམས་ཅད་མཉམ་པ་ཉིད་ནམ་ པར་བསྒྲུབས་པས།	११८
विभावितानुपूर्वाभिसमय	७६	མཐར་གྱིས་པའི་མངོན་པར་དྲིགས་པ་ ནམས་པར་བསྒྲུབས་པ།	१०४
विभावितैकक्षणाभिसम्बोध	८१	སྒྲིད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་ རྒྱུགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ་ནམ་པར་ བསྒྲུབས་པའི།	१४४
विमति	२२	གྲོ་ངན།	०१
विमुक्षितः	३, ४६	ནམ་པར་གྲོལ་བ།	३, ८०
विमुक्तिमयेन.	३	ནམ་གྲོལ་ཇེ།	३
विमोक्षः	८६	ནམ་པར་ཐར་པ།	८३
विमोक्षा	८२	ནམ་པར་ཐར་པ།	१४३
विमोक्षमृगम	४६	ནམ་པར་ཐར་པའི་སྒྲོ།	८३
विराग	४४	འདྲོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ།	४७
विरागाकारो	२८	འདྲོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་དག་གི་ངོ་བོ།	४१
विरागाग्र	२८	འདྲོད་ཆགས་དང་བྲལ་པར་བྱ་བ།	४०
विराग	४०	འགལ་བ།	४३

विलोमम्	७२	ལུགས་མི་མཐུན།	१३४
विविक्त	३३	དབན་བ།	५१
विविक्तानवबोधस्वभाव	६८	དབན་པ་མ་རྟོགས་པའི་ངོ་བོ་ ཉིད།	१३४
विविधबुद्धक्षेत्रविशुद्धि	६२	སངས་རྒྱལ་གྱི་ཞིང་སྤྱོད་ཚལ་རྣམ་ པར་དག་བ།	१७३
विवृद्धिः	६६	རྣམ་འཕེལ།	११
विवेकः	४३	དབན་བ།	७७
विशालनयनता	६०	སྤྱན་ཡངས་པ་ཉིད།	१५८
विशिष्टज्वालावर्त्योः	६१	མེ་སྒེ་དང་སྒྲིང་བོ་ཁྱད་པར་ཅན།	११८
विशिष्टप्रज्ञापारमिता--		ཁྱད་པར་དུ་གཤམ་རབ་གྱི་ཡ་རོལ་དུ་	
मनस्कार.	६५	ཕྱིན་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ།	१३१
विशिष्टबुद्दालम्बनपुण्या-		སངས་རྒྱལ་ལ་དམིགས་པའི་བསོད	
भावाद्	७४	ནམས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་མེད་ པས།	१३८
विशिष्टार्थप्रतिभासजनन-		དོན་ཁྱད་པར་ཅན་སྒྲིང་བ་སྒྲིང་བའི་སྒོ་	
द्वारेणाश्रयपरावृत्त्या	८३	ནས་གནས་ཡོངས་སུ་གྱུར་པས།	१४५
विशिष्टार्थप्रतिभासिचित-		དོན་ཁྱད་པར་ཅན་སྒྲིང་བའི་སེམས་	
जननद्वारेण	६१	བརྟེན་པའི་སྒོ་ནས།	११८
विशुद्धकम्	४१	རྣམ་དག།	७३
विशुद्धगात्रता	८६	སྤྱོད་རྣམ་པར་དག་པ་ཉིད།	१५५
विशुद्धगुणारूपकतया	८६	ཡོན་ཏན་ཡང་དག་པ་བརྗོད་པར་ མཛད་པ་ཉིད་གྱིས།	१५५
विशुद्धचित्तत्वात्	८६	ཐུགས་རྣམ་པར་དག་པའི་ཕྱིར།	१५५
विशुद्धनेत्रता	८६	སྤྱན་རྣམ་པར་དག་པ་ཉིད།	१५५

विशुद्धनैर्वाणिकमार्गः	४५	ནམ་པར་དག་པར་ངེས་པར་འབྱིན་ པའི་ལམ།	८३
विशुद्धपुत्पादादिग्राह्य- विचरणा	१६	ནམ་པར་དག་པ་སྟེན་པ་ལ་སོགས་ པ་ལ་གཞུང་པར་ནམ་པར་དྲིག་པ་ ནམས།	३७
विशुद्धाजीवत्वान	८३	འཆོ་བ་ནམ་པར་དག་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७३
विशुद्धि	८८	ནམ་པར་དག་པ་	७७
विशेष	५०	ཁྱད་པར།	३०, ७१
विशेषगमनहेतु	१२	ཁྱད་པར་དུ་འགྲོ་བའི་གྱུ།	३०
विशेषगमनाभावान्	६३	ཁྱད་པར་དུ་འགྲོར་མེད་པས།	१७३
विशेषमार्ग	५२	ཁྱད་པར་ལམ།	७७
विशेषमार्गमगृहीता	१०	ཁྱད་པར་ལམ་གྱིས་བསྐྱུས།	१७
विशेषमार्गस्वरूप	६२	ཁྱད་པར་གྱི་ལམ་གྱི་རང་གི་ངོ་བོ།	१७३
विशेषवन्दक्षण	५१	ཁྱད་པར་གྱི་མཚན་ཉིད།	७४
विशेषविशिष्टप्रमाधिगम	३०	ཁྱད་པར་གྱིས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་ པ་དང་ཐུན་བའི་ཆོས་དྲིགས་པ།	४७
विशेषाधिर्मात्र	३३	སོས་པ་ཁྱད་པར་ཅན།	७१
विशेषोन्मत्तः	६५	ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ།	१३३
विश्व	४	སྤྱི་ཆོགས།	७
विशिष्टमार्ग	२६	ཁྱད་པར་གྱི་ལམ།	७७
विश्वप्रतिनियम	२७	ཡུལ་སོ་སོར་ངེས་པ།	७७
विश्वप्रान्तवादिमका	८४	ཡུལ་དུ་འཁྲལ་བའི་བདག་ཉིད།	८०
विश्वप्रतिनियमनवत्येन	६०	ཡུལ་གྱི་དགའ་བ་བརྒྱུག་པར་མཛད་ པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७
विश्वप्रतिनियमनन	४८	ཡུལ་གྱི་ཉེས་དཔོགས་མཐོང་པས།	१०७

विस्तररचिसत्त्वानुग्रहेण	६३	क्रुस·प·ल·दगल·वर्दे·सेसस·ठक·ल· सक·गदगस·पद।	१७३
विस्तराम्थानदेशना	२८	सै·गकस·प·क्रुस·पद·दे·नन·दु· वसुक्·प।	१४
विस्तृतमध्यसंक्षिप्तममु	६	क्रुस·प·दद·लसैद·दद·सदेद·वसुस· प·ल।	८
विस्तृतायाम्	५	क्रुस·प·लस।	७
विस्मयस्थानीय	७१	द·सकद·दु·वकैस।	१३३
विहारारभ्यधिकप्रदानाद्	८७	गकुग·लम। लद·ल·सोसस·प·दुम· पद·वृक·पस।	१७३
वीतराग	२६	लदेद कसस·दद·सुल·प।	८७
वीप्साभयेन	८	ल्लैस·पदे·केस·पद·लसुद·दु·देसस· कस।	१३
वीर्य	६, १६, २०	वकैक·लसुस।	१४, ३७
वीर्यवतः	४५	वकैक·लसुस·दद·सुल·प।	८१
वृत्तकुक्षिता	८६	दगु·ल्लैस·प·केद।	१७७
वृत्तगात्रता	८६	ल्लै·लसैल·वम·कसस·प·केद।	१७७
वृत्तदण्डता	६०	सके·व ल्लैस·प·केद।	१७८
वृत्तसम्पन्नशिष्यसवर्तनीय- त्वेन	८६	ल्लैव·स ल्लैल·सैसस·सुक्·सुल·कैसस· पद·सुद·प·केद·गुस।	१७८
वृत्ताङ्गुलिता	८६	सैद·सै·कसस·ल्लैस·प·केद।	१७४
वृत्तानवद्यत्वेन	८६	ल्लैल·ल·क·स सै·व·सैद·प·केद गुस।	१७४
वृद्धिपरिहाण्यदर्शन	४८	लसैल·प·दद·लसैव·प·सै·ससैद·प।	८१
वृषभविक्रान्तगामिता	८६	ल्लै·सकैग·की·सुवस·सु·म·सैसस· प·केद।	१७७

वंमुन्यनिमित्तप्राहिता	४६	ཕྱིར་ཕྱོགས་བའི་གྲུ་མཚན་འཛིན་ བ་ཉིད།	८७
वंराग्य	१६	འདྲིང་ཆགས་དང་བྲལ་བ།	३७
वंशारद्याकाराः	४६	མི་འཛིགས་བའི་རྣམ་བ།	८७
वंशिमृगम्	२६	ཁྱད་ཁྱགས་བ་ཉིད།	४७
वंहायमङ्गमकुशलतया	८६	ནམ་མཁའ་ལ་གཤེགས་པར་མཁས་ བ་ཉིད་ཀྱིས།	१६६
व्यपगततिनकालकगायना	८६	སྐྱེལ་སྦྲེ་བ་དང་གནག་བག་མེད་བ་ ཉིད།	१६१
व्यपगताकालधर्मविनयत्वेन	८६	དུས་མ་ཡིན་བའི་ཆོས་འདུལ་བ་དང་ བྲལ་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१६१
व्यवदात	४१	རྣམ་པར་བྱང་བ།	१७
व्यवदान	४४	རྣམ་པར་བྱང་བ།	३०, १८
व्यवदानवस्तु	५	རྣམ་པར་བྱང་བའི་དངོས་པོ།	५
व्यवदानावबोधने	६१	རྣམ་པར་བྱང་བ་རྟོགས་བ།	११०
व्यवस्थापनम्	१२	རྣམ་པར་གཞག་བ།	३०
व्यस्तममस्तत्वेन	७८	སོ་སོ་བ་དང་བརྟུན་བ་ཉིད་ཀྱི།	१७६
व्यस्तममस्तविनावितार्थ-		སོ་སོ་བ་དང་མཐའ་དག་དུ་རྣམ་པར་	
प्रगुणीकरणम्	६३	བསྐྱེསས་བའི་དོན་གཞུང་སྤོང་བར་ ཁྲིད་བ།	११३
व्याकरणम्	१४	བྱང་སྟེན་བ།	३१
व्याकरणनाम	४८	བྱང་བརྟན་བ་འཕྲོབ་བ།	८१
व्याधिः	४१	ནད།	१४
व्यादाश	१७	གཞིན་མེས་ས།	१ - ६
व्यादो	८४	ཁྲུབ་བ།	१४७

व्याप्तिः	२७	ཁུབ་པ།	༧༩
व्यावसायिकमार्गः	४५	རྩོལ་བ་ལས་བྱང་བའི་ལམ།	༥१
व्यावहारिकधर्मः	१४	ཆོས་ཐ་སྟེན་པ།	१༦
व्यावृत्त्यपेक्षोपजनितनाना-		སྟོག་པ་ལ་སྟེན་ནས་ཉི་བར་བསྐྱེད་པའི་	
त्वरूपेण	६०	ཐ་དད་པ་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོར།	११३
व्योमामं	४१	མཁའ་འདྲ།	७३
व्योमावस्थितशकुनि-		ནས་མཁའ་ལ་གནས་པའི་བྱ་དང་	
सदृशत्वेन	६६	འདྲ་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१३९

श

शक्राद्यभिनन्दितोत्पादः	२५	བརྒྱ་བྱིན་ལ་སྟོགས་པས་མངོན་པར་ བསྐྱེད་པར་སྐྱེ་བ།	༧६
शब्दोच्चारणधर्मदेशनया	२६	སྐར་བཞིན་པའི་ཆོས་བསྟན་པའི་ སྟོན་ས།	१३
शमे	७	ཞི་ལ།	११
शमथः	२०	ཞི་གནས།	३६
शमथकौशलम्	३५	ཞི་གནས་ལ་མཁས་པ།	༧६
शमथभावना	२४	ཞི་གནས་སྟོམ་པ།	༧༦
शरण	१२, ५२	སྐབས།	३०, ७७
शरदिन्दुज्योत्स्नावत्	८०	སྟོན་ཀའི་ཆེ་བའི་འོད་བཞིན་ཏུ།	१०९
शरणादि	५३	སྐབས་ལ་སྟོགས་པ།	७६
शल्य	२७	ཆུག་ཏུ།	१०
शाक्यमुनि	६१	ཤར་གྱི་ཐུབ་པ།	१६६
शान्त	२८, ४४	ཞི་བ།	११, ७८
शान्ततादेशना	५१	ཞི་བ་ཉིད་སྟོན་པ།	१०
शान्तविहारस्वभावः	४६	ཞི་བར་གནས་པའི་ལས་ཀྱི་རང་བཞིན།	༥३

शान्ताचारस्वभावः	४४	ཞི་བའི་ནམ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད།	७७
शान्ताशान्ताभावात्	४९	ཞི་བ་དང་མ་ཞི་བ་མེད་པས།	७४
शान्तिः	७	ཞི་བ།	११
शान्तिपिणः	८	ཞི་བ་འཁོལ་ནམས།	८
शाश्वत	२३	དྲག།	८३
शाश्वतोच्छेदलक्षण	३७	དྲག་བ་དང་ཆད་པའི་མཚན་ཉིད།	८७
शाश्वतोच्छेदरहितावस्था-		དྲག་བ་དང་ཆད་པ་དང་བྲལ་བའི་ངོ་	
विशेषः	२६	བའི་གནས་སྐབས་ཀྱི་ཁྱད་པར།	८८
शाश्वतोच्छेदान्त	४४	དྲག་པ་དང་ཆད་པའི་མཐའ།	७७
शाश्वतोच्छेदाद्यन्ताभावः	३९	དྲག་བ་དང་ཆད་པའི་མཐའ་ཉིད་ལ་ སོགས་པ་མེད་པ།	४७
शासित्रा	६	སྟོན་པས།	८
शास्त्रमदृशजनसमाना-		སྟོན་པ་དང་འདྲ་བར་སྐྱེ་བོལ་མཐའས་	
वस्था	६५	པར་གནས་པ།	१३३
शान्त्रप्रणेत्रा	८	བརྟན་བཅོས་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३
शान्त्रारम्भप्रयोजनम्	६	བརྟན་བཅོས་ཅོས་པའི་དགོས་པ།	७
शास्त्रार्थ	६	བརྟན་བཅོས་ཀྱི་དོན།	७
शिक्षणं	१०	སྟོབ་པ།	१७
शिक्षणमववादः	११	བསྐྱབ་པའི་གདམས་ངག།	१७
शिक्षिगुणमेव	४	སྟོབ་པར་འདོད་པས།	७
निरा	८३	ཅ།	१६३
निन्दनमनुजितोन्माम	३४	སྟོབ་པ་བསེ་བྱ་དང་བྱམ་སྐྱམ་ནམས་ཀྱི།	६४
निन्दनमनुगमयौ	७	སྟོབ་པ་བསེ་བྱའི་པས།	१०
निन्दनाधारण	१८	སྟོབ་པ་སྐྱན་མེད།	३३
श्रीम	६, २०, १६	ཅམ་ཁྱིམས།	१४, ३४, ३६

शीलादिपारमितासर्वधर्म- सांकेतिकज्ञाने	६२	ཚུལ་ཁྲིམས་ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་ དུ་སྒྲིན་པའི་ཚེས་ཐམས་ཅད་བདར་ བདགས་པའི་ཤེས་པ་ལ།	११३
शीलादिस्कन्ध	३४	ཚུལ་ཁྲིམས་ལ་སོགས་པའི་སྤང་གོ།	५१
शुक्लदंष्ट्रता	६०	མཆེ་བ་དཀར་བ་ཉིད།	१५८
शुक्लदन्तता	८७	ཆེས་དཀར་བ་ཉིད།	१५३
शुक्लधर्मविशुद्धि	६४	ཆེས་དཀར་པོ་ནས་པར་དག་པས།	१३०
शुक्लधर्माधिष्ठाना	१६	དག་པའི་ཆེས་ཀྱི་དེན་ཅན།	३८
शुक्लपक्षनवचन्द्र	६	ཟླ་བ་ཆེས་པ།	१४
शुक्लस्वभावा	८०	དཀར་པའི་ངོ་བོ་ཉིད།	१५८
शुचि	५६	གཙང་བ།	१०४
शुचिगात्रता	८६	སྤྱ ནས་པར་དག་པ་ཉིད།	१५६
शुचिचित्तत्वेन	८६	ཐུགས་གཙང་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१५८
शुचिजनमम्पन्नत्वेन	६०	སྤྱེ་བོ་གཙང་མ་སྤུན་སུམ་ཆོགས་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	१५८
शुचिनासता	६०	ཤངས་གཙང་བ་ཉིད།	१५८
शुचिपरिभोग्यचीवरादि	५७	གོས་ལ་སོགས་པ་ཡོངས་སུ་སྤྱོད་ པ་གཙང་བ།	१०६
शुचिसमुदाचारता	८६	ཀུན་དུ་སྤྱོད་པ་གཙང་བ་ཉིད།	१५८
शुद्धिरत्यन्तम्	७	ཤིན་དུ་དག་པ།	११
शुभाशुभरूपनिमणि	४६	གཟུགས་སྤྲུལ་པ་དང་མི་སྤྲུལ་པ་ སྤྱལ་པ་ལ།	२३
शुश्रूषा	२६	ཉན་འདོད་པ།	४३
शून्यम्	२७	སྤོང་བ།	४०
शून्यता	१६	སྤོང་བ་ཉིད།	२८

श्लक्ष्णकेशता	६०	དབྱ་སྒྲ་འཇམ་པ་ཉིད།	१ ६७
श्लक्ष्णच्छविता	८६	པགས་པ་འཇམ་པ་ཉིད།	१ ६१
श्लक्ष्णधर्मविनयकुशलत्वेन	६०	ཆོས་འདུལ་པ་འཇམ་པོ་ལ་མཁས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१ ६८
श्लक्ष्णबुद्धिपरिज्ञातशासन- त्वेन	६०	བསྐྱེད་པ་སྒྲོ་འཇམ་པོས་ཡོངས་སུ་ ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१ ६७
श्लक्ष्णभ्रूकता	६०	སྒྲིན་མ་འཇམ་པ་ཉིད།	१ ६८
श्रद्धा	४	རབ་དུ་དང་བ།	८
श्रद्धादृष्टिप्राप्तः	१२	དད་པ་དང་མགོང་བས་གྲོབ་པ།	३१
श्रद्धादृष्टिप्राप्तौ	१२	དད་དང་མགོང་གྲོབ།	३१
श्रद्धाधर्मानुसारिभेदेन	१२	དད་པ་དང་ཆོས་ཀྱི་རྗེས་སུ་འབྲང་བའི་ བྱེ་བྲག་གིས།	३१
श्रद्धानुसारिण	४	དད་པའི་རྗེས་སུ་འབྲང་བ་ནས་ས།	८
श्रद्धाभूमिस्थितेन	३	དད་པའི་ས་ལ་གནས་པ་ཡིས།	३
श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिप्रज्ञा- वलाकाराः	४५	དད་པ་དང་བརྩོན་འགྱུས་དང་བྱན་པ་ དང་དྲིང་ངེ་འཛིན་དང་ཤེས་རབ་ཀྱི་ སྟོབས་ཀྱི་རྣམ་པ།	८१
श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधि- प्रज्ञेन्द्रियाकाराः	४५	དད་པ་དང་བརྩོན་འགྱུས་དང་བྱན་པ་ དང་དྲིང་ངེ་འཛིན་དང་ཤེས་རབ་ཀྱི་ དབང་པའི་རྣམ་པ།	८१
श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधि- विशिष्टप्रज्ञा.	५४	དད་པ་དང་བརྩོན་འགྱུས་དང་བྱན་པ་ དང་དྲིང་ངེ་འཛིན་དང་ཤེས་རབ་རྒྱུ་ པར་ཅན།	१ ०१
श्रवणभाजनम्	४७	ཉན་པའི་སྒོ་ད།	८१
श्रवणादिभाजनम्	४७	ཉན་པ་ལ་སོགས་པའི་སྒོ་ད།	८१

ष

षट्पारमिताधिष्ठाना	१६	ཕ་རྩེ་ལ་དུ་སྤྱིན་པ་དུག་གི་རྟེན་ཅན།	३८
षट्पारमितापरिपूरणेन	२३	ཕ་རྩེ་ལ་དུ་སྤྱིན་པ་དུག་ཡོངས་སུ་ རྒྱལས་པས།	८२
षट्पारमितासमन्वागमा-		ཕ་རྩེ་ལ་དུ་སྤྱིན་པ་དུག་དང་ལྷན་པ་	
समन्वागमौ	४६	དང་མི་ལྷན་པ།	९०
षडभिज्ञाः	१२, २०, ८२	མངོན་པར་ཤེས་པ་དུག།	३०, ३६, १४८
षडभिज्ञाववादः	५१	མངོན་པར་ཤེས་པ་དུག་ལ་ འདོམས་པ།	
षट्स्वभिज्ञागुणेषु	१०	མངོན་ཤེས་ཀྱི་ཡོན་ཏན་དུག།	११
षष्ठाधिकारवृत्ति.	७८	སྐབས་དུག་པའི་འགྲེལ་པ།	१८१
षष्ठी अभिमुखी भूमिः	२३	ས་དུག་པ་མངོན་དུ་གྱུར་པ།	८३
षोडशलक्षणात्मकः	४१	སྐད་ཅིག་མ་བཅུ་དུག་གི་བདག་ཉིད།	१३

स

सक्लेश	१६, ४४	ཀུན་ནས་རྟོན་མོངས་པ།	३९, १८
सक्लेशव्यवदान	४६	ཀུན་ནས་རྟོན་མོངས་པ་དང་ནྐམ་ པར་བྱང་པ།	८३
सक्लेशव्यवदानरूपाणां	८०	ཀུན་ནས་རྟོན་མོངས་པ་དང་ནྐམ་པར་ བྱང་བའི་ངོ་བོའི།	१४०
सक्लेशव्यवदानाज्ञान	१६	ཀུན་ནས་རྟོན་མངས་པ་དང་ནྐམ་པ་ བྱང་བ་མ་ཤེས་པ།	१०
सक्लेशेतरपक्षाश्रयेण	४४	ཀུན་ནས་རྟོན་མོངས་པ་དང་ཅིག་ཤེས་ ཀྱི་སྤྱོད་ལ་བརྟེན་ནས།	१८
सक्षिप्ररुचिसत्त्वानुरोधेन	६३	མདོར་བསྐྱུས་པ་ལ་དགའ་བའི་སེམས་ ཅན་ལ་བན་གདགས་པར།	११८

संक्षिप्तायाम्	५	མདོར་བསྡུས་པ་ལས།	७
सक्षेपविस्तराभ्या	८	བསྡུས་པ་དང་བྱུས་པར།	१३
मन्येयसमातिक्रम.	५२	བསྐང་བ་ལས་ཡང་དག་པར་	
		འདས་པ།	६५
मये	११	དགེ་འདུན་ལ།	१८
मघरत्न	७७	དགེ་འདུན་དཀོན་མཆོག།	१८४
मघरत्नाधिकारे	१२	དགེ་འདུན་དཀོན་མཆོག་གི་སྐབས་སུ།	३१
मजाटक्केशवर्जनम्	२४	འདྲ་ཤེས་ལྟ་དང་ཉན་མོངས་སྦྱང་།	८३
सज्ञानिरोध	५१	འདྲ་ཤེས་འགོག་པ།	९३
मंज्ञावेदितनिरोध	८२	འདྲ་ཤེས་དང་ཚོར་བ་འགོག་པ།	१४३
सज्ञावेदितनिरोधाकारः	४६	འདྲ་ཤེས་དང་ཚོར་བ་འགོག་པའི་	
		ནས་པ།	८३
मंयग्निग्राभावे	६८	ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་མེད་པ།	१३७
मप्रत्ययदाटर्पे नाभेद्यत्वात्	६	ཡིད་ཆེས་པ་བདུན་པས་མི་སྤྱེད་པ།	१५
ममवत्प्रमाणस्य	१६	ཚད་སྤྱིད་པ།	१३३
मंयतकायाः	४	ཡང་དག་པར་བསྐྱམས་པའི་སྐྱུ་ཅན།	४
सुरोधवैकल्येन	७६	གོགས་སྤྱེད་པ་མེད་པས།	१८३
मंयत्तराभियोगानुत्तर्गादि-		ལོ་སྒྲོར་དུ་མངོན་པར་བཅོན་པ་མི་	
प्रतिपत्तिमता	४८	འདོར་བ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པའི་	
		སྐྱུ་བ་བ་དང་ལྷན་པ་ནས་ས་གྱི།	८७
मयरीन	२१	སྒྲིམ་པའི་ཚལ་ཁྲིམས།	३९
मविद्यमानार्थवाचनमजना-		ནོར་བདོག་པ་ལ་སྦྱང་བ་བའི་སྐུ་བོ་	
प्रत्यारणानात्	८६	ཕྱིར་ལ་སྦྱངས་པས།	१५१
मंयुक्तिवार्थसारमभायेन	६६	སྐྱུ་དང་འབྲས་སུ་ཀུན་རྫོབ་གྱི་ངོ་	
		བོས།	१३९

सकलशुक्लधर्मविवृद्धि-		དགེ་བའི་ཆོས་མཐའ་དག་ནས་པར་	
गमनात्	६	འཕེལ་བར་འགྱུར་བ།	१४
सकारित्रः	८, ८३	མཛད་པ་དང་བཅས་པ།	१३, १४६
सकृदागामी	१२, २५	ལན་ཅིག་གྱིར་འོང་བ།	३१, ८४
सक्तिः	२३	ཆགས།	८३
सङ्गः	३८	ཆགས་པ།	६८
सङ्ग्रहासेवनं	८७	བསྐྱུ་བ་བསྐྱེན།	१६३
सङ्गणिकादिपरिवर्जनात्	८६	འདྲ་འཛོལ་སོགས་པ་ཡོངས་སུ་	
		སྤངས་པ།	१६१
सङ्गणिकावहम्	२२	འདྲ་འཛོལ་གྱུར་བ།	३३
सच्छिल्पिपूर्वपरिकर्म-		བཟོ་བོ་མཁས་པས་རྩོན་བཟོ་ལེགས་	
सामर्थ्यात्	७६	པར་བྱས་པའི་མགུས།	१८८
सततधर्मभावना	४८	དྲིལ་དུ་ཆོས་སྒྲོམ་པ།	८४
सत्कार	५१	གྱུས་པར་བྱ་བ།	८८
सत्कृत्यविद्याशिल्पादि-		རིག་པ་དང་བཟོ་ལ་སོགས་པ་གྱུས་	
दानाद्	८६	པར་བྱས་དེ་བྱིན་པས།	१६१
सत्यवचनसमुदाचाराद्	८७	བདེན་པའི་ཆོག་ཀྱན་དུ་སྦྱར་	
		པས།	१६३
सत्यवादिता	२१	བདེན་པར་སྒྲུབ་པ་ལྟར།	३०
सत्त्वग्रहः	२३	སེམས་ཅན་འཛིན་པ།	८३
सत्त्वचित्तचरित	५०	སེམས་ཅན་གྱི་སེམས་ཀྱི་སྦྱོར་པ།	८३
सत्त्वदमनोपायकौशल-		སེམས་ཅན་གྱི་ལ་བའི་ཐབས་ལ་	
सामर्थ्येन	५८	མཁས་པའི་མགུས།	१८८
सत्त्वपरिपाकः	५	སེམས་ཅན་ནས་ཡོངས་སུ་རྩིན་	
		པར་བྱས་པ།	१

मन्त्रपरिपाके	६२	सोमस तक् य्दस सु स्रैक् वर सुद	
		वा य	१७३
मन्त्रप्रज्ञप्ति	७४	सोमस तक् नु वदवासा वा	१३७
मन्त्रप्रज्ञप्तिगोचर	७४	सोमस तक् वदवासा वदि सुद	
		पुत्रा	१३७
सत्त्वभाजनलोकभेदेन	६३	सोमस तक् द्द सुद ग्री दैवा देक्	
		ग्रे ग्रे वृषा वीसा	११७
मन्त्रलोकः	६३	सोमस तक् दैवा देक्	११६
मन्त्राभिनिवेश	४८	सोमस तक् नु स्रैक् वर वेक् वा	१७
मन्त्रार्थः	६२	सोमस तक् ग्री देक्	८६
मन्त्रार्थकरणम्	४८	सोमस तक् ग्री देक् सुद वा	६७
मन्त्रार्थकरणप्रवृत्तत्वेन	२७	सोमस तक् ग्रे देक् सुद वर वृषासा	
		वा ग्री देक् ग्रीसा	४०
मन्त्रार्थक्रिया	२१	सोमस तक् ग्री देक् वृ वा	३७
मन्त्रार्थक्रियाकालानतिक्रम-		सोमस ग्री देक् स्रैक् वदि नुसा यसा	
मन्त्राणां	८२	सोमस तक् वदि स्रैक् ग्री देक्	१४४
मन्त्रार्थप्रतिपत्ति	४८	सोमस ग्री देक् वृषा वा	६६
मन्त्रार्थपरिवाहानां	६	सोमस तक् ग्री देक् य्दस सु स्रैक्	
		वा देक् वा	१७
मन्त्रार्थपरिवाह	६८	सोमस तक् ग्री देक् ग्री यसा	१३७
मन्त्रानुष्ठान	४४	सोमस य दैवासा वा	१०३
मन्त्रेण मन्त्रितवत्	२१	सोमस तक् द्दसा य सोमस	
		वा देक् ग्री देक्	३६
मन्त्रम्	२१	वा देक् वा	३६
मन्त्रगोचरः	४१	वा देक् वा सुद पुत्रा तक्	७४

सत्यज्ञानम्	५५	བདེན་ཤེས་པ།	१०३
सत्यदर्शन	६१	བདེན་མཐོང་།	१७१
सत्यदर्शनमार्गोत्पादः	४५	བདེན་པ་མཐོང་བའི་ལམ་འབྱུང་བ།	८३
सत्यद्वय	२६	བདེན་པ་གཉིས།	८८
सत्याधारं	१३	བདེན་པའི་རྟེན་ཅན།	३३
सत्याववादः	११	བདེན་པ་ལ་འདོམས་པ།	१८
सदसज्जीवितान्तराय-		སྟོབ་གྱི་བར་ཆད་དུ་འགྱུར་བ་དང་མི་	
दिग्गमनम्	४६	འགྱུར་བའི་སྟོབ་ས་སུ་འགྲོ་བ།	९०
सदाचारनुवृत्तिम्	४	དམ་པའི་སྟོན་པ་དང་མཐུན་པ།	३
सदोषतया	६८	ཉེས་པ་དང་བཅས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३७
सद्धर्मप्रकाशनम्	२१, २२	དམ་པའི་ཆོས་རབ་དུ་སྟོན་པ།	३९, ८०
सद्धर्मश्रवणादिकम्	८४	དམ་པའི་ཆོས་མཉན་པ་ལ་ སྟོབ་ས་པ།	१४८
सद्धर्मलिम्बनपर्येषि:	२१	དམ་པའི་ཆོས་ཀྱི་དམིགས་པ་ འདོད་པ།	३८
सद्धर्मलिम्बनैषणा	२१	དམ་ཆོས་དམིགས་པ་ཆོལ་བ།	३८
सनाथा:	४७	མགོན་བཅས།	८४
सनिर्याणा:	७	ངེས་བར་འབྱུང་བཅས་རྣམས།	१०
सन्तानक्षोभं	२६	གྲུད་འབྱུག་པ།	४३
सन्नाहप्रतिपत्ति:	१६	གོ་ཆའི་སྐྱབ་པ།	३४
सन्नाहप्रस्थानसम्भार-		གོ་ཆ་དང་འཇུག་པ་དང་ཆོག་ས་དང་	
निर्याणानां	१६	ངེས་བར་འབྱུང་བ་རྣམས་ཀྱི།	३८
सन्नाहप्रस्थितिक्रिया	७	གོ་ཆ་འཇུག་པའི་བྱ་བ།	१०
सप्रतिपक्ष:	६७	གཉིན་པོ་དང་བཅས་པ།	१३३
सप्रयोगा:	७	སྟོན་བར་བཅས་རྣམས།	११

सप्तमाधिकारवृत्तिः	८०	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५१
सप्तमी दूरद्विमा नृमिः	२४	सः सप्तमः सः सप्तमः सः सप्तमः	८३
सप्तोच्छ्रयता	८६	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५१
सप्तमंता	६०	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५८
सप्तमता	८६	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५६
सप्तमत्वारिणद्वन्तता	८७	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५३
सप्तचित्तता	२१	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	३८
सप्तचित्तत्वान्	८६	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५६
सप्तता	७, २६, ३६	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	११, ८८, ६६
सप्ततापरिज्ञानम्	३८	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	६८
सप्तताभावनाप्रतिपक्षतया	६६	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१३८
सप्तदष्टता	६०	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५८
सप्तदन्तता	८७	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५३
सप्तनुदर्शनम्	४	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	२०
सप्तन्तदोषदक्षित्वेन	६०	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५८
सप्तन्तप्राणादिकता	८६	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५७
सप्तन्तप्राणादिकपरिवार-		सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	
संयतंतीयत्वेन	८६	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५७
सप्तमिप्रतिष्ठितत्वेन	६०	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५८
सप्तमिप्रतिष्ठावि-		सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	
हेतुविद्यावि-	५५	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१०३
सप्तमोद्यता	६०	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः	१५८

समस्तज्ञेयावरणाप्रति-		ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ་མཐའ་དག་གི་	
पक्षत्वेन	६८	གཉེན་པོ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३७
समस्तबोध्यावाहक-		བྱང་ཆུབ་མཐའ་དག་འདྲིན་པར་བྱེད་	
धर्मलक्षण	६२	པའི་ཆོས་ཀྱི་མཚན་ཉིད།	१७३
समस्तभावाभिनिवे-		དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་མཐའ་	
शनिषेधा	५२	དག་པག་གི་པ།	१००
समस्तमहायानधर्मा-		ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་ཆོས་མཐའ་དག་	
क्रमणस्वभावा	२०	གཞན་པའི་ངོ་བོ་ཉིད།	३७
समस्तवस्तुनैरात्म्यादि-		དངོས་པོ་མཐའ་དག་བདག་མེད་པ་ལ་	
बेशकः	१७	སོགས་པར་སྟོན་པར་བྱེད་པ།	३०
समस्तवस्तुसंयोगवियोगे	६६	དངོས་པོ་མཐའ་དག་ལྷན་པ་དང་མི་	
		ལྷན་པ།	१३०
समस्ताभिसमय	५	མངོན་པར་རྟོགས་པ་མཐའ་དག།	७
समाधिः	१५	དྲིང་འཛིན།	३७
समाधिपरिकर्ममार्ग	४५	དྲིང་ངེ་འཛིན་ཡོངས་སུ་སྦྱང་བའི་	
		ལམ།	८१
समाधिबोधिसत्त्वप्रज्ञा-		དྲིང་ངེ་འཛིན་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་	
पारमितार्थत्रयः	१५	དབང་དང་ཤེས་རབ་ཀྱི་མ་རྩལ་དུ་	
		སྤྱོན་པ་དང་དོན་གསུམ།	३७
समापत्ति	८१	སྟོམས་འཇུག།	१४३
समाराधित	३८	ཡང་དག་པར་མགྱུ་བར་བྱས་པ།	७८
समारोपापवादान्तमुक्ता	५६	སྒྲིང་འདྲིགས་དང་སྐྱར་བའི་མཐའ་ལས་	
		གྲོལ་བ་ཉིད།	११०
समासनिर्देशः	८	མདོར་བསྟན་པ།	३१
समासव्यासतः	६	བསྐྱས་པ་དང་གྲུས་བའི་སྒྲིང་ས།	१०

समासव्यासनिर्देशेन	६	མདོ་དང་གྲུས་པར་བསྟན་པས།	७
समाहार	४०	མཉམ་དུ་ཚོགས་པ།	७३
समृच्छितप्रहस्तपादस्कन्ध-		ཕྱག་དང་ཞབས་དང་ཐལ་གོང་དང་	
ग्रीवाप्रदेशत्वात्	८६	ལྷག་པའི་ཕྱོགས་མགོ་བའི་ཕྱིར།	१७१
समुत्पन्ननिरुद्धत्वेन	७३	བྱུང་བ་འགགས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३७
समुत्सद	८५	མགོ་བ།	१७७
समुदय	२७	ཀྱན་འབྱུང་བ།	४०
समुदये	१०	ཀྱན་འབྱུང་བ་ལ།	१७
समुदयसत्य	२७, ४१	ཀྱན་འབྱུང་བའི་བདེན་པ།	४०, ७८
समुदयनिरोधसक्लेष-		ཀྱན་འབྱུང་བ་དང་འགོག་པ་དང་ཀྱན་	
व्यवधानधर्मो	१०	ནས་ཉིན་མོངས་པ་དང་ནམ་པར་བྱང་	
		བའི་ཆོས་ཅན།	१७
समुदयमार्गसत्य	४४	ཀྱན་འབྱུང་བ་དང་ལམ་གྱི་བདེན་པ།	७८
समुदयमार्गदुःखनिरोध-		ཀྱན་འབྱུང་བ་དང་ལམ་དང་སྡུག་བསྔལ་	
मत्य	४४	དང་འགོག་པའི་བདེན་པ།	७८
समुदयसत्याकाराः	३१	ཀྱན་འབྱུང་བའི་བདེན་པའི་ནམ་པ་དག།	४७
समुदयकारा	५८	ཀྱན་འབྱུང་བའི་ནམ་པ།	१०७
समुदयासमुदयवि-		ཀྱན་འབྱུང་བ་དང་ཀྱན་འབྱུང་བ་མེད་	
संयोगात्	४१	པ་དང་མི་ལྡན་པའི་ཕྱིར།	७८
समुदात्त.	२४	ཀྱན་དུ་འཛོམས་པ།	८३
समुद्देशः	७	ཆེད།	१०
समुद्देशा	१८	ཆེད་དུ་བྱ་བ།	३३
समुद्देशापरत्वेन	७४	ཆེད་དུ་བྱ་བ་མི་བྱེད་པས།	१३७
समुपचितगुणसमूहत्वेन	८६	དགོ་བའི་ཙུ་བ་བསགས་པ་ཉིད་	
		ཀྱིས།	१७४

समुपचितसत्त्वरशित्वेन	६०	सोमसः षडः श्रुः कर्णसः द्वादशः च । ३५ श्रुः ।	१७८
सम्परिग्रहः	१७	अष्टसः द्वादशः ।	३०
सम्परिग्रहरहितं	१३	अष्टसः श्रुः द्वादशः च द्वादशः च ।	४३
सम्बन्धादि	६	द्वयोः च अष्टसः च ।	७
सम्बोधिप्रतिनियम	६२	द्वयोः च अष्टसः द्वादशः च श्रुः श्रुः । द्वयोः च ।	१७३
सम्भाराः	७	कर्णसः ।	१०
सम्भारद्वयमनुभूय	८०	कर्णसः श्रुः श्रुः श्रुः श्रुः च । श्रुः च ।	१५०
सम्भारपरिपूरिहेतुभूते	६२	कर्णसः अष्टसः श्रुः द्वयोः च अष्टसः च । श्रुः च ।	१७३
सम्भारप्रतिपत्तिः	२०	कर्णसः श्रुः श्रुः च ।	३७
सम्भारप्रतिपत्क्रमः	२०	कर्णसः श्रुः श्रुः च अष्टसः च ।	३७
सम्भिन्नप्रलापविरत्या	८७	कर्णः श्रुः च अष्टसः च ।	१७३
सम्भृतसम्भार	२६	कर्णसः च अष्टसः च ।	८८
सम्यक्प्रतिपन्नसमाधिः	१५	अष्टसः च अष्टसः च अष्टसः च अष्टसः च ।	३७
सम्यक्प्रहाण	४५	अष्टसः च अष्टसः च ।	८७
सम्यक्प्रहाणाकारा	४५	अष्टसः च अष्टसः च अष्टसः च ।	८७
सम्यक्स्म्बुद्ध	२६, ५	अष्टसः च अष्टसः च अष्टसः च । श्रुः ।	७, ८७
सम्यक्स्म्बोधिः	६	अष्टसः च अष्टसः च अष्टसः च ।	१८
सम्यक्स्म्बोधिकामता	८	अष्टसः च अष्टसः च अष्टसः च ।	१३
सम्यक्स्म्बोधिकामता-		अष्टसः च अष्टसः च अष्टसः च ।	
लक्षणः	८	अष्टसः च अष्टसः च ।	१३

मम्यकुसुमोधिप्रतिपत्तिः	३२	ཡང་དག་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་ སྐྱབ་པ།	१०
मम्यकुसुमोध्यमनस्करण	७४	ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པ།	१३०
मम्यकुसुमोध्या-		ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་	
मन्तीभाव	४८, ६६	དང་ཉེ་བར་གྱུར་པ།	८७, १३३
मम्यगनुपूर्वप्रवृत्तत्वेन	८६	ཡང་དག་པར་མཐར་གྱིས་སོ་སོར་ ཞུགས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१६४
मम्यगनुपूर्वाभिमतय-		མཐར་གྱིས་མངོན་པར་དྲིགས་པ་ཡང་	
प्रकाशकत्वेन	६०	དག་པར་རབ་དུ་སྟོན་པར་མཛད་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	१६८
मम्यगपगतमवनिमित्त-		ཡང་དག་པར་མངོན་མ་ཐམས་	
मङ्गल्यापात	८२	ཅད་དང་བྲལ་ཞིང་ཆགས་པ་ བཅོས་པ།	१४०
मम्यगप्रतिपन्नत्वेन	७४	ཡང་དག་པར་རབ་དུ་མ་ཞུགས་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	१००
मम्यगविज्ञातप्रज्ञापा-		ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རེལ་དུ་སྟོན་པ་ཡང་	
मिनत्वेन	६६	དག་པར་མ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१४६
मम्यगावतिगमिगुद्ध-		སྤྱེ་རྗེས་སུ་ཡང་དག་པར་ཡོངས་སུ་	
उपदेनगत्वेन	६०	དག་པའི་ཆོས་སྟོན་པར་མཛད་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	१६४
मम्यगामन्तीभाव.	३८	ཡང་དག་པར་ཉེ་བར་གྱུར་པ།	६०
मम्यगुद्धप्रवृत्त	४८	ཡང་དག་པར་འཛོམས་པ།	८७
मम्यगुद्धप्रवृत्तनालो-		འཛོམས་པའི་ཡོ་རུད་ཡང་དག་པར་རྫས་	
विगुद्ध	५८	བར་དག་པ་ཉིད།	१००

सम्यगुपायकौशलबलेन	६८	ཡང་དག་པའི་ཐབས་ལ་མཁས་པའི་ སྒྲུབས་ཀྱིས།	१२६
सम्यगेकक्षणाभिसंबोधः	६३	ཡང་དག་པར་སྒྲན་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་ མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ།	११३
सम्यग्दशभूमिनिष्पादक	७८	ས་བཙུ་ཡང་དག་པར་སྒྲུབ་པར་ བྱེད་པ།	१८६
सम्यग्देष्टृसंकल्पवाक्कर्म- न्ताजीवव्यायामस्मृतिसमा- ध्यायाष्टाङ्गमार्गकिारा	४५	ཡང་དག་པའི་ལྟ་བ་དང་རྟོག་པ་དང་ ངག་དང་ལས་ཀྱི་མཐའ་དང་འཆོ་བ་ དང་རྩོལ་བ་དང་རྒྱ་བ་དང་དྲིང་ངེ་ འཛིན་འཕགས་པའི་ལས་ཡན་ལག་ བརྒྱད་ཀྱི་རྣམ་པ།	८३
सम्यग्धर्मप्रविचयत्वेन	५४	ཡང་དག་པར་ཆོས་རབ་དུ་རྣམ་པ་ འབྱེད་པས།	३६
सम्यग्धर्मविबोधेन	५७	ཆོས་ཡང་དག་པར་རྟོགས་པས།	१०६
सम्यग्प्रयोगेन	५२	ཡང་དག་པའི་སྒྲུབ་པས།	३६
सम्यग्भूतान्तसाक्षात्कारः	५	ཡང་དག་པའི་མཐའ་མངོན་སུམ་ དུ་བྱུང།	१
सरागादिचित्त	५०	སེམས་འདོད་ཆགས་དང་བཅས་པ་ ལ་སོགས་པ།	१३
सर्वकलङ्कापगतव्यवदानहेतु	६२	དྲི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་པའི་ནམ་ པར་བྱང་པའི་རྒྱ།	११३
सर्वकलङ्कापगमेन	८०	དྲི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་པ།	१८९
सर्वकल्पनोच्छेदः	२४	རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་གཅོད་པ།	८८
सर्वक्लेशोपक्लेशानिरूप- लिप्तम्	४९	ཉོན་མོངས་པ་དང་ཉེ་བའི་ཉོན་མོངས་ པ་ཐམས་ཅད་སྤངས་པ།	२८

मवंगुणसम्पद.	७५	ཡོན་དན་སྤྱན་སྤྱན་ཚོགས་པ་ཐམས་	
		ཅད།	१=३
मवंगुहजनययास्वान-		སྤྱོ་བོ་སྤྱ ལ་ཐམས་ཅད་གནས་ཇི་ལྟ་	
निवशनाद्	८६	པ་བཞིན་དུ་བཞོད་པས།	१७१
मवंगजननिर्वाणप्रतिष्ठापन-		སྤྱོ་བོ་ཐམས་ཅད་སྤྱ་ངན་ལས་འདས་	
क्रियाफले	६८	པ་ལ་དགོད་པར་བྱ་བའི་འབྲས་བྱ་ལ	१३७
नवंगजनप्रज्ञन्ममोगवक्रमणम्	२५	སྤྱོ་བོ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་བསྐྱབས་པའི་	
		མངལ་དུ་འཛུགས་པ།	८७
नवंगजनप्रज्ञावयममादापन-		སྤྱོ་བོ་ཐམས་ཅད་ཚངས་པར་སྦྱོད་པ་ཡང་	
गुह्यमन्त्रारक्षणान्	८६	དག་པར་ཁེན་དུ་འཛུགས་པ་དང་གསང་	
		བའི་གསང་ཚོག་བསྐྱངས་པས།	१७१
नवंगजननम्मानादिना	८७	སྤྱོ་བོ་ཐམས་ཅད་བཀྱར་བ་ལ་སོགས་	
		པས།	१७३
नवंगजनाप्रियवादित्व-		སྤྱོ་བོ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་མི་སྤྱན་པར་	
छान्ति	१८	སྤྱ་བ་ཉིད་བཟོད་པ།	३४
नवंगजेपु मेम्री	२१	སྤྱོ་བོ་ཐམས་ཅད་ལ་བྱམས་པ།	३७
नवंगता	४, ५, ६	ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད།	४, ७, १०
नवंगनया	४	ཀུན་ཤེས་ཉིད་ཀྱིས།	८
नवंगनया	४३	ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་གྱིས།	११
नवंगनयापारा.	८७, ४४	ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་	
		ནས་པ།	१८, ८४
नवंगनयापारा.	४१	ཀུན་ཤེས་ཉིད་ཀྱི་སྤྱད་ཅིག་ལ།	१८
नवंगनाधिपति	३३	ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་སུ།	११
नवंगनानये	३६	ཀུན་ཤེས་ཉིད་ཐུགས་ལ།	११
नवंगनानये	४०	ཀུན་ཤེས་ཅོམ་ལ།	१३

सर्वज्ञताप्रयोगाः	५०	ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲུབ་པ།	७३
सर्वज्ञतामार्गाधिष्ठानाः	४५	ཀུན་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་ལམ་གྱི་རྟེན་ཅན།	८३
सर्वज्ञतावरणसंमोह	७५	ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་ལ་ ཀུན་དུ་སྤོངས་པ།	१०१
सर्वज्ञताविवेकस्वभाव-		ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་དབེན་པའི་	
चतुष्टयम्	५३	ངོ་བོ་ཉིད་བཞི།	७७
सर्वज्ञेयाव्याघातम्	८४	ཤེས་པུ་ཐམས་ཅད་ལ་གྲོགས་པ་ མེད་པ།	१४७
सर्वत्रगः	५१	ཐམས་ཅད་དུ་འགྲོ་བ།	७८
सर्वत्रगत्वात्	७४	ཐམས་ཅད་དུ་འགྲོ་བའི་སྒྲུབ།	१३७
सर्वत्रगधर्मधातुप्रतिवेध-		ཆོས་ཀྱི་དབྱེངས་ཀུན་དུ་འགྲོ་བ་རྟོགས་	
लक्षण	६२	པའི་མཚན་ཉིད།	१७३
सर्वत्रगधर्मधात्वधिगम-		ཆོས་ཀྱི་དབྱེངས་ཀུན་དུ་འགྲོ་བ་རྟོགས་	
लक्षणप्रमुदितभूम्याद्य-		པའི་མཚན་ཉིད་ས་རབ་དུ་དབའ་བ་ལ་	
धिगमक्रमेण	६	སོགས་པ་རྟོགས་པའི་རེས་པས།	७
सर्वत्रगामिनी प्रतिपत्	४६	ཐམས་ཅད་དུ་འགྲོ་བའི་ལམ།	८३
सर्वत्रानभिनिविष्टमूर्तिः	११	ཐམས་ཅད་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་མེད་ པའི་ལྷན་ཅན།	३०
सर्वत्राप्रतिधाति	२४	ཐམས་ཅད་ལ་གྲོགས་པ་མེད་པ།	८८
सर्वत्रासापगतत्वेन	६०	བསྐྱེངས་པ་ཐམས་ཅད་མི་མངའ་བ་ ཉིད་ཀྱིས།	१७८
सर्वथाभिनिवेशाप्रहाणात्	७४	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་མངོན་པར་ཞེན་ པ་མ་སྤངས་པས།	१३७
सर्वथोपायकौशलपरिशुद्ध-		ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཐབས་ལ་མཁས་	
शिक्षा	६६	པས་བསྐྱབ་པ་ཡོངས་སུ་དབའ་བ།	१३३

सर्वदुर्गम्यान्जनोत्तार-		सर्वदुर्गम्यान्जनोत्तार-	
कत्वेन	८६	कत्वेन	८६
सर्वत्रिष्टुतान्वधावि-		सर्वत्रिष्टुतान्वधावि-	
परिणामत्वेन	६०	परिणामत्वेन	६०
सर्वदेवतिकायोपसक्रमः	६५	सर्वदेवतिकायोपसक्रमः	६५
सर्वदोद्देशप्रणः	४६	सर्वदोद्देशप्रणः	४६
सर्वघमं	२०	सर्वघमं	२०
सर्वघमं त्रिविमोक्षमुख-		सर्वघमं त्रिविमोक्षमुख-	
स्वभावत्वेन	५८	स्वभावत्वेन	५८
सर्वघमं प्रकृतिगुण्यता-		सर्वघमं प्रकृतिगुण्यता-	
भ्यामे	६२	भ्यामे	६२
सर्वं रमं प्रज्ञप्ती	६६	सर्वं रमं प्रज्ञप्ती	६६
सर्वघमं नि ग्वभावबोधेन	११	सर्वघमं नि ग्वभावबोधेन	११
सर्वघमं न गत्स्यान्भ्यस्तेः	६	सर्वघमं न गत्स्यान्भ्यस्तेः	६
सर्वघमं वदन्तं स्वयम्भूः	४६	सर्वघमं वदन्तं स्वयम्भूः	४६
सर्वघमं वदन्तं नित्याद्	४७	सर्वघमं वदन्तं नित्याद्	४७
सर्वघमं ममसा	२६	सर्वघमं ममसा	२६
सर्वघमं ममसावबोध	२४	सर्वघमं ममसावबोध	२४

सर्वधर्मसर्वाकारपस्त्रिज्ञादि	५४	ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་ ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ལ་སོགས་པ།	१०१
सर्वधर्मसाकेतिकः	१४	ཆོས་ཐམས་ཅད་བདར་བདགས་པ།	३०
सर्वधर्मस्वरूपावबोधेन	१५	ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རང་གི་ངོ་བོ་ དྲིགས་པ་ཁོ་ནས།	३६
सर्वधर्मस्वलक्षणानुपल-		ཆོས་ཐམས་ཅད་དང་རང་གི་མཛན་	
म्भशून्यताकाराः	४५	ཉིད་དང་མེད་མེགས་པ་སྟོང་བ་ཉིད་ ཀྱི་ནམ་པ།	८०
सर्वधर्मनिभिनिवेशः	६५	ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་མངོན་པར་ཞེན་ པ་མེད་པ།	१३१
सर्वधर्मनुत्पादाधिष्ठाना	५	ཆོས་ཐམས་ཅད་སྐྱེ་བ་མེད་པའི་དྲིན་ཅན།	१
सर्वधर्माभावोपलब्धिः	७६	ཆོས་ཐམས་ཅད་དངོས་པོ་མེད་པར་ དམིགས་པ།	१००
सर्वधर्मलिम्बनम्	५२	ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་དམིགས་པ།	९६
सर्वधर्माविद्यमानत्वेन	१५	ཆོས་ཐམས་ཅད་ཡོད་པ་ལ་ཡིན་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	३१
सर्वधर्मविपरीताधिगति-		ཆོས་ཐམས་ཅད་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་	
लक्षणा	१०	དྲིགས་པའི་མཛན་ཉིད།	१३
सर्वनामधेयाभावेन	१४	མང་ཐམས་ཅད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	३०
सर्वपारमितासग्रहज्ञानम्	६६	པ་རེལ་དུ་ཕྱིན་པ་ཀུན་བརྩམས་པ་ ཤེས་པ།	१३३
सर्वप्रकारचित्तस्वविधेयी-		ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་སེམས་ལ་རང་	
करणम्	३२	དབང་ཉིད་དུ་བྱེད་པ།	१०
सर्वप्रकारजगत्सौख्योत्पा-		ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་འགྲོ་བའི་བདེ་བ་	
दनदक्षाः	७६	བསྐྱེད་པར་མཁས་པ།	१०३

नवंप्रकारप्रज्ञापारमिता-		ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཤེས་རབ་གྱི་པ་	
शिक्षणम्	६५	རིལ་དུ་སྦྱོན་པ་ལ་སྒྲོབ་པ།	१३१
सर्वंवाल्जननाधारण-	६०	བྱིས་པའི་སྤྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་དང་མཐུན་	
		མོང་པ།	१५४
सर्वंबुद्धभाषिततद्यता	४६	སངས་སྐུས་ཐམས་ཅད་གྱིས་བཤད་	
		པའི་དེ་བཞིན་ཉིད།	८८
सर्वंभावोदय	६२	དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་ཐུང་བ།	११७
सर्वंमजरहितत्वेन	६८	རྒྱི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བྲམ་བ་ཉིད་	
		གྱིས།	१३७
सर्वंमातृपु	६४	ཡུམ་གྱུན་ལ།	१०४
सर्वंमाराभिभवः	६५	བདུད་ཐམས་ཅད་ཟིལ་གྱིས་གཞོན་པ།	१३३
सर्वंमार्गं	३४	ལམ་ཐམས་ཅད།	७३
सर्वंमार्गापरिज्ञानेन	७५	ལམ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་	
		པ།	१२१
सर्वंमाननिर्याणा	५	ཐེག་པ་ཐམས་ཅད་གྱིས་ངེས་པར་	
		འབྱུང་བ།	११
सर्वंमुवतिजनाभिनन्दि		འགྲོ་བ་གཞིན་ཏུ་མ་ཐམས་ཅད་མངོན་	
त्येन	६०	པར་མགུ་བ་ཉིད་གྱིས།	१५८
सर्वंरागादिमवंदलेश-		འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་ཉིན་མོངས་	
निमुन्नीकरण	२३	པ་ཐམས་ཅད་ལ་སྦྱོགས་པར་བྱེད་པ།	८१
सर्वंलोकाध्यातु	१५, ६१	འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁལ་ཐམས་	
		ཅད་དུ།	३०, १७७
सर्वं लोकाध्यातुबुद्धोपमाक्रम-		འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཐམས་ཅད་དུ་	
जातिगृही	६२	སངས་སྐུས་གྱི་བྱུང་དུ་ཉི་བར་འགྲོ་	
		བ་ལ་སོགས་པའི་ཡོན་ཏན་ལ།	१०३

सर्वलोकधातुसत्त्वसद्धम-		འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་གསལ་ཅད་ཀྱི་	
विज्ञपनाद्	८७	སེམས་ཅན་ལ་དཔལ་པའི་ཚེས་གོ་	
		བར་བྱས་པས།	१६३
सर्वलोकाभ्युपगतकुशल-		དགེ་བའི་ཚེ་བ་འཛིག་རྟེན་ལས་མངོན་	
मूलत्वेन	५७	བར་འབགས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१ = ७
सर्ववस्तुत्रिमण्डलविशुद्धिः	२०	དངོས་པོ་གསལ་ཅད་ལ་འཁོར་	
		གསུམ་དག་པ།	३७
सर्ववस्तुपरिज्ञानम्	३७	གཞི་གསལ་ཅད་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ།	७॥
सर्ववस्तुप्रतिपक्षाकार-		གཞི་དང་གཉེན་པོ་དང་རྣམ་པ་མཐའ་	
संग्रहणेन	५	དག་བསྐྱུས་པས།	८
सर्ववस्त्वनपेक्षणम्	२२	དངོས་པོ་གསལ་ཅད་ལ་མི་རྩ་བ།	८१
सर्ववस्त्वपरिज्ञानेन	७५	གཞི་གསལ་ཅད་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་	
		པས།	१ = १
सर्ववादिप्रमथनत्वेन	६०	སྤྱོད་པ་གསལ་ཅད་འཛོམས་པར་མཛད་	
		པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७८
सर्वविकल्पानुपपत्त्या	१५	རྣམ་པར་རྟོག་པ་གསལ་ཅད་མི་འདད་	
		པས།	३१
सर्वविपक्षापगमने	८०	མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་གསལ་ཅད་དང་	
		བྲལ་བ།	१ = ८
सर्वविपर्यसिप्रहाण	६२	ཕྱིན་ཅི་ལོག་གསལ་ཅད་སྤངས་པ།	११३
सर्वविपर्यज्ञानत्वेन	६४	ཡུལ་གསལ་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་	
		ཀྱིས།	१२ =
सर्वव्याध्यनुत्पादः	४१	ནད་གསལ་ཅད་མི་སྦྱེ་བ།	१११
सर्वशान्तमार्गसंमोह	७५	གསལ་ཅད་ནི་བའི་ལས་ལ་ཀྲན་དུ་	
		ཁྱོངས་པ།	१८१

नमोऽस्तु नमोऽस्तु नमोऽस्तु		ཆེས་རྒྱུ་ལ་བོ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་གཞིའི་	
		རངས་ལོ།	
नमोऽस्तु नमोऽस्तु नमोऽस्तु	४	ལེགས་པ་ཐམས་ཅད་འབྲོག་པའི་རྒྱུའི་	
		གཙུག་ལོ།	११
नमोऽस्तु नमोऽस्तु नमोऽस्तु	४	ལེགས་པ་ཐམས་ཅད་འབྲོག་པའི་རྒྱུའི་	
		གཙུག་ལོ།	३
नमोऽस्तु नमोऽस्तु नमोऽस्तु	५६	འདྲ་བྱེད་ཐམས་ཅད་ལ་འདྲོད་ཆགས་	
		དང་བྲལ་བ་ཉིད།	१६१
नमोऽस्तु नमोऽस्तु नमोऽस्तु		ཆགས་པའི་ཆོགས་ཀྱི་གནས་ཐམས་	
प्रतिपक्षेन	३५	ཅད་བཀལ་པས།	६७
नमोऽस्तु	१६	སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད།	३०
नमोऽस्तु नमोऽस्तु	२१	སེམས་ཅན་ཀུན་མིན་ཤེས་པ།	८१
नमोऽस्तु नमोऽस्तु	६	སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཆོས་པར་བྱེད་པ།	११
नमोऽस्तु नमोऽस्तु	५६	སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་ཕན་པའི་	
		ལྷན་པའི་བསམ་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१६१
नमोऽस्तु नमोऽस्तु	१६	སེམས་ཅན་ཀུན་མཆོག་ཉིད།	३०
नमोऽस्तु नमोऽस्तु		སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཆོག་ཉིད་	
प्रमृत्त्या	६५	ཀྱི་སེམས་ཆད་པོ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་	
		པ་མེ་འདྲེན་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१२४
नमोऽस्तु नमोऽस्तु	६०	སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་གྲུང་མ་	
		ཐམས་པར་མཆོད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७
नमोऽस्तु नमोऽस्तु	२४	བྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་པ་དཔེགས་པའི་	
		ཉིད་པའི་པ།	८८
नमोऽस्तु नमोऽस्तु	८८	སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་གོ་སྐབས་	
		འབྱེད་པ།	१७७

सर्वसत्त्वावकाशदः मार्गः	४४	बोमस*उम*प्रमस*उद*ल*मो*ममस* ममुद*मदि*लम।	१०८
सर्वसत्त्वैकपुत्रदर्शनाद्	५७	बोमस*उम*प्रमस*उद*ल*मु*मउम* म*दद*मद*मम*ममम*मम।	१५३
सर्वसम्पत्प्रतिलम्भः	६६	मुम*मुम*ममस*म*ममस*उद* ममम*म।	१३३
सर्वसम्भारपरिनिष्पत्तौ	६२	ममस*प्रमस*उद*ममस*मु* ममस*म*म।	११०
सर्वस्वपरित्यागः	२१, २२	ममम*म*प्रमस*उद*ममस*मु* ममम*म।	३८, ८१
सर्वाकारं	४	मम*म*मुम।	८
सर्वाकारं	६	मम*म*प्रमस*उद।	८
सर्वाकारजगत्सौख्यसाधना	७५	मम*म*मुम*मु*ममम*मम*मुम।	१८३
सर्वाकारज्ञता	५	मम*म*प्रमस*उद*ममम*म*मुम।	८
सर्वाकारज्ञतया	४५	मम*म*प्रमस*उद*ममम*म*मुम*मुम।	८०
सर्वाकारज्ञताकथाकथन	४८	मम*म*प्रमस*उद*ममम*म*मुम*मुम* ममम*ममम*म।	८८
सर्वाकारज्ञताज्ञान	७७	मम*म*प्रमस*उद*ममम*म*मुम*मुम* मम*मुम।	१८१
सर्वाकारज्ञतादिधर्माशून्यत्वे	७४	मम*म*प्रमस*उद*ममम*म*मुम*मुम* ममम*मम*मम*मुम*मुम*मुम*मुम* म*मुम।	१३८
सर्वाकारज्ञताधिगमः	२७	मम*म*प्रमस*उद*ममम*म*मुम*मुम* ममम*म।	८८
सर्वाकारज्ञतानये	३१; ५१	मम*म*मुम*ममम*मम*म।	१११, ८८

नवीतान्नतानुष्ठाना	७७	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ཀྱི་ རྟེན་ཅན།	१०४
नवीतान्नतापरिजानेन	१६	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ཡོངས་ སྤྱ་ཤེས་པའི་སྒྲིགས།	३०
नवीतान्नतापत्तिरहेतु	१२	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ཡོངས་ སྤྱ་རྒྱས་པའི་གྲུ།	३०
नवीतान्नताप्रयन्त	१४	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ལ་ བྱུག་པ།	१००
नवीतान्नताप्रयोगाः	५१	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ཀྱི་ རྟེན་པ།	६०
नवीतान्नतामार्गः	६	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་ཉིད་ལས།	५
नवीतान्नतामार्गाधिष्ठाना.	४६	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ཀྱི་ ལས་གྱི་རྟེན་ཅན།	५४
नवीतान्नतावरणनमोह	७५	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ཀྱི་ སྒྲིབ་པ་ལ་ཀྱུན་དུ་མྱོངས་པ།	१०१
नवीतान्नतामंग्रहकारिका	८	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་དེ་སྤྱད་ པའི་ཆོགས་ལེན་ཅུང་ཅུས་པ།	१३
नवीतान्नतामर्वनिर्वाण-		ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ལྷ་ངན	
५२५३८८८८८	६८	ལས་འདས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཆུག་དུ་ འགྲོ་བ།	१३४
नवीतान्नता	३०	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ།	४०
नवीतान्नताविशेषा		ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཆོས་ཡོངས་སྤྱ་	
५२५३८८८८८	२५	མཆུག་པས་སང་རྒྱས་མཆུག་པས་ རྟེན་པ	८४
नवीतान्नता	३१	མཆེན་པོ་ནམས་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ།	४५

सर्वाकारमार्गवस्तुज्ञान-		ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དང་ལམ་དང་གཞི་	
सङ्ग्रहणेन	४३	ཤེས་པ་བསྐྱུ་བའི་སྒོ་ནས།	७६
सर्वाकारमार्गवस्तुविभावना-		ནམ་པ་དང་ལམ་དང་གཞི་ཐམས་ཅད་ནམ་	
भेदेन	५५	བར་སྒོམ་བའི་དབྱེ་བས།	१०३
सर्वाकारविशुद्धिः	१५	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་ཏུ་ནམ་པར་དག་པ།	१७
सर्वाकारविशेषमार्गसंगृहीत	५५	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་ཏུ་ཁྱད་བར་གྱི་ལམ་	
		གྱུས་བསྐྱུས་པ།	१०३
सर्वाकारापरिज्ञानेन	७५	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་	
		བས།	१०१
सर्वाकाराभिसम्बोधः	७	ནམ་ཀུན་མངོན་ཚྲོགས་དྲོགས་པ།	१०
सर्वाकाराभिसम्बोधः	४३	ནམ་པ་ཀུན་མངོན་བར་ཚྲོགས་བར་	
		དྲོགས་པ།	७६
सर्वाकाराभिसम्बोधिबुद्ध-		ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་བར་ཚྲོགས་	
त्वाकाराः	४६	བར་བྱང་རྒྱལ་བའི་སངས་གྱུས་ཉིད་	
		ཀྱི་ནམ་པ།	८०
सर्वाकारेण	५	ནམ་པ་ཐམས་ཅད་ཏུ།	६
सर्वाथा	४	དོན་ཐམས་ཅད།	१
सर्वानास्त्रवधर्मपरिपूरिगुण	४८	ཟེག་པ་མེད་བའི་ཡོན་ཏན་ཐམས་	
		ཅད་ཚྲོགས་པ།	८८
सर्वानास्त्रवसग्रह	७६	ཟེག་པ་མེད་པ་ཐམས་ཅད་	
		བསྐྱུས་པ།	१०८
सर्वानिष्ठोपनिपातैर-		མི་འདོད་པ་ཐམས་ཅད་ཐོག་ཏུ་	
क्षोभ्यत्वात्	६	བབས་པས་མི་འཁྱུགས་པ།	१६
सर्वानुपलम्भतया	२६	ཐམས་ཅད་མི་དཔྱིགས་པ་ཉིད་གྱིས།	८८
सर्वानुशयहानः	५६	བག་ལ་ཉལ་ཀུན་འཇོམས་པ།	१०१

नवभाषम्बनाव-	७६	ददेषां च गुणः प्रोक्तं च श्रुतम्।	१८८
नवभिनिवेश	९६	प्रत्यक्षं तद्वाच्यं तदर्थं च तदर्थं च।	१९८
नवविज्ञानसन्तान-		दत्तव्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	
प्रत्यक्षानि	१८	तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	२३
नवविज्ञानसन्तान-	५२	दत्तव्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	
		तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	६९
नवविज्ञानसन्तान-		दत्तव्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	
नवविज्ञानसन्तान-	११	तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	
		तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	१८
नवविज्ञानसन्तान-	१०	दत्तव्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	
		तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	१९
नवविज्ञानसन्तान-	१२	दत्तव्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	६४
नवविज्ञानसन्तान-	६८	तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	
		तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	१२७
नवविज्ञानसन्तान-	७	तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	११
नवविज्ञानसन्तान-		तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	
नवविज्ञानसन्तान-	३६, ८४	तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	
		तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	६४, ११७
नवविज्ञानसन्तान-	२०	तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	३६
नवविज्ञानसन्तान-	८, ८३	तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	१२, १२६
नवविज्ञानसन्तान-	७२	तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	
		तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	१२३
नवविज्ञानसन्तान-	४२	तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	७४
नवविज्ञानसन्तान-	६४	तद्वाच्यं च तदर्थं च तदर्थं च तदर्थं च।	१२०

साङ्कलेशिकवस्तु	५	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । ५
सांक्लेशिकवस्तुवधिष्ठानत्वेन	१६	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । श्रुत्वा न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । १८
सांक्लेशिकवस्तुमात्रप्रतिपक्षा- वधिष्ठानग्राह्याविकल्पद्वय	२६	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । श्रुत्वा न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । २८
साधकः	६	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । ११३
सानाध्यकरण	४८	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । ८८
सानिमित्त	५१	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । ८३
सानुशसः	३०	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । १८
साम्भोगिककायः	८५	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । १८०
साम्भोगिककायादिप्रति-		गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं ।
भासोत्पादद्वारेण	६१	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । ११०
सालापधर्मदेशनया	२६	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । १३
सालवः	४७	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । ८१
सालवभावनामार्गाधिमुक्ति-		गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं ।
परिणामनानुमोदना-		गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं ।
मनस्कारेषु	३२	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । १०
सालवानासलवा	३८	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । ३३
सालवानासलवभेदेन	३२	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । १०
सालवानासलवभावनामार्ग	४३	गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । गुणं न सः श्रुत्वा न सः पदं न सः पदं । ११

निर्दिष्टमल्लनयनता	६०	ཕུན་དཀར་ནག་འབྱེས་ཤིང་བད་ མའི་འདབ་མ་རངས་པ་ལྷ་བྱ་རྟིང། १ ७८
निर्दूषाद्विजायता	८६	རོ་རྩོད་སེང་གའི་འདྲ་བ་ཉིད། १ ७१
निर्द्विजान्तगामिता	८६	སེང་གའི་རྩལས་སྤྱུ་གཤེགས་པ་ཉིད། १ ७९
निर्द्विजम्भितम्	७२	སེང་གའི་རྩས་བརྒྱངས་པའི། १ ३४
निर्द्विजुता	८७	འགྲམ་པ་སེང་གའི་འདྲ་བ་ཉིད། १ ७३
मुकुमान्गायना	८६	ཕྱུ་ཤིན་དུ་གཞིན་ཤི་ཅན་ཉིད། १ ७९
मुनेन	६	བདེ་ཐུག་དུ། ८
मुनिगमनगोपन्यम्	४६	བདེ་འགྲོར་འགྲོ་བ་ལ་ཡིད་བདེ་བ། १ ७०
मुगमद्यमदेनान्	८६	ཆོས་ལོ་སྤྱུ་རར་རྩོན་པའི་ཕྱིར། १ ७९
मुनिगूढायादिजर्मन्ना-		ལུས་ལ་སོགས་པའི་ལས་དང་འཛོ་
जीमत्वेन	८६	བ་རབ་དུ་བསྐྱངས་པ་ཉིད་ཀྱིས། १ ७४
मुनिगूढधर्ममतिरवेन	८६	ཤིན་དུ་སྤྱས་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྒྲོ་གྲོས་ ཅན་ཉིད་ཀྱིས། १ ७९
मुनिविहितपादता	८६	ཞབས་ཤིན་དུ་གནས་པ་ཉིད། १ ७१
मुनायितम्	८	ལེགས་བར་བཤད་པ། १ ३
मुमुतिः	४	རབ་འབྱོར། ९
मुनिमिमेयता	६०	དབྱུ་སྤྱི་ཞིས་པ་ཉིད། १ ७७
मुनायवर्ग.	८६	བགས་པ་གསེར་མདོག། १ ७०
मुनयवर्गता	८६	གསེར་མདོག་འདྲ་བ་ཉིད། १ ७१
मुनिमयापनीत्यमुमुना-		རྟིང་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ཤིན་
देनकायेन	८६	དུ་རྩས་བར་ཕྱེ་བ་ཕྱོན་བར་མཛད་ པ་ཉིད་ཀྱིས། १ ७४
मुनिमयापनीत्यमुमुना-	८६	ཡན་ལག་དང་ཉིད་ལག་ཤིན་དུ་ རྩས་བར་འབྲེལ་བ་ཉིད། १ ७४

सुविशुद्धपदार्थदर्शनाद्	८६	ཆོག་གི་དོན་ཤིན་དུ་ནམ་པར་ དག་པ་ཕྱོན་པས།	१६७
सुविशुद्धधर्मदेशनाद्	८६	ནམ་པར་དག་པའི་ཆོས་ཕྱོན་ པའི་ཕྱིར།	१६८
सुश्रेयः	४	ལེགས་པའི་མཆོག་	१
सुसंहतगात्रता	८६	སྐྱེ་ཤིན་དུ་གྲིམས་པ་ཉིད།	१६७
सुसंवृतस्कन्धता	८७	དཔུང་མགོ་ཤིན་དུ་ཁྲུམ་པ་ཉིད།	१६१
सुस्निग्धभ्रूकता	६०	མྱིན་མ་སྐྱུམ་པ་ཉིད།	१६८
सूक्ष्म	३८	སྤ་མོ།	८९
सूक्ष्मसक्तिरूपतया	३८	ཆགས་པ་ཏྲ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས།	७०
सूचनाकृतिः	३०	ཕྱོན་པའི་ནམ་པ།	११
सूत्रार्थ	६	མདོ་དོན།	८
सूत्रादिधर्माभिज्ञानभिज्ञत्वम्	४६	དདོ་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་མངོན་ པར་ཤེས་པ་དང་མངོན་པར་མི་ ཤེས་པ་ཉིད།	९०
सेवा	२१	བསྟེན་པ།	३८
सोपधिनिरूपधिद्विविध-		ཐུང་བོ་དང་བཅས་པ་དང་ཐུང་བོ་	
निर्वाणप्रापिका	४	མེད་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་སྤྱང་ན་ལས་ འདས་པ་ནམ་པ་གཉིས་བྱོབ་པར་ མཇོད་པ།	१
सोपलम्भत्वेन	६८, ७४	དམིགས་པ་དང་བཅས་པ་ཉིད་ ཀྱིས།	१२१, १२७
सोपायकौशलः	७, ३३	ཐབས་མཁས་བཅས་པ།	११, ८१
स्कन्ध	८६	དཔུང་པ།	१६०
स्कन्ध	१६	ཐུང་བོ།	३०

मन्त्रप्रदाहरीयनयोगा-		ལུང་པོ་དང་སྒྲེ་མཆེད་དང་ཁམས་	
बुधयोगदोरकमन्त्रम्	५८	ནམས་པ་སྒྲོར་བ་དང་རྩེས་སྒྲེར་	
		མ་དག་དུ་མི་བྱ།	१०९
मन्त्रिन	४६	འབྲུམ་པ།	८७
मन्त्र	२२	སྒྲོམ་པ།	७१
मनुनमोभित्तमनिना.	७	མཐོད་དང་བཀུར་དང་བསྐྱུགས་པ།	१०
मनुनि	३६	མཐོད་པ།	६०
मतीन	३३	བཀུར་པ།	६०
मन्वान	५७	གཉིད།	१०५
मन्त्रीभावलक्षण	६६	ངེས་པར་བརྟན་པར་འགྱུར་བའི་	
		མཚན་ཉིད།	१२३
म्यान	७	གནས།	११
म्यानगमनाज्ञान	६८	གནས་པ་དང་འགྲོ་བ་མི་ཤེས་པ།	१२४
म्याननिर्गद्य	२८	གནས་པ་བཀལ་པ།	१२
मयानाम्यान	४६	གནས་དང་གནས་ས་ཡིན་པ།	८३
मिथि	७	གནས།	११
मित्रप्रनयना	८३	མེན་མོ་མཐོག་སྒྲུམ་པ་ཉིད།	१५१
मित्रप्रप्राणिनेयना	६०	ཕྱག་གི་རི་མོ་མདངས་ཡོད་པ་	
		ཉིད།	१५४
मृति	५४	ཐུན་པ།	१००
मूर्तिप्रथमप्रतिपत्तौश्रीपद्मि-		ཐུན་པ་དང་ཆོས་རབ་དུ་ནམ་པར་	
प्रदर्शः समामुद्रितगारा	८५	འབྱེད་པ་དང་བཞེན་འགྲུམ་དང་	
		དགའ་བ་དང་ཤིན་དུ་སྒྲུངས་པ་དང་	
		དྲིང་ངེ་འཛིན་དང་བདང་རྩོམས་	
		ཁྱེ་རྩམ་པ།	८३

स्वपराधनमनाप्राप्तिः	३४	རང་དང་གཞན་གྱི་བསོད་ནམས་ རྩམ་པ་མཉམ་པ་རྟེན་འབྲེལ།	५३
स्वपराधनजन	६२	རང་དང་གཞན་གྱི་རྟེན་གྱི་མཚན་རྟེན།	१७७
स्वपराधनचित्तियोग	४	རང་དང་གཞན་པ་མན་གདགས་ འདྲིན་པས།	३
स्वपराधनधिष्ठानमाधारभाव	५३	རང་དང་གཞན་གྱི་རྟེན་རྟོགས་པའི་ རྟེན་གྱི་ངོ་བོ།	७८
स्वपराधनधिष्ठानभेदेन	५४	རང་དང་གཞན་གྱི་རྟེན་གྱི་དབྱེ་བས།	१०३
स्वपराधनधिष्ठानपावनमोचन- ཏཱ་ཤེ་པེ་	५५	རྟེན་པར་བྱེད་པ་དང་གྲོལ་བར་བྱེད་ པ་པ་སོགས་པའི་རྩམ་པ་དག་གིས།	४४
स्वपराधन	३२	རང་གཞན་རྟེན།	४७
स्वपराधन	४३, ८०	མི་ལས།	७७, १४०
स्वपराधन	८०	མི་ལས་མཐོང་བ་ལ།	१४०
स्वपराधनཇུག་པོ་ལ་མཐོང་བ་ལ།	६५	ཆོས་ཐམས་ཅད་མི་ལས་དང་འདྲ་ བ་པ་སོགས་པར་ལྟ་བུ།	१३०
स्वपराधनཇུག་པོ་ལ་མཐོང་བ་ལ།	६५	ཆོས་ནས་ཀྱན་ནི་ལས་ལྟ་བུར་ལྟ་ པ་སོགས།	१३०
स्वपराधनཇུག་པོ་ལ་མཐོང་བ་ལ།	८०	ཆོས་ཐམས་ཅད་མི་ལས་ལྟ་བུར་ གོས་པས་པས།	१४०
स्वपराधनཇུག་པོ་ལ་མཐོང་བ་ལ།	८०	མི་ལས་འདྲར།	१८७
स्वपराधनཇུག་པོ་ལ་མཐོང་བ་ལ།	१७	རང་གི་ལྟོན་ལས་དང་བསོད་ནམས་ དང་ཡེ་ཤེས་དང་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ ཀྱི་རྩིས་ཀྱིས།	३७
स्वपराधनཇུག་པོ་ལ་མཐོང་བ་ལ།	४	མི་ལས་རང་གིས་རིག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས།	३

स्वप्रशसनपरनिन्दने	२३	བདག་ལ་བསྐྱབས་པ་དང་གཞན་ལ་སྤོང་བ།	༨༡
स्वभावः	२०	རང་གི་ངོ་བོ།	३७
स्वभावः	३४, ५०	ངོ་བོ་ཉིད།	५३, ७१
स्वभावप्रतिषेधेन	१४	ངོ་བོ་ཉིད་བཀག་པས།	३४
स्वभाववबुद्धेन	७८	ངོ་བོ་ཉིད་དུ་ཁོང་དུ་ཆུད་པས།	१०७
स्वभावशून्यतया	१४	རང་གི་ངོ་བོ་སྤོང་པ་ཉིད་ཀྱིས།	३४
स्वभावशून्यत्वात्	३०	ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྤོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར།	१४
स्वभावानुपलम्भतः	२१	རང་བཞིན་མི་དམིགས་པས།	३८
स्वभावानुपलम्भतया	२१	ངོ་བོ་ཉིད་མི་དམིགས་པས།	३७
स्वभावानुपलम्भोत्प्रासः	२३	ངོ་བོ་ཉིད་མི་དམིགས་པ་ལ་སྐྱབས་པ།	༨२
स्वभावाभावतया	१४	ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	३५
स्वबुद्धक्षेत्रे	६३	རང་གི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་དུ།	११८
स्वबुद्धक्षेत्राश्रयाश्रित-		རང་གི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་ནིན་	
संशोधनम्	२२	དང་བདེན་པ་ཀྱན་དུ་སྦྱོང་བ།	༨०
स्वबोधि	२६	རང་གི་བྱང་ཆུབ།	१३
स्वमतापेक्षक्षिप्राभिज्ञता-		རང་གི་ལུགས་ལ་སྦྱོས་པའི་མངོན་པར་	
ज्ञानम्	५२	ཤེས་པ་ཤིན་དུ་སྒྱུར་བའི་ཤེས་པ།	७५
स्वभ्यस्तीकरणाय	७६	ཤིན་དུ་གོམས་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར།	१०७
स्वयमभिज्ञापराक्रमकल्याण-		རང་ཉིད་མངོན་པར་ཤེས་པས་པ་	
मित्रसेवनम्	६५	རྩལ་གཞོན་པའི་དགེ་བའི་བཤེས་པ་	
		གཉེན་བརྟེན་པ།	१२१
स्वयम्बोधात्	२६	བདག་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཕྱིར།	१३
स्वयम्भुवाम्	१६, २६	རང་བྱུང་།	३०, १३

स्वाभीष्टमागभावेन	६६	རང་གི་མངོན་པར་འདོད་པའི་ལམ་ མེད་པས།	༡༩༦
स्वार्थाः	३२	རང་གི་དོན།	४०
स्वीयशास्त्राभिधेयप्रयोजन- प्रयोजनप्रयोजनान्तर्भूत- सम्बन्धान्	६	རང་གི་བསྟན་བཅོས་ཀྱི་བཟོད་པར་ བྱ་བ་དང་དགོས་པ་དང་དགོས་པའི་ ཡང་དགོས་པ་དང་འབྲེལ་བ་ཁོང་ ན་ཡོད་པ་རྣམས།	༥
स्वोभयपरार्थोपलम्भता	३३	རང་དང་གཉིས་ཀ་དང་གཞན་གྱི་དོན་ ལ་དམིགས་པ་ཉིད།	༩༠
ह			
हंसविक्रान्तगामिता	८६	ངང་པའི་སྟབས་སུ་གཤེགས་པ་ ཉིད།	༡༩༩
हरिभद्रेण	६४	མེང་གི་བཟང་པོས།	༡༧༣
हानिवृद्धि	३०	འགྲིབ་པ་དང་འཕྲེལ་བ།	४४
हानोपादानाभावेन	७७	དོར་བ་དང་སྐྱང་བ་མེད་པས།	༡༦४
हितत्वम्	२१	ཕན་པ་ཉིད།	३༤
हितवस्तुत्व	२१	ཕན་པའི་དངོས་ཉིད།	३༤
हीनयानमनस्कार.	७४	ཐོག་པ་དམན་པ་ཡིད་བྱེད།	༡༩༤
हीनाप्रणीतत्वेन	६८	དམན་ཞིང་གྱུ་ཞོས་པ་མ་ཡིན་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	༡༩༩
हेतु	२७	གྱུ།	४༠
हेतुना	१३	གྱུའི་སྒོ་ནས།	३३
हेतुप्रत्ययाधीनाः	१८	གྱུ་དང་ཀྱེན་ལ་རག་ལས་བ།	३३
हेतुफलसम्बन्धवलात्	६१	གྱུ་དང་འབྲས་བྱ་འབྲེལ་པའི་སྟོབས་ ཀྱིས།	༡༧४

हेतुन्मगम्बन्धप्रश	४६	सुन्दरद्वयसुन्दरयवःश्रवणसः॥	८३
हेतुभूमिः	२५	सुन्दरिः॥	८७
हेत्वनाव	६६	सुन्दरः॥	१३७
हेत्वभिनिवेशप्रश	४५	सुन्दरःश्रवणसः॥	८७
हेत्वहेतुपुच्छत्वात्	४१	सुन्दरःसुन्दरःश्रवणसः॥	
		श्रवणः॥	११
हेत्वत्वात्	३८	सुन्दरःश्रवणसः॥	८७

विशिष्टशब्दानुक्रमशिका

अ	अभिसमयालङ्कारशास्त्रम्— ५
अकनिष्ठगः	१२
अकनिष्ठघनव्यूहक्षेत्रम्	१४०
अचला	२४
	(परि०) ११०
अध्याशयसचोदनसूत्रम्	१०२ (परि०)
अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वः	६ (परि०)
अनागामी	१२
अनुपमा भूमिः	१४४ (परि०)
अभिधर्मकोशः	६३
(परि०) ८४, ८५, ८६, १०६,	
१३७, १३८ ।	
अभिधर्मकोशभाष्यम्	
	(परि०) १०६, १३८
अभिमुखी	२३, (परि०) ११०, ११७
अभिसमयालङ्कार—	५, ३०, ३१, ३२,
	३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८,
	४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६,
	४७, ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३,
	५४, ५५ ।
(परि०) ३, ६, ७, ८, ९, १०, ११,	
	१२, १३, १४, १५, १६, १८, १९,
	२०, २१, २२, २३, २४, २५, २६,
	२७, २८, २९, ५८, ५९, ६०, ६२,
	६३, ६४, ६५, ६६, १०३, १२६ ।
अभिधर्मसमुच्चयः	(परि०) १२६,
	१२७, १२८
अचिष्मती	२२, (परि०) ११०, ११७
अर्हत्	६५ (परि०)
अर्हत्त्वफलप्रतिपन्नक.	२
अलङ्कारकारिका	३
अवैवर्तिकबोधिसत्त्वसघः	५५
अष्टचैत्यस्तवः	१३८ (परि०)
असङ्गः	३
आ	
आचार्यधर्मकीर्तिः (सुवर्णद्वीपीयः)	
	१०५ (परि०)
आचार्यसुमतिकीर्तिः (चोरवापा)	
	१४४ परि०)
आर्यदेवः	१४३ (परि०)
आर्यमैत्रेयनाथः	१०७ (परि०)
आर्यरत्नकरण्डवसूत्रम्	१३२ (परि०)
आर्यविमुक्तिः	३
आर्यविमुक्तिसेनः	६४
आर्यसन्धिनिर्मोचनसूत्रम्	११६ (परि०)
आलोकाख्या अष्टसाहस्रिकाटीका	
	२६, (परि०) ३१, ३२, १३५, १३६
उ	
उत्तराभिधानतन्त्रम्	१४४ (परि०)

उदकचन्द्र.	१४२ (परि०)	ज्ञानवती भूभि	१४४ (परि०)
ए		त	
गुरुवाचिक.	१२	तथागत	३८
क		तथागतो महास्कन्धः	१३६ (परि०)
कन्याणमित्रम्	८४	तथागतो रत्नाङ्गः	१३६ (परि०)
नामनाथो	१२	तन्त्रयानम्	१४४ (परि०)
ख		तत्त्वमिद्धि.	१४४ (परि०)
गद्य	१३, ३५, ३७	तायिन्	३, १३
ग		द	
गन्धर्वमेघ.	१३६ (परि०)	दशभूमकसूत्रम्	११० (परि०)
गन्धर्वमे	१३१ (परि०)	दिङ्नागः	१०५ (परि०)
घ		दीपकृद्	१३६ (परि०)
हर्षिम्.छे.मो	१४४ (परि०)	दीपकर	१३६ (परि०)
च		दीपकरश्चीजानः (अतिशा)	१०५ (परि०)
चक्रवर्ती	११६ (परि०)	दूरगमा	२३, (परि०) ११०, ११७
चक्रवर्तमुपनन्दम्	१८२ (परि०)	दृष्टधर्मशाम.	१२
चन्द्रः	१४२ (परि०)	घ	
चन्द्रशीति	१०३ (परि०)	धर्ममेघा	२५, (परि०) ११०, ११७
चन्द्रमधिविद्योद्यमन्वः	६ (परि०)	न	
चर्चामन्त्र	(परि०) १८२, १४३	नागार्जुनः	(परि०) ११०, १४१, १४३
च		निगकारविज्ञानवादी	१०६ (परि०)
चिन्ता	३८, ८३, ८९	प	
चिन्तापत्र	६१	पञ्चत्रयम्	(परि०) १४२, १४३
चिन्तावर्त	६, ९०, ८३, (परि०) १३०	प्रजापारमिता	३, ४ ५.६, (परि०) १३१
चिन्तावर्तमेघम्	६	प्रजापारमितानाम्	(परि०) ७८, ८६
चिन्तावर्त.	३५	प्रजापारमितोपदेशाम्	१, ३, २६, ३६, ८०, ६४, ७७, ७८, ८०, ८२, ८४
चन्द्रोद्य	(परि०) १८०, १८१		
चन्द्रविजयम्	१४४ (परि०)		

प्रत्येकबुद्धः ४, १२, २६, (प २०) ४,
८५, ८६, ८७, ६०, ६३, ६४, ६५

प्रत्येकबुद्धमार्गः २८

प्रभाकरी २२, (परि०) ११०, ११७

प्रमुदिता २१, (परि०) ११०, ११६

पारमितामागनिर्देशः (परि०) १३१, १३५

पारमितायानम् १४४ (परि०)

प्रासंगिकमाध्यमिकः (परि०) ७६, ८४,

८७, ८६, ६२, ६३, ६४, ६६,

६७, ११४

ब

बुद्धः ४, ८, ११, ३५, ४५, ८४, ८५,

८६, ६१

बोधिचर्यावितारः (परि०) १०३, १०७,

१३२

बोधिसत्त्वः १३, ४५, ७६

बोधिसत्त्वमार्गः ३०

भ

भद्रिका ब्राह्मणी १३६ (परि०)

म

मध्यमकालङ्कारः (परि०) १०१, १०२

मध्यमकावतारः (परि०) १०३, १०८,

१०६, ११४, १३२, १४०

मध्यमकावतारभाष्यम् (परि०) ०८,

१०६, ११४

मध्यमकावतारव्याख्या ८४ (परि०)

मध्यमजिनजनन्याम् ५

मध्यान्तविभागभाष्यम् १११ (परि०)

मध्यान्तविभागभाष्यटीका ११२ (परि०)

मध्यान्तविभागशास्त्रम् ७०

(परि०) १११

महायानम् ६७ (परि०)

महायानसूत्रम् १३६ (परि०)

महायानसूत्रालङ्कारः ७०, (परि०) ६,

६८, १०६, १०८, १०६, ११५,

११६, ११७, ११८, ११६, १२०,

१२१, १२२, १३८

महायानसूत्रालङ्कारवृत्तिः (परि०) ६८,

१०६, १२१, १२२

महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रम् ११२ (परि०)

महाराजविजयकुमारः १३६ (परि०)

माता ४७

मुक्तकसूत्रम् १३७ (परि०)

मुनिः ८५

य

युक्तिषष्टिका १४१ (परि०)

र

रत्नगुणसचयगाथा ११६ (परि०)

रत्नमेघसूत्रम् १०८ (परि०)

रत्नशिखी १३६ (परि०)

रत्नावलिः (परि०) ११०, ११५, ११८,

१४१

ल

लङ्कावतारः १४० (परि०)

ललितविस्तरः १३६ (परि०)

व	शिष्यः	३४, ४५, ७६
वज्रगमोत्तारतन्त्रम्	१४३ (परि०)	श्रद्धादृष्टिप्रापः १२
वज्रधरभूमिः	११४ (परि०)	श्रावकः ४, १३, २६, ८३, ८४,
वज्रभूमिः	११४ (परि०)	(परि०) ४, ७१, ७३, ७५, ७७, ८१,
वज्रमालाभाष्यतन्त्रम्	१४४ (परि०)	८२
वज्रयानम्	(परि०) १४२, १४३	श्रावकमार्गः २७
वर्गचारी	६५ (परि०)	श्रावकप्रत्येकबुद्धाः ५
वसुवन्धुः	३. (परि०) ८४, ८५, १०५, १०६	श्रावक-प्रत्येकबुद्ध- बोधिसत्त्वानुत्तरबुद्धानाम् ५
विज्ञानवादी	(परि०) ७८, १०५	श्रीमहामुखवज्रसत्त्वः १४४ (परि०)
विजयवी	१३६ (परि०)	श्रीवत्सः ६८
विमला	२१, (परि०) ११०, ११७	श्रेष्ठी सुप्रज्ञ १३६ (परि०)
विमुक्तिमेन	४	स
विमतिना विज्ञप्रियायतामिद्धि	६३	मकुदागामी १२
विमृताया (जिनजनन्याम्)	५	सदुपाध्यायः ६४
वैजयन्तध्वज	१३६ (परि०)	समन्तप्रभाभूमिः (परि०) १४१, १४२,
वैजापिकः	१०७ (परि०)	१४३, १४४
वैरोचनः	६४	मक्षिमायां (जिनजनन्याम्) ५
व		मत्यद्वयव्याख्या ८४ (परि०)
वज्रगन्धर्व	६५ (परि०)	सत्याकारविज्ञानवादी १०५ (परि०)
व		सप्त प्रमाणज्ञान्याणि १०६ (परि०)
व	११६ (परि०)	नम्यवमम्बुद्धः ५
वासपट्टिः	१३६ (परि०)	नवनिर्णयपाठचक्रः १३६ (परि०)
वाग्यश्रित (परि०) १०१, १०२, १४८		न्यविग्रधर्मपालः १०५ (परि०)
वाग्यश्रितः (परि०) १०३, १०७, १४४		स्फुटार्था अभिसमयालङ्कारवृत्तिः
वाग्यश्रितेन्द्रा	८	(परि०) ३०, १०३, १०६, १०७
वाग्यश्रितः (परि०) १०२, १३१,		१३८
१३२	श्रीत-आचलः	१३

स्वस्तिकम्	८६	सुवर्णनगरम्	१३६ (परि०)
स्वातन्त्रिकमाध्यमिकः	(परि०) ७४,	सुवर्णप्रभाससूत्रम्	(परि०) ११६, १२३
८३, ८४, ८७, ८६, ६०, ६३, ६६,			
	६७	ह	
सागरमतिपरिपृच्छा	१३१ (परि०)	हरिभद्र.	१, ३, ६४, (परि०) ६७,
साधुमती	२५, (परि०) ११०, ११७		१०७, १०८, १३५, १४४
सुदुर्जया	(परि०) ११०, ११७	हेवज्रतन्त्रम्	१४३ (परि०)

ग्रन्थस्थग्रन्थान्तरोद्धरणसूची

उद्धरणम्

ग्रन्थ, ग्रन्थकारो वा

पृष्ठम्

- [१] मुमुक्षुते, श्रावक-प्रत्येकबुद्धयोः सर्वज्ञता, बोधिमतत्त्वानां मार्गज्ञता, तथागतार्हन्मस्य-
 कमबुद्धानां सर्वाकारज्ञता । भगवन्, किमर्थं
 सर्वज्ञता श्रावक-प्रत्येकबुद्धयोः ? मुमुक्षुते,
 सर्वे हि यावन्तो बाह्यान्त्यन्तरधर्मा, तावत्
 यः श्रावक-प्रत्येकबुद्धो जानन्ति, न तु
 मार्गेण नापि सर्वाकारेण, अतः सर्वज्ञता
 श्रावक-प्रत्येकबुद्धयोरिति । भगवन्, किमर्थं
 मार्गज्ञता बोधिमत्त्वानाम् ? मुमुक्षुते, बोधि-
 मन्यं यः श्रावकस्य मार्गं, यः प्रत्येकबुद्धस्य
 मार्गं, सो बुद्धस्य मार्गं, सर्वे मार्गाः
 उपादाने प्रापन्ते च । तेऽपि परिपूर्णन्ते,
 तेषां मार्गाणां क्रियाऽपि क्रियन्ते । न यावत्
 प्रसिद्धानरुग्निममसि मन्वपरिपारः, बुद्ध-
 धोक्तरिमुदिक्त्रिपते, न तावत्तथा सम्य-
 ग्मुक्तान्नमादात्तयाः अतः मार्गज्ञता बोधि-
 मन्यानाम् । भगवन्, किमर्थं सर्वाकारज्ञता
 तथागतस्वार्हाणामस्यकमबुद्धस्य ? मुमुक्षुते,
 येन आवासेन, येन विनेसेन, येन निमित्तेन
 प्रसयादा धर्मा, समाराधयन्ति तन्नि-
 मित्तं तस्याऽपि स्वयमेव श्रित्ति, अतः तदा-
 मन्वस्य सर्वज्ञता सम्यकमबुद्धस्य सर्वा-
 कारज्ञतेऽपि ।

पञ्चविंशतिसाहस्रिका
 प्रज्ञापारमिता [संस्कृत-
 च्छाया]

५

उद्धरणम्	ग्रन्थ, ग्रन्थकारो वा	पृष्ठम्
(२) श्रावकभूमावपि शिक्षितुकामेन ...	अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता (बहुत्र) पृ० ३	५
(३) श्रावकाः परोपदेशसापेक्षाः स्वबोधिं बुध्यन्ते, सालापधर्मदेशनया च परानपि कुशले प्रवर्तयन्ति	आगमः (बुद्धवचनम्)	२६
(४) बुद्धो भूत्वा आलापमन्तरेण धर्मदेशनं कुर्यात् ।	( )	२६
(५) यः प्रतीत्यसमुत्पादः शून्यता सैव ते मता	चतुस्तवे लोकातीतस्तवः — २०	३७
(६) एकविज्ञानसन्ततयः सत्त्वाः	( )	६१
(७) कर्मजं लोकवैचित्र्यम्	अभिधर्मकोशः ४ : १ कारिका	६३
(८) मिद्धेनोपहतं चित्तं स्वप्ने तेनासमं फलम्	विशतिका विज्ञप्तिमात्रता- सिद्धिः १८ कारिका	६३
(९) धर्मधातुविनिर्मुक्तो यस्याद्धर्मो न विद्यते	महायानमूत्रालङ्कारः (१३ : १ कारिका) मध्यान्तविभागशास्त्रम् (५ . १६ कारिका)	७०
(१०) एको भावः सर्गभावस्वभावः सर्वे भावा एकभावस्वभावाः । एको भावस्तत्त्वतो येन दृष्टः सर्वे भावास्तत्त्वतस्तेन दृष्टाः ॥	तु०—तु शतकम् (८ १६ कारिका)	६७

ग्रन्थप्रयुक्ताः कतिपये न्यायाः

(१) त्रियानव्यवस्थापनमाभिप्रायिकम्, न लाक्षणिकम् ।	२७
(२) नागृहीतविशेषणा विशेष्ये बुद्धिरुत्पद्यते ।	५६
(३) सम्भवत्प्रमाणस्य पलप्रमाणेन परिमाणं प्रमातुं शक्यते ।	६६
(४) विविक्ताव्यतिरेकित्वं विवेकस्य यतो मतम् ।	८१

(त्रिरत्नदास-विण्डार्थः)

शुद्धि-पत्रम्

पृष्ठम्

पंक्तिः

अशुद्धपाठ

शुद्धपाठः

प्राक्कथने

ग २४ संतिसृणामपि क्षिप्त-मध्यम० तिसृणामपि संक्षिप्त-मध्यम०

भूमिकायाम्

क्ष	६	कृत	कृत
झ	१६	पिण्डाद्य	पिण्डाद्यः
ढ	१६	शान्तरक्षितात्	शान्तरक्षितात्

सहायकग्रन्थानुक्रमणिकायाम्

१	८	६५०	१६५०
२	२७	सम्पूर्ण नन्दसंस्कृत०	सम्पूर्णानन्दमंस्कृत०
२	३०	तिव्वतीसंस्करणम्	तिव्वतीसंस्करणम्

अभिसमयालङ्कारमूलपाठे

५	१	प्रयागः	प्रयोगः
५	२	श्रावकादीनाम्	श्रावकादीनाम्
२०	६	यथामव्य	यथामव्य
२८	१२	हानं	हीनं
३१	४	शून्यतालक्षण	शून्यतालक्षण

स्फुटार्थायाम्

५	१३	बोधिसत्त्वैः	बोधिमत्त्वै
७	७	इयामीकरणतादीनि	इयामीकरणतादीनि
७	१६	समताभवशान्त्योश्च	समता भवशान्त्योश्च
८	५	नैर्याणिकोऽपर	नैर्माणिकोऽपर
११	७	० वच्छिन्नैष्यार्थादिव०	० वच्छिन्नैष्वार्थादिव०

पृष्ठम्	पक्तिः	अशुद्धपाठः	शुद्धपाठः
१२	१८	अन्तराभवे	अन्तराभवे,
१२	१६	० संस्कारे	० संस्कारे,
१४	१	अधिमुक्तिना	अधिमुक्त्या
१७	१	० लीनत्वादि नै स्वा०	० लीनत्वादिनैःस्वा०
१६	१	सर्वसत्त्वाग्रता चित्त०	सर्वसत्त्वाग्रताचित्त०
२६	१६	उद्देशः	उद्देशः
२६	२३	पारमिताशास्त्रे	पारमितोपदेशशास्त्रे
२७	१७	चतुर्णामाय०	चतुर्णामार्य०
३४	८	परिणामयितवस्तु	परिणमितवस्तु
३६	१६	अभिसमयालङ्कारे	इति अभिसमयालङ्कारे
४२	११	पारमिताशास्त्र	पारमितोपदेशशास्त्रे
६५	२	मूर्धप्रयोगः	मूर्धप्रयोगः
७०	१७	धर्म०	धर्म०
७१	६	हृदयव्यय०	हृदयव्यय०
७७	५	ससंवृत्तौ	ससंवृत्तौ
८२	६	साक्षात्कृत्वोपसम्पद्य	साक्षात्कृत्वोपसम्पद्य
८८	४	पूर्वव्यञ्जनता	पूर्णव्यञ्जनता
८८	१२	प्रतिबिम्बोपमौ०	प्रतिबिम्बोपमौ०
९०	१४	श्लक्ष्णभ्रकता	श्लक्ष्णभ्रूकता
९०	१५	सुस्निग्धभ्रकता	सुस्निग्धभ्रूकता
९२	२५	पारमिताशास्त्रे	प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे

परिशिष्टेषु

१०	५	सर्वकारज्ञता०	सर्वाकारज्ञता
१६	१६	भूमावपि	भूमावपि
१६	१८	श्रावकमार्गज्ञ	श्रावकमार्गज्ञ
१६	२०	मार्गभेदेन	मार्गभेदेन

पृष्ठम्	पङ्क्ति	अशुद्धपाठः	शुद्धपाठः
२४	१४	अमिमित्त०	अनिमित्त०
२५	१६	० न्वभिससयः	० न्वभिसमयः
३०	११	परषां	परेषा
३६	२१	प्रमेदाः	प्रभेदाः
३८	१२	क्रमण	कमेण
३९	२	० स्थानभ्रशः	० स्थानभ्रंशः
४०	१७	ज्ञानलक्षणानां	ज्ञानलक्षणानां
४३	१४	पूर्णता	पूर्णता
४३	१७	चत्वारः	चत्वारो
५४	८	दर्शन	दर्शन
७३	१	कृतविकल्पभूमिः	कृतविकल्पभूमिः
८६	२४	प्रत्येकबुद्धबोधिमेघः	प्रत्येकबुद्धबोधिरेव
८६	१०	० भिनिवेश	० भिनिवेशं
८२	१२	विमल	विमलं
८२	१३	मार्ग	मार्ग
८४	१६	प्रत्येकबुद्धस्य	प्रत्येकबुद्धस्य
८६	७	० प्रत्येकबुद्धे ग्राह्यः	० प्रत्येकबुद्धे ग्राह्यः
१०१	२६	० चित्तोत्पाद	० चित्तोत्पादं
१०५	१२	अङ्गभूतत्वात्	अङ्गभूतत्वात्
११४	७	भूमौ	भूमौ
११६	२२	जा ते	जायते
१३१	६	चित्त	चित्तं
१३७	१	प्राप्यकत्वनिर्देशः	प्राप्यकत्वनिर्देशः

ཞོར་བཅོས་རེའུ་མིག

ཞོག་གྲངས། ཡིག་ཐེང་།		ཞོར་	བཅོས།	ཞོག་གྲངས། ཡིག་ཐེང་།		ཞོར་	བཅོས།
༩	༢	རྩོད་	རྩོད་	༡༤	༡༩	གས	གྱིས
༩	༣	བརྩོད་	བརྩོད་	༡༩	༡༠	སྤྱན	སྤྱན
༩	༡༩	སྤྱན་	སྤྱན་	༢༠	༡༥	དང་།	དང་།
༩	༡༩	སྤྱོད་	སྤྱོད་	༢༠	༢༡	དང་།	དང་།
༩	༡༩	དྲ	དྲ	༢༡	༡༠	དྲ	དྲ
༡༡	༩	རྩོས	རྩོས	༢༡	༡༩	དྲ	དྲ
༡༡	༡༩	དྲ	དྲ	༢༢	༩	སོ།།	སོ།།
༡༢	༡༠	ཆོག	ཆོག	༢༢	༡༢	(༢༩) (༢༠)	
༡༢	༢༡	དྲ	དྲ	༢༢	༢༢	དང་།	དང་།
༡༢	༡༩	ད། །	ད། །	༢༢	༡༢	ནི།	ནི།
༡༢	༡༩	དྲ	དྲ	༢༠	༡༢	ནོ།།	ནོ།།
༡༠	༡༢	མ	མི	༢༠	༢༠	སོ།།	སོ།།
༡༥	༡༢	གྱི	གྱི	༢༩	༩	མགང	མགང
༡༩	༠	དྲ	དྲ	༢༩	༡༢	བ	བོ
༡༩	༤	ཆོགས	ཆོགས	༢༠	༡༩	བ	བ
༡༩	༡༠	དྲ	དྲ	༢༢	༢༠	འཛན	འཛན
༡༩	༡༠	བའི	བའི	༢༤	༠	བའི	བའི
༡༩	༢༢	བའི	བའི	༢༤	༩	དྲ	དྲ
༡༤	༢	བ	བ	༢༤	༡༠	བའི།།	བའི།།
༡༤	༡༠	སྤྱོད་	སྤྱོད་	༢༤	༡༩	གྱིས	གྱིས།

ཤོག་གྲངས། ཡིག་ཐེང་།		ནོར།	བཅོས།	ཤོག་གྲངས། ཡིག་ཐེང་།		ནོར།	བཅོས།
३८	३०	དགྲ།	དགྲ།	༧१	३३	སྒྲིང་བ	སྒྲིང་བ
३९	१९	རགས	རིགས	༧२	༤	རྩོམ་དུ	རྩོམ་དུ
३०	१	འཛིན	འཛིན	༧३	५	སྒྲག	སྒྲག
३०	༧	འཛིན	འཛིན	༧༤	१५	དང་།	དང་།
३१	༧	དེན	དེན	༧༥	१८	དང་།	དང་།
३१	༤	གོ	གོ།	༧༦	१०	ལས་མེད	ལས་མེད
३३	३१	གོ	གོ།	༧༧	१३	མེད	མེད
३༤	११	བྱེད།	བྱེད་ཀྱི།	༧༨	१०	དང་།	དང་།
३༥	३३	ཡིས་།	ཡིས།	༧༩	༡༤	དང་།	དང་།
३༦	१	ག་ཆའི	གོ་ཆའི	༨༠	३३	ཉིད་	ཉིད་
३༦	३	སྒྲིན་བ	སྒྲིན་བ	༨༡	५	བས།	བས།
३༦	༧	སྒྲིང་བ	སྒྲིང་བ	༨༢	༩	དུ	དུ
३༦	༩	དང་།	དང་།	༨༣	१༩	ཀྱི	ཀྱི
३༦	१०	བྱེད།	བྱེད།	༨༤	३१	དང་།	དང་།
३༩	३	དང་།	དང་།	༨༥	३३	དང་།	དང་།
३༩	༧	དང་།	དང་།	༨༦	३०	ནོ།	ནོ།
३༨	३०	དང་།	དང་།	༨༧	१	ཤས	ཤས
३༩	༡	འདྲ	འདྲ	༨༨	༩	ནོ།	ནོ།
३༩	३	དང་།	དང་།	༨༩	३०	དང་།	དང་།
༤༠	५	དང་།	དང་།	༩०	११	ཀྱས	ཀྱ
༤१	१५	དང་།	དང་།	༩३	१३	སྒྲིང་།	སྒྲིང་།
༤१	१༩	དང་།	དང་།	༩३	१३	ནོ།	ནོ།
༤१	११	བ་ལ	བ་ལ	༩३	१५	ནོ།	ནོ།
༤१	१༨	ཞེན་བ	ཞེན་བ	༩༤	३३	མོ།	མོ།

ཤོག་གྲངས། ཡིག་ཤེང་། རོར། བཅོས། ཤོག་གྲངས། ཡིག་ཤེང་། རོར། བཅོས།

༤༩	༣༢	དང་། དང་།	༡༠༠	༡	ད། ད།
༥༠	༣	བཞེ བྱི	༡༠༠	༣	དེ དེ
༥༡	༡	ག གི	༡༠༠	༣	ར། ར།
༥༡	༧	འགྲ འགྲོ	༡༠༠	༡༧	ཇོགས ཇོགས
༥༡	༡	དང་། དང་།	༡༠༠	༡༤	གས་ སོགས་
༥༡	༣༡	རེ ཞག རེ་ཞིག			དམིསོགས དམིགས
༥༣	༧	དེ། དང་།	༡༠༡	༤	དང་། དང་།
༥༣	༡༡	གཡངས་བ གཡངས་བ	༡༠༣	༡༡	ཅན། ཅན།
༥༣	༡	གས་ གིས	༡༠༣	༣༠	ནོ། ། ། །
༥༣	༣	ཐྱོར ཐྱོར	༡༠༣	༡	ནེ ནེ
༥༣	༣	ཀྱས ཀྱིས	༡༠༣	༧	རིསས རིས
༥༣	༣༠	དང་། དང་།	༡༠༣	༡༡	ཡན་བས ཡིན་བས་
༥༣	༣༣	ཡན་ནོ། ། ཡིན་ནོ། །			ཅག ཅིག
༥༣	༣༣	མྱ མྱོ	༡༠༣	༡༣	བྱའོ། ། བྱའོ། །
༥༧	༣༠	དང་། དང་།	༡༠༣	༡༤	གྱ གྱི
༥༧	༣༠	ཀྱན་སྒང ཀྱན་སྒྲ	༡༠༣	༣༣	གནས་བ གནས་བ
༥༩	༡༣	བ བོ	༡༠༧	༩	དང་། དང་།
༥༩	༡༤	བ བོ	༡༠༧	༡༡	ནོ། ། །
༥༩	༡༧	ཐྱེན ཐྱེན	༡༠༧	༡༩	ཆོས ཆོས
༥༩	༢༧	ཆགས ཆོགས	༡༠༧	༡༣	གཅིག གཅིག
༥༤	༣	དན དོན	༡༠༩	༡༧	དང་། དང་།
༥༥	༡	མཆན མཆོན	༡༠༩	༣༣	དང་། དང་།
༥༥	༧	ཉྱ ཉིྱ	༡༠༧	༧	དང་། དང་།
༥༥	༡༩	དང་། དང་།	༡༠༧	༣༣	ཡོག ཡོག

ཤོག་གྲངས། ཡིག་ཐེང་། རྟོན། བཅོས།				ཤོག་གྲངས། ཡིག་ཐེང་། རྟོན། བཅོས།			
༡༠༤	༥	འཆ	འཆོ	༡༠༥	༡༡	འབྲེལ་བ	འབྲེལ་བ
༡༠༤	༢༡	བས།	བས་ཀྱི	༡༠༦	༡	དུ	དུ
༡༡༡	༢	ཐེ།	ཐེ་ཀྱི	༡༠༧	༤	ཡེན་ཅོ།	ཡེན་ཅོ།
༡༡༢	༡	ཆེན་པ	ཆེན་པོ	༡༠༨	༤	སྦྱེན་པ	སྦྱེན་པ
༡༡༣	༡༥	ངོ།	ངོ་ཀྱི	༡༠༩	༡༣	དངོས་	དངོས་པོ
༡༡༤	༡༣	དོ།	དོ་ཀྱི			མེད	མེད
༡༡༥	༡༧	བའི	བའི	༡༠༩	༣༠	དང་།	དང་ཀྱི
༡༡༥	༡༩	ནས།	ནས་ཀྱི	༡༠༧	༤	ཡན་པ	ཡིན་པ
༡༢༠	༣	དང་།	དང་ཀྱི	༡༠༧	༡༤	སྦྱེན་པ	སྦྱེན་པ
༡༢༠	༡༡	དུ	དུ	༡༡༢	༣	ནི	ནི
༡༢༢	༡	དང་།	དང་ཀྱི	༡༡༢	༡༡	གོ།	གོ།
༡༢༢	༡༡	དང་།	དང་ཀྱི	༡༡༢	༡༣	ནས།	ནས་ཀྱི
༡༢༣	༤	དང་།	དང་ཀྱི	༡༡༢	༡༥	དང་།	དང་ཀྱི
༡༢༣	༡༢	སོ་སའི	སོ་སའི	༡༡༣	༡	གྲས	གྲིས
༡༢༤	༡	བསྐྱེད་པར་སྐྱེད་པར		༡༡༣	༤	ཟེལ	ཟིལ
༡༢༧	༡༣	དང་།	དང་ཀྱི	༡༡༣	༡༩	གྱི	གྱི
༡༢༨	༡༡	དང་།	དང་ཀྱི	༡༡༣	༡༠	དང་།	དང་ཀྱི
༡༢༩	༡༡	གཅིག་	ཅིག་	༡༡༤	༡༤	ཆགས	ཆོགས
༡༢༩	༡༩	ནས།	ནས་ཀྱི	༡༡༥	༣༣	འདི་དག	འདི་དག
༡༢༩	༡	བས།	བས་ཀྱི	༡༡༦	༥	དང་།	དང་ཀྱི
༡༢༩	༤	ཕྱིར་	ཕྱིར་ཀྱི	༡༡༦	༤	རིང	རིང
༡༢༧	༧	ན།	ན་ཀྱི	༡༡༦	༡༣	དང་།	དང་ཀྱི
༡༢༧	༡༧	བསྐྱེས་པ་བསྐྱེས་པ		༡༡༦	༡༥	དང་།	དང་ཀྱི
༡༢༠	༤	དྲག་པ	དྲག་པ	༡༡༧	༧	དབྲལ་བར་	དབྲལ་བ

८

ཤོག་གྲངས།	ཡིག་ཐེང་།	ནོར།	བཅོས།	ཤོག་གྲངས།	ཡིག་ཐེང་།	ནོར།	བཅོས།
༡༩༩	༡༣	དང་	དང་ཏྲི	༡༧༡	༧	ཆགས	ཆོགས
༡༩༧	༢༢	དང་།	དང་ཏྲི	༡༧༢	༩	གྱི	གྱི
༡༩༤	༩	ཀུན་དུ	ཀུན་དུ	༡༧༣	༡༧	གྱི	གྱི
༡༩༤	༤	ཤིན	ཤིན	༡༧༣	༢༡	ལན་ལག	ལན་ལག
༡༩༤	༡༠	གྱིས	གྱིས	༡༧༣	༡༢	མན་དག	མན་དག
༡༩༩	༡༤	བར	བར	༡༧༤	༡༧	ཕྱེ།	ཕྱེ།
༡༩༩	༡༩	ཆགས	ཆོགས	༡༧༥	༢༠	བཞེ་དྲུག	བཞེ་དྲུག

